

GOVERNMENT OF INDIA

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA

CENTRAL  
ARCHAEOLOGICAL  
LIBRARY

---

ACCESSION NO. 9304

CALL No. B.Sa 2 / Mah / Sen















ИЗДАНИЕ 10





SOCIÉTÉ ASIATIQUE

COLLECTION D'OUVRAGES ORIENTAUX

SECONDE SÉRIE

महावस्तु अवदानं  
(LE) MAHÂVASTU

TEXTE SANSKRIT

PUBLIÉ POUR LA PREMIÈRE FOIS

ET

ACCOMPAGNÉ D'INTRODUCTIONS ET D'UN COMMENTAIRE

PAR É. SENART

9304

TOME TROISIÈME



Bsa2  
Mah/Sen

PARIS

IMPRIMÉ PAR AUTORISATION DU GARDE DES SCAUX

À L'IMPRIMERIE NATIONALE

M DCCC XCVII



**CENTRAL AEREOLOGICAL  
LIBRARY, NEW DELHI.**

**Acc. No.** ... 9304 ...

**Date**.....5-8-57.....

**Call No.**.....B5a2.....

*Mah / Sen*



## PRÉFACE.

---

Ce volume termine, après de trop longs retards, l'édition du *Mahāvastu*. Il a, comme ses aînés, bénéficié de l'utile concours du docteur F. Hartmann. Il me reste à remercier la Société asiatique une fois de plus des sacrifices qu'elle a consentis pour l'impression d'un livre coûteux, à souhaiter surtout que la manière dont j'ai pu m'acquitter de ma tâche ne fasse pas regretter sa libéralité à une association dont l'honneur et la prospérité m'intéressent si profondément et à laquelle me lient tant de vieux et chers souvenirs. Je ne dois pas oublier non plus l'obligeance avec laquelle mon jeune et savant confrère, M. Finot, est venu en aide à mes mauvais yeux en relisant une épreuve du texte.

J'ai tenu à accompagner cette dernière partie d'un index. Il embrasse, bien entendu, les trois volumes.

Ce n'est pas un index grammatical : les flexions irrégulières, prâcritisantes et autres, n'y figurent que par exception. Le dépouillement d'un idiome aussi flottant, aussi instable que la langue de notre ouvrage, s'accommoderait mal d'un pareil cadre. Même pour ce qui est des mots, des formes thématiques, je ne me suis pas proposé d'être complet. Il ne pouvait être question de cataloguer les mots de la langue courante, employés



dans leur sens et sous leur forme ordinaires. J'ai tâché de n'oublier aucun vocable, aucun emploi nouveau, particulier ou obscur. Si je n'ai pas, dans chaque cas, cité tous les passages, j'ai eu le dessein de n'en omettre aucun qui pût être caractéristique. De même pour les termes techniques connus; je les ai ordinairement donnés avec au moins une ou deux références qui serviront à contrôler quelle application ils reçoivent dans le *Mahāvastu*. L'abréviation *al.* après une ou plusieurs citations, indique que le mot se retrouve en nombre d'autres passages qu'il m'a paru superflu d'énumérer.

Cette table n'est pas analytique; je ne pouvais lui attribuer une place démesurée; et j'ai rarement indiqué le motif qui m'avait décidé à relever l'emploi de tel ou tel mot. Il sera d'ordinaire assez apparent; mais il est clair aussi qu'un choix comme celui que j'avais à faire est parfois inspiré par des raisons assez subjectives. Je me contente à cet égard de remarquer que j'ai, sous certains mots, multiplié les références afin de fournir des points de repère et de permettre de suivre les répétitions de la formule où ils sont incorporés.

En somme, j'ai voulu être large dans l'admission des articles; j'aime mieux, dans l'espèce, être accusé de surabondance que de parcimonie. J'ai volontiers songé aux éditeurs à venir, à la commodité qu'ils pourraient trouver dans mes références soit pour établir d'autres textes, soit même pour corriger mes erreurs. Dans ma pensée, cet index devrait former comme un premier embryon de ce lexique du sanscrit bouddhique que le progrès de nos études rendra quelque jour possible et nécessaire.

En ce qui touche les noms propres, je n'en ai volontairement laissé aucun de côté. Il va sans dire que, pour tels récits qui ramènent fréquemment le même nom, je me suis contenté



de citations intermittentes, sans m'astreindre à énumérer une à une toutes les lignes où il reparait. Je n'ai considéré comme noms propres et écrit par la majuscule initiale que les noms vraiment individuels, historiques ou géographiques, humains ou divins. Tous les noms de catégories sont écrits par la minuscule. Au reste, comme la distinction entre les deux classes est souvent délicate et douteuse, j'ai préféré les confondre dans une suite alphabétique commune.

Grossi de cette table, le volume ne me laissait pas de place pour entrer dans les questions grammaticales, littéraires, religieuses, qui se rattachent au *Mahāvastu*. Elles sont trop obscures encore et trop complexes pour se prêter à un examen sommaire. Elles ne se peuvent guère davantage examiner isolément.

Plusieurs observations répandues dans les introductions et dans le commentaire montrent assez que je considère le *Mahāvastu*, dans la forme sous laquelle il nous est parvenu, comme fait de morceaux d'âge et d'origine très divers, chargé d'énormes interpolations souvent bien mal assemblées. S'il devient possible d'en reconstituer, dans ses grands traits, la teneur primitive, ce ne sera qu'en s'éclairant par la comparaison des livres similaires qui appartiennent à d'autres écoles; plusieurs, le *Lalitavistara*, le *Mahāvagga*, nous sont connus; mais d'autres ne nous seront sans doute jamais accessibles que par les versions chinoises; le *Po-pen-hing* traduit par Beal en est pour nous le type. La langue même ne nous fournit pas un point de repère certain. Je la considère, ainsi que je l'ai dit ailleurs, comme une manière d'idiome littéraire qui a été arrêté dans ses traits généraux à une époque déterminée, probablement aux environs de l'ère chrétienne, mais qui a pu, qui a dû être ensuite employé longtemps par tradition.

C'est ainsi que, dans l'état présent de nos connaissances,



l'étude de la date, des origines, de la composition d'un livre bouddhique déborde singulièrement l'objet précis qu'elle a tout d'abord en vue. J'en ai éprouvé d'autant moins de scrupule à réserver pour quelque autre occasion les recherches qui, à plusieurs égards, eussent formé le couronnement naturel de la présente publication.



## INTRODUCTION.

---

*Seconde version, en grande partie métrique, de l'histoire de Kuça. —*  
Le roi Ikshváku, n'ayant pas d'enfant, donnait trois fois par quinzaine aux femmes du harem loisir de se répandre dans la ville (p. 1, l. 2). Çakra, qui ne paraît pas approuver<sup>1</sup> cette conduite inspirée au roi par son purohita, revêt l'aspect d'un brâhmane vieux et infirme et vient demander au roi, qui la lui accorde, l'autorisation de se choisir une femme dans le harem (— 2, 18). Il choisit et, malgré les objurgations de la Bossue, les répugnances de la reine et les hésitations d'Ikshváku, il emmène Alindâ, la première reine (— 5, 17). Dans la nuit, s'étant révélé à elle sous sa vraie forme, il lui accorde un vœu. Elle demande un fils, et Çakra lui remet une drogue qu'elle devra goûter du bout de la langue; mais, en punition de ses répugnances, son fils, fort et sage, sera d'une extrême laideur (— 7, 4). La reine revient raconter l'aventure à Ikshváku; le roi furieux de la laideur prophétisée, lui enlève la drogue; mais elle en recueille une parcelle sur la pierre où on l'a écrasée pour la distribuer entre les autres reines. Les cinq cents femmes donnent naissance chacune à un fils (— 8, 1). A la mort d'Ikshváku, Kuça, le fils d'Alindâ, lui succède; il réclame de sa mère une reine que, malgré les représentations, il veut belle (— 8, 21). On lui amène Sudarçanâ, la fille du roi des Madrakas. Mais les époux ne se rencontrent que dans l'obscurité, et, aux réclamations de la princesse, Alindâ répond qu'ils ne doivent se voir que quand elle aura un fils de douze ans (— 10, 8). Cependant, pour calmer son impatience, on lui

<sup>1</sup> On attendrait à la ligne 1 de la page 2 quelque épithète de blâme, qui marquât expressément cette pensée du dieu.



montre dans une réunion de la cour un prétendu Kuça, qui n'est autre que Kuçadruma, revêtu des insignes royaux, tandis que Kuça porte l'étendard royal. Sudarçanâ, horrifiée de la laideur de ce porte-étendard, profite du tête à tête conjugal pour réclamer son éloignement (— 11, 17). A la visite de l'étang aux lotus, elle prend Kuça pour un rākshasa des eaux, et pour un rākshasa des bois à la visite du jardin des manguiers (— 13, 2). Les écuries des éléphants ayant pris feu, Kuça lui-même éteint l'incendie. Son adresse et sa vigueur lui valent les louanges de la Bossue, et la reine découvre alors avec désespoir combien laid est son époux; elle se résout à fuir (— 14, 9). Kuça, se faisant suppléer dans le commandement par Kuçadruma, se met à sa poursuite (— 15, 6). Après un arrêt chez la Vieille qu'il effraye par sa voracité (— 15, 18), il arrive à Kanyakubja; là il est introduit dans le harem par le roi, pour servir de jouet aux femmes; mais il ne parvient pas à se concilier Sudarçanâ, qui repousse ignominieusement et ses avances et ses menaces (— 19, 17). Ici une lacune. Le roi Mahendraka reproche à sa fille d'avoir abandonné un époux puissant, il la menace de la mettre en sept morceaux et d'en donner un à chacun des prétendants qui assiègent sa ville. Sudarçanâ, effrayée, se rapproche de Kuça, dont elle révèle à sa mère le vrai nom et la puissance (— 22, 19). Le roi apprend à son tour la présence de Kuça, qui se laisse aisément fléchir; après avoir fait boucher dans la ville les oreilles de tous les hommes et de tous les animaux, il pousse son cri de guerre, qui suffit à mettre les assiégeants à sa merci (— 24, 3). Il les renvoie, non sans faire donner à chacun en mariage une fille de Mahendraka (— 24, 12). Kuça quitte Kanyakubja avec sa femme. Frappé en route de sa laideur en se mirant dans l'eau, il va se tuer quand Çakra lui donne la pierre *jyotirasa* qui, portée sur sa tête, fera de lui le plus beau des hommes, et, couverte de la main, lui laissera sa première apparence. Ainsi heureusement transformé, il rentre dans sa capitale après avoir mis à l'épreuve l'efficacité du talisman (— 26, 5).

D'où venait à Kuça cette laideur? C'est que dans une existence antérieure, il avait conçu d'injustes sentiments de jalousie en trouvant sa



jeune femme avec un pratyekabuddha auquel elle venait de faire une offrande (— 27, 15).

Ce n'est pas la seule fois que Mâra ait guetté le Bouddha, cherchant à le surprendre, mais sans y réussir. Histoire du chacal Girika qui poursuit le taureau dont il espère que les testicules vont se détacher et devenir sa proie, et qui est détrompé par un autre chacal (— 28, 18).

Autre cas. Histoire du singe qui dans l'Himâlaya remarque que, quand sa troupe va boire à un certain étang, elle revient toujours moins nombreuse. Il s'avise que c'est le fait d'un rākhasa des eaux, et il met ses compagnons à l'abri en les faisant boire au moyen de roseaux et à bonne distance de la rive (— 30, 13).

Ce n'est pas la première fois que, grâce à son intelligence, le Bodhisattva échappe aux prises de Mâra. Histoire du singe chef d'une troupe de singes. Il voulait boire dans un étang; une pierre s'est cassée, et il est tombé à l'eau, tout près du trou d'un ajagara qui s'apprête à le dévorer. Le singe, pour trouver un point d'appui, détourne la convoitise de l'ennemi sur les nombreux singes qui l'accompagnent, et, au moment où le maladroit tourne le cou pour les voir, lui met le pied sur la tête, saute à terre et lui échappe (— 32, 18).

Ce n'est pas la seule rencontre où Bhagavat ait fait l'éloge du mérite accumulé.

*Puṇyavantajātaka.* — Puṇyavanta, le fils du roi Añjana de Bénarès, faisait toujours l'éloge du mérite moral. Il avait pour compagnons les fils de quatre officiers de son père : Viryavanta, qui mettait au-dessus de tout la force physique, Çilpavanta, l'habileté dans les arts; Rûpavanta, la beauté, et Prajñâvanta, l'intelligence. Ils partirent pour le royaume de Kâmpilya afin d'éprouver en fait lequel avait raison dans ses préférences (— 34, 4). Puṇyavanta tire du Gange un tronc précieux de santal (— 34, 16); Çilpavanta gagne beaucoup d'argent par son habileté à jouer de la vipâ (— 35, 13); Rûpavanta se fait aimer d'une courtisane qui, à sa requête, distribue de grosses sommes d'argent à ses amis (— 36, 20); Prajñâvanta s'attire l'admiration générale et de



larges présents par un jugement ingénieux : il fait payer du son de l'or la courtisane, dont le fils du marchand n'a goûté les faveurs qu'en rôte (— 38, 15). Quant à Panyavanta, ayant gagné à première vue l'amitié du fils d'un officier, il est aperçu au palais par la fille du roi; elle s'éprend de lui et finalement le reçoit pour époux de la main de son père qui, s'étant assuré que son origine répond à sa bonne mine, lui transmet avec sa fille son royaume et ses trésors (— 40, 16).

Une autre fois encore Bhagavat a fait l'éloge du mérite accumulé.

*Histoire de Vijitâvin.* — Jadis régnait à Mithilâ un roi Vijitâvin, d'une générosité infatigable (— 42, 8). Exilé par son peuple pour ses libéralités ruineuses, il vit dans un ermitage qu'il se construit dans l'Himâlaya, donnant encore aux rishis les prémices de sa récolte de fruits. Çakra, pour l'éprouver, lui apparaît, le détourne de l'aumône et lui montre un enfer magique où serait punie l'aumône. Vijitâvin, loin de se laisser convaincre, proteste que, dût-il en être châtié dans un enfer, il ne saurait se résoudre à ne plus donner, et Çakra se retire en le louant (— 44, 2). Le roi est rappelé par ses sujets sur lesquels, après son exil, ont fondu toutes les misères (— 44, 7). Rédaction en vers. Elle se poursuit régulièrement jusqu'au milieu de la réponse qu'oppose Vijitâvin au langage des prétendus damnés qui affirment être punis pour leurs trop grandes largesses (— 46, 21). A ce point le récit est brusquement interrompu; suivent trois strophes : la première se rapporte au Buddha, au moment où il atteint l'intelligence parfaite, les deux suivantes à une exhortation que, le septième jour, il aurait adressée à l'univers : « Excellent est le fruit des bonnes actions; le vœu (qui en accompagne la pratique) réussit (toujours); rapidement il aboutit à la paix suprême et à la délivrance<sup>1</sup> » (— 47, 8).

*Le sūtra de l'ordination de Mahākācyapa.* — Trente disciples d'Ānanda se sont par faiblesse défroqués. Apprenant la chose, Mahākācyapa

<sup>1</sup> Ainsi que je l'ai fait remarquer dans les notes, cet éloge du *punya*, des actions méritoires, complètement dépaycé ici, serait bien mieux placé avant le *Panyavantajātaka*.



arrive; il explique à Ānanda que le Buddha a interdit aux moines de manger par bandes et leur a ordonné de manger à trois à la fois pour ménager les ressources des familles et pour prévenir les intrigues et les coteries. Il le blâme, avec une suite de disciples mal affermis dans la sainteté, de faire de sa tournée de mendiant comme une véritable moisson dans toutes les familles, anciennes, nouvelles et moyennes, et le traite par trois fois d'« enfant » (*kumāraka*). La bhikṣuṇī Sthūlanandā, qui se trouve présente, reproche à Kāc̣yapa une violence de langage qui lui convient mal à l'égard de celui qui été le serviteur personnel du Buddha. Par trois fois Ānanda prie Kāc̣yapa de pardonner cette intervention à une femme dépourvue de lumières (— 50, 5).

Kāc̣yapa raconte alors à Ānanda sa conversion. Il avait renoncé à une existence brillante pour se vouer à la vie religieuse et suivre les Arhats. Il n'y en avait pas alors d'autre dans le monde que Bhagavat. Il le rencontra un jour au Bahuputraka caitya, et aussitôt une pensée unique s'empara de son esprit : voir le Buddha parfaitement accompli, voir Bhagavat (— 50, 21). Il s'approcha de Bhagavat et le proclama son maître; ce que Bhagavat confirma, déclarant qu'il était le Buddha parfait, le détenteur de la vraie doctrine, et il instruisit Kāc̣yapa de telle sorte que, après avoir été élève [*śaikṣaka*] pendant sept<sup>1</sup> jours, le huitième, il obtint la science [*djñā*] (— 53, 9). Le Buddha, après avoir consenti à s'asseoir sur sa robe dont il lui a fait un siège, lui a donné une robe faite de haillons (— 54, 14). Il a donc reçu sa robe de Bhagavat; il est le fils spirituel de Bhagavat. Ce serait folie de vouloir contester sa science ou ses pouvoirs surnaturels. Tous les disciples d'Ānanda s'en montrent convaincus (— 55, 17). En se retirant Kāc̣yapa fixe Sthūlanandā; mais comme elle résiste à ce regard et ne se laisse pas toucher par la grâce, elle meurt sur place et va renaître en enfer (— 56, 4).

<sup>1</sup> Les sept jours correspondent aux sept degrés de Śaikṣha, les sept Āryapudgala (cf. Childers, s. v. *śaikṣa*). L'obtention de la science correspond à la dignité d'Arhat, au huitième degré par lequel on sort de la situation de *śaikṣaka* pour devenir *arhanta*.



*Conversion de Çâriputra et de Maudgalyâyana.* — Upatishya, du nom de sa mère Çâriputra, était fils d'un riche brâhmane de Nâlanda; il eut pour maître à Kôlitagrâma un riche brâhmane chez lequel il se lia étroitement avec son fils Kôlita (— 57, 3). Leurs études finies, ils restèrent grands amis; un jour, assistant à Râjagriha à la fête annuelle du Giriyagrasamôja, ils ressentirent l'un et l'autre, grâce à leurs mérites passés, le dégoût du monde et se confièrent mutuellement leur désir de renoncer au siècle (— 59, 8). S'étant mis sous la direction de Sañjayin Vairaçiputra, ils en reconnaissent l'insuffisance et se séparent à la recherche de la bonne discipline (— 59, 19). Bhagavat était au Venuvana; le moine Upasena vint de là un matin mendier à Râjagriha; Çâriputra le rencontre, le questionne sur son maître, et, aux premiers mots d'Upasena, la lumière se fait dans son esprit (— 61, 11). Çâriputra va trouver Maudgalyâyana qui, rien qu'à son air, devine la bonne nouvelle et qui, à la seule énonciation de la formule *ye dharmâ hetu-prabharâ*, etc., se détache des fausses doctrines et se sent pénétré des dispositions les plus favorables (— 62, 13). Les deux amis se rendent au Venuvana; après avoir vainement essayé d'entraîner Sañjayin, mais suivis de tous ses cinq cents auditeurs (— 63, 14). Le Buddha, prévoyant l'arrivée de ses deux principaux disciples, a fait préparer des sièges. Çâriputra et Maudgalyâyana aperçoivent le Buddha, lui rendent hommage, et lui demandent l'ordination, qu'il leur confère ainsi qu'à leurs cinq cents compagnons (— 65, 7). Sur une question de Çâriputra, Bhagavat lui fait part, sur les conditions dont l'enchaînement produit l'existence et la satisfaction des sens, sur le vide et l'inanité de ces conditions, d'un enseignement qui conduit tous les auditeurs à la dignité d'Arhat. En sept jours Maudgalyâyana entre en possession de toutes ses facultés surnaturelles; Çâriputra, en quinze, obtient la plénitude de la science (— 67, 7).

Déjà en une autre rencontre les cinq cents bhikshus ont été sauvés par Bhagavat (— 67, 16).

*Histoire des cinq cents marchands et des Râkshasis.* — Cinq cents mar-



chands partis du Jambudvîpa sur un vaisseau font naufrage; les survivants abordent à une île délicieuse, où ils sont accueillis par des femmes séduisantes. Après quelques moments donnés au regret de la famille et de la patrie perdues, ils s'abandonnent aux enchantements auxquels on les invite, au sein du luxe, de la magnificence et de tous les plaisirs, tant que leurs compagnes, les jugeant tout à fait sous le charme, n'hésitent pas à leur découvrir tous leurs trésors et les mettent à leur disposition, leur recommandant uniquement de ne pas se porter au midi de la ville (— 71, 2). Mis en éveil par cette recommandation, le chef des marchands se dirige secrètement de ce côté. Il trouve là enfermés dans une enceinte de fer, exténués de misère et de faim, deux cent cinquante marchands, le reste de cinq cents qui accueillis, eux aussi, après un naufrage, ont été moitié noyés, moitié jetés dans cette geôle à l'approche des nouveaux venus. Ces prétendues femmes sont des Rākshasis (— 72, 14). A la pleine lune de kârttika le merveilleux cheval Keçin vient de l'Uttarakuru et appelle par trois fois ceux qui veulent être rapatriés dans le Jambudvîpa. En s'attachant à lui en grappes, ceux qui répondront à son appel seront sauvés. Quant aux prisonniers, aucun effort ne peut les délivrer (— 73, 18). Le marchand revient sans être éventé et garde prudemment son secret. Puis, le moment venu, il réunit mystérieusement ses compagnons, et leur fait part de sa découverte (— 75, 15). Et, en effet, Keçin sauve à travers les airs tous ceux des marchands qui refusent d'ajouter foi aux adjurations des Rākshasis accourues pour les retenir (— 76, 17).

La rédaction en vers (77, 8; — 89, 20) suit très exactement dans toutes les parties essentielles le récit en prose, mais se termine par une intervention des Devas qui célèbrent la charité du cheval, prévoient qu'il deviendra bientôt Buddha, et que de même il sauvera ceux qui auront une foi absolue dans sa parole et ne se laisseront pas retenir par les attaches de la famille.

Saṅjayin répand le bruit que Gautama est venu au Girivraja; il cherche à semer la défiance contre la séduction qu'exerce le Docteur.



Bhagavat averti fait honte à qui oserait se plaindre d'une séduction exercée uniquement par la vérité [littéralement : la loi] (— 90, 17).

Les Çâkyas apprennent que Bhagavat réside à Rājagriha; Çuddhodana envoie pour l'amener à Kapilavastu Chandaka et Kālodayin, leur recommandant d'obéir en tout au Buddha. Celui-ci les invitant à devenir moines, ils n'osent, malgré leur répugnance, refuser et ils sont ordonnés (— 92, 12). Des Çâkyas que leurs vertus ont fait renaître parmi les devas viennent alors prier Bhagavat, qui, depuis sept ans qu'il en est parti, n'a plus pensé à sa ville natale, de prendre en pitié sa famille. Connaissant ses bonnes dispositions, Udāyin le supplie (en vers) de venir vers les Koliyas et les Çâkyas (— 93, 21).

Bhagavat décrit (en vers) à Çāriputra la marche du Buddha Çikhi<sup>1</sup>, tous les bienfaits et tous les prodiges qui l'accompagnent; quand il eut accompli cette marche et converti de nombreuses créatures, le Buddha parfait, le rishi qui avait détruit pour lui toute renaissance, entra dans le nirvāṇa (— 97, 7). Supplié par Çāriputra, Bhagavat, après quinze jours de jeûne, reproduit les merveilles de cette « marche ». C'est ainsi qu'il se rend à Kapilavastu (— 101, 13).

Bhagavat étant au Nyagrodhārāma, au pays des Koçalas, Çuddhodana s'apprête à aller le saluer avec tous les Çâkyas (— 102, 3). Mais il rencontre les bhikshus qui viennent mendier, et choqué par leur aspect misérable, image de l'état où il va revoir son fils, il les renvoie et retourne sur ses pas (— 102, 18). C'est Kālodayin qui est destiné à le ramener à d'autres sentiments; mais, quoique averti par Maudgalyāyana, il hésite, les rois kshatriyas étant d'un difficile abord (— 104, 6), jusqu'à ce que Bhagavat lui en donne la mission, en lui rappelant que, dans une existence antérieure, il a rendu le même office à Matisāra auprès de son père, le roi Satyavardhana, qui était lui aussi mécontent de la vocation religieuse de son fils (— 106, 18). Çuddhodana revenu au palais est tout à coup surpris et charmé par la vue de Kālodayin qui arrive à travers l'es-

<sup>1</sup> Cet épisode présenté ainsi de la façon la plus inattendue, a sans doute été amené ici comme illustration de la « marche » de Gautama vers les siens.



pace et, accueilli par lui, lui vante son bonheur d'avoir un tel fils (— 108, 9).

Suivent des strophes qui, à travers une certaine incohérence et un évident désordre<sup>1</sup>, semblent contenir les restes d'un éloge du Buddha qu'Udāyin adresse à Cuddhodana (— 109, 22) en le rassurant sur la fermeté d'âme du prince (— 110, 13). Le roi offre de la nourriture au saint homme et annonce sa visite à Bhagavat qu'Udāyin s'empresse d'en aller informer (— 111, 15).

Cuddhodana fait inviter tous les brâhmanes, les maîtres de maison, les artisans et les artistes de Kapilavastu à l'accompagner au-devant du Buddha qui se trouve dans les jardins voisins de la ville (— 112, 3)<sup>2</sup>. Le roi se met en route avec les Çâkyas (— 114, 7). Bhagavat, ne pouvant se lever, en signe de respect, devant aucun être, d'ailleurs ne voulant pas choquer l'orgueil des Çâkyas par un manque d'égards apparent, se promène au-dessus de terre, en attendant son père qui, de loin, l'aperçoit ainsi avec admiration et le signale à sa suite (— 115, 8).

À l'arrivée du roi, Bhagavat déploie la série des prodiges jumeaux, et Prajâpati Gautamî retrouve la vue au contact de l'eau que, par un de ces prodiges, il fait miraculeusement jaillir de la moitié de son corps. Tous, le roi, Yaçodharâ, le harem, embrassent les pieds de Bhagavat et le roi s'informe de sa santé (— 117, 4).

Suit une rédaction en vers qui, après avoir décrit les respects du roi pour son fils, met en scène un dialogue où le roi lui demande successivement s'il ne souffre pas d'être privé des douceurs de son ancienne vie de pompe et de mollesse, d'avoir renoncé à ses perspectives de grandeur profane. À quoi le Buddha réplique, de point en point, en opposant les préoccupations et les gloires de sa mission religieuse

<sup>1</sup> Le fragment 108, 10-13, semble faire un retour à l'histoire de Matisra. La suite (109, 4) est une glorification de l'Espérance (*dâ*) assez imprévue et nullement préparée. Peut-être a-t-elle été amenée par l'allusion qui est faite plus loin à la Foi (*praddhâ*) du Buddha, les deux vertus étant fréquemment associées.

<sup>2</sup> La convocation est répétée (112, 5-19) en vers sous forme d'hymne en l'honneur du Buddha. Le v. 7 place l'événement, contrairement à ce qui a été dit plus haut, dans la troisième année (depuis le départ du prince).



dont les privilèges défient toute comparaison (— 124, 10). En réponse à son père qui lui demande de lui montrer la bonne voie, Bhagavat fait comprendre à Çuddhodana le caractère auguste de la vie monastique. Ainsi finit la rencontre (— 125, 3).

Ce n'est pas la première fois que Udâyin ait apaisé Çuddhodana.

*Histoire du Corbeau.* — La femme, Supârçvâ, du roi des Corbeaux, Supâtra, avait envie de morceaux sortis de la cuisine du roi de Bénarès, Brahmadatta (alors Çuddhodana). Un serviteur (alors Udâyin) de Supâtra, sans s'arrêter à la peur qui avait fait refuser cet office à tous les autres, apportait chaque jour quelque morceau emporté des cuisines royales; les cuisines ayant été couvertes d'un filet, il en prenait dans les plats mêmes que l'on allait servir au roi, puis, les plats ayant été munis de couvercles, dans les mains des femmes qui portaient aux reines les mets envoyés par le roi, jusqu'à ce qu'un jour il fut pris par l'une d'elles à laquelle il prétendait faire lâcher, en l'effrayant et la blessant au nez, le plat qu'elle couvrait de son vêtement. Le roi, instruit de son courageux dévouement et admirant un si bon serviteur, sentit sa colère désarmée et lui fit assigner chaque jour par la suite un plat de ses cuisines (— 129, 16).

Ce n'est pas la seule circonstance où Prajâpati ait perdu la vue à force de pleurer Bhagavat et l'ait recouvrée en le retrouvant.

*Histoire de l'Éléphant femelle.* — Il y avait sur le mont Candagiri un jeune éléphant qui, plein de piété envers sa mère, chaque jour lui apportait sa nourriture et lui rendait tous les soins. Signalé pour sa beauté au roi de Bénarès, il fut pris par lui et amené dans les écuries royales. Mais, malgré tous les égards, il pleurait, se desséchait. Il expliqua enfin au roi inquiet la cause de sa conduite et qu'il avait résolu de se laisser mourir de faim. Le roi plein d'admiration le fit mettre en liberté (— 132, 11). Rendu à sa forêt, il retrouva sa mère aveugle, errante, couverte de poussière. Il la soigna si bien qu'elle recouvra la vue dans la joie du retour (— 132, 18). Bhagavat était alors ce jeune éléphant, et sa mère était Prajâpati.



Rédaction en vers (— 137, 15).

Bhagavat convertit beaucoup d'êtres par les trois prodiges qu'emploient les Buddhas : le prodige du pouvoir surnaturel, le prodige de l'instruction, le prodige de l'enseignement de la loi. Soixante nayutas d'Asuras venus pour rendre hommage au Buddha sont convertis et, sur leur désir (*pragidhi*), reçoivent la promesse de devenir un jour autant de Buddhas. A ce moment Bhagavat sourit et avec ce sourire jaillissent des rayons de toutes les couleurs qui illuminent tout le Buddhakshetra (— 139, 4).

Le vénérable Aqvakin vint demander la cause de ce sourire; Bhagavat la lui révéla. Rédaction en vers (— 141, 6). L'Asura Sambara émet le vœu de se retrouver toujours avec des amis qui l'imitent et l'aident à honorer le Buddha. (— 141, 9).

A la suite de cette prédiction aux Asuras, Bhagavat prêche Çuddhodana et les Çâkyas, qui s'éloignent après l'avoir salué (— 141, 13).

Le lendemain même Çuddhodana introduit en grande pompe Bhagavat à Kapilavastu et dans le palais, et lui donne l'hospitalité; le jour suivant, Mahâprajāpati le reçoit, puis Yaçodharâ, puis les femmes du harem, puis tout le cercle des Çâkyas (— 142, 8).

Yaçodharâ prépare un gâteau: elle le remet à Râhula en lui enjoignant de le donner à son père et de lui réclamer l'héritage paternel. Bhagavat lui dit d'entrer dans les ordres et qu'alors il recevra l'héritage paternel. Le roi et les Çâkyas sont tout heureux de cette réponse: l'admission de Râhula prouve en effet que Yaçodharâ est sans reproche (— 143, 2).

Yaçodharâ se couvre de toutes ses parures pour décider Bhagavat à rentrer dans le monde, mais inutilement. Le repas pris, et après avoir instruit tous les siens, il se lève et repart (— 143, 7).

Ce n'est pas la seule circonstance où Yaçodharâ ait tenté Bhagavat avec un gâteau.

*Histoire de Nalini.* — Le rishi Kâçyapa vivait jadis dans l'ermitage Sâhañjani. D'une gazelle qui absorba un peu de sperme émis par le



saint homme naquit un enfant que le rishi reconnut pour sorti de lui et recueillit dans son ermitage (— 144, 9). Il reçut le nom d'Ekaçriṅga; nourri par sa mère, vivant en camarade avec tous les jeunes animaux de l'ermitage, ses compagnons de jeu, il devint ensuite le serviteur du rishi et, sous sa direction, atteignit les quatre dhyānas et les cinq abhijñāns (— 145, 17). Cependant le roi de Bénarès, qui n'avait pas de fils, conçut la pensée de faire d'Ekaçriṅga son gendre et de lui donner sa fille Nalinī (— 146, 9). Par ses ordres, son purohita emmena à l'ermitage Sāhañjanī Nalinī et ses jeunes compagnes. Ekaçriṅga, les découvrant au milieu de leurs jeux, crut avoir affaire à de jeunes rishis, dont il admira le costume, beaucoup plus brillant que le sien, et goûta fort les gâteaux, qu'il estima être des fruits bien savoureux. Malgré les caresses de Nalinī, il refusa pourtant de monter dans leurs « lattes roulantes » en les voyant traînées par des animaux qu'il prit pour des gazelles; mais en se séparant de la princesse qui regagnait Bénarès, il rentra à l'ermitage tout rêveur, tout ému de ces nouveaux venus que, dans leurs privautés, il avait vus si différents de lui; il commença d'en négliger ses devoirs ordinaires (— 148, 20). Instruit par l'enfant qu'il questionna, Kāçyapa reconnut vite ce qu'étaient ces visiteurs; il lui apprit que c'étaient non de jeunes rishis, mais des femmes, les ennemies de la pénitence, et il le mit en garde contre toute relation avec elles (— 149, 14). Cependant Nalinī revint à l'ermitage, mais sur des barques richement ornées; cette fois Ekaçriṅga, séduit par ses caresses et ses friandises, consent à la suivre dans ces « ermitages qui vont sur l'eau », et le purohita les marie. Les deux jeunes gens demeurèrent ensemble, mais sans s'unir encore, Ekaçriṅga croyant toujours avoir affaire à un simple camarade (— 150, 16). La gazelle, mère d'Ekaçriṅga, le voyant apparaître avec Nalinī et entendant son récit, était en peine de trouver qui l'éclairerait. Ce furent des pénitentes dont l'ermitage était situé au sud de Sāhañjanī et qui lui en refusèrent l'entrée, interdite aux hommes, l'instruisirent sur leur sexe et lui apprirent que Nalinī lui avait été donnée pour femme dans toutes les règles. Le rishi près duquel il arriva enfin, voyant qu'il n'y avait plus



à séparer ces deux êtres qui s'aimaient, les renvoya à Bénarès, où par la suite Ekaçrînga devint roi. Il eut beaucoup d'enfants, et après un long règne se consacra à la vie d'ascète. Il passa en mourant parmi les dieux Brahmas (— 152, 3). Yaçodharâ était alors Nalini et Bhagavat Ekaçrînga.

Ce n'est pas la seule circonstance où, sans aucun tort, Yaçodharâ a été, sans examen sérieux, vouée par Çuddhodana à un supplice im-  
mérité (— 153, 6).

*Histoire de Padmavati.* — Dans l'ermitage de Mândavya naquit à une gazelle, du sperme émis par le rishi, une enfant merveilleuse. Sous chacun de ses pas un lotus sortait de terre; le nom de Padmavati lui en fut donné (— 155, 8). Son enfance se passa à jouer avec les jeunes animaux de la forêt, puis à vaquer aux soins de l'ermitage et du rishi (— 156, 11). Un jour, en chassant, le roi Brahmadatta de Kâmpilya la rencontra qui venait chercher de l'eau, et s'émerveilla de son miraculeux privilège (— 157, 9). Il apprit d'elle qu'elle était la fille de Mândavya et conçut le désir d'en faire sa femme. Voyant sa naïveté et comme elle le prend pour quelque ascète, il lui fait goûter des gâteaux qu'il emportait sur sa selle, et l'envoie dire à son père qu'elle sera l'épouse du rishi dans l'ermitage duquel il pousse de tels fruits (— 159, 6). Le rishi comprend à ses naïfs récits ce qui est advenu et l'accorde au roi pour femme, recommandant au prince de ne lui causer aucun déplaisir à la légère et sur le témoignage d'autrui (— 160, 6). Brahmadatta la prend en croupe, et regagne Kâmpilya, que, dans son ignorance, Padmavati considère comme un autre ermitage; il fait parer sa fiancée et lui ménage dans la ville une entrée solennelle (— 161, 14). On procède aux cérémonies du mariage, et le privilège merveilleux de Padmavati s'y révèle à la grande admiration de tout le peuple. Le roi, uniquement épris de sa nouvelle épouse, néglige ses autres femmes (— 162, 12). Elles imaginent de se venger et d'éloigner cette rivale. Au moment qu'elle doit accoucher, les femmes du harem lui bandent les yeux, enlèvent les jumeaux auxquels elle a donné le jour et, les



enfermant dans une boîte de métal munie du sceau royal, les livrent aux flots du Gange. Elles barbouillent à la mère le visage de sang et annoncent au roi qu'elle a dévoré ses propres enfants. Le roi, convaincu qu'il a affaire à une Piçâct, ordonne de la tuer (— 164, 4). Mais l'officier devine en la questionnant toute la machination et la garde en sûreté dans sa demeure, tandis que les femmes du harem emploient tous leurs soins à charmer le roi (— 165, 8). Cependant un deva qui aime Brahmadata vient du ciel lui reprocher de n'avoir pas suivi les recommandations du rishi; les femmes sont forcées de confesser toute la vérité (— 166, 9). La boîte est sauvée du Gange par des pêcheurs, et on en retire les deux enfants. Brahmadata désespéré de son injustice retrouve Padmavatî saine et sauve. Elle réclame l'impunité pour les coupables, que le roi veut châtier; quant à elle, elle reprendra près de son père la vie ascétique (— 168, 11). Mais Māṇḍavya est mort; elle se voue à la vie errante d'ascète mendiante, et arrive à Bénarès où le roi Kṛikīn essaie en vain de la séduire (— 169, 10). C'est dans son palais que Brahmadata la retrouve; il explique qu'elle est sa femme et la ramène à Kāmpilya. Au moment où elle avait été envoyée au supplice par le roi, des lotus avaient cessé de naître sous ses pas; ils reparaissent au moment où avec le roi elle repart pour Kāmpilya (— 170, 2).

C'est une bonne action antérieure qui lui mérita ce privilège et qui en explique aussi la suspension temporaire (170, 17) : elle avait, dans une existence passée, offert un lotus à un pratyekabuddha, puis le lui avait redemandé, puis, prise de remords, le lui avait finalement rendu (— 171, 13).

Par suite de quelle faute antérieure Rāhula est-il demeuré six ans dans le sein de sa mère? (— 172, 7.) Sūrya et Candra étaient les fils d'un roi brâhmane de Mithilā. Le trône devenant vacant, Sūrya imposa la royauté à son frère et se fit ermite. Mais, ayant fait vœu de ne rien prendre, fût-ce une goutte d'eau, qui ne lui eût été donné, il viola un jour par inadvertance son vœu en buvant de l'eau au vase d'un ascète. Se considérant comme un voleur, il exigea de ses disciples



d'abord, puis de son frère, le châtement qu'il méritait. Candra, pour lui complaire et le débarrasser de ses scrupules, le fit demeurer six jours dans un bosquet d'Açokas qu'il munit de la nourriture la plus délicate. Au bout de six jours il proclama une amnistie générale qui délivra Sârya (— 175, 14). C'était Râhula qui était alors Candra; ce fut pour ces six jours de réclusion qu'il avait infligés à Bhagavat (Sârya) qu'il fut condamné à rester six ans dans le sein de sa mère (— 175, 18).

Sur l'ordre de Çuddhodana, on tire au sort parmi les Çâkyas de façon que chaque famille qui compte deux ou plusieurs fils en consacre un à la vie religieuse, et constitue ainsi une suite de cinq cents kshatriyas à Bhagavat (— 176, 13).

Des fils d'Amrutedana, Anuruddha, après une vie de délices, questionne son frère Mahânâma sur les devoirs de la vie profane et de la vie religieuse, et se consacre à la seconde (— 178, 9).

Ces cinq cents Çâkyas se rendent près de Bhagavat au Nyagrodhârâma: Devadatta partait sur son éléphant; son turban est renversé par un ornement de la porte, ce qui lui attire les rires de la multitude et les fâcheux pronostics d'un astrologue (— 179, 5).

Upâli est donné par sa mère à Bhagavat pour remplir près de lui son office de barbier, et ce faisant il atteint les quatre dhyânas (180, 3). Les cinq cents Çâkyas, au moment de partir, font présent à Upâli de leurs vêtements et de leurs parures. Cet exemple inspire à Upâli le désir d'entrer dans la vie religieuse. Il va demander cette faveur à Bhagavat, qui l'ordonne aussitôt, tandis que les autres prennent congé de leurs familles (— 180, 18).

Les cinq cents Çâkyas, à l'exception de Devadatta, reçoivent l'ordination (— 181, 9); puis, sur l'invitation de Bhagavat, ils vont tous saluer les pieds d'Upâli, leur aîné dans la vie religieuse, et avec eux Çuddhodana et toute sa cour (— 182, 3).

Ce n'est pas la première fois que Upâli, quoique de basse caste, a reçu les hommages d'un roi et de sa suite (— 182, 9).



*Histoire de Gaṅgapāla.* — Deux pauvres garçons ayant jadis donné leur repas à un pratyekabuddha qu'ils rencontrèrent, obtinrent, en récompense, de renaître à Bénarès, l'un comme Brahmadata, fils du roi, puis roi lui-même, l'autre comme Upaka, fils du purohita (— 184, 9). Upaka était épris d'une jeune fille qui, après l'avoir repoussé d'abord, revint à lui et lui offrit de célébrer ensemble une fête que ramenait la pleine lune du Cāturmāsya. Il avait reçu un jour un māsha en aumône, et l'avait déposé sur le bord du Gange. Il se mit tout joyeux et chantant en devoir de l'aller chercher, malgré la chaleur de midi, en vue de la circonstance (— 185, 2). Le roi l'aperçut et conçut pour lui une soudaine affection; il se le fit amener. Il le plaignait de courir ainsi sous le soleil, malgré les protestations d'Upaka qui déclarait ne connaître d'autres peines que sa peine d'amour (— 186, 11). Brahmadata apprenant l'objet de sa course lui offrit, pour l'en détourner, un māsha, puis plusieurs; mais l'autre ne voulait toujours pas renoncer à aller chercher son māsha à lui, tant que le roi finit à force d'enchérir par partager avec lui son royaume, son harem et ses trésors (— 188, 16). Ils régnaient donc ensemble quand un jour Upaka résista à grand'peine à la tentation de régner seul en tuant Brahmadata; il fit part de la chose au roi et, reconnaissant par là combien le désir est insatiable, il résolut de renoncer au monde (— 190, 14). Il se rendit à l'ermitage d'un potier devenu rishi, et acquit bientôt une haute puissance magique (— 191, 1). Brahmadata enviant sa fortune y faisait souvent allusion dans une stance qui intriguait fort les femmes du harem. Elles en obtinrent la clef par Gaṅgapāla, le barbier du roi, qui, ayant, pour son adresse, reçu de son maître la permission de choisir un village, l'échangea contre l'interprétation de ce vers. Et quand les femmes voulurent le dédommager par de riches présents, à son tour Gaṅgapāla conçut le projet et obtint la permission de renoncer au monde (— 193, 14). Il se joignit aux deux autres ascètes et atteignit la même sainteté (— 193, 18). Brahmadata conçut le désir d'aller visiter ces saints personnages, et, malgré leur basse extraction, il n'hésita pas à se déplacer, non plus qu'à justifier contre les récrimi-



nations de ses officiers la familiarité de Gaṅgapāla qui l'interpellait par son nom (— 195, 16). Cependant, fidèle à son mari absent, la femme de Gaṅgapāla résistait aux tentatives de séduction et aux présents d'un deva venu pour l'éprouver (— 196, 14).

Gaṅgapāla le barbier n'était autre, à cette époque, qu'Upālī en personne (— 197, 3).

Ce n'est pas la seule circonstance où un grand nombre de gens ont suivi Bhagavat dans la vie religieuse.

« Ici, dit le texte, Bhagavat expose le Mahāgovindīya sūtra » (— 197, 10).

Bhagavat étant sur le Grīdhraakūṭa, le gandharva Pañcoçikha vient en illuminant la nuit lui raconter ce qu'il a entendu de la bouche de Çakra et de Brahmā (— 198, 6). Les dieux, voyant de nouveaux venus parmi eux surpasser les anciens par leurs divers privilèges et apprenant que c'étaient des auditeurs du Buddha, exprimaient le vœu qu'il y eût à la fois plus d'un Buddha, pour que les bienfaits de sa mission en fussent multipliés; Çakra leur apprit qu'il était impossible qu'il y eût à la fois plus d'un Buddha (— 199, 13).

Çakra expose aux devas les huit privilèges (*dharma*s) merveilleux du Buddha : la grandeur des bienfaits qu'il répand sur les êtres; les vertus de la loi qu'il enseigne; l'isolement dans lequel il vit, écartant ses disciples et vivant dans des lieux déserts; son détachement de toute sensualité dans la nourriture; l'intelligence profonde qui dirige son enseignement; son affranchissement de tout doute; la perfection de sa parole<sup>1</sup>. Ces supériorités, Çakra ne les a jamais trouvées que dans le seul Bouddha parfaitement accompli (— 202, 2). Il porte au comble la joie des Devas en leur répétant cet exposé une seconde, puis une troisième fois (— 203, 17).

Brahmā s'apprête à faire connaître aux Devas la « Grande exposition » (*mahāprajñapti*) de Bhagavat (— 204, 7).

Jadis régnait le roi Diçāmpati. Il avait pour purohita et pour con-

<sup>1</sup> Cela ne fait que sept; il manque un *dharma*.



seiller principal le brâhmane Govinda. La mort le lui ayant enlevé, il suivit le conseil du prince Reçu, son fils, et le remplaça par le propre fils du brâhmane, Jyotîpâla, que l'on appela Mahâgovinda (— 206, 13). Les six kshatriyas électeurs royaux (*râjakartârak*), à la mort de Diçâmpati, assurèrent sa succession à Reçu moyennant la promesse de distribuer le royaume entre eux sept. Le moment venu ce fut Mahâgovinda qui procéda à ce partage de la terre, assignant à chacun sa capitale; il demeura chargé de leurs affaires à tous; en même temps il instruisait sept mille brâhmanes et sept cents snâtakas (— 209, 11). Le bruit courait que Mahâgovinda s'entretenait familièrement avec Brahmâ et se réglait sur ses avis. Jaloux de justifier une opinion si favorable, Mahâgovinda se soumit pendant les quatre mois des pluies à une vie de méditation intense, au bout de laquelle Brahmâ lui apparut (— 212, 14). Brahmâ lui promettant de répondre à ses questions, Mahâgovinda lui demanda la manière d'obtenir le brahmaloka : « C'est en dépouillant tout égoïsme, en concentrant son esprit, en étant compatissant, retiré, sans souillure, détaché des plaisirs des sens, qu'un homme atteint l'immortel brahmaloka » (— 212, 18). De l'interprétation qu'il donne à ces paroles, Mahâgovinda conclut qu'il faut embrasser la vie ascétique (— 215, 3).

Interpellé ici par le gandharva Pañcaçikha qui lui demande si, comme on le dit, il était alors Mahâgovinda, Bhagavat le lui confirme et continue le récit (— 216, 7). Mahâgovinda fit part de son dessein successivement à Reçu, aux six autres rois, aux sept mille brâhmanes, aux sept cents snâtakas, à ses femmes, les invitant à chercher un autre conseiller, un autre maître, à retourner dans leurs familles, et comme il résista à leurs objections, aussi bien qu'aux offres prodiguées pour le tenter et le rattacher au monde, tous finalement — soit en somme plusieurs milliers de personnes — prirent avec lui le septième jour la livrée de la vie ascétique (— 223, 3). Récompenses obtenues par les disciples qui suivent les enseignements de Mahâgovinda; châtimens de ceux qui font opposition à lui ou à ses disciples (— 223, 21).

A la suite de ce récit, Pañcaçikha obtient la vue de la loi.



Dans ce temps-là, Bhagavat était Mahāgovinda (— 224, 8).

Bhagavat étant à Grāvastī dans le Jetavana, pendant trois mois, loin de tous, avec un seul vase de nourriture, passe par les états d'esprit (*vihāra*) des Buddhas antérieurs (— 225, 14).

Au sortir de cette retraite, Bhagavat déclare à Ānanda qu'il aurait pu vivre ainsi des kalpas entiers; car tel est le privilège des Buddhas parfaitement accomplis qui ont atteint les pāramitās. « En ce temps-là, il y a un nombre infini de kalpas, vivait le Buddha Indradhvaja dans sa capitale Indratapanā ». Partant de là, Bhagavat énumère une longue série de Buddhas qui se sont annoncés successivement les uns les autres jusqu'à lui-même (de qui il parle à la troisième personne) et au Buddha futur, Maitreya, auquel il a prédit sa mission. L'énumération donne place à une ou deux descriptions typiques de la capitale du Buddha (ou du Cakravartin) et est coupée pour quelques-uns des Buddhas de résumés métriques (— 240, 20).

Suit un passage en vers. La scène se passe dans l'Aṣokārāma. Ānanda demande à Bhagavat d'où lui vient l'éclat dont il illumine le monde. Bhagavat l'explique par les respects qu'il a rendus à des Buddhas passés, depuis Dipaṅkara jusqu'à Kāśyapa (— 242, 6). Ānanda veut savoir quand et combien de temps ont vécu ces Buddhas et loue en Çākyamuni leur égal (— 242, 18). Bhagavat lui explique tour à tour à combien de kalpas remonte dans le passé chacun de ces Buddhas (— 243, 19), le temps que chacun a passé sur la terre (— 244, 11), l'étymologie de leur nom jusques et y compris le Buddha futur, Maitreya (— 246, 16), dont les trois assemblées sont énumérées en prose (— 247, 2), puis la classe, kṣatriya ou brāhmane, à laquelle a, suivant les circonstances, appartenu chacun d'eux (— 248, 2), les conjonctures dans lesquelles il a rendu à chacun des respects en vue d'obtenir la bodhi (— 249, 8). Il termine en parlant de l'héroïsme qu'il a dû déployer pendant quatre-vingt-dix kalpas pour parvenir dans le quatre-vingt-onzième à la bodhi (— 250, 6). — C'est le *Bahubuddhakaṣṭha*.



Suit une strophe en l'honneur du Mahāvastu et pour vanter le bonheur qu'il y a à entendre la Loi (— 250, 13).

Récit en vers. Sarvaṃdada mena jadis une existence de sagesse, de charité et d'austérité; Çakra en fut effrayé et, craignant pour son pouvoir, chercha à l'en détourner en le persuadant que l'excès de libéralité menait en enfer. Mais à ces insidieux conseils, Sarvaṃdada répondit qu'il ne se souciait pas du bonheur de Bhagavat, qu'il voulait seulement s'affranchir de la vieillesse, de la maladie et de la mort, que nulle perspective de plaisirs sensuels, nulle crainte de souffrances et d'épreuves ne pouvait le faire renoncer au vœu d'obtenir la bodhi (— 254, 6).

Çuddhodana<sup>1</sup> voyant au Nyagrodhârâma les miracles du Buddha et la conversion des chefs des Asuras, manifeste son admiration et sa joie, et invite le Buddha à prendre sa nourriture au palais tout le temps qu'il demeurera à Kapilavastu (— 255, 4). Le lendemain, le Buddha ayant fait son entrée solennelle, accompagnée des miracles coutumiers, les Çâkyas font proclamer défense, sous peine de mort, de révéler à Râhula qu'il est le fils de Bhagavat (— 256, 12).

Mahâprajāpatī Gautamī, le Buddha ayant accepté de se nourrir d'une façon continue au palais, demande et obtient la faveur de recevoir à son tour le Buddha; elle est prêchée et éclairée par lui avec les femmes du harem (— 257, 16).

Râhula, atteint par l'ombre du Buddha, se sent plein pour le nouveau venu d'une tendresse inexplicable. Pressée de questions, Yaçodharā se résout à braver la colère des Çâkyas et à lui avouer que le Çramaṇa est son père (— 259, 3).

Répétition en vers (— 260, 1) augmentée de la réponse de Yaçodharā, qui révèle à Râhula son père, avec force comparaisons laudatives, et comment il revient vers les siens après avoir accompli une partie de sa mission (— 262, 15).

<sup>1</sup> Ceci reprend et double un récit antérieur (p. 141) et semble se référer à un état du texte où toute la partie intermédiaire, de 141, 10 à 254, 6, n'était pas intercalée.



Râhula apprenant qu'il est le fils du Çramaṇa, se presse contre lui, s'enveloppe dans un pan de sa robe et déclare qu'il veut devenir moine. Çuddhodana, désolé, s'incline devant la parole de son fils qui déclare que, par ses mérites antérieurs, Râhula est forcément destiné au nirvâṇa; il demande seulement un sursis de sept jours (— 264, 3).

Yaçodharâ, par ses caresses, par le tableau des souffrances de la vie ascétique qu'elle oppose à la vie du palais, cherche à détourner Râhula de la carrière religieuse. Comme il persiste, en alléguant l'exemple de son père, elle revient à la charge en énumérant les pénibles pratiques de la perfection morale dont il assumera l'obligation (— 266, 1).

Çuddhodana fait faire des préparatifs extraordinaires pour la sortie de son petit-fils (— 266, 10). Description en vers de la suite brillante qui accompagne Râhula jusqu'au Nyagrodhârâma où Bhagavat l'accueille avec tendresse par des paroles d'exhortation (— 268, 4).

Bhagavat charge Çâriputra d'ordonner Râhula, lequel récite les formules du triçaraṇa et du daçaçila et est emmené par Çâriputra et Maudgalyâyana (— 269, 2).

Ici une lacune: puis viennent des vers qui sont dans un désordre évident: Bhagavat donne mission à ses deux principaux disciples d'ordonner Râhula, qui est admis dans la vie religieuse (— 269, 12). Cette strophe: «Celui qui porte des bracelets et des colliers d'or ne saurait supporter la souffrance: ce sont ceux qui souffrent qui pensent à Bhagavat», est suivie de la description des caresses et des conseils par lesquels Yaçodharâ cherche à détourner de la vie religieuse Râhula, qui repousse ses avis (— 270, 10). Le barbier coupe les cheveux de Râhula, tandis que Bhagavat(?) l'exhorte à la perfection. Yaçodharâ caresse tristement les cheveux enlevés à son fils, et tandis qu'elle se désole, Maudgalyâyana et Çâriputra confèrent l'ordination au jeune prince (— 271, 5). Râhula, sous la direction de Çâriputra, commence sa carrière monastique. Honneur à lui! (— 271, 13.)

Pour le dernier jour, Yaçodharâ invite le Buddha; elle lui prépare une réception brillante, et cherche, mais en vain, à le séduire et à



changer ses dispositions par les parures dont elle se couvre et les friandises qu'elle lui offre. Bhagavat s'éloigne après avoir instruit le roi et les femmes (— 272, 12).

Ce n'est pas la seule circonstance où Yaçodharā ait cherché à éblouir le Buddha par la parure et à l'entraîner par la gourmandise. « Ici, dit le texte, il faut répéter l'histoire d'Ēkaçṛīṅga » [cf. plus haut] (— 272, 17).

En ce point nous reprenons, avec l'histoire des sept semaines qui ont suivi l'obtention de la bodhi, le développement chronologique de la carrière du Buddha, interrompu par les récits précédents qui appartiennent à une période ultérieure. Ceci devrait à tout le moins faire immédiatement suite à l'histoire de Vijitāvin (p. 47).

Pendant sept jours, après avoir atteint la bodhi, Bhagavat reste assis immobile se félicitant de son triomphe (— 273, 3). Description en vers des prodiges qui se produisent dans tout l'univers dès que Bhagavat a obtenu la bodhi (— 277, 16). Qui ne se réjouirait d'entendre les enseignements du Buddha? Bonheur de ceux qui entendront ce sūtra, qui se montreront fidèles à la loi du Buddha (— 278, 20). Bonheur de ceux qui rendront de grands honneurs à Maitreya, au Buddha Sīmha, etc.<sup>1</sup> (— 279, 20). Effroi des méchants, joie des fidèles, surtout de ceux qui sont destinés à devenir Buddhas (— 281, 3).

Le Buddha passe la seconde semaine dans la joie à considérer, sans cligner des yeux, l'arbre de bodhi (— 281, 10).

Il consacre la troisième semaine à la « grande promenade » (qui, d'après *Lal. Vist.* 488, 16, embrasse le grand chiliocosme, *triadha-ramahāśāśvatalokauḥṭu*).

En ce temps-là voyant Māra désolé de sa défaite, ses filles, Tantri

<sup>1</sup> Bien que tous ces vers soient au futur, ce qui s'explique assez dans le cas de Maitreya, ils s'appliquent pour ceux qui suivent à des Buddhas passés, entre autres (v. 19) aux quatre Buddhas du présent kalpa. À quelque contexte qu'ils aient appartenu à l'origine, il est clair qu'ils n'ont pas été composés pour la place qu'ils occupent actuellement dans notre texte.



et Arati<sup>1</sup>, malgré les avis décourageants de leur père, essayent de triompher du Buddha, d'abord par la sensualité en l'entourant d'apparitions séduisantes qui le laissent insensible, puis en lui posant des questions auxquelles il répond de manière à les confondre. Elles se retirent vaincues, et Mâra lui-même proclame leur défaite (— 286, 8).

Ce n'est pas la seule circonstance où les filles de Mâra aient ainsi vainement tenté de séduire Bhagavat (— 286, 15).

*Histoire de Dharmalabdha.* — Un marchand de Bénarès, Dharmalabdha, avait fait sur mer beaucoup de voyages heureux. Malgré sa résistance, cinq cents marchands voulurent une fois l'accompagner. Il allait dans l'île des Râkshasis; il leur recommanda, s'ils voulaient éviter les plus grands malheurs et revenir au Jambudvîpa, de ne céder à aucune de leurs séductions, de n'accepter ni la nourriture qu'elles leur offriraient, ni les trésors qu'elles feraient miroiter à leurs yeux (— 288, 15). — Répétition abrégée en vers (— 289, 14). Les Râkshasis, les prenant chacun par son penchant particulier, firent si bien que, malgré les admonestations de Dharmalabdha, les marchands refusèrent de s'éloigner avec lui (— 290, 10). Lui parti, les Râkshasis dévorèrent les marchands; puis elles tinrent conseil et une d'entre elles se proposant pour séduire Dharmalabdha, le poursuivit jusque dans le Jambudvîpa de ses vaines obsessions (— 291, 7). Quand il fut de retour à Bénarès, elle lui présenta un enfant, produit de sa magie, se prétendant abandonnée, avec son fils, par l'homme qui, pour la séduire, lui avait tenu un tout autre langage, et ameutant le peuple contre sa dureté (— 292, 3). — Suite de la répétition en vers (— 295, 12). — Le roi informé fait comparaitre Dharmalabdha: il s'éprend à première vue de la prétendue délaissée et, malgré les avertissements, l'introduit dans son harem. Aussitôt, elle endort tout le palais et, avec son fils et les Râkshasis qu'elle appelle à la rescousse, elle dévore tout ce qui y a vie (— 297, 5). Le matin venu,

<sup>1</sup> Dans la strophe finale (286, 6) Mâra semble parler de trois filles, Tântri, Arati et Râti, mais le reste du récit ne mentionne que les deux premières.



on pénètre dans l'enceinte tout enveloppée d'un silence inaccoutumé, et on trouve un spectacle qui donne trop raison aux prévisions de Dharmalabdha. De l'avis unanime des officiers et du peuple, il est, comme le plus digne, sacré roi (— 298, 18). Bhagavat était alors Dharmalabdha et les filles de Māra, les principales des Rākshasīs (— 299, 6). — Suite et fin (très écourtée) de la rédaction en vers (— 299, 15), et formule finale des Jātakas versifiés (— 300, 9).

Le Buddha, invité par le nāga Kāla pendant la « grande promenade », passe dans sa demeure la quatrième semaine (— 300, 15).

Il passe la cinquième dans la demeure du nāga Mucilinda qui le protège de ses chapérons étendus contre un orage qui se déchaîne (— 301, 7).

Du temps où Bhagavat se livrait à ses austérités, un chevrier avait planté un nyagrodha en émettant le vœu qu'il servit au Buddha après la bodhi. Du ciel des Trāyastriṃśas où il a repris naissance, il vient rappeler à Bhagavat l'espoir qu'il lui a permis de concevoir. Pour lui complaire, Bhagavat passe au pied de ce « nyagrodha du chevrier » la sixième semaine (— 302, 21).

Il passe la septième dans le Kshīrikāvana au Bahudevātācāitya (— 303, 3).

Les marchands Trapusa et Bhallika venaient d'Ukkala, dans le Sud; leurs taureaux Sujāta et Kīrtika, en refusant de continuer leur route, les avertissent de la présence de Bhagavat au Kshīrikāvana. Sur l'ordre des devas les deux amis lui offrent, après son jeûne de quarante-neuf jours, sa première nourriture, le délicieux Madhutarpaya; Bhagavat le reçoit dans les vases en pierre que lui apportent les quatre Lokapālas et qu'il fond miraculeusement en un seul (— 305, 2).

Récit en vers : Trapusa et Bhallika donnèrent le tarpaya à Bhagavat, qui en revanche leur récita le « Sauvastika maṅgala », les strophes de bénédiction qui protègent dans toutes les régions (— 310, 6).

Les deux marchands reçurent le triṣarapa. A leur requête le Buddha leur donna, comme reliques, quelques cheveux et des rognures



d'ongles sur lesquels ils construisirent à Keçasthâli le Keçastôpa, à Bâluksha le Nakhastôpa, et à Çiluksha, sur la pierre à laver du Buddha (cf. 313, 1-4), un monument avec les pierres qui vinrent d'elles-mêmes s'amonceler par la magie de Bhagavat (— 310, 16).

Çakra vint à son tour offrir à Bhagavat une haritaki dont il planta la queue qui se transforma aussitôt miraculeusement en un arbre couvert de fleurs et de fruits (— 311, 6).

Pendant les austérités de Bhagavat, Gavâ, l'étendouse de linge, lui avait offert une robe faite de lambeaux pour lui servir après la bodhi. Du ciel où elle avait repris naissance comme Apsaras elle vint rappeler sa promesse à Bhagavat qui préféra ces haillons aux robes que lui offraient les dieux (— 312, 14). Çakra creuse de ses mains le fleuve Pâṇikhâta et les quatre Lokapâlas lui apportent des pierres pour que Bhagavat puisse laver et recondre cette robe (— 313, 6).

Bhagavat se baigne dans le Pâṇikhâta et en sort en s'appuyant sur le bras du dieu Kakubha qui réside dans un kakubha voisin (— 313, 17).

Retiré sous le nyagrodha du chevrier, Bhagavat se décide à garder pour lui la Loi; elle est trop profonde pour être comprise et acceptée par le monde (— 314, 12).

Répétition (— 315, 1). Connaissant ces dispositions de Bhagavat, Brahmâ avec Çakra et d'autres dieux viennent lui demander de promulguer sa doctrine, mais ils n'obtiennent aucun succès et s'éloignent (— 316, 11). Répétition abrégée : démarche également repoussée de Brahmâ seul (— 317, 5).

En ce temps-là de fausses doctrines régnaient au Magadha : Brahmâ en prend occasion pour prier Bhagavat d'éclairer les hommes. Bhagavat réfléchissant que, des trois catégories d'êtres, ceux qui sont tout à l'erreur, ou tout à la vérité, ou qui ne sont exclusivement inféodés ni à l'une ni à l'autre, la troisième, tout au moins, profitera de son enseignement, se rappelant ses résolutions passées et cédant aux supplications des dieux, promet à Brahmâ de faire tourner la roue de la



loi. De ciel en ciel la nouvelle s'en répand jusqu'au Brahmaloka (— 319, 19).

A ce moment, Bhagavat considère quelles sont les qualités d'un Buddha qui le rendent capables de faire tourner la roue de la loi, il les énumère et constate qu'il les possède toutes, qu'il est donc autorisé à faire tourner la roue de la loi (— 322, 7).

Il cherche qui est capable d'entendre l'enseignement, et, à défaut d'Udraka Râma et d'Ârâḍa Kâlâma qui sont morts, il trouve que ce sont les cinq Bhadravargiyas qui l'ont suivi pendant ses austérités (— 323, 4).

Les dieux s'offrent à préparer et à orner de splendeurs prodigieuses la route qui sépare la bodhi de Bénarès, et, en effet, Bhagavat se met en chemin à la tête d'armées innombrables de dieux et de nâgas qui font la garde autour de lui (— 324, 19).

Bhagavat gagne successivement Gayâ, Aparagayâ où il est l'hôte du nâga Sudarçana; Vaçâlâ où il prêche le brâhmane Nadin; Cunda-dvîllâ où il annonce au mendiant Upaka que, sans maître, il est devenu Arhat, Jina, Buddha et qu'il va promulguer la loi. Reçu par le yaksha Cunda, puis à Sârathipura par le nâga Kamaṇḍaluka, à Lohitavas-tuka<sup>1</sup> par le yaksha Kandha, il arrive par Sârathipura au bord du Gange, traverse en volant le fleuve au delà duquel le passeur ne veut le mener qu'à prix d'argent, arrive à Bénarès, et attend à Saṅkha-medhi que l'heure de mendier dans la ville soit venue (— 328, 19).

En rentrant de sa tournée, Bhagavat retrouve au Rishipatana les cinq Bhadravargiyas, Kaundinya et les autres, qui, malgré leur projet concerté, ne peuvent s'empêcher de se lever à son approche et sont ordonnés moines par lui (— 329, 1). Bhagavat reconnaît le lieu où les précédents Buddhas ont fait tourner la roue de la loi. Il<sup>2</sup> énumère aux cinq moines les dimensions du nimbe d'un certain nombre de Buddhas (— 330, 16).

<sup>1</sup> Il faut, dans cette ligne, p. 327, l. 19, effacer सारथिपुरे.

<sup>2</sup> Le texte est ici défiguré par une lacune.



Ici commence le Dharmacakrapravartanasûtra, annoncé par la formule initiale एवं मे श्रुतं. — Bhagavat enseigne les cinq moines : la voie du Buddha est la voie moyenne qui s'éloigne et de l'abandon au désir et des macérations inutiles, la voie aux huit parties (— 331, 16). Les quatre vérités (— 333, 17). La vue de la loi se révèle à Kaundinya et à dix-huit koṭis de devas. Miracles (— 335, 9).

Bhagavat, à Bénarès, enseigne les cinq moines : la forme (*rûpa*), la sensation (*vedanâ*), le concept (*saṃjñâ*), les dispositions préexistantes (*saṃskâras*), l'intelligence (*vijñâna*), c'est-à-dire les cinq skandhas, sont sans substance (*anâtma*) ; ils ne sont pas nous ni à nous. Ājñâtakaundinya se dépouille sans retour des ācravas, les quatre autres et, avec eux, trente koṭis de devas reçoivent la vue pure de la loi (— 337, 8).

Bhagavat, à Bénarès, au Rishipatana, enseigne les cinq moines : ce sont les cinq skandhas qui sont l'origine de la douleur (— 337, 19). Les skandhas sont impermanents ; en reconnaissant leur impermanence, on supprime la douleur dont ils sont la source (— 338, 12). Les skandhas ne sont ni nous ni à nous [comme plus haut] (— 338, 18). Ājñâtakaundinya obtient « la maîtrise des forces » (*balavaçibhâva*), les quatre autres se dépouillent sans retour des ācravas, et des koṭis de devas reçoivent la lumière de la loi (— 339, 3).

Bhagavat est au Rishipatana ; il enseigne trois bhikshus qui partent pour Bénarès afin de mendier : il faut se considérer soi-même pour découvrir l'origine de la souffrance. Ce sont les skandhas qui sont l'origine de la souffrance. En en reconnaissant l'impermanence on détruit les souffrances dont ils sont l'origine. Il faut donc savoir que la forme, etc. (les skandhas) ne sont ni nous ni à nous. Les trois bhikshus obtinrent la « maîtrise des forces » et quatre-vingts koṭis de devas la vue pure de la loi (— 340, 15).

C'est le douzième jour de la deuxième quinzaine d'āshāḍha, l'ombre ayant une fois et demie la hauteur des objets, sous le nakshatra anu-

<sup>1</sup> पञ्चविंशतौ du texte (339, 3) cache un mot de nombre se rapportant à कोटिनी, probablement पञ्चावतीनी, d'après 345, 11.



rādha, à l'heure appelée Vijaya, que Bhagavat fait tourner la roue de la loi qui consiste dans les quatre vérités. Miracles qui se produisent (— 341, 17.)

La voix du Buddha, quand il fait tourner la roue de la loi, pénètre soixante et un grands chiliocosmes et, au delà, des buddhakshetras; en l'entendant, les Buddhas qui enseignent s'arrêtent et se taisent (— 342, 13). Les soixante qualités de la voix du Buddha (— 343, 13).

Mahābrahmā constate les prodiges qui se produisent quand Bhagavat met en mouvement la roue de la loi. Apprenant que le « corps de la loi » est proche, il vient et loue Bhagavat (— 345, 2).

Dans le premier dharmacakrapravartanasūtra<sup>1</sup> Bhagavat a converti dix-huit koṣis de devas, trente dans le second, cinquante dans le troisième, quatre-vingts dans le quatrième; tous ces dieux vont se porter la bonne nouvelle les uns aux autres (— 345, 15).

Le dieu tushita Ākharadhara (ou, d'après la demi-stance 345, 18 qui contredit cette indication, Brahmā lui-même) vient faire hommage au Buddha en prononçant des stances en son honneur (— 347, 13).

Pourquoi Ājñātakaundinya a-t-il joui du privilège d'entendre le premier la loi? C'est pour avoir donné, dans une autre existence, ses soins à un pratyekabuddha atteint d'une maladie bilieuse. Le vœu qu'il exprima alors est répété en vers (— 349, 3).

Ce n'est pas la première fois que Ājñātakaundinya a reçu de Bhagavat un grand bienfait.

Jadis régnait sur le Kośala un roi vertueux et généreux; il abandonna son royaume au roi de Bénarès plutôt que de provoquer les malheurs d'une guerre (— 350, 9). Il vivait dans la solitude au Dekhan, quand un jour il vit venir à lui un marchand ruiné par un naufrage qui, sans le connaître, lui apprit qu'il allait demander à la

<sup>1</sup> D'après ce passage, il faudrait distinguer comme premier dharmacakrapravartanasūtra le passage de 330, 17 à 335, 9, comme second, de 335, 10 à 337, 8, troisième, de 337, 9 à 337, 19, quatrième de 337, 19 à 339, 3. Mais c'est là une façon de parler par trop incorrecte. Toutes ces parties sont comprises dans un sūtra unique, et c'est très probablement धर्मचक्रप्रवर्तने au lieu de प्रवर्तनसूत्रे, qu'il faut lire.



libéralité bien connue du roi de Koçala de réparer ses pertes (— 357, 6). Dans son dénuement, il ne veut pas que le solliciteur soit déçu et il le décide à le livrer, chargé de chaînes, au roi de Bénarès<sup>1</sup>, qui a mis sa tête à prix (— 353, 2). Celui-ci, touché de tant de générosité, rend le Koçala à son ancien maître (— 353, 7).

A cette époque Bhagavat était le roi de Koçala et le marchand n'était autre qu'Ājñātakaundinya (— 353, 12).

Ce n'est pas la seule circonstance où Bhagavat ait sauvé les cinq moines (— 353, 20).

Jadis Bhagavat, alors marchand, fut avec les cinq moines — alors marchands eux-mêmes — victime d'un naufrage. Pour permettre à ses compagnons de s'attacher à un cadavre et d'être rejetés avec lui sur la terre ferme, il n'hésita pas à se tuer. La terre en trembla et les dieux célébrèrent son héroïsme (— 355, 2). Rédaction en vers (— 356, 13).

Ce n'est pas la première fois que Bhagavat ait instruit une grande assemblée composée d'hommes et de devas (— 357, 3).

Jadis un roi de Bénarès, Kalabha, trouva que son harem, pendant son sommeil, s'était éloigné pour entendre les instructions du rishi Kshāntivādin. Furieux, le roi soumit le saint homme aux tortures les plus raffinées sans pouvoir lui arracher autre chose que l'éloge de la patience. Et, malgré les conseils des dieux, le rishi ne voulut attirer sur le pays témoin de son martyre aucun châtement<sup>2</sup> (— 360, 15). — Court résumé en vers (— 361, 2). — Le roi Kalabha alla expier son crime dans l'enfer Avīci (— 361, 3).

Le roi Arjuna de Hastināpura tue à coups d'épée le rishi Gautama et d'autres sādhus (— 361, 11).

Le roi Nārikela de Dantapura, en Kaliūga, fait mordre les moines par des chiens (— 361, 15).

Le roi de Kāmpilya, Brahmadaṭṭa, avait un purohita dont le fils mérita par son habileté au tir de l'arc le nom de Çarabhaṅga. Entré

<sup>1</sup> P. 352, l. 18, il faut, bien entendu, अपरत तोषिते न.

<sup>2</sup> La fin du récit est tronquée.



dans la vie religieuse sous le rishi Kāçyapa, il descendit avec ses disciples vers le sud et fonda l'ermitage de Kapitthaka sur les bords de la Godāvari (— 363, 2). — Un autre disciple de Kāçyapa, Vatsa, vint pour sa santé vers le sud, avec ses cinq cents disciples, à la ville de Govardhana. Le roi Daṇḍakin l'enterra vivant. Sept jours après, ville et royaume, à l'exception du ministre Viçvashṭa qui chercha à sauver le rishi et protesta de son innocence, furent réduits en cendres (— 363, 18). — Kāçyapa offrit un sacrifice entre Gange et Yamunā; huit mille pénitents y vinrent assister (— 364, 2).

Le roi Udgata de Dantapura accompagné de Bhīmaratha de Sañjayanti et de Aṣṭamoka de Hastināpura, ayant connaissance des terribles aventures de ces quatre rois (Kalabha, Arjuna, Nārikela et Daṇḍakin), se mit en route pour en entretenir les rishis. De son côté Çakra faisait de même (— 364, 11).

Récit en vers : rédaction versifiée de l'histoire de Vatsa (— 365, 13). Çarabhaṅga vient lui rendre les derniers devoirs (— 365, 17). Les trois rois Aṣṭamoka, Bhīmaratha et Udgata viennent consulter les rishis (— 366, 2). Les rishis renvoient les rois et Çakra<sup>1</sup> à Çarabhaṅga, qui consent à répondre aux questions qui lui seront posées (— 368, 12). Après avoir annoncé les châtiments que souffrent dans l'autre monde les quatre rois coupables de violences contre les rishis (— 369, 21), il continue avec ses visiteurs un dialogue édifiant sur la patience, la définition de l'homme vertueux, du sage, etc. (— 374, 21). Formule terminale des jātakas versifiés : Bhagavat était alors Çarabhaṅga (— 375, 9).

Trente compagnons de Bénarès amenés au Rishipatana par la mère de l'un d'eux qui, ayant repris naissance parmi les devas, a assisté au Dharmacakrapravartana, sont convertis et reçoivent l'ordination (— 376, 16).

Trente autres hommes qui passent sur la route près du Rishipatana sont de même conquis à la foi (— 377, 6).

<sup>1</sup> Qui fait, 366, 11, dans cette version, une apparition soudaine et que rien ne prépare.



*Histoire de Pârṇa Maiteyaṅgputra.* — Pârṇa était fils d'un riche brâhmane à Droṇavastuka en Kośala, et de Maiteyaṅg. Ayant entendu parler de Siddhârtha et de ses hautes destinées, il se voua à la vie religieuse, et, après la bodhi, il vint avec ses vingt-neuf disciples au Rishipatana, rendre hommage à Bhagavat qui les ordonna tous les trente et leur conféra la maîtrise des forces (— 379, 19). Strophes que Pârṇa adressa alors à Bhagavat pour le célébrer en rappelant toutes les étapes de sa carrière (— 382, 6).

*Histoire de Nâlaka.* — Nâlaka était le fils cadet d'un brâhmane du pays d'Avanti, purôhita du roi Ujjhebhaka Toṇehâraka; il était neveu du rishi Asita établi dans le Vindhya. Merveilleusement doué, il se voua à la vie religieuse sous la direction de son oncle (— 383, 10). Averti par lui de l'apparition d'un Buddha, et sur son conseil, il vint à Bénarès pour se faire ordonner et éprouva l'insuffisance des six docteurs, Kâçyapa Pârṇa et les autres (— 383, 18). Il y avait tous les mois à Bénarès une fête du Saṅkha, un des quatre grands trésors, à laquelle les Nâgas gardiens des trésors étaient invités (— 383, 20). Le nâga Elapatra pose des questions pour la solution desquelles il promet sa fille et beaucoup d'or. Bhagavat y répond et est glorifié par un deva (— 385, 6). Suivent des vers où est exalté l'enseignement du Buddha, et annoncé le châtiment terrible de ceux qui le dédaignent; mais on ne voit pas clairement dans quelle bouche ils sont mis et ils trahissent un certain désordre (— 386, 7)<sup>1</sup>. Nâlaka Kâtyâyana se présente à Bhagavat et lui demande l'ordination (— 386, 16). Une fois ordonné, (Nâlaka) Kâtyâyana prie Bhagavat de lui expliquer les lois essentielles

<sup>1</sup> Toute cette intervention d'Elapatra est ici abrupte, écourtée; on pourrait croire à une interpolation accidentelle, si le même nâga n'était mêlé à la version de cette histoire que nous donne le Fo pen hi tsî king (Boul, p. 276 sqq.), et d'une façon plus intelligible. Le rôle qui y est attribué au Buddha Kâçyapa dans l'existence antérieure du nâga nous fait voir que c'est à lui que devait être adressée par le nâga la strophe qui commence à la L. 7 de la p. 385. Or cette strophe n'est préparée par aucune explication, pas même par une indication sommaire. Cela donne la mesure du trouble qui règne dans le texte tel qu'il nous est parvenu.



de la vie religieuse du *munī* (*mauneya*). Suivent des strophes de Bhagavat sur ce sujet (— 389, 11).

*Histoire de Sabhika.* — Un riche marchand de Mathurā eut une fille qu'il voua dès son enfance à la vie religieuse. Elle se distinguait par son savoir et son habileté dans les discussions. Un brâhmane étant venu à Mathurā défier quiconque oserait disputer contre lui, on lui oppose la savante ascète (— 391, 3). Mais ayant voulu, avant le colloque, voir son adversaire, il conçoit pour elle une passion qu'elle lui rend, et ils conviennent qu'elle restera court et que, conformément aux conventions de la lutte, elle le suivra comme disciple, ce qui les rapprochera sous un prétexte avouable (— 392, 3). Le jour de la discussion arrivé, le brâhmane pose les conditions du tournoi, et, après des péripéties qui passionnent toute la ville, le dénouement arrangé se produit; le brâhmane emmène sa nouvelle disciple (— 394, 2). Ils gagnent le Dekhan; c'est là que, à Çvetavalākā, elle met au monde un garçon qui reçoit le nom de Sabhika. Arrivé à l'âge de raison, il cherche partout le Buddha et arrive finalement au Rishipatana (— 394, 12). Alors Sabhika pose une série de questions à Bhagavat qui lui explique tour à tour ce qu'est un vrai bhikṣu, un homme maître de soi, un Buddha, le vrai brâhmane, un Ġramaṇa, etc. (— 400, 16). Sabhika adresse des stances d'éloge au Buddha qui l'ordonne et lui confère la maîtrise des forces (— 401, 17).

*Histoire de Yagoda.* — Bhagavat est à Bénarès, sur la rive de la Varanā. Or sur les bords de cette rivière se trouvait un nyagrodha auquel la crédulité publique attribuait la puissance d'exaucer les vœux (— 402, 9). Un riche marchand de Bénarès qui n'avait pas de fils fut induit par sa femme à faire un vœu à cet arbre; quant à elle, elle menaça de si belle sorte, au cas où elle ne serait pas exaucée, le dieu du nyagrodha, que celui-ci, effrayé, s'adressa à Çakra; le chef des devas lui promit de le tirer de ce mauvais pas (— 403, 18). Un dieu des Trâyastrîṅgas arrivait au terme de son existence divine; il con-



sentit à renaître comme fils du marchand moyennant la promesse de Çakra qu'il deviendrait moine à la suite de Bhagavat (— 404, 16). Il reçut le nom de Yaçoda et fut l'objet des soins les plus attentifs (— 405, 17). Un parent de sa mère, de passage chez son père, lui fit connaître le Buddha par un éloge enthousiaste (— 407, 13). Yaçoda conçut ainsi le désir de joindre Bhagavat: le harem lui apparut comme un objet de dégoût: les dieux favorisèrent et accompagnèrent sa fuite (— 408, 7). Il reçut l'enseignement de Bhagavat et atteignit aussitôt, avec la maîtrise des forces, un haut degré de pouvoir magique (— 409, 3). Cependant ses parents, partis à sa recherche, trouvent sur le bord de la Varanâ ses sandales qu'il y a laissées et viennent jusqu'à Bhagavat réclamant leur fils: car, par sa puissance magique, il est devenu invisible à tous. Sur l'invitation que lui adresse mentalement Bhagavat, Yaçoda déploie alors en toutes sortes de miracles son pouvoir surnaturel (— 412, 6). La vue de ces prodiges convertit la çramanâ Ulûkapakshikabhagini et d'autres hérétiques, et Bhagavat prononce deux stances pour affirmer que c'est la vertu intérieure, non la pratique extérieure, qui fait le vrai moine (— 412, 29). Bhagavat prêche et convertit, entre beaucoup d'autres, les parents de Yaçoda avec l'autorisation desquels il lui confère l'upasampadâ (— 413, 15).

Les privilèges matériels et spirituels de Yaçoda s'expliquent par l'accueil que, dans une existence antérieure, fils d'une famille ruinée à Bénarès, il fit au pratyekabuddha Bhadrîka (— 415, 4).

Bhagavat, étant au Rishipatana, enseigne aux cinq moines qu'il faut se disperser autant que possible pour porter l'enseignement au plus grand nombre possible d'auditeurs. Quant à lui il va aller à Uruvilvâ pour convertir les ascètes jaîlas, c'est-à-dire les Kâcynpas (— 415, 11).

A deux reprises Mâra cherche à affirmer son pouvoir sur le Buddha: par deux fois il est confondu et se retire attristé (— 418, 7).

Double udâna, louange du Buddha, définition du vrai moine, que rien n'amène ni n'annonce (— 418, 16).

Bhagavat enseigne aux bhikshus que, quand ils vont mendier leur nourriture, il ne doivent rien demander, mais se présenter en silence



(— 418, 18). Histoire d'Asthisena, le fils du purohita et l'ami d'enfance du prince royal; il embrasse la vie religieuse et, malgré les instances de son camarade devenu roi de Bénarès, refuse de lui rien demander; il est comblé de présents par le roi charmé de ses enseignements (— 420, 4).

Bhagavat apprend aux bhikshus que, en mendiant leur nourriture, ils n'ont pas plus à remercier qu'ils ne doivent demander (— 420, 13).

Les bhikshus ayant quitté le Rishipatana après le varsha, les divinités du lieu se désolent; Bhagavat leur déclare que les bhikshus doivent se disperser dans tous les pays et vivre isolément<sup>1</sup> (— 421, 7).

En quittant le Rishipatana, Bhagavat arrive sur les bords du Gange; il adresse au batelier qui lui fait passer le fleuve des strophes qui le convertissent: il ne le congédie qu'après l'avoir ordonné et l'invite à se proclamer un vrai brâhmane, un vrai connaisseur du veda, un vrai passeur (— 423, 14).

Çakra, prenant la forme d'un jeune disciple, suit le Buddha en se déclarant son serviteur. Bhagavat le congédie (— 424, 3).

*Histoire des trois Kâçyapa.* — Bhagavat, voulant se rendre près du jaïla Uruvilvâkâçyapa, s'était entouré de mille jaïlas créés par sa puissance magique. Mais voyant que Kâçyapa redoutait leur concurrence sur les habitués de son ermitage, il se présenta seul et sous son aspect de Buddha (— 425, 10). Les respects dont la foule s'empresse d'entourer le Buddha inquiètent Kâçyapa; il souhaite que ce rival s'éloigne, et aussitôt Bhagavat disparaît, pour reparaître non moins soudainement sur le vœu de son retour que conçoit Kâçyapa. Malgré tout, l'ascète se croit encore supérieur à Bhagavat en pouvoir. Mais Bhagavat affirme la supériorité du Buddha sur tout l'univers (— 426, 11). En dépit de nombreux prodiges par lesquels Bhagavat lui fait sentir sa puissance, Kâçyapa persévère dans sa présomption (— 428, 8). Un dernier miracle va le convaincre. Malgré ses avertissements, Bha-

<sup>1</sup> Cf. un peu plus haut, 415, 4 et suiv.



gavat persiste à entrer dans la chapelle du Feu, qui est habitée par un nâga redoutable. Bhagavat en ressort ayant dompté et tenant dans son vase à numônes le nâga devenu inoffensif. Les trois Kâçyapas se convertissent (— 429, 12). Description versifiée de la sortie du Buddha, de l'émerveillement de Kâçyapa, des respects rendus et des excuses présentées à Bhagavat par le nâga vaincu (— 430, 11). Bhagavat ordonne les trois Kâçyapas et tous leurs disciples (— 430, 19).

Upasena, neveu des Kâçyapas, occupait un ermitage sur les rives de la Nairañjanâ. Voyant passer au fil de l'eau tous les vêtements de ses oncles et leurs accessoires d'ascètes, il accourt à leur ermitage; à son tour il est converti et ordonné avec ses élèves; Bhagavat se trouve ainsi à la tête de douze cent cinquante disciples (— 432, 6).

Pour expliquer l'histoire des trois Kâçyapas, Bhagavat raconte aux moines comment autrefois ils étaient trois frères, régnant ensemble à Dantapura, dans le Kaliṅga, comment, le buddha Pushya étant à Hastinâpura l'hôte du roi Mahendra, ils avaient obtenu de le recevoir pendant le varsha et, après son nirvâṇa, avaient honoré ses restes et lui avaient élevé un stûpa (— 433, 3). Rédaction versifiée (— 434, 6).

Quittant l'ermitage d'Uruvilvâkâçyapa, Bhagavat suivi de ses disciples se rend à l'ermitage du Dharmâranya, où résident sept cents jaṇilas très âgés et très avancés dans la perfection. Il leur prêche le *Sahasravarga* des *Dhammapadas*, et leur confère la maîtrise des forces; ils entrent dans le nirvâṇa; Bhagavat leur édifie des stûpas, puis il se rend au nyagrodha du Chevrier (— 436, 20).

Bhagavat était sur les bords de la Nairañjanâ au pied du nyagrodha du Chevrier. A ce moment Bimbisâra entendant son purohita réciter les trente-deux signes du Mahâpurusha, éprouva le désir de voir un Buddha et de connaître son enseignement (— 437, 8). Accompagné de son harem et de ses officiers, il se rendit dans un parc voisin de la ville d'où il embrassait du regard Râjagriha et ses environs, et, concevant le dégoût des objets du désir, il se mit à songer à ses ancêtres disparus (— 438, 3). Réflexions (en vers) du roi sur la fragilité des existences humaines et sur la mort, terme inévitable de toutes les



destinées (— 439, 13). Un des officiers, voyant la mélancolie du roi, cherche à le rasséréner en louant la beauté de Rājagriha, ce qui ne fait qu'irriter sa tristesse (— 440, 10). Le purohita mieux inspiré lui parle du Buddha; le roi le loue et le récompense (— 441, 12). Bhagavat s'était approché de Rājagriha, au jardin Yashḍivana sur l'Antagiri. Bimbisāra se prépare à aller solennellement à sa rencontre (— 442, 5). Tous les corps d'état l'accompagnent et l'on se rend en grande pompe au Yashḍivana (— 443, 15). Comme les arrivants, voyant Uruvilvākācyapa près du Buddha, se demandent qui des deux est le maître et qui est le disciple, Bhagavat engage avec Kācyapa un dialogue où celui-ci reconnaît l'innanité de ses anciennes pratiques, proclame que le Buddha est son maître, et lui rend tous les témoignages de soumission et de respect (— 446, 8). Bhagavat instruit alors les gens de Rājagriha sur l'origine et la destruction des skandhas (— 447, 8), leur apprend qu'il n'y a pas de personnalité en dehors des saṃskāras et du karma d'où ils découlent (— 448, 11), et leur énumère le pratītya samutpāda des douze nidānas (— 449, 4). A la suite de ce sermon, conversion générale (— 449, 10).

Ce n'est pas la première fois que Bimbisāra a généreusement récompensé son purohita pour avoir entendu par lui prononcer le nom du Buddha (— 449, 15).

*Histoire du roi Arindama.* — Il y avait jadis au Videha un puissant roi de Mithilā, du nom d'Arindama. Le fils du purohita, son compagnon de jeux, Croṇaka, renonça au monde et se fit rishi (— 450, 11). Longtemps après, il se rapprocha de Mithilā, et vint miraculeusement au parc des Manguiers, où le purohita du roi s'aperçut de sa présence. Le roi avait justement ce jour-là conçu le dégoût des objets du désir et promettait une récompense à qui lui ferait voir Croṇaka (— 451, 6). Conduit par le brāhmane auprès de l'ascète (— 451, 19), il s'apitoie sur ses privations et veut l'emmener à la ville, mais il essuie les refus du rishi qui lui énumère les privilèges de son état (— 453, 7), et, comme le roi avoue les biens qui l'at-



tachent au désir, Çroṇaka le compare au corbeau qui s'établit sur un cadavre d'éléphant qu'entraîne le Gange et se laisse ainsi inconsciemment emporter au milieu de l'Océan où il périt (— 454, 4); puis il lui dépeint les supplices infernaux réservés à ceux qui n'observent pas la loi (— 457, 4). Le roi fait appeler aussitôt son fils Dirghāyu, lui annonce qu'il va renoncer au monde et lui transférer son pouvoir; car il ne veut pas imiter la folie du corbeau et personne ne peut échapper à la mort (— 459, 18). Dirghāyu veut suivre l'exemple de son père; mais il est emmené par les officiers (— 460, 10). Le roi résiste aux séductions d'une femme du harem qui veut le retenir, et il devient disciple de Çroṇaka (— 461, 3). Bhagavat était alors Çroṇaka, et Bimbisāra le roi Arundama (— 461, 10).

« Ainsi parla Bhagavat, et les Devas, Asuras, Garuḍas, Kinnaras, Mahoragas et toute cette assemblée approuvèrent la parole de Bhagavat. »

« Ici finit le Mahāvastuavadāna dans le texte des Āryamahāsāṅghikas de la section des Lokottaravādins » (— 461, 14).







## महावस्तु अवदानं

अभूयि राजा इत्थाकु वाराणस्यां महाबलो ।  
महायशो विजितावी तस्य पुत्रो न प्रजायिष्य ॥  
तस्य अभूयि चित्तं स तस्मिं क्षान्तिं महर्षिणं ।  
यं नृणां स्त्रीयागारं ओसिरेयं चिः पचतः ॥  
चतुर्दशं पञ्चदशं यावत्पचस्य अष्टमि ।  
सो स्यागारमोशिरति प्रजायं सो नराधिपः ॥  
ता इष्टमनसं कल्या सर्वान्कारभूषिता ।  
मृगिका इव संचक्ताः द्वारे द्वारे उपागमि ॥  
काचित् जल्पन्तियो खोभेन्ति अपरा च इसन्तियो ।  
अपरा च धावमाना उच्चावचमनुधावति ॥  
सर्वा प्रचलिता आसी सर्वा आसि प्रसूर्जिता ।  
इत्थाकुराजमनरं राजपत्नीहि मूर्छितं ॥

क्षान्तिं विक्षान्तिं आगच्छे ब्राह्मणो मम सन्निधे ॥  
प्रतिवेद्यथ मे चित्रं अपि याचनको सिया ।  
अपि याचनको अस्य यच्च दित्तं महाफलं ॥  
ततो शक्नो विचिन्तेति चयस्विंशानमीश्वरः ।

1. G. yathā "bhūshi" B. "hānagaro riji". — 2. BG. vijitāvi mahāyaso ta" B. "ta puīro prajā-  
pītha. || G. "tro pra". — 3. G. tasyābhū" BG. "cittasya tasmān" C. "eddhika" | B. "eddhikā  
yam". — 4. G. "hām strīyā" B. "osaroyam tripakabatah ratu" C. "osar tripakabakāh" | . —  
5. G. "rloṣiṃ ca paṇi" B. "rloṣiṃ paṇanda" BG. "abjani || .

6. B. so strīyā" C. so strīyāram opitā prajāriho so na" B. "pah is hri". — 7. G. mṛ-  
gikā i" trastā dvā". — 8. G. kārīkalpantiyo loka apo" B. kārī kalpantiyo loka apo"  
C. "kārīti ca a" B. "santiyo a". — 9. G. "rā ca dīhāvācāntam am" B. "nā so dāntam  
anudhāvanti || .

11. G. sarvā prachitā A. "si pramurechitā || . — 12. G. "kurjāna" B. "pattīhi mīr-  
chitān kā" C. "tām | kā". — 13. B. "ccho | brā" C. "hmagā ma" B. "mama śatiko pra". —  
15. G. "pi pōana". — 17. G. "pūro | B. "rah pu".



पुरोहितस्त्रिमं कर्म यं राजा कर्तुमिच्छति ॥  
सो यं ज्ञोती मयित्वान भयो दम्भपरायणी ।

वेपमानेति नाचेति राजद्वारमुपागतः ॥

ततो संधारको दूतं ब्राह्मणो एतदब्रवीत् ।

प्रतिवेदेति मे चित्रं द्रष्टुं इच्छे नराधिप ॥

ततः संधारको दूतः राजानमेतदब्रवीत् ।

ब्राह्मणो देवमनुमानो राजानं द्रष्टुमिच्छति ॥

स्वागतं ते महाबल अथ ते चनुरागतं ।

किमिच्छसि किमेवाणो केनाद्यो किं ददामि ते ॥

श्रुतं मे एवं इच्छायां वनस्य इह भाषतो ।

राजा स्वानारमोसिरति चिः पचस्य नराधिप ॥

चतुर्दशं पंचदशं याव पचस्य अष्टमि ।

पुष्यार्थिको नरसेवो एवं मे श्रुत भाषितं ॥

सो इं च तं घोषं श्रुत्वा दृष्टममुदितेन्द्रियः ।

स्वार्थिको इह नच्छेयं तेन मे प्रतिभाषय ॥

राजा आह ॥

एहि चित्रं कंचुकीय नारीयो दग्धये नष्टं ।

याय से स्वादभिषा[३६०]यो तायय तमनुयजे ॥

सो दानि कंचुकीयेन ब्राह्मणो तमन्तःपुरं ।

प्रवेशितो तस्मा देवी अर्चिता तद बुधति ॥

१. C "hitasya ima jñā" B "karm yañ" C "ēchasi" | — २. C "mo ca jñ" — ३. C "dāra sam" — ४. C "stam abra" B "otadam abra" — ५. B "pratiye" C "dama mañ" C "khiprañ drashitum ile narakdhipah" |

६. C "tato mañ" B "ko dāto rājānam stam abra" — ७. B "hmaru do" C "hmaru vedam anuprāptah rā" — ८. C "hāhāhama artha te am" B "hachama alha te anuprāptamāñ" | — ९. C "dadamyaham" | — १०. B "esa" C "eram ikahra" BC "shate" |

११. BC "jā styāgā" C "m dāra" BC "d trisakaha" C "dhupah" B "dhupah catu" — १२. C "dāgā pñā" B "rāhāgāñ pācāda" C "dāgā pñā pācāda" B "ashthamim" | — १३. BC "ko vara drahā e" B "shito" | — १४. C "no mahāntam gho" — १५. C "striyo-styāgācarthika iha gacchate mo pra" B "styārthika iha gacche te mo pra"

१७. BC "cokiyā nā" C "laghūm" | — १८. C "jñā" BC "se sarvam abhīprāyo" BC "prāya lāñjādya" (B "dya sa)manmaha" | — १९. B "ni kāñcukī" C "ni kāñcukīyohi hā" BC "no antahpuram pra" — २०. C "rātah tasya" B "to" C "tasya" BC "dā vocatū" |



बाह्यणी आह ॥

एषा एव मे भवतु यथं तिष्ठति मानिनी ।  
तिष्ठमाना अनवच्छांगी मुखमधुहि सिंचति ॥

कुन्वका आह ॥

इच्छसि तुवं सखिर युवतीहि परिचारितं ।  
न च त्वां काचियुवति पाणिनापि परामृजे ॥  
इच्छसि तुवं सखिर युवतीहि परिचारितं ।  
न च त्वां काचियुवति पादेनापि परामृजे ॥  
पूतिवती पणितमुखो वदरीकुसुमो व वासो दुर्गन्धः ।  
कृमयो व गन्धमाप्तो अपगच्छ न मे स्वया कार्य ॥

5

10

राजा आह ॥

वृत्तिं वो देमि धनं वा धान्यं वा ग्रामवराणि वा ।  
तमेव दानि भुञ्जहि किं अलिन्दाय चाहसि ॥

बाह्यणी आह ॥

कासनो मूर्खितो चाहं मूर्खियामि मुहुर्मुहुः ।  
ओमूत्रेमि स्वकां शय्यां एषा मे उत्थपेक्षति ॥  
तूष्णीं भोहि तुवं कुन्वे वर्णकमेव पीषहि ।  
मिथो अहं अलिन्दाये न तुवं मनसीकर ॥

15

1. BG "shā evaṁ me bha" C "tu yoyati tiṣṭhāti māni tiṣṭha" B "at tiṣṭha". — 2. C "nā anuvadyāti" BG "mukhāni agrahi sāt". — 3. C kṛjā āha. — 4. C icchami tuṁ-  
raṁ theca yuvati tām pa" B "vāni theca yuvatiṁ pa" BG "rivaritām".

6. BG "mr̥ṣhe i". — 7. B "vāni theca ya" C "vāni theca yuvatiṁhām pa". — 8. B "kācit yuva" C "mr̥ṣhe | B "mr̥ṣhe yuvati". — 9. B yuvati valipati" C pūtiṣi parimukhi  
vadalikunumena vā | dugandho cchaga" B "mā ca vāso dugandhabecha". — 10. B "lo ca  
gandha" C "lo gandhapreṣṭaḥ ap".

12. C "liti vā de" B "devi dha" mātaro tha vā kiṁ" C "mātaro 'tha vā kiṁ". — 13. BG  
kiṁ aṁ si | 14. C mā jre rājakulāni pīḍāni brāhmanā mo(C "ge bho)ktum icchasi | tam  
evāni dānāni bhūtiṣāni kiṁ alinḍāya karishyasi | . — 14. BG "hmapā āha || . — 15. C  
ākāśano unnechirīto rohasi mātrecchagā".

16. B amutresi sta" B "arakaṁ ceyyāni" B "eshām me" C "utthiyeṣyati | . — 17. B  
tūṣṇīti" B "m eva pīṣati | C "pīṣati. — 18. B "dāye tō" (p. sūtr., l. 1) C pīṣe āhāni  
alinḍāya" (p. sūtr., l. 2).



तूष्णीं भोहि तुवं कुन्वे मानामेव च गूहसि ।  
प्रियो अहं अनिन्दाये न तुवं मनसीकर ॥

राजा आह ॥

सचेद्राजकुले पिण्डं ब्राह्मण भोक्तुमिच्छसि ।  
तमेव दानि भुञ्जाहि किमनिन्दाय चाहिमि ॥

ब्राह्मणो आह ॥

मा भवान् राजा इच्छाकु दत्तं समनुत्तम्यथे ।  
प्रियं यदि प्रवारित्वा पश्चात्समनुत्तम्यसि ।  
आमन्त्रेमि च मच्छामि यं न देसि निमन्त्रितं ॥

10 राजा आह ॥

न ब्रह्म अनुत्तम्यामि भोहि त्वं तुषितो पुनः ।  
सर्वा पि ते उपस्थान् अनिन्दाये सह इमा ॥  
इमां च वृषानि कुन्वां मेघुनार्थं ददामि ते ।  
दासी वा ते अथ भोतु नेहि मां येन इच्छसि ॥

15 कुन्वा आह ॥

विषं खादिय मरिष्यं सचेष्टो देव दास्यसि ।  
इमं वा घेरं मयांमं मारयिष्यं रजोगतं ॥

ब्राह्मणो आह ॥

सर्वकुन्वाहि मे घेरं वा काचित्पृथिव्याश्रिता ।  
यथायं वृषनी कुन्वा मम इच्छति हिंसितुं ॥

20

1. B "lañi gūhasi pri". — 2. B priya | aham ahiñ " BC "nañ tathā | . — 3. C sarve-  
tāya" BC "lomaño bho". — 4. C "m-evañ dā" BC "anñya karissyañ | .

7. B "n rāja i" C "n rājāñ i" B "tappayāñ | C "tappayāñ. — 8. B priyāñ pre " pyatī | .  
— 9. C āmañcamañ ca gacchāmañ yañ na demā āmañcāññāñ | B "ā vimantriyāñ | . —

10. Manque dans les mss.

11. C na brāhmañ a" B "brahmañ anutantiyāmañ" C "lomañ lomañ" BC "lomañ tishabho(C "lho)  
punañ | . — 12. BC "ahāññāñ a" C "ye maha" BC "imaññ | . — 13. C "shatī ko". —

14. BC "mhi mañ ye".

15. C "ahyañ ca sarve tme dā" BC "deva paryatī | . — 17. C "lomañ mañ bhagyaññāñ  
māyāñ" B "bhagyaññāññāñ māyāñ" — 18. BC sarvañ ko" C "cin prithivyāñ āhita | B "yeñ  
māñ | . — 19. C yatroyaññāñ" B "ā lomaññāñ | .



राजा आह ॥

ते वयं धर्मधरा का सर्वजीविहि ब्राह्मण ।  
गच्छामि मा मे गहंन्तो मह्यं करोहि भण्डनं ॥  
मृतो व जीर्णो विध्वंसी मुखवासी च ब्राह्मण ।  
एते लोके प्रतिकूला कृष्णसर्पो व रोषितो ॥  
[सचे राजकुले पिण्डं ब्राह्मण भोक्तुमिच्छमि ।  
तमेवं ब्राह्मण भुञ्जाहि किमनिंदाय काहिसि ॥]

ब्राह्मणो आह ॥

आसांमत्तं न [५६१] रत्नाकु यं वरं नो जनामध ।  
यं मे स्त्रियं प्रवारेत्वा पद्मात्समनुत्पद्यमि ॥  
आमन्त्रेमि च गच्छामि दत्त्वा राजानुत्पद्यमि ।  
यो मे स्त्रीभिः प्रवारेत्वा मिथ्याकरोषि याचनां ॥

राजा आह ॥

न वक्ष्य अनुत्पद्यामि भोहि नो तरुणो पुनः ।  
सर्वा पि ते उपस्थान्तु अलिंदाय सह रमा ॥  
रमां भद्रं रमापिहि ब्राह्मण यावदिच्छसि ।  
आकृतस्मि शयने भोहि सा तव स्त्र्या वशानुया ॥  
सौ तां हस्ते बहेत्स्वान् सुश्रोणितनुमधर्मा ।  
चदन्मुखीमश्रुकण्ठीं राजहाराती निष्क्रमे ॥  
राजकुलाती निष्क्रम्य अनुमाकारे कुटि निर्मिता ।

१. C *rāja āha* ॥. — २. C *lūñ va* BC *\*mama vairaṣya sarva* C *\*lūñyo* । — ३. BC *gacchāmi* (C *\*echa*) *ma mama gelaṭo sābyaṃ ka*. — ४. C *mṛityuṃ iva* B *mṛityu sa jirṇo dhwāṣī guravāś ca brāhmaṇo* । C *\*rṇyo dhamaṇi guruvāṣīṇi ca brāhmaṇo* । — ५. C *\*lokupratikūlo kri* B *\*lōkalo kri* C *\*alitali* ।

६. BC *ases rā* *\*lūñyo lhu*. — ७. BC *\*dāya karishyāsi* ॥. — ८. BC *\*yañi vayanā na ja*.

९. C *āmantrayāmi gacchāmi* BC *\*datā rā*. — १०. BC *ye me* C *\*atrilhi pre* BC *\*thiā karishu sā*. — ११. C *na brāhmaṇa* a B *\*brahmā a* C *\*lhuṭi no*. — १२. B *\*sthān- lūñ a* C *\*sthātunā a* BC *\*lūñi* ।

१३. BC *lūñi bhadre samāpe* (C *\*ye*) *brāhmaṇāṃ yā* C *\*erhat* । — १४. C *lūñi- tannāṃ vayanā lhuṭi sa tannāṃ tasya vāśanuyā* । B *\*hi sa lūñi tasya vāśā*. — १५. B *\*mṛityuṃ* C *\*mṛityuṃ*. — १६. B *\*lūñyo* BC *\*mṛityuṃ guravāṣī rāja* *\*alhuṭi* । — १७. C *\*prākāra ku* *\*mṛityuṃ* । B *\*mṛityu* ।



शक्ती आह ॥

मुनिवस्त्रा भवित्वा न एहि भद्रे रमागय ॥  
अभिमुखी रमापेहि मा भवाहि पराङ्मुखी ।  
प्रवृष्टा मे रमापेहि वरन्ते रामितो अहं ॥  
हसन्ती मे रमापेहि वरन्ते रामितो अहं ।  
एहि भद्रे रमापेहि वरं ते रामितो अहं ॥  
विना तद्भाय उत्थेहि अग्निन्दे पूजितो अहं ।  
मत्वा राजानं वेदेभि प्रीतो भोहि जितं मया ॥

शक्तेः तं ब्राह्मणवेपथुमन्तरहायित्वा स्वकेन रूपेण स्थितो । सर्वा दिशां वरेण  
10 चोभासयित्वा स्थितो । अग्निंदाये वृद्धाय विपर्ययावस्थानमुत्पन्नं ॥ सा दानि  
शक्तेः वरेण प्रवारिता । ताये पि पुत्रो वरितो पुत्रं मे वरं देहि ॥ शक्ती आह ॥

शक्ती हमस्मि देवेन्द्रो जयस्त्विंशानमीश्वरः ।  
वरं वरेहि कन्याणि यत्किञ्चित् मनसीच्छसि ॥

देवी आह ॥

15 शक्ते मे वरं दद्याच्चयस्त्विंशानमीश्वरः ।  
पुत्रं अहं वरं वाचामि एतं शक्ते वरं दद ॥

शक्ती आह ॥

सचेत्पुमनसा . . . अग्निन्दा रमयासि मे ।  
उत्पद्ये याचितो पुत्रो सुवातो राष्ट्रवर्धनो ॥  
20 सिंहवाङ् सुवनवां वर्णरूपेण शोभनः ।

1. C "siśhyāmah o" mārāṭha | . — 2. BC "parāṃmukhi | . — 3. C "hi vada ta rā" B "varu ta rā". — 4. C "hi caran te".  
5. C "hi caran te rā" B "rām te nām" — 6. BC "vina tāṃ dāhi a". — 7. C "pucchā rājānāṃ vandamā pitta bhūti p". — 8. C "atrabhāyabā" B "bhāyatrā" C "sthūto | . — 9. B "rpoema bhā" to a". — 10. C "dīpā" "tā" BC "tā na paryā" B "rūpa" nāthāno (B "na utpannāṃ | . — 11. " BC "rītā tāp".  
12. C "pī putrāṃ te varam" B "pī putrāṃ varam putrāṃ ma". — 13. C "akra āha | . — 14. BC "m amāṃ de" C "dvaro | . — 15. C "vāṃ vāṃ" B "i me nam icchati | . — 16. BC "akraṇ es ma" B "rāṃ dāhi traya" C "dvaro | .  
17. B "putra āhāṃ" C "putraṃ vāṃ āhāṃ" B "akraṇ vāṃ de". — 18. BC "aca ma nnaṃ a" "mayāṃ ma u". — 19. BC "dāte po" B "cātrācoddhāno nām". — 20. BC "bhāṃ lala" C "na vārdhama | .



उत्पद्यिष्यति ते पुत्रो सुजातो राष्ट्रवर्धनो ॥  
सिंहामुपीडो बलवां सो भविष्यति पापको ।  
कुशसमक्षो सप्रधानो परराष्ट्रप्रमर्दनो ॥

शक्रेण देवीय मैषज्यगुडिका दिन्ना । इमां शोघुपित्वा विद्वासेण स्वादेसि  
ततः ते पुत्रो भविष्यति ॥ सा दानि देवी तां मैषज्यगुडिकां शंशुककोणके वदित्वा ॥  
राजकुलं गता । गत्वा राज्ञो आख्यासि ॥ शक्रो सो देवानामिन्द्रो तेन ब्राह्म-  
णवेपिण आगतो स च मे सुष्ठु उपधीर्यो इयं च मे मैषज्यगुडिका दिन्ना निघुपित्वा  
विद्वायां स्वादेसि ततो ते पुत्रो भविष्यति ॥ राजा आह ॥

मसन्नमुखवर्णा त्वं क्षित[२६१<sup>१</sup>]पूर्व च प्रेक्षसि ।  
मोति खलु उत्तमार्थाय एदृशी वर्णसम्पदा ॥

10

देवी आह ॥

इन्द्रेण मे महाराज पुत्रो दत्तो महाबलो ।  
सिंहामुपीडो बलवां परराष्ट्रप्रमर्दनो ॥

राजा वरितो आह ॥

इमां गन्धे गृहीत्वान् नाशेय विजिता मम ।  
या मे आणां प्रतिकीर्त्तये न तामिच्छामि प्रेषितुं ॥

15

सो दानि गुलिकामाच्छिन्दित्वा तासां एकूनानां पंचदेवीगतानां दिन्ना । सा  
एव न क्षमति अस्या विरूपो पुत्रो भविष्यति ॥ सा पृच्छति कर्हि सा गुडिका शो-  
घुष्टा । अथ निषिदायां ॥ ताचे दानि उदकेन छेदयित्वान् गुलिकाय जेशं कु-

1. C "pitrab" B "rāshthirava". — 2. BC. sūhūsupīḥa (C. "hū") ha". — 3. BG "sa-  
mānāpra" B "rāshthirava". — 4. C "dātī tāva te pu" B "sē | tāva". — 5. C "devīnī tān  
bhāi" guṭikān mōṣukakoṇake ha "tān ceta | B "gātā guṭikā".

6. C "gātā ca rājā ca ākhyāhi ca" B "rājā ākhyāhi ||". — 7. C "kro ṣo de" BG "gātā  
na ca me vachā u" C "guṭikā dī" dātī ha" B "dātī | ha". — 8. BG "khararūṣo mām  
tātī (C "tātī ca) puratā ca pē" C "prashanī |". — 9. C "ta bhātā" rogāsampradā ||.

10. BG "lo gātā". — 11. B "pītho ha" C "pīthā bhāratī pararodhāpa" B "rāshthira-  
pramardana ||". — 12. B "pīthā nāmā ||".

13. B "pā mām ānāpra" C "pā pānāpratikōṣe na ran na icchā" B "pratikōṣe na na icchā-  
mi | pre" C "prashutām ||". — 14. BG "gātā (C "pīthā vachā" C "kōṣāpāṇānānā de" B "kā-  
nānānā de" C "dīnānā vā" B "dīnānā ||". — 15. C "tā evānī na bhātā | māya vā" B "nā-  
māya vā". — 16. C "guṭikā" BG "shūā āra". — 17. C "mūhūpīḥa ||". — 18. C "guṭi-  
kān carāṣa ku" B "guṭikān ca le".



शायिण स्वादितं ॥ एवं सर्वेहि पंचहि देवीशतहि कुचि प्रतिलब्धो नवानां वा दशा-  
नां वा मामानामलयेन सर्वा पंच देवोशतानि प्रमूताः पंच कुमारगुता सुजाताः ॥  
यावदित्वाकुणिं कालमते कुणेन राम्यं प्रतिलब्धं ॥ सो दानि कुशो मातर-  
माह अमात्यानि च ॥ भार्या मे अयमहिषीमानेच ॥ माता तमाह ॥ को ते  
५ पापकस्य भार्या प्रतिक्रियां दास्यति पापिकां ते आनयिष्यामि ॥

पापिकां यदि मे अस्मै भार्यारमानविष्यमि ।  
न ते हं पापिकां भार्या पाणिनापि परामृशे ॥  
मम त्वं पापिकां भार्या अस्मै आनयितुमिच्छसि ।  
न ते हं पापिकां भार्या पादेनापि परामृशे ॥

10 अनिंदा चाह ॥

सुखो पुत्रक संवासो अन्योन्यसमनवर्णा ।  
समानवर्णा उभये नान्योन्यमभिनिंदति ॥  
अभिमन्यति कल्पाशी पतिं दृष्ट्वा पापकं ।  
वरं ते पापिका भार्या पापको हि सि पुत्रका ॥

15 राजा चाह ॥

न मे श्रुतं वा दृष्टं वा राजानो भोन्ति दुर्मयाः ।  
पापिकाहि वा नारीहि प्रविचारेति नरयंभो ॥  
राजा अहमस्मि अत्रियो विविताशी महावनी ।  
प्रभूतकोशो वलवां द्रव्यकामा हि नारियो ॥  
20 परराष्ट्रेहि नारीयो सर्वात्मकारभूषिताः ।  
आनीयन्ति धनकीता येषां दूरं पितुर्गृहं ॥

२. G "tyayena sa" "catā pra" B "ramā sa-jā". — ३. BC "kaleka kālāgata sa kage". —  
४. B "kage mātara āha" ॥ ५. BC "si ca lha". — ६. BC "bhāryā me a" C "mahāsi āne-  
tha" ॥ B "si ānetha" ॥ — ७. BC "bhāryā pra" B "ānyāsi pāpi".  
८. BC "kāsi ca me" C "me bhāryāsa ānyāsiyāsi" ॥ B "ame bhāryāsa ānyāsi". —  
९. G "bhāryā pāpi" B "kāsi pāpi" C "māsi" ॥ — १०. G "ame ā". — ११. G "ham pāpi".  
१२. C "traka sa". — १३. B "ānyāsa" BC "bhāryāsi" ॥ — १४. BC "tyāsi pāpi"  
(G "ti") ॥ — १५. BC "sa pāpiāsi lha" C "bhāryāsi pā" BC "pāpiāsi".  
१६. G "dharmabhagā pā". — १७. G "pāpiāsi hi nārī" "rati nārābhāsi" ॥ — १८.  
C "kāsiāsi ānyāsi kālāgata si" B "me ānyāsi kaha". — १९. G "ānyāsi nārīyo" B "ānyā-  
si kālāgata". — २०. BC "ānyāsi" C "dharmabhagā si" B "kāsiāsi si" BC "dharma pi".



तस्य भार्यारमानेसि मद्रकराजस्य धीतरं ।  
सर्वाचारेहि संपन्नां सर्वाङ्गोपेतां प्रजापती ॥

सा दानि कन्या चतुर्थ उक्ता ॥ अस्माकं रत्नाकुकुले धर्म द्वादश वर्षाणि  
मर्ता न द्रष्टव्यो इति ॥ तेषां दानि ग्रन्थनगृहे प्रदीपा न दीप्यन्ति ॥ सुदर्शना  
आह कुशस्य राज्ञो ॥

इदं राजकुलं स्त्रीतमनन्तरतनाकरं ।  
अथ दिवा वा रात्रौ वा प्रदीपं न जमामहे ॥  
नैव रात्रिं वा दिवं वा पञ्चाम इतरितरं ।  
अन्य[१६३]मन्यमपञ्चता आसामहे रहोगता ॥  
इह मो तमसंयहे वसामो अन्धकारके ।  
अन्धानां विद्य संवामो तथा मे प्रतिमायति ॥

राजा आह ॥

अहं एतं न जानामि को अर्थो किञ्च वा पुनः ।  
अस्यां मे गत्वा पृच्छाहि सा ते तं व्याकरिष्यति ॥

सा दानि प्रभाताये रात्रिये चतुर्थे पादानि वन्दित्वा आह ॥

इदं राजकुलं स्त्रीतं अनन्तरतनाकरं ।  
अथ दिवा वा रात्रिं वा प्रदीपं न जमामय ॥  
नैव रात्रिं वा दिवा वा पञ्चामो इतरितरं ।  
अन्यमन्यं न पञ्चता आसामय रहोगता ॥

1. B gatasya bhāryarām āneśa ma\* C tasya bhāryārām ānerasa ma\* BC "rājāsya dhī".  
— 2. C sarvārehi sampannāḥ sarvāṅgopetāḥ pr\* B "hi sampannā sarvāṅgop" BC "jāpa-  
tīm | . — 3. C "caturvyuktā BC "ktā a". — 3. B "rtā na drastavyā itī | C "na dr-  
astavyā itī | . — 4. C "anyamha pradipā na dipyati | B "pā na dipyati | . — 5. BC  
"dha | ka "jñā idam".

6. B "sphitānta a\* C "sphitānta ananta\* BC "ratnākaraṇi | . — 7. C "idamatha | . —  
8. C nairāṇi tātrāṇi\* B "trāṇi na di\* C "diśā vā paryāmi ca taratārāṇi | B "cyāma etar-  
tarā a". — 9. C anyamanyāṇi na pa\* samatha rahogatāḥ | . — 10. B idamo\* C dha so-  
ttamabhaṇi geḥa saśāntāndha\* B "saṇi geḥa vā".

11. B "vira saṇi\* C "dha nam pratibhānti | vā" (p. 10, l. 3). — 13. B "rtho kiṇ vā  
punah | . — 15. B amā me ge\* ahyasi | . — 15. C "caturvyū pā".

16. B "ratnākaraṇi | . — 18. B "cāmitatārāṇi | . — 19. B anyamanyāṇi na  
paryā".



इह मो तमसंयते संवसामो न्यकारके ।

अन्धानां धिय संशयो तथेसं प्रतिभायति ॥

अथु नामाह ॥

यदा द्वादशवर्षवने पुत्रं द्रक्ष्ये प्रजापति ।

तदा द्रक्ष्यथ अन्योन्यं देवा मे उपधाचिता ॥

सुदर्शना आह ॥

पापकं पुनरार्या यं देवानामुपधाचितं ।

दीर्घरार्षं न द्रक्ष्याम अन्यमन्यसमागमं ॥

देवीये कौतूहलमुत्पन्नं रात्रं पश्चितुं ॥ सा दानि अथु विप्रपेति ॥ अथु नां  
 10 आह ॥ पुत्रि शुवे ते दर्शनं दत्तं पश्चाहि ॥ अनिन्दाये कुशद्रुमो राजाकुत्या  
 राजासने उपविशापितो । कुशो पि चक्षुं धारेति कुमारो पि अमात्या पि  
 निगमवानपदा पि स्वकस्वकेषु आसनेषु उपविष्टा ॥ सुदर्शना रात्रं पश्चित्वा  
 सर्वास्तं परिषदं तुष्टा ह्यधधारं दृष्ट्वा जनसं प्रतिवर्तं ॥ सा दानि सुदर्शना अथुय-  
 माह ॥ शोमनो राजा शोमना राजकुमारा शोमना च परिषा ह्यधधारो पुन-  
 15 रदेचियो । एतेन ताये सराजिकाये परिषाये श्री उपहन्वति । यदि एष ह्यध-  
 धारो अथ न दृष्टे एवमेणा परिषा सराजिका शोमेय ॥ अथु इनामाह ॥ ना  
 पुत्रि एवं जन्पाहि न स्वमेतस्य चक्षधारस्य माहात्म्यं जानामि । महात्मा एष

1. B *ita mottamamāyāyā mottamā*. — 2. B *lānti* | . — 3. BC *prajāpati āha* | .  
 — 4. B *aradhā te pu* C *aradhāye putram ākālā prajāpatib* | . — 5. B *tathā āha* C  
*drakshuṭha anyonyānti evaṁ me u* B *detam me u* BC *citanti* | .

6. B *paṇar āditya ye de* C *r āryā ye de*. — 7. C *diṭṭhāntarānti* BC *atyaṇṇāntānti*  
*sa*. — 8. C *jaṇi paryānti yathā muna* | . — 9. B *evam eva āha* || C *prajāpati*  
*āha* | . — 10. C *putrā eva ānti darśanam te paryānti* | B *putrā eva darśanam detam*  
*paryānti* | . — 11. B *kūśodrumo rāja kṛitā rā* C *drumo rājāsa* BC *ayita* | .

12. BC *chāttrānti āha* B *rā pī ānti pī nā* C *trā pī nā* BC *kāntā āha* C *si-*  
*ānti* | . — 13. B *jaṇi paryānti* BC *aradhā te pu* *āha chāttrādha* B *manāsa pu*  
*C* *manāsa prajāpatib* | . — 14. C *prajāpati āha* | . — 15. BC *śobhantā rāja* (C  
*pī kṛitā*) *śobhantā* (B *nā rāja*) *lāntā* B *āha* | *chāttrādha* C *āha chāttrādha* BC  
*kānti* | . — 16. BC *ayita ye*. — 17. C *evam eva chāttrādha* B *putrā eva chāttrādha*  
 BC *lāntā eva*.

18. BC *prajāpati āha* | . — 19. BC *chāttrādha*. — 20. C *chāttrānti māhātmyā eva*  
*chāttrānti māhātmyā* *jaṇi aradhānti* | .



महाबली एषो श्रीलवां महाधनो एतस्यानुभावेन वयं सर्वे सुखिता । सा दानि  
शयनगता राजानमाह ॥

न नूनं त्वं ममे अर्थं लोकास्त्रिं कृत्स्नधारकं ।  
यादृशी ते अर्थं देव अहिरीको अनोवपो ॥

राजा आह ॥

किन्तु रूपेण [269<sup>1</sup>] कक्षाणि अपि चार्थं महाबली ।  
महाबली ति कृतवान एषो आर्कं हि रोचति ॥  
किं नु रूपेण कक्षाणि अपि चार्थं महाधनो ।  
महाधनो ति कृतवान एषो आर्कं हि रोचति ॥  
किं नु रूपेण कक्षाणि अपि चार्थं शूरो मित्या ॥  
स शूरो इति कृतवान एषो आर्कं हि रोचति ॥  
किं नु रूपेण कक्षाणि अपि चार्थं सुशीलवान् ।  
सुशीलवानिति कृतवान एषो आर्कं हि रोचति ॥  
किं नु रूपेण कक्षाणि अपि चार्थं महासरो ।  
एतस्त्र अनुभावेन वयं सर्वे जीवामध ॥  
सुखमिषो च मे सहायो प्रियो प्राणसमो च मे ।  
एतस्त्र मे विनाभावे उमद्ये पि न भवेमध ॥

देवी दानि सर्वो च अन्तःपुरो पद्मसरः प्रेषितुं नता ॥ तत्र राजा प्रकृतेव  
पद्मसरमोतरित्वा आसति । देवी श्रोतीर्णमात्रा तेन गृहीता । देवी जानति द-

1. B 'gudā | rā'. — 3. B 'na pātāni alabho' C 'amā alabho' BC 'chātāni'. —  
5. C 'riko-apatroyo |'.

6. BC 'hulo ti kri'. — 7. BC 'ti kṛitā esho'. — 8. C 'ki nō rā' BC 'paya api' C  
'hādha ti kri' B 'dhano kri'. — 9. B 'kṛitāna' C 'ti kṛitānaisho 'ana' BC 'amākam  
ro'. — 10. C 'kiñ mī rā' B 'yañi mīro ti eyañro kri' C 'yañi mīro kri'.

11. B 'yañro kri' C 'kṛitā guntā paya naisho' BC 'cho 'amākam ro'. — 12. C 'kiñ  
mī rā' B 'iyāni api' C 'chāvan mī kri' B 'vān. m'. — 13. B 'apalavāni mī' C 'ti kṛitā  
o' BC 'kam ro'. — 14. BC 'saro o'. — 15. BC 'atrayānubhā' C 'ama payam' BC 'yam  
jivā'.

16. B 'ukhañ mītrā ca me' C 'ukhañm mītrā ca me' BC 'hāyā ca pī' B 'pamānā ca  
me | C 'pamānā ca ro |'. — 17. BC 'hāyā m'. — 18. B 'ai sarvā m' C 'ai sarvā ca  
mūlah padmasaro pī' BC 'tām etā |'. — 19. BC 'pratikṛitya (C 'īya) ca pī' B 'dama-  
saros o' C 'dmasaro ca otarī'. — 20. C 'devīm atīrṇamātrā te' BC 'bhā do'. —  
21. C 'devīm jānati | udā' BC 'bhāni'.



कराधसेन गृहीता ति । अन्तःपुरिकाहि पुष्पवृष्टी पि मोचिता ॥ राजा आह ॥

अगमासि देवी उद्यानं वापिपश्चिनिप्रेक्षिका ।  
न मे पद्मानि आनेसि न शु ते हं प्रिये प्रियो ॥

देवी आह ॥

अगमं देव उद्यानं वापियोदहे स्नायितुं ।  
पिशाचं चक्षुर्गि तव मूर्ध्निता प्रपते भृशं ॥  
यो च ते कृत्तं धारेति यो च पद्मवने अभू ।  
मन्ये एकिना स्त्रिया ज्ञाता तादृशमस्य जयार्ण ॥

देवी च अपरकानेन अन्तःपुरेण सार्धं आस्रवनं प्रेक्षिका निर्गता ॥ राजा प्र-  
10 कृत्वेव आस्रवनं गत्वा आस्रउद्याने स्थितः ॥ तत्र तेन देवी चण्वन्ती गृहीता ॥ देवी  
जानति वनराधसेन गृहीता ति । अन्तःपुरिकाहि पुष्पवृष्टि पि मोचिता ॥ राजा  
शयनमृहे देवी आह ॥

अनमासि देवि आस्रवनं वर्धमानं निरीचिका ।  
न मे आस्राणि आनेसि न शु ते हं प्रिये प्रियो ॥

15 देवी आह ॥

अगमं देव आस्रवनं वर्धमानं निरीचका ।  
पिशाचं चक्षुर्गि तव मूर्ध्निता प्रपते भृशं ॥

1. C "vishāṭi hi mo" B "shāṭi hi mo". — 2. B "vā padmaniprekshikā" | C "vā padmānīm  
prekshitā" | . — 3. C "n āneśi na kha te haṁ priya priya" | . — 5. B āgamā devatā  
udyānam vā pi tadāka mūpitaṁ pi" C āgama de" vāpīyodaka mūpitaṁ | .

6. C "caṁ alarāṭi tatra" B "dālarāṭi | tatra". — 7. C "echatra dhārayati" B "chātraṁ  
dha" "dha ma" C "dhāt" | . — 8. C anye ekina jā" B "ekina jā" C "driṣṭuṁ anye". —  
9. BC devīya(C "ja") para" C "pureṇa āmra" kaṭhā al". — 9. B "pratikṛitye cāmra-  
nāṭi" C "pratikṛityevāṇi cāmraṇāṇi" B "ānubhūttayena alhā" C "mraṇāṭṭayena alhā". —  
10. B tairā taṁ de" vṛatā grā" C "tra tāṁ devī ayatā grā" BC "hāṭi tu al". — 10. C. Ona  
dane BC.

11. B al antah" C alantah" BC "vishāṭi hi mo". — 11. C "jā samayenagrāhe devīna  
dha" | . — 12. C "vā dachā āmraṇāṇi marddhamānāṇi nirikkāḥ tana āmraṇi āmra"  
B "nirikkāḥitakāmanā āmra" C "haṁ priya priya" | .

16. B āgamā de" C āgama devī ā" rikshikā BC "kā pi". — 17. C "caṁ tatra aldarāṭi  
mā" B "dālarāṭi ta".



मये एकिना स्त्रिया जाता यो तव चक्ष धारये ।  
यो च पद्मवने आसि यो च आसवने अभू ॥

हस्तिशाना दानि आदीप्ता । राजा स्वयं कच्छं बन्धित्वा हस्तिनो मुचति ।  
असिना बन्धनानि चिह्न्दति पटनानि वाद्यतोमुखं चिपति ॥

नारायणसंघटनो राजा बलेन हस्तिनः ।  
पाणिना गृह्य चिपति हस्तान्धोचिता दीप्तका ॥

अन्तःपुरिका राज्ञो वर्षं मापति । अहो राज्ञो पराक्रमो ति । अन्यतरापि  
कुन्वा राज्ञो वर्षं मापति ।

सिंहासुपीडो बलवां शोभे सुविपुलो महा ।  
खे चन्द्रो इव आभाति समन्तपरिमण्डलं ॥  
चञ्चोरताम्रनयनः कामदेवो व शोभति ।  
हस्तिनो मोचये राजा स्वामीपितो नरवर्मः ॥

राजा आह ॥

मद्रिका खु अर्थ कुन्वा या राजानं प्रशंसति ।  
[963] काञ्चिकानि ते यस्याणि इदामि चतुरो अहं ॥  
महेन्द्रकराजधीता राजानं दृष्ट्वा दुःखिता ।  
अर्थं नाम मम भर्ता एवम्ह्यो ति (शोचिता) ॥

1. BG. anye e° B. 'nā striyo jā° C. 'nā striyo jātaḥ yo tava cchatra dhā° B. 'cchatrañ dhā° BG. 'roye yo ca°. — 2. B. 'āṁ | yo ca ā° no abhūḥ | C. 'bhūtaḥ ha°. — 3. BG. 'pā rā°. — 3°. C. 'stinā muḥ°. — 4. BG. asinā baṇḍalhanā° C. 'chidanti pa°. — 5. B. 'saṅ- ghatano rā° sinah pa° C. 'saṅghattano ° sinah pa°.

6. C. 'bya kshiyanti no mukshitāḥ śāptakāto a° B. 'panti hastinā mukshitā | śāptakāto a°. — 7°. C. 'krameti. — 7°. B. 'rājā ra° C. 'varṇa bhā°. — 9. BG. nīlāśāptāḥ bhā° C. 'cchidanti vi° B. 'lha vi° bhūḥ mukshanti caudro°. — 10. B. mukhañ caudro ra° d° C. so- khamā caudraiva bhūḥshati aa° B. 'lām cako°.

11. C. cakolūtā° dera ca co° B. 'devi ca co°. — 12. C. 'kshito rā° pētā narashabho | . — 13. BG. 'drīkā ca (B. 'kā ila) sayam kshijā yo rā° C. 'prasaṁcāli | B. 'nā kārī°. — 14. C. kaucikāni ca ra°.

15. C. 'rājā drigvanti duh°. — 17. BG. ayañ manā bhā° C. 'etiā caurañ rūpeti mar- dīlakarā° B. 'po ti mātra°.



मद्रकराजधीता आह ॥

न मायन्तीये कुन्वाये जिह्वाये अन्ति चेदको ।  
सुतीक्ष्णोऽथ शस्त्रेण वा राजानं मघ्नसति ॥

कुन्वा आह ॥

प्रतिर्वेति राजानो बन्धेन च बधेन च ।  
तस्मात्स वर्त मायानि रक्ष जीवितमात्मनो ॥

देवी आह ॥

न पञ्चामि न द्रुक्षामि को चर्षो जीवितेन मे ।  
चर्षेवाहं गमिष्यामि पुरा प्राणा वृद्धन्ति मे ॥  
सा दानि कुपिता देवी मद्रकराजस्य आत्मजा ।  
कुन्वाद्वितीया यानेन स्वर्गं चातिकुलं गता ॥

मातापि पुत्रशोकेन तालयष्टीव भया भूम्या निपतिता ।

सा च सान्त्वय व दधि स्निग्धा परशुना यथा ।  
एवं मेदिनियं पति पुत्रशोकसमन्विता ॥

15 राजा भार्याशोकदुःखितो ननुकामः भार्यामन्वेषितुं माता दुःखिता राजानं  
कुप्यं तादायै प्रत्यभाषति ॥

अहो मम मन्दभाष्याये चर्षो पर्याहतो कुले ।  
पञ्चशतयोजनातो महेन्द्रधीता रक्षागता ॥  
शूलमवा जनपदा नित्यं कम्बलप्रापृता ।  
नूहमुक्ता नूहकर्मा कथं मार्गं गमिष्यसि ॥

1. C mardilakara'. — 2. B 'lilalāyāye ko' C 'lilāyāye ko' B 'lilāyāye ko' B ko U'. —  
3. BC 'lilāyāye' na yo (C 'na ca yo sa) rājā'. — 4. C 'no handhāyāye ca handhāye' | .  
5. BC 'lilāyāye varṇa līlāyāye (C 'lilāyāye) rakha ji'. — 6. BC 'lilāyāye na līlāyāye' B 'ko rīho jīvitatena me' | C 'jīvitatena me' | . — 7. BC 'prāṇāni jaha'. —  
8. BC 'pitā dāhita madra' C 'tūjāh' | .  
9. C 'lilāyāye' B 'gata' | . — 10. BC 'rājānam āmantrayati mātā' C 'trāṇaka' 'lilāyāye' ca bhāgno | abhū' B 'lilāyāyāye bhāgno abhū' — 11. C 'na ca līlāyāye rāshī'. —  
12. BC 'evaṇi cetā' B 'lilāyāyāye rāshī' (C 'lī) pa' C 'lilāyāye' — 13. C 'jā bhāyāyāye' B 'lilāyāye' BC 'mah' | bhā' C 'lilāyāye' — 14. C 'jā bhāyāyāye' B 'lilāyāye' BC 'mah' | bhā' C 'lilāyāye' — 15. C 'jā bhāyāyāye' B 'lilāyāye' BC 'mah' | bhā' C 'lilāyāye' — 16. C 'jā bhāyāyāye' B 'lilāyāye' BC 'mah' | bhā' C 'lilāyāye' — 17. C 'jā bhāyāyāye' B 'lilāyāye' BC 'mah' | bhā' C 'lilāyāye' — 18. BC 'lilāyāye' B 'lilāyāye' | . — 19. C 'lilāyāye' B 'lilāyāye' — 20. B 'lilāyāye' C 'lilāyāye' | .



राजा आह ॥

मुख्यनीतवाचकीद्वये चित्तमायाग्रतेन वा ।  
विविधेहि उपायेहि वृत्तिं कल्पेयमात्मनो ॥

राजा भ्रातरं कुशद्रुमं राज्ञे स्थापयित्वा अमात्यानि संदिधित्वा

मातरमभिषादयित्वा कृत्वान च प्रदक्षिणं ।  
ततो वीणां गृहीत्वान प्राकमे उत्तरामुन्नः ॥

5

सो दानि मद्रुजविषयस्य चान्वर्षिं यामे वासीपयतो चन्वतराये वृद्धाये प्रतिशयं  
दिह । तदहो च तत्र यामे वीणावाद्येन आराधितो । तस्य प्रभूतं स्वात्मभोज्यं  
दिहं महन्तं गोपिठकं राज्यकस्य महती च अनिन्दा भक्तस्य दधिघटकं च भान्ना-  
प्रकाराणि च ब्रजनानि ॥ वृद्धाये एतदभूयि । एष असी एकमाहारं कृत्वा शुवे 10  
गमिष्यति एतं च सम हेमासिकं भक्तं भविष्यति । कुत्रेनापि वृद्धाये आन्तापं आ-  
नयन्तेन तं राज्यकस्य गोपिठकं एकदुकाये सर्व खादितं । सा च ओदगस्य महती  
अनिन्दा यो अष्टानां वा नवानां वा तण्डुलओदनानां पाको सर्व भुक्तं । तानि  
च ब्रजनानि तं दधिकलशं । वृद्धा निराशा ॥

अविधाविधं प्रविशिष्य अन्तको रश्च आगतो ।

15

पिशाचो मानुषरूपेण यो [२६३] मामिच्छति खादितुं ॥

कुशो आह ॥

सर्वे वसन्ति यामर्षिं ये च कथिन पापका ।

एकरात्रि वसित्वान शुवे मंसामि अम्बिके ॥

1. B notu rādyā C nāto rādyā BC "ditya" cūṭamaḥ (B "nāpa" ḥṣṭena ca ) . — 2. B "lpothamā" C "lpoṭṭamā ātmanā" . — 3. B mājapratāraṣṭi ka "tarum avādayitvā kṛitā ca pra" C "tarum avādayitvā ca pra".

6. C tato dhiṣṭāṁ gṛahetrānaḥ BC "na parākṛa". — 7. C "drakarājāriṣṭhayaḥ anya-  
taravāṁ gṛā" gṛāṭaḥ anyataravāṁ anyatarāye vṛiddhāye prarjṇayāṁ". — 8. BC "dhiṣṭa-  
lasya". — 8. C "nāṣṭi | mahāntāṁ gopāṭakāṁ svajā" liṣṭā bhā" dhiṣṭāṁ ca nā" BC  
"jandāḥ 17". — 10. C nāḥ "am" BC "māṣṭi | etāṁ" C "dvaumā".

11. C "drakāye" cāraṁ". — 12. C "hātāṁ ālāṁdāṁ aṣṭā" B "hātāṁ ālāṁdā ye aṣṭā"  
oḍāṁdāṁ pā". — 13. BC "cūṁ 11". — 15. B "prativṛṇikā anta" C "prativṛṇikā | antako  
ihāgato pī iccha" B "ihāgato" .

16. B "ye mātāṁ ālāṁdāṁ icchati". — 18. B sarva ca sātā C sarva ca sātā gṛāma-  
mātā B "mātāṁ iccheḥ kā" BC "ye 10 pā". — 19. BC "saṣṭi".



सो दानि एकरात्रोपितो कस्यकुन्वं गतः मानाकारमणीशो तथा पूर्वं शिल्पिक-  
जाती पश्चात् महानसं । राजापि चाराधितो यावद्वाञ्छो प्रियो ति कृत्वा अन्तर्पु-  
रिकाहि अन्तःपुरं प्रवेशीयति कीडापनको भविष्यति ॥ अन्तःपुरिका पि महेन्द्र-  
कस्यापि धीतरो पृष्ठेन वहति । सुदर्शनापि तेन वाहियमानेन असाता वारेति ।

5 किं दानि अहं करोमि कस्य वा गरहाम्यहं ।  
उच्चासयति मान्दृष्ट्वा समुद्रे राधसो यथा ॥  
किं दानि अहं करोमि कस्य वा गरहाम्यहं ।  
उच्चासयति मान्दृष्ट्वा मृगी धान्ता य लुब्धकं ॥  
अनूर्जको येनागतो रात्रिदिवमनुव्रजन् ।  
10 गच्छ कुश स्वर्कं राज्यं नेष्टामि दुर्वर्णं अहं ॥

राजा आह ॥

अहं सुमियो ते स्वामे सुश्रोणि तनुमध्यमे ।  
तव कामेहि महन्तं राज्यं पि नाभिप्रार्थये ॥  
नाहं गमिष्यामि सुसंवृतोऽहं  
15 दिशां न जानामि यतो हि आगतो ।  
समूहस्यो विचरामि लोके  
मत्तो हि कामेः नृगमन्दलोचने ॥

देवी आह ॥

विधेपो तव पित्तस्य यं अनिच्छन्निमिच्छसि ।  
अकामां राज कामेसि नेतत्पण्डितसचयं ॥

1. C "tropicita kaṣṭhajakubjaṁ gata mālakāraṁ mālā allī" B "kālam allī jāti | pa" C "pata māliā" BC "saṁ rā". — 2. BC "priyoti kṛi" C "tvā antahpuri" B "purikaṁ pravocīya kṛi" B "dāyanako". — 3. BC "rikāhi pi maha" C "prishṭeta vāha(C "haya)atī | . — 4. C "amitā rā". — 5. B "dānahaṁ" C "dānyahaṁ".

6. C "uttraśyaṁtī mātī dṛiḥṭi" C "madruā". — 7. B "dānahaṁ" C "dānyahaṁ" BC "saṁi kasya kasya". — 8. B "uttraśyaṁtī mātī dṛi" C "uttraśyaṁtī ca mātī dṛiḥṭi" BC "atā ca lo". — 9. B "anurjako yo na hato" C "anurjako na hato" B "dixā evam anura- janto | C "erajet | . — 10. BC "kuṣa kuṣa rā" C "dānahaṁ" B "dānyahaṁ".

11. B "aṁgārāḥ rājāṁtī sa" C "aṁgārā rājāṁtī sa". — 12. BC "haṁi mkrī(C "kṛi)jātī" C "lo mkrī" B "mo mkrī". — 13. B "mehi samantato rājāṁtī" C "mehi samantato jātī vīd pi pāthi" B "rthayet | . — 14. B "na ḥamī saṁhato ca" C "saṁhato ca di" BC "nāṁ | ya" C "lo saṁhato rājā B "saṁhato rājā".

15. B "mādhārāḥ 30 vī" C "mādhārā 30 vī" B "mā | lo" C "ke mahatī" BC "no mātī kāmā(C "māir ) mṛga" B "loca | C "locamāi | . — 16. B "po lothitā cī" C "po lothirittesya yam anicchanti icchamī | B "ati icchamī | . — 17. BC "dānahaṁ" B "dānyahaṁ".



कुशो आह ॥

अकामां वा सकामां वा यो नरो जभते प्रियां ।  
लामं तत्र प्रशंसन्ति अनामो तत्र पापको ॥

देवी आह ॥

प्रभोसि स्त्रीसहस्रं पि एकरात्रेण रामितुं ।  
एकस्त्रियायै कामेन महदुःखं निगच्छसि ॥

राजा आह ॥

नेत दुःखं प्रजानामि यशस्विनी वर्णनाभिनी ।  
यं सुचीर्णे ब्रह्मचर्यसि त्वं मे भार्या भविष्यसि ॥

देवी आह ॥

धिगन्तु ते ब्रह्मचर्यं अधत्ते भोतु पापकं ।  
सुनखीं वा शृगालीं वा परत्र कामयिष्यसि ॥

कुशो आह ॥

मा एवं अवच भद्रे सुयोनि तनुमध्यमे ।  
यमणा पि हिमे साधु ब्रह्मचर्येण शोभते ॥  
ते पि भद्रे सुचीर्णेन ह्य चीर्णेन शोभते ।  
स्वर्गेषु उपपद्यन्ति त्रिदशे कामकामिनी ॥  
ततो भद्रे अहं ब्रूमि सुयोनि तनुमध्यमे ।  
न ते अन्यो पति अस्ति इति सिंहस्वरो कुशः ॥

देवी आह ॥

सचेद्व सत्त्वं वचनं नैमित्तानां भविष्यति ।  
न ते भार्या भविष्यामि कामं हिन्दाहि खण्डशः ॥

१. BC. akāmañ vā sakāmañ v. — ३. B. "prasaṅgāt". — ५. C. "amāñ li ekarātre rāmī".  
६. C. "mahaduhkham". — ८. BC. atam dah "jagati(C. "lib") ja " rāgarāghatāñ(C. "amāñ) |". — ९. B. "tvañ saci" C. "tvañ satīkṣam bha".  
११. C. "adhiganta te bha". — १२. C. "khiñ ca śūgīlāñ vā pa" "mañśhyati |". — १३. B. "sūgī" C. "sūgī" BC. "mo gra".  
१६. C. "dra satīkṣamāñ". — १७. B. "atīś trida". — १८. B. "hañ kramā saciñ" C. "hañ kramā saciñ". — १९. B. "te anyā pa" C. "kuṣo |".  
२१. C. "asatīkṣam satīkṣamāñ naimittina bha" B. "amāñ naimittina bha" BC. "ahyañ |".  
२२. B. "ahyañ kī" C. "ahyañ cchandañ ca akhaṇḍaḥ |".



राजा आह ॥

नाहं हेतुं तवेक्षामि सुश्रीणि तनुमध्यमे ।  
अच्छिन्ना येव त्वं म[264]द्वि मम भार्या भविष्यसि ॥  
महान्तं च मम राज्यं बह्वक्षं बह्वपीरयं ।  
अनन्तवज्रप्रदानं बद्धाच्छादनमोचनं ॥  
सो हं राज्यं च राष्ट्रं च क्षीरयित्वा दहामतः ।  
तव कामेहि समन्तराज्यं न अभिप्रार्थये ॥

देवी आह ॥

पापाणे खनसे कूपं कर्षिकारेण कर्षिकां ।  
वार्तं जालेन बन्धेसि अनिच्छन्ती यमिच्छसि ॥  
अकान्तो किं कामयसि . . . . . ।  
गच्छ कुशं स्ववं राज्यं आत्मानं किं विलाससि ॥

राजा आह ॥

न एतं किलमर्थं मह्यं ब्रह्मचर्यं इदं मम ।  
परच मे तुवं भार्या मह्यं भद्रे भविष्यसि ॥

देवी आह ॥

एतन्तव ब्रह्मचर्यं उपात्तं मोतु पापकं ।  
सुनखी वा शूनाली वा गर्दभी वाभिप्रार्थये ॥  
राजपुत्री शूरो वीरो युवस्मिं चमत्तिपुङ्गवो ।  
कुशोऽयमाच्छुभश्चो इदं वचनमब्रवीत् ॥

1. BC "cehetuna tave" C "sugreṇi" B "pṇaṇi laṇṇa". — 2. BC "acchāṇṇā ye ca te bha". — 3. BC "jyāṇi ca bahvaṇṇabalaṇṇaṇa". — 4. C "lammaṇṇapaṇṇāṇi ca bahvā".  
5. B "jyāṇi ca rāṣṭhiraṇi ca ccho" C "jyāṇi ca rāṣṭhāṇi ca ccho" guto || . — 6. C "amantahā rā" BC "jyāṇi nāhi". — 7. C "pākhāṇe khaṇaṇe kupaṇi" BC "kāro ca ka". — 8. C "anicchintāham icchati" B "nicchāntāṇa icchati" .  
9. C "akānta kṛāntaṇa dyaṇi sugreṇi lammaṇṇaṇaṇe" B "nto kālāṇṇāyaṇi gacche". — 10. BC "rājyaṇi ātma" B "naṇi kīlāyaṇi" C "naṇi ca kīlāyaṇi" . — 11. B "lammaṇṇaṇi mahyaṇi" C "lammaṇṇa rājyaṇi bra" B "mama pa". — 12. C "no turo bhāryā mahyaṇi cāṇṇāṇi bha" B "hyaṇi bhari".  
13. C "evaṇi te bra" B "etaṇ te bra" BC "cyaṇi aprāptāṇi bha". — 14. C "gāṇṇi rā gārdabhaṇi rāhi" BC "rthaye || koṇi āhā || . — 15. B "cāro ya" C "yaddhaṇṇaṇi rādi-puṇṇaṇaṇi" B "amāṇi puṇṇaṇaṇi ku". — 16. BC "koṇi ārdhaṇi ku" C "apṇaṇiṇi ida va".







राजा दानि महेन्द्रको धीतरं परिभाषति ॥ किं त्वं तादृशं राजानं यस्य प्रति-  
राजानः वसन्ति तं ह्येदित्वा इहानता ॥ अयं चाहं सप्तहि राजानेहि उपरदो  
तव कृतेन । एषो दानि ते एतेषां सप्तानां राज्ञां सप्त खड्गानि कृत्वा दास्या-  
मीति ॥

- 6 सा दानि भीता राजधीता अयुक्कष्टा रुदन्मुखी ।  
वारिपूर्णहि नेत्रेहि रुदं वचनमब्रवीत् ॥  
सचेत् मामस्य घातेभ्युः चक्षिया दूरगामिनो ।  
अस्त्रीनि मे समानेत्वा एकमने दहापये ॥  
एकमने दहापेत्वा एनूकं मम वारये ।  
10 एनूकं मे करित्वान कर्णिकारमारोपये ॥  
ततो च पुष्पिते सन्ते वसन्तस्त्रिं हिमान्तके ।  
ततो मे अग्ने करियासि एवंवर्णा ममाव्यजा ॥  
ततो च सो राजपुत्रो युद्धमि कोविदो कुग्रो ।  
संरुद्धप्रज्ञानो अस्मि समादाय इति स्थिता ॥  
15 रमां बन्धित्वान भागभागं करित्वान चक्षिया ।  
संयामं च ददित्वान ततः चेमं भविष्यति ॥

1. B "dātān | . — 1. C "tirāpāna trasanti ca tān echodāyitvā ihāgatah | B "echod-  
-dātā". — 2. B "dāha kṛi" C "dāha turān kṛi". — 3. B "rājān sapta kha". — 5. BC "ā  
dāni bhīṭā rājā dh(C "jā tāni ete (B "nī rājā) parigṛaharāyanta(B "ghaparyanta) dṛṣṭvā  
saptākṣhotakā(B "kṣ | ) kṛṣṇajarebhi sa mantre(C "hi ramante)hi ete paçya prajāpati(C "tib) |  
bhīṭā sṛuka(C "kañ)gṛhā rudanmukhi(B "khi | ) śāripūrupebhi netrebi dātān "acannam  
ahavāt | mīnā vā yathā pūrā(C "rā) yathā te kṛṣṇāye āhuṃ | sacet(C "sarve) turān na  
gacchasi kuça rājaniveçānān | sarve ca rājānā trasanti(C "nī bhīṭā tān) nararababhih(C  
"bhah) | mee(B "cet) turān ānere(C "reyañ) kumārān priyadarçanān | jāṭikulān(C  
"moñ) kṛṣṇā 264<sup>b</sup>)triyān paraseṇāpṛamardakān | kuçasya rūpān prajānān(C "tān)  
gatāye yamaçānān | tato nī rājadhī".

7. B "sacet amā ambe ghātānāh kahu" C "sacet so adya ghātānāh kṣhotriyo dh". —  
8. B "nī mānām āno" C "nī hi samāno " nte dādāpayet | . — 9. C "dādāpe" BC "tā ete-  
kātā" B "kṛṣṇāye | . — 10. BC "ekān me kṣ" rṣṇikāramataropayet | .

11. BC "shpitām santām va" C "rasantānām himāraye | B "himānayo | . — 12. C  
"amarajāśi svastivarpuṣa mamā". — 13. B "tato ca rājā" C "tato am ca rā" tṛo yuddhānām  
kṣ" B "yuddhānām". — 14. B "saropaprajāno īśi ādīyam utthāte | C "saropaprajānān  
īśi samādāpaya iti sthita | . — 15. C "īmān vāṃshito ca puṣhpitām samantām amān  
himānayo | tato me ambe amarayāśi svastivarpuṣa mamātmanjā | tato am ca rājopadṛo yu-  
ddhānām kovido kuço | sarupaprajāno īśi samādāya iti sthita | imān vāṃshitvā ca  
bhāgān" B "īmān ābaddhitvā ca bhāga" C "triyā na dātī".

16. BC "na dādītvaṃ tatah kṣhe(C "tato kṣhe)manā bhavīṣyati | .



ततः च (मा राजपुत्रं) क्षत्रियानी यशस्विनी ।  
वेपमानेहि नाचिहि इदं वचनमब्रवीत् ॥  
सख्यन्ते प्रतिजानामि राजपुत्र महाबल ।  
यदि ते कोचिदपराधे आचरे व नराधिपः ॥

कुमो आह ॥

अहं पि ते प्रजानामि शुद्धदन्ति प्रजापति ।  
यदि ते कदाचिद् मूयो पि आचरेद्यं इतो परं ॥  
ततो प्रजापतीमाता अयुक्छी रुदमुखी ।  
वारिपूर्णेहि नेचिहि इदं वचनमब्रवीत् ॥  
को नु वेणो वा पाणो वा अथ वा पुनर्पुङ्गवो ।  
किञ्च राजकुले जातो किं स्य कुर्वन्ततो मुखं ॥

सुदर्शना मातरसाह ॥

न एष वेणो न चण्डालो अथ न पुनः पुङ्गवो ।  
पुत्रो इत्याकुराजस्य तं त्वं दासो ति मन्यसि ॥  
मयूरक्रोचामिरुतं चादिवध्वनिनिषेधितं ।  
चचियस्त्र कुलं स्कीतं तं त्वं दासो ति मन्यसि ॥  
ग्रन्थपाण्डुरसंकाशं नारीसंघनिषेधितं ।  
चचियस्त्र कुलं स्कीतं तं त्वं दासो ति मन्यसि ॥  
सुवर्णभाजनप्रत्युप्तं नारीसंघसमाकुलं ।  
चचियस्त्र कुलं स्कीतं तं त्वं दासो ति मन्यसि ॥

1. C tato ca rājaputra kṣatriyāni ya" B tatah ca kṣatriyāni ya yaḥ", — 2. BC vepa-  
(B"ya)modatā pā", — 3. B saptaṁ te" C satyaṁ te pra" B"tatah |, — 4. B yaṁ te kṣai-  
d" C"to kṣaiḍ aparādho āchre vā na" B"ākāre vā na",

6. BC" patiḥ |, — 7. C"līhāya pā 4", — 8. BC" patimā" C"ti syaṁ rājaputra  
mahābalaḥ | yaṁ te kṣaiḍ aparādho itaṁ vacannu āchre | tato prajāpatimātā uca"  
B"khī cā", — 9. B"roṇo tpa" C"punaḥ pakkaso | B"kkaso |,

11. BC kasya vā" B"jālo kasya kasyamano mu" C"jālo kasya pāramano mu", — 12.  
B"lo artho na punaḥ" C"tha na punaḥ pakkaso |, — 13. C"ya na tvaṁ" B"tvaṁ  
doo", — 14. B"āpīra",

15. C katri" B"triyas ca ku" C"spṛiṣṭaṁ na tvaṁ" B"spṛiṣṭaṁ na tvaṁ", — 17. C"sa-  
scitaṁ |, — 18. C kṣatriyasyn ku spṛiṣṭaṁ na tvaṁ" B"spṛiṣṭaṁ na tvaṁ", — 19. C  
met les lignes 19-20 et 1-2 de la page suivante.







किं त्वमुवाचक्षुषा व विशिष्टचित्ता च भाषसि ।  
कीदृशो सो कुशो कक्षादनुपप्लेभस्य वर्य ॥

देवी आह ॥

एष देव अभ्यन्तरतो वेदमभ्यन्तरे तिष्ठति ।  
आगच्छति राजपुत्रः अभिनिष्क्रम्य तिष्ठति ॥  
तस्यासौ वचनं श्रुत्वा भीतो संविप्रमानसो ।  
प्रियश्चनुमतैकांशो कृत्वा शंजनिं तिष्ठति ॥  
त्वं चमाहि महाराज त्वं चमाहि नरप्रेम ।  
न वयमेवं जानाम सिंहस्वर इहागतः ॥  
त्वं चमाहि महाराज त्वं चमाहि नरप्रेम ।  
न वयमेवं जानाम महास्वर इहागतो ॥  
त्वं चमाहि महाराज त्वं चमाहि महारथ ।  
न वयमेवं जानाम मंजुस्वर इहागतो ॥

राजा दानि पुनर्धीतरं परिभाषति ॥ एतको कालो मम जामातु आगतस्त  
न च त्वं मम निवेदेसि ॥ सो दानि तत्त्वणं शतपाकेहि सहस्रपाकेहि च तेनेहि ॥  
अभ्यक्षित्वा स्नापितो महारहेहि विनेपनेहि विनिप्तो महारहेहि आच्छादनेहि आ-  
च्छादितो आमुक्तमकुटो पंचाङ्गिकेन तूर्येणोपस्मिडीयति ॥ कुशो चनुर आह ॥

यत्तका ते हस्ती अथा च सर्वेमां कर्षा पिधीयन्तु ।  
मा मम सिंहादेन स्वकं सेनं भविष्यति ॥  
शिप्रं च अथा थोत्रेय सुवर्णोत्कृष्टतप्वजां ।

1. C. "tama uttamanāpā ri" B. "rūpā vā kshī", — 2. C. "dr̥ṣṭo rājā ku" BG. "koṣo amā" C.  
"paṇṇa yathā" ॥ — 3. C. "esha devam abhyantarako vā" B. "devam abhya" BG. "vap̄ṣa na-  
taratishthati" ॥ — 4. C. antaram tishthati ॥ A. B. agacchantiko ri" C. "echantiko rājaputro  
2" B. "trah aṣi rishkra".

7. BG. priyam am C. "yam mājmatam ekam" C. "kāṇḍo kṣī" abhūto ॥ — 8. C. "vaidi  
khamāhi mahārā" B. "rahahab" ॥ — 9. BG. "vayam jñāma mahārāja sūti" C. "gata" ॥  
— 10. BG. tam ksha" C. "ja tam ksha" BG. "rahahab" ॥

11. B. na vayanam eva jā" C. na vayanam eva jā" — 12. BG. tam ksha" C. "ja tam ksha".  
— 13. B. "vayanam eva jā" C. "vayanam eva jā" gatah ॥ — 14. C. "gotam tatra tam"  
B. "ya tatra tam" C. "vodayam" ॥ — 15. BG. "hryahgi" C. "hryahgi mā" C. "pato mahārā-  
bha lepanam vili" heli āchudatā amā" sthitiyati ॥

17. C. "yoguram āha" ॥ — 18. C. yattakā te mātī aṣṭā" B. "mātī aṣṭā" BG. "mātī ma-  
dhimāthama kuryo pūdhyanam mā" — 19. C. "ayam dhimāthamā" ॥ — 20. BG. "pram  
ramāya" C. "yogyetha ramāramā mātī".



अनेपुरातो नित्यामि राज्ञो महेन्द्रस्य पद्यतो॥  
 सो सिंहनादं ननदे शूरो युवसिं रंशरो ।  
 सिंहनादं नदित्वान् परिगृह्णति श्रविष्या ॥

ते दानि सप्त श्रविष्या श्रीवयाहं गुह्यं शशुरस्य श्रवीपिता ॥ ते राजा आह-  
 ५ मुः ॥ किं करोमीति ॥ कुशो आह ॥ पादेहि मम शशुरं श्रवीयथ वृषिं च  
 करोष ॥ ते दानि पादेहि च महेन्द्रकस्य राज्ञो अभियता जयवृद्धिं च से कृता ॥  
 मद्रकराजा आह ॥ किं करोमि ति ॥ कुशो आह ॥ करिष्यसि [265<sup>b</sup>] मम व-  
 चनं ॥ शशुरो आह ॥ करिष्यन्ति ॥ अस्मि ते धीतरो सुवर्णसहस्रमण्डितां कृ-  
 त्वा एकमेकस्य राज्ञो एकमेकां धीतरं देहि जामातरो भोक्तु । सुखं अनुद्विषं  
 10 वसिष्यसीति ॥ राज्ञा महेन्द्रकेन तेषां श्रविष्याणां सर्वेषामेकमेका सुवर्णसहस्रप्रति-  
 मण्डिता धीता दिना सुवर्णसन्धीव पुचपीचा ॥ ते दानि स्वकानि राज्यानि वि-  
 सर्जिता ॥

मतेषु सप्तराजानेषु शशुरं कुशो आमन्त्रयति ॥ अहमपि गमिष्यामीति ॥ म-  
 द्रकराजा आह ॥ पुत्रि सुदर्शने त्वं एवं पराक्रमयुक्तं राजानं शूरं दीर्घदर्शिनं  
 15 इच्छामिपुत्रं महावर्जं महाकुलीनं अरहसि प्रेक्षेन च गौरवेन च उपस्थिदितुं । यं  
 नृनाहं सपरिवारो सर्वो च अधिष्ठानो संशयातो मोचितो ॥ साधूति धीता  
 पितुः वचनमश्रोषीत् ॥ राजा दानि महेन्द्रको सहता सत्कारेण प्रभूतं रत्नदानं  
 दत्त्वा जामातुकस्य सुदर्शनाद्यै च चतुरंगवज्रकायं संनादयित्वा विसर्जिता ॥

सो दानि यथैक्षिते जनपदे आवासितो । तत्र पद्मसरे स्नानाय श्रीकसो ॥

1. G antahpu 'ndrakasya' B 'ndraka pa' BC 'paçtato | . — 2. B 'nāda nanade' C 'nāda nanade gāro yudhībhūmīnā iva'. — 3. B 'danī nādātā' C 'danī nādātānā prati-  
 grā' BC 'grāmatī kṣha'. — 4'. BC 'ptā kṣha' B 'grāmatī grā' C 'grāho grīhya gṛāro-  
 ra' B 'gṛāro'. — 4'. C 'hastih | . — 5'. B 'rāmī ti | . — 5'. B 'gṛāmatī' C  
 'gṛāmatī'.

6. C 'dehi maha' B 'gato | jayavuddhi ca so kṛitā | C 'gato jayavuddhi ca so kṛi-  
 to | . — 7'. C 'rājā ca āha | . — 7'. BC 'mīti | . — 8'. B 'gṛāro' C 'gṛāro'.  
 — 8'. C 'kṣha dhītarān dehi jāmātara bho'. — 9. BC 'anuvigraha' C 'raçishyati ti |  
 B 'shyati | . — 10. C 'rājā maha' BC 'tadāto te kṣha' C 'nīlītā kṛitā ekamekasya  
 rājā dhītarān dīnā | sa' BC 'pautam | .

11. C 'jāni vi' BC 'rājāni. — 12'. C 'rājāni rāpi rājānihu'. — 13. C 'gauri-  
 shyāniti | . — 14. B 'rāni te eva pa' C 'rāni tām pa ' jānān īkṣvā' dhātā  
 āharāni pramāna ca gaurāni ca 3'. — 15. B 'hātā āhāt ca sapari' BC 'ro sātā ca  
 allā'.

16. C 'abhi ti pātuh' C 'vacanāni ma'. — 17. BC 'bhītanā rāmatā(C 'janāni) dā-  
 nāni dātāni jā' B 'rānāni ca | calu'. — 18'. BC 'yathābhīta pa'.



तत्र सापयन्तेन आत्मानो प्रतिविम्बं दृष्टः । स तं दुर्वर्णं दुर्दृशं आत्मानो प्रतिविम्बं  
दृष्ट्वा दुर्मनो आसि । तेन हि मे महेन्द्रकराजधीता परिभवति । आत्मानं उप-  
क्रमिष्यामि ॥ सो दानि शशेण देवेन्द्रेण समन्वाहृतो ॥ अयं कुशो बोधिसत्त्वो  
दुर्वर्णताये आत्मानमुपक्रमितुकामः तेन तस्य ज्योतीरसण्कावल्लिका मणिरत्नं दिप्तं ।  
इममावन्वाहि ततः ते रूपेण सर्वजम्बुद्वीपे समसमो न भविष्यति । यत्र काले पी- ५  
राणिकं रूपं अभिकांचसि तदेतं मणिं पाणिना पिधिययासि ॥ सो दानि तेन  
मणिरत्नेन आवृत्तेन राजकुलं प्रविशति दिव्येन रूपेण प्रतिहाररूपेण च वारि-  
मा प्रविशतीति ॥ सो दानि आह ॥ अहं कुशो ति ॥ प्रतिहाररचो आह ॥  
भद्रं कुशो राजा एदृशो रूपेण भवेया ति ॥ राज्ञा कुशेन तं मणिरत्नं हस्तेना-  
पिहितं । तस्य यथापीराणं वर्णरूपं संवृत्तं ॥ प्रतिहाररचो दृष्ट्वा मूर्ध्नेन प्रक्षिप- १०  
तितो ॥ सो दानि प्रविष्टो देवीय मूले ॥ देवी आह ॥ ना राजकुलं अवमर्दा-  
हीति । किञ्च त्वं राजकुलं प्रविष्टो ॥ सो आह ॥ अहं कुशो ॥ देवी आह ॥  
कुशो राजा [५६६] एदृशेन रूपेण भवेया ॥ राज्ञा तं मणिं हस्तेन अपिहितं ।  
सो दानि यथापीराणो संवृत्तो ॥ देवी आह ॥ अतो मणितो हस्तमपनेहि ॥  
राज्ञा मणितो हस्तो अपनीतो दिव्यं चास्त्रं पुनः रूपं संवृत्तं ॥ आत्मानमेव उप- १५  
संक्रमितुकामो । ततो मे इमं ज्योतीरसं नाम मणिरत्नं शशेण दिप्तं ॥ कुशो  
राजा आगच्छतीति श्रुत्वा एकूना पंच कुमारशतानि चमात्मा च मटपत्तायं च  
सर्वे प्रत्युव्रता । पश्यन्ति कुशं राजं हस्तिस्तं धवरगतं दिव्येन रूपेण आदित्यमिव  
प्रतपन्तं चतुरङ्गेन वज्रकायेन संपरिवृतं आगच्छन्तं । ते दानि च प्रत्यभिज्ञानानि ।

११. C "ataam āvāṇṭo ātma " mhaññe dīṇhīrā so taññe". — १२. C so taññe dīṇhīrā dīṇhīrā  
BC "dīṇhīrā dīṇhīrā" B "dīṇhīrā". — १३. B "bhavanti" | . — १४. BC ātmanāññe". — १५. B  
"samācāṇvā" B "hrīṭāḥ". — १६. B "davaroga" C "davaroga dardṛiṇo tīṇo ā " rya jyotirasa".  
— १७. BC imāññe āha" C "hi | tato te rūpeṇa sarvaññe ja " samācāṇvā na āha" B "jambū-  
dvīpe samācāṇvā āha". — १८. C yaññe kīṇaṇi paṇṇāṇaṇi rā" B "kīṇaṇi paṇ" BC "kīṇaṇi  
| taññe taññe mūḷe pā" B "pīṭhīye" C "pīṭhīye".

१९. B "nā te maṇi" BC "ṇaṇi | dī" B "pama prāṇi" C "kīṇaṇi dīṇhīrā mūḷe prāṇi" B "kīṇaṇi  
ca dīṇhīrā mūḷe prāṇi" | . — २०. BC "ti prā". — २१. B "tīṇaṇaṇi". — २२. BC imāññe  
ka" B "dīṇhīrā rā" C "rūpeṇa na āha". — २३. C "stapa ātmanāññe" | . — २४. B "na prapāṇi" | .

२५. C "ha | ato maṇiṇo hantam aparehi rājā maṇiṇo | mūḷe rā". — २६. BC "kuṇo  
rājā". — २७. BC rājā(C "jo) edṛi" B "ra ca āha". — २८. B rājā taññe maṇi ha" C "rājā-  
maṇi maṇiṇaṇi na āpi" B "apīṇaṇi" | . — २९. BC mūḷe āha" C "jāṇaṇi mūḷe". — ३०. B  
ato maṇiṇo ha" C "ato maṇiṇo dīṇhīrā". — ३१. B rājā maṇiṇo ha". — ३२. B ātmanāññe  
me u" C "ātmanāññe evaṇṇe u" kāmāḥ.

३३. B tāṇa so imāññe" C "jyotirasaññe". — ३४. C "pucchānti dīṇhīrā kīṇaṇi dīṇhīrā ko-  
mācāṇvāṇi bhaddabalaṇi sarvaññe prā" B "jyotirasaṇi prā". — ३५. BC "mūḷe | ka" C "stapa-  
davaroga" ryaṇi rya prapāṇaṇi | cato" B "lopanaṇi" | cato" C "hrīṭāḥ". — ३६. B "nā te".



तेन दानि राक्षस मणि हस्तेन पिहितो यथापीरामां च रूपं संवृत्तं ततः च सर्वे प्र-  
णिपतिताः ॥ एवं महता समुदयेन कुशो राजा देवीये सुदर्शनाय सार्धमन्तःपुरं  
प्रविष्टो ॥

एवं पुस्तकतो अर्घां सर्वे भोनि प्रदक्षिणाः ।

यथा नाम कुशो भार्याय ज्ञातीहि च समागतो ॥

पूर्वेनिवासं भगवान्पूर्वजातिमनुस्मरन् ।

जातकमिदमाख्यासि शास्ता भिक्षुमनतिके ॥

ते च स्तब्धा ते धातवः तानि आयतनानि च ।

आत्मनो र्धं च मनवानेतमर्धं विद्याकरे ॥

अनवराद्यस्त्रिं संसारे यत्र मे उचितं पुरा ।

कुशो अहं तदा आसि सुदर्शना यशोधरा ॥

माया माता तदा आसि महानामो महेन्द्रको ।

मारो अन्यतरो राजा एवं धारेद्य जातकं ॥

एवमिदमपरिमितं वज्रदुःखं

उच्चनीचचरितं पुराणं ।

विगतज्वरो विगतभयो अशोको

स्वजातकं मायति भिक्षुसंघमध्ये ॥

भिक्षु भगवन्तमाह्वयः ॥ कस्य भगवन् कर्मस्य विपाकेन कुशो राजा दुर्वर्णो  
दुर्दृशो प्रतिकूलदर्शनो अभूयि ॥ भगवानाह ॥

भूतपूर्वं भिक्षवः अतीतमध्वानं नगरे कम्पिले पञ्चाननपदे दुवे जायपतिका  
तद्व्यामिख्या परस्परानुरक्ता भवेन्तुः । तद्ये रस्त्रिये सादृशं तत्र गृहं निःशङ्कं

1. C. *te dāni rājāni mahābhayā dāni* "rājāni" ca *te* B. "rājāni" B. "dāni" | 1a. C. "dāni" | 1b. ca *te* B. "dāni" | — n. B. "jā dāni" — 3. BC. "thā na me kūṣa bhārī" jātā C. "gātā" |

6. C. "nivāsa bhagavāni pāreṣā" — 7. BC. "bhikṣuṣu" (C. "kṣuṣu") mantikā | — B. C. "ndhā te ca dāni" dāni" B. "dāni" — 9. B. "ātmanāni" B. C. "ātmanāni" ca *te* B. "rājāni" ca *vyākara* | B. "rājāni" *vyākara* | — 10. C. "arāgremāni" —

11. B. *kūṣa* B. C. "dāni" | 12. C. "dāni" B. "dāni" | 13. C. "dāni" B. "dāni" | 14. C. "dāni" B. "dāni" | 15. C. "dāni" B. "dāni" | 16. C. "dāni" B. "dāni" | 17. C. "dāni" B. "dāni" | 18. C. "dāni" B. "dāni" | 19. C. "dāni" B. "dāni" | 20. C. "dāni" B. "dāni" | 21. C. "dāni" B. "dāni" |

16. C. *vigatābhayo vigatābhayo* B. "oṣṭhāni" B. "oṣṭhāni" | — 18. C. *bhikṣuṣu* B. "bāni" | — 19. C. "jā dāni" B. "dāni" | 20. C. "kṣuṣu" B. "dāni" | 21. C. "arāgremāni" B. "dāni" |

21. C. *lāye indriye* B. "dāni" B. "dāni" | 22. C. "dāni" B. "dāni" | 23. C. "dāni" B. "dāni" | 24. C. "dāni" B. "dāni" | 25. C. "dāni" B. "dāni" |



सिद्धं ॥ बुद्धानामनुत्पादे प्रत्येकबुद्धो लोके उत्पद्यन्ति तूष्णीकग्रीमना खड्गविषा-  
 यान्तल्या । एकमात्रानं दमेन्ति श्रमेन्ति परिनिर्वाचन्ति ॥ ताये स्त्रियाये तवा-  
 हारं सिद्धं ॥ प्रत्येकबुद्धो च तं गृहं प्रविष्टो पिण्डाय तरुणाभिर्ह्यो प्रासादिकेन  
 ईर्यापथेन ॥ प्रासादिकाभिप्रमत्ता देवमनुष्याः ॥ तस्या स्त्रियाये प्रत्येकबुद्धं हृ-  
 [२६६<sup>b</sup>]द्वा प्रसादमुत्पन्नं । ताये तस्य प्रत्येकबुद्धस्य पिण्डपाथो च दिव्यो ॥ सो १  
 चास्या कुटुम्बिको प्रविष्टो पश्यति तं च प्रत्येकबुद्धं गृहे भार्या च ॥ तस्य दानि  
 शंका उत्पन्ना । तरुणो यं प्रव्रजितो मा हेव मे कलत्रा श्रीलोकिता मविष्यति ॥  
 सो ताये भार्याये पश्यवाचाये आह ॥ मुक्तपूर्वो ते एषो यथा त्वमेतस्य मोक्षनं  
 देसि ॥ सा आह ॥ शान्तं पार्ष प्रव्रजितो एषो महाभागः अपूर्वो एषो यद्य गृहं  
 प्रविष्टः प्रसादेन मे एतस्य मित्रा दिव्या ॥ ततो सो प्रत्येकबुद्धो तस्य पुरुषस्य च १०  
 कुशलं चित्तोत्पादं ज्ञात्वा अनुसहार्यं ततो येव गृहातो हंसराजा विद्य वेदायसं  
 जान्तो ॥ तस्य दानि पुरुषस्य तं प्रत्येकबुद्धं वेदायसगतं हृद्वा प्रसादमुत्पन्नं महा-  
 भागो अयं चक्षुः इति ॥ तेन सा भार्या अनुसमापिता प्रणिधानं च उत्पादितं ।  
 अन्ये पि मे जातिस्त्वं भार्या भवेसीति अन्तराष्ट्रं पि गता चान्यस्य यत्र वर्तेसि ना-  
 न्यस्य सम येव ति ॥ १५

भगवानाह ॥ स्यात्पालु पुनर्मिच्छन्तो युष्माकमेवमस्मादन्यः स तेन कालेन तेन  
 समयेन कपिले नगरे पुरुषो अमूषि येन भार्याये ईर्यामकृतेन दुष्टचित्तेन प्रत्येक-  
 बुद्धो अभ्वाचिचितो । कुशो राजा तेन कालेन तेन समयेन कपिलनगरे सो पुरुषो  
 अमूषि ॥ अन्या सा भार्या अमूषि । सा सुदर्शना महेन्द्रनाथधीता । तस्य  
 मिश्रवः कर्मणो विपाकेन कुशो राजा विह्व्यो अमूषि ॥ २०

### कुशजातकं समाप्तं ॥

१. BC "tpāṭṭi pra(G "dān pra'tye" C "buddhaḥ ka" dyati tādānīshāṇo" B "dānī buddh". —  
 २. B "tādānān dānānti ca" C "dānānti pari". — ३. BC "yāyo tādā cāhā". — ४. C "tpāṭ-  
 ṭi pra'tye" B "kāna iriyā" BC "thēna pra". — ५. B "kāhāṇi pra". — ६. BC "shīṭa prāṇā  
 "mānā m". — ७. C "yāyo tādānti" B "tro ca dānā" | . — ८. BC "cāya ka" C "cāyānti |  
 pra'tye" B "ti | tādā ca" C "bhāyānti ca".

९. C "cāyānti" B "ca". — १०. C "bhāyānti mo ka". — ११. BC "puruṣāya  
 abhi". — १२. BC "bhāyānti" (G "rā te) etc. — १३. BC "dānā" yathā" B "dānā" | . —  
 १४. C "jito esha bhāyānti" B "rāṇo prāṇā" B "shīṭa prāṇā". — १५. B "rāṇā | tādā ya  
 pra'tye" C "rāṇā | tādā pra'tye".

१६. C "tyekānti" B "hāyānti gataṇā". — १७. BC "tādā mo bhā". — १८. B "rāṇānti  
 pra'tye" C "shīṭānti pāṇā ga" B "ya vaçavānti" BC "rāṇā | nāyānti" B "nyānti" mama ya  
 ca (C "mama nva) nā | .

१९. BC "ya aṇṇānti" C "kāna kānti tādā ca" B "rāṇā abhi" BC "dānā | yāna bhā" B  
 "rāṇā iriyā" BC "bhāyānti" | . — २०. C "kānti mo bhā". — २१. B "kānti mo bhā".  
 — २२. C "kānti mo bhā". — २३. C "kānti mo bhā".



मिषू भगवन्तमाहन्तुः ॥ कथं भगवं मारी पापीमां भगवतो दुष्करं चरन्तस्य  
पृष्ठिमेन पृष्ठिमं समनुवदो अवतारार्थी अवतारं गवेयी अलभमानो निर्विष  
प्रत्यवक्रान्तो ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि मम एषो पृष्ठिमेन पृष्ठिमं समनुवदो  
अवतारार्थी अवतारं गवेयी अलभन्तो अवतारं निर्विष प्रत्यवक्रान्तो ॥ मिषू  
५ भगवन्तमाहन्तु ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि मिषवी ॥  
भूतपूर्वं मिषवः अतीतमध्वानं अपभो गवांपतिः गोगणसमनुवदो ॥ तस्य दानि  
वृषभस्य वृषणा नवा शिचिला च सो वृषभो सवितेहि वृषणेहि गोगणस्य पृष्ठि-  
मेन पृष्ठिमं अव्रजति ॥ तर्हि च अरण्यायतने गिरिको [३७७] नाम गृणालः प्रति-  
वसति ॥ तेन सो वृषभो दृष्टो गोगणेन सार्धं अव्रजन्तो जम्बेहि वृषणेहि ॥ सो  
१० तस्य पृष्ठिमेन पृष्ठिमं वज्रनि वर्षाणि समनुवदो ॥ तस्य अपरो गृणालो वयस्यो ।  
तेन सो गिरिको दृष्टो तस्य वृषभस्य पृष्ठिमेन पृष्ठिमं समनुवदो दृष्ट्वा च पुनस्तं गि-  
रिकं गावाद्ये अध्यभाषति ॥

कति वर्षाणि गिरिक अनुवदो मि गवांपति ।  
मुहुर्मुहुश्च वससि भीतभीतं च पश्यसि ॥  
१५ इमे खूला च लम्बा च सुनिबद्धा शिचिला चिमे ।  
इमा न पि पतिष्यन्ति ततो ऽभवो भविष्यसि ॥  
मयापि समनुवदो दृष्ट वर्षाणि पंच च ।  
शिचिला व सुबद्धा च नास्ति सार्धं पततां भयं ॥

१. B bhikshu bha' C bhikshur bhaga' bhatsh' | . — २. C bhagavan mārō' BC 'aya  
prishṭimena prishṭimam' B 'hadilho | ara' C 'baddhu' avatārārthi avatāram gaveshi | B  
'shi | ala'. — ३. C aya' BC 'aho prishṭimena prishṭimam' so 'idha | avatārārthi C  
'rthi' avatāram gaveshi | ala'. — ४. C bhikshur bhaga' bhatsh' | B 'ava kadā'. — ५.  
B kadāpi' C 'gavān | . — ६. BC 'vo bhū'.

७. C 'kharo 'u' B 'rah tila' C 'namo vishabha bhogaram' B 'gogunam nama'. —  
८. C 'nā vishataya' so vishā laṅvīchehi vishano' B 'so visho laṅvīchehi vishano' aya  
prishṭimena prishṭimam' C 'aya prishṭimam avari | . — ८. C 'arigāya' riko ma  
rī'. — ९. B 'ratham avari laṅvīchehi' C 'vari laṅvīchehi rī'. — ९. BC 'aya prishṭi-  
mena (C 'ya) prishṭimam' bho (C 'ha)'. — १०. C 'ro mṛgurājanya te' B 'gūlā vayo-  
na te'.

११. BC 'bhaya prishṭimena prishṭimam'. — १३. C 'pāi'. — १४. C muhamma cā-  
troṇāni bhūta' B 'emulho cā tesā bhūta'. — १५. B imām sthālā ca lambā va' C imām  
sthālām ca ravām va' BC 'baddho cithilā va me | .

१६. C imām na pi patatishyanti tato bha' B 'nā | tatsh bha' C 'ahyati | . — १७. C  
'nā rāvam tato bhosham | B 'patato bhayam | .



भगवानाह ॥ स्यात्स्वन् पुनर्भिषवो युष्माकमेवमस्त्रादन्यः स तेन कालेन तेन समयेन वृषभो अभूत् । सो हं वृषभो ऽमूषी ॥ यः गिरिको नाम शुभानो ऽयमेव मारो अभूषि ॥ तदापि अवतारार्थी अवतारमलभन्तो निर्विधापकान्तः ॥

समाप्तं वृषभजातकं ॥

भिषू भगवन्तमाहन्तुः ॥ क्वं भगवन्मारो पापीमां न शक्नोति भगवतो वतार-  
मधिगन्तुं ॥ भगवानाह ॥ न भिषवो एतर्हि एव मारो पापीमां न शक्नोति समा-  
वतारं अधिगन्तुं । अन्यदापि एषो मम न शक्नोति अवतारमधिगन्तुं ॥ भिषू  
आहन्तुः ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि भिषवो ॥ भूतपूर्वं  
भिषवो अतीतमध्वानं अनुहिमवन्ते प्रत्युद्देशे वानरो महान्तं वानरयूथं परिह-  
रति । तर्हि च अनुहिमवन्तप्रत्युद्देशे महन्तो उदकहृदो यत्र वानरयूथं अभीक्ष्णं 10  
पानीयं पायको ओतरति । तत्र च उदकहृदे उदकराचसो प्रतिवसति ॥ यो  
तत्रोदकहृदे ओतरति पानीयपायो मुगो वा पवी वा वानरो वा मनुष्यो वा तं  
तत्रोदकराचसो ओकहृति ॥ सोऽपि वानरयूथो तमुदहृदं पानीयपायो ओतरति ॥  
सो दकराचसो दकगतो तानि वानराणि निधायित्वा अदृष्टो तर्हि वानरेहि  
ततो वानरमेकमाकहृति ॥ एवं सो दकराचसो पुनपुनः संवेत्तं ते वानरा उदक- 15  
पाया ओकस्ता भवन्ति ततो निधायित्वा अदृष्टो ओकहृति ॥ सो दानि वान-  
राधिपतिः चानि वानराणि तत्रोदकहृदे ओकहृतानि तानि न पश्यति । तस्यैवं  
भवति । कर्हि ते वानराणि मा अन्यर्हि गता भवेन्तु ति । समस्ततोन्नोकेति न च  
पश्यति ॥ सो पण्डितो घृणपतिः तेषां [७६७<sup>३</sup>] वानराणां [उदकहृदमोतरन्तानां]

12. C 'ta bhikshavah ju' B 'shuikam evanjah'. — 13. C 'lho abhishā jo ji'. —  
14. C 'jo ji' 'guro ayam evam mā'. — 15. C 'adipravatārārthi avatāra' 'dyāprakrāto' | .  
— 16. C 'lī' 'etmahādevanavānāna' 'vishubhājātaka' 'samāptam' | 17. C 'bhikshu-  
bhaga' 'lūtu' | B 'mūh' ka'. — 18. C 'lūtu' 'bhagavan' mā' 'guro' talā'.  
19. B 'āha' | 'anya' (8). — 20. C 'ch' 'evam' māro' pā' 'tāro' dhī'. — 21. C 'bhiksha-  
ābhishā' | . — 22. C 'pā' 'bhavagānā'. — 23. BC 'ro' 'hā'. — 24. C 'dhvāna' 'am' B  
'dhvānam' 'am' C 'tyuddego' B 'dāgeya' 'vānaro' C 'ro' 'mahā' | 'stam' 'yuthā' 'vānarayū'  
B 'harmatī' | . — 25. BC 'tahi' 'ra' 'lā' C 'tyuddego' 'mahātalo' a' 'haya' 'tata' 'vā' 'yā-  
lūtu' 'abhi' 'yū' 'pāyo' 'tūratī' | B 'ratī' | 'so' 'daka'.

26. B 'complace' par : 'so' 'dakarikkhāso' 'dakarāto' 'udā' 'vānarāni' 'nidhāyitvā' 'adṛṣṭo'  
'tahi' 'vānarūhi' | 'tato' 'vānarām' 'ekadpīgo' 'kattati' | . — 27. C 'so' 'tato' B 'tato' 'ra' 'pā' C  
'nīyapāyā' 'mā' 'āhyo' 'rā' 'tā' 'uda' B 'āhyo' 'rā' 'tā' 'uda' BC 'akattati' | . — 28. C 'mī' 'pāyo'  
'pāyo'. — 29. C 'mī' 'pāyo' B. C 'rehi' | 'tato' 'm' 'ekadkattati' | . — 30. C 'kāhāso' 'pūmā-  
'pūnah' BC 'pāyo' 'ekastā' 'bhavanti' | 'tatah' (C 'to') 'mī' 'kattati' | .

31. BC 'mī' 'tato' 'dakarāto' 'akattati' (B 'lūtu' 'lā') 'mī' 'na' 'ju' — 32. BC 'lā' 'ka'. —  
33. C 'rā' 'mā' a' BC 'anyehi' 'ju' B 'rā' 'mā' 'mī' C 'rā' 'mā' 'mī' — 34. C 'pāyo' 'yutha'

35. BC 'mī' 'tato' 'dakarāto' 'akattati' (B 'lūtu' 'lā') 'mī' 'na' 'ju' — 36. BC 'lā' 'ka'. —  
37. C 'rā' 'mā' a' BC 'anyehi' 'ju' B 'rā' 'mā' 'mī' C 'rā' 'mā' 'mī' — 38. C 'pāyo' 'yutha'



येन देशेन तं उदकद्रुदं पानीयपाया ओतरन्ति तत्र ओतरन्तानां उत्तरन्तानां पा-  
दानि प्रत्यवेक्षति ओतरन्तानां वर्धन्ति उत्तरन्तानां परिहीयन्ति । तस्य बुद्धि-  
त्यज्ञा । अथ एते ओकद्वियन्ति दकराचसेन ततो न पश्यामि एतेषां । अलं  
मुखेन स्वयमुदकं पिबितुं ॥ यं च तेन दृष्टा ओकद्वियन्ता तत्रोदके दकराचसेन  
५ वागरा आगन्ता ॥ गच्छथ अतो नलवनातो नलप्रान्तानि गृह्य येनोदकं पा-  
स्यथ । ततः दकराचसो न शक्नोति अवकाङ्क्षितुं ॥ तेहि गच्छथ नलवनातो स्व-  
कस्यका नलप्रान्ता गृहीता दीर्घदीर्घा यथा दूरतो स्थितका उदकं पिबमाना च न  
दकराचसः ओकद्वेया ति ॥ यं वेत्ति उदकपाया गच्छन्ति ततो स्वकस्यकानि  
नलान्वादाय ओतरन्ति ततः दूरतो भोक्ता तेन नलेन उदकं पिबन्ति । न शक्नो-  
१० ति दकराचसो भूयो वागरमोकङ्क्षितुं ॥

ओतरन्तस्य दृश्यन्ति पादानि उत्तरन्तस्य न ।  
नलेन पानं पातय्य नास्ति वागरतो मयं ॥

ममवानाह ॥ स्नात्स्वल्गु लिखवो युष्माकमेवमन्वः स तेन कान्तेन तेन समयेन  
यो वागराधिपतिः । अहमेव तदा अभूत् ॥ यो दकराचसो अनूदयमेव मारो  
१५ भूत् ॥ तदापि न शक्नोति स्नावतारमधिगन्तुं ॥

समाप्तं वागरजातकं ॥

"utāni jāni yata jāyama tana uda" BC. "niyāpāyo otaranti (C. "ruṭāni") utas" C. "Harasitā-  
nām pādāni" "tyarekshanti ottarantānām varddha" BC. "hiyamāni ta".

2. B. "e unqamānāni āta" C. "ipannāni" || — 3. BC. "okattiya" C. "nti māmāni" B. "se-  
nā" | A. "leshāni pā", — 3. B. parā mukhe" C. parāni mukhe", — A. BC. "drishya (C.  
"shita) okattiya (C. "ota") utas" C. "ta mākā mākāni" BC. "tā pā". — 5. BC.  
"echāni" | a. "nāni mākāni grīhātāni" | 7. B. "nāni mākāni grīhātāni" | C. "kāni pāni-  
ni" | .

6. C. "tāni dā" B. "kāni mākāni" C. "kāni mākāni" | B. "kāni mākāni" | .  
— 6. BC. "echāni mākāni mākāni mākāni" (C. "ni mākāni") C. "utāni grīhātāni dīrghāni"  
BC. "pibamāni ca mākāni dākāni" kattiya | . — 8. BC. "echāni" | A. "ta mākāni" C. "otāni mākāni" | A. "tāni  
dākāni mākāni" BC. "kāni mākāni". — 9. B. "kāni" | A. "ta mākāni" C. "otāni mākāni" | A. "tāni  
dākāni mākāni" BC. "kāni mākāni".

11. C. "ottarantāni mākāni dākāni mākāni mākāni" B. "ni mākāni mākāni mākāni mākāni" | .  
— 12. C. "mākāni mākāni mākāni mākāni" B. "mākāni mākāni mākāni mākāni" BC. "jāgata".  
— 13. C. "mākāni mākāni mākāni mākāni" B. "mākāni mākāni mākāni mākāni" C. "mākāni mākāni mākāni mākāni".  
— 14. BC. "mākāni mākāni mākāni mākāni". — 15. C. "mākāni mākāni mākāni mākāni" BC. "mākāni mākāni mākāni mākāni".  
— 16. C. "mākāni mākāni mākāni mākāni".

16. B. "mākāni mākāni mākāni mākāni" | .



भिषू भगवन्तमाहन्तुः ॥ कथं भगवाननुत्तराद्ये सम्यक्प्रबोधिते प्रज्ञाविशेषेण  
मारस्य विषयातो अतिक्रान्तो ॥ भगवानाह ॥ न भिषवो एतरहिमेवाहं प्रज्ञा-  
विशेषेण स्वस्तिना मारस्य विषयातो अतिक्रान्तो अन्यदापि अहं वानरभूतो सन्तो  
प्रज्ञाविशेषेण एतस्य मारस्य विषयातो मूर्धे पादां कृत्वा स्वस्तिना अतिक्रान्तो ॥  
भिषू आहन्तुः ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि भिषवः ॥

भूतपूर्वं भिषवो अतीतमध्वानं अनुहिमवन्ते वानरो महान्तं वानरयूथं परिह-  
रति ॥ सो दानि सीष्माणां पश्चिमे मासे तेन वानरयूथेन सार्धं ततो हिमवन्मातो  
नानाप्रकाराणि फलानि परिभुञ्जित्वा तुषितो उदकहृद् पानीयपायो आगतो ॥  
सो च उदकहृदो अश्वितकूलो नास्ति ओकाशो ओतरितुं नत्थितुं ॥ सो वूचपतिः  
तस्य उदकहृदस्य समन्तेन विकारां मार्गन्तो अनुक्रमन्तो पानीयतृपाये ततः उप- 10  
जानां पटां क्षित्वा तर्हि उद[॥६८॥]कहृदे पतितो ॥ तस्य च उदकस्य अश्विनरे  
अजगरस्य विलं । तत्र विले महान्तो अजगरो प्रतिवसति ॥ तत्र तस्य प्रतिवस-  
न्तस्य अश्विनिसरेण आहारो उत्पद्यति । यो तत्र उदकपायो आगच्छति मृगो वा  
पक्षी वा वानरो वा तं सो भक्षयति ॥ तेन सो वानराधिपो तर्हि उदके पतन्तो  
दृष्टो । तेन ततो विन्नातो सीवा निष्क्रान्तिता एतं वानरं यहीष्वामीति । तं वा- 13  
नरं नायाये अथभाये ॥

उत्पन्नो पुनरथ भक्षो वानरो वनगोचरो ।

यो यं विन्नातो कूलस्थं पानीयं पातुमिच्छति ॥

सो दानि वानराधिपो तर्हि उदके न किञ्चित्प्रतिष्ठां लभति यत्र पादं प्रतिष्ठा-

१. C. *atha khala bhikṣuḥ bhaga* "hantaḥ" ॥ — २. C. "bhagavan am" B. "rāya bodhāya  
pra" C. "rāya anūnyā" BC. "abhiḥkrānto" ॥ — ३. BC. "vāham anuttarakya bodhāya prajñā-  
vīṣṭāya eva" C. "tā abhiḥkrānto | anya" B. "ahya" ॥ ४. C. "to mārcchīṣṭāya pā" BC. "āśā  
vīṣṭāya at" (C. "abhiḥkrānto" ॥ — ५. C. *bhikṣuḥ bhagavān* ॥ — ६. B. "kṣavāy at" C.  
"kṣavāy at".

७. BC. *atā* C. "vāntān vānarayā" — ८. C. "mārcchā vānarayā" "tantāto anāpāya" "hā-  
da pānā" — ९. C. "hāda ullāmbhāḥkulo" B. "da nīrūdhakū" C. "to atānā" — १०. C. *at  
pūthopātā tasya udakāya* "trishāto tatā" B. "trishāya | tatā" BC. "lānān pātān udātā  
tānān".

११. BC. "gātāya vā" — १२. C. *tāya tāta* BC. "gātā pra" — १३. B. "pārcchāya"  
C. "pārcchāya" — १४. B. "vāntā | anya" BC. "pārcchā vā vāntā" — १५. C. "lānān gātā  
abhiḥkrānto" — BC. "vāntā pra" (C. "gātā" "abhiḥkrānto" | an vāntā tān vāntān gātān C. "gātā"  
"abhiḥkrānto" — १६. B. "gātā" —

१७. C. "pārcchā pra" BC. "lānān vā" — १८. B. "lānān to kō" C. "lānān to kōlānān" —  
१९. B. "vāntānā" BC. "lānān prāntānān" (B. "lānān" "lānān" | ya" B. "prāntānān" C.  
"lānān" | B. "lānānān" |



पेत्वा उदकातो स्वन्नं कमेय । तस्मैव भवति । यथेष अजगरो यीवां पराङ्मुखं  
परिवर्तय एतस्य एवाजगरस्य मूर्ध्ने पादं कृत्वा घ्नं कमेय ॥ सो दानि अजगरं  
गाथायै अधभाषे ॥

अहमेव न ते भव्यो इमा न पञ्चसे पृथु ।

यो मामभिमुखं तर्जे यं भाषसि गिरामिमां ॥

तेन दानि अजगरेण येन ते वानरा यूथपतिना उपदर्शिता ततःमुखं से यी-  
वा परिवर्तिता तानि वानराणि द्रष्टुं । समन्तरं तेन अजगरेण पराङ्मुखी यीवा  
परिवर्तिता सो च वानराधिपो तस्य अजगरस्य पराङ्मुखस्य मूर्ध्ने पादं कृत्वा  
ततः उदकातो स्वस्तिना स्वन्नं प्रकान्तो ॥ सो दानि अजगरो तस्य वानरस्य कु-  
१० द्विविशेषेण विस्मितो ॥ एतस्य वानरस्य इह उदकहृदे पादस्य प्रतिष्ठाम् नास्ति  
यत्र पादं प्रतिष्ठापेत्वा इतो उदकातो घ्नं प्रकमेय । ततो तेन मम एते वानरा  
उपदर्शिता । तथा एष अतो मुखं परिवर्तति मम च यीवा येन एते वानरा तेन  
परिवृत्ता । एषो च बुद्धिविशेषेण मम एव मूर्ध्ने पादां कृत्वा स्वन्नं प्रकान्तो ॥  
सो तं वानराधिपतिं गाथायै प्रत्यभाषे ॥

१५ अहं च त्वये शिप्रं च निश्चयं पुनरुचिन्तितं ।  
यो मां पराङ्मुखं ज्ञात्वा शूरो वीरो अत्रादिधा ॥  
यस्मै चतुरो धर्मा वानरेन्द्र यथा तव ।  
वीर्यं बुद्धिः श्रुतिः प्रज्ञा सो दुःखमपवर्तति ॥

स्वात्स्वलु पुनः भिषवः दुष्माकमेवमस्त्रादन्यः स तेन कालेन तेन समयेन चनु-

१. BC "hi yadya". — २. C "dyeshah ajagalo grivāṁ parāṁmukhāṁ parivarttayah | ota-  
sya evaṁ ajagalo ya mū "trā sthulāṁ". — ३. B "m evaṁ na to bhakshya imāṁ na pa" BC  
"prithivī". — ४. B "m evaṁ a" C "yo evaṁ a" B "khaṁ arja yaṁ bhāshesi" C "shas-  
imāṁ grivāṁ".

५. B "galeya ya" C "galeya jato to vānarayā" B "rā yutha" BC "rēta | latala" C "rtito |  
lani rā" abhūṁ sa" B "rtita | tān" abhūṁ sa". — ७. C samantaram teṇa ajagareṇa parā-  
ṁmukhā grī" B "gare parā" BC "rtita | so" C "galeya pa". — ८. C "gato to" shena vi".  
— ९. C "de pādasya pratisthātāṁ nāsti | yatro prasthāpayetvā itah utakāto sthātāṁ  
prakra" BC "kranyāṁ".

११. BC tato na mama a" C "ekaro a" rētaḥ tathā". — १२. C "aho a" varitāntā  
mama ca" B "rtito mama ca" C "rēta a". — १३. C "evaṁ mārddhni pā". — १४. C  
"dhipatī ga" B "dhipatīyāṁ ga". — १५. C laghuvā sa paryyakahipatī ni" B "pruṁ ni" C  
"punaḥ cinti".

१६. C "khaṁ dṛiṣṭvā cūlo viro ajānetha ya". — १७. C "budhbhāṁ smṛitāṁ prajñāḥ sa  
yaṁ duḥkha pravartitāḥ". — १८. C "khaḥ bhī".



हिमवन्ते वानराधिपो अभूवि । सो ह तेन कालेन तेन समयेन वानराधिपो अभूवि ॥  
अन्यः स तत्र उदकहृदे अजगरो अभूवि । न खल्वेतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः ।  
[268<sup>9</sup>] एष भिषवः पापीनां मारो तेन कालेन तेन समयेन तर्हि उदकहृदे अज-  
गरो नैवासिक्तो अभूवि ॥ तदापि अहं एतस्य उदकहृदातो बुधिविशेषिण मूर्धं  
पादं कृत्वा स्रजमतिक्रान्तः । एतरहि पि अहं एतस्य मारस्य विषयातो बुधि- 5  
विशेषिणातिक्रान्तः ॥

वानरजातकं समाप्तं ॥

भिषू भगवन्तमाहन्तुः ॥ पञ्च भगवान्कथं पुष्पानां वर्णवादी ॥ भगवानाह ॥  
न हि भिषवः एतरहिमेवाहं पुष्पानां वर्णवादी । अन्यदाप्यहं भिषवो पुष्पानां  
वर्णवादी ॥ भिषू आहन्तुः ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि 10  
भिषवः ॥ भूतपूर्वं भिषवो अतीतमध्वानं नगरे वाराणसी काशिश्रमपदे  
अञ्जनको नाम राजा राज्यं कारयति कृतपुण्यो महेशाख्यो सुसंगृहीतपरिजनो  
दानसंविभागशीलो महाबल्यो महाकोशो महावाहनो । तस्य राज्यं अहं च  
स्वीतं च सुभिषं चाकीर्णजनमनुष्यं च सुखितजनमनुष्यं च ॥ तस्य दानि राज्यो  
अञ्जनस्य पुत्रो पुष्पवन्तो नाम कुमारो सर्वकालं पुष्पानां वर्णवादी । तस्य दानि 15  
कुमारस्य चत्वार अमात्यपुत्रा वयस्याः ॥ एको अमात्यपुत्रो वीर्यवन्तो नाम सर्व-  
कालं वीर्यस्य व वर्णवादी वीर्यं लोके अनुत्तरं ति ॥ द्वितीयो अमात्यपुत्रो शि-  
ल्यवन्तो नाम सर्वकालं शिल्पस्य व वर्णवादी शिल्पं लोके अनुत्तरं ॥ तृतीयो  
अमात्यपुत्रो रूपवन्तो नाम रूपस्य वर्णवादी रूपं व लोके अनुत्तरं ॥ चतुर्थो  
अमात्यपुत्रो प्रज्ञावन्तो नाम सर्वकालं प्रज्ञाये वर्णवादी प्रज्ञा व लोके अनुत्तरं ॥ 20  
ते दानि तेन कुमारेण पुष्पवन्तेन उच्यन्ति ॥ नास्ति पुच्छेहि समं पुच्छं लोके अनु-

2<sup>1</sup>. C anyo so tatra a " jagato nāmo a". — 2<sup>2</sup>. C "śūpāyo |". — 3<sup>1</sup>. BC "tāh a". —  
3. C "kharo mārō pāpīnāñ tēna kā" B "gārā mār". — 4. C "eta mār" BC "tā vishā-  
yāto(C "to) aha" C "lam abhikrānto |". — 5. C etarahiñ pi a".

7. C itī cīrābhāvaatamarādāno vānarjā". — 8<sup>1</sup>. C aha kharo punar bhiksham āhatuñ |  
B "nauñ pā". — 8<sup>2</sup>. C "gavan kā". — 9<sup>1</sup>. C na bhikshavo etarahiñm evā". — 10<sup>1</sup>. C  
bhiksham āhatuñ |. — 10<sup>2</sup>. BC "bhagavāñ |". — 10<sup>3</sup>. B "kharavāñ bhū" C "kharavā bhū".

11. B "vārāhañ kārī" BC "dō abhānako" B "yati | kri" BC "hamo tasya". — 13. C  
"jyoti spāṭṭāñ ca subhī" B "cākiryañjanamanushyañ ca | sukhi". — 14. BC "ca sarv-  
kālañ" B "rūpavāñ ta". — 15. B "tā ca a" C "putro vasya" |.

16. B "amātyāpō" C "sarvāka" BC "sya ca va" C "dī vasya lo". — 17. C "sarvāka"  
BC "sya ca va" C "rūpavāñ pī". — 18. C "sya va vasya" BC "dī rūpavāñ lo". — 19.  
C "sarvāka" BC "dī prajāñ lo".

21<sup>1</sup>. B "nāsti pañyo hi sa" BC "nare hi ya".



नरं ति । यदि वो जानितुं न शक्यं परराष्ट्रं गच्छाम तव आश्रमः को वि-  
शेष्यति पुण्यं वीर्यं शिल्पं कृपं प्रज्ञावानिति ॥ ते दानि वाराणसीतो  
कामिजं नरं गता यावत् आश्रम को लोके विशिष्यति पुण्यं वीर्यं शिल्पं  
कृपं प्रज्ञावां ॥

- 5 ते दानि कंपिजतो निर्गन्ध गंगायां स्नापनाय गता पञ्चानि च नदीये गंगाये  
स्रोतेन महान् दारुस्तम्भं ओरुहन्तं ॥ ते दानि अमात्यपुत्राः सो च पुण्यवन्तो  
राजपुत्रो तं वीर्यवन्तममात्यपुत्रमाह्वयुः ॥ वीर्यवन्तं अत्र त्वया दारुस्त[२६९]-  
म्भे वीर्यं दर्शयितव्यं यं शक्नोसि इदं दारुस्तम्भं नदीये गंगाये ओरुहन्तं ओरु-  
हितुं ॥ ततः सो वीर्यवन्तो तेन दानि महाबलस्थाम संजगित्वा तं दारुस्तम्भं  
10 नदीये गंगाये ओरुहन्तं स्वमे ओरुहन्तं ॥ ते दानि तं प्रत्यवेचन्ति पञ्चानि च  
नहारहं चन्दनद्रुमं ॥ सो दानि तेन वीर्यवन्तेन अमात्यपुत्रेण गन्धिकायां हस्ते  
पुराणायां शतसहस्रेण विधीतो ॥ तेन तं पुराणायां शतसहस्रमानेस्वा तेषां वय-  
स्यकानां दत्तं । तां वयस्यकां माघाय अध्वभाये ॥

वीर्यं लोके प्रशंसन्ति वीर्यं लोके अनुत्तरं ।

12 एष वीर्यप्रभावेन धनस्तन्धो मे आहूतो ॥

ते दानि आह्वयुः ॥ बृहत् वीर्यस्त फलं । शिल्पवन्तस्त शिल्पफलं पञ्चामः ॥  
सो दानि शिल्पवन्तो वीणायादाय वयस्यकानां मूलातो निर्धावित्वा अमात्य-  
पुत्रेहि च श्रेष्ठपुत्रेहि च सार्धं वीणाये कुशलेहि वीणां प्रवादितो ॥ तव महा-  
बलकायो सन्निपतितः घत्तका पि कंपिजे नगरे वीणावाद्येषु शिचिता ते पि सर्वे

1. G 'yadi na ja' BC 'janito na ja' B 'rishabhazim ga' shyati | po' G 'viryavanto silp-  
van rupavanto prajnavanto iti || . — 2. G 'gatah yato jitanay' BC 'shyati | po'. — 3. G 'sa-  
vanya ga' na ca nadiye gaurigay gauraya mahā' B 'dise gaurigaye ratana' G 'daru-  
stambhau' .

6. G 'ni amatyaputro na ca pouya' ryamanam a'. — 7. B 'viryavanta' G 'viryavanta  
atra' B 'vyam ya cakrosi | i' G 'yam | ja ca' kaititau | B 'okaititau | . — 9. G 'tato  
na vryavanta te' B 'tsh sa vryavanto' C 'dise arubya' B 'gaye shyanta' BC 'sthalau  
okaiti(G 'ji)tau | . — 10. B 'kshanti | paeya' G 'ham candranadrumau | .

11. G 'ryavanta'ina amā' B 'putreno gaudhi' a'ena vikrito te' G 'kriyato | . —  
14. B 'ham tam' C 'ham ga'. — 13. G 'syakham dattau ga' syakā ga'. — 12.  
B 'viryam pra' skandha me ā' C 'skandhato āhri' .

16. B 'tana dā' BC 'nam dā'. — 16. G 'dijham viryaya yat phalam. — 17. G  
'silpavanta' B 'nam sthalato ni' BC 'niddha(G 'niddha)vityā a' C 'tyaputrahi ca cre'  
BC 'reshaputro' G 'niddha vityā' lehi vityā pra'. — 18. G 'janakaye sannipatit  
jatta' B 'kappille' C 'kshiti to pa era' itah te' .







समन्वागतो ॥ तस्या तत्र दृष्टमात्रे अत्यर्थं प्रियं संजातं । ताये चेटी प्रेषिता ।  
 गच्छाहि एतं पुत्रं मम वचनेन शब्दापेहि ॥ सो दानि ताये चेटीये शब्दावितो  
 आर्यधोता तत्र आर्यपुत्र पञ्चितुकामा ॥ सो दानि ताये चेटीये सार्धं तस्या अ-  
 यगणिकाये गृहं प्रविष्टो ॥ अयगणिकाये अमात्यपुत्रो अभिनन्दितो । स्वागत-  
 ५ मायपुत्रस्य इमन्ते गृहमनुत्तरव्यसनं तं कल्याणं मया सार्धं पंचहि कामगुणेहि  
 समर्पितो श्रीहाहि रमाहि परिचारेहि ॥ सो ताये अयगणिकाये एकपर्यजेन  
 उपविशापितो वज्रप्रकारं च अर्चयेन नोमितो । तस्य ज्ञानगृहं प्रवेशित्वा गंधतेलेन  
 अर्घ्यं गो दिव्यो उदारिहि ज्ञानचूर्णेहि स्थापितो उदारिहि च आनेपनेहि अनुनेपितो  
 महारहाणि च काशिकवस्त्राणि परिधापितो ॥ ताये अयगणिकाये सार्धमुपवि-  
 10 ष्टस्य महारहं भोजनमुपनामितं ॥ सो दानि ताये सार्धं आसन्नो आह ॥ अमु-  
 कत्र मे गृहे मम चत्वारो वयस्या आसन्ति तेषां शब्दावित्वा आर्यमात्रा दातव्या  
 यथा ते न पिबन्त्येसु ॥ अयगणिकाये वचनमात्रेण शतसहस्रं पुरतो यपितो इम-  
 न्तेषां वयस्यानां देहि ॥ तेन दानि ते वयस्या शब्दाविता । ते दानि ताये  
 अयगणिकाये गृहमायताः पश्यन्ति रूपधनं अमात्यपुत्रं महतीये शिष्याये अयग-  
 15 णिकाये अंकगतमासन् ॥ सो दानि रूपवन्तो तां वयस्यां वृद्धा गात्राये अ-  
 धमाये ॥

रूपं लोके प्रशंसन्ति रूपं लोके अनुत्तरं ।

गणिकाय च अङ्गुनतो धनस्संधो मे आहूतो ॥

इमं शतसहस्रं गृह्य च खयं करोच ॥ ते दानि शतसहस्रं गृह्य स्वकमोहारं म-  
 20 ता ॥

1. B "abhamātrā atya" C "abhamātrā atya" B "jātañ tā". — 1. B. "tiyo preṣitā pñ"  
 — 2. B "gacchahi o" C "acchahi | evaṃ pu " cauo cubdā". — 3. B. "tes paṇyatukāma"  
 (C "mah |) so dā". — 3. B "abho agta". — 4. B "adito avā". — 5. C "avāgata ārya-  
 putrasya anāgrihātā praveṣitā gandhataisena itanā te gūḥ" samān kalyāṇaṃ gūḥa-  
 mayā ad " epitā ket " māhi anupānāchi parivārahi | B " riddhi | .

6. B "ekaparyako" C "pariyākena uparicṣyitah | ba" B "etena lāhi" B. "bhito ta" —  
 7. B "lāhiñ na atyañgo di" C "lena abhyañgo di" B. "nno | udārehi anāscā(C "ca)-  
 rṇo" B "māpito | udārehi ca olepāne" C "anāpito udārehi ca anupāto ma" B "lepito |  
 ma" B. "riddhi" | . — 9. C " riddhi upashitah tava". — 10. C "ā dā". — 10. B  
 "ryā | yathā" C " ryā ya yathā te na rāhanyetauh | B "nyetan | . — 13. C "so dā" B.  
 "bdāvitā | . — 13. C "gaganagānikāye gūḥ" B. "gāntāñ rō" C "pikāye anāgata". —  
 15. C "rōparantāñ tāñ".

18. C "ca āgagato dhanaskandha ca me hṛitah | . — 19. B "amā gaccha rya" C "amā  
 accha rāṇyāñ karotyaṭha | . — 19. C "evakam āharagāśā | B "gato | .



ते दानि आहन्तुः ॥ दृष्टं रूपवन्तस्यापि अमात्यपुत्रस्य रूपफलं । प्रज्ञावन्त-  
स्यापि प्रज्ञाये फलं दृष्टम् ॥

प्रज्ञावन्तो पि ततो ओहारातो निर्गम्य अन्तरापणवीचिमोकसो । तत्र पद्माति  
श्रेष्ठिपुत्रं अयगणिकाये सार्धं विवदन्तं सहतो जनकायस्य मध्ये । श्रेष्ठिपुत्रेण सा  
अयगणिका उक्ता । आगच्छ [३७०] मम अद्य रात्रिमुपस्थापनकारि । अहन्ते ५  
शतसहस्रं दास्यामि ॥ अयगणिका आह ॥ आर्यपुत्र नास्ति मम अद्य रात्री ययो  
अन्यस्याहमद्य रात्रीये गृहीतवेतना । अद्य तं उपस्थिहिष्यामः शुवे आर्यपुत्र  
आर्यपुत्रस्य सकाशमागमिष्यं ॥ सा दानि तस्य पुरुषस्य तां रात्रिमुपस्थापनकारि  
गता ॥ श्रेष्ठिपुत्रो पि तामेव अयगणिकां संकीयन्तो शयितो ॥ तेन दानि ताये  
अयगणिकाये सार्धं स्वप्नान्तरे सर्वरात्री यथाभिप्रायं क्रीडितं रमितं प्रविचारितं ॥ 10  
सा दानि अयगणिका तां रात्रिं तेन पुरुषेण क्रीडित्वा रमित्वा प्रविचारित्वा प्र-  
माताये रात्रीये तस्य श्रेष्ठिपुत्रस्य सकाशं गता । एषाहमानता आर्यपुत्रस्य उप-  
स्थापनकारिका ॥ श्रेष्ठिपुत्रो आह ॥ अद्याहं स्वप्नान्तरे त्वया सार्धं सर्वा रात्रिं  
यथाभिप्रायं क्रीडितो रमितो परिचारितो गच्छ न मे त्वया कार्यं ॥ यदि आर्य-  
पुत्रो मया सार्धं स्वप्नान्तरे सर्वरात्रिं यथाभिप्रायं क्रीडितो रमितो प्रविचारितो 15  
देहि मे शतसहस्रं ॥ श्रेष्ठी आह ॥ या दानि त्वमन्येन पुरुषेण सार्धं सर्वरात्रि-  
माश्रिता किञ्च तवाहं शतसहस्रं दास्यामि ॥ सा आह ॥ आर्यपुत्र स्वयं अव्यसि  
यथा सर्वरात्रिं एव त्वया सार्धं स्वप्नान्तरे यथाभिप्रायं क्रीडितं रमितं प्रविचा-  
रितं दातव्यं आर्यपुत्रेण शतसहस्रं माटव्यं ॥ तत्र तेषां तं विवादं ॥ महाजनका-

1. B "maly dñi". — 1. B "dñihita rāpamānta" C "shīdāñ rāpamānta" "tranyāpi rā"  
B "rā rāpam phalañ" | . — 2. C "jñāvantasyāpi ta" BC "chārito mi "ntarāyasa" B "un-  
nīthāñ o" C "nīthā oka" BC "sto tatra pa". — 3. BC "gratī | creshīpo" C "putrañ agra"  
BC "dñye rā". — 4. BC "creshīpo" C "putrañ" BC "kñā ā". — 5. BC "sthānakāni  
(B "nī") ā". — 6. C "abāñ te rā "stāñ dāvañ" | B "dāyāpi" | .

12. C "atī mama adya rātrīñ me grī" BC "hīlacetanā" | . — 7. C "adya tram nra"  
maly | "curo āryaputraya sa". — 8. C "rātrīñ upasthapanakā nīgūdhā" | B "gūdhā rā". —  
9. B "creshīpo" C "creshīputrā pi" BC "pi tam evam agra" C "kāñ akriṣṭam rā". —  
10. C "stredīha eva "re samācātrīñ yathā "yam kṛidī".

11. C "mitrā pacivātrā prahīā" BC "creshīpo". — 12. B "rā ha āryaputro" C "rā  
ham āgato ārya" "sthānakātrīā" | . — 13. C "creshīpo". — 13. B "samācātrīā" "atī  
jñāna me trayā kārya" | . — 14. C "mito parivārito dī".

16. B "creshīpī ā" C "creshīpī ā". — 16. B "nī tām anye" C "nī tām anye" "sthānāñ  
sācātrīñ rātrīñ āstī kī" B "sācātrīñ dñi". — 17. C "putro sa" B "hīnā | jñāñ sa"  
C "trām evam rā" "mito parivā". — 18. B "stādī ham rā" BC "dāñ me". — 19.  
C "kāñ samāgato na rā tām kṛidī te" B "tām kṛidī te" BC "dāñ nīvāñ" B "tām samā-  
cātrīā sa".



सो समानतो न च तं कोचित्तेषां विवादं विच्छिन्दितुं समर्थो ॥ सो तत्र स्निग्धो  
प्रज्ञावन्तो अमात्यपुत्रो । एतेहि कंपिष्वेहि नैगमेहि वुञ्चति ॥ अल्प कुमार स्व पि  
यन्ते अत्र प्रतिभायति किं दातव्यं एतेन श्रेष्ठिपुत्रेण एतस्या अयमणिकाये शतसहस्रं  
अयं न दातव्यमिति ॥ प्रज्ञावन्तो आह ॥ यथापि श्रेष्ठिपुत्रस्य एताये गणिकाये  
5 समानमः आसि तथापि श्रेष्ठिपुत्रेण एताये गणिकाये माटकं दातव्यं ॥ ते आ-  
हन्तु ॥ निर्दिशतु कुमारी यथा दातव्यं ॥ तेन प्रज्ञावन्तेन महन्तो आदर्शमण्ड-  
लो आनापितो शतसहस्रं च । श्रेष्ठिपुत्रो वुञ्चति । गुरु एतं शतसहस्रकं करण्डकं  
एतस्य आदर्शमण्डलस्य अभिमुखं धारेहि ॥ श्रेष्ठिपुत्रेण तं शतसाहस्रिकं करण्डकं  
उत्तिपित्वा एतस्य आदर्शमण्डलस्य अभिमुखं स्थापितं । आगच्छ भद्रे यो एतस्य  
10 शतसाहस्रिकस्य करण्डकस्य [270<sup>1</sup>] अत्र आदर्शमण्डले प्रतिबिम्बं एतं गृह्णाहि ।  
एषो ते माटको ॥ एवं तस्य प्रज्ञावन्तस्य अमात्यपुत्रस्य निर्दिशिते महाजनकायेन  
हज्जारो दिव्यो प्रभूतं च हिरण्यसुवर्णमाच्छादयन्ति ॥ तेन तं हिरण्यसुवर्णं तेषां  
वयस्वानां दिव्यो ॥ सो तां वयस्यां गायत्रये अध्याये ॥

15 मद्यां लोके प्रशंसन्ति मद्यां लोके अनुत्तरा ।  
सुचिन्तिताये मद्याये धनस्कन्धो मे चाहतो ॥

ते दानि अमात्यपुत्रा आहन्तुः ॥ बृहद् वीर्यवन्तस्य अमात्यपुत्रस्य वीर्यप्रभावी  
शिल्पवन्तस्य शिल्पप्रभावी रूपवन्तस्य रूपप्रभावी प्रज्ञावन्तस्य प्रज्ञाप्रभावी । अ-  
धुना कुमारस्य पुण्यवन्तस्य पुण्यप्रभावं पश्येमः ॥

सो दानि पुण्यवन्तो राजपुत्रो तेषां वयस्वानां भूजातो निर्धावित्वा येन राज-

1. C istra<sup>1</sup> B "sthitah ko pra<sup>1</sup> tro sã to", — 2. C sã tahi kañ<sup>1</sup> C so tahi kañ<sup>1</sup>, —  
3. BC "creshṭipu" etasya (B "aya a)gra" C "hasann arthan na datavyam ti || B "arāñ  
arthan dāto", — 4. B sthāpi<sup>1</sup> B sthāpi creshṭipu<sup>1</sup> māgato dāi | tathā<sup>1</sup> B "mah dēi te-  
thā<sup>1</sup> BC "pa etasya gauri", — 5. C "āhatauh | .

6. B nirvāṇato māro<sup>1</sup> C "tu māro", — 7. BC "ntana mahato A<sup>1</sup> C "pālā A<sup>1</sup> arāñ  
cre<sup>1</sup> B "arāñ | . — 7. BC creshṭipu<sup>1</sup>, — 7. BC grīhna etam<sup>1</sup> B "hasannikañ kaho-  
dika etasya A<sup>1</sup> C "srekam etasya A<sup>1</sup>, — 8. BC creshṭipu<sup>1</sup> C "harika ka<sup>1</sup> BC "caudhakañ  
e(C "ndakāya o)lasya catasāharikasya ukahipātā tasya dāo "pānā A<sup>1</sup> — 9. B "rāna-  
māda<sup>1</sup> BC "grīhādhā | .

11. BC eshā o bhāṭako tena ta<sup>1</sup>, — 11. BC tena ta<sup>1</sup> C "nirvāṇato<sup>1</sup> B "dionā |  
prabhā<sup>1</sup> cchādayati<sup>1</sup> | C "cchādayati tañ tena hi<sup>1</sup>, — 12. C tañ tena hi<sup>1</sup> nām dionā  
so<sup>1</sup>, — 13. BC "jñām loko pramāṇāni<sup>1</sup>, — 15. B mātintayo pra<sup>1</sup> C mātintam ye va pra-  
jñā me dhanaskandhāni cā āhatah | B "bājā te dā<sup>1</sup>,

16. C "putro A<sup>1</sup>, — 16. B "sthitāñ vāṇāni cā tasya A<sup>1</sup> C "sthitāñ vāṇāni vāṇāni tasya  
A<sup>1</sup> BC "nyaprabhāva cāpaca<sup>1</sup> C "jñāprabhāva adha<sup>1</sup>, — 17. C "etasya prabhāvañ paṇṇ-  
mah | . — 19. C "nto rājakumāro te<sup>1</sup> mām nilāto nirddhā<sup>1</sup> B "nata | .



कुलं तेन प्रकृतो । सो तत्र राजकुलसमीपे आसति च ॥ अपरेण अमात्यपुत्रेण  
दृष्टो । सह दर्शनेन तस्य अमात्यपुत्रस्य पुण्यवन्तस्य राजपुत्रस्य मूले प्रेक्षं निप-  
तितं । सो तेन मतेन निमन्त्रितो स्वकं गृहं नीतो व्यायामशाले प्रवेशितो ॥  
व्यायामं कृत्वा खानोपनिप्तो भक्षणायमुपविष्टो ॥ तत्र सो राजपुत्रो तेन अमात्य-  
पुत्रेण सार्धं तं दिवसमुपस्थितो प्रणीतिन रात्रौर्हणं अन्नपात्रेण ॥ सो च अमा- ८  
त्यपुत्रो राजकुलं यानशालामभिब्रूहापयित्वा शयितो । तावे च राज्ञो ब्रह्मद-  
त्तस्य धीतावे दृष्टो ॥ तस्मा एव भवति । एषो अमात्यपुत्रो आसतः ॥ सा  
दानि विद्यामे राजकुलातो निर्धायित्वा निर्यम्य यानशालां प्रविशित्वा तत्र एव  
यानमभिब्रूहित्वा यत्र सो पुरुषन्तो राजपुत्रो शयितो । आमाति इदानीं मुहूर्त  
पि विबुधिश्रियति । ततो मया सार्धं रमिष्यति ॥ कुमारो पि चादितपीतो सुखं १०  
शयितो । सापि राजधीता कामवितर्केहि विद्यमाना इदानीं विबुधिश्रियति मुहूर्त  
पि विबुधिश्रियति इति बहुकेन राजीविमवाक्रान्ता ओसुप्ता ॥ सा दानि सूर्ये उन्नते  
ततो यानातो ओतरित्वा राजकुलं प्रविष्टा अमात्येहि च दृष्टा ॥ तेषामेतदमूषि ॥  
इयं राजधीता यानशालातो ओतरित्वा विनिद्रा राजकुलं प्रविष्टा ना अत्र  
याने केनचित्पुरुषेण सार्धं आसितं भवेद्या ॥ ते च तत्रा विचिनन्ति पुरुषन्तो १५  
च कुमारो ततः यानातो ओक्वसो ॥ तेषाममात्यानां एव भवति । कुतो अयं  
[५७१] पुरुषो ति राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य धीतरेण सार्धं अत्र यानशालायाभामितो ॥  
सो तेहि अमात्येहि गृहीतो गृह्णिय राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य उपनामितो । अयं महा-  
राज पुरुषो राजधीतावे सार्धं यानशालायां शयितो ॥ सो पुच्छियति ॥ क्वमिदं  
ति ॥ सो आह ॥ महाराज अमुकेन अमात्यपुत्रेण गृहे निमन्त्रितो ॥ आदित- २०

१. B "kulo sa" C "kulam samīpam āsanti ca" | . — २. C "dṛṣṭvā sa" B "dṛṣṭo sa". —  
३. B "sā to" C "avayam grīham nīlay १३" "reṣayito". — ४. C "tīptah idha". — ५. C  
"stredha tam di" jāmbhava a". — ६. BC "jakyā jānāṣa" B "akham abhi" C "gayito" | .  
७. B "dṛṣṭo ta" C "dṛṣṭah ta". — ८. B "ti a". — ९. C "gato" B "tah sa". —  
१०. B "pāṭa pravṛṇitā" | ta" C "tra evam jānāṣa" B "yatra sa purya" BC "yito jh". —  
११. BC "nāti" | i" C "dāniṁ amhuttam apī ba" B "pi buddhiśhyā". — १२. BC "ditopi".  
१३. BC "rājādhitā kāmaki" C "kāmarī)acke" B "rkehi" | rāya" C "idāni abuddhiśhyā-  
to ottaritā vinidra" B "nāti vibuddhiśhyati" | amhuttam pi vibuddhiśhyati iti | lānukona  
rātriṁ vibhāvakāmata supī | . — १४. B "so dāni sūryo udgata tato jānāto o" "vīṣito ma-  
tyehi ca dṛṣṭvā ta". — १५. B "pravṛṇito mā" C "pravṛṇitah mā". — १६. BC "vīṇatati  
pa" C "ro tato yā".  
१७. B "teshām a" C "teshām amā" BC "ti ka". — १८. C "kuto yam pa" "ya dātaro  
sā" "māni gayito" | so pri". — १९. B "hito grīhami rā". — २०. B "yito so pri". —  
२१. C "pīchya" BC "ti ka". — २२. BC "kathodam ti" | . — २३. C "rāja make" BC "di-  
to pi" B "pīto avikāto nikkāto nikkāṇitā" C "pīto avikāto nikkāto nikkāṇitā" sthītaḥ so"  
B "sthito so".



पीतो विकाने निष्कासित्वा ओहारं प्रस्थितो । सो तेन विकानदोषेण च यान-  
 शान्नायामभिबद्धित्वा श्रयायितो खादितपीतो नाश्वेव तत्र अन्यो को चि द्वितीयो  
 विदितो ॥ राज्ञापि धीता पृच्छिता । कथमेतन्नि ॥ ताये पि तु ब्रह्मदत्तस्य  
 यथामृतं आचिचितं । यथैव जल्पति पुत्रस्य तथा एव नाम्बदा जल्पति ॥ राजा  
 5 ब्रह्मदत्तो पुण्यवन्तस्य राजकुमारस्य प्रीतो संवृत्तो पश्यति च तं कुमारं प्रासादिकं  
 दर्शनीयं बुद्धिमन्तं च सुस्मितं च । तस्य एतदभूयि । न एतेन प्राकृतपुत्रपेण  
 भवितव्यं महाकुलीनेन एतेन कुमारेण भवितव्यं ॥ सो दानि तं कुमारं पृच्छति ॥  
 कुमार कुतः त्वन्ति ॥ कुमारो आह ॥ वाराणसीतो अंजनस्य काशिराज्यो  
 पुत्रो ॥ तस्मापि अपिहस्य राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य सह दर्शनेन पुण्यवन्तस्य कुमारस्य  
 10 पुत्रप्रेमं निपतितं तस्य च राज्ञो पुत्रो नास्ति । तेन सा धीता सुवर्णसहस्रमण्डितां  
 कृत्वा महता राजानुभावेन महता राजर्षीये सर्वस्य अधिष्ठानस्य पुरतो पुण्यव-  
 न्तस्य कुमारस्य दिव्वा राज्ये च प्रतिष्ठापितो अमात्यानां च नेममजानपदानां च  
 राजाह ॥ एषो मे पुत्रो आतो ताव एषो भवे राजा अहं वृत्तो ॥ तेन दानि  
 पुण्यवन्तेन राज्यप्राप्तेन ते वयस्या ब्रह्मदाविता नाथाये अध्वमाये ॥

15

पुण्यं लोके प्रशंसन्ति पुण्यं लोके अनुत्तरं ।

राज्यं च राजकन्या च पुण्येहि मम आगता ॥

भगवानाह ॥ स्थात्स्वल्नु पुनर्भिचवः सुष्माकमेवमस्वादव्यः स तेन कालेन तेन  
 समयेन वीर्यवन्तो नाम अमात्यपुत्रो अभूयि । नैतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः ।  
 एष भिचवो शीणकोटिविंशो तेन कालेन तेन समयेन वीर्यवन्तो अमात्यपुत्रो  
 20 अभूयि ॥ अन्यः स तेन कालेन तेन समयेन शिल्पवन्तो अमात्यपुत्रो अभूयि ।

1. B 'so to eikā' C 'so me vika' BC 'kalo dashe' B 'khalati pito' tra anyā kālā dvi-  
 tiyo' C 'khalati pito nāpyevam itra anyā kālā dvi'. — 3<sup>1</sup>. C 'rājā pi dhitāpi pr' B  
 'prachali tā ka'. — 3<sup>2</sup>. BC 'nti tāye'. — 3<sup>3</sup>. C 'tāye pītah bra'. — 4<sup>1</sup>. C 'yathasā  
 jalpāti puruṣah itā nānyam yathā ja' B 'evam nānyā'. — 5<sup>1</sup>. B 'spati | na ca tā  
 ka' dika darja' BC 'dāhivanto ca smitāto ca ta'.

6<sup>1</sup>. B 'shi na e'. — 6<sup>2</sup>. B 'pūshya lha' BC 'kūṣīnena e'. — 7. BC 'ti kum'. —  
 8<sup>1</sup>. B 'māro kutah' C 'māro kuto itam ti ||'. — 8<sup>2</sup>. BC 'sita aṁ(C 'ajakanya'. —  
 9. BC 'titān | ta' sli ta'. — 10. C 'sraprasūmanā' B 'pātā kṛi' C 'bhāveṇa mahatā  
 rājārdhaye sa' B 'dhitān parvato parja' C 'abhihāṇa pūca' pravandasya kumārasya  
 dinno rājye' BC 'dāhātā ca rājāhātā e'.

13<sup>1</sup>. C 'so me pāto' BC 'tra jāta it(C 'jāta)ca so me rājā(B 'rājā ajānā'. —  
 13<sup>2</sup>. C 'kālāpita pā' — 15. B 'pranāṣanti'.

16. C 'jakaṁnyān ca pa'. — 17<sup>1</sup>. C 'khalā bhikṣaro ja'. — 18<sup>1</sup>. C 'hite aha  
 so lhi'. — 19. C 'ivamāṣo tena kā'. — 20. C 'anyā sa tena kā'.



नैतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः । एष मिथवः राष्ट्रपालो कुलपुत्रः तेन कालेन तेन  
समयेन शिल्पवन्तो अमात्यपुत्रो अभूयि ॥ अन्यः स तेन कालेन तेन समयेन [३७१]<sup>१</sup>  
रूपवन्तो अमात्यपुत्रो अभूयि । नैतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः । एषः स मिथवः  
सुन्दरनन्दः स्वविरो तेन कालेन तेन समयेन रूपवन्तो अमात्यपुत्रो अभूयि ॥  
अन्यः स तेन कालेन तेन समयेन प्रज्ञावन्तो अमात्यपुत्रो अभूयि । नैतदेवं द्रष्टव्यं ।  
तत्कस्य हेतोः । एष स मिथवो शारिपुत्रो स्वविरो तेन कालेन तेन समयेन प्रज्ञा-  
वन्तो अमात्यपुत्रो अभूयि ॥ अन्यः स तेन कालेन तेन समयेन चञ्चनस्य काशिरा-  
ज्ञो पुण्यवन्तो नाम काशिराजपुत्रो अभूयि । नैतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः ।  
अहं स मिथवः तेन कालेन तेन समयेन चञ्चनस्य काशिराज्ञो पुण्यवन्तो नाम रा-  
जपुत्रो अभूयि ॥ तदापि अहं पुण्यानां वर्णवादी । एतरहिं पि अहं पुण्यानां १०  
वर्णवादी ॥

समाप्तं पुण्यवन्तावातम् ॥

अपि च मिथवः न एतरहिं एवाहं पुण्यानां वर्णवादी । अन्यदापि अहं पुण्या-  
नां वर्णवादी ॥ मिथू आहन्तुः ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥ अन्य-  
दापि मिथवः ॥ भूतपूर्व मिथवो अतीतमध्वानं मिथिलायां राजा विजितावी १५  
नाम राज्यं कारयति कृतपुण्यो महेशाख्यो सुसंगृहीतपरिजनो दानसंविभामशीलो ॥  
तस्य न किञ्चिदपरित्यक्तं समयेहि ब्राह्मणेहि क्षत्रियेहि वनीपकेहि । यस्य हस्तिना  
अर्घो तस्य हस्तिं देति । यस्याश्वेनार्घो तस्याश्वं देति । यस्य रथेनार्घो तस्य रथं  
देति । यस्य यादुगेहि यानेहि अर्घो तस्य तादृशानि यानानि देति । यस्य ना-  
रीहि अर्घो तस्य सर्वालंकारविभूषितां नारिं देति । यस्य दासीहि अर्घो तस्य २०

१. C. esho bhikshavo ra' B. 'cāshthrapā' C. 'putro tena kā + lparanta amā'. — २. C. anyo ra. tena. kā + yena ropa' BG. 'ahi nai'. — ३. C. 'hutor a'. — ४. C. esha se bhikshavo sa'. — ५. C. anyas se te'.

६. C. 'hetoe esha'. — ७. C. 'kharah amantastharim tena kā' B. 'cāliputro eha' C. 'jātranta amā'. — ८. C. anyo sa tena 'nāma rājapa'. — ९. C. esha se bhī' BG. 'atijakanya' C. 'nyaranta rāja' bhūhi | naitad evam drashitarjant | tat kavya hetor esha se bhikshavo tena kalena tena samayena atijakanya kārājāhe purayanto nāma rājaputro abhūhi | tadāpi'. — १०. C. etarai pi a'.

११. C. [iti cāśāhāvadāradāno purayanto nāma jītakam amāptam] . — १२. C. + thāpi sa bhikshavo naita 'hañ na puray' B. 'cūparādi || . — १३. C. bhikshu a'. — १४. B. 'gudā || . — १५. B. 'kshavo bhū' C. 'kshavo atī'. — १६. C. atitameśthineot mī' BG. 'gilo ta'.

१७. C. 'cāvāpchi leā'. — १८. C. jāyā 'cāvāpchi jāyā grem'. — १९. BG. jāyā yādripe 'etho tadripe'.



दासीयो देति । यस्य दासेहि अर्थो तस्य दासानि देति । यस्य वस्त्रेहि अर्थो  
तस्य वस्त्राणि देति । यस्य यादृशेहि भाजनेहि अर्थो तस्य तादृशानि भाजनानि  
देति । यस्य धेनुहि अर्थो तस्य धेनुयो देति । यस्य वनिवर्देहि अर्थो तस्य  
वनिवर्द देति । यस्य हिरण्येनार्थो तस्य हिरण्यं देति । यस्य सुवर्णार्थो तस्य  
सुवर्णं देति । यस्य ह्येण कार्यं तस्य ह्यं देति । यस्य यस्य येन येनार्थो तस्य  
तस्य तं तं देति । न च स किंचिदपरित्यज्यं न चास्य अन्यथाभावो भवति ॥ अथ  
स्वप्नु ददन्तो परित्यजन्तो आत्मनो भवति न च दत्त्वा पश्चादनुत्पद्यति । अथ  
स्वप्नु [३७३] प्रीतिप्रामोद्यचञ्जलो भवति ॥

सो दानि अतिदानं ददाति कोशानि वीयन्तीति । गणावेहि च महापापेहि  
च कुमारामात्रेहि च नैमज्जानपदेहि च महाजमकायेन च संनिपतित्वान् ततो  
राज्यतो विप्रवासितो समानो अगुहिमवन्ते महावनपण्डे ॥ तत्र गतो तत्र वन-  
पण्डे आश्रमं मापेत्वा तृणकुटिपर्णकुटीनि कृत्वा वासं कल्पेसि ॥ तथापि आश्रमे  
प्रतिवसन्तो मूलाणि च पक्षाणि च पुष्पाणि च नानामकाराणि च फलानि संहरि-  
त्वा प्रथमं क्षयीणि भोजेति पश्चादात्मनाहारं करोति सर्वज्ञानं धर्मकामः ॥ अथ  
शक्रो देवानामिन्द्रो राज्ञो विज्ञासमार्थं यगपण्डमुपसंक्रान्तो दिव्येन वर्गेन अन्त-  
रीये स्थित्वा विदेहराजं दानातो विवेचेति ॥ महाराज न एतं दानं पण्डितेहि  
वर्णितं सर्वज्ञानं दानं पण्डितेहि विवर्णितं ॥ यो दानं ददाति सो बृष्ट एव धर्मं  
दुःखितो भवति । मनुष्येषु चविस्वा नरकेयूपपद्यति । यथा महाराजो एतेन  
दानेन राज्यतो विप्रवासितो बृष्टधर्मेण राज्यहीनो दुःखेन संयुक्तो परत्र पि एतेन  
दानप्रभावेन नरकेयूपपद्यति ॥ यदि मे महाराज मम न अहं धामि यथा

१. C "sohi tasya dānā". — १. C "arthas tasya castrā". — २. C "cehi bhāṣjanāni  
deti | B "ādriṣṣāni bhāṣjanāni deti |". — ३. C "yasya hiraṇyanārtho" B "tasya hiraṇṇyāni".  
— ४. BC "yasya rūpeṇa". — ५. C "yasya yasya yendriyena tā " sya tāni deti | B "nārtha  
ta " sya tāni tan deti |".

६. B "tjajjanto ३" C "āntamanā bhavanti na ca" BC "dātrā paṇḍā". — ७. BC "ko-  
tāni kalyāṇāni |". — ८. BC "kumārānātrehi ca nai" C "kāyehi ca saṁ " tvāna tato  
rājāto vi " cito | na dāni rājāto vipravāsito na" BC "atena mahāvanasha(C "khaṇḍe  
tatra".

९. C "gataḥ tatra vanakhaṇḍe āśramaṁ map" B "śramaṁ māpetvā tṛṇakutīveruṇa" C  
"tṛṇakutīparipakutīni kri". — १०. C "me pravṛtato me " māni śishni bhōjayati | pa" B  
"Atmadhā". — ११. C "udro rājā ji " rthāni vanakhaṇḍa " to vicarati |".

१२. C "ja mātāni dā" B "etāni dānāni paṇḍatāni ca" BC "vīṇhitāni |". — १३. C "da-  
dāmi na" BC "dṛishṭa evaṁ dā" C "bhūti bha". — १४. C "shu cyati " dyantā |". —  
१५. BC "vāsito | dṛishṭa" C "kto paratempa ebana pra" B "dānena prahā" C "bhāva na-  
rahe" B "shūpapadyamāṇīshyati |". — १६. B "yadi me mahārāja mama craddadhāni | yathā"



इह दानं दत्त्वा परलोके नरकेषूपपद्यसि तमहं महाराजस्य प्रत्यक्षं उपदर्शयिष्ये  
यत्र दायकदानपतियो उपपद्यन्ति ॥ शक्रेण आदीप्तो संप्रज्वलितो सजोतीभूतो  
महानरको निर्मितो । तत्र बहूनि प्राणसहस्राणि संपञ्चमाना संदर्शिता भीष्मस्वरं  
कन्दमानाः ॥ सो दानि राज्ञो आह ॥ महाराज नञ्च एताम्ररके मत्त्वानुपपन्नां  
कन्दनां पृच्छाहि केन कर्मण च नरके उपपन्ना इति ॥ राजा तानि नैरयिकानि  
पृच्छति ॥ किं दुष्मानिर्मनुष्यभूतेषु पापकर्म कृतं येन भीष्मस्वरं कन्दमाना  
एदृशानि नरके दुःखानि अनुभवन् ॥ ते दानि निर्मिता आहन्तुः ॥ महाराज  
वचं मनुष्यलोके दायकदानपतियो आसी अस्मानिः समलमात्रेषु कुपलवनीप-  
केषु च उदारानि दानानि दिप्तानि विपुलानि दिक्षीर्यानि । ते वचं तन्न प्रभावेन  
मनुष्येषु चवित्वा इह नरकेषूपपन्ना ॥ राजा आह ॥ न नार्थ एव एतं यथा यूयं  
उच्यथ । न हेतु न प्रत्ययो यं दायकदानपतिर्दानं दत्त्वा नरकेषूपपद्येत् ॥ अथ  
खनु दायकदानपति दानं दत्त्वा दानप्रभावेन कायश्च नेदात्स्वनेषूपपद्यन्ति । ते  
तत्र [272<sup>1</sup>] मानाप्रचारानि दिव्यानि सुखानि अनुभवन्ति । ते देवेषु सुखानि  
दिव्यानि अनुभवित्वा आयुश्च या देवेषु चवित्वा मनुष्येषु आद्येषु कृतेषूपपद्यन्ति ॥  
अपि च कौशिक यदा ते च याचनका मम सकाशातो लब्धवानां परिपूर्णसंजत्या  
प्रतिगच्छन्ति तेन मम उदारो प्रीतिप्रामोद्यो भवति ते च प्रीता भवन्ति । अहं  
यदि नरकेषूपपद्यामि ततः उत्सहामि दानं दातुं ॥ एवं शक्यो देवानामिन्द्रो तं  
वेदेहराजं विद्यासित्वा संराधितो ॥ शोभना महाराज उदारा ते चेतना विद्या-

BC "dātā parato" C "lokashūpapatiti" | tam ahanti" B "dyati" | tam ahanti" C "lokashūpapatiti"  
upada" BC "ahanti" | jatra" B "napatito".

1. C "dīpta sam". — 3. BC "lāhanti prā" hi anīyate" B "rājā abhīyate" C "rājā"  
14 "ahīyate" kaṇḍāpyamāno || . — 4. C "ni-tāya tāya it". — 4. BC "kāmāya ita"  
nara-ka upapannā(C "no") ti | . — 5. BC rājāni vai".

6. C kim amāhihi "hi pāpāni karma kṛtāni abhīyate" C "pāpāni abhīyate" C "pāpāni abhīyate"  
— 7. BC "nūhyāto" napatito ka(C "ti" |) amā" C "pāpāni abhīyate" C "pāpāni abhīyate"  
pāke" B "niyaka" BC "rājāni te va". — 9. C "aha rājā" shūpapatiti | . — 10. B na  
esha eva" C naiva eva".

11. C "hetu pro" kaṇḍāpyamāno dānāni" BC "dātā nara-ka" dyati | . — 11. C "ka-  
dānapatir dānāni" BC "dātā dānapra" C "dyati" | . — 12. C "kāmāya dānāni rājāni". —  
13. C "eka padā pāpāni mame pakāśito lāhanti" pāpāni kṛtāni prastigacchanti | te  
dānāni" (13, mit une répétition correcte jusqu'à 15) "kā mame pakāśito lāhanti lāhanti"  
paripāpānakalpani prastigacchanti | lena ma" B "ecchanti" | lena ma" madya bhavishyati te"  
C "madya bhavishyati te" BC "lena peita bha".

16. C "dyati tab u". — 17. B "kāreya de" BC "indraya tam" B "jāni rājā" C "iva"  
mamā" BC "dānāni te". — 18. BC rājāni(B "amā" |) uddhārya(C "je") u" B "cātāni  
rājā".



सन्धिर्वा महाराजस्य इहागतो ॥ एवमुक्त्वा शक्रो देवानामिन्द्रो ततः वनपण्डातो  
नर्हितो चयस्त्रिंशमवने प्रत्यस्थासि ॥

तस्य दानि तर्हि राज्ये मिथिलायां यदुपादाय राजा विप्रवासितो तदुपादाय  
देवो न वर्षति दुर्मिथं संवृत्तं घोरैहि च प्रतिराजानेहि च उपद्रुतं ॥ तेहि दानि  
5 कुमारामात्रेहि गणकमहामात्रेहि च नैगमजानपदेहि च तं वनपण्डं गत्वा ते वेदे-  
हराजं अनुचमापेत्वा महता राजर्षीयि महता राजानुभावेन पुनः मिथिलायां  
प्रतिष्ठापितो तदा सुमिथमासि ॥

भगवानाह ॥ स्वात्स्वनु पुनर्भिषवो युष्माकमेवमस्वादव्यः स तेन कालेन तेन  
समयेन मिथिलायां विजितावी नाम वेदेहराजा अभूयि । न खल्वेतदेवं द्रष्टव्यं ।  
10 तत्कस्य हेतोः । अहं स भिषवः तेन कालेन तेन समयेन मिथिलायां विजितावी  
नाम वेदेहराजा अभूयि ॥ तदापि अहं पुष्पानां वर्णवादी एतरहिं पि अहं पु-  
ष्पानां वर्णवादी ॥

अभूयि राजा विजितावी वेदेहो मिथिलाधिपः ।

दिशामु विवृतो दाने मुक्त्यागो अमत्सरी ॥

15 हस्त्यश्वरथधानं नारीयो च अन्नकुता ।

जातरूपं हिरण्यं च न किंचिन्न परित्यजेत् ॥

प्रीतिप्रामोद्यकज्ञो ज्ञेय सौमगस्ततां ।

दत्त्वा आत्तमनो भोति दत्त्वा च नानुतप्यति ॥

अमर्षं ब्राह्मणं दृष्ट्वा कृपणमथ वनीपकं ।

20 तर्पितो अन्नपात्रेन वस्त्रशृङ्गासनेन च ॥

गणका महामात्रा च कुमारामात्रा च नैयमा ।

अनकायो समागत्वा राज्यातो विप्रवासयेत् ॥

1. B *evam ukta* (no 'pka) ca' C 'm ukte ca' ndro tato ranakhaṇḍāto 'ntathito tra-  
yastriṅśadbhavane' B 'ricto | traja' C 'pratyasthāsi | . — 3. C 'dāni tahiṁ' B 'yāṁ ya  
upādāya rā' sīto upādāya de' C 'sīto yadupādāya de'. — 4. BG 'kumārāmātye' C 'cyohi  
gaṇakamhāmātyehi ca naigamajanopa' C 'ranakhaṇḍāsi' B 'nakshemāpe' C 'puna  
mīthi'.

8'. C *khāt khātū bhikṣavah yu* "m evaṁ auvā". — 16'. C 'hetar abhū'. — 18'. C  
'kṣavo tena kṣ' bhūstū na kṣavetaḥ evaṁ drakṣavyaṁ tadā'.

11. C *tasāpyaham* prajānām varuṇavādī | abhū'. — 13. C 'thāyā adhipatī di' B  
'pāy di'. — 15. B 'thayāna ca nā' C 'nām ca nā' kṛtāh | B 'kṛito | .

16. C 'rōpe lū' B 'hīrāmātyaṁ' BG 'kūṇid apoti'. — 17. B 'neyama ma'. — 18.  
B *danto ā* C 'thamā bhonti datā ca' B 'datā ca'. — 19. C *cratapaṁ brā*. —

20. C *tapito ā*.

21. C *ganyakā* 'cāmātya ca naigamāh | .



सो च विप्रवासितो सन्नो वनपण्डमुपागमि ।  
 आश्रमं [३७३] मापयित्वा न तत्र वामं प्रकल्पये ॥  
 तस्मिन् च वनपण्डस्मिन् संहरित्वा फलाफलं ।  
 सन्तर्पयित्वा चतुर्थो पथाद् भुञ्जति आत्मना ॥  
 शक्नोति दिव्येन वर्णेन राजानमुपसंक्रमे ।  
 अन्तरीचे स्निहित्वा न रदं वचनमब्रवीत् ॥  
 न पण्डिता प्रशंसन्ति दानं विगर्हितं सदा ।  
 एतेन अतिदानेन राज्यातो सि प्रवासितो ॥  
 दृष्टधर्मे सि दुःखितो राज्यहीनो सि शचिय ।  
 परलोकं गतो सन्नो नरकं गन्ति पार्थिव ॥  
 सचे मम न श्रद्धासि यत्र शक्नोति दायको ।  
 संदर्शयिष्य तान्मुह्यं दायकानान् या गतिः ॥  
 सञ्चोतीमूतं ज्वलितं निरयं शक्नोति च निर्मिश्रि ।  
 बह्विधसहस्राणि पञ्चमानानि दर्शये ॥  
 स्वयं पृच्छ महाराज दह्यमानां इमां प्रजां ।  
 केन ते वस्त्रं प्राप्ता दुःखां वेदथ वेदनां ॥  
 भीष्मस्वरा क्रन्दमाना दुःखां वेदथ वेदनां ।  
 एतमर्थं हि पृच्छाहि किं पापं शक्रे पुरा ॥

5

10

15

ते कथयन्ति ॥

वयं दानपती आसि मनुष्येषु जनाधिप ।  
 बह्विधं दानं ददित्वा अनुभोम रदं दुःखं ॥

20

1. C "so vipra" B "pravasi" C "nakhaṇḍa". — 2. C "āśrama prāpaṇi" B "śrama māpaṇi" C "Ipayek" | . — 3. BC "tammāṇi vana" C "nakhaṇḍammiṇi sūṭha". — 4. C "eva bhikkhūyati āmanāṇi" | B "janti 4".

7. BC "ogahitaṇṇi". — 8. C "rājyato parivāṇito" | B "to si mēhāṇito" | . — 9. B "dharmaṇi duḥ" C "dharma rājyato si duḥkhāṇi n ca khaṇḍe" | B "triye" | . — 10. BC "lokaṇi ppaṇā santo" C "kaṇi gāṇi pā" BC "ethirāṇi" | .

11. B "na ce mama" C "na mājā na eṇa" BC "echasi dā" C "yakab" | . — 12. C "papaṇi ca tathāṇi dāyikā" BC "nto ye ppaṇi" | . — 13. C "pi paccu". — 14. C "hyamāṇi iyaṇi prajāṇi" | .

15. BC "prāptaṇi duḥ" C "khāṇi vedeti vedanāṇi" | . — 17. Omit dant C, B "akupavāṇi krandamāṇāṇi duḥ". — 18. C "ethaṇi pi ppi" karo ppaṇi" | . — 19. BC "adā va". —

20. C "va dānapatī dāi mama" BC "dhipaṇi" | .

21. C "dādatvāna anubhōma duḥkhāṇi khaṇi" | .



राजा कथयति ॥

न एषो अस्ति प्रत्ययो न एतं स्थानं विद्यति ।  
यच्च दानपति सन्तो च्युतो गच्छेय दुर्गति ॥  
मनुष्येषु अविश्वान स्वर्गं गच्छन्ति दायका ।  
तच्च अमानुषां अर्द्धं अनुभोन्ति स्वयंकृतां ॥

कामं पि दुःखं नरकेषु . . .

अनल्पकृपमीदृशं . . . . .

. . . . . नरेन्द्र

दृष्ट्वा न तं याचमर्कं प्रभोमि ॥

कथं गिरां विद्याहरन्तो दास्यं

संपूर्णसंकल्पमनोरथो स ।

मां प्राप्य प्रीतो कथं प्रतिक्रमेति

सा मे रतिर्भवतु सहस्रमेव ॥

न तं भवेद्यं न ददेह दानं

अहरहं च पूरये तर्पये हं ।

परायणं अहं स कल्पवृक्षो

. . . . . पर्णफलोपपेतो ॥

न मे मनो कुप्यति याचितस्तत्र

दत्त्वा न सोचामि नानुतप्सामि ।

न तं उपश्रुतं यत्र प्रयच्छे

यं च श्रुतं क्षिप्रमुपाश्रयामि ॥

. . . . .

1. BC "iṣṭi naisho". — 2. BC "naisho aṣṭi parāyo" B "yo naisho" C "yo aṣṭha vi". —

3. B "pati sūto". — 4. BC "achati dā". — 5. C "anahāṣṭi ri".

6. BC "keśho analparāpam i(C "iṣṭa) ca rāpam)drīṣṭam | sanamātre lokam(B "dṛo rākarānam) nareन्द्रaṣṭi drīṣṭi". — 8. BC drīṣṭiṣṭa ca tām yā "kaṁ prahṇo | —

10. BC "rām vyāharantam dāya sampā" B "pārānam aṣṭika " rathāṣṭi sa mām" C "ra-  
thāṣṭi | sa mām".

12. BC "pratikramanti aṣṭi(C "so) me ra" C "netro na tām". — 14. C "bhavayanti ya-  
na dāto" BC "nam aharaha iṣṭi pūraye | tarpaye hām | parā".

16. BC parāyasa aham saṁkalparāṣṭiṣṭho vā trīnapalla(C "hava) phāto pi vā ma ma". —

18. B "pyati | yāci" BC "dati na soṣṭa na tapyā(B "pyo)mi | (C "mā). — 20. C tām  
tam upa" B tam tām upa" BC "pārāyasa yaṁ na" C "prayachhaye yaṁ" BC "pram upa-  
nayā" B "yāmi eva".







सचेद्व्यो आयुष्मानानन्दो वकाशं करोति प्रवक्ष्यामि ॥ एवमुक्त आयुष्मानान-  
नन्दो आयुष्मन्तं महाकाशपं एतद्वोचत् ॥ पृच्छायुष्मं काशप यदाकांक्षसि श्रुत्वा  
प्रवेदयिष्यामि ॥

- एवमुक्ते आयुष्माश्च महाकाशपः आयुष्मन्तमानन्दमेतद्वोचत् ॥ सचेद्रमन्थमि  
5 आयुष्मन्तमानन्द कति अर्धवशां संपञ्चमानेन तद्यागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन आव-  
काणां गणभोजनं प्रतिचिह्नं विक्रमभोजनं च अनुच्चात ॥ एवमुक्ते आयुष्मानानन्दो  
आयुष्मन्तं महाकाशपमेतद्वोचत् ॥ दूरतो सत्तु वयं आयुष्माश्च महाकाशप आ-  
गच्छेम आयुष्मन्तो येन महाकाशप एतमर्थं परिपृच्छनाय ॥ साधु पुनरायुष्मतो  
एव महाकाशपस्व एषो अर्थो प्रतिमायतु ॥ एवमुक्ते आयुष्माश्च महाकाशपो आ-  
10 युष्मन्तमानन्दमेतद्वोचत् ॥ हे आयुष्मन्तमानन्द अर्धवशां संपञ्चमानेन तद्यागते-  
नार्हता सम्यक्संबुद्धेन आवकाणां गणभोजनं च प्रतिचिह्नं विक्रमभोजनं च अनु-  
च्चात ॥ कतमे हे । यावदेव कुतानां च रचाये गुप्तीये फामुविहाराये पापानां  
च पचपरिच्छेदाये मा पापा आमिषेण गणं बन्धित्वा संधि कलहमप्यनविषहवि-  
वादं अधिकरणं कौकुक्षं उत्पादिष्युः ॥ इमे श्रुत्वायुष्मन्तमानन्द हे अर्धवशां संप-  
15 ञ्चमानेन तद्यागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन आवकाणां गणभोजनं च प्रतिचिह्नं विक-  
मोर्त्रा ॥ ७/४ ॥ न च अनुच्चात ॥ सो त्वं आयुष्मन्तमानन्द इमाये पर्षाये नवाये दहराये  
तरुणाये इन्द्रियेणुप्रदाराये भोजने अमावच्छाताये पूर्वराचापररात्रं जागरि-  
कायोगमननुयुक्ताये अगौरवाये सप्तद्व्यचारियु स्त्रविरेषु नवकेषु मध्यमेषु कुक्षेषु  
चारिकां चरसि शस्यघातं विष मन्वे करोन्तो नार्थं कुमारको मावमाच्छासि ॥  
20 एवमुक्ते आयुष्मानानन्दो आयुष्मन्तं महाकाशपमेतद्वोचत् ॥ अपि हि मे आ-

१. M "kto ānandāc āyushmantān e" = "eat once" (1. A). — २. B "yushmān kāśya". —  
३. B "pāc āyushmantān e". — ४. BM "ced anyasā" B "yushmān ā" BM "nando kati"  
M "thāgatānā" B "tā mānīya" M "cāvakānā gāṇa" BM "pānā tika" (M "koḥho" M "jūātān  
e) |.

७. B "yau āyushmān ma" M "yau āyushmā kāśya āyushmantān yau" B "ahmantān  
yau" (yapān e" M "cyapān yau" pīccāyāye |. — ८. BM "ahmanto evaṇi ma". —  
१०. BM "āyushmān ānanda" (M "nā") n" M "ethavagā saṇi" B "tā mānīya" M "trikhoja-  
nān ehu".

१३. B "dvē yā". — १४. B "yāvad e" M "yāvad evaṇi ku" BM "lānān ca lakṣāye guptā" (M  
"pāyā eḥān" BM "mā pāpā amī" M "gha karabha" B "pālavigra" M "grahavishāda" BM  
"dāsaḥ ||. — १५. BM "yushmān ā" M "rthavagā saṇi" thāgatānā" B "rthā mānīya"  
M "kānān gāṇabhojanān ca pravikṣi" B "trikahhojanān e".

१६. BM "so tān āyushmān ā" M "rthāye(?)tāye da" pāye dā(?)driyeshā" B "ndriyeshā  
gu" M "ahamātra" B "trijāta" BM "yogam au" M "madhyame" B "carnā saṅyaghā" M  
"ghāṭān vi" roto nā". — २०. BM "nā āyushmantān evaḥ" M "nā nā paritānā jā" BM  
"nā || aḥ" M "na punar me ā" BM "yushmān ma" M "cyapān ku" rthavagā mānīya |.



युष्मन्महाकाशप शिरसि पि पलितानि जातानि अथ च मे पुनः आयुष्मान्महा-  
काशपो कुमारवादेन समुदाचरितञ्च मन्यति ॥ द्वितीयकं तृतीयकं पि आयुष्मां  
महाकाशपो आयुष्मन्तं आनन्दमेतद्वोचत् ॥ तथा त्वमायुष्मन्मानन्द इमाद्ये  
परिपाद्ये इन्द्रियेष्वगुप्तद्वाराद्ये भोजने अमाचक्षाताद्ये पूर्वरात्रापररात्रं चागारि-  
कायोगमननुयुक्ताद्ये अगौरवाद्ये सत्रस्यचारीहि स्वविरेहि नवकेहि मध्यमेहि कुम्भेहि 5  
चारिकां चरसि शस्त्रघातं विय मन्ये करोमी न चाहं कुमारको माचमाक्षासीत् ॥  
द्वितीयकं तृतीयकं पि आयुष्मानानन्दो आयुष्मन्तं महाकाशपमेतद्वोचत् ॥  
अपि हि मे आयुष्मन्महाकाशप शिरसि पलितानि जातानि अथ च पुनर्मे महा-  
काशपो यावत्तृतीयकं पि कुमारवादेन समुदाचरितञ्च मन्यति ॥

तेन खलु पुनः समयेन खलुमानन्दा मिशुणी आयुष्मतः आनन्दस्य अनतिदूरे 10  
स्थिता अभूयि ॥ अथ खलु खलुमानन्दा मिशुणी आयुष्मन्तं महाकाशपमेतद्वो-  
चत् ॥ किं पुनरायंमहाकाशपो अन्यतीर्थिकपूर्वा समानो आर्यमानन्दं वेदेहमुनि  
भगवतो उपस्थायकं भगवतः सन्तिकावचरं भगवतो संमुखं धर्माणां प्रतियहेतारं  
यावत्तृतीयकं पि कुमारवादेन समुदाचरितञ्च मन्यति ॥ एवमुक्ते आयुष्माश्महा-  
काशपो आयुष्मन्तं आनन्दमेतद्वोचत् ॥ सा हि नूनाय आयुष्मन्मानन्द भगिनी 15  
अस्मरमाणरूपा भाषति । किं पुनः आर्यो महाकाशपो अन्यतीर्थिकपूर्वा समानो  
आर्यमानन्दं वेदेहमुनिं भगवतो उपस्थायकं भगवतो सन्तिकावचरं भगवतो संमुखं  
धर्माणां प्रतियहेतारं यावत्तृतीयकं पि कुमारवादेन समुदाचरितञ्च मन्यति ॥  
एवमु[३७४]<sup>१</sup>ते आयुष्मानानन्दो आयुष्मन्तं महाकाशपमेतद्वोचत् ॥ अथ आ-  
युष्मन्तं महाकाशप वालो मातृग्रामो अन्वतो अकुशलो अशेषज्ञो ॥ एवं यावत्तु- 20  
तीयं पि आयुष्माश्महाकाशपो आयुष्मन्तमानन्दमेतद्ववाच ॥ सा हि नूनायमा-

१. B 'dvitīyakaṭri'. — 3. BM 'yushmanā A' D 'andya indri' M 'jagariṭāyo' BM 'gum  
onuyo' hmoṣṭriliṭi (M 'rihi') sthaviṛdya nava (M 'onnoke' kām carali saṅya' M 'ghāṭān  
viya manyaṭi karo' haṭi kumāro mātṛajñāndall | B 'kumāraka mātena ajñāṭi | .

7. B 'dvitīyatrī' M 'pi āyushmanānando ā' cūpamā A'. — 8. BM 'yushmanā ma' M 'cū-  
pamā puritāni jā' B 'jātāni | alho' M 'ni | ara pūnar too āyushmanā mahā' BM 'manya-  
6 | . — 10. B 'sthūlāna' BM 'bhikṣuṇi' M 'stūto ā' nābhidūta eṭhī'.

11. BM 'bhikṣuṇi'. — 12. B 'pūnar ārya' M 'cūpān aya' nāṭi bhagavato santi-  
kāṭva' rindā jā' BM 'hōvātāni' M 'jāvatīrī' B 'cūpān ayaṭi | M 'manyaṭi | . —  
13. M 'ni. ukto ā'. — 14. BM 'nānāni yam āyushmanā ā' rindāṭāni (B 'nāni) cūpāni  
hā'.

16. M 'pūnar āryama' BM 'pūro sa' M 'cūpānānāni rindāṭāni' gṛahetā rindā  
jā' B 'hōvātāni jā' kām pi āryānāni kumāraka' M 'rakṣāidoma'. — 17. M 'manā  
ārya'. — 18. M 'yushmanā ma' mātṛgrā' BM 'cālo akṣatṛajñā' . — 19. M 'jāva-  
tīrīyakaṭi pi' cūpamā A'.

21. BM 'ā hi na' (M 'nānāni yam āyushmanā ā' rindānāni'.



युष्मन्नानन्द भगिनी अस्मरमाश्रया एवमाह । किं पुनरर्थो महाकाश्रपो  
आयानन्दं वेदेष्टुमुनिं भगवतो उपस्थायञ्च भगवतो सन्निवाचरं भगवतो संमुखं  
धर्माणां प्रतिपत्तिहारं संमुखा येव यावत्तृतीयं पि कुमारकवादेन समुदाचरितञ्च  
मन्यति ॥ तृतीयञ्च पि आयुष्मानानन्दो आयुष्मन्तं महाकाश्रपमेतदुवाच ॥

5 आयुष्मन्महाकाश्रप बालो मातृग्रामो अवातो अकुशलो अवेवञ्चो ॥

एवमुक्ते आयुष्मान्महाकाश्रपो आयुष्मन्तमानन्दमेतदवीचत् ॥ न खलु पुनर-  
हमायुष्मन्नानन्दं अभिजानामि पूर्वं प्रव्रज्यायां प्रव्रजितो इति बहिर्धो अन्यं शा-  
स्त्रारं व्यवदिशितुमन्यथैव तेन भगवता तथागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन । स ह्यं स-  
न्नायुष्मन्नानन्दं पूर्वं प्रव्रज्यायामप्रव्रजितस्त्र एतद्भूषि । संवाधो पुनरयं गृहावासो

10 रजसामावासो अभ्यवकाशं प्रव्रज्या । तं न लभ्यं अगारमध्यावमन्तेन एकान्तमं-  
निस्थितमेकान्तमनवशं परिशुद्धं एकान्तपर्यवदातं ब्रह्मचर्यं चरितुं । यत्रूनाहं अ-  
गारस्थानगारियं प्रव्रजियं ॥ स खल्वहमायुष्मन् आनन्दं अजुखं गृहावासं प्रहाय  
अशीतिं हिरण्यमुवर्णस्य शकटवाहानवहाय पञ्च च दासशतानि पंच च दासीशतानि  
पंच च पशुशतानि पंच च ग्रामपेवशतानि एकून् च हस्तसहस्रं मद्रां कापिलेयां

15 सुवर्णसीरकां अवहाय एकं कर्पासिकं पटपिनीतिकमादाय ये लोके अरहन्तो  
तेषामुद्दिग्गं अनुप्रव्रजेहं ॥ तेन खलु आयुष्मन्नानन्दं समयेन न कोचिदन्यो लोके  
अरहन्तो अभूयि अन्यथैव तेन भगवता सम्यक्संबुद्धेन ॥ स चाहमायुष्मन्नानन्दं  
तथा प्रव्रजितो समानो संवत्सरपरमाये रात्रीये अद्राचीद् भगवन्तमन्तराय  
राजगृहस्य-वज्रपुत्रके चेतिये । इहा च पुनर्मे अद्वयसंज्ञा उदपासि सम्यक्संबुद्धं

20 पञ्चैयं भगवन्तमेव पञ्चैयं स[375]र्वज्ञं च पञ्चैयं भगवन्तमेव पञ्चैयं सर्वदर्शिं च  
पञ्चैयं भगवन्तमेव पञ्चैयं अपरिशीपज्ञानदर्शनं च पञ्चैयं भगवन्तमेव पञ्चैयं ॥

1. B "caidaha" khañ dhāmāpāñ M "khāyo jara" B "ritavya manyanti" | . — 4. M "nandar āyashmanāñ na" B "nāñ kāya" . — 5. M "kāya bāro mātrigāmar aya" B "bālā mātrī" cañ akabharajho | M "le akabharajho" | .

6. BM "yushmān āna" B "jānāni pā" M "stāra vyāñvadīcatu" B "vyātrāñ ca tana bha" nāhatā ca "dāhenā mā" . — 8. M "yushmān ānanda pārvapravrajyem apravrajī" . — 9. M "sambodho" B "sāmbhāse a" . — 10. M "ntena ekāntāñ cañ " dyañ ekāntapari" BM "ddhañ" | 5.

11. M "yānagārarīyañ pravrajyeyāñ" | . — 12. B "yushmān āna" M "yushmān ānanda adukhañ gpihavāsa pra" B "ya aṣṭhāñ hi" cakotā vāhana vabāya pa" M "cakutavāhana va- hā pañca va dāsa" B "trāṣṭāñ | ekāna ca ha" M "ni | ekona vañhala " bhadrāñ kī" rāṣṣāñrikā? ayo" B "rāṣṣāñrikā aya" karahāṣṭikam paṭa" M "rpāṣṭikāñ" BM "ya" | 3. M "archanta tashāñ udiṣya anupravrajyehāñ" | B "vrajyehāñ" | .

16. BM "yushmān ā" B "yena loci" M "yena na kyaci" BM "shi" | 4. — 17. BM "yushmān ā" M "jitañ samā" BM "co samvatta" B "nārā ca rāja" BM "ka cetīye" | . — 19. B "udo-



स खल्वहमायुष्मन्नानन्द येन भगवांस्तो नोपसंक्रम्य भगवतः पादौ शिरसा व-  
न्दित्वा एकान्ते चस्थामि एकान्ते स्थितो हमायुष्मन्नानन्द भगवन्तमेतदवोचत् ॥  
श्रान्ता मे भगवां आवको ऽहमस्मि सुगते ॥ एवमुक्ते आयुष्मन्नानन्द भगवां नम  
एतदुवाच ॥ एवमेव काश्यप अहं काश्यप श्रान्ता त्वं च मे आवको । यो  
हि कोचित्काश्यप एवं सर्वचेतोऽसमन्वानतं आवकं नमित्वासम्यक्संबुद्धो एव समानो  
सम्यक्संबुद्धो ति प्रतिजानेय असर्वज्ञो येव समानो सर्वज्ञो ति प्रतिजानेय असर्वद-  
र्शावी येव समानो सर्वदर्शावीति परिशेषज्ञानदर्शनो येव समानो अपरिशेषज्ञा-  
नदर्शनो ति प्रतिजानेय सप्तधा वास्त्र मूर्धा भवेया ॥ अहं खलु पुनः काश्यप  
सम्यक्संबुद्धो इति येव समानो सम्यक्संबुद्धो ति प्रतिजानामि सर्वज्ञो येव समानो  
सर्वज्ञो ति प्रतिजानामि सर्वदर्शावी येव समानो सर्वदर्शावीति प्रतिजानामि 10  
अपरिशेषज्ञानदर्शनो येव समानो अपरिशेषज्ञानदर्शनो ति प्रतिजानामि ॥ अ-  
भिज्ञाय अहं काश्यप आवकाणां धर्मं देशयामि न अनभिज्ञाय । सनिदानं अहं  
काश्यप आवकाणां धर्मं देशयामि न अनिदानं । संप्रातिहार्यं अहं काश्यप आ-  
वकाणां धर्मं देशयामि न अप्रातिहार्यं ॥ तस्य मे काश्यप अभिज्ञाय आवकाणां  
धर्मं देशयतो न अनभिज्ञाय सनिदानं आवकाणां धर्मं देशयतो न अनिदानं 15  
संप्रातिहार्यं आवकाणां धर्मं देशयतो नाप्रातिहार्यं करणीयो श्रीवाटो करणीया  
अनुशासनीति वदेमि ॥ तस्मादिह ते काश्यप शिचित्तं ॥ किं त्वहं प्रातिमोद-

pa" BM "dihant paçeyant bhagavatam eva(M "vanti) paçyo " utam eva(M "vanti ca) pa-  
darci ca pa " utam eva(M "vanti ca) paçyo" M "riçyaha".

1. M "ham ānanda āyushman ā" B "yushman ā" M "gavāntam upasāṅkramitva bhagavato  
pā " si ekāntasthito'ham ā" BM "yushman ā" M "nandam eta". — 3. B "yakaḥ 'ham  
smiṁ sa" C "ko 'ham a" gataḥ ||. — 3. B "yushman ā". — 4. M "evam eva kā"  
B "m eva kāçyapo a" BM "ko 'yo". — 4. M "hi kvaci" B "çyapam eva" M "coto si  
ca" B "totamaññvā" M "ivāsanyaksmābuddham eva" BM "buddheti paçyo" M "neya | aha  
sarvajño ye ca sarvajñe" BM "pratijānāmi ya (B "nomi yanti) anandadarçat ya ca samā"  
M "evadarçat ti pratijānāmi | ye ca pariçeṣajñānadarçanā ye ca samāno apariceṣajñā-  
nadarçanā ti pratijānāmi | a" (L. 11) B "ryāviti apariceṣajñānadarçanā ti pra" dhi cānta  
mārdhina hā".

8. B "pa samyaksmābodhi itī | ye ca samā " mi sarvajño ye ca samāna sarva " darçat  
ye ca samā " çyano ye ca samā " pratijānāmi |. — 11. M "dharma da" B "mi | na" M "mi  
nābhi" B "ya sa". — 12. M "dharma da" B "mi | na" M "nandānānā B "nān sa". —  
13. B "prāhīryaṁ a" M "dharma da" B "mi | na" M "hārya B "ryaṁ ta". — 13. BM  
"pa abbijñāye etā" M "dharma da" BM "jñāya samānā" kāçyā dhamānā(M "dharma)  
deçayato (M "toḥ ||) anī" B "nān sānpri" BM "to na prīti" B "do evaṁpiyo eva" M "çastiti".

17. M "ki ca haṁ" B "prātimotokāṣaṁvāra" M "kṣaṣaṁvāra vi " upasanta  
smā" B "anumātreshvāçye" M "treṣṣaḥandheṣhu" BM "kṣiṣhyen ti çikṣā" M "ddha-  
ya pa" B "jivā ||.



संवरसंबुद्धो विहरिष्यं आचारगोचरसम्पन्नो अणुमात्रेष्ववशेषेषु मयदर्शादी समा-  
 दाय शिचिष्यं ति शिचापदेषु कायकर्मवाचाकर्ममनोकर्मैण समन्वागतः परिश्रुतेन  
 परिशुद्धाजीवी ॥ एवं ते काश्यप शिचित्वं ॥ तस्मादिह ते काश्यप एवं शिचि-  
 त्वं ॥ किं त्वहं षड् इन्द्रियेषु गुणदारो विहरिष्यामीति आरवाक्षुति निध्याप-  
 5 नक्षुतिः समव[७७५]क्षाविहारी आदीनवदर्शादी निःशरणः प्राप्नो अरक्तेन  
 चेतसा समन्वागतः । सो चक्षुषा रूपं शृङ्गा न च निमित्तयाही मयिष्यत चानुब-  
 जनयाही । यतो अधिकरणं च मे चक्ष्विन्द्रियेण असंवृतस्य विहरन्तस्य अमिध्या  
 दीर्मनस्यमनेके पापकाः अकुशला धर्माः चित्तं अनुप्रावेन्सुः तेषां संवराय प्रतिप-  
 दिष्यामि रचिष्यामि चक्ष्विन्द्रियेण संवरमापदिष्यामि इति ॥ एवमेव काश्यप शि-  
 10 चित्वं ॥ श्रोत्रेण शब्दां श्रुत्वा घ्राणेन गन्धां घ्रायित्वा जिह्वया रसां स्वादयित्वा  
 कायेन प्रष्टव्यां स्पृशित्वा मनसा धर्मा विज्ञाय न च निमित्तयाही विहरिष्यामि न  
 चानुबंजनयाही विहरिष्यामि । यतो अधिकरणं च मे भवेन्द्रियेण असंवृतस्य  
 विहरतो अमिध्या दीर्मनस्य अनेके पापकाः अकुशला धर्मा चित्तमनुप्रावेन्सुः  
 तेषां संवराय प्रतिपदिष्यामीति रचिष्यामि मनिन्द्रियं मनिन्द्रियेण संवरमापदि-  
 15 ष्यामीति ॥ एवमेव काश्यप शिचित्वं ॥ तस्मादिह काश्यप एवं शिचित्वं ॥  
 किन्ति मे कायगता क्षुतिः सुखसह्यता सततसमितं कायं न ब्रह्मिष्यामीति ॥ एवं  
 ते काश्यप शिचित्वं ॥ तस्मादिह ते काश्यप एवं शिचित्वं ॥ किन्ति अहं ये  
 केचित्कुशला धर्मा पर्यापुशिष्यन्ति सर्वत आत्मदमयश्मयपरिनिर्वाणार्थं ति ।  
 एवं ते काश्यप शिचित्वं ॥ तस्मादिह ते काश्यप एवं शिचित्वं । किन्ति मे

3<sup>1</sup>. B "kāṣṭha rī" M "kāṣṭha | B "rīaṁ to". — 3<sup>2</sup>. B "ha to kā". — 4. BM "kiṁ me-  
 hāṁ" B "dvāre rī" M "śhyānā itī ā" BM "dhyāpakaśmṛitī" M "anurāgānā" dīnānā  
 do" BM "lāṣṭhānā(M "na) prājñā ārakṣa(M "kāṣṭha)na co" svāgata(M "to) so co".

6. B "lāṣṭhānā hā" M "rīshyānā | na cānuraṣṭhānānānānānānā 3a" B "hī 3a". — 7. B "to  
 abhikara" M "cakṣurēndriyena ānā" BM "rīthāya rī" M "atāya svādyā dānānānānā-  
 nānā pāpaka cīlānā" BM "anurā(M "prā)vetānā | lāṣṭhānā ānānā" M "cakṣurēndriyena  
 ānā" B "na samvaram āpāyishyā" M "mī dāli | . — 10. B "rīshyānā co" kāṣṭhānā prāṣṭa"  
 M "kāṣṭhānā prāṣṭa" BM "manānānā dīnānānā(M "rīnānā) rījānā" M "lāṣṭhānā rīshyānā  
 | na yānā".

11. BM "lāṣṭhānānānānānā ānā(M "sa)lāṣṭhānā rīshyānā ānā" M "pāpaka nā" nāpā-  
 rānānā | to" B "rīshyānā to" BM "ānānā samvārya prāṣṭa(B "pādy)śhyānānā rānānānānānā  
 (B "śhyānānā nānānānānā) nānā(B "rīshyānānā ānānā(M "na ānā)ram ā". — 12. B  
 "rīnānā kī".

16. M "kiṁ me" B "kiṁ me" M "kāṣṭha". — 17. M "rīshyānā rī". — 17<sup>2</sup>. M "kiṁ me"  
 rīnā prāyishyā" B "rīshyānā" M "lāṣṭhānānānānānānānā" B "hī e". — 19. BM "kāṣṭha  
 rī". — 19<sup>2</sup>. M "rīshyānā rī". — 19<sup>3</sup>. M "kiṁ me rīshyānā prāyishyānā" B "śhyānā | e" M "hī  
 pāpānānānānānānānānā | B "lāṣṭhānā".







- सुदृक् काञ्चप कर्पासानां पटपिलोतिकसंघाटी मृदुकादयं काञ्चप कर्पासानां पट-  
पिलोतिकसंघाटी मसिनादयं काञ्चप कर्पासानां पटपिलोतिकसंघाटी सुखमादयं  
काञ्चप कर्पासानां पटपिलोतिकसंघाटी तनुकादयं काञ्चप कर्पासानां पटपिलोति-  
कसंघाटी सङ्गकादयं काञ्चप कर्पासानां पटपिलोतिकसंघाटी सुकृतिकादयं का-  
ञ्चप कर्पासानां पटपिलोतिकसंघाटी द्रवणादयं काञ्चप कर्पासानां पटपिलोतिकसं-  
घाटी शोभनादयं काञ्चप कर्पासानां पटपिलोतिकसंघाटी स्पर्शवन्तादयं काञ्चप  
कर्पासानां पटपिलोतिकसंघाटी ॥ स खल्वहमायुष्मन् आनन्द भगवन्तमेतदुवाच ॥  
नामा मे भगवन्मुनय्या भवेत् यन्मे भगवान्कर्पासानां पटपिलोतिकसंघाटी प्रति-  
गृह्येय ॥ एवमुक्ते आयुष्मन् आनन्द भगवान्मम एतदुवाच ॥ इच्छसि पुनः स्वं  
10 काञ्चप तद्यागतस्य सन्निके शाणानां पांशुकूलानां संघाटी धारयितुं ॥ एवमुक्ते  
हं आयुष्मन् आनन्द भगवन्तमेतदुवाच ॥ नामा मे भगवन्मुनय्या भवेत् यन्मे  
भगवां शाणानां पांशुकूलानां संघाटी ददेय ॥ अदासि खलु मे आयुष्मन्नानन्द  
भगवां शाणानां पांशुकूलानां संघाटी प्रतिगृह्ये अहमायुष्मन्नानन्द भगवतो शा-  
णानां पांशुकूलानां संघाटी ॥ सचे खलायुष्मन्नानन्द सम्यग्वदमाना वदेन्मुः  
15 भगवतो यावको शासु संमुखं शायं पांशुकूलं प्रतियहे इवमेव ते सम्यग्वदमाना  
वदेन्मुः । तत्कस्य हेतोः । अहमायुष्मन्नानन्द शासु संमुखं शायपांशुकूलानां प्र-  
तियहेता[७७६]रो यावको ॥ यत्तदानन्द सम्यग्वदमाना वदेन्मुः भगवतो पुनो

kācyaṣa karpāsānām (M "cāmā) paṣa" M "karpācānām pa" dakṣhaṇḍa "karpācānām co"  
BM "bhavādayamā (M "dām) kācyaṣa karpāsa (M "cā)nām paṣapilotikasaṁghāṭi (B "nām saṁghāṭi".

7. M "bhavaṁ ānandam āyushmān bhagavāntam e" B "yushmān ā". — 8. M "bha-  
gavāṁ mātubhāḥ bhavetsuḥ yaṁ me bhagavā" B "bhavetsuḥ | yaṁ me bhagavān ka" M "rpa-  
cānām" BM "grīhnye ||". — 9. BM "yushmān ā". — 9. BM "cyaṣa talha" M "nīke  
kecācānām pāṇḍukūlānām saṁghāṭi" B "kūlām saṁghāṭi" M "ghāṭi dhā". — 10. M "kto ā" BM  
"yushmān ā".

11. M "at mātubhāḥ bhavetsuḥ yaṁ me bhagavān kecācā" B "cetsuḥ | yaṁ me bhaga-  
vān kecācā" BM "deya | (M "yā) avāsi (M "si |) khaṭvahan ā (B "m āyushmān ānanda  
karpāsa (M "cā)nām paṣapiloti (M "i)kasaṁghāṭiḥ prāgrīhnye (M "hno |) āyushmān āna-  
da bhagavān karpāsa (M "cān karpācā)nām paṣapilotikasaṁghāṭiḥ saṁghāṭi". — 12. BM "si |  
kha" M "me ānanda āyushmān bhagavān kecācānām pāṇḍu" grīhnye | ā" B "grīhnye |  
aham ānandam āyushmān bha" M "yushmān ā" vato kecācānām pāṇḍu" B "to cānām  
pāṇḍu" BM "cukulā" tūṁ saṁghāṭi | (M "saṁghāṭi) kha". — 14. M "yushmān ā" B "grāhnye-  
mānā" BM "detsuḥ bha" drāvaka cā" M "khaṁ kecācānām" BM "kūlānām pra" M "tūgrīhnye |  
ayam evaṁ te" B "he | ayam e" M "damaṇa va" BM "detsuḥ ||".

16. M "hetor aha". — 16. M "yushmān āna" khaṁ kecācānām pāṇḍukūlānām" B "cā-  
yam pāṇḍu" M "tūgrīhnye" vakāṁ |. — 17. BM "detsuḥ || bha" M "tro osaro saṁghāṭi  
dharmaṇyo dharmānirmīto dharmāddāyodā na ā" BM "do mama evaṁ (B "sa) te sa" B "de-  
tsuḥ ||".



चोरसो मुचतो जातो धर्मवो धर्मनिर्मितो धर्मदायादो न आभिपदायादो एव-  
मेव ते सम्यग्दमाना वदेन्सुः । तत्कस्व हेतोः । अहमायुष्मन् आनन्द भगवतो  
पुत्रो चोरसो मुचतो जातो धर्मवो धर्मनिर्मितो धर्मदायादो न आभिपदाया-  
दो ॥ कुंवरं पि सो आयुष्मन् आनन्द पट्टिहायनं वलवशीभावं कादयितव्यं मन्वेय  
यो मे तिस्रो विधां पट्टाभिज्ञा वलवशीभावं कादयितव्यं मन्वेया । नदीयो पि ३  
सो आयुष्मन् गंगाये स्रोतं रजमुष्टिना आवरितव्यं मन्वे यो मे तिस्रो विधां पट्टा-  
भिज्ञां वलवशीभावं कादयितव्यं मन्वे । वातं पि सो आयुष्मन् आनन्द जालेन  
बन्धितव्यं मन्वे यो मे तिस्रो विधां पट्टाभिज्ञां वलवशीभावं कादयितव्यं मन्वे ।  
आकाशं पि सो आयुष्मन् आनन्द पञ्चांगुलं कर्तव्यं मन्वे यो मे तिस्रो विधां पट्टा-  
भिज्ञा वलवशीभावं कादयितव्यं मन्वे । यस्व पुनः खलु आयुष्मन् आनन्द एतेषां 10  
पंचानां भिक्षुगतानां स्थावराणि कांचा विचिक्षित्वा वा सो प्रश्नं पृच्छतु अहं प्रश्नस्य  
व्याकरणेन एवमेतं सम्यक्सिंहनादं न दामि ॥ एवमुक्ते ते भिक्षू आयुष्मन् महाका-  
शपमेतदुवाच ॥ यस्व खलु पुनरायुष्मन् महाकाशप स्थावराणां वा विचिक्षित्वा  
वा सो आयुष्मन् महाकाशप प्रश्नं पृच्छेया संभावेन न वयमायुष्मन् महाकाशप एवं  
च अनुवृत्ता अतो च उत्तरि भूयो अतो च श्रेयो ॥ अथ खलु आयुष्मां महा- 13  
काशपस्तां भिक्षू धर्म्या कथया संदर्शयित्वा समादापयित्वा समुत्तेजयित्वा संम-  
हर्षयित्वा उत्थायासनातो प्रक्रमे ॥

अचिरमकालो च आयुष्मान् महाकाशपो सर्वावलीन जालेन नागावलीकितेन  
खलुनन्दं भिक्षुणीं अवलीकितेति अपि नाम चित्तं प्रसादेय तस्य विद् शकटचक्र-

३. M "hetu s" B "to s". — ४. BM "yashmān s" M "tes maro mukhato dharmayo dha"  
B "jāto dharmajño dha" M "rmodāyādo nā s" BM "do koñ". — ५. BM "yashmān s" M "sha-  
shābhā" "vyāñ anye" | १०. B "vyāñ anye ca yo" shatvābhī" BM "balañ ११" B "śibhāvah  
echā" M "bhāvah echā" "vyāñ anye" | १३. (1. 9) B "vyāñ anye nā". — १५. B "yashmān  
gāṅgāya srotāñ" nā ācuritavyam anye yo" shatvābhī" "vyāñ ca echā" tavya manye १६.

७. B "tavya manye yo" shatvābhī" "vyāñ balañ vañ" tavya manye | . — ९. BM akāśe  
pi "karṣṭavya manye" B "shatvābhī" BM "balañ ११" M "śibhāvah echā" tavya manye |  
B "tavya manye" | . — १०. BM "yashmān s" B "vicikitsā" M "pricchati" | ३. B "na etam  
etan sañjanye" M "evāñ s" BM "vadati" | .

१२. M evāñ n". — १३. M "cāpa vyāñ kāśābhā vicikitsā s" १३ an s" B "kīṇayā  
१४ १०" BM "yashmān na" bhārena na १४" M "cāpa s" B "dhammā kīṇa" BM "pa  
mā s" M "vitta" | ato ca uttari ato ca ceyo | B "vitta ato ca uttari bhāre ano ca uttari ato  
ca ceyo" | . — १५. M "bhikṣuṇāṃ karmapūṇā".

१८. BM "cāpa" (M "pa) sarvāntāṃ tena kāle (B "kāle) na nā" B "bhikṣuṇāṃ" M "karm-  
pūṇā avalokite" | ३. B "ti" | ३. M "prajādeya" mātrāṃ prithivīm amartteta ca tañ"  
B "mātrāṃ prithivīm amartteta ca tañ" śāśānānāṃ bhikṣuṇāṃ ३. M "vadati bhī-  
kṣuṇī cittaṃ prajāde" | B "si pr".



साचा पृथिवी अनुपरिवर्त्ते न च सा खूननन्दा भिषुणी चित्तं प्रसादेति । प्रदु-  
ष्टचित्ता खूननन्दा भिषुणी आयुष्मतो महाकाश्यपस्य सन्निके विवरमदासि  
समनन्तरं कालगता च पुनरायुष्यन्ते महाकाश्यपे चित्तमाधातेत्या अन्यतरस्मिं  
महानरके उपपत्ता एवमेतं व्रुयति ॥

[२७७] समाप्तं महाकाश्यपस्य वसुप्रव्रज्यासूत्रं ॥

- रात्रगृहस्य अर्धयोजने नानन्दयामकं नाम यामं ऋद्धो च स्त्रीतो च समृद्धो  
च । तत्र ब्राह्मणो महाशालो आढ्यो महाधनो महाभोगो प्रभूतचित्रस्वापतेयो  
प्रभूतधनधान्यकोशकोशानारो प्रभूतजातरूपरजतवित्तोपकरणो प्रभूतहस्त्यश्मज्ज-  
गवेडको प्रभूतदासीदासकर्मकरपीरुपेयो ॥ तस्य दानि ब्राह्मणमहाशालस्य शारी  
10 नाम ब्राह्मणी भार्या प्राप्तादिका दर्शनीया । तस्य दानि शारीये ब्राह्मणीये पुत्रा  
धर्मो उपधर्मो व्रतधर्मो सहस्रधर्मो तिथ्यो उपतिथ्यो एते सप्त पुत्राः षट् निविष्टाः  
सप्तमो उपतिथ्यो कनीयसो अनिविष्टको गुरुकुले वेदमन्त्रानधीयति ॥ रात्रगृ-  
हस्य अर्धयोजनेन कोनितयामकं नाम यामं ऋद्धो च स्त्रीतो च समृद्धो च वज्र-  
नाकीर्णो च । तत्रापि ब्राह्मणमहाशालो आढ्यो महाधनो महाभोगो प्रभूतध-  
15 नधान्यकोशकोशानारो प्रभूतजातरूपरजतवित्तोपकरणो प्रभूतहस्त्यश्मज्जगवेडको  
प्रभूतदासीदासकर्मकरपीरुपेयो मौड्वन्ध्यायनगोत्रेण ॥ तस्य कोनितो नाम पुत्रो  
प्राप्तादिको दर्शनीयो पण्डितो निपुणो मेधावी । तत्रैव गुरुकुले वेदमन्त्रानधी-  
यति । तत्रैव उपतिथ्यो अन्यानि च पंचमाङ्गानि माणवकशतानि ॥ सर्वप्रथमं

1. B "udāye bhikṣuṇīya 4" M "udāye bhikṣuṇīya 4" BM "si(M "si [1] amanatar  
13 "amanate mahā" M "craṇe vittam āghātetā" upapannā uttham 6" B "mā uttham 6".  
— 5. M "traiṇ samāptam ॥".

6. M atthā rā "laddhā nannam eka grāmaṇi sūti 7" B "māddho ra la". — 7. B "cā-  
bā sūtiyo" M "lo sūtiyo mullā" bhoge prabhūtacittasā" B "cittanyāpate" BM "cokoshāgā"  
M "craṇe gūja" BM "craṇe la". — 9. M "cra sūti nā" BM "cra la". — 10. BM taya  
dā" M "cātiyo bra" 10. putro dha" rino cāradharmo 11 "cra vinishādh" cātiyo anya sū-  
dhihāko ga" B "anirishādhako ga" M "nantro dhiyati |".

12. B "mā riddho ca sūti" M "sūtiyo ca m" BM "cra ra la". — 13. B "cābā sūtiyo"  
M "lo sūtiyo mahādhamo" BM "cokoshāgā" M "ro prabhūtarāpanja" cchakā pra" BM "craṇe  
manugūdyāyana" M "cra gūjara la".

16. M "cra pāṇite nī putro m". — 17. M "le modamoutcān dhiya". — 18. M  
"traivam upa" B "traiṇ māte" BM "mā sa". — 18. BM sarva pra "sikam a" B "mantra  
a" M "ntrān sūti" jogana ca dhamā āryasā ca ācāryasā cācraṇā" B "craṇā" M  
"craṇānānā niryā" BM "craṇānānā" M "pāṇānānā yāti" B "yātiṇi ka" M "craṇānānā  
cācraṇānānā | B "craṇānānā ॥".



कोलितेन उपतिष्ठेन च वेदमन्त्रा अधीता अनुयोगो च दिवो आचार्यस्य च  
आचार्यशुश्रूषा कृताचार्यधनो च निर्यातितो कृत्स्न उपानहा यष्टि कमण्डलूखा  
शानशाट ॥

ते दानि उभये संमोदिका प्रियमाणा अभीष्टचिन्ता । उपतिष्ठो पि नानन्द-  
यामातो कोलितयामकं गच्छति कोलितस्य दर्शनाये । कोलितयामातो पि कोलितो 5  
नानन्दयामकं गच्छति उपतिष्ठस्य दर्शनाये ॥ राजगृहे समसमं गिरिययसमात्रं  
नाम पर्व वर्तति पंचानां तपोव्रतानां ॥ तत्र दानि पञ्चहि तपोव्रतेहि पंच उद्या-  
नव्रतानि । सर्वानि पंच उद्यानव्रतानि अनेकेहि वनसहस्रेहि भरितानि भवन्ति  
दर्शनव्रतानि वर्तन्ति संगीतिव्रतानि वर्तन्ति अपराणि च नटनर्तकशृङ्गमङ्गपा-  
णिस्वरकानि द्विस्वरबलशृङ्गकुम्भशूनिव्रतानि ॥ ते दानि ब्राह्मणमहाशालपुत्रा 10  
उपतिष्ठो च [३७७<sup>१</sup>] कोलितो च चतुर्घोटेहि अक्षरचेहि युक्तेहि चेटसहस्रेहि  
संपरिवारिता गिरिययसमात्रं प्रेषका यता ॥ ते दानि सत्या मकुशलमूलपुत्रा  
वरपरीक्षितगृहा कृताधिकारा पुरिमकेषु सम्यक्संजुहेषु प्रत्येककुड्यावकमहेशाख्येषु  
च उग्रसत्वाधिकारा क्षिप्रबन्धना भव्योत्पत्तिका आर्यधर्माणां आराधनाये वरम-  
नविकाये हेतुप्रत्ययचारिका सत्या ॥ तेषामुभयेषां तत्र गिरिययसमात्रं प्रेषन्तानां 15  
पीराणेन कुशलमूलेन हेतुमुपदर्शितं ॥ शारिपुत्रस्य तं जनकाय वृद्धा अनित्यसंज्ञा  
उत्पन्ना इमं एतत्कं जनकायमभ्यन्तरा वर्षव्रतस्य अनित्यताय सर्वं न भविष्यति ॥  
मीनव्यायनस्यापि जनकायस्य तस्य इसन्तानां हृद्भारं च विपन्नानां दन्तमानानि

४. M "moditā priyamāṇā a" BM "bhikṣuṇī sītā | a" M "ānā rīpa"; — A. M "li-  
shyati | nāladaggrāmāto kolito" B "lāshye ti nāladaggrāmā"; — 5. BM "nāladaggrāmā" B  
"echati apadārṣa" M "echati utpattishyubhārṣa".

6. B "grihāṇi nama" M "he namasa girimayya" na parvataiṇi varitāni parvataiṇi ca de-  
paratā B "chāṇiṇi vaparataṇṭāṇiṇi ta". — 7. BM "hi tapata" M "tapayata" BM "ānā  
ca". — 8. M "dyāmanṭāṇāni" rāmanṭāṇi varitāni caṇi "m varitāni parā" B "grihātāni  
varitāni | opa" dīmalanīrvalanīkākumūhātayika" M "nālaravalamāṇakakumūhātayika-  
tāni varitāni | anīgghātāni varitāni apurāṇi ca nālaravattakapīlīmalapānīrvalanī dīma-  
ravalamāṇakakumūhātayikaṇṭāni | . — 10. BM "patro u" B "to ca cātugghatāni a" M "ta  
ca cātugghatāni a" B "vārīto p" M "vārīto girimayya" B "lāhakti matā | M "lāhakti ma-  
tā | .

12. M "mī matāḥ koṇa" tyākalambīlīnamāḥcīkīyācārākesha ca uttāpta" BM "tūka |  
āryadharuṇḍāṇiṇi ācīgghātāni cāramā" M "so vacarūlāha" B "īryāhāṇikā matā ta". —  
15. B "girimayya" M "girimayya" dācārāṇiṇi | B "reḷḷuṇi | .

16. BM "cāḷiṇi" B "anītyāṇi" tpanno i" M "tpanno so dāni māndyāḷiṇyāno cāḷiṇi-  
pāṇi paridhānamukhācārāni dīshīyā dha | imāni ekantāni jona" sya anītyāṇiṇi anītyāṇi  
lha". — 18. B "māndyāḷiṇi" BM "janasāpī" B "tārya sāhantā" M "hānīlāṇiṇi ha" naḷi  
dāḷīlāṇiṇi".



इहा अस्मिन्ना उत्पत्ता । सो दानि मीत्रस्त्रायनो शारिपुषं परिदीनमुखवण  
इहा आह ॥

मनोज्ञ तस्मीस्वरगीतघोषा  
विपुष्करस्तोष्टिकसार्थमाणाः ।  
5 व्युपन्ति शब्दा मधुरा मनोज्ञा  
रमे भवां किं परिदीनवक्त्रो ॥  
इष्टस्य कालो न हि शोचितस्य  
रमितस्य कालो अरतिं जहाहि ।  
शृणोहि संगीतिमिवाप्सराणां  
10 इष्टाननो अस्मि मनुष्यनन्दने ॥

अथ खलु शारिपुषो माणवो मीत्रस्त्रायनं माणवमेतदुवाच ॥

एते विषयसंरक्ता विषयाश्च चलाचला ।  
मयेषु च द्रव्येषु च का रतिर्वाननुद्धिनां ॥  
अचिरं मुनिस्त्रा सर्वे अतृप्ता कामलोनुषाः ।  
15 व्यस्तगात्रा शमिष्यन्ति मृता भक्षपरायणाः ॥  
तयो संज्ञा न रमेति मीत्रस्त्रायन न मे रती ।  
विपुला प्रतिमा चैव भाविता मतिर्या रतिः ॥  
समयो खु धर्मं चरितुं नरकिन्नरा सुरासुरमुचरा पि ।  
कामरतीभिर्नोचिता अतृप्तमनसा मृता विनश्य ॥  
20 यो वने कायविवेकं रतो अधिगच्छे मदकालोपगतो ।

1. M *atha man* B *manugalyāyano cāliputrāṇi paridi* M *lyāyana cāliputra āha* ॥ —  
3. M *jānatatrasa* B *jika āryanaṇa* B *jika āryanaṇa* ॥ — 5. M *grāyanti ca* BM *jān  
raṅge bhavāṇi kiṇṇ* (M *vā ki*) pa.

7. B *hrīṣṭeṣya kā* M *hrīṣṭeṣya kā* B *jāhoṇi* ॥ — 9. M *m ita apsa* BM *hrīṣṭā  
nara* (M *rāya*) *nya na* B *nandana nandana* ॥ M *ndana* ॥

11. BM *cāliputro* B *manugalyāyanaṇa*. — 12. M *cca calācalah* ॥ — 13. M  
*calahū dra* B *veshu dravyeshu kā* M *ratī bh* BM *nāṇi a*. — 14. BM *cirā amāṇa*  
(M *na*) *arve* M *lopā* ॥ — 15. M *vyastagāyā gami*.

16. B *etan me* M *etan me* BM *manugalyāyana* (B *ya*) *me ratī* (M *ti*) *vi*. —  
17. B *pratibhārikā ramati* ॥ 18. M *bhāvitā matiyo ra*. — 18. M *samayocho ca dhar-  
maçaraṇaṇi cari* B *ramaṇi caranaṇi cari* M *anarah* ॥ *anāsuramaṇi pi* B *cāsuramaṇi pi*  
*kā*. — 19. B *ratibhi hī* M *ratibhiṇṇāḥ* ॥ 20. M *gātacca vi* BM *yaṇi samayo kha*  
(M *yeshu*) *dharmaṇi caranaṇi* (M *ya*) *caritāṇi ya*. — 20. BM *yan* (M *jan*) *anna* B *ya kā-  
mavivekarato adhi* (M *toḥ dhi*) *gacchati* (B *ti*) *madakālo* (M *re*) *paṇṇā speri*.







- तेन खलु पुनः समयेन भगवानन्तरागिरिणि यष्टीवने उद्याने यथाभिरम्यं वि-  
हरित्वा वेणुवनमनुप्राप्तो तथैव विहरति वेणुवने कलन्दकनिवाये महता मिथुसं-  
घेन सार्धमर्धचयोदशभिर्निबुशतिः ॥ अथ खल्वायुष्मानुपसेनो कल्यस्त्रैव निवास-  
यित्वा पाचवीवरमादाय राजगृहनगरे पिण्डाय प्रक्रमे ॥ अद्राचीन् शारिपुचः  
5 परिब्राजको आयुष्मन्तं उपसेनं दूरत एवागच्छन्तं प्राप्तादिकेन अभिक्रान्तप्रतिक्रा-  
न्तेन आलोकितपिबोकितेन संमिक्षितप्रसारितेन संघाटीपाचवीवरधारणेन नामो  
विद्य कारितकारणो अन्तर्गतेहि इन्द्रियेहि अर्वाहर्गतेन मानसेन स्थितेन धर्मता-  
प्राप्तेन युगमात्रं प्रेषमाणो बृद्धा च पुनः अतिरिच मानसं प्रसीदे ॥ कल्याणा  
पुनरियं प्रव्रजितस्व ईर्या । यत्तूनाहं तस्त्र उपसंक्रमेयं ॥ अथ खलु शारिपुचो  
10 परिब्राजको येनायुष्मानु[३७८]पसेनस्तेनोपसंक्रमित्वा आयुष्मता उपसेनेन सार्धं  
संमोदनीयां कथां संमोदयित्वा सारायणीयां कथां अतिसारित्वा एकान्ते अस्था-  
सि । एकान्तस्थितः शारिपुचः परिब्राजको आयुष्मन्तमुपसेनमेतदुवाच ॥ शास्ता  
भगवानुत आवको ॥ एवमुक्ते आयुष्मानुपसेनो शारिपुचं परिब्राजकमेतदुवाच ॥  
आवको ॥ आयुष्मन् ॥ एवमुक्ते आयुष्मान्शारिपुचो परिब्राजको आयुष्मन्तमुपसे-  
15 नमेतदुवाच ॥ जिवादी भवतो शास्ता किमाख्यायी कथं पुनः आवकाणां धर्मं  
देशयति केवह्मणा चास्त्र आवकेषु बोवादानुशासनी वज्जलं प्रवर्तनीयं भवति ॥  
एवमुक्ते आयुष्मानुपसेनो शारिपुचं परिब्राजकमेतदुवाच ॥ अल्पश्रुतो हमास्मि आ-  
युष्मन्तं अर्थमात्रं कल्येयं ॥ एवमुक्ते शारिपुचो परिब्राजको आयुष्मन्तमुपसेन-  
मेतदुवाच ॥

20

अर्थेन सत्त्वं कारियं किं भोति खंजनं वड्ड ।

अर्थमुदको ह्यर्थविज्ञो अर्थेनार्थं त्रिकीर्यति ॥

1. M "tāraṇaṁ vī" BM "no kato" M "mujjakam" B "siddhantaṁ arddhatra" M "siddhānta arddhatra". — 3. B "kālaṇṇaṁ" M "hanyeva nī" re piṇḍiyo caccitvā pre" B "mo a". — 4. B "kūḍi" | cā" M "i cāliputro pari" M "kena abhiprakranto paritī" tena sammāji" B "ira chuddhāraṇo" M "no dīpita va punar utari" B "side ka".

8. M kalpānāṁ po "eva kalyā" B "eva kalyā" | . — 9<sup>a</sup>. M "amā nānā". — 9<sup>b</sup>. BM "cā-  
Epu" nīyāṁ kūḍi sammāda" M "dana"jitvā sārā" (M "cāḍi) paṇḍitaṁ (M "nīyā) ka " nīhān a".

12<sup>a</sup>. M "stūto cāliputeo po" B "cālipu" M "sammāda". — 12<sup>b</sup>. B "n nāḍa cā" M "n nāḍi cā". — 13. M "cālipu". — 14<sup>a</sup>. M "n cāliputro pari" B "ko āyushmanam iyo". — 15. M "khyāhi kathaṁ punaḥ | cāraḥkāṇāṁ dha" B "pari kaccā" M "pā āsā" B "ettamā-  
ye bha".

17<sup>a</sup>. M "sammā cālipu". — 17<sup>b</sup>. BM "to hama sammā a". — 18. M "cālipu" B "ahamam  
mā". — 19. M "kiṁ hoti vyaṁṇaṇakamā subhukamā artha" B "jammā subhukamā pā".

21. BM "rako hi arthavijñe arthe" M "rithaṁ vicariyati B "cāhāti va".







एवमुक्ते शारिपुत्रो परिव्राजको मौद्गल्यायनमेतदवोच ॥ अमृतं मे आयुष्मन्महा-  
मौद्गल्यायन अधिगतं अमृतगामी च माम्गौ ।

यो सो नुब्रूति शास्त्रे पुष्पमिव उदुम्बरं वने बुद्धा ।  
उत्पद्यन्ति शिरिषा उत्पन्नो लोकाप्रयोतो ॥

5 एवमुक्ते मौद्गल्यायनो परिव्राजको शारिपुत्रं परिव्राजकमेतदवोचत् ॥ किंवादी  
आयुष्मं शारिपुत्र शास्त्रा किमाख्यायी ॥ एवमुक्ते शारिपुत्रो परिव्राजको मौद्ग-  
ल्यायनमेतदवोचत् ॥

ये धर्मा हेतुप्रभावा हेतुन्तेषां तथागतो आह ।  
तेषां च यो निरोध एवंवादी महाव्रमणः ॥

10 अथ खलु मौद्गल्यायनस्य परिव्राजकस्य तत्रैव पृथिवीप्रदेशे स्थितस्य विरजं  
विगतमनं धर्मेषु धर्मचक्षु विमुक्तं ॥ अथ खलु मौद्गल्यायनो परिव्राजको प्राप्त-  
धर्मा प्रहीणदृष्टिः तीर्णकांक्षो विगतकथंकक्षो उदयमानसचित्तो मृदुचित्तो कर्म-  
णीयचित्तो निर्वाणनिम्बो निर्वाणप्रयणो निर्वाणप्राग्भारो ॥

अथ खलु मौद्गल्यायनो परिव्राजको शारिपुत्रं परिव्राजकमेतदवोचत् ॥ क्वहिं  
15 आयुष्मं शारिपुत्र शास्त्रा विहरति ॥ एवमुक्ते शारिपुत्रो परिव्राजको मौद्गल्या-  
यनं परिव्राजकमेतदवोचत् ॥ एष आयुष्मं शास्त्रा वेणुवने विहरति कलन्दकनि-  
वापे महता भिक्षुसंघेन सार्धमर्धचयोदशभिर्भिषुश्रुतैः गच्छाम संजयिमामस्तेत्वा  
शास्त्रारं वेणुवने भगवतो सन्तिके ब्रह्मचर्यं चरिष्यामः ॥ एवमुक्ते मौद्गल्यायनो

1. M 'evamān u' BM 'cālipu' B 'ko mauṅgalyā'. — 2. M 'gushman mauṅgalyā' B 'shuan mahamanāgalyā' M 'dhigata amṛi' BM 'ṛṇo yo'. — 3. B 'so evaṇṇa' M 'so eva-  
ṇṇa | cātreesu pu' BM 'm ivodu' M 'mbaro vāno buddhān utpadya' B 'mbaro vāno  
buddhā u'. — 4. B 'utpadya' M 'cīriyoma utpa' B 'cīrighāmo u' 'lekadyālo |'. —  
5. M 'kīa mahamanāgalyā' B 'manāgalyā' BM 'yano parivā' M 'cāliputra pari' B 'putra  
pari'. — 5. M 'cāliputra' khyāy | khyāhi |.

6. BM mauṅgalyā'. — 6. M 'yo dharmo hetuprabhāvo hetus teshān' B 'vā hetu le-  
shān'. — 7. B 'dī mahāra' M 'mahāgravaṇaḥ |'. — 10. BM mauṅgalyā' B 'kasya |  
latrui' M 'trivam pṛi' kashu vīcuddham |.

11. BM mauṅgalyā' M 'litnadriśetis tīroṇakāṁkshā vigatakalhaṁkartho' B 'thānka-  
thā u' BM 'gumanasān citta(M 'nto) mṛi' M 'emakarapī'. — 12. BM mauṅgalyā'  
M 'yano cālipu'. — 13. M 'gushma cālipu'. — 15. M 'cālipu' BM mauṅgalyā' M 'm  
stad uvāca | B 'cat eha'.

16. B 'ti | ka' M 'laṇḍakanishāye maha' BM 'trā cātṛā(M 'atā) vo' B 'shyāmah e'.  
— 18. BM mauṅgalyā' M 'cālipu'.







- दूरतो एवागच्छन्तं वेणुवने महतीये परिषाये पुरस्कृतः परिवृतो धर्मदेशयन्  
आदौ कल्याणं मध्ये कल्याणं पर्यवसाने कल्याणं स्वर्गं सुव्यजनं केवलपरिपूर्णं परि-  
शुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं संप्रकाशयन्तं द्वाविंशतीहि महापुरुषलक्षणैहि समन्वागतं  
आशीतीहि अनुव्यंजनेहि उपशोभितशरीरं अष्टादशैहि आवेणिकैहि वृद्धधर्मैहि  
6 समन्वागतं दशहि तथामतबलैहि वलवाद्यतुर्हि वैशारखैहि विशारदो शान्तेन्द्रियो  
शान्तमानसो उत्तमदमश्मशमथपारमिताप्राप्तो नागो यथा कारितकारणो जन्त-  
र्गतेहि इन्द्रियैहि अवहिर्यतेन मानसेन सुखितेन धर्मताप्राप्तेन अजुना दुग्मार्थं  
प्रेक्षमाणः गुप्तो नागो त्रितेन्द्रियो हृदमिव अच्छो अनाविनो विप्रसन्नो रतनयू-  
पमिव अभुङ्गतो सुवर्णविम्बमिव भासमानं तेजराशिमिव त्रिधा ज्वलमानं द्विती-  
10 यं आदित्यमिव उदयन्तं असेचनकं अप्रतिक्लं दर्शनाये मुक्तो मुक्तपरिवारो दान्तो  
दान्तपरिवारो तीर्णो तीर्णो [३४०] परिवारो पारगतो पारगतपरिवारो स्थलगतो  
स्थलगतपरिवारो जेमप्राप्तो जेमप्राप्तपरिवारः श्रमणो श्रमणपरिवारः बाहित-  
पापो बाहितपापपरिवारो ब्राह्मणो ब्राह्मणपरिवारः श्रोत्रियो श्रोत्रियपरिवारः  
स्नातको स्नातकपरिवारः बाहितपापधर्मो बाहितपापधर्मपरिवारः ॥  
15 अथ खलु शारिपुत्रमीदृश्यायना परिव्राजका पंचशतपरिवारा येन भगवांस्ते-  
नोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते अस्नान्मुः ॥ एकमन्ते  
स्थितो शारिपुत्रो परिव्राजको भगवन्तमेतद्वोचत् ॥

उपितं सागरसन्निभं उपितं निरिगहनकाननवनेषु ।

अदर्शनात्तुल्यं मुने उपिता क्व चिरं कुतीर्येषु ॥

20

कुमार्गो निवृत्ता पथे ते प्रसन्ना महासार्धवाह प्रतीर्णा ।

तं संसारकान्तारमुत्तीर्य धीराः विरक्ता न रज्यन्ति भूयः ॥

अथ खलु शारिपुत्रमीदृश्यायना परिव्राजका भगवन्तमेतद्वोचत् ॥ प्रव्रजितुं

a° B "bradam (va kaecha" M "ccha anāvira vipra" tanayatham ira a "man tejorid" BM  
"ntam asoca (M "sava) nakam o (B "kama a) pratikulanā darśanāye | mukto" M "kloparivāro  
cāro cāntaparivāro dānto dāntaparivārah tīrṇo tīrṇaparivārah pāragatoh pāragataparivārah  
sthā "sthālagataparivārah kaho "ptaparivārah cāraṇo cāraṇaparivārah bāhi-  
tāpo bāhitaparivārah brahmanā".

15. BM "monogalyāya (M "yo) parivā" M "yena bhagavān tena "sthāntu | B "sthāntu |

16. M "to cālipa". — 18. BM "mānā" a° B "rāgā" BM "skitān gi" M "rigrāha". —

19. BM "cānāt tava ma" M "mitā" BM "aha ku". — 20. BM "mārganivṛtta (M "he |)  
yathā M "thā) tava prasa" M "prakīrṇa B "tīrṇo māt".

21. BM "mānā" B "rāh | rī" M "jyoti bhūyāh | B "yāh a". — 22. M "cālipa" BM "mon-  
ogalyā" | . — 23. B "pravṛjō" M "pravṛjō" "mūpadyeta" B "dela māt sūga" M "gatah |



मां भगवानुपसंपादेतु मां सुगतो ॥ अथ खलु भगवां शारिपुत्रमौद्गल्यायनप्रमुखां  
पंच परिव्राजकशतां एहिमिषुकाये आमापे ॥ एष भिषवः चरन् तवामते ब्रह्म-  
चर्यं ॥ तेषां दानि भगवता एहिमिषुकाये आमाष्टानां च किंचि परिव्राजकनिर्ग-  
परिव्राजकगुप्तं परिव्राजकध्वजं परिव्राजककल्यं सर्वेषां समन्तरहितं विधीवरा  
सानं प्रादुर्भवेत्सुः सुखया च पादा प्रकृतित्वभावसंस्थितया च केशा रंयापथो ॥  
सानं संखिहे सखयापि नाम वर्षशतोपसंपन्नानां मिषूणां । एष आयुष्मन्तानां  
शारिपुत्रमौद्गल्यायनप्रमुखानां पञ्चशतानां प्रव्रज्या उपसंपदा मिषुभावो ॥

अथ खलु आयुष्मां शारिपुत्रो भगवन्तमेतदुवाच ॥ किं भगवं प्रश्नयेन्नो प्रश्नयेति  
किं तिष्ठमानं तिष्ठति किं विभज्यमानं मज्जति किं पटिसंधेत्तं पटिसंधेति ॥ एव-  
मुक्ते भगवान्नायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवोचत् ॥ चत्वारो शारिपुत्र धातवः प्रश्नयेन्ता 10  
प्रश्नयेन्ति चत्वारो धातवः तिष्ठमानावो तिष्ठन्ति चत्वारि धातवो भज्यमानावो  
भज्यन्ति चत्वारो पटिसंधेन्ता पटिसंधेन्ति ॥ एवमुक्ते आयुष्मां शारिपुत्रो भगव-  
न्तमेतदवोचत् ॥ किंप्रत्यया न[ १४० ] भवं तिष्ठति किंप्रत्यया भजति किंप्रत्यया  
सन्धेति किंप्रत्यया न प्रतिसंधेति ॥ एवमुक्ते भगवान्नायुष्मन्तं शारिपुत्रमेतदवो-  
चत् ॥ किंप्रत्यया शारिपुत्र आयतीति अविद्याप्रत्यया तृष्णाप्रत्यया कर्मप्रत्यया 15  
रदंप्रत्यया शारिपुत्र जायति ॥ किंप्रत्यया शारिपुत्र तिष्ठति । आयुःकर्मप्रत्यया  
आहारप्रत्यया शारिपुत्र तिष्ठति ॥ किंप्रत्यया शारिपुत्र मज्जतीति । आयुर्धया  
कर्मधया आहारोपच्छेदा रदंप्रत्यया शारिपुत्र भजति ॥ किंप्रत्यया शारिपुत्र  
प्रतिसंधेति । अविद्याये अप्रहीयत्वात् तृष्णाये कमीकृतत्वात् कर्म चास्य भवति

1. BM "gavāñ cāri(M "līputrammuhgalyā" M "mukhāñ pañ" kāyo bhāṣāve | . —  
2. M ehi bhikṣavaṇ caṇa". — 3. M "bhāgaentā yelā hāi" shtānāñ yat kiñcā parivraja-  
kañ liñ "guptiñ pa" B "guptiñ po" BM "lpañ | sarva" rā samāñ prā" M "vatañ | sam-  
bhakāya pā" B "takāra koṇā || iryā" M "ṣā iryā" aulyathāpā "ṣatosapannā".

6. M "cālipa" BM "muhgalyā" uññ pañcānāñ(M "nāñ parivrajaṇṣatānāñ) pra". —  
8. M "cālipa". — 9. M "gavāñ pajañpenti" B "gavāñ pra" BM "tiṣṭa(M "ab(ha)naññāñ  
kiñ vi" M "uññ bhajjati kiñ pañsarvantañ pañsarvāñāñāññāñ | B "jijati kiñ pañsarv-  
antañ sarvapañsarvāññāñ kiñ apañsarvāññāññāñ | . — 9. M "cālipa". — 10. B cāvara cā  
jñāpenti prajñāpeti ca" M "cāliputra dhātavo prajñāpenti prajñāpeti cāvara dhātavo ti"  
BM "cāva tiṣṭhanti(B "eti ||) kiñpratyayā cāri(M "līputra(B "trā) cāvara dhātavo hāi"  
B "sindhento pa" M "tāñ pāṭhasarvanto pañsarvāññāññāññāñ | .

12. M "kto bhoga" (L. 14). — 13. M "cālipa". — 15. M "cāliputra jāññi 2" B "pa-  
trā jāññi" M "cālipa". — 16. M "cāliputra tiṣṭhāññāññāñ. — 16. BM "ākāra" M "cālipa".  
— 17. M "cāliputra bhakṣatāññāñ | . — 17. M "āyukāhaya kamma" BM "cāvara 1" M "cā-  
lipa". — 18. M "cālipa" BM "ū sva". — 19. B "prapetrāññāññāñ M "prapetrāññāññāñ B "kṛi-  
tatrāññāññāñ || ka" M "kṛitatrā kamma cā" ti paṭṭhāññāññāñ B "paṭṭhāññāññāñ | 2" M "cālipa" BM "mā-  
vati || .



- पक्षं अस्ति इदं प्रत्यया शारिपुत्र प्रतिसंधेति ॥ किंप्रत्यया शारिपुत्र न प्रतिसंधे-  
तीति । अविद्याये प्रहीणलानृणाये कल्तीकृतलात्कर्म भास्य भवति पक्षं नानि  
इदं प्रत्यया शारिपुत्र न प्रतिसंधेति ॥ चक्षुष शारिपुत्र आध्यात्मिकमायतनं अप-  
रिमितं भवति रूपो च बाहिरं आयतनं चक्षुषः आभासमागतं भवति । अना-  
५ पासेचनसमुत्थानकं तस्य ततो निदानं उत्पद्यति प्रीतिसुखसीमनस्य इन्द्रियाणि च  
प्रीणयति । ये पि शारिपुत्र धर्मा प्रतीत्य उत्पादयति प्रीतिसुखसीमनस्य इन्द्रिया-  
णि च प्रीणयन्ति ते पि शारिपुत्र धर्मा जाता भूता संस्कृता वेदयिता प्रतीत्य समु-  
त्पन्ना नैवात्मा नैवात्मनीया ग्रन्था आद्येन वा आत्मनीयेन वा ॥ अथ एवमन्यत्र  
कर्म चैव कर्मविपाकं च हेतुं चैव हेतुसमुत्पन्ना च धर्मा ॥ एवं श्रोत्रं घ्राणं जिह्वा  
१० कायो मनश्च शारिपुत्र आध्यात्मिकमायतनं अपरिमितं भवति धर्मा च बाहिर-  
मायतनं मनस्य आभासमागता भवन्ति । अनापासेचनसमुत्थानं तस्य ततो निदा-  
नमुत्पद्यति प्रीतिसीमनस्य इन्द्रियाणि च प्रीणयति ॥ ये शारिपुत्र धर्मा प्रतीत्य  
उत्पादयन्ति प्रीतिसुखसीमनस्य इन्द्रियाणि च प्रीणयन्ति ते शारिपुत्र धर्मा जाता  
भूता संस्कृता वेदयिता प्रतीत्य समुत्पन्ना नैवात्मा नैवात्मनीया ग्रन्था आद्येन वा  
१५ आत्मनीयेन वा । अथ एवं अन्यत्र कर्म चैव कर्मविपा[२४१]कं च हेतुश्चैव हेतु-  
समुत्पन्ना च धर्माः ॥

इदमवोचन्नगवानिस्सिंहा पुनर्वाकरणे भास्यमाणे सर्वेषां शारिपुत्रमीदृश्यायन-

१. M "cālipu" BM "saṁvettā". — 2. M "hīnatā tīrīhā" "nīkṛitavā kamma cāyā"  
B "i kamma cāyā hīnatā | pa" BM "pakāsaṁ na" M "cālipu" BM "saṁvettā | . —  
3. M "cāliputra adhyātmakam" B "na āyatanaṁ | apalīhā" hīnatā āya" M "kammā-  
ābhāsa āyatanaṁ hīna" B "ti na". — 4. B "anupāsemanāsa" M "anupāsemanāsa"  
tāya" B "naka tāya tato utpādi" a" M "nīrātaṁ a" B "pāyanti | .

6. B "ca pi cā" M "cāliputra dharmā ca pa" B "dharma pa" BM "utpadyan(M "dham-  
to pa" M "sukhaṁ sa" nī prīṇayati | te" B "yanti | te" M "cālipu" BM "ta dharmā pr-  
tityan(M "tīyati prīṇayati indriyāni ca prīṇayati(M "yanti te pi cāri(M "cāliputra  
dharmā jātā prahīṇāni manā(M "ta saṁvettā" B "cāyā" M "yito pa" BM "tāma nā-  
vātanānīrātanāni cāyā ānīyana(M "tāma) cā ānīyati". — 8. M "manā anīyana k-  
manā ca cāyā kammā" B "kāyā na he" BM "cāyā hīnatā manā" M "dharmaṁ a" B "rūpā  
a". — 9. B "cāyāni ghaṇā" M "cāyāni ghaṇā" cāliputra a" BM "ti | dha" M "rūpā ca k-  
hīraya" B "hīraya a" M "gātā hīrayāni".

11. BM "manāpa(M "pā) anupāsemanāsa ābhāsaṁ" M "nīrāta tāya" M "tātaṁ nā" ayya  
īdriyāni ca". — 12. M "cāliputraya dha" āyā āyatāni prīṇa" B "āyā dharmā utp-  
adyanti prīṇa" M "īdriyāni" B "pāyati | te" M "pāyati | pa cāliputraya dharmā jātā" BM  
"ākrītā cāyā(M "ākrītā" M "tāma anīyanaṁ" B "tāma cā ānīyati" M "tāmaṇya". —  
15. M "ta kamma cāyāni kamma" cāyānīrātanāni ca dha".

17. B "ānīrātanāni" M "pāma vā" cālipu" BM "manāpāyā" M "cāyā cāyā".



प्रमुखाणां मिश्रशतानां अनुपादायाश्चवेभ्यश्चित्तानि विमुक्तानि । आयुष्मांश्च म-  
हामौल्यन्धायनो सप्ताहोपसम्पन्नो अद्विवन्तां अद्विवशितां च अनुप्रापुणे चत्वारि  
च प्रतिसंविदानि साधीकरे । आयुष्मां च शारिपुत्रो अधेसामं प्रव्रजितो अधे-  
सासोपसंपन्नो अभिघ्नावशितां प्रज्ञापारमितां च अनुप्रापुणे चत्वारि च प्रतिसं-  
विदानि साधीकरे । आयुष्मां च मीनान्धायनो अचिरप्रव्रजितो अचिरोपसंपन्नो  
तिस्रो विधा साधीकरे दिव्यं चक्षुः पूर्वनिशामं आश्रयधर्यं ॥ इत्यनेनं सुयति ॥  
दीर्घनखस्य परित्राजकस्य सूचं कर्तव्यं ॥

मिशू भगवन्तमाहन्तुः ॥ पञ्च भगवन् कश्च भगवता आयुष्मांशारिपुत्रमौल्य-  
न्धायनप्रमुखाणि पञ्च मिश्रशतानि संव्रयिपरित्राजकस्य दारुणेपु इष्टिमतेपु विनि-  
वर्तयित्वा अनवरायातो जातिजराभरणसंसारनहनकान्तरातो तारिता ॥ भग- 10  
वानाह ॥ च मिश्रवो एतरहि एव मन एते शारिपुत्रमील्यन्धायनप्रमुखा पञ्च  
मिश्रशता संव्रयिस्व परित्राजकस्य दारुणेपु इष्टिमतेपु विनिवर्तयित्वा अनवरा-  
यातो जातिजराभरणसंसारनहनकान्तरातो तारिता ॥ अन्यदापि एते मया  
दारुणातो राक्षसीदीपातो राक्षसीनां हस्तगता विनिवर्तयित्वा चेमेण महाभमु-  
द्रातो उत्तारयित्वा अंबुदीपे प्रतिष्ठापिता ॥ मिशू आहन्तुः ॥ अन्यदापि भग- 15  
वन् ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि मिश्रवः ॥

भूतपूर्व मिश्रव अतीतमध्वानं अंबुदीपातो पञ्च वाणिज्यशतानि समुद्रनावाधि  
महतां समुद्रमवगाढा धनस्य चर्च । तेषां तं यानपाचं समुद्रमध्ये नतं मकरेण

1. M "pūhmatā ca ma" BM "maṇḍalyā" M "tāni tāni ca ānuprāpāṇe catvāri apra"  
B "tāni ta pra" BM "kare līthauṇi etāni ca" (M "cā" pra) dieghamukhaṇya parivṛṇakasya  
sāḥ (M "sū)trāni kṛitāḥ tasya bhagavato vṛddhāṇaṇi bhāḥyamaṇya dieghamukhaṇya parivṛṇa-  
kasya tatraiva prithivīpradeṣe sthitāya vīrajaṇi vīgatanūlāni dharmasūtra dharmasūtrāni  
vīgatanūlāni | śaśāṇāni bhikṣuṇi (M "kṣu)ṇi (M "pāṇi) ānuprāpāṇaṇi cātāni cānu-  
(M "ni nu)kiāni | āyu". — 3. M "cālipu" B "ano bhijāṇi vāṇiṇi prajāvaranāni  
prajā" M "tāni cānu". — 5. M āyāhmatāni ca" BM "maṇḍalyā" kare | di" khaṇyāni i".

7. M "kasya sūtrāni". — 8. M bhikṣuṇi bhaga" katanḥ | B "māḥ pa". — 8. M "g-  
van kathan" BM "śumatāni cā" M "cālipu" BM "maṇḍalyā" B "māḥāni pa" M "ma-  
khāni pa" BM "khaṇyāni cāni" B "cājaka dieghamukhaṇya vīra" M "dārdṛmāḥ dṛi" to  
jātijarā" B "āragṛha" M "āragṛhamukhaṇyāni" B "rāto | .

11. BM "tāni cāni" (M "hi) cāni māna cā cāni" M "hīpāṇaṇi cāni" "jāṇi cāni" puri"  
M "āḥāni" cāni cāni jāti jarā" B "āragṛhamukhaṇya" M "āragṛhamukhaṇyāni cāni" | B "to  
cāni" | . — 13. B anyedā" BM "āgāḥāni vi" B "āḥāni cāni". — 15. M bhikṣu  
āhāni | .

16. M "kharo" | B "vāḥ līth". — 17. B "tāni cāni" M "khaṇyāni cāni" BM "nāni līth-  
kharo jāni" M "nījakatā" ye māḥāni cāni vāḥāni" B "māḥāni cāni" M "āḥāni cāni" B "ā-  
thā to". — 18. B "tāni māḥāni" M "tāni māḥāni māḥāni".



मत्स्यजातेन मित्रं ॥ ते दानि तेन यानपावेण विपत्तेन देवदेवां नमस्त्यन्ति यो  
यहिं देवे अभिप्रसन्नो । केचिच्छिवं नमस्त्यन्ति केचिद्देश्वरं नमस्त्यन्ति केचित्स्कन्दं  
केचिद्गणं के[५४] ॥ चिदमं केचित्कुबेरं केचित्कर्कं केचिद्ब्रह्मं केचिद्गन्धर्वादिनां नम-  
स्त्यन्ति यथा रतो महासमुद्रातो जीवन्ता उत्तरेम ॥ ते दानि तेन यानपावेण  
विपत्तेन नानाप्रकाराणि ब्रह्मानि आदाय समुद्रमध्ये पतिता केचिद् घटिमादाय  
केचित्फलकं केचिदसायुधेणियं । केचित्परस्परं जीविताद् व्यपरोपेत्वा तं कुणपं  
आलम्बन्ति न महासमुद्रो मृतकुणपेन सार्धं संवसति अथ खनु तं कुणपं विप्रमेव  
स्नानं वा द्वीपं वा विपति ततः वयं पि एतेन कुणपेन सार्धं द्वीपं वा स्नानं वा  
उत्तरिष्यामः ॥ ते दानि वाणिजका तत्र महासमुद्रे ब्रह्मन्ता यातेन राक्षसीद्वीपं  
पिप्ता ॥ ते तहिं राक्षसीद्वीपे नानाप्रकाराणि नानाद्रुमसहस्राणि पञ्चन्ति ।  
यथा यथा च यातेन तन्तीरमण्योपिष्यन्ति ततो ततो प्रमदाशतानि पञ्चन्ति मा-  
नापिक्वानि दर्शनीयानि नानारंगरक्तवसनानि सार्वकारभूषितानि आमुक्तमणि-  
कुण्डलानि विचरन्त्यो काचिन्नयवधुकाकारा काचिदेवप्रसूतिकाकारा काचिन्न-  
ध्वमस्त्रीकाकारा वज्रानि राक्षसीशतानि मानुषीरूपाणि अभिनिर्मिणित्वा । समुद्रं  
ओतरित्वा एकमेको वाणिजको गृहीतो ॥ स्वागतमार्यपुत्राणां आर्यपुत्रा अस्मा-  
कमपतिकाणां पतिका मविष्यथ अनाधानां नाद्या मविष्यथ अबन्धूनां बन्धू मवि-  
ष्यथ । अस्माकं पि स्वामिका महासमुद्रे विपन्नयानपाचा सर्वे अनयातो वसन-  
मापन्नाः । ध्रुवमस्माकं जलधरो प्रसन्नो येन यूयं दमं द्वीपमानीता ॥ ताहि  
ते वाणिजा अंशेहि आरूपिता समुद्रातो उत्तारिता स्नाने प्रतिष्ठापयित्वा तेषां

1. M tadānīd tma<sup>2</sup> BM "ayanti | ya<sup>2</sup> "mo ke". — 2. M kecicchinnatā namasyanti  
kecid vai<sup>2</sup> B "gramayān namasyanti | ke<sup>2</sup> BM "i skanāthan ke<sup>2</sup> M "rupa kecid ya<sup>2</sup> "mā  
kecicchadruv kecid hru<sup>2</sup> BM "gām namasyanti | ya<sup>2</sup> M "drāto jara<sup>2</sup> "rend. — 3. M "dra-  
madhyam pa<sup>2</sup> B "tā kecid vṛttim t<sup>2</sup> M "kañ kecid ālāṅbhagrendyam B "yam ke<sup>2</sup>.

6. M *kecā parāpa* "vitali yāpāro" *kunāpān* B "nti na mṛtāsamu" M "mudrāte mṛi-  
takāpāya sī" B "rddhamā sanvāsati || s" M "tān mṛitakūpa" B "pati | ta" M "tato vyañ"  
śyānu | . — 9. M "tra umbasa" *kṣiptā*, — i.e. BM *te tahi* (M "tahi) *rākṣasāhripe*  
*kṣiptā te tahi* (M "hī) *rākṣasā* (M "sāhripe".

11. M yathā yathā va tāvānā tām tām āśrīyānti | tathā tathā tadā jñā " B "yanti |  
 ta " cyanti | māndyikā " M "cyanti māndpikāpikāpī dargandyanānāṁ ragurakṣa " bhūkālabhā "  
 curanto eṣ na va cūdhātakṣarā kārid evaṁ sūtikākārā lācī madhyamastrokākārā ha "  
 B "kācin na ca vadhākākārā kāciddevaṁ prastū " eṣ adyamantrikākārā " BM "hahani rā "  
 M "rūpam abhi " BM "ivā na " — 12. M "dratū ottari " moka vā " BM "to rā " — 13.  
 M "gām āryyaputra amā " BM "kā bhaviṣyatha | anāthānām nāthā (M "tho) bhaviṣya-  
 tha | n ".

17. M "pātre sarve" m āpuno. — 18<sup>1</sup>. M "nitāḥ | B "tā tūhi te" — 18<sup>2</sup>. BM tūhi tē  
vānānān mūṣe M "cūpind m " ullaritā B "chām vāpikānām".















- शवासो भवेय मित्रघातिसमागमो च भवेय ॥ अथ खनु स सार्धंवाहो शिरीष-  
गतो अयुपूर्णमयनो तां वाणिजकानेतदुवाच ॥ माहं देवो न यचो न किन्नरो न  
नन्धर्वो न शको न ब्रह्मा न विरूडको महाराजो वयं पि जम्बुद्वीपातो धनार्थाय  
यानपात्रेण समुद्रमवगाढा विपन्नयानपात्राः । एताहि स्त्रीहि उद्धृता वाणिज-  
कशतानि । ततः अस्माभिः सार्धं कीडन्ति रमन्ति प्रविचारेन्ति अपि सानं च यं  
अप्रियं न करोम ता चास्माकं विप्रियं नेच्छन्ति ॥ ते दानि अभ्यन्तरवाणिजका  
आहन्तुः ॥ वयं पि मारिष जम्बुद्वीपातो धनार्थाय यानपात्रेण समुद्रमवगाढा  
अस्माकं पि सागरमध्ये गतानां यानपात्रं विपन्नं । ततः मं एताहि स्त्रीहि उद्धृता  
पंच वाणिजकशतानि अस्माकं पि सार्धं कीडन्ति रमन्ति प्रविचारयन्ति यथा  
10 एतरहि युष्माभिः सार्धं । यदा युष्माकं यानपात्रो विपन्नो वातेन च येन राक्ष-  
सीद्वीपं तेन पिप्तो ततः एताहि राक्षसीहि द्यूयं दृष्ट्वा अस्माकं पंचानां वाणिज-  
कशतानां अद्भुतिया वाणिजकशता आश्चायिता ये अस्माकं मूलातो दारका  
आता ते पि सानं आधिता वयं अद्भुतिया वाणिजकशता इह तासनगरे प्रचिप्ता ।  
न एता मारिष मानुषिका राक्षसीयो एतायो ॥  
15 सो दानि सार्धंवाहो शिरीषगतो तेषामभ्यन्तरिमकानां वाणिजकानां तासन-  
गरप्रचिप्तानां तं वचनं श्रुत्वा भीतो चण्डो संविप्रो चञ्चलिं कृत्वा पृच्छति ॥ आचि-  
क्ष्व किं उपायं यथाहं तासां राक्षसीनां मूलातो स्वस्तिना मुञ्च्येय ॥ ते दानि  
आहन्तुः ॥ कार्तिकपूर्णिमास्यां केशी नामाश्वरा[१४३]वा उत्तरकुशद्वीपातो अद्भु-  
ष्टोष्ठं शान्तिं अकणं अतुषं सुरभितण्डुलफलं परिमुञ्चित्वा रमं राक्षसीद्वीपमागच्छति ।  
20 सो इहागत्वा पीप्ति वारां मानुषिकाय वाचाय शब्दं करोति । को इह महास-  
मुद्रस्य पारं मनुमिच्छति अहं स्वस्तिना उत्तारयिष्यामि । तं हयराजं शरणं

1. M "pijakān eta". — 2. M "dhanārthaya" B "gādhā vi" BM "pannā yānapātrāḥ (M "prā) | . — 4. B "dāhṛito vā" BM "nā ta". — 5. M "asmābhī sā" cāretī apī sūnāḥ vāyān a" BM "priyān karmā na cā (M "na | na co)smikān".

6. M "āha | . — 7. M "jasthānī" B "nān pānupā" mām ta". — 8. M "tao me okā- bhī stri" B "tāh me etā" M "pijastā" B "tānī karmā" BM "kān pi sādāhām o (M "rdāhan) tābhīh strībhīh kri" M "manti paridāropanti | yāhā etāhi yānapātrā vā" BM "rdāhām ya". — 10. M "drīpo to" BM "na kahiptā ta" B "drīdhīrā karmā" BM "cānām vāpija (B "ja- ka)catānām dvī (M "vṛttina vānījocātānām dvī)tiya vāpija (B "jaka)ratā khādītā te (B "tān ākhāyitā ye) pya "dārakajā" M "nām khāyitāh vāyān na atātiya vāpi" B "yam ātiya vāpi" M "kahiptāh | .

14. M "na etān mārī" B "rīshā mānosbhīk". — 15. M "toshānām abhaya" aṅgajā kri".

16. M "dvīdāpāthā kim upā" BM "thā ca tādātī" B "māhato". — 17. M "hatsaḥ | . —

18. BM "keṇa nā" M "vyamāsyā ke" hām aṇamān atā "māhām pha" B "dādhāpām ā".

— 20. M "ivā tripi". — 20. M "uttarishya" BM "nā tam".



प्रपद्यथ । सो युष्माकं इतो राक्षसीद्वीपातो समुद्रस्य पारं प्रापयिष्यति ॥ तेषां  
पंचानां वाणिज्यकृतानां यो वा तस्य हयराजस्य बालेष्ट्वमन्विष्यति अन्यतरा-  
न्यतरे वा चंगजाते तेषां पि च पुत्रवर्णा परस्परस्य चवन्विष्यति महाकारपुष्टि-  
स्मिन्तस्य अनुपपिष्यति शतं वा सहस्रं वा अनुपूर्वेण जम्बुद्वीपं प्रापयिष्यति । एषो  
च उपायो इतो राक्षसीद्वीपातो स्वस्तिना जम्बुद्वीपं गमनाय नास्ति अन्यो ॥ सो  
दानि सार्ववाहो तेषामवदत्तानां वाणिज्यकानामाह ॥ आनच्छथ दूयमपि सर्वं  
जम्बुद्वीपं गमिष्यामः । एवं तावत् नगरप्राकारं संघयथ हेष्ठतो वा खनय ॥ ते  
तं आह्वसुः ॥ न त्वं जानासि कीदृशी राक्षसीनगरं नातो वयं ब्रूय्यामः संघयितुं ।  
तुम्हे पुनः यदि इच्छथ पलायय एवं यो मोक्षो भविष्यति । अथ दानि तावनगरे  
प्रविष्यथ नास्ति यो मोक्षो ॥ गच्छथ दूयं चेमेव सार्कं देशं जम्बुके च नगरे च- 10  
स्माकं पितृज्ञातयो तेषां अस्माकं वचनेन पूच्छित्वा वक्तव्यं देशं दानानि करोथ पु-  
ष्यानि । अपि शब्दकपाजेन कुलेकुलेषु मिथिना जम्बुद्वीपे पसथ मा च पुनः समुद्रं  
ओतरिष्यथ यत्रेमान्नेदृशानि दुःखानि परस्य वा मेघकर्म कृत्वा जीविकां कले-  
ष्यथ मा च समुद्रमवतरणाय चित्तं करोथ यत्र इमानि एवंरूपाणि दुःखानि ॥  
सो दानि आह ॥ सारिष आत्मना गमिष्यामि पुरा मे राक्षसी प्रयिता विबुधेत् 15  
मा मे वानेया इह आगमनं ॥ सो दानि सार्ववाहो ततो शिरीषातो ओतरति  
इमेहि च अभ्यन्तरिमकेहि वाणिज्यकेहि खादिता वयं राक्षसीहि अविधाविधा ति  
विकुष्टं इदमस्माकं पश्चिमं ज्ञातीनां दर्शनमिति ॥

सो दानि सार्ववाहो ततो शिरीषातो ओतरित्वा घषानतेन मार्गेण गत्वा तत्र  
राक्षसीये शयने शयितो ॥ सो त[२४४] च शयनगतो चिन्तयति ॥ कथमेतेषां 20

1. M "kshasidvī" B "ti te". — 2. BM te parashah pañ "rājasya rāṣe" M "raṣṭra-  
laṣṭishyati | anyatarā" M "ra sūn abhaya" BM "parasya anulaṣṭha" M "laghaviṣhyati |  
mahā" M "kāpṛishṭam" B "pṛishṭam" gṛishyanti ८० M "gṛishyanti | ८१ "drishṭi pro-  
shayishyati | B "yishyanti | . — 3. BM rāṣe ca n". — 4. BM "kshasidvī" a".

6. M "ahyāni | . — 7. M "tān naga" gṛishṭha ba" B "kshatāto " nathā te" —  
7. B "kshatāto āha" M "kshatāto āhataṣṭha" | . — 8. M "tān yānā" B "nagarāto va" M "na-  
garāto B "yānā rājānā" B "nath | tān "tān tūnā". — 9. M "tān pa" rāṣe āha  
mukha". — 9. M "mukha B "kha pa". — 10. BM gacchatha | yā "kān pitar jātā"  
B "pṛichatha sa" M "pṛichatha va".

14. M "na kulokuleṣu bhikṣukūṭambudhī" draṣṭi oṭtarishyatha | tān "parasya pro-  
shyakarṇa kri" BM "roṣṭha yathā yatra". — 15. M "ānaya pa" B "ānaya gṛishyā-  
ni | pa" kshasidvī ri" M "kshasidvīni ba".

16. B "tān ca gṛishṭha" M "tān gṛishṭha oṭtarishyā rāṣe" B "tān ca āhaya" BM "atara-  
ma" B "dīnā yānā" M "dīnā va" BM "āha āh" M "kshasidvīni bhikṣukūṭambudhī" — 19. B  
"kshasidvīni pa rāja" M "āpa rājānā rājā". — 20. M "tān pa". — 21. B "kshasidvīni etc."  
M "tān rāja pa" B "drishṭi ca rāṣe" B "drishṭha" a" M "tān kṣ" B "kṣ pa".



- वाणिजकानां एतत्कार्यं संबोधेयं यथा मे स्वयं दृष्टो च श्रुतो च न च इमे रा-  
 चसी बुध्येन्तुः एषो च तुभ्यो कार्यो ॥ यदि एतेषां वाणिजकानां इदानीं एव अ-  
 संप्राप्तेन हयराजेन एतं कार्यं आचिषिष्यामि ततो एतेषां पंचानां वाणिजकशतानां  
 अन्यतरान्यतरो वाणिजको मत्तो वा प्रमत्तो वा राचसीनामाचिषेया ततो अनु-  
 5 तप्यनीयं भवेत्सर्वे च अनयातो असनमापदिष्येम ॥ तत्र पण्डिता प्रशंसन्ति ।  
 यस्य कस्यचि गुह्यं समाख्यातं दुर्लभा ते सत्पुरुषा ये शक्नोन्ति गुह्यं धारयितुं ॥  
 यं नूनाहं स्वयमेव एतं गुह्यं धारयेयं यावत्कौमुदी चातुर्मासी ततः सामं हयरा-  
 जेन इमं राचसीदीपमनुप्राप्तेन एतमादीनवं आचिषिष्यामि ॥ सो दानि ते गुह्यं  
 स्वकहृदयेन धारयति न कस्य चि आचिषति यावत्कौमुदी चातुर्मासी ॥ कौमुदी  
 10 च उपस्थिता हयराजो राचसीदीपमनुप्राप्तो । ततो सार्धवाहिन तेषां पंचानां  
 वाणिजकशतानामारोचितं ॥ मा अथ प्रमादं करोथ स्त्रीषु वा अन्नपानेन वा  
 गीतवाद्येन वा चन्ति किञ्चिदर्थमाचो यो भवन्तीहि सम सदाशातो श्रोतव्यो ।  
 अमुको प्रदेशो प्रतिगुप्तो तत्र सर्वे समागच्छन् ताहि स्त्रीहि शयिताहि ॥  
 ते दानि सर्वे वाणिजकशता ताहि स्त्रीहि शयिताहि तत्र प्रतिगुप्तप्रदेशे सर्वे  
 15 समागता समागच्छित्वा तं सार्धवाहं पृच्छन्ति ॥ अन्त्य सार्धवाह यं ते किञ्चि-  
 दृष्टं वा श्रुतं वा ॥ सार्धवाहो तेषां वाणिजकानां वर्तमानां सर्वामाचिषति ॥  
 एतं मम एवं चित्तमुत्पन्नं किञ्च एता स्त्रियो अस्माकं नगरस्य दक्षिणपंचातो नि-  
 वारेन्ति । ततः कौतूहलेन महता सहस्रोपिनीये शयिताये असिपत्रं गृह्य नगरस्य  
 दक्षिणेन पन्थेन गतो ॥ तत्र मे तास्मयं नगरं दृष्टं अद्धारं न चास्य द्वारं पश्चा-  
 20 मि वज्रजनस्य च कन्दनशब्दं शृणोमि ॥ सो हन्त नगरं अनुप्रदक्षिणीकरोन्तो

१. M "ryam ānicchidyā" B "ānicchidyā" BM "mā | tato a" M "m vānījaka matto" BM "st-  
 nām ānicchidyā" (M "ya) tato a" M "to'jam" M "padyīyānāb | - — 5. M "tra paṇḍitā pra-  
 śaṁśanti ya" B "paṇḍi prapśanti | -

6. M "cid guhyam āmākhyaṁtām || durlabha ya saipu" B "khyāntām durlabha" M  
 "knotti gu" B "tām yaṁ". — 7. M "m evam atām" BM "ryam | ya" B "tā amamā  
 ha". — 8. BM "evamāhri" M "aya cid ānicchidyānti | ya" B "ānicchidyā". — 9. M "stī-  
 lāb ha" prīptāb ta". — 10. M "citām | -

11. M "prasaḍam" B "rotha | stri" M "gita vā aṁti" B "gītārdīyo vā aṁti" M "tro. ro ya  
 bhavantohi" B "bhavanto" BM "protavyā | - — 13. M "ko padeco" B "tha | tā" M "tha |  
 tābhi stībhāb cāyibhābhāb B "yitābhi to". — 14. M "kagatābhi tābhi stībhāb cāyitābhā  
 tatra" guptopadeço" B "evam āmāga" M "evam āmāgātucchivā" BM "pricchati ja". —  
 15. M "kitācī dṛishṭām".

16. M "ettamānām evam āci" B "evam āci". — 17. M "atām māmanām" B "cittām  
 u" BM "aya ato stri" M "kshīpamā". — 18. M "tato kma" B "hato sīyārdīhīyo cāyitā  
 a" M "hato sīyārdīhīyo ca" nemo patthene go". — 19. B "dṛishṭām a" M "stībhāb aṁti-  
 cācī" kṛandacācām".



तस्य नगरस्य उत्तरे पार्श्वे उच्चशिरोपमद्रासीत् । सो ह तं शिरीषं अभिबुद्धित्वा  
तन्नगरमवलोक्येति ॥ तत्र च मे बहूनि वाणिज्यकशतानि उपबद्धानि वृष्टानि  
गुष्कानि धमनीसन्ततवातातपदग्धत्वधमाशानि कुष्मानि मलिनकेशानि पानी-  
यार्थं नखलीहि भूमिं खनन्ति बुत्पियामासमर्पितानि । अपराणि चकानशतानि  
वि[७४४]विमानि दशदिशो विकीर्णानि । तत्र च अमुकातो अमुकातो नगरातो ५  
अमुको च अमुको च वाणिज्यो ते च वाणिजा सर्वे च आगता । तेषां वाणिज्य-  
कानामाचिचितो । ये तत्र जीवन्ति राक्षसीहि खादितावशेषा अपरे पि अदृ-  
तियमावाणि वाणिज्यकशतानि ये एताहि राक्षसीहि खादिता ॥ ततो एता न  
मानुषिका सर्वाः एता राक्षसीयो ॥ यदि वयं यत्नं न करोम स्वदेशगमनाय एव-  
मेव सर्वे अनयातो असनमापयिष्याम एतेन राक्षसीगणेन ॥ यदि इच्छस्य राक्ष- 10  
सीणां हन्तातो मोक्षं चेमेत च जम्बुद्वीपं गमनाय केशी अश्वराजा उत्तरकुवरी-  
पातो अकृष्टोप्रां शानिं भुञ्जित्वा अकणं अतुषं सुरभितस्तुनफलं कार्तिकपूर्णिमायां  
इह राक्षसीद्वीपमागच्छति इत्यस्य राक्षसीद्वीपस्य उत्तरपार्श्वेण समुद्रतीरे स्थित्वा  
को पारगामीति घोषेति । ततश्च हयराजस्य समीपं गच्छामः । सो आर्षं  
चेमेत स्वदेशं प्रापयिष्यति ॥

15

ते दानि पंच वाणिज्यकशता सार्धवाहेन सार्धं राक्षसीनगरस्य उत्तरपार्श्वे गता ॥  
तेहि केशी अश्वराजा समुद्रतीरे तिष्ठन्तो वृष्टो येषमुद्रामित्वा को पारगामीति  
घोषन्तो ॥ ते दानि सर्वे पंच वाणिज्यकशता कृताञ्जलिपुटा तं केशिमश्वराजमुप-  
संक्रान्ता ॥ महाकाशसिक् तव शरणागतता सा वयं पारगामी गतो अस्माकं तारे-

१. BM "drishtvāni ca" B "santatāre" M "santapānāpāda" B "malinaka" rthācā ex-  
kharitā bhāni khantāni | kām M "māni khantāni kām" BM "tāpānāma". — 4. BM "ni  
karañi" M "lāni" kaṇṭhā "pāni dīpādiṣa rikā" M "dīpāni" B "ni tā". — 5. BM tāra ca amu-  
kāto nagarā B "rāto amukāto nagarāto amuko" M "kā" ca amuko B "kā" ca + (M "ca  
pā)niṣa tāhā amuko B "amukāto" pi nagarāto ita tāni sarveṣa mārgena te".

6. M "kāhā B "kāhāya | te". — 7. B tāra M "tā rākhāni khyāditā" rācā BM "re  
pi uttāra" M "etāhā rākhāni khyāditā B "ditā te". — 8. M "to ste mān" B "to  
etān mā" M "sarve tāni re" B "rācā | etā re" BM "ya ya". — 9. M "āya | evāni  
evāni sarveṣa" B "m evāni sarve" M "pānāpānāni | etā re" B "āyāni | e" gata ya". —  
10. M yaṁ dricchatha || rā "kāhāni kāmāni ca" B "kāhāni kāmāni ca" rācāpāto  
ākpi "lāni rācāni" M "lāni rācāni" rācāpāto "lāni rācāpāto" ita rācāpāto uttāra pāre  
B "lāni rācāpāto" rācāpāto i "tāre pāre".

१४. M tāra tāra te". — १५. M "mā" BM "kāni kāmāni te".

१६. M "ni sarve pānāni dīpānāni rthā" ita pāre gata B "gata te". — १७.  
BM tāra rācāni rācā "rācāni" B "rācāni" drishtvā gā M "tā rācāni" gācāni | . —  
१८. M pānāni "rācāpāni upa". — १९. M "rācāpāni" B "gācāni" M "mā-  
gācāni".



हि ॥ सो दानि अश्वराजा तेषां वाणिज्यानां समनुशासति ॥ यं वेनं अहं रतो  
राक्षसीदीपातो युष्माकं गृहीत्वा विष्कृत्य हीपित्वा खगपथेन प्रक्रमिष्यं ततो राक्ष-  
सीयो वे युष्माकं भवन्ति दारका वा दारिका वा तानि आदाय आगमिष्यन्ति  
वह्निं कश्यपकश्यानि प्रक्षपिष्यन्ति मा आर्यपुत्रा परवचनेनास्माकं परित्यज्य  
6 मा च इमं रमणीयं रत्नदीपं बह्वरत्नमनन्तरत्नं परित्यज्य ॥ ततः युष्माभिः तेषां  
राक्षसीनां वचनं नाभिन्नहृदितव्यं यो च तेषां वचनं अभिन्नहृदितव्यं सपिचो  
मविष्यति एषा मे भार्या एषो मे पुत्रो एषा मे धीता ति मयो राक्षसीनां वदमा-  
यता मविष्यन्ति मम पुष्टो धरणां प्रपतिष्यन्ति । ये च तेषां राक्षसीनां वचनं  
नाभिन्नहृदितव्यं [285'] न मे एषा भार्या न मे एषो पुत्रो न मे एषा धीता ति  
10 ये च निरपेक्षा मविष्यन्ति ते वास्तवमिच्छिष्टा मे स्वस्तिना वंशुदीपं गमिष्यन्ति ॥

एवं भिक्षवः स केशी अश्वराजा तेषां वाणिज्यकृतानां समनुशासित्वा विष्कृत्य  
हीपित्वा सर्वं वाणिज्यगणं आदाय खगपथेन प्रक्रान्तो ॥ ता राक्षसीयो तस्य  
केशिस्तु अश्वराजस्तु हीपणशब्दं श्रुत्वा स्वकस्वकानि दारकदारिकानि आदाय आ-  
गता । मा आर्यपुत्रा परवचनेन अस्माकं परित्यज्य मा च इमं रमणीयं रत्न-  
15 दीपं बह्वरत्नं अनन्तरत्नं परित्यज्य ॥ ये अन्तु भिक्षवः तेषां वाणिज्यानां राक्ष-  
सीनां मूले सपिचा अमून्तुः ते दानि पुष्टो महिं पतिता ये निरपेक्षा अमून्तुः  
ते स्वस्तिना राक्षसीदीपातो वंशुदीपमनुप्राप्ता ॥

स्यात्खलु पुनः भिक्षवः युष्माकमेवमस्यादन्यः स तेन कालेन तेन समयेन केशी  
अश्वराजा अमूषि । नेतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः । अहं स भिक्षवः तेन

1. M "nuṣṭamyaṭi | . — 4. BM "lāṇa aban te i " pāṭo amākaṇṇo " B "trīṭṭhittiyāṇi hi"  
M "tyaṇi hīhā" B "shittā aṅgapaṭṭhāsa kramā" BM "shyaṇi | te" M "āyo yo yashmāṇ-  
kaṇṇi bhavati | dāra" B "bhavati dāra" M "rikā kā kī" BM "amāhayaṇṇi | bahunī karuṇa"  
B "ni ca yaṇapi" M "ni ca. paṭṭayishyaṇṇi | mā ā" BM "putra para" M "kaṇṇi parityajatha  
mā ca imāni dāraṇakodārikāni parityajatha | mā ca imāni" BM "buraṇṇaṇa a(B "ni e)ṇanta-  
raṇṇi parityajatha | . — 5. M "amābhāsa teṇhāṇi " mīṇa vacanṇamāṇi nā" BM "kha bhavi-  
shyaṇṇi | eṇhā me hīhā " te eṇhā me dhi" M "lāṇi hīhāyaṇi rā" BM "ṇam āgata bhavi-  
shyaṇṇi ma" B "prishṭato dha" M "dharanyāṇi paṇ".

8. BM "dhishyaṇṇi(M "nti | ) na me hīhā" M "ryā na me putro eṇhā na me yaṇhā dhi-  
tāni yo ca ni " viśyaṇṇi me bahunī aṇi" B "viśyaṇṇi | te" M "evaṇṇi jaṇhāṇi".

11. M "khaṇṇa sa ka " ṇṇaṇa" B "shkṛittiyā hi" M "shkṛittiyā hīhāṇi sarvaṇi". —

12. M "lāṇi rā" BM "keṇishya a" M "jaṇṇa hīhāṇa" dhiya gata ā" B "tā mā". — 13. M  
Arya" BM "kaṇṇi parityaja(M "jya)ṇṇa | mā ca eṇa" M "ni parityajatha | mā ca i " yaṇi  
raṇṇaṇi " imāni parityajatha | . — 14. M "khaṇṇaṇi māṇa ṇṇaṇaṇi abhāṇaṇi | te dā"  
B "prishṭato ma" M "mahī patitā yo nirapekhaṇi abhāṇaṇi te eṇa" B "tā | yo nirapekhaṇi  
abhāṇaṇi | te eṇa".

18. BM "shi nai". — 19. M "hetor aṇaṇi". — 20. M "leṇa teṇa ka" B "lāṇaṇi | .



कालेन तेन समयेन केशी अक्षराजा अभूषि ॥ स्नात्स्नान पुनः मिषवो युष्माक-  
मेवमस्मादन्यः स तेन कालेन तेन समयेन पंच वाणिज्यकृतानि अभूषि । न  
खल्वेतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः । एते ते मिषवस्तेन कालेन तेन समयेन पंच  
वाणिज्यकृतानि अभूषि ॥ तदापि एते मया दासतातो राक्षसीदीपातो उद्ग-  
रित्वा चेमेण महासमुद्रं तारयित्वा अंबुद्वीपे प्रतिष्ठापिता । एतरहिं पि एते  
मया दास्येषु वृष्टीगतेषु निवर्तयित्वा अनवरामातो वातिव्ररामरणसम्भारमह-  
नकान्तारामातो तारिता ॥

सर्वेभ्य जगदित्थान उद्देजेत्थान मानसं ।

शृणोच एकाद्यमना सुप्रसन्नेन चेतसा ॥

धर्माद्युक्तं आह्वानां रोमहर्षणसंजनं ।

10

पूर्वं चरितं भगवतो शृणोच चित्तं प्रसादित्वा ॥

अथ तस्मिं काले अक्षराजा अभूष अहं करुणनामी ।

तारेसि वाणिज्यगणां राक्षसीदीपावणतोधात् ॥

तेन तु पुन समयेन समुद्रमुपयातो वाणिज्यकण्ठो ।

अमीतरङ्गमा[१४५]मं चङ्गरजवन्तं धनार्थाय ॥

15

अथ मकरमत्स्येन मिच्छे तं दानपात्रं नवणतोद्ये ।

अभिद्रवति वेगतर्णो मरुडो च पचयतिन ॥

तस्मिं विकीर्यमाणे रवन्ति आर्त्तस्वरा उदधिमध्ये ।

देवां च नमस्यन्ति यो यादृश अस्ति अधिमुक्तो ॥

केचिच्छिवं केचित्शैववन्तं स्कन्दं चमं कुबेरं च ।

20

अपरे सहस्रनयनं विशृङ्खलं च दिशां च परे ॥

1. M "punar bhikshavah ya" BM "shukkanim ara". — 2. M "drastān | : — 3. M "hetor eto". — 3. M "kshavo tena kā" śālipu" BM "manūgalyā" M "bhāshā no khaly etad evaṁ tad eva drastānyān | : — 4. BM "ritrā kshamepa" M "mudra tāra" pāth. — 5. BM "teshu vivartta" M "jālijarā" BM "nairugrahayakāntārā" (M "kānāntāto".

8. M "saṁghogayā". — 9. B "sa" cpi" M "saṁgho" "gramanān sa". — 10. M "yukta cro- dāhā" "harchasatā" B "saṁghajananān | : — 11. M "tasmā kāle tasmā samaye agya" B "tā tasmā samaye agya" BM "bhāvānān" B "lābhā tā". — 12. B "kshaddat" M "kshaddat- tryanā bhi" (l. 16). — 13. B "tana kha pāna sa" m "apajāle vāyijānān gramān | : — 14. B "harmatarnūgamolinasān ha".

16. BM "bhūjyate yā" B "toyane a". — 17. M "ābhilāshapagavatirūpa ga" B "ābhilāsh- pava" BM "tana tā". — 18. M "ryamāna ra" "avānān u". — 19. B "dovā ca na" M "dovā na- masyanti | yā yādriṣa samānā adbhūmuktān B "driṣam samānā adbhūmuktān | : — 20. M "yam koci varuṣān kocih vai" B "skandha varuṣān ya" M "skandha ya" "rami vpa".

21. M "tasmā samayān na vi" B "rādhakān".















- 五、《说文解字》与《说文解字注》











- अथ वा सहस्रनयनो विहृङ्को अन्यो वा यथो ॥  
 मोचेहि मो सुदुःखितां भवतु ते कारुण्यं नरपम ।  
 इमेषां पुनर्भवन्तु स्वदेशप्रियवन्तु प्राप्तीनां ॥  
 मो चक्षुर्पूर्णनयनो प्रतिमणति वाणिज्यो गिरीपगतो ।  
 नाहं आर्यपुत्र देवो नामो नन्दो मुह्यको सुदर्शो वा ।  
 न चाहं सहस्रनयनो विहृङ्को नैव यथो वा ॥  
 वयमाद्या धनार्थाय योगाढा सन्नितपति ।  
 भिक्षयामा क संजाता ते क इस्वीहि उद्धृता ॥  
 ता मं सन्त्यक्प्रतिवर्तन्ति शुश्रूषुषुषान् व मातरो ।  
 . . . . .  
 यं प्रियं मो मानुषीयो न ता इच्छन्ति विप्रियं ॥  
 युत्वा भयंकरिं पाथां इदमाहन्तु वाणिजा ।  
 ययं पि जंजुदीपातो योगाढा सन्नितपति ॥  
 भिक्षयामा क संजाताः ते क इस्वीहि उद्धृता ।  
 ता मो सन्त्यक् प्रतिवर्तन्तु यथा युष्माकं मारिय ॥  
 वाणिजानां शता पंच ये क एताहि उद्धृता ।  
 ततो चहृतिषा एव चवसेषा तु खायिता ॥  
 ये पि सं पुत्रका आसि बालका मंत्रुमाणिनो ।  
 ते पि खायिता एताहि रसनृदाहि मारिय ॥  
 नेता मारिय मानुषीयो राजसीयो भवानिका ।  
 अमिपट्टधराइद्या राजसियो मानुषीरूपा ॥

1. M. aha saha" B. "cūḍhako" BM. "anyo vā yakaho mace". — 2. BM. "tu te karuṇaṁ narakahilo 1". — 3. BM. "bhavantu deśasāha priyabandhu" M. "yathā bhavānti" vipro M. "pravāḥ" M. "sādhān | 10". — 4. BM. "pati pratibhā". — 5. M. "daro vā nā" ko savaṇṇe sāha na" B. "savaṇṇe vā na cā".

6. BM. "maivāhaṁ yakaho vā va". — 7. BM. "māyā dha" M. "lilayati" B. "lilopati bhi". — 8. M. "jātāh te" B. "jātā | 10" M. "etthā uddhṛito | . — 9-11. M. tānaṁ va" B. "kprativartatā | pāthā" M. "kprativarta prativartatā | suṇṇaḥ pūra mātaro ca apī sannaṁ apī ye priyā mi mānuṣiye icchānaṁ na vā icchanti | vāṇiṇaṁ 10". — 12. M. "nāh | vā-ṇiṇā 12". — 13. M. "tān bhi". — 14. M. "mājānaṁ vā mājānaṁ mānaṁ samya". — 15. M. "etthān | 10" kaṁ pāri" BM. "cha va".

16. B. "cātānaṁ paṇi" B. "dāhita ta". — 17. M. tātaḥ sātākaḥ sātā vā" B. "to sātākaḥ sātā vā" M. "cāhaṁ tu khāyitāh | . — 18. M. "bhāṇito B. "nino te". — 19. M. to shi khāyitāh o" B. "etāhi va" M. "rasanṛdhā tā māriva". — 20. M. me to mārī" B. naite mā" M. "shīyo khaḥkhaṁ".

21. M. sūpatradha" B. "māharāpā | M. "rāpāh".



ततः मूयस्त्रा मावाय संविप्रो आसि वाशिप्रो ।  
 सो तां पृच्छीय मेधावी राक्षसीदीपातो निःसरं ॥  
 हन्त मारिय आख्याय कथं मोचो भविष्यति ।  
 जीवितान्तकरा घोरा कथं गच्छेम स्वसिना ॥  
 ते च तस्य समाख्येन्तु हितेषी अनुकम्पया ।  
 यथा दृष्टं श्रुतं चैव राक्षसीदीपातो निःसरं ॥  
 कार्तिके मासे कौमुदीपूर्णमास्यां आगमिष्यति ।  
 वलाहो तुरगो शीघ्रो मञ्जुकेशो हयोत्तमो ॥  
 अनुपूर्व सुचिरांगो विशुद्धकायो सुगन्धो धुतबानो ।  
 वज्रवां जवेनुमेतो वातवचसमो चनिन्नघायी ॥  
 बाणशिरो पद्मनिषो बाणाहकुलेन अभिनिर्वृत्तो ।  
 हिमवन्तश्चिखरसदृशो मेघस्वनितर्जु [२८७] दुमिनिनादो ॥  
 सो मुत्वा चतुषमजगं स्वकिर्वा तपदुलफलं प्राप्तिं ।  
 स्थितो सामरस्य तीरे राक्षसिनगरोत्तरे भागे ॥  
 उन्नामितउत्तनांगो भाषति वाचां रमां तुरगराजा ।  
 को यो गन्सति पारं समुद्रस्य जवणतोयस्य ॥  
 कं स्वसिना नयामि कस्य मम स्रग्धतु वचसं नाम ।  
 तं वो उपेय शरणं सो नेष्यति स्वसिना पारं ॥  
 एव मारिय पुष्पे पि उपेय हयसाङ्ग्यं ।  
 आयसं नगरं तार्य जघेय राक्षसीपुरं ॥

5

10

15

20

1. M *lato bhā* "mātrayā sūti". — 2. B "nīhārañ" | M "nīhārañ kārtili" (l. 7. *les vers 7 et 8 sont transposés devant 3 et répétés à leur place*). — 3. M "āshyāha mōksho" BM "shyāta" | — 4. BM "ntakarkū gherō (M "rōñ) ka". — 5. M "mākhyāsi hi" B "khyāti hi".

6. B "nīhārañ" | — 7. BM *kārtili* (M, "kai" kau "māyāha āga". — 8. B *vārāho* M, "turoñgo cō" Hamah | *anupārvañ hañtā mō*". — 9. M "pārva turoñrōñ" *gaodhañ* | *dhañtabālo* B "ndō dhañtabālo ha". — 10. B "sūti vātenu" M "javanu" *samah* | *anilayāni* B "nu" | *anilayāni kō*".

11. B *kākeçyā pa* "kūlāni dhinirvīto hi" M "kujrānīdhinirvīto" | — 12. BM "kha-  
 rajā (M "sa) dīçānāgghānīdānāhāñchabhi" B "nīddha" | — 13. BM "jāñ sūti". —  
 14. BM "tiro" | *rōk-hāsināggarāya uttare bhāge u*". — 15. M *annami* BM "go lōkabhā-  
 (M "chāñ) *chāñ turo* (M "mōñ gā".

16. BM *kō gamati pā*". — 17. B "sya manā riddhyanu racanāñ" | M "riddhyanūta raca-  
 nāñ tām vo". — 18. B *lām ro u*" M "ullā gā" B "nā jāmō" | — 19. B *esha mā*" M *esha*  
*mā* "hayanāhāyem" | — 20. BM "jāñgetha".



- अथ खनय हिंतातो ततो बंसय स्वसिना ॥  
 हन्त मार्ये न चागामि संघयने पि वर्धति ।  
 आसीयति खनने पि बृह ताघनयं पुरं ॥  
 नास्ति मोघो इतो आर्ग कर्मवदान मारिय ।  
 5 स्वयंकृतेहि कर्महि अंशुदीपापवर्धिता ॥  
 स्वचित्तयमदृतेहि भेषिता यमशासनं ।  
 युष्मे खु दानि वञ्छेय चप्रमादेन स्वं बृहं ॥  
 छातयो च सो वदेष देव दानानि मारिय ।  
 मा च सो चित्तमुत्पये समुद्रमवमाहितुं ॥  
 10 अपि खण्डकपालेन भिचयती कुन्तालुनं ।  
 स्वजनेन सहवासो न तु एतादृशं दुःखं ॥  
 वाचितं न घटेनस्य वचनं भेषकानि च ।  
 स्वजनेन सहवासो न तु एतादृशं दुःखं ॥  
 हन्त मारिय नंसामि मुग्धा धाप न मुच्यति ।  
 15 योमं मा धूर्ता जानाति पीरुपेयं एतामता ॥  
 तस्य च ओरुहंतस्य विजुष्टा अविधाविधा ।  
 स्वदेशं मनसीकृत्वा पुनः शस्त्रेण वेधिता ॥  
 सार्थको ओरुहित्वान गत्वा मार्ये यचानतं ।  
 सहसोपिनीआसगच्छिं श्रयन्तो अभिसंविगे ॥  
 20 सो च तव विचिनेति कथं बोधिय वाणिजां ।

1. BM "khana(M "khala) hantā tato gāṇicathā(B "gāṇa) ara" M "stiporathā | . — 2. M "hantā mā" BM "yanto pi varidhātī ā". — 3. B "nantī dṛi" M "nantī dṛi". — 5. M "drī-  
 pan skarihito | B "drīpāto karahito | .

6. B "Hajamādū" BM "prekashito yamaṣā". — 7. BM yashma kha(M "sha) dānī" M "pramoda svayam gṛi". — 8. M "ca na ra" B "rāha | M "rāhaḥ | . — 9. B "dye  
 yā sama" M "dyeyam sama". — 10. B "oḍakapāṇa kula" M "oḍakapāṇa svajamā  
 kula".

11. M "saharāḥ na trahairamā tādṛi" B "sa natrāhātādṛi" M "duḥkhaḥcitātī | . —  
 12. BM yācitena gharitī(M "sa āparitāḥ vatanātī" M "ni ca | . — 13. M "hantāraḥ na  
 ta duḥkham etādṛiṣṭī | . — 14. B hanta māriṣa gāṇicāmī" M hanta gāṇi māriṣaḥ sa".  
 — 15. B yugā na dhātī jā" M yugav dhātī jā" paurāḥeyā i" B "paurāḥeyā i".

16. M "ca proruhaṇṭasya cikrushiḥ abhīdhāvidhā | . — 17. M "caḥana vikṣito |  
 B "na vikṣito | . — 18. M to rthato o" B sārthato o" M "mārgaḥ". — 19. B "piniye ā"  
 M "sannemāḥ cōyati abhi" B "cayanti abhinamāṇiṣṭha ca | M "vīṣṭha ca | . — 20. B ta-  
 tra" M tatraiva ca vi" B "tham bādha" M "bādhaḥ".







- को गंसति वो पारं समुद्रस्य लवणतोयस्य ॥  
 कं स्वस्तिना नयामि कस्य मम चक्षुष्यतु वचनं ।  
 तं वयमुपेयं शरणं सो जेयति स्वस्तिना पारं ॥  
 तस्य ते वचनं श्रुत्वा सार्ववाहस्य वाणिजा ।  
 समया सञ्चिता सर्वे अगमु उत्तरां दिशं ॥  
 ते गम्य नातिदूरं पञ्चन्ति तं वाणिजा तुरगराजं ।  
 स्थितं सागरस्य तीरे राक्षसिनगरोत्तरे भागे ॥  
 उन्नामितउत्तमार्गो भाषति वाचां इमां तुरगराजा ।  
 को गंसति वो पारं समुद्रस्य लवणतोयस्य ।  
 कं स्वस्तिना नयामि कस्य मम चक्षुष्यतु वचनं ॥  
 तस्य ते वचनं श्रुत्वा हयराजस्य वाणिजा ।  
 अञ्जलिं प्रगृहीत्वान इदं वचनमब्रवीत् ॥  
 शरणं ते प्रपश्याम सर्वे जीवे हितावह ।  
 अस्माकं च जेहि पारं तव वचनं चक्षुष्यतु ॥  
 आह च तुरगराजा इदानीं वाचायां ग्रहित्वान ।  
 तूर्णं प्रपन्नाधिप्य एतं वो मनसि कर्तव्यं ॥  
 यदि युष्माकमेवमस्त्रात् ममैव भार्या ममैव पुत्रो वा ।  
 ममैव धीतरो वा अवशावशमेवैष भूयो ॥  
 अथ युष्माकमेवमस्त्रात् न ममैव भार्या न ममैव पुत्रो वा ।  
 न ममैव धीतरो वा तं गंसय स्वस्तिना पारं ॥

1. BM 'toyasya kait'. — 2. BM 'sya ma(M 'sa)ma rituro(M 'ra)namū | : —  
 3. B 'pamā caranām so | no' M 'pamā trāna so'. — 4. M 'asyā so'. — 5. M 'agrá  
 eshi' BM 'gamo-uttarādīcām | .

6. M 'mya tñatidē' BM 'nti vāpi' BM 'rājām sthi'. — 7. BM 'sthitām | rājasya  
 dhitaro(M 'ro) rākshasīnagara(M 'rājasya)sya uttare bhāgo | . — 8. B 'mito utta'  
 M 'bhābhanti cātām turāṅga'. — 9. M 'ti rah pātirām'. — 10. M 'nāpāmi' BM 'sya  
 manna ridhya'.

11. M 'vāpāpāmi | . — 12. M 'āpāpāmi'. — 13. BM 'sya' M 'padyama' B 'arvām  
 bē'. — 14. B 'kāni nchi pārañ amākañ ridhyatu vacanām M 'pārañ amākañ co co-  
 ranām adhyatu | . — 15. BM 'āma(M 'mañ) co' M 'turāṅga' BM 'dānām dārakañ  
 grabe(M 'grih)tvā ca | .

16. BM 'karuṇām prapāyishyanti tān so'. — 17. M 'vam aya manaiśha śhita'  
 B 'syāt manaiśha manaiśha putro rah śhī'. — 18. B 'ro ro avasāya' M 'ro avasāyama  
 eshya'. — 19. M 'vam aśhā na manaiśha bhā 'tr so B 'ro rah na'. — 20. M 'na  
 manai śhitaro so tato tān gamyatha' B 'ro rah tato tān gamyatha svasti pā'.



एवं समनुशासित्वा वाणिजानां हयोज्जमो ।  
 अनुकम्पया काशिको इदं वचनमब्रवीत् ॥  
 एहि मारिष मद्रं च वाणिजा भद्रमस्तु वो ।  
 अहं वीज्जारयिष्यामि दाहणाद्वयमेखात् ॥  
 सो वाणिजां गृहेत्वा प्रकान्तो मेदिनीयं सगपथेन ।  
 आकाशे निराजन्ते मरुपथविहंगवायुपथे ॥  
 देवगणा दानवगणा भुजगगणा यक्षराक्षसा भवने ।  
 वस्त्राणि धामयेन्तुः साधु साधु महासत्त्व ॥  
 निःसंशयं भविष्यसि शास्ता सचिरेण लोकप्रबोधितो ।  
 तारेष्यसि जनदिदं जराभरणसागरात्पारं ॥  
 येषां च एवमासी सन्नेष भार्या सन्नेष पुत्रो वा ।  
 धीता वा हयपृष्ठाङ्गान्ताः सहि अभितो नुदिताः ॥  
 येषां च तप आसी न सन्नेष भार्या न सन्नेष पुत्रो वा ।  
 न सन्नेष धीतरो वा ते स्वस्तिना पारमुत्तीर्णाः ॥

.....  
 ..... एवमेव इह जम्बुद्वीपे समागताः ॥  
 ये नैव ब्रह्मधिष्यन्ति वचनं धर्मराजिनो ।  
 असन् ते निगम्यन्ति राक्षसीहि व वाणिजा ॥  
 ये तु पुनः ब्रह्मधिष्यन्ति वचनं धर्मराजिनो ।  
 स्वस्तिना ते गमिष्ये[ १४४ ]ति वाक्ताहिम इव वाणिजा ॥  
 पूर्वनिवासं भगवान्पूर्वजातिमनुस्मरन् ।  
 वातकमिदमाख्यासि शास्ता निष्पूणमन्त्रिके ॥  
 ते स्तब्धाः ते च धातवः तानि आयतनानि च ।

1. M "cānyitā". — 2. M "sha bhāṣitān va vā" — 3. M "pūjān gra" BM "dama 1".  
 4. M "kāce bhagupathana nilālabhe marupakalavilvāṅga" BM "the de". — 5. BM de-  
 vāṅga dānavapāṇā bhujāṅgaṅga (B "jāṅgaṅga") ya" M "cālabha bha" BM "vane va". —  
 6. BM "bhāṣa (B "mayāṅga" || 14" "va nih". — 7. M "abhyatā" | 144 | 14" B "n | 14".  
 8. M "ahātā na mahyātā dāt mātā | mātāṣa bha" B "ca mahyā dāt mātāṣa bha"  
 BM "te vā mātāṣa dāt". — 9. BM dātāro vāle ha (M "la bhagupathā" M "ahātā")  
 bhāṣātā mahūm anūdītā (M "(1) ya". — 10. BM "dāt va mātāṣa (M "ahātā") bha"  
 te vā va". — 11. BM "ro vā va" B "ram vāṅga" || 14" M "rpa" || 14".  
 12. M "m vāṅga i" gātā | . — 13. B "nā | va" BM "jāṅga" | . — 14. B "mātā dāt  
 vāṅga" M "mātāṅga" BM "mātā va vā" M "pūjā" | . — 15. BM yona pa" B "jāṅga" | M  
 "jāṅga" | . — 16. M "pūjā" | .  
 17. M "nāṣa bha". — 18. BM "nāṣa te dātāro dātāṅga".



आत्मानमधिकृत्य भगवानितमर्थं तु चाकुरे ॥  
अनवरायस्मिं संसारे यव मे उचितं पुरा ।  
वान्ताहो इं तदा आसी संजुक्तेषो ह्योत्तमो ।  
वाणिजानां श्रुता एव आसि संजयिनो तदा ॥

एवमिदं अपरिमितं बह्वदुःखं  
उद्यनीषचरितमिदं पुराणं ।  
विमतज्वरो विमततथो अशोको  
स्वजातकं नापति भिषुसंघमध्ये ॥

समाप्तं शारिपुत्रमौद्गल्यायनप्रमुखानां पंचानां भिषुश्रुतानां  
रावसीदीपचिह्नानां वातकं ॥

अथ खलु संजयी वैरटिपुत्री परिव्राजको राजगृहे नगरे चत्वरशृंगाटके श्रवणा-  
मुखेषु चाह ॥

आगतो यमसौ यौतमी भगवानां गिरिव्रजं ।  
(सर्वे संजये) नेत्वान् कं सु नाम नयिष्यति ॥

15 एतं प्रकरणं भिषु भगवतो आरोचयन्ति ॥ भगवानाह ॥

नयन्ति चे महावीरा सद्धर्मेण तथावता ।  
धर्मेण नयमानानां का असूया विजानतो ॥

भगवान्सम्यक्संबुद्धो यदर्घ्यं समुदागतो तमर्थं अभिसंभावयित्वा राजगृहे विहरति  
शास्ता देवानां च मनुष्याणां च ॥ अस्योपीत्खलु कपिलवास्तवा शास्त्रशास्त्रा-  
20 यनीयः । भगवां किल प्रवृत्तप्रवरधर्मचक्रः राजगृहे विहरति देवमनुष्याणां

1. M "Hhañi vya". — 2. M "purāṇi" || — 3. M "vālohāñi āhañi āsi sammajjako" B "hañi  
āsi mājā". — 4. BM "yātā tathā" || — 5. BM "idam" "dubbha" "pāñi" "si".  
7. M "sigatābhāro" "gokhañi" "vajjātañi" "bhā". — 9. M "iti" "sammahāvastuvadāno" "ālipa"  
BM "mānūgalyā" B "yogapra".  
11. M "ivarañi" "sāñi". — 13. B "āgama" "ra" M "sammāyo" "gandhamā" BM "gallhā" "ca" "gīrīvra-  
yāñi" "nāñi" M "sigatābhāro" "vajjātañi" "tāhina" M "tāhina" "nāma". — 15. M "dubbha" "dubbhi" "bha".  
16. BM "māyattiyā" "maha" M "gata" | "tathāgata" "prāptā" "prāptā" "māyattiyā" "uttā-  
māñi" || B "gata" | "tathāgata" "prāptā" "māyattiyā" "uttāmañi" || — 17. B "kā" "āso-  
jā" "vijānata" | M "kā" "āsojānita" "nato" | — 18. B "pādarcattha" "sa" M "dārtha" "sa" BM "gata" |  
ta "pāñi" "ca" "a". — 19. BM "abhi" | "khala" M "pālarastuvadāno" B "lavastuvadāno" M "kyo-  
kyapatāyā" "bha" B "kyōpaniyā" "bha". — 20. M "rūmācakra" "rā" BM "ū" | "do" B "rūmācaryā"  
"cāra" M "rūmācaryā" "cāra" ||



अर्धचर्या चरमाणो ॥ अथ खनु कपिलवान्तवा शाक्या येन राजा शुबोदनो  
तेनोपसंक्रमित्वा राजानं शुबोदनमेतदबोधत् ॥ भगवान्महाराज अनुत्तरां सम्ब-  
क्ष्ण्वोधिभमिसंबुद्धो प्रवृत्तप्रवरधर्मचक्रः देवमनुष्याणां अर्धचर्या चरन्तो राजगृहे  
विहरति । साधु महाराजा भगवतो दूतं प्रेषयतु । अनुकम्पिता भगवता देव-  
मनुष्या । साधु भगवां चातीं पि अनुकंपतु ॥ राजा शुबोदनो आह ॥ एवमस्तु ५  
विसर्जयतु ॥ तेषां शाक्यानां भवति । कीं प्रतिक्ष्यो भगवतो दूतो घोमो  
च ॥ शाक्या आहन्तुः ॥ महाराज अथ ताव छन्दको स येव भगवतो कुमा-  
रमृतस्य उपस्थायको एतेन साधु कुमारी अभिनिष्कान्तो अथ पि उदायी पुरोहि-  
तपुत्री भगवतो कुमारमृतस्य दारकनयस्त्री [३४९] अभूषि सहपांगुलीडनको ।  
एतं प्रेषयतु ॥ ते दानि वुञ्चन्ति । छन्दकान्तोदायि गच्छथ राजगृहं भगवतो १०  
सकाशमुपसंक्रमेथ भगवती वन्दनां वदेथ एवं च वदथ । अनुकम्पिता भगवता देव-  
मनुष्याः साधु भगवां चातीं पि अनुकंपये । यं च वः भगवां ज्ञेयेय तं कुर्याथ ॥

ते दानि राज्ञो शुबोदनस्य प्रतियुत्वा कपिलवस्तुतो नगरातो निर्गम्य अनुपूर्वम्  
राजगृहं अनुमाप्ता वैशुवनं कलन्दकनिवापं ॥ अथ खनु छन्दकान्तोदायि येन  
भगवान्तेनोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते अस्तान्तु ॥ १५  
भगवान्स्तान् आह ॥ छन्दकान्तोदायि किं वी आगता ति ॥ ते आहन्तुः ॥  
भगवन्तं कपिलवस्तुं नयिष्यामः ॥ भगवानेतस्मिं वस्तुस्मिं एतस्मिं निदाने एतस्मिं  
प्रकरणे ताये वैकाये इमां धर्मपदां भाषति ॥

यस्य जितं नाथ जीवति जितं अस्मा न जिनाति अन्तको ।

तं बुद्धमनन्तगोचरं अपदं केन पदेन मेय्यथ ॥

20

१. B 'lavania'. — २. BM 'harā saṃmāya' M 'rnetakrañ de' rihacaryā cara'. —  
३. BM 'rōja hha' dūto pre'. — ४. M 'mpita hha'. — ५. B 'jñātañ pi' M 'jñāti pi  
anukampita' ||. — ६. BM 'arjyayita te'.

७. M 'bharata B 'ti ko'. — ८. BM 'mūka samāyo ca hha' M 'sātibhā kumāro'  
B 'mūka' dhi saṃmāpita' BM 'janako e'. — ९. B 'utu te'. — १०. M 'vucyati'. —  
११. M 'cchānāko k' BM 'kramat' (B 'māta) bhagavato vandanañ (B 'nā) yadetha || n'  
datha e'.

१२. M 'mpitā bhagavato de' B 'shyāñ || sk' M 'dha bhagavāna jñātiñ pi' B 'kampe yāñ  
ca' M 'kampeya ca'. — १३. M 'ca to hha' 'poyā tañ' B 'p' jñātiñ ko'. — १४. M 'qu-  
kamañ'. — १५. M 'yeno bhagavāñ || stano' aṭṭhānāñ ||.

१६. M 'n cānā dha || B 'āhānāñ ||. — १७. B 'kāñ rha' M 'pi kha' va āgāto ti  
B 'kiñ vā e'. — १८. M 'atāñ namāpi' B 'shyānāñ hha'. — १९. M 'bhagavāñ etas-  
māñ vāta' B 'gavāñ etasamāñ kapilavastuñ || cānāñ pre'. — २०. M 'yāya jñātiñ  
māñ ||' BM 'jñātiñ aya to jñānāñ ||' B 'qūkañ tañ'. — २१. BM 'rāñ || e' 'tha ya'.



यस्य ज्ञानिनी समूहता तृष्णा नास्ति अहिं पि नेषिका ।

ते बुद्धमगन्तविकर्म अपदं केन पदेन निष्यथ ॥

ते दानि भगवता वृच्यन्ति ॥ छन्दकउदायि किं प्रव्रजिष्यथ ॥ ते दानि न  
प्रव्रजितुकामाः यं च राज्ञा शुद्धोदनेन सन्दिष्टा यं वो भगवां जल्येय तं कुर्याथ  
५ पञ्चन्ति च नाप्यत्र कापाद्यानि नाप्यत्र कल्पको यो वेशमश्रुमवतारयेथ ते  
दानि भगवतः गौरवेण अकामका आहन्तुः ॥ भगवं प्रव्रजिष्यामीति ॥ ते दानि  
भगवता एहिमिषुकाय आमाष्टा । एष भिचवः छन्दककालोदायि चरथ तथा-  
गते ब्राह्मचर्य ॥ ते दानि भगवता एहिमिषुकाये आमाष्टा यत्किञ्चिद्बुद्धिनिर्ग-  
मं नृदिगुप्तं नृदिध्वजं नृदिक्खलं सर्वं समन्तरहितं चिथीपरवसनं प्रादुर्भूतं सुम्वरं च  
१० पार्चं प्रकृतिस्वभावसंस्थिता च जेष्ठा रैर्या च सानं संस्थिहे सख्खापि नाम वर्ष-  
तोपसंपन्नानां भिचूणां ॥ एष आयुष्मन्तानां छन्दककालोदायीनां प्रव्रज्या उप-  
संपदा मिषुभावो ॥

भगवां दानि यतो अभिनिष्कान्तो यतः अनुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धो  
नापि जानाति भगवां सप्तहि वर्षेहि जातिमूमिं ततः सुचनियतापूर्वा चन्तमसतो  
१५ आसप्रज्ञासधर्मा [७४७<sup>१</sup>] पि ॥ सप्तानां वर्षाणामत्ययेन कपिलवासवानां शा-  
कानां पूर्वं ज्ञातिसालोहिता मनुष्येषु अविता कुशलस्य कर्मस्य विपाकेन देवेषूप-  
पन्नाः देवमूता भगवन्तं याचन्ति । अनुकम्पिता भगवता देवमनुष्याः साधु भगवां  
ज्ञातीं पि अनुकम्पतु । समयो भगवतः ज्ञातीनामनुकम्पाय ॥ अधिवासेति  
भगवान्तासां देवतानां तूष्णीमावेन ॥ अथ खलु देवता भगवतो तूष्णीमावेन

1. BM "māhato tṛishyā nātā kahim vīnetri" M "him vīneti)kā tān". — 2. B "dāham  
nata" ita te". — 3. BM "nā'echa". — 4. M "dāyā kin". — 5. B "rājā ca" M "co  
bhagavān jalpo". BM "rājān na pacyanti co nāpymayāto khalāyān" M "nā" nāpymayāto  
kalpo" tṛayeyam | te dā" M "gavato gauravata o".

6. M "abhami itā". — 7. M "gavatah e" B "gavato ebhikkhukā" M "bhāditāh. —  
8. B "esha bhi". — 9. M "kāye bhāditāh" ya" B "bhāditāh | ya" d gṛihitānāgātā gūha-  
guptān gṛihadhivajātā gṛihakalpa" M "d gṛihitānāgātā gṛihaguptān gṛihadhivajātā gṛiha-  
kalpānāgātā sarvā samantārahita" B "samā samantā" BM "civārahānānā prā" M "tām |  
samārahānā" tām co prā" B "cā iryā" M "cā iryā co nātānā sithā | nadyathidānā nā"  
bhikkhukānā e" B "nātā o".

13. B "jānāti | bhagavān" M "jānāti | bhagavānānā cākyā" (L. 15) B "rmo pā sapā".  
— 15. B "rahānānā stya" pārahānā "pārahānā jān" M "pārahānānānānā" cārahānānā-  
cipā" B "raja dharmānā" BM "nāh dā".

17. BM "abhami | nātā bhagavān" M "jānāti pā" BM "itā o". — 18. M "gavato  
jān". — 19. M "vāneyeti | ita" BM "nātā tūshā". — 20. BM "tā tūshā ā" M "nā  
bhagavato pā" B "trairvāntārahānānā |



अधिवामनो विदित्वा तुष्टा चात्तमना भगवता पादौ गिरसा बन्धित्वा भगवन्तं  
प्रदक्षिणीकृत्य तत्रैवान्तरहायेन्तुः ॥ भगवता दानि चातिभूमिय अमिमुखं आसनं  
प्रज्ञापयितं ॥ आयुष्मां दानि उदायी भगवतो निमित्तघो । तस्य एतदमूषि ॥  
यथा भगवता कपिलवस्तुअमिमुखं आसनं प्रज्ञापयितं ज्ञाती भगवां अनुकम्पितु-  
कामो ॥ सो भगवन्तं याचति ॥

5

एदं अविधिप्रमना गृणोष  
यथा जिनं अग्रतिमं अनेयं ।  
निपात्य जानू गिरसापि बन्ध  
आलोदायी याचति अग्रमेयं ॥  
अंगारियो दानि (हुमा) नदन  
पलेमिनो . . . . .

10

ते अर्चिमन्तो व प्रमासयन्ति  
समथो महावीर भगी रसानां ॥  
वमानि फुल्लानि मनोरमाणि  
समन्ततो सर्वदिशा प्रवान्ति ।  
पुष्पं त्वजित्वा फलमादियन्ते  
समथो इतो प्रकम्पितु ते शास्त्र ॥  
न चातिशीतं न च अतिउष्णं  
अतुमुखं अध्वनि ते भवेद्य ।  
पञ्चान्तु ते कोनिया शाकिया च  
मुखं रोहिणीमिव तारकाणि ॥

15

20

2. BM "prajñāpāyī (M "jñāpāpī) tām | tē (M "ye) sa kapilavastu yam kalyanātā anjitiyo  
(B "je duve) ca varshān (B "ji ya) pānca || amedha santa (M "amadhānā santā) tām  
sukhātā na vijāta tām a (M "he tās a) mahāratimātā (M "tām na) santā | 3. M  
māyī lha" B "jñā la". — 3. M "asānā", — 4. M "prajñāpāyī | jñānā lha" B  
"prajñāpāyī" kāmā so" M "kāmā so".

6. M "dānā abhikāhī" BM "dānā | yathā jinam apra" M "āya nī", — 8. M "tūpā"  
BM "tā jātānā cūmā hā sandāya kāmāyī (M "yī) pācā | a" B "māyā apramāyānā nī". —  
10. M "ānāpāyī dā" B "nī tadā phalānā pa" M "nī tadā praphalānā pa" BM "pa-  
pā pātā nī (M "o) nī in abhī".

12. B "te abhisanā ya ca pra" M "te abhisanā yam ca pra" BM "lāhānā" M "amāya  
na" BM "re lāhānānānā | . — 14. BM "lāhānā phā" nānā amāyā".

16. BM "yanta sama" lānā cūmā | . — 18. BM "nāpāpāyī nāpāpāyī" adhvā-  
(M "dhvādhvānā lānā lha (B "lām lha) pānānā pa". — 20. M "cūmā so" kāmā lānā  
ca nī" B "lānā ca nī" BM "cūmā | .



उद्धारं पुनरभूषि शारिपुत्र इतः पुरा ।  
चारिकां प्रतिपन्नस्य शिषिष्य लोचनायके ॥  
यं सो यामं वा निगमं वा उपसंक्रमति नायको ।  
तहिं तहिं सोपानीयं भोति चष्टांगसम्मितं ॥  
यं सो यामं वा निगमं वा उपसंक्रमति नायको ।  
तहिं तहिं सुमनोबानं प्रायुक्तच्छे चतुर्दिशं ॥  
यं सो यामं वा निगमं वा उपसंक्रमति नायको ।  
स्वागुध्वापुष्यिता वृषा संप्रधानि चतुर्दिशं ॥  
यस्य यस्मैव वृषस्य भूमे तिष्ठति नायको ।  
सो सो भुञ्चति पुष्याणि चोमासित्वा द्रुमोत्तमो ॥  
यस्य यस्मैव वृषस्य भूमे तिष्ठति नायको ।  
सो सो भुञ्चति फलानि प्रतिपूर्णाणि सर्वशो ॥  
मानुष्यका च ये वृषा पुष्याणि च फलानि च ।  
चारिकायतनानि दृष्ट्वेभ्यः शिषिष्य लोचनायके ॥  
अमानुषा च ये वृषा पुष्याणि च फलानि च ।  
चारिकायतनानि दृष्ट्वेभ्यः शिषिष्य लोचनायके ॥  
तत्रेवं पृथिवी कम्पे समुद्राश्च सपर्यन्ता ।  
चारिकां प्रतिपन्नस्य शिषिष्य लोचनायके ॥  
मन्दारवाणि पुष्याणि देवा संप्रकिरे तदा ।  
चारिकां प्रतिपन्नस्य शिषिष्य लोचनायके ॥  
महामन्दारवाणि पुष्याणि देवा संप्रकिरे तदा ।  
चारिकां प्रतिपन्नस्य शिषिष्य लोचनायके ॥  
कर्कारवाणि पुष्याणि देवा संप्रकिरे तदा ।

1. M 'cālipa' khisya bhagavato cikhīya cā' BM 'yanti | : — 2. BM 'punar hi cāri-  
(M 'ti)putra itah(M 'ito) pārva cā', — 3. M 'ana cikhī', — 4. M 'gamati upa' B 'nā-  
yako tahiñ', — 5. M 'pāni bhogishthāṅgasmūmatāñ | B 'smūmatāñ | :

6. B "grāmam vā nagaram vā n" M "grāmaṁ vā nagaraṁ vā n" B "kramanti nitya-  
ta" M omat des lignes 7-10. — 7. B "labhiṁ samantajānetya". — 8. B "manā upa" ko  
stā". — 9. B stāneshvapa "kahi śāmpastābhikamānta dāzāṁ ya".

13. M "mumicantī phalāṇi paripāṇantī sa". — 14. M "chpāṇi phā". — 15. B "14-  
vanāṇi dāṇyētāṇi cī" M "cystau cī" iako | amanta\* (page 200, ligne 16).

16. B *amānu* cā re\*, — 17. B \**cyebru* ṣī\*, — 20. B \**uṭhā* |

21. B *chrikāpratiṣamāsa* lo\*. — 22. B \**ruṣāṇi* de \**tathā* | — 23. B *kakāra*\* *tathā* | .



चारिकां प्रतिपन्नस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 महाकर्कशरवानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 रोचमानानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 महारोचमानानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 मञ्जुषकानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 महामञ्जुषपुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 भीष्माणि चापि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 महाभीष्माणि च पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 समन्तगन्धानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 महासमन्तगन्धानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 पारिजातानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 सुवर्णकानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
 ह्यमयानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥

5

10

15

20

2

१. B "mahākakāra". — ३. B "śikhīya lo".

६. B "mahāmonāḍīrovaṇi pu". — ७. B "nāyako |". — ९. B "cārikāpu" "yako mahā".

१२. B "śhomaṇi ca pu". — १३. B "caruṇānāya śikhi lo". — १५. B "caruṇānāya śi".

१६. M "atagaṇāḍhāni" B "udhā pu". — १७. M "cārikāni pratipannāya śi" B "caruṇānā-  
 १८. B "śhīpāni de". — १९. M "kāni pratipannāya śi" B "mānāya śi". —  
 २०. B "pārijātāni pu" M "dāraṇi māt" B "praki tuda |".

२१. M "śhī" BM "mānāya śi" — २२. M "kāni ca pu" B "śhīpāni de". — २३. BM "mā-  
 nāya śi". — २४. M "pyaṇāḍhāni pu" B "śhīpāni de" "māpraki tuda |". — २५. M "cārikā  
 cara" BM "mānāya śi".



- रत्नामयानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
चन्दनस्य च चूर्णानि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
चारिकाश्चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
5 अनुस्य च चूर्णा[ ११०<sup>१</sup> ]नि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
केशरस्य च चूर्णानि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
तमानपचूर्णानि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
10 चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
दिचरतनचूर्णानि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
तूर्यकोटीसहस्राणि संप्रवायेन्सु चम्परे ।  
चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
15 चन्दरीचक्षिं मेरीयो संप्रवायेन्सु चषट्पिताः ।  
चारिकाश्चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
देवसेपाणि चक्रेन्सु चन्दरीचे स्विता मरु ।  
चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
नागरात्रा सुपर्णा च अभिकान्ता च मानुषाः ।  
20 चारिकां चरमाणस्य शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
इमे पि बहवो यथा वर्णवन्तो यशस्विनः ।  
चारिकामनुबन्धेन्सु शिखिस्त्य लोकनायके ॥  
पदाशीति सहस्राणि गृहपतीनां समागताः ।

1. M ratnama. — 2. M 'mānasya ci'. — 3. M cārikāñ ca. — 4. M aguru ca sū-  
khamachroṇāni dādāh sañ.

6. M 'mānasya ci'. — 7. B koṣalasya M 'devāḥ sañpra'. — 8. M 'mānasya ci'. —  
10. M 'mānasya ci'.

11. B divyā ca ratnāni 'devāḥ sañpra'. — 12. M 'mānasya ci'. — 13. M 'kūṭisa'  
vādyatañ a' B 'vādyantañ a'. — 14. M 'mānasya ci'. — 15. BM 'rākṣasāñ bhe' B  
'vādyantañ' M 'dyetañ ughāṭitā'.

16. M 'mānasya ci'. — 17. M cārikāḥ pañ akāṣṭaḥ autrikāḥ B cārikāḥ pañ 'sthita'  
maru | M 'maruḥ |. — 18. M 'mānasya ci'. — 19. BM 'mānasya ca (M 'mānasya)  
stikrāntā (M 'ulo) ca mē'. — 20. M 'mānasya ci'.

21. B cārikāñ sañ M 'dhotāñ ci'.







- चारिकां प्रक्रमिष्यामि अनुकंपाय प्राणिनां ॥  
ततो च चर्धमासेन तं कृत्वा न उपोषधे ।  
चारिकां प्रक्रमे शास्त्रा अनुकंपाय प्राणिनां ॥  
यं सो यामं वा निगमं वा उपसंक्रमति गीतमः ।  
तर्हि तर्हि समवत्रा प्रत्युपेति चतुर्दिशं ॥  
यं सो यामं वा निगमं वा उपसंक्रमति गीतमः ।  
स्थानस्य पुष्पिता वृक्षा संप्रवन्ति चतुर्दिशं ॥  
यस्य यस्यैव वृक्षस्य मूले तिष्ठति गीतमो ।  
सो सो मुचति पुष्पाणि ज्ञोनमित्वा द्रुमोत्तमो ॥  
यस्य यस्यैव वृक्षस्य मूले तिष्ठति गीतमो ।  
सो सो मुचति फलानि प्रतिपूर्णानि सर्वशो ॥  
मानुषका च ये वृक्षा पुष्पाणि च फलानि च ।  
चारिकानानि दृष्टेभ्यु चरन्ते लोकनायके ॥  
अमानुषा च ये वृक्षा पुष्पाणि च फलानि च ।  
चारिकां तानि दृष्टेभ्यु चरन्ते लोकनायके ॥  
ततो यं पुषिबी कम्पे तसमुद्रा सपर्यता ।  
चारिकां प्रतिपन्नस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
मन्दारवाणि पुष्पाणि देवाः संप्रचिरे तदा ।  
चारिकां प्रतिपन्नस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
महामन्दारवां पुष्पां देवास्तंप्रचिरे तदा ।  
चारिकां प्रतिपन्नस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
कर्करवाणि पुष्पाणि देवाः संप्रचिरे तदा ।  
चारिकां प्रतिपन्नस्य चरन्ते लोकनायके ॥

१. M "lān co kṛi" BM "lāna po". — 3. M "prakramishyāmi anukāṃpāya prāṇinān | tato ca chārdhamāseṇa taṁ ca kṛtvā na upoṣadhe | cārikān prakrame" B "me pāsto a". — 4. B "gauttamañi |". — 5. B "tāhīn tāhīn samantāḥ" M "pratyanti".

6. B "gauttamañi | M "gauttamañi |". — 7. M "lānānāya pa " kṣhā yañi pra" BM "cān yañi". — 8. B "kṣhāya pañi ti" M "lānānāñi gauttamañi | B "gauttamañi |". — 9. M "qi ana". — 10. BM "gauttamañi |".

11. M "phalāñi paripā". — 12. BM mānuk-cha( M "abya)kā" M "pushpañi" B "lāni ra ek". — 13. BM dṛiṣṭeṇa(M "lān) carante lo". — 14. M "mānuk-cha ca ya". — 15. BM "dṛiṣṭeṇa(M "lān) ca".

16. B "mānuk-cha" M "mānuk-chañi |". — 17. M "cārikān tān dṛiṣṭeṇa carā". — 18. M "carante lo". — 19. M "mānuk-chañi dṛiṣṭeṇa carā".

21. B "ko | mānuk-cha" (p. 100, l. 1). — 23. M "lān carantānāya".



महावर्कारवां पुष्पां देवाः संप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 रोचमानानि पुष्पाणि देवाः संप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 महारोचमानानि पुष्पाणि देवाः संप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 मञ्जूपकाणि पुष्पाणि देवास्तसंप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 महामञ्जूपपुष्पाणि देवाः संप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां प्रतिपन्नस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 भीष्माणि च पुष्पाणि देवास्तसंप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 महाभीष्माणि च पुष्पाणि देवास्तसंप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकाश्चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 समन्तगंधानि पुष्पाणि देवास्तसंप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 महासमन्तगंधानि पुष्पाणि देवाः संप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 परित्रातानि पुष्पाणि देवाः संप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 सुवर्णमयानि पुष्पाणि देवाः संप्रक्षिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते [२९१<sup>१</sup>] लोकनायके ॥  
 रूप्यमयानि पुष्पाणि देवाः संप्रक्षिरे तदा ।

६

१०

१५

२०

१. M 'mahākarāvāṁ pu'. — २. M 'kāṁ varamānasya'. — ३. M 'cārikāṁ caramānasya'. — ४. M 'caramāṇasya pu'. — ५. M 'caramāṇasya de'.

६. M 'kāṁ caramānasya'. — ७. M 'mañjuśaka' devāḥ saṁpra'. — ८. BM 'kāṁ caramānasya'. — ९. M 'mañjuśaka' devāḥ saṁ'. — १०. M 'kāṁ caramānasya' BM 'caramāṇasya'.

११. M 'bhīṣmāṇi pu' devāḥ saṁpra'. — १२. BM 'bhīṣmāṇi'. — १३. M 'bhīṣmāṇi pu' devāḥ saṁpra' tadāḥ | . — १४. M 'cārikāṁ caramānasya'. — १५. M 'devāḥ saṁpra'.

१६. M 'mānasya'. — १७. M 'ntagaṇḍīhopuṣpā'. — १८. M 'mānasya vānasya'. — १९. B 'jāṭrāṇi'. — २०. M 'cārikāṇi'.

२१. BM 'mānasya'.



- चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 रत्नमयानि पुष्पाणि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 चन्दनस्य च चूर्णानि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 5 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 अगुरुस्य च चूर्णानि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 केशरस्य च चूर्णानि देवाः संप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 10 तमालपत्रचूर्णानि देवास्तंप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 दिवा च रत्नचूर्णानि देवास्तंप्रकिरे तदा ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 तूर्यकोटिसहस्राणि संप्रवादिन्तु अम्बरे ।  
 15 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 अन्तरीचक्षिं मेरीयो संप्रवादिन्तु अचट्टिता ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 चैत्रवेपाणि करेन्तु अन्तरीचे श्लिता मरु ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 20 नाबराजा सुपर्णा च अभिज्ञान्ता च मानुषाः ।  
 चारिकां चरमाणस्य चरन्ते लोकनायके ॥  
 इमे पि बहवो यथा वर्षवन्तो यशस्विनः ।  
 चारिकामनुवन्धेन्तु चरन्ते लोकनायके ॥  
 इमे पि बहवो देवाः वर्षवन्तो यशस्विनः ।

1. M "mānasya". — 3. M "mānasya". — 5. M "mānasya".

6. B agara" M "sya ca nāpāṭ". — 7. BM "mānasya". — 8. M "ca varuṇāni". —

9. M "mānasya". — 10. B "rṇā de" M "devāḥ saṃpra".

11. M "mānasya". — 12. M divyā ratanacā" B "tanpāṇā" M "divyā saṃpra". —

13. M "mānasya". — 14. BM "dyetan a". — 15. M "mānasya".

16. M antikaḥ ca lha" B "rikshesmiṇ lha" BM "dyetan a". — 17. M "mānasya ran-  
 te". — 18. M vairakṣhapān akareṣuḥ antarikaḥ" B "rutsa a" maru | M "maruḥ | . —

19. M "mānasya". — 20. B "savarṇasya atikrāntā ca manu" M "savarṇasya atikrāntāḥ  
 ca mā".

21. M "mānashṭa cora lo". — 23. M cārikāṇ caramānasya ca" B "mānāḥ caran ca".



चारिकामनुबन्धेन्नु चरन्ते लोचनायके ॥  
 विसाहस्रा विभू देवा वर्णवन्तो यशस्विनः ।  
 चारिकामनुबन्धेन्नु चरन्ते लोचनायके ॥  
 पडाशीति सहस्राणि ब्राह्मणानां समागता ।  
 चारिकामनुबन्धेन्नु चरन्ते लोचनायके ॥  
 पडाशीति सहस्राणि गृहपतिनां समागता ।  
 चारिकामनुबन्धेन्नु चरन्ते लोचनायके ॥  
 न तत्र बुधा पिपासा नापि च हानि षण्णिता ।  
 चारिकां चरमागच्छ चरन्ते लोचनायके ॥  
 न तत्र शीतमुष्णं वा दंशा वा मसकानि वा ।  
 चारिकां चरमागच्छ चरन्ते लोचनायके ॥  
 सो चारिकां चरित्वान विनेत्वा च बह्वं जनां ।  
 उपागमे लोचनायो शाक्यानां कपिलाद्वयं ॥

5

10

अथ भगवां न्ययोधारामे विहरति महुता भिक्षुसंघेन सार्धं अष्टादशभिर्मिषु-  
 श्रुतेहि ॥ अश्वीपी राजा शुद्धोदनो भगवान् कोशलेषु चारिकां चरमाणो महता 15  
 भिक्षुसंघेन सार्धमष्टादशभिर्मिषुश्रुते[२७२] हि येन कोशलानां नगरं तदनुसारे  
 तदनुग्राप्नो तत्रैव विहरति न्ययोधारामे ॥ ते दानि सर्वे कपिलवास्तवाः शाक्या  
 शाक्ययिन्यश्च भगवतो दर्शनकामाः सकलकानि युग्यदानानि दोजयन्ति । भग-  
 वतो दर्शनाय नमिष्यामः ॥ अश्वीपीत्यन्नु राजा शुद्धोदनो कपिलवास्तवाः  
 शाक्या शाक्ययिन्यश्च सकलकानि युग्यदानानि दोजयन्ति । न्ययोधारामे 20

1. B "ndhetu ca" M "ndhetuñ ca". — 2. M "huro vi" B "atthibhū" M "devā va".  
 — 3. M "kān anuvantā lo" B "ndhetu ca" M "yake |". — 4. M "nān camaggañ |".  
 — 5. B "nubhāndhetu ca" M "nubhāndhetuñ ca".  
 6. M "pattānā camaggañ |". — 7. B "landhetu ca" M "landhetuñ ca". — 8. M "pā-  
 ṇā nāpi līyanta varuṇato | B "nāpi līyanta varuṇato |". — 9. M "mānaya". —  
 10. M "ellān nūnā vā dāṇā nācākañ ca".  
 11. M "mānaya rāte". — 12. B "vikkhepā ca bahujānāñ | M "ellān ca bahujā-  
 jānāñ |". — 13. M "nān cākyamāhvaṇāñ |". — 14. B "ānādhānāñ nācākañ" M "ānā-  
 dhānā nācākañ cācā bhikkhūnāñghaṇā B "tahi aro". — 15. M "shū | rā" BM "koṇarevā"  
 M "ghoṇa cācādhā nācā" B "rādhānā nācākañ" tahi | ye" BM "aro | tad anuprāptā (M "pānā)  
 tahi" | 16. B "kāpilaśāstānāñ nūnā" B "rāte te dā".  
 17. B "arvāñ kapi" M "arvā kāpilaśāstānāñ cā" B "arvā kāpilaśāstānāñ nūnā"  
 kani ye" M "mānā nācākañ ye". — 18. M "arvā cācā cākyamāhvaṇāñ ca" B "ye | ca"  
 M "nānā cācā" B "nānā nūnā nūnā nūnāñ |". — 19. B "mānā | dā".





ममिष्यामः भगवन्तं दर्शनाय ॥ तेन दानि कपिलवस्तुस्थं धोषणा कारापिता ॥  
न केनचित्प्रथमे भगवतो उपसंक्रमितम् । सर्वेहि मया सार्धं न्ययोधारामं  
गन्तव्यं भगवन्तं दर्शनाय ॥

अथ खलु राजा शुद्धोदनो सार्धं सर्वेकेनान्तःपुरेण ययोधराममुखेन सार्धं  
5 कुमारमावेहि च सार्धं शाक्येहि सपरिवारेहि सार्धं धनुषहरपाशारोहेहि सार्धं  
वणिजसार्धवाहेहि सार्धं श्रेष्ठिप्रमुखेहि निगमेहि महता राजानुभावेन महता रा-  
जर्ष्ये कपिलवस्तुतो नगरातो शिर्यासि भगवन्तं दर्शनाय ॥ राजा शुद्धोदनो  
कपिलवस्तुतो चतुर्थोटेन अक्षरघेन निर्धावति शाक्यगण्डनपरिवृतो न्ययोधारामं  
भगवन्तं दर्शनाय । मिथुसंघो च कपिलवस्तुनगरं पिण्डाय प्रविशति । राज्ञा  
10 शुद्धोदनेन मिथुसंघो दृष्टो ॥ सो दानि अमात्यानां पृच्छति ॥ सो भयो अमात्या  
किं इममेवशा परिव्राजका ॥ अमात्या आहन्तुः ॥ देव कुमारस्य एषो परि-  
वारो ॥ सो दानि तां कृशशरीरां मिथू अविप्रव्रजितां उद्विस्ताकाशपनदीका-  
शपनयाकाशपशारिपुचमोक्षध्यायना च सपरिवारा तपतपितशरीरां मुष्ट्या पाव-  
पाणी दृष्ट्वा परिदीनमुखवर्णा संवृत्तो ॥ मम पुत्रो यदि न प्रव्रविष्यति राजा  
15 भविष्यति चक्रवर्ती चातुर्द्वीपो विजितावी धार्मिको धर्मराजा सप्तर्षसमन्वागतो  
राजसहस्रपरिवृतो मेदिनीनद्यावविष्यत् । इममेवशा परिवारं निर्वर्तेष्व अहं न  
तं इच्छामि द्रष्टुं ॥ ते दानि मिथू अमात्येहि वृक्षन्ति ॥ राजा यो न द्रष्टुकामो  
निर्वर्तेष्व ॥ ते दानि निवर्तित्वा न्ययोधारामं गताः ॥ न सो भगवन् राजा शु-  
द्धोदनो इच्छति द्रष्टुं । अस्माकं च दृष्ट्वा प्रतिनिवर्तितो ॥ भगवानाह ॥ इमहि  
20 [३१३] एव सर्वस्य मिथुसंघस्य आहारं भविष्यति ॥ उद्विस्ताकाशपो भगवन्त-

1. M "pitāh ca". — 2. B "cin prāha". — 3. B "svakendūtapureṇa" M "ca jayādharā-  
pramukheṇa śrēṣṭhīhāṇi kumā "tyehā ca śārdūha cikyehi ca saparivāreṇi śrēṣṭhīhāṇi dhēva"  
BM "grāhārathā" B "rahāhī śārdūhāṇi tva" M "śārdūha tva" B "craṣṭipramu" M "khehi  
naigama" B "mehi mahato rājānubhāvena mahatā rājārdūhāyena | kapi" M "japichhīya"  
bhagavanāṇi da'.

7. BM "stute rāta" M "rdūhāṇanti | ca". — 9. B "saṅghā ca" M "saṅgha ca "piṇḍāya".  
— 10. M "imāṇa edyā" BM "tā pravrajyā ||".

11. M "āhātāh". — 12. B "kṛpāśāstrānāṇi līhī" M "līhīkāmān piṇḍi" B "līhī | uru"  
M "līhī | śārdūhāṇi kṛpāśāstrānāṇi" BM "maṇḍalāyā" B "nivārahī ta" M "vārahī topatappitāya"  
B "topatappitāya" M "dīnamukhyāvarṇamāṇi" B "varṇā saṅghāṇi ma". — 13. BM "p-  
shyati | rājā" M "nivāgatah rājāna" B "ta rājāna" M "pitāh ma" BM "dhyāvasāhyan ||".

15. M "dṛiṇyāṇi parivāraṇi medinīnā rāhāṇi ta naṇi |" B "rāhāṇi || rāhāṇi na". —  
17. BM "līhīkaha s" M "sucati |" B "sucati |". — 18. M "nivartetvā" B "rāmāgatah ||".  
— 19. M "icchāmi dra". — 20. M "dṛiṣṭavā pra" BM "rāṭṭa ||". — 21. M "mehi s".  
— 22. BM "dhyāvasāhyan uru".



भामन्ययति ॥ गच्छामि भगवन् राजानं शुद्धोदनं निषेतेमि ॥ भगवान्नाधिवा-  
सेति ॥ नदीकाश्रयोऽपि गयाकाश्रयोऽपि उपसेनोऽपि सर्वे ते महत्तिका मिषु  
भगवन्तं याचेन्ति ॥ गच्छामि भगवन् राजानं शुद्धोदनं प्रसादेमः यथा भगवन्नामु-  
पसंक्रमेय ॥ भगवान्तेषां पि नाधिवासेति ॥

अथ खल्वायुष्मतो महामौद्गल्यायनस्य एतद्भूषि ॥ कं भगवानाकांक्षति मिषु ॥  
यो राजानं शुद्धोदनमभिप्रसादेया ॥ अद्राधीत् महामौद्गल्यायनो दिक्ष्वेन चयुषा  
विशुद्धेनातिक्रान्तमानुषकेन भगवतो वित्तं कालोदायिभिः मिषुभिः प्रतिष्ठितं ।  
कालोदायी मिषु राजानं शुद्धोदनमभिप्रसादयिष्यति ॥ वृष्टा च पुनः येनायुष्मां  
कालोदायी तिनोपसंक्रमित्वा आयुष्मतो कालोदायिष्य एतदुवाच ॥ नामा ते  
आयुष्मं उदायि सुलब्धा नामा यस्मै ते प्राप्ता आकांक्षति उदायी मिषु राजानं १०  
शुद्धोदनं अभिप्रसादयिष्यति । अस्मि अस्मै साधिरस्त्वविरा मिषू याचनो न  
जमन्ति । त्वं गच्छ आयुष्मन् उदायि राजानं शुद्धोदनं अभिप्रसादेहि ॥ एवमुक्ते  
आयुष्मां कालोदायी आयुष्मन्तं महामौद्गल्यायनमेतदुवाच ॥ दुरासदा आयुष्मं  
महामौद्गल्यायनं राजानः चक्षिया मूर्ध्नाभिपिक्ता जनपदस्त्रामवीर्यप्राप्ता ॥ सख्य-  
यापि नामायुष्मं महामौद्गल्यायनं समिद्धो महापिस्त्रान्धो पुरुषस्य दुरासदो भवति १५  
उपसंक्रमणाय एवमेवायुष्मं महामौद्गल्यायनं राजानो चक्षिया मूर्ध्नाभिपिक्ता जन-  
पदस्त्रामवीर्यप्राप्ताः दुरासदा उपसंक्रमणाय ॥ सख्ययापि नामायुष्मं महामौद्ग-  
ल्यायनं कुञ्जरो पट्टिहायनो दुरासदो भवति उपसंक्रमितुं एवमेवायुष्मं महामौद्ग-  
ल्यायनं चक्षिया मूर्ध्नाभिपिक्ता जनपदस्त्रामवीर्यप्राप्ताः दुरासदा उपसंक्रमणाय ॥  
सख्ययापि नामायुष्मं महामौद्गल्यायनं सिद्धो मृगराजो दाटी वली केशरी मुनाधि- २०

१. M "gata rāja" B "ritenā lha". — २. BM "gata nāillā". — ३. BM "nadhikāyapo  
lha || ga" M "rādhiho bhikshur bhagavā" BM "centi gacchā". — ४. B "demaḥ | ya"  
M "moyah". — ५. M "tashām api lādhi". — ६. BM "manāgalyā" M "nāyalla". —  
७. B "kān lha" M "kittaga" B "ti | bhikshū ya" M "bhikshu ya" B "doyā a".

८. B "kahi || na" M "kahi mahā" BM "manāgalyā" B "kama | bhagavata ri" M "gata  
lā cintānā kā". — ९. M "dāyi bhikshuh rājānā alhā". — १०. M "pata yadāyushmān  
kālodāyi te" B "dāyo kama". — ११. B "lādhā te yushmān" M "yushmān udayi sulabdhā-  
lādhā ya" B "kahi | udayi lhi" M "ti udayi lhi".

१२. M "bhikshur yācanti na labhante" B "nā cintānā". — १३. BM "yushmān a" M "dāyi  
rā". — १४. M "yushmā kā" BM "manāgalyā". — १५. M "yushmantān na" BM "man-  
āgalyā" M "jānā kahetā" B "nā kahetā" M "pāpān ||". — १६. B "nāyushmantān na"  
BM "jana imaya na" M "mahān agnisakādhā" BM "rāsānā lha" M "kamanāya" BM "nam  
evāntān na" M "janāy rājānā kahetā" shikā ya".

१७. Omis par M. B "nānāyushmantān mahāmanāgalyāyana kṛṇyānā alhā" M "nā | a"  
manāgalyāyana lha "kamanāya ||". — १८. BM "nānāyushmantān mahāmanāgalyāyana  
sānā mahārāja" M "jā" dāti lha" M "dhīpāt dardhā lādhā pūnāyā" B "ti | pa"







तं अवच सत्यवर्धनो पुत्र मुञ्चाहि प्रणीतकामगुणं ।  
 विश्ववर्णमवनसदृशं अमरमवनसद्विभे वेदमे ॥  
 तं अवच मतिसारो दशांगुलिं चञ्चलिं प्रणामयित्वा ।  
 नेतानि धरणिपाल धनानि पण्डितस्य भाव्यानि ॥  
 अशुभजनसमर्पितानि सरागवशानि हि तानि विशन्ति ।

6

.....  
 किं कारणं अनन्यो अन्धस्य नयेन उत्पद्यं गृहे ।  
 बुद्धंतस्य वेनगतो कथं स्पृहेया अवाप्यस्य ॥  
 नदस्य कथं मुक्तो वचनेन काराध्वमभिक्रमेय ।  
 विषमस्यस्य समानमं कथं स्पृहेया नरो विद्यो ॥  
 प्रतिभासि मे नरपति अन्धो बुद्धन्तो धिरनष्टो च ।  
 बुद्धानि कामोद्येन अहं च कामां जुगुप्सामि ॥  
 तस्य च वक्ष्यन्तास्त्र पितुनो आद्याये स मतिसारो ।  
 प्रव्रजे बहिव्य राज्ञं कुमारो कामां च अनयेद्यो ॥  
 उरगो वा वीर्यत्वचं पङ्कषिटपिष्टमिव त्वज्जे राज्ञं ।  
 सागरान्तमहिं सर्वा सो कामेषु दोषदर्शावी ॥  
 अतिक्रम्य कामधातुं मतिसारो ब्रह्मविहारमाचरे ।  
 ..... कुमारो ब्रह्मत्वगमनाये ॥  
 प्रव्रजितस्त्रिं कुमारे अनुव्रतो स पुरोहितकुमारो ।  
 नामेन सोमदत्तो अनुप्रव्रजेसि मतिसारं ॥

10

15

20

1. BM tam ara" B "potrañ bhūñjati pra" M "potrañ bhūñje praññakāma gūṇa B "kā-  
 mā gūṇaṁ vai". — 2. B "nabharame sadṛṣe ca a" M "sama a". — 3. M "guliñ pra". —  
 4. B viñā" M uññā" BM "ilhanapā" B "aya bhavanti | M "aya bhavati | . — 5. BM "ja-  
 mamantiā (M "nāñ) arāgarāṣa (M "asa) hi tāni vijñe (M "jūñjati | kññ".

7. M "ññāñ ananubhavaṣya vama a" BM "gññāñ ra". — 8. B "jā | atāṣya ba"  
 M "yā | antāṣya. — 9. BM bandhaya" M "vamaṣya kārañbhavañ | a" B "kārañbhavañ | a"  
 ya vā". — 10. M viśvamaṣya "ilhan nara spṛiḥ na vijñe B "spṛiḥ nara vijñe pra".

11. M "ai mo na " yūñyo sira" B "vūññāñ (na jññāñ) eim". — 12. B "māññe ca a"  
 M "moñ ca kāmaññe cagupayāñ | . — 13. M taya ca pakṣantaya pi" BM "tano rājñā-  
 ṣya malikāra pra". — 14. M "vrajatirañ ra" B "hññāñ rā" kaho a". — 15. B uragā  
 ca jññyo tva" M "go ca ji" BM "tyāyo jahitva (M "tvañ) rājñāñ. a".

16. B "māññāñ sarva sau kā" M algarāññā malā sarvāññā "sau kā" dardā B "dardā | .  
 — 17. BM "kama kā" M "dhātā matī" B "ro baddhamāññā vīhāro ācāya | ku" M "na ācāya |  
 ku". — 18. B "ro baddha" M "ro baddhamāññāñ ga" BM "nāya pra". — 19. B "vrajito  
 mññāñ" M "jññāñmññāñ kamaññāñ anurātāṣya paruhitāṣya ka" BM "ra nā". — 20. BM "mena  
 anurātā" B "je aya malikāra pra" M "je | na malikāra.



प्रव्रजितस्त्रिंशु २१३<sup>१</sup>। मरि पिता अस्मासि स तस्मिं अप्रसादं ।

गत्वा न सोमदत्तो प्रसादयेसि धरणीपालं ॥

तस्मिं मन्यसे उदायि मत्तिसारो अन्यः तेन कालेन ।

तेन समयेनहमेव अनर्थिको काममोरोहि ॥

6 तस्मिं मन्यसे उदायि अन्यो सो सत्यवर्धनो आसि ।

अद्यमेव सो नरपतिः शुद्धोदनो सो तदा आसि ॥

तस्मिं मन्यसे उदायि अन्यो सो अनुव्रतो सोमदत्तो ।

तुवमेव सो अभूषि प्रसादये सत्यमहं नाम ॥

तस्माद्दानीं उदायि रात्रं शुद्धोदनं प्रसादेहि ।

10 मेष्यति महासमुद्यो प्रसन्ने तस्मिं महीपाले ॥

मेष्यति अनन्तफलस्य उपचयः मरमानुषाणां कुलपुत्र ।

रात्रवरप्रसादेन नरवरं त्वरितं प्रसादेहि ॥

संप्रति शाक्याधिपती अतिमानहृतो वितर्कमयितो च ।

तिष्ठति सविषममती निरितटपतितो यथ नामो ॥

15 ओजहरेण वनवन्तो पुत्रो यथ राक्षसेन परिचिन्तो ।

नेवात्मानं न प्रज्ञा जानति परमेव भूमिपतिः ॥

ऐश्वर्यहानिमनुकरन्तो ऐश्वर्यं च विचिन्तोन्तो ।

मम कामि अप्रसादं गत्वा त्वं वृद्ध प्रसादेहि ॥

अथ खनु रात्रा शुद्धोदनो कपिलवस्तुस्य नगरद्वारातो प्रतिनिवर्तित्वा सर्वेण

1. M. prajitastriṃśu kumāro pā. BM. "aśūti | m." B. "apramādaṃ ga." — 2. M. "dayasi" pāraṃ B. "pālmaṃ ki." — 3. BM. kim anyasi | udāyi (M. 'yi) ma. M. "anyo so te" BM. "lena te." — 4. BM. "samoyena sha" B. "m eva abhūdhā a" M. "m evābhūdhā | a" — 5. B. "anyā so" āi a.

7. B. kiṃ ma. M. kim ayo nāni anyo so 'na" B. "dāyi naṃ" BM. "ta tra." — 8. B. tvam eva. M. tvam evaṃ mo abhūdhā | pra. BM. "nāma ta." — 9. B. tasyāt kaccittanti n. M. ta-sudā kaccī idāi rājāni. BM. "dahi hha." — 10. M. "anudayo prasāde ta" B. "prasāde ta-sudā samudayo tasmāni ma" BM. "ta hha."

11. BM. "ti | a" B. "atapaṭṭam upacāyaṃ ma" M. "atapaṭṭam upacāya marimamashyādhāni" BM. "patraṃ rā." — 12. BM. rājā varā B. "akāma" BM. "hi saṃ." — 13. B. "kyādhāni | a" M. "dhīpatāni a" BM. "mānabho vi" ra ti." — 14. BM. "abhihāni (B. 'ti |) viśamamati gā" go a." — 15. M. "lavato pa" B. "yathā rā" M. "yathā rāksase" kapiṭṭhā B. "kapiṭṭhā nai."

16. BM. "naṃ prajānāni param evaṃ bhā" M. "patī B. "patīh. — 17. BM. ajitvarjādhāni anuamāro ai. M. "ryaṃ co dayāh vicintyaṃto B. "nāmo ma." — 18. BM. "kāpi apra-sā (M. "pramādaṃ gatvā lāmaṃ (M. "ghaṃ) prasādehi | . — 19. M. "cākāyamaṃcādhāna sārādhā evādhāni dāya."







मामसो राधाधिपते गिरीमतो

यथा तव पुत्र नराणामुत्तमः ।

तत्रेन प्रोभासति सर्वलोच

सहस्ररक्षीय उदेल मेदिनी ॥

७ एवं दानि स्वविरेण उदायिना तालमात्रं वैहायसमन्तरीचे स्थितेन वज्रनि  
बुद्धमाहात्म्यानि परिकीर्तितानि तानि च राजा शुद्धोदनो श्रुत्वा प्रीतो संवृत्तो ॥  
सो दानि शाक्या शाक्यायिन्यथ आमन्त्रयति ॥ सख्ययापि नाम वामिष्ठाहो सूर्यस्य  
अभ्युदेनस्य एतं पूर्वगममेतद्विमित्तं यदिदं चरणो उदायी नो सर्वसंग्रहयन्तेता  
सुगतस्य आवको ॥

10

बुद्धस्य पुत्रो परमार्थदर्शी

उपायतो शास्त्रकृतं तद्वत् ।

प्रसादये सायमसं इत्येवं

15

आशाय कथ्यते चेन्न बीजमाशाय वथ्यते ।

आयाय वाणिजा यान्ति समुद्रं धनहारका ।

यो यस्तु आशाय तिष्ठामि मा मे आशा समुध्यतु ।

पुनर्पुनः विप्र वपन्ति बीजं

पुनपुनः यमंति देवराजः ।

पुनः पुनः वर्धति बीजयामं

20

एनर्पेनलोभं लभन्ति कर्षिका ॥

1. M *vāhātatu* *vā* B *lāhātatu* *rācāthirādhi* BM *'to | ya* M *'marāṇām* *uttamām* *ju* B *'mah to*. — 3. M *jeta na to hāh* B *'jeta to hāh* M *'loke saha* B *'kañ* *sarasa* M *'reṇai* *ira* *indayoti me* B *'ndoti me* BM *'dini |*. — 5. M *'atarikabe* *hātmanī* *pari* BM *'to so*.

7'. B 'ni cākya cā' M 'ni cākya cākya', — 7'. B 'nāma sarvācchibhā sū ' līhyadiddanta' M 'līhyadiddanāttaya enaṃ pā ' u sūṇ pāvatīnāṇaṃ yaṃ idaṃ' B 'u nimmittāṇi yaṃ idaṃ āryulāy' M 'daṃ ārya nāyāna ' cāyakkhattāṇaṃ so ' cākya bu' B 'vako lū', — 10. BM 'rthadāreṇa upā(B 'pā)gama cākya-kulo tadanta(M 'bratta)ra pre'.

1 n. B praçādaye çākyaṃśāntāy evaṃ | A' M' ye çākyaṃśāntāy evaṃ | — 1 Δ. BM "traṇ  
vja(B "jaṇ)m āçāya vāpyate || — 1 B. M āçāya vāpyā yāu sa' B' dhammāyaka | M "na-  
bhāṛakā.

16. M "ya yayya ādyā tishṭhāmī | nā me śaś sa" M. *śaśpama* *śaś* *la* *śigra* 1-5, p. 109, *śaś* *la* *śigra* 17, *paśi* *vāśaś* *la* *śigra* 1, p. 109. — 17. M "rpamar kashira" BM "vayanti vījanti (M "janti |) pama" M "rājanti | , — 19. M "amā | pa "uśh lābhanti lābhanti kē".



पुनःपुनर्वाचनका उपेति  
 पुनर्पुनः सत्पुरुषा ददन्ति ।  
 पुनर्पुनः सत्पुरुषा पि दत्त्वा  
 पुनःपुनस्त्वर्गमुपेति स्नानं ॥  
 बुद्धभो पुनराजन्तो न सो सर्वत्र जायते ।  
 यत्र सो जायते वीरः तं कुर्वन् सुखमेधति ॥  
 वीरो हि वै सप्त युगां पुनाति  
 यस्मिं कुर्वन् जायति भरिप्रज्ञो ।  
 धितेव शाक्या नयति देवदेवो  
 स्वयापि जातो मुनि सत्त्वनामः ॥  
 शुद्धोदयो नाम पिता विमलः  
 बुद्धस्य माया विमल नाम माता ।  
 या बोधिसत्त्वं परिहार्यं कुचिणा  
 कायस्य भेदात्स्वर्गेषु मोदति ॥  
 सा मोदति कामगुणेहि पश्यहि  
 इष्टेहि कान्तेहि बुद्धस्य माता ।  
 अतिरिच . . . . . पुण्यकामा  
 परिवारिता अमरसां नयेहि ॥  
 पुत्रस्य बुद्धस्य असह्यतायिनो  
 अंगीरसस्याप्रतिमस्य तायिनो ।  
 प्रीतः पिता हर्षित एव शाक्य  
 [२९४<sup>१</sup>] धर्मेण त्वं गीतम आर्यको सि ॥

राजा आह ॥

यस्यान्तिके प्रवर्जितो सि भिषु  
 अजाय सो चरति ब्रह्मचर्यं ।

1. B "r yācaka u" M punarpu. Dans la répétition de ce vers M lit : punarpucah yā " upeti. — 3. BM "candehi dātva (M "ivā ) punarpu" M "nañi | pu". — 5. M ducitabho".  
 6. M "citra tañi" BM "m evati | . — 7. M "parati jamañi" B "jāyate bhūtiprajāo pi" M "prajñāh pi". — 9. M pāte śākya na " vandyaḥ ityā hi yāta " nāmo | .  
 13. BM "rūhaya (M "hāya) nāpi so kukshi". — 15. M so me".  
 17. BM "citra pu " punarpuñi ja". — 19. BM putramuñi bu" M "anigāra" BM "raṣa-  
 nya pra".  
 21. BM pituh pātā (B "to) me itañi si (M "mīlāni esha " rāṣya gāṣṭhama" M "komi | .  
 — 23. M "prajita si" BM "so brahmacaryañi so".







सो प्रक्रमे पिण्डपात्रं यहेत्वा  
उपसंक्रमे चेन्न जिनी चनेयो ॥  
सो तं प्रदेशं उपसंक्रमित्वा  
उपनामये पिण्डपात्रं जिनस्य ।  
वन्दित्वा पादां अपचि तथामृतं  
यास्त्रान्ति ते ज्ञातयो दर्शनाय ॥  
एदर्शा गुणां श्रुत्वा भूमिपालो  
त्रिभुजमुदानयति मुलम्बा जामा ।  
मह्यं अनन्ता यं विसाहस्राय  
लोकधातूये जिने जीवमाने  
मविष्यति संगमो नायकेन ॥  
संपुष्पिता द्रुमजता कुसुमावकीर्णा  
आसेविता च द्विवसंधनिनादितेन ।  
एवं पि मह्यं हृदयं प्रीतिसंकुसुमितं  
शुत्वान पुत्रं सम सर्वगुणोपपेतं ॥

10

15

अथ खलु राजा शुद्धोदनः अन्यतरं राजामात्यमामन्त्रयति ॥ सो भरो अमात्य  
सर्वार्थसिद्धो कुमारी अनुत्तरां सम्यक्प्रबोधिममिसंयुहित्वा प्रवृत्तप्रवरधर्मचक्रो  
कपिलवस्तूपवनेषु अनुमातो । ततः पुत्रस्य सर्वार्थसिद्धस्य कुमारस्याभ्युद्गमनं करि-  
ष्यामि ॥ ततो कपिलवस्तुनगरे घोषणां कारापेहि । सर्वेहि शक्येहि ब्राह्मण-  
गृहपतिर्केहि सर्वेहि च गान्धर्विकेहि सर्वेहि च येणीहि सर्वेहि च शिष्यायतनेहि 20  
मया सार्धं सर्वार्थसिद्धस्य प्राप्तुद्गमनं कर्तव्यं ॥ साधु महाराजेति ॥ सो राजा-  
मात्यो शुद्धोदनस्य प्रतिश्रुत्वा विप्रमेव कपिलवस्तुनगरे चत्वर्युगाटकचनारापण-

1. M so pakra' B 'upandamaya yena jann a' M 'upandamaye pinda' (l. 4). — 3. M 'ya pita-  
dapa' B 'tita' | ji' BM 'aja va'. — 5. B 'naita pa' BM 'tita' | pariyanti 'naya imadri'.

7. BM imadri 'utka bhutipala' | trikuttara (M 'lo trishaktiyam') n 'ti lāhā sudahā-  
(M 'lāhā) ma'. — 9. BM mahyama anantaya tri 'ya loka dhātaya jiva' B 'akayati | anā 'koma soti'.

13. BM 'kramamita (B 'lāva) kramam āsvanti dā 'ditiāni | . — 15. BM adriṣṭam pi' B 'mitam | ru' BM 'tā putram āsvayonopetam | .

16. M 'dama a'. — 17. B ho hba' M ho hbaṇa astatya 'kramibodhi sudibhi' lavastu-  
pariamamha sampāpāh ta'. — 18. M tita pa' nam karitayam | . — 19. M sādha ma-  
lāhājeti kārayati B 'nāni kārayati | . — 20. M 'prahapatahi so rājā' (21) B 'ca gandhar-  
vā' rājā ma'.

21. B sādha ma'. — 22. B 'lavastam āsvayamāni cāra' M 'lavastam mahānagarāni  
cāvarāni (23) lāhākaṭṭha āsvayamāni ma' B 'nāhāyayam'.



मुखेषु घोषणां कारयति ॥ भगवन्तो सर्वार्थसिद्धकुमारो चनुनरां सम्यक्प्रबोधि-  
मभिसंयुजित्वा कपिलवस्तूपयनेषु चनुमाप्तौ । [३९३] ततो सर्वमवन्तेहि राक्षा  
शुद्धोदनेन सार्धं भगवतो प्रत्युद्गमनाथ गन्तव्यं ॥

५ शाक्यानां वंशगतो मेघति यो स चाण  
 सिद्धाभिप्रायो तृपभावविरक्तचित्तो ।  
 श्रीलायवो विगतरागो समंतचक्षुः  
 द्रक्ष्यामथ द्वादशवर्षे चनन्तप्रज्ञं ॥  
 आनन्दमेरिरिव श्रुत्वा शाक्यराष्ट्रे  
 संगीतिं देवगणवादिनं लुम्बिनीये ।  
 १० येन प्रतिज्ञा कृता बुद्धो भविष्यं लोके  
 सो एष्यति भूतयचनो विगतान्धकारो ॥  
 मज्झान्तो सप्तपदं यो रह लुम्बिनीये  
 बोध्यद्भुसप्तरत्नानि अत्रुध्ये येन ।  
 यो सिंहनादं नदते अहं लोके ज्येष्ठो  
 १५ सो एष्यति पर्याटं प्रभञ्जमानो ॥  
 येनेदं अपकृतं गर्भशय्यं अशीषं  
 उच्छ्रोषितो च मे पुनः भवद्भुतः सर्व ।  
 उच्छ्रोषिता तृपजता च दुःखस्य मूलं  
 सो एष्यति बन्धप्रमोचं करोन्तो लोके ॥

20) ते हानि कपिलवस्तुतो शाक्यः शाक्यायिनश्च तं धोषं श्रुत्वा विप्रमेध राजकुलद्वारे

1. M bhavanto surāḥ B "Harāyā sūmīya" M "harasturpura" peṣṭab. — 2. M tato surāḥ bhavanto BM "hū | rājā ṣa" M "na sūrādhu bhā". — A. BM pākyaṇḍāṇi (M "cāṇi) cāḥa gata bheshyati | jagāya trāyāṇi (M "cya pindāṇi) si "yo tribhavarā vi (M "cāṇi cya "tā kahi".

6. B "kalub dakehām aha" M "kalub nkehām aha" BM "vibhūti anantaṣṣṭhāno dāsa-  
da". — 8. BM "līharīra cūṭaḥ cākyaṣṭhānāḥ saṁgīti dāvatayara" M "raṇḍhānāḥ la"  
B "uṣṭa ya". — 10. M "kṛito līharīṣṭhānāḥ | lōṅga bhavīṣṭhāḥ līḥ" B "vīṣṭhāḥ la" BM  
"kāra ya pu".

12. B "nāḥ | sapta padāni yāḥ i" M "padāni | yāḥ i" BM "ratnāni amubhūhyaḥ (B "dhyo) tena yā". — 13. BM "śrībhāradvāja āhāt" B "jyeshṭhe sa" BM "nāma yā".

16. BM "dañ prakṛitā garbhāgānamā uvasa( M "māñ nprahitāñ | (B "shikrīto)  
me punaḥ bha( M "nae bha)u" B "sarvañ u" M "sarvañ uvasa". — 18. B nābhropitvā tri-  
shūlātā jālini duḥ" M "chitrā trishūlātā jālini duḥ" BM "ti baundhannapen" karoti lo". —  
20. M "stuto mahānagarāto cākyaśkyari" BM "dvāro anūnīpatitā +u( M "le | so) ka"  
B "hitapramukhāya brāhma" BM "creshṭipramukhā vani" M "garha sarva" B "kapirā"  
M "vātasyā ga".



सन्निपतिता सकुमारामाद्या मटवलाया पुरोहितप्रमुखा प्राज्ञाणाः त्रेष्टिप्रमुखो  
वशिष्टायामो सर्वे च ये कपिलवास्तवा गन्धर्विका । तथया चक्रिकवेतामिकनट-  
नर्तकचञ्चलमञ्जपाणिस्तरिका शोमिका मन्धका कुम्भतूष्णिका वेलम्बका द्विस्त्वलमा-  
यका पञ्चवटुका मायनका माण्डविका हास्यकारका नेरीशंखमृदंगपटङ्गिका  
तुण्डवपणववेषवज्जकीएकदशीवीणावादा च बज्रवाद्यका च सर्वे राजकुलदारे सन्नि- 5  
पतेन्मुः । सर्वे च कपिलवास्तवा त्रेष्टियो । तथया मीवर्णिका हिरण्यिका प्रावा-  
रिका शंखिका दन्तकारका मणिकारका प्रसारिका मन्थिका कोशाविका तैल-  
का घृतकुण्डिका गौलिका वारिका कर्पाभिका दधिका पूषिका खण्डकारका  
मोदककारका कण्डुका समितकारका सक्तुकारका फलवाणिजा मूत्रवाणिजा  
धूर्गकुट्टगन्धतेलिका आसीवनीया सावित्रका मुडपाचकाः खण्डपाचकाः शुण्डि- 10  
काः मीधुकारकाः शर्करवाणिजा । एते चान्ये च बज्रव्यवहारिका सर्वे राजकुले  
सन्निपतेन्मुः । सर्वे च कपिलवास्तवा शिष्यायतना । तथया मोहकारका तास-  
कुट्टा सुवर्णकारका तडुकारका मधोपका रोपिणी चपुकारका ग्रीष्मपिष्टकारा  
जम्बुकारका मानाकारा पुरिमकारका कुम्भकारा चर्मकारा छर्म्म[295<sup>4</sup>]वायका  
वक्ष्यतन्त्रवायका देवतातन्त्रवाया चैलधोवका रजका शुचिका तन्त्रवाया विव- 15  
कारका वर्धकिष्पकारकाः कालपाचिकाः पेल्लकाः पुस्तकारकाः पुस्तकर्मकारका  
नापिता कल्पिका ह्रिदका लेपका सप्तसूचधारका उल्लखोष्ठकारका कूपयनका  
मृत्तिकावाहका काष्ठवाणिजा तृणवाणिजा संववाणिजा वंशवाणिजा नाविका  
ओमुमिका सुवर्णधोवका मीष्टिका । एते चान्ये च उच्चावचा जनता हीनोत्तुष्ट-

2. B "thā ca kṛitā te tā" M "ca kṛidate taṛikanāṣa" pāṇitvaritarigabhi BM "mibha-  
tanika relāṣiha(M "relāṣiṣkāḥ dristri(M "dristri)ā " ṭukā rāya" BM "dāṁgopata(B "ṭā-  
hikā tāpapaṇavaiṣa(M "vakina)vallakīlokadārghina ete vādye ca ha " dyakānāṣi sarve rā"  
B "mipatitetsub | 20" M "mipatitetsub 20".

67. M "lavāstava gṛeṇiyo || B "lavastavyā gṛeṇiṣyā || . — 67. M "saurachikā hai " pra-  
stārakā gāndhikā nāci" B "mihikā koṣṭhikā tai" M "gaurikā rā" BM "rāsika dādhyi"  
B "modakāna" M "modakārakā kaṇḍarukā samitakārakā ṣakto" B "gulapārakāḥ kha"  
M "ojapāṣakāḥ guṁḥḥipāṣakāḥ sūṁdhurakārakā ca" B "abdhokārakāḥ ca" M "ekkaravāṇjāḥ.

11. B "patetsub | . — 11. M "yatanāḥ | . — 11. M "lohakārakā mānra" BM "dihū-  
(M "dihura)kārakā prādhopa(M "prādhopraṣkā rohiṇi tra(M "ḍa)kārakā ṣṭapittitā  
jantu(M "ṭhikā jantū)kārakā māḥkārāḥ(M "lākārakā) porimakārakā kumbha(M "rakāṁ  
kumbha)kārā(M "rakā) carmakārā turṅga(M "rāṁ tuda)ṣyākā varūṣānta rā" M "cāra-  
dhavakā rāja" B "cāladhvacakā rāja " kārapatṛi" M "citrakārakā vādihakīrūpakārakāḥ kāl-  
patṛi" rnakārakā nāriṣkā kalpikā cchedakārakā sthapatistārakārakā oḍḍā gṛoṣṭapārakā"  
B "sthapatistārakārakā oṣṭhagṛoṣṭapārakā" B "ṭikāvāhikā kāṣṭhavarṇijā ṭṛi" M "ṭṛigavāṇjā  
vāṣṭavarṇijā stāṁdhavarṇijā nāriṣkā dhavikā ca" B "rāṁ dhavikā ca" M "dhavikā vāṣṭhikāḥ.  
— 11) BM "uccavāṇā" M "kulodā" BM "patetsub | .



- मध्यमा सर्वे राजकुलद्वारे सन्निपतेन्तुः ॥ एवं दानि राजा शुद्धोदनो इमेन च  
जनकायेन अन्तःपुरेण सार्धं कुमारामात्येहि परिवृतो धनुकरधिकहस्तधारोहेहि  
सार्धं धनुर्घोटरथमभिषहिला अहिप्रमुखो निगमो सार्धवाहप्रमुखो वाणिजयामो  
पुरोहितप्रमुखा ब्राह्मणा अष्टादश त्रेणीयो पुरस्कृतो परिवृतो महता राजचर्यो  
5 महता राजानुभावेन महतो जनकायस्य हस्त्वारहिस्त्वारमेरीमृदंगपटश्रेष्ठसंनिगा-  
देन कपिलवन्तुतो नगरातो निर्यात्वा येन न्ययोधारामसेन प्रस्थितो भगवतो  
दर्शनाय ॥ भगवतो दानि एवं भवति ॥ अमिमानिनो शाक्याः यदि सार्धं  
स्वके आसने निषण्णो प्रतिसंभोदयिष्यामि अथ सार्धं भविष्यति चित्तस्थान्यथात्वं  
कथं हि नाम यो कुमारो चक्रवर्तिराज्यमपहाय पत्रजितो अनुत्तरां सम्यक्सं बोधि-  
10 मभिसंयुधित्वा धर्ममधिनतो धर्मस्लामी आत्मानं प्रतिजानाति सो पितरं च वृद्धत-  
रक्षां च मुखस्त्राणीयां च न प्रत्युत्तिहति । नान्ति च सो सत्वो वा सत्वकायो वा  
यस्य तच्चागते प्रत्युपस्थित्वो न सप्रधा मूर्ध्न स्पन्देया । यन्नूनाहं पीरुपमानं वेहा-  
यसमन्तरीषे दीर्घं चक्रमं चक्रमेयं ॥

- अथ खलु भगवां पितु राज्ञो शुद्धोदनस्य शाकियमण्डलस्य च मानातिमानं  
15 बाला आगमनं विदित्वा पीरुपमानं वेहायसमन्तरीषे दीर्घं चक्रमं चक्रमति अस्यु-  
ग्रन्तो पादतलेहि भूमियं ॥ अथ खलु राजा शुद्धोदनो दूरतो एवं न्ययोधारामे  
भगवन् पश्यति पीरुपमानं वेहायसमन्तरीषे दीर्घं चक्रमं चक्रमन्तं अस्युग्रन्तं पाद-  
तलेहि भूमियं दृष्ट्वा च पुनः आश्चर्याद्भुतसंहृष्टरोमकूपकातो आश्चर्यं यादृशं कुमारिण  
ध[२९६]मौ अमिमानितो यथा सर्वलोके द्विपदानमुत्तमो ॥ अथ खलु राजा  
20 शुद्धोदनो शाक्यो शाकियानामामन्वयति ॥ पश्यन् भवन्ती येन कुमारिण संकल्पो

६. M "kumārasmātya" B "dhanukārāprithakārūbe" B "dhanukārāthikāthikārūbe" M "gho-  
tāra abhi" B "ghotāra abhi" C "ghotāra mukho ni" M "ghotāra ni" B "ghotāra ni"  
BM "ghotāra ni" B "ghotāra ni" M "ghotāra ni" BM "ghotāra ni" B "ghotāra ni"  
B "ghotāra ni" B "ghotāra ni" B "ghotāra ni" B "ghotāra ni" B "ghotāra ni" B "ghotāra ni"

७. B "dhanukārā" M "dhanukārā" B "dhanukārā" M "dhanukārā" B "dhanukārā" M "dhanukārā"  
B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā"

८. B "dhanukārā" M "dhanukārā" B "dhanukārā" M "dhanukārā" B "dhanukārā" M "dhanukārā"  
B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā"

९. M "dhanukārā" B "dhanukārā" M "dhanukārā" B "dhanukārā" M "dhanukārā" B "dhanukārā"  
B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā"

१०. BM "dhanukārā" M "dhanukārā" B "dhanukārā" M "dhanukārā" B "dhanukārā" M "dhanukārā"  
B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā" B "dhanukārā"



चिन्तितो माययता द्रष्टुं सर्वज्ञं सर्वधर्मेष्वभिज्ञातसंकल्पं सर्वसिद्धं नरेन्द्रं सो पश्यतु  
सिद्धार्थं सर्वसिद्धिसंप्राप्तं ॥

वृद्धान् पुत्रं परिपूर्णकायं  
सुलक्षितं लघुविचित्रिताम् ।  
पञ्चममासे यच्च एव चन्द्रो  
परिवृतो लघुणतारकेहि ॥  
वृद्धा सुरूपं असमानकायं  
तमायतायं शिरियं ज्वलमानं ।

5

अथ खलु रात्रौ शुद्धोदनो यावत्तर्कं यानस्य भूमिं तावत्तर्कं यानेन यात्वा १०  
यानातो प्रयोद्यद्वा स्वयमाःपुरेण सार्धं शाखियमण्डलेन च पदसां येन न्यसोध-  
रामं प्रविष्टो येन भगवान्तेनोपसंक्रमित्वा भूर्धा भगवतः पादौ वन्दित्वा गाथा-  
सम्यमायि ॥

इमं तृतीयं तव भूरिप्रज्ञ  
पादानौ वन्दामि समन्ततनुः ।  
यं च ते नैमित्तिका व्याकरेणुः  
यं च्छुक्काया न वहे इमं च ॥

15

अथ खलु भगवां न्यसोधारामे तालमायं वेदायसमन्तरीये स्थित्वा विविधविचि-  
त्राणि यमकमातिहार्याणि करोति । हेष्ठिमं कायं प्रज्वलति उपरिमातो कायातो  
शीतस्य वारिस्त्य पंच धाराश्रुताति अवनति । उपरिमे काये प्रज्वलिते हेष्ठिमातो २०  
कायातो शीतस्य वारिस्त्य पंच धाराश्रुतानि अवनति ॥ अथ खलु भगवानुपम-

3. BM 'kāyam | su' M 'kāyam | sulakāyaprasarakshitarici' B 'tām lakshapari' BM 'kā-  
ya pa'. — 5. BM pañcamātre (M 'tra) pathavira candro' BM 'rātālakāha'.

7. BM 'pañc pramāṇakāmatā te' M 'pāñcāmatā pramāṇatā || B 'māmatā || āha'. —  
10. M 'na yāstakāntā yāntāya bhūmā tēvantakāntā yāntā' B 'yāntā yāntāto pratyura' M 'pra-  
tyāra' BM 'hya ca antah' B 'rādhamā śākṣyamāyā' B 'pādevyāntā ca nra' B 'ad jara  
nra' M 'rādhamā bhagavato pādau dīpāntā mādā' B 'bhām adhyebhāntā ||

14. BM 'bhūmiprajña vādā te (B 'n te) vādā' B 'kāntā yāntā'.

16. BM yāntā ca naimittikā vyākaraṇā (B 'kāntā) yāntā ca jumbhacchāntā m jātāntā i-  
(M 'kāntā jātāntā ca tātāntā (M 'yāntā) || — 18. M 'dhrāmāntā tē' rādā kura' B 'rādā  
ha'. — 19. B 'heshṭimāntā' M 'jvaratī uparimāntā kāntā'. — 20. BM uparimāntā kāntā  
pañc' B 'heshṭimāntā' M 'catāntāntāntā gra'

21. M 'jvarāntā rādāntāntā varuṇarādāntā' B 'rādā varuṇarādāntā' B 'kādāntā'



वर्णमुद्विजे अभिनिर्मित्वा चत्कुरम् वर्णरूपसमुपेतो पुरस्तिमायां दिशायां  
 अन्तरहितो पश्चिमायां दिशायां प्रादुर्भवति । पश्चिमायां दिशायां अन्तरहितः  
 पुरस्तिमायां दिशायां प्रादुर्भवति । उत्तरस्यां दिशायां अन्तरहितो दक्षिणा-  
 यां दिशायां प्रादुर्भवति । दक्षिणायां दिशायां अन्तरहितो उत्तरायां दिशायां  
 5 प्रादुर्भवति ॥ एवं दानि महाप्रातिहार्यं विस्तरेण कर्तव्यं ॥ तत्र दानि बहूनि  
 प्राणिकोटीशतसहस्राणि भगवतो एदृशं श्रद्धिप्रातिहार्यन्दृष्ट्वा प्रमुदिता प्रीतिसी-  
 मनस्यजाता संवृत्ता आश्चर्याद्भुतप्राप्ता हङ्कारसहस्राणि प्रवर्तन्ति ॥ महाप्रजाप-  
 तीय दानि गौतमीय यदा भगवानभिनिष्क्रान्तो तस्या हस्तेन शीकेन च अक्षी-  
 नि पटनेहि व संख्या अन्धा संजाता । तर्हि च व्योधारामे भगवतो विविधानि  
 10 विचित्राणि यमकप्रातिहार्याणि करोन्त्य हङ्कारसहस्राणि वर्तन्ति महाप्रजापती  
 गौतमी यशोधरायै पृच्छति । किं एते हङ्कारसहस्राणि कुर्वन्ति ॥ यशोधरा  
 आह ॥ एषो भगवां वै [296] हायसमन्तरीषे विविधानि विचित्राणि यमकप्रा-  
 तिहार्याणि करोति नापि त्वं पश्यसि ॥ यशोधरा आह ॥ आगमेहि अहन्तया  
 करिष्यामि यथा त्वं पश्यसि ॥ तथै दानि यशोधरायै यत्र भगवतो प्रातिहार्याणि  
 15 करोन्त्य कायातो पञ्च धाराशतानि अवन्ति ततः उदकांजलिं पूरेत्वा महाप्रजा-  
 पतीये गौतमीय अक्षीणि आधानितानि तानि च पटनानि बुद्धानुभावेन भिन्ना-  
 नि । तस्या दानि यथापीराणां शुद्धा विमला वृष्टि संजाता ॥

अथ खलु भगवां वैहायसमन्तरीषे विविधानि विचित्राणि यमकप्रातिहार्याणि  
 कृत्वा बहूनि प्राणिसहस्राणि श्रद्धिप्रातिहार्याणि दर्शयित्वा आर्यधर्मेषु प्रतिष्ठा-  
 20 पयित्वा प्रहृष्ट एव आसने निपीदे ॥ अथ खलु राजा शुशोदनो शक्या च भग-

M "purastimāyāṁ diśyāṁ prādurbhāvati | paccimāyāṁ diśyāṁ antarhito purastimāyāṁ  
 diśyāṁ prādurbhāvati || n".

3. B "uttarasyāyāṁ diśyāṁ antarahito uttarā" (ōḡṇe sūre.) M "syāyāṁ diśyāṁ antarhito  
 dakṣiṇāyāṁ diśyāṁ prā". — 4. M "dakṣiṇāyāṁ diśyāṁ anta" B "ttarāyāṁ diśyāṁ prā".  
 — 5. M "hārya vi". — 5. BM "bahuni prā" M "kaṣṣaharāṅgi lha" B "ṣṭitah ā" M "ṣṭi-  
 tātā B "ptā hākāra" "vartanti | M "vartanti".

7. B "jāpatī | ya dāni" M "gautamīyāṁ yadā lha" B "sya ullenora go" M "sya unne-  
 naiva go" B "akāṁṣī pātālāni ca sañceha" M "talana ca sañcehaṁtā aśuddhā sañjātā". —  
 9. B "trāni yama" "sya hākāra" M "sya hākāra" || gautamī | yara".

11. BM "hākāra" M "karvati. — 12. B "trāni yama". — 13. BM "māgama". —  
 14. M "tāyāṁ dā" "dhārāye yataṁ lha" B "dhārāye yataṁ lha" "hāryā ko M "ta pra-  
 tihā" "nti | tato n" B "nti | tato". BM "lāṁ pure" "gautamīye akāṁṣī ācchādītāni".

17. BM "tāya dā" "cāyāṁ cūddhā (B "dāho) vi". — 18. BM "yamaśāpātīhāryāṅgi  
 kṛtāni ha" B "arāṅgi riddhiprātīhāryāṅgi dā" M "cāyāṁ sēyyadhā" "pta orāna" BM "oe-  
 nāhāde | . — 20. M "cākyaṁ ca bhagavato pādau" "saṁhātāni ca pra" "detatā B "de-  
 tatā | .



वतः पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवन्तं साधु च सुष्ठु च प्रतिसम्मोदित्वा एकमन्त्रं  
निषीदेन्मुः । महामायापती गौतमी च यशोधरा च सार्धं च चतःपुरेण भगवतः  
पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवन्तं प्रतिसम्मोदित्वा एकमन्त्रं निषीदेन्मुः । अथ खलु  
राजा शुशोदनो वेगजातो भगवतो द्विताहितं अपृच्छे ॥

तं देववर्णं सुकुमाररूपं

5

उद्यानभूमिं अनुचक्रमन्त्रं ।

पिता पुत्रं प्राञ्जलिको उपाममे

रुद्रं च देवा विदधा च शक्रं ॥

इदं तृतीयं तव भूरिप्रज्ञ

पादानौ वन्दामि समन्तवधुः ।

10

यं च ते नेमित्तिका व्याकरेन्मुः

त्र्यमुच्छाया न विजहे इमं च ।

ते देववर्णा उभये समागता

शुशो च कुवस्व पिता च राजा ।

उपशोभति सान्त्वने निषक्तो

15

चन्द्रो यथा अभ्रमणा प्रमुक्तो ॥

अथाममेयस्य पितुरभूषि

चिरस्य दृढान मिथं मनापं ।

पुत्रं स्वर्कं प्राप्तसमं निषक्तं

द्विताहितं पृच्छति वेगजातो ॥

20

पुरा तव कम्बलपादुका च

सुचिचा सूक्ष्माक्षरसंस्मितासु ।

१. M "pati gau" B "gautami" M "rdhanti cātahpurāṇa bhagavato pā" BM "chide-  
buh | . — 3. BM "tāṇi ca pñicche | (M "cehet). — 5. BM "ntāṇi pi".

7. B "indro ca deya tñivā ca cakro" M "indro cātā ila " cā ca cakrah. — 9. BM "janti  
ca ta" M "bhūmiprajñā jā" BM "n te sandhivā sa".

११. BM "pañcānya nai" M "mitikā vyākaraṇāṇi janti" B "retah | janti" BM "jabe | i"  
B "māṇi ca de". — १३. M "tā bodhāṇa bodhā" BM "jā u". — १५. BM "lāvaṇa ni"  
M "sharṇo candro" B "straga" M "mukta".

१७. M "atha pra" BM "drishyātāṇipri". — १९. M "muharṇāṇi hitāhitāṇi pñicchanti  
ca va" B "cchanti vegajāto pa".

२१. M "puruṇi bhuvāṇi kāmhalapādūkā ca sa" B "puru tavaṇi ka " daktā ca antitā sa-  
khamāstaraṇi saṇi" M "citraṇi sakhamāstaraṇi".



अभिरुद्ध तां चक्रमसे च वीर  
चेतसिं वृत्तसिं धरीयमाने ॥  
सो दानि तासमुदुवानिनीहि  
समन्तनेमीहि सहसरेहि ।  
कुशकण्टकशकंरमाकमन्तो  
कचिन्ते पादौ न रुजन्ति वीर ॥

भगवानाह ॥

सर्वाभिन् सर्वविदू हमाभि  
सर्वेषु धर्मेषु अनोपनिप्तः ।  
सर्वं जहे तुष्ठाधया विमुक्तो  
न मादृशो संप्रजनेति वेदना ॥

राजा आह ॥

पुरा तव नीहितचन्दनेन  
शशिस्त रात्रोपनिमेन शान्ते ।  
मनोज्ञमन्धेन सुशीतनेन  
स्नपका विनिपिन्तु ते स्नापयित्वा ॥  
सो दानि चीप्सासु खरासु रात्रिषु  
वनावृणं ईर्यसि चक्रमन्तो ।  
ओदातशीतेन सु[297]खेन वारिण्या  
को दानि ते स्नापयते क्लिप्तं ॥

भगवानाह ॥

गुप्ता नदी गीतम शीततीर्था  
चनाविन्ता सद्भिः सदा प्रशस्ता ।

1. BM 'hya tañ cañ' ca para 'colatra dhaciyamāna | (M 'nā). — 3. BM 'dhanrhi  
mridu (B 'dohi) ja' B 'hanrhi ka'. — 5. BM kuṣakamṭhakoṣakara akra' M 'nto kracica  
e pa' B 'ceke pa' yri ] .

8. BM 'hā sarvavidu tana samiti sarve' ptaḥ sa'. — 10. B sarve ja' M 'kto ne  
mādrīṣṭi upajānati yedā ] B 'na mānasam upajānati sa'.

13. B puro tava rohitacandromana saśishya rakto' M 'va rohita' na cāsiya raktopa-  
ribhedakāro B 'le ma'. — 15. B 'anayā a' M 'anayā viṣṭiyeṣu te' B 'pota te'.

17. B 'vanāddhana irya' M 'vanāndhana irya'. — 19. BM tato tana ci' M 'kilatañ ] .

22. BM 'gauttama ci' M 'lā mibhiḥ tadā praṣṭā].



यस्मिं हृदे देवगणेहि स्नातो  
ओमाढगाचो प्रतरामि पारं ॥  
धर्मो हृदो नीतम श्रीनतीर्थो  
अनापिनो सद्भिः सदा प्रशक्तो ।  
यस्मिं हृदे देवगणेहि स्नातो  
पृथिवीं प्रवाहेति स्वपुण्यनन्दां ॥

रात्रा आह ॥

यदा तुवं काशिकवस्त्रधारी  
पद्मुत्पलचम्पकवासितानि ।  
शुभानि वस्त्राणि निवासयित्वा  
सो शोभासि शाक्यमण्डभास्मिं  
शक्नो व साहस्रगतान् मध्ये ॥  
सो दानि शाक्तानि च पटुकानि च  
रक्तानि वस्त्राणि द्रुमत्वचानि ।  
धारयिषि तं च अञ्जुगुप्समानो  
रदं पि ते आश्चर्यं मदन्त ॥

भगवानाह ॥

न चीवरे शयने भोजने वा  
अनुध्यापिता भोन्ति जिना नरेन्द्र ।  
लब्ध्वा भक्ष्यं च यदापि चम्रियं  
उपेक्षका भोन्ति जिना प्रजानका ॥

रात्रा आह ॥

पुरा तव अजन्मरथा विचित्रा  
सुवर्णकंसचचिरा महार्हा ।

1. BM 'amā (M 'anāya)to anātrugā'. — 3. BM 'guttama ḥi' M 'to malhā sadā pra-  
mato | . — 5. B 'thiā pa' M 'prithi pravihamāni sapo' B 'ti sapo'.  
8. BM yadā tvaṁ kī' B 'dhārī pa' M 'rī padumviparāṇi caṇṇapa' B 'tpalaṇi ca'. —  
10. M 'ndalūmāni | cakro ca saharatāni madhye B 'amāni | cakro sa saharatāni ma-  
dhye | .  
13. M 'dāni sādāni ca mantakāni ca' B 'pāni ca mattakāni ca ca' BM 'tvacena dhā'.  
15. BM 'tām ca | ari' M 'abhiṣṭa' idam te śaṇṭya bha'.  
17. B 'ha civa'. — 18. B civa' M civaṇe ḥayana bha' anadhiṣṭa' uti tūṇa nreṇḍrā | .  
— 20. BM lūbhā me'.  
23. M 'tāṇa anajanya' B 'rūpakāṇḍaru' M 'rūpakāṇḍaru' BM 'rūḥ pa'.



श्वेतं च च्छद्वं मणिस्रङ्गचामरं  
ध्रुवं चहेत्सु ते दिशं प्रयावतः ॥  
पुरा तव वातजयो उदयो  
हयोत्तमो कण्ठको व्रीधवेगो ।  
आजानियो काङ्क्षगजालच्छत्रो  
अभीक्ष्णं सो वहति धेनू काम ॥  
यो युष्मद्यानेहि तुवं उपेतो  
रवेहि अश्वेहि च कुञ्जरेहि च ।  
राष्ट्रेण राष्ट्रं अनुषङ्गमन्तो  
कश्चिन्न खान्तो सि तदथ ब्रूहि ॥

भगवानाह ॥

रथो मे अक्षिपादो स्वचित्तवाहनो  
धृती न प्रद्या च स्मृती च सारथी ।  
सम्बन्धधाना चतुरो मे अथा  
समं प्रयाती हं पदं सुसंस्कृतं ॥

राजा आह ॥

पुरा तुवं रूपियभाजनेषु  
सुवर्णपात्रेषु च भुञ्जियान् ।  
शुचिं प्रणीतरसकं च भोजनं  
राजानुभावेन उपस्मिहेत्सु ॥  
सो दानि लोणं च अलोणकं च  
सूखं असूखं अरसं सरसं च ।

1. BM "echatrasāṁ sma" M "khadgacāmarāṁ | dhruvaṁ sugriha di" B "grahetso di"  
M "yato | . — 3. M "haryotta" B "rego 4". — 5. M "bhikshana so".

7. M "nehi yata kamaṁ | yo yugayānti bhūṣaṁ upa " rehi | . — 9. BM "kacina  
na śānto si" M "tabida bruhi || B "tad iha kruhi || .

12. B "ma riddhi" M "cīptavā" B "dhrīti pra" M "atathi || . — 14. M "nyakapra-  
dhā " cā pravaṁ pra" B "cā pamaṁ " haṁ padamaṁ" M "padamaṁ".

17. B puro tu" M "cā tava rūpiyabhāṁja" BM "rūpapatre" M "jyātāb | . — 19. BM "ni-  
tāṁ sma" B "naṁ | rā" M "hetuḥ || B "hetu sm".

21. M "ni lolaṁ ca alokaṁ ca lokaṁ ca aluṣaṁ ca asavaṁ ca asavaṁ | B "lola  
ca lokaṁ ca alokaṁ ca asavaṁ ca asavaṁ pari".



परिनुवसि तं च जुगुप्समानो  
रदं पि ते आचरिष्य मदन्त ॥

भगवानाह ॥

ये चापि बुद्धा पुरिमा क्षतीता  
अनागता यो पि चहं चनेयो ।  
सूखं अलूखं अरसं सरसं च  
दमार्चिको लोकाहिताय भुञ्जति ॥

राजा आह ॥

पुरा तुवं गोष्ठिकतूलिकासु  
अविनाश्रुते चोमसुखोपधाने ।  
सुवर्णपादे श्रयन्ते महान्ते  
त्वं मोदसे मुक्तपुष्पावकीर्णं ॥  
सो दानि दुर्गाय खराय भूमिने  
तृणानि पचासि च संस्तरित्वा ।  
त्वं मोदसे . . . . . सत्त्वसारो  
कश्चिन्ने यात्राणि व्रजन्ति धीर ॥

भगवानाह ॥

नास्मद्विधा शास्त्रा दुःखं स्वपन्ति  
सर्वे च मे श्लोक[२९७]ज्वरा प्रहीणा ।  
सो हं सदा निर्व्वरघो विप्रोक्तो  
जयान्वहं सर्वभूतानुकम्पी ॥

१. B "bhuddhijāṭṭā tvaṃ āra ja" M "bhuddhijāṭṭā tvaṃ āra sujuguppsamānta idam pi te āryya bha". — 4. BM "gataṃ ye(M "idā ca)pi ye caluṃ" B "neyo lā".

6. M lukhaṃ aluṃsaṃ asaraṃ sa" B "ca | idam arthi" M "ca imarhi". — 9. M puro bhuddhijāṭṭā" B "goshika" su ajānastri" M "su ajānastri".

११. M "ne mahāṃ tvaṃ". — १३. M "bhūmāra tvaṃ" samāntarivā B "tvaṃ tvaṃ". — १५. M sammodayo sutva" B "sa sutva" M "ro kvasanta gā" rudaṃtā dīrāh ॥

१६. M "duhkhā sapati sarva" BM "me sa ja" M "prahigā ॥". — २०. BM to haṃ aṇṇaṃ nījavattha viṇṇaṇa(M "vikāṇa) ja "kaṇṇa ॥



राजा चाह ॥

पुरा तुवं गौतम स्वप्ने अगारे  
अन्तःपुरे देवविमानकले ।  
प्रदीपस्वद्योतगणाभिकाशे  
कूटानारे पिथितवातपाने ॥  
विचित्रमान्वासरणाद्य नारियो  
अलंकृता अप्सरसन्निकाशा ।  
उपस्थिता किंकरणीया वसुधा  
मुखं उदीचन्ति किमार्यं चाह ॥

10 भगवानाह ॥

अथापि मे शास्त्र स्वप्ने विहारे  
देवा च ब्रह्मा च प्रभास्वरा च ।  
चित्तं येषां मह्यं वज्रेण वर्तति  
यहिं च इच्छामि तहिं शपेमि ॥

15 राजा चाह ॥

मेरीमृदंगतुरियाभिगीतो  
पाणिस्वराख्यानविदूहि तत्त्वं ।  
स शोभसि शाकियमण्डलस्थिं  
शक्रो य साहस्रगतान मध्ये ॥

20 भगवानाह ॥

सूचामि वेद्याकरणाभिगीतो  
विद्याविमुक्तिप्रतिबोधनो ह ।

१. M. puro tu' BM 'gautama'. — २. M. 'ye kutāgāro vithuteva' B. 'vātapāne vici'.

6. M. nāriyo' B. 'nārtha nāriyo' | ७. BM 'kāpā u'. — 8. M. 'ya samutaukā sukhañ' nā kiñ Ariya āha ॥

११. BM 'evakā vitharā dīryā ca hre'. — १३. BM 'tām pa mēva ma' M 'bya vāsena vartati' B 'yahiñ iechā' M 'thapetha' ॥

१६. BM 'gatūryābhigito pa' M 'khyāpavithayati' | B 'vidho ete tām' | —

१८. BM so cobhati ca' M 'jamaññā' BM 'kro ca sāhasragatā'.

२१. M. sutrānta vai āka' B. sūtrānta vai āka' M 'dhanāha' | B 'hañ so'.



सोभाम्यहं भिक्षुसंघमध्ये  
ब्रह्मा च साहस्रगतान मध्ये ॥

राजा आह ॥

पुरा तुषं भीम स्वके चगारे  
अन्तःपुरे देवविमानकण्ठे ।  
रक्षन्ति ते वसंधरा मनुष्या  
सुसंविताः खड्गदृढा प्रहारिणो ॥  
सो दानि एको विहरे अरन्धे  
उत्सूकमेरण्डकसंनिनादे ।  
अनेकज्वालितचरितासु रात्रिषु  
क्वचित् न भीतो सि तदेष ब्रूहि ॥

(भगवानाह ॥)

सर्वे पि चे यच्चगणा समागता  
चण्डा पि हन्ती गिरिदुर्नचारी ।  
न मादृशे रोमहर्ष जनेषु  
मयं प्रहायामयसकि प्राप्तः ॥  
एको चरामि मुनि अममत्तो  
निन्दामगंसासु अवेपमानो ।  
सिंहो च शब्देषु असन्तसन्तो  
वातं च जालेषु असन्वमानं ।  
नेतारमन्येषु अनन्यनेयं  
भीरुं जिनं शाक्य कथं वदेसि ॥

1. B "hmā sāha" M "hmā saha". → 4. BM "lpe.ra".

6. BM "to dharmā" M "ausiyah carvānīlāh khadgadri" B "ahyā carvānīlāh āha" ri-  
yā | . — 8. B "bhācāpāda" mādā a". → 10. BM "syāllānucari" M "kvocin na bhā" tad  
iya beuhā | sarve". B "tad ādya kruhi | sarve".

15. BM "pī ca ya" M "samācāritāh caṇḍā pi haatī gi" B "pāh pi hā haatī gi" BM "rīp-  
dhāri | . — 16. BM na mū(M. na thā)līcān romaharshatū(M "roha) mājācāhāhān  
prahāya abhāya(M "yo)smiñ prāptāh(M "pto) | .

17. BM eka caranto(M "nto a)nimā" M "cānīcān" BM "pamānān | . — 19. B sīnīhe  
ca rābhe" M sīnīhe va ge" BM "nīramantān sātān ca jā" abhānānān | .

21. M nālāram ane" BM "bhīrūh(M "rōha)li sūlījāhā va".



राजा आह ॥

पृथिवी च ते विजिता सर्वकल्पा  
पुत्राणि ते पूरुषहस्तमस्तु ।  
रत्नानि च सप्त परित्यजित्वा  
आमल्यमेवाभिगतो सि वीरा ॥

भगवानाह ॥

पृथिवी च मे विजिता सर्वकल्पा  
पुत्राणि मे पूरुषहस्तमस्ति ।  
रत्नानि च अष्ट दमानि सन्ति  
एतादृशं रत्नमन्यं न अस्ति ॥  
तं वीतराजं सुसमाहितेन्द्रियं  
सम्यक्प्रसुप्तं अखिलं अनाग्रवं ।  
पुत्रं पिता प्राञ्जलिको उपागमे  
देशेहि मे मार्गं मनुष्यहिताये ॥  
तमेन ज्ञानेन परित्यज्य ग्रास्ता  
शुद्धोदनं पितरं एतदब्रवीत् ।  
अभीक्ष्णं सो लोचय भिक्षुदर्शनं  
मा प्रमाद्यि मेध्यति तुह्य धर्मे ॥  
अद्याप्रमेयस्य पितु अभूयि  
संवर्णितं नायिनो भिक्षुदर्शनं ।  
सममन्तरं सत्पुरुषो भवन्तो  
अद्योत्तरीधर्मचक्षुं विप्रो[२९८] धये ॥  
एतादृशो आसि तदा समागमो

१. BM "viditā" B "rvakalyā putrāṇa te puruṣaḥ" M "trāṇa te puruṣaḥ" BM "aya ra".  
— ५. M "vīrāḥ" ॥

७. B "vi te ca vi" M "vi ca te vi" BM "viditā" B "rvakalyā putrā" M "trāṇa me purasa"  
B "me purasa". — ९. M "ratnāni ca" BM "santo o" M "tmaṇi anya nāsti | B "anya nāsti |

११. M "nūliya sa" B "yaṇi saṇṇiya" M "khilo a". — १३. M "jalīṇko u" BM "cehi  
mamāryaṇi ma" B "mushyāhitā". — १५. BM "phalitrā ca" B "danapī".

१७. M "abhiśaṇṇaṇi sārati | hhi" B "abhiśaṇṇe so rocayati hhi" M "pramādyipiyati tveva  
dharma | B "dharma ॥ . — १९. M "pitar abhōshi saṇṇavahitaṇi" B "ahi saṇṇavahitaṇi tā".

२१. M "samanta" BM "rūṣā hha" B "nto | a". — २३. M "driṇṇi āni sadā" B "āni sadā  
sa" M "traṇ ca ha".



पितुश्च पुत्रस्य च हर्षणीयो ।  
तन्नाकुशं सुगतमनुस्मरन्तो  
निरामिषां को न ममेव प्रीतिः ॥

पितापुत्रसमायमो समाप्तो ॥

मिथू भगवन्तमाहंसुः ॥ पञ्च भगवं कथं आयुष्मता उदायिना अयं राजा 5  
शुद्धोदनी अभिप्रसादितो ॥ भगवानाह ॥ न हि मिथ्वो एतरहिमेव एतेन  
उदायिना एषो राजा शुद्धोदनी अभिप्रसादितो अन्यदापि एष एतेन उदायिना  
राजा शुद्धोदनी अभिप्रसादितो ॥ मिथू आहन्तुः ॥ अन्यदापि भगवं ॥ भग-  
वानाह ॥ अन्यदापि मिथ्वः ॥

मृतपूर्वं मिथ्वो अतीतमध्वानं नगरे वाराणसीये काशिवनपदे राजा ब्रह्मदत्तो 10  
नाम राज्यं कारयति कृतपुण्यो महेशाख्यो सुसंगृहीतपरिजनो दानसंविभागशीलो  
महाबल्यो महाकोशो महाबलवाहनो । तस्मै तं नगरं वाराणसी काशिवनपदं  
चन्द्रं च महीतं च चैमं च सुमिथं च आकीर्णजनमनुष्यं च यज्ञजनमनुष्यं च सुखि-  
तमनुष्यं च प्रशान्तादिम्वदमरं सुनिगृहीततस्करं व्यवहारसंपन्नं ॥ तत्र सुपाचो 15  
नाम काकराज्यं प्रतिवसति अशीतिसहस्रपरिवारो । तस्मै दानि काकराज्यो  
सुपाचो नाम काकमार्यो । तस्मा काकीये राजभोजनेन दोहलको । सा तस्मै  
सुपाचस्य काकराज्यो तं दोहलं आचिषति ॥ सो आह ॥ अहं आनापयिष्यं  
राजभोजनं भुञ्जाहीति ॥ सो दानि काकराज्यं अमात्यमाह ॥ सुपाचोये राजभो-  
जनेन अभिप्रायो आणापेहि काकानां यं राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य महानसातो राजभो-  
जनमाहरिष्यन्ति ॥ सो अमात्यो आह ॥ स्वामि आनयिष्यामि राजभोजनं 20  
पि ॥ सो दानि अमात्यो तेषां काकानामाणापेति । गच्छ्य राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य

१. BM "amarentā ni" B "ahām ko la". — ३. M "iti grimahāsvastmuvadāne pītā" mātāni ॥  
— ५. BM bhikshu bha" M "m āhamsah ॥ — ५. B "bhagavatā ka" M "bhagava ka" bhipeśa".

६. M na bhā "tārahimān ehamā etena udāyina | eha" BM "pi eha etina u". —  
७. BM bhikshu ā" B "hatach ॥ — ८. M "gavan ॥ — ९. M "kalman B "eā bhā".  
— १०. M "hmadanto nā".

११. BM "vādeṣam kēpi" M "aphilān ex kashmanā cākriyā "dinvajama" hitatakarasā-  
pannāni | . — १३. BM "vasati | aṣṭikā(B "kāka)jaha "vāro ta". — १५. M "dāni kākā  
anpācva nāma bhārya B "bhāryā ta".

१६. BM tasya kākā" M "doharuko B "lako nā". — १६. B "doharunā ā". — १७. M aya  
nānapayā". — १८. B "amātyāni āhamsah ॥ M "amātyā āhamsah ॥ — १९. M anpācva-  
yam rājabhojane "yo ānapāhi" hānaso rājabhojanenaam āharishyati ॥ B "āryati ॥ —  
२०. M "mātyā ā".

२१. BM "nām ānapati ga". — २१. BM "tha | rājāo hā".



- महानसातो राजभोजनमानेण सुपावस्य काकराक्षो भार्या परिभुञ्जिष्यति ॥ ते  
काका आहन्सुः ॥ राजकुलं रघ्वस्त्रशिषितेः रक्षीयति । परिसमन्तेन राजकुलस्य  
पथी न शक्नोति अतिक्रामितुं ततो न शक्याम वयं राक्षो ब्रह्मदत्तस्य महानसातो  
राजभोजनमानयितुं ॥ अपरे पि आयायन्ति न च उत्सहन्ति । अशीतिहि  
5 काकसहस्रेहि न च कोचिदुत्सहति राक्षो ब्रह्मदत्तस्य महानसातो राजभोजनमा-  
नेतुं मा तव यता काडेन वा मुडिकाये वा हन्येम ॥ तस्य दानि काकराक्षो  
अमात्य[११४<sup>१</sup>]स्य एतदमूषि ॥ अहं सुपावस्य काकराक्षो अशीतिनां काकसह-  
स्राणां अमात्यो यदि च अहं न शक्नोमि एतं सुपावस्य काकराक्षो आणत्तिकं कर्तुं  
न पुत्रपकारकं भवति अस्माकं गच्छामि स्वकं राक्षो सुपावस्य निवेदितुं ॥ महा-  
10 राज अच स्वकं महानसातो राजभोजनं आनेमि यदि हन्यामि यदं भवतु एकश-  
रीरेण न पुनः सुपावस्य काकराक्षो भार्याये भोजनं नानेमि ॥ सो दानि तेषां  
राजपुरुषाणां रघ्वस्त्रशिषितानां प्थानुप्रधित्तानां भाञ्जातो । ततः राक्षो ब्रह्म-  
दत्तस्य महानसातो नानाप्रकारं राजभोजनं प्रत्ययं वर्णरसोपेतं तुण्डेनादायापय-  
च्छति । दिवसे दिवसे पुनर्पुनः हरति ॥  
15 तेहि तेहि मूषेहि राक्षो ब्रह्मदत्तस्य निवेदितं ॥ अच महानसे काको अपरा-  
ध्यति राजभोजनमुच्छिहीकरोति विद्रुजेति विध्वसेति वयं कर्म प्रसृता तेहि  
कर्महि उत्थिता स्य निवारयितुं ॥ राज्ञा अमात्या आरुता ॥ एवं महानसं  
जामेन पिधापेय यद्य सो काको न महानसे शक्येय अपराध्यितुं ॥

मनसा देवानां वचसा पार्थिवानां

नचिरेणाद्यानां कर्मणा दरिद्राणामिति ॥

20

1. M "āhañsuh | . — 2<sup>1</sup>. B "cākaṭe ra" M "cākaṭe rakṣayoti. — 2<sup>2</sup>. B "kroṭi | a"  
M "kroṭi abhikro". — 3<sup>1</sup>. B "āgumbhanti | na" M "āgumbhanti na" B "hanti a". —  
A<sup>2</sup>. BM "hi na ca kvaṇṇa n" B "janam ānītauṇ | na" M "janam ānītauṇ | yo tatra" B "tā  
kaṇṇaṇa vā guṇṇāṇa vā hanyema | M "tā kaṇṇāṇa vā guṇṇāṇa na hanyema | .

6. M "tyasayita". — 7. B "knomi | a" M "knomi | etauṇ rājā na " āgantikaṇ ka"  
BM "vati | amā" M "avakam rājā supāvasāya kake niveditaṇ B "ya kakaniveditaṇ | .  
— 9. BM "tra eka mūḍha" B "di. kaṇṇāṇa" M "di. kaṇṇāṇa iṣṭaṇ" BM "vata | e"  
M "hāṇṇāṇa nāṇṇaṇi | B "naṇi nāṇṇaṇi | .

11. B "kṣatāṇaṇi vyākṣiptāci" BM "nāṇi vājāṭvā ta". — 12. M "pauṇi varhaṇaṇa " nḍe-  
nāḍāya pa". — 14. M "naḥ hanti | . — 15<sup>1</sup>. M "tehi mūṣe" veditāṇi | . — 15<sup>2</sup>. BM "ko  
aparadhyā" M "cchāṣṭeikaroti uttāreṇi si siṇṇaṇi" prasūtā tehi karmehi utkṣiptāṇi atirāṇa"  
B "prasūtā te " utkṣiptāmanivāra".

17<sup>1</sup>. M rājā a " pauti | . — 17<sup>2</sup>. B "pauṇa so kake na mahā" M "pauṇa | yathā " pa-  
radhyitaṇi | B "paradhyitaṇi | . — 19. M "raṇḍāṇaṇi".



राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य पचनमाद्येण सर्वन्तं महानसं आसेन अपिहितं । सो काको  
तत्र महानसे न शक्नोति ओपतितुं नापि शक्नोति अपराधितुं । सो पितर्नेति  
कथं अहं अतो राजभोजनं हरिष्यन्ति । तस्य काकस्य एतद्भूषि । यत्तूनाहं  
एतं पन्थं रचेयं येन पचेन महानसातो राज्ञो भक्तं अक्षीपीयति । यतः पन्थातो  
तं पश्यति राज्ञो अक्षीपीयन्तं ओदनं वा व्यञ्जनं वा मांसप्रकाराणि वा खण्ड्यं  
वा तिलकृतं वा अन्यं वा कंचिद्वर्णं ततः तुण्डिनादाय गच्छति । राज्ञा आणत्तं  
सर्वेषामितिषां परिवेषकानां वर्षवराणां च भोजनमाजमानां पिधानानि देय । ते  
दानि परिवेषका तं भोजनं पिधानेहि अपिहित्वा महानसातो राज्ञो अक्षीयन्ति ।  
ततो सो काको न भूयो शक्नोति हर्तुं । तस्य दानि काकस्य एतद्भूषि । कथमहं  
ग्रचेयं काकराज्ञो भार्याये भूयो राजभोजनं हर्तुं । सो दानि यं राजा ब्रह्म- 10  
दत्तो चेटीनां हस्ते अर्पयन्तो देवीनां कवचानि प्रेषति ततः चेटीनां हस्तातो  
हरति । राज्ञा ब्रह्मदत्तेन युतं । अतः [३११'] देवीनां कवचेहि प्रवेष्टीयन्तेहि  
सो काको चेटीनां हस्तातो भोजनं हरति । राज्ञा आणत्तं । सर्वासां चेटीनां  
कवचानि प्रवेशयन्तानां अपिधानानि देय । तत्र च राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य मुच्यं  
अमर्षं संजातं । अहो यादृशो एषो काकः धृष्टो मुखरो प्रगल्भो च साहसिको 15  
च धनुहन्तेहि न शक्नोति रक्षितुं अन्तर्द्वरवा ओपतति । राज्ञा आणत्तं । यो  
मे एतं फलं जीयन्तं गृहीत्वा अक्षीपेय तस्य विपुलं अमिच्छादनं ददेयं । सर्वस्य  
परिवारस्य आणत्तं एवं राजा ब्रह्मदत्तो ब्रह्मति ।

१. M "sarve-tam ma" jana āpāhi | . — २. B "opayitām nā" apāridhrītam | M "apu-  
radhyitām. — ३. B "taketi" M "taketi katham" rīkhyām ti. — ३. M "bhōmi | B "shi  
ya". — ३. M "yam nūndham evam patthā rakheya ya" B "ham | etam panthā rakheya  
ya" M "kām utripayati | . — ५. BM yatah panthā (M yato yathā) to tam pacyati rājā  
allipyati tateh panthā (M "itipyati | tato panthā) to tam pacya" B "ntam | ६. M "piyamitām  
edamā rājājanām vā mānasa-prakōci vā khaṇḍakām" rājā vā kāmācā bhakṣayām | ७.  
B "nyam vā kōcā bhayam vā | ८.

६. M "ānantām etadham sarvesham pa" B "bhajanānābhā" M "bhajanānābhājanānā  
vīdhā". — ७. BM "bhayam (B "pamā) pariveśakāhi āpāitvā". — १. B "to sde ka" M "kē-  
kena bhāyo na pa". — १. BM "ahi ka". — १. B "bhāryāyo bhā" M "ya bhāitā rā". —  
१६. B "nī yam rājā" BM "etā apakāntā de" M "valābhi pra" BM "ahati | tato (M "tū)  
mā" rāit rā".

१२. M "atō de" karāhi pra" B "amāya". — १३. M "ānantām. — १३. M "veśyan-  
tām api" B "veśyantānānā apyidhā" dāhah | . — १४. BM "jāo kākō bra" B "guramān  
s" M "marāha smā". — १५. M "aha kākō dhārīto ma" B "adhaśiko" M "āhi parābhā  
na pa" B "cakyeti ra" M "tū | ānantarām dē".

१६. BM "ham ya". — १६. B "bhāyān tasya" M "bhāyān tasya vipulām ābhīr-  
dāmān tasya dūḥayām" B "rādhāyām tasya dādayayām na".



चपरा दानि चेटी राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य अर्पयतो स्वकाये देवीये कवनं आदाय  
 वस्त्रेहि अपिहित्वा गच्छति । सा दानि तेन काकेन दृष्टा । तस्य एतदभूधि ।  
 कथं अतो चेटीय इच्छातो भोजनं हरेयं । यन्ननाहं अस्या चेटीये नासाये सप्रेयं  
 ततः सा चेटी अस्ता एमं भोजनं उज्जिष्यति ततो अहं यं तं भोजनं गुह्यं गमिष्या-  
 ५ मि ॥ सो दानि येनाभूद्दासी चोपतित्वा ताये चेटीये नासे जपो । तच्च नासे  
 ब्रह्मो चतो । चेटीये भीताये भोजनमुज्जित्वा सो काको उमयेहि हसोहि गुहीतो ॥  
 सा दानि चेटी काकमादाय नासाय रुधिरेण घरणेन राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य उपसं-  
 कान्ता । अयं सो दुष्टकाकः गुहीतो ॥ सो दानि राज्ञा ब्रह्मदत्तो तस्या चेटीये  
 प्रीतो संवृत्तो । शोभनं ते कृतं यं स्वया एषो काको गुहीतो ॥ तेन दानि राज्ञा  
 १० ब्रह्मदत्तेन ताये चेटीये विपुलो आकादो दिवो ॥ सो च काको परिभाषिय-  
 ति । न शोभनं यं त्वं राजकुलं पि धर्षयसि ॥ सो दानि काको राजानं ब्रह्मदत्तं  
 नासाये अध्वनाये ॥

वाराणस्यां महाराज काकराज निवासितो ।  
 अशीतिवाकसहस्रेहि मुपाचो परिवारितो ॥  
 १५ तस्य दोहजिनी भार्या मुपाचो मांसमिच्छति ।  
 राज्ञो महानसे पक्तं प्रत्ययं राजभोजनं ॥  
 तस्याहं वचनं श्रुत्वा करनो अनुग्रामनी ।  
 मर्तुरपचितिं कृत्वा नासाये अकरि वर्यं ॥

अथ खलु मिथवः राजा ब्रह्मदत्तो तस्य काकराजामात्यस्य प्रीतो संवृत्तो ।  
 २० एतस्य काकराजामात्यस्य तस्य काकराजस्य सखायातो नैव यामो न भोगो नापि

१. M 'apara dā ' sya aparukōte aya' B 'sya opakōte aya'. — २<sup>१</sup>. BM 'kālena dṛṣṭitvā  
 ta'. — ३<sup>१</sup>. M 'tasaita'. — ३<sup>२</sup>. B 'rejanā ya'. — ३<sup>३</sup>. BM 'yannā(M 'yannā nō)nāham aya  
 ca ye nāsā ' ghojanā | tatah' B 'ujhishya' M 'ujhishyati tatah a' BM 'hañ yato bhoja-  
 nam grī'. — ५<sup>१</sup>. B 'ni yonābhudhāya o' M 'nī yonābhudhāya o' nāsā la' BM 'gno ta'.  
 — ५<sup>२</sup>. M 'trayo kahaṇo B 'kahaṇo ce'.

6. M 'bhojanam ajhitrā || so' B 'bhojanam ajhitrā || so' BM 'stehi sā dā'. — 7. B '||  
 kākām A' BM 'nācya ru' B 'krānto | M 'krāntāh || . — ८<sup>१</sup>. M 'so deva dusto kākō  
 grī'. — ८<sup>२</sup>. BM 'tasya ce' B 'ṛitto ṇo'. — ९<sup>१</sup>. M 'sobhantā' BM 'to ta'. — ९<sup>२</sup>. M 'rā-  
 jāñ bra'. — १०. M 'shiyantā | B 'yati na ṇo'.

११<sup>१</sup>. M 'na sobhanta yañ' B 'dharshayasi | . — ११<sup>२</sup>. B 'ko rājāñ bra' M 'ko rājāñ-  
 bra'. — १३. BM 'kājarajantivāko | (M 'āite). — १४. B 'supātro' M 'suprāpta pa'. —  
 १५. M 'doharīñ bhāryā supācya mō'.

१८. M 'bharto apacitāñ krī' B 'bhartuñ apacitāñ krītvā nācya akari prajāñ | M 'nā-  
 cācya kari vana || . — १९. M 'khaṇo rāja brahmadanto tasya kākasya rājāñ' B 'he  
 i'. — २०. M 'imāñya kākāñji' pi ca āya krāci' BM 'titi aya'.



च अन्धा काचिवृत्तिः । स्वकेन तुष्टेन वृत्तिं पर्येषन्तो आत्मव्यामं तस्य काकरा-  
जस्य कार्यं करोति ॥ अथ मिचवो राजा ब्रह्मदत्तो असात्वपार्षदां गाथाये  
अध्व[२११]<sup>१</sup>भाषे ॥

एतादृशी चरहति राजभोगं हि मुञ्जितु ।  
यथायं काकराजस्य प्रह्व आसुरगाहिबो ॥

तस्य दानि काकस्य राज्ञा ब्रह्मदत्तेन देवसिक्कं राजभोगं अनुज्ञातं । राज-  
भोजनस्य प्रत्ययस्य नानाप्रकारस्य पूरं भाजनं कृत्वा तस्य काकस्य अर्घ्याये एकान्ते  
स्थितिं अतः तं देवसिक्कं स्वयं च भुञ्जिषि काकराजस्य न हरेसि ॥ परिवारस्य  
आगतं । न केनचिदेतस्य काकस्य राजकुलं नष्टस्तस्य वा आमतस्य वा किञ्चिद्वा-  
घातं उत्पादयितव्यं ॥

भगवानाह ॥ स्यात्स्वन् पुनर्मिचवो युष्माकमेवमस्यादन्यः स तेन वानेव तेन  
समयेन सुपाचो नाम काकराजा अभूषि । न खल्वेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः ।  
अहं स काकराजो अभूषि ॥ या काकराजस्य भार्या सुपाची नाम सा एषा  
यशोधरा अभूषि ॥ यत्र काकराजस्य अशीतीनां काकसहस्राणाममातो अभूषि  
एष स कालोदायी स्वविरः ॥ यो भूद्राजा ब्रह्मदत्तः स एष राजा सुबोदनी ॥  
अभूषि ॥ तदापि एषो एतेन प्रसादितो एतरहिं पि एष एतेन प्रसादितः ॥

काकजातकं समाप्तं ॥

मिधू भगवन्तमाहन्तुः ॥ पञ्च भगवन् कथमित्यं महाप्रजापती भगवतो शीकेन  
अन्धा संजाता भगवन्तं चागम्य अन्धा संजाता ॥ भगवानाह ॥ न मिचवो  
एतरहिमेव एषा महाप्रजापती मम शीकेन काकशीन च अन्धा संजाता मम एष २०

1. B "vṛttīyaṁ pa" M "hiṁ anūparyo". — 2. M "atha khala bhī". — 3. BM "co-  
aharati(B "hi") rājabhogān(M "gaṁ") hi "hiṁ ya". — 4. BM "aya prāgamaṁpādyo |".

6. M "kākarājūo bra" B "Hena devan" M "anūjātaṁ |". — 7. M rājabhogānāya  
pratyayigra BM "prakāśāntāya pāraṁ bhogānā" M "ekānte prakāshipati sta hiṁ dai"  
harati |. — 8. M "Amantaṁ B "Hān na". — 9. M "gucchāntāntāya vā 4" B "echāntāntā-  
tāya vā agantāya vā kiñcid vā" M "kīm rātyāghrātāntā m".

11. M "kalurāṣ ya" B "bhūshā na kha". — 12. M "vāṁ hiṁ devān drashtu tā ka".  
— 13. M "vā 2". — 14. M "sa dāni kaka" vā nāna esha yaṁ" ahha yo". —  
15. M "yasya kākā" "etihān" BM "hi | e" M "aharo B "rah yo". — 16. M "hina-  
danto na".

16. M "hiṁ pi esha etena prādditā hi |". — 17. M "hi rāmahāvaṁtānyavāntā kē". —  
18. M "bhikṣūra bhaga" in āhāntāy |. — 19. M "anūjāto |". — 20. BM "hiṁ anū-  
jāto" rāyo(M "pe)na ca anūjāto(M "to) mamo esha" M "jāto |".



चागम्य चनन्धा संजाता । चन्वदापि महाप्रजापती मम चागम्य चनन्धा  
संजाता ॥ मिषू आहन्तुः ॥ चन्वदापि मगवन् ॥ मगवानाह ॥ चन्वदापि  
मिचवः ॥

भूतपूर्व मिचवः अतीतमध्वाने हिमवन्तपार्श्वे चण्डनिरिर्नाम पर्वतो तस्य दानि  
५ पार्श्वे महन्तो वनखण्डो वृषमहसेहि पुष्पफलोपेतहि संश्लो पद्मिनीहि च आय-  
मेहि च उपेतो अपिगणानुचीर्णो मान्तो प्रविविहो ॥ तत्र महान्तं हस्तियूथं  
प्रतिवसति षड्रन्तकुलं ॥ तर्हि आजनिधो हस्तिपीतो जातो षट्पत्नी इन्द्रगोपक-  
शीर्षो सप्तांगनुप्रतिष्ठितो कुमुदवर्णो । सो यदा संवर्धितो तदा मातां मुबनोरवेण  
प्रेक्षेन च परिचरति । तस्या पूर्व भोजनं पानीयं च दत्त्वा पद्यादात्मना परिभु-  
१० जति कालेन च तां कालेन उदतशरीराया वन[३००]लताया परिभार्जति का-  
पयति ॥ एवं सो हस्तिपीतो सावहितं प्रसादेन प्रेक्षेन च गौरवेण च सर्वकालं  
जनेन परिचरति ॥ सो दानि कदाचित्तां मातुं आपयित्वा परिविपित्वा आ-  
सितां ज्ञात्वा गजगणेन सार्धं चरन्तो धात्रेण भिर्यतो ॥ सो दानि मृगमुख्येहि  
मृग्यं अखलोहि वृष्टो तेहि गत्वा काशिरात्रो निवेदिते । देव चमुच वनखण्डे  
१५ एवृष्टो गजपोतलो प्रतिवसति प्रासादिबो दर्शनीयो देवस्य योग्यो भवेद्य ॥

अथ वनू मिचवः काशिरात्रा तेषां मुख्यकानां युत्वा सवनवाहनो तं वनख-  
ण्डभागमे ॥ तेन स हस्तिपीतो वनखण्डातो निमृष्ट अपरादि करेभुहि परिचा-  
रितो वाराणसीं प्रवेक्षितो हस्तिशालायां च वावितो ॥ तस्य दानि राज्ञी

१. B "pysho-mahā" M "pyshimā mahā", — a<sup>1</sup>, BM bhiksha ā" M "hāmāh", —  
a<sup>2</sup>, B "dāhā hā" M "gavā", — a<sup>3</sup>, M "mahāna evam mahā mahāprajāpatī mama co-  
lena kāmāyana ca satijāto manasa rva cāgamya anantilā satijāto ॥ anyudāpyeshā mahā-  
prajāpatih mama āgamya anantilā satijāto ॥ bhiksha āhāmāh ॥ anyudāpi bhagavan ॥  
bhagavān āh ॥ anyudāpi bhiksharo bhā" B "khamāh bhā", — ā, M "napāreva catidagiri  
nāma purvato ॥ laya" rva mahānto ama" B "nī pāreva mahāto amakhamāto rī" M "pha-  
lope" gramahī re u" B "rāhigā" BM "kto ta".

6. M "ti ॥ shoddamāntako" B "lām ta", — 7. M hāh ā "poto japo shā" saptilge su"  
BM "prastāhito" rogo so", — 8. M "to ntadā so tām gu" B "dā mātā gu" M "ga ca pre",  
— 9. BM laya pā "ca datvā pā" bhāmājamī kē "rīvā jāvā na (M "nna) lābhāpātī pā"  
rjati sthāpāyati | .

११. B "stipāto sarvohito pra" M "stipoma sarvohitam pra" pramānena ca gam" B "jo-  
nestrām pā", — १२. BM "cit tām mō" rācitā āvītām jūh" M "pāna ca mī" BM "byoga  
mī", — १३. B "ryam apthakahi dīstāhī to" M "ryam akāsthakahi dīstāhī to" rājūh mī",  
— १४. M "amuka vana" gajajuto pra" B "gajapātako" ti ॥ prā" M "reyā ॥ .

१६. M "ksharo kārī" hāto avāha" B "hāto havāha" kharāja āgamā to" M "kharāja  
āgamātena so ha", — १७. B "amādhāpātī" M "amādhāpātī" āpāre karāva" B "āpāre  
karāva" BM "vācītvā hastīcā" ra dhāvito ta".



भवति । मद्रको मे अयं दानो भविष्यतीति ॥ सो दानि सर्वसत्कारेहि सत्क्रि-  
यति स्वयं राजा तस्य भोजनं च पानीयं च ददाति । तस्य तं सर्वसाकारं न  
प्रीणयति शोकेन तां मातरं अनुस्मरन्तस्य गम्भीरं च निश्चसति अयूणि च पातयति  
गुण्यति च मिलायति च ॥ सो दानि राजा प्रेक्षानुगतो अञ्जलिं प्रयुक्तेत्या तं  
गजपोतं पृच्छति ॥ सर्वसत्कारेहि ते गजोत्तम सत्करोमि अथ च पुनस्त्वं गुण्यसि 5  
च मिलायसि च परिहायसि च वर्णरूपतो न च ते पञ्चामि उदयमात्तमर्गं प्रहृष्ट-  
मुखवर्णी । देहि मे वाचं आम्हाहि केन ते उपकरणेन वैकन्यं उपस्थापयिष्यामि  
प्रियो च मे त्वं गजोत्तम मनापो च आम्हाहि मे केन त्वं परिहायसि भोजनं च  
पानीयं च न प्रतीच्छसि ॥ सो दानि गजपोतो राजा पृच्छीयमानो मातृपिकाये  
वाचाये आह ॥ देव न मे केनचिद्वैकन्यं उपकरणेन नेवमाहारेण मम कन्यं मम 10  
माता तर्हि वनस्पष्टे प्रतिवसति वीर्या वृद्धा गतवया चक्षुर्विहीना दुर्बलकाया  
यदा विद्याप्राप्तो हि नाभिजायामि मातृपूर्वं अदत्त्वा भोजनं वा पानं वा स्वयं  
परिभुञ्जितुं । एव मे समादानो मम मर्या इहेव भविष्यति । न पुनरहं अदत्त्वा  
माताये स्वयं परिभुञ्जियं भोजनं वा पानीयं वा ॥ सो दानि काशिराजा धार्मिको  
च सकृपो च परानुययप्रवृत्तो च । तस्य एतद्गुण्यि । आश्चर्यमिदं इमस्य हस्ति- 15  
पोतस्य याव मातृघो च धार्मिको च आचानेयो च यस्य अथ एतकानि दिव-  
[300]मानि भोजनं चप्रतीच्छन्तस्य पानीयमपिबन्तस्य मातृघोकेन । एकत्रेषु  
मनुष्येषु नैते गुणा सुलभरूपा ये इमस्य गजपोतस्य । नैतमस्माकं साधु न प्रतिक्ष्यं  
यं वयं इमानेवरूपा कल्याणमत्वा विहेठाम ॥ सो दानि महामावायामाह ॥  
मुच्य एतं हस्तिपोतं गच्छतु वनस्पष्टं यतो खामि जानीतो मातृवर्तको मातरे 20

1. M "hi satkriya". — 2. B "payati | cokena tam ma" M "payati kokena tam ma"  
BM "payati kokena | M "riya) ca pa". — 3. M "pridhiva". — 5. M "roti || aha" B "ro-  
ni | aha" M "pridhiva | ca milhaya | ca pa" B "ahya | ca pa" M "pridhiva" BM "prid-  
ni | a" "pridhiva do".

7. M "tam akhila keno te upaka" me keno tam" B "me keno tam pa" ya || bho"  
padyam ca pa" M "yam ca pa". — 9. M "pricchimāna". — 10. B "hi tamamāna"  
M "hi tamamāna pa" || || jirupa vi" B "jirupa vi" M "my tamamāna do"  
B "pa tamamāna" M "mi || tamamāna pa" BM "adaya bho".

13. M "tam me tamamāna tamamāna" tamamāna bho". — 13. BM "tamamāna ma"  
M "tamamāna || 1. — 14. M "satkriya" B "kriya ca pa" BM "ta ca ta". — 15. M "hi-  
ni || B "hi A". — 16. M "yam tamamāna tamamāna" BM "ta ca tamamāna" M "ta ca tamamāna"  
BM "pridhiva" M "padyam vi paadyam ma" BM "kna a".

17. M "tamamāna ma" BM "tamamāna caile". — 18. B "ta" M "ta ca" BM "tamamāna"  
tamamāna" M "tamamāna vi". — 19. BM "ta tamamāna || 1. — 20. M "tamamāna tamamāna"  
tamamāna tamamāna yato tamamāna tamamāna tamamāna tamamāna tamamāna tamamāna  
BM "tamamāna || ta" B "tamamāna a" M "tamamāna tamamāna tamamāna || 1.



समागच्छतु मा इह अनाहारो मरिष्यति ततो वयं निरर्थका अधर्मेण संयुज्येम ॥  
सो दानि राजाश्लीये तस्यैव वनस्पदस्य समीपे नेत्वा मुक्तो ॥

सो दानि तं वनस्पदं गत्वा नैवाहारं करोति न पानीयं पिबति तां मातरं मा-  
र्यति ॥ तस्य दानि सा माता शोकेन बद्धमाना च तं पुत्रकं अपश्रान्ती अन्धीभूता ॥

6 सो दानि गजपोतको तां मातरं अजमन्तो पर्वतशिखरमभिरुहित्वा कुञ्जरराजं  
मुचति । तस्य महान्तं कुञ्जरराजं मुचतो ताये मातरे तं स्वरं प्रत्यभिज्ञातं पुत्रस्य  
मे एषो स्वरो ति ताये पि महानिनादं मुक्तं ॥ ततः तेन मातुस्वरो प्रत्यभिज्ञातो ॥

सो दानि तस्या मातु मूले उपसंक्रमे ॥ तस्य सा माता उदकहृदस्य मूले आसति  
अन्धा परिभ्रमन्ती पुत्रशब्दं श्रुत्वा रेणुगुण्डितशरीरा ॥ सो दानि गजपोतको

10 ततः ततो वनजतां सुकुमारां भञ्जित्वा तां मातरं परिमार्जति रेणुं चास्या शरी-  
रातो अपनेति । ततः च उदकहृदातो शुष्कं उदकस्य पूरेत्वा वृष्टी तुष्टी आत्त-  
मनो प्रीतिसौमनस्यजातो तां मातां स्वापेति ॥ सा दानि स्नाता च तानि च  
अशीणि धीतानि सर्वमन्नं दत्तं च शुच्यपगतं विमला चास्या परिशुद्धा वृष्टी  
संदृप्ता ॥ सा दानि हस्तिनिष्ठा तं पुत्रकं पश्चित्वा प्रीतिसौमनस्यजाता पृच्छति ।

15 पुत्र कर्हि सि गतो मम नेत्रित्वा अनायाये दुर्बलपचुयेति ॥ सो तस्या माताये  
तां प्रकृतिं विस्तरेण आचिचति यथा गृहीतो यथा च असृष्टो ॥ सा तं पुत्रकं  
आह ॥ एवं पुत्र आनन्दतु काशिराजा सपरिवारी यथा अद्य तव दृष्टा अहं  
गन्तामि ॥

स्वात्पल्लु भिषवः सुष्माकमेवमस्वादयः स तेन कालेन तेन समयेन काशि-

20 राजा अभूयि । न खल्वेतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः । एषो मन्दो मम

3. M "rāja āya" B "nashanāyaya" M "nakhanāyaya munīpe nāivā". — 4. BM "bati tān  
māta" B "rañe māgati" | . — 5. M "nā cañi tāñ pu" poçyanāñi a". — 6. M "ni rājapotate  
mātarañ" B "kuñjaraśārāñ munīcali ta".

6. BM "munīcali tāya tāya mā" M "ro ti | tāme pi" B "nāñāda mo". — 8'. BM "ta-  
aye mā". — 8". M "mātāc nā" B "bhramanti po" M "bhramati po". — 9. M "ni  
rājapotate tato tāñ bhramantāñ sukumālāñ bhāñ" BM "tā tāñ māta" M "pūñ cāre  
ca" B "cāya pa".

11. M "tāñ udakahra" B "āya pure" M "ātamo pri" B "jāto tāñ mātāñ". — 12. BM "ak-  
shi(M "kshi)ñ dhotāñ sarvām alāñ(M "m shāñ) akshi | mucya "cāya po" M "driahñ  
sañvritāñ". — 14. M "hastinikā " jāto tāñ mātāñ pri". — 15'. M "kathāñ vihato"  
B "hñ siñhato ti māma mo" M "durbala ca". — 15". BM "tāya mātāye tāñ pra " kshi-  
ti | yathā gñ" M "asāñhato" | .

16. B "so tāñ" M "so tāñ putrakam āhamah" | . — 17. M "ira mada". — 19. M "ksho-  
ro ya " d anyo sa tona kāle" BM "ahi na". — 20'. M "drashtuñ to". — 20". B "nālo mā-  
ma putriyapu" M "pūtriyañ bhātā".



पिबिष्यपुत्री भ्राता सो काशिराजा चमूषि ॥ यो गजपोतको अहमेव त[301]-  
दा चमूषि ॥ या गजपोतस्य माता चमूषि एवा सा महाप्रजापती गीतमी तदापि  
मम शोकेनान्धा संजाता मम एवायस्य चनन्धा संजाता । एतरहि पि एवा महा-  
प्रजापती गीतमी मम शोकेनान्धा संजाता मम येव चायस्य चनन्धा संजाता ॥

समाप्तं इति निष्काशातकस्य परिकल्पं ॥

5

नीवरणं विजहत्वा शुणोथ एकाग्रमानसा सर्वे ।  
यथ बोधिसत्त्वचर्यां सुदुष्करा हर्षणीया च ॥  
तिर्यग्योनिगतस्यापि गजस्य स्वमातरे सौहृदमासि ।  
किं पुनः मनुष्यभूतो गुहं परिचरेय तं विप्र ॥  
कामं पि बोधिसत्त्वा सर्वजगति वत्सला प्रकृतिस्त्रिन्धा ।  
अतिवत्सला तु गुरुषु यथा नृपे कीर्तयिष्यामि ॥  
हिमवन्तपादपार्श्वे चण्डोद्ये चण्डपर्वते रम्ये ।  
तापसकुलआश्रमेहि क्वचित्क्वचि कुताभ्यन्तकारे ॥  
किन्नरकुञ्जरवानरवराहशार्ङ्गसन्धाग्रगणचीर्णे ।  
रुक्महिषसरमचरिते वृषभचमरिशम्बराकीर्णं ॥  
मोरशुकजीवजीवकचकीरकरविंशकुनमिषुनेहि ।  
समन्तं हि तं वनवरं शोभति मधुरं रवनेहि ॥

10

15

2. BM yo gaja" B "ah ccho sa" prajāpati tadā" B "sañjāto ma" M "ma cchoya" jā-  
tāh | . — 3. M "pi oyā mahā" B "coko andhā sañjātā tāñ manna ye" M "kema andhā  
sañjātā manasiva cā" jātāh. — 5. M iti cūmahāvastusaddhā ha" BM "jātaṃ" M "lpañ  
sañjātāñ" || .

6. M aha uī" B "gṛamanasā" BM "eye ja". — 7. BM yathā ho" tvacoryāñ dushkarāñ  
ha". — 8. M uīya" B "yagyo" "ya uītrā sa" M "ya mālā sa" BM "hīdāñ" | . —  
9. M "punar manu" BM "guru pa" M "care tāñ" B "care tāñ cūrañ" | . — 10. M "dhi-  
sūtaḥ sarva" "taṛā pra" BM "gūhā a".

11. B "taṛā to kha" | yathā gureṇu" M "lā gurusū" | yathā gureṇu" BM "shāma hī".  
— 12. M hihhaya" BM "eyo ca candore candā" B "ramyo tā". — 13. B "kullāyo" M "kullā  
auchi kva" B "i kvacit kṛtyulāñkārañ" | M "i kvacit kṛtāyalañkārañ" | . — 14. BM ki-  
nnarañ kullā" M "jamañ" | . BM "narañ" | . M "rūlāñ" | . B "cūpañ" B "cūpa cūpa".  
— 15. M urumahi" BM "sacchinacaritāñ vṛkshahācamaritarūpañ" M "cūpākācārañ" |  
(M "cūpañ").

16. BM "cūkaḥjivāñjivakacukorakaravīroḥ" M "kamañ" | . BM "hi" | . — 17. BM sa-  
mantāhī tāñ" M "dhanāñ" | . M "amante dāñ" | . B "nachi" | .



- श्रीमन्ति च क्वचिक्वचित्पद्मसरा राजहंसपरिपूर्णा ।  
 कलहंसलीलगणिता गजदूषविलोभिताद्य परे ॥  
 क्वचिद्गुमरमधुकरिभिः चूर्णितकुसुमेहि पादपमभीषं ।  
 कुतसंगरा विचित्रा हरिणशकुनलीलिता खान्ति ॥  
 5 क्वचिद्दृष्टतापसेहि ध्यानरतिरतेहि निश्चरयतेहि ।  
 संग्रोमते वनवरं स्वाध्यायरतेहि च परेहि ॥  
 क्वचि दृष्टकुमारेहि दीर्घजटाञ्जनिवल्कलधरेहि ।  
 संग्रोमते वनवरं विचित्रफलमूलहस्तेहि ॥  
 तस्मिं प्रवर्णे भिरामे परिहरति कनेवी नेचमदीर्घां ।  
 10 जीर्णा दुर्वलगाढां गजोत्तमो सर्वमावेन ॥  
 सो गजगणेन सार्धं रमन्तो अपमिर्गतो सहजूरं ।  
 राजा च सह वनेन गजचतुष्पाकार्यं प्राप्नो ॥  
 दृष्टान तं गजवरं राज्ञः सुतो पि हर्षितो ऋषिचि ।  
 गजवरो सद्यःसुपेतो गजोत्तमो वार्धिव सुखे ॥  
 15 गजगणगतं गजेष्टं तं दृष्ट्वा बाह्वन् उदारं तं ।  
 संयुक्तिं काशिराजा वनात्पुरवरं निवर्त्तित्वा ॥  
 सो नैव पिबति पानं न च मुञ्चति श्रुतिं च सो मीरणां ।  
 तं ऋषिच मधुरनिरया स हस्तिरत्नं पृथिवीपालो ॥  
 नागवर मा कृशो भव प्रतीच्छ मातं पिबाहि पानीयं ।  
 20 अभिरामयिष्यामि रथ पुरोत्तमे मा नु शोचिष्टाः ॥

१. BM \*bhmanti | kvacit kvacit padmasara (M \*dmama/paraja\* M \*pācama B \*pācama kā\*  
 — २. M karahāṇi ānalilagaritā goja\* B \*saṇḍa \* dhanilolitaḥ rāpare | M \*lolitaḥ rāpare |  
 — ३. B \*dhanilolitaḥ \* pācama/paraja\* kṛi\* — ४. B kṛitaṇi mastarā\* M kṛitaṇi mastarā\*  
 BM \*citrabari\* \* kura (M \*gaṇilolita ṣṭhāti (M \*sthāni) | — ५. BM kvacit \*piddhataḥ  
 (M \*dhdhata) pa \* gṛiṇi saṇḍi\*.

६. BM \*jagata (M \*rao/hi paraja kva\* — ७. BM \*cā dṛiṣṭa \* dhanilolita saṇḍi\* —  
 ८. BM \*saṇḍi \* trapaṇilolitaḥ | — ९. M jirapa dhanilolitaḥ go \* itamaṇi sa\*.

११. M \*siddha ra\* BM \*nā upa\* BM \*raṇi rā\* — १२. M \*jagataḥ kā\* B \*grahapa  
 kā\* — १३. BM \*rājanta harsā\* — १४. M gajavara kṛi\* BM \*khaṇapa\* M \*jotamaṇi  
 pā \* yūtho B \*yūtho | — १५. M \*tāṇi gajandaraṇi\* BM \*rāhanam udaraṇi tāṇi gṛi\*.

१६. BM gṛiṇi kā\* B \*raṇi | pamaṇi ni\* M \*saṇḍi | pamaṇi ni\* BM \*tā sa\* —  
 १७. M \*nāraṇi pi\* BM \*pācama sa sa bhūṇiṇi (M \*ti) | tāraṇi hi pa\* — १८. BM tā  
 raṇi madhuraṇiṇi (M \*nāraṇi) rāyā \* dhanilolita (M \*pācama) — १९. B \*nāraṇi \* pācama  
 kṛi\* — २०. B \*me | nā kṛi saṇḍiḥ pa\* M \*cācāḥ |



गजोत्तमो आ[301<sup>h</sup>]ह ॥

न शु शोचामि नरपते बन्धनमुपरोधनं दुधपिपासां ।  
एतो च मे दुःखतरं नरेश्वर तेन शोचामि ॥

रात्रा आह ॥

किन्नाव एतो गजवर दुःखतरं दुःखतरं पुनरन्व ।  
येन ते न प्रतिभाति पानीयमग्नौ च आस्वाहि ॥

गजपोतको आह ॥

माता मम मतवया जीर्णा अतिवत्सला नयनहीना ।  
सा मया विना मरिष्यति नरेश्वर तेन शोचामि ॥  
तस्माहं विसमृज्यान् पूर्व उपानयामि चनयनाये ।  
भुञ्जामि पञ्चात्मना साद्य अनसना ति शोचामि ॥  
शीघ्रे परिदग्धगात्रा शीतलवनच्छादितोदके चैव ।  
उपनामेमि नपेमि च साद्य चनाया ति शोचामि ॥  
संप्रति वने चनयना परिभ्रमति रेणुगुण्डितशरीरा ।  
हा पुचति च वदति तद्वद दुःखतरमासाद्य ॥  
श्रुत्वा नरेन्द्रवचनं मनुजेन्द्रो सुमधुरं मुकुरणं च ।  
अयुपरिपूर्णवदनो नरवरो वारणमध्यमावित ॥  
एकत्र्येषु मनुष्येषु सुदुज्जना एवञ्चा मुष्णा सम्यक् ।  
येन तव इमा गजवर हृदयस्मि जायते पीडा ॥  
मुचय लघु गजवरं चरतु वने मुसजनं परिचरन्तो ।

1. BM "kshudhānā pīpāsān (M "śān) 1". — 3. BM "idam ca" B "tama cācānā || M "tama cācānā || — 5. M "kīn tivo 1" B "kīn tivo nō ga" BM "tama dūb" khatare punar a(B "nān a)nyānā 10".

6. BM "nīyān a(M "ānyānā". — 7. M "pottako". — 9. M "m maye vi" B "cānye tinā marā" M "ra tēnā 10". — 10. BM "hūn bīrānā" pōrān āpātānā ānyānāye (M "nāya) hīnā".

11. BM "cchāyodakānā cāi". — 13. BM "mami ādīpe" M "mī 12 a" B "cānā mī". — 15. M "pupceti vadati ca vadati" BM "d āya nāravata dūb" M "khata- tān 4".

17. BM "pūrnagān vadano nāravataya ādīya" M "śūto || — 18. BM "kshatama" M "dīpā ga" BM "nā | (M "pā) ānyānā 12nā". — 19. BM "ima ga" ānyānā jānāti (M "neti) pīdānā |



मवतु जननी आश्रया नंदतु सह पुचरतनेन ॥  
 सा गजवरस्य माता दुःखार्दितशोकशब्दसंशरीर्णा ।  
 मननमिव कालमेधो नादयति वनं परिचरन्ती ॥  
 मवतु जननी सवत्सा नन्दन्तु यनमृगा च वनदेवता ।  
 आख्याते नन्दन्तु मे अनयना माता रतनकेन ॥  
 इष्टं सुध्येहि दन्तहेतोः व्याधेहि रुधिरमात्सार्थं ।  
 नीतं च राजधानिं नवीत्तमं काशिराविषे ॥  
 वनदेवता भगवति गजोत्तमो प्रवरस्यचमसमंगी ।  
 तं गृहे काशिराजा वनात्पुरवरं निवन्धित्वा ॥  
 तं तु मरणं भविष्यति महां अनायासे नष्टनयनाये ।  
 सोऽपि च गजो मरिष्यति सुवत्सलो महां शोकेन ॥  
 यो विचरे शिरिवरेषु वनेषु प्रवरेषु फुल्लशिखरेषु ।  
 स तु मरिष्यति नाथो मम चोपवनं च शीघ्रलो ॥  
 अथ तव न जातु गजवर अनेवी त्वयि रोषिता न परिश्रष्टा ।  
 प्रेषेन अनुचरित्य तव तुह्य विमोचनं भवतु ॥  
 अथ त्वय न जातु वीर अदत्त तव जननिये प्रथमभक्तं ।  
 फलमूलभोजनं वा तव तुह्य विमोचनं भवतु ॥  
 अथ गजवरो त्वरितो मातरमुपगम्य आश्रयति स्निग्धं ।  
 मुकुमारस्य[309]ताये च परिमार्जति रेषुपरिशुद्धां ॥

1. B "ni sarvata" M "ni sarvatairavatair" — 2. B "javatasya" M "ratita 10"  
 BM "javarito" — 3. B "ti vanam ciramant parivartanto" M "ti vanam ita man parivartanto." — 4. BM "ni ratat nandantu" M "nanta lilu/vanagakunaka vanagajis mti"  
 M "devata sa" B "devata sa a". — 5. BM akhyatam na" B "anayant" BM "ratnakena diti".  
 6. BM drishjati M "abhi" B "ntakramahatola B "tol" B "vya" B "dharmanamartita vi"  
 M "nanta". — 7. BM ratita M "ti" ca rajadhami ga "nanti M "man" B "kati diti B "ti"  
 kati sa". — 8. M "bhavanti" B "ni" B "gajottamam pr" M "samanvagi B "ti ratit".  
 — 9. BM "grihya kagijit vanavare" M "natale" ni". — 10. M "ti shu mave".  
 11. B "abhi" B "ti" BM "ti shu mama pokena putrakena M "traktena" B "ti". —  
 12. B "vata viravateshu raheshu pravateshu phollakikhalashu na" M "viravateshu rahateshu  
 pravateshu phollakikhalashu". — 13. BM na kti" B "ti" B "ti" BM "ti mama copo"  
 M "nanti copravanti 10". — 14. BM aha tva na ji" B "ro gajana" M "ro janana"  
 BM "diti pr". — 15. BM "titit M "ritit" B "ti" B "bhavanti aha".  
 (6. BM "vaya na ji" adate mama M "mama" jananti M "ye" B "ti" B "ti"  
 pr". — 17. M "ti ratit grihya" B "ti" B "ti" B "ti". — 18. B "ro sarvato mti" B "ti"  
 sarvato mti" M "diti". — 19. BM "ro sa pramati" B "ti" B "ti".



वदो सि काशिराजा पुरोत्तमे दास्येहि पाशेहि ।  
तव तु कृतेन जनयना मुक्तो पुन धर्मराजेन ॥  
सा गजवरस्य घोषं श्रुत्वा स्वर्गं च तस्य उपलभ्य ।  
प्रीतमनसा वदया पुनः जनयना गजं सज्ज्या ॥

हस्तिनिका आह ॥

एवं नन्दतु नन्दनो काशिराजा सबान्धवो ।  
यथाहं अथ नन्दामि पुत्रेण नयनेहि च ॥  
एतं पुत्रं यथा पूर्वं शीलवने मृगान्विते ।  
सपुत्रा अथ नेत्रेहि पश्यति वरकुञ्जरं ॥

पूर्वजातिमभिधाय संजुषो वदतां वरो ।  
जातकमिदमाख्यासि शास्ता मिचुलमन्त्रिके ॥  
अहं गजवरो आसि माता सा आसि हस्तिनी ।  
तेनायायस्या पुत्री हं मादृशेहा च गीतमी ॥  
एवं दीर्घर्षिं संसारे स्नेहद्वयेण दुःखिता ।  
स्नेहद्वेयप्रहारार्थं धर्मं चरय निर्ममा ॥

हस्तिनीजातकं समाप्तं ॥

विभिः प्रातिहार्यैर्बुधा मगवन्तो सत्वां विनयन्ति । तद्यथा अग्निप्रातिहार्येण च-  
तुशासनीप्रातिहार्येण धर्मदेशनाप्रातिहार्येण ॥ मगवता इमेहि विहि प्रातिहार्येहि

1. BM *loddho amūñ kāśirājā (M 'jā) pu' M 'ttame kāśirājā dā'*. — 2. BM *'anayena  
mukto punah dharma'*. — 3. BM *'bhya pr'*. — 4. BM *'tamañ a' B 'labdhā'* | —  
5. M *'stūka'*.

6. BM *'tu nandō (M 'ndā)to kē' B 'jā subā'*. — 7. M *'edāñ pē'*. — 8. BM *ete  
putra yathā (B 'tha) pō' BM 'caivāva' B 'māgagandhā su' M 'māgagandhā'* | —  
9. B *suputrādya ' hi yasyaś varuñ kuñ' M 'hi yasyaś va' B 'jarañ pū'*. — 10. M *pū-  
rvañ jē ' jūyā sambhūdhā varuñ varuñ'* |.

12. BM *'varā sū mā'*. — 13. B *'dāpī putrasagā' M 'dāpī putra evāpī gā' BM 'ma-  
ha va gautamā'* |. — 14. BM *'sāre sañsaranto na pānindāñ (B 'ndāñ |) mo' B 'hadub-  
khañ dveshañ su' M 'shaya sthūb'*. — 15. M *'shuprāñ' BM 'mamañ (B 'mā |) ni-  
māgāñ pishitāñghasvito na (M 'vite mīrśānti illitā vatibhūtashayā ghara (M 'vā yē  
va ghara (ātamañ cchindīya magdā (M 'māñdāñghayāñ'* |.

16. M *hi gṛimulāvasthāvadāne hastiyā'*. — 17. M *sāha tridhā prāñ' B 'hārye lo-  
dāñ' M 'vantañ sa ' najatī'* |. — 17. B *'dhama' rycna bho'*. — 18. BM *'gavato  
' M 'nohā tridhā prāñ' B 'hōm ca pā'*.







विदित्वा तस्माद्ये वेलाये स्मितं प्रादुष्करे सममनरं प्रादुष्कृते च भगवतो मुख-  
द्वारातो नानावर्णा अनेकवर्णा चर्चिषो निश्चरित्वा नीलपीतमाङ्गिष्ठा रक्तशेता-  
वदाता श्वभक्तवर्णा सर्व बुद्धयेवं शोभासयित्वा यावद्वनिष्ठा देवनिकाया भगवन्तं  
चिक्षुत्तं प्रदक्षिणीकृत्वा भगवतो पुरतो अंतरहिताः ॥

अथ खत्वायुष्मानश्चकी येन भगवांस्तेनोपसंक्रमित्वा तेनाञ्जलिं प्रणामयित्वा  
भगवन्तमेतदुवाच ॥ नाहितुकं नामत्वर्यं तथागतं चर्चन्तः सम्यक्संयुक्ताः स्मितं  
प्रादुष्करोन्ति । को भगवं हेतुः कः प्रत्ययो स्मितस्य प्रादुष्करणाय ॥ अथ  
सगवानायुष्मता अश्चकिना पृष्ठो तं । असुरा यावद्वनिष्ठा देवनिकाया भगवन्तं  
चिक्षुत्तं प्रदक्षिणीकृत्वा भगवतो पुरतः अंतरहिताः असुराणां चेतोप्रणिधानं मा-  
याभि आकर्षि ॥

10

तत्रमकासि स्मितं दिपदेन्द्रो  
दानवचित्तं विदित्वमुदारं ।  
पृच्छति अश्चकिं प्राञ्जलिं कृत्वा  
इह स्मितं मुनतस्य मुखातो ॥  
नेह अहितुकं लोकप्रदीपो  
प्रादुष्करोति स्मितं परमर्षि ।  
ब्रूहि नरोत्तम हेतु स्मितस्य  
यत्ते कृतं इह लोकहितेषी ॥  
अथ निःसंशयं बोधिसूदारा  
केनचि संजनिता परिमाया ।  
यस्य तथागत आश्रय आ[303]त्वा  
प्रादुष्करोति स्मितं रमणीयं ॥

15

20

niara(M 're) prāduskrīto(M 'shkrītkā) yañ bhagavato mu' M 'rei niṣa' B 'ñjāhā ra-  
kte' M 'ñjāhāraṅktaṅcetavada' 'surabā' BM 'trāñ abhāsañ obhā' B 'd' akaṇishṭhā de'  
BM 'kāyaṃ bhagavantañ tritāñ(M 'niñ trishkrītyañ) pra' M 'purato antarahitā ॥

5. B 'evakī ya'.

10. B 'ataḥ sañjanyā' BM 'prāñjāhāro(M 'rañ)ti ॥ — 7. M 'purañ hatub' B 'ya  
sañjāta'. — 7. BM 'tañ amā akaṇishṭhā(B 'atā) de' B 'atañ trīkha' M 'trishkrī-  
tyañ pra' 'purato antarahitā' a' B 'hira' a' M 'gāthāñ evākārahit ॥

11. BM 'atrasu abhāsañ smitāñ dīpamāro(M 'dīpamāro) tēna' M 'citta' abhāsañ a'  
BM 'rañ ppi'. — 13. BM 'ti | a' B 'dīpāsaññāñ sa' M 'dīpāsañ sañ'. — 15. BM 'prā-  
duskrīti | mra(M 'ti mra)ñāñ parāmarāhi lro(B 'kro)'. —

17. B 'kruhi' 'krītasāñ roho' M 'krītasāñ sañvalokahitāñ ॥ — 19. B 'evāya ho'  
BM 'dhim udhārañ(M 're) kama citta sañjanyā parāmarāhi ॥

21. B 'gataṃya de' BM 'prāñjāhāro'.



संशयितो पि चर्य इह चय  
दृष्टं क्षितं सुगतस्य सुखातो ।  
बुद्धिं नरोत्तमं मा चिरमसु  
हिन्दहि संशयितानं विनिषं ॥  
यं चकारि क्षितं लोकप्रदीपो  
दानधूपं विदितमुदारां ।  
आकरणां भण आसुरकायं  
यं यं शुणित्वं मवेय उदयो ॥

भगवानाह ॥

साधु ते चर्यन्ति पृच्छिता मन्त्रा  
यस्य कुते क्षितं लोकहितस्य ।  
तस्य ते वचां फलं निखिलेन  
एकमनो भणतो मे शुणेहि ॥  
पूजा इह मे कृता चमुरेहि  
बोधिमनुत्तरं प्रार्थयमाना ।  
ते विजहित्व तमासुरकायं  
स्वर्गगता रमिष्यन्ति चिरं पि ॥  
देवपुराणं चिरं निवसित्वा  
पंचहि कामशुणेहि समंजी ।  
मानुषलोकमिमं पुनरेत्वा  
पूजयिष्यन्ति जिनां द्विपदेन्द्रां ॥  
कल्पसहस्रशतानि बहूनि  
कुलं पुनः पुन पूजयिष्ये ॥

1. B "cañṇa" BM "yitāpayāni" (M "ni") ha "dṛṣṭvā sma" khāto brā (B "kru") —  
3. B "kruhi" M "ittamaññi aci" B "ma maccina" BM "m anti cchi". — 6. BM "pōjā vi"  
M "dīrām n".

7. BM bhagva vyākaraṇaṇi sma (M "sma vyākaraṇaṇi sma) mṃgapaṇi yaññi ca cca" B "yitvā  
hia" BM "dagrā" ॥ — 10. BM "te pñicchati aṇṇa" (M "ki") pñi "cañ yaññi sma kṛita sma"  
hiṭāya (M "ya" ॥ ) ya".

12. BM yasya" M "bhagato" B "gohi pū". — 14. B "ha vyākṛitā" | a" M "ha vyākṛite"  
a" B "dhiṃ uttamaññi prā" M "mānāññi to".

16. M "surakoyaññi". — 18. B "gohi sāmāññi mā" M "sāmāññi mā".

19. M "tra punar punaḥ pōjati ji" B "naḥ punar pōja ji".



काचमसंनिभमचणधारी  
सर्वे जिना भविष्यन्ति त्रितारी ॥  
शुक्ल च चाकरणी चसुराणां  
तुष्ट उदयो सदेवकुलोको ।  
प्राणसहस्रयतानि बह्वनि  
प्रस्थित तत्र अनुत्तरस्याने ॥

अथ खलु संभरो असुरेन्द्रो ताये वेलाये इमां गाथामध्वभाषि ॥

एदुग्गेहि मे मित्रेहि सदा भोतु समागमो ।  
यं निशाम्य यमागम्य पूजेम दिपदोत्तमं ॥

अथ खलु भगवान्तांनि एही असुरनयुतानि अनुत्तराये सम्यक्संबोधीये आ- 10  
करित्वा बह्वनि च प्राणिसहस्राणि आर्यधर्मेण प्रतिष्ठापयित्वा राजानं शुद्धोदनं  
च सपरिवारं च उद्योजये ॥ अथ खलु राजा शुद्धोदनो सपरिवारो उत्थाया-  
सनातो भगवतः पादौ शिरसा बन्धित्वा प्रक्रमे । तथा सर्वो जनकायो ॥

अथ खलु राजा शुद्धोदनो तस्मैव राषिये अत्ययेन प्रभूतं खादनीयं भोजनीयं 15  
प्रतिवागरित्वा अपिन्नवसुनगरं सिक्तसंमुष्टं कृत्वा अपगतत्वं अपगतपापानां शर्क-  
रकठलं मुक्तपुष्पावकीर्णं गन्धघटिकाधूपितधूपनं विषपरिधिप्तं विततवितानं श्री-  
सत्तपट्टदामकलापं । यावच्च अपिन्नवसुं यावच्च व्ययोधारामं गटनतंबचक्रमल-  
पाणिस्वरिकां कुसुमश्लोकशोभिकां दिस्त्वन्नेनम्येषां देशेदेशेषु स्थापयित्वा महता  
राजानुभावेन महता राजश्रद्धीयेन भगवतो नगरं प्रवेशितं करोति ॥ अथ खलु  
राजा शुद्धोदनो भगवन्तं [303<sup>1</sup>] सन्नावकसंधं पुरस्कृत्वा राजकुलं प्रवेशेति ॥ 20

1. BM "sarva jina" M "tāri B "tāri cca". — 3. BM "pāṇi udi" devakulaloka(B "ke").  
5. BM "sāṇa(M "lah) tāraṇa" M "rajanē ॥  
7. M "lu saṇḍahula a" B "lu sambaro a" verāye i". — 8. M "tālā" B "driṇo hi mo".  
— 9. B "nīcāya yadāgamaṇe ya pā" M "cānya yad āga". — 10. M "sāsthi naya" B "Na-  
rāye saṇḍe ya" M "arāpi ca ārya" B "āryodha" M "vāraṇi udyojeya ॥ B "dyojeyāṇi ॥  
12. B "garatoh pā" M "garotā pā" a "saṇḍitā". — 13. BM "kāya ॥ sāha". —  
15. M "yaiva rāṇe a" "stamāhānaga" ktasāṇe rāṇitāṇi B "siktasāṇimāhāṇi" BM "chā-  
ṇaṇi carkaraka(B "ekka)dhallamukta" M "roṇaṇi gāṇḍhagha" B "citraṇi parikāṇḍaṇi  
vīgatavilāṇaṇi oṇakapattā" M "pāṇi vītatavimāṇaṇi oṇakapattāḍā" B "lāpaṇi dhāpaṇi  
dhātāṇi muktapushpāvakiryaṇi ॥ M "kalapaṇi dhāpanadhāpaṇi paṇḍapaṇḍapaṇḍakiryaṇi ॥  
17. B "ritakāṇi ri" M "varakāṇi kumāhāṇi rāṇi cca" B "kumāhāṇi rāṇi" BM "dvi-  
stāva(B "vāra)raṇi ccaṇi" ॥ 19. BM "pāṇi rāṇi".



अथ खलु भगवां गुहोदनस्य निवेशनं प्रविशित्वा प्रज्ञप्त एवामने निषीदे यथासनो  
च भिक्षुसंघो ॥ अथ खलु राजा गुहोदनो भगवन्तं स्वहस्तं प्रणीतिन प्रभूतेन स्वाद-  
नीयमोन्ननीयेन सन्तर्पयति संप्रवार्यति मित्रामात्या च भिक्षुसंघं ॥ अथ खलु  
भगवां मुक्तावी धीतहसो अपनीतपावो राजानं गुहोदनं धर्म्या कथया संदर्श-  
यित्वा समादापयित्वा समुत्तेजयित्वा उत्थायासनातो प्रकृते ॥ अपरं दिवसं  
महाप्रजापती गीतमी भगवतो सयावकसंघस्य भक्तं करोति । अपरं दिवसं यशो-  
धरा भक्तं करोति । अपरं दिवसं अन्तःपुरिका । अपरं दिवसं शाकियमण्डलं  
भगवतो सयावकसंघस्य भक्तं करोति ॥

यशोधरायै दानि भगवतो सयावकसंघस्य मोदकं सञ्जीकृतं सर्वं ज्ञातिवर्गं  
10 निमन्त्रितं ॥ भगवां कालश्चो वेत्तश्चो समयश्चो पुत्रनपरापरश्चो काञ्चस्यैव नि-  
वासयित्वा पाचवीवरमादाय भिक्षुसंघपरिवृतो भिक्षुसंघपुरस्कृतो यशोधरायै  
निवेशनं प्रविशित्वा निषीदे प्रज्ञप्ते एवामने यथासनो च भिक्षुसंघो ॥ अथ खलु  
यशोधरा राज्ञन्माता महाप्रजापतीगीतमीये सार्धं ज्ञातिवर्गेण च भगवन्तं सया-  
वकसंघं प्रणीतिन स्वादनीयमोन्ननीयेन सन्तर्पयति संप्रवार्यति ॥ तायै दानि  
15 यशोधरायै राज्ञन्स्य हस्ते प्रत्ययो प्रणीतो मोदको वर्णनन्धरसीपेतो द्वित्रः गच्छ-  
इमं मोदकं पितुर्देहोति ॥ तेन सञ्चित्वा भगवतो पात्रे प्रक्षिपित्वा भगवतो  
कायायां निषीदित्वा मातरमेतदुवाच ॥ सुखा खल्वह्य यमणस्य इयं शया ॥  
अथ खलु यशोधरा राज्ञन् कुमारमेतदुवाच ॥ याच पुत्रं पितृकं धनं ॥ अथ  
खलु राज्ञन् कुमारो भगवन्तमेतदुवाच ॥ देहि मे यमण पितृकं धनं ॥ भगवा-  
20 नाह ॥ राज्ञन् प्रज्ज्वाहि ततो पितृकं धनं दास्यामि ॥ अथ खलु राजा सान्तः-

1. M "yām rājā codiḥho" BM "thāsane ca" M "satiḥho" || — 2. B "gavāntān rājā"  
M "khādānīyena bhojanīyena saṁtarpā" B "rparanti saṁpravarati" || mī" M "pracharayati  
mī" kāmānāghaṁ || — 3. M "haste apa" B "damañi dharmyakatha" M "damañi dharmya  
katha" B "dhyāyitvā samā" utthāsane" — 4. B "diva mahā" gantāmi".

5. M "dharā divasanti ka" B "ceti a". — 7. M "rikāh. — 7. M "kiyamañjālaṁ. —  
9. BM "to rājā" B "kañi sarjīkri" M "kañi sarjīkri" māmānāghaṁ || — 10. BM "re-  
lajā samayajñā pūṣṭigala" (M "gava)parāpavajña kālyā" (B "la)nyai" thāsane ca" (M "ra) lhi-  
kāmānāgha" (M "ghab" ||.

11. B "gantāmi" M "gavāntān rājā" B "khādānīyē lha" M "khādānīyena bhojanīyena  
saṁtarpā" pracharayati | B "royati ā". — 14. BM "hulaḥ lavya" M "to pratyāgre prant"  
to dīcro gaccha" B "gaccha | imāñi mokāñi pi".

16. M "exhiteḥ bhagavato rchāyā" B "prākshiteḥ lha". — 17. M "praraga". —  
18. M "dharā rāhulānāñi rāhu". — 18. M "rāvaḥ putro". — 19. M "gavayā" B "gav-  
māyāñi pañi". — 20. M "rīdāro hri" B "ahimānā" M "lhiḥṭṭub to" hulaḥputro" doḥamāñi  
ti || B "doḥamāñi |.



पुरो शाखा च सपरिवारा इष्टा चमून्सुः तुष्टा उदया मनवतो राज्ञो पुरो  
क्षिपे यशोधरायै किं दोषो न्ति ॥ यशोधरा दानि सर्वान्कारेहि चाद्यात्म-  
संकृत्वा भगवन्तं परिविषति कथं पुनरा[304]र्यपुत्रो अगारमध्यावसति न च  
भगवतो चित्तस्थान्यधामावो ॥ अथ खनु भगवां मुक्तावी धीतपाणि अपनीत-  
पावो राजानं शुद्धोदमं सान्तःपुरं महाप्रजापतीं नीतमीं च यशोधरां च राजस-  
मातरं सपरिवारां धर्म्या कथया संदर्शयित्वा समादापयित्वा समुत्तेजयित्वा  
संपहर्षयित्वा उत्थायासनातो प्रक्रमे ॥

मिथू भगवन्तमाहन्सुः ॥ पञ्च भगवं यशोधरा मोदकेहि नोमेति ॥ भगवा-  
नाह ॥ न मिथवो एतरहि एव एषा यशोधरा मम मोदकेहि नोमेति ॥ मिथू  
आहन्सुः ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि मिथवो ॥ 10

भूतपूर्वं मिथवो अतीतमध्वानं नगरे वाराणसी काशिवनपदे तस्य उत्तरेण  
अनुहिमवन्ते साहजनी नाम आश्रमपदं ज्ञात्वा विविक्तं विगतजनपदं मनुष्यरहितं  
प्रतिमंनयनसारोप्यं मूलोपेतं पक्षोपेतं पुष्पोपेतं पानीयोपेतं ॥ तहिं खाद्यपो नाम  
अधिः प्रतिवसति पंचाभिघ्नो चतुर्थानजामी सहर्विको महानुभोगो ॥ तेन यी-  
ष्माणां पक्षिणे सामे चुट्टपाकानि फलानि मुक्तानि तृपितेन च यज्जतरं पानीयं 15  
पीतं । तस्य अभिष्यन्ता वातातपा संवृता । तेन उपलक्षुण्डके समुज्जं प्रस्रावं  
कृतं ॥ अपराये मृगीये तृपिताये तं प्रस्रावं पानीयसंज्ञाय पीतं ॥ अतुमतीये  
ताये मृगीये अगुचिस्त्रचितेन मुम्बतुष्टेन समुज्जं योनिमुज्जं विज्ञाय प्रलीडं । ताये  
संमूर्धयित्वा कुचिं प्रतिमज्जं ॥ सो च अधि मेघीविहारी तस्य मुगपची पि न

१. B "cehi" | ४. M "imāna āhāṅkṛitā bhagavanāntaṁ parivṛpati ka" B "na ca bhagavanā-  
nti" M "bhagavanāntaṁ bhagavanāntaṁ" | — ५. M "et dhaṭṭapātra apantāpānti rājā" B "dhaṭṭapā-  
tra apantāpānti rājā" M "damaṁ rājānti" BM "prajāpātī jantā" M "damaṁ ca jantā" dhammā  
katha",

8. M attha bhikkhū lha" B bhikkhū lha". — 9. M paṇḍa bhagavan paṇḍa" B "kehi  
bhikkhū" | — 10. M "rahāṁ evaṁ cehāṁ paṇḍa" B "hi evaṁ cehā" kehi bhikkhū | M "Bha-  
ti | anyadāpi esāṁ māmā modakāṁ bhikkhū" | — 11. BM bhikkhū B". — 12. M "ge-  
raṁ" | — 13. BM "khamo lha".

14. M "keliavah atitāna aḍḍhānaṁ" ḍāṇḍāṁ pravivikāṁ BM "bhagavanāntaṁ prati" M "re-  
ghāṁ nandopetaṁ pūṇopetaṁ patropetaṁ pāṇi" B "nāḍāpetaṁ patropetaṁ pūṇopetaṁ  
pāṇi" BM "yopetaṁ tahiṁ". — 15. M "ahāṁ rāṇa" B "lāḍāṁ maha" BM "ge rā".

16. B "abhiṣānaṁ vā" M "abhiṣānaṁ vā" rājāṁ B "at to". — 17. M "ke mṛga"  
B "kramā pramāṇāṁ kṛi" BM "tāṁ n". — 18. M "tāṁ rājapāṇāṁ" B "tāṁ pramāṇāṁ".  
— 19. B "pātāgatiye tāṁ mṛga" M "tāṁ tāṁ mṛga" khamāṁ lha". — 20. B "sāṁmācchā-  
yavā ka" M "cehāyavā". — 21. M "et tādā mṛgopākāṁ pi na sandāyavāṁ mṛgopākāṁ  
cāṇāṁ āramāṇaṁ parisaṁvantaṁ rāṇāṁ pravivanti na n pa mṛga" BM "tāṁ" M "tāṁ"  
pratikiṁvanti |







मारो अस्वति । मृगपोतकेहि सार्धं कीडन्तो अस्विय अस्विय मृगेहि मृगपोत-  
 केहि च सार्धं पुनस्तं अपिस्थ आयमपदे आगच्छति । ततो न अपि बुद्रबुद्रानि  
 फलानि वर्णगन्धरसोपेतानि देति ॥ यदा सो अपिकुमारो आयमपदे शयितो  
 भवति ततो बह्व मृगा च मृगपोतका च तमृषिकुमारमनुपरिवारेत्वा शयन्ति ॥  
 यं वेत्तं ते मृगा च मृगपोतका च चरितुकामा भवन्ति ततः तमृषिकुमारं शयमानं  
 मुखतुष्टकेन प्रतिबोधयन्ति ॥ एवन्ते मृगा च मृगपोतका च नानाप्रकारा च  
 पक्षी तेन अपिकुमारेण सार्धं तत्र आयमपदे अभिरमन्ति ॥ यं ज्ञानं सो एक-  
 शृंगको अपिकुमारो विज्ञप्राप्तः संजातो तस्य अपिस्थ तं आयमं सिंचति संसार्जति  
 मृगानि नानाप्रकाराणि आनेति पक्षाणि आनेति उदके आनेति काष्ठानि आनेति  
 तमृषि परिमदंति आपेति अपिहोत्रं प्रतिजानरेति । तमृषिं परिविंसति नानाप्र- 10  
 कारा[305]हि मृगविकृतीहि पक्षविकृतीहि पुष्पविकृतीहि फलविकृतीहि पानीयं  
 उपनानेति । प्रथमं तं अपिं परिविंसित्वा तां च मृगीं मातरं पश्चात्स्वयमाहारं  
 करोति ॥ तेन अपिणा तस्य अपिकुमारस्य ध्यानानां च अभिज्ञानां च मार्ग-  
 नुपदिष्ट ॥ तेन दानि अपिकुमारेण पूर्वरात्रापररात्रं आगरिकायोगमनुयुक्तेन  
 विहरन्तेन घटनेन आयमन्तेन चत्वारि ध्यानानुत्पादितानि पंच चाभिज्ञा साची- 15  
 कृता ॥ सो दानि अपिकुमारो चतुर्थ्यानजानी पंचामिज्ञो कौमारप्रज्ञचारी  
 महर्षिको महानुभावो संजातो अभिज्ञातो देवमनुष्याणां ॥

एकशृंगको अपिकुमारो अनुहिमवन्ते गङ्गाये गदीये कुमे साहजनीआयमपदे  
 प्रतिवसति । वाराणसीयं च नगरे काशिराष्ट्रो पुत्रो न भवति ॥ तेन दानि बह्व  
 रश्मिप्रक्रियास्त्रानानि कृतानि पुवार्याय यथा मे पुत्रो भवेय न चास्य पुत्रो संभवति 20

1. BM 'mr̥ṣiṣṭo' M 'ḡanto | aṣṭiṣṭa mr̥ṣiṣṭo' B 'ato aṣṭiṣṭa aṣṭiṣṭo mr̥ṣiṣṭo' M 'kahi' aḥ 'r̥asamāya padantī'. — 2. M 'tataḥ tam̐ r̥ishibh̐ kshandra' B 'to mātā r̥i' lāgi' 18' M 'r̥as-  
 pādādhara' B 'tāni | deti' ya'. — 3. BM 'bahu' mr̥ṣiṣṭa ca mr̥ṣiṣṭo' M 'parishkr̥otsā r̥asā-  
 ti |'. — 4. B 'tām̐ tam̐ mr̥ṣiṣṭa' M 'ḡṛe ca mr̥ṣiṣṭe ca mr̥ṣiṣṭa' BM 'tokāno bha' M 'tanti |  
 tataḥ tam̐ r̥ishī' kshatānādhara' BM 'dharanti (M 'yati) mr̥ṣiṣṭapukabhi' e'.

6. M 'eva te mr̥ṣiṣṭa' potaka vira nānāpca' pakahi te'. — 7. BM 'ro' aṣṭiṣṭa' B 'r̥ishī  
 tāni' M 'r̥ishī tam̐ aṣṭiṣṭa' aḥ' B 'cāli' sanādhara' M 'r̥asāti | mātā' prakārdhī mātā-  
 prakārdhī aneti potāni aneti kshatāni aneti | tam̐ r̥i' B 'jāgaroti |'. — 10. M 'tām̐ r̥i-  
 shibh̐' B 'r̥ivrasati nānāprakārdhī mātā' M 'prakārdhī mātāprakārdhī pashpe' 'nīyam opo'  
 B 'mātā pra'. — 12. M 'mātā tam̐ r̥ishibh̐' BM 'r̥ivrasati' mr̥ṣiṣṭa mātā' M 'cāli' pashpe  
 r̥asāti aḥ'. — 14. B 'r̥iharantena gha' M 'r̥iharantena r̥i' 'tpādāyitā'.

16. M 'r̥abhiṣṭa kaumarabha' 'r̥i' maharabha' B 'jūṣā de' BM 'abhiṣṭa' e'. —  
 18. BM 'r̥iṣṭa kula sāhaṣṭajana' M 'nīyam aḥ'. — 19. B 'hā' pashpāpashpe' kshatāni  
 kṛi' M 'hā' pashpāpashpe' te tāni kṛi' B 'mātādhara' | r̥i' M 'r̥iṣṭa' tataḥ' BM 'ro' r̥o  
 mātā |'.



विस्तीर्णं जन्तःपुरे धीतरो व जन्ति ॥ तेन दानि काशिराजा युतं । मंगाय कूले  
साहजनी नाम आश्रमपदं तत्र काशपो नाम अग्निं प्रतिवसति तस्य राजर्षिस्त  
तत्र आश्रमपदे प्रतिवसन्तस्य मृगीये सकाशातो एकशृंगको नाम अघिकुमारो  
उत्पन्नो ति । यद्गुणाहं नलिनीधीतरां राजकुमारी एकशृंगस्त अघिकुमारस्त  
५ ददेयं सो मे पुत्रो भविष्यति जामातिको च ॥ अथ खलु भिषवो स काशिराजा  
ब्राह्मणपुरोहितमाह ॥ तत्र काशपो नाम अग्निः प्रतिवसति । तस्य राजर्षिस्त  
तत्र आश्रमपदे प्रतिवसन्तस्य मृगीये सकाशातो एकशृंगको नाम अघिकुमारो  
उत्पन्नो ति । यं नृणाहं नलिनीधीतां राजकुमारी एकशृंगस्त अघिकुमारस्त  
ददेयं सो मे पुत्रो भविष्यति जामातिको च ॥

१० अथ खलु भिषवः स काशिराजा ब्राह्मणं पुरोहितं राजाचार्यं आमन्त्रयति ।  
नक्षत्र पुरोहित इमां नलिनीं राजकुमारीं एकशृंगस्त अघिकुमारस्त देय । सो मे  
पुत्रो भविष्यति जामातिको च ॥

अथ खलु भिषवो ब्राह्मणपुरोहितो राजाचार्यः नलिनीं राजकुमारीं सपरिवारं  
अश्वरथे आरूढयित्वा प्रभूतं चाग्रपानं मोदका[305]नि च नागप्रकाराणि खाद-  
११ नीयमोजनीयानि खादाय साहजनीं आश्रमपदं आगमे ॥ ते च दानि साहजनी-  
माश्रमपदं गत्वा आश्रमस्त नातिदूरेणापि समीपे गता ॥ तत्र नलिनी राजकुमारी  
सखीहि सार्धं कीडति हसति तानि च कीडमानानि दृष्ट्वा तानि मृगपक्षिगणानि  
सन्तसन्ति दिशोदिशं परिधावन्ति ॥ अथ खलु भिषवः एकशृंगस्त अघिकुमारस्त  
एतदभूय ॥ किं नु यन्त्रिमे च मृगपक्षिगणाः सन्तसन्ति दिशोदिशं च परिधाव-  
२० न्ति ॥ अथ खलु भिषवः एकशृंगो अघिकुमारः येन नलिनी राजकुमारी तेनागमि ॥  
अद्राक्षीद्विषव एकशृंगको अघिकुमारो नलिनीं राजकुमारीं सखीहि सार्धं कीड-

१. BM "tārū puṭh". — १. M "gāye kule nahan" BM "rishiya | tatru" M "de pratika-  
santa". — ५. M "pau nānā" B "han mulluḍḍi" "taya dadyeyau" "shyati | ५" M "shyati  
yāmā". — ६. B "brahmanagabrahmanapau".

६. B "cāto | ६". — ८. M "yannunā" B "raya dadyeyau" M "shyati yāmā". —  
१०. M "kharo sa kā".

११. B "gaccho ta pu" mān nandallai rōjakanyā ६". — १३. BM "rohita rō" M "jāc-  
ryyo nali" "tān cāteyānau modakāni khā" B "dāya sohan" M "hañjanin āgre" dān  
āñganyā B "gaur to". — १५. M "to ca | tān ५" B "ca tān sohan" M "gatah | B "gātā-  
ta".

१६. M "nāni mātṛasanti diṣo" dhāyanti | . — १८. M "rasyātad u". — १९. M "gāh  
mātṛasanti diṣo" dhāyanti | B "dhāyanti | . — २०. BM "go rishi" M "māto १" B  
"rōjakanyā".

२१. M "kharab e" hai rōjakumārī sa" B "behi ca rātehi ca dī" M "māchi ca dī".



स्त्री ससंकृतां सुभूषितां महारहेहि यस्मेहि । दृष्ट्वा च पुनः तस्मैतद्भूषि ॥ शोभना  
 सस्त्रिमे अधिकुमारा उदाराणि तासां अत्रिणानि जटानि च अत्रिनमेखनानि  
 च ॥ निधायति रात्रकन्यानां । सो दानि रात्रकन्यानां अत्रिनमेखनानि अति-  
 रिव काये विभासनानि पश्यति ॥ सो दानि एकग्रुंमको नलिनीं पृच्छति ॥ शो-  
 मनानि दुष्माकं अत्रिणानि जटानि मेखनानि च कण्ठसूत्राणि च ॥ सा दानि 5  
 नलिनीं राजकुमारी एकग्रुंमं अधिकुमारं इत्ते गृह्य चह ॥ एतानि एदृशानि  
 अस्माकं अत्रिणानि च मेखनानि च कण्ठसूत्राणि च हस्तसूत्राणि च ॥ सा दानि  
 तस्य अधिकुमारस्य मोदकानि पानं च अनुमदासि इदमस्माकं इत्ते मोदकं परि-  
 मुञ्चाहीति ॥ तेन दानि तानि मोदकानि परिमुञ्चानि पानञ्च पि च पीत ॥ तस्य  
 तहि आयमपदे कटुकपायेहि फलफलेहि त्रिद्वेन्द्रियप्रत्याहतस्य तेहि मोदकेहि परि- 10  
 मुञ्जमानस्य अतिरिव रसेषु आस्वादो नुगृहीतो ॥ तानि च पानकपिवनानि पीत्वा  
 सो दानि चाह ॥ शोभनानि दुष्माकमिमानि फलाफलानि पाणीयं च अत्रिनमे-  
 खनानि च कण्ठसूत्राणि च हस्तसूत्राणि च उदाराणि न भोजनानि अस्माकं आयमे  
 एदृशानि ॥

अथ खलु निचवो नलिनी राजकुमारी एकग्रुंमं अधिकुमारं एतदुवाच ॥ 15  
 आगच्छ अ[306]धिकुमार इदमस्माकं जटानि संधारिमानि येन इच्छाम तेन  
 एतानि जटानि आदाय गच्छाम आगच्छ अस्माकं जटत्रं प्रविश आयमं ते च  
 उपदर्शयिष्यामि ॥ सा दानि नलिनी तव दानं अभिरुहित्वा एकग्रुंमस्य हस्तं  
 मलानि आगच्छ प्रविशाहि इदमस्माकं जटत्रं आयमं प्रवेक्षाम ति ॥ सो दानि  
 तव दाने अश्यामि आयुक्तानि दृष्ट्वा चाह ॥ मम मृगी माता इत्तं च जटत्रं मृगा 20

1. M "panar asyai". — 2. BM "mo rishih ku " lani ca ni". — 3. B "dhyayanti ca".  
 — 3. M "lha anjanitani paryanti" B "cyanti". — 4. M "piti paryati" B "dani ek-  
 grumako nalini pricchati". — 4. M "yashmamikaan spinani ca mekhalani ca kanthasut-  
 rak". — 5. B "grumanya pi".

6. M "lani ca kanthasutragi ca ha". — 7. B "pradani i" M "pradani" B "hasto  
 mo" BM "bhujati". — 8. BM "tano dani kagrijā paribhujāhi" (M "ijā" tano dani  
 B "kani pa vanaani ca pi" B "tani ta". — 9. BM "dobi kato" M "lani dvijabandriyehi  
 pratid" B "dvijabandriyehi" B "dvijabandriyehi".

11. M "jani ca pa" BM "pibhanti piva" B "ni". — 12. M "māni phalapalāni pā" kha-  
 lāni ca kanthasutragi ca hastasutragi ca n BM "rāgi lloja" M "amkam āra". —  
 13. M "vāat".

16. B "kani udapāni soti" M "kani udapāni soti" BM "atani nā" (M "dujānani āā"  
 kani udapāni pra" BM "gramani te" (M "mo) na upadarśayishyanti". — 18. B "pāni k"  
 M "udayam āra" BM "māni pravishyāman ti". — 20. M "māni pravishyāman ti" BM "mā  
 udapāni vāat" M "vāatāni nā".



वहन्ति नार्हं अत्र प्रविशामि ॥ सा दानि नलिनी एकशृंगस्य क्षयिकुमारस्य हस्ते  
नयति कण्ठे नयति आनिगति पुन्यति प्रलोभेति च क्षयिकुमारो च ताये नलि-  
नीये मूर्धातो उपादाय यावत्पादेषु निमित्तं पश्यति । अन्यादृशा स्वकानि जटानि  
अन्यादृशानि नलिनीये अन्यादृशं रूपं पश्यति अन्यादृशं नलिनीये अन्यादृशं  
स्वयं मुञ्जमेखनं अन्यादृशं नलिनीये अन्यादृशानि स्वकानि हस्तसूत्राणि पश्यति  
अन्यादृशानि नलिनीये ॥ सा दानि क्षयिकुमारेण सार्धं आजापसमाजापं कृत्वा  
विद्यासं च संभावयित्वा प्रेक्षां च संव्रणयित्वा यथोक्तं भगवता ॥

पूर्वैवाप्तनिवासेन प्रत्युत्पन्नहितेन वा ।

एवमं संवायते मित्रं उत्पन्नं वा वयोदके ।

10

यच्च मनं निवसति चित्तं चापि प्रसीदति ।

निहां पण्डितो गच्छेद्या संतुष्टा मे पुरे सदा ॥

तेषां संसारे संसरन्तानां दीर्घरात्रं बन्धसाहस्रकोटीभिः परस्परैषां समागमो आसि  
 भार्यापतिषां तस्याक्षेपां सह दर्शनेन परस्परं प्रेक्षं निवर्तति ॥ सा इति नलिनी  
 एकग्रन्थश्च अपि कुमारश्च प्रणोमनाभिप्राया राजार्हाणि मोदकानि खादनीय-  
 15 मोदनीयानि च परिभुञ्जामित्वा प्रणीतानि च पादकानि पायित्वा चान्नमित्वा  
 च भुञ्जित्वा च कण्ठममलपतो च कृत्वा चक्षुषान् अभिरुहित्वा वाराणसीं  
 प्रत्यागता ॥ एतां प्रकृतिं विस्तरेणारोचयति ॥ एकग्रन्थो अपि कुमारो पि  
 आयुर्मे गत्वा तां नलिनीं राजर्षीतां मूर्ध्नातो समुपादाय यावत्पादेषु रंजनीयानि  
 निमित्तानि मनसिकरोन्तो आसति नेव मूलफलानि आनेति न उद्वेगं न काष्ठानि  
 20 न आश्रमपदं समावर्तति अपिहोत्रं पटिजागरेति ॥

1. M "oṭha lagatā ā" — in mūlapādāya" B "cyati ā" — 3. BM "jatāni anyādṛiṣāni nāhi-  
nīye anyādṛiṣāni vā" M "jātāni jacyati anyādṛiṣāni nāhiṇīye anyādṛiṣāni rūpāni jacyati  
anyādṛiṣāni svakāni cūṇīyagūḥarāni anyādṛiṣāni svakāni līlāsautrāni jacyati || anyādṛi-  
ṣāni nāhiṇīye || B "sautrāni jā" —

6. M "dānī tēnā pishinā ku" BM "dāpam eunā" B "pam vira" BM "sigvatanu tu sam-  
blā". — 8. M "qamnah". — 9. M "taram vā". — 10. M "rastanti | ci" B "rastanti ci".

1.1. *Al nishitā pāṇḍito gacchamā samā* - *Il nishitā pāṇḍi* - *inistā me* - *vahā te*. —

12. M 'tesāhāṇi' amāre saṁskṛāṇānāṇi' B 'egharāvajalasa' BM 'hacā kṛāhāṇi' M 'lāhāṇi'  
parāpāre' M 'gāhāṇi' 4' BM 'lāhāṇi' (B 'rāhāṇi') parāhāṇi abhāṇi 'tesāhāṇi' B 'nāpātāṇi'  
M 'nāpātāṇi' || . — 13. B 'sa' 12' M 'lāhāṇi' 12' 'lobhāṇi' abhāṇi' rāhāṇi' 'lāhāṇi'  
ca' parā' BM 'nāhāṇi' ca parāhāṇi' ca parāhāṇi' abhāṇi' M 'lāhāṇi' ca' ca' M 'lāhāṇi'  
ca' kṛāhāṇi' 12' 'rāhāṇi' abhāṇi' 12' 'gāhāṇi'.

172. M "nānānā-mudapha" kaṁ os kāññābhānti" H "dānā-samudhātā | agni" M "trānā  
pantipakkaroṭi | H "tipakkaroṭi |



सो दानि अपि: [306<sup>1</sup>] तं कुमारं पितापरं दृष्ट्वा पुच्छति ॥ न ते जाह्नानि  
मिहानि न ते उदरं आहतं अपिहोषं न जुहितं किन्तुवं ध्यानं ध्यायसि ॥ अपि-  
कुमारो आह ॥ इह अन्यातो आयमातो अपिकुमारो संबन्धनेहि अपिकुमारेहि  
सार्धं आगतो प्राप्तादिको दर्शनीयो शोभनेहि जटेहि अत्रिनेहि शोभनेहि कण्ठम-  
चेहि हस्तमूचेहि शोभनेहि भुजमेखनेहि मृष्टानि च सानं फलफलानि पानीयं च न 5  
एदृशं यथास्माकं मृगयुक्ते पि उदरे अस्त्वन्ति ते नया आन्नमस्य चमुकस्यं प्रदेशे  
दृष्ट्वा तेन च मे अपिकुमारेण सार्धं प्रीति संजाता कण्ठे च सो मृद्वं मन प्रकाशं  
वक्त्रेण वक्ष्यं प्रणिधाय शब्दं करोति तं मे जनये प्रहृषं तमहं स्मरन्तो परिदीनव-  
क्त्रो तेन विना न रमामि आन्नमे ॥ अपिणो दानि अपिकुमारस्य युत्वा तदमू-  
पि ॥ यादृशं अयं अपिकुमारो तेषां वर्णसंस्त्रानं आचिषति न ते अपिकुमारा 10  
स्वीहि ताहि नवितव्यं ॥ सो दानि अपि तं एकशृगवं अपिकुमारं आह ॥ पुत्र न  
ते अपिकुमारा स्त्रियास्तायो अयोनानोभेति तपातो वारयन्ति । अधिमितायो  
दूरातो परिवर्जयितव्या अन्तरायकरायो ब्रह्मचारिणां । सा तेहि सार्धं सम-  
करोहि आशिविषममा तायो विषयवसमा तायो अंगारकधूपमा तायो ॥

सो दानि काशिरात्रा तं पुरोहितं आह ॥ नावासु अशोकवनिमानि रोपित्वा 15  
पुष्पफलोपेतेहि वृचेहि गंगाये प्रतिश्रोतेन तं आयमपदं गच्छाहि नलिनीये सपरि-  
वाराये सार्धं ततो तमपिकुमारं नावायमारूपित्वा आनेहि ॥ सो दानि पुरो-  
हितो काशिरात्रः प्रतिश्रुत्वा नलिनीं राजकन्यां पुरिनांतानिकचेतिह्रादि नावाहि  
विततवितानाहि चिचदुष्यपरिचिप्राहि ओसक्तपट्टदामवलापाहि धूपनधूपिताहि

1. M "pahis tam ka" BM "echat na". — 1. M "brimā || agni" tam kin An. endiya su-  
dhyaṇa || B "kintu ... vyavaharīyati" . — 2. M "lulululū ārdhān" nyo cōhānchō ja-  
jinhō cōhānchō kanyāntre "stāntrehi cōhānchō mū" B "mōhānchō mū" M "chānā sa-  
kānā phā" B "nānā phāphā" M "mū ca nānāntrehi pāthā" BM "kānā mūgāyaktō" M "pā-  
thānā mūgāyaktō" (M "rithānā) te mūgā" dēnā dēnāntre tēnā ca mū 1. B "mūgāntre k-  
nānā" M "mūgāntre kanyā" cōnā jātō gūhā mū ca nānāntrehi kanyāntre" BM "rithānā" .  
9. BM "pahis dā" M "ai. kanyā" tēnā nā". — 10. M "ajam pithā" B "ānāntre || mū"  
M "lūhā bhānā".

11. B "dānā pithānā tam" M "dānā vānā tam ānāntrehi kanyāntre pithāntrehi dānā" . —  
12. M "pānā nānā te" a tēnā pithāntre" B "a tēnā pithā" M "lūhāntre tēnā cōhāntre || B "lo-  
cāntre || . — 13. BM "a tēnā dā" yakāntre lra" pithā nā". — 14. BM "rithā nā" M "nā-  
ntrehi tēnā vānāntre" (M "pānā) nānā tēnā ānāntrehi kanyāntre" (M "rithāntre tēnā" ) . —  
15. BM "dānā" M "hānā dā" . — 16. BM "kānā rāpāntre pu" M "lōpāntre rā" B "lōpā-  
ntre kanyā" M "rithāntre tēnā dā" BM "pānā dā" (M "rithāntre dā" .

17. M "pānāntre pithāntre" purimāntrehi kanyāntrehi nānāntre" B "purimāntrehi kanyāntre-  
nānāntrehi nānāntre" M "cōhāntrehi" BM "kanyāntre" M "lōpāntre dūpāntre mū" cōhāntrehi  
nānāntre" cōhāntre tēnā nānāntrehi kanyāntre dānā".



मुक्तपुष्पावकीर्णाहि सपरिवारां आरूपित्वा संनाये प्रतिबोतेन तं साहज्यं आश्र-  
मपदं गतो ॥ तेन दानि तस्य आश्रमपदस्य समीपे नावानि स्थापित्वा सा नलिनी  
राजकुमारी एकशृंगस्य अष्टिकुमारस्य सकार्यं विमर्शिता गच्छत्वं अष्टिकुमारमा-  
नेहि ॥ सा दानि नलिनी राजकुमारी नावातो ओषदित्वा सपरिवारां तत्राश्र-  
मपदे नानाप्रकाराणि वनकुसुमानि च वनकिमलानि च प्रस्तावेन्ती आसति ।  
तां पि च दृष्ट्वा ततो आश्रमातो मृगपथिनया स्वक[307]स्वकानि वृत्तानि मृग-  
नानि दिशोदिशं प्रधावन्ति ॥ अष्टिकुमारो पि तानि मृगपथिनानि सन्त-  
नानि दृष्ट्वा तं प्रदेशं गतः । ततो तां पश्यति नलिनी राजकुमारी सपरिवारां  
वनकुसुमानि च वनकिमलानि च प्रस्तावेन्ती ॥ दृष्ट्वा च पुनर्येन नलिनी राजकु-  
मारी तेनोपसंक्रान्ती ॥ नलिनीये अष्टिकुमारो मूयो अभिनन्दितो कण्ठे च  
नया मूयो च आनिगितो बुधितो च मोदकानि च सज्जकप्रकाराणि च परिभुजि-  
त्वा रात्राहोरात्रि च पानकानि पिबित्वा नलिनीये सार्धं तावत्तावां आरूढो ॥  
नलिनी आह ॥ इमे अस्माकं आश्रमे उदके संहरन्ति ॥ सो ताये प्रलोभित्वा  
नावायानेन वाराणसीमासीतो । पुरोहितेन अष्टिकुमारस्य नलिनी पाणिपदं  
कृत्वा दिप्ता ॥ सो ताये नलिनीये सार्धं आसति कीदृति न पन संयोगं यच्छति ।  
जानाति वयस्यो मे अष्टिकुमारो ति ॥

सो दानि ताये नलिनीये सार्धं तस्यां नावायां साहज्यनिमाश्रमपदं गतः ताये  
च मातरि मृगीये एकशृंगको अष्टिकुमारो नलिनीये राजकुमारीये सार्धं आग-  
च्छन्तो दृष्टः ॥ सा दानि पुनं पृच्छति । पुनं क्वहिं सि गतो ति ॥ सो दानि  
आह ॥ इमस्य मे वयस्यस्य आश्रमं गतो ति ॥ एषो मे वयस्य अग्निं प्रदक्षिणी-  
कृत्वा उदकेन पाणिना मृहीतो ति ॥ तस्या दानि मृगीये एतद्भूषि ॥ न पशु

१. BM 'pe nāva nishape' M 'nipoto/ta' ad. 'jakoṣṇya' = M 'rjita gacchanāntān' ti' B 'chāntān' padikumarā ānāti ad. — ६. BM 'to ānu' M 'de nānaprakāraṇi vanaku' BM 'samāntāni ca vanakīḥalākāni ca prastābhanti āsanti' (M 'prastābhanti āsanti') ।

६. BM 'tāni ca dṛi' 'mūṣikātāni dṛi' M 'dihāssanti' B 'nti ti'. — ७. B 'pāni sata-  
santi' M 'pāni sātītrasmāntāni dṛi' B 'gatah ta'. — ८. BM 'to tāni paṇye' kīḥalākā B 'ni  
ca' prastābhanti dṛi'. — ९. M 'samākrāntā B 'uto na'. — १०. M 'mīto kāmīthe lagna  
līdya ca ā' kāmī ca shajje' chāni ca pā' chāntāni tāni nāvaṇi ānuhi ānti ।

१३. M 'kīḥalākā nāni'. — १३. BM 'āśrama' = M 'carānti'. — १३. B 'prastābhanti'. —  
१६. BM 'līdya pāni'. — १६. B 'dātī na vana ānti' M 'dātī na va ānti'.

१७. BM 'to dāni tāni mālīniye āśramānti tāni nāvaṇi ad.' M 'janita āśra' B 'āśrama-  
pānti' M 'dātī gata līdya ca mūṣikāni mālīni' = B 'mālīni' M 'dṛi' B 'shajje ad'.  
— १९. B 'chāti pa'. — १९. M 'putra ko āshā kīḥ ad'. — २०. M 'rayasya āśra'  
B 'rayasya ā'. — २०. M 'rayasya ānti' 'kāḥalākā' B 'gāhitaṇi ti ta'.

२१. BM 'tāni dā'. — २१. M 'kālā' = rayasya ānti' BM 'tāni ta ānti' (M 'ānti')  
bhārya = M 'kāḥalākā' pānti'.







सातरं च अभिषादेत्वा वाराणसीं गत्वा गत्वा काशिराजो उपसंक्रान्ता ॥ राज्ञा  
अपिकुमारस्य अनुसृत्य गृहं दिन्नं परिवारं च उपस्तरणमत्यास्तरणं च सर्वानि च  
उपभोगपरिभोगानि च युवराज्येनाभिषिक्तो ॥

सर्वे चयान्ता निषयाः पतनान्ता समुच्छ्रयाः ।

5

संयोगा विप्रयोगान्ता मरणान्ता पि जीवितं ॥

सो दानि काशिराजा कालधर्मेण संयुक्तो कालगतो एकशृङ्गेण वाराणस्यां राज्यं  
प्रतिनित्यं ॥

तेन दानि नलिनीये मूलातो यमवाता द्वाविंशत्युचा वाता । अपराणां पि  
देवीणां मूलातो सातिरेषं पुचश्चतं वातं ॥ धर्मेण राज्यमनुग्रामयित्वा चिरं  
10 दीर्घरात्रं ज्येष्ठपुत्रं राज्ये भिक्षिचित्वा पुनः क्षयिप्रव्रज्यां प्रव्रजितो ॥ तेन दानि  
पूर्वराचापररात्रं जागरिकायोगसमनुयुक्तेन युज्यन्तेन घटन्तेन वायमन्तेन बाहि-  
तन्तेन मर्मेण चत्वारि ध्यानाभ्युत्पादितानि पंचाभिज्ञा साक्षात्कृता ॥ सो दानि  
कालधातुं समतिक्रमित्वा वायस्य भेदात् ब्रह्मदेवनिष्काये उत्पन्नो ॥

भगवानाह ॥ यस्मिन् कालेन काश्यपो क्षयिरेव स शुद्धोदनो अभूयि । या  
15 सा मृगी एषा सा भिषवी महामजापती अभूयि । यद्य काशिराजो भूदेष एव  
महानामो जाक्यो भूत् । यद्यैकशृङ्गको अपिकुमारस्तदाह एव बभूव । या च  
नलिनी ना[308]म राजकन्या एषेव यशोधरा अभूयि ॥ तदापि एषा आत्मानं  
अलंकृत्वा समं प्रलीमेति । एतरहि पि एषात्मानं अलंकृत्वा समं प्रलीमेति ॥

नलिनीये राजकुमारीये वातर्क समाप्तं ॥

1. M "rājāo rī" atarasya pratyācaranām" B "tyārara". — 4. B "yāntā vira" M "alcarā  
pa" BM "acharāyāh nam". — 5. B "yānta hi ji" M "yānta hiū ji".

6. B "rmeṣa mūko kṣ" M "kto kāragato rākaṣṣm" B "grīṣṭigeṣa vā" M "pratilāṣi-  
bilhami | . — 8. B "lāto — matuṣṭhā trīm" M "yamapārā dvā" jātib | . — 9. M "rī-  
pām mūlāto satire". — 10. M "qa rājyām ana" B "qa rājyām ana" M "ayā cīcām"  
BM "jyeshṭhapa" M "jye"lhi" shīpravarjito | . — 11. M "yogam anuyuktēna pūjya" vyā-  
yamaṣṭitena vā" B "vyāyapantena vā" M "śikshikṣitā | .

12. M "dhātū sama" bhedād brāhmaṇa de" B "brāhma de" M "tpannam | . —  
13. M "lena lena samayena kācyapa nāma rishib esha" | . — 14. M mā vā mṛigā evā vā  
lāli" B "patī gau" M "gnatlamī". — 15. B "rājāo bhūd v" M "d vāhāvam m" rākya  
bhūt | B "rākya bhūt | .

16. M "grīṣṭigo rī" evam hi". — 17. B "rājakaṣṭmā". — 18. M "vāhā Anamī v". —  
19. M itī grīmahāvastuvradāne nali".



मिषू भगवन्तमाहन्तुः ॥ पश्चाद् भगवन् यद्यमियं यशोधरा राज्ञा गुह्योदनेन  
अननुयुज्जित्वा अपर्यवगाहित्वा अनपराधी वध्या ति ओसृष्टा ॥ भगवानाह ॥  
य मिषवः एतरहिमेव एषा यशोधरा राज्ञा गुह्योदनेन अननुयुज्जित्वा अनप-  
राधी वध्या ओसृष्टा । अन्यदापि एषा यशोधरा इमिना राज्ञा गुह्योदनेन  
अननुयुज्जित्वा अपर्यवगाहित्वा अनपराधी वध्या ओसृष्टा ॥ मिषू आहन्तुः ॥ 5  
अन्यदापि भगवं ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि मिषवो ॥

अतीतमध्याने अनुहिंसवन्ते महावनचण्डं तत्र माण्डव्यस्य अविद्य आश्रमपदं  
चतुर्थाननाभिनः पंचाभिज्ञस्य महामागस्य मूत्रोपेतं फलोपेतं पुष्पोपेतं पत्रोपेतं  
पानीयोपेतं मृगपक्षिशतसहस्रेहि निषेधितं ॥ अथ खलु मिषवो माण्डव्येन अविद्या  
रीप्साणां पक्षिणे मासे बुद्धपाकेहि फलेहि परिमुक्तेहि बहूतरेण च पानीयेन 10  
पीतिन अमिष्यणेहि धातूहि उपलकुण्डके सगुह्यं प्रसार्धं कृतं ॥ अथ खलु मिषवो  
अन्यतरा मृगी चतुमती तृपायां भान्ता पानीयसंज्ञाय ततो उपलकुण्डकातो  
तमृषिस्त सगुह्यं प्रसार्धं पीतं । अगुचिसचितेन च मुखतुण्डकेन स्वर्धं योनिमुषं  
परिनिहसि । अचिन्त्यो सत्वानां कर्मविपाकः । ताये मृगीये तं गुह्यं अधिरं च  
संमूर्द्धित्वा क्षुचिं प्रतिनन्ध ॥ सा दानि तस्मैव आश्रमपदस्य परिसामनोऽन परति 15  
परिभ्रमति च ॥ सा दानि कालेन च समयेन च दारिकां दर्शनीयां अणुद्रा-  
वकाशां परमया शुभवर्णपुष्कलतया समन्वायतां गौरीं गवनीतपिण्डसंनिभां प्रसू-  
ता ॥ सा दानि मृगी तां दारिकां प्रसूता च तेन च अविद्या तं द्रव्यं कृष्टं ॥  
तस्मैतदभूषि ॥ कुतो इमस्वान्तिरच्छानमताये मृगीये मानुषं अपत्यन्ति ॥ सम-  
न्वाहरित्वा अविद्यां पंचाभिज्ञानां ज्ञानं प्रवर्तति ॥ सो दानि अपि माण्डव्यो 20

1. B bhikshu bhā M bhikshu bhāgavāntam āha B "eante āhantā pa". — 1. M "yā  
jitrā aparyāvagāheta āna" B "jyitrā parya" M "corichto | mryadā" (H. 5). — 2. B "yā-  
jitrā āna". — 3. M "pi evā ya" dharā etinā B "dharā emitā" M "noma anoyuñjitrā  
aparyā". — 4. BM bhikshu ā".

5. M "garun |". — 6. M "kshavah B "ksharo a". — 7. M "atītam adhyāna" B "hā-  
vanakhaṇḍe tatra maṇḍa" M "hāvanakhaṇḍe tatra maṇḍavya" B "mūlepetān | pha" M "ga-  
pakshigraha". — 8. B "vo maṇḍa" M "vo maṇḍavya" chyaṇḍehi dhā B "chyaṇḍo dhā"  
M "utparakundake" B "udakehi sa" M "pukrapramāda".

9. M "pānīyam samjñāya tatra utparakundakāto teṣā rībhī" B "udakekko" B "pramā-  
da" M "pramāda" illam. — 10. M "tūṇḍake" B "parilekhasi | M "parilekhasi". —  
11. B acintyān sa" M acintya sa "pāke te". — 12. M "loya mṛi" B "mṛigi laṇḍ" BM "co-  
krandhi" M "samānurechitā" B "kakshi pra".

13. M "lena ca dā" drśakṣatō pa" B "paramopādubha" M "akkaratāyā" BM "gauri  
nara" M "nīlāpīṇḍasatō" praputāh |. — 14. M "kān dyaṇḍān ca te" B "atīlān co  
lena ca rībhī" BM "dravyaṇa drīshṭā tā". — 15. M "ayā tīrechā" patyān ti B "n" ti  
sa". — 16. B "shī maṇḍa".



पंचानिघो महानागो समन्वाहरति ॥ इह मम [308<sup>1</sup>] अथ आश्रमपदे अन्यस्य  
 पुत्रस्य प्रचारो नास्ति । एषा च मृगी इमहि एव मम आश्रमपदे जाता संवृत्ता  
 तद्यान्यापि मृगपक्षिगतानि इह वनखण्डे संवृत्तानि तेव मम कुचित् मृगो वा  
 पक्षी वा अन्यवनखण्डं गच्छति न चान्वातो वनखण्डातो कोचित् मृगपक्षी इहा-  
 5 गच्छति । इह एते वनखण्डे मृगपक्षिगणा जाता च संवृत्ता च संवृष्टा च अभिरता  
 च अमनुष्यचरितं च वनखण्डं । अमुककाले मया यीष्माणां पक्षिमे ममे पक्ष-  
 सुपक्षानि च फलफलानि परिमुक्तानि सुशीतलं च बज्रतरं पानीयं पीतं । ततः  
 मे भिष्यणेहि धातूहि उपलकुण्डके सशुक्लं प्रसार्धं कृतं एताये मृगीये तृपिताये तं  
 सशुक्लं प्रसार्धं पानीयसंज्ञायै पीतं । ततो एताये मृगीये कुचं प्रतिलब्धं । मम  
 10 एष अंगनिस्त्रावो ॥ तस्य अयिष्य माण्डव्यस्य तत्र दारिकाये अतिप्रेक्षं संजातं ॥  
 तेन सा दारिका अत्रिनकेन गृह्य आश्रममानीता । सायस्य मृगी पृष्ठतो न्वेति ॥  
 तेन दानि अपिणा ताये दारिकाये तं नाभि फलशस्त्रकेन चित्रं मानुषिकाये  
 च नं केलायनाय केलायन्ती ताये वनमृगीये सनाचूपणं प्राप्सति । सो पि नं  
 अपि बुद्धपाकानि फलानि मुखे पीडेति कालेन कालं तेलेनाभ्यगिति सुखोद-  
 15 खेन स्वपेति ॥ संवर्धयमाना च सा दारिका ताये मृगीये तेन च अपिणा  
 अतीव तं वनं शोभेति सा च नां माता विद्वाये परिजिहति ॥ यत्र काले सा  
 दारिका विवर्धमाना पादेहि पि अस्वति ततो यत्र यत्र पादा निक्षिपति तत्र तत्र  
 ताये दारिकाये पूर्वापचितेन शुभस्य कर्मस्य विपाकेन पद्मानि प्रादुर्भवन्ति ।

1. B 'ito mano putra' prachra' nāsti | . — 2. BM 'imāhi eva mama ā' B 'pra-  
 mapodañ jē' M 'jātāh | anirātāh te' BM 'dānyānapi mṛi' M 'māvañ mama kva'  
 B 'go vā pakāhi vā anyavanasakhañodan' M 'kāhi vā anyavanasakhañodan' pacchati | tadānyo-  
 do vana' B 'cānyanto vanasakhañā' BM 'to kvañ' M 'i mṛigāpakāhi i'. — 3. B 'ete  
 vanasakhañā' M 'ete vanasakhañā mṛi' itā ca abhi' BM 'amāñ B 'uashya karito ca vanas-  
 khañā amā'.

6. M 'shalyāñ pañci' BM 'lāni ca pari' M 'hatalāñ pā'. — 7. M 'tato me bhishya-  
 nāñidohi dhā' B 'shyāntohi dhā' M 'utpalekhañāke cūpāprapagrāvañ' B 'pāke saçukrañ  
 pramāvañ hṛi' M 'pṛishitāye vāñ pāñya'. — 8. B 'kukāhi pra'. — 9. B 'nim-  
 rāvo tā'. — 10. B 'shīya munda' M 'shīya mundaṛya'.

11. B 'āramapodañ ā'. — 12. M 'pṛishitā mṛi' | . — 13. M 'to dhā' B 'tāñ  
 nālapāñāñ cūtra' M 'tāñ nālapāñāñcūtra' uashikāye vanañ kalyānakalyānti |  
 itā B 'nañ kalyāñāya kalyānti itā' stamāñcāñāñ ā' M 'stamāñcāñāñ jānti | . —  
 14. BM 'so pi tam gishhi(B 'shē) kahu' B 'dēti | kāleñ kā' M 'kēñ sañpātī B 'pātī  
 mātī'. — 15. M 'sārvadhamāñā' B 'sārvadhamāñā' M 'gl eteñ cā pī' dhāñ tāñ vanañ  
 cōbhātī | ā ca tāñ mātī' B 'cōbhātī so ca nañ mātī' BM 'likhātī ya'.

16. M 'sārvadhamāñā' B 'pṛātī | tāñ' M 'pṛātī | tāñ yatra yatra pā' ti tāñ tāñ  
 tāñā dhikāya pūrvopariteñ cū' rbhavāñti sa'.



समन्तेन च आश्रयमपदे तस्य अपिस्थ ताये दारिकाये पर्याहिण्यन्ति ये पद्मपङ्की  
उत्थापिता पद्मवनमिव शोभति तेहि च पद्मेहि सा दारिका क्रीडति हस्तेनापि  
मृदा अस्वति ॥ तस्य दानि अपिस्थ तस्या दारिकाये तंशुमकर्मविपाकतो क्रमेषु  
पद्मानि प्रादुर्भूतानि वृद्धा विस्मयं संजातं अहो दारिकाये अढीति यत्र यत्र क्रमा  
निक्षिपति तत्र तत्र प्रासादिका[309]नि दर्शनीयानि पद्मानि प्रादुर्भवन्ति कृतपु- 5  
ष्पाये इमाये दारिकाये भवितव्यं पूर्वं दक्षिणीयेषु ओषधकुशलेषु कुशलमूलाये  
यस्या इमं एदृशं अनुभावं ॥ तेन दानि अपिष्ठा ताये दारिकाये पद्मावतीति  
नामं कृतं ॥

सा दानि संवर्धमाना ताये मातरे सार्धं तस्याश्रमस्य परिसमन्तेन अस्वति ।  
यतो यतो सा मृगी चरमाणा अस्वति ततो ततो सापि दारिका ताये मातरे 10  
सार्धं अस्वति मृगेहि च मृगपोतकेहि च सपरिवारा क्रीडन्ती अस्वति ॥ यदा  
च कुमुदिता भवति ततो ताये मातरे सार्धं तमाश्रमं आगच्छति अपरेहि मृगेहि  
मृगीहि च मृगपोतकेहि च सपरिवारिता । ततो सो अपि आश्रममताये मृगीये  
मृष्टमृष्टानि फलानि देति मृष्टमृष्टानि च पानकानि देति ॥ सा दानि फलफलानि  
स्वयं पि खादति अपरेषां मृगपोतकानां देति ॥ यदा सा दारिका तचाश्रमे 15  
शयिता भवति ततो ते मृगपोतका च मृगपोतिका च दारिकां अनुपरिचरित्वा  
शयन्ति यदा च चरितुकामा भवन्ति ततो तां दारिकां मुखमुष्टकेन प्रतिबोध-  
यन्ति ॥ यतो यतो मुगा चरन्तो अस्वन्ति ततो ततो सा दारिका तेहि मृगेहि  
मृगपोतकेहि मृगपोतिकाहि च सार्धं क्रीडन्ती अस्वति । यतो यतो सा अस्वति

1. BM "ramapadanti tasya ti" cābhīśāntiye padmāni pakṣīti n" B "ntiye padmāni  
shakti a" M "danti sa dā". — 2. M "mūya aṣṭi" B "jātāni | aṣṭi" BM "kāye rīdhānti-  
(B "ti | ) yatra yatra (M "tra caṣṭi kramāni kṣi" M "dīkṣi dārā" cābhānti kṣitapūṣṭāni  
imā" B "nti | kṣitapūṣṭāni imā" BM "ayāni | pūrvaṁ (M "eva) dā" B "gṛyāṣṭi" M "olapṣi"  
BM "tiye yasya i" BM "mubhāvāni te".

7. M "yo padmāra". — 9. M "rīdhānti tasya" B "mubhānti tasya" M "mubhāvāni a"  
B "paribhramā". — 10. BM "gṛi carmānti ayāni | tam tato (M "tāḥ) aṣṭi pi" M "kṣitānti  
a" B "danti a" BM "ayāni ya".

11. BM "yati | tato tasya (B "to tato ya) mā". — 13. M "tātāḥ aṣṭi" B "aṣṭi rīdhā" M "ra-  
mapadanti gātā" lāni phalāni deti" BM "ca phalāpānīk (M "nakāni) ca deti | —  
14. M "lāni ca aṣṭānti" B "yāni rīdhā". — 15. M "aṣṭi dīkṣi tātā" BM "ti | tato"  
B "aṣṭi mṛgāpūṣṭāni ca rīdhānti" M "ayānti | yadā ca caritukāni bhavānti tātāḥ lāni"  
B "rīdhānti bhavānti | tato" M "dhyānti".

18. M "yātāḥ yate mṛgā rīdhānti ayāni tātāḥ tato aṣṭi dā" B "ato ayāni | tato tato aṣṭi  
dā" M "kṣi ca rīdhānti kṣitāni ayāni B "kṣi mṛgāpūṣṭāni ca rīdhānti kṣitāni  
ayāni | — 19. M "yato yātāḥ aṣṭi ayāni tato tātāḥ aṣṭi" B "ti | tato tato aṣṭi kramānti  
pa" M "kramānti pa" cābhānti |



- ततो ततो समन्तेषु कमलेषु पद्मानि प्रादुर्भवन्ति । सापि दारिका तत एवमानि  
पद्मानि मृद्व् स्वर्यं च आवन्धति तेषां च मृगपोतकानां पद्मानि आवन्धति ॥ एवं  
सा तेहि सार्धं कीडन्ती तहिं आयमपदे संवर्धते परस्परं विनापि न रमन्ति ॥  
यत्र काले सा दारिका विज्ञप्ता ततो तमुपिस्थ आयमं सिंचति शोधेति नामा-  
३ प्रकाराणि मूलविकृतीनि आनेति पत्रविकृतीनि नानाप्रकाराणि आनेति पुष्पवि-  
कृतीनि नानाप्रकाराणि आनेति फलविकृतीनि नानाप्रकाराणि आनेति उदक-  
मानेति काष्ठं वा समिधानि वा आनेति । तं च अर्थं तेनेनाभ्यगतिं व्यापेति ।  
अपिहोचं से पटिवागरेति तं च अर्थं नानाप्रकारेहि मूलेहि च पत्रेहि च पुष्पेहि च  
[309<sup>b</sup>] फलेहि च परिविंसति । नानाप्रकाराणि च फलपानानि आनयति । यतो  
10 यतो च तत्रायमपदे अण्वति यतो यतो गच्छति मूलहारिका वा पत्रहारिका वा  
पुष्पहारिका वा फलहारिका वा ततो तेहि मृगपक्षीहि परिवारिता आगच्छति ॥  
कदाचित्सा पद्मावती तेहि मृगपक्षीहि परिवारिता उदकहारिं गता का-  
म्बिलको च राजा ब्रह्मदत्तो वनार्येण सार्धं मृगं च अखलाः तं प्रदेशं उज्झितो  
वातववसमेन तुरगेन मृगमनुजवन्तो । तेन मृगेन सो राजा ब्रह्मदत्तो वनखण्ड-  
15 सुपनीतः ॥ यथोक्तं भगवता धर्मपट्टे ॥

गतिर्मृगाणां प्रवनं आकाशं पविणां गतिः ।

धर्मो गतिर्दिवातीनां निर्वाणं महती गतीति ॥

सो मृगो तत्र वनखण्डे तथो ॥ तेन राजा ब्रह्मदत्तेन वनखण्डे तं मृगं मार्गे-

१. M "ak dārikā tadā vyam tām padmāni grī" B "rikā tadā e" BM "yam ca ābandha-  
(M "bandhamāni) | tādām mṛi " bandhātī | . — २. B "kridanti ta" M "kridanti tahi".  
— ३. BM "podhātī | nānāprakāraṇi mṛi " mṛi(B "ti | ) puṣpavikṛitāni mṛi phalavikṛitā-  
(M "ti) nānāprakāraṇi mṛi(M "ti | ) udakam ā(M "daka)mṛi(B "ti | ) kṛitāni vā  
(M "śubhāni vā) sa".

७. BM "rishi tā" M "bhyaṅgi mṛyati. — ८. BM "tām na pati(M "ti)pākaroti  
(M "ti | ) tadā" B "rishi nānāpra" M "rishi nānāprakāraṇi mṛi ca phalāni ca pūtrāni  
ca parivṛitī B "vṛitī | . — ९. B "pānāni vā ā" M "ni ca ā". — १०. B "gramapade"  
M "gati yato yataḥ gacchati mūlahārikā vā puṣpahārikā vā phalahārikā vā patrahārikā  
vā gacchati | tato" B "trahārikāri vā pa " phalahārikā vā gacchati tato " mṛigapakṣhihi  
parivārīto ā" M "kṣhihi aparivārīkā ā".

१२. M "ak pāmā" BM "tahi mṛiga(B "gopakṣhihi pari " rūgata ka(M "tā | kaṇ)-  
pilla " vyam āvataḥ(M "to) tadā" B "ujhātā vā " trā " ujhātāpāre" M "turagaregeṇa  
mṛiga" B "rūgareṇa mṛiga ana". — १३. B "ito vanakhanda" M "ito vanakhandaṇa upani-  
to | . — १४. B "tatho" BM "shu ga".

१६. M "gati mṛi" BM "phayam ā". — १७. B "dharma gati vibhāti" M "rma gati vibhāti"  
mahatām gati | . — १८. M "mṛiga tatra vanakhandaṇe nashito" B "shito te". — १९. M "tatra



जेन तद्दि उदककुले पद्मावती वृष्टा कृष्णाजिनेन निषक्ता उत्तरासंगिका च  
उदककुलेन गृहीतेन पद्मेन च शोभनेन हस्तगतेन प्रासादिका दर्शनीया परमया  
वर्णपुष्कलतया समन्वागता । यत्र यत्र च कमाणि निक्षिपति तत्र तत्र पद्मानि  
प्रादुर्भवन्ति मनोरमाणि सुदर्शनीयानि । वृष्टा च पुनर्भिषवो राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य  
पद्मावती अपि कुमारी एतदभूधि ॥ अहो कन्यायाः रूपवन्तं ब्रह्मनुभावं यत्र 5  
यत्र कमाणि निक्षिपति तत्र तत्र पद्मानि प्रादुर्भवन्ति अतीव चतुरमणीयानि  
प्रासादिकानि दर्शनीयानि वा नु खल्विदं भविष्यति देवकन्या वा नामकन्या वा  
किन्नरकन्या वा मानुषी वा इयं भविष्यति च मानुषी वा । यं नूनाहं उपसंकल्प्य  
परिपुच्छेयं ॥

अथ खलु मिषवो राजा ब्रह्मदत्तो येन पद्मावती अपि कुमारी तेनोपसंकमिता 10  
पद्मावती अपि कुमारीमेतद्वोचत् ॥ भद्रे का त्वं कस्य वासि ॥ एवमुक्ते  
मिषवः पद्मावती अपि कुमारी राजानं ब्रह्मदत्तमेतद्वोचत् ॥ अहं खलु अपि  
पद्मावती नाम अपि कुमारी माण्डव्यश्चपि स धीता मूलफलभोगिकस्य वनवा-  
सिन्धु ब्रह्मचारिन्ध ॥ एवमुक्ते मिषवः राजा ब्रह्मदत्तो [310] पद्मावती अपि-  
कुमारीमेतद्वोचत् ॥ केवल्या ते भद्रे भोजनविधानानि उपवने निवसन्तीये 15  
येनासि एवं उपचितशरीरा कीदृशानि ते वस्त्रविधानानि येन ते चैवं सुकुमा-  
रवर्णनिभा ॥ एवमुक्ते मिषवो पद्मावती अपि कुमारी राजानं ब्रह्मदत्तमेतद-  
वोचत् राज्ञो वस्त्राणि परामृशन्ती ॥ मूलफलानि चक्राकमाहारं चञ्चिनाणि  
प्रावरणानि एवं सूक्ष्माणि चादृशानि रमानि न च अजिगानि ॥ एवमुक्ते मिषवः

tena rā "Dena vanakhaṇḍe taṇe" kāḍe padmāvatī" B "dṛṣṭvā kṛi" M "dṛṣṭvā kṛi" nivastra  
utā" B "nivastra utā" M "pāṇḍavya haṭa" B "bhāṇḍa ca haṭa" M "utā paramāye pu-  
shkalaravartāye samatragatā B "pushkarata". — 3. BM "yatra caṇḍra" M "rāhavatī-  
ū || munirāṇāni sa" B "ū śakhaṇḍāṇāni dṛi" M "rāṇāṇāni dṛi". — 4. B dṛṣṭvā  
ca || pu" M "puna hḥi" sya padmāvatī rājakumārī utā" B "hḥi rājaka". — 5. M "nyāye  
rāparatī rādhānu" B "utā rādhānuhḥa" BM "yatra yatra caṇḍra" M "rāhavatī ||  
utā" B "utā || utra ca cakhu" teyaṇ bhaviṣyati | devakāmyā cā nā "anarakāmyā vā nā"  
BM "iyāṇ rājāṇi hḥa" B "dṛṣṭi" | a" M "amānuṣā cā".

8. M "yāṇ nāṇāyāṇi". — 10. M "yatra padmāvatī nāma rā" rā padmāvatī rā"  
B "rā padmāvatī rā".

11. M "syā cāpi a". — 12. M "khaṇḍe padmāvatī rā" mā rāje "12. utā || —  
13. M "pāṇḍavya pishṇya dhātā madaphulabhogika". — 14. M "khaṇḍe rā" B "madāṇḍa  
padmāvatī rā". — 15. M "bhāṇḍo hḥo" B "saṇḍiye na yena" M "utā yena yena si" rāro  
M "cāra śakumārā varga" B "kumārā varga".

17. M "cā rājāṇa hḥa" BM "cā || rājā" M "saṇḍiye pashṇāyati B "nṛpāṇi mā". —  
18. M "mūla" B "pāṇḍavāṇi vāṇā śakhaṇḍāni yā" M "mūla ca a". — 19. M "khaṇḍe  
rājā hḥa".



राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य एतद्भूषि ॥ अविधिज्ञा इयं अष्टिकुमारी राज्ञो राजार्हाणां  
वा वस्त्राणां नैव अविस्त्र विशेषं अभिजानाति न राजानस्य नैव अविनानां  
विशेषं जानाति नापि राजार्हाणां वस्त्राणां विशेषं जानाति नापि मम तुरंगस्य ।  
एषा च अष्टिकुमारी राजकन्या ममैषा भार्या अनुकूपा भवेया न शक्या मया  
5 माण्ड्येन अविद्या अनभ्यनुज्ञाता पाणिनापि प्रष्टुं कुतो पुनरितो आश्रमातो  
कम्पितं नगरं नयितुं । माण्ड्यो अपि महामानो शापेन मे सपरिवारं भस्मी-  
करेय । यं नूनाहं पद्मावतीमृष्टिकुमारीमुपायेन प्रलोभयेयं ॥ पीराणानां च  
भिचरो राज्ञां मृगयेन गच्छन्तानां मधुसर्पिसंयुक्तानि सक्तूनि राजार्हाणि च मो-  
दकानि च उच्छारिकानि च यमलकं पूरेत्वा अश्वपृष्ठे पञ्चाणस्य पृष्ठतो बन्धन्ति  
10 सा राजा अयेन एको अद्वितीयो वनेषु हतो समानो कुमुदाय मरेय ॥ तेन  
अनु पुनर्भिचरो समयेन राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य मधुसर्पिसंयुक्तानि सक्तूनि मोदकानि च  
उच्छारिकानि च यमलकं पूरेत्वा अश्वपृष्ठे पृष्ठतो पञ्चाणवधेन बद्धमभूषि ॥ अथ  
अनु भिचवः राजा ब्रह्मदत्तो यमलकातो मोदकं उच्छेदेत्वा पद्मावतीये अदा-  
सि ॥ इत्त मद्दे इमानि अस्माकं फलानि ॥ सा दानि आह ॥ जाने कतमानि  
15 शीमन्तराणि फलानि युष्माकं वा अस्माकं वा ॥ सा दानि तं मोदकं परिभुं-  
जित्वा आह ॥ मयं शीमन्तानि इमानि युष्माकं फलानि मृष्टानि रसवन्तानि  
अस्माकं पुनः फलानि कटुकथायानि ॥ राजा आह ॥ एदृशानि अस्माकं आश्रमे  
वृक्षेषु फलानि यदीच्छसि [310<sup>1</sup>] ईदृशानि परिभुञ्जितुं ततो तं मम आश्रमपदं  
गच्छाहि ॥ एवमुक्ते भिचवः पद्मावती अष्टिकुमारी राजानं ब्रह्मदत्तमेतदु-

1. M "et rājā rājāhānāni vestrā" BM "astīya rājāhāni nābhijā" (M "jā) nāni na M "nai-  
vāni ajinānāni rājāhāni nābhijānāni na rājānasya naira ajinānāni" (aragasya) | . —  
6. BM "eshāni ca rājākumārī" (M "rājā) rājānyā manasa bha " rājā co" M "kyā mayā  
manā" pānīnā" BM "kato po ito āya" M "rājā nāpātū B "yitūni ma".

6. BM "manā" M "rājā bhānā" BM "rājāni | . — 7<sup>1</sup>. M "kumārīni upā" B "kumārīni  
upā" M "lobhaya" | . — 7<sup>1</sup>. BM "pānānāni ca bhi" M "vyena gacchentānāni madhmar-  
ppisānyuktānāni madhmarppisānyuktānāni madhmarppisānyuktāni caktukāni rājāhā"  
B "nānāni madhmarppisānyuktānāni madhmarppisānyuktāni caktū " rājāni ca mo" M "yama-  
rājāni pā" BM "cāpārihāpallā" (M "lā) rājā" M "to hantāhyati | mā rā" B "ndhyati mā  
rā". — 10. B "ktāni caktū" M "ktāni caktūni" B "akurītāni yamala" M "kkārikāni  
yamarakāni rūpetvā" to pālāco baddhena baddha" B "lācābaddhatena baddha".

11. M "yamarakāto modako u" BM "kattēvā" B "ā ha". — 14<sup>1</sup>. B "imāni a " lāni  
ā". — 15. BM "dāni tato mo".

16. B "bhagavāni co" M "sarvāco" pūnah phalā" BM "tuktāhā". — 17<sup>1</sup>. M "stādriṇāni  
amākaṇi āya" BM "lāni icchasi idriṇā" B "tūni | tato" M "dāni āgacchāhi | . —

19. M "kharo yaimānīvati" dātāni eta".



वाच ॥ इच्छामि अहं एदृशानि फलानि परिभोक्तुं आश्रमे मुहूर्तं इदमकाञ्च  
आश्रमं न दूरं यावदिदं उदकं हरामि तातस्य आश्रमेति ततः तव आश्रमं  
गमिष्यामि ॥ अथ खलु मिथवो राजा ब्रह्मदत्तो पद्मावतीये अपराणि मोद-  
कानि अदासि ॥ इमानि पितृरूपनामेहि एवं च वदेहि । यस्य अयिष्य आश्रमे  
एदृशानि फलानि तस्याहं भार्या भविष्यामीति । नञ् त्वं च आगच्छेहि एष अहं  
इह नदीतीरे आसामि ॥

अथ खलु मिथवः पद्मावती अधिकुमारी येन माण्डव्यस्य आश्रमपदं तेनोपसं-  
कमिता पानीयमाण्डं निचिपित्वा तानि मोदकानि पितुर्माण्डव्यस्य अनुप्रदासि ।  
इमानि तात फलानि खादाहि यस्य अयिष्य आश्रमे एदृशानि फलानि तस्याहं  
भार्या भविष्यामि ॥ अथ खलु मिथवो माण्डव्यस्य अयिष्य एतदभूचि ॥ नूनं 10  
पंचालराजा ब्रह्मदत्तो मुनयेन अश्वत्थः इमस्याश्रमस्य समीपं अनुग्राही तेन  
इमानि मोदकानि दिव्यानि परिमुक्तानि पद्मावतीये राजार्हाणि मोदकानि न  
एषा शक्नोति भूयो इहाश्रमे कटुकपायेहि फलाफलेहि थापयितुं पद्मावती च राज-  
कन्या । यत्तूनाहं अस्य राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य भार्या प्रवच्छेयं ॥ अथ खलु मिथवो  
माण्डव्यो अपिः पद्मावती अधिकुमारीमेतदुवाच ॥ न खलु पद्मावति एवं 15  
रूपाणि फलानि भवन्ति को ते ज्वलनसमेहि कामेहि प्रलोभेति ॥ अथ खलु  
मिथवो पद्मावतीये एतदभूचि ॥ भवितव्यं कामा नाम ते वृषा येषां इमानि  
एदृशानि फलानि ॥ अथ पद्मावती एवं पितरमेतद्वोचत् ॥ यदि तात काम-  
फलानामेदृशो आस्वादो तावदाहं परिभुञ्जिष्यामि न मे इमानि महत्फलानि रोच-  
न्ति ॥ अथ माण्डव्यो अपिः पद्मावतीमेतदुवाच ॥ को ते पद्मावति इमानि 20  
फलानि अदासि केदृश्यो वा सो अधिकुमारो कतरसि वा प्रदेशे तिष्ठति ।

1. M "cham -dri" B "hōrte i" M "kām āśramāṇi nāniddāre yā" B "dāre yāvad amāṇi  
u" M "rāmī tātasya āmanāṇāni tato tadvācā". — 3. M "tā padmāvati" BM "kāni dātī  
atā". — 4. M "evam vādemihī B "dohi ya". — 5. M "syācha bhā" B "māi la". —  
6. M "lagha ca āgacchasi esha hām i" B "cchasi e".

7. M "vaḥ padmāvati" yonā manāḍavyasya ā "tur māḍa" B "tur māḍavyasya apratā-  
tā". — 9. B "māḍi tato phalāni khā" M "tāto phalāni khā" "chisyācā" "tasyāḍāṇi". —  
10. BM "vo māḍa" M "chisyāta". — 11. M "vyonā āśramāṇi māḍa" B "āśramāṇi māḍa"  
M "prāptāḥ i to "kāni padmāvatiye rājā" B "chāni am" M "kāni nāśāḥ" "Upahāḍyāḥi po-  
tibhūṇjyātām padmāvatiṇi ca rājakanyāṇi i B "Upahāḍyāḥi yāpāḥi" "vāḍā ca rājakanyāḥ ya".

14. M "yo nātā". — 15. M "vo manāḍavyo rājā padmāvati rājiku". — 16. M "pa-  
dmāvati evamāḍyāni phalāni bhavānti ko te jvālānāmayehi kā".

16. M "padmāva" BM "chī bhā". — 17. M "yashāṇi imā". — 18. M "ti pita". —  
18. B "co āśvāda" M "co āśvāto tān padmāṇi pari" "rocānti i". — 20. M "rājā padmā-  
va". — 20. M "padmāvati i" B "vati i" BM "ā ko ca rūpo vā(M "vo) co rī(B "rājā"  
M "māi ka"



एवमुक्ते पद्मावती माण्डव्यं अपिमेतदुवाच ॥ सूक्ष्माञ्जिनो तात अपिकुमारी  
दक्षतीरे स्नाति [311'] मृगमभिरुह्य तेन मे इमानि फलानि दिवानि तस्य च  
तात आश्रमे एवमानि फलानि ॥ अथ माण्डव्यो अविः पद्मावतीये सार्धं येन  
राजा ब्रह्मदत्तस्तेनोपसंक्रमित्वा रावानं ब्रह्मदत्तं प्रतिसंमोदेत्वा पद्मावतीं राज्ञो  
6 ब्रह्मदत्तस्य उदकेन अदासि ॥ एषा ते महाराज सार्धां भवतु महाराजस्य च  
एषा अनुकूपा मा च परस्य वचनेन अननुयुजित्वा विप्रियं कुर्यासि ॥

अथ राजा ब्रह्मदत्तो पद्मावतीं अन्नपुष्टमारूपेणा माण्डव्यस्य अपिम्यामिवा-  
दनं कृत्वा तत्रैव अन्नपुष्टे अभिरुहित्वा येन कंषिष्ठं नगरं तेन प्रक्रमे ॥ अद्राची-  
द्राचो ब्रह्मदत्तस्य बलायं दूरत एवागच्छन्तं दृष्ट्वा च पुनर्येन राजा ब्रह्मदत्तो  
10 तेनोपसंक्रमे ॥ अथ राजा ब्रह्मदत्तो ततो अन्नपुष्टतो ओतरित्वा पद्मावतीये  
अपिकुमारीये सार्धं हस्तिपुष्टमभिरुहित्वा येन कंषिष्ठे नगरे स्वकमुद्यानं तेन  
प्रयासि ॥ अयोपीत्यन्नावतो कंषिष्ठे नगरे महतो जनकायस्य निर्घोषं नगरं च  
कंषिष्ठमद्राचीत् उद्विगमाकारं अद्वानगोनकतोरणं रमणीयं च ॥ दृष्ट्वा च पुनः  
राजानं ब्रह्मदत्तमामन्त्रयसि । कस्य एतं यत वनविश्वरे निर्घोषो युयति अपिणां  
15 एतं वनमुगाणां च उद्वजानि एतानि उद्विहानि दृष्ट्वन्तीति ॥ अथ राजा ब्रह्मदत्तो  
पद्मावतीमेतदुवाच ॥ एतमुयिणां वनमुगाणां च निर्घोषो एतानि वास्याकं उद-  
जानि उद्विहानि दृष्ट्वन्तीति ॥ अथ राजा ब्रह्मदत्तो येन स्वकमुद्यानं तेनोपसं-  
क्रमित्वा हस्तिपुष्टातो प्रत्योचद्वित्वा पद्मावतीये उद्यानं प्रवेशे ॥ अथ खनु राजा  
ब्रह्मदत्तो अमात्यपारिमयानामन्त्रयसि ॥ हो भग्वे यामयिका चित्रं पुरोहित-

1. M "padmāvati māṇḍavyaṁ". — 2. M "sūkṣmāñjinō tātaḥ 31" B "sūkṣmā" M "mār-  
udā". — 3. M "abhi padmāvati" detāḥ padmāvatiṁ". — 4. B "rajan te mahārāja bhā"  
M "tu mahārājaya maishā anurōpā mā te parasya vachana anamaya".

7. M "padmāvatiṁ" abhiham ārubetā māṇḍavyaḥ" B "abhiham ārubetā māṇḍa" BM "aya  
cishi" B "prishṭe abhi". — 8. BM "d rājā ha" M "darata eva" pamaḥ 20 "dattas tena".  
— 10. M "atha khaṭa rā" ho tātaḥ agra" B "evaprishṭāto" M "ottaritaḥ padmāva"  
B "apprishṭam abhi" BM "yena kaṁpillaṁ nagaraṁ ara".

12. M "abhi padmāva" kaṭā udvī" BM "attalagola" (M "gora)kato" yaṁ ca dvi". —  
13. M "pama rājā" itam āmantra" B "yasa ka". — 14. M "kanyetaṁ" BM "bhuvanāṁ  
vanarā" B "chiraḥ otaṁ vanamṛi" M "paṁ evaṁ vanamṛi" BM "gāṇāṁ udayā" (B "pāṇi" 21).  
— 15. M "dmāvatiyam e".

16. M "te prishṭāṁ" B "kaṁ udapāni udvī" M "kaṁ udayāni udvīddhāni dviḥjāṁ-  
mā" ]. — 17. B "prishṭāto pratyāra" M "pratyārubetā padmāvati" praviṣat ] B "pravi-  
ca ]". — 18. M "advyānāṁ āmantra". — 19. M "ho majo grāmanikā kaṭi" B "kaṭipra-  
pura" M "atha | padmāvati" strāṁ cābhuvanāni te yāraḥ ca rājakulaṁ yāraḥ ca udyā"  
B "dyānāṁ na tāṁ atā" M "raṁ sarva āmanikāraṁ kā" B "āmanikāraṁ | ritataritā"  
M "naṁ vicitra" oṅkarpatta" paṁ bhāpitaḥ bhāpamaṁ oṅkaraṁ prishṭāṁ ma" B "paṁ







यथा इमस्मा पद्मावतीये देवीये । साधु महाराज पद्मावती देवी पदेहि  
 राजकुलं प्रवेशयतु ततो महाजनकायो देवीये रमां एवरूपां चरति दृष्ट्वा प्रीता  
 भवेन्तुः ॥ अथ राजा ब्रह्मदत्तो मानःपुरः पद्मावतीये देवीये सार्धं चमात्य-  
 पारिषद्यपुरस्कृतो महता जनकायेन सार्धं महता राजच्छवीये महता राजानुभावेन  
 5 उद्यानातो राजकुलं प्रवेशि ॥ अद्वाचीत्सो जनकायो यावच्च उद्यानं यावच्च  
 राजकुलं पद्मावतीये पदवीतिहारणां उभयतो पद्मानि प्रासादिकानि दर्श-  
 नीयानि ॥ दृष्ट्वा पुनः महाजनकायो उद्यानं उदानेति ॥ कृतपुण्यो महाराजा  
 ब्रह्मदत्तो यस्य इममेवंरूपं स्त्रीरत्नं प्रादुर्भूतं ॥ अथ राजा पद्मावतीये सार्धं  
 उपरिप्रासादवरगतो पंचहि कामगुणेहि समर्पितो समङ्गीभूतः कीडति रमति  
 10 प्रविचारयति पद्मावतीं च देवीं म[3।३]दिहि अथेहि च गीतवाद्येहि च शेषेति  
 तावदन्या देवीयो न समन्वाहरति पद्मावतीये प्रमत्तो । पद्मावती च राजा  
 ब्रह्मदत्तेन सार्धं संवसन्ती आपन्नमत्वा संजाता ॥

यत्र काले देवीप्रजनमवेजा ततः राजा ब्रह्मदत्तेन सा चानःपुरिकायो कुश-  
 कायो स्त्रीधर्माणं ता आणत्ता पद्मावतीमुज्जेय । राजा च हिरण्यमुवर्णं अयतो  
 15 कृत्वा नानाप्रकाराणि च वस्त्राणि निष्क्रीं ये मे निवेदयिष्यान्ति तेभ्यः पद्मावती  
 प्रजाता ति तेषां आकादं दास्यामि ॥ तासां पि देवीनामेतदभूषि ॥ यदुपादाय  
 पद्मावती आनीता तदुपादाय अस्माकं राजा न समन्वाहरति । अथ एषा  
 प्रजायमाना अस्माकं अनयव्यसनमापादयितव्या ॥ ता दानि तां पद्मावतीं

mahā" B "d edhīkālā riddhī dīshīyā sā eva" M "riddhīkālā dīshīyā sā prajā ya" B "imāya  
 pa" M "imāya padmāvatiye devīne B "dīya ad".

1. M "hi rājakula praveśati | tadā ma" B "mahātā janakā" M "mahātā evarūpā tam  
 riddhīkālā" B "pātā riddhīkālā dī" BM "retah | . — 3. M "mahāpuro padu" shalyāpuraskṛito  
 mahato janakā " pradeśi | . — 5. M "yo yāvatā rājakulān pārocca udyānāt padmā-  
 vati" dīshīyā" BM "to padmāvati prāsādikān darśayātān dī".

7. M "kāya nīlānāt". — 7. M "ni evarūpāt". — 8. M "jā padmāvatiye sādīdham  
 uparī" guṇa samarpa" B "rpito samāgāhāt" M "krīṣito ramati prarī" B "krīṣānī ramānī  
 prarī" BM "yati padmā" B "dumāvati ca dīvi ca udyānā akāhe" dīkhoti (M "dīkhoti) tāva-  
 dōdya devī yata samāha" M "ti | padmāva" BM "tā pa".

11. M padmāvatiye ca" B "riddhāt samrasanti ā" M "rasanti ā" jāhā B "jātā ya". —  
 13. BM yatra kālān devī prajāyate" M "talo rājā bra" B "tāna ya a" M "yātā pānāyātā  
 padmāvatiye nīlāhā B "tā rā". — 14. B rājā va hi " samāgāhā agra" M "shalyāpurā-  
 me" BM "yāyati | kaho" M "ya padmāvati prajāyati te" B "prajāyati te".

16. B "bhāhī pa". — 16. B padmāvatiye samā" M "yad upāya padmāvati ā" rājā-  
 nātā ca". — 17. M "mahātā eva" B "yātā" | C "yātā" | . — 18. BM to dī" M "riddhāt padmāvatiye prīchanti jā" B "prīchati jā".



पृच्छन्ति । आनसि कथं स्त्रियो प्रजायन्तीति । सा दानि आह । न ज्ञाना-  
 नीति । ता दानि अन्तःपुरिका आहंसुः । स्त्रीये प्रजायमान्ये अशीणि  
 पट्टकेन बध्यन्ति । सा दानि आह । महां पि प्रजायमान्ये अशीणि पट्टकेन  
 बन्धेय । तस्या दानि चं वेन प्रजायिष्यतीति ततो अस्या अशीणि पट्टकेन बद्धा-  
 नि । सा दानि द्वौ दारका प्रजाता प्रासादिका दर्शनीया । तामां दानि 5  
 एतद्भूमि । अपुत्रा तावेधं देवी राक्षो ब्रह्मदत्तस्य रष्टा च बज्रमता च आसि  
 किं पुनः सपुत्रा अपुत्रसिं राजकुलसिं । इमाये द्वौ दारका जाता ततो अधिमार्ग  
 राक्षो ब्रह्मदत्तस्य प्रिया भविष्यतीति वयं च न समन्वाहरिष्यति । ताहि दानि  
 अन्तःपुरिकाहि ते दारका तपसिं चैलवं उपसरित्वा तच प्रणिताः । तं तपनं  
 स्वपिहितं सुवर्धं कृत्वा राजकोन तापनीयेन तापयित्वा मुद्रयित्वा नदीये नमाये 10  
 प्रणिता । पद्मावतीये च स्वजेन गर्भमलेन मुचं सचितं । सा दानि पद्मावती  
 अन्तःपुरिकां पृच्छति किं मे जातन्ति । ताहि पि अन्तःपुरिकाहि दुवे उज्ज-  
 वानि गर्भमलेन प्रसूयित्वा पद्मावतीये अक्षीपितानि । इमानि प्रजातासि ।  
 सा दानि आह । मुचय एतानि किं एतेषां करिष्यामीति । राजा दानि  
 ब्रह्मदत्तो पृच्छति । किं देवी प्रजाता ति । ता आहंसुः । महाराज दुवे दारका 15  
 प्रजाता प्रासादिका दर्शनीया ते [312<sup>1</sup>] च न जातमात्रा ताये आदिता ।  
 कुतो महाराज ब्रह्मचारिस्व अपिस्व अपायन्ति पिशाचो एषा त्वया आनीता तं  
 दिव्या जीवन्तो मुक्तो । ताये पिशाचिनीये मूलातो आगच्छ पञ्चाहि तां यदि  
 चमार्कं न अदधासि । सो दानि तां देवी पञ्चनाय प्रविष्टो यश्चति च पद्मावती

1. B 'ai | ka' M 'thanū śrīyo prajānanti | . — 2. B 'te dā' M 'antāhpurikā āhansu  
 śrī'. — 3. M 'kahiṇī po ' dhyati. — 4. M 'akahiṇī po' B 'kama haṇḍīliethu | . —  
 5. B 'baya dānī jātā ra' M 'tasya dāni jātā' B 'iti | tato aya akahiṇī po' M 'tato 'aya  
 akahiṇī po'. — 6. M 'jātāḥ prā' BM 'nīṣa 14'. — 7. B 'kāḥ dārikāni e' śrī a'.  
 8. M 'aputro āva jātā' aya dīśitā' BM 'bāhāmā' aputro aputresamīnī rāja' BM 'ka-  
 lemmānī' — 9. B 'dārikā jātā | tato adhiṇā' M 'dārikān jātā tana adhiṇā' priya āha'  
 B 'iti | ra'. — 10. B 'dārikā tapaneshu ca' M 'dārikā tapaneshu caḥkashim apatvanti te  
 dārikā tatra' B 'apatvanti te dārikā tatra'. — 11. M 'kyona āpatyema āharyitā am'  
 B 'dīpo gati' M 'kahiṇī tātā'.

12. M 'padmāva' rāhamale mu' BM 'khaṇī prakāṣitāni | . — 13. M 'padmāva' jā-  
 mān ti | . — 14. M 'kāḥ iya addhānaka ga' B 'addhācinakā ga' M 'lena prapāksha-  
 pītrā padmāva' B 'allipātāni | . — 15. BM 'māyāni' M 'mī kīni eto' B 'eti ka'. —  
 16. B 'cchali kīni'. — 17. M 'devī' B 'jātāni | . — 18. M 'āhansu | . — 19. M 'ja  
 te dā' prajātāḥ prā' BM 'ja tana tāni jātā' B 'mātraye khaḍito ku' M 'mātrāni ya kha'.

20. M 'apatyanti ti po' cāho ra' B 'ahā | ra' M 'nīṣa tāni dīśitāni' B 'nīṣa tā  
 dīśitāni' BM 'kro 14'. — 21. B 'cācīni' hī tāni ja' M 'hī | tāni ja'. — 22. M 'rānī  
 prajā' vati ra' B 'dhirapākāḥ'.



वधिरसचितेन यादृशी राक्षसी ॥ सो दानि तान्बृद्धा भीतो संजातो ॥ अमा-  
त्यानामाह ॥ गच्छ तां घातयेत् मानुषिका ति कृत्वा एषा मयानीता यदि  
एषा पिशाचिनी वा राक्षसी वा न मे ताये कार्य ॥ सा दानि ततो राजकुलातो  
निष्कासिता ॥

- 5 सा दानि तेषाममात्यानां पृच्छति ॥ कहिं मे नयिष्यथ ॥ ते आहन्सुः ॥  
राक्षसि ब्रह्मदत्तेन वध्या ओसृष्टा ॥ सा दानि तेषां अमात्यानां पृच्छति ॥  
किं मये राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य अपराधं येनाहं वध्या ओसृष्टा ॥ ते अमात्या  
आहन्सुः ॥ त्वया दुवे दारका अनिता खादिता ततो राज्ञा पिशाचिनीति  
कृत्वा वध्या ओसृष्टा ॥ सा आह ॥ न मे दारका जाता पृच्छामि अन्तःपु-  
10 रिकां ता आहन्सुः दुवे ते उल्बका जाता ते पि तत्रैव मेहिता मेव दारकानि  
पश्यामि नैव खादामि ॥ ते दानि अमात्याः पण्डिता स्वीमाद्यानां शास्त्रानां  
घामिद्याः ॥ तेषामेतदभूषि ॥ इयं पदुमावती राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य इष्टा च वज्र-  
मता च स्थानं विद्यति यं एताहि अन्तःपुरिकाहि एषा पदुमावती अज्ञानमानी  
मन्त्रोक्ता भवेय विप्रमन्त्र्या वा ॥ ते दानि अमात्या तां पदुमावती पृच्छन्ति ॥  
15 कथं सि प्रजाता ति ॥ सा दानि तेषां अमात्यानां तां प्रकृतिं विस्तरेण आचि-  
यति ॥ ताहि मे अन्तःपुरिकाहि प्रजायमानीये अचीणि पटुकेन वद्वानि मेव  
दारकान्पश्यामि नैव खादामि ॥ यं कालं च प्रजाता ततो पृच्छामि तानि अन्तः-  
पुरिकानि किं मे जातं ति ताहि दानि मम दुवे उल्बका अङ्गीपिता ते जाता  
ति ॥ तेषां दानि अमात्यानामेतदभूषि ॥ इयं देवी अन्तःपुरिकाहि रर्याप्रकृतेन  
20 विप्रमन्त्र्या इयं च देवी ब्रह्मदत्तस्य इष्टा च वज्रमता च मा पद्याद्राजा ब्रह्मदत्तो

1<sup>1</sup>. M "m tān dīpāyān". — 1<sup>2</sup>. B "amātyanā" M "tyā āha ||". — 3. B "gacchatha tañ  
ghātāyetha mā" M "gacchatha tañ ghātāyetha mā" BM "nusthikāni kṛi" M "tyā nka mayā  
niti | yadī yethā pi "mā tōya kāryam ||". — 3. M "shikānā" B "shikānā mā". — 5<sup>1</sup>. M "br-  
shikānā mā" B "shikānā mā" BM "ti ka". — 5<sup>2</sup>. M "hām te me na". — 5<sup>3</sup>. M "āha-  
māy ||".

6<sup>1</sup>. BM "na vadhā o" M "vadhā ||". — 6<sup>2</sup>. B "amātyanātyā" ti kīn". — 7<sup>1</sup>. B "ap-  
radhān || 7<sup>2</sup> M "apradhān 7<sup>3</sup> BM "vadhā o". — 8. M "trayā te dā". — 9<sup>1</sup>. B "ka  
na". — 9<sup>2</sup>. M "cchāmi || mātāpārikā te ā" B "kīn | te ā" M "nau || dāve te mātāpārikā  
jā" B "dāve te mātāpārikā jā" BM "mātāpārikā māra dā" M "nau kīn" B "khādāmi te".

11. M "amātyā pāṇḍitā nri " pāṇḍitānā cā" B "pāṇḍitānā cā" M "jānā tathā". —  
12<sup>1</sup> B "shā iyañ". — 12<sup>2</sup>. B "shānā rīya" M "dyati || yam etāni vadhā" B "etāni vadhā".  
— 13. M "tyā nām pādumāvā" BM "cchāmi ka". — 13<sup>1</sup>. BM "nām tān prakṛi".

16. M "akāṣṭhā pi " mātānā dānānā pādumāvā māra vadhānā || B "dārikān pā". —  
17. M "mā tān mātāpārikā " te mātāpārikā ulāyitā te jīnāti te" B "te mātāpārikā ulāyitā |  
te jīnāti te". — 19<sup>1</sup>. B "hī rīshā" M "rīshā dīpāyā" BM "rākānā cā ghātāyān".



द्वीये पद्मावतीये अत्ययेन विप्रतिमारी भवेय गोकेन च मैमान्य पतेय । तेहि  
[3.3] दानि अमात्सेहि सा देवी पद्मावती स्वके गृहे गोपिता राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य  
निवेदितं घातिता देवीति ॥ ता दानि देवीयो घातिता पद्मावतीति श्रुत्वा  
तस्य राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य चटुन्नायनि धृतं च परिशिपनि सर्पपाणि च अर्प्यो मधि-  
पनि चतुर्दिशं च वणिं निष्कासयनि शान्तिं च करोति दिव्यासि महाराज ३  
जीवन्तो मुक्तो राजसीहस्तातो ॥ तं मुहूर्तं राजा स्नातो विनिष्टो निष्पुरुषेण  
नाटकेन प्रकीर्तितो । तावदन्तःपुरिकायो काचिद्दीक्षां प्रवादितो काचित्सुषोपनं  
काचित्सुदंशं काचिद्देव्यं काचित्प्रगुह्यन्ति काचिद्वायन्ति ॥

अथ खलु मित्रवो अन्यतरा देवता माण्डव्यस्य अपि स्य अमिप्रमत्ता वैहायसम-  
न्तरीये स्निहित्वा राजानं ब्रह्मदत्तमेतदुवाच ॥ दुःसुतनो महाराज अपरिज्ञातं 10  
ते महाराज अविज्ञातन्ते महाराज यो स्वमननुर्युजित्वा अपर्यवगाहत्वा अनप-  
राधी पद्मावतीं वध्यामवसिरसि तादृशस्य महाभागस्य अपि स्य वचनं न सम-  
नुस्मरसि ॥ अथ राज्ञो ब्रह्मदत्तस्यान्तःपुरिका देवताये अन्तरीचगताये तं घोषं  
श्रुत्वा सुहृतरं नायन्ति वादेति च यथा राजा ब्रह्मदत्तो एताये देवताये अत्य-  
न्तीये न श्रुषेयाति ॥ अथ राज्ञा ब्रह्मदत्तो अन्तःपुरिकां निस्सपेति आगमेच 15  
तावथावज्जानाम किमेया देवता अन्तरीचगता वक्ष्यतीति ॥ ता दानि अन्तःपु-  
रिका राज्ञो वचनेन तूष्णीभूता संवाता देवता राज्ञो ब्रह्मदत्तस्याह ॥ दुःसुतनो  
महाराज यो स्वमननुर्युजित्वा अपर्यवगाहत्वा अनपराधी पद्मावतीं देवीं वध्यां  
वसिरेसि तादृशस्य महाभागस्य अपि स्य सदिशं न समनुस्मरसि ॥ राजा दानि

1. B "tañ jabitā devitā" M "tañ jabitāñ devitā" — 3. M "glāṭṭilā padmāva" sya  
cūlilāpeti glāṭṭi" B "sya caṭṭilāpeti glāṭṭi" M "parikāḥpañ sarasopānā ca aggaṇa prakāḥpaññi  
vata" akāḥvayanti || dīḥḥḥvāñ malā" B "dāṇi tā karoti dīḥḥvāñ malā" BM "kabhāṭṭi  
ha" B "atthā tañ".

6. M mahārāja 14" B "chūṭṭo" BM "añṇapucchāya" dāṇo 14". — 7. B "kātā | kātā  
nā" M "gāṇā kātā dardarāñ kātā ve" B "oññā kātā pa" kātā gāyanti || M "tāññā kātā  
gāyanti" || — 9. BM "14 mahārāja" M "atthāṇā rā". — 10. B dāṇata" M dāṇatañ me  
mahārāja aparijñātan te mahārāja anujñātan te mahārāja yo taññā anama" B "tañ te mahā-  
rāja abhijñātan te mahārāja yo taññā anama" BM "hātā anaparādhāñ padmāva" M "dāṇi va-  
tāñ vāḥḥā" B "ananta" ||

13. M "tāyāññāḥpurikāya de" B "purikā de" M "tāḥḥ gā" B "anāḥḥḥarāñ" M "gā-  
yanti vāḥḥḥḥ ca yathā" ito yo tāya de". — 15. M "purikā nistha" kīṇa cāya de"  
B "kabhāṭṭo ja" M "lpaṭṭi" ||

16. B "anama mahārāja" M "jātā de" sūḥḥḥ || — 17. B dāṇata" M dāṇatañ te malā"  
yo mahārāja anama" B "yo taññā anama" M "hātā anaparādhāñ padmāvatāñ devitā vāḥḥā  
jambhā || 14". — 19. M "tāya pa".



- ब्रह्मदत्तो नाये देवताये युत्वा अन्तःपुरिकायो पुच्छति ॥ सत्यं ब्रह्मच विन्ने  
दानि दारका ये पदुमावतीये जाताः ॥ ता दानि अन्तःपुरिकायो राज्ञा ब्रह्म-  
दत्तेन पुच्छियमानोयो वा पशन्ति ॥ पदुमावती राजावतीये घातिता प्रनवति  
राज्ञा अस्माकं पि परित्यजितुं आचिचाम नं सत्यं वचामतं ति ॥ ता दानि  
५ अन्तःपुरिका आहन्तुः ॥ महाराज पद्म[3, 3]मावतीये दुवे दारका जाता ते  
आस्माभिः तपनाये प्रशिपित्वा राजकाये मुद्राये मुद्रेत्वा सतपना नदीये गंगाये  
प्रवाहिता नापि तद्यापि वृष्टा नापि खायिता पि ॥ तस्य दानि राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य  
दोर्मनस्य उत्पन्नं ॥ अनपराधी तावृषी स्वीरत्नं मया घातापितं तावृषस्य च  
महानागस्य अपिस्त्र मया संदेशं न कृतं पुत्रा लभ्यन्ता च परित्यष्टा ति ॥  
10 सापि दानि मंजुषा नदीये गंगाये पुच्छन्ती केवर्तकेहि मत्स्यान्वन्धनेहि उत्ति-  
प्ता ॥ ते दानि केवट्टा तां मंजुषां पशन्ति राजकाये मुद्राये मुद्रितां ॥ तेषां केव-  
ट्टानामेतदनुपि ॥ मा हेव चोरेहि राजकुले अपराधं ततो एसा मंजुषा प्रष्टा मवि-  
ध्यति सर्वस्य गुह्यं प्रकाशीभवति गच्छाम एसां मंजुषां राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य उपनामेम  
मा वयं चीरा ति कुत्सा श्लेष्टेन दण्डेन शासीयेम ॥ ते दानि तां मंजुषामादाय  
15 राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य उपसंक्रान्ता महाराज अस्माभिर्नद्यां गंगायां मत्स्यान्वन्धनेहि  
हयं मंजुषा उदकेन पुच्छन्ती उत्तिप्ता राजमुद्राये मुद्रिता तां दियो प्रत्यनेचतु ॥  
अथ सन्नु निचवो राजा ब्रह्मदत्तो अमात्यपारिषद्यामामकथति ॥ हो मणे

1. M 'tha khā te dāraḥ yo padmāva' BM 'jātāh tā'. — 2. M 'kāyo rājā lva' BM 'Itena pīchhanti pīchhi' alyo ro paṇyanti B 'nāyo ro paṇyanti' | . — 3. M paramā-  
vati rājā āvantiya gāṅgāya prā' B 'jāqantiya gāṅ' BM 'voti | rājā a' M 'kadhama tān na  
sa' khāṇa ti | B 'tān ti tā'. — 5. M 'jātāh te mādhi lapadāya prā' BM 'kyā(B 'kye)ya  
mudrā(B 'drāya mudra(M 'drāya' a' lapadā nadi' 'hita nāpi tenāpi drāya' nāpi khā'.  
7. M 'tāyo dā' dāmanāyaya utpa'. — 8. M 'ghāṇyitān | tāṇi' BM 'dopān kpi-  
tān | putra labhyanto ca paritirashito ti | . — 10. M 'mañjushā' hyanti | kairartta  
drimāya' BM 'māya' kairartta nadiya gāṅgāya vāhyanti prakāshito | .  
11. M 'nā kairartakā tān māñjushān paṇyanti tā' B 'kavatta tān māñjushān pa'  
M 'drāya mudritān | B 'drāya' | . — 12. M 'abhi kairarttānān o' B 'kairarttānān'  
abhi mā'. — 13. M 'mā kairān co' B 'kairā cāre' la aparādhān tā' M 'la aparā-  
dhān | tā' BM 'to jātān māñjushā(B 'ābo) prāṇā M 'āṇā' āhāri' M 'āhyati | sarve  
ca gā' cāḥma | mān māñjushān rājān B 'cāḥma mān māñjushān rājān' M 'ma-  
ma | a' rājān cāre ti kpi' B 'jyāṇā da' M 'āṇā dāṇā cā' . — 14. BM 'nā  
tān māñjū(M 'jāḥma a' B 'āṇākrāntā' M 'āṇākrāntā māhā' 'tān māñjushān'  
B 'yān māñjū kairarttānān | i' M 'jātā māñjushā' B 'kena māñjū' M 'vāhyanti utkshā'  
BM 'drāya' mudrā tān da' B 'vāḥita' | .

17. M 'dāṇā amāya pāṇādyā' rān | . — 17. BM 'tha | ti' M 'mañjushāya  
ti | B 'jātā ti tā'.











पद्मावती देवीं पुरान्तरे दृष्ट्वा च पुनः काशिराजा पद्मावतीं देवीं वज्रप्रकारं  
प्रलीनेति चिं तव भद्रे प्रवज्यायं तरुणाये वातरूपाये चमिरूपाये रमामि पाद-  
पानि पुष्पितानि फुल्लानि प्रासादिकानि प्रसादनीयानि मनोरमकराणि एहि  
अमुककाननान्तरे अभिरमिष्याम ॥ एवमुक्ते पद्मावती तापसी काशिराजान-  
मेतदुवाच ॥ अपि महाराज इच्छसि प्रवेष्टुं यं प्रव्रजिताये सार्धं इच्छसि रमितुं 5  
धर्मस्त्रिताय चाहं महाराज कामेषु चरिष्यामि ॥ काशिराजा आह ॥ यदि  
भद्रे न इच्छसि ततो बलसा ते दहिष्यामि ॥ पद्मावती आह ॥ यदि बलसा  
मे युक्तसि ततो ते तपसा चपीव युक्ततृणं दहिष्यामि ॥ सो दानि राजा तं  
श्रुत्वा भीतो प्रत्यागतो च सा च इह राष्ट्रे यथासुखं यथाकासु ॥ अहं ते निम-  
लोमि सर्वहितोपस्थानेन ॥

10

अथ ब्रह्मदत्तो राजा ब्राह्मणवेदिना काशिराजो गृहं प्रविशित्वा अहं पि महा-  
राज अचेहि कुम्भो ति । सो पि राज्ञो देवीहि सार्धं कीडन्तस्तु कीडते पद्-  
मावती च समायति । केन कीडेन इहागता ॥ पद्मावती आह ॥ तव एव  
महाराज अपराधेन इहागता ॥ ततो काशिराजा संशयितो राजानं ब्रह्मदत्तं  
पृच्छति ॥ य मे कदाचिदष्टापदस्य एतादृशी नीति युतपूर्वा कस्त्वं का ते एषा 15  
ति ॥ राजा ब्रह्मदत्तो आह ॥ अहं ब्रह्मदत्तो पंचालराजा एषा मे पद्मावती  
भार्या इहागता ॥ एवमुक्ते काशिराजा ब्रह्मदत्तं राजानमेतदुवाच ॥ स्वागतस्ते  
महाराज अनुरागतस्ते महाराज नेहि देवीं अहं वज्रापेण संविभज्य नेमि ॥ अथ  
राजा ब्रह्मदत्तो पंचालराजा पद्मावतीं देवीं वाराणसीतो चतुरगिण बलकायेन  
सार्धं हस्तिपुष्टे आरूपयित्वा महता राजानुभावेन महता राजश्चन्द्रिये पुनः क्षिप्रं 20  
नगरं अनिसि ॥ पद्मावतीये च देवीये राज्ञा ब्रह्मदत्तेन श्रीसुहृद्व्याये व

1. M "padmāva". — 5. B "abhiṣṭu | yaṁ" M "śraddhām iccha " sthitā | ye nā"  
BM "sthitā ni | .

6. M "te gṛihasthyānū | . — 7. M padmāva" B padmānti". — 7. BM "gṛihasthyānū"  
(M "ni | ) tadā " yaṁ dehi". — 8. B "pratyāyagato" BM "pāṭāva s". — 9. B "hant | te".

11. B "brahmadatto" M "śāntā gṛihasthyānū pṛaveśitā" B "praveśitā" M "hantā śāntāni kṛ-  
tāni | . — 12. B "eva kṛdātō po" M "eva kṛdātō padmāvatīm ca samāśāntāni kṛ"  
B "vatīm ca samāśāntāni | . — 13. M padmāva". — 14. M "evaṁ me". — 15. M tatāni  
kā" B "ochati na". — 16. M "śrīpānādhāya" BM "dṛiṣṭvā gṛīṣṭu" B "i tṛiṣṭvā kṛtāni s"  
M "te esho ti | .

16. M "jā eshā me pañcālārājā | eshā me padmā" B "ochāni me". — 17. B "devi s"  
M "hant ca bahāgreṇas tāni vi" BM "bhajāntāni | . — 18. M "padmāvatī de" B "satidevāni  
vāṭāni" M "turmāṅgana ha " prishṭha ānūhitrā" B "prishṭha ānūhitrā" M "piddhāni kām-  
pāṇāni".

21. BM padmānti (M "devi") rati ca devī rājāni ha " śrīpānādhāya kāmāni" B "ratiāni  
śrīpānāni | .



कमेषु तानि पद्मानि अन्तरहितानि अभून्तुः । पुनश्च राज्ञा ब्रह्मदत्तेन वाराण-  
सीतो कपिर्ह आनीताये मूयो कमेषु पद्मानि प्रादुर्भूतानि ॥

भगवानाह ॥ न खलु मिथवो न्यो न माण्डव्यो च[3.5]विरहमेव तदा  
माण्डव्यो अपिरनूय ॥ न खलु मिथवो न्या पद्मावती देवी । एषेव यशोधरा  
तदा पद्मावती देवी अभूयि ॥ न खलु मिथवो न्यः स राजा ब्रह्मदत्तो नू ।  
एष राजा मुद्गोदनस्तदा राजा ब्रह्मदत्तो अभूत् ॥ तदापि एतेन राज्ञा मुद्गो-  
दनेन एषा यशोधरा अननुयुञ्जित्वा अपर्यवगाहित्वा वध्या ओसृष्टा । एतरहि  
पि एषा एतेन राज्ञा मुद्गोदनेन अननुयुञ्जित्वा अपर्यवगाहित्वा अनपराधी वध्या  
ओसृष्टा ॥

10

पद्मावतीचे परिकल्पी समाप्तो ॥

मिथू भगवन्नामाहन्तुः ॥ कस्त भगवं कर्मस्य विपाकेन पद्मावतीये कमेषु  
पद्मानि प्रादुर्भवन्ति यदा च राज्ञा ब्रह्मदत्तेन वध्या निमृष्टा ततो स्या तानि पद्म-  
मानि अन्तरहितानि मूयो च राज्ञा ब्रह्मदत्तेन वाराणसीतो कपिर्ह आनीताये  
सन्तीये पुनरस्या कमेषु पद्मानि प्रादुर्भूतानि ॥ भगवानाह ॥ एतस्या एवेद  
15 मिथवो पद्मावतीये कर्मणो विपाकं अभूयि चेनास्या कमेषु पद्मानि प्रादुर्भूतानि  
अभून्तुः राज्ञा च ब्रह्मदत्तेन वध्याये निमृष्टाये अन्तरहितानि मूयो च राज्ञा  
ब्रह्मदत्तेन वाराणसीतो कपिर्ह आनीताये सन्तीये प्रादुर्भूतानि ॥

भूतपूर्व मिथवो अतीतमध्वानि नमरे वाराणसीयं अपरस्य गृहपतिस्त्र प्रेषणकरी  
पत्निनीतो उदकघटमादाय पद्मेन च हस्तगतेन वह्निर्नगरातो सन्तीवनरं प्रवि-

1. M "e ca rājā bra" B "āntāye" M "antā || ya bhōyo pakra " dānāni bhū", —  
D. M "kharo "oyo "ca evaṁ tadā" B "m evaṁ tadā" M "ahir oshāt. — 4. M "m anyā  
kā padmāra". — 4. B "rā tadā tadā pa" M "padmāra". — 5. M "vo anyo so rā " dāta  
bhāt || B "bhā rāta".

6. M "dihodana tadā brahmadattarājābhā. — 6. M "pi etena rājā ca" B "pi  
rājā etā" BM "gāhitrā vadhya". — 7. B "tena rājā ca" M "tena rājā ca" B "nena ano-  
yuyijyitrā anaparādhiṇā ca" M "nusañji " gāhitrā anaparādhiṇā ca". — 10. M iti cī-  
malivastuvadāna padmāra " kalpani samāptam ||.

11. M bhikṣuṇe bhagavānītan evaṁ āhāt || B "bhāt ||. — 11. M "gavan karma"  
kona padmāra " rāhavati || bhāga" (I. 11) B "nti || yudā " vo anyo tāni padmānāni antarahi-  
tāni bhōyo ca so rājā " punar anyo kra". — 14. M "padmāra " nusañji ca" B "nusa-  
ñji ca" BM "ahī || yudāya kra " nusañji || rājā(B "jā ca) brahmadattena vadhyaṇe nīyā-  
(M "dhyānterī)ahīye anta|| M "nūta)ntā" B "yo ca rājā bra" M "yo ca rājā bra" pāṇam  
āntāye nūtiye prā".

18. M "etā annakarya grā" B "rā predominantā u" M "padmāni " tāni āntāya padmāna so  
hastagatena vadhīnā negarāto antānagaranā" B "stāgato ca vadhī".







हिताणि । यं ते तं पदुमं भूयो तस्य प्रत्येककुक्ष्यं दिवं तस्य कर्मस्य विपाकेन  
भूयो राज्ञा ब्रह्मदत्तेन वाराणसीतो कपिलमानीताये पुनः क्रमेण पद्मानि प्रादुर्भू-  
तानि ॥

समाप्तं पदुमावतीये पूर्वयोगं ॥

१. मिथुं मगवन्तमाहन्तुः ॥ कस्य मगवन्कर्मस्य विपाकेन राज्ञस्य कुमारस्य  
पदुमाणि गर्भावासी अभूयि ॥ मगवानाह ॥ एतस्य येषो मिथवो राज्ञस्य  
कुमारस्य पीराणं कर्मविपाकं ॥
- मृतपूर्वं मिथवो तीतमध्वानं वेदेहजनपदे मिथिलायां राजधान्यां ब्राह्मणो राजा  
अभूयि ॥ तस्य द्वे पुत्रा अभून्तुः चन्द्रो च नाम कुमारो सूर्यो च नाम कुमारो ज्येष्ठो  
१० सूर्यो कनीयसो चन्द्रो ॥ अथ खलु मिथवो सो वेदेहको ब्राह्मणराजा आयुषयाश्च  
कर्मययाश्च कालमकार्षी ॥ चन्द्रो सूर्यमाह ॥ त्वं ज्येष्ठो तुवं राज्ञं प्राप्स्येहि ।  
अहं अपिप्रव्रज्यां प्रव्रजिष्यामि ॥ अथ सूर्यो कुमारो चन्द्रं कुमारमेतदुवाच ॥  
किं राज्ञां कर्तव्यम् ॥ चन्द्रो कुमारो आह ॥ राज्ञा वनस्य आणत्तो दातव्यः ॥  
अ[३१६] च खलु सूर्यो चन्द्रमेतद्वोचत् ॥ अतः कुमार राजा तव आणयेमि त्वं  
११ राजा भवाहि अहं च अपिप्रव्रज्यां प्रव्रजिष्यामि ॥ अथ खलु मिथवः सूर्यो  
कुमारो चन्द्रं कुमारं मिथिलायां राज्येभानिषिषित्वा अपिप्रव्रज्यां प्रव्रजेसि ॥  
तेन दानि पूर्वराजापरराजं जागरिकायोगमनुयुक्तेन विहरन्तेन चत्वारि ध्यानानि  
निष्पादितानि पञ्च चानिष्ठा साचीकृता महर्षिको महानुभावो अपि संजातो ॥

१. M "tate padumam bhūyo tasya pra" B "nnañ | tasya ka" BM "keta bhūyo rājā bra"  
M "yo mwa kumarsau pra". — ३. M iti śrīmabharastuavadāno padmāvatīye pūrvayogasā  
samāptam ] . — ५. M bhikṣur bhagavāntam ā" B "vanta ā". — ५. B "bhagava karmu"  
gaurbhavāno".

६. BM atasya caisho" M "paurāṇi ka". — ८. B "pūra bhī" M "kūaro atī". —  
९. M tasya dvau putrau abhūvā caisho ca nāma kumaro sū" mīcah jyo" BM "atīho  
candro kanyaso sūryo (M "kumārīho sūrya) ] . — १०. M "ro sau vai" haraṇo rājā āyū-  
kṣayāt ca karmakṣayāt ya kālam akāśāt ] .

११. B sūryo candraiṣi āha ] M sūryo cañdram āha ] . — ११. B "atīho tayo rā"  
M "atīho na ra rā". — १२. M aham rishi". — १२. B "sūyo kumaro" M "ro cañdram  
kumaro etad avocāt ] . — १३. M "atīvyān ū ] . — १३. M "mārīha ] . — १३. B "pa-  
na āpa" M "āpanti dā". — १४. M atīho sūryo candro". — १४. B "pūpāi trau" M "pa-  
peli trau rākaḥ bhavāhi" B "hi | āhañ" M "atīpūrvajjānā ] . — १५. M "kṣayāt sūryo  
kumaro cañdro kumraiṣi" B "ro candro kumraiṣi" M "tā pūrvajjānā" B "jyoti pra-  
vajjānā ] .

१७. M tete dānāni pū" rikayo" B "rikāyom anu" haranti ca caisā" M "haranti caisā".







सो हं चीरो संवृत्तो दण्डकर्म करोष यथा चीरस्य क्रियति तस्य मे ॥ माणवका  
आहन्तुः ॥ सो उपाध्याय न यथ उत्सहाम उपाध्यायस्य दण्डकर्म कर्तुं । एषो च  
ते चन्द्रो राजा भ्राता तस्य सकाशं गच्छाहि ॥ सो ते दण्डकर्म दास्यति ॥

अथ खलु सूर्यो अपिमेन मिथिषा राजधानी तेन प्रवासि राज्ञो चन्द्रस्य  
5 सकाशं ॥ अयोधीद्राजा चन्द्रो भ्राता मे सूर्यो अपि मिथिषायां आगच्छतीति ॥  
अथ चन्द्रो राजा चतुरंगेन वज्रकायेन सार्धं सूर्यस्य अपिस्त्र्य प्रत्युद्गमनाय निर्या-  
ति ॥ अथ खलु चन्द्रो राजा येन सूर्यो अपिस्त्रेनोपसंक्रमित्वा यानातो चीरहा  
सूर्य अपिमभिवादयति ॥ अथ खलु सूर्यो अपि चन्द्रं राजानमेतदुवाच ॥ मा  
खलु पुनस्तवं महाराज मम अभिवादेहि ॥ एवमुक्ते मिथवः चन्द्रो राजा सूर्य  
10 अपिमेतदुवाच ॥ किस्साहं ममवं जीष्टं भ्रातरं सूर्य अपिं वृद्धा नाभिवादयिष्या-  
मि ॥ एवमुक्ते मिथवः सूर्यो अपिचन्द्रं राजानमेतदबोचत् ॥

अहं चीरो महाराज अदिज्ञं वदस्व पिते ।

तस्य करोहि मे दण्डं यथा चीरस्य क्रियति ॥

13 अथ खलु मिथवः चन्द्रो राजा सूर्यमपिमेतदुवाच ॥ अनुमानाम्यहं ममवं यं  
त्वया वदस्व पीतं स्वविजितातो तमुदकं पीतं यं मम राज्यं तव पि तं राज्यं वज्र-  
धेन इच्छामि मा ममवं कौकृत्यं करोहि ॥ अथ सूर्यो अपिचन्द्रं राजानं गाथायै  
अधभाषे ॥

नाहं शक्तो महाराज कौकृत्यं प्रतिविनोदितुं ।

साधु मे क्रियतु दण्डो यथा चीरस्य क्रियति ॥

20

1. M mo ha cau B "spittatō laṅga karmanā" M "mo laṅga karma karottha | yathā"  
B "tha | yathā" M "raṅga kriyati" BM "mo mā". — 2. B "dhaṅgaḥ ||". — 3. B "ata-  
hāḥḥāṅga" M "ya dhaṅḥakarma karitūm |". — 4. M attha sūrya pī B "thāḥḥā rā" M "thāḥḥāṅ rā" B "prayāḥ | rājā" M "jāṇ caṇḍra"  
B "pāṇ a". — 5. M "jā caṇḍra lhrā" B "lāyāṁ āga".

6. M attha caṇḍra "sūrya pī" BM "dhammanāṁ sūryāḥ (B "sūryatī) ||". — 7. M "la  
caṇḍra rā" sūrya pīḥi leṇa "rā jāṇāṁ ācūḥya sūrya pīḥiṁ abhi". — 8. M attha  
sūrya pīḥi caṇḍraṁ rā "lad āvoca |". — 9. M "ap caṇḍra rā" BM "sūrya pī" M "lad  
avoca |". — 10. M katiā B kiṭṭiyā M "gagan jyeshṭhāṁ" B "jyeshṭhāṁ lhrā" M "sūrya pī".  
11. M "pīḥi caṇḍraṁ rājāṁ oḥ". — 12. M "dama a". — 13. B "thā viraṅga kri-  
yanti | M "kriyati |". — 14. M "ap caṇḍra rājā sūryaṁ pīḥiṁ atad āvoca |". —  
15. B amukajāṇā M "haṁ lhaṅgaṇa yaṁ tvaṁ ulakāṁ pibe maṁ rājyaṁ gaccha pī"  
B "pīṁ saviṣṭāto tam udakāṁ pīṁ yaṁ mama". M "gagan kauṭṭi".

17. M "thi caṇḍraṁ rā". — 18. BM "akṭa mo" B "yaṁ parāṁ". — 19. B "dha  
mā kri" M "dha mo kriyatiṁ da".







राजा दानि शुद्धोदनः शाक्यां संनिपातयित्वा आह ॥ भवन्तो यदि न कुमारो  
सर्वार्थसिद्धो अगारातो अनगारिचं प्रव्रजितो तं राजा चक्रवर्ती भवेय बहूनां  
राजानसहस्राणां ईश्वरो भवन्तो पि सर्वे अनुयाता भवेय सवे चक्रवर्तिराज्यमप-  
हाय चत्रियकुलातो अगारातो अनगारं प्रव्रजितो अनुत्तरां सम्यक्कांवीधिमनि-  
5 संवृत्तो सो च चत्रियो ब्राह्मणपरिवारो व तं नो अनुहस्य भवेत् ॥ ते दानि शाक्या  
आहन्तुः ॥ आगपेतु देवः किं क्रियतूति ॥ राजा शुद्धोदनो आह ॥ कुलातो  
कुलातो एकः चत्रियकुमारो प्रव्रजतु । यत्र एकः सो एकपुत्रको मा प्रव्रजतु ।  
यत्र दुवे भ्रातरो ततो एको प्रव्रजतु । यथापि संव्रज्ज्वा भ्रातरो ततो पि एको प्रव्र-  
जतु ॥ शलाकानि धारिष क्व योभूयेन शाक्यगणस्य उत्पद्यतु प्रव्रजितुं शाक्यकु-  
10 मारा ॥ कुलपुरुषकेण तत्र शलाकानि धारीयन्ति योभूयेन शाक्यगणस्य उत्प-  
द्यति ॥ यदा राजा शुद्धोदनेन आगतं प्रव्रजन्तु शाक्यकुमारा कुलपुरुषकेण यो  
च एकपुत्रको सो मुच्यतु तत्र दानि तेन कुलपुरुषकेण पंच कुमारशता अभिनि-  
ष्क्रमन्ति प्रव्रज्याय ॥ राज्ञो शुद्धोदनस्य मनसां च पुत्रो सुन्दरपन्दो च । भगवता  
प्रव्रजितेन सुन्दरपन्दो [317<sup>1</sup>] मुच्यति ॥ शुद्धोदनस्य पुत्रा आनन्दो च उपधानो  
15 च देवदत्तो च । तेषां देवदत्तो अभिनिष्क्रमति ॥ आनन्दो पि रच्छति प्रव्रजितुं  
माताये मृगीये शाक्यकन्याये नानुजानीयति ॥ सो विदेहं जनपदं गत्वा न सीन-

1. M aha rāja śuddhodano śākya saṁniṣṭhāya āha ॥ — 2. M bhāgavato yadi " dīho agārāto anagari " tam rājā cakravartī bhavēya bahūnaṁ BM "cvaro bhavānto (B "bhāgavato) pī sarva anujātā bhavānta so (M "so na) ca cakra" B "hīya kshatriyakulāto agārāto anagari pravrājito (après ce passage, qui depuis "tam rājā" est ajouté à la marge, suit : il y a agari-  
sata dātāya, séparé de ce qui précède, mais rapporté à la même ligne; je ne sais qu'en faire.) M "kulāto agārāto anagariyati pra" B "itara saṁniṣṭhāya" M "mukambodhim abhi-  
niṣkrāmanti pravrājāya" dīho so va kshatriyabrahmanāso pa" B "dīho so va kshetri" BM "cāro  
ca tato anu". — 5. M "bāhūh | .

6. M ānanti deva kiṁ B "ānanti do" M "kriyati || — 7. B kulāto ekah kshetri-  
tri " vrājita yatra ekah so ekaputro mā pravrājita | . — 7. Omīa por. M. B "vrājita. —  
7. M yatra va bhāta" BM "to ekā pravrāja (B "jīta yatra ekah so (M "ka co) eka" M "pu-  
trāko mām pravrājyatu | B "vrājita | . — 8. BM "hūh bhā" M "vrājita B "ta ca". —  
9. B "lāhā pī nābhāretha" M "nābhāretha | kethān bhāyo na " tpadya". — 10. M puru-  
shaṣa ta" B "shakena ta" M "nirāryanti | yobhā " kṛmāyapa (jāta" B "gṛhṣṇāya".

11. M rājā su" B "rājā su" M "dandā ā " vrājānta cā" B "vrājānta cā" BM "sha-  
kena yo ca (M "ca mājā" M "ko ā utpadyatuh tatredāni kulapurnashakena pām" B "so  
mūhyatu | ta" M "hlānīkramanti pra" BM "jyāya cā". — 12. M "bhavān ca putro  
sundarado ca B "ndo ca bhā". — 13. M "lena mūdāramāṇdo pravrāti | B "do vrā-  
ti | . — 14. BM "putro ā" M "datto. — 15. M abhi". — 16. M ānānto".

16. BM "anā su".



व्रतेन आसति ॥ शुक्रोदनस्य पुत्रा नन्दनो च नन्दिको च एते अभिनिष्क्रमन्ति ।  
अपरे च दुधे पुत्रा गृहे स्थिता ॥ अमृतोदनस्य पुत्रा अनुवदो च महानामो च  
मद्विको च ॥ अनुवदो च महानामेन पुच्छीयति । किं त्वं प्रव्रजिष्यसि गृहकार्यं  
वा चिन्तयिष्यसीति ॥ सो अनुवदो पुण्यवन्तो न पुच्छति किं गृहमध्यावसन्तेन  
करणीयं किं वा प्रव्रजितेन करणीयं पुण्यवन्तो निष्पुरुषेण नाटकेन क्रीडन्तो  
आसति पंचहि कामगुणोहि समर्पितो समंगीभूतो । तस्य अष्टमिते आदित्ये सहस्रं  
दीपवृक्षाणि निधिं प्रदीप्यन्ति । मोहनस्य विद्यासनार्थं एकं दीपवृक्षसहस्रं  
प्रदीपापितं । तस्य दानि ताव विशुद्धं मानसचक्षुं यं तं एकं दीपवृक्षसहस्रं तस्य  
चित्ते नास्ति संपूर्णं दीपवृक्षसहस्रन्ति । तस्य दासपरिवारो सर्वो विधितो ।  
अहो परिशुद्धं कुमारस्य चक्षुं ति । यच्च नाम दीपवृक्षसहस्रातो एकेन दीपेन क्रमं 10  
अविशुद्धानि दीपानि संजानाति ॥

सो दानि तं श्रेष्ठधातुं महानामं पुच्छति ॥ किं गृहमध्यावसन्तेन करणीयं  
किं वा प्रव्रजित्वा करणीयन्ति ॥ सो न आह ॥ गृहमध्यावसन्तेन कथ्यतो एवो-  
चितेन राज्ञो मुखरात्री दातव्या शाक्यमहत्तरकानामपि मुखरात्री दातव्या ये  
पि कान्ता ते पि अचलोकेतव्या कालगतानां पि मृतकरणीयेहि स्वातन्त्र्यं गृहवना 15  
वेष्टितव्या दासीदासकर्मकरपौरुषेया वेष्टितव्या भोजनान्नादनेन सर्वेहि च उत्सवेहि  
समन्वाहरितव्या व्ययकमेन उत्सविकेन पारिव्यधिकेन च हस्त्यचक्षत्रगवेडकाभि

1. BM *śukloda* "putro nanda" M "no ca nandako" B "śukramantā" | M "śukramantāto."  
— 2'. B "sthita a". — 3'. BM "putro a" M "anubaddho" uamā ca bhāṭikā ca B "ko ca  
a". — 3'. M "anubaddho uamā pīcchati" B "yati kiñ". — 3'. M "vā cīntayī" —  
4. M "adho paṇḍarānto pī" BM "echati kiñ gṛīho adhyavasa" B "utena kalyāṇā kiñ vā"  
M "nyevānto nīhpariṇāṇa nā" B "ga nāḍake" ti | pañ" M "pañrahi kī" BM "bhāto  
h".

6. M "asṭam i" BM "te na adityasahavānti ti dipavṛkṣakāpātā ni" M "dīpyantī" | B "dī-  
pyantī na". — 7. M "māharaṇa tījā" B "māharaṇa vījā" M "ekupaṇi dīpa" pādīnti | .  
— 8. M "dānāni tādā vījā" nācākāṇḍhānti tam etasā cī" B "na ekopaṇi dīpa-  
haraṇi tasya citta nā" M "pāṇḍya dī" hāraṇi ti B "vā te". — 9. M "ya dānāni pari"  
sarva cī" B "te a". — 10. M "paua nīnamatīcīuddhānti dīpā".

11'. M "dāni tām" B "jyeshṭhābhīrā". — 12'. B kiñ adhyā" M kiñ gṛīho adhyavasa-  
lena "kiñ pra" nyeti | . — 13'. B vā nām" M vā nam āha | . — 13'. M "rasāntena  
kalpato evaṇḍhitena rājā ekaḥarātri dātavyā cā" Itarūṭkāṇāmāpi 10" B "yo pī krāntā  
te" M "pī aśālokayitavyā kālagaṇāni apī meṣ" gṛīhājāni vashititavyā | dām "śreyā vashī-  
tāntā | bhūnādechādānena sarve ca unāhobhikena pā" B "nana sarve ca utarechā unā-  
vāharitavyā | vāṇāni karmā ca utare" M "vyayakam ca hastyā" BM "prajāṅga" M "daktā  
nīcchāpāyitavyā | rathayugpējānāni vashititavyāni nīcchāpāyitavyāni prajāṅgānī  
ca kī" B "bhagāni ca pari" prajāṅgānī ca | .



वेष्टापयितव्यानि रक्षयुष्ययानानि वेष्टापयितव्यानि यानाणि च भोगाणि च परि-  
पालयितव्यानि कर्मानानि कालानुकूलं प्रत्यवेष्टितव्यानि फलानि वाहयितव्यानि  
नानाप्रकाराणि धान्यजातीनि रोपयितव्यानि निवेष्टितव्यानि प्रत्यवेष्टितव्यानि  
च । कालानुकूलं च यथाप[3।8]क्रानि च धान्यजातानि त्रवापयितव्यानि  
खलधानेषु संहारापयितव्यानि ओषुणापयितव्यानि । यत्किञ्चिद्गृहकार्यं चध्य-  
न्तरेषाहिरं सर्वं कर्तव्यं ॥ अनुवदो आह ॥ मन्त्रजितेन पुनः किं कर्तव्यं ॥ महा-  
नामो आह ॥ मन्त्रजितेन पूर्वोक्ते निष्ठा अखितत्वा पूर्णं वा प्रणीतं वा आहारेण  
आहारं कार्यं कृत्वा एव चात्मानं दमेतव्यं शमेतव्यं परिनिर्वापयितव्यं ॥ अनुवदो  
आह ॥ अन्नं मे गृहकार्येण द्यूयं करेयं अहं मन्त्रविष्णामि ॥

10 ते दानि पंचमाचा शाक्यकुमारशता महता राजानुभावेन महता राजक-  
क्षीये स्वकस्तकेहि विभवेहि अभिनिष्कमेत्तुः । केचिद्दृष्ट्वापुष्टेहि सुवर्णच्छत्रेहि  
ससुराप्रवारेहि केचित्सुपर्णशिविजाहि नामारत्नसंरक्ष्णाहि केचित्सौवर्णेहि रचेहि  
चतुर्धाटेहि नानारत्नजालसंरक्ष्णेहि सर्वेज्यन्तिकेहि मनन्दिषोषेहि उच्छ्रितकक्ष-  
ध्वजपताकेहि । केचिदक्षपुष्टेहि सर्वात्मकारविभूषितेहि हेमजालसंरक्ष्णेहि । देव-  
15 दत्तो च इच्छिन्नपुष्टे स्वर्णकृतेन हेमजालसंरक्ष्णेन उच्छसिंहासने निपण्णो निर्धापितो ।  
तस्य निर्धापनस्य तोरणायै चर्कटकर्मि मकुटं जप । तेन चर्कटकेन तं मकुटं  
देवदत्तस्य शीर्षातो उत्तिष्ठत्तं महाजनकावेन अट्टप्रहासं पिप्तं नेमिपिच्छेन च  
होरपाठकेन च व्याकृतो येन कार्येण देवदत्तो कुमारो अभिनिष्कमति तं कार्यं न  
प्रापयिष्यतीति । उत्तमांशे परिहापयिष्यतीति यमेतं उत्तमांगतो मकुटं तोरणा-  
20 सातो चर्कटकेन उत्तिष्ठत्तं ॥

d. M 'lāt kalam' 'tāni ex lūhēdipāyitarāyāni khalahānesha' B 'khalahānesha sāhā' M 'sahāni' B 'opānāpāyitarāyāni ya', — 5. M 'ahdipāyitarāyāni ex',

[illegible]

११. B "prishṭhe sarvapachatrehi cūḥṇapravallikehi kecit sa" M "prishṭhe kecit sa-  
 varvapachatrehi sarvapachatrehi sarvapachatrehi nāndratnasaṃśochananti | kecin sarva-  
 nharathe" B "anāhi 1st sa" M "meghatikehi nāndratnajaḥṇā sa" BM "anāhi 1st"  
 M "jaraṇṭikehi sa" B "samaratigṇahe". — १२. B "prishṭhe sa" 1st | he" BM "anāhi  
 da". — १३. B "prishṭhe sa" M "sarvāṅki" shanya nirdhāte B "sharyo nirdhāte  
 saya".

16. M 'rddhāntariddhāvāṣya ta' B 'rddhāvāṣya' kaṭa la' M 'kaṭa la'. — 16. M 'ka-  
kama naṁ moka' prahāsa kaṭi' B 'pāthakama ca' M 'pāthakama epāṭhā ya' bhinihkrana-  
ti | taṁ kāryaṁ prā'. — 19. M uttamārthe pa' mī | yaṁ taṁ' B 'mī | ya' M 'kama  
kalūptam' |.



अथ खलु ते पंच शाक्यकुमारशतानि महता राजानुभावेन महता राजश्रुतीये  
सर्वनुत्तेहि सर्वगीतेहि सर्वतूर्यताडावचरेहि कपिलवन्तुतो नगरातो निर्धात्वा येन  
नयोधारामं तेन प्रयासि ॥ अथ खलु ते पंच शाक्यकुमारशता चापदेव यानानां  
भूमिस्तावदेव यानेहि यात्वा यानेषु प्रत्योदया येन भगवान्क्षीनोपसंकमित्वा अने-  
कजनसहस्रपरिवारिता भगवतः पादौ शिरसा बन्धित्वा एकान्ते अस्थान्मुः ॥ 5

तेषां दानि शाक्यकुमाराणां उपाणिनाम नापितदारको उपस्थानकरो कृतकु-  
शलमूढो पुरिमकेहि सम्बन्धनुदेहि वासितवासनो छिन्नबन्धनो ॥ 3. 8. ॥ पुत्प-  
त्तिको आर्यधर्माणां धरसमधिको ज्ञामी ध्यानानां धामिधानां च ॥ सो दानि  
मातरे भगवतो उपनामितो अयं भगवतो केशानि ओतारिष्यति । भगवतापि  
धिवासितं ॥ सो दानि उपाणि भगवतो केशानि ओतारिष्यति ॥ सा दानि उपा- 10  
निष्ठ माता भगवन्तं पृच्छति ॥ सुखं भगवं उपाणि केशानि ओतारिष्यति ॥ भग-  
वानाह ॥ सुखं केशानि ओतारिष्यति अपि च तथागतं अभ्यासदिति ॥ सा दानि  
आह ॥ मा दारक भगवन्तं अभ्यासादेहि ॥ सो दानि मन्त्रं ध्यानं समापन्नो ॥  
सा ताव भं पुनर्भगवन्तं पृच्छति ॥ सुखं भगवं उपाणिदारको केशानि ओता-  
रिष्यति ॥ भगवानाह ॥ सुखं दारको केशानि अवतारिष्यति अपि तु गुरं 15  
पिलिपनिपायेति ॥ सा दानि आह ॥ मा दारक गुरं पिलिपनिपायेहि ॥ सो  
दानि द्वितीयं ध्यानं समापन्नो ॥ सा पुनः उपाणिष्ठ माता भगवन्तं पृच्छति ॥  
सुखं भगवन् उपाणिदारको केशान्यवतारिष्यतीति ॥ भगवानाह ॥ सुखं उपा-  
निदारको केशान्यवतारिष्यति अपि तु आचासप्रज्ञाभेहि तथागतं उपहनति ॥ सा  
दानि आह ॥ मा दारक आचासप्रज्ञाभेहि भगवन्तं उपहन ॥ सो तान्यतिक- 20

1. M "lu sakkumārappāṇaṇa" uṭṭyehi sarvaṇaṇi" B "ūṭṭyehi sakkumārāṇaṇi | kapi" M "rjja-  
tādharamuṇi kapi" aṭṭaṇi naga" grodhāmanā". — 3. M "paṇṇaṇa ku" (atā yācāṇaṇi  
yācāṇaṇi) lūhāmanā tāvad a" B "a tāvaddeva yācāṇi yācāṇaṇi" BM "pratyācā" M "aṭṭa-  
rehi pa" B "parivārīto lūhā" M "vato pi" B "dau nira" BM "aṭṭa rāṇāṇāṇa" M "ekāṇāṇa a"  
BM "āṭṭaṇi |.

6. M "lir nāma pātadā" āṭṭamkaro" B "āṭṭamkaro" M "āṭṭamkaro cchinnaṇāṇa-  
dhaṇaṇa na āṭṭamkaro a" B "pātadāṇi cā so". — 8. M "so dā" B "keṇāṇi āṭṭamkaro" | M "āṭ-  
rehi api". — 9. M "api so tāṭṭa" aṭṭaṇāṇi | B "vato pi". — 10. M "aṭṭa dā" B "pātā  
lūhāmanā keṇāṇi āṭṭamkaro" | M "āṭṭamkaro" B "vato pi". — 11. B "so dā" M "pātā  
lūhāmanā keṇāṇi āṭṭamkaro" | M "āṭṭamkaro" B "vato pi". — 12. B "so dā" M "pātā  
lūhāmanā keṇāṇi āṭṭamkaro" | M "āṭṭamkaro" B "vato pi". — 13. B "so dā" M "pātā  
lūhāmanā keṇāṇi āṭṭamkaro" | M "āṭṭamkaro" B "vato pi". — 14. B "so dā" M "pātā  
lūhāmanā keṇāṇi āṭṭamkaro" | M "āṭṭamkaro" B "vato pi". — 15. B "so dā" M "pātā  
lūhāmanā keṇāṇi āṭṭamkaro" | M "āṭṭamkaro" B "vato pi".

11. M "gavan upā" B "gavan a". — 12. B "āṭṭamkaro" M "āṭṭamkaro" | —  
13. M "gavan upā" B "gavan a". — 14. M "āṭṭamkaro" B "āṭṭamkaro" | —  
15. M "gavan upā" B "gavan a". — 16. M "āṭṭamkaro" B "āṭṭamkaro" | —  
17. M "āṭṭamkaro" B "āṭṭamkaro" | — 18. M "āṭṭamkaro" B "āṭṭamkaro" | —  
19. M "āṭṭamkaro" B "āṭṭamkaro" | — 20. M "āṭṭamkaro" B "āṭṭamkaro" |

16. M "pīlīparipāyehi" | — 17. B "pūṇa" M "pūṇa upāṇa". — 18. M "āṭṭam  
upāṇa" BM "yati | āṭṭam pre" gata upāṇa" M "haraṇi" | — 19. M "gavan upāṇa  
upāṇa" | — 20. M "turiya dhyā" pannaṇa.



मित्रा तृतीयं ध्यानं चतुर्थं ध्यानं समापन्नो ॥ भगवान्निबुद्धमाह ॥ गृह्य एतं  
मित्रं उपाधिहस्तातो चुरं मा भूमिं प्रपतियति ॥ सो दानि चुरो उपाधिह  
स्तातो मित्रुभिर्गृहीतो ॥

ते दानि शास्त्रकुमाराः स्वकस्तकानि वस्त्राभरणानि उज्जित्वा उपाधिस्य पुर-  
तो निषिपेत्सुः । एमन्ते उपाधि धनं भवतु । अस्माकं प्रव्रजितानां चेतो न कार्य  
ति । भगवतो सन्निधे वर्यं प्रव्रजिष्यामः ॥

उपाधिस्यापि एतदमूषि ॥ इमे शास्त्रा कुमारा राज्यमवत्रहिय इमानि च  
वस्त्राभरणानि मम दत्त्वा अगारातो अनगारियं प्रव्रजन्ति किंपुनरस्याभिः चुर-  
वृत्तीहि न प्रव्रजितश्च भवेद्य । अहमपि प्रव्रजिष्यामि । न एतेषां वान्तानं परि-  
मुञ्चिष्यामि ॥ अथ सन्नुपाधिः कल्पको येन भगवांस्तेनोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ  
शिरसा वंदित्वा भगवन्तमेतद्वोचत् ॥ प्रव्रजितु मे भगवां उपसंपादितु मे सुग-  
तो ॥ अथ यन्मु भगवां उपाधिकल्पकं [3:9<sup>1</sup>] एहिभिर्बुक्काए आभाषे । एहि  
मित्रु उपाधि चर तथागते ब्रह्मचर्यं ॥ तस्य दानि भगवतो एहिभिर्बुक्काये सहो-  
क्तेन यत्किंचिद्गृहिनिर्गं गृहिगुप्ति गृहिध्वजं गृहिकस्य सर्वमन्तर्हितं विचीवरं चास्य  
मादुर्भवे सुभवं च पार्श्वं प्रकृतिस्यनावसंस्थिता च केशा र्व्यापयो चास्य संनिधौ  
सस्यचापि नाम वर्यशतोपसंपन्नस्य मित्रुस्य आयुष्मतो उपाधिस्य प्रव्रज्या उपसंपदा  
मित्रुभावो ॥ येनान्तरेण पंच शास्त्रकुमारयता मातापितृणां मित्रघातिसालो-  
हितानां च प्रतिसंमोदिन्ति तेनान्तरेण उपाधि प्रथमतः प्रव्रजितो ॥

1<sup>1</sup>. M "kahun āha" — 1<sup>2</sup>. BM "grihapatha" M "kahunar opādhīhastātā kahuram ti  
libhā". — 2. M "dāniū kahuram upā" bhikshur grihātāh. — 4. M tadā "māra evaka-  
svakāni caśchāha" BM "pāni mudritā" potamh | . — 5<sup>1</sup>. M imam te upādhī vamañ" B "E  
yamāñ". — 5<sup>2</sup>. M "dāni nai" kārya ti | .

6. M "to samānīke". — 7<sup>1</sup>. B "kumāra rājyaṃ avagāhaya i" M "jyam avagāhāya vāstrā"  
BM "dātā" M "vrajati kiñ" "ryam vryam āha" B "bhavayam āha". — 9<sup>1</sup>. M naitā"  
B "shām vāman tāñ" M "shām vāmanāñ pā" śhyāmāñ | . — 10. M "khalā upā" mu-  
trā pāñ" M "gavāntam e".

11. BM pravraje" M "gavān upasamvādet sugatāñ | B "samvādetā me sugatā | . —  
12<sup>1</sup>. M "gavān upā" ipako chihābhikshukāya ā" B "kalpāñke chihābhikshukāya ā" BM "dā-  
ñ". — 12<sup>2</sup>. M "caratha tāhā". — 13. M "idāñ bhagavatā e" BM "ye śāhārahā yat kiñcā  
grihāhāñgāñ grihāguptāñ" M "pāñ" grihādhāva(M "bhāvañ"jāñ grihā(M "hā"kalpāñ" sa-  
va(M "ava)m mta" B "bhavetamāñ mūhakañ pāñmāñ ca pra" M "bhavetamāñ | mūhāñ ca  
pāñmāñ pra" BM "bhāvañ samvāhātā" M "tā iryāpathe cā" B "sthāha | ayya" M "sthāha |  
tadyathā" "māya bhikshukāya ā" 14<sup>1</sup> samvādetā bhikshukāhāvañ ye" B "pādā bhikshavo-  
yamāñ".

17. BM yendatācāñvā(M "cāñvā cāñvā" B "cāñvā" kumāreya vātā(M "tāñ" mātā" B "pāñ  
mātrāñ" M "mātrāñ | tenāñvāre" B "mā | tenāñ" pāñ pra" M "jīhāñ | .



अथ खलु पंच शाक्यकुमारशता येन भगवान्तेनोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ  
शिरसा वन्दित्वा भगवन्तमेतदुवाच ॥ प्रव्रजितु मे भगवां उपसंपादेतु मे सुगतौ ॥  
अथ खलु भगवां तानि पंच कुमारशतानि स्थापयित्वा देवदत्तं एहिमिषुक्काये  
आभाषे ॥ एष मिषवः शाक्यकुमारा चरथ तथान्ते जगत्प्रचर्य ॥ तेषां दानि  
भगवता एहिमिषुक्काये आनाष्टानां यत्किंचि नृद्धिनिर्गं नृद्धिगुप्ति नृद्धिध्वजं नृद्धि-  
कल्पकं तत्सर्वमन्तरहाये विचीवराणि च सानं प्रादुर्भवेन्सुः सुभकानि च पाषाणि  
प्रकृतिस्तभावसंस्थिता केशा रक्षापथो च सानं संक्रिहे सख्यथापि नाम वर्षशतोपसं-  
पन्नानां मिषूणां एष आयुष्मन्तानां शाक्यकुमारशतानां प्रव्रज्या उपसंपदा मिषु-  
भावो ॥

ते दानि भगवता वुञ्चन्ति ॥ उपानि मिषु युष्माकं वृद्धतरको एतस्य पादां 10  
वन्दित्वा सर्वे पटिपाटिकाये तिष्ठत । यो च प्रथमतः तथान्तस्य उपानिस्त्य च  
पादां वन्दित्वा पटिपाटिकाये स्थास्यति सो वृद्धतरको भविष्यति ॥ ते दानि  
भगवतो उपानिस्त्य च पादां वन्दित्वा सर्वे मिषुशता पटिपाटिकाये स्थिता ॥  
अपि हि जितं महाजनकायो एवमाह ॥ जितमानशोधा शाक्या निहतमानदर्पो  
शाक्याति ॥ राज्ञापि शुद्धोदनेन सपरिवारेण शाक्येहि च उपानिस्त्य मिषुश्च 15  
पादा वन्दिता । आयुष्माकं उपानि एवमाह ॥ स्वागतं राज्ञो शुद्धोदनस्य  
अनुरागतं राज्ञो शुद्धोदनस्य ॥ अथ खलु राज्ञो शुद्धोदनस्य अमात्यपारि-  
[319] यया आयुष्मन्तं उपानि तं राजानं शुद्धोदनं आगन्ता आभाषन्तं वृद्धा तं  
विभावयेन्सुः ॥ वर्षं नाम उपानिकल्पको हीनजात्यो राज्ञा शुद्धोदनेन भाषति ॥

1. M "catāni athāpāyitvā" (L. 1). — 2. B pravrājate "angata" | . — 3. M "tāni nahi".  
— 4. BM "eṣa bha" B "eṣaṁ lo". — 5. M "bhāṣāyāni yat kiñcid gṛihasthānāni gṛiha-  
gūptāni gṛihasthānāni gṛihakalpani tant sarvāni antarah" 11. B "kiñcid gṛihasthānāni gṛiha-  
gūptāni gṛihasthānāni gṛihakalpa" M "rāya ra nā" BM "rāhasthāni" (M "ta") | anubhaktāni  
ra pa" BM "bhāva" (M "rā") anubhāṣita koṣā iryāpathasampatti" B "anubhāṣita" anubhāṣita" M "sthāni" |  
tadyathā" B "sthāni" | anubhāṣita" M "yathānānāni pāṇīnāni tē" anubhāṣita bhikṣubhāṣita |  
10. M tadāni "vacyati" B "vati" 11. — 12. M "bhikṣuḥ pa" B "eṣa pāda pa" M "dāni  
vānānāni sarve pratipāṭikā tisthānāni" | B "pāṭikā pa".

11. BM ya ra pa" M "liya ra pāda vānānāni pratipāṭikā" B "sthānāni" | 12. —  
12. M tadāni bha" BM "liya pādaṁ vāni" (M "vāni") 13. M "catā pratipāṭikāye"  
BM "sthāni pa". — 14. M "jitaṁ mahājanakāyaṁ" 15. B "jita mahājanakāyaṁ" 16. B "pa"  
— 17. BM jita mānakro" M "pa pāṭikā pa" B "ti pa". — 18. B rājāni pa" M "liya ra  
bhikṣuṇya pādaṁ vānānāni" B "bhikṣuṇya pādaṁ vānānāni".

19. M "pāṭikā pa". — 20. M anubhāṣita rājāni anubhāṣita "eṣa pāṭikā" | B "anubhā-  
ṣita" eṣa pāṭikā 21. — 22. M "anubhāṣitaṁ pāṭikā tāni rā" B "pāṭikā tāni rā" dānāni  
nānāni anubhāṣitaṁ kalyāṇaṁ tāni bhāṣitaṁ 23. B "dānāni anubhāṣita" — 24. anubhāṣita  
bhikṣuṇya tāni bhāṣitaṁ. — 25. BM "rājā pa".



राजापि शुद्धोदयो तेषां पारिषद्यामाख्यानामाह ॥ मा भदन्नो आर्यस्य उपानिस्त्र  
हीनजात्येन समुदाचरन् । अन्यास्य पुरिमा जाति अन्या एतरहिं अमणस्य  
राजश्च वि न एष मूयो हीनजात्यो ति वक्तव्यः ॥

मिषू भगवन्तमाहन्सुः ॥ पञ्चय भगवन् यद्यमायुष्मतो उपानिस्त्र हीनजात्यस्य  
5 भगवन्तमानस्य सराजिकाय परिषाय पादा वन्दिता ॥ भगवानाह ॥ न मिषव  
एतरहिमेव एतस्य उपानिस्त्र हीनजात्यस्य ममागस्य सराजिकाय परिषाय पादा  
वन्दिता अन्यदापि एतस्य उपानिस्त्र हीनजात्यस्य ममागस्य सराजिकाय परिषाय  
पादा वन्दिता ॥ मिष भगवन्तमाहन्सुः ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥  
अन्यदापि मिषवो ॥

- 10 भूतपूर्व मिषवो अतीते ध्वनि नगरे वाराणस्यां काशिवनपदे द्वे दरिद्रा दारका  
कुश्यापपुटकानि भक्तं गृह्य काष्ठहारका गच्छन्ति प्रत्येककुतो च वाराणसीं पिण्डाय  
प्रविशति प्रासादिकेन ईर्यापथेन अमिकान्तप्रतिकान्तेन आनोक्तविषोक्तितेन  
संमिश्रितप्रसारितसंघाटी पाचवीवरधारणेन गामी पि विष कारितकारणो  
अन्तर्गतेहि रन्दिरेहि अन्तर्गतेन मानसेन स्थितेन धर्मतामाप्तेन श्रुतः संप्रजानो  
15 समाहितो एकाग्रचित्तो संवृतेन्द्रियो अविचित्रदृष्टी ॥ ते शु तं वृद्धा प्रसादमुप-  
संक्रमन्ति ॥ ते दानि प्रसन्नचित्ता अन्योन्य एवमाहन्सुः ॥ ये केचिद्दारका रुक्-  
वृक्षिका अग्नवसनविमहीना मनुष्यदुर्गता मनुष्यकृपणा मनुष्यवराका यथा वद  
चान्ते च सर्वे एवमेव विषादकेषु पुण्यकेषु कुमलमूलानि न कृत्वा ये केचित्पुन-

1. BM "śubhā vāhyamātyānam ā(B "śubhā ā) | . — 1. M "bhavanto ā" jālura sa". —  
2. BM anyasya pu" B "jāti anya eta" M "anyaitarahim crarapa" B "crarapa sya rājeri-  
dihā yo na eha" M "dāhi yo na eha bhūyo hinasantīti" B "hinasantītyeti" sa". —  
3. M "atha bhikṣur bhagavatān āhanti" B "bhikṣur bha". — 4. M "pacyata bhagavan  
katha" bhagavatān ā "dā samitā || bhi" (1. 8). — 5. B "sa etarahim crarā o" la-  
rya upāli hina "aditā lili".

6. M "bhikṣur bhagavatān āhanti" B "gavatān ā". — 7. M "gavatā bhaga". —  
8. M "kavarā B "sa lili". — 9. B "dhanā nānagarāto vāraṇasyān" M "dhanā nāna  
nagarāto vāraṇasyān" de daridra daridra ca kākūtalalimpāto" B "hya kākūtalā" M "g-  
cchāntā pratyā" pāyāli pindā "kama iryā" BM "pāthana atikrānta" M "krānta" prā-  
krānta" M "krānta" na "ālokā" M "kīna" rāhita" M "ānā" jīta" M "jīna" prā" B "ghāti pātra"  
M "go rya" yo antargatehi tādriyo" B "samāhato" e" BM "driahā pa". — 10. BM "pa-  
cāhā lili" B "krāntāna ā" M "krāntāna nāprapanna".

11. M "cittāh" | anyonyān crarā crarā āhanti | B "nubh yo". — 12. B "dālokā kpi-  
chavā" M "pānā" nānāprāhā mānāyadārgatā mānāyākrāpā mānāyācrākā yo-  
lā" B "pānā mānāyācrākā yathā" BM "yathā yathā cāyo sa" M "sa" M "pānā  
pānāyācrā dvipādayācrā pānāyācrā" B "dhanā mānāyācrā kha" sa anyā sa ka" M "e-  
rāhā".



राष्ट्रा महाधना महामोगा षड्विधमहाशाला वा ब्राह्मणमहाशाला वा अन्ये वा  
 चेचित्सुखिता सर्वे ते एवम्प्रेषु त्रिपादिषु पुष्पावेनेषु कुशानानि कृत्वा । यं नूनं वयं  
 एमां कुशायां इमस्य चपिस्त्र पात्रेषु प्रतिष्ठापयेम ॥ तेहि दानि ते कुशाया  
 तस्य प्रत्येकबुद्धस्य पात्रेषु प्रति[3००]स्थापिता ॥ प्रत्येकबुद्धो पि तेषां दारकाणां  
 तां मिषां प्रतिगृह्य हंसराजा विद्य वैहायसेन प्रकमितो ॥ ते दारका तं प्रत्येक-  
 बुद्धं वैहायसेन गच्छन्तं दृष्ट्वा प्रीतिसंजाता महामागो चक्षामिः चपिः पिण्डपा-  
 त्रेण प्रतिमानितो ॥ ते दानि प्रीतिसीमनस्यजाताः प्रविधानं उत्पादेति ॥  
 एको चाह ॥ अहं अनेन कुशजमूलेन राजा भवेयं चवियो मूर्ध्नानिषिक्तो ॥  
 द्वितीयो चाह ॥ अनेन कुशजमूलेन ब्राह्मणमहाशास्त्रकुले उपपद्येयं आर्यो महा-  
 धनो महामोगो ॥

10

न हि चित्तप्रसवेन स्वल्पिका भवति दक्षिणा ।

तथागते च संवृद्धे धे च कुशान आवका ॥

सर्वे चयान्ता निचयाः पतनान्ताः समुच्छ्रयाः ।

संदोषा विप्रयोमान्ता मरणात्तं हि जीवितं ॥

ते दानि दारका आयुचयाच्च कर्मचयाच्च कालगता समानता तत्रैव चाराण- 15  
 सीयं नगरे । एको पि राजकुले राज्ञो अयमहिषीये उपपन्नो द्वितीयो पि  
 पुरोहितकुले पुरोहितस्य भार्याये कुचिकिं उपपन्नो ॥ कालेन समयेन राज-  
 भार्या पुरोहितभार्या च प्रजाता । उभये दारका जाता ॥ उभयेषां सप्ताहं  
 रमणीयानि वातकर्मणि कृतानि सप्ताहस्याख्येन राजपुत्रस्यापि ब्रह्मदत्तो ति

२. M "vayam imam kulakshidam imasya pi" shishupatrayama | — 3. M tohi dani  
 ku" B "shishupi pra". — 4. M "kandā nān lūkashubū lūkashidā" hāyaseva pra"  
 BM "to to". — 5. BM atari(B "rityā kāmā pra" M "gocchamānā dīshayā pritā amājā"  
 B "prishāyprajātā" M "amāhā pi" amāhā | .

7. M te dānān pri "dhānam upādānān B "upādānān | — 8. BM esham aham". —  
 9. M "anyā ku" BM "triya mā". — 10. M "upapadyamā | 4" BM "go na".

11. M "hi viprasa" hīrōdākchigāh | . — 12. M "jo mrahāhīdān grāhā ca B "kā  
 13. — 13. M "kāmānānā nīcayāh yamānāh samucchraya B "uchrayāh am". —  
 14. M mānyogāpīpramānyogāntā maruānānān hī". — 15. M te dānān dārakā dyakshā-  
 yāce puriyakshāyāce kālagato samāgatāh | tatni" B "yākshayāce kālagato samāgato |  
 tatni" BM "ro e".

16. B "jakola rājā" BM "ajā upapanna | (M "amā) dri" M "upapanna | . —  
 17. M "yama nānān mānānān āyayā 14" BM "jātā a". — 18. B nāhaya dā "kā  
 19. — 18. BM "nīyānā jā" M "kamāte pi nāmānā kīrāmā puro "nāmānā kīrāmā |  
 B "ko ti nāmā kīrāmā am".



नाम कृतं पुरोहितपुत्रस्यापि उपको ति नाम कृतं । अनुष्ठा धात्री उपस्थापिता  
राजपुत्री च पुरोहितपुत्री च यथा उत्पन्नं वा पदुमं वा कुमुदं वा पुण्डरीकं वा  
तथा संवर्धन्ति ॥ यथोक्तं भगवता ॥

कृतपुष्पा हि वर्धन्ति न्ययोधा विय सुभूमिधं जाता ।  
अनुपन्यजे विय द्रुमा अल्पपुष्पा विहीना ज्ञि ॥

ते दानि यत्र काञ्चे विवृता विद्यमाना संजाता ततो क्षिपीयं पि मेक्षियन्ति  
मेखाशिल्यगणनां धारणमुद्रां ॥ राजपुत्री पि ब्रह्मदत्तो हस्तिक्षिं अश्वक्षिं धनु-  
क्षिं त्वरक्षिं धावितक्षिं संधिते जघिते इष्यस्त्रज्ञानेषु सर्वत्र गतिगतो संजातो ॥  
पितरि च कालगतेन ब्रह्मदत्तो कुमारो अमात्येहि वाराणस्यां राज्येनाभिषिक्तो ॥  
10 उपको च माणवको अन्यतराये माणविकाये सार्धं प्रतिवर्धयित्तो अमूषि ॥ सो  
दानि ताये माणविकाये कस्मिंश्चिदेव स्थाने कंचित्कालं अवसादितो अमूषि न  
तं ओलोकेति । वाराणसीयं च कौमुदी चातुर्मा[320]सी उपस्थापिता सापि  
माणविका उपकस्य माणवकस्य भावानुरक्ता प्रत्यागता ॥ माणव कौमुदी चातु-  
र्मासी उपस्थिता गन्धमानं मे उपस्थापेहि यथा कौमुदी चातुर्मासी रमणीयं  
15 करेयाम ॥ सो दानि माणवको तस्या माणविकाये युत्वा तुष्टो आत्तमनो  
अमूषि । दिष्ट्या मे माणविका प्रत्यागता ति ॥ तस्य दानि उपकस्य माणवकस्य  
गंगाकुले माप अपरस्य पुरपस्य सकाशातो याचनकं लब्धं । सो च न माषो  
तत्रैव गंगाकुले गोपितको अमूषि ॥ सो दानि तस्य मापस्य अर्थाये विधने

1. M "lām vā padmām vā puṇḍrā" rdhāyanti | . — 3. BM "tā kṛi". — 5. M "puro-  
hi" dīā rīpa subhūmīdhā jā". — 5. B "athaka vi" M "athaka cōya dṛu" lānām ti |  
B "hīnanti | .

6. M "lām yam kāmā vivṛi" B "kāmā vivṛi" BM "piyā jām sekhiyanti (M "jūmā)  
vikāhipaṣi (M "āṣi" M "pamā dīā". — 7. M "tō histīsamā sṛvāmā dhamamā  
sarāmām dhāritamām lāṅghāte jiveta i" B "dhamamām sarāmām dhāritamām lāṅghā"  
M "āhi ca sarā". — 10. M "vako vā anyā" pratīvardhamvito a" B "pratīvardhami".  
— 10. M "tāye māṇavakāye kaumūdīvā sthāno" B "d evām sthāne" ahi | namā  
āśhāti vā" M "āhi na tam āśhāti | .

11. M "dyaū kau" māyā upasthāpitā so pi" B "upasthāpitā so pi" BM "amrāto  
pra" M "gātāh | . — 13. M "ā tam āha | māyā kaumūdī cāturmāsi upasthāitā gāṇḍham  
4" BM "sthapeti | ya". — 15. M "dāmā māṇavaka tā" BM "āhi dṛi".

16. BM dṛiṣṭvā me" M "gātāh | . — 16. M "dāni n" sakāśā vāca" B "dāto  
vāca". — 17. M "trāmā gāṅgākūla go". — 18. M "rthāya vidyato madhyā" dhurāya  
kaṇḍanāriyo gi" B "dhurāya kaṇḍo nāriyo gi" M "gāyāto gāṅgikūlām kalam tā"  
B "kalam tā" M "māśhānīya a".



मध्याह्ने वर्तमाने हरेण मधुराणि किन्नरीय गीतानि गायन्तो गंगाकुले [तस्य मा-  
पस्य अर्थाय] गच्छति ॥

अद्राचीद्विषवः राजा ब्रह्मदत्तो उपरिप्रासादवरगतः उपकं माणवकं मध्याह्ने  
निघने मधुरेण स्वरेण गायन्तं अनोनगरातो वहिर्नगरं गच्छन्तं दृष्ट्वा च पुनरस्य  
उपके माणवके प्रेम्भं निपतितं ॥ यथोक्तं मनवता ॥

5

पूर्वं वासनिवासेन प्रत्युत्पन्ने हितेन वा ।

एवम् वायते प्रेम्भं उत्पन्नं वा यथोदके ॥

यत्र मनो निविशति चित्तं वापि प्रसीदति ।

निष्ठां पण्डिता गच्छेयुः संवृत्वा मे पुरा भवे ॥

एवं तस्य राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य तत्र उपके माणवके सह दर्शनेन प्रेम्भं निपतितं ॥ 10  
तेन राज्ञा ब्रह्मदत्तेन उपकस्य माणवकस्य दूतो प्रेषितो ॥ गच्छथ यो एषो मा-  
णवको गायन्तो अन्तर्नगरातो वहिर्नगरं गच्छति एतं आनेष ॥ सो तेहि गत्वा  
उद्यति ॥ आगच्छ माणवक राजा ते शब्दापितीति ॥ सो दानि तेहि राजपुत्र-  
पेहि राज्ञो सकाशमुपनीतो ॥ देव अयं सो माणवको आनीतो ॥ अथ खसु  
राज्ञा ब्रह्मदत्तो उपकं माणवकं गच्छाये अर्धभाये ॥

15

मध्यन्तिके वीतिवते कुकुलवत्ततो मही ।

अथ गायसि वक्त्राणि न तापयति आतपो ॥

उपरि तपति आदित्यो हेष्टा तपति वासिका ।

उदयचित्तो सुमनो अथ वक्त्राणि गायसि ॥

3. BM "devarogatah" M "to" upakam mape (B "na/vakam madhyā" B "hno vidyana ma-  
dhu" M "hno vidyana madharana gāyakam antonagaratō vahnirna" gacchamitāni dīrī "   
upaka mapeke pre". — 5. BM "ta pō".

6. BM "eva nirāsa" (B "sa) nirāsa". — 7. M evam tathā jā "premanā u" B "ka ta" M "ta  
ya". — 8. B tatra mano ni" M "nirāsa" cī". — 9. M nāhithā pūṣṭa gaccheyuh rasta  
na itih puro bhavet eva" B "pūṣṭe gacchet anāvatā na ito puro bhavet eva". —  
10. B "tasya bra " darśanā".

11. BM "rājā bra " abito ga". — 11. M gacchathah | 30" B "gacchathā | 30" M "to  
gāyadito antonagatō" B "antonagatō" BM "cchati | a" the 30". — 12. M "upati |  
B "ti 3". — 13. M "narika" BM "lātrati | . — 13. M "tchi rājā sakkaam u" B "to  
de". — 14. B "yam ā m" M "nāh | . — 14. B "māpakam gāthāye hāhā".

16. M madhyāntike vīthivāte kukulavāntā mukhe | B "kūlāvantāto mukhe | . —  
17. M "gāvanī vaktāyī na te tūpī ā" B "lānī na te tūpī ātāpo u". — 18. M tāpānāni  
sāntā tāpānāni tānā nāntakā ātāpo nāpāpānāni ātāyo hāhā na pati cāhā te" B "ti  
upati | āhī " kā u". — 19. B "no | a".



अथ खलु मिथवः उपको माणवको राजानं ब्रह्मदत्तं गाथायै प्रत्यभाषे ॥

न आतपो तापयति अन्तका तापयन्ति मां ।  
अन्तकाश्च विधाताश्च ते तापेन्ति न आतपो ॥  
इत्थरं तु अयं तापो यो खु कायं प्रतापये ।  
का[321]यी नाम विधादा च ते तापेन्ति न आतपो ॥

राजा दानि ब्रह्मदत्तो उपकं माणवकं गाथायै प्रत्यभाषति ॥

किन्ते अनेति संघोमं अयं केन प्रतप्यति ।  
तापेन पीडितो कायो तं त्वं आम्हाहि पुच्छितो ॥

अथ खलु मिथवो उपको माणवको राजानं ब्रह्मदत्तं गाथायै प्रत्यभाषति ॥

पृथ्वी देव कान्ता मे कुम्भदासी चरिंदम ।  
तस्या उपस्थितो सर्वो तस्यास्मि उपतापितो ॥

अथ मिथवो राजा ब्रह्मदत्तो उपकं माणवकं आमन्त्रयति ॥ कर्हि माणवकं  
ममिष्यसीति ॥ अथ खलु मिथवः उपको माणवको राजानं ब्रह्मदत्तं गाथायै  
प्रत्यभाषति ॥

माथो मे याचनाकथो मनातीरकिं गोपितो ।  
पुरनिमे नगरस्य तदर्थाय ब्रजाम्बह ॥

अथ खलु मिथवो राजा ब्रह्मदत्तो उपकं माणवकं आमन्त्रयति ॥ आममेहि

१. B "māhā 3". — ३. M "peti na 4". — ४. B "po khu tāyān" M "po yashu tāpān  
pra" B "paye kā". — ५. BM kārya nāma" B "rādama to" M "rādavyān to tāpoti na 4".

६. M "dāniān bra" shati | rishā". — ७. B "jāyanti māhābalaān kāyān prata". —  
८. B kēna tepena pīdita āyān kāye tān te 4". — ९. B "jānu lārahmadatto gā". —  
१०. BM "devi(M "deva)kā me" dāni rishā(M "līhālama tā".

११. BM "athito parvatayamūnā u(M "amā ru)pa". — १२. M "āmanītroya". —  
१३. BM "lāhāshatā | : — १४. M mānāho me vāca" B "ma vāca" M "lāhāshatā gānigātīrosmā  
go" B "Gremūnā".

१५. BM "aya arthā" B "ya prava" M "ya prava rishāshatā | : — १६. M "āmanītro-  
yān | : — १७. M "hī tāhī tāya" B "ka māhā".



तावत् माणवक मुहूर्तं जीतन्ने नमिष्यति ॥ अथ खलु उपको माणवको राजानं  
ब्रह्मदत्तं गाथाये प्रत्यभाषे ॥

येहि अर्धो अयागस्स कर्ध्वं तिष्ठन्ति तिष्ठतो ।  
याने तु बह्वमानस्स पुरतो धावन्ति धावतो ।  
असाम्यहं महाराज तस्स मायस्स कारणा ॥

(अथ खलु राजा ब्रह्मदत्तो उपकं माणवकं गाथाये प्रत्यभाषे ॥)

सचे ते अर्धो मायेण अहं मायं ददामि ते ।  
करोहि कृत्यं मायेण उपो माणव मा व्रज ॥

उपको माणवको आह ॥ यदि देवो मायं दास्यति एतं द्वितीयं मायं एतेहि  
मायेहि तुष्टा भवे पि वृषणी कौमुदीयं च अविष्टं भविष्यति ॥ अथ खलु उपको 10  
माणवको राजानं ब्रह्मदत्तं गाथाये अद्यभाषे ॥

यं च मायं देवो दद्यात्तं द्वितीयं भविष्यति ।  
एतेहि द्वीहि मायेहि तुष्टा सा वृषणी भवे ॥

राजा आह ॥ अहंते माणव दुवे मायाणि दास्यामि मा च उप्पेन पच्चन्तो  
गच्छाहि ॥ राजा ब्रह्मदत्तो उपकं माणवकं गाथाये अद्यभाषे ॥

सचे ते अर्धो मायेहि दुवे माया ददामि ते ।  
करोहि कृत्यं मायेहि उपो माणव मा व्रज ॥

1. M "lunulatañ gā". — 3. BM "arthaṃ sayāna(M "yālaya" B "āradhanti hahāto  
anyā" M "āradhati nishāto munda | . — 4. BM anyā te sayā(M "te sayā)manāya pa-  
rta dharati dharato(M "tañ | ). — 5. M "gāthāyā" B "gāthāyā" M "āya māraha-  
ya kīraṇā || 10" B "gā 10".

7. M "et te artha mārahaṇa "mārahaṇa da" B "te ka". — 8. M "yāñ mārahaṇa".  
— 9. BM yāñ vāraha mārahaṇa(M "māraha) dharati yāñ te tāñ dvi" M "yāñ mārahaṇa  
dharati māraha tu" B "tāñ māraha tu "mārahaṇa". — 10. M upako mānavako aha khata  
nā "gāthāye 10".

11. M "yāñ māraha dharati tāñ dvi" B "dharati tāñ dvi". — 13. M "mārahaṇa  
tu". — 14. M "āhaṇa te māraha te mārahaṇa". — 15. M "mārahaṇa mā" B "sha 15".

16. BM sarve te" B "rtha mārahaṇa dvi mārahaṇa" M "rtha mārahaṇa dvi te mārahaṇa da"  
B "te ka". — 17. M "yāñ mārahaṇa 17" B "yāñ 17".



उपको आह ॥ एते च द्वे माषा तं च तृतीयं भविष्यति आमन्त्रणं च भविष्यति ।  
एवं वृषलीये रमणीयं कीमुदीकं भविष्यति ॥

भवतस्स दुवे माषा तं तृतीयं भविष्यति ।  
एतेहि चीहि मापेहि तुष्टा सा वृषली भवे ॥

5 राजा ब्रह्मदत्तो उपकं माणवकं एवमाह ॥ माणवक उणो मा गच्छाहि [321<sup>1</sup>]  
अहं ते चयो माषां दास्यामीति ।

सचे ते अर्यो मापेहि भूयो माषां ददामि ते ।  
करोहि कृत्यं मापेहि उणो माणव मा ब्रज ॥

माणवको आह ॥ देव एतानि व चयो माषा तं चतुर्थं भविष्यति आमन्त्रणं  
10 तच्च भूयो भविष्यति । एवं वृषलिकाये सार्धं रमणीं कीमुदीयं भविष्यति ॥

भवतस्स चयो माषा तं चतुर्थं भविष्यति ।  
चतुर्हि देव मापेहि उदया वृषली भवे ॥

एतेन कमेण राजा ब्रह्मदत्तो शतसहस्रं उपकस्य माणवकस्य देति तं च माषं  
न मुचति । घावदपरार्धेन ततो माषातो न निवर्तितो ॥ तेन दानि राजा ब्रह्म-  
15 दत्तेन अर्धराज्यं तस्य उपकस्य माणवकस्य दिप्तं । चन्तःपुरातो अर्धं दिप्तं ।  
कीमकोष्ठानाराणां पि दिप्तमर्धममात्यमद्रुवसायाणां पि अर्धं दिप्तं ॥

ते दानि उभये राज्यं कारयन्ति । उभौ अर्धानि समनुशासन्ति ॥ सो दानि  
माणवको पंचहि कामगुणेहि समर्पितो कीडति रमति परिचारयति ॥ सो दानि

1<sup>1</sup>. M "māreshā tañ" yañ bhaviṣyati | āmanāṭṭraṇaṁ. — 2. BM "ti rama" M "ma-  
dikañ". — 3. BM bhavāñ dve māshāñ tañ (M "māreshā tañ") 171. — 4. M "māreshā  
ta". — 5<sup>1</sup>. M "vakam u". — 5<sup>2</sup>. M "yo māreshā dāyāmihi".

7. M amāṭṭaṭṭa ar-māreshā "māreshā da" B "to ka". — 8. M "tynā māreshā"  
BM "mahmā māṇa". — 9<sup>1</sup>. BM dera e (M "vaṭṭena ca tra" M "māreshā tañ" āmanā-  
ṭṭraṇa ta "ahyaty evaṁ". — 10. BM "shalikāyo" B "ramaññā kau" BM "modi na bha".

11. M bhagavatoṇṇa BM "māreshā tañ" M "turiṭha bha" BM "ti ca". — 12. M "buddhi  
deva māreshā" bhavet | . — 13. BM "to rājā ca" M "opakkāya māṇa" ca māsha na  
muṭṭicatī | B "ca māsha naṁ muṭṭicatī | . — 14<sup>1</sup>. BM yāvad opa (B "aya) rājyañ ta"  
M "māreshāto na" BM "etāto te". — 15<sup>1</sup>. M "dānañ rājā" datana u" B "raddharājya-  
ya u" M "jyāñna aya u". — 15<sup>2</sup>. BM "rājāñ pi dānañ e (M "anañna a) dāha" M "lā-  
grāṇa api uddha dānañ | .

17<sup>1</sup>. M talāṭṭi ubhayañ 14 "jāññi u". — 17<sup>2</sup>. M "dānaññi | . — 17<sup>3</sup>. M "ko  
jāññi" marpityo kri" BM "kiddito rama" M "cānti | . — 18. BM uā dāni" M "to  
anyarāṇaṁ aticā u" B "ko citavato" M "di karhi cid api" tato u" BM "datvā".



राजा ब्रह्मदत्तो अत्यर्थं अतीव उपकस्य माणवकस्य सन्तिके विश्वस्यो यदि कश्चिदपि नच्छति ततः उपकस्य माणवकस्य उत्सर्गे शीर्षं दत्त्वा शयति । तस्य दानि उपकस्य राज्ञा शयितेन एतदभूषि । कथं एकराज्येन दुवे राजानो यं नूनाहं रमं राजानं ब्रह्मदत्तं घातित्वा अहमेव एको राजा भवेयमिति । तस्य दानि भूयो एतदभूषि । न एतदस्य साधु भवेय न प्रतिरूपं यमहं राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य कृतज्ञस्य अकृतज्ञो भवेयं । द्वितीयं तृतीयकं पि एतदभूषि । न एतं साधु भवेय न प्रतिरूपं यं एके राज्ये दुवे राजानो यं नूनाहं राजानं ब्रह्मदत्तं जीवितातो अवरोपयित्वा अहमेव एको काशिराजा भवेयं ति । तस्य दानि द्वितीयकं तृतीयकं पि एतदभूषि । न एतं सम साधु भवेय न प्रतिरूपं यं अहं राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य कृतज्ञस्य अकृतज्ञो भवेयमिति । सो दानि अविधाविधन्ति प्रव्रजितो तेन राजा ब्रह्मदत्तो प्रतिबुद्धो । सो तं आह । उपक अविधाविधन्ति वशि । सो दानि आह । एवंरूपी मे देव चित्तो अभूषि । यं नूनाहं ब्रह्मदत्तं जीवितातो अवरोपयित्वा अहमेव एको काशिराजा भवेयं [३२३] ति । तस्य सो ब्रह्मदत्तो राजा न पत्तीयति । सो दानि उपको आह । एवमेतं देव यथा तं ज्ञेयमीति । अथ खलु राजा ब्रह्मदत्तो उपकं माणवकं मायाये अध्वमाये ।

द्विजो मे अध्वराज्यं ते लोकलोकेन माणव ।

एकं मुचसि न मायं कथं अन्तो भविष्यति ।

अथ खलु उपको माणवको राजानं ब्रह्मदत्तं मायाये प्रत्यक्षः ।

न हि अन्तो अनन्ताये तृष्णाये इह विद्यति ।

प्रव्रजिष्याम्यहं राजानं न राज्येन रतो स्मि च ।

१. M 'gilenaitad a'. — 2. M 'gāṇkūhān imān rāja bra' B 'rājān bra' M 'ghā-  
tānā abham evam eka bha'. — 3. M 'tāja idānān bha' B 'chī na e'. — 4. M 'naitān  
imā' BM 'bhavayān na' M 'tāja kṛta | rya' B 'vayān dvī'.

5. B 'pāṭhānān' M 'pāṭhānān pi'. — 6. M 'na rājya da' B 'tān muna sī bha-  
vayān na' yān abhān eka' M 'rājān anurāpo yān' B 'jāno anurāpo yān' M 'rājān  
bra' B 'rājā bra' M 'vyaparo' rājya bhavaya | . — 7. M 'tāyodā' B 'tāyaka tpi' chī na'.  
— 8. M 'naitān sīdha muna bha' B 'sī bha' BM 'vayān na' M 'pān yān a' BM 'Ja-  
ha kṛi' M 'vayān ti | . — 9. M 'sī dānī abhūdāridhān ti' rājān bra'.

10. M 'sī tam a'. — 11. M 'abhūdāridhān ti' vacyati | B 'ti' sakshati | . —  
12. M 'po ya devadatto abhū' B 'devān e'. — 13. M 'm evam eka kṛi'. —  
14. M 'datto pāṭhyān B 'pāṭhyati | . — 15. M 'etam e'. — 16. M 'upa' abhyabhāshate | .

17. M 'kāna muna na mārānān katham aṁtā bha' BM 'abhān | . — 18. BM 'rājān bra' M 'da-  
tān gā'. — 19. BM 'nānī anān' M 'ānān' anān' dyaṁ pān'. — 20. B 'abhānān abhān'  
jyāna naitān rā | M 'jyāna bhavayān na' |



नहहि कामेहि चरु मे येहि बानो न तुषति ।

चरु मे सर्वकामेहि प्रव्रजिष्यामि नमारियं ॥

काम जानामि ते मूर्ख संकल्पात्काम जायसे ।

न काम कल्पयिष्यामि ततो मे न भविष्यसि ॥

5 अन्नेषु बानो कामेषु नह्यपि न तुषति ।

अपहाय सर्वकामानि प्रतियुद्धो व पश्यति ॥

इच्छामि दानं प्रमदन्ति च ते

इच्छा प्रशान्ता च न भोजि एव ।

एतं च इच्छाय फलं विदित्वा

न प्रार्थये पुत्रपुं धनं च ॥

10

अथ खलु उपको माणवको ब्रह्मदत्तं राजानमेतदुवाच ॥ अनुजानाहि मे देव  
प्रव्रजिष्यामि ॥ राजा चाह ॥ मा प्रव्रजाहीति सहिता रामा कारयिष्यामः ॥  
उपको चाह ॥ न महाराज राज्येन अर्थो अनुजानाहि मे प्रव्रजिष्यामि ॥ सो  
दानि राजा ब्रह्मदत्तेन अनुधातो यदि एवं अभिप्रायो प्रव्रजाहीति ॥

15 तर्हि दानि काशियु उत्तरेण कुम्भकारस्य प्रव्रजितस्य अपिस्व पंचानिष्ठस्य  
आयमपदं ॥ सो दानि उपको माणवको तमायमपदं गत्वा तस्य कुम्भकारस्य  
प्रव्रजितस्य अपिस्व सकाशातो प्रव्रजितो ॥ तेन दानि पूर्वराचापरराचेण जाव-  
रिकायोगमनुयुक्तेन विहरन्तेन युध्यन्तेन घटन्तेन व्यायमन्तेन चत्वारि ध्यानानि  
उत्पादितानि महर्षिको महानुभावो अयी संजातो चन्द्रमण्डलं सूर्यमण्डलं आश्रमे  
20 पर्यङ्गेन निषण्णो पाणिना परिमार्जति परामृषति यावद्ब्रह्मलोकं कायेन वशे

1. M. balañhi kāmehi anaro ca yo" B. "mehi anaro ca yo" M. "hi balañhi na trippañhi" | .

— 2. M. "chyanmyaham nagā" B. "mī nagā". — 3. BM kāmāñhi jātā" M. "mī tāñhi alāñhi".

— 4. M. "mī tāñhi na mīñhi bha" B. "mī tāñhi bha". — 5. M. "trishyati" | .

6. M. "datta" kāmāñhi prativijjāñhi le paññati" B. "datta" tra paññati" | . — 7. M. "bha-  
rañhi" BM. "icchā" (M. "icchā") dānāya na bhonti (M. "bhavañhi") | . — 8. B. "dāñhi" etc.

"anicchā" M. "dāñhi" etc. "anicchā".

11. B. "datta" rājāñhi etc. M. "datta" rājāñhi" | . — 12. M. "anujātāhi". —

14. M. "prajāñhi" BM. "trishyati" | . — 15. B. "ja" | rājyena anartha" M. "prajāñhi" | .

— 13. B. "prajāñhi" | . — 15. M. "tāñhi" dāñhi kōpi "dāñhi" kāmāñhi kōpi" B. "māñhi kāmāñhi pra".

16. B. "navako māñhi" tam dāñhi" M. "navako nam dāñhi" (vā) tāñhi kāmāñhi

kāñhi". — 17. M. "tāñhi" pā" B. "to dāñhi" pāñhi rājāñhi" M. "viharāñhi" pāñhi" gha-

ñhi" | na vyāpayañhi" catvāri dhyāñhi" paññati" B. "vyāpayañhi" catvāri dhyāñhi

utpā" bhāñhi" M. "bhāñhi" rishi" anujātā" catvāri dhyāñhi" paññati" paññati" dāñhi

vyāñhi" nañhi" pā" yena rāñhi vartati" | .



वर्तेति ॥ अथ खलु राजा ब्रह्मदत्तो उपवस्य माणवस्य सुहृद्यन्तो अभीष्टा  
इमां गाथां भाषति ॥

अस्यस्य इमं महाविपाको  
उपको अथगमे महान्तमर्थ ।  
सुखस्य नामा खलु माणवस्य  
यो प्रव्रजे कामरतिं प्रहाय [329<sup>n</sup>] ॥

5

राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य अन्तःपुरिका पुनर्पुनः इमां गाथां राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य सखा-  
शातो मुखनि न चास्त्रार्थं विजानन्ति ॥ तस्य दानि राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य गंगपालो  
नाम कल्पको । राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य स विद्वन्तो यथामुखं अन्तःपुरं प्रतिगति उप-  
सामकरो ॥ सो दानि राज्ञा ब्रह्मदत्तेन उक्तः ॥ गंगपालक केशरमन्त्रं मे करो- 10  
हीति ॥ एवं मदित्वा चोत्तुष्टो । तेन तस्य शयितस्य केशरमन्त्रं कृतं राज्ञापि  
विवृष्टित्वा आह ॥ गंगपाल आगच्छ करोहि मे केशकर्म ॥ गंगपालो आह ॥  
कृतं ते देव केशरमन्त्रं शयितस्य ॥ सो दानि गंगपालो आदर्शकं बृहद् राज्ञो  
ब्रह्मदत्तस्य अस्त्रीनो निधायतु दिवो ति । राजा आदर्शकेन केशरमन्त्रं निधायन्तो  
गंगपालस्य कल्पकस्य प्रीतो संवृत्तो ॥ राजा आह ॥ गंगपाल तुष्टो स्मि तव 15  
एतेन शिल्पेन अभिराष्टो यामवरेण प्रवरेण प्रवारिणि गुरु यामं सद्यदि इच्छामि ॥  
सो दानि आह ॥ यावत्संमन्त्रेमि ततो दिवस्य सकाशातो यामवरं यहेष्यामीति ॥  
सो दानि गंगपालो राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य अन्तःपुरिकायां आदिषति ॥ अथ सया  
राजा ब्रह्मदत्तो शिल्पेन आराधितो यामवरेण चाहं प्रवारितो गृह्णामि यामव-

1. M 'hayañito s' B 'bhishagñito i' M 'gāthā bhā'. — 3. M 'rāpākañ upako adhv-  
gate mahāñitane arthāñ B 'ko adhvagame mahanta artha sa'. — 5. M 'adabdhā 14'  
BM 'pavakasya' M 'rajāñ 14' BM 'lāya tapatī 12'.

7. M 'rājño brahmadattatasya antahpurikā punah imāñ gāthā 14' 'vati na' 'jā-  
nanti | — 8. B 'gāthāgāpā' BM 'ko 14'. — 9. M 'aya samigraha yathābhikṣa ant-  
ahpu'. — 10'. M 'so dāni rājño brahmadatto ukto B 'rajāñ 14' 'kaly gñā'. —  
10'. M 'pāraśa keśarmantra 14 14' (l. 144.) B 'keśarmantra'.

11'. B 'vāñ viditvā' pto 14'. — 11'. B 'pavakasya sa 14' M 'rājño pī adabdhāntā'.  
13'. B 'gāthāgāpā' M 'pāra 14' BM 'ccha kaly na' M 'kalya | B 'samigraha'. —  
13'. M 'lāñ tad eva keśarmantra 14'. — 13'. B '14' M 'dāni gāthāgāpā' B 'gāthāgā-  
pā' 'aya alina viditvā' BM '14 14'. — 15. B 'rājñā 14' M 'rājño brahmadattakana keśarman-  
tra' 'viti | — 15'. M 'gāthā taditvā 14' 'bhishagñito pāra' B 'dāñ gāthāgāpā' BM 'gāthā gāthāñ'.

17'. M 'pārañitāsamantareñ' B 'pārañ samantare' M 'vāñ gāthāgāpā'. — 18'. M 'ta  
antahpu' BM 'lāñ 14' 'adabdhāntā | — 18'. M '14 rājñā 14' 'dāñ gāthāgāpā' 14'  
BM 'gāthāñ' M 'gāthāñ 14' |



रति । अन्तःपुरिका आहन्तुः ॥ सर्वेहि यामवरं एषो रात्रा अभीष्टमिमां  
गाथां भाषति ।

5 अल्पस्य इमं महाविपाको  
उपको अध्यगमे महान्तमर्थ ।  
सुलब्धं नामा खलु माणवस्य  
यो प्रव्रजे कामरतिं प्रहाय ॥

यद्यं च एताये गाथाये अर्थं न विज्ञानामय । ततो यच्छ राजानं ब्रह्मदत्तं प्रत्या-  
हीति अन्तं मे देव यामवरेण यं देवो अभीष्टं इमां गाथां भाषति ।

10 अल्पस्य इमं महाविपाको  
उपको अध्यगमे महान्तमर्थ ।  
सुलब्धं नामा खलु माणवस्य  
यो प्रव्रजेत्कामरतिं प्रहाय ॥

एतस्य मे महाराज अर्थं आचिदाहीति ॥ सो दानि गंगपात्तो राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य  
उपसंकमित्वा आह ॥ देव अन्तं मे यामवरेण यं देवो अभीष्टं इमां गाथां  
15 भाषति ।

अल्पस्य इमं महाविपाको  
उपको अध्यगमे महान्तमर्थ ।  
सुलब्धं नामा खलु माणवस्य  
यो प्रव्रजेत्कामरतिं प्रहाय ॥

20 इमस्मा देव गाथाये अर्थमाध्याहि ॥ एतं मे वरं भवतु ॥ रात्रा आह ॥

1<sup>1</sup>. B "hatauh || M "hetau ||. — 1<sup>2</sup>. M madahi grā "gāthā bhā". — 3. M alpaśyomaiu  
vipāka upako mahāvīpāko adhvagame mahāntam artham B "advagame mahāntam artham  
m". — 5. BM "lo brāhmaṇasya yo".

7<sup>1</sup>. M "ca yadāye artha vijānāmīha |. — 7<sup>2</sup>. BM "rājāu bra" BM "ti | aham" M "yam  
devā abhi" BM "gāthā bhāsa" M "ahamti |. — 9. B "ya mahāvīpāko adhvagame"  
M "vipāko adhvagame mahāntam a" B "hāntam artham m".

11. M "roje kama" BM "haya a". — 13<sup>1</sup>. M "arham orkahā". — 13<sup>2</sup>. BM "gām-  
gāpā". — 14. M "yam devā abhi" gāthā bhā" BM "ti | a".

16. B "ya mahā " adhvaga" M "mahāntam artha B "rham m". — 18. B "lo brā-  
hmaṇasya yo" M "bhā mahābrāhmaṇa khalo yo praroje kama" B "i kama" BM "hā-  
ya i". — 20<sup>1</sup>. BM imasya devo gā". — 20<sup>2</sup>. M "me bhavatu ||. — 20<sup>3</sup>. M "jā āha ||.



उपको [323] माणवको अर्धराजमपहाय कामेपु आदीनय दृष्टा अपिप्रमत्तां  
प्रव्रजितो सो च पंचामिज्ञो महाभागो अपि संवृत्तो अहं च कामेपु प्रमत्तो । सो  
हं तस्य उपकस्य माणवकस्य सुहृदन्तो अभीक्ष्णं एतां गाथां भाषामि ॥ सो  
दानि गंगपालो राज्ञो ब्रुत्वा अन्तःपुरं प्रविशित्वा अन्तःपुरिकानायासेति ॥  
तस्य मा उत्कण्ठय न राजा प्रव्रजिष्यति । तस्य उपकस्य माणवकस्य सुहृदन्तो 5  
राजा अभीक्ष्णं एतां गाथां भाषति ॥ इदानीं अन्तःपुरिका इष्टा तुष्टा आत्तमना  
हिरण्यस्य सुवर्णस्य च वस्त्राभरणानां च महान्तं राशिं कृत्वा गंगपालनाहन्तुः ॥  
गंगपाल इदन्तो अभिच्छादं भवतूति ॥ तस्य दानि गंगपालस्य एतदभूषि ॥ सो  
च नाम उपको माणवको आद्वो गृहमपहाय प्रव्रजितः किं पुनर्मया न प्रव्रजितव्यं  
भवेद्य । यं नूनाहं पि प्रव्रजेयं किं मे परेषां चित्तेन कार्यं ॥ सो दानि अन्तःपु- 10  
रिका आह ॥ अन्तं मे तेन हिरण्यसुवर्णेन अहं पि प्रव्रजिष्यामि ॥ सो दानि  
महदत्तस्य उपसंक्रमित्वा आह ॥ देव अनुजानाहि मे प्रव्रजिष्यामि इति ॥  
राजा आह ॥ कस्य सन्तिके प्रव्रजिष्यामि ॥ सो आह ॥ उपकस्य अपिस्य  
सन्तिके प्रव्रजिष्यामि ॥ राजा आह ॥ अनुजानामि प्रव्रजाहीति ॥

सो दानि गंगपालो उपकस्याश्रमं गत्वा प्रव्रजितो ॥ तेनापि पूर्वराजापरराजं 15  
आगरिकाद्योगमनुयुक्तेन विहरन्तेन युज्यन्तेन घटन्तेन आद्यमन्तेन चत्वारि ध्या-  
नानि निष्पादितानि पंचामिज्ञा साधीकृता चन्द्रमण्डलसूर्यमण्डलपरिसार्रको  
अपि संवृत्तो ॥ अथोषीद्विषयो राजा महदत्तो सर्वे ते त्रयो अष्टयो पंचामिज्ञा  
संवृत्ता ते महर्षिका महानुभावा । तस्य दानि तेषां अपीणां दर्शनकामता

1. M "jyotiḥ avahāya" Aditaranti "so jātī pañcā" B "vṛtto | ahoṁ" M "jātī ca kṛ-  
māṣṭu pravṛtto B "pramatto so ahoṁ". — 2. M ahoṁ B "apṛaharanto" M "apṛaharānto  
" "gāthā bhāṣati || B "bhāṣyaṁ | : — 3. M "gāṇḍhāpō" "citra āntahpurānti" "citra  
āntahpurikānti āgrānti || B "grānti || : — 5. M "oḥham rājā pravrajishyati | : —  
5. M "apṛaharānto rā" BM "gāthā bhā".

6. M "dānīṁ āntahpurikānti citā tu" B "rikā citā tu" M "nāṁ ca mahāntānti rā" kṛ-  
ta | B "nāṁ gāṇḍhā". — 8. B "anirāṣṭ" M "cāhāntānti bhā" B "ti te". — 9. M "aṣṭā-  
nti gāṇḍhāpāntānti". — 10. M "ā ca tāmā n" B "nāntānti n" BM "āḥṇā gāṇḍhā" M "hāya  
pravrajito kiṁ" "na pravrajyānti" BM "vrajati | : — 10. M "dānīṁ citā so kṛya | : —  
10. M "dānīṁ āntahpur".

11. M "mo tāmā rāpararānti ahoṁ pi pra | 11. B "vrajānti me". — 11. M "dānīṁ  
bra" B "bradatta". — 12. M "hī mama pra" ahyānti | : — 13. M "vra aṣṭānti". —  
13. M "ahisya aṣṭānti". — 14. BM "vrajānti | : — 15. M "dānīṁ gāṇḍhānti upa-  
kṛānti". — 15. M "pāṇḍhānti" "kṛānti pāṇḍhānti pāṇḍhānti rājānti citā"  
kṛānti rājānti pāṇḍhānti" vṛto. — 18. M "bhijānti āntahpurānti pi maha" B "vṛttā ti ma"  
BM "rājānti ma" M "bhijānti B "bhijānti tu". — 19. M "aṣṭānti ti" "kṛānti n".



उदपासि ॥ सो दानि अमात्यपारिषद्यानामन्वयति ॥ गच्छाम तेषां अवीणां  
दर्शनाय कुम्भकारस्य प्रव्रजितस्य च उपकस्य च गंगपानस्य चायम सर्वे ते अयो  
अपयो चतुर्थानन्ताभी पंचाभिज्ञा महर्षिका महानुभावा इति । सो कालो  
तदाह्मणां दक्षिणेयानां दर्शनायोपसंक्रमणाय पर्युपासनाय ॥ अमात्यपारि-  
5 पद्या [323<sup>1</sup>] आहन्तुः ॥ सा देवो तेषां सकाशं गच्छतु ते नाम इह आन-  
यितव्या ॥ [सो दानि गंगपानो राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य आस्रवणं यतो नापितमाण्डं  
ओलं बधित्वा प्रव्रजितो ॥ अथ खलु अन्यतरो राजामात्यो राजानं ब्रह्मदत्तं गा-  
थाये चध्वभाषे ॥

अयमेव सो आस्रवणो ब्रह्मदत्तस्य शीनतो ।

10 यत्र चुरं च भाण्डं च ओलं बधित्वा प्रव्रजितो ॥]

न देवेन हीनजात्यानां सकाशं गन्तव्यं इति । तेहि नाम देवस्य सकाशमानन्तव्यं ॥  
राजा आह ॥ न एष धर्मो यं दक्षिणेया पुष्टेभ्यः इह आगच्छथ राजानं दर्शना-  
येति । अस्माभिः तत्र गन्तव्यं अपयो दर्शनाय ॥ अथ खलु राजा ब्रह्मदत्तो  
कुमारामात्यसंपरिवृतो येन ते अययस्तेनोपसंक्रमे ॥ अथ खलु गंगपानो  
15 अपरिषेण राजा ब्रह्मदत्तस्तेनोपसंक्रमित्वा राजानं ब्रह्मदत्तमेतदुवाच ॥ स्वागतं  
राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य निषीदतु राजा ब्रह्मदत्तो ॥ अथ खलु राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य  
अमात्यपारिषद्या गंगपानं अग्निं वाचाये सन्तर्जयेन्तुः सष्टन्वितं करेभ्यः । वि

1<sup>1</sup>. M "tyamāri" āyān āmanūtrayati | B "āyām āma" M pu". — 1<sup>2</sup>. B "pishayōdū"  
M "yo kumbhakarasya pravrajitasya upakasya madhuvakasya gāṅgāpā" rve to pishayo trayo  
esto" B "lāhi pām" M "lāhyati" | . — 3. BM ai khala tathā" M "ayānā ila" B "ayupā-  
senāya a". — 4. M "pāriṣadyānā āhātāu | mā devas sakāśān" ihāmayi" B "rā so".

6. M so dānīm gām "datasya āgrame ca ja to tān nā" B "aya āgramayane to tān nā"  
M "jilāh" | . — 7. M "m ayām so āgramayane bra" BM "to ya". — 10. B yatra ca kaluro  
ya bhā" M yatra ca kaluro ca bhā" BM "tāna pra" B "jito ca do".

11<sup>1</sup>. M "gām gāṅgātrayati" | B "atrayati" | . — 11<sup>2</sup>. B tānīm nā" M tān nā" B "kāṣān  
āya" M "kāṣān āgāṅgātrayati" | . — 12<sup>1</sup>. M "jā āha" | . — 12<sup>2</sup>. M naiyo dha "ayā ya-  
cyetau | i" B "ecetau" i" M "ecetau rājān ila" B "rājān ila". — 13<sup>1</sup>. M āmanūtrān āma  
gāṅgātrayati". — 13<sup>2</sup>. B "kumbhakarasya" M "rāṣṭrāy ya" pishayo āmanūtrānāyati | .  
— 14. M "ahir āyena rājā brahmadatto teno" brahmadatto etad avoca | . — 15. M "śā-  
dāta" | rā".

16. M "amātrā pāriṣadyānā gām" rāya amātrāyati | sacchātā" B "rājāyātān sacchātā"  
BM "rātān kiñ". — 17. B kiñ ca vade" M kiñ vadei gāṅgāpānān hi "mānān rā"  
brahmadatto āmanūtrāyati | B "brahmadatto nāne".



यदेसि त्वं गंगपाल हीनजात्यो समानो राजानं ब्रह्मदत्तं नामेन समुदाचरसि ।  
अथ खलु राजा ब्रह्मदत्तो तां चमात्यपारिषदां माधायि अध्वमाये ॥

मा किंचि वदथ गंगपाल  
मुनिनां मौनपदेहि शिष्यमार्ग ।  
एषो अतरे तमर्णवोर्ध  
यं तरित्वान भवन्ति वीतरागाः ॥  
तपसा प्रजहन्ति पापकानि  
तपसा विधमन्ति अन्धकारं ।  
भावन्तपसा अभिभूय गंगपालो  
नामेन अभिभावे ब्रह्मदत्तं ॥  
सांद्ष्टिकं पञ्चय यावदेवं  
चान्तिसौरभ्यसिद्धिं विपाकं ।  
लोकस्य सदैवकस्य प्रव्रज्य  
देवान मनुजान वन्दनीयं ॥

अथ खलु राजा ब्रह्मदत्तो सार्धं चमात्यपारिषद्येहि तेषां अधीणां पादौ गिरसा १५  
वन्दित्वा एकान्ते निषीदे ॥

तस्य दानि गंगपालस्य या गृहस्थभूतस्य भार्या अभूषि सापि पतिव्रता चर्यं  
पुरुषं मनसापि न प्रार्थयति । तस्या गंगपालो विद्यासनार्थं दिव्येन रूपेण  
निर्मितेन सुवर्णभाजनमादाय उपसंकल्प्य प्रचोभयति इमं सौवर्णं भाजनं गृह्णाहि  
मया च सार्धं परिचारेहि । सा दा[३.४.]नि आह । न हि पतिव्रता अहन्ति ॥ २०

२. M "rājā mudhyopāri" BM "abadyā gā" M "ye prahāśhate" | . — ३. M "kiñciñ vado"  
BM "muninā mau". — ४. B "abho nantaro" (yama ahanti tamo yam yam caritā) M "abho nantaro  
tamo mahanti" (yama yam caritāna bhavanti) | vitarāgā B "gōh ta".

७. M "jahañti pā" dhamañti | anāhokāra B "rañ bhā". — ९. M "bhāvān tapā"  
B "bhāya" | gāñ M "bhāya" | gāñgāpā "bhābhāna bhābhāna" B "bhābhāna".

११. B "māñdri" M "tha" | yāra ekāñ bhābhāna" B "bhābhāna" BM "bhābhāna"  
bhāñ vishābhāñ (M "vipāka") la. — १३. M "vābhāñ bhābhāna" bhābhāna | . —

१५. M "bhābhāna" B "bhābhāna" M "bhābhāna" | . — १७. M "bhābhāna" B "bhābhāna" M "bhābhāna" | . —

१७. M "bhābhāna" B "bhābhāna" M "bhābhāna" | . — १८. BM "bhābhāna" B "bhābhāna" M "bhābhāna" | . —

२०. B "bhābhāna" M "bhābhāna" B "bhābhāna" M "bhābhāna" | . — २१. M "bhābhāna" B "bhābhāna" BM "bhābhāna" | .



सो दानि देवपुत्रो तं दिवसं प्रत्याचिचितो अपरं दिवसं ह्य्यमात्रनमादाय उप-  
संक्रान्तो इमं ह्य्यमात्रनं प्रतिगृह्णाहि मया च सार्धं परिचारेहि ॥ सा दानि  
आह ॥ न हि पतिव्रता चाहन्ति ॥ तं पि दिवसं प्रत्याचिचितो अपरं दिवसं  
कांसमात्रनमादाय उपसंक्रमे इमं कांसमात्रनं प्रतिगृह्णाहि मयापि सार्धं प्रविचा-  
रेहि ॥ अथ खलु सा नारी तं देवपुत्रं मायाये ध्याये ॥

नारी नरो विष्णवे वारणेन  
उत्कर्षये यत्र करोति चन्दं ।  
विप्रत्यगीकं खलु देवतानां  
प्रत्याख्यातो अत्यतरेण एव ॥

10 अथ खलु देवपुत्रो तां नारीं मायाये प्रत्यभाये ॥

आयुं च वर्णं च मनुष्यलोके  
प्रहीयते मनुजानां सुभावी ।  
तेनैव वर्णेन धर्मं पि चर्य  
परिहीयसे श्रीर्यंतरासि अथ ॥

15 भगवानाह ॥ स्नात्स्वखलु पुनर्भिषवः युष्माकमेवमस्त्रादन्यः स तेन कालेन तेन  
समयेन उपको नाम अयि अभूयि । न खल्वेतदेव द्रष्टव्यं । तत्कस्त्र हेतोः । अहं  
स उपको नाम तदा अयि अभू ॥ नान्यः स ब्रह्मदत्तराजा । एष शुशोदनस्तदा  
ब्रह्मदत्तो नाम काशिराजा अभूयि ॥ नान्यो भिषवस्तदा गंगपालो नाम नापितो

1. M "tyāvikshito aparāt divasāt kātīna" (L. 4) B "ate tyāt rā "grīhṇāhi ma". —  
2. B "so dā". — 3. B "na hi pati" n ti tañ". — 3<sup>c</sup>. BM "grīhṇāhi mayā (B "yā hi) a"  
M "rādhāt paricārehi | . — 6. M "trañ na hi pativratā ahañ pi tam apī divasāt pra-  
tyavikshitāh | aparāt divasāt rūpyābhīrāṅganam ādāya upasāṅkramo | kāmā rūpyābhīrāṅ-  
janām pratygrīhṇāhi sārddham paricārehi | so dāni āha | aha khaluñ a nārī tañ deva-  
putrāt gāthāya adhya".

6. B "ro vāḥapayena dhātumā u" M "jīhmapayena dhātumā u" BM "utkarahopa yatra"  
M "ti cchañdāt B "mātā vi". — 8. M "tyanikāñ "khyānā alpa". — 10. M "tro nātā  
nāmātā gā".

11. M "arya ca rāṅganāt" BM "ko na hi "gādhā to". — 13. BM "ena nai" B "nātā pi  
nhyāt pa" M "nātā pi dravyāt pa" BM "rāṅganāt". — 15. M "punah bhīkshavo yu"  
BM "m evantāyā" M "d anyo sa tena kālena samayo".

16. M "hvatāñ tal evāt drashātā | B "tyāt to". — 16. M "hetor ahañ". — 16. M "so  
tadāpi upako nāma rishā abhīdāhi. — 17. M "nārya so ha". — 18. B "ksharāñ tadā gātā"  
M "pitā rishipravreṣṭo bhūt | aha" BM "so tadāpi utāya hīnapātyāya manā āgaurya sārjā-  
lāya (M "jākāya) purīdhāya pādāya sandita | M "sādhātā | ) atarahātā pi | (M "tādhā pi |



अपिप्रव्रजितो भूदेष उपासिस्तदापि एतस्मिन् हीनजात्यस्य मम आगम्य सरात्रिकाय  
परिषाय पादा वन्दिता एतरहिं पि एतस्मिन् हीनजात्यस्य ममागम्य सरात्रिकाय  
परिषाय पादा वन्दिता ॥

समाप्तं उपासितं पालानां जातकं ॥

मिथुं भगवन्तमाहंसुः ॥ पञ्च भगवन् कथं भगवता प्रव्रजितेन महानो जनका-  
यो अनुप्रव्रजितो ॥ भगवानाह ॥ न मिथयो एतरहिमेव मया प्रव्रजनेन महा-  
जनकायो अनुप्रव्रजितो ॥ मिथुं आहंसुः ॥ अन्यदापि मनवं ॥ मनवानाह ॥  
अन्यदापि मिथयो ॥

मृतपूर्वं मिथयो अतीतमध्वाने राजा दिशांपती नाम अनूषि महानोविन्दीयं  
सूवं विस्तरेण व्याकरोति ॥

भगवान्सुखवत्संबुद्धो यदर्थं समुदागतो तमर्थमभिसंभाषयित्वा राजानुहं विहरति  
गृध्रकूटे पर्वते शास्ता देवानां च मनुष्याणां च सत्कृतो गुहकृतो मानितो पूजितो  
अपचितो विस्तरेण कर्तव्यं निदानं याव चेतीवशिष्टां च बुद्धा भगवन्तो येहि  
ये[3.4] हि विहारेहि आकांक्षन्ति तेहि तेहि विहारेहि विहरन्ति ॥ अथ यानु  
पंचशिखो गन्धर्वपुत्रो अभिकान्तवर्णो अभिकान्तकायो राजीयं केवलकलां गृध्रकूटं  
पर्वतं वर्णेन ओमासयित्वा येन भगवान्तेनोपसंजमिषा भगवतः पादौ शिरसा  
वन्दित्वा एकान्ते अस्थासि एकमन्तस्थितो भगवन्तमेतदुवाच ॥ आरोधेमाहं भद्रम्

etasya hiṇajātya (M 'jāti) ya samāgā (M 'gama) sarātrikāya (M 'ya ca) paribhāya pādā van-  
di (M 'vanīdi) ॥ -

4. M 'iti mahāvastuvaradān upā 'kathā samāptān ॥ - 5. M 'bhikkhū mahājanān  
āhaṇ ॥ B 'āhaṇ 4. - 6. M 'tama mahājanān ja' B 'amarajita ॥ -

6. B 'etarahimam ara' M 'ya pravrajānītam'. - 7. M 'ya pravrajānītam'. -  
7. M 'bhikkhū ita ॥ - 8. M 'gavān bhaga'. - 9. RM 'ca hiṇ'. - 10. B 'rājā vī-  
śpātā' M 'rājā vīśpātāti ita' abhāsi | mahāyāśānīpātān bhīṣṭān vīśā' B 'iti mahā-  
bhāga vīśpātān ca' RM 'ramā ॥ -

11. M 'kāmābhāsi ya' amāgātā nam arthā 'grīdhrikūṭe' nam pravrajatavajā'  
RM 'prāptā ca ha' M 'bhagavān ita yehi vīśpātān 4' RM 'kāṇkshanti | tehi tehi vi'  
M 'haranti ॥ - 12. M 'pāñcāśikā gāndhārīpūtrān atikrāntavarāṇa atikrāntakāya'  
B 'ito atikrāntavarāṇa atikrāntakāya' M 'rājāya kovalān kalpān' B 'kavalān kalpān'  
M 'grīdhrikū' yitvā ya ca bhagavān te 'mitva bhagavān pādān 'nditvā ekānta mātā  
ekānta ita' gaurāntān etān avocā ara'.

13. M 'aroce' muhān bhagavān bhagavato pra' haṇi bhāṣāntā bhagavato yuṇ' M 'kro-  
ṣṣa devānān itāra' B 'udāssya ca mahā' M 'hama' ca amāgātān devānān itāra  
nāṣāyānā arāṇān itāra' B 'nāṣāyānān itā' amāgātān pādā' bhāṣāntān itā'  
M 'bhāṣāntān itā' ॥



- भगवतो प्रतिवेदेमहं भदन्त भगवतो यं नया चयस्त्रिंशानां देवानां शक्रस्य च देवानामिन्द्रस्य महाब्रह्मणो च सुधर्मायां देवसभायां सन्निपणानां संमुखाच्छ्रुतं संमुखात्प्रतिगृहीतं भाषमाणानां ॥ एवमुक्ते पंचशिखं गंधर्वपुत्रं भगवानेतदुवाच ॥ आरोचेहि मे त्वं पंचशिख प्रतिवेदेहि मे त्वं पंचशिख यं त्वया चयस्त्रिंशानां देवानां शक्रस्य च देवानामिन्द्रस्य महाब्रह्मणो च संमुखाच्छ्रुतं संमुखात्प्रतिगृहीतं भाषमाणानां ॥ एवमुक्ते पंचशिखो गंधर्वपुत्रो भगवन्तमेतदवोचत् ॥ एकमिदं भगवन्समयं चयस्त्रिंशा देवा शक्रो च देवानामिन्द्रो महाब्रह्मा च सुधर्मायां देवसभायां सन्निपणा अभून्सुः सन्निपतिता केनचिदेव देवानां करणीयेन ॥ तत्र च भगवं एके देवपुत्रा पश्चादुपपन्ना समाना अन्यं पूर्वोपपन्नां देवपुत्रां दिव्येहि पंचहि स्थानेहि अभिभवन्ति आयुषापि बलेनापि यज्ञेनापि श्रियापि परिवारेणापि ॥ एके देवपुत्रा एवमाहंसुः ॥ इमं तावत् मारिय पाञ्च पश्चादुपपन्ना अन्यं पूर्वोपपन्नां देवपुत्रां दिव्येहि पंचहि स्थानेहि अभिभवन्ति आयुषापि बलेनापि यज्ञेनापि श्रियापि परिवारेणापि ॥ तत्र भगवं एके देवपुत्रा एवमाहंसुः ॥ एते खलु मारिय भगवतो आवका नवन्ति । प्रह्वचर्षं चरित्वा कायस्य मेदात्परं मरणात्सुगतिं स्वर्गं कायं चायस्त्रिंशे देवनिकाये उपपन्नास्ते । एते पश्चादुपपन्ना अन्यं पूर्वोपपन्नां देवपुत्रां दिव्येहि पंचहि स्थानेहि अतीव शोभन्ति आयुषापि [बलेनापि] बलेनापि यज्ञेनापि श्रियापि परिवारेणापि ॥ तत्र भगवन् एकेवादेवपु एवमाहन्सुः ॥ अहो पुन मारिय चत्वारस्तथागता अहन्तः सन्धकाकुवा लोले

3. B. *amē la phraṃ 3 et 4*, M. "paññacārāṇā paññāharvaputram etad u". — 4. M. "ceti me brahṇ paññacārāṇā prāṇadobh me brahṇ paññacārāṇā pa traya" kṛṇṇa ca devānām uddhaya ca mahā" laññā sūmmakkhān peṭṭi "bhāḍyaṇā".

6. M. "paññacārāṇā paññāharva" gosaññāṇa e". — 7. BM. "sammācārā de" M. "cāṇāṇā de" sāmācārāṇā (M. "m idra) mahā" B. "jāṇā sammācārāṇā abhā" M. "jāṇā sammācārāṇā abhāṇā" sūmmakkhānā kama cid ara laññācārāṇā karaṇi" B. "cid devadācārāṇā" BM. "jama laṇṇa". — 9. B. "bhāḍyaṇā e" M. "bhāḍyaṇā eka devaputtrā maḍḍā e" mā sūmmakkhānā sūyā pācāpapaññāṇā devaputro di" B. "māṇā devaputtrā di" M. "ceti paṇḍā aṭṭā" bhāḍyaṇā sūyāpapaññā e" B. "nti" sūyāpapaññā e" M. "sūyāpapaññā e". — 10. M. "māṇā pa" B. "d upapanna sūyā pācāpapaññāṇā de" M. "upapanna de" sūyāpapaññā e" B. "bhāṇā e" B. "bhāṇā e".

11. M. "ekāṇā" m āḥāṇā e". — 12. M. "lāṇā mārā" d upapannaṇā devaputro B. "upapanna devaputro" M. "bhāḍyaṇā e" B. "nti" e". — 13. M. "papaṇā ekaṇā devaputro sūyā āḥāṇā e". — 14. M. "papaṇā ekaṇā bhāḍyaṇā e" B. "nti" e". — 15. M. "t para mārāṇā" upapanna B. "e" e". — 16. M. "māṇā pa" B. "d upapanna sūyā pācāpapaññāṇā de" M. "upapanna de" sūyāpapaññā e" B. "bhāṇā e" B. "bhāṇā e".

17. M. "papaṇā ekaṇā de" B. "e ekaṇā de" M. "m āḥāṇā e". — 18. M. "papaṇā mārāṇā ekaṇā e" laññācārāṇā sūyā" BM. "māḍyaṇā e" M. "papaṇā mārāṇā e" B. "papaṇā mārāṇā e" sūyāpapaññā e" M. "sūyāpapaññā e" laññācārāṇā sūyā mārāṇā mārāṇā e" B. "papaṇā mārāṇā e" B. "papaṇā mārāṇā e" B. "papaṇā mārāṇā e".







- भगवतो हंतः सम्यक्संबुद्धस्य अष्टावाचर्याद्भुतां धर्मां व्युत्थेष्वप्ययं यः पि भवेद्य  
 भूयस्या माचया तुष्टा इष्टा आत्मनः प्रमुदिता प्रीतिमीमनस्वजाता ॥ एवमुक्ते  
 भगवत्प्रायस्त्रिंशां देवार्थं शकं देवानामिन्द्रमेतदवोचत् ॥ तेन हि मारिष  
 कौशिक प्रतिमातु ते तस्य भगवतो अहंतः सम्यक्संबुद्धस्याष्टावाचर्याद्भुतां धर्मा-  
 ३ नुदाहर ॥ अथ खलु शको देवानामिन्द्रो भगवतो अष्टावाचर्याद्भुतां धर्मा माये ।  
 यदा खलु मारिष भगवानहं सम्यक्संबुद्धो लोके उत्पन्नो हायन्ति आसुराः काया  
 दिव्या काया अभिवर्धन्ति ॥ एवं च यज्जवनहिताय प्रतिपन्नं पुनर्मारिष शास्कारं  
 लोके उत्पन्नं निवातीत वा समनुपञ्चामि नेतरहिं वा प्रत्युत्पन्नं अन्यत्रैव भगवता  
 अहंता सम्यक्संबुद्धेन ॥ स्वास्त्रातो खलु पुनर्मारिष तथागतस्याहंतः सम्यक्संबुद्धस्य  
 10 धर्मविनयः सांस्कृतिक अकालिको एहिपञ्चिकः [325] औपनयिकः प्रत्यात्मवे-  
 दयितव्यः विज्ञेयः यमिदं मदनिर्मदं पिपासाप्रतिविनयो आलस्यसमुद्घातो धर्मोप-  
 ज्जेदो तृष्णापयो विरामो निरोधो निर्वाणं एवं स्वास्त्रातं धर्मविनयं । न पुनः  
 मारिष शास्कारं लोके उत्पन्नं निवातीत समनुपञ्चामि नेतरहिं प्रत्युत्पन्नं अन्यत्रैव  
 तेन भगवताहंता सम्यक्संबुद्धेन ॥ आभी खलु पुनर्मारिष भगवां अहं सम्यक्सं-  
 15 बुद्धो आचर्यानां शैलाणां प्रतिपदं अहंतां च अजोप्यधर्माणां ॥ तेषामपि च स  
 भगवां अहं सम्यक्संबुद्धो प्रनुच आरक्षकानि श्रद्धासनान्यध्यावसति प्रान्तानि वि-  
 धिक्कानि गतजनपदानि मनुष्यरहसेष्यकानि प्रतिसंनयनसारोष्यानि एको नणाद्व-

२. M "gavati teḥya" vānāsa iñḍra | m eḥa. — 3. B "kauṣikaṃ pre" M "gavato 'rhatō  
 saṃya" B "gavataḥ arhantaḥ saṃmāyaksambhūyāśāṣṭamaḍḍa" M "loṇḍhōyāśāṣṭamaḍḍa"  
 dharmāṃ mīlāhara | B "dharmāsa mīlāhara" | — 5. M "uṇm iñdro hha" BM "saṣṭa-  
 maḍḍa" B "dharmāṃ iñdro" | M "dharmāsa aḥḥaḥ" |.

6. M "rhatō saṃmāya" B "ma" | kḥ" M "ipanna | hāyanti āura kāyāḥ divyā kā-  
 yā abhivarddhanti | — 7. M evaṃ be "ūpamaṃ pu" B "ūpamaḥ pu" M "cha cūraṃ  
 loke utpannaṃ tahi nairatī" B "tāṃ cā samanupeyyāma" | na" M "cūraṃ | mīlāhāṃ na  
 pratya" B "hiṃ na pratya" M "gavata 'rhatā" B "rhatā saṃmāya" M "loṇḍhōna B "dḍhona  
 vā". — 9. M "shaṣṭya tathā" BM "tath saṃmāya" abhika akārika (M "cilo) cūpocce-  
 (M "cya) kaḥ sapaṇayikaḥ (M "ko) pratya" M "vyaḥ | vijjāsaṃ yaṃ iñḍraṃ padanirmodana  
 piḍḍa" laya samudhātā dharmopocce" B "dḍhā dharmopacchedatṭi" BM "vāya evaṃ"  
 yaṃ ca pu".

12. BM ca pu" M "cāṭitaṃ samāna" BM "hiṃ na pratyutpannaṃ | saṃya "rhatā  
 saṃmāya" dḍhona kḥ". — 13. B iñḍra | kḥ" M "cha na bhagavāṃ arhan saṃya"  
 BM "pratipāḍāṃ arhantaṃ (B "loṇḍhāṃ) ca āko" M "dharmāṃ iñḍra" B "pāṇi te". —  
 15. M tesāṃ api ca sa bhagavāṃ arhan saṃmāya" B "chaṃ saṃmāya" M "jā pramo-  
 dāraṇyākāni cāyāsaṃ dhyāvaṃti | pramāṇāni vi" B "āraṇyākāni cāyāsaṃ dhyāvaṃti |  
 pra" M "āyāsaṃ cāyāsaṃ pu" B "āyāsaṃ pu" BM "āḥḥa oḥā ekaṃ nāma eka (M "na  
 ekaṃ nāmanāma".



एकुष्टो एको नाम एकनामनामतामनुयुक्तो । एवमेकनामतामनुयुक्तं पुनर्मायां  
 शास्त्रारं लोके उत्पन्नं निवातीतं समनुपश्यामि नेतरहिं प्रत्युत्पन्नं अन्यथैव तेन भग-  
 वताहता सम्यक्संबुद्धेन ॥ तामी खलु पुनर्मायं भगवां चर्हा सम्यक्संबुद्धो प्रणीतानां  
 खादनीयभोजनीयानां सुखरसानां प्रखयरसानां । तेषामपि च स भगवानर्हा  
 सम्यक्संबुद्धो आहारमाहरति । अनध्यवसितो अनधिमुर्च्छितो आदीनयदर्शावी  
 निःसरणग्रस्तः कामेषु विगतमदो आहारमाहरति । एवं विगतमदं आहारमा-  
 हरन्तं च पुनः मायां शास्त्रारं लोके उत्पन्नं निवातीतं समनुपश्यामि नेतरहिं प्रत्युत्पन्नं  
 अन्यथैव तेन भगवताहता सम्यक्संबुद्धेन ॥ अभिज्ञाय खलु पुनर्मायां स भगवानर्हा  
 सम्यक्संबुद्धो आचक्षाणां धर्मं देशयति नानभिज्ञाय । एवमभिज्ञाय धर्मदेशनाम-  
 तिपदासंपन्नं च पुनः मायां शास्त्रारं लोके उत्पन्नं निवातीतं समनुपश्यामि नेतरहिं 10  
 प्रत्युत्पन्नं अन्यथैव तेन भगवताहता सम्यक्संबुद्धेन ॥ तीर्णविचिकित्सः खलु पुन-  
 र्मायां स भगवानर्हा सम्यक्संबुद्धो विगतकथं कथो वैशारद्यप्राप्तः कुशलेषु धर्मेषु ।  
 एवं तीर्णविचिकित्सं च पुनः मायां शास्त्रारं लोके उत्पन्नं निवातीतं समनुपश्यामि  
 नाथेतरहिं प्रत्युत्प[326]न्नं अन्यथैव तेन भगवता तथागतेनाहता सम्यक्संबुद्धेन ॥  
 संखन्दति खलु पुनः मायां तस्य भगवतः चर्हतः सम्यक्संबुद्धस्य निर्वाणं निर्वाण- 13  
 गामिनी च प्रतिपदा सुखयापि नाम मायां गंगोदरं च जमुनोदरं च संखन्दमानं  
 संखन्दति महासमुद्रे एवमेव मायां तस्य भगवतः सम्यक्संबुद्धस्य संखन्दति निर्वाणं  
 च निर्वाणगामिनी च प्रतिपदा । एवं सुदेष्टितसुप्रज्ञप्रनिर्वाणगामिनीप्रतिपदा-

1. BM *evam ekāṁ nā* B *'yuktāṁ pu'* M *'kṣāṁ ca pu'* mī *saṁtāṁ pratyā* B *'tū-*  
*pannāṁ* | a' M *'trāṁ tē* B *'rhatā saṁmāya'* BM *'dāhena ti'*. — 2. B *tāṁ | kṣā'*  
 M *'punaḥ indreḥ bhagavā arhaṁ saṁmāya'* janyāṁ | ti' B *'janyāṁ pu'* BM *'gṛha-*  
*ṇān tēṣāṁ* (B *'u tēṣāṁ apī'*. — 3. M *'vā arhaṁ saṁmāya'*. — 4. BM *anarāḥya'*  
 M *'dharma-darśayā mīgarasaprajñā kṣā'* B *'darśayā | mī'* M *'harati* |.

5. M *'hāṁ dharmāṁ ca pu'* B *'atpannāṁ | nāṁ* B *'tāṁ | mīlarāḥya'* M *'mī-*  
*saṁtāṁ pratyā* BM *'māṁ | a'* M *'trāṁ tēca hā'*. — 6. M *'vā arha saṁmāya'* B *'rhatā*  
*saṁmāya'* M *'dharma de'* B *'jati | nā'* BM *'jāṁ a'*. — 7. M *evam anuddi' saṁpāramitā*  
*ca pu'* mī *saṁpāramitā saṁtāṁ na pu'* B *'tāṁ saṁtāṁ na pu'* BM *'trāṁ hā'*  
*rhatā saṁmāya'* M *'dāhena ti'*.

8. M *'tūpannā vicikitsā | kṣā'* B *'vā arha saṁmāya'* B *'rhatā saṁmāya'* BM *'gṛhakṣāṁ-*  
*(M 'tāṁ) kṣāṁ ca pu'* a' — 9. M *'tūpannā vicikitsā ca punaḥ mārśā gāṁmā*  
*hā u'* B *'tāṁ saṁpāramitā pu'* B *'tāṁ | mīlarāḥyaṁ na pu'* BM *'māṁ | a'* M *'gṛ-*  
*vā tātā'* BM *'dāhena ca'*. — 10. BM *saṁpāda* (B *saṁpāda*) | *kṣāṁ punaḥ mārśā*  
*(M 'rha) saṁmāya bhagavāḥ (M 'rha) mārśā ca (M 'rha saṁmāya' M 'rha mārśā-*  
*gāṁmā ca prapada | saṁtāṁ nā' kṣāṁ ca yamāṁ saṁmāyāḥ saṁpādaḥ mārśāḥ ca*  
*māṁmāṁ* M *'m evā mārśā' gāṁmā saṁmāyāḥ saṁpādaḥ mārśāḥ ca*  
*mārśāḥ saṁpādaḥ ca prapadaḥ* B *'pāṁ saṁmāyāḥ mārśā ca puṁa'* (p. mī. l. 1).

11. M *'tāṁ saṁpādaḥ mārśā mārśā saṁpādaḥ ca prapadaḥ saṁpādaḥ ca punaḥ mārśā'*



संपन्नं च पुनर्मायां शास्त्रारं लोके उत्पन्नं निवातीतं समनुपश्यामि नाथेतरहिं प्रत्यु-  
त्पन्नं चन्यत्रैव तेन भगवता तदागतेनार्हता सम्यक्संबुद्धेन ॥

एवमुक्ते भगवं भूयस्वायस्त्रिंशा देवा भूयस्या माचया तुष्टदृष्टा आत्तमना प्रमु-  
दिताः प्रीतिसौमनस्यजाताः शकं देवानामिन्द्रमामन्त्रयन्ति ॥ तेन हि मार्यं  
5 कौशिक पुनरेवं प्रतिभातु ते तस्य भगवतो ऽर्हतः सम्यक्संबुद्धस्य पुनरेवाष्टाथाश्चर्या-  
श्रुतां धर्मा ॥ अश्वुदाहरे खलु शकौ देवानामिन्द्रो भगवतः पुनरेवाष्टाथाश्चर्या-  
श्रुतां धर्मा ॥ यदा खलु पुनर्मायां स भगवानर्हो सम्यक्संबुद्धो लोके उत्पन्नः  
हायन्ति आसुरा काया दिव्या काया अभिवर्धन्ति । एवं वज्रजनहिताय प्रतिपन्नं  
एवं वज्रजनसुखाय प्रतिपन्नं च पुनर्मायां शास्त्रारं लोके उत्पन्नं निवातीतं समनुप-  
10 श्यामि नाथेतरहिं प्रत्युत्पन्नं चन्यत्रैव तेन भगवता चर्हता सम्यक्संबुद्धेन । एवं  
पेदानं पावत्संखन्दति खलु पुनर्मायां तस्य भगवतः सम्यक्संबुद्धस्य निर्वाणं च  
निर्वाणगामिनी च प्रतिपदा । सख्येषां च वाम मार्या गंगोदकं च अमुनोदकं च  
संखन्दमानं संखन्दति महासमुद्रे एवमेव मार्या तस्य भगवतो ऽर्हतो सम्यक्संबुद्धस्य  
निर्वाणं च निर्वाणगामिनी च प्रतिपदा । एवं मुद्देशितमुप्रक्षतनिर्वाणधर्मदेशना-  
15 प्रतिपन्नं च पुनः मायां शास्त्रारं लोके उत्पन्नं निवातीतं समनुपश्यामि नाथेतरहिं  
प्रत्युत्पन्नं चन्यत्रैव तेन भगवतार्हता सम्यक्संबुद्धेन ॥ एवमुक्ते त्रयस्त्रिंशा देवा  
भूयस्या माचया दृष्टा आत्तमनाः प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाताः ॥

अथ ख[326]सु भगवन्ब्रह्मणा त्रयस्त्रिंशां देवां भूयस्या माचया दृष्टां आत्तम-  
नां प्रीतिसौमनस्यजातां विदित्वा शकं देवानामिन्द्रमेतदवोचत् ॥ तेन हि मार्यं कौ-

śyāmaḥ nāpyetarhi pratyū B "śyāmaḥ | nāpye" M "traiśaṁ teṇa bhā" B "traiśa saṁmāya".

3. B "bhagava bhūyas tra" M "bhagavān bhūyas tra" bhūyasā īsoṇaryā (L. 5) B "tu-  
shita citta ā", — 4. B "to 'rhanāḥ saṁya" dhammān ā" M "dhammān ā".

6. B apyudāhara | atha bhā" M apyudāharet | bhā "gavato pūṇa erāḥṭṭha āra" B "e-  
erāḥṭṭhān āra" BM "dhammān | . — 7. M "pūṇa mā" arān saṁmāya" B "rā saṁmāya"  
ko utpannaḥ | hā" M "utpanna bhūyānti ān" rāḥṭṭhān. — 8. BM "bhūya pūṇaṇa  
(B "nao |) evaṁ" B "tīpāṇaṇa ca pūṇa māraḥ cā" M "śyāmaḥ nāpyetarhi pra" B "tīpā-  
pannaṇa | ā". — 10. M evaṁ jepāḥṭṭhā yāva saṁmāyāntāte bhā" B "ndate bhā" M "pūṇa  
māraḥ" gavato saṁya" gāṇān.

12. M teḍḍhā" B "godaḥṭṭhā ca saṁmāyāntā" M "godaḥṭṭhā ca saṁmāyāntāntāna saṁ-  
māyāntā | ma" B "ti | ma" M "deco vān ā" B "māyān mā" M "to 'rhanā sa" B "rhanā  
saṁmāya" M "dhammā saṁmāyāntānti | nāvaṇān" B "dhammā | evaṁ nāte tīyāntāntā deṇā  
bhūyasā māyā citta ābhūṇān | nāvaṇān". — 14. M "deṇāna" nā mā pūṇā" naṇā  
ca nāvaṇāntān" B "naṇā ca nāvaṇāntān" M "pyetarhi pra" traiśaṁ te "gavato 'rhanāya".

16. M "śyā māyāntāntā ābhūṇān | ātamaṇā" B "śyā māyā citta ātamaṇān pūṇa-  
pūṇāntāntā saṇ". — 18. M atha bhā" BM "gavato māraḥ dhammān tīyāntāntāntā deṇā  
bhā" M "cā deṇā bhā" jayā" jā cittaṇā ātamaṇā pri" B "m īndraṇā ā". — 19. M "hā



शिव प्रतिमातु ते एतस्य भगवतो हंतः सम्यक्संबुद्धस्य पुनरेवाष्टापाश्रयाद्भुतां धर्मा ॥  
अम्बुदाहरे खलु शक्रो देवानामिन्द्रो भगवतः पुनरेवाष्टापाश्रयाद्भुतां धर्मा ॥ यदा  
खलु पुनः भार्या स भगवांसायागतो हं सम्यक्संबुद्धो लोके उत्पन्नो हायनि आसुरा  
काया दिव्याः काया अभिवर्धन्ति । एवं ब्रह्मचरनहितसुखाय प्रतिपन्नं च भार्या शा-  
स्त्रारं लोके उत्पन्नं नैवातीतं समनुपश्यामि नाप्येतरहिं प्रत्युत्पन्नं अन्यत्रैव तेन तथा- 5  
गतेनाहंता सम्यक्संबुद्धेन । एवं पेद्यानं यावत्संस्तुति खलु पुनर्भार्याः तस्य भगवतो  
हंतः सम्यक्संबुद्धस्य निर्वाणं च निर्वाणगामिनी च प्रतिपदा । सद्यथापि माम् भार्या  
मंगोदवं च यमुनोदकं च संस्तुद्मानं संस्तुति महासमुद्रे एवमेव भार्या तस्य भग-  
वतो हंतः सम्यक्संबुद्धस्य निर्वाणं च निर्वाणगामिनी च प्रतिपदा । एवं सुदेशित-  
सुप्रचक्षन्निर्वाणधर्मदेशनाप्रतिपन्नं च पुनर्भार्या शास्त्रारं लोके उत्पन्नं नैवातीतं सम- 10  
नुपश्यामि नाप्येतरहिं प्रत्युत्पन्नं अन्यत्रैव तेन भगवताहंता सम्यक्संबुद्धेन ॥ एवमुक्ते  
चयस्त्रिंशा देवा भूयस्त्रा मावधा हृष्टा आत्तमनाः प्रीतिसीमनस्त्राता अमून्सुः ॥

अथ भगवन्ब्रह्मणा चयस्त्रिंशां देवां भूयस्त्रा मावधा हृष्टा आत्तमनां प्रमुदितां  
प्रीतिसीमनस्त्रातां विदित्वा गाथाभिरध्यभाषि ॥

मोदंति मो पुनर्देवाः चयस्त्रिंशा सप्रकृताः ।

15

तथागतं नमस्तुता धर्मस्तु सुखधर्मता ॥

ततश्च देवता प्रमुदिता प्रीतिसीमनस्त्राता ॥

māyava kmo " bhāgavate etasya bhāgavato 'rhanasanyā " ॥ " loka saññāya " dhammāni dhammāni |  
M " dhammāni dhammāni dhammāni dhammāni | .

2. B athudā " M athudāni kha " gāro po " dhammāni dhammāni. — 3. M " eṭṭhā na bhā-  
gavan tathāgato 'rhan saññāya " loka a " B " mo | lā " M " mo bhāgavato āsura kāyā diṇṇā  
kāyā ābhāvaṇṇamānāni. — 4. B " sakkāya pratipannāni | eṭṭhā bhāgavato āsura sakkāya  
pratipannāni ca | mārāṇā " eṭṭhā na pāyā " M " pyetāni ta pratya " B " hiṇā na pratya "  
BM " mārāṇā | a " M " trāsaṇi loka ta " B " lā saññāya " .

6. B " lāni pāṇāni yāvat saññāyandāni | kha " M " lāni pāṇāni yāvat saññāyandāni | kha  
punaṇ mārāṇā pāṇāni tasya " chato sanyā " paṇi ca nīrāpāṇāni ca nīrāpāṇāni ca po " B " dā  
sa " . — 7. M tathāni " godakāni ca pa pāṇāni " naṇi sanyāyandāni mārā " B " naṇi sañ-  
sanyāyandāni mārā " BM " dā | B " mārāni ta " M " to 'rhan sa " B " to rhanāni " M " dhammā  
saññāyandāni nīrāpāni " . — 9. B " eṭṭhā sanyā " M " eṭṭhā sanyā " BM " eṭṭhāpratipannāpratipa-  
nāni ca po " M " utpanno mārāṇāni sanyāpāṇāni nīrāpāni na pratya " B " eṭṭhā  
na " hiṇā na pratya " BM " mārāni | a " M " trāsaṇi loka bhāgavato rhanasanyā " .

11. BM " eṭṭhā dāni bhāya " B " eṭṭhā dāni " M " eṭṭhā dāni ātmanāni pā " eṭṭhā a "  
BM " bhāyaṇi | . — 13. M atha kha bhāgavato mā " BM " bhāgavato mā " M " pāni pāni  
pāni pāni (M " eṭṭhā) dāni (M " eṭṭhā) bhā " B " eṭṭhā dāni a " M " eṭṭhā dāni ātmanāni  
pāni pāni pāni " BM " bhāya a " . — 15. M " pāni dāni ta " eṭṭhā mārāṇāni ta " B " lāni ta " .

16. M " mārāṇāni dhammāni " B " mārāṇāni dhammāni mārāni na " . — 17. B mārāṇāni  
M mārāṇāni dāni pāni pāni pāni " .



अथ खलु भगवं महाब्रह्मा त्रयस्त्रिंशान्देवां मूयस्ता मायया इष्टां प्रमुदितां  
प्रीतिसौमनस्यजातां विदित्वामन्त्रयेसि ॥ सचेद्वि यूयं मार्पास्तस्य भगवतो हंतः  
सम्यक्कंभुदस्य दीर्घरात्रं महाप्रच्छप्तिं शुणोच शुद्धा यूयं मवेष मूयस्ता मायया  
[397'] इष्टा आप्तमनाः प्रमुदिताः प्रीतिसौमनस्यजाताः ॥ एवमुक्ते भगवं त्रय-  
5 स्त्रिंशा देवा महाब्रह्माणभेतद्वोचत् ॥ तेन हि मार्प महाब्रह्म प्रतिभातु ते तस्य  
भगवतो हंतः सम्यक्कंभुदस्य दीर्घरात्रं महाप्रच्छप्तिं । अभ्युदाहरे खलु महाब्रह्मा  
भगवतो दीर्घरात्रं महाप्रच्छप्तिं ।

भूतपूर्वं भवन्तो तीतमध्वानं राजा दिशांपती नाम अभूषि ॥ राज्ञः खलु  
पुनर्भवन्तो दिशांपतिस्य गोविन्दो नाम ब्राह्मणो अभूषि पुरोहितः राजाचर्यो  
10 पण्डितो निपुणो मेधावी तेषु तेष्वर्चेषु ॥ राज्ञः खलु पुनर्भवन्तो दिशांपतेः पुत्रो  
रेणुर्नाम अभूषि प्रियो मनापो पण्डितो निपुणो मेधावी तेषु तेष्वर्चेषु ॥ गोवि-  
न्दस्य खलु पुनर्भवन्तो ब्राह्मणस्य ज्योतिषाजो नाम माणवको अभूषि एकपुत्रको  
प्रियो मनापः पण्डितः निपुणः मेधावी तेषु तेष्वर्चेषु ॥ अथ खलु पुनर्भवन्तो  
दीर्घस्थाध्वनो त्वयेन गोविन्दो ब्राह्मणः कालमकार्षीत् ॥ अथ खलु पुनर्भवन्तो  
15 राजा दिशांपतिः गोविन्दे ब्राह्मणे कालगते शोचति क्लाम्यति परिदेवति उरक्काटं  
क्रन्दति सम्मोहमापद्यति ॥ इमो यस्मिं दानि वयं समये गोविन्दस्य अर्घ्यार्घ्यानि  
सम्यगर्पितयित्वा पंचहि कामगुणेहि समर्पिता समंजीमूता कीडाम रमाम परि-  
चारेम तस्मिं समये गोविन्दो ब्राह्मणः कामगतो ति ॥ अथोपीत्यखलु भवन्तो

1. M "gavān mahābrahmāṁ trayastriṁśān devān bhūyasyā mātrayā abhūtu ॥ cittaṁ pra"  
B "yā cittaṁ pra" M "tvā āmanōtrayānā sa" B "utrayāsi | . — 2. M "cāhā tasya bha" to  
'rhan saṁmāya" B "rhanah saṁmāya" BM "jñaptān cṛiṁotha | ca M " | cṛa jddhā" M "bha-  
vatha bhū" B "yā citta ā" M "yā cittaṁāmanānā pra" jātān ॥ . — 4. B "gavān tra" M "gu-  
vān traya" BM "lābrahmanānānā etā". — 5. B "lābrahmanā prātibhātu te | ta" M "lābrahmanā  
cāyā bha" to 'rhan saṁmāya" B "tāh saṁmāya" BM "jñaptān a".

6. BM "horo | kha" jñaptān (M "ptān |) bhū". — 8. M "bhagavato at" B "rājān  
n" M "jā vīcān". — 8. M "rātro kha" r bhadrānto vīcān "govindā nā" shi | parhita  
rājā" B "tāh rājā ācā" M "gūṇito mīpaco me" BM "vī teshu artheshu rā". — 10. M "rājān  
khaṇa pūnāh bhavānto vīcānāpāṣa putro" r nāmo a" B "r nāmā a" M "yo manāyo paṇḍito  
nīpuno me".

11. M "govindā" r bhadrānto bhā "jyotiṣpā" mānava" B "shi | e" M "traka pūyo ma-  
nāpo papuno medhāvī tashā". — 13. M "r bhavānto di" B "rghasyadhranātya" M "dhrā-  
lāya" govindā nāma brāhmanāyā kā". — 14. M "r bhavānto rājā vīcān" govindā bhā"  
BM "coca (M "cova) ti krānāya" M "dān krānāti | saṁmā" B "ndantā sa" M "padyati | .

16. M "dātān ca samāyo govindāyā" B "dātā cāyān" M "nā saṁmāyagunnārgbhāta"  
B "nīrgbhātayitvā yātā cāhī kāmāyā" M "pānācānī kāmāyā" rpitā samānānānā "dāpānānā  
samānānā" BM "rāma | tānānā" M "govindā brāhmanāyā kāmāyānā" B "gāte ti | . — 18. M "bha-



रेणुकुमारो राजा किञ्च दिशांपतिर्योविन्दे ब्राह्मणे कालमते शोचति ज्ञान्यति  
परिदेवति उरस्ताडं कन्दति संमोहमापद्यति । अथ खलु भवन्तो रेणुकुमारो येन  
राजा दिशांपतिस्तेनोपसंक्रमित्वा राजानं दिशांपतिमेतदवोचत् । मा महाराज  
शोच मा ज्ञान्य मा परिदेव मा उरस्ताडं कन्द मा संमोहमापद्य । तत्कस्य हितो ।  
अस्मि महाराज गोविन्दस्य ब्राह्मणस्य ज्योतिपालो नाम माणवको पुत्रो प्रियो म- 5  
नाथः पण्डितो निपुणो मेधावी तेषु तेध्वर्षेषु पितुः पण्डिततरो निपुणतरो व्यास-  
रथ । यं पि च पिता किञ्चित्संजानाति सर्वं [337<sup>1</sup>] ज्योतिपालेन माणवकेन रहो  
न्वभ्यस्तं । तं महाराजा स्वके पितुके स्थाने स्थापयतु यदिदं पौरोहित्ये गोविन्द्ये ।

अथ खलु भवन्तो राजा दिशांपतिरन्यतरं पुरुषमामन्त्रयति । एहि त्वं पुरुष  
येन ज्योतिपालो माणवकस्तेनोपसंक्रमित्वा ज्योतिपालं माणवकमेवं वदेहि । रा- 10  
जा दिशांपतिर्भवन्तं ज्योतिपालमामन्त्रयति । उपसंक्रमतु भवां ज्योतिपालो येन  
राजा दिशांपतिः । साधु महाराज त्वि स पुरुषो दिशांपतिरावस्य युत्वा येन  
ज्योतिपालो माणवकस्तेनोपसंक्रमित्वा तं ज्योतिपालमेतदवोचत् । राजा दिशां-  
पतिर्भवन्तं ज्योतिपालमामन्त्रयति उपसंक्रमतु भवां ज्योतिपालो येन राजा दिशां-  
पतिः गोविन्दे ब्राह्मणे कालमते । साधु भवन्ति ज्योतिपालो माणवो तस्य पुर- 15  
वस्य प्रतिश्रुत्या येन राजा दिशांपतिस्तेनोपसंक्रमित्वा राजा दिशांपतिना सार्धं

“*amāto re*” B “*jā kilo dā*” M “*ja vijātipati gorinda brā*” *gale* B “*stha*” (L. 3) B “*mlanti*  
“*am*” *padayati* | *hāmibho bāmūti dānī amayr gorinda brāhmanā kāmāgahiti* | .

1. M “*bhavaamāto re*” *yuna rājā vijātipatitama* “*amāto vijātipā*”. — 3. B “*gata mo klā-*  
*maye mo parideva mo a*” M “*mā klāmaye mā*” *gātā kramāda mā nūti amā* B “*nda mo*  
*amā*” M “*paday*” | . — 4. M “*hata*” | . — 5. M “*govindāyā brā*” *jyotīpālā* “*yo manāpe*  
*paṇḍito*” *vi teshratamāyāti* “*gālitatāḥ gāpā*” *klātaro kārpa gān* B “*klātaro kārpa gān*”.

7. B “*gān pi sa pītā*” M “*gān pi pītā pītā kīlāit amāgātā ti sarvām*” B “*gānā | sarvām*”  
M “*pālona māpa*” BM “*he amāśaktām tādā* M “*stān*” *ma*”. — 8. M *amā* BM “*rājā*  
*va*” B “*pyāti*” M “*to* | *padimān pānolūtā gorindāyo* | B “*rohitāyo go*”. — 9. M “*bhā-*  
*gavāmāto rājā vijātipā*” *am amāntirayati*. — 10. M “*amā bho pu*” *jyotīpālā* BM “*gavakā*  
*ama*” M “*jyotīpālān māgarakām amā*” BM “*hi rā*”. — 11. M *rājā vijātipatir bhāgva-*  
*amā* *jyotīpālām amāntirayati* | B “*atrayati apasānkrāmīrā jyotīpālām māgarakām amā*  
*adaka rājā vijātipatir jyotīpālām māgarakām amāntirayati a*”.

11. M “*kramāto bhāgavān jyotīpālā ye*” B “*to* | *bho*” M “*jā vijātipā*” BM “*hi a*”. —  
12. M “*bārah*” B *am* B “*bārājanti sa*” M “*aho vijātipatir rājāyā*” *am jyotīpālā māpa*  
*tādā jyotīpālā*”. — 13. M *rājā vijātipā* B “*r bhāgavāmān*” M “*r bhāgavān jyotīpālām*  
*tādā*” *jyotīpālā*”. — 14. M “*amā bho*” *jā vijātipatir gorindā brāhmanā kā* B “*tiy* | *go-*  
*amāntirayati* | a “*kramāto jyotīpālā*” *jā vijātipatir gorindā brāhmanā kā* B “*tiy* | *go-*  
*amāntirayati*” BM “*to a*”. — 15. M “*bhava*” *ti* B “*am ti go*” M “*jyotīpālā māgarakā to*”  
*amāyā am*” *jā vijātipatir to* BM “*rdāhām amāntirayati* B “*dayitrā mārāpantirayati kāmān*  
*rya*” M “*dayitrā mārāpantirayati kāmān ryāntirayati kāmān mārāntirayati*”.



संमोदनीयां कथां संमोदयित्वा सारायणीयां कथां अतिभारयित्वा एकांते नि-  
 शीदि ॥ एकांते निषण्णं ज्योतिपालं माणवं राजा दिशांपतिरेतदबोधत् ॥ अ-  
 बोधत्तु मे भवां ज्योतिपालो अनुशासतु मे भवां ज्योतिपालो मा च भवां चिरायतु  
 चक्राकं बोवादानुशासनीये । एते च बधं भवन्तं ज्योतिपालं स्वके पैतृके स्थाने  
 5 स्थापेम यदिदं पीरोहित्वे गोविन्दीये ॥ अथ खलु भवन्तो ज्योतिपालो माणवः  
 स्वके पैतृके स्थाने स्थापितो पीरोहित्वे गोविन्दीये यदप्यस्य पिता कर्म कारापयति  
 तदपि कर्म कारापयति यदप्यस्य पिता कर्मान्तानि अभिसंमुञ्चोति तां पि ज्योति-  
 पालो माणवो कर्मान्तां अभिसंमुञ्चोति यदप्यस्य पिता अर्थार्थं समनुशासति तं  
 ज्योतिपालो माणवो अर्थार्थं समनुशासति यदप्यस्य पिता अर्थार्थं अभिसंमुञ्चोति  
 10 तदपि ज्योतिपालो माणवो अर्थार्थमभिसंमुञ्चोति ॥ अपि हि त्रितं ब्राह्मणगृह-  
 पतिर्गो निगमज्ञानपदा एवमाहन्तुः ॥ गोविन्दो पुनर्भवन्तो ज्योतिपालो माणवो  
 महागोविन्दो ज्योतिपालो [328] इति ॥ अपि हि त्रितं ज्योतिपालस्य माण-  
 वस्य गोविन्दो महागोविन्दो ति एवमधरमपिच्य उपनिषत् ॥

अथ खलु भवन्तो महागोविन्दो ब्राह्मणो येन ते अत्रिघातेनोपसंक्रमित्वा तेषां  
 15 अत्रिघातामेतदुवाच ॥ एतु भवन्तो एतु भवन्तो येन रेणुकुमारस्तेनोपसंक्रमित्वा  
 रेणुं कुमारमेव वदेष ॥ संसृष्टी भवां रेणुः तंसृष्टी वयमपि संसृष्टी भवान्  
 रेणुः तंसृष्टी वयमपि । अयं भो रेणु राजा दिशांपति श्रीर्गो वृद्धो महज्जको  
 अध्वगतो वयमनुप्राप्तो दुर्जयं खलु पुनः तं भो रेणु यमिदं जीवितं मरणान्तं ॥

1. M *ekānto nisharṇṇah | jyotīpālān "jō viśāṁpa"*. — 2. BM *apa(B ora)to me bhavān jyoti(M "bhagavān jyoti)pālo(M "lob) anuśāsa(B "a)to me bhavān jyoti(M "rān jyoti)pālo mā ca bhavā(M "mā ra bhavān)to āgīkṛyatu | amuḥ" B "orādyanu" BM "adya o"*. — 4. M *"bhavāntān jyotīpālān arapo" B "poma | ja" M "d āmān paurohitya go- vīndīye |* . — 5. M *"bhavānto jyotīpā "para va" M "hityagovīndīye | yad apyasya pitā karma kārāpayati tān jyotīpālo māparako karmān kāraya | ta yad apyasya pitā" (1. 8) B "hitya govīndīye yad apyasya pitā karma kārāpayati | yad apyasya pitā karmāntānyalī- kṣāṁbhībhīpōti tān pi jyotīpālo mā "cānti | tān jyo" M "cānti tān jyotīpā" BM "cānti | ja" M "noti | tālāpi jyotīpā"*.

10. BM *"jīdān brā" B "hupatīnā nai" M "hupati nai" evam āha | evāntān āhān go"*. — 11. M *govīndō punar bhagavānto jyotīpālo māparā govīndō jyotīpālēti |* . — 12. B *"jīdān jyo" M "jyotīpā "kasya govīndō yena ākaha" B "ū yenam ākahanān agū- ṁnyān upanīyate |* . — 14. M *"bhavānto mahāgovīndō brā" B "yena te kṣetrīyā te " āhān kṣetrīyāpānān o" M "āhān kṣetrīyānām o"*. — 15. M *yātūtu bhavānto yena(?) kva(?)pāro tano "tvā reṇuka"*.

16. M *yāmsukhī bhavān re" BM "reṇuān tānān "u reṇuān tāndāh"*. — 17. B *āhān bhā reṇu jā" M "yān bhā reṇuḥ rājā viśān" BM "dibhagato vāya" M "prāptah dā" punar tān bhā reṇu "maruṇātān sa" B "nātān sa"*.



सचेद्भि भो रेणु राज्ञो दिशांपतेरत्ययेन राजकर्तारो भवन्तं रेणु राज्येनाभिधि-  
चिष्यन्ति शक्यति भवां रेणु अस्माकमपि राज्येन संभञ्जितु । एवमुक्ते भवन्तं रेणु-  
कुमारो षट् चचिष्यानेतदवोचत् ॥ सचेत् सां भवन्तो राज्ञो दिशांपतेरत्ययेन  
राजकर्तारो राज्येनाभिधिचिष्यन्ति संविनत्रिष्याम्यहं भवन्तो राज्येन । अथ  
कोचि दानि अस्माकं राज्ये अन्यो नाप्येवं सुखमेधिष्यति अन्यथैव भवद्भिः ॥

अथ खलु भवन्तो दीर्घस्नाध्वनो त्वयेन राजा दिशांपतिः कालमकार्षीत् ॥  
अथ खलु भवन्तो राजकर्तारो येन रेणुकुमारस्तेनोपसंक्रमित्वा रेणुकुमारमेत-  
दुवाच ॥ राज्यं सि कुमार प्राप्तो राज्येन स्वामिनिषिचाम । एवमुक्ते भवन्तो  
रेणुः कुमारो तां राजकर्तारां एतदवोचत् ॥ तेन हि भवन्तो सुखी भवथ यस्ते-  
दानि कानं मन्वथ ॥ अथ खलु स रेणुराजा राज्येनाभिधित्तो पंचहि कामगुणेहि ।  
समर्पितः समंजीभूतः क्रीडति रमति परिचारयति । अथ खलु भवन्तो महानो-  
विन्दो ब्राह्मणो येन ते षट् चचिष्या तेनोपसंक्रमित्वा तां षट् चचिष्यानेतदवोचत् ॥  
एतु भवन्तो अथ हि भवन्तो रेणुराजा राज्येनाभिधित्तो पंचहि कामगुणेहि सम-  
र्पितो समंजीभूतो क्रीडति रमति परिचारयति कामा च माम एते भवन्तो मद-  
नीया ॥ एतु भवन्तो येन रेणुराजा तेनोपसंक्रमित्वा रेणु राजानमेव वदेथ ।  
करति भवां रेणु तं वचनं ॥ साधु भवन्ति एते षट् चचिष्या महानोविन्दस्य  
ब्राह्मणस्य प्रतियुत्वा येन रेणुराजा तेनोपसंक्रमित्वा रेणु राजानमेतदवोचत् ॥

1. M "jāo rājā" B "jyayasa rājā karttaro bhavanti" reṇu rājyena bhishikishyanti  
cakṛat bhavati" M "ro bhavanti" reṇu rājyena bhishikishyanti | cakṛat | bhavati"  
akṛvibhujitāt ॥ — 2. M "m uktā bhagavān reṇu kumaro ya kṛat" B "bhavati  
reṇu". — 3. M "m mātā bhavanti rājā rājā" BM "jyayasa rājā karttā" M "ro rā-  
jyena bhishikishyati" akṛvibhujitāt "bhavanti rājyena" | — 4. M "dānāni amākaṇi anye-  
nyāpya" B "akṛat sukhishyati | anyā" M "akṛat svapishyati | anyānyāni bha".

6. M "bhavanti di" rājā rājā". — 7. BM "bhavanti (M "vaṇto) rājā karttā" M "yasa  
reṇukumaro teno" kṛ reṇu kṛ "tāi svat | — 8. B "jyasa rājā". — 9. M "bha-  
gavānto ro" mātā tāi" (tāni s". — 10. M "lo bhavanti" ro" B "kṛ bhavanti | ya"  
M "bhavati kṛ". — 11. M "m kumaro rājā rājā" panchahi kṛ "rājā samantagṛhī-  
tāi sukhi bhavanti yajñānāni kṛat mātā | aha kṛat sa reṇukumaro rājā rā-  
jyena bhishikto panchahi bhagavāni amarpito samantagṛhībhātāi kṛat mātā parich-  
rayati | kṛat sa nāma bhavanti mātānāni cātā bhavanti | aha".

12. M "bhavanti mahāgovindāni kṛ" BM "m yasa te aha kṛat rājāni e" M "m kum-  
rāni e" (tāi s". — 13. M "m bhavanti 4yāni kṛ bhavanti ro" B "m bhavanti cātā lo  
bhavanti ro" M "rājā samantagṛhībhātāi kṛ" B "yati | kṛ" M "kṛat sa mātā bhavanti  
yasa" B "nīyā s". — 14. B "m bha" M "yasa" rājānāni s" dātā | B "m am".

16. M "m mātā s". — 16. B "bhavanti li s" M "bhavanti li | s" B "m kṛat rājāni"  
M "govindāni kṛ" B "yasa reṇukūni etāi s".



स्मरति मवां रे[328<sup>h</sup>]णु तं वचनं ॥ एवमुक्ते भवन्तो रेणुराजा तां पट् चक्षिया-  
 नितदवोचत् ॥ अराम्यहं भवन्तो तं वचनं । अथ को पि दानिमिमां महापृथिवीं  
 सप्तधा भाजयिष्यति ॥ एवमुक्ते भवन्तो पट् चक्षिया रेणुं राजानमेतदुवाच ॥  
 अथ को हि दानि भो रेणु तेन भगवता महागोविन्देन अन्यो पण्डिततरो वा  
 5 चक्रतरो वा य इमां महापृथिवीं सप्तधा भाजयिष्यति ॥ अथ खनु भवन्तो रेणु-  
 राजा अन्यतरं पुरुषमामन्त्रयति ॥ एहि त्वं भो पुरुष येन महागोविन्दो ब्राह्म-  
 णस्तेनोपसंक्रमित्वा महागोविन्दं ब्राह्मणं एवं वदेहि । राजा रेणुर्भगवन्तं महा-  
 गोविन्दमामन्त्रयति ॥ साधु महाराजेति स पुरुषो रेणुस्य राज्ञः प्रतियुत्वा येन  
 10 रेणुर्भगवन्तं महागोविन्दं आमन्त्रयति । उपसंक्रमतु मवां महागोविन्दो येन  
 राजा रेणुः ॥ साधूति महागोविन्दो ब्राह्मणः तस्य पुरुषस्य प्रतियुत्वा येन रेणु-  
 राजा तेनोपसंक्रमित्वा रेणुना राज्ञा सह संमोदनीयां कथां संमोदयित्वा सारा-  
 यणीयां कथां व्यतिसारयित्वा एकस्मिन् निषीदि ॥ एकान्ते निषण्णो महागोविन्दो  
 ब्राह्मणो रेणुं राजानमेतदुवाच ॥ इमा भवन्तो महापृथिवीं सप्तराज्यविस्तीर्णा ।

15

दक्षिणेन संक्षिप्ता शकटमुखसंस्थितं ।

अष्टमध्यमं रेणुस्य राज्ञः आसि चतः पुरं ॥

कनिंगानां च अक्षकानां यो . . . . . ।

माहिष्मती च . . . . . सौवीराणां च रोश्मं ॥

1. M 'evam ukte bhavānto re' BM 'shat khatra'. — 2. M 'bhavato tam'. —  
 3. M 'atha kvacit idā imāni' B 'ko ci hi dāni' BM 'thiv sa' M 'dhā bhoja'. — 4. M 'bha-  
 vānto shat khatrayāni renera'. — 5. M 'atha kvacit idāni bho' B 'ko ci hi' M 'rener  
 te' govīdo BM 'thiv sapta dhāya bhā(M 'bho ja'. — 6. M 'bhavānto re' dham āmanātre'.  
 7. M 'govīdo bra' B 'bhagavato' B 'dohi ra'. — 8. M 'r bhagavāntam mahāgo-  
 vīdāntam āmanātrayati | B 'vīdāntam ā'. — 9. M 'hi satpuru' B 'renera' M 'renera rājā  
 pra' yena mahāgovīdo brāhmanā tene' govīdāntam bra' m etad avocāt | . — 10. M 'renera  
 bhavāntam mahāgovīdāntam āmanātrayati | . — 11. M 'kramāta bhavān mahāgovīdo ye'  
 BM 'gubh' ed'.

12. M 'govīdo brāhmanā tasya pu' BM 'alyām katha sāmudayitvā sārāpāni(M 'pa-  
 ni)jāni' M 'ekānte ni' B 'shikā e'. — 13. M 'ekānte nisharṇyo mahāgovīdo bra' re-  
 nera'. — 14. BM 'imāni bhavānto(M 'vānto) na' B 'ptadhā rāje vāstreyāni dakahi'  
 M 'rāje vāstreyāni dakahi'. — 15. B 'dakṣiṇadakāṇi' pā sakatamukhasamsthita' M  
 M 'tamukhasamsthita' a'.  
 16. B 'jāni mi a' BM 'ai aa(M 'am)bhāpa' BM 'raū ka'. — 17. B 'yo tamāni mā'  
 M 'yo tamāni mā'. — 18. BM 'māhi(M 'māhi)shyati ca vartitā M 'rā)imāni sa' M 'gūni  
 ra lokāni B 'kāni mi'.



मिथिषां च विदेहानां . . . अनेषु मापये ।  
वाराणसी च काशियु एत गोविन्दमापिते ॥

अथ खलु भवन्ती गोविन्दो ब्राह्मणस्थां पट चरियां स्वकस्वेषु राज्येषु प्रति-  
ष्ठापये ॥

अचिराभिपिक्ता च पद्मजानः विप्रमेव संनिपतिता येन महागोविन्दो ब्राह्म- 5  
णक्षेत्रोपसंक्रमित्वा महागोविन्दं ब्राह्मणमेतदवोचत् ॥ ओवदतु नो भवां महा-  
गोविन्दो अनुशासतु नो भवां महागोविन्दो यथा च भवां महागोविन्दो रेणुस्त्र  
राष्ट्रः अर्थाधानि समनुशासति तथा रमेषु [339] षट् राज्येषु अर्थाधानि सम-  
नुशासतु ॥ तेन खलु पुनस्तमयेन महागोविन्दो ब्राह्मणः सप्तानां राज्ञां अर्था-  
धानि समनुशासति । सप्त च ब्राह्मणव्रतसङ्ख्यादि मन्त्रां वाचेति सप्त च स्नात- 10  
कव्रतानि मन्त्रां वाचेति । वदतो मे नुवदथ ॥

अपि हि क्षितं ब्राह्मणगृहपतिनो नेमसञ्ज्ञानपदा च महामागं गोविन्दं ब्राह्मणं  
एवं संज्ञानन्ति ॥ पश्चाति आर्यो महागोविन्दो साध्यान्ब्राह्मणाणं महाब्रह्मणा च  
पुनः सार्धं विज्ञेयं मन्त्रिय मन्त्रिय अर्थाधानि समनुशासति ॥ अथोपीत्यनु  
भवन्ती महागोविन्दो ब्राह्मणो । सम क्षित ब्राह्मणगृहपतिनो नेमसञ्ज्ञानपदा एवं 15  
संज्ञानन्ति आर्यो महामागो गोविन्दो साध्यात्पश्चाति ब्रह्मणां महाब्रह्मणा च पुनः  
सार्धं चिन्तयति यान्यर्थाधानि समनुशासति । न खलु पुनरहं पश्चाति साध्यात्

1. BM "dāhānī ca yā anīte" M "ān mānaya B "ye yā". — 2. B "yānī ca" M "rāgānī  
ca" "gānīnīdām āropitānī" | . — 3. M "lāhānīdā gōvīndā brā" B "dāhā kāmīrī" BM "jāhā  
jā". — 5. M "cīdāhānī" "dāhā rājā" "kshīprānī evānī ānīpatitānānī ca mahāgōvīndā  
brāhmanānī tēnā" B "nīpatitānānī yā" M "gōvīndānī brā".

6. BM pravādātū bhavātī mā M "rān mā jhāgōvīndā (M "vān) a" "īn mā bhavātī mā  
(M "rān mā jhāgōvīndā (M "vīndā) yathā" M "bhavān mahāgōvīndā ca "rājānī arthādānī  
samānī" "dānī tēnā" B "dānī" | . — 9. B "rājānī tēnā kha" M "īn mānaya" "gōvīndā  
brā" "rājānī a". — 10. M "rājānī tēnā rājānī a" B "rājānī mānīrājānī rājānī a" M "lāhā  
tānīrājānī rājānī".

11. BM vādātū mā bhavātī B (M "rān āhā" | . — 12. BM "patitānī (M "nā) mānī-  
mājā (M "jā jhāpādānī māhā" B "bhāgō gōvī" M "gōvīndānī brā" "jānīdī B "nā jā". —  
13. M "pāyātī | āryānānī" B "āryā māhā" M "gōvīndā ākshātī māhābhānīnānī pāyātī"  
B "kshānī māhābhānīnānī māhābhānīnānī ca "rājānī dīnīyātī ānīrājānī mānīrājānī  
a" M "rājānī dīnīyātī mānīrājānī mānīrājānī a" B "nā a". — 14. M "īn pānī bhā-  
vātīdā mahāgōvīndā brā" B "hānīnī mā". — 15. M "ānā kī" BM "patitā mā" M "jānī-  
pādā evānī mānīrājānī | āryā māhābhāgō gōvīndā a" BM "rājānī (M "ī" | ) brāhmanānī māhā-  
bhānīnānī" M "rājānī cīnīyātī yā arthādānī" B "yātī yā arthādānī a".

17. M "nā kshānī pānī mānīrājānī māhābhānīnānī rājānī rājānī mānīrājānī a" B "ī  
mahābhānīnānī" "lāhābhānīnānī rājānī rājānī rājānī mānīrājānī a" BM "dānī" | .



- महाब्रह्मणं न च पुनरहं महाब्रह्मणा सार्धं विष्टेयं मन्त्रिय मन्त्रिय अर्धाध्यानि  
समनुशासामि ॥ न खलु पुनर्मे तस्माधु न प्रतिहृत्य यमहं अमृतं अमन्तं यमं  
अधिवासयेयं ॥ अतः खलु पुनर्मे तं पौराणानामाचार्याणां प्रवधानां जीर्णानां  
वृद्धानां महत्तकानां अध्वगतवयमनुप्राप्तानां संमुखाद्वापमानानां । यो चत्वारि  
१० वार्षिकां मासां प्रतिसंन्वीनो कश्चन ध्यानं ध्यायति तं साक्षात् महाब्रह्मा उपसंक्रमति  
यथास्वायं अभिप्रेतो भवति तं वास्य पूजितेन विमर्जयति । यं नूनाहं चत्वारि  
वार्षिकानि मासानि प्रतिसंन्वीनः कश्चन ध्यानं ध्यायेयं सचे तं भगवां रेणुं अनु-  
ब्रूयानाति ॥ एवमुक्ते भवन्तो रेणुरात्रा महागोविन्दं ब्राह्मणमेतदुवाच ॥ तेन हि  
भो महागोविन्द सुखीभव यस्य व कालं मन्यसीति ॥
- १० अथ खलु भवन्तो महागोविन्दो चत्वारि वार्षिकां मासां प्रतिसंन्वीनः कश्चन  
ध्यानं ध्याये ॥ अथ खलु भवन्तो महागोविन्दो ब्राह्मणो चतुर्णां वार्षिकानां  
मासानां अत्ययेन तदहो पोषधेयं चतुर्दशां पौर्णमास्यां शीर्षस्तातो आहतवस्त्रसु-  
विषम्वनिवस्त्रो अन्तरा च वेदिं अन्तरा चापि स्वातशरीरो पटुशिनायां आन्वा-  
नुत्तेपनायां अन[३२१]न्तरहितायां अपि प्रज्वालित्वा आधानां गृहे निषेदि उत्त-  
१० रामुणो ॥ अथ खलु भवन्तो नचिरस्यैव उत्तरातो दिशातो महतो आनीकस्य  
प्रादुर्भावो अभूयि ॥ अद्राक्षीत्खलु भवन्तो महागोविन्दो उत्तरातो दिशातो  
महतो आनीकस्य प्रादुर्भावं वृद्धा च पुनराद्ययाद्भुतं संविपरोमहदृष्टातो अभूयि  
यथापीदं अदृष्टपूर्वं दृष्टाते ॥ अथ खलु भवन्तो महाब्रह्मा नचिरस्यैव उत्तरातो  
दिशातो वेदायतमागत्वा महागोविन्दस्य ब्राह्मणस्योपरिवेदायसमन्तरीचे अस्था-  
२० सि ॥ अद्राक्षीत्खलु महागोविन्दो ब्राह्मणो कर्षं उल्लोकितो महाब्रह्मणं उपरि-

१. M "ta punar utat ab" BM "pam yam abam bha" M "tate asatitatu va" B "vatsyayam  
ru". — 3. B "rutatam | kha" BM "paurāṇānām ācāryāṇām (M "ryāṇām) prāvāṇāṇām pi"  
M "Bakṣiām adhya" BM "ādhimāṇā (M "nā) nātā ya". — 4. BM "śhikāṇām māṇām (M "ā")  
pra "nām ādhyaṇām (M "ā |) tām ab "prata (M "prata) bhavati (M "ā |) tām adya pra-  
cedito yena vatsyayam | .

6. BM "śhikāṇām māṇām (M "āṇām) pra" B "yeyam | ca". — 8. M "bhavāṇā re"  
govindātā bha". — 9. M "govindā sa" BM "yaya ca kha" M "nyam ita | . — 10. M "bha-  
vāṇā mahāgovindā ca "Iha kāmādhyaṇām".

11. M "bhavāṇā m "no caturṇā vā" ho moha" B "dheyaṇā caturṇā paurāṇā-  
māṇām" M "śhādheyam caturdāṇām dāṇā" BM "āhatavācāvatatāvatā onto (M "niva-  
stro aṇṇa) rā ca dāṇā nātā cāṇām āṇā (M "āṇāmāṇām (ya) kṣatāṇām pathakāṇām  
ajā B "āṇā māṇāmāṇām āṇām (M "nāmā) cāṇāmāṇām āṇā prajāṇām dāṇāmāṇām gṛāṇā  
nāṇā". — 15. M "bhavāṇā nātāṇāmāṇām u "dāṇā āṇā".

16. M "bhavāṇā mahāgovindā u" B "paurāṇāṇām" M "nātāṇāmāṇām "ryam ca dāṇā".  
— 18. M "bhavāṇā mahābrāhṇā "ryamāṇām u "govindāṇām bha". — 20. M "ta bhavāṇā



वेदाथसमन्तरीचे मितं वृद्धा च पुनर्येन महाप्रज्ञा तेनांजलिं प्रणामेष्ट्या महाप्र-  
ज्ञायां गाथाये ध्यायति ।

वर्त्तं वा यज्ञं वा द्युति वा किन्तुवममि नारिष ।

अजानन्तो ते पृच्छामि कथं ज्ञानेन ते वर्य ।

एवमुक्ते भवन्तो महाप्रज्ञा महागोविन्दं ब्राह्मणं गाथाये प्रत्यभाषति ।

यं कुमारो ति संजानमि ब्रह्मलोके समातनं ।

देवा पि संजानन्ति एवं एवं गोविन्द ज्ञानघ ।

एवमुक्ते भवन्तो महागोविन्दो ब्राह्मणो महाप्रज्ञायां गाथाये भाषति ।

आसनं उदकं पायं मधुरक्लृप्तं च पायसं ।

प्रतिगृहेहि मे ब्रह्म अयं अमिहरामि ते ।

अथ खलु भवन्तो महाप्रज्ञा महाप्रज्ञायां महागोविन्दं गाथाय प्रत्यभाषति ।

आसनं उदकं पायं मधुरक्लृप्तं च पायसं ।

प्रतिगृह्णामि गोविन्द अयं अमिहरामि मे ।

एवमुक्ते भवन्तो महागोविन्दो ब्राह्मणो महाप्रज्ञायां गाथाये भाषति ।

वृष्टे धर्मे हितायै वा संपरायसुखाय वा ।

कृतावकाशो पृच्छेयं यं मे मनसि प्रार्थितं ।

mahāgovindō hr̥ṣ̥ "ārddha ullo" B "ārddha n" BM "kento (M "kento) mahābrahmāya  
u" M "kāyasm anīhar" prajñam BM "tā mahābrahmāya gā" M "bhāshati" | .

3. BM "pam vā cyatim vā kin (M "kin) ta trau mē" cha 4". — 4. M "ajñānto me pr̥"  
B "na | te". — 5. M "bhavānto me" govindān hr̥ṣ̥ "bhāshati".

6. M "kupa" B "ku" BM "ro ti taṁ jā" M "jñānti | hr̥ṣ̥ BM "naṁ de". — 7. M "de-  
vān pā sanjānamīti" B "ati trau gā" M "govinda jā". — 8. M "bhavānto mahāgo-  
vinda hr̥ṣ̥ BM "pā mahābrahmā (B "jñānti) pām "chati | tatā vā (M "ci) pām vā  
cyatim vā kin trau mē mahābrahmāya (M "nānto) ta pricchāmi katham jñāna te sa-  
yam | aha khalu bhavānto (M "vānto) mahāgovinda (M "vinda hr̥ṣ̥) 4". — 9. M "bhe-  
sm uda" BM "mā pra". — 10. BM "grihāmi me beshmā" M "grāmi aha".

11. M "bhavānto mahābrahmā mahāgātāya paryabhashati" | . — 12. B "naṁ 13. 14  
et 14. M "kūṁ vāpam mahābrahmā" mām pra". — 15. M "grihāmi govinda agam abhā-  
sami te | . — 16. M "vinda hr̥ṣ̥ mahābrahmāya mahābrahmāya gāthā chati | .  
— 17. M "vinda hr̥ṣ̥ mē hi" B "chā vāpam" BM "vānto mām" M "pānti mē" B "khalu  
vā 17".

18. M "kāya priccheyam | pām mē manam pr̥" B "vāpam mē".



एवमुक्ते भवन्तो महाब्रह्मा महागोविन्दं ब्राह्मणं गाथाये प्रत्यभाषति ।

दृष्टधर्मे हितार्थे वा संपरायसुखाय वा ।

कृतावकाशः पृच्छाहि यं भवत्प्रतिप्रार्थितं ॥

अथ खलु पुनः भवन्तो महागोविन्दस्य ब्राह्मणस्यैतदभूषि । प्रवारितं मे खलु  
5 महाब्रह्मणा प्रत्यवाकरणेन किं दानि महाब्रह्माणं पृच्छेयं दृष्टधार्मिकं अर्थमारम्भं  
[330'] उताहो सांपरायिकं । अथ खलु भवन्तो महागोविन्दस्य ब्राह्मणस्यैत-  
दभूषि । अस्ति तावदयं दृष्टधार्मिको अर्थो यमिदं पंच कामगुणानारम्भ । यं  
नूनाहं महाब्रह्माणं सांपरायिके अर्थे प्रश्नं पृच्छेयं । अथ खलु महागोविन्दो  
ब्राह्मणो महाब्रह्माणं सांपरायिके अर्थे प्रश्नं पृच्छे ॥

10

पृच्छामि ब्रह्माणं सनत्कुमारं  
कांक्षी अकांक्षं परिचारियेषु ।  
कथं करो विन्तिकरो किमाचरं  
प्राप्नोति मनुजो ऽमृतं ब्रह्मणोक्तं ॥

एवमुक्ते भवन्तो महाब्रह्मा गोविन्दं ब्राह्मणं गाथाये प्रत्यभाषति ।

15

हित्वा ममत्वं मनुजेषु ब्रह्म  
एकोतिभूतो कश्चणो विविक्ती ।  
निरामगन्धो विरतो मेयुनातो  
प्राप्नोति मनुजो ऽमृतं ब्रह्मणोक्तं ॥

१. B *evaññu u*\* M *atha khala punar bhavaññto mahābrahmanā govīṇḍa brāhmaṇa*\* bhāṣhe.  
— 2. M *dṛṣṭadharmā*\* *sukhāyāni vā* | B *\*kāmāni vā* | — 3. M *\*kāṣṭha prī*\* BM *\*yāñ bhā-*  
*vaññāhi*\* M *\*paritthāya* | — 4. M *\*punar bhavaññto mahāgovīṇḍaṇya brā*\*. — 5. BM *\*ta*  
*māhābrahmanā praṇa*\* B *\*dāotaṇi amāna brāhmanāññi*\* M *\*atthi amāñi manā brāhmanāññi*\*  
*kāṇa artha ārabhiya jāto amā*\*.

6. M *\*bhavaññto mahāgovīṇḍaṇya brā*\*. — 7. M *pravāritam me khalañ vā*\* *dṛṣṭadhā-*  
*dharmikarthā yam i*\* *nānāññi rābhya* B *\*rābhya yam*\*. — 7. BM *\*bhābrahmanāññi*\* M *\*artha*  
*praṇa prī*\*. — 8. M *\*govīṇḍa brā*\* BM *\*ya mahābrahmanāññi* (M *\*ya*) *amāparāyikam*  
*artham pra*\* B *\*ecchamāññi pṛicchā*\* M *\*eccheyam* | — 10. BM *\*am brāhmanāññi amāññi*  
(M *\*am*) *ku*\* B *\*am kākāhi akāññāhi paricāriyeshu ka*\* M *\*am kākāhi akāññāhi paricā-*  
*riyeshu ka*\*.

11. M *kakaroti kām ca karoti amāññi vāro prā*\* B *\*tham karoti mē vāro kām ca karoti*  
*prā*\* BM *\*panti anyo amāññi*\*. — 12. M *evaññu ukta bhavaññto mahāgovīṇḍa mahābrahmanā-*  
*ññi gūṭhā*\* *bhāṣati* | B *\*bhāṣeti* | — 13. B *\*shu brāhmo e*\* M *\*brahmo e*\* BM *\*eva*  
*virikto* (M *\*kte*) |

17. M *\*magāññidhu vī*\* B *\*viratā amā*\* *tā manya amāññi brāhmo*\* M *\*tā manya amāññi*\*.



एवमुक्ते भवन्तो महागोविन्दो ब्राह्मणो महाब्रह्माणमेतद्वोचत् । हित्वा  
ममत्वं ति यद्यं भवन्तो महाब्रह्मणो भाषमाणस्त एतमर्थमात्रानाम यदेकाग्रो च-  
मारस्थानगारिचं प्रव्रजे अत्यं भोगस्कन्धं प्रहाय महान्तं वा भोगस्कन्धं प्रहाय  
अत्यं वा ज्ञातिवर्गं प्रहाय महान्तं वा ज्ञातिवर्गं प्रहाय । उद्धकुलाद्वा नीच-  
कुलाद्वा संभवति अपहृतगृहिव्यञ्जनो संपाटीपावचीवरमादाय शिचति शिचा- १  
पदेषु कायकर्मवाचाकर्मणा समन्वागतो परिगुणेन परिगुणात्रीषो हित्वा म-  
मत्वं ति यद्यं भवन्तो महाब्रह्मणो भाषमाणस्त एतमर्थं जानाम । एकोतीमायं  
भवन्तो महाब्रह्मणो एतमर्थमात्रानाम । यदिहेकाग्रो वितर्कविचाराणां व्युत्प-  
न्नादध्यात्मसंप्रसादाच्चेतस एकोतीमावाद्वितर्कमविचारं विवेकज्ञं प्रीतिमुखं प्रथमं  
ध्यानमुपसंपद्य विहरति एकोतीभूतो ति यद्यं भवन्तो महाब्रह्मणो भाषमाणस्त १०  
एतमर्थमात्रानाम । कश्चणो विविक्तो ति यद्यं भवन्तो महाब्रह्मणो भाषमाणस्त  
एतमर्थमात्रानाम । यदिहेकाग्रो कश्चणापरेण चेतसा एकान्दिशां स्फुरित्वोप-  
संपद्य विहरति विपुलेनमुद्रतेन अद्वयेनाप्रमायेनावेरेणाध्यावाधेन तथा द्वितीयं  
तथा तृतीयं तथा चतुर्थमिति ऊर्ध्वमधो तिर्यक्सर्वेहि सर्वचताये सर्वाधनं लोकं  
स्फुरित्वोपसंपद्य विहरति कश्चो [330] विविक्तो ति यद्यं भवन्तो महाब्रह्मणो १३

१. M "bhavānto mahāgorito brā" B "hābrāhmano" M "brahmanas". — १. B "tā  
mamatyeti yam yam bhavānto mahābrāhmano" M "tā mamatyeti yam ya dīvamānto mahā-  
brāhmano" etam artham ājñānaṁ | yathedatā ekanyo १" B "jāna yadai" BM "je anāpātā  
līngakandharā(M "skandharā) pra(B "prahāyama)bhāya mahāntā(M "hāntā) ११ bha-  
gaskandharā(M "skandharā) prahāya(B "ya |) alpaṁ १२ jñā" M "jānāyamaṁ prahāya ma-  
hāntā १३ dūaku" B "prahāya uro". — ३. BM "kalā(M "le) १४ ulakulā(M "le) १५  
sambhavarati | (B "6) १" gribhāyamaṁ(M "janā) १६ १७ B "rā samatāgato" BM "co-  
ddho ji" M "jīvo hitānto mamatvan ti | vāyam apī madantā | vāyam apī mahābrāhmano"  
B "hitā mamatva ti " hābrāhmano" etam artho jānāna ekā".

७. B "bhavānto hā" M "bhavānto bhavānto mahābrāhmana" B "hābrāhmana" tam artham  
ājñā" M "tam artham jā". — ८. B "hākatya vīlakavīcā" M "camā adhyānamāntā"  
B "dāc caitā" M "bhavānto vīlakavīcā vīcā" hāntā | sambhānto na vāyam bhavānto  
mahā" B "hāntā | skandharā " hābrāhmana" tam artham ājñāna १२" M "tam artham  
jñāna १३".

११. M karōṇo vīnuktā vāyam bhavānto mahābrāhmanasya १" B "rūpa vīnuktā " hā-  
brāhmana" BM "tam artham ājñā". — १२. BM "hākatya(M "tya) karā(M "pā) pāna na  
ce (M "pāna na ca) lāya ekā dīpā sphāritā(M "kā dīpā sphāritā १३) pānāpāya  
vīharati | vīpāna madga " pramānamāntā(M "nāntā) pānāntā(M "nāntā) na tāntā  
vī" rīham itī madāntā १४ (M "nāntā) १५ lāya १६ १७ M "rāntāntāntā  
1०" B "sāntādyati vīha" BM "rūpa vīnuktā ti vāyam bhavānto(M "vāntā) mahābrāhmano  
hā" B "rīham ājñāna āntā" M "rīham āntā āntā".



भाषमाणस्य एतमर्थमाजानाम ॥ निरामगन्धं यद्य भवन्तो महाब्रह्मणो भाषमा-  
णस्यार्थं न जानाम ॥

के आमगन्धा मनुजेषु ब्रह्म  
एतं न विन्दे तदीर ब्रह्म ।  
येनावृता वारिवहा कुक्षु  
आपायिका निर्वृता ब्रह्मलोके ॥

एवमुक्ते महाब्रह्मा महागोविन्दं ब्राह्मणं नाद्याये प्रत्यभाषति ॥

क्षोधी मृषावाद कथंकथा च  
..... अतिमानो..... ।  
रैर्या च हिंसा परवादरोषणा  
ते आमगन्धा मनुजेषु ब्रह्म ।  
येनावृता वारिवहा कुक्षु  
आपायिका निर्वृता ब्रह्मलोके ॥

एवमुक्ते भगवाच्चहानोविन्दो महाब्रह्माणमेतदुवाच ॥ आमगन्धो ति यद्य  
भवन्तो महाब्रह्मणो भाषमाणस्य एतमर्थं जानाम ॥ तं न मे शक्यमगारम-  
धावसता एकान्तसंनिहितं एकान्तानवर्थं एकान्तपरिशुद्धं पर्यवदातं च ब्रह्मचर्यं  
चरितुं । अल्पकं जीवितं समशीयो सांपरायः नास्ति जातस्त्वनरणं तस्मान्मद्यातन्त्रं  
मन्त्रं बोध्यं कर्तव्यं कुशलं कर्तव्यं ब्रह्मचर्यं न किञ्चिद्विषये पापं धर्मं करणीयं ॥

१. M ātmagatīdhaṁ yajñaṁ bhavaṁto mahābrāhmaṇasya bhāṣaṁmāṇasya B "hābrāhma  
bhā" BM "rīhāṁ jānāma e". — 3. B eke 2. M eto ātmagatīdhaṁ yajñaṁ B "ātm brā-  
hmaṇa evaṁ na" M "ātm brāhmaṇa eva na rīhāṁ tad evaṁ kṛhī B "d vira kṛhī mo". —  
5. B manāṁ M yajñapūta pāripahā BM "kukkula" M "āyāpikā".

7. M evaṁto nakte mahābrāhmaṇa mahāgovindān bhā B "kte mahābrāhmaṇa" rīhā  
bhā. — 8. BM "tā e kariyāṁ ātmāno Ṭ ātmā M "nakte nī ātmā" i". — 10. BM ā-  
śyaṁ bhāṁ e pa B "pā eto ātmagatīdhaṁ manā" M "pā ya to ātmagatīdhaṁ manāṁ  
brāhmaṇaṁ B "brahṇa ya".

12. M yajña nirvṛtā 14. BM "kukkula" M "pāpikā" B "evṛtā bhā". — 14. M evaṁto  
n "govindā mahābrāhmaṇa" B "nā mahābrāhmaṇa" M "tad avocāt i". — 14. M ātm-  
gātīdhaṁ ti BM "bhavaṁto M "rīhāṁ) mahābrāhmaṇa" nāma tuṁ. — 15. M tuṁ te mo  
nā ekāntasālikhitaṁ prīkātāṁ suvṛyāṁ kṛtāpari B "nā ekāntaṁ evādi " dyaṁ  
kṛtāpariṣu" M "evāvadātāṁ bhā" B "tuṁ e".

17. BM āpākaṁ M "jivitaṁ ga" BM "nāyāṁ sāmīparāyāṁ (M "ya) nādi (B "ālmāṁ)  
14. M "nādi jivāyāṁ nāmīparāyāṁ bhāṁkartaṁ bhā B "evāṁ na kīlāṁ".







एवमुक्ते पंचशिख रेगुराजा महागोविन्दं ब्राह्मणं गाथाये प्रत्यभाषति ॥

अमनुष्यो कथं वणो किं वा अर्थं अभाषत ।

यस्य वाचं युत्वा जहासि अस्माकं गृहं च केवलं ॥

एवमुक्ते पंचशिख महागोविन्दो ब्राह्मणो रेगुराजानं गाथायध्याभाषति ॥

5 सर्वतो यष्टुकामस्य उपयुक्तस्य मे सतः ।

अपि प्रज्वालितो आसि कुशवीरपरिच्छदो ॥

ततो हंमि प्रादुरङ्ग ब्रह्मा लोके सनातनो ।

यस्य वाचं युत्वा जहामि युष्माकं गृहं च केवलं ॥

एवमुक्ते पंचशिख रेगुराजा महागोविन्दं ब्राह्मणं गाथाये प्रत्यभाषति ॥

10 अहं धाम वर्यं भवतो यथा गोविन्दो भाषति ।

अमनुष्यवचनं युत्वा कथं वर्तमं अन्यथा ॥

अन्यापि वचना मयां महागोविन्दो कुशलानि येव आपिचति । या च भवतो गोविन्दस्य गतिर्भविष्यति सा अस्माकं अपि गतिर्भविष्यति ॥

यथा आकाशे विमली गुहो वेदलियो मणिः ।

15 एवं गुहो चरिष्यामि गोविन्दस्नानुग्रामने ॥

एवमुक्ते पंचशिख महागोविन्दो ब्राह्मणो रेगुराजानं गाथामिरध्यभाषति ॥

सचेज्जहस्य कामानि यच्च रक्ताः पूथञ्जनाः ।

शर्मा भवेद्गुहोमदय चान्तीवत्समाहिता ॥

1. M "govindān brā". — 2. M "kiñ vāmartham" BM "shatī |". — 3. BM "yasya tvam vacanān gru" B "tvā jānmi amā" M "tvā amākañ gṛihako". — 4. B "gāthāyā" M "gāthāye adhya". — 5. B "sarva te yashṭu" M "sarva te yashṭukāmasya unavanta" B "māya oparu" M "satām | B "satā u".

6. B "u kāmā" M "calāsmari-dā |". — 7. B "hañ pi prā" BM "r ahi brahmano " nā-tannā |". — 8. BM "yasyāhañ vacanān gru" M "amāka gṛi". — 9. M "evamān u " gūyātā mahāgovindā brā". — 10. M "dhāmeti rāyān" B "yām bhagavato" M "te yabhā govindā brā" B "vinā bhā".

11. BM "vacanān (M "cato) bhā" M "govindā kuṣaleṇa evañ 4" B "kuṣaleṇa ya " ti 54". — 12. M "rā ca bhagavato govindāya gatiḥ bhaviṣyati |". — 13. BM "kāya vi" B "dīho ruti" M "dīho ca rocire māyā |". — 14. M "govindāyā".

15. M "gikho mahāgovindā brā " rāyām rā". — 16. M "mānī yatra caktā ppi" B "mānī pūdrā caktā ppi" BM "thakjanāh sa (M "ca)". — 17. B "santān" M "va dīrīdā" B "d dīrīdā bhā" M "the khañtīcarasamāhitā |".



एष मार्गो ब्रह्मपुरी एष मार्गः सनातनः ।

सर्वमविशिष्टिराख्यातो ब्रह्मलोकोपपत्तये ॥

अथोपीत्यनु पंचशिक्ष ते षड्राजानो महागोविन्दो ब्राह्मणो चत्वारस्त्राननारि-  
रियं प्रवक्षिष्यतीति । ते चिप्रमेव संनिपतेन्तुः ॥ अथ खलु पंचशिक्ष महागोवि-  
न्दो ब्राह्मणो येन ते षड्राजानस्तेनोपसंक्रमित्वा तां षड्राजां एतद्वोचन् ॥ एतु १  
भवन्तो एतु भवन्तो अन्यं दानि आचार्यं पर्येष यो वो स्वस्वके (33) ॥ पुं राज्येषु  
अर्थाणि समनुशासिष्यति ॥ तत्कस्य हेतोः ॥ प्रवक्ष्याम्यहं चत्वारस्त्राननारि-  
रियं ॥ श्रुतं हि मया महाब्रह्मणो समुखादामगन्धं मायमाश्रय ॥ तं न शक्यं  
अगारमध्यावसता एकान्तसंनिवृत्तमेकान्तानवधं परिशुभं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं च-  
रितुं चत्वं जीवितव्यं वसनीयो संपरायो नास्ति वातस्यामर्यं तस्माद् आतव्यं १०  
प्राप्तव्यं बोद्धव्यं कुशलं चरितव्यं ब्रह्मचर्यं न च किंचिद्विद्ये पापं कर्म वर्तव्यं ॥

अथ खलु पंचशिक्ष तेषां यथां राज्ञामेतदभूषि ॥ ब्राह्मणा हि नामिते भोग-  
सुखा भवन्ति । यं नूनं वयं महागोविन्दं ब्राह्मणं भोगेहि उपनिमन्त्रयेम ॥ अथ  
खलु पंचशिक्ष ते षड्राजानो महागोविन्दं ब्राह्मणं भोगेहि उपनिमन्त्रेन्तुः ॥ संवि-  
द्यन्ति मो महागोविन्दं रमेषु षड् राज्येषु प्रभूता मानुष्यजा भोगा धार्मिका १५  
धर्मलब्धा धार्मिकेन वनेन अभिसाहता अभिसमूहा ततो भवां महागोविन्दो  
धनमादियतु मा भवां महागोविन्दं चत्वारस्त्राननारिं प्रव्रजतु ॥ एवमुक्ते पंच-

1. B "hmapare a" M "hmapare eta mape amantitarañi B "amantitarañi a". —

2. BM "rmañāññhiñ ākhyā B "khyāto) lra" M "lōkapepottāye | . — 3. M "cīkha te shat  
rājāto mahāgovindō brā". — 4. M "satīmāmatetū | B "tatūñ | . — 5. M "pañca-  
cārīñ mahāgovindō brā" B "brāhman yo" M "ta shat rājāto tona " d rājānam eta" B "d  
rājā eta". — 6. B eta bhavanto eta bhavanto a" M etra bhavānto yota bhavāntāñ | dāpi  
bhavya yaryepatāñ BM "yo rā svaka" M "keñu arthārthāñi " cāññi | .

7. M "yā brāhmanāñ satī" B "bhābrāhmanāñ satī" M "d ānagovindā bhāvamā" BM "ca-  
rya satī". — 8. M tatū me gūkāmā āgāmyārīyāñi agā" B "kyāñi nagā" M "dhyāvatāñ  
ekāntānāññi" M "kāññāññā" BM "tatū (M "ta) alpe jīvatāyāñi B "ryāñi | ) gūñāññāñi  
satī" M "gūñi tasyā jīvatāyāñi prā" B "nāññi dhyāvatāñi prā" ryāñi ca me kīññi" M "ryāñi  
ca | ca | kīññi " paññi kārīryāñi | .

9. M "rājāññi jātāñ a". — 10. M "hmapare hi " bhavāññi | . — 11. M "satī caryāñ  
mahāgovindā brāhmanāñ bhagvā upanīmatāññi | B "cīññi brāhmanāñ bho". — 12. M etra  
khala paññi" B "cīññi te" M "govindāññi brā" nīmanīratāññi | B "nīratāññi | . — 13. M satī-  
vidyāññi bho mahāgovindō i" M | mīññi " bho dhyāvatāññi bho" BM "bho dhyāvatāññi bho  
mā (M "mā) dhyā" M "dhyā tatāñ bhavāññi mahāgovindō dhyāññi ādīyā " govindā āgāmyārī-  
yāñi".

14. B "cīññi me" M "govindō brā" d rājāññi eta" B "d rājāññi eta".



शिव महागोविन्दो ब्राह्मणो यदात्रां एतदवोचत् ॥ संविद्यन्ति खलु भवन्तो  
अस्माकमपि प्रभूता मानुष्यका भोगा धार्मिका धर्मनन्दा धार्मिकेन वनेनाभिसा-  
हता अभिसमुदा तानपि चाहं अपहायागारस्थानगारियं प्रव्रजिष्यं ॥ तत्कस्य  
हेतोः ॥ सुतं हि महाब्रह्मणः संमुखादामगन्धं भाषमाणस्य । तं न शक्यं अगार-  
5 मध्यावसता एकान्तसंनिवृत्तं एकान्तानवद्यं परिशुष्यं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं चरितुं  
अल्पकं जीवितकं गमनीयं सांपरायं नास्ति ज्ञातस्थानरणा तस्याज्ज्ञातकं प्राप्तकं  
बोधकं कर्तव्यं कुशलं चरितव्यं ब्रह्मचर्यं न किंचिज्जोके पापं करणीयं ॥ अथ खलु  
पंचशिख तेषां यथां राज्ञामेतद्भूषि ॥ ब्राह्मणा हि नाम एते स्त्रीनुज्या भवन्ति ।  
यं नूनं पयं महागोविन्दं ब्राह्मणं स्त्रीभिरुपनिमन्त्रयेम ॥ अथ खलु पंचशिख  
10 यदात्रां महागोविन्दं ब्राह्मणं स्त्री[339']भिरुपनिमन्त्रेभुः ॥ संविद्यन्ति सो  
महागोविन्द रमेभु बहु राज्येषु प्रभूता स्त्रियः प्रासादिका दर्शनीया अशुद्रावकाशा  
परमया शुभवर्णपुष्कलतया समन्वागता ततः भवां महागोविन्दो स्त्रियः आदितु  
मा भवां गोविन्द अगारस्थानगारियं प्रव्रजतु ॥ एषमुक्ते पंचशिख महागोविन्दो  
ब्राह्मणो तां बहु राजां एतदवोचत् ॥ संविद्यन्ति खलु भवन्तो अस्माकमपि यत्वा-  
15 रिशत्सदृशीयो भार्या प्रासादिका दर्शनीया अशुद्रावकाशा परमया शुभवर्णपुष्क-  
लतया समन्वागता ता पि चाहमपहाय अगारस्थानगारियं प्रव्रजिष्यं ॥ तत्कस्य  
हेतोः ॥ सुतं हि ब्रह्मणो संमुखादामगन्धं भाषमाणस्य । तं न शक्यमगारमध्या-  
वसता एकान्तसंनिवृत्तं एकान्तानवद्यं परिशुष्यं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं चरितुं अल्पकं

1. B 'avidya' M 'auvidyanti' khalo bhavanti a' B 'bhogā dharmika dharmā' BM 'ka-  
leśa' (M 'lo) bhikṣitā abhivṛtā' M 'bhya agārya' B 'bhayagāryā' M 'jishyati | —  
4'. BM 'hābrāhmaṇa' (M 'pa) satī' M 'd ānagaṇiḥṣaṇi bhā' BM 'sya tatī'. — 4'. M 'ta-  
na' BM 'dhyāvatā' (B 'to |) ekānta' (M 'kānta) satīkṣitā ekānta' (M 'kāntā) para-  
dyā' M 'satīparāya nātī jātamarāyaṇi tasyā jātāryaṇi prā' B 'satī tātāryaṇi prā' ryaṇi  
na hi na hi kin'.

7. M 'pikho teshāṇi bharyā dātān eta' B 'rājāṇi eta' BM 'ahi brā'. — 8. M 'bha-  
vanti | . — 9'. M 'nīmāṇi vāyaṇi mahāgovindāṇi brā' BM 'bhā āpa' M 'niyātā-  
ryaṇa | . — 9'. M 'śhaṇ rājāno mahāgovindāḥ' B 'd rājāno mahārājāno mahāgo'  
BM 'bhā āpa' M 'nīmāṇi vāyaṇa B 'nīrāyaṇi | . — 10. M 'auvidyanti mahāgovindā-  
i' BM 'bhāṇi prā' M 'pā parvāya cu' tatāya na' B 'samatāya' M 'tāḥ bhavāno mahā-  
govindā stīya bdiyāno mātī bhavāno mahāgovindā agānagāri' B 'agāryā' rājito | .

13. M 'rājāṇa a' B 'śhaṇ rājāṇa a'. — 14. M 'auvidyanti' bhavanti a' rājāno  
na' rājāya cu' gātā pi cāhaṇi āpa' M 'gātā pi cāha | agāryā' BM 'jishyanti | .

17'. M 'pratyā tatī hi mayā brāhmaṇaṇi satī' B 'hi brāhmaṇaṇi satī' M 'd ānaga-  
ṇiḥṣaṇi bhāvatā' B 'gānāḥ bhā' BM 'pāya tatī'. — 17'. M 'taṇ na dyāyaṇi  
agā' dhyāvatāṇi ekāntaṇi satī | kṣitāṇi ekāntānādyāṇi' B 'satī ekāntaṇi satīkṣitāṇi |  
ekāntā' jātāryaṇi nāmāni' M 'gānāṇi nātī' brāhmaṇaṇi' B 'lokaṇi pā'.







हि महागोविन्द प्रतिपालेहि परमासां चावश्यं स्वस्वकेहि राज्येहि पुत्रधातृकां  
 स्थापयित्वा आगमिष्यामः । एवं सर्वं कर्तव्यं देवानां पंच मासां चत्वारि मासां  
 त्रीणि मासां द्वे मासां एकमासं याव वयं स्वस्वकेहि राज्येहि पुत्रधातृकां स्थाप-  
 यित्वा आगमिष्यामः या च भवती महागोविन्दस्य गतिर्भविष्यति सा चास्माकं पि  
 5 गतिर्भविष्यति । एवमुक्ते पंचशिख महाब्राह्मणो महागोविन्दस्य पद्माक्ष एतद-  
 वोचत् । अतिचिरं खल्विदं भवन्तो यमिदं अर्धमासं प्रव्रजिष्यामि अहं अमा-  
 रस्यानगारिण्यं । तत्कस्य हेतोः । युतं हि ..... पापं कर्म करणीयं । एवमुक्ते  
 पंचशिख ते पद्माक्षो महागोविन्दं ब्राह्मणमेतदवोचत् । तेन हि नो महा-  
 गोविन्द प्रतिपालेहि सप्त दिवसानि यावश्यं स्वस्वकेहि राज्येहि पुत्रधातृकां  
 10 स्थापयित्वा आगमिष्यामः या च भवती गोविन्दस्य [333] गतिर्भविष्यति सा  
 अस्माकमपि गतिर्भविष्यति । एवमुक्ते पंचशिख महागोविन्दो ब्राह्मणस्य पद्-  
 माक्षमेतदवोचत् । अल्पं खल्विदं भवन्तो यमिदं सप्त दिवसानि तेन हि  
 भवन्तो सुखीभवथ दस्तेदानि कालं नम्यथ ।

अथ खलु पंचशिख महागोविन्दो ब्राह्मणो येन तानि सप्त ब्राह्मणमहाशाल-  
 15 सहस्राणि सप्त च स्नातक्यताणि तेनोपसंक्रमित्वा एतदवोचत् । एतु भवन्तो  
 एतु भवन्तः अन्यं दानि उपाध्यायं पर्वण्यं यो यो मन्त्राणि वाचयिष्यति । प्रव्र-  
 जिष्याम्यहं अमारस्यानगारिण्यं । तत्कस्य हेतोः । युतं हि मया महाब्राह्मणो  
 संमुखादामगन्धं भाषमाणस्य ..... पापं कर्म करणीयं । एवमुक्ते पंचशिख

2. M "triji mahār dōe māsa ekamāsadāni yāvād vayasā" B "ahyāmāh | yā" M "ahyāms |  
 yāvād bhavānti mahāgovindā" U | "so ekamākam api" B "vishyati o". — 5. M "amāms u"  
 B "gāha mahābrāhma mahāgovindas tām" M "gāha mahābrāhmanas tām āha | rājāni  
 eta".

6. M "khalvodañ bhavānti ya" jishyāmyaham". — 7. M "hi tayā" BM "hābrāhmanah  
 (M "ya) amāms" ganidhā bhā" M "cakyañ agāram ahyā" tā ekamāsamāni" ekamāsa-  
 dyam" Ipañ "akūparāyamāni tamā" gāhāni avatitavyam bhā". — 7. M "govindāni brā-  
 hmanasam" — 8. M "ho govindā pra" BM "lāhi yāvād va(M "d dha)yam" M "nāhi  
 yāvād bhagavato govindānya gatir bhavishyati | so lokam api".

11. M "govindāni bhā" āha atri" B "āha khalvātri". — 12. M "trijāni bhagavato ya" BM "so-  
 hā di" M "hi bhavānti sukhlbhavagha yasya idānti tā". — 14. M "govindāni brāhmanā ya"  
 B "ndā brāhmanā ya" eta vocat | . — 15. M "etu bhavānti etu anyadāpi u" B "etu bhavato  
 etu bhavāni anyā dāni u" ryopāthā" M "ryopāthā yāpa amātrāni vā" B "nātrāni vā".

16. B "yāni ta". — 17. BM "hābrāhmanah so(B "ya amā)ms" M "d āmagatāni bhā"  
 B "ganidhāni bhā" kyañ agāramādyā vasa" M "astā ekamāsamālikhitañ | ekamāsamā-  
 vadyam" BM "akūparāya nāni jātayā" M "ya jātayāni(M "nāni |) tamā" M "bhavānyam  
 karitavyam brāhmanasavyam caritavyam na kiñ" pāpam karānyam | . — 18. BM "lāhi  
 (M "d) lāhi vā sapta(M "sāni sapta) vā" M "govindāni bhā".



तानि च सप्त ब्राह्मणमहाज्ञानसहस्राणि सप्त च स्नातकशतानि महागोविन्दं ब्राह्म-  
णमेतद्वोचत् ॥ मा भवां गोविन्दो अमारस्थानमारियं प्रव्रजतु प्रव्रज्या हि  
नामैषा ते महागोविन्द अल्पार्थिका च अल्पभोगा च अल्पेष्टाश्वा च अल्पानुग्रहा  
च ब्राह्मणं पि नामैतं नो महागोविन्द महाधैर्यं च महाशान्तं च महेशास्त्रं च  
महानुग्रहं च ॥ एवमुक्ते पंचशिख महागोविन्दो तानि च सप्त ब्राह्मणसहस्राणि  
सप्त च स्नातकशतानि एतद्वोचत् ॥ मा भवन्तो एवं वदित्वा प्रव्रज्या हि नामैषा  
भवन्तो महर्द्धिया च महाशान्ता च महेशास्त्रा च महानुग्रहा च ब्राह्मणं पि नामैतं  
भवन्तो अल्पार्थियं च अल्पजानं च अल्पेष्टाश्वा चाल्पानुग्रहं च यं पि ताव भवन्तः  
किंचित्संजानन्ति सर्वन्तं अस्माकमेव निदानं ॥ एवमुक्ते पंचशिख सप्त ब्राह्मणस-  
हस्राणि सप्त च स्नातकशतानि महागोविन्दं ब्राह्मणमेतद्वोचत् ॥ एवमेतं नो 10  
उपाध्याय एवमेतं प्रव्रज्या नामैषा महर्द्धिया च महाशान्ता च महेशास्त्रा च महा-  
नुग्रहा च ब्रा[333<sup>4</sup>]ह्मणं पि नामैतं नो उपाध्याय अल्पार्थियं चाल्पजानं  
चाल्पानुग्रहं च यं पि तावदयं किंचिदाजानाम सर्वन्तं ततोपध्याय निदानं या  
च भवन्तो उपाध्यायस्त गतिर्भविष्यति सा अस्माकमपि गतिर्भविष्यति ॥ एवमुक्ते  
पंचशिख महागोविन्दो ब्राह्मणो तानि च सप्त ब्राह्मणमहाज्ञानसहस्राणि सप्त च 15  
स्नातकशतानि एतद्वोचत् ॥ तेन हि भवन्तो सुखीभवन्त्यस्येदानीं धामं भव्यम् ॥

४. M "etam govindam agatam" BM "jja hi namasatam(M "etam) in mahagovindam  
(M "vinda) alpārthikā(M "ka) ca alpabhogā ca alpēṣṭāśvā ca alpānuṅgrhā  
ca brāhmaṇānyasāṁ(M "bhavaṁ) hi nāma(M "nāma)am" M "lho mahā lho govindam  
maharṣṭhikāṁ ca mahāśāntāṁ" B "vindaṁ maharṣṭhikāṁ ca mahāśāntāṁ ca mahā" M "na-  
grahāṁ ca [ ] B "etam ca [ ] . — 5. M evam u "jha mahagovindam tā" manuka".

6. M mā bhavaṁto evam carishyatha pra" B "evam carishyā" jja hi namasatam" M "jja  
hi namasatam bhavaṁto maharṣṭhikā yavat mahāśāntāṁ ca mahāśāntāṁ ca mahāśā-  
ntāṁ hi nā" B "evam hi nā" M "bhavaṁto alpārthikāṁ ca alpabhogāṁ ca alpānuṅgrhā  
alpānuṅgrhā ca( ca ca ?)-jha jha" B "lho ca alpānuṅgrhā ca" M "bhavaṁto lho" jha  
satam" Lam satam hi". — 9. M "pi apā ca alākāṁ" govindam hi". — 10. B evam  
etam lho upādhyāya evam etam lho pra" M "evam etam lho prajā māha mahar-  
ṣṭhikā ca mahāśāntā" B "lho upādhyāya maharṣṭhikā" M "lho ca mahāśāntā ca hi"  
B "bhavaṁ hi nāma" M "jha dā lho nāma upādhyāyaṁ nāmaṁ yavat bhavaṁto lho  
upādhyāya alpārthikāṁ alpā" lpaṁsatam ca ja pi lha satam kṣitām jhaṁto carish-  
yatham lhaṁsatam etam tam upādhyāya hi" B "evam tam upādhyāya" M "dānaṁ [ ]-  
vaca(?) bhavaṁto upādhyāya nāmaṁ yavat bhavaṁto upādhyāyaṁ gatiḥ bhavaṁto [ ]  
cānuṅgrhāṁ piṭā gatiḥ lha" B "dānaṁ jha bhavaṁto upādhyāyaṁ gatiḥ bhavaṁto [ ]  
evamāṁto api".

14. M "govindam brāhmaṇa" bhavaṁto".

16. M "bhavaṁto u " lha [ ] jha lha lha" B "dāna lha manuka" [ ] .







ब्राह्मणमहाशास्त्रसहस्राणि सप्त च स्नातकशतानि अनुग्रहेभ्यः ता चत्वारिंशत्स-  
दृशीयो भार्यायो अनुग्रहेभ्यः च पुनर्वादो अन्वाये वेत्तानिकाये जगताये ॥  
सा अभूयि परिया अनेकमता अनेकसहसा ॥

महामोविन्दो खलु पुनः पंचशिख ब्राह्मणो बाहिरको कामेषु वीतरामो सो  
ब्रह्मलोकसहस्रताये आवकाणां धर्मं देशयति ॥ ये खलु पुनः पंचशिख महामो-  
विन्दस्य ब्राह्मणस्य आवकाः सर्वेण सर्वं धर्मं देशितमावाप्तानि ते ब्रह्मलोकसह-  
स्रताये उपसंपद्यन्ति ॥ ये खलु पुनः पंचशिख महामोविन्दस्य ब्राह्मणस्य आवका  
न सर्वेण सर्वं धर्मं देशितमावाप्तानि ते कामाचरेषु देवेषूपपद्यन्ति ॥ अथेकता  
चतुर्मेहाराजकायिकानां सहस्रताये उपपद्यन्ति अथेकता त्रयस्त्रिंशानां देवानां  
अथेकता ग्रामानां अथेकता तुषितानां अथेकता निर्मास्यरतीनां अथेकता 10  
परनिर्मितवज्रवर्तीनां देवानां सहस्रताये उपसंपद्यन्ति ॥ ये खलु पुनः पंचशिख  
स्त्रियो वा पुत्र्या वा महामोविन्दे ब्राह्मणे पश्यचित्तानि आवक्षेयु चास्य ते कायस्य  
भेदात्परं मरणादयावदुर्गतिविनियतं नरकेषूपपद्यन्ति ॥ ये खलु पुनः पंचशिख  
स्त्रियो वा पुत्र्या वा महामोविन्दे ब्राह्मणे चित्तानि आवक्षेयि चास्य ते  
कायस्य भेदात्परं मरणात् मुक्तिं स्वर्गं कायं देवेषूपपद्यन्ति ॥ यं खलु पुनः पंच- 13  
शिख महामोविन्दो ब्राह्मणो ग्रामं वा निगमं वा उपनिषाद्य विहरति तत्रापि  
भवति राजा वा राष्ट्रस्य देवो वा गृहपतिश्चाये ब्रह्मा वा ब्राह्मणानां ॥ यत्रापि  
निष्कृष्टमार्गं प्रतिपद्यति तत्रापि भवति राजा वा राष्ट्रस्य देवो वा गृहपतिश्चाये  
ब्रह्मा वा ब्राह्मणानां ॥ अपि हि त्रितं ब्राह्मणगृहपतिश्च निगमवानपदा उत्स-  
लिता इमं उदानमुदानयन्ति ॥ यमस्तस्य आर्यस्य महामोविन्दस्य नमो आर्यस्य 20  
सप्तपुरोहितस्य ॥

6. M 'ya abhūti | pa' B 'riho anekāṣa' M 'catā anekāṣa' BM 'arāṣi ma'. — 7. M 'ho-  
gorāṣa kha' B 'udo || kha' M 'go sa bra' B 'loka sa' BM 'grāvakāṣa dha'. — 8. M 'puna  
pari' gaurāṣaṣaṣa bra' grāvakā sarva' catā jāmāṣa te' B 'jāmāṣa ājā' M 'saṁpadyasāṣi |

7. M 'gaurāṣaṣaṣa grāvakā sarva' B 'grāvakāṣa sarva' M 'jāmāṣa | te' B 'jāmāṣa | te'  
M 'śāṣapadyasāṣi | . — 8. M 'yikāṣaṣi śāṣarāṣaṣa upapadyasāṣi | apyākāṣa te'  
BM 'jāmāṣa śāṣarāṣaṣa apyākāṣaṣi (M 'kanyā) yāmāṣaṣi tūṣāṣaṣaṣi apyākāṣaṣi nirmā-  
sāṣi (M 'kanyā nirmāṣarāṣi) apyākāṣaṣi (B 'jāmāṣa) para' M 'saṁpadyasāṣi | .

11. M 'cikha strīṣa' BM 'puraṣa vā mahā' M 'gaurāṣa bra' B 'udo kaurāṣa'  
M 'no kaurāṣa' śāṣarāṣaṣa kī' B 'śāṣarāṣa kī' M 'śāṣapadyasāṣi | . — 13. B 'ci-  
kho strī' M 'cikha mahā' (L. 15) B 'puraṣa vā mahā' 'no rāṣa'. — 15. M 'gaurāṣa  
bra' 'aparigra' BM 'raṣi (M 'ti |) tatra ca bhavati rāṣi (M 'jo) vā rāṣaṣa' M 'puri bra-  
hmanā vā brahmanāṣa vā apī hi' (L. 19) B 'kīṣa brahmanā vā brahmanāṣa |

17. B 'dyati | tatāpi' patika vā bra' 'māṣa vā apī'. — 19. B 'kati | bra' 'māṣa'  
M 'janam uddharam uddharyasāṣi | . — 20. M 'gaurāṣaṣaṣa tatra apyā' BM 'kaurāṣa |



हृदयचोचद्वयवान् राजगृहे विहरन्तो गृध्रकूटे पर्वते ह्मस्मिंश्च पुनर्व्याकरणे  
भाष्यभागे पंचशिखस्त गन्धर्वपुत्रस्त विरजं विगतमलं धर्मेण धर्मचक्रुर्विशुद्धं आप्त-  
मनः पंचशिखो गन्धर्वपुत्रो भगवतो भाषितमभ्यनन्दे ॥

भगवानाह ॥ स्वात्पुण्य पुनर्मिचवो युष्माब्जमेवमस्त्रादयः स तदा महागो-  
विन्द नाम ब्राह्मणो अभूयि । न खल्वेतदेवं द्रष्टव्यं । तत्त्वम् द्वितोः । अहं स  
मिचवः तेन कामेन तेन समयेन महागोविन्दो नाम ब्राह्मणो अभूयि । तदापि  
मया प्रव्रजितेन महाजनकायो अनुप्रव्रजितो । एतरहि पि मया प्रव्रजितेन महा-  
जनकायो अनुप्रव्रजितो ॥

समाप्तं गोविन्दीयं भगवतो पूर्वनिवाससंप्रयुक्तं सूत्रं ॥

10 मगवां सत्यकामबुद्धो यदर्घं समुदायतस्तमर्घ्यमभिसंभावयित्वा श्रावस्थां विह-  
रति अतएने अनाथपिण्डस्वारामे शाशा देवानां च मनुष्याणां च सत्कृतो गुरु-  
कृतो मानितो पूजितो अपचितो विस्तरेण निदानं कृत्वा श्रावयेतोवशिष्टाप्ता च  
पुनर्वृत्ता मगवन्तो सेहि येहि विहारेहि आकाशं विहारितुं नेहि नेहि विहारेहि

(M \**era*) idam avarat bhagvān idam vaditvā { 334\* } sugato athāpavān (M \**pare*) etad  
 avico || gītā (M \**sā* || ||) bhūtapūrvam grutam bho brahmadatto (M \**ho*) ca veyā alidā ||  
 (M \**bhūt* ||) atha bhavitarupadigitarādhīro (M \**rājho*) ityete aṣṭa bhūtatara ||

1. BM "harali giri" M "ddhakule" immemū ca puṇe vyā" M "ya gaṇḍha" BM "citra  
vigatamalaḥ dharmis" M "dharmida" M "kalavṛṣa" ātmano paṇi "kha gaṇḍharis" bhyā-  
nāḥ itaḥ iti [f. — A". M "d anye sa tena kalena tena samayena mahāgaurāṇḍo nāma  
mahābrā" B "ahā | na". — B". B "haraṇ dra". — B". M "heta abhā". — B". M "yena  
mahābuddhaya a".

[illegible]



विहरन्ति उज्जुचित्ता मृदुचित्ता कर्मणोयसमाहितचित्ता मैत्रचित्ता दान्तचित्ता  
शान्तचित्ता मुक्तचित्ता शुद्धचित्ता विमलचित्ता पाण्डुचित्ता प्रमास्वरचित्ता  
विनीवरणचित्ता अजुचित्ता स्थितचित्ता सुप्रतिष्ठितचित्ता असंमचित्ता असक्त-  
चित्ता अदुष्टचित्ता अमूढचित्ता पृथिवीसमचित्ता आपोसमचित्ता तेजोसमचित्ता  
वायुसमचित्ता आचिनिर्दिष्टमृदुस्पर्शोपमचित्ता इन्द्रकीनोपमचित्ता सुविमुक्त-  
चित्ता सुविमुक्तमक्षा उत्तिप्रपरिखा आवेष्ठितप्राकारा निर्मय्या आर्यधर्मध्वजाय-  
मणोत्तमा ब्राह्मणोत्तमा चविया स्वातका वेदपारगा सत्यवादिनो अर्थवादिनो  
न्यायवादिनो अविपरी[335]तवादिनो अशितववादिनो अनन्यथावादिनो  
(तस्मान्नद्यागतो अनन्यथावादीति वुचति) ॥

तत्र खलु भगवानायुष्मन्तमानन्दमामन्त्रयति ॥ एकपिण्डपात्रेणाहं आनन्द 10  
चेमासं निषीदित्वं पुरिमकानां तद्यागतानां अर्हतां सम्यक्संबुधानां विहारेहि  
विहरित्वं मा मे कश्चिदुपसंक्रमितव्यं अन्येन ॥ साधु भगवन्निति आयुष्माना-  
नन्दो भगवतः प्रत्यग्रीधीत् ॥ अथ खलु भगवान्नेमासं निषीदित् एकपिण्डपात्रेण  
पुरिमकानान्तद्यागतानामर्हतां सम्यक्संबुधानां विहारेहि विहरन्तो ॥

अथ खलु भगवां चेमासस्यात्ययेन सायाह्नसमये प्रतिसंनयना कृत्वाय विहा- 15  
रातो निर्गम्य पर्यङ्के निषीदित् ॥ अद्राचीत्खलु आयुष्मानानन्दो कुटीप्रच्छद-  
नायां पर्यङ्के निषण्णं भगवन्तं दृष्ट्वा च पुनः येन भगवान्स्तेनोपसंक्रमित्वा भगवतः  
पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते निषीदि । एकान्ते निषण्णो भगवन्मेतदवोचत् ॥  
उपशान्तप्रणीतानि भगवत रन्ध्रियाणि परिशुद्धी क्विवर्णो युनज्जातो मुखवर्णो ।  
अथ खलु भगवां प्रणीतिहि विहारेहि विहरन्तो ॥ एवमुक्ते भगवानानन्दमेतद- 20  
वोचत् ॥ एवमेतं आनन्द आकाञ्चमाणो आनन्द तद्यागतः एकपिण्डपात्रेण कस्य

10. M 'yan khala' 'yashmanāntam ānāṇdam ānāṇṭitrayaṇi' | . — 10'. M 'ekapāṇḍapa'  
BM 'tramaṇṇam' M 'ānāṇḍa traṇi' B 'niskadishayam' M 'shyāṇi pāṇi' bhāṇḍa 'nāṇi' 'rho-  
lām' B 'chātā saṇṇaya' M 'yaṇi āyaya B 'yaṇi anyaya ak'.

11. M 'dha bhagavā i | 4' B 'ahmānāṇḍo' M 'o ānāṇḍo bhagavāṇo pra'. —

12. B 'shidat | e' M 'shido e' B 'trama pa' 'chātā saṇṇaya' M 'bāre viharāṇḍo | . —

13. M 'bhagavān. traimā' B 'shyāṇḍama' M 'saṇṇaya pra' 'yaṇḍi' 'ya' 'aya paryyaṇḍe  
ni'.

14. B 'yashman 4' M 'yashman ānāṇḍo kuttipracchannāyāṇi paryyaṇḍe nityaṇi bhaga-  
vaṇṇāṇi dī' B 'kuttipracchannāyāṇi paryyaṇḍe nīha' M 'panar yena bhagavān tona' 'ekāṇḍe  
ni' BM 'dī e'. — 15. M 'ekāṇḍamishapa bhagavāṇṭam e' B 'sharapa līha'. — 16. M 'u-  
pāṇḍāṇḍapa' 'gavāṇi i' B 'echavivaraṇṇo bhāṇḍatama' M 'echavivaraṇṇo bhāṇḍāṇṇamā-  
rāṇṇi (?) | . — 17. M 'gavāṇi praṇi' 'haraṇḍo | . — 18. M 'cān ānāṇḍam e'.

19. M 'o etam ānāṇḍo ākāṇi' B 'tāṇi āna ākāṇi' M 'gata ekapi' B 'taly | ekapi'  
M 'shiditvā kalpā'.



या निषीदे कल्याणमेधं वा ॥ तत्कस्य हेतोः ॥ एवमेत आनन्द भवति पुरिम-  
कानां तद्यावतानामर्हतां सम्यक्संबुधानां विहारेहि विहरन्तानां यथा दानपा-  
रमिताप्राप्तानां शीलपारमिताप्राप्तानां धानिपारमिताप्राप्तानां वीर्यपारमि-  
ताप्राप्तानां ध्यानपारमिताप्राप्तानां मञ्जापारमिताप्राप्तानां ॥ तदा आनन्द  
५ असंख्येयकल्पे चप्रमेये असंख्येये कल्पे इन्द्रध्वजी नाम तद्यागतो ई सम्यक्संबुडो  
अभूषि ॥ इन्द्रध्वजस्य खलु पुनरानन्द तद्यागतस्सार्हतः सम्यक्संबुडस्य इन्द्रतपना  
नाम राजधानी अभूषीत् । इदम् योजनानि आचामेन पुरस्तिमेन पश्चिमेन च  
सप्त योजनानि विस्तारेण सप्तहि प्राकारेहि परिचिप्ता अभूषि सीवर्णेहि सीवर्ण-  
च्छेत्रेहि । इन्द्रतपना खलु पुनः [335<sup>१</sup>] आनन्द राजधानी सप्तहि तालपंक्तीहि  
१० परिचिप्ता अभूषि विचित्राहि दर्शनीयाहि सप्तानां वर्णानां सुवर्णस्य रूप्यस्य  
मुक्ताया वैदूर्यस्य स्फटिकस्य मुसारनलस्य लोहितिकाये । सीवर्णस्य तालस्कंधस्य  
रूप्यमया पत्रा च फला च अभूषि रूप्यमयस्य तालस्कंधस्य मुक्तामया पत्रा च  
फला च अभूषि मुक्तामयस्य तालस्कंधस्य वैदूरिकामया पत्रा च फला च अभूषि  
वैदूर्यमयस्य तालस्कंधस्य मुसारनलमया पत्रा च फला च मुसारनलमयस्य लोहि-  
१५ तिकामया पत्रा च फला च अभूषि लोहितिकामयस्य तालस्कंधस्य सुवर्णमया  
पत्रा च फला च अभूषि ॥ तेषां खलु पुनरानन्द तालस्कंधानां वातेरितानां  
वातसंघट्टितानां घोषो निश्चरति वस्तु मनोच्चः असेचनकः चप्रतिकूलः अवणाय ।  
सव्यथापि नाम पंचाङ्गिकस्य तूर्यस्य कुशलेहि वादकेहि सम्यक्संबुवादितस्य घोषो  
निश्चरति वस्तु मनोच्चो असेचनको चप्रतिकूलः अवणाय एवमेवानन्द तेषां ताल

१. M "hetor १". — १. M "evam evam ānanda" BM "bhavati tathāgata (M "gata") nān  
archatām samyaksaṃbuddhānām puri" M "gatānām arha " ddhānām | tadā" (L A) B "hara-  
nānām | yathā". — ५. M "ānanda" BM "khyeyakalpe ५ (M "īpān ५) prameya ānākhie-  
(M "khye) ya ānākhie (M "khye) kalpe i" M "to rhan su" B "chañ sañmāya".

६. M "ānanda tathā " chata sañmāya" B "tā sañmāya" dhāni abhūṣit | M "bhūṣi |  
— ७. M "prākāraṇa pari " shi suvarṇa " cchamāni i". — ९. M "indrapatana kha"  
B "udrayana kha" M "punar ānanda rājadhāni sapta" BM "tālapakti" shi | vi" M "ci-  
tādarpa" B "kāval" M "ya sphāṭikasya musāraṇasya lohitaṭakapī B "lohitaṭāya sa".

११. BM sañ (M sa) varṇasya tālasaṃdhāya rūpyamaya ca patraṃ ca phalaṃ ca  
abhūṣi rūpyamaya tālasaṃdhā (M "saṃdhā) ya sañ " rūpyamaya (B "rūpyamaya) patra  
ca phala ca abhūṣi vi" musā (B "sāra) gāṇasya ca (B "pā patra musā gāṇasya)  
lo " shi | lohī" M "rūpyamaya ca pa".

१६. M "punar ānanda tā " dhānām vātarī" B "dhānām vātarī " ghāṇā nīṣarati"  
M "nāṇa ānanda ānanda ānanda" — १८. M "tadyathā" B "khi sañmāya" BM "tālapā-  
(M "to) gāṇasya | evam evānanda (M "nāṇa) tadyathā (B "tadyathā) tāla" M "nāṇa ānanda  
vāto" B "nāṇa ānanda vātarī" M "ti | vālu".



स्त्रानां चातेरितानां वातसंघट्टितानां घोषो निश्चरति वत्सु मनोघ्नी यसेचनको  
अप्रतिबुद्धो यवधाये ॥ तेन खलु पुनरानन्द समयेन रन्द्रतपनायां राजधान्यां  
सोवर्णमनुष्वापेया ते तेन तानपचनिर्घोषेण पंचहि कामगुणेहि समर्पिता समन्वी-  
मृता श्रीहेस्तु रमेस्तुः परिचारयेस्तुः ॥

रन्द्रतपना खलु पुनरानन्द राजधानी सप्तहि वेदिकात्रालेहि परिचिता अभूयि ॥  
वित्राहि दर्शनीयाहि सप्तानां वर्षानां सुवर्णस्य रूप्यस्य मुक्ताये वैदूर्यस्य स्फटिकस्य  
मुसागलस्य लोहितिकाये । सौवर्णस्य पादस्य रूप्यमयी सूचिका आलम्बन  
अधिष्ठानकं च । रूप्यमयस्य पादस्य मुक्तामयी सूचिका आलम्बनमधिष्ठानकं  
चामूयि । मुक्तामयस्य वैदूर्यमयी सूचिका आलम्बनकमधिष्ठानकं च । वैदूर्य-  
मयस्य स्फटिकमयी सूचिका आलम्बनकमधिष्ठानकं चामूयि । स्फटिकमयस्य १०  
पादस्य मुसागलमयी सूचिका आलम्बनकमधिष्ठानकममूयि । मुसागलमयस्य  
पादस्य लोहितिकामयी सूचिका आलम्बनकमधिष्ठानकं चामूयि । लोहितिका-  
मयस्य पादस्य सौवर्णिका सूचिका आलम्बनकमधिष्ठानकं [336'] चामूयि ॥  
ते खलु पुनरानन्द वेदिकात्राला द्विहि द्विहि हेमत्रालेहि प्रतिकृता अभून्तु ।  
सौवर्णकस्य हेमत्रालस्य रूप्यमयी विङ्किणीका अभून्तु । रूप्यमयस्य हेमत्रालस्य १५  
सौवर्णिका विङ्किणीका अभून्तुः ॥

रन्द्रतपना खलु पुनः आनन्द राजधानी समन्तेन वीणि द्वाराणि अभूयि वि-

४. BM khala punar ānanda (M "anānda") tena samaye" B "anāni samādāmananashya pyāla tena kulaputra ānanda" B "ānanda paṇi"  
M "pyāla samādāmananāni" B "kṛṣṇa samādāni" | M "ānanda samādāni paṇi" —  
५. B "tapaṇa kha" M "tapaṇa kha" vedikakālāni pārikā abhāni | citrāni darśanāni  
saptā" B "pāṇāni | varṇāni" kāya-sa".

७. M samādāmananāni vedikāni rā" B "samādāni vedikāni" M "vedikāni samādāmananāni  
8" BM "dhiśthānāni ca (M "ca") rā". — ८. M "pyāni pāla" "ānanda" BM "dhiśthāni"  
B "āni mu". — ९. B "ānanda samādāni adhiśthānāni ca rā" M "adhiśthāni rābhāni | lo-  
hitikāmanāni pādāni samādāni saptāni vedikāni samādāni adhiśthānāni rābhāni | mu-  
ktāmanāni rābhāni sphatikāni vedikāni samādāni adhiśthānāni rābhāni | ro-  
hitikāmanāni pādāni samādāni saptāni vedikāni samādāni adhiśthānāni rābhāni |  
muktāmanāni rābhāni sphatikāni vedikāni samādāni adhiśthānāni rābhāni ca rā". —  
१०. B "pyāni pāla" M "pyāni pāla" "ānanda adhiśthāni" B "adhiśthāni". —  
११. M "pyāni pāla" BM "pyāni pāla" "ānanda adhiśthāni" B "adhiśthāni".

१२. M "pyāni pāla" "ānanda adhiśthāni" B "āni | tena kha" (1. 14). —  
१३. BM tena kha "dikāni dhiśthāni dhiśthāni samādāni rā" M "dhiśthāni". — १४. B "pyā-  
ni pāla" "ānanda adhiśthāni" M "pyāni pāla" "ānanda adhiśthāni". — १५. BM rābhāni" M "rābhāni ki-  
nāni abhāni" | B "kināni".

१७. M "punar ānanda" B "dhiśthāni samādāni" M "ni samādāni rā" BM "āni | ca" M "pyā-  
ni pāla" samādāni muktāni rābhāni sphatikāni".



चाणि दर्शनीयानि सप्तानां वर्णानां सुवर्णस्य रूप्यमयस्य मुक्ताये वैडूर्यस्य स्फटि-  
कस्य मुसागन्धस्य नोहितिकाये ॥ तेषां खलु पुनरानन्द द्वाराणां द्वित्रां वर्णानां  
इष्टका अभूषि सुवर्णस्य रूप्यस्य च ॥ तेषां खलु पुनरानन्द द्वाराणां द्वित्रां वर्णानां  
सोपाना अभूषि सुवर्णस्य च रूप्यस्य च ॥ तेषां खलु पुनरानन्द द्वाराणां द्वित्रां  
वर्णानां धरणीयो अभूषि सुवर्णस्य च रूप्यस्य च ॥ तेषां खलु पुनरानन्द द्वा-  
राणां द्वित्रां वर्णानां तुला अभूषि सुवर्णस्य च रूप्यस्य च ॥ तेषां द्वाराणां द्वित्रां  
वर्णानां प्रतिमोदका अभूषि सुवर्णस्य च रूप्यस्य च ॥ तेषां द्वाराणां द्वित्रां  
वर्णानां प्रतिकूलं अभूषि सुवर्णस्य च रूप्यस्य च ॥ तेषां खलु पुनरानन्द द्वाराणां  
चतुर्णां वर्णानां फलिज्जफलकानि अभून्सुः सुवर्णस्य च रूप्यस्य च मुक्ताये च  
10 वैडूर्यस्य च ॥ तेषां द्वाराणां द्वित्रां वर्णानां फलकसारा अभून्सुः सुवर्णस्य च  
रूप्यस्य च ॥ तेषां खलु पुनरानन्द द्वाराणां द्वित्रां वर्णानां एनूका अभूषि  
सुवर्णस्य च रूप्यस्य च ॥ तेषां द्वाराणां पुरतो रपीकानि मापितानि अभून्सुः  
चिपीरुपनिखन्यानि चिपीरुपीक्षानि द्वादशपुरुषउद्देधेन चिदाणि दर्शनीयानि  
सप्तानां वर्णानां सुवर्णस्य रूप्यस्य मुक्ताये वैडूर्यस्य स्फटिकस्य मुसागन्धस्य नोहि-  
15 तिकाये च ॥ तानि खलु पुनरानन्द द्वाराणि द्विहि द्विहि हेमजालेहि प्रतिच्छन्ना  
अभून्सुः सौवर्णमयेन च रूप्यमयेन च हेमजालेन । सौवर्णस्य हेमजालस्य रूप्य-

१. M "ṇāṇ bhūmā varṇā" B "nāṇ varṇāṇi" i "ahi" | su" M "bhūmā" || su" BM "rūpa  
rūpyasya ca te". — 2. M "oda dvīnā varṇāṇāṇi sūpānāṇi" a" B "sūpānāṇi" a" BM "ahi" |  
su" M "rūpyasya rū" BM "pyasya ca te". — 3. BM "dvīnā varṇā" M "ṇā" a" BM "ahi" |  
su" M "pyasya" B "pyasya ca te". — 4. M "dvīnā varṇā" B "ahi" | su" M "rūpyasya rū"  
BM "pyasya ca te".

6. M "teshā chīmāṇāṇi chūna varṇā" B "nāṇ patīma" BM "ahi" | su" M "pyasya dvā"  
B "pyasya ca te". — 7. M "dvārāṇāṇi echīmā varṇāṇāṇi pra" BM "ahi" | su" M "rūpyasya  
rū" BM "pyasya ca te". — 8. M "pūnar ānāṇā dvārāṇāṇi chīmā varṇā" B "ṇāṇ dvīnāṇi  
varṇā" BM "phalikkahalaṇṇi (M "ṇā) to abhūmāṇi (M "tau) | su" M "pyasya muktāya vai"  
B "ktāya vai" M "rūpyasya te" B "pyasya ca te". — 9. M "rāṇāṇi phala" B "dvīvarṇā"  
bhūmāṇi | su" M "bhūmā" | suvarṇasya rū" BM "pyasya (B "rū" ca) teshāṇi dvārāṇāṇi ca-  
turṇāṇi (M "ahi dvārāṇāṇi ca su) varṇāṇāṇi patimodakā abhūmāṇi (M "tau) | suvarṇa-  
sya rūpyasya muktāya vai (M "rū" ca) dvīrya (M "dvīrya) sū" ca te".

11. M "ānāṇā dvārāṇāṇi echīmā varṇāṇāṇi olakā" B "lōka" a" BM "ahi" | su" B "rūpa-  
rūpyasya ca te". — 12. M "isikkāṇā mūpi" B "bhūmāṇi" || strīpurushanakhanyāni strī-  
paurusharocā" M "bhūmāṇi suvarṇasya rūpya ca strīpurushanakhanyā pi strīpaurusharocāḥ  
dvādaṣapurupurushaudvabhā" B "udbhāva" ci" M "ptāṇāṇi varṇāṇāṇi ca rū" B "pyasya  
ca muktā" M "ktāya vai" B "ṇāsyā ca muktā". — 13. BM "teshāṇi kha" M "ānāṇā dvā"  
B "dvārāṇi dvī" M "ṇi dvāḥi dvīḥi ho" | su" B "nāṇi" | su" BM "pya-  
mayena he" B "lena" au".

16. M "suvarṇāḥ" BM "ṇi kiṇkiṇi (M "ṇi) kha abhūmāṇi (M "tau) | teshāṇi".



मयीचो किंकिणीका अभूस्तुः रूपमयस्य हेमजानस्य सीवर्षिका किंकिणीका  
अभूस्तुः ॥ तेषां खलु पुनरानन्द हेमजानानां वातेरितानां वातसंघट्टितानां  
घोषो निद्य[336<sup>1</sup>]रति वल्लु मनोघो असेचनको अप्रतिकूलः अवगाय ॥ तस्य-  
चापि नाम पंचांगिकस्य तूर्यस्य कुशलेहि वादकेहि सम्यक्प्रवादितस्य घोषो निद्य-  
रति वल्लु मनोघो असेचनको अप्रतिकूलः अवगाय एवमेवानन्द संघट्टितानां  
निद्यरति वल्लु मनोघो असेचनको अप्रतिकूलः अवगाय ॥ रन्द्रतपना खलु  
पुनः आनन्द राजधानी चविग्रन्था अभूयि इमेहि एवंरूपेहि शब्देहि सव्यषीर्द  
हस्तिशब्देहि चक्षुशब्देहि रघुशब्देहि पतिशब्देहि मेरीशब्देहि पणवशब्देहि शंख-  
शब्देहि वेणुशब्देहि वीणाशब्देहि गीतशब्देहि वादितशब्देहि [गीतवादितशब्देहि]  
अग्नय खादय पिवय देय दानानि धर्म चरय यमराजालयेषु भद्रमस्तु वो ति 10  
शब्देहि ॥

रन्द्रतपनायां पुनरानन्द राजधान्यां वल्लया नाम यष्टी अभूयि चित्रा दर्शनीया  
सप्तानां वर्णानां सुवर्णस्य रूपस्य मुक्ताया वेदूर्यस्य स्फटिकस्य मुसागस्तस्य सोहि-  
तिकाया द्वादश योजनानि उद्वेधेन चलारि योजनानि अभिनिवेशेन ॥

इदं अवीचद्वनवानिर्दं बदित्वा

15

द्वयापरं एतदुवाच शास्ता ।

रन्द्रध्वजो नाम अभूयि शास्ता

सुवर्णवर्णो द्रतपुष्पलवणो ॥

महानुभावो अपि संघनायको

विनेति सो योदित्वापि सप्त ।

20

1. M 'ānāṇḍa ha' ritāṇḍā vātarānāṅghaṭṭitāṇḍā gho' pratikūlo avagāya ca | . —  
3. M 'pañcāṅgikasya tūrya' BM 'kehi sūnyakpravā(M 'kpravā)ti' M 'manoḥjā aśva-  
nako apratikūlo ca' B 'pratishkūlah' M 'nāya eva evānāṇḍa aṅghaṭṭitāṇḍā' B 'ti | 12'  
pratishkūlah' M 'kālo ca' B 'nāya i'.

6. M hūdra' B indratapā kha' M 'ponar ānāṇḍa rājadhānī arīcunā' B 'dhāni arīcā'  
ahi | 1' M 'ānāṇḍā lokēhi eva' rathāśabdēhi kha' BM 'gavaśabdēhi ca(M 'ga)khaśa-  
bdēhi(B 'hi venuśabdēhi) viṇāśabdēhi gītāśabdēhi vāditaśabdēhi gītā(M 'hī aṅgha'āṭha)-  
vāditaśabdēhi aṅgha(M 'hī | aṅgha)the vāditaṇḍa pāṭha deha(M 'pāṭha dāṭha śabdēhi) dā'  
M 'dhanama ratha avagāhā' ro ti mato śabdēhi | .

13. M indrato' ānāṇḍa rājā' B 'arīcā ca rāṭa' M 'citraṭi darśanīyāni saptā' Māyā  
spṛṣṭikasya vaiśṭṛyasya muṣṭīgṛasya muṣṭīgṛasya lo' B 'cāidūrya' ca' i'. — 15. BM 'ān-  
ḍa vādī(M 'n idāṇḍā hi)arīcunā jyāṭhā'.

17. M indratā' BM 'kāṭha mahā'. — 19. B 'ānāṇḍā' BM 'cāṇḍā | 20 'arīcāni  
pa'.



परस्फुटो जमखगखय नायको  
सो प्राविगे रद्धतपनां सुनिर्मितां ।

- रद्धध्वजो आनन्द तथागतो ई सम्यक्संबुद्धो महाध्वजं तथागतमर्हन्तं सम्यक्सं-  
बुद्धं आकार्षीत् ॥ महाध्वजो आनन्द तथागतो ई सम्यक्संबुद्धः ध्वजोत्तमं तथा-  
गतमर्हन्तं सम्यक्संबुद्धं आकार्षीत् ॥ ध्वजोत्तमो आनन्द तथागतो ई सम्यक्संबुद्धो  
ध्वजवचिरं तथागतं आकार्षीत् ॥ ध्वजवचिरो आनन्द तथागतो ई सम्यक्संबुद्धो  
ध्वजकेतुं तथागतं आकार्षीत् ॥ ध्वजकेतुरानन्द तथागतो केतुध्वजं तथागतं  
आकार्षीत् ॥ केतुध्वजो आनन्द तथागतो ई सम्यक्संबुद्धः ध्वजध्वजं तथागतं  
आकार्षीत् ॥ ध्वजध्वज आनन्द तथागतः ध्वजमपराजितं तथागतं आकार्षीत् ॥  
10 ध्वजमपराजित आनन्द तथा[337']गतो अपराजितं तथागतं आकार्षीत् ॥  
अपराजितो आनन्द तथागतो सुप्रतापं तथागतं आकार्षीत् ॥ सुप्रताप आनन्द  
तथागतः प्रदीपं तथागतं आकार्षीत् ॥ प्रदीपो आनन्द तथागतो सुप्रतिष्ठितं  
तथागतं आकार्षीत् ॥ सुप्रतिष्ठितो आनन्द तथागतो नागमुनिं तथागतं आका-  
र्षीत् ॥ नागमुनिरानन्द तथागतो महामुनिं तथागतं आकार्षीत् ॥ महामुनि-  
रानन्द तथागतो मुनिप्रवरं तथागतं आकार्षीत् ॥ मुनिप्रवर आनन्द तथागतः  
13 संबृतस्त्वं तथागतं आकार्षीत् ॥ संबृतस्त्वं आनन्द तथागतो बंधुमं तथागतं

1. M "craṇaṇaṇa" so viprama indratapananāṇi sunirmitāṇi || B "so praviṇe". — 3. M "to  
'rhan saṁmyaksambuddho" jaṇi tathāgataṇi vjā". — 4. M "jo ānanda tathāgato 'rhan  
saṁmyaksambuddho" B "rhan saṁmyaksambuddho" M "tama tathāgataṇi vjā". — 5. M "tama  
ānanda saṁmyaksambuddho tathāgato rhan divajaru".

6. M "cra ānanda tathāgato rhan samya" B "ānanda tathāgato". — 7. M "lar ānanda  
tathāgato rhan saṁmyaksambuddho | ketudhvaṇi". — 8. M "dhvaja ānanda tathāgato  
rhan saṁmyaksambuddho dhva". — 9. B dhvajadhvaṇi ānanda" M dhvajadhvaṇi ānanda  
tathāgato 'rhan saṁmyaksambuddho dhvajama". — 10. M "ānanda tathāgato rhan samya-  
ksambuddho a" B "ānanda tathāgato".

11. M "ānanda tathāgato rhan saṁmyaksambuddho su". — 11. M "lāpo ānanda tathā-  
gato rhan saṁmyaksambuddho pradi". — 12. M "to rhan saṁmyaksambuddho su". —  
13. M "ānanda tathāgato rhan saṁmyaksambuddho sunipravara tathāgataṇi vjākārahī ||  
munipravara tathāgato ānanda saṁpittasāṇidham tathāgataṇi vjākārahī || saṁpitta-  
sāṇidham ānanda tathāgato rhan saṁmyaksambuddho nāgamanu tathāgataṇi vjākārahī ||  
nāgamanu ānanda tathāgato rhan saṁmyaksambuddho mahāmunu tathāgataṇi vjākā-  
rahī || mahāmunu tathāgato ānanda saṁmyaksambuddho rha munipravara tathāgataṇi vjā-  
kārahī || munipravara ānanda tathāgato rhan saṁmyaksambuddho samuddhamataṇi ta-  
thā" (l. 16) B "muni tathāgataṇi vjā". — 14. B "pravara tathā". — 15. B "rahī || saṁ-  
pittasāṇidham vjākārahī | .



आकाशीत् ॥ सन्धुमस्तथागत आनन्दारिष्टं तथागतं आकाशीत् ॥ अरिष्ट-  
 थागत आनन्द विविताविं तथागतं आकाशीत् ॥ विवितावी तथागत आनन्द  
 ककुब्धन्दं तथागतं आकाशीत् ॥ ककुब्धन्दस्तथागतो आनन्दासमममं तथागतं  
 आकाशीत् ॥ असमसमस्तथागत आनन्द प्रमंकरं तथागतं आकाशीत् ॥ प्रमंक्क-  
 रस्तथागत आनन्द ओघजं तथागतं आकाशीत् ॥ ओघजस्तथागतो आनन्द महा- 5  
 बलं तथागतं आकाशीत् ॥ महाबलस्तथागत आनन्द सुजातं तथागतं आकाशीत् ॥  
 सुजातस्तथागत आनन्द पारंगतं तथागतं आकाशीत् ॥ पारंगतस्तथागत आनन्द  
 महाप्रसादं तथागतं आकाशीत् ॥ महाप्रसादस्तथागत आनन्द सुखेन्द्रियं तथागतं  
 आकाशीत् ॥ सुखेन्द्रियस्तथागत आनन्द नचचराजं तथागतं आकाशीत् ॥  
 नचचराजस्तथागत आनन्द शतपुष्पं तथागतं आकाशीत् ॥ शतपुष्पस्तथागत आनन्द 10  
 विरजं तथागतं आकाशीत् ॥ विरजस्तथागत आनन्द प्रहस्तरं तथागतं आका-  
 शीत् ॥ प्रहस्तरस्तथागत आनन्द गिरसाह्वं तथागतं आकाशीत् ॥

गिरसाह्वये सु आनन्द तथागते पुष्पावती नाम राजधानी अमपी द्वादश  
 योजनानि आयामेन पुरस्तिमेन पश्चिमेन च सप्त योजनानि विस्तारेण दक्षि-  
 सेनोत्तरेण च सप्तहि प्राकारेहि परिधि[337<sup>1</sup>]ता सौवर्णेहि सौवर्णच्छदनेहि 15  
 सप्तहि तासपङ्कीहि परिधिता चिवा दर्शनीया सप्तहि वर्णेहि पूर्ववशावत्सुवर्णस्त  
 तासस्तन्वस्त रूयमया पवा फला च ॥ तेषां खलु पुनरानन्द तासस्तन्वाणां  
 वातेरितानां वातसंघट्टितानां वल्लु मनोज्ञः घोषो निहरति ॥ ये पुनरानन्द

1. M "ndhumano ānanda tathāgato than amarakamābuddha arisatā" — 1. M ar-  
 ehta tathāgato ānanda vijitāvi tathāgatañ" — 2. M "kakuḍḍhaṇḍa tathāgatañ"  
 B "echanda tathāgatañ" — 3. M "kucchāṇḍa tathāgato ānanda samam samam" BM "ga-  
 tagaṇḍa vyā" — 4. M "s tathāgatañ ānanda pra" — 5. M "bhāṇḍikarañ ānanda o"  
 B "lhamāṇikara tathāgato ānanda oghatijanañ tathāgatañ" — 6. B oghatijanañ ta" M oghata  
 tathāgato ānanda mahā" B "lām vyā".

6. M "kala tathāgato gāmañda su" gata vyā" — 7. M "jāta tathāgato ānanda pā"  
 B "jātañ tathāgata" — 7. M pārañ tathāgato ānanda mahāpradyotañ tathāgatañ"  
 B "hāpradyotañ" — 8. B "pramāda" M "pradyotañ tathāgato ānanda su" BM "gata  
 vyā" — 9. M suravandri " ānanda nakhatarāja tathāgatañ" — 10. M "ānanda ca"  
 — 10. M "akha tathāgato ānanda vi".

11. B virajāñ tathāgatañ 4. M "ānanda bra" B "hmadārañ" — 13. M "bayañ  
 tathāgato ānanda pu" bhāḍa | dvā" BM "ca jeyamāni 4" M "ānanda pañi" ānanda ca  
 septahi prākārañ parikāṣṭhāṇi vararupa" B "kahiṣṭha" BM "echadānhi septahi tathā-  
 (M "his tathā)pakāṣṭhā pañi" B "pāṇi ca" M "ānanda dāraṇḍyāni septavaruṇḍhi pāraṇḍyāni  
 74" lakkhañḍhaṇḍa rā" trā ca phā".

17. M "lakkhañḍhaṇḍa" ogha gā" — 18. M ānanda pāṇi B "āpāṇi" M "tāñ



तत्र पुष्पावल्यां राजधान्यां शुण्डामनुष्ठापेया ते तेन तालपत्रफलनिर्घोषेण पंचहि  
कामगुणेहि समर्पिता समन्वद्भीमूता कीडेन्नु रमेन्नुः प्रविचारयेन्नुः ॥ पुष्पावती  
स्त्रनु पुनरानन्द राजधानी सप्तहि वेदिकाबालेहि परिचिप्ता चित्रा दर्शनीया  
सप्तानां वर्णानां इन्द्रतपनाराजधानीषत् ॥ तत्र पुष्पावल्यां राजधान्यां अश्रुत्या  
5 अभूपि इमेहि एवम्पेहि शब्देहि सख्यवीदं हस्तिशब्देहि अश्वशब्देहि रथशब्देहि  
पत्तिशब्देहि मेरीशब्देहि मृदंगशब्देहि पञ्चशब्देहि शंखशब्देहि वेणुशब्देहि वी-  
णाशब्देहि गीतशब्देहि वादितशब्देहि अग्रथ छादथ पियथ देथ दानानि धर्म  
चरथ यमणजास्येपु मद्रमस्तु वो ति शब्देहि पूर्णा ॥ तस्यां राजधान्यां यत्तया  
नाम यष्टी अभूपि चित्रा दर्शनीया सप्तानां वर्णानां सुवर्णस्य रूप्यस्य मुक्ताया  
10 वेदूर्यस्य स्फटिकस्य सुसारगत्वस्य लोहितिकाये । द्वादश योजनानि उव्वेधेन  
यत्तारि योजनानि अभिनिवेश ॥

इदं अवोचद्भगवानिदं वदित्वा  
स्यवापरं एतदुवाच शास्ता ।  
एतेषां बुद्धान् परंपराये  
15 शिरसाङ्गयो पच्छिमको अभूपि ॥  
महानुभावो अपि संधनायको  
विनेति सो कोटिशतानि सप्त ।  
पुरस्कृतो यमणगणस्य नायको  
सो माविशत्पुष्पवती सुनिर्मितां ॥

20 शिरसाङ्गयो आनन्द तथानतो नागकुलोत्तमं तथानतं व्याकथीतुं ॥ नाग-

*andānāma manoshyaṅgeṣṣe te teṇa tālapaṇṇaṃ B "phalaṃ nirgho" M "rpitā samanvaṅgillihū" de-  
nnaṃ rametaṃ paricārayetaṃ ॥ B "detan rametanṃ pravichārayetaṃ ॥*

१. M "Anāṇḍa rā" B "jārehi pari" M "nīyaṇi seṭṭhāraṇṇānāṃ iṇḍirata". — 4. M "shpā-  
vaṇḍiṇi rājadhi" C "amrūpaṇḍabdehi sayya" B "rūpehi ṇabdehi ॥ sayya" C "daṇḍeṇḍabdehi para-  
ṇḍabdehi ṇaṇḍikhaṇḍabdehi veṇuḥi veṇu" C "dilaṇḍabdehi ॥ aṇṇa" M "dilaṇḍabdehi aṇṇiṭha khā"  
deṭṭha dharmadānāni caratha yamaṇaṇḍa "danna aṇṇa ve ni ṇabde".

8. M "dhiṭṭiyāṇi vāla" BM "pāṇāṇi varuṇā sa" M "pyaṇṇa ca mukhā" C "dīryyaṇṇa sphāṭi-  
kaṇṇa musāgaṇṇa".

१२. M "n iḍḍaṇi vīḍiṇā sugato jyaṭṭhā" B "vaḷi sugato jyaṭṭhā" M "vāca ॥ ḍḍāṇi tesāṇi".  
— १४. B tesāṇi" M "haya paṇḍimako" B "ahi mahā".

१६. M "yaka viṇeṭṭi ko" pīṭi B "pīṭiṇi pu". — १८. M "ekyāṇi ṇaṇḍaṇṇa" B "ṇaṇḍa-  
ṇaṇṇa nā" BM "praviṇat-puṇḍāvatāṇi (M "tiṇi) sa" M "emāṇi ḍi". — २०. BM "āhaya  
ānanda (M "nāṇḍa) tāthāgato nāma ku" B "vyākāṇi ॥ — २२. B "cāraṇa tāthāgataṇḍe  
candrimaṇi tāthāgataṇi ॥ M "bhumāsa tāthāgataṇi ānāṇḍa khamottamaṇi tāthāgataṇi".



कुलोत्तमस्तथागत आनन्द चमोत्तरं तथागतं व्याकर्षीत् ॥ चमोत्तरस्तथागत  
आनन्द नागोत्तमं तथागतं व्याकर्षीत् ॥ नागोत्तमस्तथागतः आनन्दोऽगोत्तमं  
तथागतं व्याकर्षीत् ॥ अंगोत्तमस्तथागतो वासवं तथागतं व्याकर्षीत् ॥ वासव-  
स्तथागतश्चन्द्रिमं तथागतं व्याकर्षीत् [338'] ॥ चन्द्रिमस्तथागत आनन्द हेतुमन्तं  
तथागतं व्याकर्षीत् ॥ हेतुमन्तस्तथागतो जिनेन्द्रं तथागतं व्याकर्षीत् ॥ जिनेन्द्र- 5  
स्तथागतो आनन्द आंबुनदं तथागतं व्याकर्षीत् ॥ आंबुनदो आनन्द तथागत-  
स्त्तरशिखिं तथागतं व्याकर्षीत् ॥ तगरशिखिरानन्द तथागतः पदुमं तथागतं  
व्याकर्षीत् ॥ पदुमस्तथागतः कीण्डिन्यगोचं तथागतं व्याकर्षीत् ॥ कीण्डिन्य-  
गोचो आनन्द तथागतो कीण्डिन्यगोचमेव तथागतं व्याकर्षीत् ॥

इदं श्रुत्वा चमोत्तरं तद्वदन्निदं वदित्वा

10

ह्यथापरं एतदुवाच शास्ता ।

एतेषां बुद्धानां परंपराये

कीण्डिन्यगोचो पश्चिमको श्रमूषी ॥

चयो रमे बुद्धशता उदारा

कीण्डिन्यगोचा नाम श्रमूषि सर्वे ॥

15

महानुभावा अपिसंघनायका

एकच क्लृप्ते उपलब्धयन्नि ।

चयो चयो कीटिशतानि तेषां

महासंनिपातो श्रमूषि आवकाणां ॥

1. M kshamotaro tathāgato ānandaṁ nā B 'mottara tathāgataṁ ā'. — 2. B āgottama  
tathāgataṁ M nāgottama tathāgatar ānandaṁ āgottamaṁ 'rāhā āgotta'. — 3. B 'na-  
ma tathāgato' M 'to ānanda ra'. — 3. M 's tathāgato ānanda caṇḍrimaṁ' B 's tathā-  
gataṁ ca' M 'gata rā'. — 4. B caṇḍrima tathāgato M 'ānanda hetuṁ tathāgataṁ'.  
— 5. M hetumantaṁ tathāgataṁ ānanda jīnendraṁ B 'na tathāgato jīnendraṁ ta'. —  
5. M jīnendra tathāgato ānanda jāmbu B 'to jāmbu'.

6. M jāmbunanda tathāgato ānanda tapara tathāgataṁ (ikhiṁ) | . — 7. M 'pāha  
tathāgataṁ ānanda padu'. — 8. M padupa tathāgataṁ ānanda kaṇḍinyya tathāgataṁ  
vyākaraṇa | . — 8. M 'ānanda ta 'nyakhetriyāṁ tathāgataṁ' B 'nyakhetriyāṁ tathā-  
gataṁ'. — 10. BM idam avocaḍ bha(M 'cat bha)ga 'taṁ aggaṁ jṛāhā' B 'param ra'  
M 'rāca | rāhā ā'.

13. M 'nāṁ parupari'. — 14. M —ya ime' B traya ime' BM 'gata nāṁ ānanda ā'  
M 'ahi | maraṁ B 're mahā'.

16. BM 'nāyako ekatra(M 'tra)nyakalpa u 'anāṁ tra'. — 18. M traya traya kṛtā  
B 'ahi | rā' BM 'Lānāṁ tra'.



ययो जयो वर्षयता च तेषां  
आयुःप्रमाणं अमु आचक्षाणां ।  
त्रेविंशद्वर्षसहस्राणि तेषां  
सहस्रां अस्मासि परिनिवृत्तानां ॥

- 5 पश्चिमको आनन्द कौण्डिन्यसगोत्रो तथागतः चन्द्रनं तथागतं आचक्षीत् ॥  
चन्द्रनो आनन्द तथागतो विरजं तथागतं आचक्षीत् ॥ विरज आनन्द तथागतो  
हितेयं तथागतं आचक्षीत् ॥ हितेयी आनन्द तथागतः सुपात्रं तथागतं आच-  
क्षीत् ॥ सुपात्रे खनु पुनराजन्द तथागते अमयपुरा नाम राजधानी अमूषी  
द्वादश योजनानि आचामेन सप्त योजनानि विस्तारेण दक्षिणेनोत्तरेण सप्तहि  
10 सीवर्णमाकारेहि परिधिप्ता सप्तहि तालपंक्तीहि चित्राहि दर्शनीयाहि सप्तवर्णेहि ।  
पुष्पावतीराजधानीवत्सर्वप्रकारेहि वर्णनीया ॥ तथापि वलया नाम यष्टी चित्रा  
दर्शनीया सप्तवर्णेहि ॥ सुपात्र आनन्द तथागतः सन्त्यक्तनुदो धर्मनेवीमवलो-  
कयन्तो परिपूर्णकल्यणतं अस्मासि ॥ स वरुणं तथागतं आचक्षीत् ॥

इदं अबोचद्भगवानिदं वदित्वा

- 15 अथापरं एतदुवाच शास्ता ।  
सुपात्रशास्ता परमहितानुकम्पको  
सहर्मनेवीमवलोकयन्तो ।  
अस्मासि सो कल्यणतं अनुमज्जं  
दाविंशत्कोटीमयुता [338<sup>b</sup>] विनेसि ॥

- 20 अमयपुरसि त्रैमवेष्टारिके प्रावचनं करित्वा वरुणोत्तमं आचक्षीत् ॥ वरु-

1. M *trayaṃ trayo sarasvatīdāni pūṣṭiṃ āyuppramāṇā* B *śatāni yaṃ ca teshāṃām āyuh* "śhāt | śrāvakānāṃ tressiṃ" M *śhāt* *trā* — 3. M *trayastrīṇṇa* "dīharmo a" BM *nāṃ pa* — 5. M *ānāṇda ksu* "trā tathāgato caṇḍanaṃ".

6. M *ānāṇda tathāgataṃ viraṇṇaṃ ta* — 6. M *viraṇṇaṃ tathāgataṃ ānāṇda hi* "gata eyā" B *rahi hi* — 7. M *hitāyhi tathāgata ānāṇda sa* — 8. M *supātrāṇi tathāgata ānāṇda khala pūṣṭi śhā* "bhāhi | dvā" *āyāneta ma sapta ya* "stāraṇa septahi sa" *prākāreṇa parikshiptahi tālapaktiṃ ei* B *lapaktiṃ ei* M *ṣṇṇyāṇḍgi sapta*.

11. B *pūṣṭipāvalirā* M *ulvan sarvapraṇā* B *svapraṇā* — 12. BM *nīyā caṭṭara- rone* — 13. M *ānāṇda tathāgato rha saṃmāya* "rmanetrīṇi svalokayāṇṇa parā" *śhā- si* | *anā* (L. 18) — 14. B *trā sugata jyaṭhā*.

15. B *rmanetrīm a* "nto a" — 18. B *si* | *so* M *anānakaṃ* "koṭṭa" BM *yutāni śrāvakānāṃ vine* (M *nosa*) *ai* | — 20. M *abhavapurnamāṇi kṣemaṇi vai* B *kāṇi pra* | *vaca* — 20. M *ānāṇdas tathāgato*.



शोभतो आनन्द तदागतो धुतराष्ट्रं तदागतं व्याकार्षीत् ॥ धुतराष्ट्रो आनन्द  
तदागतो सेतुराष्ट्रं तदागतं व्याकार्षीत् ॥ सेतुराष्ट्र आनन्द तदागतः शिखिं  
तदागतं व्याकार्षीत् ॥ शिखी आनन्द तदागतः शिखिं एव तदागतं व्याकार्षीत् ॥

एतेषां मुञ्जानां परंपराये  
दामष्टि कुवा शिखिनामसाह्वया ।  
सर्वे अमूषि पद्ममणिं कल्ले  
महानुभावा अरिसंघसूदना  
विनेसि ते आवकां सत्पया पृथू ॥

5

पश्चिमक आनन्द तदागतो विष्टव्वं तदागतं व्याकार्षीत् ॥ विष्टव्वसायागतः  
मुनेचं तदागतं व्याकार्षीत् ॥ मुनेचसायागतः मुजातं तदागतं व्याकार्षीत् ॥ मु- 10  
जात आनन्द तदागत एकिमा दिवसवारेण अतुरग्गीति सहस्रनयुतानि आवकाणां  
विनेत्ता तमेव दिवसं परिनिर्वृतो ॥ तस्मिन् अमु पुनरानन्द तदागतस्स विंशत्प-  
सहस्राणि सउर्मे अस्ससि ॥

इदं अपोचद्वयवानिदं वदित्वा  
व्यापारं एतदुवाच शास्ता ॥

15

मुजातो आनन्द तदागतो उत्पलं तदागतं व्याकार्षीत् ॥ उत्पलसायागतो  
ब्रह्मोत्तमं तदागतं व्याकार्षीत् ॥ ब्रह्मोत्तमो आनन्द तदागतो सुदर्शनं तदागतं  
व्याकार्षीत् ॥ सुदर्शने आनन्द अमु पुनः तदागते देवपुरा नाम राजधानी  
अमूषि द्वादश योजनान्यायामेन सप्त योजनानि विस्तारेण सप्तहि सौवर्णमा-

1. M "ānañḍas tathāgato dvutarāṣṭho tathāgatañ". — 2. M dvutarāṣṭro ānañḍas ta-  
thāgato ṇi". — 3. M ṣikhiṃ tathāgato ānañḍaṃ tathāgatañ vya". — 4. BM ānañḍo bo-  
ddhānañ(M "daddhā") parañ "abhiṣṭhi ho" B "abhi buddha ṇi" BM "hvaṇā sa".

5. BM "ahi | pa" M "damasemhi" abhānāni vāso" BM "ekāṇ(M "kīṇāṇ) so yaḍḍa ppi-  
tha || . — 6. M "maka ānañḍas tathāgato". — 7. M "thāgato so". — 8. M "thāgato  
so". — 9. M "ajjāda ānañḍas tathāgato" "avaraṇa" B "avaraṇa" BM "ekāṇāhi si".

10. M "puna ānañḍas tathā" ṇi buddha(?) jemo a". — 11. BM idam aro "tā aṇḍas  
jyathā" M "edā | ṇḍā".

16. M "ānañḍas tathā". — 17. M "thāgataḥ bra". — 18. M "ānañḍas tathāgato"  
— 19. B "rānañ ḍ" M "ānañḍas kha" "thāgata deṇḍaparañ sa" BM "ai abhiṣṭhi | dvā"  
janā vyaṇḍ" M "prākārehi septahiṃ itthapaṇṇātibhāhi pari" ahi | citrāṇi darṇa" M "āyāni  
supta".



कारेहि सप्तहि तालपंतीहि परिचिता अमूषि पिशाहि दर्शनीयाहि सप्तवर्णेहि  
अमघपुरा एव वर्णनीया ॥

एतेषां वृत्तानां परंपराये  
सुदर्शनो पश्चिमको अमूषि ।  
महानुभावो नरसंघनायको  
विनेसि सो कोटिसत्तानि चीणि ।  
पुरस्कृतो अमणगणस्य नायको  
सो प्राविशे देवपुरां सुनिर्मितां ॥

- सुदर्शनो आनन्द तथागतो अर्धदर्शिं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ अर्धदर्शी आनन्द  
10 तथागतो मूलं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ मूलो आनन्द तथागतो औषढिं तथागतं  
व्याकार्षीत् ॥ औषढी तथागतो आनन्द द्वितेपिनाथागतं व्याकार्षीत् ॥ द्वितेपी  
आनन्द तथागतो त्राम्बूनदं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ त्राम्बूनद आनन्द तथा[339]-  
गतः सालं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ साल आनन्द तथागत अमिञ्चितं तथागतं  
व्याकार्षीत् ॥ अमिञ्चि आनन्द तथागतो त्रिनवरुत्तमं तथागतं व्याकार्षीत् ॥  
13 त्रिनवरुत्तम आनन्द तथागतः समंतमद्रं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ समंतमद्र  
आनन्द तथागतः शशिविमलं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ शशिविमलस्तथागतः पीण्ड-  
रीवं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ पीण्डरीकस्तथागतः चन्द्रिमं तथागतं व्याकार्षीत् ॥  
चन्द्रिमो आनन्द तथागतो भावितात्मं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ भावितात्मा तथा-

१. M abhayaṇīpurāṇīva varṇa". — ३. BM "eṇā pa" chi mahā". — ५. B "yako vīro-  
si || ३०" M "yako vīroṣi ārasaṇṇighaṇḍayako vīroṣi sī koṭṭi" BM "triṇi pa".

७. B "so praviṇa devapuraṇi su" M "so pavaṇi devapuri su". — ९. M "eṇā ānaṇḍas  
tathāgato arīhānārā tathāgataṇi". — ९. M "daṇi ānaṇḍas tathāgato" B "nda tathāgataṇi  
mū". — १०. M mūla tathāgatar ānaṇḍa āpaddhaṇi tathāgataṇi".

११. M ānaṇḍhi ānaṇḍas tathāgato hīlāsihi tathāgataṇi" B "ānando hīlāsihi ta". —  
११. M "ānaṇḍas tathāgato jāmbūnaṇḍaṇi". — १२. BM "naḍa(M "das) tathāgato(M "to)  
ānando(M "naṇḍa) tathāgataḥ". — १३. M sālam ānaṇḍas tathāgato abhiṇi tathāgataṇi"  
B "nda tathāgataṇi o". — १४. M "ji tathāgato ānaṇḍas jina" B "ndaṇ tathāgato" M "naṇi  
ānaṇḍas tathāgato saṇṇi". — १५. B "ānanda ānaṇḍabāhāraṇi tathāgataḥ ṇa" (I. sūv.).  
— १५. M "naṇḍas ṇa".

१६. M "mala ānaṇḍas tathāgato paṇḍa". — १७. M paṇḍarikaṇi ānaṇḍas tathāgato  
caṇḍarimaṇi". — १८. M caṇḍarimo tathāgata ānaṇḍas bhavī". — १८. M "tmā tathāgata  
ānaṇḍas o" B "oghaṇḍaṇi ta".







चयस्त्रयो वर्षसहस्राणि तेषां  
आयुःप्रमाणं चमु नायकानां ।  
चयस्त्रिंशद्वर्षसहस्राणि [339<sup>b</sup>] तेषां  
सहस्रौ चस्यासि परिनिर्मुक्तानां ॥

3. पश्चिमको विनेन्द्रराज्यागतः सर्वार्थदर्शिनस्तथागतं वाकार्षीत् ॥ सर्वार्थदर्शी  
तथागत आनन्द धर्मेनेचीमवलोकयन्तो कदासहस्रं लोके अस्मा चशोकं च तथा-  
गतं वाकार्षीत् । चशोको तथागतो ध्वजोत्तमं तथागतं वाकार्षीत् ॥ ध्वजो-  
त्तमस्तथागतो न्यसोधराजं तथागतं वाकार्षीत् ॥ न्यसोधराजस्तथागतो विपु-  
लवर्धं तथागतं वाकार्षीत् ॥ विपुलवर्धो आनन्द तथागतो अयनं तथागतं  
10 वाकार्षीत् ॥ अयन आनन्द तथागतः शाक्यमुनिं तथागतं वाकार्षीत् ॥ शाक्य-  
मुनिस्मिं खलु पुनराजन्द तथागते सम्यक्संनूढे सिंहपुरी नाम राजधानी अनूपि  
द्वादश योजनान्यायामेन सप्त योजनाणि विस्तारिण सप्तहि सुवर्णप्राकारेहि  
परिचिन्ता सप्तहि तानपंक्तीहि चिन्ताहि दर्मनीयाहि सप्तवर्षेहि ॥ पूर्ववदिन्द्र-  
तपना इव वर्णनीया ॥ तत्र सिंहपुर्या वलया नाम यष्टिरनूपि । पूर्ववद्वर्ण-  
15 नीया ॥

एतेषां कुट्टानां परंपराये  
शाक्यमुनिः पश्चिमको अभूषि ।  
महानुभावो ऋषिसंघनायको  
विनेसि सो कोटिधृतानि चीणि ।  
पुरस्कृतो अमण्यगम्य नायको  
सो प्राविशे सिंहपुरी मुनिर्मितां ॥

20

1. M 'cayā tra' 'pramāṇa bhāṇa nāya' B 'pramāṇaṁ abhāṇa nāya' BM 'kāṇāṁ tra'. —  
3. M 'atthadaccina' 'dharma' a 'civita' B 'nāṁ pa'. — 5<sup>a</sup>. M 'atthadaccina tathā'. —  
5<sup>b</sup>. M 'atthadaccina tathāgato a' 'nāṁ avatokayāṇāṁ ka' 'atthāṇa' | 'apo' 'tāṁ dhva'.  
7<sup>a</sup>. M 'atthāgataṁ nāya' B 'jāṁ gathāgataṁ'. — 8. M 'atthāgata vi'. — 9. M 'ānanda  
tathāgato jeyasūtaṁ'. — 10<sup>a</sup>. M 'jeyasūtaṁ tathāgato ānanda cākya'. — 10<sup>b</sup>. M 'anū-  
pamar ānanda tathā' 'pariṇā nāma rājadhānīṁ a' BM 'ahi | dvā' B 'jāṁ rājā' M 'ca  
yōjanāni āyāṇa' 'prākāreṇa pari' B 'kāṇāṁ sapta tālapakūṭhi ci' M 'tālapakūṭhi cāṇāni  
darpaniyāni sapta' B 'nāya sapta'.  
13. M 'adropatanāya i' B 'tapanāya i'. — 14<sup>a</sup>. M 'ryyāṇā va' B 'ryāṇā valaṇ  
nāma'.  
16. BM 'nir ānanda parā'. — 18. B 'ā | so' 'tāṁ pa'. — 20. M 'cayāṇagayāṇa  
nāgako' BM 'so parā' M 'pariṇā pravicetāṇa parinirvāṇāṁ cā'.



शास्त्रमुभिरानन्द तद्यागतः सर्वदयस्तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ सर्वदयस्तद्यागत आ-  
नन्दाद्युत्तमं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ अत्युत्तमस्तद्यागत उत्तरं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥  
उत्तरस्तद्यागतः समिताविनं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ समितावी तद्यागतो धर्मनेत्री-  
भवलोकायन्तो परिपूर्णं कल्पसदृशं लोके अस्माभि बलदत्तं च तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥  
बलदत्तस्तद्यागतो भागीरथं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ भागीरथस्तद्यागतो अंगीरथं  
तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ अंगीरथस्तद्यागतो नागोत्तमं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ ना-  
गोत्तमस्तद्यागतो नागवत्सं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ नागवत्सस्तद्यागतः पुष्पं तद्यागतं  
व्याकार्षीत् ॥ पुष्पस्तद्यागतः पुष्पुत्तरं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ पुष्पुत्तरस्तद्यागतो  
मेघं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ मेघस्तद्यागतो रत्नाधिं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ रत्ना-  
धिष्ठ[340']यानतः पुष्पकृतं तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ पुष्पकृतस्तद्यागतः दीपंकरं 10  
तद्यागतं व्याकार्षीत् ॥ दीपंकर आनन्द तद्यागते दीपवती राजधानी अमूषी द्वा-  
दश योजनान्वाचामेन सप्त योजनानि विस्तारेण सप्तहि लीचर्यमाकारेहि सप्तहि  
ताकपंतीहि विचाहि दर्शनीयाहि सप्तवर्णेहि परिधिना । सर्वं पूर्वंदर्शनीयं ॥

एतेषां बुद्धानां परंपराद्ये  
दीपंकरो पश्चिमको अनुवि ।  
महानुभावो अष्टसिंधनायको  
विनेमि सो आवलसदृशानि अमीति ।  
पुरस्कृतो अमरमग्नस्त नायको  
सो प्राचिरेदीपवती मुनिर्मितां ॥

12

1<sup>a</sup>. M "ānāndaśca tathāgataśca sarvodayasā tathā". — 2<sup>a</sup>. M "sarvodayas tathāgataśca ānā-  
daśca". — 3<sup>a</sup>. M "tathāgato ānāndaśca". — 4<sup>a</sup>. M "uttamaśca ta " mīlāśca tathāgataśca".  
— 5<sup>a</sup>. M "et tathāgataśca dharmamātrī tathāgataśca vyākāraṣīti | dharmamātrī sarvodayasā  
paripūrṇakalpaśca saha" BM "et | ha" B "gataśca bhāṣī". — 6<sup>a</sup>. M "a tathāgataśca bhāṣī". —  
7<sup>a</sup>. M "a tathāgataśca bhāṣī" B "tathāgataśca bhāṣī".

8<sup>a</sup>. B "tathāgataśca bhāṣī". — 9<sup>a</sup>. M "a tathāgataśca bhāṣī". — 10<sup>a</sup>. B "bhāṣī ta"  
M "bhāṣī tathāgataśca" B "bhāṣī tathāgataśca". — 11<sup>a</sup>. M "pūṣpa tathāgataśca pūṣpūtaraśca"  
— 12<sup>a</sup>. M "tara tathāgataśca me". — 13<sup>a</sup>. M "a tathāgataśca ratnādhiṣṭhī". — 14<sup>a</sup>. BM "ad-  
hiṣṭhī tathāgataśca pūṣpaśca" (B "pūṣpaśca " śrīya)kṛtāśca tathāgataśca vyākāraṣīti". — 15<sup>a</sup>. M "kṛ-  
tāśca tathāgataśca tathāgataśca".

16<sup>a</sup>. M "dīpaṅkaras tathāgataśca ānāndaśca dīpavā" B "gataśca dīpavā" BM "et | dīpavā" M "re-  
janāśca dīpavā" BM "prākāraśca aṣṭa tālapaktīśca". — 17<sup>a</sup>. M "māraśca pūṣpa" BM "pūṣpa-  
śca". — 18<sup>a</sup>. B M "dīpaṅkaraśca ānāndaśca (M "kāraṇāśca) pūṣpaśca" śca saha".

19<sup>a</sup>. M "rājadhānīśca saha" B "sa | so " nīlāśca pu". — 20<sup>a</sup>. M "saptavarṇas" BM "sa pūṣpa"  
M "re dīpavā" B "tathā dī".



दीपंकर आनन्द तथागतो सर्वोभिर्मु तथागतं व्याकार्षीत् ॥ सर्वोभिर्मुस्तथागतः  
पदुमुत्तरं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ पदुमुत्तरस्तथागतो अत्युत्तमोभिर्मु तथागतं व्या-  
कार्षीत् ॥ अत्युत्तमोभिर्मु तथागतो यशोत्तरं यथागतं व्याकार्षीत् ॥ यशोत्तर-  
स्तथागतः शाक्यमुनिं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ शाक्यमुनिस्तथागतः अर्धदंष्ट्रिं तथा-  
गतं व्याकार्षीत् ॥ अर्धदंष्ट्रिस्तथागतस्तथ्यं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ तथ्यस्तथागतो  
पुष्पं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ पुष्पस्तथागतो विपश्चिं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ विपश्ची  
तथागतः शिष्यिनं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ शिष्यी तथागतो विचमुवं तथागतं  
व्याकार्षीत् ॥ विचमुवंस्तथागतः ऋकुच्छन्दं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ ऋकुच्छन्द-  
स्तथागतः कोनाकमुनिं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ कोनाकमुनिस्तथागतः काञ्चपं तथा-  
गतं व्याकार्षीत् ॥ काञ्चपस्तथागतः शाक्यमुनिं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ शाक्यमु-  
निरहं तथागतः मेचेथं तथागतं व्याकार्षीत् ॥ मेचेथे खलु पुनरानन्द तथागते  
केतुमती नाम राजधानी अभूयि द्वादश योजनानि आयामेन सप्त योजनानि  
विस्तारेण सप्तहि सौवर्णमाकारेहि सप्तहि तानपंक्तीहि विचाहि दर्शनीयाहि सप्त-  
वर्णेहि परिचिता । सर्वं पूर्ववत्सर्वनीयं ॥

13

एतेषां बुद्धानां परंपराये  
मेचेथो पश्चिमको भविष्यति ।  
महानुभावो अपिसंघनायको  
विनिष्यति कोटिशतानि सप्तति ।  
पुरस्कृतो यमराजश्च[340]स्त्र नायको  
प्रवेक्ष्यति केतुमती मुनिर्मितां ॥

20

1. M "ānāndas tathāgato sa" BM "bhikkhū tathāgatañ". — 2. M "padumonā tathā-  
gatañ". — 3. M "tara tathāgatañ atyucchagghinā tathāgatañ". — 4. M "gāmois tathāgato"  
B "gāmbhū tathāgato". — 5. M "tarañ tathāgatañ cōkyaṃmunis tathāgatañ". — 6. M "darej  
tathāgatañ" B "reñ tathāgato vyā". — 7. M "darej tathāgatañ tishyañ". — 8. M "tishyañ  
tathāgatañ poshpañ tathāgatañ" B "poshpañ tathāgatañ".

9. B "poshpañ tathāgatañ vipacjī tathāgatañ" M "poshpañ tathāgatañ vipacjīnañ tathā-  
gatañ". — 10. M "vipacjīnañ tathāgatañ cikhinā tathāgatañ". — 11. M "cikhinā tathāgatañ  
vi". — 12. M "vijvabhus ta". — 13. M "cōkyaṃmunis tathāgatañ".

14. BM "maitreyasū kha" M "r ānāndas tathā" BM "thi | dvā" M "stāreṇa saptahi prā-  
kārehi saptahi tālapakṭhi ci" B "kārehi saptā tālapakṭhi ci" pīvaratṭhehi | sa" M "varap-  
hī pū". — 15. BM "nhyā ||". — 16. BM "treyā paṇci" B "ti mahā".

17. B "bhāru ti pi" BM "ptati pa". — 18. M "craṇaṇeṇa" B "craṇaṇaṇeṇa"  
M "kalyate ketumatīm sa".



आवन्दितकुडानां आख्याता पुण्यदम्बसारथिना ।  
 रन्ध्रध्वजातो धाव अनागतो वापि सैवयो ॥  
 शास्ता आदित्यवत्तपति प्रतपन्त तेजसा पुण्यसिंह ।  
 पुच्छति अशोकारामे आनन्दो विन वितक्केयं ॥  
 अद्भुत कीर्ति भगवतः . . . यशी चाद्भुतो दग्धदिशासु ।  
 किं कर्म करि भगवां येन तपसि लोके सदैवके ॥  
 युत्वा च सो महर्षिः संशयश्चान्तागताकनिर्घाती ।  
 प्रतिभवाति सत्वसारो आनन्दमसंनयननाये ॥  
 आनन्दं युयुते मे यादृशमारोपितं कुण्डलमूलं ।  
 बुद्धेहि व्यापकेहि च तर्हि तर्हि संसरन्तेन ॥  
 बोधिं चमिप्रार्थयता प्रार्थयमानेन अद्भुतं स्थानं ।  
 सुमहता अधिकारा मया कृता इष्टचित्तेन ॥  
 दीपंकरे च बुद्धे सर्वामिभुक्तिं बुद्धे आनन्द ।  
 पद्मोत्तरे च बुद्धे अत्युत्तमाह्वये . . . . . ॥  
 यशोत्तरि च शाक्यसिंहि च सर्वदर्शिनि तिष्ठे ।  
 पुष्टे चापि नवत्तमे विपश्चिक्लि चापि संबुद्धे ॥  
 शिखिनि पि सकुच्छन्दे महाप्रद्ये बोनाकमुनि काष्ठपे ।  
 सुमहता अधिकारा कृता मया इष्टचित्तेन ॥

5

10

15

1. M 'ārambhakodānā' B 'odhikānā' M 'khyāto pa' B 'śhaddatīmyajārathinānā' i'.
- 2. M 'rāndradhva' 'yāvad anāto cāpi' B 'gato cāpi' BM 'lavyo cā'. — 3. B 'dityam tapantānā' pra' M 'tapanitānā' pratapanitānā' te ' sūnānā' B 'sūnānā' pā'. — 4. BM 'cā' (M 'd' i) 'apokarāma' ānanda (M 'nānāda) jīvanā' 'cānā' a'. — 5. B 'pavatah' yācā' M 'pavata' dācā'.
6. BM 'kiñ' karma 'kari' (M 'rā) 'hā' M 'ka' ca B 'ka' ca | — 7. M 'tā' ca 'maha' 'lāpānā' dāka' BM 'rāhātā' pra'. — 8. M 'ānānāda' anānā' B 'ānanda' anānā'. — 9. M 'ānānāda' BM 'dā' cānyā' 'dācānā' māyānā' 'ānānā' (M 'ānānānā' im'. — 10. M 'lōhi' tārhi anānā' BM 'nācānānā' hā'.
11. B 'pācāthānānā' pācāthā' M 'pācāthānānā' pācāthā' BM 'āhāpānānā' an'. — 12. M 'anā' māhātā a' B 'anānānā' anānā' 'kṛitā' kṛishānā' M 'kṛitā' kṛishānā'. — 13. M 'kācānā' sāravāhānānānā' ānānāda B 'sāravāhānānānā' ānānāda pa'. — 14. M 'pācānānā' BM 'dāhā' | arthānā' cā sāravānā' yācā'. — 15. BM 'lōhi' ca cā' B 'āhānānānā' | āhānā' ca pa' M 'rāhānānā' āhānā' ca.
16. B 'pācānā' cāhā' nānā' M 'cānyā' cā ānānānānā' sāravānānānā' 'pā' anānā' B 'sāravānānā' pā' anānā' BM 'dāhā' cā'. — 17. M 'ānānā' pā' B 'ānānā' kṛitā' BM 'āhāpānā' M 'cānyā' B 'cānyā' anā'. — 18. B 'ānānānānā' māyā' hā' M 'ānānānā' māyā' hānā' hā' BM 'ānānā' a'.



एते महानुभावा अनन्ता . . . . . लोकविभुता ।

उदारा सत्कृता मया तेन प्रभवामि आनन्द ॥

तेन यशो अतुलितं च कीर्तिं चम्बुवता इयदिगासु ।

तेन चाहं विरोचामि सदैवके सप्रज्ञाये लोके ॥

5

युत्थानं च सो वचनं अवितथवचनस्य लोकनाथस्य ।

आनन्दितो हृष्टचित्तो आनन्दो उत्तरं पृच्छेत् ॥

केवपिरमतीता ते संबुद्धा एति लोकसि उच्चतां ।

केवचिरं अस्मांसु हिताय सर्वस्य लोकस्य ॥

एवं कनकप्रकाशो हृष्टो संबुद्धो मुदितमानसो ।

10

चिरकालमलतीतान् कीर्तयति महर्षिणो बुभान् ॥

एष परमार्थदर्शी सप्ततन्त्रो समसमो च बुद्धेहि ।

दर्शयति प्राप्तिद्वार्थं बुद्धो तथ सर्वबुद्धेहि ॥

बुद्धानामेष विषयो अचिन्तियो अतुलियो असंख्येयो ।

संहृष्टो हि मनसं श्रुत्वा वचनं अमृतकल्पं ॥

15

अनलो अधिगतो अर्थो सदैवकप्रज्ञाकस्य लोकस्य ।

बुद्धानां एष विषयो अचिन्तियो एष अन्वेहि ॥

एको शाक्यकुमारो शाक्यसुतो शाकियोत्तमकुलीनो ।

शाक्यकुलनन्दिजननो बुद्धो तथ बोधयति मोक्षं ॥

दीपंकरस्य अत्यये परिपूर्णं कल्पकोटी आनन्द ।

1. M "le mahāro amāntā lo" B "atā lo" BM "la n". — 2. M "ānanda B "nda lo". — 3. M "tena me yaso atulayo kirtir abhya" B "tiyo kirtir abhya" M "cāḍiṣasūh |". — 4. M "lendhā vīrocati sude" B "dēvashu bruhmasoka | M "hūako pu". — 5. B "centrā ca so vacanam aśitathavacana lokanāyakaśānta" M "tā ya so vacanam aśitathavacanaśānta lokanāyakaśānta".

6. B "amāditamāna hī" M "amāditamāna: hīśhīhacitā ānanda n". — 7. BM "itā an" M "buddho yati loka anyatā B "oti loka anyatā ko". — 8. M "athāca hī " rālokasye ||". — 9. B "ditandamāna ci" M "ditatamāna ci". — 10. BM "itā kirta(M "kirta)ya " yo (B "yo |) buddho n".

11. M "ethādaḥ sa" BM "tīso samāsamāntā ca " hī da". — 12. BM "ti(B "ti |) buddha-  
prā " the sarva(M "esa)śāntibuddhibhā hī". — 13. BM "eśa yo acintī(M "cintī)yo n"  
saśkhyeyo an". — 14. B "hīśhīhacitā hī" M "hīśhīhacitā bhagavan centrā vacanam  
anrī" BM "kalpāntā(M "nāntā) n". — 15. B "gatam artho" BM "devakasya hī" n"  
lokasye hī".

16. M "ntiyo | eśa anyatā B "anyatā n". — 17. B "ekasākye ko" M "ohi cākyā" B "yo-  
ttakulino cā". — 18. BM "kulamāntā(M "ca)ntiyo " tathā hī". — 19. BM "atāyena pa"  
M "pārśakasya koṭi ānanda B "yoṣo kalpāntā ānanda sa".



सर्वाभिन्नु दशबलो दीपालोके समुत्पद्ये ॥  
चस्तंगते च तस्मिन् सर्वाभिन्नुनाथके . . . . . ।  
पद्मोत्तरो द[341]शबलो कल्पवृक्षतमहस्ये उत्पद्ये ॥  
तस्य परिनिर्वृतस्य पद्मोत्तरस्य सुनतस्य . . . . . ।  
अत्युच्चगामि मयवां कल्पवृक्षतमहस्ये उत्पद्ये ॥  
अत्युच्चगामिनाथे परिनिर्वृते लोकाविद्युते पुरा ये ।  
पंचहि कल्पवृक्षेहि यमोत्तरो बुद्ध उत्पद्ये ॥  
निर्वृते यमोत्तरस्य तमोन्मथारे ग्रन्थे लोकस्य ।  
शाक्यमुनि बुद्धवीरो कल्पवृक्षेन समुत्पद्ये ॥  
निर्वृते शाक्यमुनिस्मिन् संवृते चर्षदग्नि उत्पद्ये ।  
नवनवते कल्पस्य आनन्द इमस्मिन् उत्पद्ये ॥  
पंचनवते च कल्पे तिषो उत्पद्ये लोकप्रयोतो ।  
हानवते च पुषो नरर्षभः लोक उत्पद्ये ॥  
एकनवते च कल्पे विषाही . . . लोके उत्पद्ये ।  
विंशे च कल्पे शिखी विश्वभूषेव उत्पद्ये ॥  
ककुच्छन्दो महानोको कोनाकमुनी च काकपत्रिरी च ।  
चहमेव आनन्द उत्पन्नो मद्रकल्पस्य ॥  
व्याकृतो मया महात्मा नविष्यति बुद्धो चनामते ध्याने ।  
मैत्रेयो महामुभावो आनन्द इमस्मिन् कल्पस्य ॥  
कल्पमग्रेषं मयवां दीपकरो बुद्धो लोके अस्मासि ।  
सर्वाभिन्नु च कल्पे अस्मासि हिताय लोकस्य ॥  
प्रतिपूर्णा वर्षकोटि पद्मोत्तरी पि लोके अस्मासि ।

1. B "dye a". — 2-3. M "bhūbhūdyake aśitarākshābalo" B "bhūbhūdyake natarā dya".  
BM "dye ta". — 4. M "vritasya padmavata" BM "gatasya atya". — 5. M "gāmi bhagām  
bhagvān nīlha" (I. nīlha) B "gāmi bha" are an utpadya atya".

6. BM "putā dya pañ". — 7. BM "buddho u" B "dye ni". — 8. BM "Haresmim  
mundha" M "kālo pāra lokasimim" B "pranabha lokasimim cā". — 9. B "dibhabuddhavi"  
dye ni". — 10. M "munimimim amūha" B "dīha | arthadaryi upapadye na".

11. M "kalpesmim ānanda i" B "dye pañ". — 12. M "pradyeti ||". — 13. BM "po-  
shpo nara" M "rāhabho lo" B "dye a". — 14. M "vipeṇ lo" B "cyl lo".

15. BM "odo ca mayā loka (M "loka ko) nā" M "amū ca ka" BM "et ca aha". —

17. M "ca etān cānūle a" kalpesmim B "amim cya". — 18. BM "ahyati | ha" te  
dhyani mai". — 19-20. M "ānanda i" BM "amūmim kalpānavapeṇānā (M "cham) | bha-  
gavān dīpañ" B "a a".

21. B "sya pañ". — 22. M paripā" BM "lopi pa" M "Hama lo" B "Hara lo".



अत्युच्चगामि भगवां वर्षगतसहस्रमस्त्रासि ॥  
 यशीत्तरो नयति वर्षसहस्राणि अर्धदर्शी अस्त्रासि ।  
 पंचनवतिं च तिथ्यो द्वात्रिंशतिं पुण्यं अस्त्रासि ॥  
 अशीति वर्षसहस्राणि बुद्धस्य विपश्चिनो पुरा आयुः ।  
 सप्तति वर्षसहस्राणि शिखिस्थ आयुस्तदा आसि ॥  
 षष्टिं च विष्णुवत्स्य पंचाशत्ककुब्धस्य पुरायुः ।  
 विंशत्कोनाकमुनेर्विंशत्युनः काशपशिरिस्थ ॥  
 अस्माकमपि आनन्द एतरहिं परीक्षन् अस्मिं लोके ।  
 वर्षगतमात्रमेव आयुः शाक्याधिराजस्य ॥  
 [एके अस्मान् अहीये एके अस्मान् कर्मणा ।  
 सन्निकर्म संपेत्यान अन्तरा परिनिर्वृता ॥ ]

आदित्यो व तपन्तो शरदस्मिं उद्भूतो यवाकाशे ।  
 योजनगतं प्रभाये दीपंकरो स्तरित्वास्त्रासि ॥  
 प्रभासयन्तो दशदिशं धर्मं देशयन्तो युष्मभोत्पादं ।  
 लोकाद्दीपयिती तेन दीपंकरो ति से सा संज्ञा ॥  
 सर्वानिम दशयन्तो अभिमूय प्राणिकोटिसहस्राणि ।  
 अमृतपदस्मिं वि[341]नेसि तेन से संज्ञा अनभिभूता ॥  
 पद्मोत्तरो पुरवरे उद्यानगतो सरे अभिरमन्तो ।

1. BM 'gāmi bhagavān ca va( M 'cān va)esha 'sthilāti || . — 2. BM 'ttaro( M 'ttamo) cākyaśiṃho varahaśataṃ( B 'taṃ ||) navati ' darśi( M 'rē)no a'. — 3. M pañcannavati ca ti 'vati pañcya loka a' B 'pañcya loka a'. — 4-5. B aṣṭiṃ ca varaha' M aṣṭiṃ varaha' BM 'buddha vipaśyī( M 'paśyī)no puro sahi ( M 'puro saha) aṣṭiṃ varaha' M 'cākhiyāṃ taḍā āsi || B 'cākhiyā ayaṃ āsi || .

6. M śaśthiṃ ca śiṣya' BM 'lhu( M 'lhuva)ya aṣṭiṃ krakucchandaśyā puro santi ( M 'santi) catvāriṃśat ko'. — 7. B 'muni vīṇṇaṃ pu' M 'muni vīṇṇaṃ pu' cīrīya || . — 8. M 'ānanda etarhi paritakāṃ lo(?)kāṃ B 'ttakāṃ sokaṃ sa'. — 9. B 'cetaṃ aśramevaṃ āyuh | cā' M 'mātrāṃ evaṃ āyuh' BM 'kyābhirājasya( M 'rya ||) aṣṭisāṃśa- sahaśaṃ nīto sthāyati buddha | ( M 'ddha) o'. — 10. M eka asthān ri 'ekam alhyānāḥ karma' BM 'uā ri'.

11. B piddhika' M 'cma sthāpitrāna aṣṭarā' BM 'rēti ā'. — 12. BM 'tyo ca tapa' dgato ya' B 'kāṇo yo'. — 13. BM 'ro sphāritvā asthāni pra'. — 14. B 'bhāseuto da' M 'bhāseuto dāṇa dīṇa dharma dāṇaṃ dāṇaṃ || durlabhaṭpādā B 'dharma dāṇaṃ dāṇaṃ dū- lhabhāṭpādā lo'. — 15. BM lokānuditvā opa( M 'oma)gato tena di'.

16. M 'lo abhihāṣa prāṇaka' BM 'pāṇāni a'. — 17. M 'dāmin vīna' B 'jā | a' M 'bhāṭāḥ || . — 18. M 'ttamo pu' lo sacā abhiramaṃte B 'nto a'.



अदर्शी रथचक्रमात्रं सरथिं अभ्युन्नतं पदुमे ॥  
 सो तत्र अभिरुहित निवीदि पर्यङ्कं अभुञ्जित्वा ।  
 स्थण्डिलं पंचामिक्षां मित्रायमाने महापदुमे ॥  
 पंचामिक्षो मूलं अद्विष्टे वैद्यायसमभ्युन्नय ॥  
 उपस्थित्य बोधिगुणं दशवर्णो सर्वज्ञतां प्राप्नः ॥  
 उन्नय्य तानमात्रं अस्त्रासि अलुप्तनामी भगवां ।  
 तेन . . . . . अलुप्तसाङ्गयो ति संज्ञा ॥  
 वैशारिकं अभूषि प्रावचन . . . . अदान्तदमकस्य ।  
 अपरिमितयज्ञो भगवतो तेन यज्ञोत्तरो ति अमु संज्ञा ॥  
 अहस्तीतपुरवरा निष्कम्य शाक्तियो गीतमनोवो ।  
 अपहाय रत्ना सप्त सो शाक्तमुनीति अमु संज्ञा ॥  
 अर्धसिं अर्धदर्शीं अरहत्वे विनेसि यावच्छतानि ।  
 तेन समज्ञा लोके अभूषि जिन अर्धदर्शीति ॥  
 तिष्ठमहे वर्तते तिष्ठो उत्पद्ये लोकप्रद्योतः ।  
 तेन समज्ञा लोके तिमिरापनुदस्य तिष्ठो ति ॥  
 पुष्पमहे वर्तते पुष्पो उत्पद्ये लोकप्रद्योतो ।  
 तेन समज्ञा लोके नक्षत्रसाङ्गयो स पुष्पो ति ॥  
 अग्निनिवसमन्तवधुर्विपक्षी क्ष्पाणि पश्नति अनीयौ ।  
 विपक्षीति विगुह्यनयनो तेन विपक्षो अमुत्संज्ञा ॥

5

10

15

1. B 'addarçi' M 'adarçi rathacakra' BM 'amūñ abhūṇṇato padumau' (pado) | . —
2. B 'tatra' M 'tatrāhi' BM 'ahidīya paryāṇika (M 'cyyāṇika) m āhūññjītvāna upa' . —
3. B 'aparçeti pañ' M 'bhijñā'mi' B 'dama yañ' . — 4. B 'yaññābhijñā bhuvā' BM 'pī-  
 dīhiyo' mya u' . — 5. B 'cetiyañ bodhimūle da' M 'dhūmūle da' prāpto B 'ptaḥ u' .
6. BM 'ai | abhyncca' vāñ to' . — 7. BM 'sahāñ abhyncca' M 'āhrayo ti sañ' . —
8. B 'nañ || aḥ' M 'nañ aḥāṇitadama' BM 'kaya a' . — 9. BM 'māyayāya lha'  
 M 'tāretī' BM 'abbāhi saññā (M 'jñā) ti' . — 10. BM 'sphīḥ pa' M 'varāpā ni-  
 shkra' BM 'cākāyottāno gautama (B 'gautama) sagotro' | .
11. M 'arahañ saratva sa' BM 'pta yo cākāyammuni (M 'ai) ti abbāhi saññā | . —
12. M 'arhacūññi arthadārçi arahatve ca āvama cā' B 'iva ca vāna' tādā to' . —
13. BM 'ena saññā' jñā arthā' . — 14. BM 'tāhye mabā vartta (M 'rta) ti tīhyo utpa-  
 (M 'upapa)dyo' M 'loka prādyoto || B 'tā to' . — 15. M 'amūyājñā' B 'tūmīkpaḥama'  
 M 'tūmīkpaḥatāya tīhyoti | .
16. B 'varttato paḥyo u' M 'paḥyo ityayo to' dyoto B 'dyoto to' . — 17. M 'amū-  
 yājñā' kraya saññāpāyāti B 'yo saññāpādyo ti | . — 18. M 'amūññitaco' B 'kāmā vipācya'  
 rā' M 'r vipācya' rāpāni paḥyati || ānāyo B 'anāyā ti' . — 19. M 'vipācya' BM 'nāyand-  
 ta' M 'vipācya' abhūññāti saññā B 'abhūññāti saññā a' | .







सर्वेषामर्हन्तानां वशिभूतानां धुतरजानां । तृतीयसिं संनिपाते द्वाववति कोटियो  
भविष्यन्ति सर्वेषामर्हतां वशिभूतानां धुतरजानां ॥

दीपंकरो महामाघो जातीये आसि चरियो ।  
सर्वाभिम् दशवन्तो सो जातीये आसि ब्राह्मणो ॥  
पदुमुत्तरो दशवन्तो जातीये आसि चरियो ।  
अत्युच्चगामी भगवां जातीये आसि ब्राह्मणो ॥  
चगोत्तरो शाक्यमुनिर्जातीये आसि चरियो ।  
अर्षदर्शो च तिस्रो च पुत्रो चापि नरत्तमो ।  
जातीये ब्राह्मणा एते भावितात्मा महर्षिणो ॥  
विपश्नो च शिखी चैव विचम् चैव चरिया ।  
ऋकुत्सन्दो कोनाकमुनि आश्वपश्चापि ब्राह्मणा ॥

मुदोदनश्च राज्ञो इच्छाकुजश्च पुत्रो मायाच ।  
शाक्यकुजनन्दिजननी शाक्यो भूत्वाक्यसुकुमारो ॥  
कोटीशतपरिवारो स्फुरित्वा असुरेश्वरलोकं विरजो ।  
विमुक्तो विमुक्तचित्तो मैत्रियो भविष्यति समञ्चा ॥

द्विहिमेव ते कुलिहि उत्पद्यन्ति नरोत्तमाः ।  
चरियकुले च प्रथमं यथेषामि ब्राह्मणकुले ॥  
यदा हि यथा आख्याता लोकसिं मोक्षि चरिया ।  
तदा चरियकुले युवा उत्पद्यन्ति नरोत्तमाः ॥

1. M "tiyessina samtipa" vishvasanti sarvabāhū dha" B "chatān dha". — 2. B "si kshatriyo" | . — 4. BM "so jātīyo brāhmaṇo a(M "ā)si" | . — 5. M padamuttamo da" B "jātīyo si kshatriyo" | M "kshatriyo".

6. BM abhyneca" B "gāmi bha" ye asi brāhmaṇo yaro". — 7. B "muni yātīyo si" M "muni jī" asi ksha". — 8. B atthadārā" M "darā ca ti" BM "pūshpo ca". — 9. M "lunnā ete thā bha" B "ete tā bha" rāhā" | M "rahānā" | . — 10. M "vipasyi ca" B "cikkhi enira vi" enira kshatriyo" | .

11. M krakucchadā ko" B "odo nāko" hmagāb" | M "hmagā" | . — 12. BM "kārad-ku(B "kūṣajanya putro vāryādya ca". — 13. M "lunnādiya" BM "no cākynhloito cākyaan" ro ko". — 14. B "catānipo" tvā cōṣureṣva" BM "vīcūjo vi". — 15. M vigatavimuktā vimuktā" B vimuktavimuktāsi" M "tevyati bha" B "ahyati" | so" BM "jūe dvi".

16. M "ipadyamāni na". — 17. B "mañ" | aha" kulāssinā" | M "kulāssinā". — 18. BM yodā agga ākhyānā(B "to) lo" M "lāhanta kshatriyāb" te". — 19. BM "kula kula ha" M "ipadyamāni na".



यदा तु गुणसंख्याता लोकसि भीन्ति ब्राह्मणाः ।

तदा ब्राह्मणकुले बुद्धा उत्पद्यन्ति महर्षिणः ॥

चतुर्मासाप्ये वृद्धा लोकलोभं दीपकरं ।

अटिलं प्रसवे हृष्टो बोधिं प्राप्तेनो अनुत्तरां ॥

5 सुवर्णपुष्पं . . . यहेत्वा न कृतं व्रजि ।

सर्वानिमुं ओकिरेसि बोधिं प्राप्तेनो अनुत्तरां ॥

हिमपिण्डसंकाशां पुष्पां यहेत्वा पुष्पाण अजलिं ।

पद्ममुत्तरं ओकिरे हं बोधिं प्राप्तेनो अनुत्तरां ॥

अत्युच्चगामी भगवां लोकस्य अनुकम्पयो ।

10 हिरस्तेन ओकिरे हं बोधिं प्राप्तेनो अनुत्तरां ॥

यशोत्तरं महाभागं निधुसंधपुरस्कृतं ।

उपासनेन प्रतिमाने बोधिं प्राप्तेनो अनुत्तरां ॥

गंधां यहेत्वा . . . सुरभिर्गंधा महारहां ।

शाक्यमुनिं ओकिरे हं बोधिं प्राप्तेनो अनुत्तरां ॥

15 सुवर्णरूप्यवेदुर्यं यहेत्वा न कृतं व्रजि ।

अयंदर्शि ओकिरे हं बोधिं प्राप्तेनो अनुत्तरां ॥

तिष्ठं चाहं लोकनाथं संमुखा हं अनिस्तवे ।

प्राप्तुत्पन्नप्रयोगेन बोधिं प्राप्तेनो नुत्तरां ॥

पुष्पं चाहं समापन्नो संहृष्टो प्राञ्जलीकृतो ।

20 नमस्त्वमानो अस्मासि बोधिं प्राप्तेनो नु[349<sup>b</sup>]त्तरां ॥

1. B "sañkhyāto lokasmiñ" M "lokasmiñ bhontu brā". — 2. M "buddho utpadyanti maharāṣiṇaḥ" | . — 3. M "cātummahā". — 4. BM jāṭila(M "lo) pūṣāṇa pūṣāṇaḥ bo-  
dhiṇi prārthayad ānu". — 5. B "ivāṇa sarvā" M "pūṣpāṇa gṛāṇa".

6. B "bhūbhūṇa o" M "bhūbhū o" bodhi prārthayate o" B "prārthayate o" BM "rāṇi ho".  
— 7. M "pūṣpāṇaṇa pūṣpāṇi pūṣpāṇa" B "cātū pūṣya pūṣyāṇa". — 8. M "Hamañ  
rakirāṇaṇ" B "rāṇi cākiṇe" prārthayad ānu" M "prārthayad ānu". — 9. BM abhayaṇa  
M "liṇṇaṇa lokasmiñ ānu" B "lokasmiñ" BM "ko hi". — 10. B "kireṇa bo" M "kireṇa |  
bo" BM "prārthayati(B "iā a)nu".

11. BM "tara mahā". — 12. BM opa(M "pāṇaṇa" prārthayati(B "iā a)nu". —  
13. BM "hetaṇa so" M "dhā mahācāṇa B "dhā mahācāṇa cā". — 14. B "nāṇ | o"  
M "kireṇa āṇa bo" BM "prārthayati(B "lo") nu". — 15. B "rūpyaṇa rūpyaṇa vañḍāṇa  
gṛa" M "rūpyaṇa gṛāṇa" BM "jāṇi |".

16. B "dārṇi o" M "dārṇi akireṇa bodhi prārthayati" M "prārthayati amittarāṇi  
ti". — 17. B "mukhāṇiṇaṇ abhayaṇa |". — 18. BM "buddhaṇ(M "dhā) prārthayati".  
— 19. M "pūṣpāṇa sañ" kṛitā B "kṛitā |". — 20. BM "prārthayati(B "tāṇa)ta-  
rāṇi |".



विपश्चिं वृद्धा आगतं पूर्णमासी व चन्द्रम ।  
 अविर्ग प्रसारे माने बोधिं प्रार्थन्तो नुत्तरां ॥  
 शिखिनं लोकार्थधरं निचुसंघपुरस्कृतं ।  
 तर्पेसि स्वाद्यभोज्येन बोधिं प्रार्थन्तो नुत्तरां ॥  
 विचमुषं च महार्हं हि चीवरेहि सञ्चावकं ।  
 आच्छादये संप्रहृष्टो बोधिं प्रार्थन्तो अनुत्तरां ॥  
 त्रिहि च लोकनायेहि ब्रह्मचर्यं चरे चरं ।  
 काश्यपो मां वियाकार्थी बोधिं प्राप्स्यसि अनुत्तरां ॥  
 आपंचहि कृती येन चीहि प्रार्थयामि निर्वृतिं ।  
 चीहि च वासितो लोके विंशको च विवर्तितः ॥  
 एकनवतिविं कल्पे यदा लोके निवर्तितो ।  
 अथ अन्ये बोधिसत्त्वो नव कल्याणि संसरे ॥  
 वीर्यकायेन सम्पन्नो प्रज्ञापुष्पसमाहितो ।  
 नव कल्याणि स्थायेसि वीर्येण पुरुषोत्तमः ॥  
 वीर्यं यन्नेति बोधिं अनन्यभाषितं वचं ।  
 न च वीर्यं न प्रज्ञं बोधं न वलमिन्द्रियं ॥  
 प्रज्ञानदानद[संय]मिन समुदागच्छन्ति नरोत्तमा ।  
 विवर्तमाने लोकास्त्रिं मवन्ति पुन पुनवा ॥  
 ते बोधिं कल्पशतेन समुदानेन्ति नरोत्तमा ।  
 अथ एकनवते कल्पे संवृद्धो शाक्यपुनवो ॥

5

10

15

20

1. B *vipaścīhā dṛi* M *vipaścīhā dṛīkūṭaḥ āgacchati* "et va caṇḍīdhamā" | B "et va caṇḍī-  
 mātā" | . — 2. M *atitāṃ preta* B "māggaṃ bo" BM *"prārthayātāna"*. — 3. M *śikhinā ca*  
*to* "akṛitāḥ" | . — 4. M *tarpeṣi khā* BM *"prārthayātāna"*. — 5. BM *"ca mahāsamabhi cī"*.

6. BM *"prārthayata(B "to s)na"*. — 7. M *amuttarāṃ loka* "hmacarya caṇḍa". —  
 8. BM *"mātā ryākā"* B *"prāpīkhi āna"* M *"prāpīyati āna"*. — 9. B *"kṛitā ca tṛiḥ*  
*tṛiḥ prārthayāna nirvṛitā* | M *"caḥ prāpīyati ca tṛiḥ prārthaya nirvṛitā* | . —  
 10. B *tṛiḥ ca gīto loka trīṇḍako na vira* M *"rtitā* | B *"rtitā e"*.

11. M *"lpa yathā loka vivartitāḥ* | B *"loka vivartitā* | . — 12. M *anye bodhimatvā*  
*na* B *"dhimatrā na"* M *"lpaṭṭi samāraṇa* | . — 13. B *vīryaṃ kā* M *vīryakāreṇa sam-*  
*penna* "tātā" | . — 14. B *"sthānaṃ"* M *"sthāpāna vīryaṇa samamāhitaḥ* | *nava kalyāṇi*  
*sthāpāna* "dāna" | . — 15. M *vīryaṃ ta yātāna bo* B *"ata yātati bodhiṃ samamāhā"*  
 BM *"chitāṃ dāghāḥ(B "bala* | ).

16. B *na vīryaṃ na prajñatāṃ* M *"bodhisattvāna indriyāṇi* | B *"bala indriyāṇi pa"* | .  
 — 17. M *prahāyātā* BM *"samāhā(M "dīpa)gacchati āna"*. — 18. M *vīryatāna lokānaṃ*  
*bhāvāṇi prāgavā* B *"nā prāgavāṇi* | *bo"*. — 19. M *to bo* B *bodhi kalpa* BM *"dānā*  
*nara"*. — 20. B *"buddhe cā"* M *"bodhiā cā"* B *"paṇa dā"*.







संश्लक्ष्य वीर वत तं दुःखमेव रूपं  
दानं निदानं सर्वसत्त्वं सुखी भवन्तु ॥  
शक्तो ब्रवीत्यग्रमदानदमेन वीर  
किं प्रार्थयेत् भगवतीसुखतां परच ।  
सो [343'] ह्यब्रवीत् भगवतीपुरे नास्ति काय  
प्रानेव खो भगवतीपुरचरिष्ये ॥  
यत्र न जानति क्वरां न च मृत्युं व्याधिं  
न च . . . प्रियवनः प्रियविप्रयोगः ।  
शान्तं निरासद्यं निरन्तरदुःखमोक्षं  
प्रार्थयामि पदमच्युतं निर्वृतिं च ॥  
सो ह्यब्रवीत्परमदुष्करमेतत्स्थानं  
बोधीविबोधनकं कामरतिप्रदायकं ।  
निवर्तये मत्तं स्वर्गं जनयाहि हृन्द्  
कामसुखे विषमभोगसुखे च रम्ये ॥  
शक्रासनं यदि भवे मम निश्चयात्  
सर्वेषु कामरतिभिः न च विप्रयोगः ।  
न त्वेव कामगुणसौख्यनिबद्धं मुक्तिं  
सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेयं ॥  
दिव्यानि मानुषमुत्तानि च यानि लोके  
यं चेह जन्मनि सुखाणि सुखं यन्मूर्धं ।  
ते कल्पकोटिन्युता मुक्तिस्तो भवेयं

1. BM so (M. sa) bhīṣṭa vīryavān ta (B. "ryavān") duḥkham evaṁrūpam sarvaṁ dānam  
ni" B. "ryavān" sa" M. "bhavān" B. "nta" ca". — 3. BM "vii | praśāntamānasa vira  
(M. "meta vira") kiṁ prārthayate bhagavatīm sa" M. "para" | . — 5. B. "sā hya" M. "so hya"  
havaṁ paramabhogavatipura me stī" B. "i bhagavatipura me stī" BM. "prāgreva atkhe bha-  
gavatī puri (M. "tāha ni) muthakesho | .

7. BM "jānati jata (M. "ti nara") na ca mṛtyo vyādhiṁ na ca priyajana (M. "jato) priya-  
(M. "yo) ri" M. "yato" | B. "gah" ca". — 9. M. "śāntā nibhaya nirvātaraduh" B. "śānta nibh-  
laya nirvāta" BM. "mi padacyati nibhā ca (M. "lāh" ca) | .

11. BM "bodhivibodhanakāṁ kāmavati (B. "lān) pradhānam | . — 13. B. "hantūṁ vīryatā"  
M. "hantūṁ vibharta" "eva janayāhi echaṁdān kā" B. "chanda kā" M. "gāukhaṁ ca". —  
15. BM "akroṣamāyavibhāva (B. "bhāva") me" M. "nibhāka" B. "lān" ca" M. "lāh" me" B. "yo-  
gān" na".

17. B. "khyavāha" M. "khyavibodhāna bodhān" || na" B. "dhiṁ na vīryatā". — 19. M. "dhe-  
mukha" "ko || yam" B. "jatmani" BM. "khaṁ ōrīdhaṁ (B. "rādhān" | .

21. BM "koti (M. "ti) mayurā saṁ (M. "sa) jātā pradhān (B. "dhi) na vira"



सर्वज्ञताये प्रणिधिं न निवर्तयेद्य ॥  
 दुःखानि यानि च इहानि च श्रूयते च  
 ये कल्पकोटिनयुतेषु बह्वप्रकारं ।  
 ते दुःख कल्पनयुता दुःखितो भवेद्य  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेद्य ॥  
 यावन्तरेण परमार्थविदू भवेद्य  
 तावन्तरं यदि श्रुवीचिगतो वसेद्य ।  
 वीर्यं च मे न प्रतिसंहरणाय शक्यं  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेद्य ॥  
 . . . . . यच्च बाल ।  
 मुञ्चेय अयोगुहं पिबेय विनीनलोहं  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेद्य ॥  
 पातानमध्ये निवसे वधकेहि सार्धं  
 षष्ठे शरीरं च पुनः पुन संजनेय ।  
 तद्दुःखं तादृशकमुद्धहितुं समर्थो  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेद्य ॥  
 शरशक्तिवर्षं यदि वर्षयि तीक्ष्णधारं  
 सर्वं शरीरं यदि क्षिज्यति तं अग्रेयं ।  
 तद्दुःखं तादृशकमुद्धहितुं समर्थः  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेद्य ॥

४. BM "cruyate ca kalpeṣu naya(M "nayatra)ta". — ६. BM "khita lha" B "jñata prañidhī na nī" M "jñatā prañidhī na nī vivartta".

७. BM "vāraṇasī pūrve caḥaṇi (M "pūrveśāṇi) parihareyaṇi lā varṇakoṭiṇi yāvanā- (M "vaṇitā)reṇa" B "vidu lha" M "vidur bhavayaṇi || tāvaṇāraṇi" B "raṇi yāva arī" M "cigute vāyaṇi १". — ८. B "prataḥa "kyāṇi | २२" BM "dhiṇi na vivarttayeyaṇi | yanta bāla(bāra) bhūṇiṇya २".

१२. BM "baya ca lolaṇi sarva" M "dhiṇi na vivartta". — १६. B "madhyaniṣasema va- ilha" M "madhya tīrasaṇi vaḥaṇi" khaṇṇa caritaṇi paṇar va so jāneyaṇi B "ritāṇi paṇaḥ na ca saṇṇayaṇi tad duḥ".

१७. M "ta doḥkha tādṛṣaṇi udva" B "tad doḥkha tādṛṣaṇiṇkaṇi udva" marṭha sarva" M "marṭhaṇi sarva" dhiṇi na vivartta". — १८. BM "saṇṇi(M sa)rakṭaṇi cakti" B "raḥaṇi ti- kshodhāṇi sa" M "cchidyati aṇṇaḥ da" B "cchiṇṇapi aṇṇaṇi da". — २०. BM "duḥkhaṇi (M "khaṇi ||) tādṛṣaṇi(M "cakaṇi) sama" B "marṭha sarva" M "marṭhaṇi sarva" B "qi- dhi na nī" M "pīdhi na vivarttayeyaṇi ||".



यदि गंगयालुकसमेषु करित्व पूजां  
 बुद्धेषु पद्महं जनेद्यमिममयबोधि ।  
 तं तावद्दीर्घं भवं संसरितुं समर्थः  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेद्यं ॥  
 गर्भासये यदि भवे सहकल्याणोटी  
 जातस्य जातिशतं शिष्येयं भनं मे सो ।  
 तद्दुःखं तादृशं शरीरगतं सहेयं  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेद्यं ॥  
 यानि च दुःखा नरके तच्च तिर्यग्योन्वां  
 भेतमनुष्यकमवेषु ब्रह्मप्रकारं ।  
 तं दुःखं सर्वं निपते यदि मे शरीरं  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेद्यं ॥  
 यावन्ति प्राणनयुता विनयेद्यं भोक्ते  
 तावन्ति कल्पनयुतां नरके वसेद्यं ।  
 तं दुःखं तावच्चिरमुद्वहितुं समर्थः  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं [343<sup>b</sup>] न निवर्तयेद्यं ॥  
 नाहं पुनः इतो निवर्तयितुं समर्थः  
 एषो सो निश्चय इतो जगतो हितार्थं ।  
 यावन्न माप्नममृतं परिपूर्णमासा  
 सर्वज्ञताय प्रणिधिं न निवर्तयेद्यं ॥  
 संनाह एष बृह ब्रह्ममयो संगतो  
 दाने दमे व्रततपे न मे चक्षि सिद्धी ।

5

10

15

20

1. BM 'lukasamañyeshu ka' pañña (M 'cyañ)hañ labbeyyañ imam agga' B 'dhiñ na'.
- 3. B 'na tavad di' M 'na tava dīgghañ' BM 'bhava añañ' pīdhiñ (M 'dhi) ti niva'.
- 5. B 'mahakalpa' M 'kotiañ jītañ ca' BM 'ceta kha' (B 'ta cchi)jīya aññamañ |.
7. B 'dukkha it' M 'dukkhañ ca tā' dhiñ na riva'. — 9. M 'yoti ca' ko tathā tīrya-  
 gyonihhayañ pīdama' B 'ko tathā tīryagyonihhayañ pre' BM 'anubhanti lha'.
11. M 'dukkha ca' to ca ymā' tāyañ pīdhiñ na riva'. — 13. M 'yavattāñ pa' B 'yavatañ prāṇanayutā vīneyyañ lo' M 'ayutāñ vīneya loka tīrañti ka'. — 15. B 'duh-  
 khā tīrañti na' M 'dukkha tīrañti na' pīdhiñ niva'.
17. M 'māhañ punar itā niratta' niva na'. — 19. M 'yāacca prāptam aya aro' B 'pām aya tañ pa' M 'jāyāya prāpti na ti'.
21. M 'saññāha n' B 'dīdha ca jāmya' M 'jāmya sannodāha dīme dāma aro' pe  
 na nti' B 'pe na me 'ti'.



सत्त्वान मोक्षयितुं हं अपुनःमवाय  
सर्वज्ञताये प्रणिधिं न निवर्तयेयं ॥  
एवं निश्चितमती सुविनिश्चितार्थी  
बोधीनिषट्पददया विचरन्ति बोधे ।  
लक्षितवक्त्रमिरिव पारगता समुद्रं  
प्राप्नोति बोधिं सफलं नमुधिं निहत्वा ॥

- अथ खलु राजा शुद्धोदतो यदा भगवां व्योधारामे पीवपमाचं वैद्यायसम-  
सरीये विविधविधिवाणि यमकप्रातिहार्याणि करोति यदा राजरसुरेन्द्रो  
वेमचिबी असुरेन्द्रो मुविनिन्दो असुरेन्द्रो अन्ये च महिरसुरनयुतानि अनुत्तरां  
10 सम्यक्संबोधिं व्याकरित्वा वज्रानि च प्राणबोटिसहस्राणि भार्ये धर्मे प्रतिष्ठाप-  
यित्वा आत्मना च श्रोतापत्तिफलं साक्षात्कृत्वा इष्टम ी अविपरीतपर्ययो प्राप्तुः  
शासने उत्थायासनातो येन भगवांस्तेनाजनिं प्रणानयित्वा भगवतो पुरतो हंसं  
उदानं उदानयति । जन्मा मे पुत्र सुलब्धा जन्मा वन्त्र मे एदृशो पुत्रो द्विपदा-  
नामुत्तमः सर्वगुणैरूपेतः । अमोहन्ते पुत्र सफलं चक्रवर्तिराज्यमपहाय महान्तं  
15 च घातिवर्गं विज्रहित्वा अभिविष्कमणं । अमोहं ते सफलं पट्टभोगि दुष्करं  
वीर्यं अहो अमोहं ते सफलकृतेन बोधिः प्राप्ता । अमोहन्ते सफलं च धर्मो  
प्रकाशितं यस्य ते सदृशो नास्ति सदेवके लोके समारके सत्रह्णके सयमणत्राह्ण-  
वणीपके प्रजायां सदेवमानुषामुरायां । अमापि पुत्र अमोहं सफलं च जीवितं

1. M *satvāna mūñcayitūṃ haṃ apuṇaḥ māvāya* — 3. M *“cēitāna abhisaṃvēcītārtha bodhinī”* B *“matib sa”* U *“thaṃ bodhinī mīha”* *“ciccarahi loka”* M *“ciccaruṃti loka”* . — 5. M *“pāruṇa samudra pēḥpanti bodhicchalaṃ”* B *“paoti laṃhisaṃvaramā namuñci nī”*.

7. M *“vāhāyasa mūñcayitvā vividharici”* BM *“roti | yadā”* M *“rābulaṃvēcīdro”* BM *“re- macitrā (B *“rī”) ca sara”* ndro anyo (M *“atya”) cū shacchī (M *“shīhi”* ) saraṃanyutāni anu- ita (M *“nuta) rāṃ”* M *“kāmābuddho rya”* B *“bahuni ca prā”* M *“arāṃ ārya dharmo pra- tiśhṭhā”* B *“tūnaṃ ca sro”* M *“tēḥṭā dīśhṭhāyā a”* B *“shṭhāyā a”* M *“ritapentiyā cātub- ṭhānaṃ utpāyavandio ya”* rāṃ tēṇāṃ” BM *“maṃ udāraṃ udānayati |”***

13. M *“lāhā me sa”* *“ya me idā”* *“dānaṃ uttama sara”* *“pēḥ”*. — 14. M *“amohaṃ te po”* BM *“phalā cakro”* M *“ya mūñcātāṃ ca jñā”* B *“paṃ a”*. — 15. B *“amohaṃ | te sa- phalāṃ śha”* M *“śhaṭ varuḥ”* *“rāṃ āryaṃ”* *“baddi te sa”* BM *“phalākya”* M *“bodhi prā- ptiḥ a”*.

16. M *“amoha te sapha”* *“dharmo prakā”* BM *“cētāṃ | yaṃ”* B *“te saṃvēcīḥ nīti saṃvēcīḥ lo”* M *“cāraṇabāhmanāke bāhmanāke prajā”* B *“hmanāvanipa”* M *“shāyāṃ surāpāṃ ma”*. — 18. B *“pi yatra”* *“ya me me rāhāyo a”* M *“ya me rāhāyo sadāro pu”* *“sara loka”* B *“sa loka”* M *“nāṃ agre”*.



यस्य मम विषये एदृशो पुत्रो उत्पन्नो चसदृशो सर्वलोके देवमनुष्याणामद्यो ॥  
साधु पुन सर्वलोके चर्षसमहितेपी अनुकंपको अनुकंपामुपादाय समापि पुत्र  
अनुकम्पामुपादाय यावत्कं कपिलवन्तु यासं वसितुकामः तं देवसिक्कं राजकुले  
भुञ्जेति ॥ अधिवासये खलु भगवां तूष्णीभावेन ॥

अथ खलु राजा गुहोदमो भगवतो तूष्णीभाविनाधिवासनां विदित्वा हृष्टो ५  
प्रीतो सीमनस्त्रजातो संवृत्तो भगवतः [344] पादौ शिरसा बन्धित्वा विष्कुलं  
प्रदक्षिणीकृत्वा येन मिश्रसंघं तेनाञ्जलिं प्रणामयित्वा प्रक्षामि ॥ अथ खलु राजा  
गुहोदमो तस्मैव राज्याख्येन प्रभूतं खादनीयं भोजनीयं प्रतिवागरित्वा कपिल-  
वस्तुनगरं निजसंसृष्टं कृत्वा अपगतं रजं अपगतपाषाणशर्करकटवं मुक्तपुष्पावकीर्णं  
सन्ध्याटिकाविधूपितं चित्रदुष्यपरिचित्रं विततवितानं श्रीमत्पट्टदामकलापं याव 10  
च कपिलवस्तुं याव च न्ययोधाराम अचान्तरे नटनतं प्रश्रवमलपाणिस्वरिक्का कुम्भा-  
तूणिका वेणुवंशस्वरद्विस्तुनश्रीनिकषिक्तुक्कमागकगावनकपंचवटुका देत्रे देत्रे स्थापि-  
ता यथा भगवतो महता राजानुभावेन महता राजश्चहीयेन नगरप्रवेशो भविष्य ॥

भगवां दानि अपरेज्जुकातो न चातिकाले न चातिविक्काले मागधके प्रातरात्रे  
निवासयित्वा च प्रावरित्वा च मिश्रसंघपुरस्कृतः मिश्रसंघपरिवृतो दक्षिणेन शा- 15  
रिपुको वानेन सीमन्त्रायनो नुपुष्ठतो आनन्दमिश्रु । इयोपराजिक्कं गच्छन्ति ।  
इंसमदीनं बुद्धा भगवन्तो गच्छन्ति ॥ धर्मता खलु पुनर्बुद्धानां भगवतां नगरप्रवेशे

1. BM *śiddhā* (M *śiddha*) *putra utthasiddhā* M *śāṭ anukampān upādāya manā* M *yā-*  
*vattakam* Lx BM *sañ vaṇṇita* M *maḥ ta dāraṇā* B *devasikkam* rē BM *kolāṇi bhūṇi*,  
— 4. M *gavān idhūṇi*. — 5. M *dhodato bhagavato tā* *prāṇam* *ho bhagavato pā-*  
*dan* *cāraṇi* *vaḍḍitvā* *triṇṇakṛitva* *prada* B *shikṛitāṇi* *prada* BM *ghaṇi* *bandhijā* M *bandhijā-*  
*ṇi* *prāṇamayi* M *prāṇam* ॥

7. M *dhodana* *taṇṇi* BM *ijāgaritvā* *kapilavarastanagaram* *ektasamāgāḥḥḥ*  
(B *śikṛā*) *kṛitvā* *apagata* (M *gataṇi* *rajaṇi*) M *śāṇṇakam* *kaṭṭhallaṇi* *muktakumūḍā-*  
*kleṇṇāṇi* BM *gandhagghā* (M *gha*) *ṇṇikāṇi* *dhūṇṇāṇi* | *citra* (M *taṇi* *citta*) *duṇḍaparikka-*  
*ṇṇāṇi* (B *pta*) *vātataṇṇāṇi* *muktapattāḍḍim* M *opaktam* *dāmapatta* *kalāpaṇi* *yāva* *ca*  
(M *caṇṇa*) *kaṇṇapāṇṇāṇi* *yāva* *ca* (M *saṇi* *yāvaṇṇa*) *nyagrodharāṇi* (M *raṇṇāṇi* *adā-*  
*kāḍḍi* ॥) *atāṇṇāṇi* *natamāṇṇā* M *trāṇṇāṇi* *nāṭamāṇā* *kaṇi* M *pāṇṇāṇi* *kaṇi* *kaṇi* *kaṇi*  
*ca* B *vaṇṇāṇi* *kaṇi* BM *bhikkhū* *paṇṇāṇi* *kaṇi* *kaṇi* *kaṇi* M *kaṇi* ॥ *jaṭṭhā*  
*bhagavato* (B *kaṇi*) *mahatā* *rājā* M *dhūḍhiyena* *nagaram* *pra* *vaṇṇāṇi* ॥ — 14. M *bha-*  
*gavato* *dāṇāṇi* *aparajjukaṇi* *na* *cāṭikāṇi* *na* *cāṭivikāṇi* *māgāḍḍikā* *prāṇāṇi* BM *āṭṭā*  
*ca* *prāṇā* (B *prāṇa*) *ṇṇi* *ca* *bhikkhū* *paṇṇāṇi* *putra* *kaṇi* (M *kaṇi*) *bhikkhū* *paṇṇāṇi* (B *ghaṇi*) *-*  
*paṇṇāṇi* M *gāṇṇā* B *putra* *saṇṇā* BM *anāgāṇi* *yāṇṇāṇi* M *āṇṇāṇi* BM *kaṇi*  
*ca*.

16. BM *deva* (M *yaṇi* *kaṇi*) M *caṇṇāṇi*. — 17. BM *kaṇi* *prāṇāṇi* (M *ṇṇāṇi*)  
*ca* M *bhagavato* *gacchāṇi* ॥ — 17. M *bhikkhū* *paṇṇāṇi* *bhagavato* *nagara* *prāṇāṇi*



यदा भगवान्नगरं प्रविशति अथा ह्येयानि वृक्षिनः कौशलादं मुचन्ति मोरा नृक्षन्ति  
कोकिला तुषतुषार्थंति अधद्रुतानि वाद्यानि वाद्यन्ति पेडागताभ्यामरणानि  
रसन्ति । अन्धा चक्षुं तन्मुहर्तं प्रतिनमन्ति । वधिरास्तंमुहर्तं श्रोतं प्रतिनमन्ते ।  
उन्मत्तकास्तंमुहर्तं स्मृतिं प्रतिनमन्ते । विषपीतका निर्विषा भवन्ति । ये जना  
6 अथावा सन्दप्रसादान्ते दानि प्रतिसंविदिता भवन्ति ॥

अथ भगवां नगरं प्रविशति ॥ समनन्तरं भगवता कपिलवस्तुनगरद्वारे पादत-  
ला उपचिन्ना तदियं महापृथिवी पट्टिकारं कम्पे संप्रकम्पे संप्रचने संप्रवेधे पुरस्तिमं  
उत्तमति पश्चिमर्कं ओनमति पश्चिमसुत्तमति पुरस्तिमं ओनमति दक्षिणं उत्तमति  
उत्तरा ओनमति उत्तरा उत्तमति दक्षिणा ओनमति ॥ भगवां दानि कपिलवस्तु  
10 नगरं प्रविष्ट अनुपूर्वे[344<sup>b</sup>]ण पितुर्भिविश्रममनुप्राप्तः ॥ तेहि दानि कपिलवा-  
सथेहि शाक्येहि शाक्यां संनिपातित्वा घोषणा कारापिता भवन्ती न केनचिद्द्रा-  
लस्याविचित्तथं त्वं भगवतः पुत्रो ति यो आचिचिष्यति तस्य वधो दण्डो ॥

भगवां दानि निवर्कं राजकुले भुञ्जति ॥ अथ खलु महाम्राजापती गीतमी  
रात्रानं मुषोदनं विज्ञापयति ॥ महाराज यदि एव अनुकूलं भवेया ततः भगवां  
15 मम कुले भुञ्जिया ॥ राजा आह ॥ गीतमी एवं करोहि ॥ अथ खलु महाम-  
राजापती गीतमी येन भगवान्सेनोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ शिरसा बद्धित्वा

yadā BM \*rañi xiṣa(M \*cañi)ti || agvā hecanti ha M \*etino kroñiṣaḥbdañi nādañti || mārā  
nṛityañti kokilā bhunabhuṣāyañti || agha B \*dāñi mucanti || mārā nṛi \* yañti || agha  
M \*dyāñi vādyañti pe B \*dyanti yotrāga \* rañanti || M \*rañanti ||

3<sup>a</sup>. M aññhā cakamūṣāhi tatamūṣā B andha ca M \*labhañti | . — 3<sup>a</sup>. B \*e tañi-  
māhā M \*labhañte n. — 4<sup>a</sup>. B atimattakā tañitpūhā M \*labhañte | . — 4<sup>a</sup>. M xi-  
shayita \* bhavañti. — 4<sup>a</sup>. M \*dāhā mañidaprañā \* bhavañti | .

6<sup>a</sup>. M siba khala bhagavān nagarāñi pravakṣyañti || \*pravakṣyañti | . — 6<sup>a</sup>. M sa-  
manantaram bha \* atinagara dvāre gāvadañtara upakṣiptāb tad i B \*dvāre yadatalā  
upakṣiptā | tad idañi amhapri BM \*dvikṣaṇi kampa(M \*upe prakāñmpe) ampraka-  
(M \*kañi)mpe ampracārañi ampravodhaya(M \*cedhati | ) parastimam(M \*stimana) amna-  
mati pañci(M \*pacchi)mañi onamati pañcimam a(M \*amāñi u)namati(B \*ti | ) parastimam  
onati dakṣiṇam a(M \*kṣiṇam u)namati B \*ti | ) uttarā namati uttarā (M \*ti | utta-  
rañi) unnamati dakṣiṇā (M \*ti | dakṣiṇo) namati | . — 9. M bhagavān dāni \* viśvho  
mopā. — 10. B to dā M to dāñi kapila BM \*vyo(B \*vyohi) ṣākyohi ṣākyā (M \*kyā)  
ṣākyohi yohi amnipatitvā M \*pitā | bhavañto na ke \* vyāvīkṣitavyañi | tra bha \* tra ti yo  
cikṣipati ta \* dho dāñiḥ || B \*dho dayoḥa bha.

13<sup>a</sup>. M \*dā mityakṣaṇi \* kalañi bhūñi. — 13<sup>a</sup>. BM \*jāpati gañ M \*vijñāpayati ||  
B \*vijñāpayati ma. — 14. M \*ja yodāvañi amkulo bhavañā tato bhagavān mama mū  
B \*veyā | tatāb. — 15<sup>a</sup>. M \*mitvā bhagavata pādan gīrṣā vāñdita yena bhagavān ta-  
nāñi \* gavañtaw e.







- मनपन्तमनिमिषं निधायति ॥ राज्ञसो दानि मातरं पुच्छति ॥ अम्मे कहिं  
पिता गतो ॥ अग्गोधरा आह ॥ पुत्र दक्षिणापथं गतः ॥ राज्ञस आह ॥ अम्मे  
केनार्थेन दक्षिणापथं गतः ॥ अग्गोधरा आह ॥ वाणिज्येन गतो ॥ राज्ञस  
आह ॥ किम् दानि सो मम तातो न किंचित्प्रोभनं प्रेषयति ॥ अग्गोधरा  
5 आह ॥ पुत्र अत्रियेहि मार्गो विद्वदः । तवदि ज्ञानच्छवति तदा स्वयं ज्ञानमि-  
च्छति ॥ राज्ञसो आह ॥ अम्मे किं एव अमणको मद्दं ज्ञातिको भवति । न  
कहिंचित् मम एदुग्गो मनो निपतति यथायं अमणो । मन्थामहं रदानो मे  
सर्वहृदयं हरति । तं नाहेतुकं वज्जम इमस्स अमणस्स सह दग्गिनेन रूदुग्गं प्रेमं  
अतिरिष (उत्पादितं) यथा नान्वेषां शाक्यानां । तन्मन्थामहं पिता य सो मम ॥  
10 सा दानि अग्गोधरा आह ॥ पुत्र न एवो तव पिता ॥ राज्ञसो दानि मातृक-  
रुक्कण्डिकाय यावति ॥ अम्मे अत्थयस्सं मे आचिञ्चाहिं को मम एव अमणको  
भवति ॥ तस्मा अग्गोधरायै प्रेचस्सेहेन हृदयं परिपीडितं । पञ्चति किं मे करि-  
प्सामि । यदि ताव आचिञ्चिथं वधो दण्डो । अथ दानि नाचिञ्चिथं स्वकी मे  
पुत्रो परिवंचितो भविष्यति । जाने किं भवतु आचिञ्चिथं अहं ॥ कामं खलु मे  
15 शाक्या तीक्ष्णेन शस्त्रेण अममंगानि च्छिन्देन्तुः संप्रदासेन्तुः न त्वेव राज्ञसशिरिस्स  
स्वकस्स पुत्रस्स नाचिञ्चिथं ॥ कामं खलु मे शाक्या कायं तीक्ष्णेन शस्त्रेण वडप-  
ट्टिकायं पाटयेन्तुः न त्वेवाहं राज्ञसशिरिस्स स्वकस्स पुत्रस्स नाचिञ्चिथं ॥ कामं  
खलु मे शाक्या कायं तीक्ष्णेन शस्त्रेण क्हापणमासिकं पि च्छिन्देन्तुः न त्वेवाहं

1. M 'dāniñ mā' B 'mātalañ pri'. — 2. M 'gato | pu'. — 3. M 'gatah | . —  
4. M 'rāhulo āha | . — 5. M 'kaṇḍeḍḍa' 'idāna kiñ' BM 'cit ḍaṇḍakañ pre'. —  
6. B 'yehi māgo vi' M 'māgo vi'. — 7. B 'di āgacchati tadā' M 'gacchati | tadā sva-  
yāñ āpajissiyati | .

8. B 'kiñ dāna ḍa' M 'kiñ dāna ḍaṇḍa' 'idagati | B 'vati na'. — 9. M 't mama  
saddi' ḍaṇḍa B 'ḍaṇḍa ma'. — 10. M 'byāmahe | idāniñ me' B 'hañ | i' rati tañ'.  
— 11. M 'tañ nāhetuka esho mama i' B 'hetuka esha mama i' M 'ḍaṇḍaṇḍa' 'noma idā' BM 'cira yuthā' 'nāñ ta'. — 12. M 'ta manyamāhañ' BM 'pi te yāma mama | . —  
13. M 'dāni ya'. — 14. M 'lo ḍaṇḍi mā'.

15. M 'ayya ayya' 'hi lo manāya ḍaṇḍeḍḍa' 'ha'. — 16. BM 'mi ya'. — 17. M 'tā-  
vad ākkaṇḍi vadhō' B 'cikkhañ vadhō'. — 18. M 'etthaḍḍaṇḍiñ nā' 'vadhāñ me pu'. —  
19. M 'āvikahī' BM 'hañ kā'. — 20. M 'gāhi cchiddaṇḍaṇḍi' 'nā' B 'nāḍaṇḍi' 'nā' BM 'lāṇa na tvoca (M 'tvāra) tā' M 'ḍaṇḍa sva' 'āvikahissiyāñ'.

21. M 'ḍakka' 'kkaṇḍa' B 'kkaṇḍa vaddhaṇḍi' M 'vaddhaṇḍi' 'pāṇaṇḍi' 'na  
tā' B 'nañ | na tē' M 'tāya ḍaṇḍa vadhāṇḍaṇḍi' 'pāṇaṇḍi' 'nā'. — 22. M 'kā-  
mañ | khaṇḍi me ḍakka' khaṇḍi me ḍakka' kkaṇḍi' BM 'kkaṇḍa ḍa' M 'na kkaṇḍa' 'tā-  
kañ cchiddaṇḍi' 'na cāra' B 'cchiddaṇḍi' 'na cāra' M 'ḍaṇḍa sva' 'āvikahī'.







सहृदयं नाद्रु . . . अतिरिच भर्त प्रसादयति ॥  
 मन्वामहं पिता मम भ्राता ततः तर्हि तर्हि वातीषु ।  
 आसीद्यम अमणकी तथा ह्ययं प्रीणयति गात्रं ॥  
 आधिषे मद्गं जननि यदि ते दृष्टं नुतं पि वा पूर्व ।  
 कस्तार्थाये मम सो अतिरिच चित्तं प्रसादिति ॥  
 तस्मै वचनं युणित्वा स्वकस्य पुत्रस्य मापमाणास्य ।  
 उष्णमिव निचमन्तो राज्ञन्माता अतो चप्रवीत् ॥  
 परिदह्यते मे हृदयं परिपुण्यति वाचाय मधुराय सो ।  
 न शक्यं राज्ञन्गिरिस्त स्वकस्य पुत्रस्य नास्मात् ॥  
 कामं सु मद्गं कार्यं हिन्देन्सुः मुनिशितेन शस्त्रेण ।  
 न शक्यं राज्ञन्गिरिस्त स्वकस्य पुत्रस्य नास्मात् ॥  
 कामं सु मद्गं कार्यं शास्त्रा वदपट्टिकायं पाटेन्सुः ।  
 न शक्यं राज्ञन्गिरिस्त स्वकस्य पुत्रस्य नास्मात् ॥  
 कामं सु मद्गं कार्यं कदापिगमासिकं पि हिन्देन्सुः ।  
 न शक्यं राज्ञन्गिरिस्त स्वकस्य पुत्रस्य नास्मात् ॥  
 कामं सु मद्गं कार्यं शास्त्रा अपि विनशतानि पाटेन्सुः ।  
 न शक्यं राज्ञन्गिरिस्त स्वकस्य पुत्रस्य नास्मात् ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पश्यसि दूरतो कमकवर्णं ।  
 कर्णिकारं व संकुसुमि[3/46]तं सुवर्णवर्णं प्रसादनियं ॥

1. BM "cāndā n(M "d i)6" prashidaya". — 2. M manyāsahatā "jāthya B "ishu ā". —  
 3. BM āi me rā M "amya pautama lathā" BM "byahatā pē". — 4. BM āikāhya-  
 (B "kāhya") mahyātā(M "hyanā pi) janani ya" B "hātā pi cāpūrtān ka". — 5. BM "yo  
 mams utāra(M "rā") ciltān prashidanti M "dayatā" | .

6. M "svakāsvakāya pu "bhādhyanā" BM "amya n". — 7. B "cāvāli rā" M "cāvāli  
 rā" BM "māhā śad ābhādhā M "ahā |) pari". — 8. BM "pricchantān(M "cchantān) rā-  
 cāya rā mullināya so (M "ya co) rā". — 9. BM cākya(B "kānāya rāhādhāri(M "rā-  
 ya rā(M "svakāya)kāya pu". — 10. M kānāhu mahyātā kāya kāryopannānān si kā-  
 ya cchādhādhān ānādhādhā cākya B "hyanā kāya kāya cchādhādhān si".

11. M "cāriya rā". — 12. B kānā kha me yañ kāya rā" M kānāhu yañ kāya rā"  
 BM "ddhapatikāyañ kāyādhā rā". — 13. BM na cāra(M "cānā) rā" M "cāriya rā". —  
 14. B amā la lūga 13, 14. M kānāhu mahyātā kāya kāryāpannānān kāya cchādhādhān  
 ||. — 15. M na cāvāli rā".

16. BM kānāhu mahyātā kāya api bhādhādhān kāyādhā(M "ānā) | . — 17. BM na cāra  
 (M "cānā) rā". — 18. M "pitā ya cādhādhān prashidā nāgāra | cāha te putra pitā yañ pāyati  
 dā" B "cādhādhān ka". — 19. M amā la lūga 19 et les lūga 1, 2 de la page suivante  
 B "cānā rā ānāku "soyāpāpāpā | prashidādhānān ya".



यस्यैषा शङ्खध्वजा ममुकान्तर ऊर्णा दक्षिणवर्ता ।  
 एषो ते पुत्र पिता यस्यैषा प्रभा च निचरति ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 कान्तानुसारिसदृशं प्रवायतं श्रीलम्बिन ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 हिमवां व शैलराजा प्रतिष्ठितं ध्यान चत्वारि ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 नाग इव हेमवन्तो अभ्युन्नत आर्यसंघस्य ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 सिंह इव दाढी बली धिलोकयन्तं दशदिशामु ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 क्षयभो इव भोगणस्य परिवारितमार्यसंघेन ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 चन्द्रो व पूर्णमासी प्रभाय लोके विरोचयति ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 सूर्यो व उदयन्तो अन्यान जनेति प्रोभासं ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 शक्रो व देवराजा पुरस्कृतो देवतागणेहि ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 ब्रह्मा व ब्रह्मलोके उदीरयति अद्भुतं घोरं ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।

5

10

15

20

1. B yasyesha çaiñ "lātramuñhā" rupa ca daksahināvarito | . — 2. B "yasiesha prabhā  
 niçca". — 3. BM "çaiñ dā" rupañ kā". — 4. BM kārānu "vāyati(M "d") çl". —  
 5. BM eñhā te" B "rupañ hi".

6. M himavāñ ca çai" B "vāñ ca çai" B "prasthiññitāñ" BM "vāñ e". — 7. M "çaiñ dā"  
 B "varoga nā". — 8. B "ira himavanto" M "ira himavāñto abhayaññigato āryasāñ". —  
 10. BM "ira dāñ bali(M "lāñ) viloketi dāça".

11. B "putro pī". — 12. BM "bho ca pī" vāññ 4". — 13. M eñhā te" çaiñ dāññāñ  
 kā" BM "rupañ 12". — 14. M eññidre" BM "rupaññai pra" M "loke viroçai | . —  
 15. BM "rupañ 10(M "m)".

16. M suryjo ca n" BM "dayato aññidhāna ja(B "jāññai". — 17. BM "rupañ 12". —  
 18. BM pakro dāññā" M "to dāññāññai". — 19. B "varoga | . — 20. B "lāñ ca bra-  
 hma" M "lokañ dāññā" dāññāññā".

21. BM "rupañ 11".



मानवने व संकुमुनितां द्वाविंशजयसुचिरानः ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यो नगरवरं स्वां चापि मम च ।  
 अवहाय निष्कान्ती अनपेक्षी ज्ञातिमंधस्य ॥  
 एषो ते पुत्र पिता यं पञ्चसि दूरतो कनकवर्ण ।  
 शयने सुखप्रसुप्तां कण्ठकमभिरुह्य निर्यातो ॥  
 एतस्य देवता हि द्वारं विवरेन्सु लोचनायकस्य ।  
 शब्दं चानारहाये मा कोचि जनो युगे शब्दं ॥  
 सो तत्र मज्जविषये आमन्त्रेसि चन्द्रकमासीनो ।  
 चूडा सा परिमृहीता आहर शुद्धोदनसकाशं ॥  
 आभरणा कण्ठकं च . . . उपनामय पृथिवीपाले ।  
 अभिवादनं च ब्रूहि मातुश्च मम नरपतिं च ॥  
 अनिवर्तितं गमिष्यं कृतस्वकार्यं च आगमिष्यामि ।  
 ओहितभारविश्रब्धो पुण्यपेक्षो भवे लोके ॥  
 ओहितभारविश्रब्धो कृतस्वकार्यो वितर्केशो ज्ञाति ।  
 गणं अनुकम्पमानो रह आगतो व कपिलवन्तु ॥

राज्यो दानि मातुः सकाशातो सुत्वा एषो मे पिता ति ततः भगवतो चीव-  
 रकोणवे द्रिष्ट आह ॥ अन्वे यदि एष मम पिता भवति [346<sup>b</sup>] अगारस्थान-  
 गारियं प्रव्रजिष्ये पितृकं मार्गं चन्वेष्टं ॥ समनन्तरं राज्यो भगवतः चीवरकोणवे  
 संद्रिष्टः । ताहि दानि अन्तःपुरिकाहि रावो मृष्टो ॥ राजा दानि शुद्धोदनो

1. BM "naññi saññiko" B "caddhīr akkha" M "caddhīi la " caddhāy ॥. — 2. BM "ra-  
 vaññi(M "ra) tvaññi ca mama ca ava". — 3. M "lāyāññi tūkkaddhāno anapa". —  
 4. BM "roṇaṇṇi ca". — 5. M "cayana su " ptaññi kaddhā" B "nāyāta ॥.

6. B "retsu lo" M "retsuḥ | lo" BM "sya ca". — 7. M "chāntarabāya na kvacijjāne  
 cūṇa cābde B "cāntarāyinaṁ kocijjāne cūṇa cābde so". — 8. B "ten amāññi vishayaññi  
 āmantreyeti | cchāṇḍakam asina bu" M "vishayaññi āmantreyeti ॥ cchāṇḍakam asina bu". —  
 9. BM buddhi pariggāhābhāraṇāni upanāmaye ca " caññi ā". — 10. BM āharana ka-  
 ṇṭhakaññi ca upa " pālo(M "lo) a".

11. B "naññi ca kaddhā" BM "cāto mama naraṇḍāññi B "ñiñ ca) a". — 12. M "taññi ma-  
 miḥyaññi kṛitaññi vakkāṇḍāññi ca ā" B "ahyaññi | kṛi" BM "ahyaññi o". — 13. M "bhāro  
 vi" BM "cāyaññi pu" M "kaddhāre bha" B "koṇi o". — 14. BM "bhāro kṛita " jāṇṇiga".  
 — 15. BM gaṇa ānukampya M "amāññikāññipajmāno ihogato kapi".

16. M "ti tāto bha " cchāṇḍha āha ॥. — 17. M "esha mama pi" B "ti | āgāṇḍya "   
 shya | pai" BM "ahyaññi so". — 18. M amāññarāññi rā " pavaṇo cā " cchāṇḍi tā" B "shāy  
 ā". — 19. M "tāññi aṇṇāṇḍipā. ikkhi rā".



तं रथं युत्वा भीतो पृच्छति ॥ कस्यैव पापको शब्दः महतो जनकायस्य निर्घोषा  
 यादृशी सर्वार्थसिद्धे अभिनिष्कान्ते ॥ ततः अपरेहि आख्यातं ॥ देव राज्ञस्य-  
 कुमारो भगवतः श्रीवरकोणके सखिष्टो अहमपि प्रव्रजिष्यामीति ॥ राजा दानि  
 शुबोदनो उत्कण्ठितो उत्कण्ठं उत्सृजति राजवंशे ॥ राजा दानि शुबोदनो  
 प्रवृणो यदा राजा प्रवृणो तदा सर्वे शाक्यमण्डलं प्रवृणुः । एवं दानि अभ्य-  
 नरतो वाह्यतो च एकीरोदनं वर्तति ॥ राजा शुबोदनो रोदित्वा अश्रूणि  
 परिमार्जयन्तो येन भगवान्तेनोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ वन्दित्वा एकांसनुत्त-  
 रासनं कृत्वा दक्षिणं जामुमण्डलं पृथिव्यां प्रतिष्ठापयित्वा येन भगवान्तेनाञ्जलिं  
 प्रणामयित्वा भगवन्तमेतदबोचत् ॥ पर्याप्तं यं भगवां चक्रवर्तिराज्यमवहाय महान्तं  
 च . . . एको अभिनिष्कान्तो तत्साधु भगवं राज्ञस्य कुमारं अनुवानाहि यं न 10  
 प्रव्रजिष्यति मा अयं राजवंशी उद्दिष्टिष्यति ॥ भगवानाह ॥ चरममधिको  
 महाराज एषो सत्यो कृताधिकारो वासितवासनो अन्येहि कुवेदि अभव्यो एषो  
 गृहकलत्रमध्यावसितुः । एतेहि एव स्तब्धेहि परिनिर्वापयितव्यं ॥ राजापि शुबो-  
 दनो श्राव्यप्रसन्नो ग्रहधाति भगवतो वचनं आह च ॥ यतो भगवानभिनिष्कान्तो  
 ततो एकेहि अस्मामि न श्रवितं किंचिद्राज्यस्य अधिकारं कर्तुं न जातकर्मोपि न 10  
 कटाकरणकर्मोपि न कुण्डलवर्धनं । यदा भगवं राज्ञसेन अत्यवशं प्रव्रजितव्यं  
 तत्साधु भगवां आगमेतु सप्त दिवसानि सप्तमे दिवसे अभिनिष्क्रमणं करिष्यति  
 तमेव से भविष्यति जातिकर्म तमेव चूडाकरणं तमेव कुण्डलवर्धनं तमेव अभिनि-

1. M "cābho maha" B "dijjā sarvārthasiddhau upanibhikkhanto" M "dāhu upanibhikkhanto."  
 — 2. M "aparihā" BM "hānā de". — 3. M "bhagavato ca" "abhidāni itī" | . — 4. M "dā-  
 nīnā cūḍādhodano ro" (1. 6) B "lo utkāṇṭhitaṁ utarijjate rājasaṁvāsaḥ" | . — 5. B "rodana-  
 dānī va".

6. BM "acraṇi" M "rjayamāna ye" M "dau ciraṇā vāṇiditvā ekāntīgam utta" B "ekāntā  
 uttarāntīsamāgānā kpi" M "jānumamāḍḍalamā" "abhiḥpaya ye" "jayaṁitān e". — 7. M "paryāpā-  
 yaṁ bhagavānā cakravartīrājyaṁ avahāya mahāntītam ca" B "ntam ca" M "nābhikkhānto  
 taḥ sādhu bhagavānā rāhu" B "dhu bhagavānā rāhu" "hī ye na pra" M "hī yama prastaj-  
 ehyānā mā a" "jayaṁo ntakāḥishyanti" | B "co uttāḍḍishyanti" | .

11. B "varmaḥ" M "grihakatā" B "dhyāyātū" | . — 12. M "etahi etāhi ekānti-  
 dhihi pa" B "dhihi etahi parivārayitavyānā" | . — 13. B "abhidāni ca" M "rājā dāni cūḍā-  
 dano sārādhānā pāṇānā cūḍādhānā hha" BM "nānā | āha ca yato". — 14. M "bhāni-  
 krāto tataḥ ekohi samāhānā na cīkālā" B "nto | tato ekohi utābhānā" "jātākarmānā na  
 jāṭākarmāḥkāmānā kṇoḍḍā" M "jātākarmānā na jāṭākarmāḥkāmānā kṇoḍḍā".

15. BM "yadā bhagavānā ca" M "bhānānā aya" B "tayaṁ ye effatā aprāṇā amjāḥkṇa  
 pra" BM "ayaṁ | tā aḥ" B "dhu bhagavānā e" M "dhu bhagavānā āgamaṇā" "na abhi-  
 cramaṇānā kari" B "abhiḥpayaṇā kari" BM "rābhānā tānā rābhānā mā hha" M "ama am-  
 rābhānā rā" "pānā tānā rābhānā kṇ" BM "nānā tānā rābhānā abhi".











पुनः तन्निमित्तं समये बुद्ध्यानुपश्लिष्य विहरितव्यं अनित्यानुपश्लिष्य विहरितव्यं ॥ यदि  
शक्नोति पुनः राक्षसं प्रव्रज्यातो चित्तं विनिवर्तयितुं ततः सम्प्राप्तो भवति ॥

अथ खलु राज्ञा मुतोदनेन कपिलवस्तुनगरे आणत्तिका दिग्वा । यत्तत्कं  
कपिलवस्तुभिर्गमरे सामन्तं द्वादशं यौवनानि यत्किञ्चिद्गन्धं च भास्यं च पुष्पं च  
चूर्णं च तं सर्वं समुदानयय । यत्तत्का नटनर्तकसङ्घमङ्गपाणिस्वरिका संनिपातेष ॥

मनसा देवानां वचसा पार्थिवानां  
अचिरेणाद्यानां कर्मणा हरिद्राणामिति ॥

राष्ट्रो यच्चनमावेद्य तं नगरमनेकृतं शोधितं अपगतशर्करकट्यं धूपषट्िकावि-  
 10 धूपितं अक्सात्पट्टदामवन्नाथं चिचदुष्यपरिधिप्रं विततवितानं मुक्तपुण्यायकीर्णं ॥

किंकारणा विविधमानकमूषणा प्रथमवीवनधरीयो ।

श्रृंगारटवे स्थितानि वहुनि प्रमदाग्रहसाणि ॥

प्रासादगर्भनिलया कुमारिका . . . तदा आसि ।

सुगिका य त्वरितत्वरिता श्रीशोभनका निधावन्ति ॥

शुद्धोदनआत्मजस्य पुत्रो बृहत्स्य राज्ञो नाम ।

विश्वहित्य . . . भगवां राज्ञां सवहाय प्रव्रजति ॥

1. RM "tām tatāḥ | M "tātā | apramādaṁ bhā", — 3<sup>a</sup>. B "cājñe ca" M "cājñe ca" di-  
nadh || B "mā ca", — 3<sup>a</sup>. M "stuvam na" mānāṁ dvā "cid gaṇḍha ca mā", —  
5. M "tanātākā ri" B "pātvarikāṁ vām" M "varakā vām".

6. B "devānāṃ śāstrāṇāṃ kṣa" BM "rūpāṇāṃ dā". — 8. B rājā vata" BM "kṛ-  
tāṃ | 90" B "śāstrāṇāṃ" BM "lākṣmībhūpātāṃ (B "tāṃ |) avasā (M "vācā) kṣa" B "dubhāṣā  
pari" M "kṣitāṃ vīratāṃ" B "rājāṇāṃ tādā". — 10. BM tadāho saptaṃśo divase gṛihadhāre  
pi maharṇhā (M "hārā) dhūpadbhūpāni ubhayaśo pi anuttarā saṃ (M "sa) nīyāksaṃho-  
(M "bhūdhīm abhīśāmbuddhā ākāṣagamanakāni ca parāṇi idānīm (M "nīm) vāyāṃ kumāro  
abhinīśakramato paścātyāmalā (M "mā) | gāthā ca mālā vimālā eśāvikā pi tato vā (M "tā  
catu vīkoṣṭā) cārisāksaṃmṛṣi M "saṃmṛṣi) śāntāṃ dhūpāṃ gṛhadvāra (M "re) nagara kūṇ  
anaghana (M "nāṇ) kṣatragṛihāni (M "nī) navakāni trikaṅkṛtṛṇā janyā bhāsi (M "bhā-  
rī) dā (M "dā) hā (348) ni manjāṭīye nāṭīye vā (M "cā) rāyagatāni atha (M "thā) jīro paṇ-  
(M "vāṇ) ca kīṇ".

13. B "gītaka sthū" bahuni pra' BM "gī prā". — 14. B "śāde garbhauiloṃyā kumārīkā  
adhaṣā mṛgikā ca tadā śai mṛi" M "lāyā kulikā adriṣo mṛgikā ca tadābhāṣo mṛi". —

15. BM mrigikā ca tvārita" M "lokamikā nidhyatvānti B "mā ga".

16. BM "dantam" ma vi". — 17. B vijahjahi hta" M vijahi vahir bhagvato rajam  
civahi" B "jyam cārahā ca prarajiti pa".



पट्टदानि च वीणाद्यो वादेति वरस्तरा प्रमुञ्चति ।  
 आहन्वन्ति मुदंगा न चिरं निर्यास्यति कुमारो ॥  
 वल्लकिपरिवादिनीयो मधुरं मुमुमुमुनि खीणपरिघटिता ।  
 . . . . . न चिरं निर्यास्यति कुमारो ॥  
 दीपिञ्चजिनेहि विनिचो सनन्दिघोषो रघो परिच्छन्नः ।  
 अमिराद्य रघं . . . . अमिमनो कुमारो भिनिष्क्रमति ॥  
 कामस्वस्थयनानि पाणिघटसहस्रा अमितयशश्च ।  
 निनन्दिषुः अयतो राज्ञस्तच्च अमिनिष्क्रमन्तश्च ॥  
 एते शृङ्गकशिखरीजाता श्राटककम्बलकनिवन्ता ।  
 हस्तिस्तंभनरयता कुमार निर्यान्तमनुयान्ति ॥  
 एते शृङ्गकशिखरीजाता श्राटककम्बलकनिवन्ता ।  
 विचित्रसुमधुरमणिता कुमार निर्यान्तमनुयान्ति ॥  
 रघयुग्ययानयोजनं समाचितं शिरिषे विषय पञ्चन्ति ।  
 पुनः असुपूर्णनयना राज्ञो अन्तःपुरिका दुःखिता ॥  
 वारणचकोरनयनो संप्रति नगरद्वारमनुप्राप्तः ।  
 इन्द्रो व मरुहि परिवृतो अन्तःपुरिकाहि अन्तिताहि ॥  
 व्ययोधारामं गतं नरत्तमं नायकं पुरुषसिंहं ।  
 उपगम्य कनकवर्णं नरत्तमं राज्ञस्तो पितरं ॥

5

10

10

1. BM padumanti ca vīṇādyo vādeti varastara pramuñcanti । — 2. B āh-  
 aṇvanti M āhāṇvanti mūdangā na cirā niryaśyati | ku° B "daṇḍiṅga na cittaṇi nirya"  
 mūro ma°. — 3. B mallakiparivādiṇīyo M "vāḍaṇḍyo mādhuṅkariyo mādhuṅgaṇi gummig-  
 muṇḍi ko° BM "ghaṭṭitāyo na vicāraṇi na | M "ro na ciraṇ na) nirya". — 4. B "ro dā". —  
 5. M dāpi oṇi vi° B "oṇi vi° BM "citraṇi amandi M "amāṇḍiḥḥo royo paricclannāḥ  
 (M "ricchāṇḍā) a".

6. BM "kumāro nishkramato kā". — 7. M kāmācakraśīpā° B "śīpāṇi° BM "śīpā  
 ubhaya M "bhapa/yacaya ri". — 8. M ninaṇḍitāṇy agra° B ninaṇḍiṇāḥ | agra° M "akra-  
 maṇḍitāya B "nāya lo". — 9. BM lo aṇḍukapikḥalijhāṇi (M "jhaṇi) taya dāraṇḍi M "cāṇ-  
 ta)kā nicaṇḍi (M "cāṇ) ha". — 10. M "ḥṇa kumāraṇi niryaṭa | amāṇḍiṇi | B "ryāṇi a".

11. BM "cīkhaṇḍiṭā aṭā (M "ṭā) āvanṇitaka M "amāṇḍiṭā) niraṇḍi vi (M "cīkhaṇḍi) cīṭā". —  
 12. B "dihuro hha° M "dihurā hharitā ko° BM "ryāṇi amāṇḍi (B "ṭā |). — 13. BM "yo-  
 gā (M "yugya) yācamāka amācilaṇi ḥṇiḍevā (M "ṇi) ya aparāṇi po". — 14. M punar arupā-  
 rāṇa nayaṇa cāṇa amāṇḍiḥḥa° B "nayaṇa | 14° M "khāṇa B "khāṇa cā". — 15. B "cāṇa-  
 nayaṇa amāṇḍi M "Lomāyana amāṇḍi".

16. BM am M "dihuro ca ma " lo amāṇḍiḥḥa° BM "lāṇi nya". — 17. B "yāṇa amāṇḍi"  
 M "lāṇi amāṇḍi" BM "lāṇi u". — 18. M "yāṇa amāṇḍiḥḥaṇi rāṇiṇi po° B "yāṇa amāṇḍiḥḥaṇi  
 rāṇiṇi pāṇiṇi 18°.



यन्मति च उत्तमयशं यथाप्राप्तौ मृदुतलेहि आनेहि ।

शीर्षं परिमात्रंते च नरर्षभो कुञ्जरपुत्रम् ।

विं राजलभद्र फलिता मिथमप्रेचा त्वं सकलराक्षसं ।

विजहिय भवान्नाहो भय विप्रं स्वर्गं हि निर्वाणं ॥

- 6 भगवां दानि आयुष्मन्तं शारिपुत्रमामन्ययति ॥ प्रजावेहि शारिपुत्र राज्ञं  
सकुटिको ते भविष्यति ॥ स्रविरो दानि भगवन्तं पृच्छति ॥ कथं भगवं प्रजाज-  
यिष्यं ॥ भगवानाह ॥ यथा शारिपुत्र आर्यं धर्मविनये प्रव्रज्या कुमारभूतस्य ॥  
भग्नानि अहं राज्ञो कुतं शरणं गच्छामि धर्मं शरणं [348<sup>1</sup>] गच्छामि संघं शरणं  
गच्छामि । द्वितीयं पि अहं राज्ञो तुतो मे शरणो अनन्यशरणो धर्मा मे  
10 शरणो अनन्यशरणो संघो मे शरणो अनन्यशरणो ॥ अहं राज्ञो यावज्जीवं  
प्राणातिपातात्प्रतिविरमिष्यं यावज्जीवमदत्तादानात्प्रतिविरमिष्यं यावज्जीवं का-  
मेहि मिथ्याचारात्प्रतिविरमिष्यं यावज्जीवं मृषावादात्प्रतिविरमिष्यं यावज्जीवं  
सुरामेरेयमद्यप्रमादस्यानात्प्रतिविरमिष्यं उपासकं मे धारेहि रमेहि पंचहि शिष्या-  
पदेहि ॥ अहं राज्ञो कुतं भगवन्तं प्रव्रजितमनुप्रव्रजामि द्वितीयं पि कुतं भग-  
15 वन्तं प्रव्रजितमनुप्रव्रजामि तृतीयं पि राज्ञो कुतं भगवन्तं प्रव्रजितमनुप्रव्रजितो  
हमसि ॥ अहं राज्ञो यावज्जीवं प्राणातिपातात्प्रतिविरतो वैरमणं आमणेरस्य  
शिष्यापदं यावज्जातकूपरखतप्रतियहणशिष्यापदं धारयामि । रमे हि द्रष्टुं शिष्या-  
पदानि ॥ स्रविरो दानि राज्ञस्य केशान्योतारेत्वा प्रवाजेत्वा दक्षिणेन हस्तेन

1. M cañḍatī\* BM \*uttimayamāṇaṁ yapa(M \*cañḍaya)matto nipi \*jāhāṇi cī\*. — 2. B mā-  
rjante\* M \*rjate caruṇaṁ naraṇḍhalīho kañḍalapaṇi\* BM \*potraṇḍ ki\*. — 3. B kin rāhu\*  
BM \*dra sphatitāṇi vi\* B \*prekhaṇa saka\* M \*khaṇa sakammarupāṇi\* B \*paṇi vi\*. —  
4. BM \*ya bhava bhavanta(M \*cañḍa)do sparṇe\*. — 5. M attha bhagvato dānāṇi āya-  
simañḍitāṇi cūḍipatraṇi āmāñḍayati | B \*ti pra\*. — 6. BM pavvajaḥ cā \*kulaḥ kañḍ-  
āḥ(M \*kañḍi)yoḥ\*.

6. M 'dānīn bhagvānītaṁ pī' BM 'u la'. — 7. M 'gūvan prajājishyaṁ || B 'prajājishyaṁ ||'. — 8. M 'cāliputa āyān dha' BM 'aya lha'. — 9. BM 'u || āhāt rāhula hu' M 'anūghaṣara'. — 10. M 'dāho me cūso dharma' BM 'gho me cūso anūghaṣaraḥ ||'. — 11. BM 'prāpātīpātān vīramīshyaṁ | yā dānī pr(B 'nān pra)ti-ratīshyaṁ | yā' M 'cārāt vīramīshyaṁ | yā' B 'cārāt pratīviratīshyaṁ | yāvatīshā' shyaṁ | yāvā ||' M 'vīra-cūso anūghaṣaraḥ' BM 'dhārāhi ||'.

॥ \* dvitīyakamū pē || ha \* jītaṁ amā \* haṁ amū || .

16. M "lo yāvatjivāṃ prā" BM "pātān prativī" M "yāṃ cīvayā" B "yāṃ cīvayāyā  
cikakāpataṃ | yā" BM "yājivāṃ rūparajalapa(B "prā)tiśāhārāṇi cī" — 17. B imohi  
daṇḍhi cikakā" BM "padobi stha". — 18. M "keṇāyavātārītā prajājivā da" B "etācītā  
pivraja" M "ne bastena cālipa" B "maṇḍalyā" starake n" BM "cātub |



शारिपुत्रो बुद्धोत्वा वामतो भौद्राधायनो तृणसंस्तरकं उपविशेत्सुः ॥ एवं दानि  
भगवां कर्तव्यं . . . . .

दिवि मुनि च विप्रतयशं विनीतमश्रावकं विपुलप्रज्ञं ।  
श्रावकयुगं दशवन्नो आमन्त्रये करकन्दिशरो ॥  
तीक्ष्णा हि इन्द्रियाणि आञ्जास्यति राज्ञो इमं धर्मं ।  
प्रव्रजतु कुमारो सो कृतानुकारी भवतु महां ॥  
कालञ्जी शारिमुतो . . . . . लोकनायकं च वचि ।  
प्रव्रजेमि कथमहं राज्ञमग्निरि माण्डवं जिनस्य ॥  
लोकमनुकम्पमानो ब्रह्माश्वरो नायको मनास्वयाति ।  
यद्य आर्यधर्मं विनये प्रव्रज्या कुमारभूतस्य ॥  
वामेन गृहेत्वा भौद्राधायनो दक्षिणेन उपतिष्ठो ।  
प्रव्रजेत्वा एतं तृणसंस्तरकं उपविशेत्सुः ॥  
सो वल्लयकानि सुवर्णसूत्रं च यस्य काये शोहरति ।  
न नृपो धरे दुःखात्तां आत्तां स्मरति दशवन्नस्य ॥  
वारणचक्रोरनयनं माता पुत्रं विशालताम्राक्षं ।  
उत्सर्गे स्थापयित्वा इमाहि गाथादि अध्वमाभि ॥  
उत्तमप्रावारधरो अनुलोपनराजवाशितशरीरः ।  
दुःखरक्तं ज्ञामस्य चत्वनमुषोचितेन लब्धं ॥  
तार्थीनां प्रमुदितत्वं शीलकषण्डा यच्च खनित्वान् ।

6

10

15

1. M. *eva dāniñi bhagavāna kartariya di* B. *ittariya di*. — 2. B. *dhuvā ra vāpate jecāñi* | *dvāthyagayā rā* M. *dhuvā vāpate jecāñi* | *dvāthyemayā rā* BM. *prajāā rā*. — 3. BM. *yayā dācā* M. *āmaññiraya kara* B. *utā kara*. — 4. M. *ikkalipetthi hūdrāni ā* B. *id hūdrāni ājāyati* | *rā* M. *ima dha* BM. *emāñi prā*.

5. M. *pravrajā* B. *vrajeta ku* BM. *mārañi kē* B. *tu* | *maññāñi kē*. — 6. BM. *kāla-jūcā* (M. *jūcā*) *tāñi suto lo* | *cī prā*. — 7. M. *cārināññāñi* BM. *aya lo*. — 8. B. *brahmadāvaro* M. *ko so samānakkhāñi* | B. *khyāñi pā*. — 9. B. *paññāyāñi dha* M. *yaññāyāñi ca dha* | *jūcā ca kumārāññāñi* BM. *aya vā*.

10. M. *vāmona pūhāñi* BM. *manāgahā* M. *tiñhyayā* B. *tiñhyem prā*. — 11. BM. *vājema* (M. *vā* | ) *vā lē* M. *vāññāñi* B. *cāññāñi* | — 12. BM. *vāññāñi* (M. *vāññāñi*) M. *vāññāñi* BM. *ti na hā*. — 13. B. *yā vāññāñi dākkhāñi* *āññāñi vāññāñi* M. *yā vāññāñi dākkhāñi āññāñi vāññāñi* BM. *aya vā*. — 14. B. *yāññāñi* M. *yāññāñi* B. *vāññāñi* |

15. M. *vāññāñi vāññāñi*. — 16. BM. *vāññāñi pī hūdrāññāñi* *vāññāñi* M. *vāññāñi*. — 17. M. *vāññāñi vāññāñi vāññāñi* B. *vāññāñi*. — 18. BM. *vāññāñi* M. *vāññāñi vāññāñi* B. *vāññāñi vāññāñi* BM. *vāññāñi* (M. *vāññāñi*) *vāññāñi*.



उच्छि[349]ष्टं भोक्तव्यं अपि राज्ञस्य कुमादासीये ॥  
 तुवं सुवर्णनूपुरो . . . . . ।  
 उत्तमकाचनसवनीं ज्ञातीं तुह्यं अभिरमेति ॥  
 किन्तव्यं पुत्रं चरयेन् सुत्वा तासां धीयं वीर्यानां ।  
 मधुरमञ्जुधोमाणां . . . . . मकुलकानां ॥  
 न धारेमि इमं प्रियं प्रायश्चने . . . . . एहि पुत्र ।  
 प्रतिगच्छ पराङ्मुखो न हि सुखं यच्छुतं स्नानं ॥

राज्ञस्य आह ॥

यदि मातः केचिदुत्पटितञ्चा भमापि तत्र गणयाहि ।  
 अहमपि हि श्रेष्ठमयनो अनुमंसं पैतृकं मार्गं ॥  
 निश्चिञ्चाति नापितो शूरं राज्ञस्यो च मणिचूडं मुञ्चेति ।  
 तदा अभिमनो . . . . . अनुस्मरन्तो द्विपदत्रेष्टं ॥  
 वृद्धा च न अभिमनं उच्यते शासने दयवत्तया ।  
 तं प्राप्नुयाहि विप्रं स्मृशं निर्वर्णं सुखं ज्ञानं ॥  
 ये ते पुत्रक धर्मा ज्ञाति च जरा च वीतिर्यतेति ।  
 तां प्राप्नुयाहि विप्रं इति राज्ञस्य अपि सो अवच ॥  
 तां शिरसिजसलेखां आवलितशीलज्जण्डसहवर्णा ।

1. B 'vrañ | a' M 'la kumbhuda' BM 'alye tvañ'. — 2. B 'tvañ suvarṇanupuro  
 narorimahilikha u' M 'tvañ suvarṇanupuro narorimahilikha u'. — 3. B 'balā nāntu-  
 hya a' M 'balā nāñ nu talya abhirameñti B 'eti ki'. — 4. BM 'putra a' B 'tā ca nā-  
 śñi' M 'tā ca tātāñ ghoṣāñ vi' BM 'nāñ ma'. — 5. M 'nāñ ca hite ca naku' B 'nāñ  
 hite ca nukulakāññi na'.

6. M 'ta dharmā' B 'na dharmā' M 'pravarṇena cā' B 'nema | cāi putra pra'. —  
 7. M 'pathigaccham pārañ kiyena hi' B 'ccha pārañ kyo na hi' M 'sukha ya cyuta  
 śhāññi ||. — 8. BM 'jitojñā ma' hi a'. — 9. BM 'gāññi pai' M 'mārga m'  
 B 'mārgāñ ni'.

11. BM 'nigimā nā' M 'to kharāñ rā' gāññi mūñcati B 'mūñcati |. —  
 12. BM 'no amu' M 'smarañto dñi' B 'gāññi dñi'. — 13. B 'ca nāñ avīra'  
 M 'blāññi odyaktāñ sayamañ va harēti dhigāññi dāññi da' B 'ktāñ sayama  
 ma va harēti dhigāññi dāññi da' BM 'aya tātā'. — 14. B 'pāññi' M 'pāññi kñi'  
 nāñ mukhañ gāññi etc'. — 15. M 'ete pa' BM 'dharmā' M 'vāññi dāññi B 'va-  
 rññi tātā'.

16. BM 'tātā pra' M 'pāññi' BM 'hula api(B 'ārpi)kā araca tātā(M 'nāñ)'. —  
 17. BM 'tātā(M 'nāñ) ciraññi allokha | avāññi dāññi(M 'kha avāññi dāññi)hi rahula-  
 ññi u'.











सप्ताहं पूर्णो संबोधिं बुद्धित्वा आतिजरामरसगहनकान्तारस्य पर्यन्तं कृतं । इह  
मया ज्ञेयमारी भयो देवपुत्रमारो भयो इह मम अपरिमितमर्षस्त्रियप्रणिहिता  
प्रणिधि समुदा । इहाहं बोधिदुमे अनवराधस्य . . . . .

[सप्ताहपूरं संबुद्धो बोधिं बुद्धित्व] उत्तमां ।

आसनातो न उत्थेसि सर्वलोकस्य चेतियो ॥

5

देवकोटीसहस्राणि गगणानि समागता ।

पुष्पवर्ष [350'] प्रवर्षेन्सुः सप्तरात्रमनूजवा ॥

उत्पन्नां पद्मनां दिव्यां पुण्डरीकां मनोरमां ।

सहस्रपद्मां रुचिरां तत्र देवा प्रवर्षन्ति ॥

मारय दुर्मना चासि काण्डेन निघते मही ।

10

जितो हि देवदेवेन श्राव्यसिद्धिना ताथिना ॥

चयस्त्रिंशा च याना च तुषिता ये च निर्मिता ।

परनिर्मिता देवा च कामधातुप्रतिष्ठिता ॥

लोहितं चन्दनं दिव्यं चमूदं तच्च चम्पकं ।

दिव्या च पुष्पवर्षाणि अमरीचातो ओकिरे ॥

15

दिव्यं च रत्नचूर्णं अमरीचातो ओमिरे ।

अचमाचाहि धाराहि चुटवेचं मूरी रमं ॥

प्रद्योकोटीसहस्राणि गगनानि समागता ।

वर्षति सूक्ष्मं चूर्णं हि दिव्यं लोहितचन्दनं ॥

मूर्त्या देवा उपादाय मुदावासां स्वयंप्रभां ।

20

1. M "rimāta sañ". — 3. M "druṃṇa agratāñ prāpto sapthāhamā pūreyañ sañboddhā  
buddhivā uttama 4" B "grasya uttama 4". — 5. BM "nāto M "nāno) utthosi sarvasya lo"  
M "cotiyo | B "tiyo de".

6. M "Aṇṇisaṇṇaṇṇi gaganānāni samāgatāni | B "māgatā pu". — 7. B "shetani | sa"  
M "shetani sa "trañ amarakāñ | B "kañ u". — 8. M utpala padu" B "runkā sa". —  
9. B "saputratāñ" M "patai racā" B "pravandhantāñ | . — 10. M "adā kañṭhena likhitāñ  
māhāñ | B "likhitāñ māhāñ | .

11. BM jīvanāni deva" M "ānāhaya lāyina | . — 14. B trayastriṅgā" M "yāmōgra  
tu". — 13. BM parimutitade" M "rāpa kama" B "tāhāñ | . — 15. M "kañ cañḍa"  
the cañḍapakañ | . — 15. M divyōgra puṣpavarṣhañ ca sūtarikshato oḥre | B "shpa-  
varāñ oṇṭa".

16. M "ca ratnacūṇṇaṇṇi ca sūtarikha ca oḥre | . — 17. M "mātrāñ dhāreñ hi"  
B "dhāreñ hi "trañ sphāñ" M "sphatikāñ imāñ | . — 18. M "Aṇṇisaṇṇaṇṇi gaganā-  
nāni samāgatāni | . — 19. B "cāṇṇaṇṇi di" M "ti puṣpavarṣhañ hi di "cañḍanāñ | .  
— 20. BM lāhāmyā devā upā" M "prahāñ | .



- एषा परंपरा आसि देवताहि परिष्कुटा ॥  
 कृत्स्नध्वजपताकाहि अन्तरीचं परिष्कुटं ।  
 करोन्ति पूजनां येषां संवृद्धस्य शिरीमतो ॥  
 आभा च विपुला मुक्ता वृद्धवेचं परिष्कुटं ।  
 5 भवायनोक्तधातूयो अपिगुम्भा व तिष्ठति ॥  
 प्रज्ञाना निरया आसि बुद्धरश्मिभि सर्वशो ।  
 प्रीतीमता च अंगानि सर्वे च सुखिता अभूत् ॥  
 येषां निरयिष्यं दुःखं परिचीणं तदनन्तरं ।  
 निरयेषु अखिलान् देवेषु उपपद्यिषु ॥  
 10 संजीवे कालसत्रे च तपने च प्रतापने ।  
 प्रज्ञानो रौरवे अपिर्लोकनाथस्य रश्मिभिः ॥  
 अदीप्यामद्य संचाते प्रत्येकनिरयेषु च ।  
 प्रज्ञानो सर्वशो अपिर्लोकनाथस्य रश्मिभिः ॥  
 यावन्ता लोकधातूषु प्रत्येकनिरया अभूत् ।  
 15 प्रज्ञानो सर्वशो अपिर्लोकनाथस्य रश्मिभिः ॥  
 ये च तिरच्छानयोगीयं सान्द्राधिरमोज्जना ।  
 मैत्राय स्फुटं बुद्धेन न हिंसन्ति परस्परं ॥  
 कृत्स्नध्वजपताकाभिः बोधिवृक्षो अलंकृतो ।  
 कुटामारेहि संकसो देवपुत्रेहि निर्मितो ॥  
 20 खण्डकान्तारका पि च शर्करसिकता पि च ।  
 समन्ता बोधिमण्डातो द्रष्टा भूमी प्रतिष्ठिता ॥

1. B *eshān parāṇi* M *eshān parāṇiparāṇi ānā de* BM *‘atehi pari’* B *‘sphutā* | . —  
 2. BM *‘rikshā pari’* B *‘sphutān* | . — 3. M *karoṇti jahaṇān* *ero* B *‘uti jahaṇān*  
*erabāṇi māṇabaddhasya* *crimato* | M *‘yo ca crimatā* | . — 4. B *ābhāya vi* BM *‘pula*  
*mukto bo* B *‘sphutān* | . — 5. B *‘agnān* *caṇḍā* *va tishṭatah* | M *‘agnān* *caṇḍā* *va ti*.  
 6. B *prajñāta vi* M *prajñāta nityā ānā bodhā*. — 7. B *‘aṅgānān* *sa*. —  
 8. M *‘anirapikān* *‘ tadāntarān* | . — 9. B *‘dṛṣṭah* | . — 10. M *‘loṇtre* *‘ prajā-*  
*pān* | B *‘pratapano* | .  
 11. B *prajñāta sa* M *prajñāta sa* *‘ agnān* *loka* B *‘agnān* *loka*. — 12. M *‘ghāṇ*  
*pra*. — 13. M *prajñāta sa* B *‘agni* *loka*. — 14. M *yāraṇto lo* B *yāraṇto lo* M *‘dhā-*  
*lāṣṭha pra* B *‘abhiṣṭ* | . — 15. M *prajñāto sa* B *‘agni* *loka*.  
 16. M *‘mānirabhojanāh* | . — 17. BM *mānirāya* B *‘dāhena* *na hīanti* M *‘hī-*  
*anti po*. — 18. M *‘kānā* *yoḥṣṭikān* *alaṅkṛitā* | . — 19. B *‘kṛitā* M *‘amitāh* | .  
 — 20. B *khāṇḍakapdarakā pi* *ca* *‘arkarāṣikā* M *khāṇḍakapdarakāh* *ca* *‘arkarā-*  
*ṣikā* *pi* *ca* | .  
 21. M *‘amanitā* *bo*.







- ततोमुखा संस्मिहसु येन बोधि महर्षिणो ॥  
 चे चाष्मभरणा दिव्या विशिष्टा रतनामया ।  
 आवष्टा आसि देवानां सर्वे ततोमुखा अमु ॥  
 नागानां च यक्षानां पिशाचराक्षसान च ।  
 5 अमु आभरणा सर्वे येन बोधि निरिर्मिता ॥  
 देवानामथ नागानां यक्षानां राक्षसान च ।  
 ततोमुखा विमानाम् येन बोधि महर्षिणो ॥  
 नूपुरा वलया चैव च य वा पारिहारका ।  
 बोधिप्राप्तस्य बुद्धस्य येन बोधि निरिर्मिता ॥  
 10 वलंजिता च निष्कानि कण्ठे हारा च शोभना ।  
 आवष्टका मनुष्याणां येन बोधि निरिर्मिता ॥  
 मुक्ताहारा च आवष्टा चित्रा च मणिकुण्डला ।  
 श्रीगुण्डिका मुद्रिका च येन बोधि निरिर्मिता ॥  
 यावन्ति बुद्धचैवर्णि सत्त्वधातू अधिनित्या ।  
 15 जानन्ता च अजानन्ता येन बोधि निरिर्मिता ॥  
 वाता च शीतला वायु मङ्गलान्ता मनोरमा ।  
 समन्ता बोधिचैवर्णि बोधिप्राप्तस्य तायिनी ॥  
 एकपुत्रर्णि च प्रेक्षं गुथूषा च प्रतिष्ठिता ।  
 मातापितृणां रष्टर्णि एवं आसीत्तदनन्तरं ॥  
 20 यावन्ति बुद्धचैवर्णि देवा नागा च मानुषा ।  
 असुरा च किन्नरा यक्षा सर्वे पश्यन्ति नायकं ॥

1. BM "mukharā samāhīṣṣu" (B "sthaṣaṁsai") ye" M "rabhā" | . — 2. B "rāhito rata" M "rāhito rāhāyā" | . — 3. M "māṣa la ligna 5-10. B "māṣa gā sarva tena mukhā abhāṣā" | . — 4. B "piśācārākṣasānām" | . — 5. B "cābharaṇā" + dhi "nirīṣṭitā" | .

6. B "kṣāṇānā rākṣasānām" | . — 7. B "rabhā" | . — 8. B "rāhā" . — 9. B "nirīṣṭitā" | . — 10. B "ācarāṁjano ca hantā ca kṣāṇā hantā ca rāhā" | .

11. M "māṣaṇā" + "nirīṣṭitā" | B "nirīṣṭitā" | . — 12. BM "mukhā" M "bāhāca A" "mukhā" | . — 13. BM "ekantika bhāṣā" M "bāhāṁ nirīṣṭitā" | B "nirīṣṭitā" | . —

14. M "yācāntā buddhābhāṣāṁ satradhāṁ sāmāntā" | . — 15. M "yācāntā ca sāmāntā ye" + "nirīṣṭitā" | B "nirīṣṭitā" | .

16. B "cātāya cātāya vāya sāmāntā" M "sāmāntāyāṁ sāmāntā" . — 17. M "sāmāntā buddhābhāṣāṁ" B "sāmāntā buddhābhāṣā" M "yācāntā" | . — 18. M "putresānāṁ yācāntā premanāṁ rāhāṁ" B "māṣaṁ rāhāṁ" . — 19. B "pitrīṇāṁ iṣṭāyā" + "āṣāca tada" M "pitrīṇā iṣṭāyā" + "āṣāntā tadānāntarāṁ" | . — 20. M "yācāntā buddhābhāṣāṁ" + "gācāntā" | B "gācāntā" | .

21. M "pācāntā" | .



धूपनेचां सहित्वा न सर्वे तेन सुखस्थिता ।  
 पूजन्ति लोकाप्रयोत [ बोधिमण्डे प्रतिष्ठिते ] ॥  
 चञ्जलीहि नमस्तन्नि गाथाहि च स्रवन्ति ते ।  
 पुत्रां करोन्ति बुद्धस्य बोधिमण्डे प्रतिष्ठिता ॥  
 सर्वे आसन्नं पश्यन्ति लोकनाथं प्रभकरे ।  
 [351] न कश्चिदूरे संजाने आममात्रे यथा स्थिते ॥  
 न कश्चित्पृष्ठतो वृत्तं लोकधातूय पश्यति ।  
 सर्वदिशा हि बुद्धस्य समन्ता पश्यति मुखं ॥  
 वानदक्षिणपार्श्वेन न कश्चिल्लोकनाथकं ।  
 संजानति महावीरं सर्वे पश्यन्ति संमुखं ॥  
 धूपनं बुद्धेष्वेव हि धूपितं च तदनन्तरं ।  
 समन्ता बुद्धचेतनां मन्येन कोटियो स्फुटा ॥  
 न शक्यं गणनां कर्तुं एतिया मलकोटियो ।  
 पश्चिन्ना गिरिं बुद्धस्य ये बोधिमभिप्रस्थिताः ॥  
 तृणा च ये केचिदस्ति शीघ्रधीयो वनस्पति ।  
 सर्वे ततोमुषा आसि येन बोधि महर्षिणो ॥  
 को हमां एवमां धर्मा लोकनाथेन देहितां ।  
 श्रुत्वा न सिया तुष्टो चन्द्रव मारुपचक्रात् ॥  
 न शक्या सर्वमाख्यातुं वाचाय च्छदिनायतः ।  
 वा गिरी आसि बुद्धस्य बोधिप्राप्तस्य तायिनो ॥

1. M. dhūpatetrāṇi gāṭhā " sarvāḥ ca sukhe sthitā | B "tous mukha". — 2. M. pūj-  
 yanti lo" B pūjanti lo" M "dyaṇa nama" B "tām. aṅga". — 3. B "tām. aṅgaṇiṇi noma-  
 syanti | gā" M. namasyanti caṁ aṅgaṇiṇi gāṭhābhiḥ ca stāvanti te ka" B "stāvanti te pū"  
 — 4. M. karoti buddhasya pūjanam | yam bodhi pratishṭhāpya bodhimā" BM "dīpī-  
 tam | . — 5. B "ānam pa" M "ānam paṇṇāsi" BM "nātha pra".  
 6. M "eti dāte aṁṣāṇāṁ vyomaṁṣāṇāṁ" B "na vyamamā". — 7. M "dhātāṇa po". —  
 8. M "eva aṁṣāṇiṇi dīrṣati mukhaṁ | B "etā mukha dīrṣati | . — 10. B "jānanti ma"  
 M "jānanti mahāvirā sarva paṇṇāsi aṁṣi".  
 11. M. dhūpanam B. dhūpana lo" M "kshetresamīti" tam vyadanamāṣṭarāṇi | . —  
 12. M. samantāḥ budhā " evāṇi gaurūdhava " sphuṭam | . — 13. BM "kāṇā kartum"  
 B "eti satva" M "etika matrakotiṇa pa". — 14. BM cūti lo" B "bodhi abhi" BM "sthi-  
 lah | . — 15. B "ca keci" M "ca konaciḥ aṁṣi sarva aṁṣāṇi 14" B "bodhi vyaspati 14".  
 16. M. tato abhinukhaḥ kṣiṇa" B sarva | tato abhinu" M "kshirāḥ. — 17. M "i-  
 nam aṁṣāṇi dharmā lo" B "tām. cū". — 18. B "tā namāṣṭaḥ tūṣṭiṇi 18" M "tānam  
 imāṇi tūṣṭiṇi 18" B "kshikāḥ | B "kshikāḥ | . — 19. M "tām. abaya cū" B "cūpa riddhi"  
 M "kshāḥ | . — 20. M. 30 cūti buddham ākhyamāṇi lo".



- येहि च वृष्टो संवृष्टो बोधिमण्डे प्रतिष्ठितः ।  
 पुत्रितश्च महावीरो ते सुखा तुष्ट पण्डिता ॥  
 शीलस्त्रान्धेन अच्छिद्रा ये च सिचू प्रतिष्ठिता ।  
 तेषां सुखा इदं सूचं महाहर्षं जनेष्यति ॥  
 5 भद्रकथान्तिसीरभ्यसंपन्ना अदोनमागसा ।  
 अर्धिका बुद्धघानेन तेषां तुष्टिर्भविष्यति ॥  
 ये हि आशासिता सत्त्वा मोचेय्यानि उपद्रुता ।  
 बुद्धित्वमुत्तमां बोधिं तेषान्तुष्टिर्भविष्यति ॥  
 येहि ते पुरिमा बुद्धा सत्कृता द्विपदोत्तमा ।  
 10 ते इदं सूचं सुखान तेषान्तुष्टिर्भविष्यति ॥  
 हर्षिता येहि ते सत्त्वा अन्नपानेन तर्पिता ।  
 ते पीदं सूचं सुखान बुद्धे आह्विति गौरवं ॥  
 येहि ते अधना सत्त्वा धनेन अमिच्छादिता ।  
 ते इदं सुखान सूचं बुद्धे आह्विति गौरवं ॥  
 15 येहि च पूर्वबुद्धानां चेतिया मापिता शुभा ।  
 उद्दिष्टा वरप्राप्तादा ते खु भविष्यन्ति प्रीणिता ॥  
 येहि प्रनुज्यन्तो सर्वमां लोकनाथान धारितो ।  
 त्वष्टिता कामसत्कारं ते खु भेयन्ति प्रीणिताः ॥  
 ये ते असंस्कृताद्युद्य दण्डकर्महि वर्णिता ।  
 20 उरसा लोकनाथस्त ते खु भेयन्ति हर्षिता ॥

1. M "elā ca dē" B "yehi ca tēhi sañ" M "shihitā" || . — 2. BM "pājiddhā" M "hārico" "tushimūṇṇā" || . — 3. B "nā" M "nāskamūṇṇā" BM "lāṇkhaṇa pā" M "shihitā" || . — 4. M "dāṇi antroṇi" BM "shyā" || . — 5. B "drakamū kha" M "ka kālāṇṇi" "mādhimā" B "dhammāna nā" || .

6. M "akā ho" . — 7. M "yo hi apāhita sarva mo" . — 8. B "māṇi budhā te" . — 9. BM "lā" B "purimāṇi ho" M "purimāṇi boka budhā atkrito dā" "ttamāṇi" || . — 10. M "dāṇi antroṇi" "tutroṇa tushā bhavā" .

11. BM "hi te kṛpāṇā sarvā" B "māphāṇa tarppitā" || . — 12. BM "dāṇi prutā sa" (M "sūtrāṇi na" M "budhā kālāṇṇi pā" . — 13. BM "yo pā te" "noma te lā" . — 14. M "na antroṇi budhā kālāṇṇi" . — 15. M "yo pā te pāra ca budhāṇāṇi yo pā yā" "nāthāṇi" "ubhā" B "etāṇi pāthā sarvā" || .

16. B "mādhiddhā cetapāṇā te sa lā" M "sa" — "cetapāṇā sarva pāṇā te bhavā" "shyāṇṇi pāṇā" || . — 17. B "lāpāṇā" M "jyāte mādhamā lā" BM "nāthāṇi dāṇi" (M "rā" ) || . — 18. M "tā lāpāṇāṇi tesu bhavāṇṇi pāṇāṇi" B "dāṇi tesu lā" . — 19. BM "atkrā pāṇāṇi" hi tarjitā || . — 20. B "lāṇi lā" M "tesu bhavāṇṇi" .



ये ते मैत्रेय संवृत्तं पश्चिन्ना विपदोत्तम ।  
 काहिन्ति विपुलां पूजां तेषां हर्षो भविष्यति ॥  
 ये ते सिंह महानागं पश्चिन्ना लोकचेतियं ।  
 काहिन्ति विपुलां पूजां तेषां हर्षो भविष्यति ॥  
 केलुस्य लोकनाथस्य ये करिष्यन्ति पूजनां ।  
 अर्थिका बुद्धज्ञानेन तेषां हर्षो भविष्यति ॥  
 प्रद्योतस्य च बुद्धस्य ये करिष्यन्ति पूजनां ।  
 अर्थिका बुद्धज्ञानेन तेषां हर्षो भविष्यति ॥  
 ज्यो[35:1]तीवरं च ये बुद्धं पश्चिन्ना अपराजितं ।  
 महतीं पूजां काहिन्ति तेषां हर्षो भविष्यति ॥  
 मुनेन लोकप्रद्योतं दृष्ट्वा ये सत्करिष्यति ।  
 अर्चमानाय पूजाय तेषां हर्षो भविष्यति ॥  
 ह्रीं बुद्धीं कुसुमनासीं लोकनाथीं तच्चासती ।  
 ये दृष्ट्वा सत्करिष्यन्ति तेषां हर्षो भविष्यति ॥  
 मेघं च विपदखेदं संवृत्तं यदतां परं ।  
 ये दृष्ट्वा सत्करिष्यन्ति तेषां हर्षो भविष्यति ॥  
 पुष्पं ये चायसंवृत्तं पश्चिन्ना विपदोत्तमं ।  
 काहिन्ति परमां पूजां तेषां हर्षो भविष्यति ॥  
 चतुर्णां च नरेन्द्राणां ये संघं सत्करिष्यति ।  
 रमणीं भद्रकलाकिं ते च दद्यात् भविष्यति ॥  
 ये बृहदा सामसत्कारे विष्णुविज्ञाननिविता ।  
 यद्विष्णुं ते युगित्वा तेषां चासौ भविष्यति ॥

5

10

15

20

1. M. "maitrāṇya saṁvṛddhā pa" B. "maitrāya saṁ". — 2. M. kāhīnti si". — 3. M. ete  
 cātāha mahānāga pa" B. ye te siṁha mahā "cetiya". — 4. M. kāhīnti si". — 5. B. "ya  
 lokāna" M. "siṁhānti pūjanā".

6. M. "B. || sa (L. 11). — 7. M. saṁvṛta sa lig. 7 et 8. B. pratyutpanna bu". — 9. Dans  
 M. les lignes 9 et 10 sont transposées entre les lignes 13 et 15. M. "dharma ca". —  
 10. B. "pūjanānti kā" M. "pūja kāhīnti te".

11. M. "netraślokaśradhānta saṁvṛddhā saṁka" B. "dṛṣṭa dṛiṣṭvā sa saṁka". — 12. M. "ku-  
 sunna nāman" B. "nāma lo". — 13. M. "siṁhānti te". — 14. B. "pradīpta saṁ".

15. M. "siṁhānti te". — 16. M. pūjapāṇi ca tatra saṁ" B. pūjapāṇi saṁvṛddhā" M. "de-  
 vanānti ||. — 17. M. kāhīnti pa". — 18. M. "nareṇḍrā" B. "nareṇḍrā pa" BM. "re saṁ-  
 vṛta saṁka". — 19. M. "kalpeṇānti".

20. BM. "B. (B. 10) jīhva". — 21. B. bahucchā sa saṁ" M. bahucchā saṁvṛddhā saṁvṛ-  
 dha te".



ये च संगणिकारामा गणवासे प्रतिष्ठिता ।  
विवेकं युत्वा बुद्धेन तेषां च सीमनस्यता ॥  
ये च दुःशील युत्वा न एवं बुद्धेन भाषितं ।  
नता लोकप्रदीपिकां तीव्रं काहिलि गौरवं ॥  
ये ते व्याकृता बुद्धेन बोधिसत्त्वा अनामता ।  
सूरता सुखसंवासा तेषां तुष्टिर्भविष्यति ॥  
येषां विवर्तना नास्ति बुद्धज्ञानातो सर्वशः ।  
ते इदं सूत्रं युत्वा न भविष्यन्ति सुखिता नराः ॥

ये हि पुरिमबुद्ध सत्त्वसारा  
गुणकृता सत्कृता पूजिता नरेन्द्रा ।  
प्रणतमना शिष्ट बुद्धज्ञाने  
नरवरवर्गं युजित्व तुष्ट भोजिन् ॥  
येषामविकला समन्ता अहं  
वरगुणकीटिग्रहेति हि ये उपेता ।  
ये च धारयि धर्मं सुज्जमानं  
सुदितमना सुमतस्य शासनकिं ॥  
ये च अचपला अनुव्रता च  
अमुषरा अमू अकीर्णवाचा ।  
सुसखिसवाचा न मानुपेता  
जिनवरवर्गं युजित्व तुष्ट भोजिन् ॥  
येषामपरित्यागां बुद्धज्ञानं

1. BM "ganañ eka pra". — 2. M "viveka cū" B "abhiñ sau" BM "epatāñ |", — 3. M "ma duh" B "evañ duh". — 4. BM "na te lo" M "kāhiliñ". — 5. M "kṛita lo" gūṭāñ |.

6. BM "soratā" M "sūritāvo lo". — 7. M "abhiñ" B "civaraṇatā nāsti" M "jñānaśaraṇa- te | B "evagato |". — 8. B "idāñ" M "imañ suttañ ca cū" "vāhyasīti sukha narañ |". —

9. BM "boddhesu satva" M "sāragu" BM "kṛita | satkṛitya pū" drā pra".

11. M "natāmanā viñ" B "nā viñ" jñānaśaraṇaśaraṇa" M "jñānaśaraṇa śaraṇa cū" "tushṭo bhavīti | B "tushṭha bhavīti |". — 13. B "yeshāñ a" M "yeshāñ avīkaraṇa satva cū" B "lā satva cū" M "pota ya |". — 15. BM "ye ca dharaṇi dharmanāṃ tujja- (M "jyāmanāñ" B "pam) am" M "sammāñ".

17. M "dāhanā ca amu" B "khañ abhā | amukā" M "bhūt | amukā" BM "vācā sa". — 19. B "sammukhīñ sātānāmanāpeta jivaraṇaśaraṇa lo" M "sukhikhaṇaśaraṇa amupeta jivaraṇa cū" "tushṭo bhavīti |".

21. M "yeshāñ api pari" jñāna śaraṇa ca anāṭatulyo bodhā ye" B "jñāna rivañ" ca a "dhi ye".











सैनोपसंक्रमित्वा यमणं गीतमं चक्रमन्तमनुचक्रमेन्तुः । पादान्ते भगवन्परिचरेन्तु  
पादान्ते सुगत परिचरेन्तु । न च सानं भगवां चिन्तीकारये दशापीदं अनुत्तर  
उपधिसंयये सम्बन्धुविमुक्तचित्तो ॥ अथ खलु ता मारधीतरो एकान्तमुपसंक्रम्य  
सन्त्वा मन्त्रयेन्तुः उच्चावचं पुरुषाणां हृद्दो उच्चावचं पुरुषाणां हृद्दो यं नूनं वयं  
सद्यथापि नाम मध्यस्थियायो एवंरूपा एवंरूपाणां एकयते एकयते अस्या अमि- 5  
निर्मिणित्वा येन भगवान्सेनोपसंक्रमित्वा मन्त्रयन्तं चक्रमन्तमनुचक्रमेन्तुः । पादा-  
न्ते भगवन्परिचरेन्तु पादान्ते सुगत परिचरेन्तु । न च सानं भगवां चिन्तीकारये  
सद्यथापीदं अनुत्तरे उपधिसंयये सम्बन्धुविमुक्तचित्तो ॥ अथ खलु ता मारधी-  
तरो एकान्तमुपसंक्रम्य सन्त्वा मन्त्रयेन्तुः अहो परमवयोवर्गानिभं अभिनिर्मिणन्तो  
अभिनिर्मिणेयं । यं नूनं वयं जीर्णा भवित्वा वृद्धिर्वा भवित्वा साविरिका भवित्वा 10  
पलितिका भवित्वा कुन्धगोपानसीवका दृष्टमवर्तन्त्य येन यमणो गीतमसेनोप-  
संक्रमित्वा यमणस्त गीतमस्त पादो शिरसा वन्दिन्वा यमणं गीतमं प्रत्येका प्रत्ये  
पुच्छेम ॥ अथ खलु ता मारधीतरो जीर्णिका वृद्धिका साविरिका पलितिका  
कुन्धगोपानसीवका भवित्वा दृष्टमवर्तन्त्य येन भगवान्सेनोपसंक्रमित्वा भगवतः  
पादो शिरसा वन्दिन्वा एकान्ते अस्यान्तुः । एकान्ते स्थिता तन्वी मारधीता 15  
भगवन्तं गाथाये अध्वनापति ॥

अध्वनिहारी वज्रनीह निधु  
पञ्चोपतीर्णा तरतीह यद्व ।

1. M padānto te bhagavaṇ pariccareṇa padānto te suṇṇa pariccareṇa B "haññi na". —  
2. M "gavāṇ cīṭṭikareyaṇṇi | paṭhā" B "vāṇ cīṭṭikareyaṇṇi paṭhā" M "kīṭṭeṭṭi |". — 3. M "lu  
mān mācāḍḍhitaṇ ekāntam a" B "tān mācāḍḍhi" M "ayya maṭṭhāṇe maṭṭhāṇeṭṭaṇi naccaveṇṇi  
parasaḍḍhāṇi cchāṇḍo yaṇṇi uṭṭi" B "atrayeṭṭaṇi naccāṇa parasaṇṇa cchāṇḍo | yaṇṇi  
uṭṭi" ekāṇ ekāṇ cātāṇ ekāṇ cātāṇ vargaṇcātāṇ cātāṇaṇi abhā" M "nāṇi ekācātāṇ ekācā-  
tāṇi vargaṇcātāṇi piddhāṇaṇi abhā" BM "tā bhagavāṇcātāṇi (M "nta) cātāṇcātāṇi nūnāṇi-  
(M "nūnā)kramāṇaṇi (M "tāṇi |) pā".

6. BM padānto te (M "dānto te) bhagavaṇ pariccareṇa haññi | 1 M "rema | padānto te (M "dānto  
te) suṇṇa pariccareṇa haññi (M "cāṇḍeṭṭi). — 7. M "gavāṇ cīṭṭikareyaṇṇi | ayya" B "vāṇ  
cīṭṭikareyaṇṇi | ayya" M "tāṇa n" cīṭṭi |. — 8. M "lu tān mācāḍḍhi" B "lu tān mācāḍḍhi"  
cīṭṭikareyaṇṇi | ayya" M "tāṇa n" cīṭṭi |. — 9. M "ro ekāntāṇam a" ayya maṭṭhāṇe maṭṭhāṇeṭṭaṇi | eko paramaṇ vāyaṇṇi B "yaṇṇi eko para-  
maṇi vāyaṇṇi ra "līṇāṇi anāṇa" M "līṇāṇi anāṇaṇiṇi uṭṭi". — 10. B "pīṇāṇi bhavi"  
M "pīṇāṇi bhavi" gopāṇcātāṇi dāṇḍāṇi aṇḍāṇiṇi yamaṇaṇi gāṭṭāṇi leṇa" B "yo  
gāṭṭāṇi leṇa" M "pīṇāṇi gāṭṭāṇiṇi gāṭṭāṇiṇi pā" B "pāṇi gāṭṭāṇiṇi pā" M "eṇa vāṇ-  
cātāṇi gāṭṭāṇiṇi pā" B "vāṇ gāṭṭāṇiṇi pā" BM "pīṇāṇi gāṭṭāṇiṇi pā".

13. B "lu tān mācāḍḍhi" M "lu tān mācāḍḍhi" līṭṭi na kulajogopāṇcātāṇiṇi bhaviṇṇa  
dāṇḍāṇi aṇḍāṇiṇiṇi "gavāṇ leṇa" eṇa vāṇcātāṇiṇi ekāntāṇi cātāṇiṇi |. — 15. M "ekānto  
te abhāṇi līṭṭi kāmāṇa" B "nīṇi kāmāṇa" M "gavāṇcātāṇi gāṭṭāṇiṇi a".

17. B "haññi bhāṇi" M "līṇi bhāṇiṇi paṇṇi" līṇāṇi leṇa".



कथं ध्यायी ब्रह्मणी कामसंज्ञा  
परिबाहितो भवति अलब्धगाढा ॥

अथ खलु भगवां तन्नी मारधीतरां नावाये प्रत्यभाषति ॥

5

अद्याय धर्मं च वितर्कध्यायी  
नो रज्जते नो सरतीह यीने ।  
एवंविहारी ब्रह्मणीह भिक्षु  
पंचोपतीर्णो तरतीह पट्टं ॥  
प्रश्रव्यकायो सुविमुक्तचित्तो  
स्मृतिमानबोध्यो अपनीतमानो ।  
10 एवं ध्यायी ब्रह्मणी कामसंज्ञा  
परिबाहितो भवति अलब्धगाढा ॥

10

अथ खलु अरती मारधीता भगवन्तं नावाये अधभाषति ॥

15

[353'] लोकाभितुष्टो न वनस्थं ध्यायसि  
विताय जीवं च भिप्रार्चयन्तो ।  
आसाद्य साध्या न करोषि साध्यं  
सन्नाप्त्वेन न करोषि साध्यं ॥

अथ खलु भगवां अरती मारधीतारं नावाये अधभाषे ॥

शीघ्रं मूलं परिचर्य सर्वं  
सर्वं प्रहाय भवजोभमाप्स्ये ।

1. B "labbhā kā" M "ti kāyasañ" B "paribāhito bha" M "parivāro bhavañti a" BM "gā-  
dhañ" | . — 3. B "vāñ mantarā mra" M "vāñ tañtri mā" tarañ gāthāya pro". —  
4. BM anāya dhammāñ avitā (M "tarkatā) kāyāñ dhyāyino rājyāñino saratino thinañ (M "ti-  
ma lilañ) | .

6. M "lha vāhriha bhikkhū pañcābhā" B "cohatī". — 8. M "pyo aparivamāno" |  
B "pyo apureptkanāno" | . — 10. BM "labbhā kā" rihāhico bha" B "gāho" | M "gāho" | .

12. B "lu elatī" M "gavāntam gā" B "ti so". — 13. M "cokābhūtanāo vacana" B "so-  
kābhūtanāo vacana" citta ca ... jivāñ abhi" M "cittāya jivāñ ca adhiparīthapadāno. —  
15. BM "grāmyā (B "mya) na karomā sammābhūto karomā" cūmā sammābhūto | .

17. B "lu aratī mārādhitā bhagavantañ gā" M "dhitatāñ gā" bhābhāti | . —

18. BM "mūlāñ pati (M "mūlā parikkhandyāñ na sarve (M "evā) sarvāñ pro" lobha-  
jalpañ (M "lpañ" | ) a".







सो जितं मूर्च्छित्वा प्रपत्तिपथा यथा वास्य शोणितं मुखतो आगच्छे तेनैव च आवा-  
धेन कालं अकरिष्यत् चित्तवधं वा प्रापुषे अमर्षो पुनर् तात गीतमो अरहो  
विगतरागो विगतदोषो विगतमोहो अभिमूय भूतो ॥

अथ मारो पापीमां येन भगवान्नेनोपसंक्रान्त्वा एकान्ते अस्थासि । एकान्त-  
स्थितो मारो पापीमां भगवन्तं गाथाये अध्यभाषे ॥

इहामता हर्षयन्ती तन्वी च अरती रती ।

ता प्रणुदे महावीरो तुल्य भान्तं व माधतं ॥

इत्यमुक्त्वा च मारो पापीमां दुःखी दुर्मना विप्रतिसारी तथैवान्तरहाये ॥

यदा भगवां प्रवृत्तप्रवरधर्मचक्रो भिक्षु भगवन्तमाहन्तुः ॥ कथं भगवं मार-  
धीतरो भगवन्तमुपसंक्रान्ता अवताराधीं अवतारं गवेपी अजमता च अवतारं  
निर्विद्य प्रत्यवक्रान्ता ॥ म[353]मवानाह ॥ न भिक्षवः एतरहिमेव एता मा-  
रधीतरो नम उपसंक्रान्ता अवताराधीं अवतारं गवेपी अजमता च अवतारं  
निर्विद्य प्रत्यवक्रान्ता । अन्यदापि एते उपसंक्रान्ता नम अवताराधीं अवतारं  
गवेपी अजमता च अवतारं निर्विद्य प्रत्यवक्रान्ता ॥ भिक्षु आहन्तुः ॥ अन्य-  
दापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि भिक्षवो ॥

भूतपूर्वं भिक्षवः अतीतमध्वानं नगरे वाराणसी काशिवनपदे धर्मलब्धो नाम  
वाणिज्यो अभूधि ॥ स समुद्रजातिको सार्धपाहो महामसमुद्रमवतरति सिध्या-  
नपात्रो च आगच्छति ॥ तस्य ततो वाराणसीतो पंचमात्रा वाणिज्यता उपसं-

na ca" M "tyāhya so jīhātī murechī" B "tyāhya so jīhātī mā" BM "patibhayaṁ vā n"  
M "ahyaṁ vā avacchita ma" BM "karibhayaṁ citta(M "citta)kshayaṁ(B "kshayaṁ) vā"  
M "prapono pravayo puna tāsa gā" B "līlībhūya alīlībhūta" ] .

1<sup>1</sup>. M "gavātī leno "ekānta a". — 1<sup>2</sup>. M "ekāntasthī" B "māra pāpi" M "gavāntam gā".

6. M "gato karibhayaṁ citta ca a" B "arati rati ca". — 7. B ca puna "vira tulāṁ  
bhāntasvanta" M ca pramāde ca mahācra mahāṁ bhāntasvantaśvanta a". — 8. B itihāṁ  
catvāra māra" M itihāṁ catvāra māra" B "nī lantavā" M "nī tādvāntatamāya" ] . —

9<sup>1</sup>. M atihā bhagavāṁ "vamacra" ] bhikṣu bhagavāntam āhata" ] B "bhikṣu bhā".  
— 9<sup>2</sup>. M kathaṁ bhagavan māradhī "gavāntam upasāṁkrānta avatārādhī avatārāṁ  
gavāṁ alābhāntā ca tāram nī" B "saṁkrānta" ] ara" M "tyākrānta" ] .

11<sup>2</sup>. B "vāh atarbhīṁm ara atān māradhī" M "vāh atarā eha ma tān māradhīṁ  
bhagavāntam upasāṁkrāntā avatārādhī a" vāh alābhāntā ca tāram nī" B "saṁkrāntā  
avatārā" tyākrāntā ] M "tyākrāntā" ] . — 13. M "pī upasāṁkrāntā mādvatārādhī"  
vāh atarā "vākrāntā" ] . — 14<sup>1</sup>. B bhikṣu a" M bhikṣu āhata. — 14<sup>2</sup>. M "vā  
bhā". — 15<sup>1</sup>. M "dā bhī" BM "vā bhī".

16. M "lāpja" BM "ādāna ca" M "lāpshī". — 17. M samudra" B "rati" ] nī  
BM "echāti tā". — 18. M "nasita paṁ" saṁkrāntā vāyam apī "ahyaṁ" ] .



क्रान्ता वयं पि स्वयैव सार्धं महासमुद्रमवतरिष्यामः ॥ धर्मलब्धो वाह ॥ न  
ययं शक्तास्तेन मार्गेण गन्तुं येनाहं गच्छामि ॥ अहं राक्षसीद्वीपस्य मध्येन गच्छा-  
मि ॥ तावो च राक्षसीयो वाणिजानि उपायशक्तेहि लोभेति ॥ तत्र वदन्ति  
वाणिजगतानि राक्षसीहि लोभिता अनयन्वसनमापयन्ति ॥ न शक्यं युष्मानिः  
मया समानं गन्तुं ॥ सो दानि धर्मलब्धो सार्धवाहो तेषां पंचानां वाणिजगतानां ५  
न करोत्यवकारं ॥ मा तत्र राक्षसीहि लोभिता अनयन्वसनमापय ॥ ते दानि  
पंच वाणिजगतानि संनिपतित्वा आहन्तुः ॥ अयं धर्मलब्धो वाणिजको श्रीमनेन  
मार्गेण महासमुद्रं गच्छति चेमेन गच्छति चेमेनागच्छति ननु चागच्छति निद्वपावो  
च आगच्छति ॥ अस्माकं च न किंचिदवकारं करोति गमनाय ॥ भवन्तो यादृ-  
शको एवो धर्मलब्धो वाणिजको पुण्यवन्तो पुण्यं संगृह्णाति तादृशकं ययं पि संगृ- 10  
ह्ण्य च वेत्त एव एतो वाराणसीतो प्रतिष्ठति तं वेत्तं वयं पि प्रस्थास्यामः ॥ तेषि  
सर्वेहि यादृशं धर्मलब्धो पुण्यं संगृह्णाति तादृशं तेहि पि पंचहि वाणिजगतेषि पुण्यं  
संगृहीतं यत्र काले च धर्मलब्धो वाणिजको समुद्रं प्रस्थितो तत्र काले ते पि पंच  
वाणिजगता संप्रस्थिता धर्मलब्धेन सार्धवाहेन सार्धं गच्छन्ति ॥ यं कालं तत्र देशं  
प्राप्ता यत्र तावो राक्ष[354]सीयो ततो धर्मलब्धेन सार्धवाहेन सर्वे ते पंच 15  
वाणिजगता शब्दाविद्यान बुध्यन्ति ॥ भवन्तो एते सर्वे पंच वाणिजकगता मया  
सार्धं वाराणसीतो संप्रस्थिता इमं च तं राक्षसीनयनं अस्माभिरनुप्रापुणितव्यं ॥  
तावो च युष्माकं राक्षसीयो यज्ञप्रकारं प्रलोभयिष्यन्ति अन्वा ह्येहि प्रलोभयि-

१. M "caktāh tami mārgena gantūm ye" B "ntūm | ye". — 3. M "gijāti n' lobhami"  
ti | — 3. B "lāhumi vāṇijagatāni" sīhi pañca vāṇijāhi lo" M "ahi lobhā" BM "tā  
siddhayanopātrū(B "tro) ca ā(M "cāgacchati lāhā āna(M "naya)ya" M "dāyāhi na"  
B "nti na ca". — 4. M "nam gantūm | — 5. M "so dāni dha" B "cātāni ca karo".  
6. M "lāhumi" B "lobhā" M "naya)ya" B "m dāyāhi | — 6. M "tāni pañ"

lāhumi | —  
7. B "siddhayanopātrū" M "siddhayanopātrūto ā". — 9. M "d' avāhanti ka" BM "cāyā  
lāha". — 9. B "bhavanti" | 14. M "bhavanti ye" gyavanti po" BM "gyavanti siddhayanopātrū"  
(M "ti | ) lāhanti(B "caktāh) yāyāhi pi siddhayanopātrū" M "cāyā i" BM "cāyā pratyavāhanti"  
tām "siddhayanopātrū(M "cāyāhi | ) 16".

11. M "lobhami po" BM "siddhayanopātrū | (B "lobhā) tā" M "cāyā lāhi pañcāni siddhayanopātrū"  
siddhayanopātrū lāhi pi pañcāni vāṇijagatāhi po" B "cāyā lāhi pi pañcāni" BM "yatra  
lāhāni ca dānina" M "dāni prasthiti | tatra kālāni tādā pañcāni vāṇijagatāni siddhayanopātrū"  
siddhāni | dha" B "yatra kālāni tādā pañcāni vāṇijagatāni" M "gacchanti | B "nti ye". —

14. B "syo | tato" M "syo tato dha" lāhayanopātrū | B "nti lāhā".

16. M "bhavanti ime" siddhayanopātrū | lāhā" B "siddhayanopātrū ca āna" M "pañcāyāni  
tā". — 18. B "nam pralobhayiṣyanti | anyā vi" M "cāyā pralobhayiṣyanti | anyā vāpāhi



- यन्ति अन्धा शब्देहि अन्धा गन्धेहि अन्धा रसेहि अन्धा स्पर्शेहि तत्र मार्गे विवि-  
धानि नानाप्रकाराणि कामकल्याणानि अभिनिर्मिणिष्यन्ति आपणं च मार्गेषु  
प्रसारितं अभिनिर्मिणिष्यन्ति । यत्र तु सो कोचित्कामकल्याणं तत्र न पश्याद्यत्र ।  
तत्र युष्माभिर्न केनचिद्धोमं कर्तव्यं न केनचित्किञ्चिद्बुद्धीतव्यं न केनचित्किञ्चित्प्राप्ति-  
तव्यं । वृक्षसहस्राणि नानाप्रकाराणि पुष्पफलोपेतानि अभिनिर्मिणिष्यन्ति मदनपु-  
ष्पेहि च मदनफलेहि च भरितानि मूलतो उत्पादाय यावत्पुष्पं पत्रफलभारभरिता-  
नि पुष्पं वा फलं वा न आनयितव्यं । पुष्करिणीयो च नानाप्रकाराणि अच्छानि  
शुभानि शीतलजलानि सुवर्णवानिकामसंस्तृतानि उत्पन्नपद्मकुमुदपुण्डरीकसीम-  
न्धिकसंज्ञानि सुखोपतीर्णानि अभिनिर्मिणिष्यन्ति । तत्र भवन्तेहि न केनचिद्-  
क्षीपितव्यं न च ततो केनचित्पुष्करिणीहि उदकं वा पद्मं वा उत्पन्नं वा पुण्डरीकं  
वा विसमग्राणं वा स्वादयितव्यं ॥ अन्धानि च नानाप्रकाराणि रत्नरतनानि  
अभिनिर्मिणिष्यन्ति । तत्र च युष्माभिर्न केनचित्कहिञ्चिद्धोमो उत्पादयितव्यः ।  
यो युष्माकं तत्र लोभमुत्पादयिष्यति सो न भूयो जंबुदीपं गमिष्यति । तत्रैव  
अनयागो वसनमापयिष्यति । यो च ततो राक्षसीभवजातो सर्वतो निरपेक्षो  
अभिनिष्क्रमिष्यति सो मिहपात्रो स्वस्तिना पुनः आगतो स्वदेशं गमिष्यति ॥

पुष्पं समुदानेत्यान जम्बुदीपातो वाणिजा ।  
महासमुद्रं प्रसिद्धिस्तुः यं धनरतनाकरं ॥

pralobhayaishyanti || anyā gambhī anyā gāndhīhi || anyā rase || B "yishyanti | anyā ca"  
M "ca kāmakalyāṇāni abhinirmṇishyanti || A" B "pāni abhinirmṇishyanti A" M "pishyanti-  
ti ||

3. B "yatra na so ko" M "yatra na so kvacit kāmakalyāṇāni ta" B "yāpāyanti ta". —  
4. BM "kenacit gṛi" M "bhāyanti na kenacit prāci" B "kīncit prāci". — 5. M "kāraṇi  
śyushpo" pishyanti || yatra madanapushpo" B "shyanti | madanapushpo" M "tāni madāto  
upādāya yāvatpatraṇipushpaṇi phala" B "pushpaṇi patraṇi phala".

7. M "pīye ca" BM "rāṇi āgacchati ca" M "citālāni ca sarvavarāṇāṇāṃgrīṇāni utpa-  
lapadmaṇi" angamādhikataṇi "yishyanti || . — 9. M "ca tataḥ kenacit puṣhikari" BM "hi-  
gamrīṇāṇāni vā sodāyitavya || .

11. M "tanāni ca abhi". — 12. B "tatra raḥ yamābhī na ko" M "tatra va yamā-  
bhī na kenacit kārīcillābho utpādāyishyati | so na" (1. 13) B "hīcillābho n" "vyaḥ ya",  
— 13. B "lobha utpādāyishyati | so" BM "dvipe ga" M "mishyanti || . — 13. M "tatrai-  
rānāpāto" B "tatra nāpāto" padyekashyanti | M "shyati || . — 14. M "bhavānāṇāni sarva"  
B "sarvato" M "peksha abhi" B "peksha abhikramishyati | so siddhāpātro" M "dihayāna-  
pātro" pūṇaḥ svade".

16. BM "neti ja" M "pāno va" BM "ja ma". — 17. BM "druṇi prāthayetaṇi  
(M "lūḥ || ) ilha" M "raṇāka" BM "raṇi ta".



तेन चाभिरुहित्वान् ओगाहेत्स्वान् सागरं ।  
 द्वीपेषु रतनं नृह्य स्वस्तिना पुनरागता ॥  
 तेषामासि सार्धंवाहो पण्डितो चर्यचिन्तको ।  
 धर्मलब्धो ति नामेन सो तेषां अनुग्राहति ॥  
 हसन्ति वाणिजा मार्गे राक्षसीयो भयानिका ।  
 [354<sup>b</sup>] अङ्गीये यशितां प्राप्ता मायाचारे च शिथिता ॥  
 यस्मासु काहिति च्छन्दं बालो दुष्प्रज्ञवातिको ।  
 न सो पुनर्जन्मुद्गीर्षं गमिष्यति आत्मनो घरं ॥  
 यो च सु तासु चरयेषो गमिष्यति रह नागिनो ।  
 स्वस्तिना सो अङ्मुद्गीर्षं गमिष्यति आत्मनो घरं ॥  
 ते मार्गे प्रतिपद्येन्सुः यत्र राक्षसियो अभू ।  
 ता च तानुपलभेन्सुः यथाधिमुक्तवाणिजां ॥  
 रूपेहि अथ शब्देति सार्धंनन्धरमेहि च ।  
 सुविचित्रेषु कामेषु उपलभेन्सु वाणिजां ॥

तत्र ये रूपाधिमुक्ता वाणिजा ते रूपेहि लोमिता ये शब्दाधिमुक्ता वाणिजा ॥  
ते मनोज्ञगीतवादितशब्देहि लोमिता ये गन्धाधिमुक्ता वाणिजा ते मानापका-  
रेहि सुमनोज्ञगन्धेहि लोमिता ये रसाधिमुक्ता वाणिजा ते पि नानामकारेहि  
रसापेहि लोमिता ये स्पर्शाधिमुक्ता वाणिजा ते मानापकारेहि स्पर्शेहि लोमि-  
ता ॥ सर्वे पंच वाणिज्यशता आहन्तुः ॥ यस्माद्वायुं वयं रात्रिं वा दिवा वा

1. BM tenā cī(M 'ce a)hi 'mā dī'. — 2. M 'gata B 'gata |. — 3. M 'ha pā-  
 ulito arthavinimako B 'ko dha'. — 4. M 'chām anasā'. — 5. B 'lā ri'.

6. M<sup>h</sup> rihlūiyo<sup>h</sup> BM<sup>h</sup> \*ptā | (M<sup>h</sup> \*ptā) ma<sup>h</sup>le<sup>h</sup>re<sup>h</sup> va<sup>h</sup> gī<sup>h</sup>. — 7. M<sup>h</sup> en<sup>h</sup> hūliechoūda<sup>h</sup>re<sup>h</sup> la<sup>h</sup> B<sup>h</sup> \*ko<sup>h</sup> na<sup>h</sup>. — 8. M<sup>h</sup> na<sup>h</sup> en<sup>h</sup> pa<sup>h</sup>tra<sup>h</sup> ja<sup>h</sup> \*ma<sup>h</sup>hyāū<sup>h</sup>lā<sup>h</sup> BM<sup>h</sup> \*nolpa<sup>h</sup>raū<sup>h</sup> | : — 9. M<sup>h</sup> smat<sup>h</sup> la<sup>h</sup> lig<sup>h</sup>ua<sup>h</sup> g<sup>h</sup> ut<sup>h</sup> a<sup>h</sup>ā<sup>h</sup>. B<sup>h</sup> \*jo<sup>h</sup> e<sup>h</sup>va<sup>h</sup>. — 10. B<sup>h</sup> \*ū<sup>h</sup> | ā<sup>h</sup> \*raū<sup>h</sup> lā<sup>h</sup>.

11. B "māge pra" M "māge pra" BM "dyetanā ya" M "tra ex rōkhaśā aliditā | B "khaśā alidā tā". — 12. M ukroḍ yathā upalabhetau rūpehi "i" B tāvanupalabhetau yathā vimuktānā nī adollanā tā" M "nīh | . — 13. M ātha sparṣaḥ B rūpehi | ātha sparṣa BM "lalehi sparṣagūḥ" M "aslu ex | B "slu ex su". — 14. M "citrakīyaśu u" B "tre | shu" M "lhetau vā" B "lhetau vāyūnā tā". — 15. BM "pchi lalitā (M "lo-  
lhitā) ye caśchādhimokṣā (B "kṣā | ) vāyū (M "gūā) te munojāgi " lalitā lalitā | ye  
gandhā (M "lhitā) ye gāṇḍhā " jūṣṇandha (M "gāṇḍhojhi lalitā | ye ro (M "ye caśchādhim-  
kṣā vāyū te (B "te pā) nānāprakārohi rocogrehi lalitā (B "lalitā) | ye sparṣā (M "spa(2)  
dhi" B "prakāre sparṣa".

19) H "yūjō" M "hatsuboku" — 19) BM "Kishiyōshū" ni (M "mōjō)shō" M ka-



परिक्रिच्छमाना नानाप्रकारां कर्मानां अनुतिष्ठिष्येति तान्त्राभिरिहानुमाप्ता रू-  
पशब्दगन्धरसस्पर्शव्या । एतद्विमेव वयं कीदृश्याम अभिरमिष्यामः न मूयो  
जंबुद्वीपं गमिष्यामः ॥ धर्मलब्धं सार्ववाहं संदिशन्ति ॥ अस्माकं वचनेन जम्बु-  
द्वीपे मित्रच्छातिसान्निहितानां [आरोम्] पुच्छसि एते एतद्विमेव वयं अभिरमि-  
5 थ्यामः ॥ सार्ववाहो तानाह ॥ भवन्तो न एता मानुषिका राक्षसीयो एता । तं  
मया युष्माकं आदित एवोक्तं । एते वयं युषे तं राक्षसीभवन्मतिक्रमिष्यामः ते च  
युष्माकं राक्षसीयो बह्वप्रकारं लोभयिष्यन्ति । तत्र भवन्नेहि लोभं न कर्तव्यं ।  
यदि इच्छथ चेमेन स्वदेशं गन्तुं मा भवन्तो राक्षसीहि मानुषिका ति चित्तं उत्पा-  
देय मा सर्वे अनयातो व्यसनमापयिष्यथ ॥ ते दानि धर्मलब्धेन सार्ववाहेन  
10 बह्वप्रकारं वृक्षता न श्रुणोन्ति मोहेन मोहिता ॥

ततः धर्मलब्धो सार्ववाहः स्वकेन परिवारेणातिक्रान्तो च तं सर्वं राक्षसीनि-  
र्मितानि भवनानि अन्तरहितानि स्वप्नं व प्रतिमायेन्तुः ॥ ततो पंच वाणिज्य-  
तानि पंचहि राक्षसीशतेहि सर्वे स्वादिता अस्मीन्ववशेषितानि ॥ पंच वाणि-  
ज्यशतानि मच्च[355]यित्वा सर्वं तं राक्षसीगणं सन्निपतितं । संनिपतित्वा  
15 आहन्तुः ॥ अयं धर्मलब्धो सार्ववाहो पुनर्पुनः एमेन मार्गेण महाममुद्रमवतरति  
लब्धलाभो च पुनःपुनर्धर्मेण स्वदेशं नच्छति अन्वानपि वाणिज्यां विद्याहेति मा  
एतेन मार्गेणानच्छथ मा राक्षसीहि सञ्चिष्यथ । का उत्सहति एतं धर्मलब्धं  
लोभित्वा मच्चयितुं ॥ तत्र एका राक्षसी बह्वमाया प्रविष्टा याये बह्वनि याणि-

rminditā avatishthayo gataim || yasyābhi" B "ntān avatishthiyasa tānya " pā || rā" M "co-  
bdaṁgamaidhara".

4. B imahi na vayan" M imahi evaṁ vayan kṛdābhānāhi || ahiramiṣyānāhi illo".  
— 3<sup>1</sup>. M "dīpam a". — 3<sup>2</sup>. M "jambūdvī" BM "oān pī" M "echati || eto imahi yamā  
vayan" B "imahi e". — 5<sup>1</sup>. M "tām āha || . — 5<sup>2</sup>. M bhavānto" BM "etān mē" siyo  
etena". — 5<sup>3</sup>. BM etena ma" M "ditam eva".

6. M etena vayan cūceta rākṣasābhira " yāyānti || . — 7. M "bhavāntāhi" B "lha-  
vāntāhi 10". — 8. BM yadi gaccha" M "kṛmān no avatān gāntān mā bhavānto  
rākṣasā māmāhikāni ci" B "cān gānta mā lha" dātha mām sarva" M "pāyābhāha ||

— 9. M "dānā dha" vayanāntā na cūcraṁti māhaivānāntā || B "atī mābhavānāntā ||

11. M "rīhāvāho eva" pātikrānto vayan rākṣas " nāni nūtachitānī eva " yēvāhi ||  
B "yēvāhi 12". — 12. B tato tām pañcāhi rākṣas " sūhīnā" BM "cāhītānī pātī". —

— 13. M "jagatā" B "sarva tān 13" M "yitvā sarvānāntān rā " cān sūhīnā" BM "jī-  
tān sūhī". — 14. M "hātāhi || B "oān a". — 15. M "imena māgūya māgūya" mā  
pūnāhi kṛmāna avatān gacchati || a " etena māgūya " kṛjātha kā".

17. B kā unāha" M "ti || evān dha". — 18. B "rīhāvā 14" M "rīhāvā jāmāyā lāhā"  
B "kṣitā 14".



अशतानि उपनोमिता भविता । सा ताहि राक्षसीहि उत्साहिता । धर्मलब्धं  
लोभेहि तव भयो भविष्यति ॥ सा तरुणामिच्छया स्त्रीमात्मानं अभिनिर्मित्वा  
धर्मलब्धस्य गच्छतस्य पृष्ठतो अनुबद्धा तस्य सार्धवाहस्य दर्शनपथेन पुनःपुनो  
अभिक्रामति न च सार्धवाहस्य तव स्त्रीयं मम गच्छति ॥ सार्धवाहः तं पुष्पं  
समुद्रपत्तनमवतरित्वा नानाप्रकाराणि रत्नानि गृह्य समुद्रातो चेमेण अनुदीप  
प्रत्युत्तीर्णो । सा राक्षसी तेन स्त्रीरूपेण तरुणामिच्छेण सार्धवाहस्य धर्मलब्धस्य  
वज्रप्रकारं प्रलीभेन्तो पृष्ठिमेव पृष्ठिमे अनुगच्छति ॥

यं वेत्तं धर्मलब्धो चेमेन वाराणस्यां ज्ञानपदं प्राप्तः तव राक्षसी धर्मलब्धस्य  
सार्धवाहस्य सकृदं दारकं अभिनिर्मित्वा सार्धवाहस्य उपनामेति । यदि त्वं  
मम उज्झित्वा गच्छसि इमं पुत्रकं गृह्णाहि वो एतं त्वया गतेन उज्जेयति ॥ सार्ध- 10  
वाहो आह ॥ न एवो मम पुत्रो नापि मे त्वं भार्या चाहं च मामुचो त्वं च राक्षसी  
वज्रनि बाणवज्रशतानि ये युष्माभिः सोमिता अनयातो व्यसनमापादि ॥ सा  
यामेहि च नगरेहि च निगमेहि च ज्ञानपदेहि च महाजनस्य गहंति ॥ एषो मे  
धर्मलब्धो अमुकातो पत्तनातो प्रियशब्देहि आनेत्वा इह मे कहेति । इमं पि  
पुत्रं न गृह्णाति ममापि न उज्जेति ॥ सो दानि सार्धवाहो महाजनेन स्त्रियाहि 15  
च पृथगेहि च उपलभ्यति । सा सार्धवाह एतां स्त्रियं समुद्रपत्तनातो आनेत्वा  
इमहिं मेहेहि एषो ते पुत्रो तव सदृशो ॥ सार्धवाह आह ॥ न एषो मम पुत्रो  
नाप्येषा भार्या मम राक्षसी एषा वज्रनि बाणवज्रशतानि एताहि राक्षसीहि  
लोभेत्वा खादिता ॥ सापि राक्षसी तस्य जनस्त्राह ॥ एदृशा [355<sup>4</sup>] एते  
चर्मलब्धा पुरुषा यं वेत्तं स्त्रियं अनुरक्ता भवन्ति ततो गुणशतानि भाषन्ति यं 20

1. BM "lāhita dha". — 2. M "lobhahi tau bhaksho" B "lava bhakto bhavi" M "shya-  
tha" || . — 3. BM "pābhiri" M "rupādi" strī ātmānādi alihirahitā ai dharmā" M "nā  
punar akra" B "ca atthavāhāya | lava" M "haya lava strī" mū na gacchati || B "echati  
ai". — 4. M "idha tau pu" drupannivartari" B "thannivartari" M "gi ratnāni" kshemena  
jati".

5. B "steirūpema taru" lobhanti prishthimānā prishthimāni" M "lobhamāni | prishthimānā  
oungachchamāni || . — 6. M "kshemamāna ai" BM "jānpado pra" B "māi ya". —  
7. M "ko akāni tra".

8. M "me tra bhā" pūjate" tā | anayāto rāmanāto pādita māmā" B "sanam opādi mā".  
— 9. B mā grā" M mām grā". — 10. B "lobhāto amā" M "prīyapatchi ānuta lū-  
hā" (l. 17) B "me echahitā" || . — 11. B "grīhātā". — 12. B so dā ai" bhayā mā".

13. BM "imahi mūla" M "putra tara padipā" || . — 14. B "tra cāpā" M "tra va pro-  
shaktā bhā" B "bhāmā ai" M "pūjate" kshemā lo". — 15. M "jēdri" BM "rīhahitāhā"  
M "muktā bhavāmāni" || 16. B "muktā bhavāni | tato" M "bhāhāmāni jati" bhavāmāni  
tau" BM "nāya ca kriyāni" (M jāna) rāksho" M "ama ca kramamāni" || .



वेने विरक्ता भवन्ति तं वेने पिशाचनीयो च क्रियामी राक्षसी च अयमर्थेन  
चाकुष्यामः ॥ एवं राक्षसी तं जलकायं पत्नीपयति ॥ एवं सार्धवाहो धर्मनन्दो  
चेमेण वाराणसी स्वगृहमनुप्राप्तो ॥

ततो च वाणिजा आहः सार्धवाहं निरन्तरं ।

यस्सार्धाय वयं घट्टाम राचिंदिवमतद्रिताः ।

कथं रूपानधिगच्छेम ते नो बाधिगता एह ॥

आरोग्यं वायं वदेसि जम्बुदीपसि छातयो ।

एह एवं रमिष्याम नास्ति आगमनं तदिह ॥

सार्धवाह आह ॥

न खलु श्रुतिर्वा अस्ति विपर्यस्ताहो मारिष ।

राक्षसीनां तच्च भया नचिरेण भविष्यथ ॥

त्वत्तं यसां च मांसं न पीत्वा न रुधिरं च वो ।

मुष्टा राक्षसी भविष्यन्ति आहारेण समर्पिता ॥

यो मे न काङ्क्षति वचनं पञ्चात्तापी भविष्यति ।

अपरे वाणिजा आहः सार्धवाहं तदनन्तरं ॥

यस्सार्धाय वयं घट्टाम राचिंदिवमतद्रिताः ।

कथं रूपानधिगच्छेम ते नो बाधिगता एह ॥

आरोग्यं वायं वदेसि जम्बुदीपसि छातयो ।

एहैव वयं रमिष्यामो नास्ति आगमनं तदिह ॥

३. M "yaññi yattiyu yattiyati" B "yaññi pattiṃpāyati" | . — ४. M "kalamāna rā" pāpāh | . — ५. BM "jā eka sārthavāhaṃ āha niranta(M "raññiṭṭaṃ" | . — ६. M "ra-  
yaññi dāṭṭena rā" B "ghaṭṭena rā" M "na atāṇḍrītā" B "tāh ka".

७. M kaṭṭaṃ rūpān a "ma taññi opāṇḍhigajān iha" B "rūpān adbhigachena te so dya" ha ā". — ८. M ārogyā cārya" B ārogyā cārya" M "si jaṃbūdvīpadiyaṃ jñā" B "paṇḍitā jñā" BM "yo i". — ९. M ihaṃ evaṃ "shyāmaṃ nāsti gāmaṃ tahiṃ" B "eti gāmaṃ ta-  
hiṃ" | . — १०. M na kha matā vacanaṃ poṇḍāṭṭā bhavissiyati | . — ११. M "si nāsti rā" BM "cha rā".

१२. M vacanā vartana ca māṇasaṃ ca jñā ca rā" B vacanā vartana ca māṇsa" BM "ca  
ca". — १३. BM "sya hā" M "vissiyāṇti ā". — १४. M yo matā na kāmā tāñ vacanaṃ  
poṇḍāṭṭā bhavissiyati | . — १५. M sārthā "damaṇḍaraṇi".

१६. M "rūpā ca rāyaṃ ghaṭṭāma rā" B "ghaṭṭāma rā" M "dāṭṭa" | . — १७. B kaṭṭa  
ca" BM "ma tenāpyadhi". — १८. BM "gyaṃ vārya ca(B "gyaṃ cārya rā)deva jñāyaṃ  
(B "yo | ). — १९. M "shyāma nā" B "shyāma nā" gāmaṃ tahiṃ | M "gāmaṃ tahiṃ" | .



अपरे सु वाणिजा आजः सार्धवाहं तदनन्तरं ।  
यस्सार्धाय वयं घट्टाम रात्रिदिवमतद्रिताः ।  
कथं रसानधिगच्छेम ते मं अधिगता रह ॥  
आरोम्य वायं वदेसि जंबुद्वीपसि घातयो ।  
इहेव वयं रमिष्याम नास्ति आगमनं तर्हि ॥  
अपरे खलु वाणिजाः सार्धवाहं तदनन्तरं ।  
यस्सार्धाय वयं घट्टाम रात्रिदिवमतद्रिताः ।  
कथं रसानधिगच्छेम ते नो अधिगता रह ॥  
आरोम्य वायं वदेसि जंबुद्वीपसि घातयो ।  
इह एव रमिष्यामी नास्ति आगमनं तर्हि ॥

5

10

सार्धवाहं आह ॥

त खलु यो न स्मरय विपर्यस्ताहो मारिय ।  
राचसीनां तथ भया नचिरेण भविष्यथ ॥  
स्वयं च वसां च मांसं च पीत्वा न बधिरं च यो ।  
तुष्टा राचसी भविष्यन्ति आहारेण समर्पिताः ॥  
यं मे न कुर्वन् वचनं पश्चात्तापी भविष्यथ ।  
अपरे सु वाणिजा आजः सार्धवाहं तदनन्तरं ॥  
यस्सार्धाय वयं घट्टाम रात्रिदिवमतद्रिताः ।  
कथं रसानधिगच्छेम ते मं अधिगता रह ॥

15

1. BM "re khala vā" M "āha | sā" B "hah | sā" M "vāha taranamāntaram" B "ramā ya".
- 2. BM "gharttāma rā" M "vama atandritā" |. — 3. M "tham garttāma adhi-  
celāma te". — 4. B "srogyam cārya vede" dvīpasmim jñā" M "gyam cārya vadeśi  
jambūdvīpasmim jātaṇo |". — 5. M "ihivam vyam" "shyam nā" BM "gamanā talim" |.
6. M "nija āha | sā" B "hah | sā" BM "vāha tadamanta(M "nailā)ram ya". —
7. B "gharttāma rā" M "ghatti rātrīm" M "atandritā" |. — 8. M "rokaṁ adhigacche"  
BM "ma tenāpya". — 9. B "gyam cārya vede" M "gyam cārya vadeśim jambūdvīpasmim  
jñā" B "dvīpasmim jñā". — 10. M "evam ramishyamah nā" B "shyam nā" BM "gamanā  
talim" |.
11. BM tam kha ya" M "ridhā B "ridhā rā". — 12. B "tha bhakshā rā" M "shyam |.
- 13. B "vama ca vartamā ca ramā" M "vama vartam ca ramā" B "va ta". —
14. BM "sya bha" M "rīshyamāti ā" rpitā |.
15. M "ya ma na" "kallāpi". — 16. BM "re āha vā" hah | "ārthavāha vade" M "nailā-  
tarām". — 17. M "gyāya vyam" gharitā rā" B "gharttāma rā" m atandri" M "m atand-  
ritā" |.



आरोम्य धार्य वदेसि [356] अंबुहीपक्षि ज्ञातयो ।  
इहमेव रमिष्यामी नास्ति नो गमनं तदिह ॥

सार्धवाह आह ॥

तं खु न क्षुतिर्वो अस्ति विपर्यस्ताहो मारिष ।  
राक्षसीमां तद्य मद्या नचिरेण भविष्य ॥  
त्वधं च वसां च मानसं च पीत्वान रुधिरं च वी ।  
तुष्टा राक्षसी भेष्यन्ति आहारिण समर्पिताः ।  
यं मे न कुर्वन् वसनं पद्यान्तापी भविष्य ॥  
ततो च वाणिज्यका सर्वा राक्षसीयो भयानिका ।  
आयसे नगरे घोरे प्रतितिष्ठे तदनन्तरं ॥  
ता राक्षसीयो समागत्वा मति कुर्वन्तु तावता ।  
अथ वाणिज्यको एको आगतवान पुनर्पुनः ।  
स्वस्तिना तरत पारं न तं शक्यति खादिम् ॥  
ततो च राक्षसी एका पण्डिता अर्चन्तिनिष्ठा ।  
वह्वी वाणिजा ताय उपलोभित्वान खादिता ॥  
सा च तां अवन सर्वा मांसमद्या सुदाहणां ।  
अहं तं लोभयिष्यामि मम भवो भविष्यति ॥  
वाणिज्यको मागरं तीर्णो सापि उत्तोर्यो राक्षसी ।  
पृष्ठतो अनुबन्धेति अनुबद्धा पटपटं ॥  
अथ ते दहरो पुत्रो तव शोकेन मरिष्यति ।  
गृह्ण त्वं किञ्च उच्यति श्रीरसो आत्मनो तव ॥

1. B "gyatū cārya vade" M "gyatū cārya vade" dvīpamān jūā B "dvīpamān". —  
2. M "hauva ca ra" BM "dvīpamān nāsti vo go". — 3. B "kha ca mārathā nāsti" M "kha  
na mārathā nāsti cipa" ho mātrishā(?) vā B "ridia vā". — 4. BM "mān āva bhā"  
B "kākya ci" M "ahyati" | .

5. M "vacaū carmanā ca mānmaū ca rādhirmaū ca pītrā vo B "vāū ca vartmanā ca mā"  
vo vo". — 6. M "ajō bhavishyati" | 7. "rpitā" | . — 8. M "kurvetha vā" B "pōtānā"  
M "māpi bhā". — 9. B "vānikā ca" yānikā | . — 10. M "ghora palisānā tadanaūmānā" | .

11. BM "tātū vā" māti kō M "kurvetha vāvātā" B "mā tātātā" | . — 12. M "vā ca  
pūnah pūnah" | B "rpūnah vā". — 13. BM "vānikā". — 14. M "eko pūnānānā aetha-  
cūnānā" | B "nānā" | . — 15. M "jā tāye upalobhanānā khā".

16. BM "vā ca tānā vā" B "ca mārathānā nānā" M "vānā" | . — 17. BM "mānā na lo"  
M "mā māmā kōnā bhavishyati" | . — 18. M "vānā vānā" B "vānā vo pā vā". —

19. M "mānānānānā mārathānā padanā" B "tā mārathānā padanā". — 20. M "vānā mā".

21. B "grihetva kī" M "grihetva vā kīnā" — 22. "vānā mārathānā tā" B "vānā vā".



धर्मलब्धो आह ।

अप्येहि यस्य से माया अपुत्रे पुत्रं मायसि ।  
मानुषा न तुवं रक्षी न मां शक्यसि खादितुं ॥  
सा च यामेषु निगमेषु राष्ट्रे वनपदैषु च ।  
वनवनस्य आच्छाति अयं उज्जति मे पति ॥  
महाजनो समागम्य स्त्रियश्च पुत्रया पि च ।  
पुत्र्यं परिमायन्ति कस्मादुज्जेसि मायरां ॥  
चचिया आह्वया वैष्ठा गृह्णा चाव समायता ।  
पुत्र्यं परिमायन्ति कस्य उज्जेसि मायरां ॥

धर्मलब्धो आह ।

न मे एषा मारिय मायां राक्षसेषा मयानिका ।  
मनुष्यादिका रौद्रा एवं जानेयनत्तवे ॥

यच्च कालं महाजनेन उपलभ्यमानो धर्मलब्धो न रक्षति नैव मे एष पुत्रो नैव  
मे एषा मायां राक्षसी एषा निशाचरा राक्षसी तं वनकार्यं संस्थापयति । एवृथा  
एते अर्धलब्धा पुत्रया तत्रैव सारज्जन्ति तत्रैव विरज्जन्ति । यच्च कालं अर्थिका 15  
भवन्ति स्त्रीभिः सततं प्रियशतानि मन्त्रेण यच्च कालं विरक्ता भवन्ति ततः राक्ष-  
सीयो च क्रियाम पिशाचिनीयो च दुःकुलीना च क्रियाम अप्रियशतेन आकु-  
ष्यामः ॥ सा दानि स्त्री धर्मलब्धेन अभिच्छिद्यति ॥ अमात्येहि राक्षो नृकाद-

१. B. ayañ hi kanya se" BM "tes putra bhā". — 3. B. mānuṣho na tarati pakṣhi manuṣa rakṣyati khā" M. mānuṣho na bhavati pakṣhi manu rakṣyati". — 4. M. "rādita jana". — 5. BM. jana janaṣu" M. "ayama-ti me pati" B. "jati gati me pati".

6. BM. "putraḥ pi". — 7. B. putraḥ pi" M. "bhāṣanti ka" BM. "d. nṛpa" B. "bhā-  
ryān" M. "bhāryān" — 8. B. khatra" M. "gati" — 9. M. "bhāṣanti ka" B. "n-  
pṛya bhāryān" M. "bhāryān".

11. M. na manūṣa" BM. "kanyābhāṣanti bhā" M. "gati" — 12. M. mānuṣa khā-  
dita raudraṣu" B. mānuṣa khādita rau" M. "netha hetare". — 13. M. "rādita jana  
icchati" M. nṛpa na rakṣa putra nṛpaṣu me eṣa bhā" B. "icchati" M. nṛpa me eṣa" M. "eṣa  
piṣāca rakṣa" B. "piṣāca" rakṣa". — 14. M. "driṣṭo eto" eṣa tatraṣu eṣa rakṣati  
putra" B. "sarakṣyanti tatraṣu virakṣyanti". — 15. BM. "rūpikā bhavati ete" M. "bhāṣ-  
anti prīyopāṣāni manūṣeṣu yatra" B. "nṛpa" yatra" M. "kṛā bhavati" tate rakṣyanti  
ca kṛyāṁ piṣācāṇyo ca duḥkulīno ca kṛi" B. "nṛ" tate rakṣyanti ca kṛyāṁ pi"  
BM. "prīyopāṣa ca kṛi".

18. M. "dāni ete" B. "bhāṣa anicchayanti" M. "manūṣa". — 18. B. "tān ma".



तस्य निवेदितं ॥ [356<sup>b</sup>] महाराज धर्मनन्देन महासार्धवाहेन समुद्रपत्तनातो  
स्त्री आनीता प्रासादिका दर्शनीया परमेण रूपेण समन्वायता समानरूपा न  
धायति ॥ धर्मनन्दो केनचि कारणेन नैव भार्या दृच्छति नैव तं पुत्रं ॥ राज्ञा  
अमात्या आगता ॥ शब्दापयच्च धर्मनन्दं सार्धवाहं ॥ सो दानि अमात्यै राज्ञो  
5 सवार्धं शब्दापितो शब्दापिता अपि सा स्त्री ॥ राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य तां स्त्रियं  
पश्चिन्वा अभिख्यां दर्शनीयां उत्तमेन रूपेण समन्वायतां राज्ञो तत्र स्त्रियं अत्यर्च  
अनुरागो उत्पन्नो ॥ सो दानि तं सार्धवाहं आह ॥ यदि तव एताये स्त्रिये  
नार्थो मम तां देहि ॥ धर्मनन्दो आह ॥ मा महाराज प्रमादं करोहि न एषा  
मम भार्या न ममेव पुत्रो । एषा समुद्रातो उपलोभेनी मम पृष्ठेन पृष्ठिमं समनु-  
10 वद्धा प्रलोभनार्थं । न एषा स्त्री राजसी एषा मा महाराज अत्र मनं करोहि ॥  
सो दानि राजा तत्र स्त्रियं अनुरक्तो तावत्त्वेन रूपेण च धर्मनन्दस्य न शृणोति ।  
यथोक्तं भगवता ॥

राज्ञो ह्यर्थं न जानाति रक्तो धर्मं न पश्यति ।

अत्यन्तमशदा भवति यं रागो महति नरः ॥

15 तेन राजसी अन्तःपुरं प्रवेशिता ॥ ताये सार्धं राजा ब्रह्मदत्तो क्रीडित्वा  
रमित्वा प्रविचारयित्वा शयितो ॥ ताये राजसीये सर्वस्य राजकुलस्य ओस्त्रापनं  
कृतं । सपुत्रिकाये राजा आदितो ॥ राजानं भषयित्वा सो पुत्रः तत्र राजसीनां  
मूलं प्रेषितो । आनच्छच्च ग्रीधं इमं राजकुलं भषयितव्यं ॥ आमुह्यतेस्य सो तं  
राजसीगणं गृह्णानतो ॥ ताहि ताये राजीये सर्वं तं राजकुलं साम्बन्तरबाहिरं

1. M 'diko da " paramarupena" BM "gotā sagarbhārūpā". — 3<sup>a</sup>. BM "labdhena kena  
kāra" M "etena mahāsārdhavarāhena nairamā bhāryātmā icchanti nairamā tām". — 3<sup>a</sup>. M "tā  
āgata" B "tā ā". — 4<sup>a</sup>. M "bhānā cāhān" || . — 4<sup>a</sup>. M "so dānān amātya rā" B "etān  
śabdāpito apito | apī ai" M "etān śabdāpitaś apī ai" BM "stri rā". — 5. BM "aya tām  
striyam pa" B "tām rājāś tatra striya atya" M "jūa na striya atya " tpanamā || .

7<sup>a</sup>. BM "di tāvat eti " rtho(B "rtho ||) mama tām debi || . — 8<sup>a</sup>. B "prasthān"  
M "esha mama bhā" B "etā tava vāne na esha mama bhāryā na samā". — 9. B "śāśān  
mama" M "palokheśāni mama prīsthe" B "mā mama prīsthe prīsthe māmā sa". —  
10. B "ai e nā mūhā" M "ai yūhā mā".

11. M "dānān rā " striyam anuyukto". — 12. BM "ratā ra". — 13. M "dakto hya"  
B "raktā hya " jānāti rakto dha". — 14. BM "ndhastamā ta" BM "bhavati(M "vau) ya  
rāpān aya sa" M "nara te". — 15<sup>a</sup>. M "ai aśitahpa". — 15<sup>a</sup>. M "imadato kri".

16. BM "anipanamā" B "tām sa". — 17<sup>a</sup>. BM "to rā". — 17<sup>a</sup>. M "putra ta " mūhā  
pre" BM "to ā". — 18<sup>a</sup>. M "grihāgga" BM "to te". — 19. BM "ebā hā" M "sābhyaūtare-  
bāhira satri" B "utaram bāhiraū" M "maharī ācra jūāye rā " dītaū | asthikaramāikānī  
avaśeshitānī pra" B "kalāmāka vaśeshikrī".



सस्त्रीपुरुषं सकुमारीकं सहसि साचं ताये राचिये सर्वं खादितं अश्विकरंकाणि  
अवग्रेपीकृतानि ॥

प्रमाताये राचीये अमात्वा राजकुलं गता पञ्चानि द्वाराणि बह्वकानि । पुरो-  
हिता पि आगता भटवन्ताया आगता अेष्ठिभैगमा धर्मलब्धसार्थवाहप्रमुखो वासि-  
जयानो आगतो सर्वे सुखराचीपृच्छिका यथा अन्वदापि । पञ्चानि तानि राजकु- 5  
लद्वाराणि बह्वकानि ॥ ते अमात्वा परस्परं पृच्छन्ति ॥ किमेवाय राजकुलद्वारा  
न मुंचन्ति । अन्यकालं राजकुलद्वाराणि मुक्तानि भवन्ति राजकुलं चित्तसंमुष्टं  
भवति आसनप्रज्ञप्ती च कृता भवति । न कस्यचिच्छब्दं श्रुणीयति स्त्रीशब्दं वा  
पुरुषशब्दं वा इच्छिगब्दं वाचशब्दं वा एवं विस्तीर्णे राजकुले एवं महाजनकाये न  
कस्यचिच्छब्दो श्रूयति ॥ धर्मलब्धो [357] सार्थवाहो चाह ॥ भवन्तो यूयं न 10  
राजकुलातो शब्दं श्रुणिष्यथ । सा राचसी अथ दावणा माग्नशोणितभोजना  
प्रवेशिता । ताये अथ महादीनवं उत्पादितं । मुंचापेय एतानि द्वाराणि याव-  
ज्जानाम राजकुलस्य वर्तमानं ॥ अमात्येहि निषेणि आनयित्वा पुरुषा आरोपिता  
गच्छथ द्वाराणि मुंचथ न्ति ॥ पुरुषा राजकुलं चाख्खं पञ्चानि च अथ इश्विक-  
रंकाणि चाचकरंकाणि च । एते च निवेदयन्ति जनकायस्स ॥ सर्वं इमं राजकुलं 15  
खादितं करंकाण्येवावग्रेपितानि ॥ ते दानि वुच्चन्ति ओतरित्वा मुञ्चथ एतानि  
द्वाराणि ॥ ततो ओतरित्वा द्वाराणि मुक्तानि अमात्वा च भटवन्ताया च भैगमा

3<sup>a</sup>. M "triṇḍya a" paṇḍamīti dvā". — 3<sup>a</sup>. M "hittāni āgataṁ bhaddabalaṁ āgato dūro"  
B "lāgā āgato | ceshāṇi" no āgama | sarro" M "kharāṇipī" BM "thā | a" B "māṇḍa-  
dāpi pa". — 5. M paṇḍamīti 14<sup>a</sup> M "pi buddha" B "pi ca buddhakāni ca 10".

6<sup>a</sup>. M "pīcchamīti ||". — 6<sup>a</sup>. B kiṁ mī" M ciro vāḍya poja" BM "dīrāṇi na"  
M "mūḍamīti ||". — 7. M "lāṇ rājadvārāni muktāni bhavānti || rājako sikkamāṇi-  
sikkāni bhavati | na ka" B "sikkāni bhavati | 4". — 8. BM no kanyācicchabala cūḍa"  
M "sikkābala puruṣaṇḍamīti ha" sikkā rā" BM "kāya na" M "cicchabalaṁ cūḍa" M "lāṇ  
cūḍa". — 10<sup>a</sup>. B "sikkā" M "kāya āha lāṇ". — 10<sup>a</sup>. M bhavānto 2<sup>a</sup> BM "paṇḍa  
rājā".

11. M "tra mahāla" B "tra cārupi mahācūḍamīti" M "lāṇ". — 11<sup>a</sup>. M "pā-  
dāṇi B "dīṇi mūḍi". — 12<sup>a</sup>. M paṇḍapayatha | pētā "aya mīti" BM "mūḍi a". —  
13. B "hi mīti" M "cūḍi ām" B "ānāyeva" sikkā cūḍiṇā 2<sup>a</sup> M "ahi cūḍiṇā pa-  
cchamīti dvā" mūḍamīti B "mūḍamīti pa". — 14. B "kūḍamīti cūḍiṇā" M "dīṇi  
paṇḍamīti || lāṇ". — 15<sup>a</sup>. BM ceshāṇi mī" M "dāṇiṇi ja" BM "aya na". — 15<sup>a</sup>. B sa-  
rra | i" M sarro i" B "ceshāṇiṇi |".

16. M "dāṇiṇi buddhamīti o" B "ni buddhamīti" BM "tra jāṇtha a" pi 1a". —  
17. M "pā lāṇtha" M "pavāṇi paṇḍamīti" B "cūḍamīti pa kanyācūḍi 4" M "12-  
cūḍamīti te" M "sikkācūḍamīti cūḍamīti pa sikkā cūḍamīti B "dāṇiṇiṇi  
cūḍamīti pa".



च बाहिरराजकुलद्वारं प्रविष्टाः पञ्चानि च हस्तिबाहिरीये चस्त्रिकरंकाणि चम्ब-  
बाहिरीये पि करंकाव्यवशेषितानि तेषां हस्तिमेष्टानां चम्बमेष्टानां पि चस्त्री-  
व्यवशेषितानि । यथा रमशानं एवन्तं बाह्यतो राजकुलं मयमेरुवदुर्गन्धं ।  
चम्बनरतो पि राजकुलद्वाराणि मुचित्वा द्वारं प्रविष्टा तत्रैव राज्ञो पि देवीनां  
5 पि चस्त्रीव्यवशेषितानि । एवन्तं राजकुलं चम्बनरबाह्यतो रमशानमूतं मयमे-  
रुवदुर्गन्धं ॥

ततो तेहि चमास्त्रेहि च नेगमेहि च महाजनकायं संनिपतित्वा तं राजकुलं  
साम्बनरबाहिरं शीधापितं सित्तसंमृष्टं कारापितं धूपनधूपितं तस्य राज्ञो देवीनां  
च सर्वेषां शरीरे पूजा कृता समन्ततो नगरस्य गुह्या स्थापिता चतुरंगयन्त्रकायं  
10 निवेशितं हस्तिकायं चक्रकायं रथकायं पत्तिकायं ॥ एवन्तं नगरं सज्जनपदं  
रक्षीयति मा कोचि राज्ञा अपराधीयाति ॥ ते दानि चमात्वा च नेगसा च  
जानपदा च संनिपतित्वा मन्त्रं धारिन्ति परस्परं संमन्त्रेन्ति ॥ भवन्तो को इह  
अस्माकं वाराणसीये राजा भविष्यति यो शक्येय इमं राज्यं धर्मेण परिपालयितुं ॥  
तेषां सर्वेषां राजाभाषाणां नेगमजनपदानां च एतदमुषि ॥ नान्यो राजा योग्यो  
15 वाराणस्यां स्थापयित्वा धर्मसन्धं सार्धंवाहं । एषो पुण्यवन्तो चाज्जनन्तो च ।  
यच्चरायसा अपि न शक्नुवन्ति अवतारमधिगन्तुं । तत्र विष्णुर्जन्तं महासमुद्रं  
अवतीर्णः सिद्धपादो च सर्वकालं चैमेण प्रत्यागतो ॥ तेहि सो धर्मसन्धो सार्ध-  
वाहो सर्वसीवर्णमहासिंहासने निषीदापित्वा राज्ये भिषिक्तो ॥

भगवानाह ॥ स्वात्स्वमु पुनः भिषवः युष्माकमेवमस्थादन्यः स तेन कालेन

3. M "rājama rāṣṭrā bhāya" BM "rājakulāya bha" M "durgamādhān B "adhān a". —  
4. M alibhūtarato pī rājakuladivāni amca" BM "siddhā tām sarva" M "sāṁra)rājāni pī dōst-  
tām pī siddhi" B "siddhi)aya" M "caropitāni | B "dāni e". — 5. M amāni tām rājulāni  
alibhūtarato "pūnāni bhāna bha "rāṣṭrāni durgamādhān ॥

7. M "tyleti amā " pātātā " alibhūtarato " rāṣṭrāni siddhāyitāni al" B "dhāpātāni | siddha-  
namādhānāni" M "sāṁra)ṣṭrāni kārāpātāni alibhūtarato)dhāpātāni" B "dhāpādhā" M "dōstpa  
sarva" B "rājāya sarva" BM "caritāni pī" M "sāṁra)ṣṭrāni rāṣṭrāni" B "caritāni rāṣṭrāni  
yām " pātāni | siddhāyitāni rāṣṭrāni" M "rājāyam rāṣṭrāni e". — 10. M amāni tām rāṣṭrāni  
BM "rāṣṭrāni pī" M "rāṣṭrāni kārāpātāni rāṣṭrāni yā te" B "apādhāya rāṣṭrāni ॥

11. M "tā amāni dhāreṇī parāpātāni samsatāni | B "māreṇī | . — 12. M bha-  
rāṣṭrāni bha " alibhūti | 13. rājāya amāni " rāṣṭrāyitāni te" B "pātāyitāni ॥ — 14. M to-  
siddhāni rājā". — 15. M "rājā rāṣṭrāni rā " alibhūtarato". — 16. M "rāṣṭrāni te ca apādhāni  
ca.

16. M "rāṣṭrāni pī" kārāpātāni rāṣṭrāni " alibhūtarato | . — 17. M bha rāṣṭrāni rāṣṭrāni  
siddhāyitāni " rāṣṭrāni bha". — 18. B "ho sarva" M "ho sarva" rāṣṭrāni " dāyitāni rāṣṭrāni"  
B "bha)ṣṭrāni ॥ — 19. M "pūnāni bhikṣā".



तेन समयेन धर्मलब्धो नाम सार्ववाह चमूषि । न एतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य  
हेतोः । अहं स मिथवः तेन कालेन तेन समयेन धर्मलब्धो नाम सार्ववाह चमू-  
षि ॥ या सा राक्षसीमहत्तरिका एता सा मारधीता । (तदा राक्षसीणां मह-  
त्तरिका चमूषुः) तदापि एता ममावतारार्थी अवतारंगविषी उपसंक्रान्ता [357]  
न च मम शक्ता अवतारमधिगन्तु एतरहिं येता ममावतारार्थी अवतारंगविषी  
उपसंक्रान्ता नो तत्र नाम मे शक्ता अवतारमधिगन्तु ॥

अयोपीत्यनु यदा राजा महामायात्मनिवे ।

महाममुद्रपारां स्वी धर्मलब्धो न इच्छति ॥

आण्येसि तदा राजा महामायां तदन्तरं ।

सचे एष नेच्छति स्वी प्रवेशेयान्तःपुरं मम ॥

अन्तरायं विजानित्वा न सान्नां यायि राक्षसी ।

सा तत्र पुनं प्रेषति राक्षसीणां निवेदकं ।

भक्षितो शु मया राजा चित्रं आगच्छन्तवे ॥

राक्षसीनां गता पंच रौद्रा रुधिरभोजना ।

सर्वे राजकुलं यत्ना पराक्रमेण यथागतं ॥

पूर्वं निवासं भगवान्पूर्वजातिमनुस्मरं ।

जातकमिदमाख्यासि शम्भा भिक्षुमन्त्रिणे ।

ते शृण्वन्ते ते च धातवः तानि आसतनानि च ॥

1. M mitāḍ a. — 1. B tan kasya. — 2. B 'kāḥṇa dha' M 'āha' abhāḥḍi | tat  
kasya hetor' ahañi bhikṣhavaḥ tona kāḥṇa tona samayeṇa dharmalabdhō nāna sārīhavāḥ  
abhāḥḍi | ; — 3. M 'yā so mahattarika rākṣasā' etadāñi māna' B 'yā abhā rā' 'harikā'.  
— 3. M 'sina maha' bhāḥḍi | tadāpi' BM 'atā māna' (M 'etāñi avatārārthā' B 'rhi | )  
avatāraṅgaveshi' upasāṅkṛāntā ca tāñi (M 'kāḥḍi na māna' māna cākṣitā (M 'saktito)  
avatāraṅm adhiḡgantūñ | etadāñi pṛa M 'gāḥḍiñi etarīpṛi' atā marāḥḍi (B 'māna-  
tārīñi) mānaṅgaveshi' upasāṅkṛāntā te (M 'kāḥḍi) tatra pāma na cākṣitā (B 'kāḥḍi)  
avatāraṅm adhiḡgantūñ M 'gāḥḍiñi) | .

7. BM 'cāpā mātrāpām anti' M 'm anti'ke ma'. — 8. B 'pārañi strīñi' M 'pārañi  
strīñi' abhāḥḍi' B 'ā 4'. — 9. B 'dā māna' dantārañi | M 'māntārañi. — 10. M 'a-  
rēṣṇa mārāñi' strī praveṣṇi' yathāntah' B 'a cāḥṇa mārāñi strī praveṣi' yathāntahpam  
māna a'.

11. M 'āntārāpām' aḥṇa kḥā'. — 12. B 'praveṣṇi' M 'praveṣṇi' rākṣasāñi' strī-  
cāna B 'kāñi lha'. — 13. B 'kāḥḍi kha' M 'kāḥḍi kha māyā' BM 'kāḥḍi' (M 'a).  
— 14. M 'rākṣasāñi'. — 15. BM 'kramāñi' ya'. — 16. B 'pārañi mā' M 'a pārañi jāti mānaṅgaveshi' B 'mā jā'. — 17. M 'khyāñi  
cā' B 'kāḥḍiñi māntike' | M 'bhikṣhavaḥ māntike' | . — 18. M 'te ākṣitā te ca 'rāḥ  
tārīñi āya' B 'tārīñi āyatāñi'.



आत्मानमधिकृत्य भगवां एतमर्थं वियाचरेत् ।  
चनधरायस्मि संसारे यत्र मे उचितं पुरा ॥  
धर्मलब्धो अहं आसि वाणिज्यको अर्थविनक्तो ।  
मारधीतरो राक्षसी एवं धारेण वातव्यं ॥

एवमपरिमितं ब्रह्मदुःखं  
उद्यमीयं चरितं पुराणं ।  
विगतज्वरो विगतशोको  
मगयां भाषति मिथुमंचमध्वी ॥

धर्मसंस्थानं सार्वदाहस्य आत्मकं समाप्तं ॥

- 10) कालो नागराजः तर्हि सु महाधनं भगवन्तं उपसंक्रान्तो ॥ सो दानि भगवतः  
पादौ शिरसा वन्दित्वा एकांशीकृतो प्राञ्जलीकृतो भगवन्तमेतदुवाच ॥ मम  
मगधं भवजो पुरिमकेहि सम्यक्प्रवृद्धेहि परिमुक्तो ककुब्धेन भगवता कोनाक-  
मुनिना काशपेन साधु भगवानपि मम भवनं परिभुञ्जतु अनुकंपामुपादाय ॥  
तथापि भगवां कालस्य नागराजस्य भवने चतुर्थं सप्ताहं प्रीतिसुखेन वीतिनामेति ।  
15) ततोऽपि भगवां कालस्य नागराजस्य भवनात् चतुर्थं सप्ताहं स्यात्त्ययेन उत्थितो ॥  
मुचिलिदो नागराजः पुरिमवृद्धदशावी भगवतः उपसंक्रान्तो ॥ सोऽपि  
भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्तो प्राञ्जलीकृतो भगवन्तं याचति ॥ मम  
मगधं भवजो पुरिमकेहि सम्यक्प्रवृद्धेहि परिमुक्तो भगवता ककुब्धेन कोनाक-  
मुनिना काशपेन साधु भगवांऽपि मम भवनं परिभुञ्जतु अनुकंपामुपादाय ॥  
20) भगवां मुचिलिदं स्थापि नागराजस्य भवने पंचमं सप्ताहं सुनिराहारः प्रीतिसुखेन

1. B cāmalita<sup>2</sup> M<sup>2</sup> gveda eta<sup>2</sup> B<sup>2</sup> ethaṁ vyāharet | M<sup>2</sup> ethaṁ vyāhara a<sup>2</sup>. — 2. M<sup>2</sup> va-  
rāgrasaṁ vaiti<sup>2</sup> tra a<sup>2</sup> B<sup>2</sup> tra me tushita purā dha<sup>2</sup>. — 3. B<sup>2</sup> bharo 'naṁ<sup>2</sup> M<sup>2</sup> abant dei  
vā<sup>2</sup> ethacīrṇata<sup>2</sup> | . — 4. M<sup>2</sup> ei etaṁ dhārāya ja<sup>2</sup>. — 5. B<sup>2</sup> naṁ vī<sup>2</sup>.

7. M "bhagavān bhāṣa". — 9. M itī cṛimihārvastuvadāne dharmā B "eṣa sātthavā" M "sābhajē" sādṛṣṭa ||, — 10<sup>1</sup>. M atthā kī BM "hiṇṇa kumārāṇa eṇṇa B "eṣa kṛa" B "uto ka", — 10<sup>2</sup>. M "nī bhagavato pā" B "cīlāsi" ekāḍṣī.

११. M mama bhagavataḥ svarasā ' bhaktih kri' D 'bhakta kri' M 'nabha bhagavato  
ko' DM 'bhaktijāta', — १४. M 'lasya nāgarāja bhavane catuṣṭha sa' khama cihṁhā', —

15. *M. goldneyi* n. sp.

16. M muncilindo nāgarāḥ pu "et bhagavato pādan" B "ato m", — 16. M "vanditv"  
B "ti muna". — 17. M muna bhagavan bhavanto pu" B "vā bhavanto pu" M "kto  
bhagavato kra" BM "bhavāntu". — 20. M bhagavan muni" BM "nirāḥa pu" M "et-  
thina".



वीतिनामेसि । ततो पि तर्हि सप्ताहिकं चक्रान्वाटनं उत्पन्नं सप्ताहं रात्रिदिवं  
देवेन वर्धितं मुचिलिदिनापि नागराज्ञा भगवतरध्वंजोन्नयपरिचयेन सप्तकुतं  
भगवन्तं भोगेन परिचिपित्वा उपरि विपुलेन फणेनाच्छादेसि । यथा च भगवन्तं  
विषमंधेन किल्लिपगन्धेन वा न आवाधेयं त्ति मुचिलिन्दो नाम नागराज्ञा स्वका-  
तो भवनातो उत्तरित्वान् भोगेन आच्छायेसि शिरिचनमुकृतेन फणेन सप्ताहं वि- 5  
पुलपुच्छं प्रसूतं । [358] विनिपातेन नागराज्ञेन च पुच्छं प्रसूतं परिचिपि हि  
महता परिभोगेन सप्ताहं ।

यदा भगवान्सख्यवत्तुडः दुष्करं चरति नदीये नेरंजनाये तीरे तत्र भगवां दुष्करं  
चरन्तो चक्रपालकेन दृष्टो । तस्य भगवन्तं उद्यतपं तप्यन्तं दृष्ट्वा प्रसादमुत्पन्नं ।  
तेन दानि प्रसन्नचित्तेन भगवन्तमुद्दिष्ट्वा व्यसोधपोतो रोपितो । सो तं व्यसोध- 10  
पोतं रोपित्वा भगवन्तमुपसंकम्य प्राञ्चलीकृतो आह । भगवं ह्यमो मया व्यसो-  
धपोतो भगवन्तमुद्दिष्ट्वा रोपितो यदा एवो व्यसोधपोतो संवृद्धो भवेद्या भगवां  
संपूर्णकल्पो भवेद्या त्ति । ततो मे एतं व्यसोधं अनुयद्दार्थं परिमुञ्चमि । भगवता  
तस्याचक्रपालका तूष्णीभावेनाधिवासितं । सो दानि तूष्णीभावेनाधिवासनां वि-  
दित्वा तुष्टो आसन्नमना प्रसुदितो प्रीतिसौमनस्यजातो संवृत्तो । सो दानि तं 15  
व्यसोधपोतं कालेन कालं अनुष्यनेति परिष्यनेति परिक्खीनेति परिकुट्टानेति आनेन  
च कालं शीतलेन वारिणा अभिष्यदेति परिष्यदेति पर्यार्द्धेति परिचारेति । सो  
दानि चक्रपालेन व्यसोधपोतो चित्रं मशाखो संवृत्तो प्रासादिको दर्शनीयो भगवतो

१. BM tato pi bhagavāṇi ta(M "van tāhiti" kāla(M "kāra)carilalaṇi utpāṇamāṇi(M "po-  
rūṇi) saptaṇi rātrīṇāṇāṇi deve " rājāṇo bhagavatar a(M "tato ajradīhāyo" B "kalamāṇa"  
M "rikahupeta sapakāṇiṇi lha" BM "jēna parikūṇi" M "pūṇa phāṇācchādītācchā-  
desi | B "phāṇācchā". — 3. BM "dham khāṇāgaddha(M "khāṇāgaddha)na vāṇa-  
desi (M "vāṇa) vāṇāṇāṇi || mu" M "ndo nāgarāṇa sākāto n " pūṇācchāye vāṇāṇi  
sākāto phā" B "veṇi vāṇāṇi na " phāṇa na" BM "pūṇācchāṇi B "4 || ).

4. M "vāṇi" BM "jēna yo sūṇi parikāṇiṇi parikāṇiṇi B "pi hi) maha". — 8. M ya-  
dā bhagavāṇi dūṇāṇi caranti nadi" B "van sūṇāṇi sūṇāṇi dūṇāṇi caranti na car-  
ti | nadi" M "tra bhagavāṇi dūṇāṇi " pūṇa teṇa ajāṇāṇāṇi dīṇāṇi pūṇāṇi  
B "japāṇi teṇa ajāṇi vāṇāṇi dīṇāṇi teṇa". — 9. B "pūṇāṇi utpāṇāṇi teṇa".  
— 10. M te dāni" BM "cāṇāṇi n " te vāṇāṇi so". — 10. B "cāṇāṇi upa" M "kri-  
tāṇi āha | .

11. BM bhagavāṇi (na(M "van imāṇi) mayā(B "ā mayā) vāṇāṇi pūṇāṇi bhagavāṇi  
M "pūṇāṇi sūṇāṇiṇi " vāṇi | B "po bhagavāṇi | . — 12. M "jāṇi parikāṇiṇi-  
nā | . — 13. M "teṇa ajapāṇiṇi tā " vāṇāṇi vā" B "na na". — 15. BM "parikāṇiṇi  
pari(M "kīṇi parikāṇi(M "kīṇi) kīṇi na" M "bhagavāṇi parikāṇiṇi parikāṇiṇi  
bhāṇi parikāṇiṇi | B "vāṇāṇi parikāṇiṇi parikāṇiṇi na".

17. BM "kālāṇi" M "tejota" BM "vāṇa ta".



- तेजानुभावेन ॥ तस्य दानि अजपानस्य न्ययोधपोतं ओशास्रप्रशास्यं प्रासादिकं  
प्रसादनीयं दृष्ट्वा अतिरिच चित्तं प्रसीदति ॥ सो दानि तेन चित्तप्रसादेन च  
कुशलमूलेन च कायस्य मेदात्तयस्त्रिंशदेवनिकाये उपपत्तो न्ययोधो नाम देवपुत्रो  
महर्षिको महानुभावो । सो पश्चादुपपन्नो समानो अन्यां पूर्वोत्पत्त्यांस्त्रयस्त्रिंश-  
5 कायिका देवपुत्रां दिव्येति पंचहि स्थानेति अभिमवति दिव्येनायुषा दिव्येन वर्णेन  
दिव्येन सुखेन दिव्येनेत्येकं दिव्येन परिवारेण ॥ तस्य समनन्तरोपपन्नस्य एत-  
दभूषि । किं मया मनुष्यमूलेन कुशलं कर्म कृतं उपचितं कस्य कर्मस्य विपाकेन  
इह कायस्त्रिंशमवने उपपत्तो हं ॥ सो दानि न्ययोधो देवपुत्रो कुशलमूलं सम-  
न्याहरन्तो पद्मति मगवन्तमुद्दिष्टं न्ययोधं नदीये नैरञ्जनाये तीरे रोपितं ॥ सो  
10 दानि न्ययोधो देवपुत्रो अनेकदेवपुत्रसहस्रेति परिवृतः अभिक्रान्तवर्णो अभिक्रा-  
न्तवर्णेन केवलकल्पं मुचिर्लिंदस्य नागराक्षो भवन्तं उट्टारेण वर्णेन ओमासेत्य येन  
मगवांसेनोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते अस्थामि ॥  
एकांशीकृतो मांजलीकृतो मं<sup>358</sup> भवन्तमेतदुवाच ॥ मया भगवन्मनुष्यमूलेन  
अजपासेनाशानि पासेनेन एषो न्ययोधो रोपितः भगवन्तमुद्दिष्टं तेनाहं कुशलमू-  
15 लेन मनुष्येण अविता भगवन्तार्चस्त्रिंशे देवनिकाये उपपत्तो । साधु भगवानेते  
न्ययोधं परिनुजतु अनुकंपामुपादाय यथा मे महाफलतरं भवेया ॥ अधिवामते  
मगवां तस्य देवपुत्रस्य तूष्णीभावेन ॥ अथ खलु सो देवपुत्रो तूष्णीभावेनाधिवा-  
सनां विदित्वा तुष्टो हृष्टो आनन्दमो प्रीतिसीमनस्त्रजातो भगवतः पादौ शिरसा  
वन्दित्वा तृप्त्युत्थो प्रदक्षिणं कृत्वा तत्रैव अन्तरायाये ॥  
20 भगवान्मुचिर्लिंदस्य नागराक्षो भवन्तातो उत्थित्वा षष्ठं सप्ताहं निराहारो  
प्रीतिसुखेनाजपानन्ययोधमूले वीतिनामेषि ॥ ततो अजपानस्य न्ययोधमूलातो

1. M "japānaya nya" BM "dikāṁ pāśāda" B "Itaṁ prāsādaṁ sa" M "aldanti" ॥ —  
2. M "cittapra" B "bheda trayastriṅśa de" B "bheda trayastriṅśa de" BM "so so". —  
3. M "d opapannāḥ sa" BM "trayastriṅśa" pañcāhi kāmehi athā" BM "ti ॥ divyauṣya"  
coppa M "coppa dāyana gāḥana divyauṣi" M "eyena di" BM "na ta".  
7. M "striṅśa bha". — 8. M "nyagrodha de" BM "gavāto a". — 9. M "trāṇhastāśhi  
pari" BM "taḥ atikāntataryag" M "coppa" atikāntataryag M "coppa" kevalam kālpaṁ  
M "cittānaya" jñā bhavantaṁ uṣā" jñā bhavantaṁ gāvāto pā" B "itaṁ sa".  
13. B "pāśājalikṛito bha". — 13. M "jāti cāraṇto" B "jāti cāraṇto" M "coppito bha-  
gavanta" B "upanna sa". — 15. BM "bhūmijāta" dāya | yathā" M "phalaṁ bhavayo.  
16. M "gavāto taya de" BM "bhavāṁ ॥ — 17. BM "cittāra citta hri" M "ito tūṣṭo"  
M "pāśāṇa" gavāto pā" mātṛā trishkṛi" B "aditā sa tr" M "kālāṁkṛitā tatraicānta-  
rahāya ॥ — 20. M "cittānaya" to nchibitā" japānaya nyagrodhamūle rāhina".  
21. M "japānaya nya" B "grodhina" Kāvanakhaṇḍe" dāyake sa" B "ceti | 30" M "st-  
thina".



पट्टस्य सप्ताहस्याख्येन चीरिकावनपण्डे बज्रदेवतके चेतिचे निराहारो प्रीतिसु-  
खेन सप्तमं सप्ताहं कीर्तिनामेसि ॥ एवं भगवां सप्तसप्ताहं एकूनपंचाशद्विंशत्यं  
निराहारो ॥

उत्तरापणे उक्कलं नामाधिष्ठानं । ततो उक्कलातो अधिष्ठानातो अपुमो च  
भज्जिको च नाम सार्धवाहा आद्या महाधना महाभोगा पुण्डवमो महापरिवारा ५  
दक्षिणापघातो पंचदि धुरगतेहि तेन मार्गेण आगच्छन्ति ॥ तेषां मङ्गलीयानां  
वल्लीवर्दानां पुंगवा एको सुजाताये नखे जातको अपरो कीर्तिके । तेषां एवं  
नखपाणां नामेन सुजातकीर्तिकनामेन ज्ञायन्ति ॥ सर्वस्य सार्धवाहस्य पुरतो  
सार्धवाहस्य यानव्यं वहन्ति । यच्च मार्गे किंचिद्वयो भवति सिंहभयो व्याघ्रभयो  
द्रीपिभयं वा गण्डकभयं वा हस्तिभयं वा वनदेवभयं वा उदकवाहभयं वा चीर- १०  
भयं वा तच्च ते न गच्छन्ति सतः ते वाणिजका जानन्ति भयं भविष्यतीति तथा  
संहरित्वा चतुर्दिशं प्रधावन्ति वनतो न चवलीकेत्वा ॥ ते दासि वल्लीवर्दा सुजा-  
तकीर्तिका तर्हि चीरिकावनपण्डे चानुमाप्ता । अथ अपुपमद्विधानां च वाणि-  
जानां पूर्वज्ञातिसालोहितेहि देवभूतेहि तर्हि चीरिकावनपण्डे अद्विचे निगृहीता  
न गच्छन्ति यन्तु ॥ तेहि स्थितेहि सर्वे ते पुण्या सार्धातो भीता तच्च संनदा ॥ १५  
तेषान्ते देवता पूर्वज्ञातिसालो[359]हिता अन्तरीचनता चोपमुदीरयेन्तुः शब्द-  
मनुयावयेन्तुः ॥ मा मायय वाणिजा जित न भवति वो उपद्रव । एव सुवो  
भगवानिह वनपण्डे प्रतिवसति सप्तहि असंख्येयकल्येहि प्रादुर्भूतः बज्रवनहिताय  
बज्रवनसुखाय लोकानुर्कपाय महतो वनकायस्वार्थाय हिताय सुखाय दिवानां च

५. M "puraṇa sapta" haṁ ekasamāhita. — ५. M "the Mahā". — ५. M tatra u  
BM "trapaṇa ca lha" BM "vāha dāhye mahādhanā mahābhoga pa" rāka da" M "pāya-  
thāta padārahi dhāraṇa" B "padārahi puraṇa".

६. M "vāhāraṇa purāṇa" B "purāṇa" M "pa nakshatriyena ja" B "kshatriyena ja"  
BM "ke te". — ७. B "jātaru ki" BM "ritināme" mī sa". — ८. M "purato yāha" vāhati |  
B "vāhati pa". — ९. B "eṇa kiñciṇ lhaṇa bhavati | eṇa" pāṇakabbhayaṇa vā hanti" caura-  
bhayaṇa vā | tatra" M "echanti | tatra te" BM "iti | tathā" M "vāhāraṇaṇa caturdiṇaṇa  
vāhāra".

१०. M "prāpāṇa nra". — १३. B nra dāpa" M "puraṇadālikāyātaru ca" B "pāṇaṇa  
ca vāhāyātaru pa" BM "devadāhāta tāhā" M "pāṇaṇa vāhā" B "pāṇaṇa vāhā" M  
M "koti pāṇaṇa te". — १५. B "bhāta | tatra" M "tra samādāhāte te" B "dāha te".

१६. M tatraṇa te de "vāhāta antarikāhāga" B "hāta antarikāhāgaṇa pā" pāṇaṇa ca"  
M "pāṇaṇa ca" BM "vāhāta mī". — १७. BM "pāṇaṇa (B "vā") mī vā mī mī vā u". —  
१७. M vāha mī "vāhāhāga" BM "vāhā" M "vāhā" M "vāhā" M "vāhā" M "vāhā" M "vāhā"  
vāhā" "ekasamāhita" BM "vāhā" M "vāhā" M "vāhā" M "vāhā" M "vāhā" M "vāhā"



मनुष्याणां च तस्याद्य सप्तसप्ताहं एकुणपंचाशद्विचरा चनाहारस्य । तमाहारेण  
 प्रतिमानेष्ट ततो वः अप्रमेयं कुशलमूर्तं भविष्यति ॥ तेहि दानि चपुसमक्षिजेहि  
 वाणिजेहि तानं देवतानां वचनं सुत्वा मधुसर्पिसंयुक्तं तर्पणं गृहीतं । ते देवता  
 तेषां वाणिज्जानां पुरतो गच्छन्ति । इतो आगच्छ ॥ ते दानि वाणिजा तेहि  
 5 देवतेहि भगवतो सकाशमुपनीता ॥ ते तं मधुतर्पणं गृह्य भगवन्तमुपसंकान्ता ।  
 रमं भगवन्मधुतर्पणं परिमुञ्चतु अद्याकमनुग्रहाय ॥ अथ खलु भगवतो एतद्भू-  
 धि ॥ किं नु खलु पुरिमका सम्यक्संनुदा भाजनप्रतियाहका उताहो पाणिप्रति-  
 याहका भाजनप्रतियाहका सम्यक्संनुदा ति ॥ सह चित्तोत्पादेनैव भगवतः  
 चत्वारि महानोकपाला चत्वारि सुवर्णपाचाख्यादाय भगवन्तमुपसंकान्ता रतन-  
 10 पाचा ति कृत्वा न प्रवञ्चितसारूप्यानि भगवां न प्रतिगृह्णाति ॥ ते दानि रूप्या-  
 मयानि पाचाख्यादाय भगवन्तमुपसंकान्ता । तानपि भगवां रतनपाचाणीति  
 कृत्वा न प्रतिगृह्णाति ॥ एवं मुक्तमयानि वैदूर्यामयानि सहटिकमयानि सुसार-  
 वल्लमयानि लोहितिकामयानि तानपि भगवां रत्नपाचाणीति कृत्वा न प्रवञ्चित-  
 सारूप्याणीति कृत्वा न प्रतिगृह्णाति ॥ ते दानि चत्वारो शैलपाचाणि आदाय  
 15 भगवन्तमुपसंकान्ता ॥ अथ खलु भगवतः एतद्भूधि । यदहमेकस्य लोकपालस्य  
 पाचं प्रतिगृह्णीष्यामि चयाणां भविष्यति चित्तस्थान्यघातं ॥ भगवता सर्वेषां  
 चतुर्णां लोकपालानां चत्वारि पाचाणि प्रतिगृह्णीत्वा चंगुष्ठेन आक्रान्ता एकपाचो  
 च अधिष्ठितो । ते दानि चत्वारो पाचा एकं पाचं सं 359] जाता सर्वेषां चतुर्णां  
 पाचाणां चत्वारि पाचकोटीनि दृशन्ति । तत्र भगवता चपुसमक्षिजानां वाणि-  
 20 ज्ञानां मधुतर्पणं परिमुञ्च ॥

१. B 'tam anāhā' M 'anānetha || tato vo npra' B 'meyam āka' M 'śalamulān'. —  
 २. B 'ni dūpūche lha' M 'trastūcha' BM 'devānām va' B 'hitañ te'. — A'. B 'erhaatha  
 te'. — ३. BM 'cāyijā B 'jāñ) tehi devāntehi lha' B 'ullā te'. — ५. M 'cātāñ mī'  
 B 'krānto |.

6. B 'mākañm a'. — 7. BM 'rīmaka sāmnyaksamāhādihā lha' (M 'lhañ) janapratī-  
 grāhaka (M 'hata) a ' nīpratiḡrāhato lha' (B 'haka lha janapratigrāhaka sāmnyaksamāha-  
 ddha (M 'ddha) ti aha'. — 8. B 'tpācho deva (M 'vañ) bhagavatañ (M 'valo) catvāri  
 mahā' B 'pācho catvāri mī' sāmkrāntāñ ro' M 'atā ratnaspātrāñ kṛtvā ta prava' B 'tā  
 hi kṛi' BM 'gṛihmāñ |. — १०. B 'krāntāñ apī'.

११. B 'māpi lha' M 'gavāñ ratnaspā' B 'tāñi tē kṛi' BM 'gṛihmāñ |. — १२. B 'rya-  
 mayāñi sphitī' 'śālaguḡa' M 'śālaguḡa' bhagavāñ ratnā' BM 'gṛihmāñ |. — १३. M 'ta  
 dāni'. — १५. M 'gavata e'. — १६. B 'ham utasya lo'.

१६. M 'nī pratiḡrāhītā' B 'gṛihmāñ' 'gushṭena akṛi' M 'gushṭena aprakṛi'.  
 — १८. B 'ro pātri e' M 'ro pātro ekapātrāñ' BM 'jāñi sacce'. — १९. BM 'lhañmāñ  
 lha'.



भगवां दानि चपुसमल्लिकानां वाणिजानां मधुतर्पणं पीत्वा प्रत्नयप्रणीतवर्ण-  
गन्धरसोपेत दक्षिणामादिशति ॥

अनेकाकारसंपन्नं तर्पणं प्रमुञ्चति ।  
वर्गेन चैव संपन्नं गन्धेन च रसेन च ॥  
प्रत्नयं च प्रणीतं च एषणीयं च कल्पितं ।  
तर्पणं प्रथमं शाक्तुं श्रेष्ठैः चपुसमल्लिका ॥  
मधुमर्पिसंयुक्तं तं पिबेच्च पुद्गलोत्तमः ।  
तेहि संतर्पितो वीरो प्रतिसंज्ञानवत्यतो ।  
तर्पयेच्च धर्मवृष्टीये देवगन्धर्वमानुषां ॥  
दिशो भोवत्स्विकं दिशं भगवच्च चार्थसाधकं ।  
यं श्रुत्वा सुमना सर्वं सर्वार्था साधयिष्यति ॥  
स्वस्ति वो द्विपदे भोतु स्वस्ति वो नु चतुष्पदे ।  
स्वस्वस्तु ब्रह्मतां मार्गे स्वस्ति प्रत्नयगतेषु च ॥  
स्वस्ति रात्रौ दिवा स्वस्ति स्वस्ति मध्यंदिने स्थिति ।  
सर्वेषु स्वस्ति वो भोतु मा च पापं समागमत् ॥  
शिरीषो दक्षिणे शक्ये शिरीषासे प्रतिष्ठिता ।  
शिरीषो अंगसर्गेषु नामैव सुप्रतिष्ठिता ॥  
भद्रं वो भद्रशिरीषो वाणिजा भद्रमस्तु यो ।  
येन केनचित्कार्येण नक्षत्रं पुरिमां दिशाम् ॥  
नक्षत्राणि चोपासेन्तु ये तां दिशामधिष्ठिता ।  
कृत्तिका रोहिणी चैव मृगशिरा च पुनर्वसु ॥  
पुष्यं च वरुणचक्रं अश्लेषा भोति सप्तमा ॥

१. M "gaurān dāni tra" "pāṇṇapāni" B "rupagandhikāra" M "rupagandhikāra" B "dīcanti" |  
— 2. M "māṇṇakāra" "māṇṇakā" B "cātā ra". — 3. M "cātāni mām" "māṇṇa ra ra" B "mām ra pa". — 4. M "pīṭāni" |  
5. BM "adīcāni tatra" "pāṇṇapāni" M "adīcāni" (M "līkā") | . — 6. M "bā pāṇṇapāni" | . — 7. BM "bā ra mām" M "pāṇṇapāni vīra prātisāṇṇāni n". — 8. B "vīraṇi de". — 9. BM "dīcāni mām" M "līkāni dī" BM "līkāni" | .  
10. M "dīcāni" | . — 11. B "līkāni ra vā ra" M "līkāni cātāni līkāni cātāni" | .  
— 12. M "tra mām dīcāni". — 13. M "līkāni mām ra".  
14. BM "dīcāni ya ra" "māṇṇa dīcāni ra" B "māṇṇāni" | M "līkāni" | . — 15. M "līkāni" | . — 16. M "dīcāni" | . — 17. M "dīcāni" | . — 18. M "dīcāni" | . — 19. M "dīcāni" | . — 20. B "dīcāni dīcāni".  
21. M "cātāni mām pāṇṇapāni ra pa" B "gāṇṇa ra pa". — 22. B "līkāni ra adīcāni" | .



इत्येते सप्त नक्षत्रा लोकापान्ता यशस्विनाः ।  
आदिष्टा पुरिमे भागे एतेषां पुरिमा दिशा ॥  
एते यो अभिषाजेतु भूमीये भवनेन च ।  
चेमा च यो दिशा भोजु मा च यो पापमागमे ।  
सव्यार्था च निर्वर्तय तेहि नक्षत्रेहि रचिता ॥  
पुरस्तिमे दिशोभागे अष्ट देवकुमारिका ।  
नन्दोत्तरा नन्दिसेना नन्दिनी नन्दिरचिता ॥  
अयनी विजयनी च सिद्धार्था अपराजिता ।  
तेषामधिपती राजा धृतराष्ट्रो ति नामतः ॥  
मंधर्वाधिपती राजा देवेहि स च रचितः ।  
सो पि यो अभिषाजेतु भूमीये भवनेन च ॥  
चेमा च यो दिशी भोजु मा च यो पापमागमी ।  
सव्यार्था च निर्वर्तय सर्वदेवेहि रचिता ॥  
पुरिमस्ति दिशोभागे चापलं च नाम चेतियं ।  
नित्यं ज्वलति तेज्रेन नित्यं सख्योपधाचरं ।  
सो पि यो अभिषाजेतु भूमीये भवनेन च ॥  
[360] चेमा च यो दिशी भोजु मा च यो पापमागमी ।  
सव्यार्था च निर्वर्तय सर्वचेतियसुरचिता ॥  
येन केनचिदर्धेन गच्छय दक्षिणां दिशं ।  
नक्षत्राण्यभिषाजेतु ये तां दिशामधिष्ठिता ॥  
मघा चोने च फाल्गुन्यी हस्ता चित्रा च पंचमा ।

1. B "pāto ya". — 2. B adī" M adishṭo purime" DM "diṣāṁ | — 3. BM kshemā ca mīti".

6. B "rikāṁ | — 7. B nandurānandine" M mandarānandinanandinanandivaramāda-  
kshītā | — 8. B man ratti ligat. M nandirānandivardhītā ca siddhā "jīti | tā pī ca  
adhipātenta bhūmīye bhavanena ca | kshemā ca ro diṣo bhouta mā gamo pāpam āgami |  
labdhātā ca nirvartitha devakanyābhī rakshītā | 10" (L. 9). — 9. M "dhipati rājā dhīta-  
rāshtrōti" B "dhītarākshīreya rā". — 10. M gaudimādhipati rājā dēvchi ca rakshītā |  
B "hī ca ca rakshītā |

11. BM "pi to a". — 12. B kshemā ca ro di" M "gami | — 13. BM "sarva de"  
kshītāṁ | — 14. M purimasmīti" B "diṣābhogo cāpālāṁ" M "pe pālāṁ" oṣṭiye | —  
15. M "jvaritī" BM "nityā satye" B "satyopayā".

16. BM "letī bhūmi" B "bhūtiye". — 17. B kshemā ca ro pā" M "gami | B "mī | la".  
— 18. M "rthāya mī" BM "varthātha". — 19. BM "kshimā di". — 20. M "nā atāṁ  
dīna adhi".

31. B "ghā cāho" M "ghā vobho ca phārgunyan".



स्वाती चैव विज्ञाप्ता च एतेषां दक्षिणा दिशा ॥

इत्येते सप्त नक्षत्रा लोकापाना चक्षुस्विनः ।

आदिष्टा दक्षिणे भागे एतेषां दक्षिणा दिशा ॥

ते पि यो अभिषासेत् भूमीये भवनेन च ।

चेमा च यो दिशा भोक्तु मा च यो पापमानमी ।

5

सन्ध्याया च निर्वर्तय तेहि नक्षत्रेहि रक्षिता ॥

दक्षिणाक्षि दिशोभाये चष्ट देवकुमारियो ।

लक्ष्मीमती शिरीमती यशोमती यशोधरा ॥

सुमेधिता सुप्रभाता सुविभुवा सुखाकृता ।

ता पि यो अभिषासेत् भूमीये भवनेन च ॥

10

चेमा च यो दिशा भोक्तु मा च यो पापमानमी ।

सन्ध्याया च निर्वर्तय देवकन्याहि रक्षिता ॥

तासामधिपती राजा विक्रुडको ति नामतः ।

कुम्भायडाधिपती राजा यमेन सह रघुतु ॥

चेमा च यो दिशा भोक्तु मा च यो पापमानमी ।

15

सन्ध्याया च निर्वर्तय कुम्भायडेहि सुरक्षिता ॥

दक्षिणाक्षि दिशोभाये अभिषाज्जान चेतिथि ।

नित्यं ज्वलति तेजेन नित्यं सत्योपपाचनं ॥

सो पि यो अभिषासेत् भूमीये भवनेन च ।

चेमा च यो दिशा भोक्तु मा च यो पापमानमी ।

20

सन्ध्याया च निर्वर्तय चेतिथेन सुरक्षिता ॥

येन केनचिदर्थेन नक्षत्र पवित्रां दिशं ।

1. M "caivati vi" BM "kabhikāu diśāu" | . — 2. B "diśāu" | . — 3. M "te pi ca a" —  
4. M "ata mā ga ro pā".

5. B "lābhā cārikā" M "rthā va ni". — 6. BM "kabhicemni" M "kumārīkā" B "rīye" | .  
— 7. B "lakṣmīpati cīrīmāti yajāmātā cācāllā" M "lakṣmīpati cīrīmāti yajāmātā ya-  
cāllā". — 8. B "sundarāhītā mpra" M "cābhācāhītā mpra" "kṛitā" | . — 9. M "tāu pi ca  
abhipāsentu".

10. B "lābhā mā ca". — 11. M "devakāmyā". — 12. M "vijayā" "māta" | . —  
13. M "kabhācādhīpatīh rājā" B "mama samā ca" | . — 14. M "mā pi rā abhipāsentu  
bhūmīye bhavaneṇa ca" | kaho" B "lābhā mā".

15. M "rāhā mā". — 16. BM "kabhicemni" M "cācāllā cācāllā" | . — 17. M "jyānti  
tejasa nitya ca" BM "tjyānti" | . — 18. BM "pācāntu bhā".

19. B "cācāllā ca" M "tjyā ca mā" B "kabhā mā". — 20. B "ye kaci pṇāh  
arthe" BM "cācāllā diśāu" | .



नक्षत्रा यो मिषान्तेषु ये तां दिशमधिष्ठिता ॥  
 चतुराधा च ओष्टा च मूलस्य दृढवीर्यवान् ।  
 उभे आपादि मिषिञ्च श्रवणा भवति सप्तमी ॥  
 ते पि यो अमिषान्तेषु मूमीये भवनेन च ।  
 चेमा च यो दिशा भोक्तु मा च यो पापमागमी ।  
 लब्धार्था च निर्वर्तेष्य तेहि नक्षत्रेहि रचिता ॥  
 पश्चिमसिं दिशोभानि अष्टौ देवकुमारियो ।  
 अलंबुषा मिथ[360] केशी चरिष्टा सुप्रमायका ॥  
 . . . . . शृण्वा शुक्रा च द्रौपदी ।  
 ता पि यो अमिषान्तेषु आरोग्येन श्रिवेन च ॥  
 चेमा च यो दिशा भोक्तु मा च यो पापमागमी ।  
 लब्धार्था च निर्वर्तेष्य देवकन्याहि रचिता ॥  
 ताम्रानधिपती राजा विष्णुपाथो ति नामतः ।  
 स यो नामाधिपो राजा वसुधेन सह रचतु ॥  
 सो पि यो अमिषान्तेषु मूमीये भवनेन च ।  
 चेमा च यो दिशा भोक्तु मा च यो पापमागमी ।  
 लब्धार्था च निर्वर्तेष्य सर्वनायेति रचिता ॥  
 पश्चिमसिं दिशोभानि असौ नामेन पर्वतो ।  
 आवर्तो चन्द्रसूर्याणां असौ चर्च इदातु यो ॥  
 सो पि यो अमिषान्तेषु मूमीये भवनेन च ॥  
 चेमा च यो दिशा भोक्तु मा च यो पापमागमी ।  
 लब्धार्था च निर्वर्तेष्य सर्वे अस्तेन रचिता ॥  
 येन केनपिदर्शेन मच्छस्य उत्तरां दिशां ।

१. B "dihastitā" M "dihastitā" | . — 3. M "akhoḥḥa alihikahicca cravane lha" B "cravane lha" M "plāmi" | . — 5. M "diga bho".

7. B paṇḍitamevāṇā dīghābhāgo ashtau de" M paṇḍitamevāṇā "ashtā de" riyāṇi | B "riya" | . — 8. BM alāṇavarāṇā mi" M "riyāṇā onpabāṇavarāṇā" | . — 9. BM akāna(B "naṇi) vālavannikā kṛi" M "cuklamodopati" | B "cukrama opati" | . — 10. B "rugana ṛi" M "rugāṇa ṛi".

12. M "bāhārthāṇi ya mī" devakamājā" B "kātikā" | . — 13. M "virupākāḥa". —

14. M sarvanāgā" B sarvanāgābhīpa nāgā vana". — 15. M "vā alhīpā" BM "leṇa lha".

16. M "gami" | . — 17. M "rithāya mī" B "sarvanāṇā". — 18. M paṇḍitamevāṇā" B "dī

ḍāhā" M "ashtāṇāme". — 19. M "ulrasenayāṇāṇā auto a" B "ḍāṇi auto arthāṇi dādā

bhāro | M "dādāta me" | . — 20. M "alhīpā" BM "leṇa lha".

22. M "rithāya mī" kshīṇā | . — 23. BM ya kausci" tharā dīghā(M "amī") | .







सह चन्द्रमसूर्येहि विंशज्जोति अन्नू[36.]' [क] ॥  
 द्वाविंशदेवकनावो अष्ट अष्ट चतुर्दिश ।  
 चत्वारश्च नद्वाराश्च भोकपाला यशस्विनः ।  
 प्रज्जलमानवर्गेण रचन्ति ते चतुर्दिश ॥  
 अष्ट अमणा ब्राह्मणा अष्ट जनपदेषु अविद्या ।  
 अष्ट सरद्धका देवा सदा रचां करोन्तु वः ॥

- तेषां दानि भगवता चीणि श्रममममानि दिव्वाणि । गच्छन् बुद्धशरणं गच्छन्  
 धर्मशरणं गच्छन् अनान्तं च भगवतो आसक्तसंघशरणं ॥ ते दानि बुद्धशरणं  
 गता धर्मशरणं गता संघशरणं गता ॥ ते दानि आहन्तुः । यद्यं भगवं दासि-  
 10 ज्जका देवदेवानि च राज्यानि च अस्साम । नाधु मं भगवां कंचिद्देव धातुं  
 यं वयं पूजयेम ॥ भगवता दानि तेषां शीघ्रातो पाणिना केशानि ओतारित्वा  
 दिव्वाणि इमं केशसूपं कारयेच्च नषानि च ओतारित्वा दिव्वाणि इमं नखसूपं  
 कारापेच्च शिना च आगमिष्यन्ति तां च शिनां प्रतिहापेच्च ॥ तेहि दानि यच्च  
 केशकाली नाम अधिस्सानी महिं केशसूपं कारापितं । बालुचो नाम नमरं तहिं  
 15 नखसूपं कारापितं । शिनुचं नामाधिष्ठानं तथापि शिना प्रतिहापिता सा भग-  
 वता अट्ठीये पाणिना सिप्पा ॥

भगवता दानि सप्तसप्ताहेहि एकुपंचागदिवसानि विराहारिण चपुप्पमहि-

1. M "manuryya" bhota sammakāṇi | . — 2. M "devakāṇi" vā asita a". — 3. M "pā-  
 la-ya". — 4. M "jvalanmānā" nti ca catumiddikāṇi | B "nti catuṇaṇi" | . — 5. BM pari-  
 mā(B "makāṇi) diḍḍhā dīḍḍhārahāro paccamāṇi(M "ccame ca) sirupākāṇi(M "kashā) do-  
 kashāṇi ca sirupākāṇi karero nā M "ro ceyyāṇi(B "rā) diḍḍhā | satta camma(M "gravaṇā  
 satta beṇ" M "deshu ca | khaḍḍhiyo a" B "dhu khaḍḍhiyā" | .

6. B "dā rakāṇi karāṇi" M "nā ro | . — 7. M "dānāṇi | B "nānāṇi ga". —  
 7. B gacchatha | buddhāṇi sarakāṇi gacchatha dhammagacchāṇi gacchatha | anā"  
 M "dhammagacchāṇi gacchatha sarakāṇi anā" BM "bhagavato dā". — 8. BM "bu-  
 ddhagacchāṇi gata sarakāṇi", — 9. M "hataṇi" | . — 10. B "bhagavāṇi vā" M "bhagavan  
 vānāṇi dāyāṇi" — 11. M "gata kīḍā" B "kāṇi kīḍā" BM "d dāyāṇi" M "he-  
 to) yaṇi yaṇi pōṇ(B "pūṇaṇi" | .

11. BM "pāṇi(M "pāṇi kēṇi oḍḍhāṇi dīḍḍhā | lāṇi(M "nānāṇi dāṇi) ka" ceyyāṇi |  
 na "nānāṇi | i" M "kāṇi pōṇi dā ca dāyāṇi" B "kāṇi ca dāṇi pōṇi". — 12. B  
 "dānāṇi kēṇi" M "dānāṇi kēṇi" nā "dāyāṇi" tāṇi "pāṇi kēṇi kēṇi" | B  
 "kāṇi dā". — 13. Gata par. B. M "kāṇi" | . — 14. M "dāyāṇi" sarakāṇi  
 tāṇi B "dāyāṇi nānāṇi" nāṇi | tāṇi" M "kāṇi" ca lāṇi "kāṇi pā".

17. M aṭṭha khaṇa bhagavāṇi dā" B bhagavāṇi dā" M "pāṇi" sarakāṇi "kāṇi"  
 kāṇi vā "pāṇi" lāṇi tāṇi lāṇi B "pāṇi" pāṇi lāṇi BM "pāṇi" tāṇi kāṇi  
 kāṇi(M "nānāṇi) | .







जेन मनुष्येषु चवित्वा रह चयस्त्रिंशे देवनिकाये उपपत्ता । न च मे तं देवधर्म  
भगवतामद्यापि परिमुक्तं । यदिमेव देवधर्म भगवाननुग्रहार्थं परिमुञ्जिया  
तत् मम महत्फलतरं भवेद्यः ॥ सा दानि अप्सरगतसहस्रपरिवृता महता देवानु-  
भावेन महता देवच्छात्रीये चयस्त्रिंशमयन्तातो वूचशाखातो तं शाणपांसुकूलं नृद्व  
५ भगवन्तमुपसंकान्ता ॥ इमं मया भगवन्तं शाणपांसुकूलं मनुष्यकृताये भगवतो  
दुष्करं चरन्त्य प्रसन्नचित्ताये दिक्षं यदा भगवं परिपूर्णसंकल्पी भवेति ततो भग-  
वन् समानुग्रहार्थं परिमुञ्जेति तेनाहं कुशलमूनेन मनुष्येषु चवित्वा चयस्त्रिंशेषु  
देवनिकायेषु उपपत्ता । साधु मे भगवां इमं शाणपांसुकूलं परिमुञ्जातु अनुज्ञपा-  
मुपादाय यथा मे महत्फलतरं भवेद्यः ॥ देवा अन्तरीचगता भगवन्तामाहन्तुः ॥  
10 मा भगवानिमं शाणपांसुकूलं परिगृह्णातु । यद्यं भगवतो दिव्या पिक्त्वद्रूपानि  
दास्यामः ॥ भगवान्लेषां देवतानां विक्लवद्रूपप्रदानानि माधिवासः ॥३६॥ चति ।  
तं गवाये भगरावर्त्तविहाये शाणपांसुकूलं प्रतिगृहीतं देवतागतसहस्रेहि च अन्त-  
रीचातो जैल्लेषाणि च भगवतः कृतानि वृद्धारक्तिनिक्लिप्तानि च अङ्गेरेस्तु ॥  
चक्रवर्तिराज्ञां परित्यक्तं हि नो पांसुकूलेषु स्थितं रमतः ॥  
15 भगवां दानि शाणपांसुकूलं धोवितुकामो । उदकेन कार्यं ॥ अथ एतन् प्रप्तेसा  
देवानामिन्द्रेण पाणीहि नदी पृता अद्यापि च पाणिष्वाता नाम नदी युजति ॥  
शिजापट्टेन कार्यं यच्च तं शाणपांसुकूलं धोविष्यति ॥ चतुर्हि महारात्रेहि चत्वारि  
शिजापट्टा उपनामिता । भगवता एकच शिजापट्टे तं शाणपांसुकूलं धीतं ॥



द्वितीये शिन्नापट्टे तं पाशुकूलं धीयितं ॥ तृतीये शिन्नापट्टे भगवता चपुसभजि-  
कायां शिन्नुचनासनिगम आवाधितायां तत्र अद्दीये पुरतो उत्थितं ॥ तेहि तं  
शिन्नापट्टं तत्रैव चेतिये प्रतिष्ठापितं । अथापि गन्धारराजो अधिष्ठानं शिन्ना-  
नामेन ध्यायति ॥ चतुर्थे शिन्नापट्टे भगवता निषीदित्वा तं शाणपांगुकूलं सी-  
वितं । यदपि तत्र शिन्नापट्टं भगवतो अनुसीवननामापद्ये ॥ सर्वे चत्वारो शि- ३  
न्नापट्टा भगवता परिमुक्ता तानि च ब्रह्मदीपे सदेवमानुषस्य लोकस्य चेतियभूता ॥

भगवां दानि तं शाणपांगुकूलं धीयित्वा सीयित्वा च पाणिष्वातनदीस्त्रायको  
चोकको । ग्रायित्वा भगवां पाणिष्वातातो नदीतो उत्तरिष्यतीति अकिलन्तका-  
या बुद्धा भगवन्तो अकिलन्तचित्ता तसि तीरे ककुभो नाम वृक्षो चोशावप्रशाखो  
प्राशादिको दर्शनीयो यंनानो च वृक्षो तंनाना च वृक्षस्य देवता ककुभो नाम देव- १०  
पुत्रो प्रतिवसति । सो देवपुत्रो भगवता ततो नदीतो उत्तरणेन आमाहो ॥  
आहर ककुम इमं ॥ वरविमलकुण्डलधरेण ककुमेन देवपुत्रेण भगवतो वाहा  
प्रणामिता । भगवां ककुमस्य देवपुत्रस्य वाहा गृह्य पाणिष्वातातो नदीतो उत्तीर्णो  
समं च भगवता ततो ककुमस्य देवपुत्रस्य वाहातो इमं स्वयं अपनीतं तत्र च  
वृक्षशाखायां भगवतो पंचांगुलस्य करतलस्य पदं वृजति [369<sup>a</sup>] ॥ (यं दानि अहं १३  
वीधिं आहतइती च सुंदरो ककुभो नदीका च पाणिष्वाता शिन्ना च देवेहि  
निचिप्ता ॥)

ततो भगवां अजपाजन्मसोधं गतो ॥ भगवानजपाजन्म न्ययोधमूले विहरन्तो

१. M "jo pi ti" pokulān" B "tān sabbhān" | . — 2. B "hjo cāpattā bhagavato  
trayasa" M "tān pi cāpattā bhagavato trayasabbhān" B "kabhānamān" M "ta riddhi"  
apakhāptān || . — 3. B "tān tān tān" BM "cāpattā jo". — 4. M "ta tān sabb-  
pācāpānān sabbhān" | B "tān jo". — 5. BM "pāpān" BM "pāpattān bhā" BM "ano-  
cāpānān" M "vanānān" padya sa". — 6. M "ra cāpattā cāpānān bhā" B "tān cāpattā  
bhagavato jārī".

7. M "tān sabbhāpācāpānān pāpānān cāpānān sa pāpānānān nāpāpānān" B "pāpānān  
sabbhāpānān sabbhān sa" sa sa". — 8. M "pāpānān" B "tān | bhagavān pāpānānān nān"  
M "khabhān nān" B "nāpānān" BM "tān | sabbhāpānān" M "bhagavato sabbhāpānān  
tānān" khabhāpānān jo" sa pāpānān tānānān sa" B "pāpānān sa pāpānān tānānān sa"  
BM "ta khabhān khabhān nānān sa" B "ta sa".

11. M "nāpānān sabbhān". — 12. M "nāpānān khabhān tān B "nāpānān sa". — 13. B "nāpānān khabhān  
sa" M "khabhān pāpānān" | B "nāpānān". — 14. M "bhagavān khabhān" hjo pā-  
pānānān nānān "ta tānān khabhān" BM "pāpānān" B "pāpānānān khabhān" M "pāpānānān-  
khabhān khabhānān jo" B "pāpānān tānān sa". — 15. B "khabhān" | 16. B "ān sa tānān  
sa sa" M "ān sa tānān sa sabbhān" BM "bhā | nān" M "khabhān sa pāpānānān pānān sa sa".

18. M "pāpānān pāpānānān nān" BM "ta bhā". — 19. B "pāpānānān" BM "khabhān-  
nāpānān jo".



लोके लोकांसेति ॥ गम्भीरो अयं मम धर्मः अभिसंबुद्धो निपुणो सुसुप्तो दुरनु-  
बोधी अतर्कवचरो पण्डितवेदनीयो सर्वलोकविप्रत्यनीको । आलयारामो खलु  
पुनरयं आलयरतो आलयसमुदितो आलयारामायां च प्रजायां आलयरतायां  
आलयसमुदितायां दुर्दृशमिमं स्थानं यदिदं हेतु इदं प्रत्ययः प्रतीत्यसमुत्पादः सर्वो-  
पधिप्रतिनिःसर्गो पूर्वसंस्कारसमवधर्मोपच्छेदः तूष्णाचयो विगतरागो निरोधो  
निर्वाणं अहं च न परेषां देशयेयं परे सु मे न विभावयेन्सुः सो मे स्या विघातः ॥  
यं नूनाहं एको अरक्ष्यपर्वते तूष्णीमूतो विहरेयं । इमा च गाघावो मगवतो  
ताये वेलायि प्रतिभायेन्सुः ॥

प्रतिश्रोतगामिनं मार्गं यस्मोरं दुर्दृशं [मम] ।  
न रागरागा द्रुक्षन्ति अनें दानि प्रकाशितुं ॥  
कुच्छेण मे अधिगतो अलं दानि प्रकाशितुं ।  
अनुश्रोतं हि बुद्धानि कामेषु यस्मिन्ता नराः ॥

मगयां उद्विन्वायां विहरे नैरञ्जनायास्तीरे अज्जपालन्वयीधम्मूने अधिरान्ति-  
संबुद्धो ॥ अयं खलु मगवतो एकस्मिन् रत्नो गतस्स प्रतिमं नीमस्स अयमेव रूपचेतसः  
परिवितर्को उदयादि ॥ अधिगतो यदयं मया धर्मो गम्भीरो निपुणो सुसुप्तो  
दुरनुबोधी अतर्कितो अतर्कवचरो पण्डितवेदनीयो सर्वलोकविप्रत्यनीको अहं  
च परेषां देशयेयं परे सु च न आजानेन्सु सो मे स्या परमं विघातं । यं नूनाहं

1. M. gambhīro ayaṃ dharma nimābhisaṃbuddho parisaṃukkho B. "dho atakha"  
M. "ekāvaṇṇa paṇḍi" yo sarva loka pra B. "loke pratyantīyo a". — 2. BM alayarā (M. "yo  
nāṇaṃ khala punar ayaṃ ālayato ālaya (M. "ālayarāto āra) samudita ālayārāmaṇyaṃ ca pra-  
jāyaṃ ālaya (B. "yaṃ ālaya) āyāṃ ālayasamuditāyaṃ da" M. "āhānaṃ yaṃ idhaṃ hetuṃ  
imāṃ prāya" tpaḍo sarva pramāṇāṃ pramāṇāṃ pūva" B. "dha pramāṇā pūva" BM "cchada  
khi" B. "gataṃ" M. "haṃ ca taṃ paricchaṃ" BM "yaṃ pariccha me na" veyatāṃ so me  
(M. "na") aṇi vighātāṃ M. "ghātā" | .

7. M. "ajjapāṇaṃ ta" BM "aya i". — 7. BM imāṃ ca gāhā (M. "thāṃ) ca bhā"  
B. "gataṃ taye so" BM "bhāṇatāṃ | . — 9. M. "aggaṃ nestrāṇaṃ do" B. "dudhāṇaṃ na"  
M. "taṃ ca rā". — 10. BM "haṃ kpi".

12. M. "evarehi vubhayaṃ kī". — 13. M. attha bhagavān am B. "yaṃ tave paṇi"  
M. "jambhā tve ajjapāṇaṃ gaddhamāṇa" buddhiḥ | . — 14. BM "pramāṇāṇaṃ" m  
arurā (M. "raṇa" rāṇaṃ". — 15. M. "āhāṇaṃ yaṃ a" BM "āhāṇaṃ nīpuna pākāṇaṃ da-  
raṇa (B. "raṇi) bodhi atarkito (M. "avitaraka) atakavāṇa paṇḍi" M. "lakaritaṇaṇiyo a"  
BM "haṃ ca paro" yaṃ pariccha (M. "dha" ca) naṃ ajjapāṇaṃ (M. "raṇi) | 16. M. "aṇi pa-  
reṇa rāṇaṇaṃ vighātāṃ B. "ghātāṃ | .

17. M. yaṃ naṃ".



एको अरण्यायतने तूष्णीं विहरेयं । अथ खलु महाब्रह्मा भगवत इदमेव ह्यं  
चेतसो परिवर्तकमाज्ञाय येन शक्तो देवानामिन्द्रो तेनोपसंक्रमित्वा शक्तं देवा-  
नामिन्द्रमेतदबोचत् । एतवारिष कौशिक भगवता अन्धोत्सुकताये चित्तं जमेति  
न धर्मचक्रप्रवर्तने । किं पुनर्वयं मारिष कौशिक येन भगवान्तेनोपसंक्रमित्वा  
भगवन्तं याचेम धर्मचक्रप्र[363]वर्तनाय ॥ साधु मारिषेति शक्तो देवानामिन्द्रो ॥  
महाब्रह्मणो प्रत्यक्षोपीत् ॥ अथ खलु महाब्रह्मा शक्तो देवानामिन्द्रो सुयामो  
दिवपुत्रो मुनिर्मितो न देवपुत्रो वसवर्तो च देवपुत्रो चत्वारश्च महाराजानो इत्येते  
दश यथाधिपतयो दश यथमहत्तरका अभेकयचक्रपरिवारा अतिक्रान्ताये रा-  
जीये केवलकक्ष्यं याचोपमन्त्रं वर्णेनोनामयित्वा येन भगवान्तेनोपसंक्रान्ता भगवतः  
पादौ शिरसा वन्दित्वा एवमन्ते अस्मान् ॥ एवमन्ते स्मितो महाब्रह्मा शक्तं १०  
देवानामिन्द्रमेतदबोचत् । याव मारिष कौशिक भगवन्तं धर्मचक्रप्रवर्तनाय ॥

अथ खलु शक्तो देवानामिन्द्रो एकांसमुत्तराश्रयं कृत्वा येन भगवान्तेनोपसंक्र-  
मित्वा भगवन्तं नायाये अध्वनादि ॥

उत्प्रेहि विजितसंयान पूर्णमरो त्वं अनृण विचर मोक्षे ।

चित्तं हि ते विमुक्तं यद्य चन्द्रो यमदशरात्रे ॥

15

अथ खलु भगवां तूष्णीं अभूवि नाधिवामेति शक्तस्य देवानामिन्द्रस्य धर्मचक्र-  
प्रवर्तने ॥ अथ खलु महाब्रह्मा शक्तं देवानामिन्द्रमेतदबोचत् ॥ न खलु मारिष  
कौशिक भगवन्तो अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा एवं याचीयन्ति धर्मचक्रप्रवर्तनाये न च  
पुनस्तथागता अर्हन्तः सम्यक्संबुद्धा एवं याचिता धर्मचक्रं प्रवर्तयन्ते ॥ एवमुक्ते  
शक्तो देवानामिन्द्रो महाब्रह्ममेतदबोचत् ॥ त्वं मारिष महाब्रह्म तेषां पुरिमकानां २०

1. M "lunā bhagavato i" B "lunā bhagavato i" M "jāṅga yena śakro" udro tenāpmanā "krantī  
devānām indro e". — 2. B "ta māt" M "mātā ra dha". — 3. B "parāṅga 10" M "sāṅkra-  
stā".

4. M "na ca devaputra samirmit" jātā i" M "dhipatayo dāya śakāḥ mahātataraka | an-  
ekayakalīpāṅgavānta 10" B "lunā | anekayakalīpāṅgavānta" BM "lunāṁ kulpaṁ  
(B "lunā) ayagrodhamā" M "anāle caranāḥ" M "sāṅkrānto bhagavato pā" vāṅgā  
B "āḥāṁāḥ e". — 5. BM "śakraṁ indra".

6. BM "śakraṁ pra". — 7. B "kāṅgā 10" M "krīṣṭā yena bhagavato 10" B "mā-  
trā bhagavato pā" M "bhāṅgā 10". — 8. M "grāmo pāṅgavato 10" B "rūpa-  
bhāṅgā 10" BM "ka 10". — 9. BM "naṁ ca 10" BM "yātā caṁdra" M "cāṁdra |

10. M "gavāṁ tūṣṇī" dhiyānti pā". — 11. BM "bhagavato (M "cāṁdra) vāṅgāḥ  
sāṁmyakamānāḥ 10" M "nāya | pā ca pā" bhāṅgā rāṅgavato" B "nāya saṁ-  
mya" M "lunāḥ e" rāṅgavato pravarṇānto | B "rāṅgā e". — 12. M "lunāḥ e". —  
13. BM "naṁ māṅgāḥ mahābhāṅgāḥ 10" M "lunāḥ saṁmya" bhāṅgāḥ pāṅgāḥ  
14. BM "naṁ" M "naṁ vāṅgāḥ pra" M "nāya i".



सम्यक्संबुद्धानां दर्शावी तेन हि मारिष महाब्रह्म याच भगवन्तं स्वयमेव धर्मचक्र-  
प्रवर्तनाये । अथ खलु महाब्रह्मा एकांसमुत्तरासर्गं कृत्वा येन भगवां तेनाजितं  
प्रणामयित्वा भगवन्तं गाथाये ध्याये ॥

उत्प्रेहि विजितसंयाम पूर्णमरो त्वं अनृण विचर लोके ।

5 देशेहि सुगत धर्म आज्ञातारो भविष्यन्ति ॥

अथ भगवां तूष्णीं अभूयि । अथ खलु महाब्रह्मा शक्रो देवानामिन्द्रो सुयामो  
च देवपुत्रो संतुषितो च देवपुत्रो निर्मितो च देवपुत्रो वशवर्ती च देवपुत्रो चत्वारो  
महारात्रा अनेक्यवशता अनेक्यवशतपरिवारो भगवतो अनधिवासनां विदित्वा  
धर्मचक्रप्रवर्तनाय दुःखहीर्मनस्वजाता भगवतः पादौ शिरसा बन्दित्वा भगवन्तं  
10 प्रदक्षि[363<sup>4</sup>]णीकृत्वा तत्रैवान्तराशयेभ्यु ॥

एतमेतं श्रूयति ॥

भगवां उद्यवित्वाद्यां विहरति मया नैरञ्जनाया तीरे अजपानन्वयोधमूले  
अचिरामिसंबुद्धो ॥ अथ खलु महाब्रह्मा अतिक्रान्तवर्णो अतिक्रान्तायां राज्यां  
केवलकलां अजपानन्वयोधमूलं वर्णेनोनामयित्वा येन भगवांतेनोपसंक्रमित्वा भग-  
15 यतः पादौ शिरसा बन्दित्वा भगवन्तं प्रदक्षिणीकृत्वा एकान्तस्थितो महाब्रह्मा  
भगवन्तं गाथाये अध्याये ॥

उत्प्रेहि विजितसंयाम पूर्णमरो त्वं अनृण विचर लोके ।

देशेहि सुगत धर्म आज्ञातारो भविष्यन्ति ॥

अथ खलु भगवान्महाब्रह्म गाथाये प्रत्यमाये ॥

20 प्रतियोत्तगामिको मार्गो गभीरो दुर्दृशो [मम] ।

रागरक्ता न द्रव्यन्ति अलं प्रज्ञे प्रकाशितु ॥

2. M 'akāsam u' B 'kāṁṣam u' M 'amūge kṛitā yena bhagavān tenāñjalinā kṛitā  
prajā 'dhāye adhyā'. — 3. B 'jīṣaṁ' BM 'pāṇṇā' M 'amūṁ/ābhāre tā andhā' (M 'am-  
cāni) rīca' M 'loka dā' B 'ke dā'. — 5. M dācchī'.

6. M 'garān ābhāṣi'. — 7. M 'ndro anpānā ca devaputro anātmahitā ca devaputro  
nirmīto ca devaputrā roca 'hārājānā anekayakṣaḥṣatā anekayakṣaḥṣatāparivāro bhagavato  
adhyā' B 'rīcāro bhagā' M 'jīṣā bhagavato pāṇā 'lāngavāntāni pra' M 'teārvāntābhā-  
yāni' B 'lāyāni'.

11. BM 'cayātī līka'. — 12. M 'garān ara' 6. | nadjāni nai 'yā dā 'lāyā ara'.  
— 13. B 'keraṣāni karpāni' M 'keraṣāni aja' anāni varuṇābhāṣayitvā yena bhagavān  
tenāpā 'mītrā bhagavatā pā' ekānta asthāt ekāntasthā'.

17. B 'rūpābhāre tā andhā rīca' M 'rūpābhāratō araṇa rīca' BM 'ke dā'. —  
18. M 'dharma ābhāṣā līka'. — 19. B 'hārājāna gā' M 'brahmanā gā'. — 20. BM 'r-  
dṛiṣṭo anāñjā'.

21. M 'rakto pa dra' B 'ktā no akāhyā'



अथ खलु महाब्रह्मा भगवत्तरजपालस्य न्ययोधमूले प्रतिषेधं विदित्वा धर्मचक्र-  
प्रवर्तनाये दुःखदीर्घमनस्यजातो भगवतः पादौ गिरसा बन्धित्वा भगवन्तं मद्भि-  
षीकृत्वा तत्रैवान्तरहाये ॥

एत्यमेतं श्रूयति ॥

भगवां उच्यन्त्यायां विहरति नद्या निरञ्जनायासीरे अत्रपालस्य न्ययोधमूले ॥  
अचिरानिसंयुद्धौ ॥ तेन खलु पुनः समयेन मानधकानां ब्राह्मणमुहपतिकानां  
इमानि एवस्याणि पापकानि अकुशलानि दृष्टिगतान्युत्पन्नानि ॥ यातो न वा-  
शेया सरितो न स्यन्दिन्तुः गर्भिणीयो न प्रजायेन्तुः पशियो न वीतिपतन्ति  
अग्निर्न ज्वलेया चन्द्रमसूर्याणां उद्गमना न प्रजायेन्तुः अंधकारघटितं लोकसं-  
निविष्टं भवेय ॥ अथ खलु महाब्रह्मा मानधकानां ब्राह्मणमुहपतिकानां इमा- 10  
न्वेवस्याणि पापकान्यकुशलानि दृष्टिगतानि उत्पन्नानि विदित्वा अतिक्रान्तवर्णौ  
अतिक्रान्तायां रात्र्यां केषलकल्पं अत्रपालस्य न्ययोधमूले वर्णयोभासयित्वा येन  
भगवां तेनोपसंकसित्वा भगवतः पादौ गिरसा बन्धित्वा एकान्तस्थितौ इमां  
मायां प्रत्यभाषतु ॥

मादुरहोसि समनेहि चिन्तितौ  
धर्मा अयुद्धौ मगधेषु पूर्व ।  
अपायुतं ते अमृतस्य द्वारं  
शृणोन्तु धर्म विमलानुबुद्ध ॥

15

अथ खलु भगवां महाब्रह्मणो याचनां विदित्वा सामं च प्रत्यात्मं बोधीये आ-

1. M "hina bhagavato aja" kalayam vidi "syajitā bhaga" vātarahāyā | B "alarahā-  
ya" || — 3. M "atham a" BM "caryati dha", — 5. M "gavato am" B "u" || madyā: M "li  
nadyām am" B "yāttā" BM "dha to".

6. BM "anāni vāto". — 7. BM "cāyā" | (M "caryām") sarito na syanditau | (M "syānti  
a) garbhāni" yastau pakāhi" M "vāhīpā" BM "adramasūryānām u (M "caryānām a) dha-  
manāni na prajā | B "jāpāyastau sūdhakācāyutayām to". — 10. M "re vācāpāni"  
M "vāhīkā stīkrāntamānānushavayāno" BM "kavāni kalpam" M "pālayugradhānām  
varṇamāhāni" B "māle varṇamāhāni" M "yena bhagavan to".

15. B "darahe to" M "ho amayehi cāntā am" BM "dha am" M "māyādhāni pā-  
rāni a".

17. BM "gāyāni am" M "caryānām dhamāni" B "caryā dha" BM "anānām" M "no-  
baddhām || — 19. M "bhagavan mahābhrāhṇa" B "ye yācānti vidi" M "dityā somāni"  
BM "caryām to" B "nā sūdhakāni | sūdhā u" M "nā sūdhakāni sūdhā u" BM "dha (M "no)  
prajānām sūdhakāni u (M "i | a) cāyā dhamā (M "amādhakāni dha" vācāpāni sūdhakāni











- अथ खलु भवतां प्रवर्तनस्य समये केवलस्या सत्त्वा आर्यधर्मचक्रं प्रवर्तयन्तीति ॥  
 ये ते सत्त्वा पूर्वयोनिसंपन्ना भवन्ति ते आर्यधर्मचक्रं प्रवर्तेन्ति । अहं खलु पूर्वयो-  
 मसंपन्नो तेनारहाम्यहं आर्यधर्मचक्रं प्रवर्तयितुं । ये ते सत्त्वा अनुत्तराचारसंपन्ना  
 भवन्ति एवंस्या सत्त्वा आर्यधर्मचक्रं प्रवर्तेन्ति । अहं खलु पुनः अनुत्तराचार-  
 5 संपन्नो अरहाम्यहं आर्यधर्मचक्रं प्रवर्तयितुं । ये ते सत्त्वा निवर्तमानानुत्तर्यसंपन्ना  
 भवन्ति एवंस्या सत्त्वारायधर्मचक्रं प्रवर्तेन्ति । ये ते सत्त्वा आयेणिका भवन्ति  
 एवंस्याः सत्त्वा आर्यधर्मचक्रं प्रवर्तेन्ति । ये ते सत्त्वा धृतिसंपन्ना भवन्ति एवं-  
 स्याः सत्त्वा आर्यधर्मचक्रं प्रवर्तेन्ति । ये ते सत्त्वा गर्भावकान्तिसम्पन्ना भवन्ति  
 एवंस्याः सत्त्वा आर्यधर्मचक्रं प्रवर्तेन्ति । ये ते सत्त्वा यमनितिसम्पन्ना भवन्ति ये  
 10 ते सत्त्वा जातिसम्पन्ना भवन्ति ये ते सत्त्वा सचणसंपन्ना भवन्ति ये अनुसंयमसम्पन्ना  
 भवन्ति ये कुम्भसंपन्ना भवन्ति ये धृतिसंपन्नाः स्मृतिसंपन्नाः ये प्रत्यु[365]पस्थि-  
 तधर्मसंपन्नाः ये दुष्यधर्मसम्पन्नाः ये लोके यथा भवन्ति ये लोके लोकप्रविचयस-  
 म्पन्नाः सत्त्वसारसंपन्ना भवन्ति ये स्थानं च स्थानतो ज्ञानानं चाज्ञानतो सम्य-  
 कप्रज्ञया प्रजानन्ति ये सर्वव्याप्तिनीप्रतिपदान्वतव्याप्तिनीप्रतिपदां यथाभूतं  
 15 सम्यकप्रज्ञया प्रजानन्ति ये नानाधातुका च लोके चनेकधातुका च लोके यथाभूतं  
 सम्यकप्रज्ञया प्रजानन्ति ये परमत्त्वानां परपुत्रत्वात् इन्द्रियवीर्यविभावतां यथा-

1. BM "bhagvato pra(M "vān pra)varanīyanta(M "ste)manaye kevalācā(M "lāṅgīrūpā"  
 M "pravarttanti | āhān" (l. 2'), — 2'. B "pārvān yo " bhavanti | evaṃrūpā satvā ārya-  
 dharmachakrasān pravartīyanti | ye ca satvā pūrvayogasaṃpannā bhavanti te ārya-  
 dharmas". — 3'. M "la purā" BM "saṃjānetarjā antari 3(M "rā)saṃkān 4". —  
 3. B "cān satvā" M "cān saṃpannā" BM "anti | 6". — 4. M "pūnar anandā" B "anā  
 anandā" BM "pannā ara" M "rūmākrapa". — 5. B "nācārya " bhavanti | 6" M "pra-  
 varttati | .

6. M "evaṃrūpā satvā āryodha" B "pravarttanti | . — 7. M "rūpā satvā ārya"  
 B "pravarttanti | . — 8. M "ye te satvā ye " kīrtitā" B "bhavanti | 6" M "bhavanti |  
 evaṃrūpā satvā ārya" BM "dharmas". — 9. BM "rūpābhīti" (M "saṃpannā bhā-  
 vanti | ye te satvā jātisān(M "saṃpannā bhavanti | ye te satvā lokasāsaṃpannā bhā-  
 vanti | ye (M "ye te satvā) anurūpājanasān(M "saṃpannā bhavanti | ye (M "ye te satvā)  
 ku" M "gāmasāpannā bhavanti | ye te satvā dhyā " sthīthādharmasaṃpannā ye dhyādhā-  
 rmasāpannā ye" B "grā bhavanti | ye loka lokasāsaṃpannā" M "cān saṃpannā satvā"  
 BM "saṃpannā(M "anā) bhavanti(B "ati | ) ye sthānā(M "sthānā) ca sthānānā  
 sthānānā 10(M "sthānān a)sthānānā saṃnyakprajñāya prajñānti | ye sarvabhogānānāprā-  
 tipadān(M "dān) tatvātrāgānānā(M "nān) prātipadānā yathābhūtaṃ saṃnyakprajñāya  
 prajñānti | ye sādābhūta(M "ke) ca loka anekābhūta ca (B "ca loka) ya " jānanti |  
 ye pūrvasthānānā pūrvān(M "pūrvānā" B "vīryān vaimātrānānā ya" M "vīryān vaimā-  
 trānānā ya " tān saṃnyakprajñānti | te evaṃ dha".







- पद्मा ये चाप्यार्यमहापंचज्ञानिकसम्बन्धमाधिप्राप्ताः पलसंपन्नाश्च इन्द्रियसंपन्नाश्च  
 अद्विसंपन्नाश्च ये चापि पौरिषे वाचाये समन्वागता विस्पष्टाये चनेलकाये  
 चर्धस्य विज्ञापनीये समन्वागताः प्रज्ञाकरणेन सम्पन्ना ये प्रतिवन्ताः परेषां  
 वेज्ञारवे पि खेदं विवर्तुं प्रतिवन्ताः परेषां अहितेपिणां सह धर्मेण नियहितुं ये  
 6 प्रतिवन्ता परेषां सुखानुप्रदानं प्रदातुं एवंरूपाः सत्त्वा आर्यधर्मचक्रं प्रवर्तन्ति ।  
 ये ते सत्त्वाः सर्वबुद्धधर्मेहि समन्वागता भवन्ति एवंरूपाः सत्त्वा आर्यधर्मचक्रं प्रव-  
 र्तन्ति ॥ अहं खलु पुनः सर्वबुद्धधर्मेहि समन्वागतो अरहन्महं धर्मचक्रं प्रवर्तयितुं ॥  
 अथ खलु भगवां इममेव रूपमात्मनो गुणसमादानं विदित्वा एतद्भूषि ॥ यं  
 जनाहमायमनुत्तरं धर्मचक्रं प्रवर्तयेयं । खो नु खलु मे प्रतिवन्तो प्रथमं धर्मं  
 10 देशितं आज्ञानितुं न च मे विहिंसये यमिदं धर्मदेशनाये ॥ अथ खलु भगवतो  
 एतद्भूषि ॥ उद्रको रामपुत्रो शुद्धो अत्यरजो अपरोक्षजातीयो सो च दूरगतो  
 अतिकान्तगतो नेवसंज्ञानासंज्ञायतनसहजताये धर्मं देशयति । अथ सत्ताहं का-  
 लगतो उद्रको रामपुत्रो महाहानिचद्रको रामपुत्रो ॥ कतमो पि सुखन्वो पि  
 सत्तो शुद्धो अत्यरजो अपरोक्षजातीयो यो मे प्रतिवन्तो प्रथमं धर्मं देशितमाज्ञा-  
 15 नितुं न च मे विहिंसये यमिदं धर्मश्रवणाय ॥ आराद्धो कालामो शुद्धो अत्यरजो  
 अत्यरजस्कजातीयो यो मे प्रतिवन्तो प्रथमं धर्मं देशितमाज्ञानितुं न च मे विहिंसये  
 यमिदं धर्मश्रवणाय । महाहानिराराद्धस्य अथ अहं कालगतो आराद्धो का-  
 लामो ॥ कतमो पुनरन्वो पि सत्तो शुद्धो अत्यरजस्कजातीयो यो मे प्रतिवन्तो  
 प्रथमं धर्मं देशितमाज्ञानितुं न च मे विहिंसये यमिदं धर्मश्रवणाय ॥ अथ खलु  
 20 भगवतो एतद्भूषि ॥ पंचका मद्रवर्गिया शुद्धा अत्यरजा अत्यरजस्कजातीयो

6. B "dāhādārmahi" B "dhayanti" | e" M "rōpa antah ārya" varianti | . — 7. M "pa-  
 tah a" B "cakra pra" M "varititum" | B "tum a". — 8. M "gūṇān i" BM "imān evaṇṇphā  
 ātmā". — 9. B "mañ dharma doṇi" M "gūṇān" | . — 10. B "ahi u".

11. M "uddako nāmapa" B "ko nāmapa" M "ūyo ka" nāmapāṇāṇānā nāma". —  
 12. M "adjo capāhantā kālān pātān uddako nāmaputro uddā ajjā uddako nāmaputro  
 B "to uddako nāmaputro mahājāno udra nāmaputro ka". — 13. B "katampi kha" M ka-  
 tamāpi khalvānāya pi satvā ṇa" B "ūyo pi satvā ṇa" BM "ūyo me" M "mañ dharma  
 doṇitah ājā" BM "hetthāyā" B "cramandya" | . — 15. M "āraḍo kā" BM "mo gūḍāḍho" | po-  
 raka" B "ūyo | yo me" M "mañ dharmam ājā" B "cālanān ājā" M "thayo yamān i"  
 "cramandya" B "cramandya me".

17. B "mahājāno āraḍa" M "mahātino āraḍa" BM "ūyaha kāla" B "āraḍo kāla" BM "mo  
 ka". — 18. M "pānān anyo pi" | "pānānāyā" B "mañ dharma doṇi" | "thayo yamān i" | "cra-  
 mandya" | . — 19. B "ahi pātā". — 20. M "dravargiyā ṇa" BM "dāhā alparajā alpara-  
 ska" B "jā alparajā" | "jāti" | "hato pentha" B "tum na" | "f. 366" | "na ca" | "yotānā yam i" M "ye-  
 tūhā" | "yam i" B "cramandya" | .



मे प्रतिवत्ता प्रथमं धर्मं देशितं आज्ञावितुं [ 366 ] न च मे विहेठयेन्तुः यमिदं धर्मप्रवगाय । पूर्वमेव दुष्करं चरन्तस्तु अनुबन्धेन्तुः । ते च वाराणस्यां विहरन्ति अष्टपितमे मृगदावे ॥ यं मृगाहं वाराणसीं गत्वा वाराणस्यां अष्टपितमे मृगदावे पंचानां मद्रवर्गियानां प्रथमं धर्मं देशयेयं ॥

अथ यन्मु संवत्सरा महेशास्त्रा गुहावासकायिका देवा येन भगवान्भेनोपसं-  
कमित्वा भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा एकान्ते अस्त्रास्तुः । एकान्तितासो  
भगवन्तमेतदुवाच ॥ यं भगवतो अस्त्रेवासिनां अमिच्छातं परिच्छातं प्रतिवत्ताद्य  
पुनर्वयं भगवतो विविधानि विचिषाणि अदिमातिदायाणि कर्तुं । येन भगवा-  
न्नामैव बोधितो वाराणस्यां गमिष्यति अष्टपितमे मृगदावे अनुत्तरं धर्मवज्रं  
प्रयतंयितुं ततो वयं भगवतो यावत्त बोधि यावत्त वाराणसी मार्गं प्रतिगान- 10  
रिष्यामः स्मं असमविषमं पाणितलजातं विततवितानं धिचदुष्यपरिचिप्तं सोम-  
त्तपट्टदामकलापं सितमन्मृष्टं धूपितधूपनं मुक्तमुष्पापकीर्यं सुवर्णवाणिषासंस्तुतं  
दिव्यमुक्ताचूर्णसंस्तुतं दिव्यस्फटिकचूर्णसंस्तुतं दिव्यमुसारगन्धचूर्णसंस्तुतं दिव्यलोहि-  
तिकाचूर्णसंस्तुतं । तत्र च वयं भगवं मार्गं यावत्त बोधियावत्त वाराणसी दिव्या  
तान्त्रपंक्तियो अभिनिर्मिनिष्यामः आच्छा समा सैकता मुखोपनीता चिन्ताणि दर्श- 12  
नीयानि सप्तानां वर्णानां सुवर्णस्य रुष्यस्य मुक्ताया वैडूर्यस्य स्फटिकस्य मुसान-  
स्यस्य लोहितिकाया । तत्र च वयं भगवं मार्गं वानदचिन्ततो दिव्यायो नदीयो

१. BM "buddhatauh" | (M "buddh") — २. B "ut" | (M "shipallano" BM "re yau")  
— 3. M "shipallate mri" B "dharmas de" — 4. M "hulo mahesikhyo gu" sekhyi deva  
yona bhagavato leno "garato pa" sthitaui e" B "sthitaui e".

6. M "sthitā te bha". — 7. BM yau bhagaratā (M "to)oterāno abhigūta parijātaui  
pra" B "cirdhūpek" "ryānō kartūn yo". — 8. BM "yau (M "stū) gamiāhyati | rishipata-  
(M "tta)naui " tui | loto (M "latah) va" M "rato jāvata vāraṇasīn mārṇn" BM "mah |  
samān samān viśamān pāṇitāui (M "hū jātān" "traduhyo" "mpta (M "cāka) patta"  
mktānamui (M "samān) sthān dūpātā B "tūn) dūn" M "ryasārikāsamān dīryamuktā-  
vakīryamui samān dīryasphatikācūryamui samān dīryamūgāra" B "likān-  
skritān dīryamuktācūryamui samān skritān "likācūryamui skritān "samān cūryamui skritān"  
M "loditācā" B "likācūryamui skritān | .

14. M "bodhi yāvata vāraṇasī dīryatālapāṇikāyo abhi" B "nam yā dīryā" Mijā  
abhinikāsamān skritān dīryamuktācūryamui samān skritān dīryasphatikācūryamui skritān dī-  
ryamuktācūryamui skritān dīryabohitācūryamui skritān tatra ca yau bhagavān  
abhi" M "rmiṇāhyāmah ci" B "nam | acchā " vāraṇasī" M "likāyā | .

17. M "yau mārṇn" B "vam yau mārṇn" M "kūpātā di" B "ryāyā madi" M "rmiṇ-  
āhyāmah | acchān samā" B "mah | acchā mah saika onkha" BM "sthitā mārṇn (B "ryāyā)  
vān" B "samān skritā" M "parapadma" BM "kūpātā (B "pān) samān skritā (M "pān) vā-  
kāha" B "ryāyā mārṇn" M "dīryamuktācūryamui skritān".



- अभिनिर्मिनिस्थानः अक्षा समा सैकता सुखोपनीता सुवर्णयानुकामंस्तुता उत्पल-  
पद्मकुन्दपुण्डरीकनलिनोमौगन्धिकशाखवन्मुकुलकुचपनसनारिकेलपानेवतकमञ्ज-  
दाहिसवृद्धिकप्रच्छन्ना । तत्र च वयं भगवन्मार्गे याव च बोधिर्याव च वाराणसी  
दिव्यानि च्छन्नाणि अभिनिर्मिनि[366]त्वा दिव्यानि ध्वजानि अभिनिर्मिनिस्था-  
5 सः । दिव्यानि कूटागाराणि अभिनिर्मिनिस्थानः चित्राणि दर्शनीयानि सप्तानां  
रत्नानां सुवर्णस्य रजस्य मुक्ताया वैडूर्यस्य स्फटिकस्य मुसागत्वस्य लोहितिकाया ॥  
भगवतो गच्छन्तस्य गमिष्यन्ति तिष्ठन्तस्य तिष्ठन्ति पुरतो च वर्यवन्ताहका देवपुत्रा  
दिव्यानि पुष्पाणि प्राक्किरिष्यन्ति मन्दं मन्दं च देवा प्रसारयिष्यन्ति ॥
- भगवति बोधितो वाराणसीमृषिपतनं मृगदावे प्रस्थिते अनुत्तरं धर्मचक्रं प्रव-  
10 त्तयितुं युष्माकासेहि देवेहि मार्गे प्रतिज्ञागृतो । महतीं चतुरंगिनीसेनामभिनिर्मि-  
णित्वा महान्तं हस्तिकायं महान्तमश्वकायं रथकायं पत्तिकायं भगवन्तं वाराणसी  
गच्छन्तं पुरस्करेभ्युः ॥ यावत्सुवर्णागामधिपतयो सुवर्णराजानो अण्डजा वा  
वरायुजा वा शीपपादुका वा संस्वेदजा वा ते महान्तं चतुरंगिनीसेनां सुदीये  
अभिनिर्मिणित्वा भगवन्तं गच्छन्तं पुरस्करेभ्युः । याव नागानां नागाधिपतयो  
15 नागराजानो अण्डजा वा वरायुजा वा संस्वेदजा वा शीपपादुका वा ते महतीं  
चतुरंगिनीसेनामुदीये अभिनिर्मिणित्वा भगवन्तं वाराणसीं गच्छन्तं पुरस्करेभ्युः ।  
चतुर्महाराजिका देवा अथस्त्रिंशा यामास्तुषिता निर्माणरति परनिर्मितवशवति  
ब्रह्मकायिका देवा महान्तं चतुरंगिनीसेनामुदीये अभिनिर्मिणित्वा भगवन्तं काशं  
गच्छन्तं पुरस्करेभ्युः ॥ अथ खलु भगवां महतीये परिषाये अनेकप्रताये अनेकस-  
20 हस्राये अनेकशतसहस्राये पुरस्कृतो परिवारितो उरुवित्वातो गयां गच्छति गयातो  
अपरमयां गच्छति ॥ अपरमयायां सुदर्शनो नाम नागराजा । तेन भगवां

3. M "rgo yavacca bodhi yavacca varāṇasīm di" B "rāṇasīm di" M "ryāṇi cchatebhī  
abhinirmṇitā dīryāṇi dīva" mṇishyāmāh di". — 5. B "kāṭāṅgā" M "mṇishyāṇāo ci"  
B "maḥ | cā" M "tikāyāh B "tikāyā bha".

7. M "cchavacāha" kīṇḍhyanti | manāṇi ma" B "āpāyishyanti | . — 9. B bhogava-  
tāṇi ba" M bhogavāṇi ba" paṇḍi pīṇḍattāne mṇi" B "patāne mṇi" BM "dāve prathito  
anu" taṇi | cā" B "mārgo pavāṇḍato | M "mārgo pro". — 10. B "mūṅgīni sa" M "sa-  
nāṇi abhi" B "tikāyāṇi mahanta" tikāyāṇi | bha" M "reṇuḥ | B "reṇuḥ yā".

19. M "santaṇi pīvacāṇāṇi adhi" B "dūkā vā te ma" M "mahantāṇi ca" dēbhīye pīddhīye  
a "santāṇi kāsīm ga" B "kāreṇuḥ | . — 15. M paṇḍi bha pīvacāṇi 15 et 17. B yā ca nā-  
gānāṇi" B "reṇuḥ | .

17. B "hārājaka dēvā tra" senā pīddhī" reṇuḥ | . — 19. BM "hatāṇiye parishāḥ M "ri-  
pāṇiye anekacātā" skṛito(M "skṛitāye) parivāritā ucchivāṇi ṇayāṇi gacchanti geyāto a"  
M "echanti | B "echati apa".

21. BM rājā te". — 21. B "nṛito ta" M "nṛito | .



अपरमयायां वासेन भजेन च निमन्त्रितो ॥ तर्हि भगवां सुदर्शनस्य नामराज्ञो  
भवने वसित्वा कृताहारो यशान्तां गच्छति ॥ यशान्तायां नदी नाम ब्राह्मणः ऊर्ज-  
कवातिको वुञ्चति । सो भगवन्तं गच्छन्तं अपसवीकरोति च ऊर्जन्ति च करोति ॥  
भगवां एतस्मिं वस्तुस्मिं एतस्मिं निदाने एतस्मिं प्रकरणे ताये वेत्ता[367]ये इमं  
उदानमुदानये ॥

यो ब्राह्मणो बाहितपापधर्मो  
निज्जङ्को निष्कपायो यतात्मा ।  
बीणाग्रवी अन्तिमदेहधारी  
धर्मेण सो ब्राह्मणो ब्रह्मवादं वदेय ॥

यशान्तायामन्यतमो गृहपतिः भगवन्तं वासेन च भजेन च निमन्त्रेति । तर्हि ॥  
भगवां वुञ्चो कृतभाहकृत्यो यशान्तातो वुन्दद्दीप्तं नाम अधिष्ठानं गच्छति ॥

अद्राचीत् उपको आजीवको भगवन्तं दूरतो येवानगच्छन्तं वृद्धा च पुनर्येन  
भगवांस्तेनोपसंक्रमित्वा भगवता सार्धं संमोदनीयां कथां संमोदयित्वा साराय-  
णीयां कथां स्वतिसारयित्वा एकान्ते स्वादेवान्निश्चितः उपको आजीवको भगव-  
न्तमेतदुवाचत् ॥ परिशुद्धो भगवतो गीतमस्य च्छविवर्णो परिशुद्धो पर्यवदातो ॥  
विप्रसन्नं च मुखवर्णं । सख्यदापि नाम तानस्य पत्नस्य संप्रति वृन्तच्युतस्य यथ-  
नाययो परिशुद्धो भवति पर्यवदातो सपीतनिर्मासो च एवमेव भगवतो गीतमस्य  
च्छविवर्णो परिशुद्धो पर्यवदातो विप्रसन्नो च मुखवर्णो यथा भगवता गीतमिनामृतं

1. M "javān suda" ro vupāḷāṃ" BM "cchati va". — 2. M "sanilāṇḍyāṇā" BM "līmāṇā"  
(M "pa") kuhako ti va". — 3. B "avyakkaroti bahubuntā co" M "vyikaroti | bahvanti co  
karoti |". — 4. M "javān etamhiṇā vestravāṇāṇā etamhiṇā vāḷāṇā".

5. B "bahitaprajadharmo nibhūhuṃ nibhāḷāḷāya | yaditma kahi" M "dharmaṇ nibhū-  
huhā nibhāḷāḷāya | yadā itma kahi". — 8. M "dhāri dha" B "brāhmaṇa bra" M "brah-  
māḷāḷāṇā". — 10. M "anāḷā" B "nyāḷā mo grī" M "patir bhāḷā" B "garanta vāḷā"  
M "nimantrito B "nimantrito ta". — 10. BM "javāṇ va" M "vāṇ vujāṇā kṛitabhakti" M  
"klo)kṛityo" M "sanilāḷā cundarivāṇā vā" BM "nāman aḷhi" ti a".

12. M "kahiḷ upako ājivako bhagavanta dūrato vā | gaccha" e yama bhagavān leṇa"  
javato sarddhaṇā" B "dantiyāṇā gāḷhāṇā aṇṇā" BM "pitvā sārāpaniyāṇā kathāḷā vā" M "athitā  
upako ji" B "jivanto bha" M "in etad avatā |". — 13. M "gauttamaṇṇa cchavivarnā po-  
rā" B "cchavivarnā".

16. BM "pratihandhano cyutāṇa vāḷāḷā" (M "vāḷāḷāḷāyo" B "ti | parya" BM "evaṇ evāṇā"  
(B "evaṇ evā) bhagavato gūṇāṇā (M "ta)maṇṇa cchavivarnā (M "vāḷāḷā) pari" B "pavāṇā  
ca" M "pavāṇāṇa va tta" BM "khevaruṇā (M "vāḷā) ca addhā bha" M "gauttamaḷāḷāṇā  
aḷhi" BM "javāṇā sarddhaḷāḷā (B "āḷā) vā māḷāḷā |".



अधिगतं अमृतनामी च मार्गा ॥ एवमुक्ते भगवानुपकं आजीवकं एतदुवाच ॥  
अमृतं मे उपकं अधिगतं अमृतनामी च मार्गा ॥ एवमुक्ते उपको भगवन्तमेतदु-  
वाच ॥ कहिं वो भो गीतमं ब्रह्मचर्यमुप्यते ॥ एवमुक्ते भगवानुपकं आजीवकं  
गाथाये अथभाये ॥

सर्वाभिम् सर्वविदो हमस्मि  
सर्वेहि धर्मेहि अनोपनिप्तो ।  
सर्वज्ञो हं तृष्णाद्ये विमुक्तो  
अहं अभिज्ञाय किमुद्दिश्ये ॥

एवमुक्ते उपको आजीवको भगवन्तमेतदुवाच ॥ अनाचार्यो भगवां गीतमो  
10 प्रजानासि ॥ अथ खलु भगवानुपकं आजीवकं गाथाये अथभाये ॥

न मे आचार्यो अस्ति कश्चित्सदृशो मे न विद्यते ।  
एको हि लोके संवृद्धो प्राप्तो संबोधिमुत्तमां ॥

एवमुक्ते उपको आजीवको भगवन्तमेतदुवाच ॥ अर्हन्निति भगवां गीतमो  
प्रजानासि ॥ अथ खलु भगवानुपकं आजीवकं गाथाये अथभाये ॥

15 अहं हि अरहा लोके अहं लोके अनुत्तरः ।  
सदेवकस्मिं लोकस्मिं सदृशो मे न विद्यते ॥

एवमुक्ते उपको आजीवको भगवन्तमेतदुवाच ॥ विनो ति भगवां गीतमो[367<sup>b</sup>]  
प्रजानासि ॥ अथ खलु भगवानुपकं आजीवकं गाथाये अथभाये ॥

20 विना हि मादृगा भोन्ति ये प्राप्ता आद्यवश्यं ।  
विता मे पापका धर्मा तस्माद्दहं उपकं विनो ॥  
पौण्डरीकं यथा वर्णं अनोपे न प्रविष्यते ।

1. M 'evaññi n' B 'kaññi jh'. — 3<sup>a</sup>. M 'gauttamaṃ brahmacariyaṃ mhiyato | . —  
3<sup>a</sup>. M 'atha khaḍa lha'. — 5. M 'evaññi' BM 'ham amhiññe sa 'pto sa'.

7. BM 'kto ham a' B 'ddiṇṇe'ya | M 'ceta | . — 9<sup>a</sup>. M 'upako jī'. — 9<sup>a</sup>. B 'cārya  
bhavāñ' M 'gauttamo'. — 10. M 'gamañ upa' B 'pakañ ajī'.

11. B 'na te ā' BM 'sū manava | M 'vādyato a'. — 12. B 'ekamhiñ eva lo' M 'ekamhiñ  
ekaloka saññabuddho loka prāptā sambo' B 'dāho lokaprāptā saññabodhiṃ uttama' | M 'hamā.  
— 13<sup>a</sup>. M 'athan itī bhagavañ gauttamo'. — 14. M 'thāyo 'dhiya'. — 15. B 'aham aho  
loka aham loka am' M 'aham aroho loka aham loka anuttaro | .

16. M 'lokaññi'. — 17<sup>a</sup>. M 'gauttamo'. — 18. M 'upakam ājī' thāya 'dhiya'. —  
19. B 'jino hi tādā' M 'jino hi adāyā lha'. — 20. M 'ā aham upa' B 'ka jīna | .

21. M 'papa' 'ropa parilābyate | B 'ropa' ca paripya' | .



एवं लोके न विद्यामि तस्माद्द्वं उपकृजिगः ॥

अभिज्ञेयं अभिज्ञातं सद्वक्तव्यं च भाष्यति ।

प्रहातयं प्रहीनं मे तस्मादहं उपक विमी ।

एवमुक्ते उपको आजीवको भगवन्तमेतदुवाच ॥ कर्त्ति भगवां गीतमो गमि-  
ष्यसि ॥ अथ खनु भगवां उपकं आजीवकं गाथायि ध्वमापये ॥

वाराणसीं नमिषामि आहनिष्य चमूतयुग्मुनि ।

धर्मसङ्गं प्रवर्तयिष्यं लोके अप्रतिवर्तियं ।

यो मे धर्म अधिगतो विरागोपसन्नो शिवो ।

तमहं प्रवर्तयिष्यामि शिताय सर्वप्राणिनां ॥

ये चाभातीता संवृता ये च वृता चनामता ।

ये चैतरहि संसृष्टा ब्रह्मणा शोकनामया ।

धर्मं देशेति सत्त्वानां बुद्ध्यानां एषा धर्मता ॥

देवता अन्तरीक्षे गाढां भाषन्ति ॥

यो एवमस्य नरदत्तमारथि

बुद्धा भार्गवि परिवर्त्तयेत् ।

हस्तोहि पादेहि च सो महाशिरि

प्रणामयि एष अतीवमात्रं ॥

चुन्द्रीमायां चुन्द्री नाम यथो ॥ तेन भगवां स्वर्गे भवने वासेन च महिमेन च  
निमग्नितो ॥ भगवां चुन्द्रेण यत्नस्त भवने एकराजोयितो कृतभाक्कृत्यो सारथि-  
पुरे लोहितवस्तुं मच्छति ॥ लोहितवस्तुं के कमण्डलुको नाम नागराजो । तेन २०

1. BM "lidyani" M "jini |" — 2. BM "abujaya abujatani" M "taryni m ldy-  
stati |" — 3. M "lidyani gattani". — 4. M "gadi upakni |" 1. "lidyani".

6. M "ndubhūh | B "ndubhūh | . — 9. M (a) ndūm̄. — 10. M "gāh | .

11. D. yō en taluū en anū M. "entaru en anūndallas ba" D. "nigakō | M. "nigakō | :

— 18. BM "deçeti lu" M "dāhanām buddhistānāṃ eka dharmaḥ | B "etāṃ etāṃ etāṃ  
ca dha". — 19. M "gāthān arbhagabhisatū | B "ahantī devatā || . — 20. BM ye nara-  
paṇe naraśreyaḥ | M "rodanāyāśrātā dīpī \* karatī pari \* jeyanti | .

16. B hastohi ca pi" M "dehā ca mahā" BM "edham uttamāyāsi" (B "mahā") {- —

[illegible]



भगवां स्वके भवने वासेन च भक्तेन च निमन्त्रितो ॥ तत्रापि भगवां एकरात्रोषितो  
कृतभक्तकृत्यो लोहितकातो गन्धपुरं गच्छति ॥ गन्धपुरे कृत्यो नाम यथो प्रतिव-  
सति । तेन भगवां स्वके च भवने वासेन च भक्तेन च निमन्त्रितो ॥ तत्रापि  
भगवानेकरात्रोषितो कृतभक्तकृत्यो सारधिपुरं गच्छति ॥ सारधिपुरे भगवां अन्य-  
८ तरेण गृहपतिना वासेन च भक्तेन च निमन्त्रितो ॥ तत्रापि भगवां एकरात्रोषितो  
कृतभक्तकृत्यो सारधिपुरातो गंगातीरमनुप्राप्तो ॥ नाविको दानि चाह ॥ देहि  
तरपथं ॥ भगवानाह ॥ कुतो मम समभेष्टकांचनस्य अपगतप्रातश्चपरव्रतस्य  
तरपथं ॥ नाविको चाह ॥ यदि [368'] से देसि तरपथ्यनारीहसि यच्च न  
ददासि न तरीहसीति ॥ भगवानाह ॥

10 नो हंसो नर्मदातीरे नाविकं परिपूच्छति ।  
स्वकेन वाङ्मवीर्येण हंसो तरति नर्मदां ॥  
इति यदित्थानं संवृद्धो हंसराजिव प्रक्रमे ।  
गंगाया तीरे चस्त्रासि चोद्यतीर्णो महामुनि ॥

भगवा दानि गंगामुत्तीर्णो वाराणसीमनुप्राप्तः । संस्रमेधीयं चस्त्रासि भगवां  
13 कालं आगमेति वाराणस्यां पिण्डाय चरितुं ।

न हि विकान्ते विहरन्ति बुद्धा  
काले तु पिण्डाय चरन्ति यामे ।  
विकान्तमारीहि वसन्ति संगे  
तस्माद्विकान्ते न चरन्ति बुद्धा ॥

20 अषिपत्तने पंचका भद्रवर्गिया विहरन्ति आञ्जातकौण्डिन्यो अश्वकी भद्रकी

1. M "tvo teshto | tatcapi bhagavatā kṛtibhaktakṛityo rūhi " udharpārañ parchanti | .  
— 2. M "gandhapūre" B "ti te". — 3. M "gavān evake " sama va bhakta". — 3. B "ga-  
vān aikarā" M "ekadhratoshito kṛtibhaktakṛityo adhrathiparālo" (I. 6). — 4. B "klena  
ca manirito | . — 5. B "shito kṛtibhaktā kṛityo".

6. BM "vika dā". — 7. M "kuto muma sadashu" B "shukācarnasya vya". — 8. B "vi-  
kā 4" M "vika 4". — 9. BM "yadi vā do" B "hasi | ethā no dā" M "tha vā na dā". —  
10. M "nāhañ".

11. M "ryena rhaso". — 12. B "trāna ca buddho haṁsañrājo". — 13. M "gāyo ti"  
manirito | . — 14. M "gavān dāni " tihpārañ 13". — 15. M "caṁkha " bhagavatā kalam  
āgametā | vā" BM "lmo nā".

16. BM "nāpi rikālehi rikatanti" (M "rañti") | buddhā (B "ddho) kāle pi" B "caranti |  
grāma vi". — 17. M "cārehi vasantī sañjāā laṇḍā rikārepa ca" B "lena ca cara" M  
"buddhā | . — 20. M "shipattane" BM "ājātakaupdiya 4" B "nṛakī lha" mahārāto  
bhaga".







- मति च ॥ अथ खनु भगवत एतद्भूयि ॥ किं नु खनु पुरिमकाः सम्यक्संयुताः  
मच्छन्तका धर्मचक्रं प्रवर्तन्ति तिष्ठन्तो वा निपणा वा श्रयन्तका वा ॥ सह चित्ती-  
त्पादेन भगवतो अपिचदने पंच आसना प्रादुर्भूतानि ॥ पंच भद्रवर्गीया भगवन्तं  
पृच्छन्ति ॥ किम् इमानि भगवन् आसनानि ॥ . . . . .  
5 भगवानाह ॥ पुष्पिको नामाद्यं निचयो भद्रकल्पो भद्रकल्पो च सुदसहयोग  
उत्पद्यितव्यं ॥ वीणि प्रतीतानि अहं चतुर्थो ॥ ककुत्सन्दो नवयोजनप्रभो की-  
नाकमुनिर्द्वियोजनप्रभो काञ्चपो चतुर्थोजनप्रभो । अहं सर्पसिद्धार्थो वामप्रभो  
अजितो द्वादशयोजनप्रभो सिद्धार्थो विंशयोजनप्रभो मेनेयो द्वादशयोजनप्रभो  
मेचीयगो अष्टादशयोजनप्रभो सर्वप्रभो दशयोजनप्रभो पृथिवीपालो द्वादशयो-  
10 जनप्रभो पृथिवीधिवयो चतुर्थोजनप्रभो पृथिवीपञ्जी द्वियोजनप्रभो जयमिचो  
चतुर्थोजनप्रभो सुयीवो द्वादशयोजनप्रभो सुदश्रनो दशयोजनप्रभो सुपञ्जी दशयो-  
जनप्रभो सर्वजयो अष्टयोजनप्रभो सर्वाभिम् क्रोशयोजनप्रभो सर्वानिम् अष्टयोज-  
नप्रभो सर्वमिचो द्वियोजनप्रभो अभिज्ञाभो द्वादशयोजनप्रभो अतिसूर्यो चतुर्थोज-  
नप्रभो अमिमूयगो योजनप्रभो सुदयो योजनप्रभो सुदश्रनो योजनप्रभो सर्वाभिम्  
15 षष्टियोजनप्रभो वैरोचनो सप्तयोजनप्रभो सर्वपञ्जी . . . . . वैरोचनप्रभो नाम  
दशयोजनप्रभो ॥

एवं मया श्रुतं एकस्मिन् समये भगवां वाराणस्यां विहरति अपिचदने मृगदावे ।

1. B "chi kiā". — 1. B kiā ta kha "prevartanti" shuṇāṃ vā ca "kā vā ca". —

2. M "abiputtano" BM "ama po". — 3. M "vargiya". — 4. M "aya bha" B "gayan ām"  
BM "nāni | | bha". — 5. BM "vo bhadravargiyā ca bhadrakalpo (M "lpo) ho" BM "dha-  
sahasasaro" M "utpādita".

6. M "no namayojanaprabho ko" muniḥ dvīyojanaprabho k3 "catubyojanaprabho".  
— 7. BM "amā samānā siddhārtho vyāpakaḥ sūto dvādaśyojanaprabho (M "bho)  
siddhārtho (B "rthā) viṇṇādyo (M "yo) janaprabho (B "bha maitreya dvādaśyojanapra-  
bho maitreyaḥ siddhārtho dvādaśyojanaprabho | sarvapriya daśyojanaprabho pīthistipālo dvāda-  
śyojanaprabho pīthistipālo caturyojanaprabho pīthistipāci trīyojanaprabho jayamitro  
ca (M "traḥ ca) caturyojanaprabho (M "bho) sūtrīro dvādaśyojanaprabho (M "bho) sudarṣa-  
no daśyojanaprabho (M "bho) supāci (M "ci) daśyojanaprabho (M "bho) sarvañjāyo  
ashtyojanaprabho (M "bho) sarvābhībhū (M "bhū) krośyojanaprabho | (M "bhō) sa  
sarvābhībhū no ashtyojanaprabho | (M "bho) sarvañjāyo dvīyojanaprabho | (M "bho)  
abhinimāsa dvā (M "bhīnābha dvā) daśyojanaprabho | (M "bho) abhinīryo (M "bhīnīryo)  
caturyojanaprabho | (M "bho) abhinīryo yaśyojanaprabho (B "bho | mūlāyo yojana-  
prabho | ) sudarṣano (B "nā) yojanaprabho | (M "bho) sudarṣano yojanaprabho) sarvā-  
bhībhū shāntīyojanaprabho | (M "bhū) svīrocana (B "na) saptaśyojanaprabho | (M "bhō  
janaprabho) sarvapāci (M "ci) marocanaprabho nāma dvā (M "nā dvā) daśyojanaprabho || .

17. BM "cruṭam oka" M "gavan yāra" BM "ū | r" M "abiputtano" BM "va ta".



तत्र भगवां आद्युष्मन्तां पंचकां भद्रवर्गीयां आमन्त्रेमि मिश्रव इति भगवन् इति  
मिश्र भगवन्तं प्रत्यक्षोपीत् ॥ भगवां सानसेतदुवाच ॥ दाविमौ मिश्रवः प्रव-  
जितस्य चर्त्ता । कतमा हो । यद्यर्थ कामेषु काममुखत्तिकायोगो चाम्यो  
प्राद्युष्मिको नाममार्यो नार्थसंहितो नाद्यत्वां त्र[369] ह्यर्थार्थे न निर्विदाये न  
विरागाये न निरोधाये न आमखाये न संबोधाये न निर्वाणाये संवर्तति यद्यर्थ ५  
आत्मकिलमथानुयोगो दुःखो चर्त्ता चर्त्तसंहितो ॥ इमौ मिश्रवः हो प्रवजि-  
तस्य चर्त्ता एते च मिश्रवो उमौ अन्तावनुपगम्य तद्यागतस्यार्थार्थं धर्मविनये  
मध्यमा प्रतिपदा अनुसंनुवा चपुकरणीया उपसमाये संवर्तनिका निर्विदाये वि-  
रागाये निरोधाये आमखाये संबोधाये निर्वाणाये संवर्तति ॥ कतमा सा  
मिश्रवः तद्यागतेनार्थार्थं धर्मविनये मध्यमा प्रतिपदा अभिसंनुवा चपुकरणीया 10  
ज्ञानकरणीया उपसमसंवर्तनिका निर्विदाये विरागाये निरोधाये आमखाये  
संबोधाये निर्वाणाये संवर्तति ॥ यमिदमार्याष्टांगिका सख्यशीर्द सम्यग्दृष्टिः सम्य-  
क्संकल्पः सम्यग्वायामः सम्यग्मर्मन्तो सम्यगाजीवः सम्यग्माकू सम्यक्समूतिः सम्य-  
क्समाधिरियं सा मिश्रवः तद्यागतेनार्थार्थं धर्मविनये मध्यमा प्रतिपदा अभिसं-  
नुवा चपुकरणीया उपसमसंवर्तनिका निर्विदाये विरागाये निरोधाये आमखाये 15  
संबोधाये निर्वाणाये संवर्तति ॥

चत्वारि खनु पुनरिमानि मिश्रवो आर्यसत्त्वानि । कतमानि चत्वारि ।  
सख्यशीर्द दुःखमार्यसत्त्वं दुःखसमुद्ध्यो आर्यसत्त्वं दुःखनिरोधो आर्यसत्त्वं दुःखनि-

1. M "panda āyushmantāṃ pañcakaṃ bhadravargīyāṃ āmantrayāmi" B "pañcakaṃ bhadravar-  
gīkām āmantrā" BM "khaṇḍa" M "var" BM "bhagavān it" bhikkhū bhāṣe M "khaṇḍa bhāṣayanta  
(M "vataḥ) pra". — 2. M "etaṃ sō taṃ eta". — 3. BM "anta ka". — 4. M "tanu ya"  
(M "vataḥ) pra". — 5. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 6. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 7. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 8. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 9. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 10. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 11. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 12. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 13. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 14. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 15. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa".

6. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 7. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 8. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 9. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 10. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 11. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 12. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 13. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 14. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa". — 15. B "panda yaṃ kāmāṇāṃ kāmāṇāṃ vākhallikānuyogyo grāṇayo prāthū" M  
B "dvaṇ pa".

14. M "ryāśāntāṃgikāḥ | sūryāśāntāḥ sūryāśāntāḥ" B "dāṇā sūryāśāntāḥ" BM "dāṇā  
sūryāśāntāḥ sūryāśāntāḥ sūryāśāntāḥ sūryāśāntāḥ" M "ma" sūryāśāntāḥ (M "ka) sūryāśāntāḥ (M "dāṇā) sūryāśāntāḥ  
sūryāśāntāḥ sūryāśāntāḥ sūryāśāntāḥ sūryāśāntāḥ" M "grāṇāṃ sūryāśāntāḥ sūryāśāntāḥ (M "grāṇāḥ sūryāśāntāḥ  
(M "dāṇā sūryāśāntāḥ" M "dāṇā sūryāśāntāḥ" upasamāṇā sūryāśāntāḥ | ka nirvā" B "upasamā-  
nārttatikā nirvāḍāye nirvāḍā" svāśāye samvarttatī |

17. M "khaṇḍa" B "khaṇḍa" BM "khaṇḍa" — 17. B "khaṇḍa" — 18. BM "dāṇā | dāṇāḥ  
āryāḥ (M "ryāśāntāḥ dāṇāḥ sūryāśāntāḥ" M "dāṇāḥ āryāśāntāḥ sūryāśāntāḥ dāṇāḥ sūryāśāntāḥ  
dāṇāḥ sūryāśāntāḥ" B "dāṇā | āryāśāntāḥ dāṇāḥ sūryāśāntāḥ".



रोधगामिनी प्रतिपदार्थसत्त्वं ॥ तत्र भिद्यः कतमं दुःखं आर्यसत्त्वं ॥ तद्यथा ॥  
 जातिः दुःखं जरा दुःखं व्याधि दुःखं मरणं दुःखं अप्रियसंप्रयोगं दुःखं प्रियवि-  
 प्रयोगं दुःखं यं पीच्छन्तो पर्येषन्तो न लभन्ति तं पि दुःखं रूपं दुःखं वेदना दुःखा  
 संज्ञा दुःखा संस्कारा दुःखा विज्ञानं दुःखं संक्षिप्तेन पंचोपादानस्तं धा दुःखा ।  
 5 इदं भिद्यः दुःखमार्यसत्त्वं ॥ तत्र कतमो दुःखसमुदयो आर्यसत्त्वं । आर्यं तृष्णा  
 पीनर्मयिका नन्दीरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी अयं भिद्यो दुःखसमुदयो  
 आर्यसत्त्वं ॥ तत्र कतमो दुःखनिरोधो आर्यसत्त्वं । यो एतस्मैव तृष्णाये नन्दी-  
 रागसहगताये तत्रतत्राभिनन्दिनीये अशेषयो विरागो निरोधो त्यागो प्रहाणो  
 प्रतिनिःसर्गो [369"] अयं भिद्यो दुःखनिरोधो आर्यसत्त्वं ॥ तत्र कतमा दुःख-  
 10 निरोधगामिनी प्रतिपदार्थसत्त्वा । एषेव आर्याष्टाङ्गो मार्गो । तद्यथा सम्य-  
 ग्दृष्टिः सम्यक्प्रज्ञाः सम्यग्माया सम्यक्कर्मज्ञाः सम्यगाजीवः सम्यग्वाचासः सम्य-  
 कच्युतिः सम्यक्प्रमाधिः इयं भिद्यः दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदार्थसत्त्वं ॥

इदं दुःखमिति भिद्यः पूर्वं अननुश्रुतेहि धर्मेहि योनिशो मनसिकारा ज्ञानं  
 उदपासि चक्षुषदपासि विद्या उदपासि बुद्धि उदपासि भूरिषदपासि प्रज्ञा उद-  
 15 पासि आलोचं प्रादुरभूयि ॥ अयं दुःखसमुदयो ति इदं भिद्यो पूर्वं अननुश्रुतेहि  
 धर्मेहि योनिशो मनसिकारात् ज्ञानमुदपासि चक्षुषदपासि विद्या उदपासि बुद्धि-  
 षदपासि भूरिषदपासि मेधा उदपासि प्रज्ञा उदपासि आलोचं प्रादुरभूयि ॥  
 अयं दुःखनिरोधो ति मे भिद्यः पूर्वं अननुश्रुतेहि धर्मेहि योनिशो मनसिकारात्  
 ज्ञानमुदपासि चक्षुषदपासि विद्या उदपासि बुद्धिषदपासि भूरिषदपासि मेधा उद-

1. M 'kshavo ka' duhkha ārya'. — 2. M jāti duhkhañ jarā' BM 'maraya duhkhañ  
 apriyasamprayogañ (M 'go) duhkhañ priya (M 'jara) prapyañ duhkhañ yañ' paccu-  
 (M 'yañ paccu)to parya (M 'rya) jha' M 'tañ pi duhkhañ vedanā duhkhañ saññā  
 duhkhañ duhkha saññakā duhkha duhkha vijñānañ' B 'rūpa duhkhañ vo' ekāra duh-  
 kha duhkha vijñānañ duhkha saññakā'. — 5. M iyañ bhikkhavo duh'. — 5. BM 'iyañ  
 yo'. — 5. BM 'yogañ tpiyā māna (B 'na) jha' ni || ayañ'.

7. M 'atyañ B 'yo yo'. — 7. M 'atya tpi' nīye vāsa' B 'cāllakāya' M 'lā-  
 gān prati' riyatya'. — 9. BM 'katamo duh' M 'rodhogā' B 'dāryaṇṇatya' || . —  
 10. M 'nāṭṭab' || . — 10. BM 'thā || saṇṇyagādrishti (B 'diti) saṇṇyakañ' B 'lpañ  
 saṇṇyagādrā saṇṇyakkarmāntab saṇṇyagā' M 'lpañ saṇṇyakañvocā saṇṇyakkar-  
 manā saṇṇyagā' BM 'rah saṇṇyagāvyākūṇā saṇṇyakkameti saṇṇyaka' M 'mādhir  
 iyañ'.

13. M 'kshavo pūrvāñ anam' B 'nañ udapāsi | cakho' M 'dāhir udapāsi ālokañ  
 prādurbhāsi || . — 15. B 'samudayeti i' M 'yo ti imañ bhikkhavañ parya a' BM 'no-  
 sapite' M 'kāra jñānañ a' B 'prajñā udapāsi | ā' BM 'loka prā'.

18. M 'rodheti me bhikkhavo pūrvā a' kāra jñānañ udapāsi cakho udapāsi im'  
 rir udapāsi me' loka prā'.



पासि प्रज्ञा उदपासि आलोको प्रादुरभूषि ॥ इयं च दुःखनिरोधगामिनी प्रतिपदा  
 इति मे भिचवो पूर्वे अननुयुतेहि धर्मेहि योनिगो मनसिकारात् ज्ञानं उदपासि  
 यावदानोको प्रादुरभूषि ॥ तं खलु पुनरियं दुःखमार्यसत्त्वं परिच्छेद्यं ति मे भिचवः  
 पूर्वे अननुयुतेहि धर्मेहि योनिगो मनसिकारात् ज्ञानमुदपासि यावदानोको  
 प्रादुरभूषि ॥ तेन खलु पुनरयं दुःखसमुदयो आर्यसत्त्वो प्रहातव्यो ति मे भिचवः  
 पूर्वे अननुयुतेहि धर्मेहि योनिगो मनसिकारात् ज्ञानमुदपासि यावदानोको प्रादु-  
 रभूषि ॥ अथ खलु पुनरयं दुःखनिरोधो आर्यसत्त्वो साधीकृतो भिचवः पूर्वे  
 अननुयुतेहि धर्मेहि योनिगो मनसिकारा ज्ञानमुदपासि यावदानोको प्रादुर-  
 भूषि ॥ सा खलु पुनरियं दुःख[ 370 ] निरोधगामिनी प्रतिपदार्यसत्त्वा नापिता  
 मे भिचवः पूर्वे अननुयुतेहि धर्मेहि योनिगो मनसिकारा ज्ञानमुदपासि यावदा- 10  
 नोको प्रादुरभूषि ॥ यावद्वाहं भिचवः इमानि चत्वार्यार्यसत्त्वानि एवं विपरिवर्त  
 तादृशाकारं यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया नाभ्यज्ञासिष्यं न तावदहं अनुत्तरां सम्यक्संयो-  
 धिमभिमंशुदो प्रतिजानेहं नापि ताव मे ज्ञानं उदपासि अकोप्या न मे चेतोमुक्तिः  
 साधीकृता । यतो अहं भिचवः इमानि चत्वार्यार्यसत्त्वानि एवं विपरिवर्त या-  
 दृशाकारं तथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया अभ्यज्ञासिष्यं अवाहं अनुत्तरां सम्यक्संयोधिम- 15  
 भिमंशुदो ति प्रजानामि ज्ञानं च मे उदपासि अकोप्या च मे चेतोविमुक्तिः प्रज्ञा-  
 विमुक्तिः साधीकृता ॥

इदमवोचद्वसवां वाराणस्यां विहरन्तो आपिबदने मृगदावे इमं च पुनः  
 व्याखरणे आयुष्मतो आज्ञातकीष्टिव्यस्य विरजं विगतमलं धर्मेषु धर्मचतुर्विगुणं

1. M "redhuti me bhikshavah dukkhanirodhanagā" B "dā [ime bhi] M "dā ime bhi"  
 crute dha " kārojjānanti " loka prā". — 3. BM sa khalu punar ayaṁ dukkhasamudayo  
 āryasatyah (M "tyo) prahātavyo (M "vyo) ti me bhikshavah pā (M "pā) rvaṁ ananugrutehi  
 dhammehi yonigo manasikārāt jñānam udayo yāvad āloko (M "ko) pādur abhūṣi [ teṁ  
 khalo" M "dukkhaṁ ārya" BM "parijñānanti (M "anti) me" M "kharo pārvāṁ a " kāro-  
 jñāna" BM "si | 34" M "loko prā". — 5. BM "prahīṇo (M "no) ti me" M "kharo pā"  
 loka pādurbhūṣi ] .

7. M "kṛitā bhi" kāraṁ jñānaṁ uda " loka prā". — 9. M sa khalo " redhite pā " ryo-  
 satyo bhi " pārvāṁ a " kāraṁ jñānaṁ uda " loka prā" B "loko prā".

11. M jānati cāhaṁ bhikshavo i " evaṁ hīṃpari" B "cākaṁ yethā" BM "taṁ an-  
 mayakpa" itarāṁ (B "rāyāṁ) anmayakpaṁ" M "pā jānati me jñā" pā ca me vāto" B "pā ca  
 ma ca" BM "tā ya". — 15. B yato | ahaṁ bhi" M "to jñāṁ bhi" BM "taṁ anmayak-  
 paṁ (M "jñā) yā alidyaṁ jñānaṁ a (M "cāhaṁ a) thā" itarāṁ (B "rā) anmayā" M "dāha-  
 yāṁ prā" B "ni jñāna ca me " a | oko".

18. M "chippattana rpi" B "ananti me pa" M "punar rjāka" jaṁ rjātananti dha-  
 rmaṁ dhammacakhaṁ vācchanti [ ahaṁ" B "jo rjātananti dhammacakhaṁ dhammacakha  
 vācchanti ] .



- चष्टादशानां च देवकोटीनां विरजो विगतमलं धर्मेषु धर्मवशुर्विशुद्धं । इयं च  
महापृथिवी अतिरिच मङ्गिकारं रूपे क्षिप्रमिव पथं वेधे संप्रवेधे पुरस्तिमश्च अन्तो  
उत्तमति पश्चिमो च अन्तो ओनमे पश्चिनो च अन्तो उत्तमे पुरस्तिमो च अन्तो  
ओनमे दक्षिणो च अन्तो उत्तमे उत्तरो चान्तो ओनमे उत्तरो चान्तो उत्तमे  
५ दक्षिणो चान्तो ओनमे मध्यो च ओनमे अन्तो उत्तमे अन्तो ओनमे मध्यो उत्तमे ।  
अग्रमेयं च लोके ओमासमनूपि अतिक्रम्येव देवानां देवानुभावं जागानां जामा-  
नुभावं यवाणां यवानुभावं यो पि ता लोकान्तरिका अन्यकारार्पिता तमिस्रा  
तमिस्रार्पिता अघा असंविदिता असंविदितपूर्वा यजेमे चन्द्रमसूर्या एवं महर्विका  
एवं महानुभावा आभया चामां नामिसंभुणन्ति आलोकितं यालोकं स्फुरन्ति नापि  
१० च ते ओमासेन स्फुटा समूषि । अन्ये पि ये तत्र सत्वा उपपन्ना ते पि तेनोमासेन  
अन्यमन्यं संजानेन्तुः । अन्ये पि किल भो सत्वा उपपन्ना । अन्ये पि किल भो  
सत्वा उपपन्ना । एकान्तसुखसमर्पिता च पुनस्तत्पणं तन्नुत्तं सर्वसत्वा समून्तुः  
ये पि अवीचिमहानिरये उपपन्ना । मूम्या च देवा घोषमुदीरयेन्तुः शब्दमनुया-  
ययेन्तुः । एतं मारिष मनवता वाराणस्यां [३७०] क्षपिवदने मृगदावे विप-  
१५ रिवर्तं त्वाद्गाकारं अनुत्तरं धर्मचक्रं प्रवर्तितं अग्रवर्त्य केनचिच्छमणेन वा जाग्र-  
णेन वा देवेन वा मारेण वा केनचिद्वा पुनर्लोके सह धर्मेण । भविष्यति वज्रव-  
नहिताय वज्रजनमुखाय लोकानुकंपाय महतो जनकायस्वार्थाय हिताय सुखाय  
देवानां च मनुष्याणां च हायिष्यन्ति आसुरा काया दिव्या काया अभिवर्धिष्यन्ति ॥

१. M "māṁ kampo echi" BM "m ira pātra vedho anā" M "pravedho purastimo ca anto  
u" M "pucastimo ca anto onamo | da" uttare cānto onamo | u" BM "madhyo ca oṃa(M "ca  
unna)mo anto unnamo(M "nto onamo | ) anto oṃa(M "anna)mo madhyo unna(M "dhyo  
oṃa)mo ] .

६. B apramo ca loka "aikraṇṇamā mo ca dānānā de" M "ya pi tān lokāntari"  
BM "māhākārpitavā mīm(M "nirmāṇ)antiriditavā(M "utiditavā) ānāviditā(B "reḍ)  
ānāviditapā" M "rā yatra candra" B "trena candra" BM "rāyo(B "ryo | ) evaṁ ma-  
ha "hānāviditavā(B "rān) āhāya(M "ye) āhānā " nā(B "nāhā)anā" M "kān spharm-  
ti | nāpi" B "kān sphuranti nā". — १०. BM anā pi ye(B "ye pi) tatva" M "nā te pi  
tanāhā " netuḥ B "netuḥ ] .

११. M "pamāḥ anye " satvā ita upapannā e" B "pānā e". — १२. B ekānta an"  
M "nān tatmāhā" BM "pi ānānāhā(M "ho) nā" BM "opapannā(M "nāh) bhā". —  
१३. B "rayetmā | pa" M "rayetmā ca " yetmā ] B "yetmā e". — १४. M evaṁ mā "  
shipallana uti " trishpari" B "trishparivartitānā dvā " tān | aprakṛityān | kenacicchra"  
M "pravatyaṁ kenacicchravatena vā leāhmagena kenacā vā paus loka" B "kūnāid ro  
pu" B "rueṇa bhā".

१६. M "lo janakasyā" BM "nām ca hā(B "ho)judyati | ānā kāyā(M "yāh) di" B "dya-  
nā bhā".



भूयानां देवानां घोषं युत्वा चतुसंहाराजिका देवा घोषमुदीरयेन्तुः शब्दमनु-  
 प्रावयेन्तुः । अयस्त्रिंशा देवा यामास्तुषिता देवा निर्माणरतयो देवा ब्रह्मकायि-  
 का देवा घोषमुदीरयेन्तुः शब्दमनुप्रावयेन्तुः ॥ एवं मारिच मनवता वाराणस्यां  
 अश्विदत्ने मृगदावे विपरिवर्तं द्वादशाकारमनुत्तरं धर्मचक्रं प्रवर्तितं अप्रवर्तं  
 केनचिच्छमहेन वा ब्राह्मणेन वा देवेन वा मारेण वा अन्येन वा पुन कोके सह ३  
 धर्मेण । तं भविष्यति वज्रवनहिताय वज्रवनमुखाय लोकानुखंपाय महतो वन-  
 कायस्यार्वाय हिताय सुखाय देवानां च मनुष्याणां च । हायिष्यन्ति आसुराः  
 काया दिव्याः काया अभिवर्धिष्यन्ति ॥ आप्तमना आयुष्मनो पंचका भद्रवर्गीया  
 भवन्तो भाषितमभिनन्दे ॥

मनवान्सम्बन्धुदो यदर्थं समुदागतो तमर्थं अभिसंभावयित्वा वाराणस्यां वि- 10  
 हरति शास्ता देवानां च मनुष्याणां च ॥ तत्र यन्तु मनवां आयुष्मतां पंचकां  
 भद्रवर्गीयानामन्वयसि ॥ रूपं भिद्यो अनात्मा वेदना अनात्मा संज्ञा अ-  
 नात्मा संस्कारा अनात्मा विज्ञानं अनात्मा । इदं रूपं चे भिद्यो आत्मा अम-  
 विद्यतु न च रूपं आवाधाय दुःखाय संवर्तितं अद्याच्च रूपे कामकारिकता एवं 15  
 मे रूपं भवतु एवं मा भवतु यस्माच्च भिद्यो रूपं अनात्मा तस्माद्रूपं बाधाय दुः- 16  
 खाय संवर्तति न चात्र अद्यति कामकारिकता एवं मे रूपं भवतु एवं मा भवतु ॥  
 इयं वेदना चे भिद्यो आत्मा अमविद्यतु न च वेदना आवाधाय दुःखाय संवर्तति  
 अद्या एवं वेदनाया कामकारिकता एवमे वेदना भवतु एवं मा भवतु । यस्मा-

१. M "myā de" BM "hājikā" dīrayetsuh ca "yatam" | . — २. BM "abho udīrayetsuh  
 cubham udīrayetsuh" M "rayetsuh" | . — ३. M "ahipattana mṛā" bishparivartitā dīā  
 B "ettitā" | apavartitya kenciccerama" M "cchrayaseta" vā "panah" hā BM "rmaṇa tatā".  
 6. M "nakanyā" BM "nām ca hā". — ७. B "āyī" M "jishyanti" | laurā kāyā dīryā  
 kāyā a" B "riddhishyanti ā". — ८. M "chamutāṁ paṁ" dravargikā lha" B "rgikā lha".  
 — १०. M "atā lha" B bhagavān anārya".

११. M "gavān āyu" B "chamatāṁ paṁcakā lha" M "dravargikāṇām āma" B "manirpe-  
 n" | M "rati" | . — १२. M "rūpaṁ" mām anātma B "mām anātmanā ca". — १३. BM ca-  
 dam rūpaṁ ca hā M "ca lha" lha" B "vā amām abhaviṣyāt" | na ca rūpaṁ ā" M "āyān |  
 na ca rūpaṁ ābhāya duḥkhāya samvartarishyāt" | ca rūpe kāmakārikatā evaṁ me rūpaṁ  
 bhavatu evaṁ mā bhavatu | rūpāca" B "anāryasā piddhīya ca rūpe kāmakārikā lha  
 evaṁ me rūpaṁ bhavatu evaṁ mā bhavatu ya" M "mamā rūpaṁ āhā" B "etā" | na"  
 M "makārikatā" | evaṁ rūpaṁ".

१७. B "mām vedanā ca" M "ca lha" lha" B "ro āmā abha" M "āyān | na" BM "rta-  
 U B "ā" | ) piddhīya evaṁ vedanāya" M "makārikatā" | evaṁ me ya" B "rīkātā evaṁ me"  
 mā bhavatu ya". — १८. M "mamā bhavatu bhīkṣavo vedanā anātma" BM "ya piddhīya-  
 ti kāmakārikatā" M "makārikatā" | ) evaṁ me" B "mā bhavatu mā lha".



द्विचवः वेदना अनाद्या तस्माद्वेदना आवाधाय दुःखसमुदयाय संवर्तति न चाव  
 कृष्यति कामकारिकता एवं मे वेदना भवतु एवं मा भवतु ॥ इयं संज्ञा चेत्  
 मिश्रवो आत्मा अम[371] विषय मवति संज्ञा आवाधाय दुःखाय कृष्यति न  
 कामकारिकता एवं मे संज्ञा भवतु एवं मा भवतु । यस्माद्विचवः संज्ञा अनाद्या  
 5 तस्मात्संज्ञा आवाधाय दुःखाय संवर्तति न चाव कृष्यति संज्ञाया कामकारिकता  
 एवमेव संज्ञा भवतु ॥ संस्कारा मिचवः आवाधाय संस्कारा चेद्विचवः आत्मा  
 अमविषय चेत् संस्कारा आवाधाय दुःखाय संवर्तन्ति कृष्या च संस्काराणां  
 कामकारिकता एवं मे संस्कारो भवतु एवं मे मा भवतु । यस्माद्विचवः संस्कारा  
 अनाद्या तस्मात्संस्कारा आवाधाय दुःखाय संवर्तन्ति न चाव कृष्यति कामका-  
 10 रिकता एवं मे संस्कारा भवन्तु एवं मा भवन्तु ॥ विज्ञानं चेद्विचवो आत्मा अम-  
 विषयत्वेन विज्ञानमावाधाय दुःखाय संवर्तति कृष्येह विज्ञानस्य कामकारिकता  
 एवं मे विज्ञानं भवतु एवं मा भवतु । यस्माद्विचवो विज्ञानमनाद्या तस्माद्वि-  
 ज्ञानं आवाधाय दुःखाय संवर्तति न चाव कृष्यति कामकारिकता एवं मे वि-  
 ज्ञानं भवतु एवं मा भवतु ॥ तस्मादिह मिश्रवो एवं शिचित्तव्यं ॥ यत्किंचिद्रूपं  
 15 अध्यात्मा वा बहिर्धा वा औदारिकं वा सूक्ष्मं वा हीनं वा प्रगीतं वा यं दूरे  
 अन्तिके वा अतीतानागतप्रत्युत्पन्नं वा सर्वं रूपं वेत्तुं मम नेषो ह्यमस्मि न एतदा-  
 द्येति एवमेतं यद्यभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं । या काचिवेदना या काचित्संज्ञा  
 ये केचित्संस्कारा यं कंचिविज्ञानं अध्यात्मं वा बहिर्धा वा औदारिकं वा सूक्ष्मं वा

१. M "ced bhiksha" BM "shyan na(M "shyat na) bhavati satī(B "satīā A " khāya  
 riddhya(M "dihya)ti ca" M "makārinatā | evaī me" B "jā bhavatu evaī me mā bhavatu  
 ya". — 4. M "kharo satījā anā" i satī āhā" BM "tra riddhya" makārinatā | evaī me  
 satījā bhavatu evaī mā bhavatu ॥

6. M "bhiksharo āhā" kharo ātmā" B "shyat na caī" BM "to satīkāro āhā" B "khāya  
 satīvartanti riddhya ca" M "ettati riddhya va satīkāro āhā kāmākārinatā | evaī me satī-  
 kāro bhavatu evaī mā" B "katā evam eva satī". — 8. M "kharo satīkāro ātmā na" i  
 ettati na" BM "tra riddhya" M "makārinatā | evaī me satīkā bhavatu evaī mā bhaya-  
 tu | B "katā evam eva satī". — 10. BM vijñānam bhiksha" M "shya vedanā" B "satī-  
 vartanti pi" M "dhyo va vijñānam kāmākārinatā | evaī me" B "eva vijñānam kāmākāri-  
 natā eva me".

12. B "to vijñānam anā" M "to vijñānam anā" khāya samvartita" tra riddhya" rinatā |  
 eva me" B "me vijñānam me bhavatu" M "satī bhavatu mā evaī bhavatu ॥ . —  
 14. BM "to cākalmanā" ultān va po dā" B "ānagata pratyanpramānā" M "tām manā  
 esho ham amānā naitān noma etān ātmā | evaī me evaī ya" B "amā na etad amā-  
 me".

17. BM "skāro ya(M "ya) kecid vi" dhyātmanā(B "ima) va" to cākalmanā" M "evaī  
 vijñānam etān" amā naitā" B "ham amānā na".



हीनं वा प्रसीतं वा च दूरे अन्तिके वा अतीतानागतप्रत्युत्पन्नं वा सर्वं विज्ञानं  
नेतं मम नैषी इमस्मि न एतमात्मेति । एवमेतं यद्यामृतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं ॥  
इदमवोचद्भगवां वाराणस्यां विहरन्तो अपिषदने मुगदावे इमस्मिं च पुनर्योक्-  
रणे माध्यमाणि आयुष्मत आद्यातकोष्ठिन्यस्थानुपादायात्रवेभ्यश्चित्तं विमुक्तं चतुर्णां  
च मित्राणां विरत्रं विगतमनं धर्मेषु धर्मचषु विशुद्धं आयुष्मतो अचक्षिस्व भद्रि- 5  
कस्य वाप्यस्य महानामस्य चिंशतीनां च देवकोटीनां विरत्रं विगतमनं धर्मेषु  
धर्मचषु विशुद्धं ॥ आत्तमना आयुष्मतो पंचका भद्रवर्गिका भगवतो भाषित-  
मभ्यनन्दे ॥

भगवान्सम्यक्संबुद्धो यदर्घं समुदागतो तमर्घमभिसंभावयित्वा वाराणस्यां  
विहर[371<sup>1</sup>]ति अपिषदने मुगदावे ॥ तत्र खलु भगवां आयुष्मन्तां पंचकां भद्र- 10  
वर्गिकां आमन्त्रयसि ॥ सचेद्वन्यष मित्रवः किंमूक्तिका उत्पद्यन्ति शोकपरिदेव-  
दुःखदीर्घमनस्योपायासाः संभवन्ति किंजातिका किंप्रभुतिका ॥ एवमुक्ते आयुष्मन्ता  
पंचका भद्रवर्गीया भगवन्तमेतदुवाचत् ॥ भवमूलका खलु भगवन्धर्मा भवभेदिका  
भगवन्धवप्रमवा भगवन्धवप्रतिशरणा साधु भगवां मित्राणामेतमर्घं माणे । मित्र  
भगवतो संमुखाच्छ्रुत्वा संमुखात्प्रतिगृहीत्वा तथस्याय धारयिष्यन्ति ॥ एवमुक्ते 15  
भगवां पंचकां भद्रवर्गिकां एतदवोचत् ॥ रूपमूलका मित्रवः उत्पद्यन्ति शोकप-  
रिदेवदुःखदीर्घमनस्योपायासास्संभवन्ति रूपजातिका रूपप्रभुतिका । वेदनामूलका  
संज्ञामूलका संस्कारमूलका विज्ञानमूलका मित्रवः उत्पद्यन्ति शोकपरिदेवदुःख-  
दीर्घमनस्योपायासाः संभवन्ति विज्ञानजातिका विज्ञानप्रभुतिका ॥

सचेद्वन्यष मित्रवो रूपं गित्यं वा अनित्यं वा ॥ अनित्यं हि तं भगवं ॥ रूपस्य 20

6. BM "bhūtaṃ saṃmāya". — 3. M "shiputtane uṇṇi" pama vyākaraṇa "ne āyusamut-  
tā" dāṇṇave" B "dāṇṇavebbya" BM "bhikkhū" M "khu)ṇṇā" vi" dāṇṇave" M "ramro)khu  
vīcudhā" (M "dāṇṇā)ni āyusamutā dāṇṇa" M "to 'cva)ki" triṇṇatāṭṭhā ca de" M "kathulā"   
ramocakhu vi" BM "cudhāni ā".

7. BM "ttamano ā". — 9. M "atha khala bhagvān saṃmāya" B "bhagvān saṃmāya"  
B "tam arthamān alhi" "hari" 371<sup>1</sup> "byati | 11" M "shiputtane uṇṇi". — 10. M "gavān  
āramhā" B "chumantā paṇi" BM "dravargikān āmantrayesi" (M "yati) |.

11. BM "sacod anja" M "vāhi khūṇmūli" BM "dammānāyā" (M "yo)pa" M "jāṇe saṃ".  
— 12. M "chumantāḥ paṇi" dravargikā bha" B "rgiyā bhavanta" M "ā vāca |. —

13. BM "evaṃmūla" M "trikā bhagavan tara prabhāva bhaga" dāṇṇa bhagvān bhikkhūṇān  
ā". — 14. M "bhikkhū bha" "ivā saṃmukhān prati" B "grihītvā ta". — 15. B "rgikān ā".

16. M "kshavac uṇṇa" BM "bhavāni | rā" B "bhūṭikā ā". — 17. M "cudhā" "khu)ro  
u" "yo)pyāno sambhavaṇṇi | vīcudhā" B "cāhi saṃbhavā bhavāni". — 20. M "sacod anja-  
thā bhikkhāvān rā" B "nyāṭhā bhī" BM "anīyāni vā ā". — 21. M "gavān |. —  
22. BM "khala" "kshavā" (M "yo) anīyāni vā vāṭṭā caṇḍāṇi (M "cudhā) paṇāṇi) gura-  
tāni vipariṇā" "paṇyetaṇ ā" dāṇṇāṇā" B "jvān saṃkhu" pama)dhavikā āyāyā āyāyāni".



- खलु पुनर्भिचयः अनित्यतां विदित्वा चणतां प्रमंगुणतां विपरिणामविरागनिरो-  
धतां विदित्वा ये रूपप्रत्यया उत्पद्येन्तुः आश्रया विघाता परिदाया सञ्जरा  
सांक्षेयिका पुनर्भविका आयत्तां जातिजरामरणीयास्ते निरुध्यन्ते । तेषां निरो-  
धान्न उत्पद्ये आश्रया विघाता परिदाया सञ्जरा सांक्षेयिका पुनर्भविका आयत्तां  
5 जातिजरामरणीया ॥ सचेत् मन्थय मिचवो वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं नित्यं  
वा अनित्यं वा ॥ अनित्यं हि तं भगवन् ॥ भगवानाह ॥ साधु मिचवो विज्ञा-  
नस्य खलु पुनर्भिचयः अनित्यतां विदित्वा चणतां प्रमंगुणतां विपरिणामविराग-  
निरोधतां विदित्वा ये विज्ञानप्रत्यया उत्पद्येन्तुः आश्रया विघाता परिदाया  
सञ्जरा सांक्षेयिका पुनर्भविका जातिजरामरणीयास्ते निरुध्यन्ति व्युपशाम्यन्ति  
10 प्रहाणमर्षं गच्छन्ति । तेषां निरोधाद्भोत्पद्यन्ति विज्ञानमूलका आश्रया विघाता  
परिदाया सञ्जरा सांक्षेयिका पुनर्भविका आयत्तां जातिजरामरणीया विज्ञा-  
न[379]जातिका विज्ञानप्रभृतिकाः । तस्मादिह वो मिचवः एवं शिचित्तव्यं ॥  
यत्किंचिद्रूपं अध्यात्मं वा बहिर्धा वा औदारिकं वा ग्रूह्यं वा हीनं वा प्रणीतं वा  
यं दूरे नित्ये अतीतमनागतं प्रत्युत्पन्नं सर्वं रूपं न एतं मम न एषो हमसि न  
15 एषो आत्मा ति एवं वो मिचवः शिचित्तव्यं ॥ या काचिद्देदना या काचित्संज्ञा  
ये केचित्संस्कारा यत्किंचिद्विज्ञानं अध्यात्मं वा बहिर्धा वा औदारिकं वा ग्रूह्यं  
वा हीनं वा प्रणीतं वा यं दूरे अनित्ये वा अतीतानागतप्रत्युत्पन्नं नेते मम नैषो  
हमसि नैष आत्मा ति । एवमेतं यथाभूतं सम्यक्प्रज्ञया द्रष्टव्यं ॥ इदमवोचन्न-  
गवान्बाराणस्यां विहरन्तो कथिवदने मृगदावे हमसिंस पुन आकरन्ते माच्यमाणे  
20 आयुष्मानाज्ञातकीष्टिन्यो यन्त्रवशीभावं प्रापुषेसि । चतुर्णां मिचूणां अनुपादा-

3. B "rodhātā na n" M "rodhaṃ utpadyante āra" B "jvarā saṅkhe" M "cikā punarbhā"  
BM "cikā hratyā jā" B "pīyā sa". — 5. BM saccat a M "d aṅya" B "skāro vi" anityaṃ vā nī".

6. B nī". — 6. B "puna bhikṣavaḥ" M "carantāṃ prahīnāṅgulatāṃ viparīṇāma-  
virāgaṇiro" B "gurutāṃ viparīṇā" BM "jānapastyayo utpadyetaḥ āra" B "dāghā anījva"  
M "cikā punarbhā" hānācāraṇāṃ pu" B "hānācāraṇāṃ" BM "gacchati te". — 10. M "rodha  
notpa" BM "dyanti | vijñānamā" B "pīyāṃ vijñānājā" M "bhṛitika B "bhṛitikaḥ tasmā".

12. M "kahaṃ e". — 13. M "i kiṃcīt rūpaṃ adhyā" M "hīnāṃ vā prahīnāṃ vā pra-  
pī" dūrantī" raṇāṃ naitāṃ rūpaṃ mama naiṣo haṃ aṃnī naiṣo ā" B "haṃ aṃnīṃ na  
eṣo ā" BM "caṃ bho hī" M "kahaṃ pi" B "ryaṃ yā". — 15. BM "jā yā (M "yo) kecī  
saṃ" naṃ naitā (M "taṃ) mama naiṣo haṃ aṃnīṃ naiṣa (M "āro) ā".

18. M evaṃ evaṃ ja "taṃ anīmya". — 18. M "bhagavāṃ vārāpa" śhipattāno mī  
anīṃ ca pu" nyo vasaṃ" B "nyo ca" pēṇā | M "pēṇā". — 20. M "bhikṣuṇāṃ  
anupādāyaṇa" B "c cittaṃ vīma" BM "kīya bhaddrika" M "pañcālogikā" B "gikā-  
yāṃ ca do" M "hīnāṃ vijñānamāṃ vījāṃ dharmā" cakṣuṃ vijñānāṃ B "cakṣuṃ  
vijñānāṃ ā".







- गतिरोधतां विदित्वा ये रूपप्रत्यया उत्पद्यन्ति आश्रया विधाता परिदाया सञ्जरा  
 सांक्षेयिका पीनर्मविका आश्रयां जातिजरामरणीया ते निरुध्यन्ते ॥ सचेत् मन्यथ  
 मिथः वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं नित्यं वा अनित्यं वा ॥ अनित्यं हीदं  
 भगवन् ॥ मनवानाह ॥ साधु मिथवो विज्ञानस्य खलु पुनर्भिषवो अनित्यतां वा  
 5 दुर्वलतां प्रभङ्गुणतां विदित्वा ते निरुध्यन्ति व्युपशाम्यन्ति प्रहाणमस्तं गच्छन्ति । तेषां  
 निरोधातो न उत्पद्यन्ति आश्रया विधाता परिदाया सञ्जराः सांक्षेयिका पीनर्म-  
 विका आश्रयां जातिजरामरणीया निरुध्यन्ति । विज्ञानमूलका आश्रया विधाता  
 परिदाया सञ्जराः सांक्षेयिका पीनर्मविका आश्रयां जातिजरामरणीया विज्ञान-  
 नजातिका विज्ञानप्रभृतिकाः । तस्मादिह वो मिथवो एवं शिचित्तव्यं । यत्किं-  
 10 चिद्रूपं अध्यात्मं वा बहिर्धा वा औदारिकं वा शूर्चं वा हीनं वा प्रणीतं वा यद्दूरे  
 अनित्ये वा अतीतानागतप्रत्युत्पन्नं सर्वं रूपं नेतं सम नेपो ह्यमस्मि नैष आद्वैति एवं-  
 मेव तं यद्यामूर्तं सम्प्रकाशया द्रष्टव्यं ॥ इदमवोचद्वगवां वाराणस्यां विहरन्तो  
 अपिबदने मृगदावे रमयिष्व पुनर्वाक्करणे भाष्यमाणे वयो मिथु बलवशीभावं  
 प्रापुण्येभ्यः चशीतीनां च देवकोटीनां विरजा विगतमल्ला धर्मेण धर्मचक्षूणि  
 15 विशुद्धानि । आत्तमना ते मिथु नगवतो माधितमभिनन्दे ॥

अथ खलु भगवां आपादमासस्य उत्तरपथे द्वादशीयं पञ्चमकः पुरस्तात् संमुखो  
 निषण्णो धर्धपोरुपायां छायायां अनुराधे नचवे विजये सु[373]र्द्धते अनुत्तरं  
 धर्मचक्रं प्रवर्तितं ॥ न खलु पुनर्नुवा भगवन्तो सुवर्णमयं वा धर्मचक्रं प्रवर्तन्ति  
 20 रूपमयं वा मुक्तामयं वा वैडूर्यमयं वा रत्नाटकमयं वा मुसारगल्लमयं वा लो-

2. BM "anūṣṭhāṇa sākā". — A<sup>2</sup>. M "adha bhikṣavaḥ vjñā" BM "anītyam vā du  
 bhāṣṭvān (M "bhāṣṭvān ti" M "dhyantī tebhāṣṭvān" (L. mīn.) B "gucchati" | . — 5. M "rodhān  
 notpadyanti || vjñānamūlātā ācra" B "vighātā paridāhā saṁjva" M "ṭikā punarbhā" tyān  
 jarā "pṛyā vjñānājātikā" (L. 9) B "nti | tebhāṣṭvān nirodhān notpadyanti" | .

7. B "tyān jarā" bhṛṣṭikāḥ ta" M "bhṛṣṭikāḥ ta". — 9<sup>1</sup>. B "kṣavo atca ṭi" M "kṣave  
 ṭi". — 9<sup>2</sup>. M "cid rūpaṁ adhyā" M "pṛṇāṁ va yaṁ dāre" mātā | sarvāṁ ya nātāṁ  
 mātā nātā" B "aho haṁ amān tātā ātmā | 10" M "aha ātmā ti | evaṁ stān ya"  
 M "bhūtaṁ anītya".

14. M "ṣṭān pishipattān mṛi" B "dāve | i" M "amān ca punar vjā" bhikṣu ba"  
 B "bhikṣhā cala" prāpṇatāḥ || 15" M "prāpṇatāḥ agiti" BM "pṛṇān viraṇ vīgatamānān  
 dharmā" M "rmacakṣur vīgoddhān B "dāhān i". — 15. M "ātmānā tebhā bhikṣur  
 bhagā".

16. BM "vān ākṣāṣṭhā" M "paṇḍābhikṣāḥ" B "stān anītya" M "sharṇa adhyā" cchā-  
 yāyān anurāṣṭhā mākṣa" ye mubhṛta anotta". — 19. M "punar hu" gavaṁto su"  
 BM "rmacakraṁ (B "kra) pravarttanti rā" B "vā sphāṭi" M "kamayaṁ vā asogalva" hitikā-  
 mayān vā bhikṣumayaṁ vā tānramayaṁ vā dānamayaṁ vā mṛi".











यंगमश्च प्रेमगीयश्च असेवनकश्च अप्रतिवाणीयश्च विमृष्टश्च अप्रतिकूलश्च अवर्ण्यश्च  
अच्छिद्रश्च अपाग्मारश्च अकल्पापश्च रथनेमिघोषश्च मेघसन्नितमेघमर्जितस्वरश्च  
वातवृष्टिस्तनितसममर्जितस्वरश्च देवस्वरश्च ब्रह्मस्वरश्च अनुकूलस्वरश्च अदुष्टस्वरश्च  
अमूढस्वरश्च अनुत्सन्नश्च अनुत्तदश्च अधुमितश्च अर्थस्वरश्च साधस्वरश्च श्रीमत्स्वरश्च  
पुंगवस्वरश्च सिंहस्वरश्च नागस्वरश्च वृषभस्वरश्च आशानेयस्वरश्च कौशस्वरश्च कल- 6  
विंकस्वरश्च कोकिलस्वरश्च वर्षस्वरश्च मञ्जुस्वरश्च विद्यानस्वरश्च अक्षरसंपन्नश्च वि-  
ज्ञानसंपन्नश्च मुदुसंपन्नश्च विस्तारसंपन्नश्च कुशलवातसंपन्नश्च सत्यविस्तरसंपन्नश्च  
कुशलमूलवातसंपन्नश्च सुस्वरसम्पन्नश्च हर्षशीघ्रसंपन्नश्च तन्त्रीस्वरश्च गीतस्वरश्च वा-  
दितस्वरश्च कुम्भस्वरश्च पुष्पस्वरश्च अतिस्वरश्च दुन्दुभिस्वरश्च अनुत्तरस्वरश्च तथा-  
गतस्वरः ॥ सर्वदिशां पुनस्तद्यागतस्वरः स्फुरति च कश्चिद्विषयतिष्ठत्यते । येन 10  
स्वरेण समन्वागतः तदागतो अर्हन्सम्यक्वाप्तो गारावन्तां अपिबद्धने [३७४]  
मृगदात्रे त्रिपरिवर्तं वादशाब्दार्धं धर्मपञ्चं प्रवर्तति सो स्वरो एभिः षष्टिभिः  
आकारैः समन्वागतः ॥

अथ खलु महाब्रह्मा त्राये पैत्राये भगवन्तं संमुखाभिः साष्ट्यगाथाभिरभिसन्ने ।

सत्यसारवरायेण इत्याकुलसंभवे ।

धर्मचक्रं प्रवर्तन्तेन मेदिनी संप्रकल्पिता ।

उत्पाता च नाम भीष्मा चर्याति समपद्यथ ।

धर्मचक्रस्य तेजेन अशीति पुण्यमिवा ।

अथोद्यमविचित्रांग उत्पत्तिं यथाहया ।

काशीहितकरं नाथं ओक्तिरेषुर्नरोत्तमं ।

[illegible]

10<sup>1</sup>. M sarvā di " sarvā sphoṭati mī " — 10<sup>2</sup>. B " thāgata ācha " M " ta 'stanta saṁvaya " B " syān rishi " M " syān rishiputtana mī " trihipari " stanti so " ebhīr śāśthābhīr  
44A " HM " gatah ! .

14. M "vanta sam" BM "mukhañ cāhāñ sū(B "sūra", — 15. B "ve dha".

14. M "vanta sam" BM "mukham ebhāḥ" B "vanta" — 15. B "vanta" — 16. M "cakrapa" BM "cattanto" B "mṛtā u". — 17. BM "ca name mā" *ellib* = *mavadātha* | . — 18. B "bhūmi o" M "mṛgāu | . — 19. B *agha pa* M "cāleṅgā upadyanti varāhaka | . — 20. BM *anekapambavaritāḥ* *am* M "śapacitrāṅgā māyā karmamānaya lāgi" M "cāhu" M "nāthā akṛtan nam" B "velur na".



- गवा इव प्रमुक्तांगी उत्पतन्ति यन्नाहका ।  
 हेमकंबुधरा भीमा मेघा कुसुमसंचया ॥  
 युत्वा न नरसिंहस्य धर्मकायमुपस्थितं ।  
 सनत्कुमारो चिन्तेति संस्तवामि तथागतं ॥  
 5 सो च भूतेन वर्णेन प्रभाये सुविज्ञानितं ।  
 संस्तवे गगने स्थाने ब्रह्मा सर्वार्थदर्शिनं ॥  
 बुद्धसागरपर्यन्तां विपक्षी रतनावती ।  
 कपेति यो चिसाहसां वजिरं विपसि गौतम ॥  
 10 आलोकमावसंविषा दिशा दश समन्ततो ।  
 त्वया आयुधश्रेष्ठार्थं विप्रसिं पुरुषोत्तमं ॥  
 उत्तिपयन्तो विपर्यासा दृष्टिगहननिश्चितो ।  
 नागरावो नरेन्द्रावो राजे सिंहगतिर्भिन्नः ॥  
 सिंहो यथा असन्नस्यो पर्वतान्तरनिश्चितो ।  
 चामयन्तो चरीं सर्वा राजे सिंहगतिर्भिन्नः ॥  
 15 मारपदं अभ्याहृत्य मारसेनायनूदन ।  
 दक्षिणेन च ब्रूहन्तो उच्छ्रयेसि जिनध्वजं ॥  
 महारतननिर्घोषा ऋपते सा न सीदति ।  
 स्वरेण वदतोत्थाप्यानुकृता वसुन्धरा ॥  
 हेमकाञ्चनवर्णामं धातुमुत्तममुत्तमाः ।  
 20 मुनिं समन्ता अभिकिरिन्सुः मेरुगगनामाश्रिताः ॥

1. M "kūṅgi u" B "gī valā" M "varibhokā" | . — 2. B "dharā himā meśhā ku" M "mā maghā". — 3. B "cūtrā nara" BM "kāyam n" M "paśāṁsthītū" | . — 4. B "sūkā" M "cīntayati sūntatāhā". — 5. BM "ā ca bhū" M "rāṇa ya jōya sarvārthadarśinā" B "rāṇa yāyōya sarvārthātū" | .

6. M "so pṛaṇa sūhā" BM "rāṇā" | . — 7. BM "paryantān nīharāṇān rā". — 8. BM "kāṇpate ya" "harān ā jana(M "arān jina) kshipani(M "pati) gauttama" | . — 9. BM "loka mā" "dvān dī(M "dvān dījā" M "atātā" | . — 10. BM "tāyo āyu" B "craṣṭānān kshī" M "craṣṭānān kshiptānān pu "tama" | B "tama" | .

11. M "ntkshiptayanto" BM "atigrahāṇān(M "pami)ri". — 12. B "nāga nāga na" M "nāgarājā narendrāgo rājā sūhavaratā ji" B "odāgrāh rājā sūhavaratā ji". — 13. M "met cete ligna". — 14. M "sūhā yanto" BM "arūn sarvān goja sūhavaratā ji". — 15. BM "pākābe(M "ksho) arūnatpān mā "sūdanān dā".

16. BM "pāna ca vyā" M "vyāhātān nīharāṇān jina" "dhvaja" | . — 17. M "rātā nirghoṣhā kāṇpate so na sī" B "nigraṇhā kām". — 18. BM "datottādyānūsmi(B "arūlā ca rā". — 19. B "dhātūn ulcāṇān nīharā" | M "tūn nīharā nīharā". — 20. B "sā māntā abhikiretsu" me" M "otā bhikiretsu" meru"nāgāya sūntatā" | .



प्रसन्नचित्तो सुमनो प्राञ्जलिप्रणतेन्द्रियः ।  
धर्मचक्रं अहं श्रुत्वा तेन अस्मि इहागतौ ॥

भगवता प्रथमे धर्मचक्रप्रवर्तनसूत्रे आज्ञातकौण्डिन्यः अष्टादशा च देवकोटीयो विनीता ते देवा देवमवनेषु आरोचेन्ता स्वकस्वकानि भवनानि गच्छन्ति ॥

सर्वे अशरणा स्तन्या अधितप्ता महद्भया ।  
अग्निःसुता असारा च इति भाषति गोतमो ॥  
अनं भवां प्रसादाय . . . तत्पार्थदर्शिनां ।  
बुधं विरमयातीतं अमिकमप्य वन्दनां ॥

त्रिंशद्देवताकोटीयो अपिवदनमामता । ते द्वितीये धर्मचक्रप्रवर्तनसूत्रे मा-  
ध्यमाणे विनीतास्ते पि भवनेषु रोचेन्ता स्वक[374]स्वकानि भवनानि गच्छ- 10  
न्ति । तेषां श्रुत्वा पञ्चाश देवताकोटीयो आगताः ते पि भगवता तृतीये धर्म-  
चक्रप्रवर्तनसूत्रे विनीतास्ते पि देवमवनेषु आरोचेन्ता स्वकस्वकानि भवनानि  
गच्छन्ति । तेषां श्रुत्वा अशीति देवताकोटीयो आगता ते पि भगवता चतुर्थे  
धर्मचक्रप्रवर्तनसूत्रे विनीतास्ते पि देवमवनेषु आरोचेन्ता स्वकस्वकानि भवनानि  
गच्छन्ति ॥ 15

अथ खलु शिखरधरो नाम तुषितकादिष्वो देवपुत्रो भगवन्तं अपिवदनं गतं  
संमुखाभिर्गोधाभिरभिल्लवे ॥

सगारयो सप्रतीक्षी प्रज्ञा कृत्वानममञ्जलिं ॥  
साधु ते साधुरूपस्य व्यासप्रभा प्रतिपद्यते ।  
साधु अर्षान्वितं सार्धं वचनं ते मनोरमं ॥

20

1. BM "cittā su" M "jalini prajñatendriyāḥ" | B "jalini prajñatendriyāḥ dha". — 2. M "ca-  
kram ahaṁ" BM "tanāma i". — 3. M "dharmāṁ pravartanam antaṁ" | śjāḥ B "tre |  
śjāḥ" M "gāṁyo a" ntiāḥ te".

6. M anieṣitā | aṁ "bhāṣita gautama B "gautama" | . — 7. M laṁ jha B "pram-  
dāya tatrā" M "dāya satrā" B "māṁ ha". — 8. M baddhavaḥ BM "kramāḥ (B "ramāḥ) |  
mam vandatāṁ teṁ". — 9. M "shipattanam āgatāḥ" | B "gatā te". — 10. B "amadh-  
kra" M "cakram pravartanamute" pi bhagavantesu roṣṇatā vaka".

11. B "gautamā aḥ" (l. 13) M "bhāṣita" ritanānam | v". — 12. M "āgatāḥ te".

16. M "shipattanaḥ" B "mukhaḥ ābhīr gā". — 17. B āgāraḥ prāḥ M āgāraḥ  
asprāṭṭho ha BM "lāḥ aḥ". — 18. B sādha te sādharāṇaḥ syoma prāḥ M "syā syo-  
naḥ prāṇa cūṭaḥ B "dāya aḥ". — 19. BM "dhaḥ aḥ" M "sādharāṇaḥ" B "sādha-  
va" M "cāma te ma".



साधु अरतिसंयोगः सर्वसन्धिगुणान्वितः ।  
 साधु चत्वारि सत्त्वानि सत्त्वं प्रवदसे मुने ॥  
 साधु ते देवगन्धर्वा पिबन्ति मधुरां गिरां ।  
 साधु अप्रतिमं चक्रं प्रवर्तसि अप्रवर्तितं ॥  
 5 तुल्यं लोके समी नास्ति रूपे वर्णे कुले तथा ।  
 रंयापये च वीर्यं च ध्याने ज्ञाने तथैव च ॥  
 अथ अष्टादशा वीर कोटीयो प्रथमे फले ।  
 विनीता देवपुत्राणां आसने प्रथमे मुनि ॥  
 विंशच्च कोटीयो पुनर्विनीता प्रथमे फले ।  
 10 द्वितीय आसने वीर देवपुत्राण मारिष ॥  
 पञ्चाश कोटीयो भूयो आसने तृतीये पुनः ।  
 विनीता देवपुत्राणां अपायेषु विमोचिता ॥  
 अशीति कोटीयो भूयो श्रोतापत्तिफले विमु ।  
 चतुर्थे आसने नीता दुर्गतीषु विमोचिता ॥  
 15 तस्मान्ने सदृशो नास्ति मेध्याय पुरुषोत्तम ।  
 करुणाय च कारुणिको अकुतोभय नरर्षभ ॥  
 दिष्ट्या पुरुषशार्दूल उत्पन्नो लोकसुन्दरो ।  
 हिताय सर्वसत्त्वानां चिरन्तिष्ठ महामुने ॥  
 अचिरस्य राजसुत उत्पन्नो सि नरर्षभ ।  
 20 प्रणेता विप्रगणानां अन्धानां नयनं ददा ॥  
 नास्मासु कदाचिद्भूत्वा गुरुरन्तरहायतु ।

1. BM "arasañ" M "yogañ sarveṣa" B "taḥ sa". — 2. M "munīñ |". — 4. M "adya  
apantī" BM "kṛaṇṇ pṛavarttaṣi a(M "ritasā)pra".

6. B "ryā" M "ryā". — 7. B "aṣṭāśādaśaṇṇ dhiro ko" M "viro ko" B "phalañ |". —

8. B "āṇṇa" BM "munīñ |". — 9. M "triṇṇaṇ koṭṭyo punaḥ viñ". — 10. M "putreṇa  
mārinṇaḥ |".

11. B "koṭṭyo bhū" M "bhūyaḥ āsa" punar viñ". — 12. B "trāṇṇṇ a" M "pāñ āsaṇ  
prathamā munīñ | triṇṇaṇa koṭṭyo punaḥ viñtā prathamā phale | viñtā devaputṭraṇāñ  
apa " mocitāḥ |". — 13. B "koṭṭyo bhū" M "bhūyaḥ ṣṭotā" BM "vibhūḥ |". —  
15. BM "abottamaḥ |".

16. BM "pika a" M "rahabhaḥ | B "rahabhā dṛi". — 17. BM "dṛiḥṣṭā-pa" M "vīra  
ñ" B "tṛaṇṇā loka su". — 18. B "tishṭhaṇ mha". — 19. M "aya mahañtā a" B "sata  
ñ" M "si vararabhaḥ | B "rahabha |". — 20. M "pātā nīpṛaṇa " andhyāññ na "  
dada |".

21. B "nāmaṣa" M "nāmaṇ " bhūpuguraṇāntarahāyitañ | B "bhūta puruṇā nātho anta-  
rahā".



अपर्यन्तं तव स्वामं भवतु लोकनायकः ।  
 अपाया तवान्तीभूता स्वयम्भूतव तेजसा ।  
 निराकाशो कृतो स्वर्गो त्वां प्राप्य पुरुषोत्तमः ।  
 यो मिथ्यत्वनियतो राशिः पुरुषपुनर्वोत्तमः ।  
 एष अनियतं राशिं त्वां प्राप्य पूरयिष्यति ॥ 5  
 यद्वाष्पनियतो राशिः त्वां प्राप्य सुखवन्दितः ।  
 पूरयिष्यति सम्यक्कराशिं रात्रकुलोदितः ॥  
 अद्भुताणां च धर्माणां विवृष्टिरुपलभ्यते ।  
 त्वां प्राप्य पुरुषादित्यं तमोन्तकरमप्युतं ॥  
 तस्य ते भाषमाणस्य भूतां धर्मां जनप्रियः ।  
 अभिनन्दति ते वाक्कां सेन्द्रो लोको महामुने ॥ 10  
 इति श्रुवन्ति देवगणा वरदं प्रीतिमानसं ।  
 अनन्तगुण[375]संपन्नं सार्वपादनरोत्तममिति ॥

मिषू भगवन्तमाहंसुः ॥ कस्य भगवन् कर्मस्य विपाकेन आयुष्मता आघातकी-  
 ण्डित्वेन सर्वप्रथमं धर्मं आघातं ॥ भगवानाह ॥ एतस्मैविष मिषवः पूर्वप्रणि- 15  
 धानं ॥ मृतपूर्वं मिषवो अतीतमध्वानं राजगृहे नगरे कुम्भकारशालायां प्रत्येकबुद्धेन  
 पित्तबाधिकेन प्रतिश्रयो याचितो । सो तेन कुम्भकारेण उपश्रितो च पित्ताबा-  
 धातो मोचितो ॥ तेन दानि प्रत्येकबुद्धेन ये परिचारिता प्रत्येकबुद्धा ते तद्भि-  
 र्भार्गवशालां तस्य प्रत्येकबुद्धस्य पित्तबाधिकस्य वैमणीयपृच्छा आवता ॥ भार्गवो  
 प्रत्येकबुद्धं ततो पित्ताबाधातो मोचित्वा पृच्छति । केन वो प्रथमं धर्मं आघातं ॥ 20

1. BM aparya(M 'ryya)ntā tava svāmatē bhavātū(M 'vatūā) lokanāyakaḥ | . —
2. B "tatra kībhā" M "tatra kīmbhā". — 3. M "ego kṛtā prā" āmanā | . — 4. BM ya-  
to rāci(M "ai) pura" M "shapnāgavapurushottamāh B "pūṇḍra u". — 5. M eho anipa-  
rāh | tvañ prāpya pūrnābhyañtī | B "yato rāci tvañ prāpya purayī".
6. M "randitaḥ | B "randitaḥ pā". — 7. M purayishyanti anayakta(1) rāci yato rāja"  
B "ti anānyaktra(2) pika)nyato rāci rāja" BM "ditaḥ | . — 8. B "nāñ ya dha " vābhā  
rāja". — 9. B "dharmaḥ janapriyāḥ | M "dharmā janapriyāḥ".
10. M "sandra loka mā" B "loka mā". — 11. M "prīṇama". — 12. M "sampa-  
nnañ " vāhañ nara " ti || karma"(l. 13). — 13. M "dharmā 3" B "santa bhāta | . —
14. M "chanyai".
15. M "vo anti " tyakāñ hu " āvyañādhitena" B "vādhitena" M "āreya yācitāḥ B "cto  
so". — 16. M "kālena u" B "āhita ex pi" M "te ex pi". — 17. B te dā " ya parivāritā"  
M "cālyāñ tasya pra" B "ānkarya kshanyai" M "kshemāñai" BM "gūā bhā". —
18. M "vo tvañ pra" B "chati ka". — 19. BM keta vā pra" M "dhamañ ājñātañ | .



सो प्रत्येकबुद्धो आह ॥ मया सर्वप्रथमं धर्मो आज्ञातो पश्चादित्येहि ॥ सो दानि  
मार्गवो प्रणिधानमुत्पादेति । यं मया कुशलमूलमुपचितं तव उपसंस्नानपरिचर्या  
कृत्वा तेन कुशलमूलेन अहमपि सर्वप्रथमं बुद्धस्य भगवतो धर्मं देशितमाजानेयं ।  
न च लामसत्कारं सुहृदेयं प्रान्ताणि च श्रव्यासमानि सुहृदेयं इतरेतरेण च पि-  
५ षडपादिणं सन्तुष्टो भवेयं निर्तरेषु च वनखण्डेषु एकस्य मृतभूतस्य शरीरनिक्षेपनं  
भवेय ॥ भगवानाह ॥ स्वात्खनु पुनर्भिषवः युष्माकमेवमस्यादन्यः स तेन  
कालेन तेन समयेन राजगृहे नगरे मार्गवो अभूयि न खल्वेतदेयं द्रष्टव्यं । तत्कस्य  
हेतोः । एष स भिषवः आज्ञातकीण्डिन्यस्यविरसो न कालेन तेन समयेन राजगृहे  
मार्गवो अभूयि । यं से तस्य प्रत्येकबुद्धस्य पित्तावाधिकस्य प्रतिश्रयं दिप्तं च पा-  
१० रिचर्या कृता प्रणिधानं च उत्पादितं यथा तव सर्वप्रथमं धर्मो आज्ञातो पश्चाद-  
न्येहि एवमहं पि सर्वप्रथमं बुद्धस्य भगवतो धर्मं देशितमाजानेयं तस्य कर्मस्य वि-  
पाकेन तेनाज्ञातकीण्डिन्येन सर्वप्रथमं धर्मं आज्ञातं पश्चादन्येहि ॥

यं कुशलमूलमुपचितमश्नवसनमध्यपारिचरियाये ।

तेन कुशलमूलेन पुण्यवरसमागमो भवतु ॥

१२ यथा त्वया सर्वप्रथमं धर्मो आज्ञातो पश्चान्येहि ।

एवमहं सर्वप्रथमं देशितमाजानेयं जिनस्य ॥

अत्येच्छः संतु ३७५] ८ इतरेतरपिण्डकेन यापेन्तो ।

प्रश्नमुखवृंहितमनो न लामसत्कारं सुहृदेयं ॥

प्रान्ताख्य सुगयूषपर्यटिता पर्वतानि . . . . . ।

२० तव मम निधनसमये शरीरनिक्षेपणो भवेया ॥

१. B "sarva dha" M "jñātañ pa". — १. M "rgato pra" B "rgavā pra" M "dharmañ  
utpādeni | . — २. M "tara upasthā" tana talamā "pi prathā" dharmā dehitāñ ājñ". —  
A. BM "tara sa" (M "santū) tushā" B "rgavāñ | tñjharā" BM "maggaldha" bhāṭṭasāñ pa".

७. M "ahinākaññi o" d anyā sa tana kñ" B "lraññi". — ७. M "hetur esha". —  
८. M "kharā a" nñiñyo sñharā tana kñ". — ९. M "dhitāya prāṭṭeyena dinnena pā-  
ricaryā prakṛi" B "ṭṭeyena dinnena ca pāricaryā kṛi" BM "thā tara sarreprathamaññi  
(M "me) dharāno" M "hūñ pi sarve prathamaññi ha" cito ājñāyā tasya karma" B "jāneya  
tasya karma" M "te jñātakau" nyena sarve pra" B "nyena sarvañ pra".

१३. BM "yāñ mayā ka" M "pavitañ aṇa" B "citañ aṇa" M "bhakshaparirariyāye  
B "kshyaparirariyo | ya to". — १४. BM "ahataropurushāsa" B "ta ya". — १५. BM "yathā  
ca tra" M "sarve pra" BM "paṭṭād anyo".

१६. BM "sarvañ pra" B "thamañ dharmāñ de" BM "māya a". — १७. B alpacchā  
M alpecccho santushā itaretareṇa pi" B "itaratarena pi" M "kena jāyanta B "nto pra". —  
१८. M "sukhamakkhāñ rññi" BM "mano ha" B "yogāñ pra". — १९. BM "yūthavighatti-  
(M "ghatī) rāñi parvatāñ (B "vratāñ) | tatra". — २०. B "khepaya dha" BM "pā sa".



सत्कृते असत्कृता वा आयुर्विज्ञाने उपगता व ।  
कस्य वनेति प्रीतिर्धरगिरवसमे मृतशरीरे ॥

आज्ञातकोष्ठिन्यस्य जातकं समाप्तं ॥

मिथू भगवन्तमाहन्तुः ॥ भगवता आत्मपरित्यागानि कृत्वा पुत्रपरित्यागानि  
कृत्वा दारापरित्यागानि कृत्वा अर्थपरित्यागानि कृत्वा राज्यपरित्यागानि च १  
कृत्वा अनुत्तरां सम्यक्प्रबोधिमभिसंबुद्धित्वा आयुष्मानाज्ञातकोष्ठिन्यः महता  
अर्थेन संयोजितः ॥ भगवानाह ॥ न मिथव एतरहिमेव मया एष आज्ञातको-  
ष्ठिन्यो महता अर्थेन संयोजितो । अन्यदापि एषो मया आत्मत्यागं कृत्वा महता  
अर्थेन संयोजितः ॥ मिथू आहन्तुः ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥ अन्य-  
दापि मिथवो ॥ 10

मृतपूर्वं अतीतमध्वानि कोशलराजा अभूषि कृतपुखो महेशाख्यो महाबली  
महाकोशो महाबाहुनो । तस्य च राज्यं चतुर्धं अभूषि स्त्रीतो च वीमो च सुमित्रो  
च आकीर्णजनमनुष्यो च सुखितमनुष्यो च प्रशान्तदण्डदिम्बदमरः सुनिगृहीतत-  
स्त्रो व्यवहारसंपन्नो धर्मेण परिपालयन्नो । तस्य च राज्ञो देशे देशे कन्याण-  
कीर्तिशब्दश्रीको दायकदानपतितत्कृतः परानुग्रहप्रवृत्तो परलोकदर्शी ॥ तस्य 15  
धार्मिको ति कृत्वा अपरलोकदर्शी काशिराजा तस्य तं कोशलराज्यं अतिकामि-  
तुकामो चतुरंगं बलकार्यं संग्राहयित्वा हस्तिनायमश्वाकार्यं रथकार्यं पत्तिकायं तं  
कोशलविषयं आगतो ॥ तस्य कोशलराजस्य अमात्येहि भटवलायेष च काशि-

1. B *satkṛitamaskṛitā vā 3* M *satkṛitam asatkṛitā vā 3* BM *jūṇa maharagatā* (M *gato*)  
ca ka'. — 2. M *netra prītiṁ dharmyāṁ raja* B *prītiṁ dharmyā*. — 3. M *itā cṛitavā-*  
*raṣṭraavadāna ājñā*. — 4. M *atma bhikṣur bhaga* B *man bhā*. — 5. B *gata*  
*ātma* M *trāparityāgāni ca kṛitā dāraparityāgāni ca kṛitā arthaparityāgāni ca kṛitā rā-*  
*jya* B *itara saṁnyā* M *gubhantān ājñā* M *ajñāyo mah*.

7. M *vāda āha* | . — 7. M *kṣayo etarahiṁ evaṁ mahā* B *etarahitāni e* BM *jū-*  
*itā* | . — 8. M *jito* || . — 9. BM *bhikṣu 4*. — 9. BM *no bhā*.

11. M *evāṁ bhikṣavo atī* M *gato atma rājā* BM *no ta*. — 12. M *śūdrāṇi sphīṇāṇi*  
*yābhūṣitā ca kṣe* M *bhiko ca akṛopajanamanuṣhyo bahujanamanuṣhyo ca sukhitanama-*  
*nuṣhyo ca pra* B *ropajanamanuṣhyo ca sukhitanuṣhyo ca pra* M *atadharanarah*  
M *ambodamara sunigri* M *skara vya* B *hāmanāsaṁpanno dha* M *ya ca po* BM *pāra-*  
*yaṇto ta*. — 13. M *jūṇa deṣa deṣa deṣa kalyā* M *ikṛito parā* BM *rājā ta*. — 14. M *evā-*  
*koṭi kṛi* BM *lokadareṣa kṛi* M *kṛmatukṛmo* (M *man*) *cataraṇṇagahale* (B *radigahale*)  
*kāyāṇi saṁnyā* M *saṁnyā* (M *saṁnyā*) B *gato ta*.

15. BM *bhātāba* M *gata no kṛitājā bhā* B *ekādeṣa* (M *pa*) *pallāṇi sarva* M *pallā-*  
*vāṇi ba* BM *gato abhinava* M.



- राजो भयो एकांशेन पत्नानो सर्वो वज्राद्यो भित्तो ॥ सो अपरकालेन भूयो चतु-  
रनेन वलकायेन आगतो पुनरपि भयो गतो ॥ एवं सो काशिराजा पुनर्पुनश्च-  
तुरनेन वलकायेन तं कोशलविषयं आगच्छति ॥ तत्र बह्वनि प्राणिसहस्राणि  
उभयतो अन्यमन्यस्य असिशरशक्तितोमराणि काये उपनि[376]पातेना अनय-  
5 व्यसनमापयन्ति ॥ तस्य कोशलराजो धार्मिकस्य सकृपस्य परलोकदर्शिस्तु तानि  
प्राणसहस्राणि अनयव्यसनमापयन्तानि वृद्धा चित्तस्य संवेगमुत्पन्नं अधिगतं राज्यं  
राज्यलोभेन जननिधनं रमं एवह्यं अधर्मं क्रियति ॥ सो संविष्यो तं राज्यं उज्झि-  
त्वा एक अद्वितीयो अज्ञातदेशेन दक्षिणापथं गच्छति तत्र येन केनचिद् व्यवहारेण  
आत्मनो वृत्तिं कल्पयिष्यामि ॥
- 10 सो दानि गच्छन्तो अध्वानकिनांतो वातातपसंतप्तो व्ययोधस्य हेष्ठा शीतलायां  
छायायां विद्यमानो आसति अपरो च समुद्रयात्रिको सार्धवाहो विपन्नयानपात्री  
सर्वेण अर्धेन समुद्रे विनष्टेन दक्षिणातो समुद्रातो कोशलं आगच्छति ॥ शृणोति  
कोशलराजा धार्मिको सकृपो च परानुग्रहप्रवृत्तो च बह्वनि प्राणसहस्राणि पत-  
नानि धनवीणानभुङ्गरति अर्थमाचार्ये परिग्रहं करोति इति सो मे अर्थमात्रं  
15 दास्यति येन पुनर्व्यवहारं करिष्यामि आत्मानं च पतितं उद्धरिष्यामि ॥ सो  
दानि तं कोशलराज्यं आशां कृत्वा दक्षिणापथातो अनुपूर्वेण कोशलराजो विषय-  
मनुप्राप्तः ॥ सो तर्हि व्ययोधे कोशलराजो सकाशमागतो ॥ राजा तं सार्धवाहं  
पृच्छति । धर्मधाते मा आन्तो सि ज्ञान्तो वासि विद्यम रमा शीतला व्ययोध-  
च्छाया त्वं चाध्वान्जान्तो ॥ सो दानि आह ॥ धर्मधाता सुखन्ते भवतु गमि-  
20 ष्यामीति ॥ राजा दानि आह ॥ धर्मधाता ते कर्हि स्वरितं गमनप्रयोजनं च  
नेच्छसि विद्यमितुं पि ॥ सो दानि आह ॥ अहं भद्रमुख अमुकातो अधिष्ठा-

1. B "para kila" M "parakālo na bhōyah catu" gno gatah | B "gno gata e" — 2. M "to-  
raḥgena ka" B "guna varakā" shayo ā" M "shayam āga". — 3. BM "aipāte tāt 3"  
B "dyanti ta". — 5. B "larōpā dharmi" M "darśi ca tāni prā" ryanam apadyanti  
tāni dī" B "namā 'dhigantam rājyam" M "dhiganta rājyam" jananiidānam imam" B "ja-  
naniidānam imam" M "evamrōpan".

7. M so vighnān tāt" B "ekā advītyām ajātarajyena da" M "īyo ajā" cchanti tatra"  
B "echati | tatra" M "koci vya" Ipayati karishyam | — 10. M "ni gacchanto adhyak-  
lātā vātā" B "lātā vātā" M "beshāo tī" BM "ato āsti apato ca samodra" M "kshināto ka".

12. M "rmiko makri" BM "paramānu" B "kshīpānābhyanudharati arthamātrā" M "bhyan-  
udharati arthamātroyo parigra" rotli | so me" BM "rthamātrām dā" M "ryanti yo". —  
15. M "jati āgātā kri".

17. M "grodho koçalarājasaḥka" B "saklānam ā". — 17. B "ti dha". — 18. M "crā-  
nto rāo klā" çramaṇa imam tī" B "imam etlātān aya" M "echōgātān tām". —  
19. BM "lātā ta su". — 20. B "nam | yan ne" M "nam yan uccā".

21. B "ho mudrayātriko so | a" M "drojātika".



जातो सार्धवाहो समुद्रयात्रिको । सो अहन्तातो स्वकातो अधिष्ठानातो प्रभूते-  
नार्धेन नानाप्रकारं पण्यमादाय समुद्रपत्तनेषु युक्तिन यानपात्रेण महान्तं समुद्र-  
मोतीर्णो । तव मे महासमुद्रे तं यानपात्रं अर्धमरितं विपन्नं फलकेनाहं समुद्रातो  
जीवन्तो प्रत्युत्तीर्णो शरीरमात्रेण । सो हं गच्छामि कोशलराष्ट्रो सकार्यं अर्ध-  
मात्रस्य अर्धाये येन पुनः व्यवहारं करेयं पतितं चात्मानं उदरेयं । एताये आ- 5  
शाये एवं दूरतो हि चरन्तो आगतो ॥

सो दानि कोशलराजा तस्य सार्धवाहस्य वचनं श्रुत्वा भारोदीद्यूयि च प्रव-  
र्तति ॥ सार्धवाहो तं आह ॥ भद्रमुष्टं हि रोदसि ॥ राजा आ[376]ह ॥  
रोदयामि यं त्वं विपन्नयानपात्रो आशानूतो दूरतो मम उद्दिष्ट आगतो कोश-  
लराजा मम अर्धमात्राये संयहं करिष्यति येन पुनर्यवहारं च करिष्यामि पतितं 10  
चात्मानमुद्दरिष्यामि । मम च तं राज्यं काशिराज्ञा आत्मानं शरीरमात्रेण  
दक्षिणापत्रं प्रयातो येन केनचिद्व्यवहारेण आत्मानो वृत्तिं कल्पयिष्यामि । एवं  
रोदामि यत्त्वं मम शब्देन एवं दूरं आगतो एमा च मम एदृशा विपत्ती राज्यतो  
हि परिधृष्टो ॥ सो दानि सार्धवाहो तं कोशलराजानं मात्राये अध्वमाये ॥

तव प्रवादेन हि त्वानघूर  
दूरतो श्रुत्वा एह आगतो हि ।  
मनोरथाशायनवृद्धिता मे  
आशा निराशा कृत दर्शनेन ॥

15

राजा आह ॥

मनोरथगतान् अहं प्रदाता  
सदेवमनुजे सदृशो न मे हि ।

20

1. B so ahan ta' M 'aham tato sra' B 'abdhānto abhā' BM 'sa mahāntena astmadrañ  
α M 'dram ujjiryo(M 'rupo |) tatra'. — 3. BM 'ireya so'. — 4. M 'eva orthāya |  
yona pūnar vyavahā' B 'ddharye |'. — 5. M 'ahye u' B 'dūrato amū za' M 'dū-  
rato amū tvañtam āgatah.

7. BM 'd acropi' B 'pravartate | M 'pravartate. — 8. B bhadrasmudra kiñ'  
M bhadrasmudra kiñ'. — 9. B 'dayāmi yah tvañ' M 'dayāmi yah tvañ vipatīnāp-  
pā' BM 'gato | ko' M 'calandjā arthamātreye matva sañ' BM 'ham karishyati | ye'  
M 'ruñ ca karishyati | patitā cācānam u'.

11. M 'kociñ rya'. — 12. M 'evam vādāni po tvañ matva sa' dūcam āgata imūñ  
ca' B 'gato | imūñ ca' M 'vipatī rātonmūñ pari' B 'ahyo so'. — 15. BM tatra prach-  
dena hastyāgaśūro(M 'pāla) dā 'ihāga' M 'to amūñ.

17. B 'thāśā' M 'thāśāharatūñ' B 'hūdhā 4' M 'hūdhā dā nīdhā kri'. — 20. BM dā  
manoratha( B 'thā )ratānūñ u' dātā hūdhā sado'.



प्राणां त्यजिष्यं तव कारणाय  
मा मे प्रवादो वितथो भवेया ॥

सो दानि रात्रा तं सार्धंवाहं निराशं मूर्च्छित्वा भूम्वां पतितं समाश्रामयति त्वं  
दूरतो ममाश्रामूतो उद्दिश्य इहानतो अहं तव तथा करिष्यामि यथा तव निष्फलं  
5 आगमनं न भविष्यति । तव कारणेनात्मानं परित्यजिष्यामि ॥ मम पश्चाद्वाहं  
बंधित्वा काशिराज्ञो उपनामेहि । ततो ते काशिरात्रा तुष्टो प्रभूतं अर्थं दा-  
स्यति । कामं अहं आत्मानं परित्यजामि मा पुनस्तव निष्फला मनोद्दिश्य आशा  
भवतु ॥ सो दानि सार्धंवाहो आह ॥

न उत्सहामि पुरुषर्षभस्य प्रवर्तुं पापं धनकारणार्थं ।  
यथायथो तादृशं दर्शनतो मुदुष्करं कियति लोकपण्डित ॥

रात्रा आह ॥

विं वीवितफलं तेषां येषां लोके श्रवो न महामयो ।  
अर्थार्थो न उपनतो ममप्रणयो निवर्तेद्य ॥

कामं शत्रुभिर्वधियं मुदुष्करं  
कामं शत्रुरक्तेत्यति मद्वा नाचं ।  
कामं हि प्राप्स्यं वेदनामतितीव्रं  
दुःखं सहियं मा च ते स्वाप्तिराशा ॥

सो च काशिरात्रा कोशलराज्ञो जीवितेन नन्दति प्रत्यहयेवं घोषयति यः कोश-  
लराज्ञो शीर्षमानयति तस्य महान्तं दानं ददामीति ॥ यावत्तेन कोशलरात्रा

1. M "kālanāya" pramāṅgo vi" B "pramāṅgo vi". — 3. M "jā taṁ samarthavāhaṁ  
nirmūrechi" BM "cāśayati | taṁ" M "dūrato mamacobhū" cya samāgato ihāgato shamū"  
B "hāgato | shamū tatra kadhā kari" nisphalam | 4. M "nisphalam āgataṁnamā lha"  
B "nam na karishyāmi ta". — 5. M "ham bandhitrā".

6. M tataś te kṛ "bhūtam artham". — 7. M kāmam aham BM "nisphala | mamodidi-  
(M "modi)cya ācā(B "ācā) lha". — 9. M "cya pravartitum pā" BM "dhanakaraṇārtham  
(M "rtha) ya". — 10. BM "craśā tā" M "n te duṣṭka" B "ram kriya" BM "pṛitah ||".

11. B "phalan lacham yacham loka cya" M "loka cya na" BM "hārōgo(B "go ||)". —  
13. BM arthārthi na upagatam bhagopramā(M "prācāyam vivartati |". — 14. BM kṛ-  
mam cātrahic ha(M "trāhi ha)lhisbyam sadu" cātram(M "trām) cchayati mam pā".

16. B "poyam vudam itī ti" M "donam itī | ti" B "mā ca tasyam nīrācā so" M "nī-  
rācā. — 18. M sā ca kṛ "tyuham cāvam ghoṣayati | 10 koṣalarājā cī" B "yah koṣalarājā  
cāham āśayati | tasya" nam dāyam da" M "nam dāmiti || B "mili ya". — 19. M "rājā u".



पुनर्पुनश्च्यमानेन स कोश्लराजा सार्धवाहेन पद्याद्वाङ्मन्त्रं कृत्वा काशिराष्ट्रो  
उपनामितं ॥

काशिराजा आह ॥ अहो अयं राजा शूर्य कृतयोग्यश्च कथं स्वया बध्वा  
आनीतः ॥ यावत्तेन [377] सर्वमात्मनः आगमनकारणं कथितं काशिराजा च  
विस्मयवातः आह ॥ न युक्तमस्माकं एवं धार्मिकस्य राज्ञो राज्यमपहर्तुमिति । 5  
पुनरपि कोश्लराजानं स्वके राज्ये अभिषिञ्च्य काशिराज्यं गतः । यावत्तेन कोश्ल-  
नराजा सार्धवाहस्य महान्तं धनस्त्रं दत्तमिति ॥

स्यात्स्वप्न पुनः मिश्रवो युष्माकमेवमस्मादन्यः स कोश्लराजा । नान्यसदा यद्  
स मिश्रवस्तदा कोश्लराजा अभूयि ॥ नान्यो द्रष्टव्यः आज्ञातकीष्टिन्यः तदा-  
सार्धवाहो अभूयि ॥ तदापि मया आत्मपरित्यागं कृत्वा एषो महता अर्थेन संयो- 10  
जितः एतरहिं पि मया बहूनि दुःखपरित्यागशतानि परित्यजित्वा अनुत्तरां  
सम्यक्प्रबोधिभूमिसंयुजित्वा महतार्थेन संयोजितः ॥

समाप्तं आज्ञातकीष्टिन्यस्य वातकं ॥

मिश्र भगवन्तमाहन्तुः ॥ भगवता पंच मद्रवर्गोया अन्यतीर्थिकसंयिता दारुणेन  
दृष्टिबोधेन बुध्यमाना ततो दृष्टिगतिषु विनिवर्तयित्वा मयमेरवातो संसारसागरा- 15  
तो उद्धरित्वा चेमस्त्रले शिवे ज्ञाने अभये निर्वाणे प्रतिष्ठापिताः ॥ भगवानाह ॥ न  
मिश्रवः एतरहिमेव पंचका मद्रवर्गिका मया संसारसागरातो तारिता अन्यदापि  
मया एते महासमुद्रातो मयद्यानपाया चलेना अचाणा अशरणा अपरायणाः  
कृच्छ्रप्राप्ता चसनमागता आत्मपरित्यागं कृत्वा महासमुद्रातो स्वस्तिना प्रतिष्ठापि-  
ताः ॥ मिश्र आहन्तुः ॥ अन्यदापि भगवं ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि मिश्रवः ॥ 20

3. M 'ayam aho raja' BM 'hambya 3' M 'aha | . — 5. M 'sarva ātmato 1' B 'itatah  
kāci' 'amayatah | āha na'.

6. M 'kośalānam eva ke rāje bhī'. — 6. M 'jāvaritena ko' 'skandārdham da'. —  
8. M 'lo bhikṣurāṇa paṇe yudhākaṇi eva' 'rājā na'. — 9. M 'nāyā tadā ko'. —  
9. M 'kaṇḍīnyo tadā ātha' 'bhāṣāh | . — 10. M 'tatyāgāt kṛtya' 'slo mahatā ar-  
theṇa samyojita | 'etarahi' B 'hāni dachāparityā' M 'tyāgāt-ṣa' BM 'rām samyojā'  
M 'rthena samyojita | .

13. M 'iti cāmahāvastuavadāne kośalārājā jātakaṇi samāptāni | . — 13. M 'atha  
bhikṣur bhāga'. — 14. BM 'paṇe bhadrācaryā' B 'rājā' 'dāyā deṣāṇi' M 'ra-  
cāyā' B 'hyamāva tato dā' BM 'stiyatāna' M 'jityā bhāyācābhā' B 'āhā cācāna a'  
M 'cāna a' 'pitā | .

16. M 'kṣāro etarahiṇi eva paṇi' B 'hāna eva paṇi' 'sādhārdhāto anyā'  
M 'dāpi mayā eva mahāsamūhāto bhāga' 'paṇi kriyā' 'pamāṇāpātāh | . —  
20. M 'hanur anyā'. — 20. B 'gātāh | M 'gātāh | . — 20. BM 'kṣāra bhā'.



मृतपूर्वं भिचवो अतीतमध्याने जम्बुद्वीपे वाणिजका धनहेतुना यानपात्रेण  
महासमुद्रमवतीर्णास्तेषां तं यानपात्रं मकरेण मत्स्वजातेन भिन्नं तद्दि तद्दि ये  
केचिद्वाणिजाः . . . . . वाहाहि श्रवन्ति सार्धवाहे-  
नापि किञ्चित्पूर्वं प्रतिपन्नं सोऽपि वाहाहि समुद्रे श्रवति ॥ तस्य दानि सार्धवाहस्य  
८ समीपे पंच वाणिजका वाहाहि सार्धवाहेन सार्धं महासमुद्रे श्रवन्ति ॥ सार्धवा-  
हस्येतदभूयि ॥ नास्मामिः श्रव्यं वाहाहि इमं महासमुद्रं तरितुं इहास्मामिः सर्वेहि  
मरितव्यं श्रुतं च मे महासमुद्रो मृतकुणपेन सार्धं रात्रिं न प्रतिवसति । यं नूनाहं  
देहपरित्यागं कृत्वा इमां पंच वाणिजां इतो मद्वा[377]समुद्रातो स्वस्तिना स्वर्गं  
प्रापयेयं ॥ सार्धवाहस्य च शस्त्रं च हस्तगतं आसी । सो तेषां पंचानां वाणिज-  
१० कानां आह ॥ मम सर्वे जपय अहं वो स्वस्तिना महासमुद्रातो स्वर्गे प्रतिष्ठाप-  
यिष्यामि ॥ ते दानि तत्र उदके अप्रतिष्ठे च नानास्वे सर्वे पंचका वाणिजकाः सार्ध-  
वाहस्य जप्ता ततो सार्धवाहेन शस्त्रेण स्वगन्तव्यं विकर्तितं न महासमुद्रो मृतकुणपेन  
सार्धं रात्रिं प्रतिवसति ॥ अथ खलु भिचवो विप्रमेव महासमुद्रेण तं कुणपं स्वर्गे  
वास्थापितं ॥ ते दानि सर्वे पंच वाणिजकाः सागरवेगेन कुणपेन सार्धं स्वर्गं  
१५ चिन्ता । इयं च महापृथिवी अतिरिव संप्रचलिता महतो च मृतानां निनादो  
अभूयि । देवा नागा यक्षा असुरा महासमुद्रे किमिदं ति उदीरिन्तुः ॥ महा-  
समुद्रदेवता आह ॥ एषो बोधिसत्त्वो वाणिजकेहि सार्धं यानपात्रेण महासमु-  
द्रमवतीर्णः तेषां तं यानपात्रं मकरेण मत्स्वजातेन भिन्नं येहि च वाणिजके-  
हि पूर्व प्रतिपन्नं ते बोधिसत्त्वेनात्मपरित्यागेन महासमुद्रातो स्वर्गं प्रापिता ।

१. M "je vāṇijakā dha" tirappo teshāṃ" B "shāṇā tām yānapatra makare" M "umām  
tahiṃ ye" BM "vāṇijā te(B "jā kē)hi pārvaggrīhītokkoti ajjā(B "jāṇā) vā apūvā(B "vvo)  
bāhāhi pāvanā(M "atī) sārthā" M "dco pāvanā | . — 4. B "ni sārthahāya" M "bāhāhi  
sārdhāṃ sārthavāhena mahāsa" BM "pāvanā sārthā". — 5. B "bhāhi nāma".

6. B "tha amābhāhi bhavīṭṭyaṃ cū" M "amābhāhi nāro bhavīṭṭyaṃ | grutāṃ "mudro  
mritakūṇapena sārddha rā" B "mritakūṇa "trīṃ mayā vā". — 7. M "sāharāṃ prā". —  
9. M "ya ca pastrukāṃ hastagatāṃ dāṃ | B "stovāṃ hastagatāṃ dā vā". — 9. M "ja-  
kāṃ dā". — 10. M "sarvāṃ lagna".

11. B "shīhe | anā" M "pāṇca vāṇijakā sārthavāhāya" B "kāṃ vīvartī" M "amābhāhi  
mā" pāṇca sārddha rā". — 13. M "ja kahi" B "mudro tām" M "mudro tām". —  
14. B "dāṃ "garo veyya ku" M "garo vā" pāṇca sārddhāṃ talāṃ kabhīṭṭā || B "rādhaṃ  
talāṃ kahi". — 15. M "bāṇapī" pravaritāḥ mahanto ca".

16. BM "nāga yakshī" M "m idan ti u" B "udīritāḥ || . — 17. M "sārddha yāna-  
pātre" BM "bhīman te(M "umām te)hi ca vāṇijakahi ca pūro pralipannā yahi(M "pan-  
nehi ca) vāṇijakahi pūro na(B "pa) pralipannā te bo" M "bhīmanāṃ pītāḥ  
mayā".



मयं प्रमत्तविहारा येति न समन्वाहृतं एवं दुष्करकारका बोधिसत्त्वा सर्वसत्त्वानां  
अनुग्रहप्रवृत्ता ॥

मृतपूर्वमतीतं बोधाय चरन्तो यादिप्रपरो ।  
ओतीर्णो जवणव्रजं तिमिमकरनिसेवितं रत्नां ॥  
अथ मात्सेन मकरेण भयं पाथं वल्ले समुद्रधिं ।  
सो वाणिजो विमोदो परिप्लवति सागरे धीरो ॥  
अवाणां अनभिसरां दुःखादितां वासिष्ठा विदित्वा ॥  
संचिन्तयति उपायं कथं दुःखितां सुखये सत्त्वा ॥  
तस्यासि परिवित्तोऽयं मया सागरो मृतकुणपेन ।  
न संवसति जवणसन्निभो तिमिमकरनिसेवितो रजनी ॥  
त्वयेयमात्मानं सा वाणिजका सागरे विनस्यन्ते ।  
रति वृढमतिस्त्रुवो चित्तचरितपारमिगतस्य ॥  
या एष महाकरुणा . . . हितेयी सर्वसत्त्वेषु ।  
समुपचिता दीर्घरात्रं सास्य मज्जे चित्तसंतानं ॥  
सो अवच वाणिजगणं आत्तं त्वत्प्रियाणि विषयं ममाङ्गे ।  
न हि जवणसन्निभदेवता धरेति रजनी मृतशरीरं ॥  
तीक्ष्णं यहेव शस्त्रं निवर्तये आद्यतो . . . शरीरं ।  
चिमं समु[378]द्वतीरं वाणिजका सर्वे उपनीता ॥  
अतिप्रचलिता गिरिधरा सनयरनिनमा सयैलवनपण्डा ।

1. BM mayā pra " rā yama sa" B "matrāhri " nān āgva" M "rāhāh" | . — 3. B "pā-  
raññi sū" M "carantāññi rāhāññi pra" B "rāhāññi pravaṇo o". — 4. B "tāññi ranyāññi" | .  
— 5. BM sūha makareṇa matsyaṇḍāṇa bhagva(M "gva) yānpāṇe jān" M "madrasmiññi  
mo" B "drasmiññi so".

6. BM samudra(M "dre)smiññi so(M "mo) vāṇiṇo hoārīha(M "rāññi pāññiṇa " gvaññi dhi",  
— 7. BM "jāṇāññi s" tāññi ranyāññi viditvā sūññi". — 8. BM "kathāññi hi du " sukāpāye  
sūññi(M "ivāññi) la". — 9. BM "yā kila āgvaṇo mātaka(B "ro | mātakaṇaṇaṇa sārādhāññi  
no". — 10. BM "vāññi | lavāṇa(M "vāṇaṇiṇi s" janyāññi" | .

11. B yaññi nānāññi tyajjamaññi ātmā" M yaññi nānāññi tyajjamaññi ātmā". M a de plus  
une interversion et place, ici, après ātmāññi, les mots tyajjamaññi, etc. (L. 15) jusqu'à chātāññi  
nivartaya (L. 17). — 12. B "buddhi cī" M "dāhā citta". — 13. BM yo s " ranyāññi  
sūññi so". — 14. B "rāhāññi" M "rāhāññi". — 15. M so vāññi B "vāññi | ātmāññi  
tyā" M "vāññi | ātmāññi" (L. 17. cf. 11) BM "āgva sa".

16. BM "jānāññi mātā" cūññi sūññi". — 17. B tikkāññi gāhāññi cūññi sūññi" M tikkāññi gāhāññi  
cūññi sūññi sūññi | mātāññi BM "vāññi so nivartaya cūññi sūññi". — 18. BM "ranyāññi  
pāññi sūññi". — 19. BM "cūññi(M "cī)ññi gāhāññi" M "gāhāññi" BM "vāññi(B "vāññi) āgvaññi".



- सागर सदानवपुरा समुज्जगमवना च संशुभिता ॥  
 किमिदं ति जनो पर्वतवनदेवता मुजंगा कथयेन्नुः ।  
 . . . . . प्रतिभयो लवणसन्निभदेवता दुःखिता ॥  
 एषो गजसत्त्वसारो बोधाय चरन्तो वादिप्रवरो ।  
 5 उत्तीर्णो लवणसन्निभं समेदं न विदितं प्रमत्ताये ॥  
 सो भिन्नयानपात्रो परिपूरति सागरे नरप्रवरो ।  
 आर्त्तं प्रियं परित्यजि परजनपरिमोचनार्थाय ॥  
 तस्यैवं अनुमाया प्रचलिता वसुधरा ससागरमेव ।  
 गुह्यं सदानवपुरा समुज्जगमवना च संशुभिता ॥  
 10 कथं नाम सर्वसत्त्वा शक्ता प्रतिकर्तुं सत्त्वसाराणां ।  
 बोधाय चरन्तानां प्राप्तेव सर्वज्ञभूतानां ॥  
 यस्तु विनश्वरमस्मिं प्रतिपन्नो भवति सर्वभावेन ।  
 एतावता प्रतिकृतं भवति हि गजसत्त्वसारस्य ॥

भगवानाह ॥ स्वात्स्वज्ज पुनर्मिचवो युष्माकमेवमस्यादन्यः स तेन कालेन तेन  
 15 समयेन सार्धंवाहो अभूयि । नेतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोरहं स मिचवः सार्धंवाहो  
 अभूयि ॥ नान्ये ते पंच वाणिजकाः । एते ते पंचका भद्रवर्गिकाश्चापि ते एते  
 मया आत्मपरित्यागं कृत्वा महासमुद्रातो स्वलिना स्वप्ने प्रतिष्ठापिता एतरहिं पि  
 मया आत्मपरित्यागं कृत्वा संसारातो तारिता निर्वाणे प्रतिष्ठापिताः ॥

समाप्तं पञ्चकानां भद्रवर्गिकानां व्रातकं ॥

- 20 मिथू भगवन्तमाहन्तुः ॥ भगवता सदेवमानुषाये परिषाये धर्मं देशितं ॥

1. BM "dānavapo(M 'pā)rañ saḥhu " nāḥa saṁkṣubhā(M 'kṣusā) ki". — 2. M "m  
 idan ti ja" BM "bhujagā" M "yetañh pra" B "yetañh | pra". — 3. BM "khitā e". —  
 4. BM esha gajasetva "vādināñ(M 'nāñ |) pravaro u". — 5. M "pocāḥāñ saṁe".  
 6. M "pūrayati" BM "garam naranaro | . — 7. B "janamocanārthāñya | . — 8. M ta-  
 syaiva mamubhāvo pravaro vasundharā" B "syaiva marubhāvo pra " sāgarāñ mera gu".  
 — 9. B "dānavanapurāñ sa" M "dānavapūrañ sa" BM "nāḥ ca sañ" M "bhītāñ | . —  
 10. BM "evamātrā pratikartmāñ śaktā sava(M 'kīāñ sava)śāroḥāñ(M 'nāñ) bo".  
 11. B "calantānāñ prājñe sa sarvabhū" BM "nāñ ya". — 12. M "śāmanasamūñ"  
 BM "ti | sa" B "rena e". — 13. M "etāñ ca prakṛi" B "ti | hi". — 14. M "kṣayañ ya"  
 B "śamākañ aya" B "ebi nai". — 15. B "nārañ". — 16. M "kṣayañ sa".  
 17. BM "sthale pratishthāpitā | e" M "sthāpitā | . — 18. M iti śrīmahāvastuavadāno  
 pañcakā hha " kañ saṁśptañ || . — 19. M bhikṣu hha". — 20. B "dhammāñ de"  
 M "dharma de".



भगवानाह ॥ न भिषवः एतरहि एव अन्यदापि मया भिषवो सदेवमानुषाये  
परिषाये धर्म देशितं ॥ भिषू आहन्तुः ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥  
अन्यदापि भिषवो ॥

भूतपूर्व भिषवः अतीतमध्वाने नगरे वाराणसीये काशिव्रजपदे कलमो नाम  
राजा राज्यं कारयति रीद्वो निष्कृपो साहसिको ॥ सो दानि अन्तःपुरे उद्यान- 5  
भूमिं निर्धाविते अन्तःपुरिकाहि सार्धं पुष्करिण्यां उदकाहीडां क्रीडति ॥ उत्पन्न-  
पद्मपुण्डरीकसौगन्धिकानि भञ्जित्वा क्रीडित्वा रमित्वा प्रविचारेत्वा अन्तःपुरेण  
सार्धं रतिष्ठान्तो ॥ ओसुप्तेन राज्ञा [378<sup>1</sup>] अन्तःपुरो तां उद्यानभूमिं प्रवि-  
चीर्णो ॥ चान्तिवादो ऋषि उत्तरकुशदीपातो ऋषीये जायता तर्हि उद्यानभू-  
मीयं आसति ॥ सो दानि अन्तःपुरिकाहि तर्हि उद्यानभूमिं च खन्तीहि वृष्टो ॥ 10  
ता दानि ऋषिं महामानं दृष्ट्वा प्रसन्नचित्ता पर्युपासन्ति भगव देवेहि नो धर्म ॥  
सो दानि ऋषी तामामन्तःपुरिकानां धर्मं देशयति । दानव्यां शीलव्यां स्वर्ग-  
क्यां पुष्पक्यां पुष्पविपाकक्यां कानिषु नयं ओकारं संद्विजेतं निष्कम्यानुग्रहा-  
व्यवदानं संप्रकाशयति । दश कुश्यां कर्मण्यां सुखोदयां सीने देवमनुजानां  
गुह्यां सुखविपाकां तासां ऋषिप्रवरो प्रकाशयति ॥ ता दानि अन्तःपुरिका 15  
एकायचित्ता ऋषिं पर्युपासन्ति ॥ राजा च प्रतिविवुडो अन्तःपुरं न पश्यति ।  
सो दानि रषितो ऋषिं निष्कोशं कृत्वा अन्तःपुरं पदेन खन्वेति । पश्यति च  
तायो अन्तःपुरिकायो ऋषिं चयतो कृत्वा निपणा ॥

सो दानि तमूषिं दृष्ट्वा मूषो अतिरिव रषितो रमेन मम सर्वमन्तःपुरं दृष्टं ।  
सो दानि रषितो प्रमुष्टचित्तो तमूषिं पृच्छति । को त्वं ॥ ऋषि आह ॥ वा- 20

1. M 'm bhikshavo vishaturnam evam | anye' B 'kīm evam a' M 'bhikshu a'. —  
2. M 'bhiksha bhāṣanti B 'mūṣi a'. — 3. M 'bhikshu'. — 4. M 'bhiksho aī' dharmān  
naga' BM 'ra kāśījanapade vārāṇasye karu B 'yo kālā jha' B 'kashika |'. — 5. M 'bhū-  
mī m' BM 'vito antah' M 'sārdha a' BM 'daktā kṛtjānī kṛjāt | (M 'danī).  
6. M 'utparaṇa' B 'bhāṣanto kṛ' M 'bhāṣitā kṛ' rishreṭā a' B 'ūkrānto o'  
M 'klāntā o'. — 7. B 'ro tūṣi a' M 'ro tūṣi aḍyā' prastitṛṇo B 'rūṣo kha'. —  
8. M 'dāhiyona āgātā tām nāyānābhūmīyā'. — 9. B 'aī dā' M 'bhūmīyānī'  
BM 'pvaṇṭihī' B 'dṛāhṛo | M 'dṛāhṛto |.  
10. B 'pāṇṭī bhāṣanto de' M 'pāṇṭi de' BM 'hī yo dha'. — 11. M 'kātātā'  
dharmā de'. — 12. M 'dānākathānī sargakathānī dīlākathānī pūyākathānī po' B 'pā-  
kātānī kāyeshu' BM 'akānānī'. — 13. M 'bhodāyānī lo' BM 'kharipākānī dā'. —  
14. B 'aī dā' M 'cīto pī' BM 'pāṇṭānī |'.  
15. B 'rām pāyāt | M 'cīnī |'. — 16. M 'aī dā' BM 'aī aīhā' (M 'dīkṛā'cānī'  
M 'tā aīhānī'. — 17. B 'hī ca tūṣi antah' M 'rīkṛā tūṣi aīhā' — 18. M 'aī  
dānī tūṣi pī'. — 19. B 'cīto lo' BM 'hī ko'. — 20. M 'pāṇṭī dha |'. — 21. M 'aī  
bhūmī nandantā | B 'rāṇṭānī nandantā |.



- निवादी सि नन्दतां ॥ सो दानि भूयस्वा माचया दुष्टो आह ॥ यदि चान्ति-  
वादी प्रणामेहि अंगुलि ॥ अपिणा अंगुली प्रणामिता ॥ राजा असिपट्टेन  
अपिस्व सा अंगुलि छिन्ना ततो यथा माताये पुत्रप्रेम्णेन स्नेये चौरं प्रवहिय एवं  
तस्य अपिस्व ततो अंगुलितो चौरं प्रवहति ॥ तत्र सत्वमेवचिन्तस्य तेन तस्य  
५ एकमेकाये हस्ताये सर्वपंचाङ्गुलीयो हिंसायो सर्वतो च चौरं स्रवति ॥ राजा  
भूयो पृच्छति ॥ किंवादी भवान् ॥ अपि चान्तिमेव व्याकरोति । चान्तिवादी  
सि नन्दतां ॥ तेन तस्य अपिस्व हस्तो छिन्नो ततो पि चौरं स्रवति ॥ राजा  
अपि पृच्छति ॥ किंवादी भवान् ॥ अपि चान्तिमेव व्याकरोति । चान्तिवादी  
सि नन्दतां ॥ तस्य दानि एवमेव द्वितीयो पि हस्तो छिन्नो अंगुलीतो उपादाय  
१० यावत्कफोणिको छिन्नो ततो पि सर्वतो चौरं स्रवति छिन्नेछिन्नेहि ॥ राजा  
पृच्छति । किंवादी [379] भवान् ॥ अपि चान्तिमेव व्याकरोति । चान्ति-  
वादी सि नन्दतां ॥ एवं पादा पि अंगुलीषु उपादाय यावज्जानुकपर्यन्ता छि-  
न्ना ॥ राजा पृच्छति । किंवादी भवान् ॥ अपि चान्तिमेव व्याकरोति । चा-  
न्तिवादी सि नन्दतां ॥ तस्य दानि एको कर्णो छिन्नो ततः छिन्नातो चौरं  
१५ स्रवति ॥ राजा अपि पृच्छति । किंवादी भवां ॥ अपि चान्तिमेव व्याक-

१. BM "bhūmyā mā" B "āhā ya". — २. M "vādi praṇamehi aṅgulīm". — ३. M "pi-  
shinā aṅgulīnā pre". — ४. B "rājā mā" M "rāja asipatṭeṇa rishisya sa aṅgulīm echi" "ahu  
staneshu kshirāṇi pravahe" BM "ya | e" M "shisya tato 'aṅgulito kshī". — ५. BM "atāyo  
hastāto sarva(M "rve) paṇi" M "il echiṇnāyo sarvato ca kshirāṇi pravahe" B "raṇi pravaṇi |".  
६. BM "kiṁvādi bhavān pi(M "vān pi)shī". — ७. B "kshāntīyena vyā" M "kshāntīr-  
dīyo yona vyā" BM "ti kshā". — ८. BM "vādīno mūlā nandantā(M "nto |) te". —  
९. B "rishi hastā echiṇnā tato" BM "raṇi pravaṇi |". — १०. B "vādi bha" BM "vān pi-  
shī". — ११. M "m evaṇi vyā". — १२. BM "dīnāṇi na" M "ndakṣiṇi | B "ndantāṇi tena  
rishiṇya varṇā echiṇnā tato pi kshirāṇi pravaṇi | bhūyaḥ rājā pricchaṇi | kiṁvādi bha-  
vān rishib kshāntim eva vyākaroṇi | kshāntīrādīnāṇi nandantāṇi tasya". — १३. M "bhūyo  
rājā pricchaṇi rishim kiṁvādi bhavāṇi rishib kshāntīrādīnāṇi nandantāṇi | tasya karpṇo  
echimno tato pi kshirāṇi pravaṇi | bhūyo rājā pricchaṇi kiṁvādi bhavāṇi rishi kshāntim  
evaṇi vyākaroṇi | kshāntīrādīnāṇi nandantāṇi tasyedāni evaṇi evaṇi dvitīye pi hasto"  
B "dāni | evam o" BM "aṅguli(M "lito n" B "kshāvita echiṇnā ta" M "kshāvito pi echiṇnā  
ta" raṇi pravaṇi echiṇnāhi echiṇnāhi |". — १४. B "echati rishi kiṁ".  
१५. M "bhavān rishib kshā" B "vān pi". — १६. M "m evaṇi vyā" BM "ti kshā". —  
१७. BM "vādīnāṇi na" M "ndantāṇi |". — १८. BM "evaṇi pādāṇi pi aṅgu(M "aṅgu)lī"  
B "ya jāva" M "paryyastā echiṇnā |". — १९. BM "ti kiṁ". — २०. M "vādi bha"  
BM "vān rishi". — २१. M "ndīrādīn eva". — २२. BM "vādīnāṇi nandantā(B "ntāṇi) |".  
— २३. BM "ni dvitīyo pi e" B "rṇo echiṇnā tataḥ" M "rṇo echiṇnāto kshirāṇi pravaṇi".  
— २४. B "ti kiṁ". — २५. M "bhagavān rishi kshā". — २६. M "m evaṇi vyā" BM "ti  
kshā".







उह्यतु रमं नगरं कालवसुं करोयतु ।  
अपि यत्र विहेटेन्सुः चान्तिवादिमदूषकं ॥  
उह्यतु अयं राजा सामाख्यो सपरिषदो ।  
अपि यत्र विहेटेन्सुः चान्तिवादिमदूषकं ॥

5 निगमजनपदा तं भूतानां महासंघोमं वृद्धा भीता अपि प्रणिपत्य याचन्ति ॥  
यो ते वृक्षां च पादां च कर्णनासां च चिन्दति ।  
तस्य कुप्य महागच्छे स्वस्वसु इतरा भजाः ॥

अपि आह ॥

10 मा मायय युष्माकं न किञ्चित्पीडा भविष्यति ।  
यो मे वृक्षां च पादां [379<sup>1</sup>] च कर्णनासां च चिन्दति ॥  
तस्याप्यहं न कुप्यामि प्रागेव इतरा भजाः ।  
राजा स्वयंकृतकर्मस्य विपाकमनुभविष्यति ॥

अपि देवनागयचमन्धर्वाणां आह ॥

15 काले न वर्पति देवो बीजा युक्ता न रोहन्ति ।  
तापदग्धा वातवृता . . . . . ॥  
एवं अमुं अतीतस्मिं अपि चान्तीय दीपको ।  
तं चान्तीये स्मितं सन्नं काशिराजा अधातये ॥  
तस्य कर्मस्य परुषस्य विपाको कटुको फलो ।  
यं काशिराजा वेदेभि निरयस्मिं समर्पितो ॥

1. M "dāhryāntunū | 1" B "yaturī". — 2. B "rishi ya" M "rishi" ya" BM "thatsuh kshā" M "vādin adā". — 3. B "ricchado | . — 4. B "thatsuh kshā" M "vādin adā". — 5. M "gama-janapada" BM "ahūti paṇi".

7. B "itari pra" M "itaro prajāh | rājā et transpose les lignes 8-11 après la ligne 6. — 8. M "āhānūh | .

11. B "kuryaṁi pra" M "pyāsi prāg eva itari prajā | evam abbā" (l. 16, cf. l. 7) B "itari prajāh | . — 12. B "kṛtasya karma". — 13. M "yaksā gandharvānātū āhānūh | B "āhatsuh kā". — 14. M "kāle bhavishyati tesāṁ kālā na va" BM "rshati vijā- (M "ja) vuttā na rshā (M "hā)jati. — 15. BM "na ta dhatthāvata (M "tūh) hatā | .

16. M "rī" (l. 9, cf. l. 11) BM "tūh (B "tū)smiṁ tamno rishi" M "kshāntiṁ yadiya- tah | B "dipato | . — 18. M "emaṇṇa puru" B "lo yaṁ". — 19. M "kājirā" B "nirayaṁi va" M "nirayaṁi ca paṇicāsa".



एवं सु अधिवा . . . . पान्तिवादी क्षपी यथा ।  
अंगेषु चिह्नमानेषु न सो कुप्यति कस्य पितृ ॥

सो दानि काशिराजा कलमो अपिना दग्धो अवीचिर्जं महानरके उपपन्नो ॥

हस्तिनापुरे अर्जुनो नाम राजा सो साधुरूपां विदित्वा प्रश्नां पृच्छति यो शक्यो  
चित्तमाराधयितुं सो स्वस्तिना जीवन्तो मुच्यति यो न शक्नोति राज्ञो अर्जुनस्य 5  
प्रश्नव्याकरणेन चित्तमाराधयितुं सो राज्ञा अर्जुनेन स्वयं शक्तिना हन्यति ॥  
हिमवन्तपार्श्वतो गीतमो नाम अपि हस्तिनापुरमागतो पंचाभिज्ञो चतुर्थानन्तामी  
महर्षिको महानुभावो कामेषु वीतरागो ॥ सो दानि क्षपी राज्ञा अर्जुनेन प्रश्नं  
पृच्छतो अपिणा तं प्रश्नं अत्र सविषमं व्याकृतं राजा च न विजानाति । तेन  
सो अपि गीतमो महाभागो स्वयं शक्तिना हतो सो पि राजा अर्जुनो अपिना 10  
दग्धो शक्तिभूले महानरके उपपन्नो ॥

कलिगेषु दन्तपुरं नाम नगरं । तत्र नारीकेनो नाम राजा राज्यं कारयति  
दुष्टो विवर्णो रौद्रो दाहणो साहसिको ॥ सो अमराजालया निमन्त्रयित्वा गुन-  
खेहि खादयति । तेहि च खाद्यतेहि हसति ॥ सो पि अपिना दग्धो महानरके  
उपपन्नो आमश्वलेहि अहोरात्राणि खादति ॥ 15

कंपिजे नगरे ब्रह्मदत्तो नाम राजा राज्यं कारयति । तस्य राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य  
पुत्रश्चतुर् कुमारानां पुरोहितस्यापि यज्ञदत्तो नाम पुत्रो माणवको पुरोहितकुमा-  
रो ॥ दक्षिणापक्षातो इक्ष्वाक्याचार्यो गृह्यति । कंपिजे नगरे राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य

1. BM "dhivā kshā" M "atikī cādirishinā(T) jathā aige". — 2. M "āgoshā". —

3. M "jā kshābha agnida" B "idānini". — 4. BM "echatī(M "ti | ) yo rakro (M "kro  
rājā) cittaṁ ādāyitū(M "tū ādāyitū ādāyitū) ak avatī" M "cyaṁti yo na  
rakro" jñā arjuna prajña" BM "tutū | so" M "rjuna".

7. BM "atapurato gautama" M "catuddhyānā" B "lāhā maha". — 8. M "ni jathā  
rājā arjuna" B "cyaṁti ādāyitū" M "tū ādāyitū" B "kṛtāṁ | 14" nāti te". —  
9. M "tāna so shā | gautama" kīnā to so pi" BM "cālena maha".

10. M "kānāgoshā" nāma B "rātī 1a". — 11. M "tāna nālike" BM "ti | du" nāko so".  
— 13. M "cānāgo brāhmaṇo nī" khādāpeti | . — 14. B "lāhā ca" BM "āyānā  
ha". — 15. BM "nāo cā(M "so)maravalehi".

16. M "tā nāma putro hitaputro mā" BM "ko purohitakumaro da". — 17. M "cā-  
yathā" B "āhāstā" M "āyānāgoshā" rājā | B "pranti | . — 18. M "kānāgoshā"  
B "māro cānā mī | .



कुमारशतौ स्मि । तत्र गच्छामि कपिलं नगरं तं कुमारशतं इष्वस्त्रज्ञानं शिष्या-  
पयिष्यामि ततो मे वृत्तिर्न विद्यति ॥ सो दानि कपिलमागतो पुरोहितस्त्रासीनो  
पुरोहितेनापि राज्ञो ब्रह्मदत्तस्य [380'] अज्ञापितो ॥ ब्रह्मदत्तो तमाह ॥ इदं  
मम कुमारशतं इष्वस्त्रज्ञाने शिष्यापेहि । अहं ते विपुलं वित्तं दास्यामि ॥ सो  
5 दानि इष्वस्त्राचार्यो इष्वस्त्रज्ञानं शिष्यापेति पुरोहितपुत्रो पि यज्ञदत्तो तत्रैव  
इष्वस्त्रज्ञानं शिष्यति तेहि कुमारेहि सार्धं ॥ ते दानि सर्वावन्त इष्वस्त्रज्ञानं शि-  
ष्यिता सर्वेषां च इष्वस्त्रज्ञानेन यज्ञदत्तो विप्रियते ॥ ते दानि शिष्यिता सरात्रि-  
काये परिषाये पुरतो महतो जनकायस्त्र दर्शनं देन्ति । कुमारशतं यज्ञदत्तस्य  
इयं विपतिं यज्ञदत्तो पि मण्डूलायेण तानि इयूणि कुमारशतेन विपियंतानि  
10 असंप्राप्तानि शरीरे सर्वाणि छिन्दति ॥ सर्वा सा सरात्रिका परिषा यज्ञदत्तस्य  
विच्छिता । तस्य दानि शरमंग इति नाम निर्वृत्तं अभूयि ॥

वाराणस्या उत्तरेण अनुहिमवन्ते साहजनी आश्रमपदं मूलोपेतं पचोपेतं पुष्पो-  
पेतं फलोपेतं कीदृशञ्चामाकर्मवप्रासादिकशाकशाकसूक्ष्मसंपन्नं अनेकेषु वृक्षसहस्रेहि  
पुष्पफलोपेतेहि शोभितं पानीयसंपन्नं ॥ तद्धि काशपो नाम अयिः प्रतिवसति  
15 पंचशतपरिवारो सर्वे पंचामिच्छा चतुर्थ्यानन्तामिनो महर्षिर्वा महानुभावा ॥ शर-  
मंगो पुरोहितपुत्रो तद्धि साहजनीमाश्रमपदं गत्वा काशपस्य अयिष्य सकाशे  
अयिप्रव्रज्यां प्रव्रजितो ॥ तेनापि पूर्वरात्रापररात्रं आगरिकायोगमनुयुक्तेन विह-  
रन्तेन युज्यन्तेन घटन्तेन व्याघ्रमन्तेन चत्वारि ध्यानानि उत्पादितानि पंच चा-  
मिच्छा साधीकृता चतुर्थ्यानन्तामी पंचामिच्छो महर्षिको महानुभावी शरमंगो  
20 अयि संवृत्तो सदेवके लोके अमिच्छातपरिज्ञातकीमारब्रह्मचारी उग्रतपस्त्राश्रितो

1. M "vāṛāḍhīr bha". — 2. B "ayāḥno" M "itayāpi allino" || . — 3. M "ito itam āha" || .  
— 3. M "imaṁ me ku" B "jāna ṣi" M "ṣikṣapeti" | . — 4. BM "mi so". — 4. B "ca-  
ryā tam" M "traya śhivastrajñānaṁ ṣikṣanti" | tahi kumārasya śārdhāṁ B "kumāre śā-  
rdhāṁ te".

6. BM "et sarvantaṁ" kahito (M "to | ) sarve". — 7. M "kahito sa" purato ma"  
B "ṣanaṁ do" BM "utī ku". — 8. M "ahmā kahipanti ya" B "ahmā kahipanti | ya"  
M "ishundāni ku" piyāṁ | tani a "ptāni sarire sarvāṇicchiti" | . — 10. M sarvāḥ sarā  
amito B "amitā te".

11. BM "bhūṁ sa itī" M "nirgataṁ". — 12. BM "nasyāṁ u" M "janī nām ācramāṁ-  
potaṁ mūlopetam phalopetam puṣpopetaṁ patropetaṁ ko" bhūṁgoprasādikāṣākaṣāluka-  
sampaṇṇaṁ | ano" B "dikaṣākaṣāṇikasaṁpannaṁ ano" M "pāniyasampaṇṇaṁ" | . —  
13. M "cābhijñā caturdhyānalābbino" BM "bhāvā ṣa".

16. B "haujanāṁ ā" M "jitaḥ B "jito te" (L 17). — 17. B "trāparacātraṁ yāgarikāyo-  
yoga" M "trāparacātra jā" utena piyā" BM "vyāyama" M "dīdāni tāni pañca cābhijñā  
ā" ito sodevalo" B "devako lo" M "bhijñātaparijñāto ku" brahmanāṁcā" B "grotapasyaṣṣi".



महानागो ॥ सो दानि दक्षिणापथगतो ॥ अक्षकेषु गोदावरी नदी । तस्मा  
कुले कपित्थकं नाम आश्रमं साधेत्वा प्रतिवसति ॥

काश्यपस्य क्षपिस्त्रिंशो वत्सो नाम पञ्चशतपरिवारो अनुहिमवन्तो गंगाकुले  
आश्रमे प्रतिवसति सर्वे पंचाभिज्ञा चतुर्धा ननाभिर्नो कामेषु वीतराना चंद्रवृ- 5  
त्तिका महानुभावा । तत्र दानि वत्सक्षपिस्त्रिंशो वातव्याधि उपलो ॥ सो अनु-  
हिमवन्तो शीतमसहन्तो दक्षिणापथं गतो गोवर्धनं नाम नगरं ॥ तत्र दानि दण्डकी 10  
नाम राज्ञा राज्ञं कारु[380]यति अधार्मिको अधर्मराजा दृष्टिबिप्लवो विषय-  
लोलः मूढो विपरीतदर्शो अमातृक्षो अपितृक्षो अग्रामखो अनाक्षयो दारयो  
निष्कृषो साहसिषो ॥ तेन सो वत्सो क्षपि दृष्ट्वा पांगुना आक्रमापितो अष्टको  
अदूषको अनपराधी ॥ तस्मै दानि राज्यं विद्युष्टो नामाद्यानालो ॥ तेन सो 15  
क्षपी ततो पांगुराशितो शीघ्रमेव जीवन्तो उत्पन्नापितो प्रणिपतित्वा च अनुष-  
मापितो । मगधं न मे प्रियं यं राज्ञा साहसं कृतं । साधु मगधं चान्तुमर्हसि ॥  
क्षपि आह ॥ अमात्य मच्छाहि इतो राज्यातो शीघ्रन्ति । अहं सप्तमं दिवसं  
कालं करिष्यामि मया कालगते इह राज्ये महादायणमयं भविष्यति ॥ सो दानि  
अमात्यो वत्सस्य क्षपिस्त्रिंशो युत्वा सपुत्रदारो सपरिवारो सर्वेण छातिगणेन सार्धं 20  
दण्डकिस्त्रं राज्यतो अर्धं राज्यं संक्रमति ॥ सप्तराजस्यात्ययेन वत्सो क्षपि काल-  
गतो समनन्तरकालगतस्य क्षपिस्त्रिंशो मूतानां महानंघोर्न अभूषि तेहि सराज्यं राचीये  
मक्षीकृतं नगरं ॥

गंगाय च यमुनाया च अनारा काश्यपो क्षपि यज्ञं यजति । तत्र अष्टानवति

1. BM "pathāga" B "to a". — 2. M "amakkeshu godāvali na" BM "di la". — 3. B "tasya  
kūle kapiṭṭha" M "tasya kūle kapiṭṭhakaṁ". — 4. M "tas nānāms pañcaśa" BM "ro | a-  
nukā" gaṅgākūle ā "vatsā | sarva" M "lābhina" "charāga draccharā" B "vitarāga  
drakshinaṁ vā" "lābhā ta". — 5. M "ni vataśrishabha lābhāgyo vādhā nāpa" BM "ana so".  
— 6. M "ellānā na" B "lānā gataṁ go" BM "rūn tatra".

6. BM "jati | adhā" M "lānā mōllā rā" mātrijānā aśramāgyo abrahma" B "cāramāgyo  
abrahmagyā dā" M "mātrijānā". — 9. B "ana sē vatsa" M "tas nānā rā" ākrāmāpī  
B "krāmāpito aśhake adā". — 10. BM "rājya nāmagrāhāgyo (B "mādhya) to". —  
10. M "rājya ta" cito (rājya) B "ākrāmāpito pra" māmāpito lānā".

11. BM "gavān na" M "rājya sē". — 12. M "gavān lābhānā" B "gavān lābhānā  
ahnaṁ |". — 13. M "rājya ānā |". — 13. B "amātyā ga" M "amātyā ga" BM "rājya  
ti |". — 14. M "lābhānā na sē". — 14. B "ni amātyā nānānā rā" M "kīnā rājya sē"  
BM "amākrāmānā".

16. M "lābhānānā nānā" lābhānā abhānā | to" BM "lā na rājya rājya" M "lābhānā  
nānānā |". — 17. M "nānā na sē" rājya rājya". — 18. M "lābhānānānā nānā  
pānā" BM "lābhānā".



तापससहस्रिथो संनिपतिताथो पंचाभिज्ञा चतुर्थानजाभिनी सर्वे महर्षिका महा-  
नुमावा ॥

कलिंघेषु दन्तपुरं नाम नगरं तत्र उगगतो नाम राजा सो तेषां राज्ञां दारुणां  
रमां महामयां महाविपत्तिं दृष्ट्वा संजयन्तीमध्यगात् क्षपयो दर्शनाय ॥ संजयन्तीयं  
5 भीमरथो नाम राजा । सोऽपि तेषां राज्ञां विपत्तिं दृष्ट्वा संविप्रो सो तं कलिं-  
गं पृच्छति । कहिं गमिष्यसि ॥ सो तस्माह ॥ गमिष्यामि क्षपयो दर्शनाय ॥  
हस्तिनापुरे अष्टमको नाम राजा राज्यं कारयति । सोऽपि तेषां चतुर्णां राज्ञां  
दारुणां विपत्तिं दृष्ट्वा चक्षो संविप्रो सोऽपि प्रस्त्रितो क्षपयो दर्शनाय ॥ शको  
पि देवानामिन्द्रो तेषां चतुर्णां अधार्मिकानां अधर्मराज्ञां दृष्टिविपत्तानां निष्कू-  
10 पानां दारुणानां साहसिकानां विपत्तिं दृष्ट्वा आगतः सहता देवतानुभावेन क्षपयो  
दर्शनाय ॥

पंच शतानि हिमवन्तपार्श्वे

मूलफलाहारा क्षपयः पञ्चैभ्यः ।

उत्तरता तापसा गुह्यनूखा

15

सुसंयता उद्यतपा उदारा ॥

ए[38.]को च व आसी क्षपि वत्सगोचो

वातेहि आवाधेहि कुग्रो अभूषि ।

हिमवन्तपार्श्वे असहनो ग्रीत

वनातो सो ओसरे राजधानी ॥

20

तत्र अभूद् दण्डकी नाम राजा

अधर्मचारी . . . निविष्टो ।

दृष्टिं यहेत्वा विपरीतसंख्यो

3. M "tra ūdgato nāma rājā so sañjayaññi madhyena řishayo darçanāya āgacchati | te-  
shāññi" B "so sañjayaññi madhyena řishayo darçanāya | | so āha | rājā bhīmaratho ahaññi pi  
gamishyāññi | řishayo darçanāya āgacchati | te-shāññi" BM "rājāññi nāma imaññi mahā-  
(M "had | bhayaññi mahārei " abhaya sañja". — 4. M "sañjayaññiññi" BM "jā so". —  
5. M "pattāññi dñi" B "echāññi ka".

6. M "nāya | so āha | rājā bhīmaratho ahaññi pi gamishyāññi hasi". — 7. B "shā-  
nako". — 7. M "turgāññi rā". — 8. M "pi devānāmā iandro tesāññi varuññi a" B "varuññi  
ādha" BM "abhaya āgataññi (M "to) řishayo darçanāya (B "ya | ) mahā" M "devāññi".

13. BM "ryenaññi mñi " gyenāññi dñi". — 14. B "dracchirātātāpa" M "dracchirātātā tāpātā  
śuddhalokkā svayaññi ugra" B "khā svayaññi ugra" BM "dārā e".

16. M "eko tra kñi | ři" B "āññi ři". — 18. BM "hantā ři" M "dhāññi B "ñiññi ta". —

20. M "d dantaki rā" B "kī rā" M "cāññi nūññi B "ñiññi dñi".

22. M "ritasāññi koso tam ři" B "ritasāññi koso | so" BM "nā akumetāññi ta (M "hantā ta)".



सो तं क्षपि पांडुना आक्रमेति ॥  
 तस्मैव राज्ञो अमु अयमात्मी  
 नामेन विघुष्टो अमूपि राज्ञे ।  
 सो तं क्षपि उद्धरिय अवोचत्  
 न मे प्रियं साधु यमाहि ब्रह्मे ॥  
 वत्सो क्षपी तं अथ च अमात्वं  
 गच्छ इतो मा ते सिया अनर्थः ।  
 सप्तरात्रीयेन इतो त्वयेन  
 महद्दयं भविष्यति घोररूपं ॥  
 क्षपिस्तु च आननतस्तु तव  
 भूतानां संघोभो महा अमूपि ।  
 तन्तस्तु राज्ञां सधर्मं सराहं  
 एकाय राज्ञीय करेभ्यु मस्तु ॥  
 अथात्रवीच्छरमंगो तपस्वी  
 समागता क्षपयो . . . . . ।  
 न साधुरूपं कुत दण्डकीना  
 गच्छाम वत्सस्तु करोम पूजां ॥  
 अथाष्टमको भीमरक्षो च राजा  
 कर्त्तिनराजा अथ उद्धतो च ।  
 संविषा संवृष्टा इदं उवाच  
 गच्छामथ क्षपयो दार्द्र्याय  
 पुच्छामथ येन हि ते भवेय ॥  
 ते दानि क्षत्रीणा चयो नरेन्द्रा  
 संतुष्टा संविषा क्षपीणां समीपं ।

१. B "jño abhū | agra" M "jño abhūd agramātyo nyamama vidyushīṣe abhōdahi | 14"  
 B "jye so". — A. BM "riya abodha na me".

6. B vatsā ri" M | vatso mṛgāhi" B "echa | i" mārthēḥ M "marthe | . — 8. BM upā-  
 narātri(B "tri)yeua i". — 10. B rishā ca kī" M rishigez kī "kshodha abhōdhi | B "abhi-  
 ta".

10. B "dhane sarā" M "dhano sarā" ransūḥ lha" B "retan lha" BM "rōkū ca | . —

15. B "vīcchanabhaṁ so ta" M "bhūṁ so ta" gātā vishaye | B "gātā vishaye |

16. BM na adhimurōpāye "khaḥ jēḥryah(M "rye) āga". — 18. BM "kuliṁga(M "linga)-  
 rōjā | aha mma(M "māḥ)ko ca sūṁri". — 20. B "gātā sūṁdṛishīṣe idam mī" M "idam  
 mī" BM "gacchamatha ri" B "māye | pri".

23. B "Hha tra" M "abhiṣā sūṁvignō ri" BM "mīpam".



अलंकृता कुण्डलिनो सुवस्त्रा  
वेदुर्यमुक्ताम्बरखट्वपाणौ ॥

अपयो आहन्सुः ॥

राजा अपि भाषय के व ययं  
कथं वो जानन्ति मनुष्यलोके ॥

रावानो आहन्सुः ॥

अष्टमको भीमरघो च राजा  
कलिंगराजा पुनश्चक्रतो यं ।  
सुसंयता अपयो दर्शनाय  
रहानता पृच्छितुकामा प्रश्नां ॥

अपयो शकं अनरीचमतं पृच्छन्ति ॥

वेदायसं तिष्ठसि अनरीचे  
ओमासयं पञ्चदशीव चन्द्रो ।  
पृच्छाम ते देव महानुभाव  
कथं ति जानन्ति मनुष्यलोके ॥

शको आह ॥

देवा मे जानन्ति शशीपतीति  
मघवन्ति मे आज्ञ मनुष्यलोके ।  
सो जानतो देव महानुभाव  
सुसंयतां अपयो दर्शनाय ॥

1. BM "hina su" B "vaidārya" M "muktāḥ tara" ḍḡḡapāṇi | B "ḍḡḡapāṇi ri". —

6. B rājauṁ rishinṁ ābhā" M rājan rishinṁ mā bhāyutho | ke yū" B "koma yū" M "tham  
bho jānanti ma".

6. B rājā āhatsuh | . — 7. B "tho ṇā yauṁ kalinṁ" M "tho nāyakaṁ kalinṁ" B "to yauṁ  
m". — 9. M samānyato ri" B "samānyato risha" tukāma pra" BM "ḡnāṁ ri".

11. M "shoyoh ca" riksho ga" BM "echati | . — 12. M "bhāyānāṁ ti" ḡḡ ca radro | B "ḡ  
ca candro pri". — 14. M "bhāro kathati jona" nushyāloke | .

16. M ḡakra āha | . — 17. M dero me jā" pati iti maghavanti ma ā" B "iti | ma-  
ghavanti me āhuh | ma " ke so". — 19. M "bhāroḥ su" BM "samānyatām risha".



अपयो आहन्सुः ॥

पुरंदरो मृतपती पुनर्यो  
देवानामिन्द्रो विद्वानमीश्वरो ।  
सो आगतो असुरगणप्रमर्दको  
भीकाग्रमाकांक्षति प्रज्ञं प्रहृ ॥

दूरा श्रुता भो अपयो समागता  
सुसंयता वो अपयो क आगता ।  
पादवन्दका आर्यप्रसन्नचित्ता  
अयं सर्वलोके मनुष्यवेष्टो ॥

अपि आहन्सुः ॥

अपीणां गन्धो चिरमावितानां  
उपवायति हरितो मासतेन ।  
इतो अपकम्ब निषीद् शक  
न एष गन्धो सुसहो देवतेहि ॥

शक्नो आह ॥

अपीणां गन्धो चि[38:1]रमावितानां  
उपवायति हरितो मासतेन ।  
शुचिः सुगन्धो चिरमावितानां  
न एष गन्धो प्रतिकूल मद्य ॥

अपयो आहन्सुः ॥

अयं अपिः सरसंगो उदारो  
यतो जातो विरतो मेघुनातो ।

9. M purandaro" BM "ti punāyān dā" M "m īṣṭarāḥ. — A. M "akāsam ākrāṣṭakāḥ" B "kāḥatī | prāṇān prāṇān dā".

6. B "rā nātā mo" samāyātānān ro rishayo samāyātā | M "samāyātānān ro rishayān | .  
— 8. B samāyātā ro rishayān pāda" BM "udakā ro ā" citta yātā na" ke trātā ma"  
M "craṣṭa | B "craṣṭa || . — 10. M rishayo āha | B "hātāh || .

11. BM "gandha ci" B "upāyātānān eritā | mā" M "upāyātānān eritā mā" B "na i". —  
13. B "apikra" cakraya e" M "cakrayān na eha gandha na" B "gandha na".

16. B "gandha ci" M "gandha ci" upāyātānān eritā mā" B "ū | eritā mā" B "na i".  
— 18. M "craṣṭa sugandha ci" nātā sugandhātā vīṣṭarā eha gandha pra" B "nātā  
nātā sugandha na e" kātān mā" M "kāṣṭa mokṣān | nātā".

21. M "rishi na" B "udārā yato jito eha" M "rishi p" BM "nātā i".



आचार्यं कुर्वो सुविनीतकृपो  
सो विह प्रश्नानि विद्याकरोतु ॥

[अपयो आहंसुः ॥]

5

वाशिष्ठ प्रश्नानि विद्याकरोहि  
याचन्ति त्वां अपयो साधुकृपा ।  
एषो हि धर्मो मनुजैर्हि पण्डिते  
यं वृषभाकांक्षति तस्य भारी ॥

[शरभंश्च आह ॥]

10

यत्किञ्चि प्रथं मनसाभिकांक्षथ  
कृतावकाशानि वदेथ यूयं ।  
अहं वो प्रश्नानि विद्याकरिष्ये  
दृष्टं हि मे तत्त्वमिदं परं च ॥

राजा दानि पृच्छति ॥

15

यथा अभूदृष्टकि नालिकेरी  
अर्जुनो च कलभो च राजा ।  
तेषां गतिं ब्रूहि सुपापकर्मणां  
कुबोपपन्ना अपयो विद्वेष्ठिय ॥

शरभंगो आह ॥

20

यथा अभूदृष्टकि नालिकेरी  
अर्जुनो च कलभो च राजा ।  
तेषां गतिं ब्रूय सुपापकर्मणां

1. M "po sdrha " vijāvaru" B "ni vijavaro" BM "tu || 14". — 4. BM "ciabto pra " ka-  
ro(B "rohi) yāvantī tvañ pi" M "dharupañ | B "rāpo a".

6. M "dharmañ ma " ṛṣito yañ" B "ṛṣita | yañ" BM "bhārā yat kiñ". —

9. BM "cīn praṇaṇi " tha | kṛi" B "tā ca kāni va" BM "yañ a".

11. BM "praṇaṇi vijāñ(M "vipā)ka" B "bhyañ | dṛi" BM "ma tatva śdañ ca pa". —

14. M "ṛṣakī nālikelo arjjo".

16. BM "tūñ kruhi" M "supāyakarmaṇāñ | kṛitopapannā" beḥhayaḥ | B "beḥhaya || —

19. M "ṛṣakī nālikelo arjjo" B "rjuna ca ka".

21. M "tūñ copā" B "budhyati a".



यथोपपन्ना अथीणां विहेठका ।  
 अथी पांशुनाक्रमि येन दण्डकी  
 उच्छिन्नमूलो सधनो सराद्रो ।  
 कुङ्कुमं नाम नरकं प्रपन्नो  
 स्फुल्लिगजाला व ततो समुच्छ्रयाः ॥  
 अर्चुनी नरकं शक्तिशूलं  
 अधोशिरो ऊर्ध्वपादो मपन्नो ।  
 आंगीरसं गौतमं हेठयित्वा  
 अर्चिं तपस्विं चिरब्रह्मचारिं ॥  
 यो मंथतां प्रव्रजितां विहिंसि  
 अन्नेन पानेन निमन्त्रयित्वा ।  
 तं नानिकेरं शुनस्ता परच  
 मसह्य खादन्ति विचेष्टमानं ॥  
 यो खण्डसो प्रव्रजितं प्रघातयेद्  
 अर्चिं चान्तीवादिं अमणं चदूषकं ।  
 कलभो अथीचिं नरकं प्रपन्नो  
 महानितापं कटुकं भयानकं ॥  
 एतादृशानि नरकानि श्रुत्वा  
 दृष्ट्वा च राष्ट्राणि समूहतानि ।  
 धर्मं चरे अमणब्राह्मणेपु  
 एवंकरो स्वर्गमुपेयं स्नानं ॥

5

10

15

20

राजानो आहन्तुः ॥

यन्ते अपृच्छे ह्यममिभवेमि  
 अन्यन्ते पुच्छामि तदिह ब्रूहि ।

१. BM *riahi* (B *'ahi*) *panita vatsa* ३. M *'krumi so na danda* B *'krumi so na dandak*  
 ५. — ६. B *kukulu* M *kukkulu na* "am sphulim".  
 ७. M *'cira undihop* "paundh". — ८. B *kūṅṅiro* M *undigirani pauttanm* "paud ri".  
 — १०. M *yo | anṛṣṭa pra* B *"jila ri"*.  
 ११. M *"kalo manakhā pa"* BM *"ratraṇi panchayo sakṣāṇa"* "naṇ १०". — १६. B *"na  
 ravanajūṇa praghā"* M *"jūṇa praghātaye | ri"* BM *"kātānāṇa"* M *"prareṇaṇi"*.  
 १७. B *"cikaṇi na"* M *"cikaṇi kalabhe aricikaṇi na"* *hāṇpikāṇi ka*. — १८. M *"dṛṣṭa  
 na"* M *"dṛṣṭaṇi na"* BM *"tāni dṛu"*. — २०. M *"prareṇa"* BM *"evaṇi va"* B *"m apayam sthā"*.  
 २३. M *yaṇi te apriccheyam abhihārayam a* "na yaṇi itā krūhi B *yaṇi te apriccham hāṇi  
 abhihārayam arjau te taditā krūhi kiṇi*".



किं सो वधित्वा न कदाचि सोचति  
कस्य प्रहानिं क्षपयो वर्णयन्ति ॥

सरमंगो आह ॥

क्रोधं वधित्वा न कदाचि सोचति  
दृष्ट्वा प्रहानिं क्षपयो वर्णयन्ति ।  
सर्वस्य उक्तं पश्यं प्रमेया  
एतं वलं दुर्धनमाहु सन्तो ॥

राधानो [38a'] आहम्सुः ॥

शक्यं हि द्विषां वचनं प्रमेतु  
श्रेष्ठस्य वा अप वा सदृशस्य ।  
कथं हि हीनस्य वचं प्रमेया  
आद्यादि मे कीदृशस्य एतमर्थ ॥

सरमंगो आह ॥

मया हि श्रेष्ठस्य वचः प्रमेयि  
सरमङ्गितोः यम सदृशस्य ।  
यो चेह हीनस्य वचं प्रमेया  
एतद्वलं उक्तममाहु सन्तो ॥  
कथं जानेय चतुष्टयस्य  
सदृशं च श्रेष्ठं अप वा च हीन ।  
विरूपरूपेण चरन्ति सन्तो

1. BM kiñ | so vadi M "vandi" tra "dāci soca" M "hānīñ-ṣi" yati | . — 4. BM cresh-  
tha (B "chta) sya va ca (M "ca na) santi kro "dāci cchocati | irshya (M "irshyāñ) pra M "hānīñ  
ñi".

6. BM "sya yuktā puruṣaṇi kṣamāñ (M "mā) yā M "ha sūñto | . — 9. B prakṣaṇāñi  
M prakṣaṇāñi BM "tūñ | cya M "tha va dṛṣṭya".

11. B "cañ kṣame" M "cañ kṣamayāñtāñi śkhyāñi me kanya" tam a B "kaññi c". —

13. M cya". — 14. M bhavāñ cya B bhavāccheshvāñya M "vācāñ kṣamāñi sarabha-  
hetoh sadṛi B "kṣamāñtāñi sūñmāñbhavāñto sadṛi cya ya".

16. B yā ca M yāveha "sya cañkṣamāñ | yāñ śad vācāñ a B "yā || a" M "santo | . —

18. BM rōjā (M "jāñ) āhamāñ | kathañ jāñecchāñ (M "echva) śacchamāñ B "re-  
chāñ a M "creshāñ | a BM "nañ vi" — 20. BM "nto | tāmā M "sya va cañ-  
kṣamāñ B "sya taññi kṣakṣamāñya na".



तस्मादि सर्वस्य वचं वसेया ॥  
न एतमर्थं महती पि सेना  
सराजिका युध्यमानी करेया ।  
यं चान्तिमां सत्पुरुषो करोति  
चान्तीमता वोपसमन्ति वीराः ॥

5

राजानी आहन्तुः ॥

सुभाषितो अनुमोदयामो  
अन्वतो पृच्छामि तदिह ब्रूहि ।  
कतिविधं शीलवत्तं वदेसि  
कतिविधं ब्रह्मावत्तं वदेसि ।  
कतिविधं सत्पुरुषं वदेसि  
कतिविधं च शिरि न ब्रूहि ॥

10

सरमंनो आह ॥

कायेन वाचाय सुसंवृतो यः  
मनसा च नो किंचि करोति पापं ।  
न चापि लोके सहितं करोति  
तथाविधं शीलवत्तं वदामि ॥  
सर्वाणि अर्थाणि पुनर्विनश्यन्ति  
कालागतं च न प्रयाति अर्थः ।  
न चाश्रयेतो . . विधं करेया  
तथाविधं ब्रह्मावत्तं वदेसि ॥  
यो वै कृतज्ञो कृतवेदि पीसो  
कल्याणमिदो दृढभक्तिरूपो ।

15

20

५. B "kātīm pi" M "sundhā sa yudhībhāṁ" B "karayā" | . — 6. M "ya kālāntīmāṁ sūpa"  
BM "rūṣāḥ karanti kālāntīmāṁ sa prāṇi" "vāpa ya".

७. M "śhīlām to" yamāḥ anyā to pri" B "yāmā | anyā" d idāḥ kṛuḥ | M "d idāḥ  
kṛuḥ. — 9. M "śhīlāyāntām vadaṁ kati" B "jāyāntām | tāḥ deḥ kati".

११. B "śhām vā deḥ kati" M "śhām vadaḥ | katiyāntām sa cīti an" B "ajjābhāḥ" | . —

१३. M "para". — १४. BM "kīrītā kara" B "pam sa".

१६. B "hīta ka" M "vantaḥ karoti" | . — १८. BM "Lāḥya" M "tām sa prāyati | vīhām

B "na prāyati | vīhām sa". — २०. BM "to vīdham".

२२. BM "yo eva kṛitajñāḥ yo eva kṛitavedinā sa sa ka" B "vāpa ya".



वसन्ति सत्कृत्य करोति कार्यं  
तथाविधं सत्पुरुषं वदेमि ॥  
एतेहि धर्मेहि पिहि यो उपेतो  
समोदको मणिलो यश्चवाचो ।  
सगारवो सप्रतीयो हिरिमां  
तथाविधं व शिरि न जहाति ॥

राजानो आहन्तुः ॥

सुमायितन्ते अनुमोदयाम  
अन्यन्ते पृच्छामि तदिह ब्रूहि ।  
शीलप्रज्ञाशिरिकुतञ्जतानां  
किं व नु श्रेष्ठं कुशला वदन्ति ॥

सरमंगो आह ॥

प्रज्ञां नु श्रेष्ठां कुशला वदन्ति  
नचवराजा इव तारकाभा ।  
शीलं शिरि चैव कुतञ्जता च  
प्रज्ञोपका तु प्रवरा भवन्ति ॥

राजानो आहन्तुः ॥

सुमायितन्ते अनुमोदयामः  
अन्यन्ते पृच्छामि तदिह ब्रूहि ।  
किमाचरन्तो किमासेवमानो  
कथं करो प्रज्ञावां भीति मन्ते ॥

1. M "saumanti" kṛtya tatthā. — 2. M "emahi trhi yo" vācā | B "vācā aṅgā", —  
5. M "sagauravaṁ sapra" B "raraṁ sapra" hirimān M "hirimān tatthā" BM "dhucā vā cī"  
B "nājjahāti" | .

8. M "jāmaḥ ayaṁ te" B "jāma | ayaṁ" BM "ha kruhi" | . — 10. BM cīlasya prajñāya  
cīri(M "et)kṛitasaṁjāhā kīma anupradātān ku".

12. M "cāra". — 13. BM "crahitān kuṭalān va" nān cī". — 15. B "cīriṁ caī"  
M "cīriṁ caīvaṁ kṛitasaṁjāhān ca ājñopakā pra" B "jñatān ca ājñopakā pra".

17. M "jā ā". — 18. B "maḥ ayaṁ prī" M "maḥ ayaḥ prī" d īda kruhi B "ha  
kruhi" | . — 20. M "nā kīma āra" B "prajñān vā bhonti ma" M "vān bhāhātān  
ayaṁ cā".



सरसंगी आह ॥

सेवन्तो वृद्धा निपुणो वज्रश्रुतो  
 क्षोयाहको च परिपुष्कमानो ।  
 युवन्तो सत्कृत्य सुभाषितानि  
 एवंकरो प्रज्ञायां भोति मन्ये ॥  
 सो प्रज्ञानां कामगुणं विपश्चति  
 दुःखं च निवृत्तं [ 38३<sup>१</sup> ] विपरिणामधर्म ।  
 एवं विपश्चं प्रजहाति चरन्  
 महद्भयेषु वधकोपमेषु ॥  
 सो वीतरागो सुविनीतदोषो  
 मेघामावर्तां भावये च प्रमत्तो ।  
 मेघेण चित्तेन द्वितामुकम्पी  
 एवंकरो स्वर्गमुपेति स्थानं ॥  
 सुभाषितार्थं इदमेव रूपा  
 नाथा इमा सत्पुरुषेण भाषिता ।  
 यो पि इमां सप्त समाचरेया  
 च दर्शनं मूलपुराणस्य गच्छे ॥  
 सुभाषितानि अनुमोदमाना  
 ब्रह्मा च इन्द्रो पिदमा च देवाम् ।  
 ते देवजाता मुदिता कृताञ्जली  
 गच्छन्तु तद्देशपुरं यशस्विनी ॥  
 महार्घियं आगमनं अमुपि  
 चष्टमकस्य भीमरथस्य चैव ।

१. M 'dara'. — २. M 'aipano la' B 'aipanar la' BM 'cruṭānāṁ tilaṭirāṁ agā'  
 B 'mānām' | . — ३. M 'cūṇvanto ca sa' B 'ato so sa' bhavāṁ manya | M 'manya' | .  
 ४. BM 'gūṇa vi' B 'ti | dūh' M 'pariṇā'. — ५. B 'koyannāṁ' | . — ६. B 'trā-  
 nāṁ hā' M 'trānā hā'.  
 ७. M 'aukṛāṇi e' B 'kamp e' BM 'a upati'. — ८. M 'ubhāṭhitārtha ida' rāpāṁ  
 gāthāṁ imāṁ sa' B 'tāṁ imāṁ sa'.  
 ९. BM 'yo vi māṁ skandāṁ amā' yā hā 'eche sa'. — १०. BM 'dāṁāṁ | la x' devā  
 la'. — ११. B 'ta ve' M 'ta rogāṇā' | adī 'jāṁ pācchāṁ devāṁ devāpa' B 'edhāṁ tal  
 eva pa'.  
 १२. BM 'kim arthāṁāṁ | M 'yāṁ ā'ge' B 'tāṁ | ubhāṁāṁ' M 'cūṇvāṁ'.



कश्चिंमराजस्य च वदन्तस्य  
सर्वेषां वा कामरागो प्रहीणो ॥

राजानो आहन्तुः ॥

5 एवं हि एतं परचित्तवेदि  
सर्वेषां नो कामरागो प्रहीणो ।  
करोहि श्लोकाग्रमनुग्रहाये  
यथा गतिर्नो अभिसंभुजेन ॥

सरमंगो आह ॥

10 करोमि श्लोकाग्रमनुग्रहाये  
सर्वेषां वो कामरागो प्रहीणो ।  
फरेय कार्यं विपुलाय प्रीतये  
यथा गतिं मे अभिसंभुजेन ॥

राजानो आहन्तुः ॥

15 सर्वं करिष्याम तवेदं वाक्यं  
यं यं च नो वक्षसि मूरिमज्ञ ।  
फरेम कार्यं विपुलाय प्रीतिया  
यथा गतिर्नो अभिसंभुजेन ॥  
कृता च वत्सस्य क्षपिस्त्य पूजा  
20 गच्छन्तु ते क्षमयो साधुरूप्या ।  
धाने रता आश्रमे आदमेव  
एतं धनं प्रवृत्तितस्तु श्रेष्ठं ॥

3. B rājā hāntuḥ | M 'āhañtūh | . — 4. BM 'paricittaveḍi sarveshāñ kī' M 'hloa | B 'po  
ka'.

6. BM 'hi ekī (M 'kātī) sam anubodhanāye | yathāgatan to' M 'bhūmanti. — 8. M 'ca-  
ra'. — 9. BM 'mi ekātīpau a'.

11. BM hare' M 'tha kāmāñ vipulā ca prī 'gatañ me' B 'gati au' M 'pauah | . —  
13. M rājā āhañtūh | . — 15. M 'vākya jaiḥ parīcamā va' B 'ca māñ va' BM 'ai |  
bhūyah prajñā ha'.

16. BM hare' M 'kāmāñ vi' M 'yā yathāgatan to abhigamābhū' B 'gatañ to a'. —  
18. M 'vatsasyashta shi' B 'gacchāñtu ca risha' M 'anu ca rishayo to sā' BM 'pā dhyā'.  
— 20. M 'ārasatā | a' 'gacchāñ | .



पूर्वेनिवासं भगवां पूर्वेजातिमनुस्मरन् ।  
जातकमिदमाख्यासि ग्रास्ता मिशूषमन्त्रिके ॥  
ते च स्वान्धाद्ये च धातयो तानि श्रयतनानि च ।  
आत्मानमधिकृत्य भगवानेतमर्थं विधाकरेत् ॥  
अनवराधक्षिं संसारे यत्र मे उचितं पुरा ।  
अनाघपिण्डको श्रको देवराजा शचीपतिः ।  
कलिंगराजा आनन्दो शारिपुत्रो च अष्टको ॥  
अथ भीमरथो राजा मौडव्यायनो महर्षिको ।  
सरभंगो अहं अमूषि एवं धारेण जातकं ॥

तदापि मया सदेवमानुषाद्ये परिषाद्ये धर्मं देयित एतरहिं पि मया सदेवमा- 10  
नुषाद्ये परिषाद्ये धर्मं देयितं ॥

सरभंगजातकं समाप्तं ॥

वाराणस्यां त्रिंशद्विंशिका उद्यानमग्निं निर्गता एषा एकस्य माता काश्वता सा  
देवीहि उपपन्ना । ताये धर्मचक्रप्रवर्तने धर्मो अभियमितो ॥ सा तं पुत्रं क-  
[383]रति । तस्य दानि सर्वेहि तेहि गोष्ठिकेहि पुत्रस्य प्रेक्षकेन पुत्रप्रेक्षं ॥ वा- 15  
राणस्यां काशिका च नाम गणिका उपपन्ना । काशिका च केन कारणेन सा  
गणिका काशिका त्ति बुद्धति ॥ तादृशं सुकर्मविपाकानिनिवृत्तं शुभं रूपगतं । सा  
सर्वा काशिमूर्तिं चमति तस्मात्सा काशिका त्ति बुद्धति ॥ उपार्धकाशिका तस्या  
एव काशिकाये भगिनी तस्या पि पूर्वकर्मनिनिवृत्तं शुभं रूपगतं यदेव काशिकाये

1. M "nivha lha". — 2. B "cāntā bhā" M "bhikṣuṇya santi". — 3. B te ca śkaṇḍikā  
te" M "dhātava tānyāya" B "te tānyāya". — 4. BM "rithaṇ vyāka". — 5. B "te ca  
tadhā".

6. BM "kro ca rā" M "jā soci". — 7. BM "cālipa". — 8. BM "anubhūyā". —  
9. M "cara". — 10. M tadāpi mayā sadevamanuṣādye pariśādye dharmma deṣitāṇi | c "  
dharmma de".

11. M iti grāmaḥcaturvādāna cārahajā" B "cārahajā". — 12. M aha vā "cārahajā-  
kā n" B "bhūmi nī" M "bhūmīn nirgata" BM "nāh lā". — 13. M "cakraṇ pravarṇana  
dharmma a" B "ne dharmma a" BM "te a". — 14. B "cāh lā". — 15. BM tāya bh "po-  
shika". — 16. BM "cāka ca" lābhāṇi.

17. BM kāṣika ca ke" M "bhānti va" B "cānti va". — 18. B "cāh bhānti" M "cāh  
cānti" BM "cābhānti bhānti". — 19. BM vā sarva kāṣikā" M "jā kāṣika n  
va". — 20. BM vānti kāṣikāṇi (B "cānti) bhānti uparāṇi" M "vānti kāṣikāṇi lha" BM "vānti  
bhānti nirvā" M "tān | yathāraṇ kāṣi" B "tān yathā kāṣi" BM "te parva vā akāh te".



पिङ्गलो पुनरस्या एको अचि । तेन सा कारणेन उपार्धकाग्रि चमति ॥ तेहि  
गोष्ठिकेहि सा काशिका वृद्धति । आगच्छ अस्माकं उपस्थानकारी । सा च ताये  
देवताये अधिष्ठिता न गच्छति अन्ति ने किंचिद्गृहकार्यं न शक्यं आगन्तुं ॥ ते  
दानि उपार्धकाग्रिकां आदाय तामुपानमूनिं गता ॥ सापि देवता काशिकाये  
3 विषेण तेषां गोष्ठिकानां दर्शनपथेन देवे अभिक्रमति ॥ ते तां वृद्धा येन काशिका  
तेन प्रधाविता । देवता अपरिमिताये गतीये गच्छति गच्छन्ती वृद्धति । सा  
दानि देवता तां गोष्ठिकान्ततो उपानमूनीतो अपिवदनं प्रवेशित्वा भगवतो समीपे  
चत्तर्हिता ॥ ते दानि गोष्ठिका भगवतः पादवन्दा उपसंक्रान्ता ॥

भगवानाह ॥

10

का नु कीडा का नु रती एवं प्रज्वलिते सदा ।  
अन्धकारसिं प्रचिप्ता प्रदीपं न भवेपच ॥  
को नु ह्यो को नु आनन्दो एवं प्रज्वलिते सदा ।  
अन्धकारसिं प्रचिप्ता आनन्दो न प्रकाशय ॥

ते दानि भगवता सर्वे बलवाग्भिर्वा विनीता एहिनिषुब्बाये च प्रजाविता उप-  
15 संपादिता ॥ एषा आयुष्मतां विंशद्गोष्ठिकानां प्रवक्ष्या च उपसंपदा निषुम्भावो ॥

समाप्तं विंशगोष्ठिकानां प्रवक्ष्या ॥

1. BM "upardhakarōṣi kaha". — 2. BM "goshṭhika". — 3. BM "kāri sī". —  
4. B "dhiasthita" sī mo kaṭṭhi" M "sī mo na kiṭṭhi gṛiha". — 5. BM "upardhakarōṣi  
kāri" M "kāri dāya tam u" B "gṛā sī" M. après dhūmīn, remplace gṛā par na et  
ajout sī la suite jusqu'à et y compris goshṭhanti (L. 6). — 6. B "goshṭhikāye da" M "goshṭhi-  
kāntā da" thoma tam deye" B "atikramati to". — 7. BM "te tati dṛi" pravādhita (M "tāb)  
de".

8. M "ratīn aparimittāye gāṭṭe gacchati B "tiyo gacchati" gacchātān dṛi" BM "cyanti".  
— 9. B "so dā" goshṭhikān tato u" M "goshṭhikān tato u" bhūmīto rishipattānān praviṇi".  
— 10. BM "goshṭhikā" M "gavato pādan ciraśa vanḍitāḥ | sī pō da" M transpose sī la par-  
telle depuis sīpā devatā (L. 5) jusqu'à et y compris gacchati (L. 6) et continue sī tān dṛi-  
cyati | tam dāni na dṛiṇanti sī dāni devakṣikāye goshṭhikāye tato adyānabhinūnito rishi-  
padānān praviṇitā antaḥkṛtā | te dāni goshṭhikā bhagavato pādān vanda upasāṅkṛantāḥ |  
idā" (L. 9). — 10. M "ratīn s".

11. M "kalpitāḥ pra". — 12. M "kā-m ha" B "ka-m haṭṭo ka". — 13. M "anāhāṭṭasmitā"  
B "prakāṭṭasmitā". — 14. M "ryo varavāṇḍhā" BM "pravrajitā" dāṭā s". — 15. BM "esha  
āyushmantān trīṇṣadgōḥ" M "trīṇṣadgōḥ" s".

16. M "iṭi cīmahāṭṭasavādān trīṇṣadgoshṭhikā" B "trīṇṣadgoshṭhikān" M "jyā samāp-  
tān".







- महृषिणां परमैश्वर्यमदृश्यानां । सो इमानि भस्वारि महादीपानि अध्यावसति  
तत्राद्या प्रबुद्धीयं पूर्वविदेहं अपरबोदाविन्द उत्तरकुर्व इमां महापृथिवीं सागरशि-  
रिपर्यन्तामधिनामकष्टकामदस्तेनाग्रखेणानुत्पीडेन धर्मैश्वर्यामिनिर्वित्या अ-  
ध्यावसति । सचेत्पुनः अमारतो अनमारिधं प्रव्रजति तत्रागतो भवति अहं  
5 सम्यक्संयुक्तो विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुण्यदस्यभारविः शास्ता  
देवानां च मनुष्याणां च विभुष्टशब्दो विभुष्टकीर्तिरेखी अनन्यनेयो अभिम् अभि-  
भिभूतो आश्चर्यदर्शी यथो वशवर्तो सो च अपिणा महर्षिकेन महानुभावेन  
मनुर्हि कारणेहि एकाग्र्येन [ 384 ] आकृतो बुद्धो लोके मयिष्यतीति अद्याप्येहि पि  
नेमित्तिकेहि ॥ यदा भगवानभिनिष्क्रान्तो सो पि तदहो येव अभिनिष्क्रान्तो  
10 अनुहिमवन्त आश्रमं गत्वा अपिप्रव्रज्यां प्रव्रजितो चतुर्थानन्तामी पंचाभिज्ञो  
महर्षिको महानुभावो अपि संयुक्तो ॥  
तत्र दानि एकनविंश अपिभुमारा शिष्या सर्वे महंवेदपारगाः चतुर्थानन्ता-  
भिनः पंचाभिज्ञा महर्षिन्वा महानुभावा ॥ सो तेषां शिष्याणामाह ॥ बुद्धो  
लोके समुत्पन्नो वाराणस्यां विहरति अपिवदने मृगदावे मनुष्याणां धर्मं देशयति  
15 आदौ कल्याणं मध्ये कल्याणं पर्यवसाने कल्याणं स्वर्गं सुखंजनं केवलपरिपूर्णं परि-  
शुद्धं पर्यवदातं ब्रह्मचर्यं संप्रकाशयति ॥

सर्वे अग्रणा स्तंधाः अभितप्ता महामथा ।

अविद्यासिद्धा च असारा च इति भाषति गौतमो ॥

यं भूतं त्वयं माणवकादौ येन वाराणसीमृषिवदनं मृगदावे तेनोपसंक्रमेयाम

1. BM "tāra mahāśrīpānā" adbhāsmatī || tadya" M "thā jumbudat" "poddharikāti u"  
BM "Linnū" M "ru" edga "lām ekasūhakatā" M "bhūmimūpitrā". — ā. M "sacca panna apbhito  
anagāri" BM "tāhāgato bhavati | āhātī m" M "amānyakamā" M "osampanno su"  
BM "myāgarathā" M "okā ca vidyachitāśala" B "rtirakā mānyā" M "rtirakā ananyo-  
noma abhūbātēnābhūbātēnā ajānārtha" B "to ajānārtha" BM "darā vāci vāci" M "sa-  
varitā" B "tū | atā" M "tū anyā" BM "keli padā".

9. M "bhūgarān abhinīshānto | so" BM "bo ya co abhinī" M "bhūgarāntam ācra" M  
bhūno pātī" B "lāhū pātī" M "bhāra so le" (L. 131).

12. B "gāh | catudhyāna" bhāra so". — 13. B "lāhū lo samutpānāso vā" bhāra | ji"  
M "rīshipattāna mji" "pātī co dhūma do" BM "cayati ||" ā. B "madhyakalyānāni parya-  
vāsa" M "vartāna su" BM "kavānā paripācānā" (M "ruca) parīca" B "dihānā parjavalānā"  
M "dābha brahmacārya vā".

17. M "pā akandhā" a" B "jā a". — 18. M "rā co ti bhūhātī | gāttamā B "tāmā ||"  
— 19. M "māgarakā ya" rīshipattānāni mji" B "dāra tōno" M "kramoyā | tāmā" BM "gan-  
thamāni darāndya sī".







यं तुपितमवने सन्तो हिमशिखरनिमी गवो भवित्वान ।

अन्तिममुपेसि गर्भं दशशतरक्षिसगोच तं प्रियं मे ॥

यं च उमयतो उपेतस्था तव जननी च पिता लोके ।

महिपतिकुलसंभवो अभू दशशतरक्षिसगोच तं प्रियं मे ॥

5 यं प्रतिमुखसन्तो परिच्यवसि जगं न कस्य चि सुखन्तो ।

पित्तबधिरसेप्मणा अलिप्तो दशशतरक्षिसगोच तं प्रियं मे ॥

यं च कनकवर्णं पञ्चमाना परमप्रीतं मनो अनुजनेनि ।

फणिका अनुगता व राक्तसूत्रं दशशतरक्षिसगोच तं प्रियं मे ॥

यं च प्रकम्पयन्तो वसुधां जायेसि वङ्गजनहिताय ।

10 जातो पादानि सप्त क्रमेसि दशशतरक्षिसगोच तं प्रियं मे ॥

यं पि च आतस्य मुने कृत्स्नं धारयेन्तु मुक्ताकाधिपती ।

उमयतो च बीजनीयो दशशतरक्षिसगोच तं प्रियं मे ॥

यं पि च ते जातमात्र उदुपाना उदमे उदकधारा ।

उष्णा च शीतला च दशशतरक्षिसगोच तं प्रियं मे ॥

15 यं प्रव्रजेसि प्रहाय कामगुणां येव सप्त च रतना ।

चतुरो च महादीपां दशशतरक्षिसगोच तं प्रियं मे ॥

अवहाय मही च जातयो अथ रत्नानि प्रहाय सप्त वरा ।

जातीमरणस्य कासि अन्तं दशशतरक्षिसगोच तं प्रियं मे ॥

4. BM *yu lu* "bhavanta ca" M "khalanti" BM "trāna a". — 5. B *antimāṇi upoyi ga* M "poti garbha da" *raṇimāṇi sagotrāṇi piya me* B "gotrāṇi tāṇi piya me yaṇi". — 6. M *yaṇi ubha* "rūpa ja" BM "pāṭi ra lokamātha ma". — 7. M *mahīpatikulaṇi sūṇi* BM "bhavāṇi abhāṇi | da" M "raṇimāṇi sagotrāṇi pri" B "tra piya me yaṇi". — 8. BM "po-ri ca pūṇi jaguṇi" M "jayaṇi" *akāṇa cāt apūṇa* (M "cāt apūṇa) *anto pā*".

9. M "shuṇṇā a" BM "līptāṇi da" M "raṇimāṇi sagotrāṇi tāṇi" B "traṇi tāṇi pri" M "yaṇim me |". — 10. M "caruṇa paṇṇamāṇa pa" B "raṇāṇi yaṇamāṇa pa" BM "prāṇamāṇa (B "nā) a" M "janeti B "janeti pha". — 11. BM *phali* (M "gīkām anugata ca rakta" M "raṇimāṇi sagotrāṇi tāṇi" B "gotrāṇi pri" M "yaṇi me. — 12. BM "jāyeta ca ba" ja jā". — 13. M "to yaṇi" BM "krāṇa da" M "raṇimāṇa" BM "gotrāṇi tāṇi".

14. BM "pi jā" M "mūṇa rcha" BM "dhārayetāṇi ga" M "poti B "patī u". — 15. M *u-bhaya ca* "gotrāṇi tāṇi" B "traṇi tāṇi pri". — 16. M *yaṇi piyaṇi te* B "matrā mda" M "mā-ṭro udapāṇa udgamaṇāṇi mda" B "dgamaṇāṇi udakadhārāṇi M "dhārāṇi a". — 17. M *go-ṭrāṇi tāṇi* B "gotrāṇi tāṇi pri". — 18. B "raṇa prahā" M "raṇa prahā" BM "rāṇi ye ca tā" M "pā rāṇa ca cātā".

19. BM *catura va ma* M "gotrāṇi tāṇi" B "traṇi tāṇi pri". — 20. M *yaṇi ava* BM "yo caratha (B "tha | ) rāṇāṇi (M "tāyaṇi) pra" M "saptāṇi dhārāṇi B "pā dhārā |". — 21. M *jāṇamāṇa* BM "kāṇi anto da" M "gotrāṇi tāṇi" B "traṇi tāṇi pri".



वीर महाश्यामा उद्गमासि भगवतो चित्ते तदा विमुच्यमाने ।  
 एकान्तसुखी भवेन्सु दशगतरस्त्रिसगोच तं प्रियं मे ॥  
 अथ सु[385] विनीता विनेन शान्ता परमप्रीतमना आर्या परिषा ।  
 शत्रुदमने उपेसि कालं दशगतरस्त्रिसगोच तं प्रियं मे ॥  
 यथा तव प्रणिधी चमूत्पुरस्ताद्यथ समुदागतो असि लोकनाथ ।  
 प्रणिधी आगमो च ते समुदो दशगतरस्त्रिसगोच तं प्रियं मे ॥  
 तव दशदिशतां गतो प्रणादो जनविषयेषु च नास्ति कोचि तुल्यो ।  
 परमगतिगतो सि धर्मताये दशगतरस्त्रिसगोच तं प्रियं मे ॥  
 दिव्या भगवान्सुखी अरोगी दिव्या कार्य इदं तव समुदं ।  
 दिव्या नमुचि हतो त्वया ससेन्यो दिव्या ते विदितमिमं च परं च ॥  
 दिव्या ते सर्गपति याचेसि दिव्या चास्त्र प्रतिगुणोपि वीर ।  
 दिव्या धर्मेण धर्मचक्रं दिव्या प्रवर्तये द्वादशांगुपेतं ॥  
 दिव्या नदितो ते सिंहनादो दिव्या ते प्रतिवादो नास्ति क्लृप्तम् ।  
 दिव्या यं विनेन धर्मे प्राप्ति दिव्या ते मात्सर्य नास्ति वर ॥  
 दिव्या मे अनूपि दिव्यचतुः दिव्या श्रोत्रममानुषमनूषि मे ।  
 दृष्ट्वा हिमयन्ते मृत्युं वा दिव्या ते समिती दृष्ट्वा ॥

1. BM *cira mahi*(M 'hi) a' M 'bhāsa unamāṣi bhā' B 'udānam āsi bhā' BM 'cāte la' oe n'. — 2. RM 'retsub da' M 'raṣṣiṣagotrāṣi tāṁ' B 'gotraṁ tāṁ pri'. — 3. B 'su-nihitā jano' M 'sunihitā ji' BM 'na cakrapara' B 'aspradittamānā ca āryapari' M 'nā ca āryapari'. — 4. BM *cakradamanu upesi kala*(M 'kālāh) da' M 'raṣṣiṣagotrā tāṁ' B 'traṁ tāṁ pri'. — 5. M 'gādhānuṁ me ābhā' B 'bhāta purastād yathā samādā' M 'bhāt pō-rastā yathā samādā' BM 'gato āsi | lo 'tha pra'.

6. BM 'gādhā agamo' M 'raṣṣiṣagotrāṣi tāṁ' B 'traṁ tāṁ pri'. — 7. M *tava diṣa-tāṁ* BM 'gato | prapā(M 'prapā)do' M 'ati kvaci' B 'cit tulya pa'. — 8. M 'raṣṣiṣago-trāṁ tāṁ' B 'traṁ tāṁ pri'. — 9. BM *dṛishṭvā lha* "gā dṛishṭvā kā" BM 'tava mātṛi-dhayaṁ | (M 'dāhaṁ | ). — 10. BM *dṛishṭvā na* M 'mu vidhu' BM 'enīya(M 'tṛi) pṛishṭvā ca te vāṇitāṁ imāṁ "raṁ ca dṛi'.

11. BM *dṛishṭva te sahinūpa*(M 'te mahampa)ṭṛiye ātmāpi dṛishṭvā cā' M 'gama vīraṁ B 'cra dṛi'. — 12. BM *dṛishṭvā dharme* "cakraṁ(M 'kra) dṛishṭvā cartta "dācāṁgu-petā | (M 'peto). — 13. B *dṛishṭvā nadito* M *dṛishṭvā nadito* BM 'do dṛishṭvā te petti-vādi nāsti kapiṭ | . — 14. B *dṛishṭvā yajitana dharmā yo so dṛishṭvā te sāta* M *dṛishṭvā ye jineva dharmāya so dṛishṭvā te sāta* "ati vārah B 'ati vārah dṛi'. — 15. B *dṛishṭvā me* M *dṛishṭvā me* "dīryaṁ cakrahū dṛishṭvā cō" B 'krahū dṛishṭvā cōra' BM 'nāhi ābhāchi dṛi'.

16. BM *dṛishṭvā*(B 'abṭṛi) hi' B 'mṛityu vā dṛishṭvā te samāhi dṛishṭvā i' M 'tṛiṁ vā | dṛishṭvā te saṁgṛitāṁ dṛishṭvā te i'.







उत्तरेण तर्हि गत्वा वेदा अधीता । सो दानि संगीतिं कृत्वा पितुः सखाग्रमा-  
गतो ॥ सो दानि पितुः पुरतो परेषां च ब्राह्मणानां वेदपारगणां अनुयो-  
देति । तस्यानुयो-<sup>1</sup>गं देनस्य तानि वेदानि भाजकेन सर्वाणि ज्ञोनुहीतानि । ते-  
नापि पितुश्च तेषां ब्राह्मणानां वेदपारगणां पुरतो तस्य भ्रातुः सखाग्रतो वेदानि  
श्रुत्वा अनुयोगो दिवो । तस्य सो पिता ते च ब्राह्मणा वेदपारणा विस्मिता ५  
अहो माणवकस्य बुद्धीति ॥ सो दानि मातापितृहि वुचति बुद्धो ज्योति उत्पन्नो  
गच्छ प्रव्रजाहीति ॥ सो विन्ध्यपर्वतं गत्वा मातुलस्य अमितस्य अपिस्त्रात्रमे अपि-  
प्रव्रज्यां प्रव्रजितो । तेन युज्यन्तेन घटन्तेन ज्ञायमन्तेन पूर्वरात्रापररात्रं आग-  
रिकायोगमनुयुक्तेन विहरन्तेन चत्वारि ध्यामान्युत्पादितानि पञ्चामिद्या माधी-  
कृता ॥

यदा भगवाननुत्तरां सम्यक्संबोधिमभिसंबुद्धो प्रवृत्तप्रवरधर्मवक्त्रो वाराणस्यां  
विहरति अपिबदने मृगदावे देवमनुष्याणां अर्षचर्या चरमाणो माणवतसहस्रा-  
णि अमृतं प्रापयन्तो तदानेवासिको अमितेन अपिणा वुचति । बुद्धो ज्योति  
उत्पन्नो गच्छ प्राचीनं प्रव्रजाहि ॥ सो दानि अपिस्त्रात्रमातो अनुपूर्वेण वाराण-  
सीमानतो ॥ वाराणस्यां षट् शास्त्रप्रतिज्ञा प्रतिवसेत्सुः काश्यपो पूरुषो मस्तु- 15  
री गोसासिकापुत्रो अवित्रो केशवम्बली ककुदो बाल्वायनो संजयी वेरट्टिकापुत्रो  
निर्यन्त्रो च ज्ञातिपुत्रो ॥ तेषां नामको यणां शास्त्रप्रतिज्ञानां उपसंक्रान्तो न  
चास्य पित्तमाराध्यति ॥ चत्वारो महानिधयो संखो वाराणस्यां सिधिल्लयां  
पद्मनो कर्त्तृनिपु पिंसलो तच्चन्निजायां इत्यप्यो ॥ वाराणस्यां संखस्य मासिको  
समाखो वर्तति । तर्हि निधानाधिपतयो नागराजानो निमन्त्रितका आगता ॥ 20

1. M "pa (vakraśālini-maśāntaraveśā effort) labhā gata yadā". — 2. B "gato so".  
— 3. M "to upare" gānānti so" B "gānānti auu". — 3. BM "atare nātre". —  
3. BM to cāpi pita" to tasya libhā" M "dinnā" | B "dinnā ta".

7. M so vinidhyāpatta" BM "amītaraveśā so". — 8. M tene pōjyamānena ghataśāntena  
syā" BM "ravarātre" M "tre" paravāntiparavāntre" ja" M "dhyānāni o" BM "dittāni itā  
pau".

11. M "Nare sāmāya" BM "ajānti vīharanti | pishirātre" M "rati | pishipatta)re nri"  
rthacaryā ca" nre | talāntarāntiko sro nri" B "nte | talāntarāntiko" cca" pu". — 12. M "lo-  
ko utpa". — 13. BM "pīdā" B "shī" yathāto s" B "gato 13". — 15. M "stāre pratijñā"  
B "stāre pratijñā" cca" | kārya" M "cāntā kārya" B "akari gāntākaputro nri" M "go-  
rāntākaputro nri" kēṇakambari kākato kāryā" B "kēṇakambari" cca" gāntākaputro nri" M "pika-  
putro nri" cca" ca pā" BM "tre to".

17. M "nā nāre" cca" nri" | B "rāntānti" | — 18. M "cāntā nri" cca" pōg-  
to" B "pīdā ekaputro 18". — 19. M "tā nri" cca" nri".



तत्र च एतपत्नेण नागराद्या मग्ना स्थापिता एतां यो मग्नां विसर्जेति तस्य[386\*]  
धीता च दीयति सुवर्णसङ्घनं च ॥

किं स्व अधिपती राजा कथं भोति रजस्वरो ।  
कथं स्व विरजो भोति कथं बालो ति वुसति ॥

5 भगवानाह ॥

पष्ठो अधिपती राजा राज्ये भोति रजस्वरो ।  
अरजो विरजो भवति रजो बालो ति वुसति ॥

एतपत्तो आह ॥

10 केन सो वुसति बालो किं सु नुदति पण्डितो ।  
योगवेमी कथं भोति तं मे आख्याहि पण्डितो ॥

भगवानाह ॥

योगेहि वुसति बालो योगं नुदति पण्डितः ।  
सर्वयोगश्चसंयुक्तो योगवेमीति वुसति ॥

एतपत्तो आह ॥

15 वुदवुजेति वुससि किं स्वप्नं चय दर्शनं ।  
निरीक्ष्य भाषेसि तत्त्वं उदीरय चिन्दं संशयं ॥

देवता आह ॥

साधं दृष्टो महावीरो मृगदावान्तरात्रितो ।  
धर्मयेष्ठं प्रकाशितो सिंहो व गिरिकन्दरे ॥

1. M "na nāgarājāṇa maghāṇa pitā | o" B "garājāṇa maghāṇa pitā o" tasya dīptya ca  
dīpti m" M "tasya dīptya ca dīpti(7)ti m". — 3. B kim adhi" M kiṁ adhi" BM "kheṇi  
rājā(M "jā)svaro ka". — 4. BM "je katham".

6. B shubho adhipati ka" ra-a". — 7. M "hāro ti ro". — 9. BM "vuccati bālo kiṁ  
vudda". — 10. B yogachemi ka" M "kheṇi katham bhonti taṁ" khyāsi pucchati || -

11. B "vulhyahi bhā" M "hāro yogaṁ" ndito |. — 13. M sarvayogaṁ suṁ" B sarvaya-  
gaṁ" gacchoti" M "khameti". — 15. BM buddho baddho vuccati jhāṇa kiṁ svapnaṁ  
ca na me darsanaṁ |.

16. BM svapnaṁ ca niriksha bhā" M "cchinda suṁ". — 18. BM avakshyaṁ drishya  
(B "sh(ro)ma" dāyānta(M "yānta)roṣita. — 19. M dharma cresho pra" B "creshaṁ pra".







मोक्षो कदा भेष्यति तिर्यग्योनियु ॥  
 रमं विकृतसदिहं दृष्ट्वा दुःशीलसंभवम् ।  
 अयुक्छो ददनो पि को शीलं न समाचरेत् ॥  
 स वै प्रमोदेषु रतो न .....  
 भवे सुशीलेष्वचलो ऽचलोपमो ।  
 व्याकर्षे त्वं अर्षदृशो मतीमां  
 मेधेयगोचो भवरागसूदनो ॥

मानको कात्यायनो भगवतः पादौ शिरसा बद्धित्वा भगवन्तमेतदुवाच ॥

पुरोहितो मया पिता तोगेहारश्च राजिनो ।  
 उत्पादेषु विद्यायुक्तो नक्षत्रेषु गतिगतो ॥  
 तन्मे पिता अवचासि अर्षकामानुकम्पको ।  
 बुद्धो सु पुत्र उत्पन्नो गच्छ प्राचीनं प्रव्रज ॥  
 सो हं भगवन् अनुप्राप्तो साधु त्वं प्रव्रा[386<sup>b</sup>]जेहि मां ।  
 विप्रारयेहि संपत्तां वाचां भाषे तद्यागतौ ॥  
 कात्यायनं ब्राह्मणं च एहि भिक्षूति आनये ।  
 सा एतस्त्र प्रव्रज्या हि अमुं च उपसंपदा ॥

आयुष्मां कात्यायनो आह ॥

अश्नासि एतं वचनं असितस्य यथातथं ।  
 त्वां तु गीतम पृच्छामि सर्वधर्माणं पारम ॥

9. B "kṛtāṁ saṁśode" raṁ 2". — 3. BM "pi kē dī(M "ci)jau na cabbhaciret | . —  
 4. BM sa ca pramodo parato na(M "na jau) hba" B "ve aṇṇeśvrahahalaṇopamo | M "vet  
 aṇṇeśvrahahalaṇopamo | .

6. B "cūhato tvaṁha dī" M "cūha tvaṁhadī" B "matimāṁ mairaya" danā | . —  
 8. B "no bhagavah pā" M "no bhagavato pā". — 9. M "hūā mahya pi" B "mahya pi"  
 M "torihā" BM "no n". — 10. M "tpāṇiṣu rinoyako na" B "rinoyukto" M "tiṁgatah |  
 B "to ta".

11. M tui mo pi" BM "avacai" M "nukamipako | . — 12. M baddhesu tram utpa"  
 B "ccha yācī" rājā so" M "rājā | . — 13. M "bhavān ann" B "gavān ann" M "pāṇto  
 siddhu ca prajāhi nūṁ | B "dho prajāhi". — 14. BM "amipanno 14". — 15. M "tyā-  
 yannā brā" B "pāṇi e" M "layo | .

16. B "rājya abhā" M "bhāvanupa". — 17. BM "yano anyā". — 18. BM anyā e"  
 M "varanah" aṁ" BM "thātathā tvaṁ". — 19. BM tvaṁ ta" B "gautama pīcchāmi | sarve  
 dha" M "gautamasū pīcchāmi | kītyāyannā brāhmanānāṁ sarvadharmāṇā pāroṇab |  
 B "gab and".



अनगारं उपेतस्य मिषाजीवं विक्षीर्यतो ।  
मुनि प्रव्याहर धर्म मीनेयं उत्तमं पदं ॥

भगवानाह ॥

मीनेयं च पृच्छसि नाना दुःकरं दुरभिसंमुखं ।  
हन्त ते तं च वक्ष्यामि संसृज्यस्व दृढो भव ॥  
समानभारं कुर्यासि यामि आकुष्टवन्धितं ।  
मनोमदोषं रक्षेसि चान्तो चानुमतो भव ॥  
उद्धावया निवरन्ति दावे अपिशिष्टा इव ।  
नारी मुनिप्रलोभाये ताव तं मा प्रलोभये ॥  
विरतो मेघुना धर्मा हित्वा कामं परोवरं ।  
अविरतो असंखतो ये सता चसखावराः ॥  
यथात्मनो तथान्येषां यथान्येषां तथात्मनो ।  
आत्मानं उपमां कृत्वा नैव हिंसे न घातये ॥  
हित्वामिह अल्पिच्छां पि अनिच्छो भोहि मिथृतो ।  
त्यज इच्छां च शोभं च यत्र सता पुण्यजनाः ।  
पण्डितो प्रतिपज्जेय सो तरे नरवं दमं ॥  
ततो राजिविवासातो यामं पिण्डाय शीतरे ।  
आह्वयं नामिनन्देय अभिहारं च यामतो ॥  
न मुनि याममासाद्य कुलेषु सहसा चरे ।

5

10

15

1. B *anāgā* M *anāgāram upa* BM *“rya dukhā”* M *“ekirahitā”* B *“kirahito”* | . —

2. M *maninā pratyaham dharma manno* B *“pratyaham dharma manno”*. — 3. M *“prichchāmi nāla kintā bhagavān duhikarū”* B *“nāla kintā bhagavān dāh”* M *“bhāmantapam”*. — 5. M *“tātā rakshyā”* BM *“anāntarasya dṛi”*.

6. M *“na bhagavā”* BM *“ryāsi”* (M *“si”* *ṛāṇa ākrushṭa vinda* (M *“nā”*) | . — 7. B *“ra-khāsi”* BM *“kashāte cā”*. — 8. BM *“pratyanti doḥatū”* (M *“vā”* *agnicikhāṇi nyatā nā”*. — 9. M *“nīpurchhāyo tā”* BM *“va te mātā pro”*. — 10. BM *“dhuno dhuruno bh”* B *“kāmaparoyasā”* | M *“kāmaparopayā”* | .

11. M *arabuddho manā* “*tvā tatra abhivardī* | B *“trase sūhā”*. — 12. B *abhihamnā tatthānyeshāṇi tatthātmāno ā* M *abhihamnā tatthānyeshāṇi tamamāno ā*. — 13. M *atthamāṇi* | u BM *“hiṇṇa na ghā”* M *“loya na hiṇṇāya”*. — 14. BM *hitvāto i* (M *“vā”* *ṛāṇa anicchāyo anicche”* M *“bhōti ni”*. — 15. BM *“tra caktā”* B *“prigjanāb”* | .

16. B *parajitā parivartayā so tato tara* M *“to parivartayayāso tato tara”*. — 17. B *“rā-trāṇi nīcāto”* M *“rātrāṇi nīcātrā grā”*. — 18. BM *“bhāmandoyā ā”*. — 19. M *“manā grāmanāyā”* B *“maninā grā”* *“tāya abhivardīna abhivardīna”* | M *“bhāmanāro”* | .



- घासिषी न चिन्नकषी न वाधा प्रेषुतां मणे ॥  
स पाचपाणी विचरेया असूयो मूगसंमतो ।  
तं तं दानं न निदिया दातारं नावन्नानिया ॥  
अदासि इति ते साधु नादासि भद्रमसु ते ।  
उभयेनैव सदृशो वचस्व विनिवर्तये ॥  
सो पिण्डचारं चरित्वा वनान्तं अनिरुचये ।  
ऊनोदरो मिताहारो अल्लेच्छो स्वादनोनुपः ॥  
सो वृक्षमूलोपगतो आसनोपगतो मुनि ।  
ध्यापयति अतो मय्यं आत्मानं नातितोषये ॥  
यस्याच सरिता नास्ति चिन्नश्रोतस्य भिन्नवः ।  
कृत्वाकृत्यप्रहीणस्य परिदाघो न विज्वति ॥  
एवं जयनमाख्यातं संवुद्धेन प्रजानता ।  
एको व अनिरमिष्यसि एवं गमिष्यसि दिशो दश ॥  
एवं मीनेषु उपेक्षसि पुरधारोपमी भव ।  
त्रिज्जाय तानुमामाष तादृशो संयतो भव ॥  
निरामनन्धो असितो वृक्षमूलपरायणो ।  
एकासनस्य शिवासि अमणोपासनस्य च ॥  
शुत्वा अचुरहं ध्यानं ध्यायिनां कामवाग्भिनां ।

1. M *ghātesī no cchinnaḥkṣī na vādā prēṣutaṃ maṇe* | M *"cā prāpantiān"*. — 2. M *"trapāṇaṃ vicareyaṃ asūyo mūgasammatō* | B *"reyaṃ grāme amuko amukasammatō* | . — 3. B *taṃ dānaṃ nīdīyaṃ dātārā bhavatyayam* | M *taṃ dānaṃ nīdīyaṃ dātā* | *dānālabha bhavatyayam* | . — 4. B *"iti te sādhuṇaḥkṣī bhā"* M *"sādhuṇaḥkṣī bhā"* *stā vo* | . — 5. B *"yaneva sādriṣo"* M *"nairam sādriṣo"*.

6. BM *so pi piṇḍa* B *"caritha vanantam"* M *"cariya caranta a"* B *"rakṣheya ā"*. — 7. M *unnodaro pi triso alpa* B *"daro pi tāso | alpa"* BM *"ayālpalo"* B *"lupa, 100"*. — 8. B *"lopagato | ā"* M *"munib"* B *"muni dhyā"*. — 9. B *dhyāyoti | ato bhayā ā"* M *"yanti ato bhavyā ā"* B *"ye ya"*. — 10. M *yasya tra* B *"stā | cchi"* BM *"crotasya bhikṣava"* (M *"vāh"*) *krī"*.

11. BM *kṛityo kṛityaprahīṇa* (B *"naṣṭya paridāgha"* (B *"gheṣum acyuta"*) || . — 12. M *"khyāṣi boddhena ca pra"*. — 13. B *eko ca ā"* M *eko alhi* BM *"ramishyāmi evam gamishyāmi"* (M *"dhyāti"*) *daṣṭa dīṭṭā* | . — 14. B *āyau naṃ yaṃ upē"* M *kāru-radhāropamaṇiṃ savāṃ jaineyam ca upeshyati | bhava ji"* B *"mo || bhava ji"*. — 15. M *"hṛā-ya tālācam ā"* BM *"driṣam sādriyato bhava"* (M *"va |* ).

16. M *nīkṣmagandhe sūto ca vyikṣhamāṇo pa"*. — 17. B *ekācīnasya cīkṣhasi"* M *"cīkṣhya-si"* BM *"craṇa"* (M *"craṇa"*) *opasāna*. — 18. M *"haṃ vyānaṃ dhyāyinaṃ kāmasyāgīṇaṃ | B *"haṃ dhyāna dhyāyinaṃ kāmasyāgīṇaṃ |**



ततो हिरिं च श्रद्धां च मयो [387] शिष्येय मामको ॥  
 न पारं विगुणायति नापि चैवं गुणायति ।  
 उच्चावचा प्रतिपदा ग्रामस्त्रेण प्रकाशिता ॥  
 तं नदीषु विजानाति रन्ध्रेषु प्रदरेषु च ।  
 सन्नादयति शु शोषो शान्त एव महोदधिः ॥  
 यं जनकं तं स्वनति यं पूरं शान्तमेव तं ।  
 जनकुम्भोपमो बालो द्रुदपूरो च पण्डितः ॥  
 यो मुनी बहू भाषति उपेतं अर्धसंहितं ।  
 निर्वाणं साक्षात्कुर्याद्य जानन्नो बहू भाषति ॥  
 यो च धीरो मितभाषी जानन्नो न बहू भाषति ।  
 स मुनी मीनमर्हति स मुनी मीनमध्यगच्छति ॥

नालकप्रदं समाप्तं ॥

भगवा सम्यक्संबुद्धो यदर्थं समुदागतो तमर्थं अभिसंभावयित्वा वाराणस्यां वि-  
 हरति अपिबदने मृगदावे शास्ता देवानां च मनुष्याणां च विश्वरेण निदानं  
 कृत्वा मधुरायां श्रेष्ठि आढ्यो महाधनो महानोगो प्रभूतस्त्रापदेयो प्रभूतधन- 15  
 धान्यकोशकोशागारो प्रभूतजातस्त्परव्रतविजोपकरणो प्रभूतहस्त्यस्त्राजगवेडको  
 प्रभूतदासीदासकर्मकरपीरुषियो । तस्मै दानि श्रेष्ठिस्त्र चियन्नरा दारिका जाता ॥  
 सा दानि असंगला ति कृत्वा परिव्राजिकायै दिप्ता । यदा संवृद्धा भवति ततो

1. B tato richi ca śuddhānti\* M tato pishiti ca śuddhānti ca bhāyo nāmna śikhiya |  
 śikhiya parimānena na\* B\* śikhiya māmata na\*. — 2. BM na pāra dvigunāyati (B\* ti | ) nā\*  
 M\* pi cāra gūṇāyati B\* nāyati uccā\*. — 3. M\* cā pratipadyatā | . — 4. M\* nāti grāma-  
 nyena prakāṣitā | B\* nāti andhesu pracareṣu ca sa\*. — 5. M saṁnādayati punar gho-  
 ṣhaṁ śabalaṁ caivaṁ mahodadhi | B\* ti kunagho ṣatam eva mām\*.

6. M yaṁ mātāṁ na tatāḥ śāstāpi yaṁ pā\* B yaṁ ānarkatāṁ śatānti yaṁ paurāṁ\*. —  
 7. BC\* pāro ca pā\* M\* pāro | . — 8. BM\* bāhū bhāṣa (M\* bā) ti n\* M\* saṁbhāti | .  
 — 9. M\* kṣā kurvanti yānanto\*. — 10. M\* ro mṛṣābhāṣitāṁ ba\* B\* bhāṣitāṁ  
 ba\* śatā sa\* M\* śanti.

11. M ro munih | munāṁ arha\* B\* śatā | sa\* M\* munih mān\* BM\* gānti bhagavān  
 (M\* vān) | . — 12. M itī śrīmabāravastuvadāne nā\* BM\* prapā sa\*. — 13. M athāna-  
 ntaraṁ bhagavān sa\* B\* vāṁ saṁnyas\* bhavati | ti\* M\* śakipattana mṛi\* B\* śrāṣṭi  
 ā\* M\* śrāṣṭi āryo mahādhamo\* BM\* dhāyo koṣakāṣṭhāgāro\* M\* itogakarāṣṭhāgāro\*  
 B\* śvājagadako\* M\* paurāṣeṣā | B\* śeṣā | .

17. BM\* śrāṣṭiṣya\* M\* triyāntarā\* jātāḥ. — 18. B\* mā ya\*. — 18. M\* saṁvṛddho  
 bhā\* B\* saṁvṛddho bhavati | tato nāṁ praraje\* M\* to tāṁ prarajehi ca vallikā ta libe-  
 savyanti B\* ca vallikā ta bhavanti dho\*.



नां प्रवाजेहि च वृत्तिका ते भेष्यति । धावी च दिक्षा या तां दारिकां संवर्धेति  
यं च किञ्चिद् व्ययकर्म तं त्रेणिना निष्यन्दितं ॥ सा दानि यथा उत्पन्नं वा पदुमं  
वा पुण्डरीकं वा तथा संवर्धयति यत्र काले विद्यमाना ततो ताये परिव्राजिकाये  
प्रवाजिता अपिसेविता सर्वाणि परिव्राजकशास्त्राणि प्रबोधिता ॥

5 सा दानि अन्यमन्त्राहि परिव्राजिकाहि सार्धं समुद्भापं करोति न चास्या को-  
चित् शक्नोति उत्तरं संधितुं । सा एव अयमाख्यायति वादिप्रवादी सर्वशास्त्र-  
विशारदा ॥ अपरो च ब्राह्मणो वेदपारगो सर्वशास्त्रविशारदो वैयाकरणो  
मतिंगतो वादिप्रवादी दक्षिणापघातो मधुरां आगतो साम्रपात्रेण पार्श्वं वेठयि-  
त्वा महतीं उल्कां प्रज्वालित्वा मधुरां प्रविशति । मध्येन अन्तरापणवीथीये

10 चेतं प्रदिशासि । अस्मि स वर्णकुम्भो यो असौहि सार्धं कथयेय ॥ सो दानि  
माधुरकेहि वुञ्चति ॥ निर्वपेहि एतामुल्कानि इहास्माकं प्रवाजिका असीति  
बाला दहरा सा त्वया सा[387<sup>1</sup>]र्धं सप्तमं दिवसं कथयिष्यति यदि शक्नोसि  
ताये सार्धं कथयितुं ततः वादी ॥ सो दानि आह ॥ एवमस्तु अहं ताये परिव्रा-  
जिकाये सार्धं सप्तमं दिवसं कथयिष्यामि । तचमवन्तेहि मध्येहि मवितव्यं ॥

15 तेहि माधुरकेहि नेममज्जनपदेहि सा परिव्राजिका शब्दावित्वा वुञ्चति ॥ दक्षि-  
णापघातो ब्राह्मणो आगतो वादी वेदपारगो व्याकरणे वादानिप्रायो शक्यसि  
तेन ब्राह्मणेन सार्धं सप्तमं दिवसं कथयितुं ॥ सा दानि आह ॥ वाहं शक्यामि  
तेन वा अन्येन वा सार्धं कथयितुं । अहमपि वादानिप्राया ॥ नेममेहि परिव्रा-  
जिकाय श्रुत्वा मधुरायां चत्वरमुनाटकवीथीमुख्यवणामुखेषु घण्टा घोषापि-

1. BM dhotri<sup>1</sup> M "onā vā tāñ dārikā sañ " ti paññ ca kiññ " eman taññ cresshṭina nisyam-  
vitaññ || B "cresshṭina nibhāñcitāññ | . — 2. M "tparuaññ vā pada" B "dumma vā pu " pā |  
tato" M "ptāññ itā tato tāye velāye parivrajakāye pravrajito tishuññ so" B "jito tishuññ sakhi"  
M "jakāññ cāstrā" B "āstrāññ prabōdhitaññ | . — 5. BM so dāññ anyama(M "ta aññ)nyehi  
parivrajakāññ so" B "roti na tāye ko" M "roti na tāye koññchaknoti | a" B "raññ | saññ"  
M "raññ sakhi" BM "tūññ so".

6. BM "pravajā sava" B "cāladā | . — 7. M "dipravādi da " pa pāṇṇo velāyi"  
BM "hantaññ ukā prajā" M "rāññ pravajati | B "cāti na". — 9. M "vithuññ cemaññ  
pravajāññ | B "thāye tumaññ pravajāññ | . — 10<sup>1</sup>. B aśi sarvakarṇako girā 10 a" M aśi  
sarvakarṇakāññ ātmaññ so " ātmaññajāññ B "yeyāññ || . — 10<sup>2</sup>. BM "ti nī".

11. B nirvāyehi" M "vāyā āśvaddha sapta " saññ kathayisshyāññ yaññ caknoti || tā " tūññ  
tato vādi || . — 13<sup>2</sup>. M "vrajakā " jishyami | . — 14. BM "yaññ te". — 15<sup>1</sup>. B "dahi |  
so" M "vrajakā". — 15<sup>2</sup>. B "kshāññaputhā" M "to vādi pravādi so" M "āśvaddha sapta".

17<sup>1</sup>. M "āhantaññ || . — 17<sup>2</sup>. M cakyañna te " āśvaddha ka". — 18<sup>1</sup>. M "dāhiprā" BM "yā  
nai". — 18<sup>2</sup>. BM "vrajakāya(M "yā) cāññ" M "cāññgādhakavithuññmukhaññcāññ" B "cāññ-  
gādhakavithuññ mukha" B "shāyitā | .



ता । सप्तमं दिवसं अमुकाये परिव्राजिकाये दक्षिणापधिकेन ब्राह्मणेन वादिना सार्धं कषासंज्ञापं भविष्यति ॥ यो योतुकामो सो संनिपततु ॥ तत्र रगेन सम-  
त्तेन मंचा वद्धा । महाजनकायो जनपदातो युत्वा मधुरां आगच्छति ॥

तस्य ब्राह्मणस्य एतदभूषि । कीदृशी सा परिव्राजिका या मया सार्धं कषयि-  
ष्यति । यं नूनमहं तां परिव्राजिकां पश्येयं ॥ सो दानि कौतूहलेन पृच्छपरिपृ- 5  
च्छिकाये तन्तं परिव्राजिकानां आवसथं गतो गत्वा पृच्छति ॥ कतमा सा परिव्रा-  
जिका या सा तेन दक्षिणापधिकेन ब्राह्मणेन सार्धं महतीये परिषाये मध्ये कषयि-  
ष्यति ॥ तेन ये पृच्छिता तेहि सा परिव्राजिका उपदर्शिता स्वके परिवेषे विमुष्टेन  
स्वरेणामिसंस्कारेण स्वाध्यायं करोमी ॥ सो ब्राह्मणो तां परिव्राजिकानुपसंजग्न्य  
पृच्छति ॥ भवति त्वं मया सार्धं परिषामध्ये कषयसि ॥ सा दानि आह ॥ 10  
षाडं कः सदिहः अहं त्वया सार्धं परिषामध्ये कषयिष्यामि अन्येन वा कृत्वा वा-  
दिना ॥ सो दानि ब्राह्मणो तद्वणो अभिरूपो सापि तद्वणा परिव्राजिका अभि-  
रूपा तेषां परस्परस्य मूले सह दर्शनेनातो प्रेक्षं निपतितं ॥ सो दानि ब्राह्मणो  
तां परिव्राजिकामाह ॥ भवति अहं त्वया अर्थिकी ॥ सा परिव्राजिका आह ॥  
अहं त्वया अर्थिका ॥ ब्राह्मणो आह ॥ भवति द्रव्येयं तथा करोम यथास्माकं 15  
परस्परस्य समागमं च भवे परो च न ज्ञानेय । वयं तत्र [388<sup>१</sup>] परिषामध्ये  
अनिसमयं कृत्वा सज्जयिष्याम । यो अस्माकं निगृह्येय तेन तस्य शिष्यत्वं उपमन-  
यं । नाचाद्यर्थ एतं यं पुरुषेहि स्त्री निगृहीता । अथ पुनर्भवती मम निगृह्येय  
ततः अहं सर्वलोकस्य कुत्सितो च परिभूतो च भवेयं ज्ञानुत्तमज्ञाये स्त्रीमाचार्ये त्वं  
निगृहीतो ति । भवति तथा करोहि यथाहं भवति निगृह्येयं ततो त्वं मम शिष्या 20

१. BM 'vrājakāye' B 'pāpathena hrā' M 'dituā sārddha ka'. — 2<sup>१</sup>. M 'patatunā | . — 2<sup>२</sup>. M 'ntana pañcā' B 'cā buddhā mo'. — 3<sup>१</sup>. M 'pasyatad a' B 'shi ki'. — 3<sup>२</sup>. M 'vrā-  
jakā ' thayati | . — 5<sup>१</sup>. B 'yān dārua aha tān' M 'yān dāruān aha tān' BM 'vrāja-  
kātān'. — 5<sup>२</sup>. M 'ni kotā' B 'haroga pīcchopavippicchakā' M 'cchikāya tān parivrājaka-  
nām āvadhā gātā' B 'nān āvadhā'.

6. B 'mā so parivrājako yā' M 'vrājakā tā te ' pāpathako ' sārddha maha'. —  
8. M 'rēdā purimantena vi' B 'etako purimante vi' BM 'yān karoti | . — 9. M 'hmo-  
noā tān ' vrājakātān' BM 'ti hmo'. — 10<sup>१</sup>. BM 'rīshama' M 'thayishyati | .

11. BM 'rīshamaāhye' M 'mā | anayavyayena cā' B 'mā | anyoma vā cūddhā'. —  
12. M 'po so pī tarugo parivrājako abhūrūpā' B 'alpī tarugo parivrājī abhūrūpā'. —  
13. BM 'vrājakā (M 'ka) m ā'. — 14<sup>१</sup>. B 'so pa' BM 'vrājakā' M 'ān'. — 14<sup>२</sup>. B 'karoma |  
yathā' M 'karoma | yathālokaān' mān ca jāneyān B 'ro ca jāneya va'.

16. M 'bhīsamān kri' llayishyati | B 'lloyishyāma | . — 17. M 'byeyena toya'. —  
18<sup>१</sup>. M 'ryyān cānā yān ' strīhī nigrihito | . — 18<sup>२</sup>. M 'atha khāla po ' vati sama nī'  
B 'vati sama nī' M 'tato sura ' taido ca pa ' yān rājagūhā ' hiteti | B 'hitu ti. —  
20. B 'bhāsatī | tathā ka ' cīshye bhavishyati | M 'cīshye bhavati.



भविष्यति । तदेवमस्माकं परस्परसमागमं भविष्यति । न च न कोपि जानि-  
ष्यति ॥ सा दानि परिव्राजिका आह ॥ एवं भवतु ॥ सो दानि ब्राह्मणो एवं  
ताये परिव्राजिकाये सार्धं संमन्त्रेत्वा निर्धावितो ॥

ततो सप्तमे च दिवसे तत्र चतुरङ्गे बह्वनि प्राणिसहस्राणि समागतानि राजा  
5 माधुरो समागतो कुमारामात्या समागता श्रेष्ठिप्रमुखं नैगमं समागतं सार्धवाहप्र-  
मुखो वाणिज्यामो समागतो पुरोहितप्रमुखा ब्राह्मणपरिषा समागता अष्टादश  
श्रेणीयो समागतावो अमणब्राह्मणतीर्थिकगणिका समागतानि ॥ सो पि ब्राह्मणो  
समागतो सापि परिव्राजिका अनेकाहि परिव्राजिकाहि सार्धं समागता । समा-  
गत्वा परिषामध्ये स्वकस्वकेषु आसनेषु निषण्णानि ॥ ब्राह्मणो उत्थित्वा सराजिकां  
10 परिषां विचक्षेति ॥ भवन्तो ऽस्माभिर्वदुक्चापस्यं छतं यमस्यामिः स्त्रीभिः सार्धं  
संजापमभ्युपागतं । अनाद्यर्थं च भवेयं यदहमेतां परिव्राजिकां निगूह्येयं वदेन्मुः  
किमवाश्चर्यं यं पुरुषेण स्त्री निगूहीता ति । अथ खलु यं एषा परिव्राजिका मम  
निगूह्येया ततो हं सर्वलोकस्य कुत्सितो च परिभूतो च भवेयं ह्यंगुलप्रज्ञायै स्त्रीमा-  
चायै त्वं निगूहीतो ति । ततः मम एषा सराजिका परिषा विचक्षता । यदि  
15 एषा परिव्राजिका परिषामध्ये मम शक्येयं निगूहीतुं ततो मया एतस्या परिव्राजि-  
कायै शिष्येण भवितव्यं अथाह एतां परिव्राजिकां परिषामध्ये निगूह्येयं ततो एताये  
मम शिष्यत्वमुपगन्तव्यं ॥ सा दानि परिव्राजिका ताये परिषायै पृच्छीयति ।

1. BM "aparāñ sa". — 1. B "ca mañ ko" M "ca mañ kvacij jāni". — 2. B so dā "vrājakañ āha" M "vrājaka". — 3. M etañ bhavatuñ | . — 4. M "hmagaiyañ" BM "vrājaka" "rdhhañ samantre" B "to sa ca lato". — 5. M sa ca lato" B "pāmo ca divaso ta" BM "bahuni prā" kumārāmātyā (M "tā") āgata śreṣṭhīpramukha nīgamañ (B "mukhāni nīgama samāgatañ) sārtha (M "rthañ) vrāhapramukhā (M "khañ) vāyja" M "grāmañ samāgata po" śā samāgatāḥ aṣṭā "creṇiyo samāgataḥo gravaṇabrā" B "gramaṇabrāhmaṇo tīrthikagañ sa".

7. M so brā" BM "to so pi parivrājaka mekāka (M "mekā) parivrājika (M "jako)ñ sa" M "gato B "gata sa". — 8. B "trā | pa" BM "rīṣamaḍhye" M "kaṇvakāhā" "shar-ṇpāni B "ṇpāni brā". — 9. M "rīṣā ri" B "peti bha". — 10. B "r vaṭkañ" M "cāpañ-ṭpañ kṛi" "stribhā śreṣṭhī sañ".

11. B "bhareyañ ya" BM "vrājakañ" M "niggrīhneyañ vadetsuñ | ki" B "grīhneyañ vadetsuñ ki" M "shena strī niggrīhitañ ti | . — 12. B "cha pa" BM "vrājaka" grīhneyā" M "tato yañ sa" "reyañ vyañgu" hito ti | B "hito nti | . — 13. M tato ma" BM "cha sa" M "jāopto B "jāptā ya". — 14. BM yadā cha (M "eva) parivrājī (M "ja)kā parīṣā-parīṣamaḍhye" grīhitañ tato (M "tāñ | tatañ) mūyā | eta (M "yā eka)ya parivrājī (M "ja)kāye "tavyañ || etāḥ etāñ parivrājī (M "jakañ parīṣamaḍhye niggrīhneyañ | (M "hūyañ) tato" M "śiṣhyañ upa".

17. B so dāni mama pari" M "parivrājaka".



एष ब्राह्मण एवं जल्पति कथं तव उत्पद्यति ॥ सा दानि चाह ॥ एवं भवतुति ॥  
 ब्राह्मणेन एवं समर्थं कृत्वा प[388<sup>b</sup>]रिव्राजिकाये दण्डकं प्रशक्तं परिव्राजि-  
 कापि तं ब्राह्मणं समन्याप्रत्यनुभावार्थं उत्तरं प्रत्युत्तारिति । एवमेहि वाक्यप्रति-  
 वाक्येहि तं दिवसं चपितं नैव एको एकस्त्र शक्नोति निगृहीतुं नैव अपरो अपरस्त्र ॥  
 एवं यथा एकं दिवसं तथा सप्तरात्रं गच्छति । न च एको एकस्त्र शक्नोति निगृ- 5  
 ह्णितुं नापि अपरो अपरस्त्र ॥ ते मनुष्या ततो परिपातो विकाले विकाले गृहं  
 गता सन्तो स्त्रीभिः पुच्छीयन्ति कुतो यूयं अथ सप्तरात्रं उपादाय विकाले विकाले  
 आगच्छथ ॥ ते आहन्सुः ॥ न जानय कस्यार्थाय वयं विकाले आगच्छाम । द-  
 विष्टापथातो ब्राह्मणो आगतो पङ्कजवेदपारगो सर्वशास्त्रेषु गतिगतो वेद्याकरणो  
 अथ सप्तमं दिवसं ताये परिव्राजिकाये सार्धं संनपति न च शक्नोति निगृह्णितुं ॥ 10  
 ता दानि तेषां स्वामिकानां आहन्सुः ॥ एवं पण्डितायो स्त्रीयो को पुरुषो स्त्रिये  
 अग्रतो बुद्धीये च मीमांसाये ॥ तेषां मनुष्याणां भवति ॥ यदि केनचिदुपायेन  
 सो ब्राह्मणो ताये परिव्राजिकाये परिगृह्णीयेय ततो इमा अस्माकं स्त्रियः सर्व-  
 कालं परिमवेन्सुः तृणसंज्ञां पि ता उत्पादयेन्सुः ॥ एवमां नगरं सर्वं योभूयेन तस्त्र  
 परिव्राजकस्त्र योभूयेन तस्त्रा परिव्राजिकाये अनुकूलकं संवृत्तं ॥ अपरं दिवसं 15  
 परिपाये समागताये ब्राह्मणेन परिव्राजिकाये उत्तरं दिवसं ताये च दृश्यन्ति ये तमु-  
 त्तरं न प्रत्यनुभाष्टं ततः अनेन हकारा शिष्टा ब्राह्मणस्त्र जयो परिव्राजिका निगृ-  
 हीता ॥ तेन दानि ब्राह्मणेन सा परिव्राजिका विदष्टं आरूपयित्वा कृत्वापानहां  
 च गृह्णापित्वा ततो परिधामध्यातो शिष्यधर्मेण निष्कासिता ॥ ब्राह्मणो पि परि-

1. M "adyadyati || . — 1. BM "lāti brā", — 2. M "tā parivrajakāye dāṇḍa" ktañ |  
 parivrajakā pi " B "majya pra" M "majya pratyābuddhāñ" BM "tāra pratyoddhāreñ | .  
 — 3. M evañ tēñ " pitañ eko " kṛoti nigrihitañ naivañ aparo parasya B "grahetañ |  
 mi" sya n". — 5. M "eka di", — 5. B "grihitañ || nā" M "grihitañ | nā" BM "sya to".

6. M "ahya te paribhāte vikāle avikāle grihita gata" B "gata amā stri" BM "yōyāñ  
 asya sa" M "ya vikāle avikāle A". — 8. M "yārihā va " gacchāmañ. — 8. M "āye  
 creshatidhātaye pari" BM "rādhāñ samālapati" M "ti | ) na ca" M "nigrihitañ | B "kṛoti  
 grihitañ | .

11. M so dā" B te dā" M "mikañ āhamañ | . — 11. B "grihāye stri" M "grihāye stri-  
 ya ko " sho striya " buddhiya vā mi" B "ddhiya cā mi" BM "ahya to". — 12. M "pāye-  
 na brā" grihityetañ | tato" B "grihityetañ tato" BM "hūto amā" M "vikāle pa"  
 B "retañ | triya" BM "samāpita n" B "yetañ | . — 13. BM "rañ sarva yoddhāyena ta-  
 sya parivrajakā bhāya" B "rājikā ya bhāya" na tasya parivrajakāye akāra" M "kāla kā sam-  
 vṛttā" M "vṛtto" | . — 14. M "gaya parivrajakāye uttarañ di " echañ etāñ amā na  
 pra" B "pratyuddhā" M "bhāyañ | tato jano" BM "na oikā" M "rājikā nigrihito | .

18. M "dāṇḍam ārapya" BM "echatropā" B "grihāya" M "grihāyetañ ta" BM "cisha-  
 madhā". — 19. M "rājakāye āsamāna gacchati".



त्राजिकाये आवसथं गच्छति परोपरं च यथाभिप्रायं समागच्छन्ति ॥ अमीक्षणसं-  
निपातेन सा परिव्राजिका आपन्नसत्यसंपन्ना संवृत्ता ॥

ते दानि मधुराया निर्गम्य दक्षिणापथे जनपदचारिकां चरमाणा नवानां वा  
दशानां वा मासानामव्ययेन चेतवन्ताकामनुप्राप्ता तर्हि चेतवन्ताकायां रात्रि  
5 आवासिता ॥ तत्र समायां सा परिव्राजिका प्रजाता । दारको जातो प्रासा-  
दिको दर्शनीयो परमाये शुभवर्णपुष्कस्तथा स[389]मन्वागतो ॥ तेहि तस्य  
माणवकस्य समाये जातो ति सभिको ति नाम कृतं ॥ तेहि दानि मातापितृहि  
सो माणवको संवर्धयति ॥ यत्र काले सो माणवको विद्यमानो संवृत्तो ततो पि  
लिपिं शिचापितो गणनां धारणं निक्षेपणं सर्वाणि च परिव्राजकशास्त्राणि अधी-  
10 यापितो वादिप्रवादी ॥ सो दानि समुद्रकुक्षिं प्रविष्टो अबुद्धे बुवं मार्गति । सो  
दानि षोडश महाजनपदानि अस्वन्तो वाराणसीं आगतो क्षयिवदनं मृगदावं  
भगवन्तमुपसंक्रान्तो ॥

अथ खलु सभिको परिव्राजको भगवता सार्धं संमोदनीयां कथां संमोदयित्वा  
सारायणीयां कथां व्यतिसारयित्वा एकान्ते निपणो । सभिको परिव्राजको भग-  
15 वन्तं प्रश्नं पृच्छे ॥

कथाविचिकित्सो आगतो हि  
प्रश्नं पृच्छितुं अभिकांक्षमासी ।  
तस्य सभिकस्य प्रश्नमेवं पृष्टं  
भगवं अनुपूर्वमनुलोममनुसन्धिमनुधर्मं व्याकरोहि ॥

20 भगवानाह ॥

1. BM "satsā sam" M "satto | . — 3. M "rōyām m" B "mya dāyāpatham ja"  
M "patham ja" cāramānām navānām vā dā" BM "tavalākam a(M "kām a)nu" M "prāpto ta"  
sita | B "sita ta". — 5. BM "yām so pa" BM "rājī" M "jakk prajjā dā". — 5. M "jā-  
tāh pe" māye puṣkakatāye eulhavaroṇatāye samānānā" BM "gato te".

6. M "bhāryāye jātō ti sabbhī" BM "koti nā". — 7. B tehi dāni dāni mā" M "dāvi  
mā" saṁvārdhāyati | B "saṁvārdhāyati | . — 8. B "kālaṁ so" M "kālaṁ sa māpavako  
vijjāprā" BM "nām vāraṇām m" M "khepanām sa" B "to vādīpa". — 10. M "dābe  
haddha mā". — 10. B "janapadāni ukantāto vā" M "shipattānām mti".

13. M "bhagavato sāraddha sammāmodani" dayitvā āropaniyām katham vya" B "niyām  
katham saṁmodayitvā āropaniyām āropayitvā o" BM "sharṇo sa". — 14. B "rājiko"  
BM "eche kām".

16. B kāmācēt kiñcēt sā ā" M kāmācāyicikittā" BM "sam itī(M "ti | ) sabbhiko pra-  
cnaṁ pricchatum abhī" M "māno B "so ta". — 18. BM "prācnaṁ me prīṣṭā || bhagavān  
anu(M "vā a)pūrvam anulomam a(M "mām a)pusandhim a(B "saṁdhi a)modha".



दूरा समिका तुषमागतो सि  
प्रथं प्रष्टुमिहामिकांशमाणो ।  
प्रशान्तकरो भवामि ते वं  
अनुपूर्वमनुलोममनुसंधिमनुधर्मं व्याकरिष्यामि ॥

एवमुक्ते समियो परिव्राजको भगवन्तं गाथायै प्रत्यभाषि ॥

किंमाप्तमाह मिषुणं  
सुव्रतं किं सु कथं च दान्तमाह ।  
बुद्धो ति कथं प्रवृत्ति  
पृष्टो मे भगवं अनुपूर्वमनुलोमं अनुसंधिमनुधर्मं व्याकरोहि ॥

एवमुक्ते भगवां समिकं परिव्राजकमेतदुवाच ॥

पथेन हतन आत्मना  
अभिनिर्वाणगतो वितीर्णकांशो ।  
विमर्षं च भवं च ज्ञात्वा लोके  
उपितवां चीनपुनर्भवो स मिषुः ॥  
सर्वत्रउपेक्षो स्मृतिमां  
न च सो हिंसति कंचि लोके ।  
तीर्णो यमणो अनाविलो  
उत्सन्नो यो न करोति आश्रयं ॥  
यस्येन्द्रियाणि भावितानि

1. B "sabbhikah tvaṃ āga" M "sabbhikā tvaṃ āga" BM "ei praṇaṃṃ(M "ṇaṃṃ) praṇaṃṃ  
ihā kām " ṇo pra". — 3. BM praṇaṃ(M "ṇaṃṃ)ntekaro bhavāmi(M "vāpi) te aham anu-  
pūreṇaṃ a(M "vaṃṃ aṃṃṃṃ" M "anudharina vā". — 5. M "bhiko pa" B "chi kiṃ".

6. BM "prāptāṃ mahābhikṣuṇā itī sabbhiko sūratō praṇaṃṃ | te sabbhī(M "astī)ka  
prishṭō(M "shīho) kiṃ su kathaṃ vadanti(M "ntōṃṃ āṃṃṃṃ hu". — 8. B bodhiho ti su  
kathaṃ vuccati | prishṭāṃ me" M bodhiho ti su kathaṃ pravuccati | priccha me bhagavaṇ  
prishṭō anupūreṇaṃ anulo" B "vaṃṃ prishṭō anupūreṇa anulo" M "anandhi am " rot |  
— 10. M evaṃṃ u " gavaṇ sabbhiko pa " tad avoca | .

11. B yaṃṃ yena kṛi" M jayena kṛi" BM "tanta sabbhije hi(M "ye kṛi) bhagavāṃṃ(B "vaṃṃ)  
abhinirvāṇaṃ gataṃ cātīreṇa(M "cātīreṇaṃ kṛi" M "kṛi) vi". — 13. BM "jāṭhā loka mhi-  
tāṃ vā kṛi" M "ro si kṛi B "ei | bhikṣuṇaṃ sa". — 15. BM "pekṣāṃṃ aṃṃṃṃ" ca sa  
nchanta cīṃṃṃṃ(M "ato kiṃṃṃṃ)loka ti".

17. M "cāṇa dāvaṇa" BM "taṇṭa yena karoti B "ti | ) dāvaṇaṃ(B "dāvaṇaṃ) pa". —

19. BM paṇḍendriyāṇi(M "yāṇi) bhā" M "eddhā ca sarvāloka B "loka ni".



अध्यात्मं वहिर्धा च लोके ।  
निर्विध्य ह्येवं परं च लोकं  
कालं रक्षति भावितो स दान्तो ॥  
कल्पानि विकीर्य केवलानि  
संसारदुःखानि चतूपपातं ।  
विगतमलं विरजं अनङ्गणं  
प्राप्तं जातिष्यन्तमाहु भिक्षु ॥

अथ खलु [389<sup>b</sup>] समिको परिव्राजको भगवतो भाषितमभिनन्दित्वा भगव-  
न्तमेव उत्तरि प्रश्नं पृच्छे ॥

10 किंप्राप्तिनमाहु ब्राह्मणं  
अमणो किं नु कथं सुखातको न्ति ।  
विशुद्धो नामो न्ति कथं प्रवृत्तति  
प्रश्नं मे भगवं पुष्टो अनुपूर्वमनुलोमं अनुसन्धिमनुधर्मं चाकरोहि ॥

एवमुक्ते भगवां समिकं परिव्राजकमेतदुवाच ॥

15 बाहेत्य सर्वपापकानि  
विमलो साधुसमाहितो स्थितात्मा ।  
संसारमवेत्य केवलं  
उपितवां चीयपुनर्मवो स ब्रह्मा ॥  
समितावि प्रहाय पुण्यविपाकं  
20 विरतो ज्ञात्य ह्येवं परं च लोकं ।

2. B 'nividyā imāṁ pañcaraloko kālāṁ' M 'evidyā imāṁ pañcaralokakācāṁ rakāṁ'.

— 4. M 'kalpāṇi vi' B 'vivikīrya' catyapādāṁ | M 'catyapādāṁ |

6. B 'vigatamalaḥ ananṅgano prā' M 'vigatāṁ alajāṁ ananṅapra' kṣaṇāṁ ta' BM 'm  
āha bhikkhūṁ |

— 8. B 'hu-ṣa sahhikā pa' M 'tvā bhagavato evaṁ uṭṭa' ṇaṁ paripre'.

— 10. BM 'prāptenāṁ āhu brā' M 'na āhu brā'bhūṁyo ti sahhiko ṇaṁ (M 'ṇa)ṇa  
kiṁ suh ka' 'lokanti vi'.

12. BM 'thiṁ nāgo ti vuccati | pra' M 'ṇaṁ hīa' BM 'gavāṁ pri'. — 14. M 'go-  
vān sahi' 'jakaṁ eta'. — 15. BM 'vāhi (M 'hīṁ)ṇaṁ sarvapāpāni sahhikanti bhagavāṁ  
vi' B 'dhammohito | sthi' M 'hitāḥ | sthikāṁ B 'tāṁ saṁ'.

17. M 'saṁmāraṁ ayatya' 'chītamaya' kṣīṇapunarbhava sa hīṁ B 'chīta te yaṁ kṣīṇāṁ  
punarbhava | sa brahṁa sa'. — 19. M 'apitāvi prahīṇyo pa' B 'pabbhāve puṇyāvi'  
BM 'pākaṁ nirato jñātvā i' 'lokaṁ jñā'.



आतीमरणं उपातिवृत्तो  
अमणो तादि प्रवृत्ति तयत्वा ॥  
विस्त्रापिद्य सर्वपापकानि  
अध्यात्म वहिर्धा च सर्वलोके ।  
देवमनुष्येहि कल्पितानि  
कल्पं नेति पुनरु ग्नातको मे ॥  
अनु न करोति किञ्चि लोके  
सर्वयोगेहि विमुच्य बन्धनानि ।  
सर्वत्र अनियतो विमुक्तो  
नामो तादि प्रवृत्ति तयत्वा ।

5

10

अथ अनु सभिको परिव्राजको भगवन्तमेतदुवाच ॥

किंमात्रिनमाहु वेदको ति  
अनुविदितं किन्ति कथन्ति वीर्यवा ति ।  
आशानेयो कहन्ति नाम भोति  
प्रज्ञं मे भगवं पृष्टो अनुपूर्वमनुलोममनुसंधिमनुधर्मं व्याकरोहि ॥

15

एवमुक्ते भगवां सभिकं परिव्राजकमेतदुवाच ॥

वेदानि विचार्य केष्वनानि  
अमणानां . . . . . ।  
सो सर्ववेदनासु पीतरागो  
सर्ववेदनामतीत्य वेदको ति ॥

20

1. BM jñātimarṇaṁ || upādābhivṛtito cramaṁ M "craṇa)no bhāvayī pra". — 3. BM kiṁ anā" M "pāpāni a" B "nā | a" BM "loke de". — 5. BM "ni kalpa ne" M "punnā anā" BM "ko me sāga".

7. BM sāgama ka "cilloke" dhanāni sa". — 9. BM "anīyito(B "to | ) vimukto bhāga taye pra".

12. BM "plīnāna vedako ti sabbhiko anuvīdenti ki" M "kathāni tti tyaṇi vādī B "dhan (Uṇṇavādī A". — 14. BM "yo kāmanti(B "hiti) kāmā" B "bhūti || pra" gāvāni pri" M "gavāni prīṣṭa" B "pārvaṇa anu" M "anumandhim a" B "anulāna 174".

16. M evaṁna u "gavāni sabbhī" B "jakaṇṇa + M "cāst || — 17. BM "līni sa-bhīyanti(M "bhīyati) bhāgavāni cramaṁ(M "cāna cṛava)plīnāni | . — 19. B so sacā-vāni vedanā" M so sarva 10" BM "sa Uṇṇavāga" oām sabbhīya" M "cāstiko B " ka ca abhā".



अमाधित्वं प्रपञ्चनामस्य  
अध्यात्मं वहिर्धा च रागमूतं ।  
यो समानो रागमूले बन्धनप्रमुक्तो  
अनुविदिनो सायि प्रवृत्ति तथत्वा ॥  
यः प्रहीणबन्धनो प्रहाणवां  
सर्वदुःखघट्य जनेत्वा ।  
नान्यान् सर्वत्र न रक्षति  
विरजो वीर्यवान्प्रवृत्ति तथत्वा ॥  
यस्य बन्धनानि संकृतानि  
अध्यात्मं वहिर्धा च सर्वलोके ।  
सर्वरागबन्धनप्रमुक्तो  
आजानेयो ति तमाहु मूरिप्रघा ॥

अथ खलु समिको परिव्राजको भगवन्तं प्रश्नं पृच्छति ॥

चेवञ्चो खलु पुनर्नाम भवति  
इति समिको प्रश्नं पृच्छेत् मुनिं ।  
तत्ते मुनी नाम कथं प्रवृत्ति  
प्रश्नं मे भगवं पृष्टो अनुपूर्वमनुलोमं अनुसंधिमनुधर्मं आकरोहि ॥

एवमुक्ते भगवान् समिकं परिव्राजकमेतदुवाच ॥

चेवाणि सं[३१०]यम केवलानि  
दिवं मानुषं च ब्राह्मं चेव ।

1. B abharitra ca nāmari\* M ābhavitra yantamarū " tasmā ca vabirddhā" B "rddhāra rogaldhā" BM "tām yo". — 3. B "no rāgasāro bāndhānaprayukto anumihito tayo pravu" M "no rāgasā evam bāndhāna" nuhstīlātaye pra" BM "ti || tathatvā ya". — 5. BM ya prahināsa " hāgām ca sarva" yañ jñāne nā".

7. BM nārye(M "rye)na sarva" B "kshatī cirajo vi" ti | tathā tra" M "ti | tathā 'tra". — 9. BM "bāndhā(B "ndhāni) sañvepittāni" ke sa".

11. BM "ryarā(M "ro)gastobhadoshamolū(M "ho)māmmurakshaha " neya(M "neya) tam āhur bhū(M "hu | bhū)riprajāto || . — 13. M "jaka hha". — 14. B kshetrajñō "bhavati | i" BM "bhiko bhagavantañ pra" B "cnañ praocho" M "pricchetsah ma".

16. M "muni nāma katham pra" BM "govām prī" M "lanam au". — 19. M ke- trāpi sañnyama kahalāni || || sañhiko āha || bhagavān dīvyāñ" B kshetrāpi sañ[३१०]- yama kaulāni || || sañhiko āha || bhagavān ti " shañ pañ ca brā" M "brāhmaṇāñ kaho" BM "tām ca ca".



स सर्वमूलवेचनानात्प्रमुक्तो  
 वेचनो नायि प्रवुञ्चति तयात्वा ।  
 कोशानि विचार्य केवलानि  
 दिव्यं मानुषं यं च ब्रह्मकोशं ।  
 स सर्वकोशवन्धनात्प्रमुक्तो  
 कुशलो नायि प्रवुञ्चति तयात्वा ॥  
 विचार्य उभयानि प्रहीणानि  
 अथात्म वहिर्धा च शुद्धमूलं ।  
 ह्यमूलमुपातिवृत्तो  
 पण्डितो नायि प्रवुञ्चति तयात्वा ॥  
 सतां च असतां च चाल धर्म  
 अथात्म वहिर्धा च मुक्तचित्तो ।  
 देवमनुष्येहि पूजियो सो  
 संगमस्तमतीत्य सो मुनि ॥

5

10

अथ खलु समिक्को परिव्राजको भगवन्तमेतदुवाच ॥

15

श्रीचियो . . . . .

. . . . . ।

. . . . . किं सु नाम भोति

प्रज्ञं मे भगवं पृष्टो अनुपूर्वमनुत्तोममनुसन्धिमनुधर्मं वाकरोहि ॥

एवमुक्ते भगवां समिक्कं परिव्राजकमेतदुवाच ॥

20

युत्वा सर्वधर्ममभिज्ञाय  
 सायणमनवयं च सदेवके लोके ।

1. BM "ulhandā prama" M "kle khatrajāṇa tīye pra" B "tīye pra" BM "ti | tathāsmi-  
 (M "amiñ") kle". — 3. BM klecāni vi "hmakahetupāṇi. — 5. BM pramukto ko(M "ke)-  
 cābandhanāṇi | (M "nā) pramukto kuṭṭha tīye ca prava(M "ca punar a)yaṇi(M "ti | ) tathā-  
 smi(M "amiñ") lli".

7. BM tāni ubha" M "gāni ātmanahirdhyāni ca" B "tāni u". — 9. M upāyito pa"  
 B "mālañ upāyitā" BM "upāyito(B "yo pra)rucati | tathāsmā sa".

11. B asantā ca jñātvā dha" M asantā ca jñātvā dha" BM "cintā de". — 13. BM "pā-  
 jāye so" M "anāmanāgala" BM "so mati | . — 15. M "bhiko bhikkho pa "tad ayece | .

16. M drotāyecha ca nāma ānti kiñ ca" B drotāyo khuttimā manānti ca kiñ ca"  
 BM "bhoti ca pra" B "gavāni ppi" M "gavāni prāṇito "dharana vyā". — 20. M evamān u"  
 gavāni sabhi".

21. M evamān hi sa" BM "jñāya sabbhikānti bhagavantañi sī "loke s".



असमो अपरियहो विगुहो  
 अनिघो ताधि तमाह ओचियन्ति ॥  
 हित्वा आसयानि आसयानि  
 बन्धनानि अतिवृत्तो नेति ।  
 5 गर्मश्रय्यं अरतो सर्वपापकेहि  
 आर्यो ताधि प्रवुञ्चति तवत्वा ॥  
 यो मे चरणेहि प्राप्तिप्राप्तो  
 सम्बरञ्चात् उपेत्य सर्वधर्मा ।  
 विद्याचरणेन सो उपेतो  
 10 चरणवा ताधि प्रवुञ्चति तवत्वा ॥  
 दुःखविपाकं यदन्ति किञ्चिद् धर्म  
 ऊर्ध्वं अधो तिर्यक्सदेवकश्चि ।  
 परिवर्जयित्वा परिष्ठाचारी  
 मायं मानं च अघो पि क्रोधलोभं ।  
 15 पर्यन्तमकासि नामरूपं  
 तं परित्राज्यमाह प्राप्तिप्राप्तं ॥

अथ खलु समिको भगवतो सुभाषितमभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तमि-  
 साहि साहस्येहि गाथाभिरभिरुचये ॥

यानि च चीणि यानि च षष्टि  
 20 असणप्रवादनिश्चितानि मूरिप्रच ।  
 संज्ञाचरसंज्ञानिश्चितानि

1. B *amama* M *agamo* B *'dallo anighā tāyi tenāhu cōtriyaññi hi* M *'yi mo tenāhu cōtriyaññi ti.* — 3. M *hitvā āsayañi* | 4. B *hitvā āsayañi* 4. M *'āsanāni bandhanāni anivar-  
 uttāni neti* B *'tulhanāti anivarttissāni neti ga.* — 5. BM *paribhagayya ara* (M *'caryya ara*)-  
*mo sarva* " *hi arīyo tāpi pra* B *'ti | tattheshāññi asatāññi yo* M *'ti tattheshāññi asatāññi.*

7. M *yo me varago* " *ple samāyo* " *dharmā* B *'rmaññi v.* — 9. M *'dyācarāṇa sa*  
 BM *'to ca* B *'to vaṇṇaṇe vā tāpi pravuccatī | ta* B *'thā tamā du* M *'thātma.*

11. BM *'dharma* (B *'rma* *ūrdhvañ*) | *attha vīrya* (M *'ryya*) *ade* " *amāñ pa.* —

13. B *'varjyitvā* BM *'id* B *'ti | ) māryamāññi ca adho pi* B *'kroṭalābha puryo* M *'lo-  
 bha parya.* — 15. B *'kāci nāma kōpetāññi* | *pa* M *'nāma kōpetāññi pa* " *m āluh prāpta-  
 prāpiā* | B *'hu* | *prāptaprapīā* |.

17. M *'gāthāni abhi* B *'stava jā.* — 19. M *yāni ca teṇa yāni ca ābhāṭṭhi* *cravaṇa-  
 pra* BM *'jā saññi.*

21. M *'kayaññi samjūā* B *'kharāññi samjūā* " *vīrya* | *arāsanamāgā anta* M *'vīryya  
 arāsanamāgā a.*



ओसरणानि वीर ओसरसि मागं ।  
 अनाको सि दुःखस्य पारनो सि धर्माणां  
 सम्यक्संबुद्धो सि अनायवो सि ।  
 युतिमां धृतिमां प्रभूतप्रज्ञो  
 दुःखस्खान्तकरो सु वीतरायो ॥  
 मुनि मौनेयपदेयु प्राप्तिप्राप्तो चकंपियो ।  
 अतुल्य आदित्यवन्तु विमुक्तिदो शुभव्रतो ॥  
 तस्य ते नामभागस्य महावीरस्य भावतो ।  
 सर्वदेवतानुमोदन्ति उमी नारदपर्वता ॥  
 चहं कांचितमन्वे[390]षि तं मे व्याकार्षि चक्षुमां ।  
 उपयासा च ते सर्वे विध्वस्ता विनलीकृता ॥  
 अद्या मुनि सि संबुद्धो नास्ति नीचरणानि च ।  
 एवं पुण्ये च पापे च उभयत्र न निष्यसे ॥  
 ग्रीतीभूतो दमप्राप्तो युतिमां सत्यविक्रमां ।  
 पादां वीर प्रसारिहि समिको बन्दि शान्तिनो ॥

सो दानि भगवता बलवशीभावे विनीतो एहिभिषुकायि च प्रभावितो उपसं-  
 पादितो । एषा आयुष्मतो सभिकस्य प्रव्रज्या उपसंपदा भिषुमावो ॥

सभिकस्य वस्तु प्रज्ञा च आस्यवचया प्रव्रज्या समाप्तं ॥

भगवां चाराणस्यां विहरे वरणाये नदीये पारे शास्ता देवानां च मनुष्याणां  
 च विस्तरेण निदानं कृत्वा तस्या दानि वरणाये नदीये कूले महान्मयोधवृक्षो 20  
 मूलवन्तो च स्कन्धवन्तो च शाखापत्रपलाशवन्तो च प्रासादिको प्रसादनीयो भीमो

३. B "go si | dha" M "pāṇi saṁmya" B "buddhesi andhāro vi" M "si | andhāro vi". —

४. BM "mūneyati" M "tiṇi)māṇi dhi" "prajā dukkhaṇḍatāṇikaro" M "roḍhu vīharāgo mu".

५. BM "mūnapadesu akāṇḍpiyo akhilaṁ atulyo". — ७. B "muktadāṇi gūḍhava-

ta | M "kūḍāṇi gūḍhavarataḥ ta". — ८. BM "ahato sa". — ९. BM "nti abhan". —

१०. BM "haṇi cakchitam anve" kshunho |.

११. BM "pādāyāṇā" M "sarva viḍhantā vilāl" B "atā vilāṇḍi". — १२. B "addā mu"

M "dha vā mu" "buddhesi nānāvaropā". — १३. BM "sarve" M "ra" paṇyo ca pāpāyikā n".

— १४. BM "tiṇi" M "tiḍhāṇi sapāṇḍi vanti" M "kramāṇi |". — १५. M "cha prasaḍāṇi".

१६. M "bhāva vinilo | e" BM "pavvaji" dāṇa o". — १७. BM "dha i" M "bhārah |". —

१८. M "iti cīmahāvaṇṇavādāno sabhā". — १९. M "dha bhāgavāṇi vāṇi" BM "tanyo

dā" M "diyo kulo" BM "vāṇi" M "dā" "prasaḍāṇi" M "dā" "prasaḍāṇi" "anegho

saṇḍāṇo B "ghaṇḍāṇo ta".



अञ्जनमेघसंकाशो ॥ तत्र न्ययोधे यदृच्छया पुरुषेण उपवाचितं तस्य च उपवा-  
चनं समृद्धं । तेन तस्य न्ययोधस्य महापूजासत्कारं कृतं । तस्य दानि पुरुषस्य  
बृहानुकृतिमापणना अपरापरे च स्त्रियो च तत्र न्ययोधे सत्तोपयाचनं ति कृत्वा

5 तत्र न्ययोधे उपवाचति तं तस्य उपवाचनं समृध्यति ।

शुभाये पूर्वचरितो छि कोचिद्

अयं च देवप्रणिपातमेति ।

यदृच्छया तं पदमुपनेति

एमेवमेति कुदर्शनानि ॥

10. वाराणस्यां च नगरे श्रेष्ठि आडो महाधनो महामोमो प्रभूतभीमो प्रभूतस्वाप-  
देयो प्रभूतधनधान्यखोशकोशगारो प्रभूतजातस्परव्रतवित्तोपकरणो प्रभूतहस्त्य-  
श्रावगवेडको प्रभूतदामीदासकर्मकरपोषेधो अपुत्रो । तेन दानि पुत्राय ब्रह्मनि  
यष्टोपवाचितशतानि यथा मे पुत्रो भवेद्याति न च भवति ॥ ताये दानि श्रेष्ठि-  
भार्याये द्रुतं वरणाये नदीये कूले न्ययोधो सत्तोपयाचनं तत्र यो यं याचति तस्य  
12 तं उपवाचनं समृध्यति ॥ ताये दानि श्रेष्ठिभार्याये तस्य श्रेष्ठिस्व आरोचितं ।  
आर्यपुत्र द्रुतं मे वरणाये नदीये कूले महान्ययोधो सत्तोपयाचनो तत्र यो यं या-  
चति तस्य तं समृध्यति । गच्छाम तत्र [391<sup>1</sup>] न्ययोधे पुत्रमुपयाचिनः ॥

श्रेष्ठि सपरिवारो महर्षिषे समृद्धिषे तर्हि न्ययोधं गतो तर्हि कृत्वा तस्य न्ययो-  
धस्य महापूजासत्कारं कृत्वा ताये भार्याये सार्धं श्रेष्ठिना तत्र न्ययोधं उपवाचितं ।

1. BM "ddham te". — 2. M "tasya copayācanam samiddham | tatra tasya nra". —  
3. BM "atryā ca tatra nyagrodha satyā (B "tyopayācanam) ti kṛ" aya tām nyagrodha  
(B "dha) satyā" M "jñāta abhijñāta yā ca tatra" B "jñāta yā ca tatra".

6. B "subhāsa pārvāśrīrāṣṭi kīncid ayaṁ ca daivam pra" M "ritāṣṭi kīncid ayaṁ ca  
devam pra" BM "pāṭim a". — 8. BM "tām param a" B "panayati | evam enī" M "pano-  
matim evam enī". — 10. B "creshṭi ādhyo" M "creshṭi ādhyo mahādhanā mahābhogo  
prabuddhasa" BM "dhānyo (M "nyā) korakoshjāgā" M "upakaraṇaḥ prabuddha" jagad-  
reḍā pra" B "reḍā pra" M "shayā a" BM "iro te".

12. BM "tārthā ba" M "na ca me bhavati | . — 13. BM "creshṭibhā" M "diyo ko-  
lona mahānya" tyopayācanā tatra yātrām yānyati tasya" B "aya te a" M "mriddhyaṭi | .  
— 15. BM "nī creshṭibhā" B "creshṭiya" BM "tām ā".

16. M "diyo kulo" grodhamūla satyopayācanā tatra ya yām jānti | tasya" B "tyopayā-  
raṇo tatra ya yām jānti | tasya" BM "mriddhyaṭi | (M "ti). — 17. M "grodha pu" rema-  
— 18. BM "creshṭi sapari" M "reddhiye tāhām nyagrodham gataḥ tāhām " creshṭinā a"  
BM "tra nyagrodha (M "dha) opa".



एषाम तव भूतातो पुत्रं यदि मे पुत्रो जातो भविष्यति ततो एह देवकुलं प्रतिष्ठा-  
पयिष्ये महींतं च ते पूजासत्कारं करिष्यामीति ।

स्त्रियः समर्था पुरुषा नियोज्य  
यो तव भद्रो स्त्रिय एव मूलं ।  
ये चापि संयामहता नरेन्द्रा  
तेषां धनयो स्त्रिय एव मूलं ॥

5

ताये पि श्रेष्ठिभार्याये उपधाचितं । त्वं न्ययोध सत्ययाचनो श्रूयसि । यथा  
यथा ते श्रेष्ठिना देवकुलं प्रतिद्युतं पूजासत्कारं च तथा करिष्यामि अथ मे पुत्रं न  
दास्यसि ततो ते भूतानि समूलकं हिन्दापयिष्यामि । यज्जामा वृषो तज्जामा  
वृषदेवता तव प्रतिवसति । तव न्ययोधे न्ययोधो नाम देवपुत्रो प्रतिवसति ॥ 10  
सो दानि देवपुत्रो ताये श्रेष्ठिभार्याये तथा उपधाचितो समानो भीतो । अहं न  
कस्य चिदेमिनापि आच्छिन्दामि एषा च मे श्रेष्ठिभार्या एवं याचति । यदि एतस्मा  
पुत्रो न भविष्यति परशुणा मे इमं भवनं वेदापयिष्यति । तेन न्ययोधेन देवपुत्रेण  
शक्रो देवानामिन्द्रो अधीष्टो । अहं कीशिक नेव कस्यचिदेमिनापि आच्छिन्दामि  
मम श्रेष्ठिना भवने पूजासत्कारं कृत्वा एवं उपधाचितं तदिच्छामि तथा क्रिय- 15  
माणं यथा तस्य वाराणसीयस्य श्रेष्ठिस्तु पुत्रो भवेय मा मे ते भवनं क्षियेया ॥  
सो दानि देवपुत्रो शक्रेण देवानामिन्द्रेणाचासितो । मा माहि तथा करिष्यामि  
यथा तस्य पुत्रो भविष्यति तव भवनं न हिन्दिष्यति ॥

1. BM "di so putro jā(M "aro jāto bhavishyati | tato i " hām ca te.pā". — 3. BM strī-  
yah(M "yo) samasamarthā bhavanti jurnahāṇi vaktāṇi so tatra bhadrastriyayevaam(M "strī-  
yam eva) māt". — 5. BM "grāmaṇ mahatā ca narendrā(M "ndro) te " striyam eva.māt".

7. BM "creshtibhāryāyo upajāci" B "tām tvām". — 7. BM "no gnyam | . — 7. BM yato  
yo(B "to pa)thito creshtinā" M "vishyati | attha te putraṇi " te mālanāri 44" BM "śishyā-  
mah | . — 9. M yamānāmo vriksho tamānāmo tatra vridhho vrikshade" B yamānāmo ta-  
tra vridhho vrikshade" BM "tra pravasiati | . — 10. M tatra vyaggrashtasyo vyaggrashta  
māt".

11. BM "creshtibhāryā(M "ryāṇi)ye" B "bhito 2" M "bhito hām". — 11. B "cid a-  
cchindāma 2" M "cid acchindāmi mama creshtibhāryā esho ca me 2" B "creshtibhā". —  
12. BM "etasya pu" B "vishyati cāgryaya me" M "vishyati aigryaya me" B "nām  
cchadā". — 13. B "adhiṣṭo | M "adhiṣṭho | . — 14. M "narrāṇi kasyacid acchā" B "pā  
acchindāmi" BM "mama creshtinā bhavāno pu" M "evam upajācītaṇi | tad icchāmi tāṇi-  
thā kriyātmānāṇi yathā" B "kriyātmānāṇi tathā" M "gacchāṇi tasya creshtināya pu" B "creshtināya  
pu " cchidyayā || M "cchindeya | .

17. BM "cāto māt". — 17. BM "shyāmi | 18" M "nām | cchā" B "nām so cchindishya-  
ti | .



तहि दानि चयस्त्रिंशमवने अपरो देवपुत्रो कृतपुण्यो महेशाख्यो महर्तिको  
महानुभावो कृताधिकारो पुरिमकेहि सम्बन्धनुजेहि परिपक्वकुशलमूलो आसन-  
भूतो निर्वासस्त एकवचनप्रतिवचो अवनधर्मो चयस्त्रिंशेषु देवनिकायेषु । सो  
शक्रेण देवानामिन्द्रेण वुच्यति । त्वं अवनधर्मो यं च ते अवनधर्मनिमित्तानि  
5 प्रादुर्भूतानि अविष्यसि उपपद्यिष्यसि ततो च वाराणस्यां श्रेष्ठिस्त्र भार्याये कुचिसि  
उपपद्याहि ॥ सो दानि देवपुत्रो [39: 1<sup>b</sup>] शक्रेण देवानामिन्द्रमाह ॥ समाभि-  
प्रायो मनुष्येषूपपद्यित्वा बुद्धस्य भगवतो शासने प्रव्रजिष्यामि प्रव्रजित्वा च दुःख-  
स्थानं करिष्यामि । ततो न शक्यं तत्र श्रेष्ठिकुले उपपद्यितुं यत्कारणं श्रेष्ठिकुलो वा  
प्रमोदकरो अनरायकरो कुशलानां धर्माणां अन्यथाहं अत्र मध्यमे कुले उपपद्या-  
10 मि । तदहं यथासुखं अविद्येन मनवतो शासने प्रव्रजित्वा दुःखस्थानं करिष्या-  
मि ॥ शको तमाह ॥ मणिधेहि तुवं तत्र श्रेष्ठिकुले चित्तं उपपत्तीये चाहं तथा  
करिष्यं यथा तुवं ततः श्रेष्ठिकुलातो अमिनिष्कमित्वा भगवतो शासने प्रव्रजिष्य-  
सि ॥ तेन देवपुत्रेण शकस्य देवानामिन्द्रस्य वचनेन तत्र वाराणसीयं श्रीकस्य  
श्रेष्ठिस्त्र कुले चित्तं प्रणिहितं । सो दानि चयस्त्रिंशेषु देवनिकायेषु अविता वा-  
15 राणसीयं श्रेष्ठिभार्याये कुचिसि उपपद्यो कालेन समयेन नवानां वा दशानां वा  
मासानामवसरेण सा श्रेष्ठिभार्या प्रजाता ॥

ताये दारको जातो प्रासादिको दर्शनीयो अबुद्धावकाशो परमाये वर्णपुष्क-  
जताये समन्वानतो जातमाचस्य च श्रेष्ठिना रमणीयानि जातकर्माणि क्रियन्ति

1. M "rdhiko mahēṣākhyo mahārīko" parimukhaṃ saṃbuddhasya pari" B "pa-  
rimukha samya" M "mūla āsannabhū" B "lo ācāṇabhū" BM "ekajāmapra" dharmā tra"  
shu so". — 2. M "śakro de" B "devān imdre" BM "ga budhyati traṃ". — 3. BM traṃ  
cyavanādharmā (M "rmmā") yaṃ M "prādurbhūtāni tataḥ cyavishyaṃ | tato" B "dyavishyaṃ |  
tato" BM "creshṭīya" B "amitā upapadyohi | .

6<sup>1</sup>. BM "putrā ca" M "nūtram āhaṃ | . — 6<sup>2</sup>. M "prāyaṃ mānushyeshūpapayitvā ha"  
BM "ne pravrajishyāmi | pra". — 8. M tataḥ na" BM "kyaṃ (B "kyaṃ | ) atra creshṭi-  
kule upapadyitum (M "dyatam | ) yaskāra (B "kāra) nam (M "nam) creshṭiku (M "kule)  
vā pramo (M "pramāda" M "rmmā" ayaṃ "dhyamakule a". — 10. M "khaṣṭākāṃ kari".

11<sup>1</sup>. M "kro āha || . — 11<sup>2</sup>. BM "dhehi (M "dhehi) tvaṃ atra creshṭīkule cā" M "apo-  
pattishye āhaṃ" BM "shyaṃ | gūḥa tvaṃ tataḥ (M "tato) creshṭīkula". — 13. M tena  
na devapu" BM "creshṭīya ka". — 14. BM "niyaṃ creshṭībhāryā (B "ryāye) kukahi"  
M "nao | tena kālma tena samayeṇa navaṇāṃ māsaṇā" BM "tyayena aḥ (B "so) creshṭi-  
bhā " jāta ho".

17. B to | ya dā" M toye dārako jāto pra" shkaratāye samatrāgato" BM "creshṭīnā  
ramānyāni jāto (B "taṃ) karmāṇi (M "rmmāni) kriyanti crama (M "nti | crama) mahā" M "ul-  
yakeshu" anapānaṃ khaṣṭābhā" BM "craṇyati (M "ti | ) tāṃpranāliya (M "nālikā) ca pra"  
B "nti | ghrītapraṇāliya ca pā" M "ghrītapraṇāliya ca ca" B "liya ca ca".







- मेयितं । आगच्छ मम पुत्रस्यानुभावं पञ्चहीति ॥ सो दानि कुलिको त्रेहिस्र  
सकाग्रं आगतो ॥ त्रेहिना सो द्वितीयकुलिको एकपर्यंके उपविशापितो । कुमा-  
रो पि यशोदी शब्दावितो । सो पितुश्च द्वितीयकुलिकस्य चाभिवन्दनं कृत्वा  
तथैव पर्यंके उपविशापितो । इमे सर्वे त्रयो एकपर्यंके उपविष्टा ॥ राज्ञा त्रेहि-  
5 स्र दूतो मेयितो । अस्ति राजकायौ सत्तरो शीघ्रमागच्छेसि ॥ त्रेहि द्वितीय-  
कुलिकस्याह ॥ आस त्वं कुमारेण सह अहं याव राजकुलातो आगच्छामि ॥  
त्रेहि राजकुलं गतो द्वितीयकुलिको च गृहपति यशोदेन कुमारेण सार्धं आसति ॥  
सो दानि तस्य यशोदस्य त्रेहिपुत्रस्य तां सम्पत्तिं दृष्ट्वा एतद्भूषि । न खल्वयं  
घरावासो वा इच्छितव्यो यस्मैदृशो उपभोगपरिभोगो । निःसंशयं अयं कुमारो  
10 गृहप्रत्येकबुद्धेषु व्यावकर्मज्ञेष्टास्त्रेषु च कृताधिकारो इच्छितव्यो दिव्यसर्वाकारो  
वासितवासनो कृतपूर्वयोगो असाधारणो अवचक्षुकुशलमूको । सचेत्सो कुमारो  
बुधं भगवन्तं देवातिदेवं पश्येय अथ महतार्चनं संयुज्जेय ॥ गृहपति आह ॥ कुमार  
सर्वं खलु जीवनं अरापर्यवसानं सर्वं आरोग्यं व्याधिपर्यवसानं सर्वं जीवितं मर-  
णापर्यवसानं सर्वां संपत्तिं विपत्तिपर्यवसाना सर्वहि प्रियेहि मनापेहि नानामावं  
15 विनामावं विप्रयोगं चिराद्वाचिराद्वा पितुं पि एतं वा अहिष्यसि एतं वा मयं अहि-  
ष्यसि । किं नु खलु ते कुमार भगवां दृष्टो ॥ कुमारो आह ॥ कीदृशो भगवां ॥  
गृहपति आह ॥ कुमार देवा[390<sup>6</sup>]तिदेवो भगवां तथागतो हं सन्धक्खुद्धो

1<sup>2</sup>. BM "creshijaya" B "sakarañ" BM "to cre". — 2<sup>1</sup>. B "creshijina co divi" M "creshijino |  
so divittho ku " ekaparyyako". — 3<sup>2</sup>. B "vito so". — 3. M "so pito so pitu " aya nābhā " trā-  
rañ paryyako u" B "ryañiko u". — 4<sup>1</sup>. M "ime so ca tra" B "sarvañ tra" M "ekaparyyakañ  
opariśiṭṭha | B "vishyo | . — 4<sup>2</sup>. M "rāja creshijayaya" B "creshijaya" M "dāto a". —  
5<sup>2</sup>. B "satpatro et" M "satpatro cighaṇṇā āgo" B "gacchañ | . — 5<sup>2</sup>. BM "creshijā dā".

6. M "so cātā ku" B "he | ānāñ ya ca kumāro rā" M "jāvañ rāja". — 7. BM "creshijā  
et " dāna ca ku". — 8<sup>1</sup>. BM "creshijāya" B "ānā na". — 8<sup>2</sup>. B "khale evañ yovāso"  
M "khale evañ yovāso " co upabbhoga nā" B "go nā". — 9. BM "ānāro buddha pre"  
B "crikamāhe" M "dīna sarvakāraśāntasāno" B "mūsarvakāro vāśāntasānā kri" M "no  
anāro " lamulo B "to su".

11. M "sant su ku " nāñ devāntidevañ paṇḍiya | anjā maha" B "jyeyañ | a. ya ma-  
hātārthoñ sañ" M "antipajjeyañ | B "jyeyañ | . — 12<sup>2</sup>. M "kumāro sarve kha " jārā-  
paryyavāsinañ sarvañ ārogyañ ryādhiparyyavāsinañ sarvañ ārogyañ sarvā sampattā  
" ryyavāsino sarve" B "sāmpattā vipattiparyavāsina | sarve " yogañ cirañ vā kālāñ rā pi pī-  
tāñ " etā vā bhava jānāhayañ | M "yogañ cirañ vā cid vā kālāñ rā pi pituñ pi nāñ vo  
jānāhayañ | etā vo bhava jānāhayañ.

16<sup>2</sup>. B "kiñ tu kha" M "kiñ tu kha" dāśiṭṭyo | . — 16<sup>2</sup>. B "āha | ku" (L. 17<sup>2</sup>). — 16<sup>2</sup>. M "ki-  
dā " vān gāha". — 17<sup>2</sup>. M "kumāro devāntideva lha " gāto "hantā saññiya" BM "devā-  
trāṭṭhānā mahāpurushalakṣaṇāni samasāgato oṭṭi B "cāhāni mahāpurushalakṣaṇāni  
samasāgato oṭṭiṭṭhi saṇḍyañ" B "cāhānāni cāro sātṭhānāni āvenikehi hu" M "cāñ



विद्याचरणसंपन्नः सुगतो लोकविदनुत्तरः पुरुषदम्बसारथिः शास्ता देवानां च  
मनुष्याणां च द्वाविंशतीहि महापुरुषलक्षणेहि समन्वागतो अशीतिहि अनुचञ्चनेहि  
उपशोभितशरीरो अष्टादशेहि आवेणिकेहि बुद्धधर्मेहि समन्वागतो दशहि तथा-  
गतवलेहि वज्रवां धर्तुर्विशारद्येहि सुविशारदो प्रासादिको प्रसादनीयो शास्तेन्द्रियो  
शान्तमानसो उत्तमदमश्मधपारमिप्राप्तः नागो यथा कारितकारणो अन्तर्गतेहि 5  
रन्दिद्येहि अवहिर्गतेन मगच्छितेन धर्मताप्राप्तेन गुप्तो नागो अतिन्द्रियो ब्रह्म-  
वाच्छो अनाविक्तो विप्रसन्नो रत्नयूपं वा समुद्रतो सुवर्णयूपं वा प्रभासति तेजोरा-  
शि वा शिरीषा देदीप्यमानो असेचनको अप्रतिकूलो दर्शनाये इहैव वाराणस्यां  
विहरति च नद्या वरणाय पारिमे तीरे मुक्तो मुक्तपरिवारो शान्तो शान्तपरिवारो  
दानो दान्तपरिवारो ब्राह्मणो ब्राह्मणपरिवारो श्रोत्रियो श्रोत्रियपरिवारो स्ना- 10  
तको स्नातकपरिवारो वेदको वेदकपरिवारो पारनो पारनपरिवारो स्वनगतो  
स्वनगतपरिवारो सर्वकुशलधर्मप्रहीणो सर्वकुशलधर्मसमन्वागतो अभिभू चनभि-  
भूतो आघातार्थदर्शी यशी वश्यवर्ती देवमनुष्याणां अर्धवर्षा चरति ॥

एवं गृहपतिना द्वितीयकुलिकेन यशोदस्य कुमारस्य पुरतो बुद्धस्य वर्षं माधि-  
तं । कुमारो च यशोदो पूर्वयोगसंपन्नो धरमभविर्को ॥ तस्य दानि भगवतो 15  
दर्शनकामता उद्पासि कामेषु चास्य जुगुप्सना उत्पन्ना योनिशो मनसिकारो  
निष्क्रम्ये चैव चित्तं प्रस्थन्दति सन्तिष्ठति प्रसीदति ॥ सो दानि रावीये अर्धरात्री-  
समये प्रतिबुद्धो पश्यति तमन्तःपुरं ओसुप्तं काचिदीणामुपबुद्धा काचि तूष्णं काचि-  
त्सुषोपकां काचित् शकुलं काचिद्देगुं काचित् महतीं काचिदादिशं काचिद्विकूटकं  
काचिद्रु भमरिकां काचिदेकादशिकां काचित् मृदंगं काचिदालिङ्गिकां काचित्प- 20  
णवं काचि इदुरं काचित्परस्परस्य अग्निं वाहां कृत्वा काचिद्रु हनुं [393] कां गृह्य

ratnā vai' BM 'diko pūṇāda' M 'atīamāṇamallāpārāṇiprāpto dīgo yathā' BM 'tasyūṣṭhaṇi  
(M 'yūṣṭhaṇi) + d 'saumilpato (M 'tali) anvarṇayyūṣṭhaṇi (M 'yūṣṭhaṇi) rā prahāṇanti | loṇorāṇi  
(B 'cūṇi) rā cūṇiyo (M 'ja) dīdīpīyāṇāṇi nīcānako spratīkō (M 'ku)lo ' syāṇi riharati ca  
bhāṇyā varuṇā (M 'hbaruṇāyā) pārima ||' M 'kītaparivāro cānto cāntaparivāro brāhmanāro  
brāhmanaparivāro śrotriyo śrotriya-parivāro anātako snā' B 'gṛ pāragṣparivāro sthalegato  
sthalegastoparivāro || anrā' M 'evān kuṣāledharmapra' BM 'anāgato abhikṣāto ana'  
M 'jānārthidorā ya rāpāṇāṇi'.

14. M 'dīdīpīyā kumārasya purato brāhmanasya ca'. — 15. B 'kumārasya ca' M 'yo-  
gānupāṇto'. — 15. M 'anupāṇi' B 'cāṇyā jogustānā utpa' M 'tūṇno yoni manasikāra  
niṣkramyāṇāṇi' B 'cā manasikāra niṣkramyā ca māṇi cī' BM 'tāṇi prahāṇāṇi santi-  
(M 'anāṇi)stha'.

17. M 'ratīhāṇtīrāṇāṇi anāyā' B 'cūṇi ca lantāy' M 'vīṇān apagrīhīyā kācīl sughrāṇāṇi  
kācīrāṇā' B 'gūṇyā kācī trāṇāṇi kācīl su' M 't māṇāṇi kācīl rā' d 'bhāṇmāṇikā kācīl e'  
BM 'cīkā kācīl mīdāṇāṇi (M 'mīdāṇāṇi) kācīl anīṇāṇikā kācīl pa' M 'cāṇi kācīl pūṇāpā-  
ṇāyā anāṇi lā' B 'āṇā anāṇi lā' M 'tā kācīl bhāṇmāṇāṇi' BM 'anāṇi lā' M 'gharāṇi |



कासांधिल्लान्ता घरति ॥ कुमारस्य तं वृद्धा विकृतमन्तःपुरं रमयानसंज्ञा उत्पन्ना  
अभिनिष्क्रमितुकामो च भगवतो सन्तिके अगारादनगारिणं प्रव्रविष्णामीति ॥

शक्रो देवानामिन्द्रो अनन्तकेहि देवशतसहस्रेहि परिवृतो गन्धमास्त्रमादाय  
आगतो । देवपुत्रेहि सोपाना अशीपिता यशोदे च पश्चिमे सोपानके पादतन्ता  
निधिपित्वा देवेहि दिवित्रं कुसुमवर्षं ओसुष्टं त्रेहिकुले दिव्यानां कुसुमानां वानु-  
मात्रं ओधं संवृत्तं ॥ कुमारो देवशतसहस्रेण संवृतो वाराणसीतो नगरातो नि-  
र्गम्य धन भगवांसेनोपसंक्रमे ॥ भगवता प्रभा प्रमुक्ता ॥ चट्वावीशशोदो कुल-  
पुत्रो भगवन्तं वरणाये नदीये पारे असेचनकं अप्रतिकूलं दर्शनाये वृद्धा भगवन्तं  
मणिपादुकेषु उत्तरित्वा भगवन्तं गाढाये धमाये ॥

10

उपद्रुतो हि अमण उपद्रुतो हि मारिप ॥

भगवानाह ॥ एहि कुमार मा भाषाहि इदन्तमनुपद्रुतं रमयिं धर्मे स्वास्यति  
वीतरागो भविष्यसि ॥

अथ खलु यशोदो त्रेष्ठिपुत्रो येन भगवांसेनोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ शिर-  
सा पद्धित्वा एकान्तनिषणः ॥ तस्य यशोदस्य त्रेष्ठिपुत्रस्य भगवां प्रसादनीयां  
कथां कथे । तद्यथा दानकथां शीलकथां स्वर्गकथां पुण्यकथां पुण्यविपाककथां ॥  
अभिप्रसादेसि यशोदो त्रेष्ठिपुत्रो भगवतो सन्तिके वित्तमभिप्रसन्नः ॥ तस्य  
पुनर्यशोदस्य त्रेष्ठिपुत्रस्य भगवां चत्वार्यार्यसत्यानि प्रकाशयति । दुःखं आर्यसत्य-  
मादिशति देशयति प्रज्ञापयति विवरति विमज्जति उत्तानीकरोति प्रकाशयति ।  
दुःखसमुदयमार्यसत्यं । दुःखनिरोधं दुःखनिरोधगामिनीप्रतिपदार्यसत्यं आ-

1. M 'kritāṁ antah' tpaṇṇo abhinishkrāmituṁ | lānā ca lha'. — 3. B 'dāya  
gato de'. — 4. BM 'trehi sopādānā(M 'nān) all' 'padma pācā(M 'na ca pācā) amma  
co sopānākāya pāda' M 'pitānā de' BM 'jān kumārā varāṇā oṣṭhān(M 'abān)  
preshīkūn' M 'numāre o' B 'tān ku'.

6. M 'bānān amāpāto vā' B 'reṇānā vāto vānānā' M 'gavāntano' kramitrā. —  
7<sup>1</sup>. B 'bhagavato prahā' M 'gavato prahā muktā B 'mukto | . — 7<sup>2</sup>. M 're bhagvān-  
nān varāṇā' B 'prātibhānā' M 'prātikulān' BM 'pādaḥśu' M 'tāyo 'dāya'. —  
10. BM 'upadruto amān' crama(M 'craṇa)pa' B 'to amān mā' M 'cāhah || .

11<sup>1</sup>. M 'ca ma lha' M 'ca ma bhāhi idan tān am'. — 13. BM 'creshīputro' M 'ye-  
na bhagvāntano' gavato pa' śarṇṇo | B 'charṇṇas tasya'. — 15. BM 'adyathā || dā'  
B 'cāka vāra' M 'ekāthān paṇyāthān paṇyāthān paṇyāthān paṇyāthān'.

16<sup>1</sup>. BM 'bhāprāśādehi || yaṇṇā creshīpu' amma tān'. — 16<sup>2</sup>. M 'pamā yaṇṇo'  
BM 'creshīpu' gavā(M 'cān) cehutā'. — 17. B 'cāhānā de' M 'cāhānānā de' jñā-  
pāyati prāthāpāyati vā' B 'tānikaro'. — 19<sup>1</sup>. M 'mulayān ārya'. — 19<sup>2</sup>. BM 'yā-  
van pro'.



विचति चायत् प्रकाशयति । अथ खलु यशोदो श्रेष्ठिपुत्रो तत्रैवासने निपसी-  
तिस्त्रो मित्रा षडभिश्चा बलवशीमाव साचीकरोति अनेकविधां चरिं प्रत्यनुम-  
वति ॥

अथ खलु यशोदस्य श्रेष्ठिपुत्रस्य मातापितरौ तस्मैव राज्या चत्सयेन यशोदं  
श्रेष्ठिपुत्रं अपश्यन्ती अशुकघटा रुदन्मुखा महाघातिस्तन्त्रस्य परिवृता बह्वहि प्रा- 3  
णसहस्रेहि सार्धं [393<sup>1</sup>] चाराणसीतो निर्यात्वा येन भगवांस्तेनोपसंक्रमे य-  
शोदं श्रेष्ठिपुत्रं चत्सयेना । अद्राचीत् यशोदस्य श्रेष्ठिपुत्रस्य मातापितरौ नदीये  
वरणाये तीरे यशोदस्य मणिपादुकानि दृष्ट्वा च पुनः यशोदस्य मणिपादुकानि  
गृह्य मुष्णेन परिचुम्बेन्सुः रोदेन्सुः कन्देन्सुः शोचेन्सुः परिदेवेन्सुः ॥ रोदित्वा  
कन्दित्वा शोचित्वा परिदेवित्वा येन भगवांस्तेनोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ शिर- 10  
सा वन्दित्वा भगवन्तमेतदुवाच ॥ अद्राचीज्ञगवां यशोदं श्रेष्ठिपुत्रं ॥ यशोदो  
श्रेष्ठिपुत्रो तथाकृपां चेतोसमाधिं समापये यथा न तत्रैव निपणस्य मातापितरौ  
नादृशेन्सुः न च अन्यो जनकायः ॥ अथ खलु भगवां यशोदस्य श्रेष्ठिपुत्रस्य मा-  
तापितरं आमन्त्रयति ॥ निषीदेष गृहपते । स्नानमेतं विचति यशोदं श्रेष्ठिपुत्रं  
पश्यथ दृष्ट्वा च पुनः यशोदे श्रेष्ठिपुत्रे चित्तं प्रसादेष ॥ अथ खलु यशोदस्य श्रेष्ठि- 15  
पुत्रस्य मातापितरौ भगवतो पादौ शिरसा वन्दित्वा एकमन्ते निषीदेन्सुः अन्यो च  
जनकायो ॥ अथ खलु भगवां यशोदं श्रेष्ठिपुत्रं मनसाध्यमाये । अद्रिमातिहार्यं  
विदर्शयति ॥

अथ खलु यशोदो श्रेष्ठिपुत्रो तालमात्रं वेहायने संस्थितो अनेकविधं अद्रिमा-  
तिहार्यं विदर्शयन्तो सो एको पि भूत्वा बहवो भवति बह्वधापि भूत्वा एको भवति 20

1. BM "creshṭipu" B "charuṇa | tiro" M "charuṇa tiro" bhujāṇe kala" BM "mekariddhant  
ridhāi pra" B "bhavati 3". — 3. BM "ta yaśodasya creshṭiputra" M "dant creshṭiputram  
sarveshām tān adra" (L. 7) B "dant creshṭiputram apasya" "umukhi mahā" hant pra"  
santkrānta || yaśo" B "dant creshṭiputram sarveshām tā adra".

7. BM "khit | yaśodasya creshṭiputra" M "tiro yaśodasya manipādūkāni grī" BM "khe  
ca paricumbetam radebali krande" M "krāndeṣam cocetam paridevetam ro". —

9. M "yena bhagavan tena" mita bhagavato pa".

11. BM "creshṭiputram tathāra". — 11. M "dyo | yathā yaṁ tathāraṁ ni"  
BM "charuṇasya" BM "drīpetam" (B "tam | ) enyo" M "kāyo | . — 13. M "garā yaśo"  
BM "ntreyatā ni". — 14. BM "dant creshṭiputram" M "creshṭiputro ci" B "codo  
creshṭiputro manasā" (L. 17) M "prashleya || . — 15. M "creshṭipu" anta enyo ca jana-  
kāyo | .

17. M "creshṭipu" B "śā adhyesho rī" M "bhāsham | . — 19. BM "creshṭiputro" ai-  
hāyamaṁ santāhi" M "nto aikāpi bhātvā baharo bhavanti | bahu" B "ro bhavanti bahu-  
the pi bhātvā + " M "vibhāvan tirubhāvan tirukudyan tiruṇḍaḍa tiruparai" B "vibhāvan  
tirukudyan tiruṇḍai".



आविर्भावं तिरोकुट्य तिरोशेन तिरोपर्वतेषु चसज्जमानो गच्छति । इमस्मिं च पृथिवीयं उज्ज्वलनिमज्जनं करोति । सख्यपि नाम उदके पि अभिद्यमानो गच्छति तथापि नाम पृथिवीयं । इमावपि चन्द्रसूर्या एवंमहर्षिका एवंमहानुमावो पर्यङ्गेन निपणः पाणिना परिमार्जति परामुपति यावद्वृक्षलोकं कायेन वशी वर्तेति । विविधानि च यमकानि प्रातिहार्याणि करोति हेष्टिनं कार्यं प्रज्वलति उपरिमातो कायातो शीतस्त्र वारिस्त्र पंच धाराशतानि श्रवन्ति उपरिमातो कायो प्रज्वलति हेष्टिमातो कायातो शीतस्त्र वारिस्त्र पंच धाराशतानि श्रवन्ति वामो पादो ज्वलति दक्षिणातो पादातो शीतस्त्र वारिस्त्र पंच धाराशतानि श्रवन्ति दक्षिणो पादो ज्वलति वामातो पादातो शीतस्त्र वारिस्त्र पंच धाराशतानि श्रवन्ति ॥

अथ क्षुत्तु यशोदो येष्टिपुत्रो नीलांजनवर्णं श्रपममात्मानं चढीये अभिनिर्मि-  
णित्वा पुरस्तिमायां दि[394]शायामन्तरहायति पश्चिमायां दिशायां प्रादुर्भ-  
वति पश्चिमायां दिशायां अन्तरहायति पुरस्तिमायां दिशायां प्रादुर्भवति दक्षि-  
णायां दिशायां अन्तरहायति उत्तरायां दिशायां प्रादुर्भवति उत्तरायां दिशायां  
15 अन्तरहायति दक्षिणायां दिशायां प्रादुर्भवति ॥ अथ क्षुत्तु यशोदो येष्टिपुत्रो  
सिंहमूनराजमात्मानमृद्धये अभिनिर्मिणित्वा दाढी वज्रवां केशरी त्रिषुक्तं सिंह-  
नादं नदित्वा पुरस्तिमायां दिशायां अन्तरहायति पश्चिमायां प्रादुर्भवति प-  
श्चिमायां दिशायां अन्तरहायति पुरस्तिमायां दिशायां प्रादुर्भवति दक्षिणातो

1. B "yatā utsojjati majjanam" M "yatā ujjamati majjanam". — 2. BM "dyamānā  
gacchati" 16. M "ahma itthi" BM "yatā i". — 3. B "sūryo evaṃ maha" M "bhāva paryo-  
kama nisharuppo pa" B "nishaupesh pāpina parimajjati parā" M "pārocca brahama" kāyama  
ca cobhateti | B "yena vapo vartteti" | — 5. M "uparimātro kā" uparima kāyo pra-  
jvalito heṣṭipūtro kā" kāmī cāra" B "ati | vānto pārevo jra" M "vā me pārevo gāyā"  
dakshuṇo pārevo jra" B "ati | vānto pārevo paṭha".

11. BM "creshtiputro" M "lāhūcena risha" B "craṇā risha" B "raṇi tā" antarahāyati |  
pa" M "craṇāyān diṇāyān antarahāyati | dakṣiṇāyān diṇāyān prādurbhāvati | pacyi-  
māyān diṇāyān antarahāyati" B "hāyati | purastimāyān diṇāyān prādurbhāvati | dakṣi-  
ṇāyān diṇāyān antarahāyati | uttarāyān diṇāyān prādurbhāvati | uttarāyān diṇāyān  
antarahāyati | tā" M "amet prādurbhāvati uttarāyān diṇāyān B "kṣiṇāyān di" M "cāyān  
pra". — 15. BM "creshtiputro" M "mānana rishāya" BM "raṇi" M "atā dāti kāmān  
keṇa triśakti" M "craṇi triśakti" M "mānana rishāya" M "raṇi" M "atā dāti kāmān  
antarahāyati | (M "cāyān antarahāyati) paṇci "craṇāyān diṇāyān B "cāyān) antarahāyati  
(B "antarahāyati | ) pa "cāyān prādurbhāvati | dakṣiṇāto antarhito uttarāto (M "cāyān)  
prādurbhāvati | uttarāto antarhito (M "māhito dakṣiṇāyān prādurbhāvati | bhūmyān anta-  
hito (M "māhito antarhito antarhito prādurbhāvati | antar".







तानं सप्ततालानातो पट्टानं पट्टालानातो पंचताने स्थितो पंचतालानातो चतु-  
 शालानातो विताने स्थितो वितालानातो द्विताने स्थितो द्वितालानातो एकताने स्थितो  
 एकतालानातो धरणां स्थितो एकोऽपि भूत्वा ब्रह्मा भवति ब्रह्मापि भूत्वा एको  
 भवति ॥ इति आविर्भाव तिरोक्षुडं तिरोग्निं तिरोपर्वतेषु अमञ्चमानो  
 5 गच्छति इमंश्चिं पृथिवीयं उमञ्चति निमञ्चति । धरणीतो अभुवन्व गच्छति  
 पि तिष्ठति पि निषीदति पि शय्यामपि कल्पयति परितपति परिभ्रमति पि ॥

अथ खलु अन्यतीर्थिकपरकपरिव्राजका वैदण्डिकमानन्दिकगुरुपुत्रकगीतमध-  
 र्मचिन्तिकवृत्तवाचकतृतीया उलूकपचिकमग्निनी श्रमणा यशोदस्य येष्टिपुत्रस्य  
 इमानि एवंरूपाणि विविधानि विचित्राणि अद्विमातिहार्याणि बृहदार्याद्वतम-  
 10 विप्रसंहृष्टरोमजाता अमून्तुः यावत्स्थाच्छातो भगवतो गीतमस्य धर्मविनयो वि-  
 बुधो दण्डच्छिन्नपिनीतिको अलं अलंकाराय अलं प्रसादाय यत्र हि नाम गृहीतो  
 अवदातवसनो काशिकशुचिबस्त्रधरो चन्दनानुलिप्तकगात्रो अंगदी कुण्डली एव-  
 मेव रूपं धर्म साधीकरोति ॥

अथ खलु भगवां ताये वेलाये यशोदं येष्टिपुत्रं आरभ्य इममुदानमुदानये ॥

15 न मुष्टमावो न जटा न पंको  
 नानासनं शण्डिलशायिका वा ।  
 रजोजनं योत्कुटुकप्रहारं  
 दुःसप्तमोचं न हि तेन भोति ॥  
 20 अलंकृतो वापि चरेद्य धर्मं  
 चान्तो दान्तो नियतो ब्रह्मचारी ।  
 सर्वेहि भूतेहि निवार्यं दण्डं  
 सो ब्राह्मणो सो यमणो स भिक्षुः ॥

4. BM "āvibhāvāṇi ti" (M "van ti)rahāvaṇi tīroka" M "kudyaṇ tīroṇi" B "kadyaṇi  
 tīroṇi" — 5. B "dātī ca" M "dātī ceyyāṇa" B "lpaṇṇi | palita".

7. M "khalaṇ anyatthēthākaṇaparivrajakā te dandā" B "vājaka tīroṇi" BM "traka-  
 gūttamodharmāci" B "adhaṇṇakāci" kahābhoginī cāvaṇā" M "gīni cāvaṇā" B "creshtī-  
 pu" M "creshtīputrakāya imāni cāvaṇāni rīdāṇi" alitaromaṇāto alhāṇuṇi | gāvaṇi evā"  
 BM "gūttamāya" B "cāvaṇāya evā" BM "lōhīko hōṇi oṇhīkarmāya (M "karmāya)  
 alāṇi prāṇi" B "prāṇāṇāya gāva" B "gīhīti" a" M "dātācca vāva" te aṇṇādi kuṇḍala e"  
 BM "dharmā e".

14. M "gāvaṇi tāya va" BM "creshtīpu" M "imāni cāvaṇāni" — 15. B "paṇṇikā nāṇā-  
 sāṇi thāṇḍilācāyina vā ca" M "paṇṇikā nāṇānāthadivācāyina kāt".

17. M "kāvaṇāṇāni vo uttutukaprahā" B "lāṇi vo uttū" tana lāvaṇi a" M "tana lāva-  
 ti" — 19. M "dharmakāṇṇāni dī".

21. B "lmaṇāṇa" M "lmaṇāṇāṇa".



अथ खलु भगवां यशोदस्य मातापितॄणां तस्य च जनकायस्य प्रसादनीयां कथां कथये । तद्यथा दानकथां शीनकथां स्वर्गकथां पुण्यकथां पुण्यविपाककथां । अभिप्रसादयन्ति यशोदस्य मातापितरौ भगवतो सन्तिके चित्तं तं च महाजनकायं अभिप्रसन्नचित्तो ॥ भगवां यशोदस्य मातापितॄणां तस्य च महतो जनकायस्य चत्वार्यार्यसत्त्वानि प्रकाशयति दुःखं दुःखसमुदयं दुःखनिरोधं दुःखनिरोधमार्गं ॥ ३  
अथ खलु यशोदस्य श्रेष्ठि[३१०]पुत्रस्य मातापितॄणां तेष्वेवासनेषु नियतानां विरजं विगतमलं धर्मेषु धर्मचतुर्विंशुर्ब्रह्मणां च प्राणिसहस्राणां अधिगता च धर्मा ॥ ते पुनर्यशोदस्य श्रेष्ठिपुत्रस्य मातापितरौ भगवन्तमेतदवोचत् ॥ प्रजा-  
जिहि भगवं यशोदं श्रेष्ठिपुत्रं उपसंपादेहि सुनत यशोदं श्रेष्ठिपुत्रं ॥ अथ खलु भगवां  
एहिभिषुकायै आभाषे । एहि मिषु चर तद्यागते ब्रह्मचर्यं ॥ १०

अथ खलु यशोदस्य श्रेष्ठिपुत्रस्य भगवता एहिभिषुकायै आमाष्टस्य यत्किञ्चि-  
बृहद्विलिखं गृह्णिगुप्तं गृह्णिध्वजं गृह्णिकस्य सर्वमन्तरहाये विचीवरं चास्य प्रादुर्भवे-  
त्सुभषं च कंसपात्रं प्रकृतिस्वभावसंस्थिता च केशा ईर्यापयो चास्य संस्थिहे तद्यथा  
नाम वर्षगतोपसंपन्नस्य मिषुस्य । एषा आयुष्मती यशोदस्य श्रेष्ठिपुत्रस्य प्रव्रज्या  
उपसंपदा मिषुभावो ॥ १५

समाप्तं यशोदस्य श्रेष्ठिपुत्रस्य वसुं ॥

मिषु भगवन्तमाहन्तुः ॥ कस्य भगवन् कर्मस्य विपाकेन यशोदो श्रेष्ठिपुत्रो आढ्यो  
महाधनो महामोगो श्रेष्ठिकुले उपपन्नो विप्राधिगमो च गृहस्वभूतेनैव वनवगीभावं  
प्राप्तं ॥ भगवानाह ॥ एतस्मैव मिषवो यशोदस्य श्रेष्ठिपुत्रस्य पूर्वप्रणिधानं ॥

१. M "codasya creshṭiputrasya mā". — २. BM tadpathā || dā BM "ripā (B "pāka) kathān abhi". — ३. B "aldasyanti | yaço" M "parata bhagavato santicke cittaṁ ca mā" BM "llo bha". — 4. BM "ṣṇyati | duḥkha-samudayaṁ duḥkhanirodhamārgaṁ |".

5. BM "creshṭipu" B "pāṁ tashvā" M "sharṇpāṁ" B "sharṇpāṁ viḡataṁ viḡo-  
tanulāṁ" BM "hāpāṁ ca prā" B "arāṇi a" M "arāṇi a" BM "rāṇi ca pu". — 6. B ca  
puma" M ca puma yaço" BM "creshṭipu" M "pita bha". — 7. BM pravrajahi bhagavān  
yaçodaṁ creshṭiputraṁ u" B "mṇṇataṁ yaço" BM "creshṭipu". — 9. M "sha | ehi bhā-  
khu caratha tatthā".

११. BM "trasya bhagavato o" B "ābhāshṭhasya yat kiṁ" BM "d grīhāṁṇigaṁ grīhā B "grī-  
ha)gu" M "lpaṁ ayam anta" BM "śhāreṣṇṇ sūmābhakāṁ" B "ca kṇṇ ca pāṇuṁ"  
M "avahāvaṁ sūmāthitā ca koṇā iryāpatha cā" B "cā iryā" sthiha | tadpathā | nā "khu-  
sya o". — १४. BM "creshṭipu" M "kahuṇhārah |".

१६. M itī cṛimahāvestnavadāno yaço" BM "creshṭipu" M "sūṁ samāpāṁ |". —  
१७. M bhūkahu bha "haleh |". — १७. B "bhagava kama" BM "da creshṭipu" M "d-  
dyo mahādha" BM "creshṭiku" M "dhigato ca grī". — १९. B "syācāra bhi" M "syāsha  
craṁ bhi" BM "creshṭipu".



भूतपूर्व निषधो एवैव वाराणस्यां नगरे श्रीगकुलपुत्रो यमूषि कृच्छ्रवृत्तिको  
दरिद्रो परधर्मेण वृत्तिं कल्पयति बुढानां चानुत्पादाय प्रत्येकबुद्धो मोक्षो उत्पद्यन्ति  
बुढानामनरा दक्षिणेया तूष्णीकग्रोभना एकचरा खड्गविद्यागकल्पा एकमात्मानं  
दमेन्ति परिनिर्वापयन्ति दक्षिणीया पुण्यवेदा । ततो भद्रिको नाम प्रत्येकबुद्धो  
अपिचदमातो कलस्यैव निवासयित्वा पात्रचीवरमादाय नातिकान्ते नातिवि-  
कान्ते समये प्रातरास्ते वर्तमाने वाराणस्यां नगरे पिण्डाय प्रविष्टो सुसंवृतो कायेन  
सुसंवृतो वाचाय सुसंवृतो मनेन सूपस्थितिकाय स्मृतिये समाहितो एकाद्यचित्तो  
सुसंवृतेन्द्रियो ॥

सो दानि वाराणसीनगरे पिण्डाय चरन्तो तेन श्रीगकुलपुत्रेण पुरुषेण बृष्टो ।

10. प्रासादिकाभिप्रसन्ना देवमनुष्या तस्य श्रीगकुलपुत्रस्य पुरुषस्य । भद्रिकं प्रत्येकबुद्धं  
दृष्ट्वा अतीव मम [395] प्रसन्नं प्रसन्नचित्तेन गृहं प्रवेष्टेत्वा गृहे आहारिण प्रति-  
मानितो एवं चानेन प्रणिधानमुत्पादितं यं एद्गो दक्षिणेये अधिकारं कृत्वा  
कुलममूलं मा कांचिदुर्मतिं वा विनिपातं वा मत्क्षेयं मा वा कदाचिद्दरिद्रेषु कु-  
लेषूपपयेयं आद्वेषु महाधनेषु महाभोगेषु कुलेषूपपयेयं ॥ सो दानि भद्रिको प्र-  
त्येकबुद्धो इममेव रूपं प्रणिधानं विदित्वा हंसराजा विद्य वेदायमेन प्रकान्तो ॥  
सो दानि पुरुषो तं भद्रिकं प्रत्येकबुद्धं वेदायमेन हंसराजा विद्य विक्रमन्तं दृष्ट्वा च  
तस्य प्रत्येकबुद्धस्य स्पृहयन्तो भूयो प्रसन्नचित्तो प्रणिधानमुत्पादिति । एतेषां धर्मा-  
णां ज्ञानी भवेयं येषामेष प्रव्रजितो धर्माणां ज्ञानी ॥

भगवानाह ॥ एष निषधः यमोदो त्रेष्ठिपुत्रो तेन कालेन तेन समयेन इह वा-

1. M "pāra bhikṣavaḥ i" B "kṣhīnaku" M "shī | kṛicchravṛtṣatikko " na vṛtṣitān kalpa"  
BM "nānā mī M "nānā vājunpādāye pratyē " dyaṇti M "dyaṇi | buddhānām antaro dākṣi-  
ṇeṣo tā" B "ekavacā kha" M "lpa | ekam ānandamā damatī parimā" B "ānandam dāyanti  
paninivṛtā " nyakṣatṛi | . — 2. M tātaḥ bhadrīkā nāma pratyē" B "buddhā ri" M "rishi-  
patanāto kālyāṇyai" B "danāto kālyāṇyai" BM "dāya nānyātikāle nāvivikāle samaye (B "samāe)  
prātarāsaṁ vartta" B "śiṣṭo susāṁvṛitā kāye" M "śiṣṭo susāṁvṛito vāvāye susāṁvṛito ma-  
nasa upasthī" BM "sugṛīṣamā" B "tāo susāṁvṛittendriyo ] .

9. M "rāgaṣṭān naga " kṣhīnaku" BM "śiṣṭo prā". — 10. B "diko bhīpra" M "sauno-  
da" BM "śaṇya bha". — 11. B "nām prasanna citta " tvā gṛihān āhāre" M "tvā  
gṛihān āhāre " tpādītān yam edṣi " kṣhīṇyān ādhi" B "ṇyān ādhikāraṁ kṛi" M "mūla  
mā kṣṣi darga" BM "dreshu kṣhīṇu papadyān ādye (B "śhīpapadyevān ādhye) am ma-  
hādha".

12. B "jā vishā vai".

13. M "dāhanā vīhāyanta haṁsarājā viya vīhāyanta viya vikra " spṛihayāntā bhā".  
— 17. BM eteshān dharmāṣṭān lābhi (B "bbi) bhavayān teskān et (M "śhīṇam vāha pra"  
M "māllān lābhi ] . — 19. M "kṣhāro yaṣo" BM "craṣhīputro tā" M "samaye i".



राणस्त्रां नगरे चीयकुलपुरी अभूयि । यं सो तत्र मत्वेकनुवे अधिकारं कृत्वा  
प्रणिधानमुत्पादितं तस्य कर्मस्य विपाकेन तदुत्पादाय न कदाचिदुर्गतिविनिपाते-  
धूपपत्तो मनुष्येषु च्युतो देवेषु देवमहेशास्त्रो उपपत्तो देवेषु च्युतो मनुष्यमहेशास्त्रो  
उपपत्तो इहेव च न पश्चिमे वज्रे तथागतं आराधित्वा वल्लवशीमावं प्राप्नो ॥

यशोदजातकं समाप्तं ॥

5

भगवान्सम्यक्संबुद्धो यदर्थं समुदागतो तमर्थं अभिसंभावयित्वा वाराणस्यां  
विहरति अपिबदने मृगदायि । तत्र खलु भगवां आयुष्मन्तां पंचकां भद्रवर्गीया-  
नामन्त्रयति ॥ मुक्ती ॥ मिचवः सर्वपापेहि ये दिव्या ये च मानुषा । चरय मि-  
चवः चारिकां मा च दुवे एकेन अगमित्य ॥ सन्ति हि मिचवः सत्त्वाः शुद्धा  
अत्यरजा अपरीचजातिका ते च अश्रवणत्वाद्वर्माणां परिहायन्ति । अहं पि 10  
गसि येन उरविस्त्वायां सेनापतियामकं जटिलानानामनुकंपाय ॥

अथ खलु भारस्य पपिष्ठयेतद्भूयि ॥ अथ खु अमणो वीतमो वाराणस्यां  
विहरति अपिबदने मृगदायि सो पंचकां भद्रवर्गिकां मिचूनामन्त्रयति मुक्ती ॥  
मिचवः सर्वपापेहि ये दिव्या ये च मानुषा यूयमपि मिचवः मुक्ताः सर्वपापेहि ये  
दिव्या ये च मानुषाः चरय मिचवः चारिकां मा च एकेन दुवे अगमि[396]त्य 15  
सन्ति मिचवः सत्त्वा अत्यरजा अपरीचजातिका अश्रवणत्वाद्वर्माणां परिहायन्ति  
अहं पि गसि येन उरविस्त्वायां सेनापतियामकं जटिलानानामनुकंपाय यं मूनाहं उप-

1. BM yo so\* M "buddho adhi" kono tadupāyama kaṇṇo dirupatarinipāleshopapannā ma-  
heṣṭikhyeshupapannā devasūha cyuto ma\* papannā ita vamañ paṇṇi\* B "shyosha cyu" cyuto  
mamakhyo mabe\* kaira vamañ paṇṇi jātine tatthā\* M "āraddhetā ho" B "prāptāñ" ॥ —  
5. M itī cūmahāvaṣṭavaddāno yaṇṇo\*.

6. M bhagavān saññāyo\* B "to tadarthāñ" M "shipattāno npi" B "dive to". — 7. M "ga-  
vān āyushmantānāñ pañṇakā bhaddra" B "shmantāñ pañṇi" M "yūyān āma". — 8. M "kharo  
so" B "yaḥ ye ye ca mānuṣā ca" M "ahā yōyāñ npi bhikkhavo mukkā sarvapāpēhi yo divyā  
ye ca mānuṣā ye ca". — 8. M ye cara bhi\* B carāñ bhi\* BM "ekā mā(M "mo) ca du"  
B "kena āgamittha saññi" M "kena āgamirahya". — 9. B saññāhihi bhi\* M "bhikkhavo suttāñ"  
B "iparejo apamāñjātika tvōyo agra" M "rokkhajātiko ācāraṇatvā dharmā" BM "hā-  
yati a". — 10. M ahañ gāmo ॥ yama uheri\* B "gāmo ॥ ye" tvōyāñ saññā\* BM "grāmikā  
ja" M "jilamā".

— 11. BM "pāpisthasyañ". — 12. M "khu cāraṇa caṇṭhamo" BM "yūyāñ viharati ॥ pi"  
M "shipattāno npi" ॥ 10 ॥ 10 pañṇakā bhaddra\* BM "bhikkhūna āmāntayati ॥ mukkā"  
abhi(M "ahāyo) ॥ yō" M "yaḥ ye mānuṣāñ" kām mā cara ekasā dūso āgamirahyañ ॥ santi  
bhi\* B "ittha ॥ santi bhi" M "rah suttā cūddhā āpo" jātiko ācāraṇatvā dharmāṇāñ"  
BM "hāyati ॥ ahañ pi gāmo yama uru" B "ulāñjita" M "grāmikāñ jātīnañ amukāñpāye ॥  
yati nā" B "nukāñpāya ॥ yati nā" M "māye ॥



संकमेयं विचचुकर्माय ॥ अथ खलु मारो पापीमां भगवन्तं गाथाये ध्याये ॥

अमुक्तो मन्वसे मुक्तो किं तु मुक्तो ति मन्वसि ।  
गाढबन्धनवदो सि न मे श्रमण मोक्षसि ॥

अथ खलु भगवां मारं पापीमं गाथाये प्रत्यभाये ॥

मुक्तो हं सर्वपात्रिहि ये दिव्या ये च मानुषा ।  
एवं जानाहि पापीमं निहतो त्वमसि अन्तक ॥

अथ खलु मारो पापीमां जानाति खलु मे श्रमणो गौतमो न्ति दुःखी दुमनो  
विप्रतिसारी तथैव अन्तरहाये । इत्यमेतं श्रूयति ॥

भगवान्सम्यक्संबुद्धो यदर्थं समुदागतो तमर्थं अभिसंभावयित्वा वाराणस्यां वि-  
हरति अष्टविदने मृगदावे शास्ता देवानां च मनुष्याणां च । अथ खलु भगवतो  
एकस्य रहोगतस्य प्रतिसंलीनस्य अयमेवङ्गमो चेतसः परिवितर्को उदपासि । का-  
मा अनित्यदुःखविपरिणामधर्मा ॥ अथ खलु मारस्य पापीयस एतदभूयि ॥  
अथ श्रमणो गौतमो वाराणस्यां विहरति अष्टविदने मृगदावे तस्मैकस्य रहोग-  
तस्य प्रतिसंलीनस्य अयमेव चेतसः परिवितर्को उदपासि कामा अनित्यदुःख-  
विपरिणामधर्मा यं नूनाहं उपसंकमेयं विचचुकर्माय ॥ अथ खलु मारो पापीमां  
येन भगवान्सेनोपसंकमित्वा भगवन्तं गाथाये ध्याये ॥

दृढो नाम मया पाशो चरति मानसं तव ।  
तेन त्वां बन्धयिष्यामि न मे श्रमण मोक्षसि ॥

1. M "dhāye 'dhiya". — 2. BM "na mukto kiñ tu (M "kim to) mukto si na". —
3. M "gāḍhasandha "gravana" BM "moksasmi ||". — 4. M "gaddā mā " plusām gā". —
5. M "vyā hi ca mānashāh a".
6. M "piyān ni "ntako || B "ntakañ ||". — 7. M "cavasa gauttamonti dukkhi darma" B "monti duh" M "traṇḍatarchito B "hāyo a". — 8. B "ettha" M "ittha evañ cā" B "tañ cūyati ||". — 9. M "bhagvān samya" B "bhagava saṃnya" M "to tam arthāñm abhi" B "bhāsañvādāyi" BM "ti | tahi". — 10. M "akaraha "a evaṇ " udupāsi.
11. M "kāma parivittarka anī" B "dharma a" M "ilhamah ||". — 12. M "piṇḍān saita". —
13. M "cavasa gauttama " tishāpattana mī" B "linasa oyam etoḥ cutasah paritarko udapāyi | 14" M "cetasa parivittarka udupāsi | kāma anī" B "nītyadukkhā vipariyāma-dharma yañ mā" M "dharma || attha khali māro pāpīnāñ yañ mā " vesakaduhka". —
15. M "dhāye 'dhiyadhihah ||".
17. M "dḍidho nāma mayo pāyo carati mānase B "mānasa to ||". — (8. BM na trañ va (M "ru)ccayāhi" M "cavasa mokasmi ||".



अथ खलु भगवां मारं पापीमं गाथाये प्रत्यभाये ॥

पंचकामगुणे लोके मनः पष्ठं प्रवेदितं ।  
तत्र मे विगतो कन्दो विश्वसो विनलीकृतो ।  
एवं जानाहि पापीमं निहतो त्वमसि अन्तव ॥

अथ खलु मारस्य पापीयस एतदमूषि । जानाति खलु मे अमसो गीतमो 5  
ति । दुःखी दुर्मनो विप्रतिसारी तथैवान्तरहायि । एत्वं एतं श्रूयति ॥

भगवान्सम्यक्संबुद्धो धर्मे समुदानतो तमर्षमनिसंमाधयित्वा वाराणस्यां वि-  
हरति अपिबदने मृगदाये ॥ अथ खलु भगवतो एकस्य रहोगतस्य प्रतिसंजीवस्य  
अयमेव चेतसो परिवितर्को उदपासि [396<sup>3</sup>] उपधिरनित्यो दुःखो विपरिणाम-  
धर्मो ति ॥ अथ खलु मारस्य पापीयस एतदमूषि ॥ अमसो गीतमो वाराण- 10  
स्यां विहरति अपिबदने मृगदाये एकस्य रहोगतस्य प्रतिसंजीवस्य अयमेव रूपो  
चेतसः परिवितर्को उदपासि उपधिरनित्यो दुःखो विपरिणामधर्मो ति यं नूनाहं  
उपसंक्रमेयं विचक्षुर्कमाय ॥ अथ खलु मारो पापीमां येन भगवांस्तेनोपसंक्रमित्वा  
भगवन्तं गाथाये ध्याये ॥

नन्दति पुत्रेहि पुत्रिमां  
गोमित्रो गोहि तथैव नन्दति ।  
उपधीहि नन्दति जनो  
न हि सो नन्दति यो निरुपधि ॥

15

1. M "gavān mārāṇaṁ pāpi gā". — 2. M "gūṇopato manah" BM "khaṇḍhā prave-  
dita" | . — 3. B "abhi vinā" M "ato vidallikā" | . — 4. M "jānāmi pā" kuta iya" BM "a-  
ntakā" | . — 5. M "pāyayita". — 5. M "jānāmi kha" (ravāno gūṇāno 6 B "mo ti  
dāh".

6. M "dāhkhā dā" B "hāyā a". — 6. BM "tām gūṇā". — 7. B "bhagavān sāmāya"  
M "ksāmābuddhi ya" BM "harati" | 11. — 8. M "ekatya raho" B "etāna parivāṭṭako udu-  
pāṇi upadhi" M "eko udopāṇi" | upadhi" BM "duḥkhā vipari" M "dharma" | . — 10. M "pā-  
māṇi etad a". — 10. M "cavāno gūṇāno" B "harati" | 11 M "pāṇipattāna mārā" ekā-  
rāya raho" pratisamālayamāya āyāna svarāpaṇa etāna parivāṭṭako udopāṇi upadhi" B "eko  
udopāṇi" | upadhi" BM "mo ti" | 12. nā".

13. BM "pāṇāṇi" (M "pāṇi) 14. B "bhagavānāṇi" (M "vāṇāṇi" 15. M "gavāṇāṇi gāthāye adhya"  
B "āṇi na". — 15. B "nandati" | putra" BM "nāṇi gūṇāṇi gūṇāṇi" M "pāṇi" 16. "nandati a".

17. B "upadhi" (M "pāṇi) nandati ja" M "upadhi" | .



अथ खलु भगवां मारं पापीनं गाथाये प्रत्यभाषे ॥

सोचति पुषेहि पुत्रिमां  
योमिको मोहि तथैव सोचति ।  
उपधीहि जनो प्रवाधितो  
न हि सोचति यो निरुपधिः ॥

अथ खलु मारी पापीनां जानाति मां अमणो गीतमो ति दुःखो दुर्मनो विप्र-  
तिसारी तथैवान्तरहाये । इत्यनेन ब्रूयति ॥

सुविमलविमलस्य निर्मलस्य गुचिस्थ  
भगवतो ऽमलवर्णो कीर्तितो गीतमस्य ।  
तनुरहितं प्रदेशं सर्वसत्त्वान् देति  
सर्वजगतः क्रियाभिनिर्वृतिं प्राप्नुतेति ॥

मिश्रु भगवन्तमाहन्सुः ॥ कथं भगवानुदानं मायति ॥

यस्मिं न माया दसति न मानं  
यो वीतरागो चनिधो निरासो ।  
प्रनुन्नकोधो अभिनिर्वृतात्मा  
सो ब्राह्मणो स धर्मज्ञो स मिश्रुः ॥

अस्माभिरपि भगवन् कथं पिबद्वाय चरितव्यं भवति मिथां देहीति ॥ भगवा-  
नाह ॥ न होति तूष्णीमूतेन उद्देशेन स्वातव्यं । एवमार्याणां याचनं ॥

भूतपूर्व मिश्रवो चतीतमध्वाने इहैव वाराणस्यां नगरे राजपुत्रस्य अस्त्रिसेनो  
नाम पुरोहितपुत्रो पयस्यो । सो कामेषु आदीनवं दृष्ट्वा परिव्राजकव्रज्यां प्रप्र-

1. M 'bhagāu mā' BM 'māro yañ cīdātā mārañ pa' B 'bhikṣu sa'. — 2. BM so-  
ceti putre 'māñ gopilāhi tatthāsa ca uceti' (M 'ti') a'. — 3. M upadhīhi janō pra-  
badhīti na hi' B 'janō prapadhito' rupanubh' ॥

6. M 'sarasvato gautama ti dūḥkhi daṃṣaṇā tatthāsaṇā' B 'rasaṇa tatthā' BM 'bhāye  
1'. — 7. BM 'sañ sanya'. — 8. M sarvamaṇimālaya sa' BM 'gavato māyāraṇṇa'  
B 'gautāya' | M 'gautāmaṇya'. — 9. B tam āhāṇa pra' M tam āhāṇaṇa pra' BM 'de-  
si sarvajagatakpitaṇḍhiṇi nirvāṇiṇi' (M 'tiñ') pr'. —

12. M bhikṣu hha 'm āhāṇaṇi' ॥ B 'bhāye' ॥ — 13. B kañ bhā'. — 14. BM yo-  
māñ gajāyāñ uceti sa mārañ'. — 15. BM pentanukraḍḍha (M 'dha') a' M 'evāṇaṇa  
sa' B 'hamaṇo' pra' M 'hamaṇo sarasvato sa bhikṣuḥ'.

17. BM 'gavato kathañ'. — 18. M 'tiñ āhāṇaṇi' 1' BM 'sya sa'. — 19. M 'ji-  
taḥ kañ' paṭhe samāhā' B 'dānaṇṇi'.







आर्यो हि आर्यस्य कथं न दद्या  
युत्वा न गाथां कथितां सुमायितां ॥

भगवानाह ॥ नान्यो भिषवस्तदा स काशिराष्ट्रो अश्विसेनो नाम पुरोहितपुत्रो  
परिव्राजको वयस्यो अभूषि । अहं स तदा अश्विसेनो परिव्राजको अभूषि ॥

5 अश्विसेनस्य वातकं समाग्रां ॥

भगवानाह ॥

न वे द्यावति सप्रज्ञो नार्यो वेदयितुमर्हति ।  
उद्देशे आर्यांश्चिष्टते एषा आर्याण्य याचना ॥

एवं भिषवः पिण्डचारं चरितव्यं ॥ ते दानि भिषू भगवन्नामाहन्तुः ॥ किम-  
10 आभिर्ममैव भिषाद्ये लब्धाद्ये यत्तत्त्वं स्वस्ति स्वस्तीति ॥ भगवानाह ॥ न भिषवो  
युष्माभिरादिशितव्यं भिषाद्यां लब्धाद्यां ।

सर्वपापस्त्राकरणं कुशलस्त्रीपसंपदा ।  
स्वचित्तपर्यादापनं एतद्वृत्तानुशासनं ॥

ते दानि भिषू अश्विषदने मृगदावे वर्षोपिता दिशोदिशं चारिकां प्रक्रान्ता ॥  
15 अश्विषदने देवता तेषां भिषूणां स्थानानि चक्रमाणि निषद्यानि ग्रथ्यानि शून्यानि  
निरभिरम्याणि दृष्ट्वा रतिं अविन्दन्ती येन भगवांसेनोपसंक्रमित्वा भगवन्तं गाथाद्ये  
प्रत्यभाषे ॥

अरति मे विषये यः स्वायति  
शून्यं दृष्ट्वा विविक्तमानुषं ।

1. B āryā hi° BM "tham nade" thām bhurimam su°. — 3°. B nārye bhī° M "ksharo  
tada" rājā asthī° B "rājā asthī" M "hitalambho pari". — 4. M "seno nana po" jaka o".  
— 5. M iti grīmahāyastuvaddāno asthī°.

7. BM nāryo(B "ryā) vedayati nāryo va° B "ritam arhasi | . — 8. M "co āryā  
tishṭhante | e°. — 9°. M "ksharo pi". — 10°. M "bhīkshu bhagavantam bhūmib |  
B "vanlamān i". — 11°. M "smādhū bhagavon bhīkshā". — 12°. M "smādhū rodhitarya  
bhīkshā" B "ritarya bhīkshā".

13. M "calaryāmanā". — 14. B "ryādamana s" M "ryādamana s". — 15. B "kshā  
ritā" M "rīshipattana nri" rīshipattāni diṣo diṣāni corikām B "prakāntā | i" —  
16. B rīshivadano de° M "devatā tishṭhāni" sthāmāni nishadyām caryāpī cā" nadi | yona  
bhagavan tonā B "mānti yona bhagavāni".

18. B aratīya rīya me pāya khyāyati cānyāni drishṭvā vīvikṭamānāni | M aratīya rī-  
yāpāmanā khyāyati | cānyāni drishṭvā vīvikṭamānāni | .







- अधिगच्छति पदं ज्ञानं अकापुन्यसेवितं ॥  
उपेक्षाविहारी यो भिक्षु प्रसन्नो बुद्धशासने ।  
अधिगच्छति पदं ज्ञानं विद्यासं पद्मच्युतं ॥  
धर्मारामो धर्मरतो धर्ममनुविचिन्तय ।  
धर्मं समनुत्तरं भिक्षु सर्वमात्रं परिहायति ॥  
उदयधिनी सुमना कमिसूय प्रियाम्रियं ।  
ततो प्रामोद्यवज्जनो भिक्षु निर्वाणसन्तिके ॥  
न शीलव्रतमात्रेण बाह्ययुत्वेन वा पुनः ।  
अथ वा समाधिनामेन ज्ञानप्रव्यासनेन च ॥  
सुहृदं नेष्कस्यसुहृदं अपुण्यजनसेवितं ।  
भिक्षु विश्वासमापये अग्राप्ते चात्रवचये ॥  
भिक्षु न तावता भवति यावता भिचति परां ।  
विषमां धर्मा समादाय भिक्षु भोति न तावता ॥  
यो च कामां च यापां चाधिकृत्वा ब्रह्मचर्यवां ।  
निःप्रेणीभूतो सद्यज्ञो स वै भिक्षूति वृद्धति ॥  
यतो वरे यतो तिष्ठे यतो आसे यतो श्रये ।  
यतो संमित्रये कार्यं यतो कार्यं प्रसारये ॥  
यतयाधी यतसेखो अस्त्रा  
यतसंकल्प थायि अग्रमत्तो ।

1. M "dantā ca aprithaggyanasevitāṁ || muditāvivahāri yo bhikkhu prasanna buddhāśāstre ||  
adhippucchati padam jñānam akāpūnyasevitam". — 2. M "bhāri yo". — 3. BM kaccānāreṇa karu-  
rato kammāsu anā" B "cintitāṁ | M "cintiyāṁ | . — 4. M "bhikkhuṁ saddhacammā pari"  
B "kham saddhacammā".

5. B "nilacitta" M "udayaśānta" B "bhāta abhāhāreṇa pari". — 7. BM "to pramo"  
M "dya aprāpto samirā" B "buddhā bhikkhū nirvāṇasya santicā | . — 8. M "ga bahugru-  
tena". — 9. BM uthe so namā" M "lābhanto prānta cariyāna". — 10. B "grīheya nai"  
M "apgrīheya nai".

11. B "pā apra". — 12. B "bhikkhū na tā" M "bhikkhūna tā" "śāntā ca bhā" B "śāntā  
bhā" BM "bhikkhūna parāṁ | . — 13. B "dhammā na" "bhikkhū bhā" M "bhānti na", —  
14. M "māṁ pā" "hmarāryāṁ vā | B "hmarāryāṁ vā | . — 15. M "nigraṇṭh" jñā sarve  
bhā" B "vā bhā ti m".

16. B "yātāṁ caraya tam tādāpāya tam āreya tāṁ caraya | M "yātāṁ caraya tam nishā-  
yato mūdayato yātāṁ | . — 17. B "tāṁ samigijaya kāye yātāṁ kāyāṁ pra" M "tāṁ same-  
pjiṇa kāye tāṁ ca kāye pra" B "rāye ya". — 18. B "patavācī yātāro nāyā yātā anā" M "ya-  
to vācīrācīrāṇā anā" "dhyaḍā jñātā | apra" B "dhyāyā | apra" BM "De a".



अध्यायरतो समाहितो

एको संतुषितो तमाञ्ज मिषु ॥

वचुषा संवरो साधु साधु श्रीवेण संवरः ।

प्राणेन संवरो साधु साधु विद्वाद्य संवरो ॥

कायेन संवरो साधु मनसा साधु संवरः ।

सर्वत्र संवृतो मिषुः सर्वदुःखा प्रमुच्यते ॥

सो दानि भगवता यशीभावेन विनीतो । सिन्धु मिषु रमां नावां ति आमाहस्य  
यत्किञ्चिद्ब्रह्मिन्निभं गृहिगुप्तं गृहिध्वजं गृहिकल्पं सर्व समन्तार्हितं विधीवरं चास्य  
प्रादुर्भवेत् सुमन्त्रं च पात्रं प्रहतिस्त्रिभावसंस्थिता च केना ईर्यापद्यं चास्य संस्थिते  
तच्चचापि नाम वर्षशतोपसंपन्नस्य मिषुस्य ॥ एवं आयुष्मतो गणिकस्य नाविकस्य 10  
प्रव्रज्या उपसंपदा मिषुमावो ॥

तं तद्धि म[398]गवां विसर्जयति ॥ सो दानि भगवन्मा आह ॥ यदि भगवं  
किनचित्पुच्छियेद्यं को त्वं ति किं सदा भगवं वाक्यं ॥ भगवानाह ॥ यमणो पि  
त्वं ब्राह्मणो पि त्वं वेदको पि त्वं तारको पि त्वं पारणो पि त्वं ॥

यको देवानामिन्द्रो माणवकपर्णमात्मानं चादीधि अभिनिर्मित्यित्वा प्रासादिको 15  
दर्शनीयो शोभनेहि बटेहि गीमेहि गीममयूरसीवसंनिकागोहि सीवर्णेन यष्टिकम-  
चडनुना भगवतो पाचसीवरकुण्डिकमादाय पुष्टतो गच्छति ॥ जगो आह ॥  
को स्वाद्यं माणवको प्रासादिको दर्शनीयो ॥ सो दानि आह ॥

यो वीरो धृतिनपन्नो ध्यायी चमतिपुष्टतो ॥

अहन्तो सुगतो लोके तस्मात् परिचारको ॥

20

1. M *andhiyācatu* "ekā-so" BM *bhikshu* ॥ — 3. BM *caśhuś* *sanvato* M *protena* *sanvato* | B *ya sanvato* | — 4. B *prāṇa* BM *as sanvato sādha sādha jibhāya* *sanvato* | — 5. B *yaas sanvato sādha ma* BM *dha sanvato* (M *ro*) *sa* .

6. M *tra sanvato bhū* "dohkhān pro". — 7. BM *ullo lū* . — 7. B *bhikshu* | 1. M *nāra* | 2. *dhātāya yot kiñcā* B *dhātādhātāya yot kiñcādhātāya* M *dhātādhātāya gribh-* *guptiā gribhādhātā gribhkalpā* B *jaā gribhkalpā* BM *ebhādhātā* | (M *etādh*) *antā* M *vādhātā sādha dhātā ca kēpā* 1334 B *kēpā* 1334 BM *ho* | *dhātā* M *topa-* *sanvato* BM *dhātā* . — 10. M *dhātā* | .

11. BM *dhātā* . — 12. M *dhātā dhātā* | . — 13. B *dhātā dhātā* M *dhātā dhātā* *dhātā dhātā dhātā* *dhātā dhātā dhātā* . — 14. M *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* . — 15. B *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* . — 16. M *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* . — 17. M *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* . — 18. BM *dhātā dhātā* . — 19. M *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* *dhātā dhātā* . — 20. B *dhātā dhātā* M *dhātā dhātā* .



यो बुद्धमानं तारेति धर्मनावाय गीतमो ।

उत्तीर्णो पारमो बुद्धो तस्माद् परिचारको ॥

भगवां पि शकं देवानामिन्द्रं विसर्जयति ॥

- अथ खलु भगवतो एतदमूषि ॥ किमधिमुक्ता जटिला जटिला खलु जटिला-  
 १. धिमुक्ता ति भगवां जटिलसहस्रं अभिनिर्मणित्वा प्रासादिकां प्रसादनीयां महे-  
 शाख्यां तेहि संपरिवारितो वेदायमेन च्छद्दीये उरुविस्वाकाक्षपस्य जटिलस्य  
 उपसंकान्तो ॥ उरुविस्वाकाक्षपः सपरिवारो सार्धं पंचहि जटिलग्रतेहि जटिल-  
 सहस्रं बृद्धा प्रासादिकां च दर्शनीयां च संकीचमापन्नो । इमं वास्माकमात्रमं  
 सर्वो उपसितो महाजनकायो आगमिष्यति ते चास्माकं अभिप्रसन्ना उरुविस्वा-  
 १० काक्षपस्य अपिस्व सपरिवारस्य लोके समसमो नास्ति अयं च अपि जटिलस-  
 हसपरिवारो महर्षिको महानुभावो अद्यैवमिहायमं प्राप्तो सर्वजनकायो एतस्य  
 अपिस्व सहसपरिवारस्य महर्षिकस्य महानुभावस्याभिप्रसीदिष्यति । अभिप्रसन्ना  
 च प्रसन्नाधिकारं करिष्यन्ति सत्करिष्यन्ति गुरुकरिष्यन्ति मानयिष्यन्ति पूजयिष्यन्ति  
 चपवायिष्यन्ति मम सपरिवारस्य न तथा समन्वाहरिष्यन्ति ॥ अथ खलु भगवां  
 १५ उरुविस्वाकाक्षपस्य अपिस्व इममेव रूपं चेतसो परिवितर्कमाद्याय स्वयं जटिल-  
 विशमन्तरहावितं च निर्मितं च जटिलसहस्रं ॥ अथ खलु उरुविस्वाकाक्षपो  
 जटिलो तर्हि जटिलसहस्रे अनाहिने स्वकेन रूपेण च भगवन्तं बृद्धा तच्चानतमर्हन्तं  
 सम्मकन्तुर्दं विद्याचर[३१८]गसंपन्नं सुगतं लोकाविद् अनुत्तरं पुरुषदम्यसारधि

१. M 'yo pūjyamānaṁ tārē dho' gūṭṭama | . — २. M 'līṇo' BM 'ham pacīṇrako | .  
 — ३. B 'kiṇṇo odhimmukki jāṭilā jāṭilā khala jāṭilā ti mukhā ti lha' M 'kiṇṇo odhimmukki jāṭilā  
 khala jāṭilā ti mukhā ti bhagavān jāṭi' ilkaṇṇa pradharantyaṇṇi mahācakkhyaṇṇi | te' B 'kiṇṇo  
 pradharantyaṇṇi mahācakkhyaṇṇi tehi sūppariccharikāṇṇo vai' M 'vārikāṇṇo vai' B 'dallāye  
 alavāṇṇakāya jāṭi' BM 'nto uru'.

७. M 'cyapo upari' paṇṇaḥ jāṭilasaṁhāraṇṇi hī dī' m āpamāṇi B 'nto l'. —  
 ८. BM 'maṇṇi cchāṇṇakāya āpama sa' M 'sarve opasthi' BM 'māṇṇyaṇṇi | tūḍṇamākaṇṇi'  
 B 'paccamaṇṇo u' lokāya sūṇṇa' BM 'vāṇṇi | ayaṇṇi' M 'pā sarvejanakā'.

१२. M 'abhiprasaṇṇāṇā sa' pūjyaśiṣyanti mama sa' nvaśarishyanti || — १४. M 'jāṇṇu  
 uru' B 'alavāṇṇa' M 'idam' . . . . . parikāṇṇa ājāṇṇa ayaṇṇi jāṭilo va' nācchāyitaṇṇi |  
 B 'emitaṇṇi jāṭi'.

१६. BM 'cyapo jāṭilo (M 'lā) loma jāṭilasaṁhāraṇṇaṇṇi' M 'cchāṇṇa sūṇṇakāyaṇṇi'  
 B 'maṇṇi sagata lokāyaṇṇi anuttā' BM 'mācchāṇṇi' thāpataḥalāchi bhagavāṇṇi catumhi vai'  
 M 'tāmadamathapaccāptāṇṇi nāgo viya kārītakāraṇṇo avahirgataṇṇa māna' B 'indriyāṇṇa  
 avahirgata' M 'jīṇṇāṇṇi hradaṇṇa ācchā anāyaṇṇi sūppasanna vāṇṇiṇṇaṇṇi vā abhya'  
 B 'jāṇṇaṇṇi vā abhya' tejaṇṇiṇṇi' kaṇṇi spratikkāṇṇi' M 'kaṇṇi spratikkāṇṇi dāṇṇaṇṇi  
 B 'cchāṇṇa dī'.



शास्त्रारं देवानां च मनुष्याणां च ह्यधिगतीहि महापुरुषपदयोगेहि समन्वागतं  
अशीतिहि अनुबन्धनेहि उपशोभितशरीरं अष्टादशेहि अथेगिकेहि बुद्धधर्मेहि  
समन्वागतं दशहि तद्यागतचलेहि चक्षवन्तं चतुर्हि वैशारकेहि विशारदं भासादिकं  
प्रसादनीयं च शान्तेन्द्रियं शान्तमानसं उत्तमदमसमद्यप्राप्तं परमदमशमद्यप्राप्तं  
नागो विद्य कारितकारणो अयहिर्गतेहि इन्द्रियेहि अयहिर्गतेन मानसेन क्लितेन  
धर्मताप्राप्तेन गुप्तो नागो जितेन्द्रियो हृदमिवाच्छो अनाविप्तो विप्रसन्नो रतनयूप  
व अभ्युन्नतं सुवर्णविम्बमिव प्रभामयन्तं तेजोराशिं शिरीषे दीप्यमानं द्वितीयमिव  
आदित्यं उदयन्तं असेचनकं अप्रतिकूलं दर्शनाय । ब्रह्मा च पुनरुदयित्वाकाशपो  
सपरिवारो विस्मृतो अभूयि । महर्षिको यमणो गौतमो महानुभावो इयं अहं  
पुनर्महर्षिकतरो ।

अथ खलु सो जनकायो आगतागतो भगवन्तमुपसंक्रमेत्सुः भगवतः पादौ शिर-  
सा वन्दित्वा भगवन्तमेव पुरस्करेत्सुः भगवतो दर्शनेन न तृप्येत्सुः ॥ अथ उरुवि-  
त्वाकाशपद्मं चपिच्छ एतदभूषि ॥ अहो पुनर्मे आश्रमातो अमणो गीतमो च-  
त्वेन प्रक्रमेया ॥ अथ भगवानुरुवित्वाकाशपद्मं चपिच्छ इममेव रूपं चेतसो  
परिवितर्कमाद्याय तद्यथापि नाम बलवां पुरुषो संमिञ्जितां वा बाहां प्रसारये १०  
प्रसारितां वा बाहां संमिञ्जये एतत्केन चणवीतिहारेण उरुवित्वाकाशपद्मं चपि-  
च्छाश्रमातो वैहायसमभ्युत्तम्य उरुवित्वायां सेनापतियामचे प्रत्यक्षासि नद्या  
नेरंजनायास्तीरे अजपालस्य न्ययोधमूले ॥ अथ खलु उरुवित्वाकाशपद्मं वटि-  
नवृत्तेः अपगतेन जनकायेन एतदभूषि ॥ अहो पुनः अमणो गीतमो इहागच्छे  
इहागतो खादनीयं भोजनीयं परिमुञ्जेया ॥ अथ खलु भगवां उरुवित्वाकाशपद्मं २०  
वटिलस्य इमं एव रूपं चेतसः परिवितर्कमाद्याय तद्यथापि नाम बलवां पुरुषो  
संमिञ्जितां वा बाहां प्रसारये प्रसारितां वा बाहां संमिञ्जये एतत्केन चणवीति-  
हारेण अजपालस्य न्ययोधमूलातो वैहायसमभ्युत्त[३११]म्य उरुवित्वाकाशपद्मं

6. B<sup>h</sup> 'chi nua'. — 9. M<sup>h</sup> 'cravapo gautis mahānubhāro yañ a<sup>h</sup> B<sup>h</sup> 'r mardāhi' M<sup>h</sup> 'rdāhi  
 lo yañ ]

11. B "āgātāgātā bhā" BM "metanā bhagavatah (M "to) pā" M "tvā bhagavantaṁ nāma-  
nāma" BM "reṣanā bhā" pṛstānā ||. — 12. M aṭha khālā n "śhīyāta". — 13. M "cra-  
vāṇa pādāṇa nāma pā" B "kramayā ||. — 14. M aṭha khālā bhagavān uru"  
B "cra-paṇṇa ri" M "cra-paṇṇa cīrīya i" BM "jāṇā ta" bahavān paṭ M "cā paṇṇa  
samuṭpādaṇā nā bhāṇā prastāya prastitān bhāṇā nāṇā (M "samuṭpādaya (M "ye ||) cā"  
M "śhībhāṇa" B "cra-paṇṇa ri" BM "cābhāṇānā bhāṇā" śhībhāṇā (M "ai ||) nāṇā nāṇā".

18. B "Ulasya cīṭṭeh (pathaga" M "Ulasya cīṭṭe pathaga" jannila". — 19. M "civaraṇo gantamo" cehie ihagatā khā". — 20. M "gavān uro" cyopajjā "m evaṇṇā" cātarka" paruthaḥ suṇ" BM "riddhā (M "tanū) bāhāḥ" M "suṇṇāḥ" cātarka".



अटिलस्यायमे प्रवृत्ताभिः ॥ अथ खलु उद्वित्वाकाशपद्म अटिलस्य सपरिषा-  
रस्य एतदनुषि ॥ महर्द्धिको अमणो गीतमो महानुभावो परसत्त्वानां परपुत्रानां  
चित्तेन चित्तं आनाति महर्द्धिकतरा च ययं ॥ अथ खलु उद्वित्वाकाशपद्मो  
अटिलो भगवन्तं स्वहस्तेन प्रणीतेन स्वादनीयभोजनीयेन सन्तर्पयति ॥ अथ खलु  
भगवां मुक्तावी धौतपात्रं उपनीतपाणिपद्वित्वाकाशपद्मं अयिष्य अटिलस्य तं  
देयधर्मं रमायानुमोदनायानुमोदये ॥

अभिहीचमुखा यथा भाविनी कृद्सां मुखं ।

राधा मुखं मनुष्याणां नदीनां सागरो मुखं ॥

मध्याह्नां यन्त्रो मयं . . . . .

10 आदित्यो तपसां ऊर्ध्वं त्रिवेणधस्तापस्ततां ।

सदेवकस्य लोकास्य संयुक्तो वदतां यरो ॥

अथ खलु उरुपित्वाकाशपो सपरिवारो वेदायसमन्तरीचे स्थितो अपिं कुड्धति  
तेषां तमपिं न ज्वलति तेषामेतद्भूषि ॥ अस्यायमनुभाषो येनापिं प्रज्वलति ।  
नूनं अमगस्य बीतमस्यानुभावेन ॥ सो दानि अपिः प्रज्वलितो तेषामेतद्भूषि ॥  
१० महर्दिको अमगो बीतमो गह्वानुभाषो यथ पुनः महर्दिकतरा ॥ तदि अपिं  
आज्जतिं प्रविपति न च पतति तेषामेतद्भूषि ॥ अस्यायमनुभाषो येनापिं आज्ज-  
ती न पतति । नूनं अमगस्य बीतमस्यानुभावेन । यतो ज्ञानं एव भवति अमगस्य  
बीतमस्यानुभाषो ति ततः सा आज्जतिरपि होचलि पतति ॥ अपिं जुज्जत्वान्तरी-

[illegible]

7. B "kha pajñā sī" M "kha pajñā sī" BM "sī mukhā | . — 8. M *ojhā mukhā* *etthamānānā* *vaṭṭi* "ro mukhā | . — 9. BM "khaṃ dā" . — 10. B "sī ārdhhaṃ ti" M "sī ārdhhaṃ" *appahāyavattā* B "apavattā | .

११. BM jagatām gato sa' M 'devasya ho' anānukūlo vadatām varah || . — १२. M 'tu  
abhidhā' B 'junoti tishatām' M 'hanti | tishatām tishat agnīm sa jvāoti tishā'. —

(2. II 'bhūvalgūḥ' M 'bhūro ab 'gnir na'. — 14). M 'cravayaya putiama'.

— 14<sup>a</sup>. M "agnis praesa". — 12<sup>a</sup> R "malacidihi gra" M "grarago gantiamo" pumar  
maha" BM "lori tam". — 15<sup>a</sup>. R "tū agnitiānitiū" M "tam agnitiūm" BM "tchipala no"  
R "ca putanti le" M "teslelii eta".

16. BM "lilāṇa" M "lāḡaṇā-āḡaṇā-āḡaṇā" — 17<sup>1</sup>. M "ḡaṇāḡaṇā-ḡaṇāḡaṇā" BM "ḡaṇā-  
ḡaṇā". — 17<sup>2</sup>. BM "lilāṇā" M "ḡaṇāḡaṇā" M "ḡaṇāḡaṇā" BM "ḡaṇā-ḡaṇā" | tāḡaṇā  
(M "tāḡaṇā" M "ḡaṇāḡaṇā-ḡaṇāḡaṇā" BM "ḡaṇā" — 18. M "ḡaṇāḡaṇā-ḡaṇāḡaṇā" M "ḡaṇāḡaṇā-ḡaṇāḡaṇā" BM "ḡaṇāḡaṇā-ḡaṇāḡaṇā"



चातो चोतरिषामो ति न शक्नोति चोतरितुं ॥ तेषामेतद्भूयि ॥ कस्याय-  
मनुभावो येनान्तरीचातो न शक्नोम आद्यसं चोतरितुं । नूनं अमणस्य गौतमस्या-  
नुभावेन ॥ यतो सानं एतद्भूयि अमणस्यार्थं गौतमस्यानुभावो ति अथ ततो  
चान्तरीचातो आद्यमे प्रतिष्ठिता शिविकेषु स्वकस्वकेषु निधीदिष्यामो ति न च तानि  
शिविकानि अद्भुतेभ्यः ॥ तेषामेतद्भूयि ॥ कस्यायमनुभावो येन वयं शिविकां  
न दृशेम । नूनं अमणस्य गौतमस्यानुभावेन ॥ यतो सानं एवं भवति अमणस्य  
गौतमस्यानुभावो ति अथ तानि शिविकानि अद्भुतेभ्यः ॥ तेषामेतद्भू[399]यि ॥  
महर्षिको अमणो गौतमो महानुभावो वयं पुनर्महर्षिकतरा ॥ पाणीयकरकानि  
आदाय उदक्कहारा समिषागो ति न च तानि करकानि अद्भुतेभ्यः ॥ तेषामेत-  
द्भूयि ॥ कस्यायमनुभावो नूनं अमणस्य गौतमस्य । यतो सानं एवं भवति 10  
अमणस्य गौतमस्यानुभावो ति अथ तानि स्वकस्वकानि करकानि अद्भुतेभ्यः ॥  
तेषामेतद्भूयि ॥ महर्षिको अमणो गौतमो महानुभावो वयं पुनर्महर्षिकतरा ॥  
करकानि आदाय नेरंजनां नदी उदक्कहारिं यता न च शक्नोति तानि करकानि  
मरयितुं ॥ तेषां एतद्भूयि ॥ कस्यायमनुभावो नूनं अमणस्य गौतमस्य । यतो  
सानं एवं भवति अमणस्यार्थं गौतमस्यानुभावो ति अथ तानि करकानि उदकेन 15  
मरेभ्यः ॥ तेषामेतद्भूयि ॥ महर्षिको यं अमणो गौतमो महानुभावो वयं  
पुनर्महर्षिकतरा ॥ आहारं करिष्यन्ति न च शक्नोति आहारं कर्तुं ॥ तेषामेतद्-

1<sup>1</sup>. B "ahi ka". — 1<sup>2</sup>. B "līhāraṇānta" M "līhāraṇānta" kramam āramam uttarānta. —  
2. M "gauttama" BM "rena ya". — 3. M "ādāya" B "ahi | caravasa" M "ahi | caravasa  
gauttama" BM "10 ti | | alia" M "tato uttar" BM "āramam prasthāpita" (B "10  
vīrkkaḥa rakamrakam nibhāti nibhāsyāma" M "māhā | na ca" B "tāni vīrkkaṇi adha-  
tāh | M "vīrkkaḥa adha". — 5<sup>1</sup>. M "līhāraṇānta" BM "ahi ka". — 5<sup>2</sup>. B "yāni vīrkkaṇi"  
M "driṣṭvā |

6<sup>1</sup>. M "caravasa gauttama" BM "rena ya". — 6<sup>2</sup>. M "ādāya uttar" caravasa gaut-  
tama" nibhāreṭi | 7<sup>1</sup>. B "māhā gauttama" nibhāreṭi | alia tāni vīrkkaṇi adha-  
tāh | M "tāni 10". — 7<sup>2</sup>. B "ahi ma" M "ahi kasyā" (l. 10). — 8<sup>1</sup>. B "katarā pā". —  
8<sup>2</sup>. B "pāniya karakāni" vīrkkaṇi 10. — 10<sup>1</sup>. M "līhāraṇānta" kramam āramam gauttama  
— 10<sup>2</sup>. M "tāni pā | līhāreṭi | caravasa gauttama" nibhāreṭi | alia" B "10 ti |  
alia" vīrkkaṇi | M "vīrkkaṇi".

12<sup>1</sup>. M "līhāraṇānta" BM "ahi ma". — 12<sup>2</sup>. M "caravasa gauttama" pāniya ma". —  
13. M "karavāṇāni" vīrkkaṇi | alia "kāraṇāni" vīrkkaṇi 10. — 14<sup>1</sup>. M "līhāraṇānta" kramam āramam gauttama  
— 14<sup>2</sup>. M "līhāraṇānta" B "ahi ka". — 15<sup>1</sup>. M "kasyānta" B "kāraṇāni" M "carav-  
asa gauttama". — 15<sup>2</sup>. M "pāniya karakāni" vīrkkaṇi | alia" B "10 ti | alia" kramam āramam gauttama  
— 16<sup>1</sup>. B "ahi ma". — 16<sup>2</sup>. M "caravasa gauttama" nibhāreṭi | alia" BM "kāraṇāni  
10". — 17<sup>1</sup>. M "āramam kari" B "kāraṇāni | na karavāṇāni" M "kāraṇāni" B "kāraṇāni 10". —  
17<sup>2</sup>. B "ahi ka".







प्रविशित्वा निपीदे प्रतिसंलयनाय ॥ भगवान्दानि अपिशरणे तेरोधातु समा-  
पन्नी । सो दानि भगवतः तेजं असहन्तो यतो भगवतो पार्चं चतुर्हि महाराजिहि  
दिहं तव ओकसो । भगवता च मैत्र्या स्फुटो दानितो च निर्विषो संवृत्तो न च  
भूयो क्रोधं व्यावहति ॥ अपिशरणो भगवतो तेजेन एकज्वालीभूतो दृश्यति ॥  
तेषां जटिलानामेतद्भूयि ॥ दुष्टनागेन गीतमो अमणो दग्धो अपिशरणो च ५  
सर्वं आदीप्तं ॥ ते दानि उदकमादाय प्रधापिता अपिशरणं निर्वापयिष्यामो न्ति  
अमणं च गीतमं परिमोचयिष्यामो न्ति ॥ भगवां तं नामं दमेत्वा निर्विषं कृत्वा  
पात्रेणादाय उरुविल्वाकाशपक्षीपनामयति ॥ उरुविल्वाकाशपो भगवतो पा-  
चयतं तन्नामं वृद्धा सपरिवारो विस्मितो । महर्षिको अमणो गीतमो महानुभावो  
यच्च हि नाम पञ्च भगवन्मनुष्येण वा अमनुष्येण वा न शक्यं प्रवेष्टुं ति सो अमणस्य ॥  
गीतमस्य तेजेन पर्यादित्तो ॥ अथ सन्तु उरुविल्वाकाशपक्ष्य संमुखा ते चयो  
भातरो सपरिवारा भगवता एमेन पश्चिमेन प्रातिहार्येण सर्वे अभिप्रसादिता ॥

दमयित्वा उरगराजं उरुविल्वाकाशपक्ष्यपिशरणसि ।

पात्रेण नीहरित्वा काशपक्षिरियो उपनयासि ॥

एषो स्य पञ्च काशप पर्यादित्तो स्वतेजसा तेजो ।

11

यस्य भवनं न शक्यं प्रवेष्टुमिह केनचिन्नोके ॥

संहृष्टरोमकूपो उरुविल्वाकाशपो सपरिवारो ।

नरनागेन हि नागो दान्तो उपग्रमयितो वृष्टो ॥

सो नागो यस्मात्पञ्च महर्षिभवनं आसीद्ऽप्रवेशो ।

सो दान्तो निर्विषश्च कृतो यं बुभानुर्भाविन ॥

20

2. B "tejāṁ sa" M "tejāṁ sa" yaśaḥ bha "tuchhi mahā" B "naṁ | te". — 3. B bha-  
gavān ca mai" M bhagavān ca mai" B "sphuṭe da" M "sphuṭān demittān ca nirvisham  
santīṣṭamān na +2 ca bhā" B "hāt ca agni". — 4. B "ekājvā". — 5. M "gauttamo gra-  
vapo dagdho ognīṣṭe ca sa".

6. B "rāparyishyāmonī ca" M "rāparyishyāmonī | gravaṇān ca gauttamo pa "shyāmo-  
ti | B "shyāmonī | . — 7. M "trenādī" gyaṇasya upanā". — 8. BM "gyapa bhagavato  
(M "vanto) pa" M "tragaṇān tān nāgaṁ "amitā" B "amito maha". — 9. M "rdhiko gra-  
vapo gauttamo "hā nāma sya bha" B "hā nāma gyaṇa bha "shyām | sa" M "shyām ca gra-  
vapaṇaṁ gauttama".

11. BM "sya pramukhā te te "rāro bha" B "gimma pralīhā" M "līpīśādīk  
B "dītā da". — 13. BM "jām | n" B "vīśākāgyapo a" M "vīśākā agniṣṭamānān  
B "amīn pa". — 14. M "traga nīka" grīma n" BM "nayaṇi | . — 15. BM "śho sya lā"  
M "dīmā sya tejastoto B "ano sya tejastō tejo ya".

16. M "jaya". — 17. BM "āro na". — 18. BM "dāto gyaṇānān drishya | (M "sho).  
— 19. BM "śho so nāgo etam mitān "nān jadya dalipravēṇa". — 20. BM "ano-  
(M "nara)nāgaṇa so" M "vīśākā".



सम्यक्साक्षात् ।

मया विधीते न सन्ति दोषा श्रुत्वा नियतो म्माश्रय न विषाते ।

नमं पतये पृथिवी फलेय च न कुतश्चान्तो भविषो वरेत् ।

विस(१००) विंशो भगवता स संवर्तनाग ति पद्मो भणितो ।

मानुष्यायो भूत्वा प्रणिपते चरणेषु सुगतम् ॥

शरणं नवाहि नरवर त्वयं न मे ज्ञातयो महाप्रभ ।

यस्य मम आसि चित्तं प्रदुष्टमपवित्रं प्राप्यते ।

बाह्यं हतं नरोत्तम अपराधी मम अन्याययो यमहं ।

तं खलु विनायकवर पुन ते शरणं गतं गच्छे ॥

वेदितुं वन्दनीयं यज्ञाग्नौ च प्रदक्षिणीकरित्वान् ।

युद्धगारवेण सहता नमस्य मानो अयच्छानो ॥

मगधता उरुविल्लाकाञ्चपो पंचशतपरिवारो नदीकाञ्चपो च त्रिशतपरिवारो  
 गद्याकाञ्चपो च त्रिशतपरिवारो सर्वे त्रयो धातरो पंचविंशतिप्रातिहार्यशतेहि यत्न-  
 वशीभावे विनीता एहिमिषुकाये सर्वे प्रजाजिता उपसंपादिता । एष मिषवस्त्रश्च  
 15 तथामते ब्रह्मचर्यं ॥ तेषां दानि मगधता एहिमिषुकाये आमाष्टानां यत्किंसिद्-  
 धिनिर्द्धं चपिगुप्ति चपिध्वजं चपिकल्पं सर्वं समन्तरहितं विधीयरा च सानं प्रादुर्ग-  
 येत्सुः सुस्मका च पात्रा मल्लतिष्ठभावसंस्थिता च केशा रंध्यापद्धो सानं संस्थिहे तत्राथा  
 वर्मशतोपसंपन्नानां मिषूणां । एवमाथुष्यन्नानामुरुविल्लाकाञ्चपनदीकाञ्चपगद्या-  
 काञ्चपानां चद्याणां धातूणां सपरिवाराणां मल्लज्या उपसंपदा मिषुमावो ॥

2. RM. "nitāṣa" loc. vanti dūṣitā(M. "śho) atyantulo-kāṣṭhā(M. "papa) vidhātā. —

3. B nănuil puleyă ppi\* M nănuil puleyă ppi\* BM "leia pe un trunchi de" "dăruindu-i  
seriosul efortului" — 4. BM "lăgăvătă ascuțitându-se la" (M "măști) pînă" la mîl).

— 5. UM notated as 1140°.

6. M caragantū B M \*yadū va me \*malātū prajñā ya\*. — 7. BM rasyā nama āḥi (M \*dai) ci \*dushyātū aravinda (M \*vīṇā) pratyakṣa bā\*. — 8. BM lilyakēi \*dāna (M \*mānī) | sparśadha (M \*dharanam atyayam ahañ tañ\*. — 9. M \*pamā te B \*pamā te M \*raṇam ahañ\*. — 10. M vanditve va B vanditvā va B M \*vāna gu\*.

[illegible]

18. BM \**teyaplačē* 'bird'  $\neq$  \**čhikabčhikāwe* | M \**čhāwān* |



तेषां दानि उपसेनो नाम भानिनेयो तस्यैव नद्या नैरञ्जनाद्यासीरे आश्रमं  
मापयित्वा पयोपेतं पुष्पोपेतं फलोपेतं तत्रासी प्रतिवसति विग्रतपरिवारो चतुर्थो-  
नलामी पंचानिग्रो महाहिंसो महागुमादी ॥ तेहि दानि उद्वित्वाकाशपप्रमु-  
खेहि मिचूहि सर्वन्तं अपिमाष्टं अत्रिनोपानहवीवरा च बढीनका च कमण्डलुं च  
नद्यां नैरञ्जनाद्यां प्रवाहिता । सो अस्माकं भानिनेयो उपसेनो एतेन अपिमा- 5  
ण्डेन सपरिवारो कार्यं करिष्यति ॥ तेहि तं माष्टं नैरञ्जनाद्यां युद्धन्तं दृष्ट्वा  
तेहि तं माष्टं सर्वं उत्कटितं ॥ तस्मै दानि उपसेनस्य अपिमा एतदमुपि । मा  
हेव मे मातुलका केनचिदिहेठिता भविष्यन्ति ॥ सो दानि शीघ्रशीघ्रं स्वरमाण-  
क्ष्णो सपरिवारो उद्वित्वाकाशपनदीकाशपगयाकाशपायां आश्रमं आगतो  
मगवां च सपरिवारो हनमहहल्लो । मिचुसंधो नद्यां नैरञ्जनाद्यां पावानि नि- 10  
मज्जेत्वा शीघ्रे[401]न्ति परिमार्जन्ति ॥

अथ खलु उपसेनो अपिर्येन उद्वित्वाकाशपो तेनोपसंकमित्वा आयुधन्तं  
उद्वित्वाकाशपं माधाये अथमाये ॥

मोहं मे बुद्धितो अपि मोहन्ते सो तपो हतो ।

यं जहे पश्चिमे काले जीर्णा व उरगो त्वचं ॥

15

अथ खस्वायुष्मां उद्वित्वाकाशपो उपसेनं अवि माधाये मत्तमाये ॥

मोहं मे बुद्धितो अपि मोहं मे सो तपो हतो ।

यं जहे पश्चिमे काले जीर्णा व उरगो त्वचं ॥

सो पि च मगवता सपरिवारो वनवशीभाये विनीतो एहिमिचुकाये प्रवाहि-

1. BM "ayatra nadyānāṁ naḥ" (ayatra nadyānāṁ) M "troyetaṁ phabopetam puthpopetam  
tatrā" ti | triṇṇeta". — 3. M "bhikṣubhiḥ sa" BM "jīnapadārthācivari sa kathamāhā"  
M "oḍaru ca nadyānāṁ" B "hila sa". — 5. BM "apamāṇa |" B "alepati te".

6. M "tahi taṁ naḥ" (ayatra nadyānāṁ) | B "akkattitānāṁ |" — 7. M "abhiyāta". —  
7. M "hāraṇāṁ naḥ mātaryakā kama sīlathikā idā". — 8. BM mānaraḥ B "kākāyapo  
nadyāyapo ga" M "ānāṁ ya sa" B "ānāṁ ca pari" M "ktakritā B "ktakritā bhi". —  
10. BM "nā nirmāpotaḥ cocitānāṁ M "cocitāṁ pari" M "māraṇāṁ |".

12. M "sena (sena) yena nirmāpotaḥ yapaḥ tano" (sena) pratyakṣāḥ". — 13. M mo-  
han to juhato agniḥ modan te" B "kṛito ya". — 15. BM ya ja "jīroga ca uragatā-  
cānāṁ |".

16. M so pi ca bhagavata āyudhanāṁ naḥ" (ayatra nadyānāṁ) ti". — 17. M so taṁ naḥ  
juhato agniḥ so modan me" B "gāṁ modan me". — 18. BM "jīroga ca uragatā-  
cānāṁ |".

19. B "nāḥ | abhi" M "pramāṇāṁ" BM "dita sa".



तो उपसंपादितो । एव भिषवो चरय तथागते ब्रह्मचर्य ॥ तेषां भगवता एहि-  
भिषुकाये आमाष्टानां यत्किंचिद्विभिन्नं चविगुप्तिं चपिध्वजं चपिकल्पं सर्वं  
समन्तरहितं विधीवरं मानं च प्रादुर्भूतं सुखकं च पात्रं प्रकृतिस्वभावसंस्थिता च  
केना रय्या च मानं संनिधौ तवाद्यापि नाम वर्षशतोपसंपन्नानां भिषूणां । एवो  
५ आयुष्मतो उपसेनस्य अर्धचिन्तपरिवारस्य प्रव्रज्या उपसंपदा भिषुभावो ॥ इदं  
भवतो प्रथमं आवकसंनिपातं अर्धचयोदश भिषुगतानि ॥

भिषू भवन्तमाहन्सुः ॥ कस्य भगवं कर्मस्य विपाकेन आयुष्मता उद्वित्वा-  
काश्रपनदीकाश्रपगद्याकाश्रपा चयो धातरो महर्षिका महानुभावा चिप्राधिगमा  
च ॥ भगवानाह ॥ एतेषामेव भिषवः पूर्वप्रणिधानं कुर्वे श्रीरामस्य कुशन्तमूलास्य  
१० विपाको यत्ते महर्षिका च महानुभावाश्च चिप्राधिगमाश्च ॥ मृतपूर्वं भिषवो ती-  
तमध्वाने हस्तिनापुरे राजा महेन्द्रो नामानूचि छतपुष्को महेशाख्यो धार्मिको  
धर्मराजा सुसंगृहीतपरिवारो दानसंविभागधीनो । तस्य दानि राज्ञो पुष्पो  
नाम तथागतो हंसम्यकसंबुद्धो सग्रावकसंघो हस्तिनापुरे द्वाचितको वसति ॥  
कलिंगेषु सिंहपुरं नाम नगरं तत्र चयो धातरो एकमातृका राज्यं कारयन्ति ।  
१५ तेषां दानि तत्र राज्ञो रतनं उत्पन्नं ते तं रतनमादाय ततो सिंहपुरातो हस्तिना-  
पुरमागता । तेषां तं रतनं राज्ञो महेन्द्रस्य उपनामितं ॥ सो दानि राजा  
महेन्द्रको तेन प्राप्तो तेन तेषां धातूणां प्रीतो संजातो ॥ सो आह ॥ किं वो करि-  
ष्यामि ॥ ते दानि आहन्सुः [५०१] ॥ इच्छामो भगवां पुष्पो चक्राकं नगरे  
वर्षावासं वसेय चक्राकमनुकम्पाय । अथैव तेन प्राप्तेन महन्तमापूतं कर्तुंकामा ॥  
२० सो दानि राजा महेन्द्रको आह ॥ पुनो पि भगवां पुष्पो चक्राकं नगरे वसिष्य-

१. M "kharatā cara". — २. M "bhagavāṇā bhikṣu" d "rībhiliṅga rībhigupatī rībhigupatī rībhilīca" B "d rībhiliṅgaṇā rībhigupatī rībhilīca" BM "rībhilī samananda" B "temā ca prakṛi" d "rībhilī ca mātā samā" M "d rībhilīca ca samā samā" BM "he | tadā" kharatā ca". — ३. M "rībhilīcaṇāparivāraṇā prā" bhāvaḥ | B "bhāva i". — ४. B "tadā sarva trayodeśāhi hī" M "tadā sarvaṇā trayodeśāhi bhikṣu".

५. M "bhikṣu bhaga" B "bhāvaḥ |". — ७. M "kharatāṇā sarva" B "yūstīmaṇā" M "pānāṇā tra" BM "rībhilīca mātā". — ८. B "vaḥ purā" M "ko yaṇ to mātā" bhikṣu ca kharatā" — १०. M "ro" u "ro rājā mahendrakā mātā" BM "ahi | kṛi" dlo ta".

१२. M "to rāṇā samā" BM "dāho rībhilīcaṇāṇāṇā hī" B "ro yācātī ko" M "re yācātīko" B "u ca ku". — १३. B "kharatāṇā" ekamātrikā ca" M "triko rājāṇā kharatāḥ |". — १४. M "jyā rāṇāṇā u" tadā rāṇāṇā kharatā "dīrāṇā" BM "gatā ta".

१५. M "tadā tadā rāṇāṇā rā". — १६. M "pānāṇā". — १७. M "kharatā". — १८. M "dā dāṇā dīrāṇāḥ |" B "naḥ i". — १९. M "rībhilīcaṇā hī" samā samāṇā u" B "samā samāṇā u" M "nukāṇāpāya |". — २०. BM "ro dānī dāṇā | adyāṇā" B "adpāṇāṇāṇā prāpāṇā" (M "prāpāṇāṇāṇā mātā" M "dāṇā prāpāṇāṇā ka" B "dāṇā prāpāṇāṇā ka" M "kharatā" |). — २१. M "bhagavāṇā pānāḥ" B "re rāṇāṇāḥ |".



ति ॥ यूयमपीमेन पुष्पेन संगृहीता भवथ ॥ तेहि दानि भ्रातृहि भगवां पुष्पो  
सव्यावकसंधो तहिं स्वके नगरे याचितो । भगवां तत्रैव वस्सं वुस्सो परिनिर्वृतो ।  
तेहि भगवतो पुष्पस्स निर्वृतस्स शरीरपूजा च स्तूपो च कारितो ॥

राष्ट्रो महेन्द्रस्स महिं प्रगासतो  
धर्मेण ज्ञानं च समादायवर्तिनो ।  
अथो भ्रातरौ आसि समानचारिणो  
पुत्रा च दारा च तदानुवर्तका ॥  
ते एकदा सुसमानचारिणो  
धर्मेण वै ऐश्वरियं अकासि ।  
प्रभूतभोगा रतनानुबद्धा  
ताव वद्धनि वर्षाणि तोषथे ॥  
ते एकराज्यसमानभोजना  
बुद्धं अइग्गिन्नु दिपदानमुत्तमं ।  
नचचनामो. . . पारमो गतो  
स्वशक्तितो देवमनुष्यपूजितो ॥  
परिनिर्वृते कावणिकस्सिं शास्तुनि  
स्तूपं अकरिन्ह वयं समग्गा ।  
सपुत्रदारा सह ज्ञातिबान्धवैः  
आर्या च अेष्ठा नगरस्सिं आत्थमो ॥  
हस्सीहि अवेहि रवेहि पत्तिहि  
नृत्थेन गीतिन च वादितेन च ।

5

10

15

20

1. B 'yūyamaṇiṃ apimāni pa' M 'pimāni pa'. — 2. M 'bhagavān puṣṣo ca' B 'shipo-ṇava' 'tahi aya' BM 'to-bha'. — 3. M 'gassā tatraiva vassāni' B 'tatrāvassāni' BM 'vṛito te'. — 4. M 'bhagato pure vaṇṇiyāni yūyamaṇiṃ puṣṣaṇṇa parinirvṛti' B 'po-ca karito ra'. — 5. BM 'hondrakasya' dharmēṇa jñāya ca upādāya vṛtti(M 'va-ti)no tra'.

6. M 'putro ca dā' 'ritāni' B 'ritakā te'. — 7. BM 'samānākārīṇo dharmēṇa te nīcavaryāni(M 'vṛyāni) ākārīyo(M 'yo) pa'. — 8. M 'bhoge ratnāni bandhanāni tāni bahunā varshāpi toṣaya B 'nāni bandhanāni | tā bahunā varshāni pi toṣaya te'.

9. B 'bhogakānubandhāni addetāni dā' M 'jñānubandhāni addetāni dā'. — 10. BM 'kshatranā(B 'trānā)no paramāni gata upakata te'.

11. M 'nirvṛite' B 'vṛite ka' BM 'stana stā' B 'paṇi apareha vassāni saparjāni vassā' M 'paṇi apare bhavayāni | saputro saparjāni pa'. — 12. M 'putradāro mahajōṣṭhibāndhavo āyā ca tressiṭṭho nagare ā' B 'dāro mahajōṣṭhibāndhavo āyā ca tressiṭṭho ā'. — 13. B 'stā' M 'hastihī a' B 'acrahi ra' BM 'tyena ca gā'.



गन्धेन मान्द्येन विक्षेपनेन च  
पूजां चकारिन्ह वयं महर्षिणो ॥  
ते स्तूपपूजाय फलेन संप्रति  
कल्यां न एम दानवति दुर्गा ।  
तेनैव कर्मण महामुने . . .  
सर्वे सा दान्ता तव धीर शासने ॥

5

समाप्तं आयुष्मन्तानां उदवित्त्वाकाश्रपनदीकाश्रपनयाकाश्रपानां जातकं ॥

भगवां उदवित्त्वाकाश्रपस्व आश्रमातो महता भिक्षुसंघेन सार्धं अर्धचयोदश-  
भिर्भिक्षुश्रुतिमहर्षिणामाश्रमपदं धर्मारक्षां गतो ॥ तद्दिं दानि सप्त जटिलशतानि  
10 प्रतिवसन्ति सर्वाणि चतुर्थानलाभीनि पंचाभिज्ञानि सविंशशतवर्षिकानि जातीये  
सर्वाणि च परिपक्वकुशलमूलानि चरमभविकानि ॥ भगवान्तेषां अनुग्रहार्थं तद्दिं  
आश्रमपदं गतो । तेषां भगवां जटिलानां धर्मपदेषु सहस्रवर्गं भाषति ॥

सहस्रमपि वाचानां अनर्घपदसंहिता ।  
एका अर्घवती श्रेया यां युत्वा उपश्राम्यति ॥  
15 सहस्रमपि माथानामनर्घपदसंहिता ।  
एका अर्घवती श्रेया यां युत्वा उप[402]श्राम्यति ॥  
यो श्रुतानि सहस्राणां संयामे मनुजा जये ।  
यो चेकं जये आत्मानं स वै संयामजित् परः ॥  
यो जयेत सहस्राणां मासे मासे शतं शतं ।  
न सो पुद्गे प्रसादस्य कलामर्घति षोडशीं ॥  
20

1. M mālyena ca ri" B "pōjā a" M "pōjā akāri bhareyañ" B "go to". — 3. M te tū-  
papojā" B "sūparikalpānamena dvā" M "sūparikaṇṇamena dvā" BM "durga ti". — 5. B ti-  
nni" M tinnivāñ ka" mune | sarve samadā" B "mune sarve sūṇṇamadāññā ta" BM "sare |.

7. M itī cūmahārastuamulāne āyu" takāñ samāptāñ |. — 8. M aha bhogvān uru"  
ghoṇa aā" nyañ gatañ | B "nyañ gata ta". — 9. BM "santi | sarvāpi" M "cūṇṇa-  
tavarshakkāñ jā" B "rvāñ ca paripakkāka".

11. M bhagvāñ teshāñ amu" cāramapato | B "pado gata to". — 12. M "gaddā jati" B "sa-  
havarjāñ" M "aravarshāñ bhā". — 13. M "rthaparisañ" BM "hitāññāñ |. — 14. B e-  
kam arthāñ vargi cce" M ekam arthapadavargi cce" B "tām upā". — 15. M "aram  
apī sahascam apī gādhyāññāñ artha" BM "hitā a".

16. B ekārthāññāñ cce" M "kāriharoli cce". — 17. B "pāññ sūṇṇhāmo" M "pāññ  
sūṇṇhāmo". — 18. BM "jaye cātmāññāñ sarve sūñ" M "grāmaññāñ sarab | B "rah yo". —

19. B "jayet sola".



यो जयेत सहस्राणां मासे मासे शतं शतं ।  
 न सो धर्मे प्रसादस्य कलामर्धति षोडशीं ॥  
 यो जयेत सहस्राणां मासे मासे शतं शतं ।  
 न सो संधे प्रसादस्य कलामर्धति षोडशीं ॥  
 यो जयेत सहस्राणां मासे मासे शतं शतं ।  
 सो च संपन्नशीलानां कलां नार्धति षोडशीं ॥  
 यो जयेत सहस्राणां मासे मासे शतं शतं ।  
 न सो स्वाख्यातधर्माणां कलामर्धति षोडशीं ॥  
 मासे मासे कुशायेण बालो भुज्येय भोजनं ।  
 न सो बुद्धे प्रसादस्य कलामर्धति षोडशीं ॥  
 मासे मासे कुशायेण बालो भुज्येय भोजनं ।  
 न सो धर्मे प्रसादस्य कलामर्धति षोडशीं ॥  
 मासे मासे कुशायेण बालो भुज्येय भोजनं ।  
 न सो संधे प्रसादस्य कलामर्धति षोडशीं ॥  
 मासे मासे कुशायेण बालो भुज्येय भोजनं ।  
 न सो ध्यानप्रसादानां कलामर्धति षोडशीं ॥  
 मासे मासे कुशायेण बालो भुज्येय भोजनं ।  
 न सो सम्पन्नशीलानां कलामर्धति षोडशीं ॥  
 मासे मासे कुशायेण बालो भुज्येय भोजनं ।  
 न सो स्वाख्यातधर्माणां कलामर्धति षोडशीं ॥  
 यो च वर्षशतं जीवे अपिपरिचरं चरेत् ।  
 पचाहारी क्वावासी करोन्तो विविधं तपं ॥  
 यो चैकं भावितात्मानं मुहूर्तमपि पूजयेत् ।  
 सा एकापूजना त्रयो न च वर्षशतं शतं ॥  
 यत्किंचिदिष्टं च शतं च लोके

5

10

15

20

25

1. B "jayet saha". — 2. B "dharmāṇaṃ pra" M "dharmaṇaṃ". — 3. B "jayeṣṣa sa". —  
 4. M *puṣṣe tes ligṇa* 4-7. — 5. B "jayette sa".  
 6. B *so ca saṁ "śāntā ka"*. — 7. B "jayet saha".  
 12. B "dharmaṇaṃ kalā".  
 16. B *puṣṣe tes ligṇa* 16-17. M "prasaḍena ka" *śāntā mā"*. — 17. M "bhūṃjati bho".  
 — 18. B "śāntāṇa ka". — 20. M *na mo rā "dānaprasādena ka"*.  
 21. M *yo ca racursha "so agnīṇa pari"*. — 22. M *padhāhāre cchavovāsi ka* BM "ronti  
 vividhāṇa". — 23. M "bhāvitānāṇaṇa". — 24. BM *so ka*. — 25. BM *yaṭ kiñcīt teshāṇa*  
*labhakaṇa ca loka sarvaṇa jayati puṇyaprekāḥ* (M "puṇyaṇa prekāḥ")].



संवत्सरं यजति पुण्यप्रेमी ।  
सर्वं पि तं न चतुर्भागमेति  
अभिवादनं उज्जुगतेषु श्रेयं ॥

- यो च वर्षशतं जीवे दुःशीलो असमाहितः ।  
एकाहं जीवितं श्रेयं शीनवनस्य ध्यायतो ॥  
यो च वर्षशतं जीवे कुशीलो हीनवीर्यवान् ।  
एकाहं जीवितं श्रेयो वीर्यमारमतो वृद्धं ॥  
यो च वर्षशतं जीवे अपञ्च बुद्धशासनं ।  
एकाहं जीवितं श्रेयो पञ्चतो बुद्धशासनं ॥  
यो च वर्षशतं जीवे अपञ्च धर्ममुत्तमं ।  
एकाहं जीवितं श्रेयो पञ्चतो धर्ममुत्तमं ॥  
यो च वर्षशतं जीवे अपञ्च उदयज्ययं ।  
एकाहं जीवितं श्रेयो पञ्चतो उदयज्ययं ॥  
यो च वर्षशतं जीवे अपञ्च अच्युतं पदं ।  
एकाहं जीवितं श्रेयो पञ्चतो अच्युतं पदं ॥  
यो च वर्षशतं जीवे अपञ्च अमृतं पदं ।  
एकाहं जीवितं श्रेयं पञ्चतो अमृतं पदं ॥

ते च दानि भगवता बलवशी[402]भावे विनोता सर्वे च ते परिनिर्वृता ।  
तेषां भगवां शरीरपूजां च छत्वा सूपं च धर्मारस्तातो अजपालस्य न्ययोध-  
मागतो ॥

भगवां सम्यक्कुण्डो यदर्थं समुदागतो तदर्थं अभिसंभावयित्वा उरुवित्वाद्यां  
विहरति नचा नेरजनायाक्षीरे अजपालस्य न्ययोधमूले अचिराभिसंकुण्डो ॥ तेन

2. B *saccharitām* M *surve cā tān na catubhāgum e*. — 3. M *jivita creso cā* B *aya vāyato* | M *aya vāyato* | .  
6. M *ryyavān ekā*. — 7. M *jivita creso*. — 8. M *cāsane* | *et pūne la ligne* 9.  
11. B *creshṭām pa*. — 12. M *udakavyayam* | . — 13. BM *vīta creso* M *udakavya*.  
— 14. B *cyutapadam* | M *cyutavyayam* | . — 15. BM *jivita creso* *cyutapadam* | .  
16. M *va apacyam ancyutapadam e*. — 17. M *jivita creso pacya* *anpyutapadam* | . —  
18. M *te dā* B *tona dā* M *gavata caṭṭhāravinitāh sarve ca tān pa* B *nīti* | *surve* *recitā te* M *recitā tesām*. — 19. M *bhagavata caci*.  
21. BM *bhagavān* (B *vā*) *saṁmāya* *harati* | (M *ti*) *nadyam nai*. — 22. M *pūne samayena cājho creshṭhiyaya himlūcāraya hā* B *jācāyaya u* *gulasya cācā praty-*  
*shakā* BM *kahanāni yācā* (B *cācā*) *vīta*.



खलु पुनः समयेन राज्ञो श्रेणियस्य विम्बिसारस्य ब्राह्मणो पुरोहितो राजाचार्यो  
उपरिप्रासादवरगतो राज्ञ्या प्रत्यूपकालसमये द्वाविंशन्महापुरुषपञ्चयानां वाचा-  
विस्तरेण स्वाध्यायं करोति ॥ अथोपीत्यनु राजा श्रेणियो विम्बिसारो ब्राह्मणस्य  
पुरोहितस्य राजाचार्यस्य उपरिप्रासादवरगतस्य राज्ञ्या प्रत्यूपकालसमये द्वाविं-  
शन्महापुरुषपञ्चयानां वाचाविस्तरेण स्वाध्यायं करोन्तस्मा युत्वा च पुनरस्य भग- 8  
वतो स्मृति उदयासि ॥ अहो पुनर्मे विव्रिते बुद्धो भगवां उत्पद्ये तं चाहं भगवन्  
पश्येयं दृष्ट्वा च पुनर्मे प्रवृत्ते प्रसीदेय प्रसन्नचित्तो च नं पर्युपनिषेय सो च मां भगवां  
धर्मं देशेय तस्य चाहं धर्मं युत्वा आचानेय ॥

अथ खलु राजा श्रेणो विम्बिसारो तस्मैव राज्ञ्यात्ययेन अन्यतरं पुरुषमामं-  
चयति ॥ एहि त्वं पुरुष चिप्रमेव भद्राणि यानानि योजापेहि युक्तानि च मे प्रति- 10  
वेदेहि ॥ साधु महाराज त्वि स पुरुषो राज्ञो श्रेणियस्य विम्बिसारस्य प्रतिश्रुत्वा  
चिप्रमेव भद्राणि यानानि योजयति युक्तानि च तं प्रतिवेदयति । युक्तानि ते  
महाराज भद्राणि यानानि यस्वेदानि ज्ञानं मन्यसे ॥ अथ खलु राजा श्रेणो  
विम्बिसारो अन्यतरं भद्रं यानमभिरुहित्वा महता राज्ञ्या महता राजानुभावेन  
महतो जनकायस्य हङ्कारहिङ्कारभेरीमृदंगपणवशंखसन्निनादेन राजगृहातो नगरा- 15  
तो निर्यात्वा येनान्यतरा उद्यानभूमौ प्रायासि ॥ अथ खलु राजा श्रेणो विम्बि-  
सारो यावतिका यानस्य भूमि तावतकं दानेन यात्वा यानातो प्रत्योरुह्य पदसा  
येव तां उद्यानभूमिं अनुचक्रमन्तो अनुचिचरन्तो निधीदे सुवर्णमये पर्यन्ते प्राची-  
नाभिमुखो रज्यागारपरिवृतो अमात्यपारिषद्यपुरस्कृतो ॥ अथ खलु [403] रा-

3. M "piyo himbiçāreyya loka" sādavaracātayya rāteyyā" B "teyyā pratyushakā" M "triṃśa mahā" BM "khaṇḍāni vācā" M "rotayya cū" BM "gavantāni samī".

6. M "jiteshu buddho bhagavān utpadya taṃ" B "tpadya taṃ" B "vittāni prasi" M "vittāni pralideyaṃ prasannacittogocmanāni paryyūpā" B "ito va naṃ paeyo" BM "se-  
yaṃ | 10" M "māni bhagavan dharmaṃ" BM "ceyaṃ taya". — 9. M "ceyyā himbiçāro"  
rūhāyānā d". — 10. M "rūhāni kshīpam evaṃ bhadrāni yojāyehi yānāni ya" B "drāni  
yānāni yojāyehi muktā" BM "delu nā".

11. BM "hācāpenti" M "nti | ) sa po" B "rūhā rājā" M "jāo himbiçāreyya" —  
12. M "yuktāni ca mahā" drāni yā" BM "nāni | yaeyo" M "eyjā" M "kāla ma". —  
13. M "himbiçāro" drāni pācam abhi" B "bhāvena mahatā janakā" BM "sya lakkāra-  
pikkāro" (B "pikkāraṃ) bho" M "khaṇḍānānāde" bhūmim prāyāsi | B "pāyāsi |".

14. BM "mbhā" (M "mbhā") ya vāvati (M "vattikaṃ yānāya bhūmim tāvatti" (M "ta)kaṃ  
yāno" M "tvā yātāto pratyārūhya" B "dasa ye ca taṃ" M "dasa yeva tān udya" BM "ni-  
shide | 11" tyapo (M "pā)rinbadyāpa". — 19. M "jāo himbiçāro" nagarāni abhivā-  
lokayāni taya taya rājagrihe" BM "vātāni ca pūshkiripāni (M "shkaripāni) ca po" B "paurāṇā cā" M "cāryāni ca mōlā yotāni kālagatāni samāni" B "tpadya yonimānānāro  
ndyā".



श्री विम्बिसारस्य राजगृहं नगरमभिविलोकयन्तस्य राजगृहेयकानि च पर्वतानि  
पुष्करिणीं च पौराणां चार्यकां मृतां प्रेतां समनुस्मरन्तस्य कामेषु जुगुत्सुनो उत्पद्ये  
योनिसो मनसिकारो ॥

उद्यानभूमितो निर्यात्वा अद्भुतानां राष्ट्रवर्धनो ।

पर्यकसि निषीदेसि अवदातमुवर्गमण्डले ॥

तत्रिघोषाभिनादिता सन्ध्याकालप्रबोधना ।

पुष्पिता साला तसि काले संपन्नकुसुमिता वरा ॥

द्यानमृगानुविचीर्या मौलांगुलनिषेवितां ।

पर्वतां स संवीचन्तो पृथुसिंहनिषेवितां ॥

निषीदेत्प्राङ्मुखो राजा पौराणानि अनुस्मरन् ।

अश्रुपूर्णेहि नेत्रेहि इमां गावामभाषिष्य ॥

तिष्ठेद्यं पाण्डुरो गिरि कैलासवन्तश्चैव विपुनो ।

अथ मे पितरो पितामहा प्रेता कालगता अधीततुष्टा ॥

वरा रम्या वना विचित्रा पुष्करिणी शिखोच्चयो ।

द्यानीमानि गमायेत्सुः कां नु ते दिशतां गता ॥

तथैवेमानि राष्ट्राणि इमा पृथुस्रवन्तियो ।

द्यानीमानि गमायेत्सुः कां नु ते दिशतां गता ॥

तथैवेमानि वस्त्राणि इमा निष्का सकुण्डला ।

द्यानीमानि गमायेत्सुः कां नु ते दिशतां गताः ॥

इमा पुष्करिणी रम्या नानाद्वित्रनिकूत्रिता ।

4. M "bhūto" BM "ryātvā maghānān rāshtra" B "rdāhana paryān". — 5. BM "shī-  
dītvā aya" "rājānān trī".

6. B "trighoṣa bhinadi" M "trishyāme abhinandite saṁmāya" BM "bādhana pu". —

7. M "pushpitā śālā tasmān" B "śālā tasmān" "varā १५३" M "saṁmitā valā १५४". — 8. M "vyā-  
ramā" BM "navicatibhāgo nāṅgula" M "bhāgemaṅguṇaḥ parva". — 9. B "saṁmānī  
rī" M "saṁmānī". — 10. BM "nīshklat" | "prāṇmukho rājā paṇ" M "rānānī ann" B "rānānī  
ann" BM "saṁmānī २".

11. M "bhāshatha" ||. — 12. B "nḍarā giri kailāsa parvata" | "tathai" M "kailāgarat  
ta" BM "pūbā २". — 13. M "atha ma pītāmaḥ" B "me pītārā pītāma" BM "trishyā १५".

— 14. M "varo ramyā" "pushkarīṇyaṣṭilo" B "shkīrīṇyaṣṭilo" BM "ccayo १५". — 15. B "yānī-  
monī gamāyetsuh" | "kānī te dī" M "yānīmānī nigamāyetsuh" | "kānī te dī" BM "gatā ta".

16. M "tathairā imānī" BM "tī imānī pu" M "nti" | "ya १५". — 17. BM "yānī" B "nī-  
mānī gamāyetsuh" (B "tath" | ) "kā nū te dī" M "gatāh" B "gatā ta". — 18. M "tathairānī  
imānī vastrānī imā tīkṣṇā cakṣuṣāḥ" B "nīshklatā sakṣuṣāḥ" |. — 19. BM "yānīmānī  
gatāyetsuh" "kānī" (M "kā") "nū". — 20. BM "imānī pu" M "shkīrīṇī ramyā nānānī dī".



पुण्डरीकेहि संक्षप्ता कुमुदसौगन्धिकेहि च ।  
 ये च ते अथ स्नायेन्सुः कां नु ते दिशतां गताः ॥  
 तथैवमासना रम्या दिव्या हरितशादला ।  
 आसन्नोदकसंक्षप्ता शीतच्छाया मनोरमाः ।  
 यानि ते चाव गमापेन्सुः कां नु ते दिशतां गताः ॥  
 तान्वेव प्राणिशतानां निवेशनानि पर्वता ।  
 इमे च मे प्रचारिता अथ जयमपञ्चतो ॥  
 शून्यता व मे आस्त्रायन्ति दिशा पि मे नुचारिता ।  
 एवं मर्त्यजीवितं किञ्च परीतं च दुःखसंयुतं ॥  
 अनन्तरं जीवितस्य मरणं मरणं ध्रुवं ।  
 वातस्थामरणं नास्ति एतदहो हि प्राणिनो ॥  
 गच्छति खेदेन प्राणी प्रतिपन्नो क्वचिच्चनो ।  
 रात्रिर्दिवं च यान्तीह यमदूता शासनाह्वरा ॥

5

10

अथ खलु अन्यतरस्य राजामात्यस्य एतदभूषि ॥ राशो किञ्च येणस्य विवि-  
 सारस्य दीर्घमनस्यमुत्पन्नं को नु खल्वस्यात्यर्थायो येनाहं राशो येणस्य विवि- 13  
 रस्य दीर्घमनस्य प्रतिविनोदयेयं ॥ अथ खलु तस्य राजामात्यस्यैतदभूषि ॥  
 राशो [403<sup>1</sup>] किञ्च येणस्य विविसारस्य राजगृहं नगरं प्रियं च मनापं च ।

1. M "ndhikedhikehi ca" | . — 2. BM "ena te atra" M "trā" māyetaṣṣ kā nu". —  
 3. BM "haritaśādhvayo" | . — 4. BM "nnodakamū" M "ramā" | . — 5. M "yāni cātra gatā-  
 yetaṣṣ kiṁ nu" B "māyetaṣṣ kiṁ nu".

6. B "nānyo varaprāṇiniveśanāni te parvatā" | M "nānyevān prāṇiniveśatāni varagāni te ca  
 parvatā" | . — 7. B "ime te ca prachātām eva adya janatām apacyate" M "pravāro tām  
 adya janatām apacyata" | . — 8. B "cunyatā ca me brāhmanāśāhāyati dīḍḍapi nātā te  
 mcaritān" | M "cunyatā ca me brāhmanāśāhāyati dīḍḍapitāni tena caritān" | . —  
 9. B "martyāna jīvitān" | kiṁ mraṇā paritān" M "martyā janajīvanān kiṁ mraṇā paritā  
 ca" BM "duḥkheṇa sātā" B "tān a". — 10. BM "ntaratānyo jīvitān ma" B "marāṇa" -  
 rapān dīru".

11. M "rmābhī prāṇinān" | B "ṇinān" | . — 12. B "gacchati khalena" BM "prāṇino  
 pratīpanno ca ko vijāno rā". — 13. BM "trān ca di" yānti B "ntiḥa rājadūtā viya gāna-  
 (B "gāha)nā". — 14. M "tyasyaitā". — 15. M "kila manyasya bhūhiḍḍānyo dauma-  
 nasya" B "brāyātīparyāyo yonahātā" M "brāyāparyāyānān" "māḍḍānyo daumanasyān"  
 daneyān" | .

16. M "eyaitā abhavaṣṣ rājā" — 17. M "bhūhiḍḍānyo rājagṛhe nagarān ca pri"  
 BM "manopātā ca" | .



यत्नं चस्माहं पुरतो राजगृहस्य नगरस्य वर्गं मापेयं । अथ खलु सो राजा-  
मात्यो राजं श्रेष्ठं विविसारं गाथाये चध्यभाये ॥

पर्वता इमे सलीला इमे रम्या शिलोच्चया ।

ये इमे राजगृहसि सिक्ता दिवित्रेण चारिणा ॥

मित्रकटका च श्रवणि . . . . .

. . . . .

अथ खलु राजा श्रेष्ठो विविसारो तं राजामात्यं अपसादये ॥ अस्मि नाम त्वं  
मोहपुरुषो यं यदेव वयं विगर्हाम तदेव त्वं प्रशंसितव्यं मन्यसि ॥ अथ खलु राज्ञो  
श्रेष्ठस्य विविसारस्य भूयस्या माचया कामेषु आकुत्सना उत्पद्ये चित्तस्य दुःखदीर्घ-  
नस्य योनिमो मनसिष्कारो ॥ अथ खलु ब्राह्मणस्य पुरोहितस्य राजाचार्यस्येतद-  
मपि ॥ राज्ञो किं श्रेष्ठस्य विविसारस्य दुःखदीर्घनस्यमुत्पन्नं को नु खल्वस्यात्प-  
र्यायो येनाहं राज्ञो श्रेष्ठस्य विविसारस्य दुःखदीर्घनस्य प्रतिविनोदयेयं ॥ अथ  
खलु ब्राह्मणस्य पुरोहितस्य राजाचार्यस्य एतदमपि ॥ राज्ञो खलु श्रेष्ठस्य विवि-  
सारस्य बुद्धो मगधान्द्रियो मनापो च यं नूनाहं तस्य पुरतो बुद्धस्य वर्गं मापेयं ॥  
अथ खलु ब्राह्मणो पुरोहितो राजाचार्यो राजानं श्रेष्ठं विविसारं गाथाये  
चध्यभाय ॥

नामो स्मि राष्ट्राधिपते शिरीमतो

आंगस्य राज्ञो मगधाधिपस्य ।

यस्योदपासि विव्रिते तथागतो

विष्णुशब्दो हिमवां व पर्वतो ।

20

1. B nānām M yan nānam anyā B "garasya bhā" — 2. M "nyam himācālam gā".  
— 3. BM strāmālam imā ranyā M "cayā | — 4. B ya | rājagriheṣu parvatā si"  
M "griheṣu parvatā siktā divivijā". — 5. M "makākā ca gra" BM "ati kumja (M "ja-  
ra) rā jātā (M "to) girināgā ca bhā (M "ca parvatā nabhā) cōdhati uttamam giri (M "ttama  
cvi) banyam (M "yam | ) abhāsamagidharmadharigā | .

7. M "mbicālo tam" B "apamādaya | — 7. M "rūham yad eva anyam vigrahāma-  
tam | tad eva tam" B "vigrahāma tam tad" vyam anyam | — 8. M "mbicālaya bhā"  
mātrāya kā B "dyecāla" M "dānamanyam". — 10. M "anyā rājasya etad a".

11. BM "kila caryasya himācāla (M "himācāla) ya dukkhadāmanasya u (M "nyam  
u) tpannam (M "nam | ) ko nu khavasyātya pa" M "nyasya himācālaya dukkhadāma-  
nasyam". — 13. M "mbicālaya buddho" B "garā priyo nānam ta". — 15. M "cāryya  
rājānam" mbicālam gā BM "yo pratyabhā".

17. BM lābho stu cāstirā "cārimato aṅga (M "aṅga) ya rājā" M "pasya ya". —  
19. M "yasya udupā" B "yodupāni" M "vidyushā" B "himavā ca parvato M "cām ca parvato | .



श्रीनिनेन चान्ध्या तपसा उपेतो

लोकान्तको उपितब्रह्मचर्यो ॥

समागम्य सहस्राणि श्रुतानि नयुतानि च ।

संप्राप्नोति अमृतं शान्तं योगधेममनुत्तरं ॥

अथ खलु राजा श्रेणियो विम्बिसारो ब्राह्मणं पुरोहितं राजाचार्यं गाथायै 5  
प्रत्यभाषे ॥

प्रियं मे कीर्तये राज्ञे प्रियं मे कीर्तये प्रिय ।

प्रियस्य बुद्धस्य लोकचर्यचरस्य ब्राह्मण ॥

ददामि ते यामवराणि षोडश

युक्तानि आज्ञान्वरयानि च दश ।

दासीशतं च गवां शतं च

प्रियस्य बुद्धस्य यशो प्रकीर्तये ॥

10

अथ खलु भगवां भगधेपु चारिकां चरमाणो महता भिक्षुसंघेन सार्धमर्धचयो-  
दशभिर्मिचुशतेः येन भगधानां राजगृहं नगरं तदनुसारि त[404]दनुमाप्नो तत्रैव  
विहरति अन्तगिरिस्थं यष्टीवने उद्याने ॥ अथोपीद्राजा श्रेणियो विम्बिसारो 15  
ब्राह्मणस्य पुरोहितस्य राजाचार्यस्य । भगवां क्लिप्त भगधेपु चारिकां चरमाणो  
महता भिक्षुसंघेन सार्धं चयोदशभिर्मिचुशतेर्येन भगधानां राजगृहं नगरं तदनुसारि  
तदनुमाप्नस्तत्रैव विहरति अन्तगिरिस्थं उद्याने यष्टीवने । युत्वा पुनः अन्यतरं  
राजामात्यमामन्त्रयसि । भो भगो अमात्य भगवतो बुद्धस्य प्रत्युद्गमनं नमिष्यामि  
राजगृहं अलंकारपेहि भद्राणि च यानानि योजापेहि सर्वेहि च राजगृहकेहि 20  
ब्राह्मणगृहपतिकेहि सर्वेहि च शिल्पायतनेहि सर्वेहि च श्रेणीहि मया सह भगवतो

1. BM "kshāntiya ta" shītavāñ hrāhmacaryāñ (M "ryyāñ") | . — 3. M "yutāni mayu-  
tāni ca | B "ca-sañ". — 4. M "prāpto ti a" jaggacchamāni anattamañ | . — 5. M "cū-  
ḍāro".

7. M "jye priyāñ me priyāya" B kirttayo rājye priyāñ me kirttayo priyāya". —  
8. BM "lokārtthāñ ca" bhāya da". — 9. B "dāti te | grā" M "dāti me grā" B "ni yō  
upayuktā" M "ājanyocathā".

11. BM dāsīgatañ gavañ B "dāhāya pra" M "dāhāya na sa pra". — 13. B "āle-  
ddhāñ ariddhātra" M "magghāñ rā" prāptas tatvā " ti | antargiriamañ B "yambhī-  
vane". — 15. M ceutra punar aṣṭo".

16. M bhāgavān kīḥ "rāddhāñ ariddhātra" r yena magghāñ rā "mayarūñ" prāptas  
tatvārañ vī" BM "ti | a" shītrano cru". — 18. M "punar anyā" utrayeñ | . — 19. M "pe  
amātyo bhāga" B "lāñkāropeti" M "bhadrāñ ca jānāti jōjāyohi sarvehi ca rājagūhakehi  
ca lāñ" tikohi ca sarvehi ca ti "creshīhihi mayā aha".



बुधश्च प्रत्युद्गमनं गन्तव्यं ॥ साधु महाराज त्ति स राजामात्यो श्रेष्ठश्च विवि-  
सारश्च प्रतिश्रुत्वा विप्रमेव भद्राणि यानानि योजापेसि राजगृहे घोषणां  
कारापेसि चत्वरशुंगाटकचन्तरापणमुखेषु ॥ बुढो भनवां राजगृहे चन्तमिरिस्सि  
यष्टीवनं उयानं समनुप्राप्नो तव सर्वेहि भवनेहि राप्ता श्रेष्ठेन विम्बिसारेण सार्धं  
५ भगवतो प्रत्युद्गमनं गन्तव्यं ॥

ते दानि घोषणां श्रुत्वा विप्रमेव राजकुलद्वारे सन्निपतिता कुमारामात्यपारि-  
षयाः पुरोहितप्रमुखा ब्राह्मणाः श्रेष्ठिप्रमुखो निगमो सार्धवाहप्रमुखो वणिजयामो  
सर्वा च राजगृहका चष्टादश श्रेणीयो । तद्यथा चक्रिकतानिकगन्धर्विका नटनर्त-  
कश्चक्ष्ममङ्गपाणिस्वरिका शीनिका लघका कुम्भतूणिका वेल्बका दिस्त्वलभाणका  
१० पंचवटुका गायनका गुणवर्ता ताण्डविका चेतयिका गणिका हास्यकारका मेरिश-  
खमुदंगपाटहिका तूणपणववीणावलकीएकादशायेकवायका अन्ये च बज्रवा-  
णकरा राजकुलद्वारे सन्निपतेन्सुः सर्वायो च श्रेष्ठो । तद्यथा सौवर्णिकहेरिष्णि-  
कमावारिका मणिप्रसारका गन्धिका कोशाविका तैलिका घृतकुण्डिका गीनिका  
दधिका कार्पासिका खण्डकारका मोटककारका कंदुका समितकारका शक्तुका-  
१५ रका फलवाणिजा मूलवाणिजा चूर्णकुट्टा गन्धतेलका चट्टवाणिजा चा[५०६<sup>b</sup>]वि-  
हका गुडपाचका मधुकारका शर्करवाणिजा ये च अन्ये पि व्यवहारिका सर्वा च  
शिक्ष्यायतना । तद्यथा लोहकारका ताम्रकुट्टा सुवर्णकारा तदुकारा प्रक्षीपका

१. B "mahārājanti sa" M "hārājanti sarājāmātyā cūṇyaṇya hīmahācāraṇya prati" B "pram  
evam eva bha" M "bhādrāni ya" BM "cūṇyāta(B "ta)ke cūṇya(M "cūṇya)gabrāhmanānu".  
— ३. M "dāho bhagavān rāja" B "ntacirīṇiṇi" M "shūṇṇa u" BM "dyāne saṇṇa"  
M "prāptaḥ tatra" ntehi rājāno cū "mhiṇṇaṇa sa".

६. M "dyāre saṇṇipa" B "kumārāmātyā pā" hīapramukhānāḥ cūṇyāpīramukhā ni"  
M "shūṇyīramukhā ni" hapramukhā raṇijagrā" B "hapramukhā raṇijapramukhā grā"  
M "sarvāṇi ca". — ८. BM "krikamvotaddika(M "tarddikaṇi) gandha" cōbhikā kelukāṇi-  
katāṇikā vā M "kā caḥḥaraka alha M "otkha)lā bhā" B "rūḥ taṇḍa" M "rūḥ tāṇḍurika  
vetaṇi" BM "ṇikā raṇṭapāyakaṇi hhe" M "mṛidaṇḡgapātābhikā tāṇapapayaraṇi" B "vīrallakī-  
ekācāyellavāyakaṇi anye" M "ekācāyellavāyanta | anye" huṇḍayekara rā" B "dyakara rā"  
M "re saṇṇipa" BM "tatanh sa" cūṇyā |.

१३. BM "rupike haī" M "nyikopīgāvarī" BM "golikā dhānyikā karpū(B "rpā | jai"  
kūṇḍukaṇi samitakā(M "takā caktakā)rakā phala(M "lakārakā) vāṇi(B "vāriṇā mūḍapārā-  
(M "lapanā) eḍḡṇṇakuttā gandha" B "lālakā aṭṭivāṇikā(?) ācāṇḍikāgudapācakaṇi mādhya"  
M "lālakā aṭṭivāṇikā ācāṇḍikā gudapācakaṇi khāṇḍapācakaṇi madhupācakaṇi carka" sarvāṇi  
ca ḥi".

१७. M "mrakārakā suvarṇakārakā tadvakārā pracoḍakā ro" B "ropakārā tadvakārā  
pracco" M "trapushakārakā ṇḍopittakā yantra" B "trapakārakā ṇḍopittakā jatukārakā  
mālā" M "lākārā parimākārā kumbhakārakā carmakārakā karpūkārā caruṇā tambravāyaro  
ravocakā rakta" B "ndukārakā caruṇā tambravāyavocakā rakta" M "nōpakā stanvāḍā citrakārā



रोष्यका चपुकारका सीसपिष्टकारा यन्त्रकारका मालाकारा पुरिमकारका  
कुम्भकारका चर्मकारा कन्दुकारका यक्ष्यतन्त्रवायका रत्नरजका सूचका तूलवाया  
धिवकारा वर्धकिक्यकारका कानपात्रिका पेशनका पुस्तककारका भाषिता  
कल्पिका छेदका लेपका स्वपतिसूचधारका उत्तकोष्ठकारका कूपखानका मूर्ति-  
कावाहका काष्ठवाहका वस्त्रसवाणित्रा संववाणित्रा वंशवाणित्रा नाविका ओ- 5  
डुम्बिका सुवर्णधोषका मोट्टिका एते चान्ये च उच्चापया जनता हीनोत्कृष्टमध्यमा  
सर्वे राजकुले संनिपतेन्सुः ॥

अथ खलु स राजामात्यो संनिपतितं जनकायं विदित्वा भद्राणि यानानि  
योत्रापयित्वा येन राजा श्रेष्ठो विम्बिसारसेनोपसंक्रमित्वा राजानं श्रेष्ठं  
विम्बिसारमेतदवोचत् ॥ युक्तानि महाराज भद्राणि यानानि महाजनकायं च 10  
सन्निपतितं । यस्येदानीं देव कालं मन्यसि ॥ अथ खलु राजा श्रेष्ठो विम्बिसारः  
भद्रं यानमभिसहित्वा मागधकेहि ब्राह्मणगृहपतिकेहि सार्धं दादशेहि नयुतेहि  
संपरिवृतो महता राजच्छहीये महतो जनकायस्त्र हस्कारहस्कारमेरीमृद्गमरपट-  
हशंखसंगिभादेन राजगृहातो नगरातो निर्यात्वा येन अन्नगिरिस्थं यष्टीवनमु-  
द्यानं तेन प्रयासि ॥ 15

अथ खलु राजा श्रेष्ठो विम्बिसारो यावदेव यानभूमिस्त्वावदेव यानेन या-  
त्वा यानातो प्रत्योक्षं पदसा येव येन भगवांसेनोपसंक्रमित्वा भगवतः पादौ  
शिरसा वन्दित्वा एकान्ते निषीदेत् ॥ अप्येकत्वा भगवता सार्धं संमोदनीयां  
कथां संमोदयित्वा सारायणीयां कथां व्यतिसारयित्वा एकान्ते निषीदेन्सुः ।  
अप्येकत्वा भगवतो स्वकस्वकानि मातापितृकानि नामगोवाणि अनुश्रावयित्वा 20  
एकमन्ते निषीदेन्सुः । अप्येकत्वा येन भगवांसेनांजलिं प्रणा[405]मयित्वा

ca raktrōpakārakā kālapatikā celālakā paustarakārakā nāvika kalpakā cchēdaka le° B° sūcaka  
tūlavāya cūtrakārā carakirā° kārapatrikā celālakā paustarakārakā nāpikalpakā cchēdaka le°  
BM °sthapatigudakārakā utta° tikkāśābhakā ādharābhakā valrajakā (M° shavābhakā valkara)-  
vāṇijā cūtibhāṇijā vau° B° vika ādharika surarṇmadhocakā mottikā e° M° vika ādharika  
surarṇmadharika mottikā || 6° B° tā hino° sarva rā° BM° detsuh || .

8. B° yopayā° mbiçāhu le° M° mbiçāho teno° yaññ biññāsa°. — 10. M° bhadrayanāni°  
B° oñ jānāni mahāñ ca jana° M° yaññ ca sūmipa°.

11. M° devañ kā° B° kāla ma° M° nyase || . — 11°. M° oyo biññāro bhadrāñ°  
BM° māgadhakehi brā° B° ggrhapēhi sā° M° piddhiye mahato° BM° sya hikkārapakkāra-  
hho° rupatāhasaṇi (B° parupāsaṇi) kamañ M° trā yamāta°.

16. B° mbiññāro yāvad eva yānahho° M° sāro yāvad evañ yānahhāmaṇi tāvad evañ  
yāno° pratyārāhya° B° pratyārāhya° M° yena bhagavānāsteno° gāvāso pā° BM° detsuh e°,  
— 18. B° apokatyā° M° apyekatyāñ bha° BM° amdayitvā āśāpaniyāñ (M° yāñ kathāñ)  
vya° BM° detsuh || . — 20. BM° apyekavatya° M° bhagavatā evaka° ekamantāñ ni°  
BM° detsuh || . — 21. M° pāmētvā° detsuh || B° detsuh a°.



एकान्ते निषीदेन्तुः । अधिकत्वा मागधका ब्राह्मणगृहपतिका तूष्णीभूता एकान्ते  
निषीदेन्तुः ॥ तेन खलु पुनः समयेन उरुवित्वाकाशपो भगवतो अविदूरे संनि-  
पणो अभूयि ॥ अथ खलु तेषां मागधकानां ब्राह्मणगृहपतिकानामेतद्भूयि ।  
किं नु खलु उरुवित्वाकाशपो अमणे गौतमे ब्रह्मचर्यं चरति उताहो महाश्रमणो  
गौतमो उरुवित्वाकाशपे ब्रह्मचर्यं चरति ॥ अथ खलु भगवानेषां ब्राह्मणगृह-  
पतिकानामिदमेव रूपं चेतसः परिवितर्कमाज्ञाय आयुष्मन्तं उरुवित्वाकाशपं  
गाथायै अधभाषे ॥

किमेव बृद्धा उरुवित्त्वामि  
प्रहाय अपिं कृशको वदानो ।  
पृच्छामि ते काश्रप एतमर्थं  
कथं प्रहीनं तव अपिहोचं ॥

एवमुक्ते आयुष्मानुरुवित्वाकाशपो भगवन्तं गाथायै प्रत्यभाषे ॥

अन्नानि पानानि अधो रमानि  
कामां स्त्रियो चामिवर्द्धति यज्ञे ।  
एतं मन्त्रन्ति उपधीषु ज्ञात्वा  
तस्मान्न यज्ञे न ऊते रमामि ॥

अथ खलु भगवानायुष्मन्तमुरुवित्वाकाशपं गाथायै प्रत्यभाषे ॥

एतेषु त्वं न मनो अकामि  
अन्नेषु पानेषु तथा रसेषु ।  
अपरं नु तं देवमनुष्यजैर्ह  
यहिं रतं काश्रप तुह्य चित्तं ॥

1. B *apye-kavatyā* M *apye-katṣṭhā mā* BM *'detenā* || 1. — 2. M *"puna samu "* to *abhi-  
dāre* B *"dāra samā "* *abhi "* a". — 3. M *"khalu bhṛgavāu teṣāṁ brā "* B *"tikānām "* a"  
M *"tikānām eta "*. — 4. M *"khalu uru "* po *śravaṇo gauttamo* B *"po śramaṇo gauttamo  
brahmacāryaṁ carati utā "* M *"hāśravaṇo gauttamo uru "* BM *"śyapo bra "*. — 5. B *"o te-  
teṣāṁ "* M *"hṛnapakānām i "* *cetaso pa "* B *"utām utavirā "* BM *"thāyo pratyabhiśho | "*

8. BM *"rociśāvā "* B *"hāyam agni kṛi "* M *"agni kṛi "* *dānā | "* — 10. B *pricchanāi "*  
M *"śyapo "* a".

13. B *annapānāni arthe sātī kā "* M *annapānāni arthe so nishkānām stṛīyo cābhīva-  
ndantī yajñe* B *"bhīrandamāntī yajñe "* a". — 15. M *"marantī upadhiśhu "* BM *"tvā tanyāc ca  
yajānā na hule abhiśi | "*

18. B *eteshu tena mano "* M *eteshu tena mano akosi anyeshu yāne "*. — 20. B *apare  
na tāṁ de "* M *apare nu tāṁ de "* B *"śreṣṭhāṁ yahitarā kā "* M *"chīhām yamāhi taro kā "*  
BM *"tulyacittāṁ | "*







दीर्घरात्रं क्लिष्टो हि दृष्टिसंदानसंदितो ।  
सर्वग्रन्थेषु मे भगवां परिमोचेसि चक्षुमां ॥

शान्ता मे भगवां आवको हं अस्मि सुगते ॥

अथ खत्वायुष्मानुरुवित्त्वाकाञ्चपो उत्थायासनातो एकांगमुत्तरासंगं कृत्वा  
५ दक्षिणं आनुमण्डनं पृथिव्यां प्रतिष्ठाप्य भगवतः पादौ शिरसा वन्दित्वा भगवन्तं  
विशुक्तं प्रदक्षिणीकृत्वा भगवतो पृष्ठतो अस्त्रासि भगवन्तं मोरहस्तेन वीजयमा-  
नो ॥ अथ खलु तेषां मागधकानां ब्राह्मणगृहपतिकानां एतद्भूमि । उरुवित्त्वा-  
काञ्चपो अमणे गीतमे ब्रह्मचर्यं चरति ॥

अथ खलु भगवां तेषां मागधकानां ब्राह्मणगृहपतिकानां धार्म्या कथां प्रणामये ॥  
१० रूपं ब्राह्मणगृहपतयो उत्पद्यति पि निरुध्यति पि वेदना उत्पद्यति पि निरुध्यति  
पि संज्ञा उत्पद्यति पि निरुध्यति पि संस्कारा उत्पद्यन्ति पि निरुध्यन्ति पि विज्ञानं  
उत्पद्यति पि निरुध्यति पि ॥ आर्यथावको च ब्राह्मणगृहपतयो रूपं उत्पादय-  
यधर्मेति समनुपपन्नो वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानमनित्वानि समनुपपन्नानि ।  
रूपमनित्वानि समनुपपन्नानि वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानमनित्वानि समनुपपन्नानि  
१५ रूपं दुःखं ति समनुपपन्नो वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं दुःखं ति समनुपपन्नो रूप-  
मनात्मेति समनुपपन्नति वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं अनात्मेति समनुपपन्नति ॥  
सो रूपं अनात्मेति समनुपपन्नो वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं अनात्मेति समनु-

१. M "kittasaya dṛiṣṭīm saṁdā" B "kittasaya dṛi" BM "dita" | . — 3. M "amā su-  
gata" | . — 4. M "pya bhagavato pādau" B "aditvā bhagavantaṁ trikabhūtaṁ" M "tri-  
bhūtaṁ pra" BM "sthāṁ" | lha" M "hasto vi" B "vijayamāno" | .

७. B "dhammā mādhā". — ७. M "dhammā gāthānaṁ lha" B "dhammā gāthā". —  
९. M "dhammā māgadhakānānaṁ lha" B "dhammānaṁ kathaṁ".

१०. M "yo utpadyati pi niruddhyati pi sañjñā utpadyati pi sañskāra utpadyati pi niru-  
ddhyati pi vijñānam utpadyati pi niruddhyati pi" | B "vijñānaṁ utpadyanti pi niruddhyanti  
pi ā". — ११. M "ārya dhammā ca lha" BM "dhammā" M "rme"ti samanupacyati | १२. M "vi-  
jñāna anā" BM "pacyanti rā". — १३. BM rūpam anātyanti samanupacyanto | vedanā sañ-  
jñā sañskāra vijñānam anātyanti samanupacyanto | rūpam duḥkham ti (M "khaṁ ti) sa-  
manupacyanto (M "nti" | ) १४. "duḥkham" (B "khaṁ ti) samanupacyanto (M "nti) rūpam  
anātmēti (M "pam duḥkham) samanupacyanti (M "nto) | vedanā sañjñā sañskāra vijñānaṁ  
anātmēti (M "nam duḥkham ti) samanupacyanti (M "nto) | .

१७. M rūpam anātmēti samanupacyanti | vedanā sañjñā sañskāra vijñānam ātmēti  
samanupacyanti so rūpam anātmēti samanupacyanto | sañjñā sañskāra vijñānam anātmēti  
samanupacyanto | rūpam udaya" B so rūpam anātmēti samanupacyanti sañjñā sañskāra  
vijñānaṁ "cyanto | rūpam u "yam ti jñāti rā".



पञ्चन्तो रूपमुदयव्ययं ति प्रजानाति । रूपमुदयव्ययं प्रजानन्तो वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानमुदयव्ययन्ति प्रजानाति । प्रजानन्तो रूपमनित्यन्ति प्रजानाति । प्रजानन्तो वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानमनित्यन्ति प्रजानाति । प्रजानन्तो रूपं दुःखन्ति प्रजानाति । प्रजानन्तो वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं दुःखं ति प्रजानाति । प्रजानन्तो रूपमनात्मेति प्रजानाति । प्रजानन्तो वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानं चनात्मेति प्रजानाति । प्रजानन्तो किञ्चित्तोके न उपादीयति । अनुपादीयन्तो प्रत्यात्ममेव परिनिर्वायति । शीघ्रा मे आतिरूपितं ब्र[ह्म]व्यवर्तय कृतं करणीयं नोपरिमित्यत्वमिति प्रजानाति ॥

अथ खलु तेषां मागधकानां ब्राह्मणगृहपतिकानां एतद्भूषि ॥ यतो जिन सो रूपमनात्मा वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानमनात्मा अथ को तर्हि कारको वा कारापको वा उत्थापको वा समुत्थापको वा निक्षेपको वा यो इमां संस्कारा आदीयति वा निक्षिपति वा यस्मिन्ने संस्कारा शून्या चनात्मनीया आत्मेन वा आत्मनीयेन वा ॥ अथ खलु भगवां तेषां मागधकानां ब्राह्मणगृहपतिकानां इममेव रूपं चेतसो परिवर्तकमाज्ञाय भिचूनामन्त्रयति ॥ प्रश्नपेति भिचवो बालो अभ्युपगतो चनात्मा वेदना संज्ञा संस्कारा विज्ञानो मे आत्मा न च पुनरहं एव वदेमि । अहं सो अथ कारको वा कारापको वा उत्थापको वा आदीयको वा निक्षेपको वा यो इमां च संस्कारान्निक्षिपति अन्यां च उपादीयति अन्यथ ॥ अथ खलु संस्कारा एव उत्पद्यन्ति संस्कारा एव निरुध्यन्ति ते च सहेतुका उत्पद्यन्ति सहेतुका एव निरुध्यन्ति ॥ सहेतुका संस्कारप्रतिसंधिर्भिचवस्तुवागतो आत्मा ति

1. B rūpam udarya' BM 'jñānam udavyayanāṁ prajānanto (M 'jānāto) | . — 2. BM rūpam a'. — 3. M 'sañjñā saskāro vi' BM 'jānāti pra'. — 4. BM 'nto | rū 'nāti pra' — 5. M 'nto | rūpanātmā' BM 'nāti pra'. — 5. BM 'nto | ve 'jānāti prajānanti (M 'nto | ) rūpam anityatā (M 'anityate)ti prajānāti prajānanto vedanā sañjñā sañ- (B 'jñāsa)skārā vijñāna (B 'nām) anityatā (M 'nityate)ti prajānāti (M 'nām) pra'.

6. BM 'nto | kañci'. — 7. M 'kṛitakaraṇi' B 'ṇiyam nāpuri'. — 9. B 'bhāṣit | . — 9. M anupādiyante yataḥ ki ' rūpam ātmā va ' imā artha kā ta' B 'tha tā tathā' M 'chi kārako vā karopako vā utthāyako vā samu' B 'utthāyako va samutthāyako vā ni- kṣepako vā ya | i' M 'Imāñ sañskārā ādī' BM 'jasya me ' nya anātmanāyo ātme'.

13. B 'grihapatikānāñ | i' M 'idam e' cetasaṇṇa' ' bhikkhupāmantra'. — 14. BM pra- jñapti hhi' M 'kāro abhyu' B 'to anātma vedanā sañjñā saskā' M 'sañskāro vi'.

16. BM ayañ so atra kārako vā karo (M 'va kālā)pako (B 'pakā) vā utthāyako vā ādiya- (M 'dīpa)ko vā nī' M 'kṣipati | anyāñ upā' BM 'diyati | ettha'. — 17. BM ettha khalaṁ nānyatra sañskārā eva u (M 'evañ u)ṇṇadyanti sañskārā evañ (B 'eva) niruddhya (M 'ru- ddhya)nti ta' M 'ruddhyasānti sa'. — 19. BM 'skārā pratināṇḍhā (M 'sandhi) vā hhi' M 'kṣarāḥ tathā' BM 'gato ātme (M 'tme)ti ādityakāñ (M 'kāmi) satvā'.



- आदीयको ति । सत्त्वानां च्युतोपपादं प्रज्ञपयामि ॥ पञ्चान्वहं भिषवः दिव्येन  
चक्षुषा विशुद्धेनातिक्रान्तमानुषकेन सत्त्वां चवन्तां उपपद्यन्तां सुवर्णां दुर्ववर्णां सुग-  
तां दुर्गतां हीनां प्रणीतां यथाहर्मोपमां सत्त्वां प्रजानामि न च पुनः अहं एवं वदा-  
मि । अहं सो अथ कारको वा कारापको वा उत्पापको वा समुत्पापको वा  
5 आदीयको वा निषेपको वा यो इमां च संस्कारा निषिपति अन्यां च उपादीय-  
ति अन्यथ । अथ खलु संस्कारा एव उत्पद्यन्ति संस्कारा एव निरुध्यन्ति ॥  
ते च सहेतुप्रत्यया उत्पद्यन्ति सहेतुप्रत्यया निरुध्यन्ति ॥ सहेतुदृष्टी भवाभवदृष्टी ॥  
सहेतुसंस्कारसमुदयं भिषवो यद्यामूर्तं सम्यक्प्रज्ञया पञ्चतो या भवदृष्टिं ग्राह्यत-  
दृष्टिं सा न भवति । सहेतुसंस्कारनिरोधं च भिषवः यद्यामूर्तं सम्यक्प्रज्ञया  
10 पञ्चतो या विभवदृष्टिं उच्छेददृष्टिं सापि न भवति । तेन भिषवो उभौ चन्तौ  
चनुगम्य मध्येन तथामतो [406<sup>b</sup>] धर्मं देशयति ॥

- अविद्याप्रत्यया संस्कारा संस्कारप्रत्ययं विज्ञानं विज्ञानप्रत्ययं नामरूपं नाम-  
रूपप्रत्ययं षडायतनं षडायतनप्रत्ययं स्पर्शः स्पर्शप्रत्यया वेदना वेदनाप्रत्यया  
तृष्णा तृष्णाप्रत्ययमुपादानं उपादानप्रत्ययो भवो भवप्रत्यया जातिर्जातिप्रत्यया  
15 जरामरणशोकपरिदेवदुःखदीर्घमृत्योपयासा । एवमस्मि महतो दुःखसंघस्य समु-  
दयो भवति ॥ इति पि अविद्यानिरोधात्संस्कारनिरोधः संस्कारनिरोधाद्विज्ञा-  
ननिरोधो विज्ञाननिरोधाद्नामरूपनिरोधो नामरूपनिरोधात् षडायतननिरोधः  
षडायतननिरोधात्स्पर्शनिरोधः स्पर्शनिरोधाद्वेदनानिरोधो वेदनानिरोधात्तृ-

1. BM "pādiṃ pa" B "jāni paṇā". — 1. B "bhikṣah di" M "kashaho viga"  
B "dāhenāpikā" M "chakena satvānāṃ cya" B "cyarantāṃ upapadya" BM "utthāṃ so-  
varāṇāṃ duravāṇāṃ su" M "hīnāṃ prāṇīṇāṃ prajā" jānanti | na ca pa" B "jānāti na ca  
panāḥ ahaṃ panāḥ evaṃ". — 4. BM "ko vā kāropako vā u" skārā bhikṣāpa(B "kahiya)ti  
anya ca u" M "jati | B "jati anyatre alha".

6. M "kṣodratre saṃskārā evaṃ utpa" B "skārā evaṃ vadāmi utpa" skārā evaṃ vā"  
M "rudhyanti | . — 7. M "te ca sahetukapratyayā u" tukapa" B "rudhyanti sa". —  
7. M "sahetukadrishṭi bhavābhavadrishṭi sa". — 8. BM "sahetu(M "loka)samāskārāḥ samu"  
M "kṣavaḥ yathābhūtaṃ saṃmya" BM "cyati | yavad drishṭi(B "abhi gāratadrishṭi) vā  
na(M "naṃ) bhavati sa". — 9. B "bhūtaṃ saṃmya" sāpi na bhavati te". — 10. BM "nu-  
gamyāṃ madhye" B "thāgata (fol. 406<sup>b</sup>) dha".

11. M "saṃskārapratyayaṃ vijñānaṃ vijñānapratyayaṃ nāmarūpa nāmarūpapratyayaṃ  
ṣaḍāyatane ṣaḍāyatanaṃpratyayaṃ sparśaḥ spa" BM "rāpratyayā vedanā(B "dano) vede-  
nā(M "na)pratyayā tṛishṭā tṛishṭā(M "tṛishṭā)pratyayāṃ u(M "ya u)pādānam upādāna-  
pratyayā bhavo" M "bhavapratyayā jāti jātīpratyayā ja" daṃṣana" BM "sā e". —  
13. M "kṣaṇādhaḥ sa".

16. M "ityapi avidyā" 1. saṃskāro nirodha saṃskā" B "d vijñānaṃnirodho vijñā"  
M "d vijñānanirodhaḥ vijñānanirodhāt nāmarūpanirodhaḥ nāmarū" d vedanānirodhaḥ ve"  
jātīnirodhaḥ jā" j jarāmarāpanirodha co" BM "sā nirodhyā".



प्लानिरोधः तृष्णानिरोधादुपादाननिरोधः उपादाननिरोधाद्भवनिरोधः भव-  
निरोधाज्जातिनिरोधो जातिनिरोधाज्जरामरणनिरोधो जरामरणनिरोधा  
शोकपरिदेवदुःखदोर्मनस्योपयासा निवृध्यन्ते । एवमस्य केवलस्य महतो दुःख-  
स्यस्य निरोधो भवति ॥

एदमवोचन्नगवान् राजगृहे विहरन्तो चन्तगिरिस्मिं यष्टीवने उद्याने रमस्मिंश्च 5  
पुनर्याकरणे भाष्यमाणे राज्ञो श्रेष्ठस्य विम्बिसारस्य तत्रैवासने निपणस्य विरजं  
विगतमलं धर्मेषु धर्मचक्षुर्विशुद्धं एकादशानां च नयुतानां विरजं विगतमलं धर्मेषु  
धर्मचक्षुं विशुद्धं ॥ ये पि ते द्वादशनयुता युग्यपाला यानपाला ते पि ततो  
पश्चाद्वुद्धं शरणं गता धर्मं शरणं गताः संघं शरणं गता ॥ आत्ममया ते भिक्षू रा-  
जा श्रेष्ठो विम्बिसारो मागधका च ब्राह्मणगृहपतिका भगवतो भाषितमभिगन्धे ॥ 10

भिक्षू भगवन्तमाहन्तुः । किं भगवं कथं एमेन राज्ञा श्रेष्ठेन विम्बिसारेण  
इमस्य पुरोहितस्य सकाशातो भगवतो अवगगतेन विपुलो आच्छादो दिप्तो ॥  
भगवानाह ॥ न भिक्षवो एतरहिमेव एतेन राज्ञा श्रेष्ठेन विम्बिसारेण पुरोहितस्य  
सकाशातो मम अवगगतेन विपुलो आच्छादो दिप्तो अन्यदापि दिप्तो ॥ भिक्षू  
आहन्तुः ॥ अन्यदापि भगवन् ॥ भगवानाह ॥ अन्यदापि भिक्षवो ॥ 15

भूतपूर्वं भिक्षवः अ[407]तीतमध्वानं नगरे मिथिलायां विदेहजनपदे महारा-  
जधान्यां राजा अरिन्दमो राज्यं कारेसि धार्मिको धर्मराजा सुसंगृहीतपरिचर्यो  
दानसंविभागशीलो महाचलो महाबाहो । तस्य षष्टिं नागसहस्राणि सर्वानलंका-  
रविभूषितानि षष्टिं अश्वसहस्राणि सर्वानलंकारविभूषितानि षष्टिं रथसहस्राणि  
द्वीपिचर्मपरिवाराणि सिंहचर्मपरिवाराणि सवैजयन्तिकानि सनन्दिषोषाणि 20

5. BM 'ho viharati(B 'ti | ) a' B 'ntaraçirismā' BM 'dyāne | i' M 'smiñ ce pu 'mbh-  
cālaya' BM 'cānāñ ce nayatā' B 'cintakakhuññhi v' BM 'cuddhāni | .

8. BM 'gyapālo yānapālo te pi' M 'd buddhaçaraṇaṇaṇi gataḥ dharmacaraṇaṇaṇi gataḥ  
sāṅghacaraṇaṇi gataḥ B 'ddhañ cāraṇaṇi gata dha ' ghañ cāraṇaṇi gata ā'. — 9. M ātha-  
mavā ta bhikāhu rā' B 'mañ ta bhi' M 'mbiçālaya mā' tam abhyanande | .

11. BM bhikāhu dha' M 'm āhañmuh | B 'muh ka'. — 12. BM kaṇya bhagavatā ka-  
(M 'van ka)tham' M 'yea hāñbhāññeñ i' B 'çramana' BM 'puleña ā'. — 13. M na bhī-  
kshavaḥ atī' (l. 16) B 'vo atarahitōm evañi ota' tasya mama çramaya ' ācchā dīnañ anye'.

15. B 'vo bhū'. — 16. BM 'lāyāñ vīdeha(B 'hañyanapade mahājanapadāyāñ rājā  
mānda' M 'jyañ kāraṇaṇi dha' B 'ñ | dha' BM 'vijana dā'. — 18. BM ta(M taṇa)  
shashthāñ(M 'shthim) nā ' sarvāñ(B 'svāñ)kāra(B 'kārañ)bhūññāñ shashthi-  
(M 'ñ | shashthi)m aṇa' B 'lāñkālavibhā' M 'lāñkārahā' BM 'shittāñ | shashthiñ  
rathasakārañ(B 'ñ | ) dā' B 'ghaṇāñ me' M 'hāpravāññi v' B 'shashthiñ dha'  
BM 'hīñ ta'.



महाप्रवाराणि उच्छ्रितध्वजपताकानि षष्टिं धेनुसहस्राणि वत्सदोहिनी । तस्य  
 षष्टिं कन्यासहस्राणि षष्टिं पर्यंकसहस्राणि सीवर्णमयानि रुष्यमयानि दन्तमया-  
 नि ॥ अरिन्दमस्य खलु पुनर्भिचवो राज्ञो षष्टिं सुवर्णपारिसहस्राणि षष्टिं रुष्य-  
 पारिसहस्राणि अभूवुः ॥ अरिन्दमस्य खलु पुनर्भिचवो राज्ञो पितृपितामहानि  
 5 षष्टिं निधिसहस्राणि षष्टिं नगरसहस्राणि अद्रिस्फीतानि अकष्टकानि ॥ अरि-  
 दमस्य राज्ञो शोषो नाम पुरोहितपुत्रो अभूधि चयाणां वेदानां पारगो अचरम-  
 मेदानां इतिहासपंचमानां सनिघण्टुकैटमानां अनुपदकन्याकरणकुशलो ब्राह्मणवे-  
 देषु दश कुशलां कर्मपथां समादायवर्ती कानेषु आदीनयं वृद्धा अनुहिमवन्तं गत्वा  
 अपिप्रव्रज्यां प्रव्रजितो ॥ तेन दानि बाहिरकेण मार्गेण युज्यन्तेन घटन्तेन व्याच-  
 10 मन्तेन चत्वारि धानान्बुत्यादितानि पञ्चाभिज्ञा च साचीकृता महर्षिको महानु-  
 मावो अषी संवृत्तो ॥

अथ खलु भिचवो शोणस्य अपिस्व दीर्घस्याध्वनो त्वयेन एतदभूधि ॥ राजा  
 अरिन्दमो मम दारकवयस्यो सहपांशुकीदितो तस्य चाय चतुराशीति वर्षसहस्रा-  
 नि महाराज्यं कारयन्तस्य समयो खलु राज्ञो अरिन्दमस्य प्रव्रज्याये यं नूनमस्याहं  
 15 संवोदयेयं ॥ अथ खलु भिचवो शोणको अपिस्वयथापि नाम वलवां पुरुषो  
 संमिश्रितां वा वाहां प्रसारये प्रसारितां वा वाहां संमिश्रये एतकेन चणवीतिहारे-  
 णानुहिमवन्तातो आश्रमातो वैज्ञायसमभ्युन्नस्य महादेवास्रवने प्रत्यस्मासि ॥ अ-  
 द्राचीञ्चिवो अरिन्दमस्य ब्राह्मणपुरोहितो राजाचार्यः शोणकं अपि महादेवा-  
 स्रवने अन्वतमसि आश्रमूले निषण्णं वृद्धा च पुनर्येन शोणको अषी तेनोपसंक्रमित्वा  
 20 शोणकमूचिं साधु च सुष्ठु च प्रतिसंमोदित्वा शोणकं अपि अभिवादेत्वा येन

1. B 'ta sha' M 'lāh shashthim kashiyā' "shashthim paryāṅka" B "shashthim paryeka"  
 utamayāni a". — 3. B 'alinda' M "jñe shashthim sa" B "rupamayāni saharāṇi shashthi  
 rā" M "shashthim rā". — 4. M 'alindamayā' "lāndhīm shashthim saharāṇi shashthim  
 na" B "shashthim nidhi" "garasaharāṇi riddhispṛīṭhāni akaṇṭhakāni" M "riddhispṛīṭhāni  
 akaṇṭhakāni" . — 5. M 'arinda' B "ya rajñe crena" M "jñe crena nāma" BM "sh-  
 trayāṇāni ca ra" M "go sakha" BM "pañcamānāni sanirghaṇṭha" M "ghaṇṭha/kaitabhā-  
 nāni anupada" (B "pado)ka" ya "śaṣṭhu brāhmaṇadevesho" M "lāṇ kakarna".

9. M "rakena mārgena pūjyātana gha" B "śābhijā ya śā" M "rishigāni saṇi".

12. BM "vo crenyasya ri". — 13. M 'rājā aninda' B 'kridito' M "to tasya codya  
 calarāṇi" "ntasya samaye kha" jñe aninda" B "nidaya pra" M "nūnāni tasyā". —  
 15. M "kharuḥ crena rishih tadya" B "ra crenako ri" M "sho samāṇi vā" BM "śrītāni  
 bāhāni saṇimāṇjaye" M "yo | ) o" M "vithihāre" hūnavantāto A "devāpravane".

17. M "vo rājñe anindamayā brāhmaṇo po" BM "cārṇa cren" M "ryyo cren)akam rishim  
 mahādevomravane" B "amāni āmrata" (fol. 307) ne anyatamāsmiṇi āmrāmāle nishāṇo dṛi"  
 M "sharṇo dṛi" B "r yena crenako" BM "nopamāṇkrāmityā crenaka" B "m rishim śā"  
 M "ashthi ca pra" thilāyāni te "jñe aninda" danāyo B "danāya ta".



मिथिला तेन प्रक्रमे राज्ञो अरिन्दमस्य वेदनाय ॥ तदहो एव च मिथवः राज्ञो  
अरिन्दमस्य कामेषु व्याकुलसना उत्पद्ये योनिशो मनसिकारो शोणकस्य अपि स्य  
दर्शनकामता उदपासि ॥ अथ खलु मिथवो राजा अरिन्दमस्ताये वेलाये इमां  
गाथामध्वमापित् ॥

तस्य यामवरं देहि नारीयो च अलंकृता ।

5

यो मे शोणकमाख्यासि सहायं पान्मुकीडकं ॥

तस्य च ब्राह्मणो आसि कुलीनो अध्यापको ।

मुदुःखिदुर्मनं दृष्ट्वा रदं वचनमब्रवीत् ॥

मह्यं यामवरं देहि नारीयो च स्वलंकृता ।

अहं शोणकमाख्यास्यं सहायं पान्मुकीडकं ॥

10

तुह्यं हि ताव विव्रिते तुह्यं उत्थानभूमिये ।

पुष्पिता फलिता आम्ना तव सो आसते अधी ॥

ततो स राजा त्वरमाणो अमात्यमध्वमापति ॥

चिप्रमस्त्राकं योजय कृत्वा नानां अलंकृता ।

मेरीपटहा वाधन्तु एको शम्भो च मध्यमः ॥

15

वयस्यं द्रष्टुमिच्छामि शोणकं पर्युपासितुं ।

मानावुचफलीपितं प्रयासि . . . वनं ॥

राजा . . . . . ।

. . . . . शोणको यत्र ध्यायते ॥

तं च सो अपि अद्भिर्गि सहायं पान्मुकीडकं ।

20

दृष्ट्वा च शोणकं तस्मिं रदं वचनमब्रवीत् ॥

1. M "jho aninda" BM "shasya vācucakāmatā udo(M "duipāsi" | . — 3. M "ksharabā rājā  
anindamo tāye ve" gāthān adhyabdhāshe | . — 5. BM kasya grāmavalān de" B "mi nori".

6. BM ko me" M "yam pānucukri" BM "danam | . — 7. B "yo aji ko" BM "ko ma-  
niradharo su". — 8. BM "duhkhā dūrma" M "ida va". — 9. BM "grāmavalān de"  
M "avarānkrīta | . — 10. M "khyānī sahāyam pānucukri" B "yam prānu" BM "danam | .

11. B "tabya etā ca vijite tabya udyā" M "tabyān etān ca vijite tabyān udyā". —

12. BM "so śmryate" M "rīshib | . — 13. M "tato ca rā" B "tato ca rā" M "amītyote  
adhyebhā". — 14. BM "pram amān yo" M "jaye yam kṛtānā nāgā śaṅkṛitāp | . —

15. B "tāha rā" M "tāha vādyāta e" B "ekasānkrīta ca dharmā tu ca va".

16. M "idhuvāya dra" B "yanyā dra". — 17. BM "prayāsi bodhidhāṇamān | . —

18. BM rājā gro". — 19. BM "yate lañ". — 20. B "lañ so rīshib | drīshīrā sahā" M "lañ  
ca rīshib | drīshīrā sahāyam rīshib drīshīrā sahāyam pānucukri" B "danam dṛi".

21. B "amīnā idam".



कृपणो व कथं भिषो मुण्डसंघाटिको धर्मो ।  
समातापितृको ध्यायं वृक्षमूले पि तिष्ठसि ॥

अथ खलु भिषवो श्रीणको अपि राजानमरिन्दमं गाथाये प्रत्यभाषे ॥

न राज कृपणो भवति धर्मकायस्य विद्यापि च ।  
यो च धर्मे समुपक्रम्य तद्धर्मे न रतो नरो ।  
स राज कृपणो भवति ज्योतिष्टोमपरायणो ॥

अथ खलु भिषवो राजा अरिन्दमो श्रीणकं अपि गाथाये प्रत्यभाषे ॥

कथं भवां सुखं श्रयति वनप्रान्तस्थं श्रीणक ।  
कथं अरस्ये विहरन्तो एकाकी रमसे कथं ॥  
कथं मगधं कायस्य परितापो न विद्यते ।  
रथां व ते संविधेमि अथ नगरं नयामि ते ॥

अथ खलु भिषवः श्रीणको अपि राजानमरिन्दमं गाथाये प्रत्यभाषे ॥

एकस्य चरतो राज किं मे राष्ट्रं करिष्यति ।  
प्रथमं तु मद्रमधनस्य अनागारस्य भिक्षुणो ॥  
यो हं ग्रामातो प्र[408]कमामि राष्ट्राणि निगमा तथा ।  
अनपेक्षो व प्रकमामि न कोचिदुपश्रुष्यति ।  
द्वितीयं तु मद्रमधनस्य अनागारस्य भिक्षुणो ॥  
पन्थेन गच्छमानस्य ये मोक्षि परिपन्थका ।  
पाचदीवरमादाय सुखं गच्छति सर्वतो ।  
तृतीयं तु मद्रमधनस्य अनागारस्य भिक्षुणो ॥

1. B kripaṇo va tatvaṁ bhiḥ M "po va taho tatvaṁ bhiḥ" dharmāṁ | B "dhama" | —  
2. M "lo ca ti" BM "abhiṣati" || — 3. M "rishi rājānaṁ anindamaṁ ga". — 4. BM na rā-  
jā kriḥ B "kripaṇo bha" dharmo kalyanasya M "makāmaṣya creniyā" || — 5. M "ca  
dharmāṁ upaśāṁkrantiya tāṁ dharmena ra" B "arā tāṁ dharmena ra" M "naraḥ" | —

6. B sa rājāṁ kriḥ M sa rājā kriḥ BM "jyotistama" M "yamaḥ" || — 7. M "anindamo".  
— 8. BM kahiṁ bhageskhiḥ M "ntaraṁmhiḥ". — 9. B "aranyo vi". — 10. M "gavan  
kāmesha pari" B "kāmesha paritāyo na vidyate ra".

11. BM rakshā ca tena saṁlīlābhomaḥ (B "mā" || ) 2. — 12. M "rishiḥ rājānam aninda".  
— 13. M "carate rājāṁ kim me rāṣṭraṁ" B "to rājā kim" M "ahyaṁ" | — 15. BM "kra-  
mesi rā" mā tava |

16. B "pekshā ca prakramasi na ko" M "pekshāṁ prakrame ca kramāṁ opanti ra". —  
18. M passe les trois dernières lignes de cette page et les deux premières de la suivante.



मिथिलायां दह्यमानायां नास्व दह्यति किंचन ।  
चतुर्थं तु मद्रमधनस्य अनानारस्य मिथुणो ॥  
नते कोष्ठस्य ओसरति न कुमेन कुलोपकं ।  
परितिष्ठति एषाणो तेन यायन्ति सुव्रता ।  
पंचमं मद्रमधनस्य अनानारस्य मिथुणो ॥  
नानाकुले प्रव्रजिता नानाजनपदाश्रिता ।  
अन्यमन्यं प्रियायन्ति पञ्च धर्मस्य धर्मतां ॥

अथ खलु मिथवः राजा अरिन्दमो श्रीणकं क्षपिं नाघायि प्रत्यभाषे ॥

नित्यं खलु तेषां मद्रं येषां कीर्तयि श्रीणक ।  
वयन्तु गृहा कामेषु किं करिष्यामि श्रीणक ॥

अथ खलु मिथवः श्रीणको क्षपी राजानं अरिन्दमं नाघायि प्रत्यभाषे ॥

उपमाने महाराज करिष्यन्तं शृणोहि मे ।  
उपमाये रह्यकत्या अर्थं जानन्ति पण्डिता ॥  
भूतपूर्वं महाराज कुंजरो पण्डिहायनो ।  
पतितो गिरिदुर्गेषु मंथावेगेन वृह्यते ॥  
तत्र काको विचिन्तेति अल्पप्रज्ञो अचेतसो ।  
यानं रमं लब्धं मद्रं मद्रो व्यायाम अल्पको ॥  
तस्य रात्रिं दिवं वापि तत्रासि नियतो मनो ।  
खादन्तो नागमान्सानि पिबन्तो भागीरथीवर्ज ।  
पञ्चन्तो वरचिवाणि उपयाति विहंगमो ॥

1. B *catutthasaya bha*. — 2. BM *nato koshti* (M *nato koshto*) *amiti* *osa* (M *\*sava*) *uti* *na* *kuṃbhā* *na* *kulo* *pī* *yaṃ* | . — 3. B *\*ti moshāṇā* *lena* M *\*ti teshāṇāṃ* *lena*.

4. B *\*vrajito nānāja* BM *\*dā gata* (B *\*tā* | ). — 5. B *anyamānya* *pri* *\*sya* *dharma* *tā* | . — 6. M *\*kshavo rāja aminda* *bhāṣa*. — 7. BM *nityaṃ* *kha* *teshāṃ* *bhadra* (M *\*dra*) *to* *ye* B *\*kittasi* *croṇako* M *\*rito* | *croṇakā* | . — 8. M *vayaṃ* *śhu* *ṛṣiddhaka* B *\*ṛṣiddhaka* M *\*śyāma* *croṇakā* | .

9. M *\*naka* *pī* *\*aninda*. — 10. BM *ottama* B *\*n* *taṃ* *croṇakā* *me* | . — 11. BM *\*hyato* | .

12. BM *\*prajā* *sarata* *so* | . — 13. M *yānam* *idaṃ* *ta* BM *\*dro* *vāyam* *ānalpako* | . — 14. BM *tatra* *rātriṃ* M *\*divaṃ* *tatra* *asya* *nī* B *\*trāya* *nirato* M *\*mūta*. —

15. M *khādyanto* || *nāgmanāni* *pī* B *\*banto* *ca* *bhā* BM *\*gīraṭhāṃ* | (M *\*tham*) *jalaṃ*. — 16. BM *\*upayāni* *vī*.



- सा तं भागीरथी गंगा प्रमत्तं कुणपाश्रितं ।  
समुद्रं अभिसारेति चनती यत्र पचिर्णा ॥  
मकरा (तिमि)तिमिद्विजा बालं न वधित्वान खादति ।  
कामापेक्षा एवमेव राज प्रपद्यन्ति पुत्रता ॥  
5 तं ते राज अहं प्रूमि मा राज धर्मे प्रमादय ।  
अथ घोररूपं नरकं प्रपतिये अवाकिशरो ॥  
संजीवं कालसूत्रं च संघातं ह्ये च रौरवी ।  
अथापरं महावीचिं तपनं संप्रतापनं ॥  
इत्येते अष्ट महानरका आख्याता दुरतिक्रमा ।  
10 आकीर्णा रौद्रसत्त्वहि प्रत्येकं योऽशोत्सदा ॥  
चतुर्कर्णा चतुर्बारा विभक्ता भाग्यो मिता ।  
उन्नता योजनशतं समन्ता योजनशतं ॥  
अथ ये नरकप्रधिप्ता अयसा प्रतिकुञ्चिता ।  
तेषामयोमया भूमि प्रज्वलिता तेजसंयुता ॥  
15 कदर्यतपना घोरा अर्चिमन्तो दुरासदा ।  
रोमहर्ष[408]<sup>4</sup> गरूपा च भीष्मप्रतिमया दुःखा ॥  
महद्भयकरा सर्वे अर्चिशतसमाकुला ॥  
एकेकं योजनशतं आभाये संप्रभासति ॥  
यत्र सत्त्वा बह्व रौद्रा महाकिल्बिषकारका ।  
20 चिरं कालं प्रतर्प्यन्ति अपि वर्षशतान्यपि ॥  
अयोमयेहि दण्डेहि मूलेहि नरकपालका ।  
हनन्ति प्रत्यमिचानि ये भीमन्ति कतकिल्बिषा ॥

1. M "gīratho gāṁ" "kuṇapāśritā". — 2. BM "hṛpīlā (M "hṛpīrā) alalāndāṁ baodhātva". —  
3. BM na sāpekṣa (B "kṣhe)kaṁ evam evaṁ mahārāja pra (B "ja ye pāpadya" B "atī  
puṅgalā | M "atī puṅgaro | . — 4. BM kṛityā to rujaṁ a (M "jaṁ a)haṁ bṛavīni ma-  
hārāja dharmāṁ pramādaya (M "rmaṁ | prasādaya).  
5. BM ghora" M "ahyo | ākī" (L 10) B "ahyo | avāroṣiro saṁ". — 6. M paṁs le-  
ṣṇas 7-9. B "vaṁ aṭhā". — 7. B "vīcīṁ ta". — 8. BM ākīrṇa rau" M "tade | .  
9. B "rdvāra ri" M "ktā bhogaṣṭupāṭā | . — 10. BM aṭha 10 na" B "pratikahiptaṁ  
a" M "ptā āya". — 11. M tashāṁ ayomaṣi bhū". — 12. M karḍdayaṁ ta".  
13. BM "bhishmaṁ pra" M "bhayā sadā | duḥ" BM "kṭā ma". — 14. BM "rā sarva  
arci (B "reṣṭa)saṁ". — 15. BM ekaika ja" M "taṁ āyāṁ saṁ" B "prahhasati | . —  
16. B "ku babu rau". — 17. BM ciraṁ bālā pra" M "tapyanti api".  
18. M "aṭhālo narakapāśakā | B "aṭhālo narakapāśakā | . — 19. M hanaṁti pra "vi-  
shāḥ | .



तन्ते ह कीर्तयिष्यामि गाथाये अनुपूर्वशः ।  
 ओषं मो दत्त्वा सकृत्वं शृणोहि सम भापतो ॥  
 संजीवन्ति च निरये ऊर्ध्वपादां अधोशिरां ।  
 प्रलंबयित्वा तश्चन्ति वासीहि परशूहि च ॥  
 ततो नखेहि तीक्ष्णेहि आवसेहि स्वयंभुहि ।  
 अन्यमन्यं पि पाटेन्ति क्रुद्धा क्रोधवसानुगा ॥  
 असिनो चायसा तेषां तीक्ष्णा हस्तेषु जायिषा ।  
 येहि विन्दन्ति अन्योन्यं प्रदुष्टमानसा नराः ॥  
 तेषां संक्षिप्तगाथायां शीतो वायुः प्रवायति ।  
 सर्वाङ्गजगितो तेषां पूर्वकर्मविपाकशः ॥  
 एवं तेषामभिज्ञाय ओषको तस्य राजिनो ।  
 संजीवकन्ति आख्यासि आवासं पापकर्मणां ॥  
 संजीवतश्च निर्मुक्ता कुक्षुलमवगाहय ।  
 अन्यमन्यं समागम्य दीर्घायतनविस्तरा ॥  
 सर्वे ते सु प्रधावन्ति योजनानि अनेकशः ।  
 दह्यमाना कुक्षुलेषु दुःखां वेदन्ति वेदनां ॥  
 कुक्षुजातो च निर्मुक्ता कुणपं अवगाहिष्य ।  
 दीर्घं महन्तं विस्तीर्णं उद्विष्यं शतपीरुषं ॥  
 तमेन कृपया तच्च तीक्ष्णशक्तिमुखा खरा ।  
 छवि मित्त्वान खादन्ति मानसशोणितभोजना ॥  
 कुणपातो समुत्तीर्णा द्रुमां पश्यन्ति शोभनां ।  
 हरितपत्रसंछद्मान्ते उपेन्ति सुखार्थिनः ॥

1. M 'tato hañ'. — 2. B 'rotva mo vāya sa' M 'rotva mo vāya sa'. — 3. M 'sāñjive-  
 smāñ'. — 4. B 'ivā tañ kahoti vā' M 'ivā tamakahoti cāñhi pa' B 'āñhi cāñhi ca' | .  
 5. M 'nyañ hi pāṭenti kruddhāñ kro' B 'kruddhyañ kro'. — 7. BM 'año vāyasā'  
 BM 'ikṣvāhasteshu te pāyithā' | . — 8. M 'echindali a' 'mānaso narañ' | . —  
 9. M 'sāñcchināstrā' B 'anāmātrā' BM 'gāñ mīno vāyañ pambhāvati' | . — 10. BM 'ja-  
 nātō'.

11. M 'teshāñ abhi' BM 'rājani' | . — 12. BM 'sāñjivanti ā'. — 13. M 'jāvatāñ ca'  
 B 'ktā kākula'. — 14. B 'eghāya na ca ti' BM 'starā' | . — 15. BM 'tesu ca pex'.

16. B 'nā kākuleshu' M 'danā' | . — 17. B 'kākulāto' M 'rmukto ku' 'avadābathu' | .  
 — 18. B 'atrupa so viddhāñ' M 'rūpāñ yo viddhe ca'. — 19. M 'kripayō tatra il-  
 kṣhāñ cakti' B 'ikṣhā ca' BM 'kharo' | . — 20. BM 'lhitvā' M 'janāñ' | .

21. M 'kāupā' B 'pāto ullūpo dru' M 'lūppo dru' 'tyanti cōhānā' | . —  
 22. M 'anā te u' B 'peli su'.



- तमेन कुलला गृह्णा काकोनूका अयोमुखा  
उर्ध्ववृक्षे व नां दृष्ट्वा सादन्ति दधिरसचिता ॥  
यदा च सादिता मोन्ति अस्त्रीणि अवशेषिता  
अथ तेषां हविमान्सं दधिरं चोपजायते ॥  
5 ते च भीत्वा उत्पत्तित्वान् अभेना जेनसंक्षिनी ।  
असिपववर्गं घोरं चक्षमाना उपानमि ॥  
ततो घता च आर्त्ता च वज्रदधिरसचिता ।  
असिपववर्गा मुक्ता यान्ति वेतरणीं नदीं ॥  
10 ते तां च अवगाहन्ति तत्र चारोदकां नदीं ।  
तेषां च अङ्गमङ्गानि वर्धिता प्रतिविध्यति ॥  
ततो अङ्कुशेहि विज्जित्वा आयसेहि यमपौरुषा ।  
उत्थिपित्वा नदीतीरे मुञ्जावेन्ति अयोगुह्वां ॥  
तास्यभोहं च संतप्तं पायायन्ति विन्नीनके ।  
तन्नेषां अक्लमादाय अधोभावेन भच्छति ॥  
15 एष पापीयकर्मान्ता [ 409\* ] निरयं प्रतिपश्य ।  
अकृत्वा कुशलं कर्म काममार्गानुसारिणः ॥  
ये च पापानि कर्माणि परिवर्जन्ति माणुषाः ।  
एकान्तकुशलाकारा न ते गच्छन्ति दुर्गतिं ॥  
तस्मा दुरूपमागम्य कर्म कल्याणपापकं ।  
20 पापानि परिवर्जत्वा कल्याणं आचरे शुभं ॥  
अथ वा पुनर्भावेय आर्य अष्टांगिकं शुभं ।  
सर्वदुःखप्रहाणाय ज्ञात्वा धर्मं निरोपधि ॥

1. M "kolukā a". — 2. B urdāhuvrikāhe ca naññi dñi" M "kaho ca naññi jitrā" kshikā | .  
— 3. B yadā ya khādita: bhontā mthānyarāce". — 4. B "echavimā" M "echaviññi māññimāñ  
ru" B "raññi cāpa". — 5. B te ca hltvā u" M "alenolena saññi" BM "saññithitā aññi".

6. M "raññi kōṇapānā" B "kshanyapānā". — 7. B "kshatā ca ā" BM "rtā ca bāhā ru".  
— 9. B te tām ara" BM "nti tattām kshā". — 10. B tesāññi aṅgamaññigāñi baddhatā pra"  
M tesāññi aṅgamaññigāñi vaddhatā pratibandhyati | .

11. M tato 'ākuṣehi vijjhāññi(?)vā" BM "āyase ya" M "paurupā | . — 13. M "taptāññi  
pāpāyanti". — 14. M taññi tesāññi patra" B "shāññi patraññi idā". — 15. BM esha pā"  
M "ruññānto ni".

16. M "rma kalyāṇaṇñi ca pāpakaññi | . — 17. M "rivaññi jayanti pāpakaññi || . —  
18. M "chalokāññi na " cchati du". — 19. B tasyā durūpam ā" M tasyā durūpam āgamaññi  
kāmanārgāññisāriṇaḥ | B "rma kalpāpāpakaññi | .

21. BM "veyaññi ā" M "shītāññigika 40" B "shītāññigī". — 22. BM "dharma ni".



एवंरूपां महाराज सत्त्वा वेदन्ति वेदनां  
 नरकेषु पापकर्मानां प्रमत्ता बालबुद्धिनो ॥  
 ततो राज अहं ब्रूमि मा राज धर्मे प्रमादय ।  
 मा घोररूपं नरकं प्रपतिष्ये अवाक्यश्रो ॥  
 संविप्रमनसो राजा श्लोककस्य सुभाषितं ।  
 श्रुत्वा संविगमापद्ये अद्भुतरोमहर्षणं ॥  
 ततो राजा त्वरमागो अमात्यं अध्यापयत ।  
 शिप्रं कुमारमानेन दीर्घायुं राष्ट्रवर्धनं ॥  
 अस्ति मे दहरः पुत्रो दीर्घायु राष्ट्रवर्धनः ।  
 तं राज्ये स्थापयिष्यामि सो यो राजा भविष्यति ॥  
 ततो च राजदूता च अमात्या चानुकम्पया ।  
 शिप्रं कुमारमानेन दीर्घायुं राष्ट्रवर्धनं ॥

5

10

अथ खलु मिथवो राजा अरिन्दमो दीर्घायुं कुमारं गाथायै ध्याये ॥

आमन्त्रेमि भवन्तव प्रव्रज्या मम रोचति ।  
 अहं काको व दुर्मधो मा कामानां वशमन्वया ॥  
 षष्टिं नगरसहस्राणि स्वीतं राज्यमकण्टकं ।  
 तत्पुत्रं प्रतिपद्याहि राज्यं निर्यातयामि ते ॥  
 अथैव प्रव्रविष्यामि को ज्ञाने मरणं शुचि ।  
 न हि न संगमन्तेन महासिन्धेन मृत्युना ।  
 माहं काको व दुर्मधो कामानां वशमन्वया ॥  
 षष्टिं नगरसहस्राणि चैव सर्वं स्वर्णकृता ।

15

20

1. M "rōpā mahā " satvām vada" B "nti vedanā na". — 2. BM "tā varabu". —  
 3. M tañ te rājāñ ahañ heumī māñ dharmapradāyanā | B tañ te rājāñ ahañ krumī  
 māñ dharmādharmā pramodaya | . — 4. M gho" B nā gho" avācico | M "avācico | . —  
 5. M "rājāñ pro".  
 6. B "vedam āpadyate a" M "vaga āpadya arbhuta". — 7. M "daramāno a" BM "sha-  
 te | . — 8. BM "rgbhāyu rā", — 9. M "luro po" BM "rābhāra" M "riddhānāñ | .  
 11. B "dūtāmātyo makāñ" M "tā cañukāñ". — 12. M "nekāñ dirghāyu rābhro"  
 B "rābhrañ ra". — 13. M "kharach rājā aninda " ye adhya". — 14. BM "ntira bhava-  
 nta pro" B "roanti | . — 15. BM "kākeva du" M "dho mā kāmā māñ vasañ a".  
 16. BM "jjanu akanthakāñ | . — 17. M "niryāntayāñ". — 19. B "hi nañ añ"  
 M "hi no añ". — 20. BM nāhañ kāko ca durmedho mā kāmānāñ vaga (M "vaga)ñ  
 anvagā (M "gāh) | .  
 21. B shashthi nā" M shashthiñ nā" BM "pi yatra".



दन्तिनो वनसंपन्ना हेमकल्पितवाससी ॥  
 आरूढा प्रासगूणयष्टीतोमरनिगडायुधा ।  
 तां पुत्र प्रतिपद्यास्व राज्यं निर्यातयामि ते ॥  
 अथैव प्रव्रजिष्यामि को जाने मरणं शुवे ।  
 न हि न संगतं तेन महासैन्येन मृत्युना ।  
 माहं काको व दुर्मेधो कामानां वशमन्वगात् ॥  
 षष्टिमसहस्राणि सैन्यवा ग्रीधवाहिनी ।  
 सर्वालंकारभूषितानि शूरारूढा च सर्वगो ॥

माहं काको वा दुर्मेधो कामानां वशमन्वगा ॥  
 षष्टि धेनुसहस्राणि सर्वे वत्सोपदोहिनी ।  
 तां पुत्र प्रतिपद्याहि राज्यं निर्यातयामि ते ॥  
 अथैव प्रव्रजिष्यामि को जाने मरणं शुवे ।  
 माहं काको व दुर्मेधो कामानां वशमन्वगा ॥  
 षष्टि कन्यासहस्राणि आ[409]मुक्तमणिकुण्डला ।  
 तां पुत्र प्रतिपद्याहि राज्यं निर्यातयामि ते ॥  
 अथैव प्रव्रजिष्यामि को जाने मरणं शुवे ।  
 माहं काको व दुर्मेधो कामानां वशमन्वगा ॥  
 षष्टि पर्यक्सहस्राणि सौवर्णरूप्यमवानि च ।  
 तां पुत्र प्रतिपद्याहि राज्यं निर्यातयामि ते ॥  
 अथैव प्रव्रजिष्यामि को जाने मरणं शुवे ।

1. M 'na varasampanna ho' B 'sāṃpanno ho' BM 'lpikavāsasā | . — 2. M 'dhā pāṇḍulayashṭīto' B 'tomalā nigadāya' M 'nigadāyudhāh | . — 3. M 'pratipadyāma svarā' B 'dyāya rā'. — 5. BM 'hi uah suh'.

6. M nāham kāko ca du' B nāham kāko ca du' M 'vasam a'. — 7. M shashṭhiṃ aṣṭa 'nī sandharā ṣṭi' B 'sainyāṣṭi ṣṭi'. — 8. M 'bhūshānām gūlo rūḍho va sa' B 'chitā-nām gūro rūḍhā' BM 'rāṇo | m' (L. 10). — 10. B 'ko du' M 'ko ca du' 'vasam a' BM 'avagāh | .

11. M shashṭhiṃ dbe 'nī sarvāikaṇḍopavāhini | B 've kāmīoparā'. — 12. B tām pratipadipadyā' M 'pratipadyehi' niryātayā'. — 13. M 'dyāyam pra'. — 14. M nāham' BM 'ko ca dumedho' M 'vasam a'. — 15. B yashṭhi kāmnyā' M shashṭhiṃ kāmnyā' BM 'kuṇḍalā | .

18. M nāham kāko ca du' B nāham kāmoca du' M 'vasam avragāt | . — 19. B shashṭhiṃ kāmnyāsa' M shashṭhiṃ rājāsaha' B 'pyamayām | .

21. M 'ne garāṇām' B 'ne maraṇa ṇa'.



न हि न संगतं तेन महासैन्येन मृत्युना ।  
 माहं काको व दुर्मेधो कामानां वसमन्वगा ॥  
 षष्टि पारिसहस्राणि सौवर्णरूप्यमयानि च ।  
 तां पुत्र प्रतिपद्याहि राज्यं निर्यातयामि ते ॥  
 अथैव प्रव्रजिष्यामि को ज्ञाने मरणं शुचे ।  
 न हि न संगतं तेन महासैन्येन मृत्युना ।  
 माहं काको व दुर्मेधो कामानां वसमन्वगा ॥  
 षष्टि निधानसहस्राणि ज्ञातरूपमनल्पकं ।  
 तां पुत्र प्रतिपद्याहि राज्यं निर्यातयामि ते ॥  
 अथैव प्रव्रजिष्यामि को ज्ञाने मरणं शुचे ।  
 न हि न संगतं तेन महासैन्येन मृत्युना ।  
 माहं काको व दुर्मेधो कामानां वसमन्वगा ॥  
 षष्टि निधिसहस्राणि सप्तरत्नमनल्पकं ।  
 तां पुत्र प्रतिपद्याहि राज्यं निर्यातयामि ते ॥  
 अथैव प्रव्रजिष्यामि को ज्ञाने मरणं शुचे ।  
 न हि न संगतं तेन महासैन्येन मृत्युना ।  
 माहं काको व दुर्मेधो कामानां वसमन्वगा ॥

5

10

15

अथ खलु दीर्घायु कुमारो राजानं गाथायै प्रव्रजामपि ॥

पुरे स्मृतं मया एतं माता कालगता मम ।  
 नैवाहं शक्तो भेष्यामि देवेन विना जीवितुं ॥  
 यथा आरम्यकं नाम पृष्ठतो न्वेति पायको ।  
 एवं ते अन्वयिष्यामि आदाय तव मुमक्षं ॥

20

1. B 'hi nah sañ'. — 2. BM nāhañ kāko ca du' sam sañvagi (M 'gāh) | .  
 — 3. M shashthiñ pā'. — 4. B 'hi | rā'. — 5. M 'dyāvañ pra'.  
 6. B 'hi tat sañga' M 'hi nah sañ'. — 7. BM nāhañ kāko ca du' B 'rmodhā | kā'  
 M 'rasam anagāt | . — 8. B shashthiñ ni' M shashthiñ dhā'. — 9. B 'dyāva rā'. —  
 10. M 'cūbe | .  
 11. BM 'hi nah sañ'. — 12. BM nāhañ kāko ca du' M 'rasam a'. — 13. B pame  
 la ligna 13-17. M shashthiñ ni'. — 14. M 'ryāntayāmi'. — 15. M 'dyāvañ pra'.  
 16. M 'hi nah sañ'. — 17. M nāhañ kāko ca du'. — 19. BM pare'. — 20. M 'hañ  
 çlakahamishyā' B 'hañ çaktihishyāmi'.  
 21. M 'to nyatī pāyako | . — 22. B 'shyāmishtyāmi śāṭṭya ca sañ' M 'dāya sañ-  
 bhakarāñ tathā | .



अथ खनु मिचवो राजा अरिन्दमो अमात्यपारिषदां गाथाये अधभाये ॥

यथा सामुद्रिकां नावां वाणिजान धनार्थिनां ।

भक्तो तत्र पाठेय वाणिजा अमनं गता ॥

मा वयं अन्तरायं करोम . . . . . मम ।

5

इमं कुमारं गृहीत्वा दीर्घायुं राष्ट्रवर्धनं ।

चिप्रमन्तःपुरं नैव प्रासादं रतिवर्धनं ।

तत्र तं च रमेयन्ति देवकन्योपमा शुभा ॥

ततो कुमारं गृहीत्वा महामाया यशस्विनः ।

10

महता राजानुभावेन प्रविशेन्तु मिथिलां पुरीं ॥

ततो खु एका उत्थाय राजकन्या अर्जकृता ।

आमुक्तमास्त्राभरणा राजानमेतमब्रवीत् ॥

तं नो ब्रवीहि गन्धर्वा शक्रो वासि पुरन्दरः ।

राजायत्ती ते पुच्छामि . . . . . ॥

15

कथं त्वमस्त्राजहासि राजा स्त्रीतमकण्ठकं ।

दीर्घायुं कुमारं तथा सामात्यं सधनधान्यकं ॥

अथ राजा तां राजकन्यां आह ॥

देवी न नागो न गन्धर्वा न शक्रो न पुरन्दरः ।

मानुषो हं उचसो कामेषु श्रुत्वा [410] अपरेनुशासनीं ॥

20

माहं काको व दुर्मेधो कामानां वशमन्वगा ।

1. M "suindamo" B "tyaparipadyam ga" M "shadyam ga". — 2. B "drikānā rāpi" M "drikā nāvā rāpijā" rithinā | . — 3. M "tra potadyah rāpijām vyasrayam gatah" B "tra ghaleyo vā" gata | . — 4. B mā ayaṁ M mā iyaṁ antaryam mama imam ka" B "roma mama imam" ka".

5. B caṁ ca rra. — 6. BM tatra te ca ramishya" M "devakanyo" BM "pamo ca". — 7. B "grihavitā" M "grihastā". — 8. B "rājama" caṁ mithilyam pa" M "cetso mathuram porim" | .

9. M "ekam utthā" jakamnyā alamkritā | B "jakamnyā alamkritā" | . — 10. BM "ma-ktimā". — 11. B na vo bra" M na no bra" BM "cīmā gandharvā cakro vā sapurnāda-rah" | . — 12. BM rājauṁti te (M "ut ta) pricchāmi ka". — 13. M katham uṁtām jahā-śhyasi | rājyam" B "samajjāhāsi | rājyam ca sphitam ca makaragḍakam" M "kaṁṭhakam".

14. M "kumāra tathā sāmānyādha" B "dhānyam" | . — 15. B "jakamnyam" M "kanyam āha" | . — 16. BM devā na va nāgo na vā gandha". — 17. M "ham ca uttrastho kā" B "trastho kā" M "piha bhartāḥ sāgrepi" | B "she bhartāḥ cāsenā nā" — 18. BM nāham kāko ca do" M "medhā kā" vasm anragāi.



अथैव च कुर्यादिष्टं को जाने मरणं शुचे ।  
न हि न संगतं तेन वज्रसेन्येन मृत्युना ॥

इत्युक्त्वा स च राजा तस्यैव श्रोणकस्य अथेरन्तिकात्प्रव्रजितः ॥

भगवानाह ॥ तत्किं मन्यध्वं मिश्रयो अन्यो सो तेन कालेन तेन समयेन श्रोण-  
को नाम अपिरभूषि न खल्वेतदेवं द्रष्टव्यं । तत्कस्य हेतोः । अहं स तेन कालेन 5  
तेन समयेन श्रोणको नाम अपि अभूषि ॥ नान्यो राजा अरिन्दमो द्रष्टव्यो ।  
अयं सो राजा श्रेणियो विम्बिसारो ॥ तदापि एषो यो अस्य श्रोणकं कथेसि तस्य  
विपुनो दायो दिवो । इदानीं पि एतेन पुरोहितपुत्रस्य विपुनो दायो दिवो  
मम बुहस्य वर्णं कथेसि इति ॥

अरिन्दमराजव्रातकं समाप्तं ॥

10

इदमवोचद्भगवानात्मना च देवासुरगण्डकिन्नरमहोरगा सा च सर्वाश्वती  
पर्यन्ते च मिश्रयो भगवतो माधितमम्भनन्दन् ॥

इति आर्यमहासांधिकानां लोकोत्तरवादिनां पाठेन इति श्रीमहावस्तुश्रवदानं  
समाप्तं ॥

ये धर्मा हेतुप्रभवा हेतुनेषां तथागतो ।

15

अवदत्तेषां च यो निरोधो एवंवादी महाशमणः ॥

1. M 'adyaiva ca kuryādīṣṭaṁ ko jāne' B 'dyaiva kuryād āptaṁ ko' M 'cubhaṁ | .  
— 2. BM 'na hi taṁ saṁgataṁ' M 'tana mahāsaṁ'. — 3. M 'ityupatā sa' B 'ityakṣatā (na pākā)  
sa 'syuira prānakasya rishir antikān pravra' M 'atikān pravrajita | . — 4. M 'ma-  
nyadhva bhi' B 'manyadhva bhi' 'rishir na kha' 'irashirahavyaṁ ta'.

6. M 'aninda'. — 7. M 'yo bhūdhāgaro B 'ro ta'. — 8. B 'dānā mama ko' 'rṣṇaṁ  
kaṇḍamaṁ iti | M 'rṣṇaṁ kathayam iti | . — 10. M 'iti cūmahāvastuśravadāna aninda'  
B 'pāṇi | anīptā cet mahāvastuśravadānaṁ | ārya ma' (l. 13).

11. M 'itamanā ye ca de' 'ndan iti | āryama'. — 12. B 'ārya mahā' M 'dīnāṁ  
pāthema iti cet' B 'thoma | ye' (l. 15). — 15. M 'gataḥ | B 'gato lya'.

16. B 'rodha e' M 'rodhaḥ e' 'craṇḍamaṁ | .



Les manuscrits ajoutent le colophon suivant :

यः शृणोति मुनेर्धर्मं श्रुत्वा चाभिनिवेशति ।  
 सर्वपापविनिर्मुक्तो स गच्छति सुखावतीं ॥  
 अथवा श्रोतव्यं तस्मात्सुगतस्यार्थं सुभाषितः ।  
 नानाविदर्शनेः तैस्तेः विनेन भाषितः पुरा ॥  
 सो यं सुभाषितं भक्त्या सुगतस्यानुभाषतः ।  
 मया संपूर्णनिश्चितं केवल्यवर्त्तदेशकः ॥  
 अतो यं मम पुण्यं स्वात्सर्वकिल्बिषनाशनं ।  
 अपायद्वारनाशार्हं बोधिमार्गापदेशकं ॥  
 तेन पुण्यानुभावेन सर्वमृतानि सर्वशः ।  
 सर्वक्लेशविनिर्मुक्ता प्रयान्तु हि सुखावतीं ॥  
 ये सत्वाः चन्दा काणा च तवा कुन्दा विचित्रका ।  
 अन्धे पिपासिताः शुद्धाः सर्वदुःखनिपीडिताः ॥  
 तेन पुण्येन ते सर्वे सर्वसुखसमन्विता ।  
 विविधा भोगा संमुक्ता जमन्तु मोक्षमन्त्रयं ॥  
 बहु गतीयु ये सत्वाः मयाः जातिजराकुला ।  
 ते सर्वे मम पुण्येन भवन्तु बोधिमार्गगाः ॥  
 ये सत्वाः बानजातीयाः सद्भर्मेण दिवर्विताः ।  
 पापेषु सततं सक्ताः रागदोषेण मोहिताः ॥  
 [410<sup>1</sup>] ते सर्वे मम पुण्येन भूयो जातिस्मारास्सदा ।  
 दानशीलादिसंयुक्ता चरन्तु बोधिचारिकां ॥  
 राजा भवतु चेमावान् चरन्तु मन्त्रिणो नयै ।  
 वीरा भवन्तु सततं संग्रामे जितशत्रवः ॥

1. BM "mune dharmam (M "rmmam) çru". — 2. M "pâpam vi" B "vniuktâ sa" M "kto  
 suga". — 3. M "çratavyam çrodâhayaâ tasmâ "shitam | . — 4. B "çane lala lail" RM "pu-  
 rah | . — 5. M "shilo bhaktyâ " bhâshitah | .

6. BM "lyavatmde". — 7. M "to yat mama punya sa" B "punya syâ". —  
 8. B "dvâlanâ" M "dvâranâham ho". — 10. BM "vinimuktâ".

11. M "satâ andhakânâm ca" B "andhakânâm ca" BM "citratâ | . — 12. M "sitâ kshu-  
 bdhâh sa" B "kshubdhâh sa". — 13. M "punyâna te sarva bhaveta sukhasamanvitah | .  
 — 14. BM "bhoga sam" M "bhuktâ la". — 15. M "magnâ jâti-jalâkule | B "kule | .

17. M "hârajâtiye saddha". — 18. M "shu çatato çaktyâh râ" B "satatâ çaktiâh" BM "go-  
 dvesha" M "hitâ | B "lâh (fol. 410<sup>1</sup>) te". — 19. B "bhâryâ jâ" BM "amaras sadâ | . —  
 20. BM "cârakâm | .

22. M "bhavatu sa " çatruse | .



काले वर्पन्तु मेघाद्य ग्रह्यपूर्णा मही सदा ।  
एतच्चे प्रणिधानेन यत्पुण्यं जायते शुभं ॥  
तेन पुण्यानुभावेन भवेद्यं बोधिपारणः ।  
संसारार्णवतीर्णाय देहिनां कुशलाय च ॥

शुभमस्तु सर्वदा ॥

5

श्रीमन्नैपालिके वर्षे विन्दुस्तनग्रहगते ।  
मासे आषाढे शुक्लपक्षे पूर्णिमातिथिसंगमे ॥  
उत्तराषाढसंयुक्ते योगे इन्द्रसमागमे ।  
रवे वासरसंयोगे तस्मिं एव शुभे दिने ॥  
श्रीनन्दाचार्येण स्वार्थं लिखितो यं सुमापितः ।  
श्रीमत्प्रह्लादमुने भक्त्या संपूर्णमगमचक्रं ॥

10

यन्त्रप्रमाणं श्लोक २५००० ॥

संवत् ८४२ आषाढमासे शुक्लपक्षे पूर्णमास्यां तिथौ उत्तराषाढानक्षत्रे इन्द्र-  
योगे आदित्यवासरेः ध्वकुङ्कुमिधयकाजुरो ॥ जलितपत्तनमहानगरेः वयोध-  
रमहाविहारावासितवक्त्राचार्यकुलिसश्रीनन्दवेदेन सहस्रेण लिखितं शुभं ॥ सकी- 15  
यावत्ताचार्य श्रीगजेन्द्रवज्रयात चोर्ध्वविद्या ॥

शुभमस्तु सर्वदा ॥

यादृशी पुस्तकं ब्रूया तादृशी लिखितं मया ।  
यदि शुभमशुभं वा गोपनीयं महबुधैः ॥

शुभमस्तु सर्वदाकालं ॥

20

1. BM "pôrquo mahi". — 3. M "pârughâ ||". — 5. M "dâ ||" (Fin du manuscrit.)  
B omet cette ligne.

7. B "Ashâdâçaklo pû". — 8. B uttrishâ.

11. B "pârçapâñam oga". — 13. B "thau uttrishâ". — 15. Ces dernières lignes, jus-  
qu'à la fin, sont simplement transcrites, sans corrections.



Handwritten text in Devanagari script, consisting of several lines of prose. The text is somewhat faded and difficult to read.

Handwritten text in Devanagari script, continuing from the previous section. It appears to be a continuation of the same document or a separate entry.



## COMMENTAIRE.

PAGE 1, LIGNE 3. — *सप्त...* par une répétition dont les exemples sont fréquents ici.

LIGNE 7 et suiv. — Cf. la version en prose, II, 425.

LIGNE 13. — Même dans ce style si souvent abrupt, une lacune, que rien du reste n'annonce dans les *mas.*, est ici certaine. Il faudrait au moins un demi-*śloka* annonçant que le roi donne un ordre.

LIGNE 16. — *सप्त*, « il. *सप्त* » *स्यात्*.

PAGE 2, LIGNE 1. — Pour le rôle du *purohita*, il faut se reporter à la version en prose.

LIGNE 8. — Ce sont les paroles du roi au prétendu *brâhmane*.

LIGNE 15. — *संज्ञे*, le potentiel dans la fonction de l'acriste.

LIGNE 20. — Je suppose que *सप्त* se rapporte à *Ikshvâku* : « la reine », sa femme ».

PAGE 3, LIGNE 4. — Rien n'annonce l'intervention de la hennue, qui n'est pas du tout la femme que réclame le *brâhmane* et dans la bouche de laquelle la ligne 10 ne s'explique pas. Il serait naturel de substituer *सलिन्दा* à *कुशका*; mais, — indépendamment du vers 17 ci-dessous, — la même observation s'appliquerait à la l. 15 de la page suivante; or, la réponse du *brâhmane*, l. 19, exclut toute correction. Il règne dans tout le récit versifié une telle incohérence qu'il faut se contenter de la signaler; on ne saurait essayer d'y porter remède sans des remaniements qui excéderaient les ressources et les droits d'un éditeur. — A la ligne suivante, j'entends : « Tu souhaites être entouré de soins par des jeunes femmes ».

PAGE 4, LIGNE 1. — Il faut admettre que l'indicatif *गृह्णति* remplit la fonction du subjonctif. Pour ce qui est du sens « tresser, entrelacer », il paraît suffisamment garanti par l'emploi analogue de *गृह्णति*, *गृह्णति*, II, 426, 19; 427, 4, et de *सकृद्गृह्णति*, I, 303, 15, q. cf.



LIGNE 10. — C'est dans ce dialogue du roi et du brâhmane que se fait surtout sentir le désordre de notre texte. Il ne vaut pas la peine de s'y arrêter autrement.

LIGNE 11. — J'aurais peut-être dû garder मयमै, le taureau, comme type d'ardeur amoureuse.

PAGE 5, LIGNE 4. — नै est explétif, comme on pourrait dire en allemand, *monnetwegen* : « Fais donc le jeune homme à ton gré ».

PAGE 6, LIGNE 3. — निवस्य, restitution pédante pour le prâcrit *nivattas*; mais retrouvons ailleurs निवस्य.

PAGE 7, LIGNE 3. — सिद्धमुपैड « assez fort pour étrangler un lion », littéralement « pour couper le souffle à un lion », ne me satisfait guère; mais सिद्धमुपैड que j'ai tenté plus haut, II, 458, 10, ne donne pas un sens net, et je doute que l'on puisse s'en tirer par सिद्धमुपैड, en prenant उपैड comme je l'ai suggéré, II, p. 568.

LIGNE 15. — Tout ceci n'est rien moins que clair, et se tient à coup sûr assez mal. Faisons que la colère du roi, le reproche qu'il adresse à Alindâ d'avoir contrevendu à sa volonté, se réfère au peu d'enthousiasme marqué par elle à l'égard du soi-disant brâhmane; cette froideur a pour châtiment la haine du fils promis; mais encore faudrait-il que la chose eût été expliquée au roi, ce qui n'est pas le cas dans l'état présent du texte.

PAGE 8, LIGNE 6. — Pour cette forme singulière भार्गवम्, cf. I, 476.

LIGNE 11. — Je comprends comme s'il y avait : लक्षणायां, अर्गनायां उचिता.

PAGE 9, LIGNE 2. — Ce nom de Prajâpati (ou Prajâvatî) qui semble ici (cf. p. 10, L 4) substitué au nom de Sadarçanâ, fait penser au nom de Prabhâvatî que reçoit l'héroïne dans la version pâlie du Jâtaka.

PAGE 10, LIGNE 15. — षट्स्रो, restitution pédante d'un prâcrit *ṣaṭṭhiya*.

PAGE 13, LIGNE 4. — अहामुख est une locution adverbiale comme अहामुखं, अहामुखः; me fondant sur cette comparaison, je préfère cette lecture à अहामुख que nous avons eu, II, 458, 1.

LIGNE 6. — La lecture de ce dernier vers n'est rien moins que certaine. J'ai écrit हस्तम् en pensant au sanscrit हस्तः; ce serait comme une répétition de अस्तेन. Ce qui semblerait appelé ce serait un équivalent de अस्तेन, à l'ablatif.



auquel pourrait se rapporter le participe final qu'on écrirait दीपकान्. Mais je n'ai trouvé aucun synonyme probable et qu'admette la mesure.

PAGE 15, LIGNE 7. — Qu'il convienne ou non de conserver l'orthographe प्रतिपत्त dans le texte, c'est certainement प्रतिपत्त, c'est-à-dire प्रतिपत्त; qu'il faut comprendre.

LIGNE 9. — Pour प्रतिपत्त, cf. ci-dessus, II, 464 et la note.

LIGNE 12. — Je comprends एतदुक्तम् (acc. 'तद्') : « en une ou deux bouchées ».

LIGNE 18. — « Il est permis à tout le monde, même aux laids, d'habiter le village ».

PAGE 16, LIGNE 1. — Ceci se réfère clairement comme un abrégé à une version plus étendue.

LIGNE 4. — « Quant à Sudarçanā, elle l'écarte, ne prenant pas plaisir (यस्मिन्, cf. ci-dessus, II, 480, 6 et Jātaka, V, 295, dern. l.) à se faire porter par lui ».

LIGNE 5. — Cf. II, 480, 15 et suiv.

LIGNE 9. — Il faut comparer le vers pâli Jāt., V, 293, 22-23, bien que la lecture du premier pāda m'en paraisse plus que suspecte. J'inclinerais maintenant à lire plus haut (II, 481, 1), comme ici, अन्तर्द्वयो, c'est-à-dire « marchant jour et nuit, sans prendre, sans trouver de nourriture ». Comparez les préoccupations de la mère de Kuṇa au moment de son départ, un peu plus haut, p. 15, l. 17 et suiv.

PAGE 17, LIGNE 9. — Cf. Jātaka, V, 295, 19.

LIGNE 9. — « Je ne considère pas comme un malheur de l'obtenir en supportant des souffrances », littéralement « une pénitence », c'est-à-dire même au prix de pénibles épreuves.

LIGNE 11. — Pour दुःख = souffrance, cf. I, 406.

PAGE 18, LIGNE 7. — Dans le vers pâli correspondant (Jāt., V, 294, 1) M. Fausbøll a kāmāhi que je ne sais comment construire. Notre leçon कर्मणि me semble mériter la préférence, en traduisant : « En comparaison avec ton amour, au prix de ton amour, je ne voudrais pas d'un royaume entier ».

LIGNE 9. — Cf. ci-dessus, II, 483, 6. A la note j'ajouterai que la pièce de bois appelée कर्मणि semble avoir désigné le poteau central qui soutenait toute la charpente. C'est par inadvertance qu'a été maintenue ici la leçon कर्मणि; c'est, comme plus haut, कर्मणि que je lis. Il ne me semble pas trop hardi d'admettre que le verbe कर्मणि puisse représenter à la fois les deux nuances de signification — *crasser*, dans le premier hémistiche, *dégrossir, tirer de*, dans le second — que comporte cette interprétation. Dans le vers correspondant du jālala



pâli (*Jât.*, V, 195, 24) la construction, l'application de la comparaison est, malgré l'identité des termes, très différente.

PAGE 19, LIGNE 2. — « Si je le chargeais d'entraves, que pourrait faire pour toi la famille ? »

LIGNE 16. — Le passage qui commence ici est évidemment dans un désordre qu'accusent directement les répétitions partielles que j'ai reléguées dans les variantes, et qui, je le crains, est irrémédiable. देवो वाह est inutile, puisque c'est déjà Sudarçanâ qui a la parole. En revanche, le distique 20-21 ne peut appartenir qu'à Kuça, quoique rien n'indique le changement d'interlocuteur. C'est pis encore dans la suite, dont le décousu rendrait l'intelligence presque impossible sans la comparaison de la version en prose. Les lignes de prose de la p. 20 semblent du reste garder quelques traces (किं त्वं तादृशं रत्नानं, तं होदित्वा इहामता) d'une condition plus correcte et de leur première forme métrique. À la ligne 17, j'ignore le sens exact de ओलक, mais la forme est garantie par un passage antérieur (II, 193, 14), où j'aurais dû écrire षट्पलषोडशरुचिने.

PAGE 20, LIGNE 13. — Ici paraît commencer une réflexion de Sudarçanâ : « Mais Kuça est un puissant guerrier; il le faut aviser (समाहाय्य) de la situation. Quand il aura pris les rois, qu'il les aura mis en pièces et leur aura livré bataille, tout sera sauvé. » Pour l'addition de रत्नानं, cf. II, 486, 19. La construction est d'ailleurs incorrecte et abrupte, et le texte reste fort douteux.

PAGE 21, LIGNE 3. — À la rigueur, on peut comprendre ce vers, en admettant que Sudarçanâ, pour décider Kuça à défendre son père, proteste que « si quelqu'un lui faisait tort, le roi (son père) ne manquerait pas d'intervenir ». Mais que faire du second distique qui contient la réponse de Kuça et dont le parallélisme général avec le présent vers s'accuse visiblement ? Dans mon incertitude, je n'ai pu que conserver la lecture des mss. sans prétendre en donner une interprétation satisfaisante.

PAGE 23, LIGNE 7. — Je prends पृथिव, c'est-à-dire पृथिव, dans son acception pâlie (cf. Childers, s. v.), avec la valeur de पृथगन्त, et je traduis « se faisant tout amical, tout tendre ».

PAGE 24, LIGNE 5. — Cf. II, 517, en bas.

PAGE 25, LIGNE 1. — Je ne reviens pas sur les incohérences soit de nombres, soit, comme ici (प्रतिदिन्यं... दृष्टः), de genres.



LIGNE 2. — Nous avons rencontré déjà la locution *वात्मानमुपवृत्तकान्तु* (II, 491-492, de même tout à l'heure, l. 15); nous avons ici *उपकान्तु*, comme dans la locution *वात्स्योपक्रमिक* « qui détruit la vie », II, 120, 5.

LIGNE 6. — C'est *विधियमासि* qu'il faut lire; le signe de l'e est cassé.

PAGE 26, LIGNE 4. — J'ai déjà signalé certains sens secondaires de *प्रदक्षिण* (l. p. 537) et de son corrélatif *वाम*. On en a un autre exemple ici où *प्रदक्षिण* paraît signifier « heureux, favorable, qui tourne bien ». — La correction *भार्या* m'a été suggérée par le च suivant. On pourrait à la rigueur se tenir plus rapproché de la tradition en le changeant en *व* et en gardant *भर्ता*; mais cet emploi absolu de *भर्ता* ne me paraît pas probable.

PAGE 27, LIGNE 14. — Je n'ai pas voulu toucher à la tradition; mais *मन्दे*... *मति*, avec le thème (cf. *वार्तामते*) pour le localif et *मन्दे* par *मन्दन्ता*, est dur, même ici.

PAGE 30, LIGNE 3. — Le génitif *पुत्रेण* régi par *पुत्राणि*, comme souvent.

PAGE 32, LIGNE 4. — Je suis obligé d'entendre *पुत्र* dans le sens de « nombreux »; il serait trop aisé de rétablir *वृ*; *पुत्र* mérite d'être conservé, au moins comme *lectio difficilior*. Ce sens est d'ailleurs attesté par d'autres passages.

LIGNE 15. — « Tu es tôt entravé mon plan ».

PAGE 33, LIGNE 7. — Cf. ci-dessous la note p. 46, l. 11.

PAGE 34, LIGNE 3. — On peut comparer l. 131, 4, un autre passage où *वाञ्छन्* est employé de façon très analogue pour introduire une réflexion, en style direct, qui a pour but d'expliquer et de justifier l'action énoncée.

LIGNE 6. — Pour *योहृहन्तं* c'est plutôt *योहुरुहन्तं* de *वृह*, que l'on attendrait; mais la lecture des mss. est constante et presque toutes les bizarreries de forme sont ici possibles.

PAGE 36, LIGNE 19. — *शोकाद्*, *व्यवहृद्* « retraite, demeure ». Cf. p. suiv., l. 3, et plus bas, p. 40, l. 1.

PAGE 37, LIGNE 5. — La forme *उत्सवनाकारि* attestée par le témoignage des mss. ici et plus bas, ne m'a pas paru pouvoir être éliminée. Nous rencontrons ailleurs une double analogie : soit des adjectifs en *ई* (au féminin) avec un sens futur, soit une sorte d'infinitif en *न्*, dépendant d'un verbe de mouvement



comme मच्छति. L'orthographe que j'ai conservée ici se peut expliquer, à la rigueur, dans cette langue indécise et flottante, soit par l'un soit par l'autre tour, comme une formation adjectivale inspirée de ces formations en ibi, ou comme un infinitif à désinence neutre normale en i. L'emploi parallèle de la forme उपस्थान-कारिका, à la l. 13, recommande plutôt la première hypothèse.

PAGE 38, LIGNE 12. — माच्छादयन्ति «ils donnent», par un prolongement du sens secondaire et dérivé de छादय qui nous voyons employé pour dire non pas spécialement «vêtement d'honneur», mais, d'une façon générale, «rétribution, récompense».

PAGE 39, LIGNE 9. — Si l'on ne veut pas admettre que l'absolutif fasse fonction de verbe fini, comme nous avons été déjà amené à le penser pour d'autres passages, il faudrait corriger soit अभिहृहि, soit même अभिहृष्टि।. — A la l. 11, j'ai conservé विपुमान् qui se peut à la rigueur entendre : «En proie aux agitations (littéralement : se trouvant dans les agitations) du désir»; mais l'expression est bien faible, et j'inclinerais à lire विपुमान्।.

PAGE 40, LIGNE 16. — Il serait naturel de lire घास्त, comme dans les formules parallèles; घाता ne me paraît cependant pas impossible.

PAGE 42, LIGNE 20. — वे — यम्. Je considère le premier comme un exemple de plus de l'emploi explétif de la forme enclitique des pronoms वे, नो, वो, etc.

PAGE 43, LIGNE 3. — भिष्यस्वर् que j'ai substitué ici et plus bas aux lectures घर्ी ou घस्वर् n'est qu'un pis-aller provisoire qui ne m'inspire nulle confiance.

PAGE 46, LIGNE 3. — यम् employé comme serait यत् ; c'est une façon de parler au moins surprenante.

LIGNE 6. — Je n'ai pu, pour cette strophe, reconstituer un texte suivi, même très hypothétique. La suivante n'est guère moins douteuse. Telle qu'elle est, en prenant निरि विप्राहृन्ते dans le sens de «portant la parole, enseignant», d'après l'analogie de la page suivante, l. 5, et en admettant que हस्ते soit employé absolument : «Je serais l'aumône», peut-être en peut-on tirer ce sens : «De faire l'aumône en l'accompagnant de bons conseils, de la voir (le gécama, celui qui me demande) se retirer d'après de moi content et ses désirs satisfaits, — telle serait (telle est) ma joie, ô Dieu aux mille yeux.»

LIGNE 17. — Ici encore, j'ai dû laisser une lacune. On voit seulement que le



Bodhisattva peut être pour les malheureux un port de salut, l'arbre du paradis qui satisfait tous les vœux.

LIGNE 22. — Il paraît certain qu'il y a ici une lacune; elle découle probablement un trouble profond du texte. En effet, la première des strophes suivantes semble se rapporter au moment où le Bodhisattva obtient l'intelligence parfaite et triomphe de Māra, demeurant inébranlé comme une montagne par toutes ses attaques. Les vers qui suivent le montrent se levant au bout de sept jours et annonçant au monde la vertu du mérite accumulé et comment il mène à la délivrance finale. En d'autres termes, il apparaît là dans le rôle de *पुण्यार्णवप्रसङ्गादिन्*. Mais c'est à la tête des deux derniers couplets (p. 33, l. 7) que devrait être placé un récit de ce genre pour leur servir d'attache. Dans l'état actuel, ils tombent complètement *ex abrupto*.

PAGE 48, LIGNE 17. — C'est *समावृत्तये* que l'on attendrait; mais les mss. sont d'accord et conséquents dans l'autre leçon, qui d'ailleurs ne peut avoir qu'un sens équivalent.

PAGE 50, LIGNE 9. — La formule *संयत्तौ*, etc., se retrouve dans le bouddhisme au midi comme au nord, mais non sans variantes. Cf. plus haut, II, 117, 16, où elle est incomplète. Le sens est partout le même : « La vie laïque est une prison, l'asile du mal; la vie religieuse c'est la liberté. La formule ordinaire est en pâli, je l'ai rappelé précédemment (cf. Childers, s. v. *rajāpatho*) : *Sambuddho gharāṇaṃ rajāpatho abbhokāṃ pubbaññā*. *Suttanip.* v, 406, nous avons :

*Sambuddho 'yaṃ gharāṇaṃ rajāsaṃyatanāṃ itī  
abbhokāṃ ca pubbaññā*. . . . .

Le pluriel (*संयत्तौ*) se retrouve dans une paraphrase de cette formule, où le *Jātakamālā*, p. 181, l. 19, qualifie le *गृहावर्त* : *गृहावर्तस्योद्दामपन्थीत्यमरुत्सामगार्हपत्यदि-  
दोषरूपसामवर्त*.

LIGNE 15. — *सिलोत्थिता*, connue en pâli, par exemple *paṣāpilotikā*, *Suttavibh.*, I, 249, 31.

PAGE 51, LIGNE 17. — किं स्वहं — किमित्वाहं; किमिति pour introduire le style direct. Cf. p. suiv., l. 1, 16, 19; किन्ति.

PAGE 52, LIGNE 7. — A la locution *कस्मै अपिप्रवृत्तौ*, il faut comparer *कस्मै निदम्*. Je traduis littéralement : « En relation avec quoi », c'est-à-dire « parce que... ». — J'ai conservé *अनुपपिन्नु* quo je m'explique comme une orthographe précautionnée pour *अनुपपिन्नु*, on assiste d'habitude de *अनुपपिन्नु*.



PAGE 53, LIGNE 9. — Les mss. portent si souvent la lecture *सद्गमयति*, au lieu de *सद्गमयति*, que je n'ose plus être aussi affirmatif que je l'ai été dans une note antérieure, I, p. 458-459, à laquelle je renvoie ici, et que j'ai gardé dans le texte l'orthographe *सद्गमये*, admettant la possibilité de deux thèmes parallèles, différents quoique de signification très analogue.

PAGE 54, LIGNE 1. — Il est curieux que le *d* adventice, rare dans le sandhi de notre texte, se présente si abondamment dans ce passage, et après *सु* et après tous ces féminins en *d*. — Je prends *सुखम* = *सुखम्* pour *सूदन*.

PAGE 55, LIGNE 4. — Le thème *इद्दयति* ne donne pas un sens bien satisfaisant. Nous sommes, je pense, en face d'une orthographe prâcritisante de *इद्दयति*, en pâli *chaddeti*.

PAGE 56, LIGNE 11. — Il manque un nom sur les sept qui sont annoncés. D'après la version de Beal, *Romant. Leg.*, p. 324, ce serait «Sodharma», à insérer après *धर्म*. निवृद्ध «établi».

PAGE 57, LIGNE 6. — La version de Beal désigne cette fête comme «la grande assemblée sur le mont Gṛihaguhā» (p. 326); la version de ce récit donnée par le commentaire du Dhammapada (éd. Fausbøll, p. 120) porte *Giragga*, équivalent pâli de notre forme. — Ce qui est plus obscur, c'est le mot *सपो* dans *सपोयानि* et *सपोयनेदि*. J'en ignore la signification, l. 10. J'ai écrit *\*सुनिष्ठा* d'après le précédent du pâli. Mais nos mss. sont si conséquents dans l'orthographe *सुनिष्ठा*, que je regrette de ne l'avoir pas maintenue partout comme je l'ai fait dans la suite. — A la l. 13, *अपरोक्षगृह* est d'explication bien difficile. Si la lecture est exacte, je ne vois d'autre ressource que d'admettre que *परिष* est une restitution erronée, pour *परिषा*, d'un prâcrit *paritta*; en sorte que, on peut comparer le *parittaggaṃ* (ap. Childers, s. v. *paritta*), les saints personnages seraient désignés ici comme des «asiles excellents des formules de protection». Mais cet emploi métaphorique de *गृह* est invraisemblable.

PAGE 58, LIGNE 17. — En supposant assuré le texte de cette ligne, la traduction n'en est pas évidente. Je ne vois d'autre expédient que de prendre, ce dont je ne puis, du reste, apporter aucun autre exemple, *अनिष्ठा* dans le sens figuré de «comparaison, réflexion», et de comprendre : «Mais la grande comparaison (que m'inspire ce spectacle) méditée en esprit, c'est là ce qui me charme». Je pense à un ordre d'idées analogue aux trois fameuses comparaisons (*अन्ना*) qui reviennent, comme invitation à la vie religieuse, au nord et au midi (comme *Lal. Vist.*, p. 309



et suiv. *Majjh. Nik.*, éd. Trenckner, I, p. 240 et suiv.). Mais ce sont des interprétations bien forcées.

PAGE 59, LIGNE 16. — Le verbe, qui devait signifier «trouvera, rencontrera», est tombé.

PAGE 60, LIGNE 1. — Dans la suite, c'est *अन्तरिमि* et non *अन्तरिमि* que portent les *mis*.

LIGNE 8. — L'auteur a oublié en chemin sa construction, comme il arrive souvent. Il faudrait *वेत्तवत्*. De même, p. 64, l. 5 et suiv.

PAGE 61, LIGNE 17. — J'ai conservé la leçon de M. *अपुत्र*, qui donne une forme correcte, mais non un sens bien satisfaisant. Quelle importance peut-il y avoir pour Maudgalyāyana à constater que Āriputra est d'ament vêtu ?

PAGE 62, LIGNE 8. — *हेतुमत्त* est, cela va sans dire, une faute matérielle, pour *\*मत्त*.

PAGE 63, LIGNE 10. — Je comprends *अन्त*, etc. : «C'est assez attendre en vain la foi (que tu n'as pu nous donner)».

LIGNE 13. — «Ce n'est pas en entraînant un, deux ou trois de ces ascètes, c'est en les entraînant tous que s'éloigne Upatishya.»

PAGE 65, LIGNE 8. — *अप्येत्त* pour *अप्येत्त*. J'admets que *अप्येत्ति* doit avoir ici un sens analogue à celui que prend ce verbe dans la locution *अप्येत्तवत्*, c'est-à-dire «étendre, déployer». La question de Āriputra revient donc à demander : «Qu'est-ce qui a de l'étendue ? Qu'est-ce qui a de la durée ? Qu'est-ce qui est sujet à la dissolution ? Qu'est-ce qui se reconstitue ?». Le participe présent qui double chaque verbe fini, doit, je pense, s'interpréter en tournant par «quand, au moment où...» : «qu'est-ce qui s'étend quand quelque chose a de l'étendue, etc.» ; il marque donc qu'il s'agit dans chaque cas d'états transitoires et non permanents. Le Buddha répond que ce sont les quatre *dhātus* ou éléments, c'est-à-dire les éléments du monde matériel, terre, eau, feu et air (Childers, s. v. *dhātu*). Nous avons dans cet exposé comme la base spéculative de la méditation appelée en pâli *catudhātuvavatthūnakkammattāna*, sur laquelle cf. Childers, s. v. *kammattāna* et Hardy, *East. Monachism*, p. 242 et suiv. — *अप्येत्ति अन्तरो अप्येत्तवत्*, à la l. 11, est un exemple complet de l'incohérence grammaticale de notre texte. — A la l. 13 et suiv., je prends *किञ्चित्* comme un ablatif pour *\*अप्येत्त*. Le sujet du verbe *अप्येत्ति* et ensuite *निवर्ति*, etc., est indéterminé, et le tout en quelque sorte



impersonnel : « En vertu de quelle cause se produit la naissance? — En vertu de quelle cause se produit la durée? . . . », etc.

PAGE 66, LIGNE 1. — *वृक्ष* se peut à la rigueur construire avec *कर्म*. Il me semble plus naturel de le prendre substantivement dans le sens de « fruit, fruit mûr », un emploi qui paraît attesté par le pâli *palhāṇa* (Childers, s. v.).

PAGE 67, LIGNE 1. — Le passage que j'ai relégué au bas de la page est évidemment une glose secondaire amenée par l'indication de la ligne 7, en vertu de laquelle il faudrait insérer ici le *Dirghanakhasōtra*. Pour ce sūtra, cf. *Majjh. Nik.*, éd. Trenckner, I, 497 et suiv. On voit que la tradition mettait en relation la conversion de Ārīputra et de Maudgalyāyana et la promulgation de ce sūtra. En effet, le récit que donne de cette conversion le commentaire pâli du *Dhammapada* (éd. Fausbøll, p. 120 et suiv.) nous montre (p. 125) Maudgalyāyana porté à la profession religieuse par l'audition du *dhātukammavagga*, et Ārīputra par le *Dirghanakhasuttanta*.

PAGE 69, LIGNE 1. — Lisez *परित्यज्य*.

LIGNE 15. — Régulièrement, il faudrait, ou *इसं राधितानि* ou *सद्वसं ह्यमि*.

PAGE 70, LIGNE 11. — Devant l'accord des mss., j'ai admis que, à la rigueur, on pouvait supposer une forme *कय्या*, pour *कय्या*, avec allongement anormal de l'a devant la sifflante.

PAGE 71, LIGNE 16. — *सोपव्यासिक* s'explique comme un dérivé équivalent, par le sens, de *सोपव्यास* « qui a jeûné ». Plus bas, dans un passage où le mètre semble défendre la lecture des mss. (p. 83, l. 11), nous trouverons *मासोपव्यासिक* « qui a (l'apparence d'avoir) jeûné un mois ». Peut-être faudrait-il rétablir ici la même leçon. Cela ne m'a pas paru indispensable.

PAGE 72, LIGNE 19. — Le pâli *soḍḍhateyyo* n'exclut pas la possibilité d'une orthographe parallèle *सुद्धिता* que semble recommander ici la tradition manuscrite à la ligne suivante.

PAGE 74, LIGNE 18. — J'ai rétabli *सहस्रोपनिसे* en m'appuyant sur la tradition d'un passage suivant, p. 82, l. 15. *सोपि* est en quelque sorte une orthographe moyenne entre les deux reflets pâlis, *soḍḍa* et *soḍḍā*, de *सद्वस*.

PAGE 77, LIGNE 10. — Le commencement du vers est incomplet. Il faudrait mé-



triquement quelque chose comme असाधैर्बुद्धिं ते. D'autre part, le mètre recommande à la fin la forme syncopée संज्ञं que donne M. pour संज्ञनं.

PAGE 78, LIGNE 17. — J'admets que श्री est employé comme = वृद्ध. Cf. ailleurs, par exemple, p. 85, l. 18.

PAGE 79, LIGNE 4. — En l'absence d'une particule comparative, नन्दने अने, etc., ne se peut prendre que comme apposition : «(véritables) devas dans (un autre) Nandana».

PAGE 80, LIGNE 9. — A prendre le texte tel que je l'ai arrêté, il faudrait admettre que des devas Suyāmas embellissent la forêt de leur présence qu'ils rendent sensible (स्पर्शहृत्). Mais les Suyāmas ne sont pas de simples vanadevatās et tout ceci est bien douteux.

PAGE 81, LIGNE 6. — J'aurais mieux fait d'écrire वान्नि; la leçon des mss. ne nous autorise pas à penser que le texte ait vraiment ici employé la forme du masculin pour le féminin (il s'agit des Rākshasīs). — Si समुद्रा est la vraie lecture, elle s'expliquerait par la transposition aux nageuses mêmes de l'épithète qui en réalité s'applique à leurs vêtements «gonflés» par l'eau. — Au vers suivant, तानि जनराजैर्मिः se doit entendre dans la fonction du locatif.

LIGNE 12. — «Comme dans le séjour des dieux, le palais (particulier) de Vāsava...» Je n'ai qu'une faible confiance dans ce texte.

LIGNE 19. — अंजनमुपेतं = अंजनोपेतं. Bien que j'aie conservé la lecture des mss., j'inclinerais plutôt vers une correction अंजनमुपेतं. Sur le barbarisme उपेत, cf. l. p. 628.

PAGE 82, LIGNE 3. — Pour cette énumération d'instruments, cf., entre autres passages, ci-dessus, p. 70, l. 13 et suiv.

LIGNE 14. — उपनोद्धं optatif de उप-वृत्ति, comme उपान्द्धि. Comp. le v. 17.

LIGNE 18. — Ou il faut admettre que la seconde moitié de l'ācya est construite comme la première, ou, ce qui est ici plus probable, il faut éliminer उप.

PAGE 83, LIGNE 15. — उपेतुष्यन्ति, scil. उपेतुष्यं इति : «Au moment où ils se disent : Je vais me relever, ils tombent», etc.

PAGE 84, LIGNE 9. — Cf. ci-dessus, p. 72, l. 5. Malgré l'analogie qui n'est, du reste, que partielle, la restitution est assez hypothétique. En tout cas, je n'oserais



plus affirmer, comme j'ai cru devoir l'admettre au moment où s'imprimait le texte, qu'il y ait ici une lacune.

PAGE 86, LIGNE 6. — स्वचित् « par les messagers de Yama qui étaient nos propres dispositions d'esprit », c'est-à-dire notre propre sagesse, notre cupidité qui a été l'agent de notre destruction.

LIGNE 10. — J'ai complété विसृजते d'après l'analogie de la p. 73.

LIGNE 12. — La lecture de la ligne 12 est très douteuse. Au moins est-ce ऋत्तम् qu'il faudrait, si l'on osait interpréter : « Celui qui ne repousse pas une demande, une parole, des ordres (s'il n'est qu'un serviteur), encore reste(-t-il) parmi les siens. . . ». Mais ऋत्तम्, pour un ordre donné par un maître à son serviteur, n'est guère admissible, en supposant qu'une pareille application de ऋत्तम् fût probable.

PAGE 87, LIGNE 19. — Il règne ici, dans la tradition, un trouble évident qui se répercute en incertitude sur la constitution des vers suivants.

PAGE 89, LIGNE 40. — Pour cette formule qui revient à plusieurs reprises on peut se reporter, par exemple, à II, p. 237.

PAGE 90, LIGNE 13. — La comparaison de la version pâlie du Mahāvagga, I, 24, m'a seule permis de restituer ce vers très altéré dans nos mss. — Il en est de même de la strophe suivante, où l'on pourrait aisément, en admettant six pâdas au lieu de quatre, se rapprocher davantage de la tradition en ajoutant, comme ligne 17 bis :

मध्यान्तां चर्त्तन्नाम मध्योपिमानमुत्तमं

Dans le quatrième pâda, notre leçon विमानतो me paraît au moins aussi plausible, si ce n'est plus, que le vijānatañā pâli : « Comment un homme raisonnable conserverait-il un mauvais sentiment contre ceux qui conduisent les hommes par la loi ? »

LIGNE 19. — आख्यायनी de आख्या, comme मीद्वल्लयान de मुद्वल, etc., paraît être la vraie orthographe; nous trouvons cependant parallèlement आख्यायिनी, par ex., p. 101, l. 18, que je n'ai pas cru devoir éliminer là où cette forme avait pour elle l'autorité des mss.

PAGE 91, LIGNE 19. — Pour expliquer तेषांनि conformément à l'orthographe régulière, il faudrait entendre, avec षष्ठ équivaleant à षष्ठः : « Celui dont l'empire n'est pas de ce monde »; j'estime un pareil emploi de तेषां impossible; je prends



donc सीयन्ति soit comme une faute, soit comme une orthographe irrégulière pour सीयन्ति et je traduis : « Celui dont l'empire est au-dessus de toute atteinte, dont Antaka (Māra, la mort) ne peut conquérir l'empire, le Buddha, etc. » — वेत्ति, au vers suivant, est l'équivalent de भवन्नेति, pâli bhavannehi, sur lequel, cf. I, p. 566.

PAGE 92, LIGNE 13. — Cette phrase ne se construit que péniblement. Je ne parviens à en tirer un sens qu'en admettant que भगवान् est inutilement répété, que ज्ञानाति signifie « penser à... », et enfin que l'action de s'asseoir tourné vers son pays natal est considérée comme la manifestation nécessaire du fait que la pensée se tourne vers lui (cf. p. suiv., L. 2) ; et je traduis en somme : « Depuis que Bhagavat a quitté ce siècle, depuis qu'il a atteint la suprême intelligence, depuis sept ans, — il ne connaît plus sa terre natale ; il ne s'est pas, jusqu'à ce moment, assis dans sa direction, fût-ce le temps d'une inspiration et d'une expiration ». Encore cette interprétation de ज्ञानाति suppose-t-elle une manière de dire bien contournée.

PAGE 93, LIGNE 2. — Je ne puis rien faire du passage que j'ai éliminé et rejeté dans les variantes. Il paraît métrique. Est-ce quelque morceau déplacé de la rédaction en vers dont nous avons ensuite des fragments ? L'introduction du Jātaka pâli (éd. Fausbøll, I, p. 87, l. 7) attribue soixante strophes à l'allocution d'Udāyin.

LIGNE 10. — Une version pâlie de ce vers se trouve *Jāt.*, I, p. 87. J'ai rétabli d'après cette comparaison notre texte très altéré, au moins pour les parties où il m'a paru qu'il devait reposer sur une base pareille. Il est clair que le second pāda avait reçu ici une forme particulière. Je l'ai d'autant moins voulu imposer à notre texte sous sa physionomie pâlie que le sens qui paraît s'en dégager (cf. la trad. de Rhys Davids, *Buddh. Birth Stor.*, I, p. 121) me semble médiocrement convaincant. — On peut voir par la strophe de la l. 18, comparée à la strophe 290 du Jātaka (*loc. cit.*), qu'il existait bien réellement des variantes profondes entre les deux traditions.

PAGE 94, LIGNE 5. — Je ne puis rien tirer de सीयन्ति. Je suppose que cette lecture dissimule une forme comme सीयन्ति ou quelque dérivé analogue de सीय, et je compare l'*aṭṭhaṅguposatha* pâli que Childers, s. v. *aṭṭhaṅguposathā*, identifie avec l'*aṭṭhaṅgasāṭa*. « Partout où apparaît le Buddha, la pratique de la vertu s'établit d'elle-même. »

LIGNE 9. — « Les arbres fleuris jusque sur le tronc » (?). Cette explication et cette lecture, la seule qui se soit présentée à mon esprit, me laisse d'autant plus



de doutez que plus bas, p. 98, l. 7, nous retrouverons une leçon *गानस्य पुष्पिता* *वृक्षा* que j'ai cru devoir garder en interprétant : « Les arbres de l'endroit où il (le Buddha) se tient se couvrent de fleurs ». Il est bien probable qu'il faudrait mettre aux deux passages les leçons en harmonie; faut-il donc lire dans le second cas comme ici : *स्वाम्पुष्पापुष्पिता* ?

PAGE 101, LIGNE 6. — De *पञ्चोति* avec l'a on peut rapprocher le pâli *catund-*  
*āti*, etc.

PAGE 105, LIGNE 6. — J'admets plutôt ici une lacune qu'un vers de six pâdas; outre l'altération grave qui existe certainement dans la ligne précédente et à laquelle je n'ai pu remédier qu'au prix d'une correction assez hardie, nous trouvons plus bas, à la ligne 18, une lacune certaine.

LIGNE 13. — A scander *mutualro*.

LIGNE 17. — *अष्टाविंशत्*, quoique au singulier (cf. plus bas, p. 133, l. 6, *नैवर्त्त* pour dire « les alvaras »), doit être l'équivalent des « quatre brahmavi-hāras », Cf. *Lotus*, V, str. 77 et la note de Kern, SBE, p. 140, et Childers, a. v.

PAGE 106, LIGNE 8. — Plus haut, p. 104, l. 12, le roi est appelé *समवर्त्त*; *समवर्त्त* n'est qu'un synonyme.

PAGE 107, LIGNE 9. — \**सहस्रेषु*, le locatif pour l'instrumental, comme souvent, — *इत्येक* est stéréotypé dans cette formule sur laquelle cf. II, 68, 20.

PAGE 108, LIGNE 8. — Si nécessaire que me paraisse la restitution *अहम्* pour obtenir la comparaison annoncée par *समवर्त्त*, il reste surprenant que cette conjonction n'ait pas, devant *अहम्*, un corrélatif tel que *तथा* ou *तत्र*.

LIGNE 10. — Ces stances, jusqu'à la l. 22 de la page suivante, sont dans un désordre que trahit la lacune de la l. 13. Il semble qu'elles aient été mises dans la bouche d'Udayin, qui aurait rappelé (l. 19) son intervention de jadis auprès de Satyamaha ou Satyavaridhana. Mais on aperçoit mal ce qui a amené l'insertion des vers qui suivent sur l'« Espérance ».

PAGE 109, LIGNE 20. — J'ai gardé la forme *पञ्चोत्स* — pour *पञ्चोत्स* — des *mas*; elle est attestée par le pâli (cf. Childers).

PAGE 110, LIGNE 4. — De ces vers rapprochez ci-après, p. 123, 8 et suiv.

LIGNE 12. — *अन्तेषु* est — *अन्तेषु* à moins qu'on admette, ce qui est ici fort possible, que le locatif fasse fonction de génitif. J'entends : « Comment peux-tu supposer que ce Jina soit accessible à la peur ? »



Liane 14. — Ici le roi reprend la parole.

Liane 15. — La restitution de cette ligne est fort problématique. Je comprends : « Ce même fils dont tu connais la sagesse incomparable et dont je me proclame le père, de ce fils toi-même tu es le fils... » ; les moines bouddhiques sont tous appelés « fils de Çākya ».

Liane 21. — « A en juger par la description que tu fais de mon fils. »

PAGE 111, LIANE 9. — J'ai séparé *अनन्ता य* en admettant que *अनन्ता* se rapporte à *अन्ता*, pour obtenir la conjonction qui paraît souhaitable. Je me demande s'il ne serait pas préférable d'écrire *अनन्ताय* comme épithète de *विनाहारा*.

Liane 20. — Pour la restitution *सन्धिर्विदेहि* cf. p. 113, l. 9. Je n'ai pas cru dans ce passage devoir corriger, contre le témoignage des mss., l'orthographe *सन्धिर्वि* qui, dans cette langue, est fort admissible.

PAGE 113, LIANE 2. — De cette énumération rapprochez le passage parallèle p. 442, l. 8 et suiv. Cf. aussi p. 161, l. 3; p. 255, l. 11. C'est sur cette comparaison que se fondent quelques-unes des corrections que j'ai introduites dans le texte. Elle n'écarte pas toutes les difficultés, *वैतालिक* donne un mot correct, mais cette profession est ici très invraisemblable. On pourrait songer à *वे* ou *वैतनिक*; mais des « gens à gages » seraient ici encore plus improbables; *वैतनिक*, dérivé de *वेतस*, ne paraît guère plus satisfaisant. Quelque répétition plus correcte écartera quelque jour cette difficulté et beaucoup d'autres incorrections que je suis, pour le moment, obligé de laisser subsister. Malgré l'orthographe *काम्बोधारा* du pâli, j'écris *कुम्भारिक* à cause de la conséquence qu'observent nos mss. Je garde *वैलम्बिक* et *दिरगुल* par le même motif, bien que je sois hors d'état d'expliquer ces dénominations, et que la seconde, tout au moins, ait un aspect très invraisemblable. *पंचव्यूह* reste aussi obscur. Au lieu de *भाषाविज्ञा* j'aurais dû écrire *भाषाविक*, qui se peut expliquer par « danseurs » en se référant à *भाषय*.

Liane 6. — J'ai, dans cette énumération, gardé, avec la forme que leur prêtent les mss., plusieurs termes que je ne comprends pas et que, n'en démontrant pas l'origine étymologique, je suis très porté à considérer comme fantaisie, mais pour lesquels il ne me vient à l'esprit aucune restitution qui me paraisse suffisamment plausible : *कोशाविक*, *कगटुक*, *प्रायोवनीय*.

Liane 13. — Je suppose, faute de mieux, que *महु* est une orthographe préritannique pour le sanscrit *महु*. Je ne sais que faire de *व्यूह* non plus que de *रोषिणी*. Bien entendu, *गोत्र* n'est qu'une orthographe incorrecte pour *गोत्र*. C'est ce voisinage qui m'a décidé à rétablir ensuite *विष्ट*. J'aurais dû conserver *व्यूह*, *व्यूह*, dont on peut après tout tirer un sens aussi satisfaisant que de *व्यूहनन्त्र*. J'ai rétabli *काल्पाविक* d'après l'analogie du terme identique relevé dans la *Mahā-*



vyutpatti par le PWB; si j'ai eu raison, il faudrait que le mot fût pris ici dans un sens autre que celui qui est donné par ce vocabulaire. Je n'ai pas besoin de dire avec quelle hésitation je propose झकोजकारक «faiseur de greniers à semences» (ou, si l'on maintient पुरक, «remplisseur»).

PAGE 114, LIGNE 4. — La construction est incohérente; les nominatifs येहि-वमुणो, etc., devraient être transposés à l'instrumental, dépendant de पुरस्कृतो.

LIGNE 10. — Il faudrait au moins, pour justifier le nominatif धर्मस्वामी, qu'il fût suivi de इति : «il se proclame le maître de la Loi».

PAGE 115, LIGNE 16. — इमे तृतीये «pour la troisième fois». Cf. इदं तृतीये, p. 117, l. 9.

PAGE 116, LIGNE 8. — हर्ष = हट्ठं est pâli.

PAGE 117, LIGNE 22. — Je comprends «संस्थिता वसुः».

PAGE 118, LIGNE 3. — राहमेहि, avec élision métrique, pour राहसाहेहि. Le sens est clair, bien que la construction grammaticale soit incorrecte : «Avec les pieds qui sont tendres, qui ont l'éclat du cuivre, dont les doigts sont reliés par une membrane, qui sont marqués de roues aux mille rais.»

LIGNE 14. — C'est faute de mieux que j'ai écrit अश्लिष्ट; ce qui me choque est moins l'incorrection du gémitif, qui devrait régulièrement être incorporé dans le composé suivant — nous en avons déjà relevé des exemples — que la couleur rouge, l'éclat rougeâtre que la comparaison attribuerait à la lune.

PAGE 119, LIGNE 12. — जिगद्धमहागद्धम (cf. ci-dessus I, p. 438) et en pâli *sahassī, dassanahassī* (Childers) sont des épithètes connues qui, attachées à *loka* ou *lokadhātu*, servent à embrasser un complexe d'univers, d'où en pâli, par abréviation, *sahassiko loka* (Childers, p. 414'). C'est dans ce sens que je comprends ici गद्धम, comme nous avons सदेवक pour सदेवको लोक : «Comme Cakra (brille) entre tous les êtres répandus dans l'univers.» Pour la restitution, cf. ci-dessous p. 122, l. 19; p. 123, l. 2.

LIGNE 19. — अनुभाषित «qui se préoccupe de...».

PAGE 121, LIGNE 9. — मोहिकानूलिका peut-il s'entendre de «coussins, divans où on est assis de compagnie» ?

PAGE 122, LIGNE 21. — Il faut corriger सूजन्तत्रै\* et traduire : «Chanté, loué».



dans les sūtras et le *vaṇḍakaraṇa*\*, en pāli *veyyākaraṇa*. Sur ce mot, cf. Childers. Cette allusion à la littérature bouddhique, à ce moment de la vie du Buddha, est curieusement anachronique.

PAGE 123, LIGNE 17. — Cf. ci-dessus, p. 116, l. 8 et suiv.

PAGE 124, LIGNE 3. — वयं = स्यात्.

LIGNE 15. — Pour cette construction et cet emploi de स्फटि, cf. *Majjhima Nik.* éd. Trenckner, p. 127, l. 5 et suiv.

PAGE 126, LIGNE 9. — न पुनरुक्तार्थं भवति अस्माकं : « Notre emploi, notre mission n'est pas remplie. » Je prends स्फटि comme équivalent de स्फटि et c'est dans ce sens que je le rétablis dans la phrase suivante au lieu de l'inintelligible स्फटा.

LIGNE 10. — J'ai cru devoir conserver la forme barbare de B : स्फट pour स्फट ; elle se retrouve dans notre texte. L'expression se rapproche curieusement de notre manière de dire : « Qu'une vie soit sacrifiée. »

LIGNE 12. — Au lieu de पालुपचिन्तना, je prie que l'on corrige आचिन्तना. अपि n'est pas indispensable et on se rapproche ainsi plus exactement de la tradition. Pour la locution, cf. *Pañcatantra*, éd. Kosegarten, 117, 14 : भवतिस्मिन्मनम्.

PAGE 128, LIGNE 18. — Je ne décide pas si वक्तृ est une troisième personne faisant fonction de la première, comme si souvent, ou s'il faut lire वक्तृ. Je m'en suis tenu sur ce point à la tradition des mss.

PAGE 129, LIGNE 5. — La restitution वृह reste douteuse. Elle se fonde sur le sens de « attaché, dévoué », que les lexiques attribuent au mot (PWB). Naturellement, वृह fait ici calembour dans la bouche du roi.

PAGE 130, LIGNE 10. — Pour la restitution de अमलता, cf. plus bas, p. 132, l. 10. J'aurais préféré écrire अमलता अम् en appliquant l'épithète à la mère du jeune éléphant, mais la leçon des mss., encore que fautive, me paraît plus favorable à la restitution telle que je l'ai adoptée.

PAGE 133, LIGNE 11. — Scander à la façon pālie : गुरान्.

LIGNE 12. — L'épithète वृद्ध ne concorde guère avec l'épithète वृद्ध, et je doute fort de cette correction.

PAGE 134, LIGNE 4. — C'est faute de mieux et à titre provisoire que j'ai écrit



\* लीलिता, que je prends pour une forme abrégée de लीलावित : « Où se jouent les oiseaux et les gazelles. »

LIGNE 7. — दृष्ट est bien faible, même pour ce style, et cache sans doute quelque altération du texte.

PAGE 135, LIGNE 5. — La première proposition finit après le premier दुःखतर्, et le suivant avec घन्ते est le régime de प्राप्यादि.

LIGNE 11. — पदा pour पदान्, avec sa finale fondue dans une voyelle suivante, se retrouve ici à plusieurs reprises.

LIGNE 19. — वेति serait plus correct que येन. Je préférerais du reste lire quelque chose comme ये च तत्र इमां गताय दृष्टवन्ति जनेन पीडा, si je voyais le moyen de rétablir une mesure acceptable pour le dernier pāda.

PAGE 136, LIGNE 6. — Les vv. 6-13 interrompent le discours du roi. Ils portent des marques nombreuses d'un complet désordre et ne peuvent être réintégrés en une forme métrique qu'au prix de nombreuses corrections. Ils semblent contenir : les ll. 6-7, un résumé des craintes de la mère; les ll. 8-9, un avertissement des dieux qui lui annoncent ce qui est advenu; les ll. 10-13, des gémissements de la mère sur la fin tragique qu'elle prévoit à l'aventure. Encore suis-je obligé d'admettre que le sujet, dans les ll. 6-7, इहे... गतोऽग्नौ est mis incorrectement au neutre, et que चादिस्ते est un aoriste de घा-दिष्ण.

PAGE 137, LIGNE 15. — J'ai rejeté dans les variantes le fragment de strophe qui, dans les mss., vient encore après cette ligne. Je n'en puis même pas discerner l'intention générale.

PAGE 138, LIGNE 10. — Dans लोकविद् la marque du pluriel est oubliée, exactement comme plus bas dans दृष्टहि नयामलखलेहि अलखो. Le rédacteur retombe dans la forme du singulier qui, étant plus usitée, lui est plus familière.

PAGE 139, LIGNE 8. — Les mots que j'ai enfermés entre crochets sont ici hors de place, qu'ils aient été amenés par une répétition accidentelle d'un fragment de phrase antérieure ou par une glose destinée à préciser que les Asuras ont disparu, que, partant, Aśvakin a d'autant plus besoin d'une explication.

PAGE 141, LIGNE 11. — Les deux च dans जुष्टोद्ने च सपरिवारं च n'ont pas de raison d'être; je les ai pourtant conservés, jugeant malaisé de mesurer jusqu'où peuvent aller les méprises de notre rédacteur. Si l'on tient à rétablir un contexte relativement correct, le plus simple serait de changer सपरिवारं en परिवारं, le य



ayant pu être amendé par le voisinage de युद्धोदना सम्प्रिवारा dans la phrase suivante.

LIGNE 18. — Cf. ci-dessous, p. 113, 2.

PAGE 142, LIGNE 10. — Les mss. sont si constants dans l'orthographe काल्वरा pour कलवरा que j'ai hésité, la plupart du temps, à la corriger.

PAGE 143, LIGNE 3. — Il faut supposer un इति final après अयथाभावे, en sorte que pratiquement अय॑ équivaut à अथा॑ : Yaçodharā entoure le Buddha de soins afin qu'il consente à ce que Rāhula demeure dans le monde.

LIGNE 13. — सारण्य correspond au pâli *sarappa* « approprié à... » et est, étymologiquement, identique à सारण्य॑.

LIGNE 15. — सुदुपाक॑ est représenté plus bas par सुसुसुदु (p. 154, l. 6) et signifie en effet : « Mûr [au point d'être doux] comme le miel ». Cf. I, 329, 8 et la note. सुदु prend du reste à lui seul le sens de « doux, mûr », comme on peut le voir par la locution सुदुसुदुपि फलानि, p. 145, l. 2. Pour समिप्य॑, à la ligne suivante, cf. ci-dessous, p. suiv., l. 6; p. 153, l. 11. J'ai relevé précédemment (I, 30, 5) l'emploi métaphorique de समिप्य॑ pour marquer un « débordement » d'excitation et d'agitation.

PAGE 164, LIGNE 15. — समिप्य॑ est une dérivation secondaire et barbare, favorisée sans doute par l'analogie lointaine de सम्प्रेति॑, du thème सम्पवति॑ « सम्पवति sur lequel cf. I, p. 381.

LIGNE 16. — Le nom de *Ekagrīṅga* remplace ici celui de *Bisbyagrīṅga*, sous lequel ce conte est mis, comme on s'en souvient, dans l'Épopée, p. ex., *Bhadravyāsa*, I, 9 et suiv. Mais je ne comprends pas bien l'explication qui en est ici donnée. On en entrevoit l'origine sans trop de peine : *ekagrīṅga* « uncorne » peut bien désigner le rhinocéros, auquel ses habitudes de vie sauvage et solitaire font comparer régulièrement les pratyekabuddhas (l'un et l'autre sont désignés par l'épithète एकचर॑); ce serait à cause du genre de vie auquel il était destiné, que l'enfant aurait été nommé *Ekagrīṅga*, c'est-à-dire le Rhinocéros. Mais je ne vois pas moyen de tirer ce sens du texte tel qu'il nous est ici transmis.

PAGE 145, LIGNE 20. — La restitution हृदिप्रक्रियान्वयानि est, surtout dans la seconde partie, très problématique. Elle suppose, faute de mieux, que हृदि॑ serait employé dans le sens de संस्था॑ ou संस्थान॑.

PAGE 147, LIGNE 2. — Le féminin तारा॑, étant donné le thème du conte, est bien illogique; il faudrait तेषा॑.



LIGNE 16. — J'ai maintenu इत् en admettant qu'il serait employé comme — इत्, इत्, comme ailleurs, I, 327, 6; 328, 1; 358, 14 et suiv.; II, 74, 17, etc. — La leçon इत् montre comment s'est produite (ici et ailleurs, comme p. 160, l. 16) l'altération de उत्त en उत्प, par les intermédiaires उत्त, उत्प, उत्प.

PAGE 148, LIGNE 11. — «Un homme avisé acquiert la certitude que le couple a été réuni et heureux dans une vie antérieure.» Cf. plus bas, p. 185, II, 6 et suiv.

LIGNE 13. — Même ici je doute fort de ce génitif \*पतिर्वा pour \*पतिर्ना.

PAGE 149, LIGNE 1. — C'est par inadvertance que la phrase न ते... a été écrite comme de la prose. Elle forme un cloka. La cadence serait meilleure et le sens plus satisfaisant en modifiant le dernier pāda en : किन्तु च अभिप्रायसि, «à quoi penses-tu?».

LIGNE 12. — Je regrette de n'avoir pas conservé dans le texte les désinences साधो, \*कदाचो pour साधो, \*कदाचो, dont nous trouvons dans notre dialecte des cas assez nombreux pour les protéger, et tout d'abord dans la phrase même qui suit.

LIGNE 16. — Je ne sais s'il ne vaudrait pas mieux lire avec les mss. कत्तेहि (pour कृतेहि), pour dire : «Avec des paquets de fleurs et de fruits».

LIGNE 18. — C'est avec beaucoup d'hésitation que je rétablis पुद्गिमन्ताद्विकचे-तिष्ठ, en comprenant : «Très brillant à l'avant, à l'arrière et dans toutes ses parties».

PAGE 150, LIGNE 13. — J'ai écrit वाचमे en comprenant : «Ces (véhicules) vont sur l'eau à notre ermitage». J'aurais, je crois, dû lire वाचना : «Ces ermitages à nous vont sur l'eau», par analogie avec le char présenté comme उत्त.

PAGE 152, LIGNE 3. — Il faut supprimer le च ou admettre qu'il est ici, comme quelquefois, placé avant le mot et qu'il porte sur ce qui suit.

PAGE 153, LIGNE 2. — Childers cite anuyāñjigandha dans le sens de «interrogé». Dans अनुयुक्तित्वा le य pourrait à la rigueur être pris passivement : «Sans qu'elle eût été interrogée». Mais, comme ailleurs, p. ex. p. 165, l. 11, nous avons अनुयुक्तित्वा, il est plus probable que le य n'est qu'un exposant de classe et le sens tout simplement actif.

PAGE 154, LIGNE 13. — Keldyati, dont केलायना est un nomen actionis et केलायन्ती le participe employé au sens passif, est usité en pâli dans le sens de



«nourrir, entretenir», comme *Milindapañha*, p. 73, l. 26; *Majjh. Nik.*, éd. Trenckner, l. 260. — नै dans cette phrase comme dans la suivante est = ननु comme en prâcrit.

PAGE 155, LIGNE 13. — J'ai gardé सपदित्रादिता qui se peut à la rigueur, dans cette langue, expliquer comme une dérivation de सपदित्रा. On pourrait aussi corriger सैपदि. La forme causative serait au moins superflue.

PAGE 156, LIGNE 13. — Il faut certainement, après प्रदेष्ट, un participe faisant fonction du verbe fini. Mais अदिष्ट est plus que suspect; इमस्मिन् ou quelque équivalent serait mieux l'affaire.

PAGE 158, LIGNE 3. — Il y a une lacune dans ce qui précède; Padmāvatī n'a rien dit qui prouve que le cheval soit pour elle un animal inconnu.

LIGNE 9. — यमलक désigne-t-il une poche faite d'une certaine étoffe? Yamali désigne une étoffe, *Div. Arad.*, p. 276 l. 11.

PAGE 159, LIGNE 5. — J'aurais pu garder la leçon वामच्छेति, forme contractée de \*वामच्छेत्ति.

LIGNE 19. — Si महत्फलानि est exact, je n'y puis trouver que ce sens : «Ceux-ci (les fruits que nous mangeons dans l'ermitage) qui portent de grands fruits (de mérite) ne me plaisent pas», et la réflexion n'est guère probable dans la bouche de l'enfant que l'on représente comme si naïve.

PAGE 161, LIGNE 4. — Je ne sais comment corriger नटूपाणि. La désinence neutre surprend puisqu'il s'agit non d'objets (auquel cas on penserait à नटूपाणि = नर्तकानां) mais d'hommes, de danseurs à disposer sur la route. Il est vrai que notre texte ne se fait pas faute d'employer le neutre pour le masculin.

LIGNE 9. — वा qui suit सन्तो est, bien entendu, = व, एव.

LIGNE 10. — सार्ध déconcerte d'abord. Le sens nécessaire est «de suite, à l'instant». L'emploi de सह, soit en composition, soit en construction avec un cas, pour dire : «En même temps que...» (cf. l. p. 390 et encore *Lotus*, 99<sup>e</sup> : सद्यस्मिन्निर्ले भर्त्सक = au moment où il fit tourner la roue de la loi) est-il suffisant pour nous autoriser à croire que le synonyme सार्ध ait pu, absolument, signifier : «Au moment même, sur le champ»?

PAGE 162, LIGNE 10. — L'habitude du mot *skāto* a pu faciliter la création du causatif incorrect अनेति, que la tradition des mss. nous autorise, je pense, à admettre ici.



LIGNE 17. — *एषा पञ्चमानी* semble bien être un nominatif absolu comme j'en ai déjà signalé. Cf., p. ex., I, 68, 17.

PAGE 163, LIGNE 9. — Le sens général de *तपन* (ou *तपना* que nous trouvons plus bas) «réceptif, boîte» n'est pas douteux; *मञ्जुषा* est employé comme synonyme p. 166, l. 10. C'est une acception qui n'est, à ma connaissance, relevée par les lexiques ni pour le sanscrit, ni pour le pâli. Le *Die. Acad.* (p. 342, 26; 343, 5) a le mot *तपु*, que MM. Cowell et Neil proposent avec hésitation de rendre par «chaudron», et que Burnouf (*Introduction*, p. 323, 328) rendait, plus heureusement je pense, par «vase» ou «coupe». Il semble bien que notre *तपन* se rattache à la même souche. Il est curieux que dans deux énumérations, p. 338 et 342, du *Die. Acad.*, *तपु* est remplacé par *खट्वा*; le sens de «couchette, lit» irait à la rigueur ici où il s'agit d'un réceptacle où sont couchés les nouveau-nés. Mais cette acception n'aurait aucune convenance, même la plus lointaine, avec le récit où figure le mot dans le *Die. Acad.*; je ne doute guère qu'il ne faille partout rétablir *तपु*. La valeur étymologique de *तपन* ne peut se séparer de la locution que nous trouvons ici *तापनीयेन तापयित्वा*, *तापनीय* est connu seulement dans le sens de «d'or, doré», ici c'est un substantif qu'il nous faut. Il est clair d'abord, et confirmé par le passage parallèle, p. 166, l. 6 (*राजकाये मुद्रायै मुद्रित्वा*) qu'il faut entendre : «L'ayant soudé au plomb du roi, l'ayant scellé». On en conclurait que *तपु* et *तपन* désigneraient un réceptif en métal fondu ou soudé.

PAGE 164, LIGNE 19. — Nous avons eu précédemment (I, 38, 12) la même locution *ह्यायकृतेन*, mais adjectivement et se rapportant à *जादेन*. Il faut admettre qu'ici elle est employée substantivement : «par jalousie».

PAGE 165, LIGNE 6. — Cf. p. 177, l. 5. Le *Die. Acad.*, p. 3, l. 24; p. 4, l. 1, a *nishpurnashaya taryaya* (cf. la note des éditeurs) et le *Mahāvagga*, I, 7, 1, *nippuriachi tariyochi*. Il s'agit, je pense, de musique ou de danse exécutée, comme l'entend M. Rhys Davids (*SBE*, XIII, p. 102), uniquement par des femmes.

PAGE 166, LIGNE 12. — *पट्ट* est une orthographe négligée pour *पृष्ट*.

PAGE 167, LIGNE 17. — Si le reste des corrections me paraît ici probable, je n'ai écrit *परिचस्तु* que par crainte de m'écarter imprudemment de la tradition; à vrai dire, cet impératif faisant fonction de potentiel me paraît improbable.

PAGE 168, LIGNE 16. — *अहं*, c'est-à-dire «moi», pour *ह्यहं*, *इयमहं*.



PAGE 169, LIGNE 15. — C'est un peu en désespoir de cause que j'ai écrit दृष्टो वि नीतिः : « Je n'ai jamais vu pareille manière de jouer aux échecs ». Il n'est pas dit que la manière de jouer aux échecs de Brahmadatta eût rien de particulier. C'est son dialogue seul avec Padmavati qui est de nature à étonner le roi Krikin et à piquer sa curiosité. Toute cette partie du récit est du reste heurtée et mal liée.

LIGNE 18. — J'ai supposé que संविभक्त्य pourrait signifier : « En les disposant en bon ordre » ; mais je n'ai qu'un bien faible espoir d'avoir touché juste en écrivant संविभक्त्य नेमि.

PAGE 171, LIGNE 2. — Pour la restitution de ईर्ष्यपेन et toute la formule, cf. ci-après, p. 182, l. 12.

LIGNE 6. — Je prends श्रीपित comme une formation analogue à श्रीपित, du thème श्री.

PAGE 173, LIGNE 4. — C'est la première allusion que nous rencontrions ici à cette circonstance prodigieuse de la naissance de Rāhula. La même tradition se retrouve dans le *Fo-pu-hiag-wi-king*, traduit par Beal (p. 360). Ce livre explique que Rāhula serait né six ans après le départ de son père. De là les doutes qui se seraient produits sur la véritable origine de l'enfant, doutes auxquels la suite va contenir des allusions.

PAGE 173, LIGNE 5. — Pour l'expression उदके दन्तकाष्ठं वि, il me paraît difficile (cf. la suite) de maintenir l'interprétation que donne, d'après Beal, le traducteur chinois : « De l'eau on fit ce no cure-dents ». दन्तकाष्ठं ne s'explique que comme qualificatif de उदके et pour en marquer une très faible quantité. C'est sans doute une quantité d'eau telle que la pourrait contenir l'intérieur de la tige qui sert de cure-dents.

PAGE 176, LIGNE 3. — Au lieu d'écrire सचे je préférerais avoir conservé सो च, donnant à च, comme assez souvent, un sens adversatif : « Mais il a quitté le monde, etc. ». J'avais construit en pendant यदि... सचे..., la phrase résumant dans le souvenir de Cuddhodana les deux alternatives posées, dès la naissance du prince, par les astrologues ; mais il faudrait un verbe fini avec उभिर्युद्धे et toute la phrase se construit plus péniblement.

LIGNE 9. — Pour l'expression शल्यका चार्त्तितुं, cf. *Die. Acad.*, p. 184, l. 15. — कथं... उपपत्तु : « De façon qu'il vienne à l'esprit... », cf. l. in p. 311, l. 10. — Pour obtenir une construction possible, il faut substituer, au moins pour le



sens, le causatif *प्रयत्नेन* au simple *प्रयति* : « De façon qu'il vienne à l'esprit des Çākya de consacrer leurs fils à la vie religieuse ».

Ligne 15. — Ce n'est pas la généalogie ordinaire de Devadatta. Cf. Kern, *Der Buddhismus*, I, 151 n.

PAGE 177, LIGNE 1. — Pour la distinction de Çaklodana et Çakrodana, cf. Kern, p. 310.

Ligne 3. — La forme ordinaire du nom est Bhadrīka, non Bhaddika (Kern, p. 150).

Ligne 4. — Ceci est en contradiction avec la l. 12. L'histoire qui suit a surtout pour but de décrire la vie de luxe et de mollesse où vit Anuruddha. C'est ce qui se retrouve dans les passages analogues, comme *Callacagga*, VII, 1. La tradition devoit être ici présentée primitivement d'une façon analogue. Il se sera introduit quelque trouble dans le texte. — Au lieu de *निपुहयेण नग्गेण*, le *Callac*, porte ici *nippurīyehi turigehi*.

Ligne 7. — *मोहनस्य* n'est qu'un pis-aller provisoire en attendant que quelque lecteur mieux inspiré trouve la correction probable pour *माहसे* ou *मोहनसे* des *mas*. — Ce conte des lampes est en relation avec le privilège qui est attribué à Anuruddha dans la vie religieuse d'être, parmi les disciples, le mieux doué de la vue divine : *dibbacakkhulānāṃ aggo*, *Āgutt. Nik.*, I, 114.

Ligne 17. — *परिग्रहिक* « qui a un caractère de dépense supplémentaire, accessoire ».

PAGE 178, LIGNE 12. — L'orthographe plus habituelle est *सङ्खुयज्जल*.

Ligne 16. — Ignore quelle partie d'architecture désigne le terme *कर्कटज*.

PAGE 179, LIGNE 4. — *गनेयु* et *गनेहि* devraient être transposés, mais dans ce style barbare les deux cas s'emploient l'un pour l'autre.

Ligne 13. — *अथापादेमि* signifie, je pense : « Il s'approche beaucoup, s'approche de trop près ».

Ligne 20. — *तन्मज्झिमस्सिद्धा*, c'est-à-dire dépassant les deux premiers dhyānas.

PAGE 180, LIGNE 4. — Le détail précédent est une addition particulière à notre version. C'est ici que commence ailleurs l'histoire de l'ordination d'Upāli, p. ex., *Callacagga*, VII, 1, 4.

PAGE 181, LIGNE 3. — C'est, bien entendu, *देवदत्त* qui dépend de *स्थापयित्वा* : le Buddha ordonne les cinq cents Çākya, à l'exception de Devadatta.



LIGNE 14. — Nous avons déjà rencontré la locution अपि हि तित्ति, II, p. 196, l. 9.

LIGNE 18. — Au lieu de धावन्ता, c'est नाम्ना ou नामेन qu'il faut lire : « Interpellant le roi Cuddhodana par son nom », et non par une formule respectueuse et un titre, comme दैव.

PAGE 182, LIGNE 18. — L'absolutif कृत्वा, ici et à la fin de la phrase, semble bien être employé dans la fonction du verbe fini.

PAGE 184, LIGNE 6. — Cf. l'énumération analogue Milindapañha, éd. Trenckner, p. 59, l. 13; Dic. Acad., p. 3, l. 17, etc.

LIGNE 12. — Sur le sens de प्रेक्षोकेति, je renvoie à I, 391-399. On peut comparer aussi Dic. Acad., p. 270, l. 27. Le sujet change; c'est la jeune fille qui, trouvant le galant trop pauvre, le traite en conséquence, bien qu'elle l'aime au fond, भावानुसृत.

LIGNE 14. — कौमुदी चागुनीयौ représentent des localifs.

LIGNE 17. — वाचनम् est une sorte de substantif verbal : « Reçu en merdiant ». Cf. p. 904, l. 16 : उच्यते कन्दति.

PAGE 185, LIGNE 6. — Nous avons rencontré la même strophe un peu plus haut, p. 148. La seule différence consiste dans une ou deux variantes que le souci de me rapprocher de la tradition m'a fait considérer comme préférables ici, notamment संयुषा qui serait une forme préscrite pour समुद्रित.

LIGNE 16. — Pour la restitution de ce vers, cf. Jātaka, III, 447, v. 36. Au lieu de न पठति j'aurais peut-être mieux fait d'écrire ने (= त्वा) न पठति. La comparaison de la l. 2 de la page suivante rend la chose au moins très douteuse. Le sens général est clair. Le mot difficile est वृज्जाणि. Le pâli porte rattāni, c'est-à-dire वृज्जानि, de वृज्ज au sens de maître. En transcrivant वृज्जाणि, notre rédacteur semble avoir supposé à tort quelque sens analogue, que je ne connais pas d'ailleurs. Il n'y avait pas lieu d'éliminer du texte une adaptation qui est au moins curieuse.

PAGE 186, LIGNE 9. — Malgré Jātaka, loc. cit., v. 38, j'ai maintenu वनका et वनकावा, non que le sens en soit très clair, mais on peut imaginer वनक dans le sens de « destruction », et le voisinage de विघात protège alors le mot et recommande cette façon de l'entendre.

LIGNE 4. — इत्थं, « c'est peu de chose que... ». कर्त correspond par le sens à kṛta du pâli, विघाद au contraire ne correspond à vicāla que par une certaine assonance, comme il arrive si souvent.



PAGE 181. — J'ai relevé (I, 383) l'emploi de अवस्यति pour dire « mettre en mouvement, diriger » son esprit, ses sentiments vers... Peut-on, d'après cette analogie un peu générale, entendre ici अवस्यति : « Je suis tout entier entraîné vers elle » ?

PAGE 187, LIGNE 3. — Si j'ai bien rétabli le texte, le sens se dégage : « Il est très malaisé d'atteindre son but; je ne veux pas perdre un instant ».

PAGE 190, LIGNE 1. — De ces vers, il faut rapprocher *Jātaka*, III, 450, v. 39-40, qui ne correspondent, du reste, que partiellement. La ligne 6 est surtout curieuse par la ressemblance extérieure qu'elle offre avec le vers correspondant du pâli; ressemblance, en quelque sorte matérielle, qui n'empêche pas que le sens et la construction ne diffèrent profondément de part et d'autre. Si mon texte est exact, la ligne 6 ferait allusion à l'image courante des ténèbres de la nuit et de la passion : « C'est seulement quand on a rejeté tous les désirs qu'on voit, comme un homme qui s'éveille ».

LIGNE 7. — Je ne puis entendre ceci qu'en admettant que ते désigne, par un tour assez hardi, « les objets de ces vœux » ou, d'une façon plus concrète, दानानि : « Je désire un don et ces dons m'échoient; les désirs n'en sont pas pour cela éteints; sachant que c'est là tout le fruit du désir (d'être insatiable), il ne faut désirer ni fils, ni bétail, ni argent ».

PAGE 191, LIGNE 3. — A cette stance correspond la strophe 41, p. 450 du *Jātaka*. Il me semble clair que, dans cette rencontre, le texte du Mahāvastu a l'avantage sur la tradition pâlie dans laquelle *ndayo*, avec une application au roi qui n'est guère naturelle, a remplacé le nom primitif *Upaka* auquel, dans le reste du *Jātaka*, a été substitué *Nāgabala*.

PAGE 193, LIGNE 1. — Je ne vois guère moyen de tirer de मेलेहि le sens qui s'impose. Peut-être faut-il lire मेलेहि : « repousse, refuse le don d'un village ».

PAGE 194, LIGNE 6. — Les lignes que j'ai enfermées entre crochets, n'ont évidemment rien à faire ici. Elles sont cependant curieuses. Elles représentent, en effet, la trace isolée dans notre récit de l'autre version du conte, telle qu'elle s'exprime dans le *Jātaka* pâli (l. c., p. 452, l. 7 et suiv.).

PAGE 195, LIGNE 5. — Cf. *Jātaka*, III, 453, v. 42, 43 et 44.

LIGNE 12. — A सोरस le pâli oppose *soracca*. Sur ce mot, cf. Childers et surtout *Milindapañha*, p. 162, l. 28, et la note de Rhys Davids. Si *soracca* est la



lecture régulière du pâli (cf. encore *Mahāvagga*, X, 2, 20, etc.), *सौन्दर्य* est la lecture non moins conséquente dans le sanscrit bouddhique. Cf. ci-dessus, II, 354, 1; *Lal. Vist.*, p. 347, l. 16, etc. Je ne pouvais donc songer à rétablir d'autorité dans le texte *सौन्दर्य*; je le pouvais d'autant moins que, en elle-même, la forme du nord paraît pour le moins aussi plausible que celle du midi. Non seulement l'interprétation de cette dernière se tire assez péniblement des éléments étymologiques, la métaphore qu'implique *सौन्दर्य* et qui correspond chez nous au « parfum des vertus », a pour elle des témoignages indépendants, comme plus haut I, 294, 7, ce vers :

जीलेनुरे समुत्ति वापन्ति

et ci-dessous, p. 261, l. 6 :

कलानुसारिसदृशं प्रयायन्तं शैलानन्देन

et plusieurs autres passages analogues (I, 255, 13, etc.).

PAGE 196, LIGNE 6. — Je ne me flatte pas d'avoir donné de cette strophe un texte satisfaisant. Le seul sens que je puisse tirer de la lecture telle quelle que j'ai provisoirement acceptée, est le suivant : « Une femme attriste les hommes par un refus, elle les exalte en obéissant à leurs désirs. C'est le contraire à l'égard des dieux. Tu es repoussé par un être très humble ». Le deva lui répond par la vieille formule : « Il faut jouir et tirer profit de ces biens si passagers, la vie, la beauté : déjà tu es sur ton déclin, déjà tu vieillis ! »

PAGE 198, LIGNE 17. — Lisez एके देवपुत्रा.

PAGE 200, LIGNE 10. — Sur l'épithète *प्रकालिक*, cf. mes *Inscript. de Piyad.*, I, p. 216 et suiv.

LIGNE 15. — *प्रतिपदं*, parce que les Çaikshas se distinguent en sept degrés (*Childers*, s. v. *sekho*).

PAGE 201, LIGNE 4. — Il faut compléter *पुन्य* (c'est la même tournure que ci-dessus, p. 200, l. 15) ou quelque équivalent après *सम्यक्संपुद्गे*.

PAGE 202, LIGNE 2. — Il y a une lacune dans le discours d'Indra. Au lieu des « huit merveilles » promises, il n'en énumère que sept.

LIGNE 6. — D'après le passage précédent, p. 200, l. 3-5, il faut, après *पुनर्ग* *वर्ग*, compléter *इन्द्र*. On ne voit pas, en effet, comment *प्रतिपद्य* se construirait avec l'accusatif. Nous allons cependant retrouver la même singularité un peu plus loin, p. 204, l. 5-6.



PAGE 204, LIGNE 3. — J'inclinerais à lire आडा, au lieu de जुडा.

PAGE 206, LIGNE 7. — Dans ce passage, अभिसम्पुणोति a plus spécialement le sens d'« exécuter », qui lui échoit par le détour de « atteindre à... ». Cf. I, p. 107.

LIGNE 13. — Sur अग्नि-वे, cf. I, 340, 17 et la note.

PAGE 207, LIGNE 5. — Je comprends : « Mais si quelque autre est (établi) sur notre royaume, il ne prospérera pas autrement que par vous ».

PAGE 208, LIGNE 15. — Ces vers sont dans le plus fâcheux état d'altération. Du premier, je ne puis rien faire. Dans les deux suivants, on entrevoit bien la répartition en sept contrées dont la capitale aurait été créée par ce Mahâgovinda. Malheureusement, tantôt le nom du peuple, tantôt le nom de la ville est perdu ou corrompu.

LIGNE 17. — Je suppose que च est un débris du nom tombé de la ville du Kalinga, de même que गोलन une déformation du nom de celle des Asmakas. Je prends bien entendu छरनक comme une orthographe inexacte pour l'ordinaire अरनक. Tous ces noms sont connus par la géographie épique. रेहक ne l'est à ma connaissance que par *Die. Acad.*, p. 344 et suiv. La l. 1 de la p. 209 se compléterait par l'addition de चम्प.

PAGE 210, LIGNE 13. — Cette partie de la phrase est sûrement corrompue dans les mss. Mais je n'offre que sous toutes réserves des restitutions qui ne s'appuient, malheureusement, sur aucun texte parallèle.

PAGE 211, LIGNE 9. — Lisez ici et à la l. 12 : मधुकल्प pour मधुकल्प.

PAGE 212, LIGNE 11. — Je comprends परिचार्य comme — परिचर्या. Childers (s. v.) cite précisément l'expression mahâbrahmaparicarigâ. J'arrive à ce sens : « Moi qui poursuis un désir dans les hommages que je te rends, (je te demande) à toi qui es exempt de tout désir ». — Je restitue la ligne suivante d'après l'analogie de *Jâtaka*, IV, 339, 25; V, 148, 14.

PAGE 214, LIGNE 3. — Sur आमगन्ध, cf. l'Amagandhasutta, *Suttanip.*, II, 1.

LIGNE 5. — Je ne puis rien faire de आरिचहा. Je pense qu'il faudrait lire आरिहका कुकुला, c'est-à-dire कुक्कुलान् « sortis de l'enfer Kukkula ». Cf. plus loin, 223, 4; आहिरकः कामेषु (= कामेहि) = « étranger au désir ».



Livre 8. — Cf. *Sattanip.*, v. 245, dont la comparaison ne me suggère cependant aucune restitution de notre texte qui me paraisse évidente.

LIANE 18. — La locution ordinaire est मन्त्रात्तातव्यं प्राणव्यं द्योदव्यं, etc. Mais मन्त्रव्यं n'est pas impossible.

PAGE 216, LIGNE 5. — J'admetts une orthographe उपबुस्त pour le prérit उपबुस्थ, comme nous avons à plusieurs reprises निवस्त — निवस्थ.

LEUX 7. — Je suppose dans हस्ति un locatif de *पट्ट*, analogue aux formes *amhamni*, *mahamni* qu'atteste Hemacandra (III, 116).

PAGE 217, LIGNE 16. — Un peu plus bas, à la ligne 2 de la page suiv., les mss. portent अग्न्याह्नत, plus loin, p. 222, l. 5, nous retrouvons la leçon अभिग्राहिता. Il est peu probable que le texte ait réellement, dans la même formule, employé successivement deux verbes différents. अभिग्राहिता serait explicable; j'ai préféré अग्न्याह्नत comme *lectio difficilior*, avec l'allongement compensatif dans la première syllabe, सा pour स, comme dans सोह pour सिंह et beaucoup d'autres cas. Cf. p. 264, l. 11 : साहसतय्य.

PAGE 223, LIGNE 2. — Ce passage concorde avec ceux (I, 348, 13; II, 37, 5) où j'ai déjà relevé le mot वेलासिका ou वै\*, pour recommander la traduction : « femme du harem, concubine ».

Laux 5. — L'orthographe सद्भुता dans la locution सद्भुतायै ou 'तायै est conséquente soit dans notre texte, soit dans le *Lal. Vist.* Cf. plus haut, II, 118, 3, et *Lal. Vist.*, 295, 10; 524, 7; al. En pâli, nous trouvons *sahavyatā* et particulièrement dans une expression : *etthā nīyyānikā nīyyanti takkarāna brahmasahavyatādyā* (*Terijjasettha*, *Dighanik.* I, p. 237 et suiv.) qui rappelle de très près la formule que nous avons ici. La tradition pâlie semble bien avoir l'avantage sur celle du sanscrit bouddhique qui de *sahavyatā* ou *sahabbatā* aurait restitué par erreur un सद्भुता dont la forme, au moins faudrait-il सद्भुतता, ne s'explique pas aisément.

Ligne 18. — Je ne comprends pas l'expression निरुद्धमार्त. — A la ligne suiv. : उत्कलिता n'est pas non plus sans difficulté. J'ai donc gardé la leçon des mss. Ma conjecture serait de corriger उत्कलिता et d'y voir le participe de उत्कल्य pris dans un sens moral et métaphorique : « s'épanouissant ». Cf. उत्कलिता.

Page 295, line 7. — 'वपौत्रमा ७३ — वपुत्रमा.

Ligne 9. — Je ne puis voir, dans les mots enfermés entre parenthèses, qu'une réflexion d'un lecteur, qui a indûment pénétré dans le texte.



PAGE 226, LIGNE 6. — Nous avons déjà eu ces descriptions typiques de la capitale d'un Cakravartin. Je renvoie à I, p. 194.

PAGE 227, LIGNE 17. — Je ne sais si le rédacteur voulait, en commençant sa phrase, la construire avec un participe ou si le nominatif \*गपन्त\* est une simple erreur matérielle; mais les incohérences de construction sont, pour un motif ou pour un autre, si fréquentes, que je n'ai pas cru devoir corriger; inversement, un peu plus loin, p. 232, l. 4, le locatif pour le nominatif.

PAGE 234, LIGNE 12. — J'ai remplacé घट\* des mss. par राघ\*, qui se trouve dans les autres descriptions. Il n'y a aucun motif de penser que celle-ci se soit écartée de la formule consacrée.

LIGNE 20. — J'hésite sur le sens de चैमटैन्नारिक; le plus naturel semblerait de traduire: «qui répand le bonheur» ou, par une interprétation plus technique, «le nirvāṇa»; mais, d'autre part, nous trouvons ici même चैन्नारिक appliqué au dharma (plus loin, 245, 8), et en pâli *cintārika* seul comme épithète de *sāma* (p. ex. *Jātaka*, I, 99, v. 212) et rapproché de *bhāṇjāṇī*, ce qui paraît impliquer le sens de «très répandu».

PAGE 235, LIGNE 8. — Pour cet emploi de पृथु = अट्ट, cf. entre autres, un exemple tout à fait analogue, *Suttamip.*, p. 444.

PAGE 236, LIGNE 1. — समवर्णीहि serait beaucoup plus simple; c'est précisément pourquoi j'ai conservé la leçon des mss., qui se peut à la rigueur expliquer comme un substantif: «[ faites ] des sept couleurs, des sept substances précieuses». La persévérance des mss. dans cette lecture, plus bas, p. 238, l. 13; p. 239, l. 13, m'a décidé.

PAGE 240, LIGNE 12. — अमृति pour मन्त्रिणति montre le peu de soin qui a présidé à la rédaction, au moins dans certaines parties.

PAGE 241, LIGNE 1. — Je doute fort que आनन्दित soit correct. अभियन्दित्र\*, tout en étant bien faible, serait plus satisfaisant.

LIGNE 5. — Le vers se compléterait facilement en écrivant कीर्तयेद्भो, et mesurant *bhagavato*; mais bien d'autres combinaisons sont possibles.

LIGNE 14. — अत्युचसाहयो serait une façon de dire अत्युचमामिन्, cf. p. précéd., l. 2; cf. plus loin, p. 245, l. 7. Mais le vers reste incomplet et par conséquent douteux.

PAGE 242, LIGNE 2. — Cet emploi absolu de अमन्त्रति se compare d'une part avec



l'usage du verbe appliqué à des fleuves pour dire : «prendre sa source, avoir son origine», de l'autre avec la locution «partir pour la bodhi».

PAGE 244, LIGNE 6. — La gradation décroissante justifie la correction पंचाङ्गम्, dont précisément le vers s'accommode.

LIGNE 10. — Le changement de mètre suffirait à rendre ici suspecte cette stance; elle paraît d'ailleurs exprimer une doctrine qui n'est guère en harmonie avec les notions fondamentales et anciennes du bouddhisme.

LIGNE 17. — अविनाश se peut — dans ce style — expliquer à la rigueur : «C'est pourquoi l'invincibilité est son nom», सर्वोभिर् «qui triomphe de tous» est en effet un équivalent de अविनाश «invincible». La prosodie de ces vers est si libre qu'on peut se demander si la leçon primitive n'était pas सर्वोभिर्मूर्ति.

LIGNE 18. — पदे, c'est-à-dire correctement सहस्रि.

PAGE 245, LIGNE 11. — Si on lit सो वाच्यः, il faut admettre, pour obtenir une construction régulière, que सो fait fonction de l'instrumental संज्ञया. J'estime qu'il serait plus aisé de substituer au nominatif सो le génitif से.

LIGNE 18. — Pour entendre अतीतं, cf. l'expression cataririgāpathavīrahātān arahattān que Childers (s. v. irigāpatha) a expliquée trop littéralement en suivant matériellement les commentateurs et dont Baruauf (*Lotus*, p. 197) a certainement indiqué le vrai sens. अतीतं revient à : «supérieur aux conditions ordinaires de la vie».

PAGE 246, LIGNE 1. — Je ne comprends pas comment cette explication prétend justifier le nom de Vipasyin.

LIGNE 7. — अङ्गवत् bien que reporté sur le deuxième et le troisième pāda, forme un composé.

PAGE 248, LIGNE 4. — Je ne puis rien faire des leçons अर्पयन्ते, अर्पयन्त, अर्पयेत् que donnent nos mss. dans ce vers et les précédents : j'ai uniformément rétabli अर्पयन्ते qui se construit tout naturellement. — D'après श्रीकृष्ण 4 de la l. 8, il faut prendre toutes ces troisièmes personnes comme faisant fonction de la première; c'est le Buddha qui raconte ses œuvres méritoires à l'égard des Buddhas antérieurs.

PAGE 249, LIGNE 9. — Je ne me flatte pas de comprendre cette stance. Elle me paraît signifier : «Sous cinq (Buddhas) satisfait (sans aspirer plus haut), sous trois, j'ai souhaité le nirvāṇa; mais, les trois m'ont retenu dans le monde (m'ont



détourné d'aspirer au nirvâna qui eût empêché sa mission de Buddha) et je renaquis comme un des trente (trois) devas ».

LIGNE 12. — Je ne puis comprendre qu'en corrigeant, ici et à la l. 14, नवतिः pendant quatre-vingt-dix kalpas il a été bodhisattva; il est devenu bouddha le quatre-vingt-onzième.

LIGNE 15. — J'entends : « Mais l'héroïsme prépare la bodhi, cette force que n'explique aucun autre (qu'un Buddha). »

LIGNE 19. — Pour समुद्रानिन्ति, cf. l. p. 400. On peut ajouter les passages analogues du Div. Acad., comme p. 26, l. 21.

PAGE 250, LIGNES 9-13. — Rien n'appelle à cette place cette glorification du livre. Mais les textes bouddhiques du nord sont si prodigues d'éloges de ce genre qu'il n'est pas autrement surprenant qu'une pareille formule se soit intercalée ici.

LIGNE 14. — गुरु = गुरु. La restitution de ces deux vers est très hypothétique. Au troisième सविपुल्लवति, « dont la vie, les allures se heurtent à des obstacles » (allusion à des manifestations analogues à celles que décrit si fréquemment l'épopée, quand, sous l'action de la puissance du tapas, le trône d'Indra s'échauffe, etc.) est un tour bien alambiqué, mais, à ce qu'il me semble, admissible dans ce style.

LIGNE 18. — Le mètre suppose mesurée brève la première syllabe de अत्र, comme à la l. 2 de la p. suiv. Avec le second pāda commence le discours de Çakra au Buddha. Je n'insiste pas sur l'incohérence entre les pluriels ते et पतन्ति et le singulier \*गुणयति. — Au quatrième pāda, दाननिदान comme épithète de दुःख, irait mieux; mais la longue nécessaire à la seconde syllabe paraît protéger en ce point la lecture des mss.

PAGE 251, LIGNE 3. — पर्वतेन्, la troisième personne pour la seconde, si l'on ne préfère lire बीहः. Je ne puis rien tirer de cette strophe, à moins d'admettre, ce dont je ne puis cependant citer d'autre exemple, que भावतो désigne, comme सुखयतो, quelque paradis spécial. — Au troisième pāda, le dernier caractère s'est cassé; c'est कर्त्तु qu'il faut lire : « Je n'ai que faire du séjour de Bhagavat, moins encore des gens qui y aspirent », c'est-à-dire qui placent si bas leurs aspirations.

LIGNE 15. — Nouvelle réplique du Buddha.

LIGNE 20. — सुमति = सुखमति.

PAGE 252, LIGNE 6. — Cet emploi de वय-ताव dans तावन्तरेण-तावन्तर् est assez singulier. Le sens n'en peut être douteux.

LIGNE 8. — Cette ligne se traduit bien : « Mon héroïsme ne se laisserait pas décourager (même par une pareille épreuve) »; seul le च s'explique mal. Si c'est, comme je le crains, une simple cheville, il faudrait au moins le changer en च.



PAGE 253, LIGNE 9. — Force nous est de scander *labheyānām ā*.

LIGNE 19. — Je prends परिपूर्णमात्र — परिपूर्णं मात्र : « Tant que je ne suis pas arrivé à mon but ».

PAGE 254, LIGNE 5. — लंघितद्युभिः me paraît un composé irrégulier pour व्युत्पन्नैः. Ces seuls nombreux qui mènent d'un bord à l'autre de l'Océan sont les nombreuses naissances ou les œuvres infinies au prix desquelles on arrive à la bodhi.

LIGNE 11. — Il faut lire दृष्टव्यं. Pour donner à la phrase une allure à peu près régulière, il faudrait remplacer les absolutifs व्याकृत्या et प्रतिहायित्वा par des participes : व्याकृता et प्रतिहायिता.

LIGNE 14. — समीहं, c'est-à-dire समोषं.

PAGE 255, LIGNE 11. — Cf. plus haut, m 113, 2.

LIGNE 16. — J'ai restitué द्वयोपसर्गिकं un peu à l'aveuglette, faute de quelque passage parallèle décisif. Je suppose que cela veut dire que les quatre personnages marchent sur deux rangs, trois en avant, un seul derrière le Buddha, qui tient le milieu, d'où la comparaison avec un « vol de flammands » formé en flèche.

PAGE 257, LIGNE 3. — La construction est encore une fois incohérente; il faudrait \*प्रसपत्तिषु मौलमोदे.

LIGNE 6. — A सचोपसर्गं « suivant le rang de chacun », comp. उपस = उप in dans le pâli *kulūpaka*.

PAGE 258, LIGNE 5. — Je prends la forme barbare आगच्छयति, comme un passif impersonnel : « Quand il sera possible d'arriver ».

LIGNE 7. — इदमो षे, समर्पणं.

LIGNE 9. — Le participe est certainement tombé par erreur. Je ne saurais me porter garant que ce fût इत्यादिर्न.

LIGNE 10. — Je comprends मातृ : « Avec un embarras attendrissant pour une mère ». Mais je suis obligé de postuler pour कपिकं le sens qui nous fait besoin, en m'appuyant plus encore sur l'étymologie que sur l'emploi faiblement documenté du mot pour dire un « collier ».

LIGNE 16. — A la p. 260, l. 12, j'ai, malgré le mètre qui réclame la mesure *pāṇkā*, rétabli comme ici परिष्का. Je ne puis pour ma part comprendre व्युत्पत्तिं que comme — व्युत्पत्तिः : « Lanière de cuir, de chair ».

LIGNE 18. — मायिकं est, je pense, pour मायिकं : « En morceaux gros comme des karshāpanas et des māsas ».



PAGE 259, LIGNE 10. — Cf. *Rādhā*, II, 48, 17 : पादच्छाया मुखं भर्तुः तादृशस्य नक्षत्रस्य .

LIGNE 10. — Régulièrement il faudrait le prénitif पश्यतः ; mais le mètre semble exiger पश्यन्तो et nous sommes ainsi amené à admettre une de ces incohérences de construction si fréquentes dans notre texte.

PAGE 261, LIGNE 6. — धान चन्दादि pour चतुर्थ धानेषु est d'une barbarie plus qu'ordinaire, à laquelle convient du reste le nominatif हिमवान् qui se reproduit aussi incorrect dans les vers voisins.

PAGE 260, LIGNE 3. — चनपेक्षी est une erreur matérielle pour चनपेक्षी .

LIGNE 5. — Il faudrait pouvoir compléter मयद्वाग्न ou un équivalent.

LIGNE 9. — Complétez स्यात् : Cf. *Lal. Vist.*, p. 277, dern. ligne.

LIGNE 14. — सान्निध्यं forme un composé.

LIGNE 19. — Il faudrait supprimer la ponctuation et souder les deux propositions en une seule phrase : « Aussitôt que Rāhula . . . les femmes du harem poussèrent un cri ».

PAGE 263, LIGNE 9. — पर्वाणः : « C'est assez que . . . » C'est सान्निध्यं qu'il faudrait probablement compléter.

LIGNE 15. — Le synonyme सुताकर्म semble indiquer que सताकर्म correspond à la cérémonie ordinairement appelée चौल . Je n'ai pas cru (L. 18) devoir supprimer la forme सान्निध्यं à côté de सताकर्म . Quant à कुण्डलचर्म, je ne puis citer de référence ailleurs à une cérémonie de ce nom.

PAGE 264, LIGNE 10. — Lisez कुम्भदासीणि, cf. p. 270, l. 1. — साहसिक comme plus haut अभिसाह्य .

PAGE 265, LIGNE 18. — तेषां, bien entendu pour le féminin.

PAGE 266, LIGNE 3. — सप्रसादो नवादि : « Fais-moi cette grâce ».

LIGNE 11. — J'ai rejeté dans les variantes quelques lignes dont je ne puis rien faire, bien qu'on y trouve des traces de construction métrique en āryā et que la fin paraisse contenir des questions, inspirées par les préparatifs de fête, analogues à celle par laquelle s'ouvre, l. 13, notre fragment versifié. Tout ce passage est gravement altéré. J'ai dû risquer plusieurs conjectures assez hasardeuses sans parler de diverses locutions que je ne me suis pas aventuré à combler.

PAGE 267, LIGNE 7. — J'ai gardé पाणिपद्म des mss. C'est, je le crois, excès de



prudence, et je ne doute guère qu'il ne faille lire *वसिष्ठान्* «applaudissements».

LIGNE 9. — Peut-on admettre que *संयुक्तविजयिणाम्* caractérise les *Çākya*s comme «transformés en, semblables à des montagnes de vêtements ou de parures»? La restitution du *pāda* suivant est loin de me satisfaire complètement.

LIGNE 18. — *उपान्त* est l'absolutif pour le verbe fini ou, plus vraisemblablement, une orthographe approximative pour *उपान्ते*.

PAGE 268, LIGNE 4. — Cf. p. 270, l. 14.

PAGE 269, LIGNE 3. — La forme correcte serait *विनीतव्यावकाशं*. Pour *कृक-  
न्द्रिकरो*, que je ne comprends pas, je ne vois rien de probable à proposer.

LIGNE 13. — Cette stampe me paraît certainement transposée. Je n'en puis du moins tirer aucun sens qui se justifie à cette place. *मोहरति* est sans doute une erreur pour *मोक्षयति*. Elle s'expliquerait mieux dans le discours que *Yacodharā* adresse à son fils pour le détourner de la vie religieuse.

PAGE 270, LIGNE 9. — J'estime que l'orthographe correcte et étymologique (je l'ai rétablie dans d'autres passages) est *उद्भवति*, que je traduis, non pas avec le scolaste de Childers : «Qui comprend ce qui est révélé», mais plutôt : «Qui » l'intelligence épanouie, ouverte».

LIGNE 13. — Il faudrait un mot, même dans cette rédaction bien heurtée, pour annoncer que le Buddha va prendre la parole. On pourrait lire *इत्येतो वाइ* en scandant *ēdaanē*, ou, avec un sandhi irrégulier, *इत्येतान्वाइ*.

LIGNE 17. — De *चिरसितसल्लेषां* je ne puis tirer de sens. On pourrait lire *चिरसि-  
तां सल्लिष्य*; mais *सल्लिष्य* devrait s'entendre dans un sens voisin de «peigner, ar-  
ranger», qui me semble médiocrement plausible.

PAGE 271, LIGNE 3. — Si «*वेत्तामि*» est la vraie leçon, c'est encore un composé irrégulier pour *चिर-वेत्ता*.

LIGNE 4. — C'est sans doute *चिदुत्तरं* qu'il faut lire.

LIGNE 14. — *पुनित्वा* fait fonction de prétérit.

PAGE 272, LIGNE 11. — Il manque ici les participes *सन्दर्शित*, etc., qui terminaient la phrase, et les premiers mots, régime des absolutifs, qui commençaient la suivante.

LIGNE 17. — Cf. plus haut, p. 143 et suiv., le «*Nalinjātaka*».

LIGNE 18. — Corrigez *पनुषा*.

PAGE 273, LIGNE 2. — Pour *वपदिमित्तार्गज्येन*.



LACKE 3. — Il y a ici une lacune évidente. J'ai pu rétablir le premier vers grâce à la comparaison d'un passage antérieur (II, p. 349 et suiv.) où toutes les strophes qui vont suivre ont déjà paru avec certaines variantes. J'y renvoie une fois pour toutes.

LACER 11. — C'est *lacrima* qu'il faut lire, comme ici, II, 349, 18.

Ligne 16. — Je suppose que c'est *शोकिरे* qu'il faudrait lire ici, comme au vers précédent. Je n'ai pas cependant voulu éliminer *शोसिरे-शोसिरे* qui ne paraît pas absolument inadmissible. Cf. I, 380.

PAGE 97A, LIGNE 7. — *सङ्गमि*, c'est-à-dire les corps des damnés, est certainement préférable à la leçon *सङ्गम* de II, 350, 5. Il en est de même à la l. 9 de *स्यदित्वान* comparé à *च सत्या ते* de II, 350, 7.

LXXVIII 18. — Ce sloka sort de l'analogie des vers environnants. Le sens n'en est pas très net. Il a tout l'aspect d'une addition destinée à affirmer que les sentiments de ces devas à l'égard du Buddha sont ceux d'un fils aimé à l'égard de ses parents. Je l'ai ici laissé dans le texte au lieu de le rejeter en note comme plus haut. On ne saurait, en effet, dans un texte comme celui-ci, avoir la prétention de faire, entre la teneur primitive et les interpolations, un départ bien rigoureux.

Lieux 19. — निर्मित ici, comme à la l. 2 de la page suivante, n'est satisfaisant que si on l'entend comme signifiant « orné ».

PAGE 378, vers 7. — J'ai écrit वे हि, en admettant que tous ces nominatifs font fonction d'accusatifs. Il vaudrait mieux peut-être, à cause de l'instrumental वेहि qui commence les *śloka*s suivants, écrire de même ici, et l'on aboutirait, en supplantant इति après अद्भुता, à une traduction analogue à celle que j'ai, avec toutes sortes de réserves, suggérée pour le passage parallèle : « Les hommes qui ont réconforté les êtres, en se disant : je délivrerai ceux qui souffrent, ces hommes . . . etc. ».

Ligne 17. — पल्लवसं ou पल्लवसन्तो mériterait certainement d'être, comme ici, substitué à पल्लवसं, II. 354, 13.

PAGE 279, LIGNE 11. — ~~प्रमाणान्न~~ du passage parallèle est plus satisfaisant, mais la leçon de nos mss. n'est pas ici inadmissible.

PAGE 280, LINE 9. — C'est, bien entendu, *et* qu'il faut lire.

PAGE 281, LIGNE 11. — Pour tout le passage suivant, cf. d'une façon générale



— 6. ). Je n'ai pas, bien entendu, à instituer ici de comparaison suivie. Je ne révélerai que les détails qui me sembleront importants pour la constitution ou l'intelligence de notre texte.

PAGE 283, LIGNE 17. — Dans ce passage et dans les lignes suivantes, la tradition semble garantir ici un adjectif *अङ्गलिन्* où l'on pourrait, à la rigueur, chercher le sens de « appliqué ». On peut comparer l'emploi de *अङ्गलिन्* = réflexion, par exemple, *Lal. Vist.*, 541, 16. Pour le second pāda, je renvoie à Windisch, p. 122, n. 1. Dans les deux derniers, notre texte s'écarte de la tradition pâlie, et, à mon sens, plutôt avantageusement; je comprends: « Par quelles méditations le moine qui s'applique échappe-t-il à l'idée du désir où l'on ne peut prendre pied ? ».

PAGE 284, LIGNE 4. — *अविनोदलोको*, allusion au second degré du *āryāna*, *चरति धीर्* « il n'a pas de pensée de paresse », en prenant *धीर्* substantivement au sens abstrait.

LIGNE 14. — Je traduis cette lecture: « Ne désirant la vie que pour le bûcher », c'est-à-dire, ne voyant dans la vie que le bûcher qui en marque le terme, ne pensant qu'à la mort. Je suis loin d'avoir dans ce texte une foi implicite; mais les efforts ingénieux de M. Windisch ne me paraissent pas avoir triomphé des obscurités de la contre-partie pâlie.

LIGNE 19. — Je n'ai rien trouvé de mieux que la restitution *आप्स्ये*; elle a au moins l'avantage de nous donner un verbe qui régit *आप्ति* et *आप्तिर्*: « J'atteindrai le but, la paix du cœur ».

PAGE 285, LIGNE 6. — N'était le mètre, je préférerais *गुणलब्धचारिणी*, comme épithète de *तृणान्*, d'après l'analogie de *सुहृद्गुणलब्धचारिणी* cité par le PWB s. v. *प्रचारिन्*. Mais on peut sans trop de hardiesse appliquer aux hommes eux-mêmes le qualificatif qui rigoureusement porte sur la « soif » dont ils étaient les esclaves. Au reste, tout ce contexte est bien incertain et la comparaison du pâli ne me paraît pas du tout trancher les difficultés. Dans le quatrième pāda, il manque, comme le montre le mètre, un substantif (« l'empire, la puissance », ou quelque chose d'approchant) qui gouverne le génitif *मृत्युमरणो*.

LIGNE 14. — « Que poursuivrez-vous donc, ô méchants? Votre haine du Buddha sera-t-elle donc éternelle ? »

LIGNE 17. — Je ne puis construire qu'en écrivant *स आगच्छे* et en prenant ce mot pour un optatif passif: « Cet homme ne saurait être mené par la passion ». On pourrait bien écrire comme plus haut (p. 282, l. 9) *मुञ्चन्तः*; mais l'absence de tout pronom dans cette proposition nouvelle est bien dure.



PAGE 286, LIGNE 1. — Je ne sais rien faire de *चितं*; j'ai écrit *चितं* en pensant à l'exclamation, d'ailleurs inexpliquée encore, *अग्नि हि चितं*, comme II, 126, 9, al. — *अभिभूत भूतो* « a triomphé ».

PAGE 287, LIGNE 2. — *राक्षसोदीपस्य मध्येन* est un exemple de plus de ces commencements de la déclinaison périphrastique, si j'ose ainsi dire, qui a triomphé dans les langues modernes de l'Inde; c'est simplement un équivalent de l'accusatif *राक्षसोदीप*.

LIGNE 16. — Je n'oserais affirmer que *दुच्यन्ति* ne se puisse ici défendre; je ne doute pourtant guère que la vraie lecture ne soit *दुच्यन्ति* = *उच्यन्ते*.

PAGE 289, LIGNE 12. — Ici et deux lignes plus bas, nous sommes obligés de prendre *उपगम* dans le sens de « accueillir » qui a au moins le tort de n'être pas garanti par un usage courant. Il serait aisé de substituer *उपलोभन्तु*.

PAGE 290, LIGNE 1. — La forme *अनुतिष्ठियेम* est singulièrement barbare. C'est sans doute *अनुतिष्ठयाम* qu'il faudrait rétablir.

PAGE 291, LIGNE 16. — La forme ordinaire et correcte serait *अगन्तव्यति*, *अगन्तव्यन्ते*. Mais la même orthographe revient dans la suite, 295, 13.

PAGE 292, LIGNE 9. — Si la *Rākshasi* obtient créance pour ses calomnies, on s'explique mal que le texte continue en disant que *Dharmalabdha* « rentre ainsi heureusement chez lui ». On attendrait plutôt la négation *न पक्षीययति*. Mais ces récits sont parfois d'un tour si heurté et si abrupt qu'il est plus prudent de ne pas trop corriger. Le plus simple serait assurément de supprimer la phrase *एवं सार्ध-साक्षे*, etc. Le récit en prose se continuerait assez bien, p. 295, l. 13, par *तत्र काले*, etc. Mais, même ainsi, les premières lignes de cette suite font double emploi et forment répétition.

LIGNE 10. — *विपर्यस्त* « égaré », en allemand « verkehrt », cf. l'emploi de *विपर्येण*, par exemple, I, 456.

PAGE 293, LIGNE 3. — Il faudrait peut-être rétablir *ने नो अभिमत*; je pense pourtant que *ने* peut, dans cette langue, représenter *नो*, comme génitif de *सर्व* (cf. I, p. 601). Nous le retrouvons de même, d'après les mss., à la dernière ligne de cette page, et plus bas, 310, 10, ailleurs encore.

PAGE 294, LIGNE 10. — On ne peut construire qu'en traduisant *वर्तमानिडे* comme si c'était le causatif. Peut-être faut-il lire *वर्तमानिडे*.



PAGE 296, LIGNE 2. — *वर्षिदि* = *वर्षे* : «remets-le à celui dont (वर्षासे) tu es la femme».

LIGNE 9. — Nous avons déjà rencontré l. 233, 17. et 234, 8 (cf. p. 476) un accusatif *मार्त* ou *मार्त* que, à en juger par ce passage, j'aurais mieux fait de conserver purement et simplement dans le texte. Je ne puis d'ailleurs, plus qu'alors, rendre compte de cette forme bizarre.

LIGNE 12. — Je ne sais ce que représente cette addition *न* à la désinence du verbe. Il semble que nous l'ayons de nouveau un peu plus bas, dans *प्राचक्ष्यन्ते*, p. 299, l. 13.

LIGNE 18. — *अनिच्छियति* représente-t-il le verbe fini avec l'a privatif? ou le participe passif auquel il faudrait suppléer *अस्ति*? ou faut-il tout simplement écrire *न इच्छियति*?

PAGE 296, LIGNE 6. — Le second *रति* est redundant. Mais de pareilles incubérences de construction, et même de beaucoup plus choquantes, reviennent fréquemment. Cf. 297, 1, la répétition de *रति रति*.

LIGNE 14. — Cf. *Dhammap.*, v. 60 : *yam taphā sabute*.

PAGE 299, LIGNE 3. — Les mots entre parenthèses sont à supprimer. C'est une glose maladroite.

LIGNE 11. — Le récit est singulièrement brusqué, probablement par suite de lacunes. J'entends *अन्तरा द्विजानित्या* «prévoyant un obstacle» (tel que l'intervention de Dharmalabdhā, par exemple) si elle trainait les choses en longueur. «la rākshasī ne les mangera pas», évidemment «elle-même» ou «toute seule»; cette indication étant indispensable, je suppose que, au lieu de *रान*, un régime n'étant pas nécessaire, c'est *रान* qu'il faudrait rétablir.

PAGE 300, LIGNE 10. — Le *LaL Vid.*, 488, 16, rapporte à la deuxième semaine qui suit la bodhi cette «langue promenade» du Boddha.

PAGE 301, LIGNE 5. — *प्राचक्ष्यति* pour *प्राचक्ष्यन्ति*, comme si eût été *प्राक्षति* pour *प्राक्षन्ति*. Après ce mot il faut rétablir le signe : de ponctuation, omis par inadvertance.

LIGNE 16. — Pour *परिकुट्टेति* ou *परिकुदेति* des mss., je n'ai rien trouvé de mieux que *परिकुट्टालेति*, que je prends comme un dénominalif de *कुट्टाल*. Même en admettant cette conjecture, l'orthographe de M par *ꣳ* n'est pas suffisante pour rendre probable la cœrébralisation du groupe *lde* et j'aurais mieux fait d'écrire *परिकुट्टालेति*.



PAGE 303, LIGNE 7. — Quelque constellation que désigne ici le nom de मुद्राणा, il est sûr que कौर्तिक n'est qu'une restitution sanscritisante pour किन्निक qui représente réellement कृत्तिक.

LIGNE 8. — C'est सर्वस्य सर्वस्य पुत्रो qu'il faut lire : « en tête de toute la caravane ».

PAGE 304, LIGNE 6. — Lisez भाषाण. Les mss. portent du reste भाषण ; mais il faut un sujet à परिभुञ्जतु.

LIGNE 10. — Sur कर्तु = « penser, réfléchir », cf. I, 585.

LIGNE 17. — J'entends l'expression चतुर्भुजं वाक्यं en ce sens que le Buddha passe son pouce sur les quatre vases, les marque comme d'une bénédiction, en concevant le vœu que les quatre deviennent un seul vase (एकपात्रो च चतुर्भुजो).

PAGE 305, LIGNE 2. — « Il prononce leur récompense », qui n'est autre que cette formule de bénédiction (सौख्यचक्रं) qui doit les protéger en tous lieux et qui suit aux lignes 19 et suiv.

LIGNE 10. — Pour tout ce passage, cf. Lal. Vist., 502, 5 et suiv. Malgré les allusions qui vont suivre aux diverses régions et qui semblent recommander la leçon दिश (स्वस्तिक) du Lal. Vist. et de nos mss., j'ai écrit दिशे (cf. I, 2 : दक्षिणा-मादिशे) parce qu'il faut nécessairement un verbe.

PAGE 306, LIGNES 7-8. — J'ai dû corriger et restituer en m'appuyant sur Lal. Vist., 503, 4-5. Mais les divergences sont, dans le détail, si fréquentes entre les deux textes que cet expédient, inévitable dans le cas présent, offre peu de garanties.

LIGNE 10. — Cf. plus bas in 310, 5.

PAGE 308, LIGNE 9. — J'ai préféré laisser une lacune plutôt que d'introduire ici la leçon du Lal. Vist. qui est bien peu vraisemblable.

PAGE 310, LIGNE 5. — Je ne sais à quels noms se réfèrent ces catégories de huit gramapas, de huit brâhmanes et de huit rois. Quant aux « huit dieux », on peut croire qu'ils comprennent les quatre Lokapâlas, flanqués chacun d'un autre deva : au moins voyons-nous Yama invoqué à côté de Virūdhaka (307, 14) et Varuṇa à côté de Virūpākṣa (308, 14) ; à côté de Dhṛitarāshṭra (306, 10) on pourrait, d'après l'indication contenue dans ce passage même, placer Indra, en corrigeant दैवेन्द्रि स च रक्षितः (lecture en elle-même peu admissible et à laquelle le Lal. Vist., 502, 18, oppose सूर्येण सह रक्षतु) en दैवेन्द्रेण सह रक्षतु. Quant à Kuvera, si notre texte lui ajoute « les Rākshasas », le Lal. Vist., 306, 11, invoque avec lui « Maṇi-



anatra, le chef de tous les Yakshas. Il suffit de substituer aux Rākshasas le nom individuel, quel qu'il ait pu être pour notre rédacteur, de leur chef supposé.

Ligne 15. — Pour ce nom de Īluksha, cf. plus bas, 313, a.

PAGE 311, LIGNE 1. — अतिवर्द्ध ne peut ici signifier autre chose que « débordant [de satisfaction] ». Je puis renvoyer à l'exemple que j'ai emprunté déjà (in I, 30, 5) au PWB. L'emploi métaphorique du mot (cf. encore in I, 88, 10) explique qu'il puisse être pris successivement dans des sens finalement opposés, — s'irriter ou être rempli de joie, — mais toujours pour exprimer une vive émotion.

Ligne 6. — J'ai écrit पञ्चाल qui donne un mot connu au lieu de पञ्चा dont je ne puis rien faire; mais je ne comprends pas clairement cette fin de phrase. Pout-il écrire चैतकीने? ou l'adjectif चैतकी, s'appuyant sur l'emploi de चैतकी, contiendrait-il une sorte de calembour fondé sur चैतक « les fruits du Caitya, de l'arbre sacré? » दुरेतकीपञ्चाल resterait toujours obscur.

Ligne 8. — Je ne puis rien faire de नगरद्वेलम्बिका (de même I, 18 et p. suiv., I, 19). Nous avons à plusieurs reprises rencontré le mot वेलम्बक (plus haut, 113, 3; 141, 18); il est lui-même pour moi inexpliqué; mais, du moins, je considère comme très probable que, dans les deux cas, nous avons à faire au même terme, et qu'il faudrait ici corriger नगरद्वेलम्बिका; l'entourage où figure वेलम्बक montre dans quelle direction il faut chercher le sens, et que notre नगरद्वेलम्बिका, si tel est bien son titre, devait être une musicienne ou une danseuse.

Ligne 11. — Corr. चाग्गना.

PAGE 312, LIGNE 8. — J'ai gardé मे qui se peut prendre (= मो, नो, cf. in 293, 3) pour un pluriel faisant fonction de singulier. Mais il serait aussi bien aisé de le corriger en मे, la confusion entre e et oū étant dans cette écriture extrêmement fréquente.

Ligne 10. — J'entends विक्कलपट्ट « des vêtements au choix ». Cf. l'expression du Pāṭimokkha relevée par Childers (s. v. vilappa) : *cintre vilappaṇḍaṇḍa*.

Ligne 16. — पाणिज्ज est un nom de Tīrtha relevé dans le MBh. par le PWB. Dans l'épisode, qu'il transpose d'ailleurs à un autre moment, le Lal. Viṭ. (333, 6 et suiv.) a पाणिज्जा (पुच्छिणी).

PAGE 313, LIGNE 5. — Si je lis bien, cette pierre s'appellerait भाग्यतो अनुगोचन.

Ligne 7. — Cette phrase n'est pas claire pour moi; je ne puis la comprendre qu'en attribuant à अतिवर्द्ध un sens prégnant : la divinité de l'arbre attend sur la rive en se disant que le Buddha va sortir de l'eau; car les Buddhas ne connaissent pas la fatigue. La scène dans le Lal. Viṭ. (p. 333), transportée avant la bodhi, est



mieux motivée et dans des termes qui justifient bien plus naturellement la suite du récit, telle qu'elle est présentée ici même. Il y est au contraire expressément remarqué que le Bodhisattva est fatigué, épuisé, et que l'intervention de Mâra le force à réclamer l'aide de la divinité du Kakubha. Nous avons donc une contradiction directe et qui est sûrement intentionnelle. La fatigue attribuée au Bodhisattva ne se pouvait guère prêter au Buddha parfaitement accompli. Mais, il y a plus, et je vois dans ce cas particulier une influence de la doctrine propre à notre livre sur la transcendance du Buddha (*lokottara*) : l'école d'où il procède devait tout particulièrement répugner à supposer chez le Maître aucune défaillance. Le récit a donc été remanié sous cette préoccupation ; mais toutes les incohérences n'ont point été écartées.

Ligne 15. — Ces imaginations de dessins que porteraient les feuilles de certains arbres et auxquels on attribue une origine ou une signification merveilleuses, ne sont pas rares dans les contes. — Je ne puis entendre la phrase finale de ce paragraphe qu'en suppléant un verbe *arjati* ou quelque équivalent après *arjati*, ou en prenant *arjati* — ce qui est un procédé bien hasardeux — pour la première personne de l'aoriste : « quand j'atteignis la bodhi ». Quoi qu'il en soit, ce résumé des trois derniers incidents qui viennent d'être rapportés, mis ainsi dans la bouche du Buddha, alors qu'il est partout question de lui à la troisième personne, me semble hors de place.

PAGE 314, LIGNE 9. — *आलयागमो*, cf. *Lal. Vist.*, 509, 7-8. — *यत्* scil. *लोकः*.  
LIGNE 9. — Pour ces deux *śloka*s, cf. *Lal. Vist.*, 515, 18 et suiv.

PAGE 315, LIGNE 8. — Dans cette locution (cf. plus bas, 316, 13; 317, 11, etc.) le pâli porte *abbhikkanto*, *abbhikkantā ratti*. J'incline à penser que c'est en effet l'orthographe primitive. Mais les textes du nord donnent si ordinairement *अभिकान्त* que j'ai hésité, malgré la ressemblance des caractères *न* et *म*, à rétablir uniformément la forme *अभिकान्त*, qui devrait, dans le premier cas au moins, être *अभिकान्त*, si l'explication de Childers est fondée.

LIGNE 14. — Dans le passage parallèle, le *Lal. Vist.* (515, 3, 12) substitue au premier vers *आकाशं* pour notre *पूर्वभूतं*. Il y faut lire *आकाशं नृपति*. Cf. *Mahāvagga*, I, 6.

PAGE 316, LIGNE 15. — Comp. *Lal. Vist.*, 517, 3 et suiv.; *Mahāvagga*, I, 5. et ici même un peu plus bas, 319, 3 et suiv. (*Lal. Vist.*, 520, 19; *Mahāvagga*, I, 7).

PAGE 318, LIGNE 3. — J'ai rétabli l'orthographe *अङ्गिरा*, d'après ce que j'ai



dit plus haut, *ib.* p. 270, l. 9, malgré la lecture du *Lal. Vist.* dans le passage parallèle, 520, 2.

PAGE 320, LIGNE 12. — Lisez दूय\*, c'est-à-dire दूय\*.

LIGNE 16. — वैमाज्जा «la variété, la diversité», comme l'explique la Mahāvinyatti, *op.* PWB s. v. Cf. p. suiv., l. 5.

PAGE 321, LIGNE 6. — Lisez संकुश\*.

PAGE 322, LIGNE 13. — Le *Lal. Vist.*, 524, 20, s'exprime plus clairement : महाप्रनिर्वर्तते हृदयस्य सम्यक्स्य. Nous pouvons dire familièrement, par une ellipse analogue qui, si elle n'est pas correcte, ne laisse pas que d'être intelligible : c'est une grande perte qu'Udraka Bāmaputra.

PAGE 325, LIGNE 2. — Cf. Mahācagga, I, 4 et suiv.

LIGNE 7. — Pour निरुद्धं, cf. Mahācagga, p. 369.

LIGNE 16. — सेप्रति द्युन्तच्युतस्य «qui vient de tomber de la branche»; c'est l'équivalent de यमनन्तद्युन्तच्युतस्य du *Lal. Vist.*, 526, 82. C'est aussi sur la comparaison du même texte, en même temps que sur les nécessités du sens, que se fonde ma correction द्युन्तच्युत et अन्वसाग्रणे.

PAGE 326, LIGNE 5. — Pour cette strophe, cf. Mahācagga, p. 8. Au dernier pāda किम् est une inadvertance. C'est कम् qu'il faut lire, comme le portent les mss.

LIGNE 10. — प्रामाणि = «se donner comme, faire profession de».

LIGNE 11. — Cette ligne est restituée d'après *Lal. Vist.*, 526, ult.

PAGE 327, LIGNE 15. — सन्निवर्त्यति = «satisfaire, rendre favorable», Cf. भावर्त्तन et ci-dessous, I, 377, 582.

LIGNE 20. — Le *Lal. Vist.*, 528, 4, a रोहितवस्तु; pour un nom de lieu \*वस्तु est plus probable.

PAGE 328, LIGNE 18. — Je ne décide pas s'il faut lire ४ (seil. हृत्) सन्ति ou यमन्ति: dans les deux cas le sens revient exactement au même et \*कारेहि suit, comme si souvent, fonction de locatif.

PAGE 329, LIGNE 4. — अटुलिक signifie, je pense, «instable, variable». Le récit du Jātaka (éd. Fausbøll, I, 68) a la même épithète, suivie de पालेयविद्धांतो au lieu de notre विज्ञान्तो; cf. Mahācagga, I, 6, 32 et suiv.



LIGNE 16. — La forme पुष्किरूपी est trop fréquente dans nos mss. pour que je me sois cru autorisé à la corriger. Elle fait pendant, en sens inverse, au pokkharuā du pâli. — La locution ज्ञानं च बुद्धि pour dire : «et les Buddhas savent (toute chose)» est, indépendamment de la façon bien abrupte dont cette réflexion est introduite, singulièrement contournée. Le texte ne doit pas être en ordre.

PAGE 330, LIGNE 4. — Ces cinq trônes correspondent aux quatre Buddhas passés ou présents du kalpa et au cinquième, au futur Maitreya. Cependant, aussitôt après, le Buddha est censé professer la théorie postérieure en vertu de laquelle dans un bhadra kalpa il doit naître mille buddhas. En revanche le *Lal. Viñt.*, 53a, 4, qui ne fait pas d'allusion à cette doctrine, parle de mille (ou cent) trônes. Au reste, notre texte est ici en désordre. La lacune après ज्ञानानि est évidente. Mais il y a plus, et l'énumération qui suit des nimbes de divers Buddhas a probablement supplanté la description (cf. le *Lal. Viñt.*) de la lumière surnaturelle que répand Çākyaṃbhi au moment de procéder au Cakrapravartana.

PAGE 331, LIGNE 3. — *Lal. Viñt.*, p. 540; *Mahāvagga*, I, 6, 17.

LIGNE 8. — J'entends चक्षुकर्माणि et ज्ञानकर्मणि (L. 10-11) : «qui produit la vue, qui produit la connaissance».

LIGNE 13. — Corr. \*कर्मान्तरं et चार्थस्मिन् à la ligne suivante; il y a eu transposition accidentelle de l'r.

PAGE 333, LIGNE 7. — Entre la phrase . . . दुःखसमुद्ध्यो . . . प्रधानव्यो नि . . . पादु-  
रूपि et le commencement de la suivante, il y a une lacune que j'ai à peine besoin de signaler. Les deux dernières vérités, दुःखनिरोध et दुःखनिरोधमभिनिवृत्तिपद, devaient être énumérées, conformément à la formule précédente, comme साक्षात्कर्तव्य et भावयितव्य; puis les deux premières दुःख et दुःखसमुद्ध्य, comme परिज्ञान et ग्रहीण (ou un équivalent). Telle est en effet la série des douze étapes, les quatre vérités reprises dans trois énumérations successives : la première les énonce simplement, la seconde les présente comme devant être acquises, la troisième comme acquises. Cf., par exemple, *Lal. Viñt.*, 541. 2; 542. 12, où du reste une formule, दुःखं परिज्ञेय, est encore omise.

PAGE 334, LIGNE 7. — Cf. I, 41, 4 et suiv. et la note, et ci-dessous, 341. 12 et suiv.

PAGE 335, LIGNE 14. — कामकारिका «la libre production de . . . la libre disposition sur . . .».



PAGE 337, LIGNE 13. — Je n'ai pas voulu supprimer cette forme hybride उडा-चत्, intermédiaire entre उडास et डयोचत्. Il est pourtant probable qu'elle ne repose que sur une erreur de scribe. — भवनेत्रिक peut s'entendre assez bien ici dans ce sens : « Qui a l'existence pour conducteur, pour introducteur », en d'autres termes : « Qui découle de l'existence »; la forme नेत्रिक — नेत्रक n'est pas inadmissible; mais il y a une difficulté; il est malaisé de séparer भवनेत्रिक de भवनेत्री (cf. I, 247, 18), et, s'il en est dérivé, cette explication, qui suppose le sentiment vivant du sens étymologique, tombe d'elle-même. J'estime que cet emploi de भवनेत्रिक est ici très artificiel. La restitution de l'orthographe भवनेत्री, en face du pâli bhavanehi, sur laquelle il repose, reste pour moi très sujette à caution.

PAGE 338, LIGNE 1. — A त्रिगुणाय comp. le pâli tribhāṅgaya.

PAGE 340, LIGNE 19. — La construction est rompue, comme souvent. Il serait aisé ici de rétablir पञ्चमेति.

PAGE 341, LIGNE 3. — J'ai conservé पश्यन् qui peut s'expliquer adverbialement : « pour la première fois », et qui semble, dans une certaine mesure, protégé par l'erreur même de M; mais il serait bien aisé de rétablir पश्ये.

LIGNE 6. — चमिद्याति est pour moi obscur. Cet emploi du verbe doit pourtant se rattacher à l'acception connue pour चमिद्यात् (par ex. Die. Acad., 301, 24), en pâli abhiṇṇāhi, à savoir : « Qui éprouve de la convoitise ». Marque-t-il un mouvement, un soubresaut violent? C'est probable d'après l'ensemble du contexte. — ऊप्यसति dans le sens du thème simple qui lui succède un peu plus bas.

PAGE 342, LIGNE 5. — Les mots महर्षिणा उनेच्छे दास्य, qui ne se construisent pas, ne sont sans doute qu'une glose destinée à expliquer que cette voix du Buddha qui se fait entendre n'est autre que le Dharmatakravartana.

LIGNE 13. — J'entends संविभाम् « la distribution [de l'enseignement, de la doctrine] ».

LIGNE 16. — Cf. une première énumération des soixante qualités de la voix du Buddha, I, 170, 13 et suiv.; cf. aussi I, 314, 11 et suiv. Les deux énumérations ne concordent du reste que dans un petit nombre d'épithètes.

PAGE 343, LIGNE 2. — समाम्भ ne me paraît rien moins que certain. Ce mot signifierait quelque chose comme « sans dépression ».

LIGNE 5. — Bien que protégé par la mesure, समद्धे est pour \*समद्धे.



Ligne 19. — *अप्युक्त* pour *पुनरुक्त*. Le demi-vers que j'ai éliminé n'est qu'une glose de celui-ci.

PAGE 344, LIGNE 9. — La restitution *यदि* — *यत्* est recommandée par le *çloka* suivant. La loi que proclame le Buddha serait comparée à la foudre qui ébranlerait « tout le Chiliocosme riche en matières précieuses et qui est enveloppé d'un océan de Buddhas » venus, sans doute, pour écouter la parole qui retentit.

Ligne 10. — Lisez *पुनरोक्त*.

Ligne 11. — Ces *विपर्यय* sont les *चतुरो विपर्ययः* dont parle le *LaL. Vist.*, 481, 14. Je ne puis dire avec précision les articles qui constituent « les quatre erreurs ».

Ligne 16. — *व्यूह्यतो*, d'après l'analogie de *समूह्यत* (cf. I, p. 566), est le participe présent de *वि-हृ-ह्* « dispersant par ses coups ».

Ligne 19. — La lecture est infiniment problématique. En écrivant ainsi je construis l'accusatif *धर्तु* (scil. *सोऽकथान्तु*) comme dépendant de *समन्तात्*.

PAGE 345, LIGNE 18. — Il y a ici quelque trouble dans le texte. Ces vers ne devraient pas être mis dans la bouche du deva *Çikharadhara*, ou bien alors il faudrait éliminer le premier demi-*çloka*, reste d'un *çloka* entier (dont la seconde moitié est perdue) qui introduisait des stances mises dans la bouche de *Brahmā*.

PAGE 346, LIGNE 1. — *सर्वसन्निभगुणान्वित* ne peut guère signifier que « formé par tous les liens des naissances successives » ; mais, pour justifier cette épithète et pour justifier surtout l'approbation impliquée par *सत्य*, je ne vois d'autre ressource que de considérer que la qualification s'applique à *इतिरेवमेव* et que l'a privatif qui précède nie tout l'ensemble, ce qui revient à ce sens : « Le détachement de la personnalité dont les chaînes sont faites de tous les liens des naissances accumulées ». Mais l'expédient est, même pour ce style, beaucoup trop violent pour que j'y aie grande confiance.

PAGE 347, LIGNE 11. — Cf. I, 517. — *पुनरति* « atteindre, arriver à... ».

Ligne 19. — Cet emploi de *भर्तृ*, comme synonyme de *कुम्भकार*, m'est d'ailleurs inconnu.

PAGE 348, LIGNE 9. — De même en pâli *pāricarigā*, avec allongement de l'a dans la première syllabe. Plus bas, à la l. 13, cette orthographe paraît protégée par le mètre.

PAGE 349, LIGNE 9. — Je prends *अनेति* (= *अन्यति*, *अन्यते*) pour le passif : « Qui peut éprouver du plaisir dans un cadavre qui n'est que poussière ? ».



LIGNE 14. — C'est परिपालयन्तो qu'il faut lire.

PAGE 351, LIGNE 17. — J'admets qu'il faut comprendre नमोऽथा प्राप्ता : « mes desirs s'étaient fortifiés par la force de l'espérance... ».

PAGE 352, LIGNE 14. — Si la lecture est exacte, अस्मि doit être pris au sens passif : « Je serai frappé ».

LIGNE 18. — Séparez तीक्ष्णे न.

PAGE 354, LIGNE 3. — Je ne puis ni comprendre ni restituer d'une façon probable les mots que les manuscrits nous transmettent sous la forme पूर्वगृहीतोऽनेन ज्ञाता वा चपुत्रो. Ils doivent, de façon ou d'autre, équivaloir à la locution suivante, appliquée au Sārthavāha किञ्चित्पूर्व प्रतिपद्य, cf. l. 18-19. Mais cette expression n'est pas très claire pour moi; elle ne peut guère signifier que : « le sārthavāha aussi a fait quelque bien antérieurement » (d'où lui échoit la bonne fortune de pouvoir se sauver en nageant); mais cet emploi absolu de प्रतिपद्य, pour dire quelque chose comme « faire le bien », n'est pas consacré. Paṭipatti exprime en pâli l'idée de « religion, piété ». Cf. Childers; et Lotus, fol. 208' c'est प्रतिपत्ति que Burnouf rend par « attention, application ».

LIGNE 15. — Rétablir च, pour न.

PAGE 355, LIGNE 1. — Cette réflexion édifiante à la fin du récit semble indiquer une version qui a servi à la prédication.

LIGNE 14. — चित्तमन्तान, c'est-à-dire « disposition d'esprit ». Cf. ci-dessus, l. 446. Comp. encore चित्तमन्तानि dans l'expression त्रिमयावर्तिनचित्तमन्तानि, Die. Acad., 286, 21, et l'emploi pâli de cātāna, cātati, Jindānik. p. 4. Je n'ai pas voulu toucher à भजति, qui ne se peut guère entendre que dans le sens de « impartial, inspiré »; mais forme et traduction sont également difficiles et suspectes.

PAGE 356, LIGNE 4. — Nous avons déjà rencontré cette épithète गतसंशयान्, l. 209, 22.

LIGNE 6. — J'entends परिपूरति « il atteint à la perfection », par le sacrifice suprême dont le naufrage est pour le Bodhisattva l'occasion. Je me fonde sur l'emploi pâli de paripūrati et paripūri (cf. Childers, परिपूरि est aussi employé dans le sanscrit buddhique, comme Lal. Vist., 343, 18). Je ne méconnais pas pourtant que, d'ordinaire, c'est à un objet, non à un homme, que s'applique le thème परि-पूर.

PAGE 357, LIGNE 4. — Ce jātaka est raconté également Jāt., III, 39 et suiv., et Jātakamālā, p. 181 et suiv.



Ligne 18. — J'ai gardé ici la désinence *उज्जो*, bien qu'elle soit relativement rare dans notre texte.

PAGE 358, LIGNE 1. — Ni ici ni aux lignes suivantes, 7. 12, je ne puis découvrir un sens naturel au mot *मन्दार्त*, non plus qu'une correction probable.

PAGE 359, LIGNE 6. — J'hésite sur les corrections *पञ्चार्त* et *पेलुपार्त*. Je comprends : « Quand même tu me mettrais le corps en cent lanières et les os en cent morceaux ». Les glossaires donnent pour *पेलु* le sens de *अन्विष्यत* et aussi le sens d'« atome » (PWB).

Ligne 16. — La restitution *उत्तेन* demeure très douteuse. Le verbe est d'ailleurs connu dans le sens de « exhorter ».

PAGE 360, LIGNE 1. — *कालवस्तु* « la demeure de Kāla, de la Mort ».

Ligne 14. — *बुभा* = *उभा*. — A la ligne suivante la phrase ne se termine pas; il y a certainement dans nos mss. une lacune, peut-être assez courte.

PAGE 361, LIGNE 1. — *उभिया*... donne seulement le commencement d'un mot. On peut supposer pour le sens quelque chose comme : « Sachons être patients comme le rishi Kshāntivādin ».

Ligne 16 et suiv. — Le *Carabhaṅgaśādhaka* est raconté Jātaka, V, 125 et suiv. Le rishi *Carabhaṅga* apparaît aussi, on s'en souvient, dans l'épopée. Il y est de même visité par Indra environné de tous les rishis; et, dans le Rāmāyaṇa, ces saints personnages se plaignent justement à Rāma des violences exercées contre eux par les Rākshasas. Tous les éléments de notre conte se trouvent ainsi rapprochés, quoique dans un cadre et avec des applications très différentes. C'est un curieux et caractéristique exemple de la fluidité des traditions populaires. Les adh. 5 et 6 du l. III du Rāmāyaṇa sont à cet égard bons à comparer.

PAGE 363, LIGNE 1. — *अत्मक*, probablement l'équivalent des *Aṣmakas* ou *Aśmakas*, connus d'ailleurs par la littérature.

Ligne 4. — La présence de l'anusvāra ne laisse ici aucun doute sur la restitution *उद्भुति*. J'inclinerais à rétablir cette forme, même dans divers passages où l'aspect de la tradition m'avait d'abord amené à supposer une orthographe *हृत्ति*, *हृत्ति*.

Ligne 10. — J'ai rétabli, d'après 365, 3, le nom du ministre tombé ici dans les mss.

Ligne 14. — J'ai gardé l'incohérence *मया कालमर्ते* qui n'est pas inadmissible ici; il serait pourtant bien facile de lire ou *मया कालमर्तेन*, ou mieux *मया कालमर्ते*.



PAGE 364, LIGNE 7. — Dans le Jātaka pâli le nom est *Agghako* (*Aakfaka*). Ici même cette lecture serait à la page suivante, l. 18, recommandée par le mètre. Elle est directement introduite dans notre texte p. 375, l. 7. Il ne m'a pas paru que ce fût ici une raison suffisante pour la rétablir partout.

LIGNE 21. — निरिष्ट = établi dans, habitué à, cf. le pâli *nirippka* ap. Childers. Le substantif qui devait exprimer l'idée d'injustice, de violence, est tombé.

LIGNE 22. — Je prends, dans le composé, संख au sens de « réflexion, spéculation ».

PAGE 366, LIGNE 1. — A partir d'ici, la correspondance avec le Jātaka devient, dans les parties versifiées, beaucoup plus étroite. Je ne relèverai que ce qui intéresse directement la constitution du texte.

LIGNE 15. — णि = णे dans la fonction de l'accusatif, comme ने à la l. 17.

PAGE 367, LIGNE 6. — Ce sont les rois qui parlent, et उर de la l. 9 désigne Carabhināga.

LIGNE 11. — Je suppose, malgré l'analogie de l. 194, 7 (cf. l. p. 370), que cette odeur n'est pas le parfum des vertus de ces saints hommes, car on ne voit pas pourquoi il serait désagréable à Indra; il est au contraire naturel que la délicatesse d'un deva se choque des émanations qui peuvent résulter d'un régime d'austérité peu compatible avec une propreté sévère.

LIGNE 18. — Les mots सुमन्ति विमले ou सुमन्ति सुमलो, que j'ai dû éliminer, semblent garder des traces d'un vers à six pādas, analogue à celui du Jātaka (p. 139, l. 6), où ils correspondraient à *surakhinā ra malān*, du pâli.

PAGE 368, LIGNE 6. — Si le texte est bien en ordre, je ne vois d'autre traduction que celle-ci : « Car tel est le privilège du sage parmi les hommes : il porte à son choix les fruits de tout arbre »; c'est-à-dire : « Tu es prêt d'avance à répondre n'importe quelle question ». C'est une façon de dire bien contournée.

LIGNE 12. — त्वत्, adverbialement, comme ll. 134, 4, et ailleurs.

PAGE 369, LIGNE 2. — J'ai corrigé d'après l'analogie de 363, 9. D'autre part, la comparaison du vers pâli *Jdt.*, p. 143, v. 21, conseillerait quelque restitution comme सविं वि उरुं उरुमि; mais, si la tradition y semble assez favorable, le mètre s'en accommoderait moins aisément.

LIGNE 7. — Il faut dans le vers pâli (p. 143, v. 23) corriger *addhapādo*, comme ici.

LIGNE 21. — J'ai rétabli एवमेव d'après la suite, 373, 13, et aussi d'après le pâli, p. 144, v. 25.



Ligne 94. — Je n'ai guère de doute que *अस्मिन्मति* ne soit erroné. Je l'ai conservé faute de mieux en entendant : « Tu domines là, tu es à la hauteur de la question que je t'ai posée. »

PAGE 370, LIGNE 1. — *सो* = *सु*, *सिद्ध*. Dans le vers pâli (p. 141, l. 14) nous trouvons *sô*, où l'allongement purement métrique fait pendant à notre forme *sô*.

Ligne 4. — Dans les variantes de cette ligne, il a été omis de noter que, pour *अस्मिन्मति*, les mss. lisent *अस्मिन्मति*.

Ligne 9. — J'aurais mieux fait d'écrire *अस्मिन्मति*, qui est plus près de la tradition et en explique plus aisément la déformation.

Ligne 18. — Le vers pâli (p. 142, v. 18) porte *catumantthardipassî*, que le commentaire explique *catûhi iriyâpathohi patichannasabbhassî*; j'ai, en vertu de ce rapprochement, écrit *chauna* au lieu de *mattha*; la leçon se rapproche plus de nos mss. et elle est pour le moins aussi claire que l'autre.

PAGE 371, LIGNE 9. — *अस्मिन्मति* de la version pâlie (p. 146, v. 26) est assurément bien préférable à notre *अस्मिन्मति*; mais je ne pouvais corriger contre le témoignage persistant des mss.

PAGE 372, LIGNE 16. — D'après le pâli, p. 148, v. 32, il faudrait rétablir *anâyikâ prajñâvato bhavanti*; mais cette lecture s'éloigne bien sensiblement des mss. Il m'a semblé que l'on pouvait arriver à un sens équivalent en serrant la tradition de plus près. En lisant *अज्ञापका* = *अज्ञेयका*, je suis obligé d'admettre que cette épithète représente, d'après l'analogie de *kulâpaka*, le *gila*, etc., comme des « clients », des « inférieurs » de la Sagesse. C'est évidemment une simple conjecture.

PAGE 373, LIGNE 6. — *अज्ञेयका* est, bien entendu, une erreur matérielle pour *अज्ञेयका*.

Ligne 14. — Je prends *इह* = *इह*. Cf. I, 327. 6, al. La version pâlie est ici très divergente (p. 151, v. 43).

Ligne 20. — Il faut sûrement dans le jâtaka pâli (p. 151, l. 8) rétablir comme ici *vagajjâtâ*.

Ligne 22. — *महर्षि*, rétabli dans sa première partie d'après le pâli (p. 149, l. 29), est certainement préférable à la leçon *mahiddhiya* de ce texte.

PAGE 374, LIGNE 18. — Il ne paraît pas douteux que ce dernier vers ne soit beaucoup plus naturellement placé, comme fait la version pâlie (p. 150, v. 40), dans la bouche de Çarabhaṅga. S'il y a vraiment changement d'interlocuteur, il faudrait à tout le moins, dans notre texte, remplacer *च* par *उ*.



PAGE 375, LIGNE 15. — *līkṣya sma dāni* : « A cause de son amour pour son fils, elle aime tous ses compagnons comme autant de fils. »

LIGNE 17. — Je ne puis entendre *ṣṣaṃ* que comme un équivalent de *ṣṣi*, ou tout au plus de *ṣṣaṃ* : « telle était sa beauté », expression que je retrouve à la l. 19.

PAGE 376, LIGNE 16. — Pour des variantes de cette histoire, cf. *Mahāvagga*, I, 14; Beal, *Rom. Leg.*, p. 287, al.

PAGE 377, LIGNE 1. — On serait tenté de considérer ce paragraphe comme une simple répétition abrégée du récit qui précède. Mais, quoi qu'il en puisse être, nous serions d'autant moins autorisés à l'éliminer du texte que la même particularité se retrouve dans le récit chinois traduit par Beal (*loc. cit.*, p. 288).

LIGNE 15. — Il faut évidemment, pour *ṣṣaṃ* qui ne veut rien dire, un mot qui puisse signifier « qui connaît », et gouverner le génitif *ṣṣaṃ*. Je ne sais si la restitution *ṣṣaṃ* paraîtra répondre complètement à ces exigences.

PAGE 379, LIGNE 3. — La lacune est évidente. Les disciples acquiescent à la pensée de Pārva; ils se rendent au Rishipatana et là « ils voient le Buddha enseignant. . . ».

LIGNE 5. — Le rédacteur oublie ici, à partir de *ṣṣaṃ*, qu'il faudrait l'accusatif. Il est curieux qu'il y retienne avec *ṣṣaṃ* à la l. 9.

PAGE 380, LIGNE 2. — Le dernier pāda dont la lecture, en présence de toutes les répétitions qui suivent, ne peut être douteuse, prouve que nous avons affaire à un ārya dont les deux moitiés sont métriquement semblables.

PAGE 381, LIGNE 1. — Je doute fort que *ṣṣi* ait ainsi commencé le vers, et cette restitution n'est pour moi qu'un pis-aller. Dans le troisième pāda, l'absence d'un sujet, *ṣṣaṃ*, ou quelque équivalent, est aussi assez choquante.

LIGNE 11. — La restitution de *ṣṣaṃ* me paraît sûre; il s'agit de la prière que Brahmā adresse au Buddha de faire tourner la roue de la Loi.

LIGNE 16. — Je ne suis pas sûr de bien comprendre ce vers; j'entends : « Après avoir dans (mon ermitage de) l'Himālaya vu Māra (le Tentateur), ô bonheur, j'ai vu la lutte (contre lui, c'est-à-dire la Victoire que tu as remportée sur lui et le salut qui en découle pour nous). » Mais c'est une façon de dire très bizarre.

PAGE 382, LIGNE 10. — Ces noms, *ṣṣaṃ* et *ṣṣaṃ*, ont un aspect tout à fait barbare. — Le premier semble être un ethnique; il fait étrangement penser à



« Urbeek ». Mais il serait sans doute téméraire de rien conclure d'une consonnance qui peut être tout accidentelle.

LIXE 14. — Ce récit se compose de deux éléments, la conversion de Nālaka, et le Nālakapraṇa, les questions de Nālaka. La version chinoise, traduite par Beal (*Rom. Leg.*, p. 275 et suiv.), met au nom de Nārada un récit qui, sauf le Nālakapraṇa, contient, avec de nombreuses variantes, tous les éléments principaux de notre conte, y compris l'intervention du nāga Elapatra. Le Nālakapraṇa a sa contre-partie palie dans le *Suttanip.*, p. 130 et suiv. Cf. encore *Jātaka*, I, 55-56.

LIXE 17. — Je prends « मूलमकुट » comme un sandhi fantaisiste pour « मूलमकुट ».

PAGE 383, LIXE 14. — खरी वषातो ne peut être exact, mais je doute que ma correction tombe juste. Il doit y avoir quelque restitution plus simple qui m'échappe.

LIXE 15. — मास्तापुत्तसु « qui font profession d'être des maitres », Cf. l'équivalence dans le *Dir. Arad.*, 143, 10 : *marastjāmadūnāh*.

PAGE 384, LIXE 3. — Cf. Beal, p. 277. स्तब्ध — स्थिब्ध ou स्थि.

LIXE 6. — Beal traduit le passage correspondant (p. 278) : « C'est grâce aux six (Abhiññās) qu'un homme devient indépendant ». Faut-il, d'après cela, corriger मरुच्छो : « Celui qui est établi dans les six (abhiññās), celui-là est vraiment roi souverain » ? Mais on peut d'autre part comparer un vers ultérieur, p. 417, 2, et, d'après मनः पदे पदेदितं, prendre que पद, seul, signifie ici le *manas*, l'esprit, comme supérieur au désir sensuel, et comme étant, à ce titre, le véritable et légitime maître de la conduite.

LIXE 12. — Ces yogas sont l'attachement au *kāma*, au *bhava*, à la *dṛishṭi*, à l'*avidyā*, cf. Childers, s. v. *yogo*; et l'étymologie donnée ici pour *yogakshemia* correspond exactement à celle qui se trouve au comment. du *Dhammapada* (in v. 23) et que Childers (s. v. *yogakkhemo*) condamne très justement.

LIXE 15. — Je crains fort de n'avoir pas restitué exactement le texte de ce vers. Tel qu'il est, je propose de traduire littéralement : « Parles-tu ayant vu un songe ou une vue réelle » : c'est-à-dire, ton enseignement est-il pure imagination ou expression de la réalité ? C'est une façon de dire peu conforme aux habitudes de langage de l'Inde.

LIXE 17. — C'est une divinité qui prend la parole au lieu du Buddha et porte témoignage en sa faveur. J'admets, pour me rapprocher des mss., que सत्तं est une formation populaire équivalente à सत्तात्तं.

PAGE 385, LIXE 2. — Il est tombé un mot signifiant « corps ».

LIXE 11. — Je comprends : « Coupant le chemin (qui conduit) dans la forêt



redoutable (du saṃsāra), et considérant le muni comme notre maître... ; mais il faudrait ensuite une proposition principale. Je suppose que les deux premiers pādas d'une strophe ont été accolés aux deux derniers d'une strophe suivante, et qu'il est tombé quatre pādas, dont les deux premiers terminaient la première et les deux suivants ouvraient l'autre.

LIGNE 16. — Je ne sais rien faire de चापामिका des mss. Supposant qu'il s'agit d'une pluie d'armes ou d'instruments tranchants, j'ai corrigé en कनलजिह्वि (अन-नाद्युज्जि des mss., qui ne me paraît donner aucun sens. — Je prends जालिनि comme un dénominatif de जाल pour dire : « Mettre en lambeaux ».

LIGNE 20. — नेत्रोद्धा est, je pense : = उद्धाग्रेत्र, « à qui on a arraché les yeux », un aveugle. — Le dernier pāda n'aurait pas de sens dans la bouche d'un dieu. Il en est a fortiori de même de la ligne suivante (सन्देह = देह « corps », comme quelquefois dans l'usage régulier); un dieu n'a pas le corps laid ni contrefait. Peut-être cette partie du discours était-elle originairement dans la bouche du nāga Elapatra.

PAGE 386, LIGNE 4. — Sans parler de la lacune, ce vers est très déroutant. Il est sûrement mal placé ici, et l'on ne voit pas à qui il se peut rapporter, ni qui serait destiné à profiter, en avançant Maitreya, de cette prophétie demandée au Buddha.

LIGNE 18. — À partir d'ici, comp. les vers du Sattanip., v. 639 et suiv., qui m'ont fourni nombre de corrections.

PAGE 387, LIGNE 6. — Je n'entends pas bien la traduction de M. Fausbøll pour ce vers. Je ne traduis du reste pas comme lui; j'estime que आकुलमन्दिर् devrait, correctement, s'écrire \*अमन्दिर् ici et \*कामलि dans la réension palie, et j'interprète : « Montre-toi le même envers qui t'a repoussé ou t'a honoré dans le village (cf. l. 17 et suiv., et surtout 388, 4-5); garde-toi de la rancune (द्वेष = वैद्वेष)... »

LIGNE 8. — La lecture मुनिमलोभाति nous permet de rectifier la traduction de M. Fausbøll. Elle montre que les deux parties de la phrase sont liées, et que, comme on devait s'y attendre, उवाचच se rapporte à नारी, aux femmes; la comparaison des langues de feu est amenée à la fois par le double sens de उवाचच, qui, littéralement, signifie « haut et bas » et métaphoriquement « varié, changeant », et par la pensée du feu de la passion qu'elles allument. Donc « les femmes s'appliquent à (निवर्त्तन्ति, se mettent en campagne pour) enjôler le muni; elles ne réussissent pas à l'entraîner ».

LIGNE 11. — Le tour de गच्छा, etc., revient à गच्छोहि वसन्धायोहि. Je ne crois pas du tout que cette dernière location ait, comme le veut Childers, chez les Bud-



dhistes une signification différente de son usage ordinaire : elle vise les animaux et les plantes.

Ligne 15. — *Paṭipajjati* signifie seul : « Marcher dans la bonne voie ». La forme même de la phrase nous force ici à en séparer — et il faut faire de même dans l'interprétation du texte pâli — *एव एवमपुनरुक्तः*, qui détermine les mots précédents : « Ce désir et cette concupiscence où s'attachent les gens sans vertu ».

Ligne 18. — Je prends *आहुय* comme un synonyme de *आहूयन्*, que représente le pâli *āchāna*. *अभिहितः* signifie « les offres, les présents spontanés ».

PAGE 388, LIGNE 1. — Notre lecture me paraît pour le moins aussi plausible que la version pâlie. Il faut seulement admettre que le second *न* est explétif, ou plutôt que le redoublement de la négation n'a d'autre but que de la rendre plus instante : « Que, dans son désir d'obtenir de la nourriture, il n'interrompe pas ses exhortations pour mendier. »

Ligne 5. — Notre version nous permet ici, je crois, de rectifier l'interprétation de M. Fausbøll. Notre lecture corrige la lecture et par conséquent la traduction du pâli : « Que, se montrant le même pour l'une comme pour l'autre, il écarte toute rudesse. »

Ligne 9. — La concordance avec le SN. v. 709, n'est que partielle. Je serais disposé à entendre la première partie de l'hémistiche, si la lecture en est certaine : « il détruit (littéralement : il brûle) l'avenir », puisqu'il se prépare au nirvāṇa; quant à la seconde moitié, elle est, par la négation qu'elle introduit, en contradiction expresse avec le texte pâli. Il me semble que la traduction à laquelle elle se prête : « Il ne cherche pas de satisfaction personnelle », est pour le moins aussi plausible que le sens que donne le pâli *attānaṃ abhitoṇṇyaṃ*. Les avis du Buddha n'ont guère pour objet d'enseigner aux gens la manière d'« enjoy themselves ».

Ligne 10. — Notre *सिद्धिं* remplace avantageusement l'obscur *śīḥatī* du pâli, et se lie mieux à la fin du vers : « Où il n'y a pas d'eau il n'y a pas d'asséchement. »

Ligne 18. — Je ne sais trop comment traduire l'épithète *अनुसृतं*, c'est-à-dire, je pense, *अनुसृतं*. Le vers pâli (719) repose sur une tradition trop différente pour nous tirer d'embarras.

PAGE 389, LIGNE 1. — *आराधते* ne signifie pas, je pense, « mon disciple » (Fausbøll), mais « plein de dévouement, de zèle ».

Ligne 2. — Je ne réussis pas mieux à tirer un sens convaincant de cette ligne que M. Fausbøll de son équivalent pâli (v. 714).

Ligne 4. — Le sujet de *विश्रामयति* est indéterminé : « On voit cela dans les rivières ». Dans la ligne suivante j'ai cru, en corrigeant *युं* *युं*, pouvoir m'épargner les modifications trop profondes qu'exigerait l'assimilation complète au texte



pâli. Le sens « leur flot retentit » est parfaitement satisfaisant. D'ailleurs l'absence de *triti* dans le dernier pâda montre que notre version ne repose pas ici sur un type exactement semblable à la rédaction pâlie.

LIGNE 15. — Le héros de cette histoire se nommerait *Solhiya*, d'après Beal (p. 280 et suiv.), mais il ressort de l'explication même qui est donnée du nom (p. 281) que c'est *Sabhiya* qu'il faut lire; il se nomme en effet *Sabhiya* dans le *Sabhiyamitta* du *Suttanipâta*, p. 90 et suiv.

LIGNE 17. — Je ne connais pas d'ailleurs le mot *त्रियन्तर*. Dans le récit chinois, cette enfant est jumelle d'un autre enfant mâle. Il semblerait que, ici, *त्रियन्तर* la désigne comme mise au monde avec deux autres, l'une de trois.

PAGE 390, LIGNE 1. — C'est-à-dire, si la correction *सुविक्का* est fondée : « Tu recevras un salaire ».

LIGNE 4. — *अविसेषित* « instruit dans la science des *śāhī* ». Nous avons déjà rencontré la forme *सेषित*.

LIGNE 6. — La locution *अग्रगण्यमिति*, pour dire « tenir le premier rang », est connue par le pâli. — A la ligne suivante, je pense que la bonne lecture serait *वैवाक्यगमनिगमो* « familier avec les grammairiens »; il est difficile d'admettre que *गमिगम* soit employé absolument.

LIGNE 10. — La restitution *न वर्णकुशलो गो* est douteuse. *वर्णकुशल* signifierait, bien entendu, « habile dans les lettres », c'est-à-dire « grammairien ».

PAGE 391, LIGNE 2. — Au lieu de *सत्रं हिंस*, on pourrait, sur la comparaison de la page suivante, l. 4, rétablir *चतुर्हिंस* « tout autour d'un emplacement carré... ». A la rigueur *सत्रं हिंस* se peut comprendre « la autour d'une scène... »; cependant la construction devient ainsi encore plus malaisée.

LIGNE 19. — Sur la locution *ह्यनुगमाम* cf. Windisch, *Māra und Buddha*, p. 136 note. — A la ligne suivante, j'ai gardé le second *भयति* qui se peut à la rigueur prendre comme vocatif en laissant *निगृह्यते* sans régime; au fond, je ne doute guère qu'il ne faille rétablir *भयति*.

PAGE 393, LIGNE 1. — Pour *उत्तपति* cf. ci-dessus, l. 603, al.

LIGNE 2. — *प्रसक्त* pour *प्रसक्त*, j'entends que, comme pages respectifs de la convention, le brahmane attache son bâton à son adversaire et celle-ci la revêt de son manteau. — Sur *paccaddhara*, comme terme technique pour désigner parmi les bouddhistes la remise solennelle d'une robe, cf. Childers. — Je ne suis pas bien sûr du sens de *समसामान्यगुणवर्ध*; je ne puis traduire que : « Pour s'en servir personnellement au cours de cette réunion ».



PAGE 394, LIGNE 9. — धृष्ट est représenté dans des énumérations analogues du Div. Acad., par धृष्ट.

LIGNE 16. — C'est à partir d'ici que notre texte offre un pendant à Suttanip., p. 92 et suiv., où je renvoie d'une façon générale.

PAGE 395, LIGNE 6. — C'est sans doute विद्यापिनि qu'il faudrait ici, comme dans les répétitions qui suivent et dans le pâli. Je m'en suis tenu à la tradition. Au vers 513, le pâli a l'équivalent, bhikkhunaṃ, de ce singulier accusatif. — सुजुग est représenté dans le pâli par sorata, qu'on serait tenté de corriger en sorata, s'il ne correspondait à l'abstrait soracca, lequel, nous l'avons vu, est lui-même inconnu à notre texte qui écrit सीरु-अ. Sorata est encore éliminé à la l. 18 par un autre tour.

LIGNE 11. — L'e de कृतेन est cassé. — गत्य n'est pas injustifiable; cependant une leçon comme हित qui se rapprocherait du pâli serait plus satisfaisante.

PAGE 396, LIGNE 5. — Les mss. ayant च, j'ai écrit चतुष्पार्श्व ne voulant pas décider s'il n'y aurait pas une confusion venant du rédacteur. Mais la leçon originale est sûrement चतुष्पार्श्व, c'est-à-dire चतुर्गुणार्श्व, comme dans la version pâlie (v. 517) et ailleurs (cf. par exemple, Dhammap., p. 183).

LIGNE 19. — La leçon पुण्यपार्श्व du pâli est seule conforme à la cadence métrique; le sens en est aussi plus naturel.

PAGE 397, LIGNE 6. — Il faudrait sans doute rétablir पुनः स भ्रातृको मे, मे signifiant «pour moi, suivant moi»; मेनि, c'est-à-dire न एनि, comme l'a bien marqué Fausbøll. Je doute que कल्प signifie «le temps», c'est-à-dire «l'existence dans le temps»; je comprends «les rites, les cérémonies»; ce mot est amené par une sorte d'allitération pour कल्पितानि. On peut comparer, l. 17 et suiv., le jeu de mots analogue entre ceda et cedand.

LIGNE 18. — Je n'ai pas voulu combler, sur la seule autorité de la version pâlie, la lacune de nos mss.

PAGE 398, LIGNE 1. — La lecture du pâli anuviccha est plus probable à cause de l'allitération puisqu'il s'agit d'expliquer le mot anuvicita. En revanche, réga, à la troisième ligne, est certainement préférable à roga.

LIGNE 7. — La correction नान्यत्र ne me satisfait guère; le sens qui en ressort: «il protège partout les autres», est bien vague. La comparaison du pâli nous fait ici défaut.

PAGE 399, LIGNE 7. — Notre lecture me semble beaucoup plus explicable que



celle du pâli. अग्रानि ब्रह्मणानि se rapporte aux deux ordres d'actions, bonnes et mauvaises — शुक्लमूल et कृष्णमूल — qui doivent être également écartés par qui veut atteindre au détachement parfait (cf. p. 401, l. 13).

LIGNE 16. — Je ne puis rien restituer de vraisemblable avec ce que donnent les mss. La lacune est d'ailleurs de peu d'importance, le sens général étant bien clair.

PAGE 400, LIGNE 14. — J'aurais dû écrire मय्य; l'orthographe pâlie est ici invraisemblable.

PAGE 401, LIGNE 1. — Cette ligne s'écarte tout à fait de la rédaction pâlie, à laquelle il est difficile de la ramener sans violence et qui est d'ailleurs elle-même extrêmement suspecte. J'ai donc essayé de la restituer; je prends धोसाण, d'après le précédent de *saṅgīti* en pâli (cf. Childers), dans le sens de « exposition, doctrine », un équivalent de दृष्टि, et धोसमिणि = धोमिदमि, धोमिदमि : « Tu as rejeté, ô héros, les doctrines de (ou l'enseignement de) la (bonne) voie. »

LIGNE 11. — Lisez अग्राना. — Je me suis, sous l'influence du *Suttanipāṭa* et de la lecture de Fausbøll, laissé aller à écrire ici et plus bas, p. 417, l. 3, विमल्लिकुल. Le témoignage de nos mss. aurait dû me préserver de cette erreur; c'est ou विमल्लिकुल ou mieux, d'après les précédents de la littérature classique, विमल्लोपल qu'il faut rétablir dans les deux passages. C'est la rédaction pâlie qui a ici altéré le texte.

LIGNE 15. — वन्दे, scil. वन्देत् : « Que Subhikṣe salue les pieds du maître. »

PAGE 402, LIGNE 8. — अमेति = अमि pour अ-एति. — La version chinoise (Beal, p. 258) explique plus au long en quoi consiste la chimère des croyants qui attribuent à la puissance de l'arbre ce qu'ils ne doivent qu'à leur karma.

PAGE 403, LIGNE 12. — Je n'ai pas osé corriger एमिणापि qui revient à la l. 14; mais je ne le puis expliquer. Peut-être faudrait-il lire \*चिद् ममापि\* pour ममापि et, en prenant मचिद्दमि au sens passif, comprendre : « Je n'ai jamais été coupé, blessé, si peu que ce fût, par personne. »

PAGE 405, LIGNE 3. — पण्डित est bien éloigné de la tradition. Je l'ai rétabli comme étant en quelque sorte le terme technique. Peut-être voudrait-il mieux écrire समत्ता, dont le sens serait équivalent et dont la corruption s'expliquerait plus facilement.

LIGNE 6. — Sur अमर, comme nom d'un nombre très élevé, cf. *Lal. Vist.*, p. 168, l. 16.



LIGNE 11. — J'ai peine à croire que la lecture primitive n'ait pas été :

धनुष्यको विद्य हनुमो घल्लपुण्यो विह(लु)ख्याति.

LIGNE 18. — Je comprends द्वितीयशुलिक «un parent de la femme», c'est-à-dire de la mère de Yaçoda.

PAGE 406, LIGNE 8. — J'entends, en interprétant इच्छितञ्च comme une orthographe prérétisante pour इच्छितञ्च : «Il ne faut pas considérer que celui-ci habitera la maison», demeurera dans le monde.

PAGE 407, LIGNE 6. — Il faut lire \*मनसा स्थितेन\*.

LIGNE 18. — Cf. le passage analogue, II, p. 159. Les noms des instruments ne sont pas exactement les mêmes, et il y en a plusieurs ici pour lesquels je ne connais pas de passage parallèle.

PAGE 408, LIGNE 9. — Le locatif मणिपादकेषु me paraît faire fonction d'ablatif, et je comprends : «S'échappant de, quittant ses sandales ornées de piéceries».

PAGE 412, LIGNE 7. — La même énumération अन्य \*परिग्रहाका se retrouve, par exemple, Lal. Vist., 2, 16. Mais la suite est pour moi pleine d'obscurité. Quelle est cette gramayā que अनुकपलिकभूमिमे semble caractériser comme une adhérente du système vaiçeshika? Comment surtout comprendre le composé où paraissent être associés les deux compagnons avec lesquels elle est en tiers? On entrevoit bien la possibilité d'isoler deux membres, वैदपिडकमानन्दिकगुरुपुत्र et गीतमधर्मचिन्ताकवृद्ध-काचक; mais du premier, même en admettant un sandhi irrégulier, pour \*रमिड-कान\*, je ne puis suggérer aucune explication précise et satisfaisante.

LIGNE 10. — वायम् «combien!».

LIGNE 11. — Je n'ai noté aucun passage qui me permette de proposer de इच्छितञ्चपिलोत्तिक une explication certaine. Il semble bien que l'épithète, faisant antithèse à ce qui suit, désigne la loi du Buddha comme obligeant à se vêtir de haillons; mais que signifie danḍacchinna appliqué à ces haillons? Sont-ce des haillons «déchirés par les coups de bâton» appliqués aux criminels qui les ont d'abord portés? Je ne puis croire à une façon de dire si embrouillée.

LIGNE 17. — Le mètre paraît ici protéger l'orthographe हरोजल contre le pâli rajojallam ou rajovajallam. Sur ce mot cf. Childers.

LIGNE 21. — Cf. Dhammap., v. 405.

PAGE 415, LIGNE 12. — Lisez वापिड\*.



PAGE 417, LIGNE 2. — Cf. *Suttanip.*, v. 171. Le texte de notre première ligne me paraît certainement préférable à celui du texte pâli; outre l'irrégularité du composé *mañchattā*, je ne vois pas que des *mañḍanas* puissent être mis sur le même pied que les cinq *śalmagunas*. En me référant à une strophe antérieure (p. 384, l. 6), je traduis : « Dans le monde livré aux cinq plaisirs des sens, l'esprit est un sixième (élément) », c'est-à-dire, l'esprit est tout autre chose, bien distinct de et supérieur à ce monde sensible. Ce qui n'empêche que, pour échapper à la douleur, il ne faille, du point de vue bouddhique, s'en détacher comme des plaisirs des sens. — J'ai prié plus haut (in 401, 11) de corriger ici *parikkama*.

LIGNE 15. — Pour cette strophe et la suivante, cf. *Suttanip.*, v. 33-34. — Notre texte s'éloigne, dans le détail, du texte pâli; mais je ne vois pas qu'il lui soit inférieur. Il faudrait seulement, pour le mètre, ajouter à la l. 17, après *ṣṭhi*, un *ṭ* (= *ṭṭ*) qui a pu aisément tomber devant *ṣ*.

PAGE 418, LIGNE 8. — Cet udāna est présenté bien brusquement. Il manque au moins quelques mots d'introduction. En écrivant *ṭṭhāpissamāpāṇi* (peut-être *ṭṭhāpissamāpāṇi* ?), je comprends : « Il conduisit l'univers entier à la délivrance de l'action », par le parfait détachement.

LIGNE 13. — Cf. *Suttanip.*, v. 492, 494.

PAGE 419, LIGNE 15. — Je prends *vedittu* = *vedittu* « faire connaître », à savoir ses demandes, ses besoins. Cf. p. suiv., l. 7.

PAGE 420, LIGNE 12. — Cf. *Dhammap.*, v. 183.

PAGE 421, LIGNE 10. — Il faut comp. *Dhammap.*, v. 369. Notre texte nous donne un curieux exemple d'un vers diversifié et multiplié en plusieurs strophes grâce à des additions qui, d'ailleurs, rompent l'équilibre du mètre, mais rattachent la formule à des catégories scolastiques. — Les vers, l. 18 et suiv., sont de même diversifiés sur le type de *Dhammap.*, 368.

LIGNE 14. — *ṣṭhi* est, je pense, non le féminin de *ṣṭhi*, mais une forme prâcritisante de l'abstrait *ṣṭhi*.

PAGE 422, LIGNE 4. — *Dhammap.*, v. 364.

PAGE 423, LIGNE 3. — *Dhammap.*, v. 360-361.

LIGNE 18. — Une correction était nécessaire; j'ai cru devoir tenir compte de l'd des mss. en lisant *ṣṭhi*; on la peut expliquer en deux manières, soit comme un palcisme pour *ṣṭhi*, soit comme — *ṣṭhi* (= *ṣṭhi*) + *ṣṭhi*.



PAGE 424, LIGNE 8. — Cette phrase est au moins péniblement construite. J'ai cru que le texte pouvait, à la rigueur, être conservé, en comprenant que Kāśyapa prévoit comment toute la foule (qui fréquente habituellement son ermitage) va s'en approcher et arriver, etc.

PAGE 426, LIGNE 17. — मीमस्वानुभाषी donnerait une construction mieux liée; mais la répétition constante de अनुभाषेन ne permet pas de corriger, encore que ce cas ait pu être amené par la substitution, certainement fautive, de अनुभाषेन à अनुभाषी ven dans la phrase qui précède.

PAGE 428, LIGNE 9. — La locution 'काश्यपस्य अनुजा, etc., semble supposer qu'il y a trois frères, en dehors de Uruvilvākāśyapa, ce qui est inexact, Uruvilvākāśyapa étant l'un des trois, mais le principal, le chef des deux autres. Je ne doute guère que la lecture primitive n'ait été उरुविल्लाकाश्यपस्य अनुजा, et, en effet, à la page suiv., l. 11, la tradition est plus qu'à mi-chemin de la bonne lecture quand elle donne उरुविल्लाकाश्यपस्य अनुजा.

LIGNE 16. — Je m'explique la locution होप घास्यायति par l'analogie de घमास्यायति, pâli *uggama akkhāyati* (cf. Chiblers), et j'entends, non sans hésitation : « Cette chapelle du feu est [un lieu de] malheur, »

PAGE 430, LIGNE 4. — Je n'ai rien trouvé de mieux que de rétablir संवर्तन्नाम, qui, par analogie avec संवर्तन्नि, etc., peut bien, hyperboliquement, désigner le serpent comme capable de détruire l'univers.

PAGE 431, LIGNE 2. — Il faudrait sans doute corriger धर्मजित्त' comme nous aurons tout à l'heure (431, 5). C'est 250 qui est le chiffre consacré pour les disciples d'Upasena (p. ex. Beal, p. 304), et le chiffre corrélatif de 1250 pour les premiers disciples du Buddha.

LIGNE 14. — मोह est, cela va sans dire, une orthographe prâcritisante pour मोघ.

PAGE 432, LIGNE 12. — D'après la rédaction versifiée (p. suiv., l. 14) ce serait पुण्यो qu'il faudrait lire. Si facile et si probable que soit la correction, je me contente de la signaler ici; il n'est nullement certain que les deux versions aient eu exactement le même nom.

LIGNE 19. — C'est en désespoir de cause que j'ai écrit धापूर्त्त pour धापूर्त्, धापूर्त् des mss. Je suis obligé d'admettre धापूर्त् ou धापूर्त् comme équivalent de पूर्त्. Mais पूर्त् même n'est guère usité que je sache dans la langue bouddhique.



PAGE 433, LIGNE 11. — Si la lecture est exacte, il faut prendre गोप्ये dans le sens du thème simple : « Ils vécurent joyeux. »

LIGNE 15. — देवमनुष्यापूजित devait-il signifier, dans la pensée des rédacteurs : « honoré entre les devas et les hommes » ? La suite est très abrupte. Avant de rapporter le vœu des trois frères, il faudrait qu'on nous eût rapporté la construction du stôpa.

PAGE 434, LIGNE 13. — Pour tout ce passage, cf. le *Sahasavagga* du Dhammapada pâli (p. 10 et suiv.). La comparaison de ces deux premières stances avec le texte pâli me semble particulièrement instructive. Ce participe au nominatif avec un substantif au génitif n'est pas sans exemple dans la langue de notre livre. Cette incorrection paraît avoir choqué le rédacteur pâli qui, pour y échapper, est tombé dans une construction au moins aussi inadmissible et qui ne s'explique guère que par le désir de corriger une tradition jugée fautive. Il en résulte pour moi avec beaucoup de vraisemblance que le rédacteur pâli opérait sur un texte dont notre livre a ici conservé plus fidèlement la tradition.

LIGNE 19. — Ce texte s'éloigne du pâli; mais il est très admissible. Nous avons ici un exemple de plus de cette concordance par à peu près et par vague assonance qui est si caractéristique entre les versions parallèles des textes bouddhiques.

PAGE 438, LIGNE 6. — On ne voit pas bien ce que représente cette musique, तन्त्री, dans les arbres. Il est probable qu'il faudrait ici ou un nom générique, हित्त ou पन्नि, des oiseaux, ou quelque nom d'une espèce particulière.

LIGNE 8. — मोलाकुल est l'orthographe saussrite. J'aurais pu peut-être écrire मोनाकुल, à l'instar du pâli qui porte *naṅgala* = नाङ्गल et *naṅgaḷha* = नाङ्गल.

LIGNE 15. — गमायेन्तु: donne une forme plus régulière que गमायेन्तु: des mss. La traduction n'en est pas plus aisée. Le causatif गमयति ayant le sens de « passer le temps, vivre », je ne vois d'autre ressource que de prendre गमायति comme une sorte de dérivation au sens actif de cette acception, un peu comme est en allemand *erleben*, à côté de *leben*, ce qui reviendrait à dire « se servir de son vivant » : « Voilà les forêts charmantes, etc., où ils (mes ancêtres) ont vécu; mais eux où sont-ils allés? »

PAGE 439, LIGNE 7. — अपि सम्मत्ताग्गो, c'est-à-dire : « malgré tous les êtres qui les remplissent, je n'y vois aujourd'hui pas de (naissance, de) vie » ainsi que l'explique le vers suivant, d'après lequel « tout lui apparaît vide ». Il ne songe qu'à la fin de tout cela, à la mort qui termine la vie, et, dans ces lieux qui subsistent, à ceux qui les ont jadis habités et qui ne sont plus.



PAGE 440, LIGNE 5. — J'ai laissé presque toute cette strophe en blanc, n'ayant pas réussi à rétablir un texte probable. Quelque lecteur sera sûrement mieux inspiré que moi.

PAGE 442, LIGNE 7. — Pour tout le passage suivant, qui renferme plusieurs leçons ou infiniment douteuses ou certainement fantives, je ne peux que renvoyer à l'énumération parallèle de la p. 113 ci-dessus et aux notes dont je l'ai accompagnée.

PAGE 444, LIGNE 8. — Pour cette strophe et les suivantes, cf. *Mahāvagga*, p. 36 et la traduction de Rhys Davids, SBE, t. XIII.

PAGE 446, LIGNE 12. — Il y a un parallélisme évident entre les deux énumérations qui suivent, la première s'appliquant aux « observations » successives (समनुपपत्ति) qui mènent à autant de « connaissances » (विज्ञानाणि). Il est fort probable que ce parallélisme devait s'accuser plus nettement dans le tour même de la phrase. Je n'ai pas voulu romancier trop gravement le contexte sans nécessité absolue, mais je suis persuadé que la rédaction primitive portait : इदमुपाह्वयधर्मो ति समनुपपत्ति । समनुपपन्नो वेदना — विज्ञानमुपाह्वयधर्म समनुपपत्ति । समनुपपन्नो इदमनित्यमिति समनुपपत्ति । समनुपपन्नो वेदना — विज्ञानमनित्यमिति समनुपपत्ति । समनुपपन्नो इदं दुःखमिति समनुपपत्ति । समनुपपन्नो वेदना — विज्ञानं दुःखमिति समनुपपत्ति । समनुपपन्नो इदमनात्मेति समनुपपत्ति । समनुपपन्नो वेदना — विज्ञानमनात्मेति समनुपपत्ति ॥ गो इदं, etc. (l. 17).

PAGE 447, LIGNE 8. — नीपरिमितसत्त्वे (pour 'परि ५') « il n'y a plus désormais pour moi d'existence ici-bas ». On se souvient (cf. l. 417) que nous avons plus ordinairement ici la forme इच्छत्यं.

LIGNE 14. — Le passage qui suit présente quelques difficultés et me laisse, pour certains détails du texte, quelque perplexité. Et tout d'abord, à la ligne 15, il faudrait, à mon avis, devant वेदना, ajouter इदं, le cinquième des skandhas, et je comprends : « L'ignorant mis en cause, expose, bien qu'il soit réellement sans substance personnelle (अनात्मा), que la forme, etc., sont sa substance personnelle, mais moi (le Buddha) je nie que le moi soit l'agent, etc., qui dépose les saṃskāras et en reprend d'autres ailleurs (pour renaitre). Ce sont au contraire les saṃskāras seuls qui se produisent, les saṃskāras seuls qui sont détruits, et ils se produisent sous l'empire d'une cause et ne sont détruits que sous l'empire d'une cause. Le Tathāgata enseigne que, en fait de substance personnelle, de support (de la vie), il n'y a que l'aggrégation des saṃskāras sous l'empire d'une cause.



Je vois la mort et la naissance des êtres. Je les vois heureux ou malheureux, suivant le karmā, et je nie que le moi soit l'agent, etc., qui... ; seuls les saṃskāras se produisent et sont détruits, et cela sous l'empire d'une cause.» Ici, p. 448, l. 7, il me semble indispensable de corriger सहेतुका en सहेतुका. En effet, le Buddha met en contraste les doctrines dont il se sépare, et à sa doctrine, d'après laquelle le karmā est la cause sous l'action de laquelle les saṃskāras se produisent et sont détruits, il oppose des doctrines erronées : «L'hérésie de l'être et du non-être n'admettent pas de cause; celui qui reconnaît, comme il convient, que la production des saṃskāras a une cause, celui-là ne partage pas l'hérésie de l'être, qui attribue à l'être la permanence; celui qui, comme il convient, reconnaît que la destruction des saṃskāras a une cause, celui-là ne partage pas l'hérésie du non-être, de la destruction (ou du nihilisme?). C'est pourquoi le Tathāgata enseigne une doctrine qui tient le milieu entre ces deux extrêmes.» Cette phrase finale fait sans doute allusion à la doctrine des Mādhyamikas, et non plus à cet autre aspect «moyen» de l'enseignement du Buddha dont il a été question précédemment, lequel évite également et de préconiser la satisfaction du désir et d'exagérer l'importance des pratiques ascétiques. Mais c'est probablement ce précédent dans le domaine moral qui a inspiré l'idée de transporter la formule dans le domaine spéculatif.

PAGE 450, LIGNE 3. — Je n'ai pas noté ailleurs le mot पारि; mais la même forme reparait plus bas, 459, 3. D'après पारिपान, *Die. Acad.*, 231, 28, le terme doit signifier quelque chose comme «case», ce qui s'accorde assez bien avec l'origine étymologique.

LIGNE 7. — Cf. par exemple, II, 77, 9; 89, 16. Je n'ai pu me résoudre à garder une fois de plus l'orthographe निर्घृण des mss.

PAGE 451, LIGNE 6. — आख्याति devait être ressenti comme un futur. J'y vois plutôt une forme tronquée pour आख्यात्ये, un futur à désinence de potentiel, qu'un aoriste. On peut comparer, entre autres formes analogues, ci-dessous, 454, 6; 457, 4, la seconde personne उपनिष्ये.

LIGNE 7. — Il faut sans doute lire सञ्चिदापका.

LIGNE 17. — Les deux lignes suivantes sont dans un désordre certain. Ici même, malgré les allusions qui vont suivre à des notions spécialement bouddhiques, assez inattendues dans la bouche d'un rishi, il ne me semble pas probable que सुहृत्पुत्र puisse être conservé à la fin du vers.

PAGE 452, LIGNE 1. — धनो, c'est-à-dire bien entendu, धनो. Faut-il de même lire धनप्राप्तिको? Ou bien faut-il comprendre समन्तादिपुत्रो : «alors que tu as une famille?»



PAGE 453, LIGNE 3. — Voici comment je comprends : « Même quand laisse [la provision dans] le grenier, on ne repouss pas le moine ami de la famille [qui vient] avec son vase à aumônes. Il se présente mendiant, les gens de bien vont à lui. » Je suis loin de donner mes corrections pour certaines.

PAGE 454, LIGNE 22. — लि, कलकलिया. La voyelle est tombée au tirage.

PAGE 456, LIGNE 9. — J'aurais dû citer ce passage, l. 375, à propos des descriptions où l'expression धाद्वृक्ष m'a embarrassé. उर्ध्वसे « du haut d'un arbre », donne ici un sens satisfaisant. Je ne sais s'il faudrait le rétablir partout, au lieu de धाद्वृक्षे; non-seulement la constance des mss. est à considérer, mais उर्ध्वसे ne trouve pas dans tous les passages une application aussi naturelle que dans celui-ci.

LIGNE 18. — \*कुजलाचारा serait une lecture plus naturelle. — रुद्रप = दिव्य.

PAGE 460, LIGNE 4. — Le roi veut-il dire qu'il n'entend pas entraîner son fils après lui comme le navire naufragé entraîne dans sa ruine les marchands qui le montent ? C'est bien invraisemblable, et une semblable comparaison serait bien peu respectueuse pour le parti que prend Arindama de renoncer au monde. En tout cas, il me paraît certain qu'il y a ici une lacune sensible dans les mss.

PAGE 463, LIGNE 9. — रयिवासर\* serait plus correct. Mais il n'est pas impossible que notre scribe ait voulu écrire le génitif रयेः, comme, à la ligne 11, nous avons मुने pour मुनेर्.

LIGNE 14. — Lisez, bien entendu, \*असरे. Je ne puis rien faire des caractères suivants : शुक्रदुस्मिन्मकमुने. J'en dois confesser autant de la fin de la phrase de la l. 15-16. — Quand on considère l'incorrection de ces dernières lignes, on ne peut douter que toute la première partie du colophon, depuis le haut de la p. 462, ne soit une formule qui n'émane pas du scribe lui-même, mais qu'il a trouvée en usage pour des cas pareils et qu'il n'a eu qu'à copier.



## INDEX DES TROIS VOLUMES.

### A

Akaptaka, I, 123, 12.  
 akanishtha, I, 266, 3, 7; II, 314, 3, 9; 319, 7; 349, 2; III, 139, 3.  
 Akurduma, I, 124, 1.  
 akāsa, I, n. 508.  
 akālaka, I, 306, 13.  
 akālika, III, 200, 10; n. 491.  
 Akutobhaya, II, 237, 10.  
 akopya, II, 139, 6; n. 522; III, 260, 15 al.  
 Akṣinasātra, I, 141, 9.  
 akshana, I, n. 405; II, 358, 5; 363, 3 al.  
 Akshatambudhi, I, 138, 4.  
 Akshatā, I, n. 431.  
 aksharapadaśyākrama, II, 77, 10; 89, 17 al.  
 aksharabaddhalipi (7), I, 135, 3.  
 akshudrasutta, II, 57, 19; 59, 23.  
 akshudrāvaca, II, 1, 7; 9, 1.  
 Akshobhya, I, 139, 5.  
 akshauhini, II, 104, 12.  
 akhila (contraire de sakhila), I, 201, 7.  
 agn, III, 697, 7.  
 agniṣṭha, I, n. 617.  
 Agni, III, 151, 18.  
 agniṇya, I, 340, 15; 341, 10; 342, 6, 16; n. 617; III, 206, 13.  
 agniçarana, III, 428, 11 et suiv.

agnihotra, III, 426, 7; 434, 11.  
 agratokrita, I, n. 632.  
 Agraparnaba, I, 141, 5.  
 agrum (Akhyāyati), III, 390, 6.  
 agrovālin, II, 309, 4.  
 agrocāvala, I, 44, 8.  
 agrocāvikā, I, 248, 19.  
 agre (ilo), I, 165, 16; n. 510.  
 agropāda, II, 399, 9.  
 agha, I, 41, 5; 240, 10; n. 405; II, 162, 10 al.  
 Ankoṣa, I, 141, 5.  
 Aṅga, I, 34, 11; 288, 18 et suiv.; II, 419, 9; III, 209, 1; 438, 4.  
 aṅga (shod), I, 231, 17 al.  
 aṅgārin, III, 93, 10.  
 Aṅgīra, III, 109, 20; 239, 5; n. 478.  
 Aṅgottama, III, 233, 2.  
 aśaśāṣṭīti, I, n. 452.  
 Aśaitanumana, I, 141, 16.  
 acchati, II, 379, 5.  
 Acyula, I, 113, 17.  
 Ajakṛpa, I, 70, 1.  
 ajanya, I, 319, 12; n. 608.  
 ajanyuratha, III, 119, 23.  
 ajapālanyagrodha, III, 302, 20 et suiv. (cf. 301, 8 et suiv.); 313, 18; 314, 14; 316, 12; 317, 5.  
 Ajita, I, 51, 6; 253, 14; 380, 8; 383, 16.  
 Ajitacakra, I, 137, 12.  
 Ajitapushpala, I, 137, 13.  
 Ajitalala, I, 140, 2.  
 Ajitasamarāja, I, 140, 11.

ājāna (adject. 7), I, 363, 18.  
 Añjanaka, III, 33, 12 et suiv.  
 añjaniya, II, 473, 10; n. 573.  
 Añjānāśādhārin, I, 140, 3.  
 añjavāṇṇa (7), III, 442, 13.  
 añjavāṇṇa, II, 484, 16.  
 añjāla, III, 160, 13.  
 añjāla, III, 19, 17.  
 añjālakāṣṭhacūṭa, II, 193, 14.  
 Atthaka, III, n. 513.  
 añdhāṇṇa, II, 312, 10; III, 75, 7 al.  
 aṇṇa, I, n. 381.  
 aṇṇa, III, n. 483.  
 āpa, II, 314, 9; 319, 7; 349, 1; 360, 20.  
 āhikrāntavaca, III, 317, 11 (cf. āhikrānta).  
 atigrihāṇṇa, II, 307, 6, 7.  
 atilokayati (7), III, 388, 9.  
 atiltiga, I, 133, 12; n. 480.  
 atilānāpāṇi, II, 363, 12.  
 Atideva, I, 200, 10.  
 atināṇṇayati, I, 192, 15; III, 348, 16.  
 atināṇṇa, I, n. 386.  
 Atiparusha, I, 138, 13.  
 atipredga, I, 54, 12; 56, 6; n. 418.  
 atibalaṇṇa, II, 34, 19.  
 atimāna, III, 106, 13; 114, 15; 214, 9.  
 Atimāyā, I, 355, 17.  
 Atiyeṇa, I, 197, 3.  
 atiriva, I, n. 577; III, 60, 8; 147, 3 al.  
 atirokapaṇṇa, I, n. 445.  
 atiraya, I, n. 487.  
 atirayena, I, n. 487.  
 Atisāya, III, 330, 13.



Atula, I, 249, 18; 251, 12.  
 attiyāti, II, 242, 13; n.  
 541.  
 atyāhikkhamāsi (7), I, n. 450.  
 atyaya, II, 105, 13.  
 Atyaccogamā, I, 137, 11;  
 III, 240, 2; 243, 5; 244,  
 1; 245, 6; 247, 6; 248,  
 9.  
 Atyaccasādhaya, III, 241, 14.  
 Atyuttama, III, 339, 2.  
 atya, I, n. 450.  
 athāpomañ, II, 148, 5.  
 atbo, III, 444, 13.  
 Atinuyāmañ, I, 141, 12.  
 adpācā, I, n. 377; II, 316,  
 19.  
 addeṣā, I, n. 377.  
 addhā, III, 401, 12.  
 addhūmāñ (prāptum), I, 8,  
 15 et  
 addhūmadharma, III, 200, 1  
 et miv.  
 adya, II, n. 500.  
 adyāgaya, I, 365, 13.  
 adyamañjā, I, n. 560.  
 adhikāñ, II, 210, 1.  
 adhikarāna, III, 52, 7; 10;  
 n. 471.  
 adhikāra, I, 37, 12; 35, 5;  
 44, 14; n. 402; III, 401,  
 12.  
 adhikāraharāna, I, 337, 19.  
 addhūmāñ, III, 77, 19.  
 addhūmāñ, I, 159, 15; II,  
 309, 14.  
 addhūmāñjā, I, n. 586.  
 addhūmāñjā, II, n. 522.  
 adhivāna, I, 161, 21; n.  
 506.  
 adhivāna, I, 253, 4, 5, 6.  
 adhivānañ (avec le génitif  
 de la chose ?) I, n. 611.  
 adhivānañ, I, n. 529.  
 adhivānañ, III, 376, 3.  
 adhi-āna, III, 339, 6.  
 adhiyāpita, III, 394, 9.  
 adhiyāpita, III, 350,  
 18.  
 adhiyāpita, II, 121, 4, 17  
 et miv.  
 adhiyāpita, II, 139, 11; n.  
 522.  
 adhiyāpita, I, 228, 5.

adhiyāpita, I, 102, 5; 153,  
 16; 192, 19; II, 298,  
 14.  
 adhiyāpita, I, 150, 18; 151,  
 2.  
 adhiyāpita, I, n. 379.  
 an (negatif devant un verbe  
 fin ?), III, 295, 18.  
 anagāriya, I, 322, 16 et  
 anagā. II, 9, 16.  
 Anagāya, II, 271, 13 et  
 miv.  
 ananācāra, III, 332, 13 et  
 miv.  
 ananācāraharāna, II, 264,  
 15.  
 Anantakoca, I, 141, 11.  
 Anantagāya, I, 138, 8.  
 Anantacchatta, I, 138, 13.  
 Anantabuddhi, I, 140, 9.  
 Anantamāyā, I, 355, 17.  
 anantarāna, I, 55, 9; 56,  
 15.  
 anantavācāra, I, 83, 8.  
 anantavācāraharāna, II, 399,  
 15.  
 anantavāna, I, 206, 8; 19; 220,  
 8; 14, 16; n. 537; III, 10,  
 2; 4, 11.  
 anantā, II, 151, 7 (avec le  
 locatif); 155, 11 (avec le  
 datif).  
 ananyamāya, I, 118, 14; 208,  
 5; II, 12, 14; III, 110,  
 19 et  
 ananyapokāhika, II, 80, 17.  
 Anapariddhikāra, I, 140, 6.  
 Anapariddhikāra, I, 140,  
 10.  
 anapariddhikāra, III, 355, 7.  
 anapaka, II, 77, 10.  
 anaparāra, III, 192, 11.  
 anaparāra, II, 1, 11.  
 anaparāra, I, 34, 7; III,  
 273, 5 et  
 anaparāra, III, 334, 12 et miv.;  
 446, 16 et miv.  
 anaparāra, III, 447, 12.  
 Anāthapāra, III, 224, 11.  
 Anāthapāra, I, 4, 13.  
 Anāthapāra, III, 375, 6.  
 anāthapāra, I, n. 547.  
 anārja, II, 79, 3.  
 Anārambha, I, 138, 10.

anārambha (1), I, 162, 16.  
 anārambha, I, 33, 7;  
 n. 397.  
 Anārambha, I, 140, 5.  
 anāra, III, 400, 2; 418,  
 14.  
 anāra, I, 62, 14, 15.  
 anāra, I, n. 424.  
 anāra, I, n. 438.  
 anārambha, I, n. 491.  
 Aniyavāna, I, 313, 1.  
 Aniruddha, I, 66, 4; 75, 11  
 n. 427.  
 aniruddha, I, 1, 3; 2,  
 1; 46, 7; n. 367.  
 Aniruddha, I, 138, 13.  
 aniruddha, I, 102, 6.  
 aniruddha, I, 78, 8.  
 Anihata, I, 123, 17.  
 Anihata, I, 141, 5.  
 aniruddha, III, 245, 18; n. 423.  
 aniruddha, I, n. 405.  
 aniruddha, I, 45, 16.  
 aniruddha, I, 42, 5; n.  
 408.  
 aniruddha, III, 147, 11.  
 Aniruddha, I, 124, 9.  
 aniruddha, III, 119, 19;  
 n. 480.  
 aniruddha, I, 35, 13;  
 37, 7; n. 401.  
 Aniruddha, I, 141,  
 10.  
 aniruddha, III, 450, 7.  
 aniruddha, III, 455, 1.  
 aniruddha, III, 184, 5;  
 405, 11.  
 aniruddha, II, 237, 12.  
 aniruddha, II, 77, 16.  
 Aniruddha, I, 136, 14.  
 aniruddha, III, 206, 1.  
 aniruddha, I, n. 497.  
 aniruddha, II, 422, 17.  
 aniruddha, I, 302, 12; 329,  
 19; 335, 21; 357, 16; n.  
 613; III, 337, 4; 338,  
 20.  
 aniruddha, I, 69, 12;  
 I, n. 430.  
 aniruddha, III, 394, 19 et  
 miv.



anupārvā, II, 224, 12.  
 anupārvīya, III, 257, 11 et  
 suiv.  
 anuprasādhati, I, 323, 1; n.  
 610.  
 anuprasādhita, I, 250, 2.  
 anubuddha, III, 317, 18.  
 anubhāva, II, 193, 8.  
 anumodati, II, 98, 6, 7.  
 anumodanā (dharma-), I, n.  
 594.  
 anuyātrā, I, 268, 12; n. 578.  
 anuyāna, I, 257, 11; 259,  
 1.  
 anu-tyaj, I, n. 550.  
 anuyoga, III, 57, 11; 383, 2  
 et suiv.  
 Anuraktarūpita, I, 141, 1 A.  
 anuraga, III, 169, 18.  
 anurāgaśāṣṭi, II, 38, 9 al;  
 n. 506, 550; III, 181,  
 17 al.  
 Anurūpita, III, 340, 18.  
 Anurūpita, III, 308, 2.  
 anurūpa, I, 232, 18.  
 Anurūpita, III, 177, 4 et  
 suiv.  
 anurūpa (construit avec le par-  
 ticipe présent?). II, 26,  
 10.  
 Anurūpagaṭra, I, 140, 4.  
 anulagnati, III, 73, 4.  
 anulomacāryā, I, I, 3, 12;  
 46, 7; 63, 11.  
 anuvarga, I, 195, 19; n.  
 530.  
 anuvartati, II, 216, 12; III,  
 168, 1.  
 anuvartanā, I, n. 812.  
 anuvīdita, III, 397, 13; 398,  
 4.  
 anuvīcati, II, 11, 6.  
 anuvyaśjana, I, 38, 14; 39,  
 12 al.  
 anuśāṣṭa, II, 81, 2.  
 anuśāṣṭā, III, 221, 3, 5.  
 anuśāṣṭi, I, 238, 5; III,  
 51, 17.  
 anuśāṣṭipratiṭhāya, III, 137,  
 17.  
 anuśikṣatī, II, n. 554.  
 anuśāṣṭi, III, 394, 19 et  
 suiv.  
 anubhāsavanta, I, 232, 3, 11;

n. 556; II, 65, 1, 77,  
 15; 96, 13; 255, 11; III,  
 29, 9, 10; 31, 6, 19 al.  
 anūdāra, II, 287, 17.  
 anūjaka, III, n. 467.  
 anūjaka, I, 339, 8; 340,  
 13; 341, 7; 344, 11;  
 345, 8; n. 615.  
 anūya, II, n. 500; III, 93, 7  
 al.  
 anūyaka, III, 332, 2.  
 anūyika, I, 255, 11; n.  
 572.  
 anūyaka, I, n. 517.  
 Anotapagaṭra, I, 141, 19,  
 15.  
 anotapa, III, 11, 4.  
 anotāpā, I, n. 462-463.  
 anuśāṣṭi, II, 23, 9.  
 anūpa, III, 326, 21.  
 anupana, I, 166, 12; II, 12,  
 8 al.  
 anupāpita, II, 419, 5; III,  
 118, 9 al.  
 anoma, III, 250, 4.  
 Anomāya, II, 164, 18; 166,  
 11; 189, 1, 9; 207, 12.  
 anoma, I, 314, 17.  
 anubhāgata, I, n. 442.  
 Antaka, II, 286, 11; III, 15,  
 15; 91, 19; 416, 6.  
 antaka, III, n. 489.  
 Antakota, II, 465, n. 13.  
 Antagiri, III, 441, 15; 443,  
 15.  
 antanagaṭra, I, 211, 5, 13.  
 antanagaṭra, I, 7, 10; n. 375;  
 II, 13, 12; III, 90, 14.  
 antanagaṭra, I, n. 375.  
 antara, I, 256, 7; 258, 10;  
 259, 6; 300, 11, 12; n.  
 631; II, 104, 15; 113,  
 9; 444, 16; n. 510, 522,  
 569; III, 272, 17.  
 antasṭa, I, 203, 12.  
 antasṭa (= antasṭa) II,  
 158, 8.  
 antasṭa, III, 116, 2 et suiv.  
 (antasṭa, I, 5).  
 Antarāgiri, III, 60, 1.  
 antarāgapaṭra, III, 35, 17;  
 37, 3; 390, 9.  
 antarāgapaṭra, III, 111,  
 11; 442, 3.

antarāgapaṭra, I, 33, 6;  
 n. 397.  
 antarāgapaṭra, I, 229, 15;  
 240, 5.  
 antasṭa, I, 362, 5, 7; n.  
 632; II, 209, 6; 362, 8;  
 n. 335.  
 antasṭa, I, 104, 6; n. 395.  
 antasṭa, II, 15, 5.  
 antasṭa, III, 461, 3.  
 antasṭa, I, 1, 4; 30, 9; 37,  
 8, 9; 322, 18; n. 395.  
 antasṭa, I, n.  
 464.  
 antasṭa, II, 390, 1;  
 II, n. 363.  
 antasṭa, II, 73, 15; 159,  
 11 al.  
 antasṭa, I, 237, 10.  
 antasṭa, III, 170, 19.  
 antasṭa, III, 59, 12;  
 333, 14; 412, 7.  
 antasṭa (const. avec l'in-  
 strument), III, 104, 19.  
 antasṭa, III, 114, 8; 304,  
 16 al.  
 antasṭa, III, 42, 6.  
 antasṭa, I, n. 378.  
 antasṭa, III, 20, 18.  
 antasṭa, I, 336, 10, 11,  
 12, 13, 17, 18, 19; 347,  
 1, 3, 5, 6, 8; n. 620.  
 anyena (= anyatra), III, 59,  
 18.  
 apakṣajaka, II, 126, 6; 283,  
 1.  
 apagata, I, 134, 9.  
 apakṣajaka, I, 198, 6.  
 apacitā, II, 259, 9; 260, 3;  
 n. 544.  
 apacitā, II, 335, 19; n.  
 557.  
 apatropā, III, 53, 1.  
 apada, III, 91, 10; 92, 5.  
 aparāmarṣatī, I, 181, 9; n.  
 521.  
 aparāmarṣatī, I, 176, 8.  
 Aparagayā, III, 324, 21.  
 Aparagayā, II, 159, 11;  
 578, 5.  
 Aparagayā, I, 6, 2; 49,  
 5; II, 68, 6.  
 aparāmarṣatī, II, 456, 9.  
 aparāmarṣatī, I, 87, 5.



Aparājita, I, 112, 11; III, 230, 10.  
 Aparājitatadhrāja, I, 1, 4.  
 aparārdha, III, 180, 14.  
 aparikboda, I, 78, 16.  
 aparigraha, III, 400, 1.  
 Aparitricchita, I, 141, 13.  
 Aparibhinna, I, 137, 4.  
 Aparicrotavādhana, I, 139, 6.  
 aparejjukāta, III, 255, 14.  
 aparokṣahajātika, III, 415, 10.  
 aparyādinna, I, 85, 6; 86, 12; 133, 10.  
 apavartati (avec l'accus.), III, 32, 18.  
 apavāda, I, n. 458.  
 apavādaka, II, 132, 9.  
 apavijjhati, II, 194, 4.  
 apaviddha, III, 439, 7.  
 apaviddhiyati, II, 138, 9; n. 522.  
 apasādayati, III, 440, 7.  
 apaskaroti, II, n. 560.  
 apācuriyati, II, 158, 1.  
 apunāvarta, I, n. 486.  
 apetabbhava, II, 67, 5.  
 Aprakriṣṭa, I, 141, 15.  
 apratigha, I, 271, 7.  
 Apratimā, I, 128, 13 et suiv.  
 aprativaccana, I, 349, 5.  
 apratisaṅkhyāya, I, n. 506.  
 apratissma, I, 104, 17; n. 459.  
 apramāṇapahla, II, 314, 8; 349, 1.  
 apramāṇabha, II, 348, 19; 300, 18.  
 apremeṇa (épith. du Buddha), III, 93, 9 al.  
 aprasaṅga, II, 346, 9.  
 aprāghhāra, III, n. 509.  
 apara, I, 149, 17; II, 144, 17; 160, 19; 449, 14.  
 aparas, I, 214, 16; 304, 20; II, 192, 18; 359, 18 et suiv.; III, 109, 18; 311, 15.  
 apsarā, I, 216, 8; II, 17, 8; 19, 5; 316, 13; 386, 10; 391, 18; III, 81, 11.  
 Abhaya, I, 178, 11; 179, 11; 180, 6; II, 2, 11; III, 237, 1.  
 Abhaya-deva, I, 140, 13.

Abhaya-purā, III, 234, 8 et suiv.  
 Abhaya, II, 26, 4 et suiv.  
 abhavya, I, n. 588, 591.  
 abhavyā, II, 121, 9; 122, 5 al.; n. 549.  
 abhāvabhūta, II, 341, 9a.  
 abhikkanta, III, n. 506.  
 abhikrānta, I, 301, 5; II, n. 543; III, 96, 19; 100, 20; 171, 2; 197, 15.  
 abhikrāntakānta, II, 300, 16.  
 abhikrāntapratikrānta, III, 60, 5; 182, 12.  
 abhikrāntavarṇa, II, 257, 9; 258, 7; III, 302, 10; 310, 13; 317, 11.  
 abhigraṇthati, II, 270, 17.  
 abhigraṇthagraṇthika, II, 1, 14.  
 abhicchāda, III, 193, 8.  
 abhicchādāna, III, 127, 17.  
 abhicchādāyati, II, 367, 17.  
 abhicchādita, III, 278, 12.  
 abhijānāti, I, 57, 7 et suiv.; II, 172, 8.  
 Abhijī, I, 2, 3.  
 Abhijit, III, 236, 13; 308, 3.  
 Abhijitbhikkhavyākaraṇa, I, 2, 5.  
 abhijñā, I, 246, 4; III, 145, 15.  
 abhijñāta, III, 145, 17.  
 abhijñātaparijñāta, I, 355, 7.  
 abhijñātanūkalpa, III, 155, 1.  
 abhidakṣhiṇiyati, II, 416, 11.  
 abhidavaghoṣa (?), I, 198, 3.  
 abhidroha, II, 6, 6.  
 abhidhārayati, I, n. 582.  
 abhidhyā, III, 52, 7.  
 abhidhyāyati, III, 341, 6; n. 509.  
 abhinanda, II, 28, 4.  
 abhinandati, II, 406, 3 et suiv.; 443, 17 (?).  
 abhinandate, II, 28, 13.  
 abhinandita, III, 36, 4.  
 abhinigrihāti, II, 124, 2 et suiv.; 126, 6.  
 abhinirūpāyati, II, 132, 6; 16.

abhinireṇita, I, 168, 7; III, 418, 15.  
 abhinireṇita, I, n. 512; II, 212, 8; III, 375, 17, 19.  
 abhinirharati, I, 328, 11; II, 132, 16; 283, 14 al.  
 abhinireṇa, I, 196, 18; III, 229, 14; 232, 11.  
 Abhinirāśhita, I, 137, 5.  
 Abhinirāśha, III, 330, 13.  
 Abhipaṇya, III, 307, 17.  
 abhiprapñāyukta, II, 270, 16.  
 abhibhavati, II, 229, 1.  
 abhibhaveti, III, 369, 13.  
 Abhibhāṇyaṇa, III, 330, 14.  
 abhimāna, III, 259, 5.  
 abhimānin (ou : stamānin?), III, 114, 7.  
 abhimukhā (avec le locatif), II, 19, 6.  
 Abhimukhi, I, n. 436.  
 Abhiva, I, 35, 13; 36, 7 et suiv.; 44, 1 et suiv.  
 abhiraṅga, II, n. 513.  
 Abhirūpa, I, 139, 14.  
 abhirūha, II, 289, 8.  
 abhivocati, I, 285, 13.  
 abhilāpya (an-), II, 362, 11.  
 abhiliyati, II, 21, 5.  
 abhivadati, III, 444, 14.  
 abhiṇarāṇa, I, n. 388.  
 abhishekabhūmi, I, 124, 20; cf. I, 76, 18.  
 Abhishekanvati, I, 193, 6.  
 abhisavyaṇa, III, 143, 16; 144, 6; 153, 11; 154, 9.  
 abhisavyandati, I, 39, 4; n. 394.  
 abhisavyandita, III, 311, 1; n. 505.  
 abhisamāskāra, I, n. 391; III, 391, 9.  
 abhisamāskāreṇa, II, 126, 7.  
 abhisamāskṛita, I, 26, 7.  
 abhisamāya, I, 250, 12; 16; 251, 2; n. 567.  
 abhisamādiyati, I, 26, 7; n. 391.  
 abhisamānita, III, 382, 3.  
 abhisameti, I, 165, 11; 312, 10; n. 510.  
 abhisambhūyati, I, 41, 6; 230, 2; 240, 11; n. 406; III, 334, 9.



abhisambhūṇeti, III, 374, 7  
et suiv.  
abhisambhūṇoti, III, 206, 7.  
9; n. 492.  
abhisāhita (?), III, n. 493.  
abhisāhita, III, 217, 16;  
218, 9; 222, 5; n. 493.  
abhisāra, I, 172, 3.  
abhisāra, III, 387, 18.  
abhisārasa, III, 120, 6;  
124, 27.  
abhisāraṇī (?), I, 135, 7.  
abhisāraṇī, III, 154, 14;  
156, 7.  
abhisāraṇī, III, 327, 10.  
abhisāraṇī, II, n. 548.  
abhisāraṇī, III, 57, 17.  
abhisāraṇīmaka, III, 73, 17.  
abhisāraṇī, III, 173, 1.  
Abhisāraṇī, II, 117, 16;  
III, 50, 10.  
abhisāraṇī, II, 241, 11;  
432, 11; 433, 6.  
abhisāraṇī, I, 44, 13; 15;  
45, 11.  
abhisāraṇī, I, 214, 10; n.  
542; II, 13, 9.  
Abhisāraṇī, II, 43,  
15.  
abhisāraṇī, III, 179, 12; n.  
488.  
abhisāra, I, n. 369.  
abhisāraṇī, II, 315, 9;  
329, 9.  
abhisāraṇī (sacraloka-), II,  
356, 20.  
abhisāraṇī, I, 7, 4; n. 433;  
II, 248, 6; n. 542; III,  
447, 15.  
abhisāraṇī, I, 133, 18.  
amara (= les dieux), I, 200,  
5, 13.  
Amaragarbha, I, n. 495.  
Amaradeva, I, 137, 6.  
Amarā, II, 83, 19 et suiv.  
amātrajāṇā, III, 48, 17; 49;  
4.  
amānyaprekṣita, II, 1, 9.  
Amītatōja, I, 136, 16.  
Amītalocana, I, 138, 11.  
Amīta, I, 352, 14; 355, 20.  
Amītanīja, I, 138, 1.  
amrita, I, 29, 17; 30, 15;  
31, 15; 33, 17; 34, 6;

II, 264, 16; III, 61, 16,  
18.  
amṛitaprasāda, I, n. 593.  
Amṛitaphala, I, 141, 8.  
amṛitācṣmagarbha, II, 316,  
10.  
Amṛitodana, I, 352, 13; 353,  
20; III, 177, 2.  
Amhara, I, 124, 4.  
amāṇi (= lyaṇi), I, n. 457;  
II, 7, 11; 10, 14 al.  
ayakṣa (?), II, 465, 2, 13.  
ayonīya, I, 225, 3.  
ayyaka, II, 426, 16; III,  
264, 2.  
Araktaprasāda, I, 140, 5.  
Arājottariya, I, 140, 9.  
arasa, I, 164, 15; 165, 5;  
n. 509.  
arasa, II, 292, 17.  
arati, I, 75, 19; III, 58, 8;  
59, 21; 420, 19.  
arati, I, 85, 2.  
Arati, III, 281, 15; 284, 22  
et suiv.; 286, 6.  
arabata, III, 24, 15.  
Arāda, II, 200, 13. Cf. Arāja.  
arimighātin, II, n. 565.  
Arinīhantri, I, 140, 13.  
Arindama, III, 449, 17 et  
suiv.  
Arimardana, I, 137, 4; 139,  
8.  
Arishā, III, 231, 1.  
Arishānemi, I, 146, 5.  
Arishā, III, 308, 8.  
Arusa, II, 515, 15; 18; III,  
108, 8.  
arupadgaṇana, II, 436, 6.  
arupadghāta, II, 133, 7;  
284, 26; 422, 6.  
Arka, I, 54, 5.  
argada, II, 115, 14.  
argalapāga, I, 195, 18.  
arcanāna, III, 279, 12.  
Arcina, I, 198, 16 et suiv.  
Arcimat, I, 193, 14; 196,  
19.  
Arcishmati, I, n. 436.  
Arjuna, III, 361, 1 et suiv.;  
368, 15; 369, 6.  
artiyate, I, 219, 17; n. 547.  
artiyati, I, 89, 18; 343, 21;  
II, 21, 19; 161, 7 et suiv.

arthararyā, I, 3, 12.  
Arthadarśin, III, 236, 9;  
240, 4; 243, 10; 244,  
2; 245, 12; 247, 8; 248,  
16.  
arthavaṇa, III, 48, 5, 10.  
arṇita, II, 71, 1; 145, 11;  
434, 8.  
ardhaśāstra, II, 316, 7;  
317, 7.  
ardhaśāstra, II, 472, 2.  
arhat, III, 326, 13 et suiv.  
Alakṣṇadalaśāstrīya, I, 75, 1.  
Alakṣṇī, I, 137, 2.  
alambāya (?), II, 130, 13.  
Alambāya, III, 308, 8.  
alāhagroni, III, 68, 6.  
āhka, II, 70, 2; 71, 2.  
ālinda, II, 461, 21; 462,  
12; n. 571.  
Alindā, II, 425, 2 et suiv.;  
426, 14 et suiv.; 440, 4  
et suiv.; III, 2, 20 et suiv.;  
8, 10 et suiv.; 15, 9 et  
suiv.  
āhka, II, 65, 12; 117, 19.  
ālana, III, 353, 18 al.  
alpaśākhā (?), I, n. 392.  
alpāśākhā, I, 254, 16.  
alpaśākhya, I, n. 392.  
allina, I, n. 603.  
allipā, I, 311, 2; III, 24,  
4 al.  
allipāyati, III, 127, 4.  
allipati, III, 127, 17.  
alliyati, III, 24, 5; 127, 8.  
avakubha, I, 28, 13; n. 393.  
avakubha, II, 16, 11 al.  
avagāha, II, 133, 15.  
avagāhati, II, 435, 7.  
avagāhayati, I, 304, 15; n.  
599.  
avacara, I, n. 397.  
avāra, II, n. 568.  
avāśāhā, I, 220, 9; II,  
239, 6.  
avadyabhin, I, n. 532.  
avadyābhāṣayati, II, 490, 1.  
avadyanta, I, n. 377.  
Avadyapacamahādhi, I,  
137, 12.  
Avanti, I, 54, 10; II, 419,  
9; III, 382, 10, 16.  
avapetati, II, 36, 16.



avurupta, II, 314, 11; III, 400, 11.  
 avarodhāna, I, 165, 17.  
 avalambika, III, 311, 8; 312, 10.  
 avalipta, II, 115, 12.  
 avalokayati (unukham), II, n. 546.  
 Avalokita, II, 257, 13; 294, 2.  
 avahoketi, III, 177, 15.  
 avavāda, I, n. 601.  
 avapadma (adject.), I, n. 375.  
 avacākha, III, 311, 8.  
 avavakkati, I, 28, 10; n. 389.  
 avasānena, II, n. 575.  
 avasirati, III, 165, 12, 19.  
 avasthātī, I, 48, 5; n. 514.  
 avasthā, I, n. 560.  
 avasruta, I, 88, 7; n. 543.  
 avahārayati, I, n. 593.  
 avikala, II, 350, 7.  
 avikalpa, II, 295, 7; n. 550.  
 Avikshiptāṅga, I, 137, 6.  
 Avigraha, I, 124, 5.  
 avitarkadhyōgin, III, n. 501.  
 avādhāna, II, 369, 5, 16.  
 avidyā, III, 65, 15 et suiv.; 448, 12 et suiv.  
 avidha, II, 452, 8.  
 avidhātū, II, 462, 15.  
 avidhā, II, 450, 5.  
 avidhāvidhātū, I, 303, 19, 21 et al.  
 avidhāvidhā, I, 301, 19; III, 73, 17 et al.  
 Avipranashtāśāstra, I, 138, 6.  
 avibhaktasana, I, n. 633.  
 Aviroktāśāstra, I, 140, 2.  
 avilakṣitā, II, 9, 1.  
 Avirana, I, 141, 7.  
 avivartacaryā (cf. avivarta'), I, 63, 13; n. 367, 424.  
 avivartika, I, 83, 12.  
 avivartiya, I, 80, 4.  
 Avigushikamūla, I, 141, 13.  
 avleś, I, 25, 14; 26, 14, 16, 17; 41, 10; 42, 16; 53, 13; 240, 15; III, 309, 16; 454, 8.  
 avleś, I, 9, 9; 15, 13; 16, 16, 7; III, 274, 12.

avipha, II, 314, 8; 349, 1; 360, 22.  
 Avikshita, I, 123, 15.  
 avivartika, I, 82, 8.  
 avivartikatā, I, 81, 1.  
 avivartiya, I, 63, 13; 82, 19; 97, 2; n. 425.  
 avrāpa, I, 43, 11.  
 avabhīya, I, n. 511.  
 avarāya, I, n. 463.  
 avastāravadān, I, 254, 1; n. 570.  
 avitaka, II, n. 520.  
 avitakaparya, II, 120, 18.  
 aveti (7), II, 86, 8.  
 avasāpaprāpta, II, 374, 8.  
 Avoka, III, 238, 6.  
 avokābhāṅga, II, 68, 4.  
 avokāmandapa, II, 144, 12.  
 Avokāśāstra, I, 141, 5.  
 Avokā, I, 248, 19; 252, 8.  
 Avokāśāna, III, 244, 4.  
 avuati (7), I, 264, 6.  
 Avasthā, III, 305, 20.  
 Avyaka, I, 34, 10; II, 519, 9.  
 Avyakarna, II, 300, 18.  
 Avyaki, III, 337, 5; 339, 1.  
 Avyakin, III, 139, 5 et suiv.; 328, 10.  
 avyamedha, II, 405, 11.  
 avyavahāna, II, 158, 16.  
 avyavāha, III, 102, 5.  
 Avyami, III, 309, 3.  
 Ashtaka, III, 375, 7.  
 ashtapadmasana, I, 258, 7; 259, 3.  
 ashtamaka, I, 120, 9; 159, 8; n. 470, 502.  
 Ashtamaka, III, 364, 7; 365, 18; 366, 7; 373, 23.  
 ashtamaṅgala, II, 38, 11.  
 ashtāṅga, III, 332, 10.  
 ashtāṅgamaṅgalapā, III, 177, 20.  
 ashtāṅga, I, 120, 9; III, 331, 12 et suiv.; 456, 21.  
 ashtāpadavinibuddha, II, n. 552.  
 ashtāpadasana, I, n. 555.  
 ashtāvāra, I, 204, 5; n. 536; II, 7, 20.  
 asāhvīdita, I, 41, 5; n. 405.  
 asāṅkṛita, II, 144, 3.

asāṅkṛitāyana, II, n. 559.  
 asāṅkṛita, III, 259, 20.  
 Asāṅkṛita, I, 139, 1.  
 asāṅgapratibhāna, I, 119, 16.  
 asāṅgamaṅgala, I, 43, 6 et al.  
 asādhurya, II, 63, 15; n. 509.  
 Asāṅkṛita, III, 234, 3.  
 asāṅkṛita, III, 341, 18.  
 Asāṅkṛitāntavāra, I, 141, 12.  
 Asāhya, III, 237, 8.  
 asāhyatāyin, III, 109, 19.  
 asāhyatāhi, I, 255, 16; 256, 1; n. 571.  
 asāla, I, 5, 9; n. 373; III, 16, 4.  
 Asita, II, 30, 8 et suiv.; 33, 8 et suiv.; 48, 2; 143, 8; 151, 10; III, 382, 16 et suiv.; 380, 18.  
 Asitabhāna, I, 139, 5.  
 asipatrasana, I, 7, 8; 11, 16; 12, 1; 21, 13.  
 asitaki, II, n. 520.  
 asura, I, 190, 6; 200, 7; 257, 4; 264, 19; 297, 3; 350, 9; II, 11, 14; 91, 13; 301, 13; 329, 6; 338, 19; 347, 11; 352, 17; 380, 14; 387, 3; 406, 15; III, 138, 2 et suiv.; 254, 8 et suiv.; 307, 4; 461, 11.  
 asuraśāstra, I, 30, 1, 3.  
 Asuraśāstra, I, 141, 2.  
 asuraśāstra, I, 30, 2, 12; II, 344, 13.  
 asuraśāstra, III, 138, 1.  
 asuraśāstra, I, n. 528.  
 Askhaditaprasāra, I, 137, 8.  
 Asta, III, 308, 18.  
 asthāna, I, 180, 21; 192, 12.  
 asthānātā, I, 101, 2, 7; n. 555.  
 Asthāna, III, 418, 19 et suiv.  
 Astaka, III, 208, 17; 363, 1.  
 asāṅkṛita, II, 79, 5 et suiv.; n. 541.







Amagandha, III, 214, 3; 217, 8.  
 Amantana, I, 205, 21; III, 188, 1, 9.  
 Amisha, III, 48, 13.  
 Amukhikāta, I, 245, 17; n. 565.  
 Amodaniya, II, 259, 10 et suiv.; n. 544.  
 Amrapālikā, I, 261, 15.  
 Amrapālī, I, 300, 16.  
 Amrapāllvana, II, 293, 16.  
 Amravana, I, 300, 16.  
 Ayanana, II, 93, 20; III, 66, 3 et suiv.  
 Ayatīm, I, n. 420.  
 Ayāśita, II, 205, 5.  
 Ayus, III, 65, 16.  
 Āyubhāṇikāra, I, n. 473.  
 Ārayaśāstra, II, 33, 11.  
 Āratī, II, 240, 3.  
 Ārabdhavārya, III, 264, 12.  
 Ārambhaga, II, 260, 15 et suiv.; n. 545.  
 Ārāgyatī, I, n. 458; II, 270, 12; 393, 1; III, 53, 9; n. 472.  
 Ārāgyatī, II, 363, 8; 365, 11; III, 415, 4.  
 Ārājaka, II, 70, 13.  
 Ārāda, II, 118, 1 et suiv.; 198, 1; III, 322, 15.  
 Ārādhaṇa, III, 57, 14.  
 Ārādhaṇatī, I, 104, 8; n. 458; II, 118, 9; 120, 1; n. 518.  
 Ārādhitā, I, 348, 14; III, 15, 8; 16, 2.  
 Ārādheti, I, 243, 13.  
 Ārāva, II, 160, 4.  
 Ārāpayatī, III, 162, 20; 393, 18.  
 Ārāpetī (= Āropayatī), III, 149, 17; 150, 1; 160, 7.  
 Ārāpya (?) (corr. ārāpya?), II, 123, 18; n. 519.  
 Ārocayati, I, n. 376.  
 Āropita, I, 247, 9.  
 Āroha, I, 205, 7.  
 Ārjava, I, 154, 1.  
 Ārjava (adj.), I, 133, 8.  
 Ārtita, II, 480, 7.  
 Ārtibhāva, II, 146, 15.

Ārddha, I, n. 253, 569.  
 Ārdra, III, 305, 21.  
 Ādrapātra, I, n. 480.  
 Ādravallipratirūpa, I, 141, 5.  
 Ādravṛksha, I, 7, 5; 11, 12, 15; 17, 9; 20, 12; 24, 9; n. 375; III, n. 528.  
 Ārya, III, 418, 18; 419, 15; 420, 1.  
 Āryapaksha, I, n. 485.  
 Āryavaṇṣaketa, I, 141, 6.  
 Āryastya, III, 331, 17 et suiv.; 408, 17.  
 Āryamūta, II, 280, 15 et suiv.  
 Āryāksha, I, 137, 14.  
 Āryāpavāda, I, 103, 8.  
 Āryāvarta, II, 262, 16.  
 Ālabdha, I, n. 628; II, 479, 10; n. 573.  
 Ālambana, I, 120, 11; n. 470.  
 Ālambana, I, 195, 1 et suiv.; n. 529; II, n. 507; III, 227, 7.  
 Ālaya, III, 200, 11; 314, 2; 400, 3.  
 Ālayārāma, III, n. 500.  
 Āhāga, III, 70, 14; 82, 3; 159, 7.  
 Āhāgikā, III, 407, 20.  
 Āloka, III, 332, 15 et suiv.  
 Ālokati, I, 165, 7.  
 Ālokanayati, I, n. 509.  
 Ālokāvilokita, III, 182, 12.  
 Ālopa, I, 615; II, 190, 5; n. 571.  
 Ālopakāra, I, 339, 13, 15.  
 Ārujjati, I, 9, 4.  
 Ārandita (?), III, 241, 1.  
 Āvaratī, I, 24, 1.  
 Āvarjana, I, n. 377; II, 423, 18; n. 567.  
 Āvarjayatī, I, 34, 9; n. 398; II, 419, 8.  
 Āvarjita, II, 297, 7.  
 Āvartatī, III, 47, 14.  
 Āvāpaka, II, 311, 11.  
 Āvāśanuddha, II, 346, 15.  
 Āvāśasampanna, II, n. 550.  
 Āvigalita, I, 154, 14.

Āviddhaka, III, 113, 10; 442, 15.  
 Āviṣṭa, I, 315, 3; n. 606.  
 Āvustā, I, n. 518.  
 Āvustāyanta (?), I, 170, 7.  
 Āvustāvo, I, 317, 15, 16; n. 608.  
 Āvuso, I, 91, 6; n. 447.  
 Āvṛṣṭibhā, I, n. 379.  
 Āvṛṣṭiprākāra, III, 225, 6, 23.  
 Āvenika, I, 38, 14; 39, 12 et suiv.; n. 505.  
 Āvāṇaśāla, I, 328, 6, 9, 10, 12, 14, 20; 329, 11; n. 612.  
 Āveshtatī, I, 347, 12; n. 620.  
 Āśāṅkitavyamahavratā, II, 118, 3.  
 Āśā, II, 58, 22 et suiv.; 62, 18; III, 309, 9.  
 Āśā, 108, 14 et suiv.  
 Āśābhāta, III, 352, 4.  
 Āptī (catur-), I, n. 423; III, 450, 13; (śaṣṭ-), III, 96, 23; 101, 4, 6.  
 Ācukārīn, I, 136, 16.  
 Ācureva, II, 19, 19.  
 Ācroya, II, n. 525.  
 Ācraṇa, I, 147, 1; 329, 19; 335, 2 et suiv.  
 Āśāśāha, III, 308, 3.  
 Āśāśākaśāha, I, 214, 4; II, 17, 4.  
 Āśaya, III, 400, 3.  
 Āśanāśāya, III, 140, 7, 16.  
 Āśeṇaśāha, I, 196, 8, 10; 194, 13; 207, 1; n. 528.  
 Āstara, III, 117, 22.  
 Āsphānaka, II, 124, 9, 15.  
 Āsphāra, I, n. 377.  
 Āśāda, I, 72, 10; 180, 4; 184, 13; n. 521.  
 Āśādayatī, I, 344, 12.  
 Āhāra, III, 65, 17.  
 Ābhosvidum, I, 102, 13, 14; n. 457.  
 Āhnikakarmika, I, 264, 4.  
 Āhvaya, III, 387, 18; n. 518.  
 Āhvayana, II, 57, 15.  
 Āhvāyatī, I, 177, 6.



I

Ikshvāku, I, 98, 11; 100, 1; 368, 10; II, 422, 30 et suiv.; 424, 11 et suiv.; III, 1, 1 et suiv.; 246, 11; 247, 12; 343, 15.  
 icchātva, I, 52, 7; 338, 18; n. 417; II, 133, 4.  
 icchāta, III, 24, 19.  
 icchātavya, III, n. 522.  
 iñjati, II, 340, 13; 408, 5.  
 itas, I, 232, 18.  
 iñhāsa, I, 231, 17.  
 iñhāsaṇḍama, II, 77, 9; 89, 17 al.; III, 450, 7 al.  
 iñhāṇ, III, 286, 8.  
 iñhātra, III, 447, 8; n. 526.  
 itara, III, 186, 4.  
 idaṇḍ (= iha), I, 327, 6; 328, 1; III, n. 484.  
 idha, I, 19, 10; 20, 6; n. 385; III, 134, 20.  
 Indra, I, 103, 1; 157, 9; 209, 3; 245, 9; II, 11, 10; 37, 18; 63, 11; 405, 13; III, 7, 19; 117, 8; 207, 16; 373, 19.  
 Indrakīṭa, I, 292, 14.  
 Indrakīṭaka, I, 195, 16.  
 Indrakīṭapamucitta, II, 261, 3; III, 225, 5.  
 Indrakūṇa, II, 433, 16.  
 Indracūṇa, I, 139, 7.  
 Indratejas, I, 136, 14.  
 Indradhvaṇa, I, 62, 4; 138, 4; III, 226, 5 et suiv.; 229, 17 et suiv.; 241, n.  
 imāṇhi (?), I, 185, 20; n. 524.  
 imāṇhiṣṭhi (= iha), I, 351, 18.  
 imāṇhiṣṭhi, I, n. 524; II, 463, n. al.  
 imo, II, 151, 1; 152, 15; 285, 5; III, 301, 11.  
 iriyāpāṭha, II, 157, 1.  
 Iṣā, III, 309, 8.  
 Iṣāṇdhara, II, 300, 18.  
 Iṣika, I, 196, 1.  
 Iṣṭatapanā, III, 526, 6 et suiv.; 230, n.  
 Iṣika, I, n. 530.  
 Iṣika (?), III, 228, 12.

Iṣṭakā, III, 228, 3.  
 Iṣṭarūpa, I, 39, 11.  
 Iṣṭi (= atri), II, 299, 13; III, 145, 20.  
 Iṣṭikā, I, n. 563; II, 384, 2.  
 Iṣṭi, II, 70, 1.  
 Iṣṭikā, I, 244, 5; n. 563.  
 Iṣṭiya, I, 304, 4.  
 Iṣṭiyāghra, II, 425, 15.  
 Iṣṭi, I, 303, 20; III, 26, 21; 84, 8.

I

II, 1, 234, 4, 10.  
 Iṣṭi, III, 118, 18.  
 Iṣṭi, I, 302, 10; III, 60, 9; 92, 10 al.  
 Iṣṭapāṭha, II, 390, 8; III, 27, 4.  
 Iṣṭyā, II, 6, 6.  
 Iṣṭara, II, 158, 7; 257, 8.  
 Iṣṭaragupta, I, 141, 4.

U

Ukṣāṇḍhosi, III, 158, 13.  
 Uṣṭakā, III, 303, 4.  
 Uṣṭāṇḍa, II, 190, 6; II, n. 531; III, 158, 9, 12.  
 Uṣṭāṇḍa, II, 406.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 281, 13.  
 Uṣṭāṇḍa, II, 418, 17.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 410, 4.  
 Uṣṭa, III, 304, 3.  
 Uṣṭa, I, 131, 5.  
 Uṣṭaṇḍa, II, 177, 9 et suiv.  
 Uṣṭāṇḍi (?), I, 226, 16.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 27, 12; 13; n. 392.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 170, 12.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 127, 19; 128, 16; 130, 2; n. 520.  
 Uṣṭi, I, 236, 17; 241, 11; n. 560.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 448, 12.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 337, 1.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 63, 14; n. 509.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 343, 22.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 240, 16; n. 541.  
 Uṣṭi, II, 127, 10.

Uṣṭāṇḍi, II, 126, 7.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 245, 4.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 207, 5, 8.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 436, 3.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 225, 1.  
 Uṣṭi, II, 30, 7.  
 Uṣṭi, III, 156, 13.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 141, 2.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 382, 10 et suiv.; n. 515.  
 Uṣṭa, I, n. 494.  
 Uṣṭa, III, 161, 8.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 431, 7.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 196, 7.  
 Uṣṭāṇḍi (?), III, n. 493.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 144, 10; n. 480.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 213, 7.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 16, 11; 413, 17; n. 498.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 344, 11.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 126, 17.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 225, 6.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 273, 6; n. 547.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 223, 19.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 457, 14.  
 Uṣṭāṇḍi (?), III, 443, 4.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 106, 1; n. 460.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 159, 13.  
 Uṣṭāṇḍi, I, n. 563.  
 Uṣṭi, I, 249, 2; 251, 3; 252, 5; III, 239, 2; 382, 14 et suiv.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 6, 3; 49, 6; 103, 10; n. 483; II, 68, 7; 159, 1; III, 72, 18; 75, 11; 378, 2.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 337, 9.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 140, 2.  
 Uṣṭāṇḍi (?), I, 135, 4.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 408, 9.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 166, 19.  
 Uṣṭāṇḍi (?), II, 176, 5.  
 Uṣṭāṇḍi, II, 121, 9.  
 Uṣṭi, II, 119, 5; III, 306, 9.  
 Uṣṭi, I, n. 580.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 173, 4.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 124, 22.  
 Uṣṭāṇḍi, I, 213, 7; n. 541.  
 Uṣṭāṇḍi, III, 408, 18.



Udya, I, 36, 3, 8 et suiv.;  
44, 10 et suiv.  
udyañi, I, 120, 10.  
udyañi, I, 79, 13.  
udyañi, III, 3, 16.  
udyañi, II, 26, 13.  
udyañi, I, 6, 8; II, 552,  
11.  
udyañi, I, 26, 3; n. 374,  
391.  
udyañi, II, 227, 3.  
udyañi, III, 170, 9-10;  
393, 11 n. 487.  
udyañi, I, 311, 13; n. 663;  
II, 64, 17; 69, 14.  
Udya, III, 235, 16.  
Udya, II, 102, 1.  
Udyañi, I, 138,  
13.  
Udyañi, I, 251, 21.  
udyañi, II, 335, 9; 403,  
13.  
udyañi, III, 343, 17.  
udyañi, II, 259, 12 et suiv.;  
n. 549.  
udyañi, III, 138, 8; 181,  
7; 190, 16; 233, 9 al.;  
n. 413; II, 315, 12 al.  
udyañi (rudhira), I, 224,  
17.  
udyañi, III, 460, 19.  
udyañi, II, 421, 16; n. 567;  
III, 465, 6; n. 521.  
udyañi, I, 352, 20;  
n. 605.  
udyañi, I, 5, 1; 61, 3, 4;  
n. 372; II, 305, 17; 18;  
306, 1; n. 553.  
udyañi, I, n. 372.  
udyañi, I, 249,  
18; 251, 12; II, 177, 14.  
udyañi, II, 319, 21; n.  
554.  
udyañi, III, 395, 18.  
udyañi, II, 99, 18.  
udyañi, III, 177, 17.  
udyañi, II, 90, 6; 94, 19;  
92, 14, 147, 3.  
udyañi, I, 223, 8.  
Udyañi, I, 138, 7.  
udyañi, II, 96, 12.  
udyañi, II, 77, 17,  
450, 5 et suiv.; III, 29, 11.  
Udyañi, II, 2, 12.

Udyañi, I, 137, 8.  
Udyañi, I, 138, 11.  
Udyañi, I, 139, 13.  
Udyañi, I, 137, 15.  
udyañi, III, 161, 7.  
udyañi, I, n. 617, III,  
141, 8.  
udyañi, III, 161, 7.  
Udyañi, III, 91, 8 et suiv.;  
106, 3; 107, 11 et suiv.  
Udyañi, I, 138, 12.  
udyañi, I, 220, 20; 308,  
5; n. 547; II, 24, 5 al.  
Udyañi, III, 365, 19; 366,  
8; 374, 1.  
udyañi, I, 52, 1; n. 417.  
udyañi, III, 270, 9;  
318, 3; 382, 15; n. 490,  
500.  
udyañi, II, 415, 18.  
Udyañi, II, 120, 10 et suiv.  
udyañi, I, n. 380.  
udyañi, III, 130, 10.  
udyañi, II, 244, 8; n.  
541; III, 350, 15; 351,  
5; 365, 6.  
udyañi, I, n. 604.  
udyañi, I, 313, 13,  
14.  
udyañi, III, 141, 12.  
Udyañi, II, 119, 8 et suiv.;  
200, 8, 13; III, 321, 11.  
udyañi, II, 150, 5.  
udyañi, III, 232, 16, 20.  
udyañi, II, 191, 6.  
udyañi, II, 153, 3; 155, 9.  
udyañi, I, 266, 14; n. 577.  
udyañi, II, 375, 15.  
udyañi, II, 144, 20.  
udyañi, I, 195, n. 17; n.  
531.  
Udyañi, I, 137, 19.  
udyañi, III, 161, 13.  
udyañi, III, 410, 2.  
udyañi, II, 452, 6.  
udyañi, III, n. 497.  
Udyañi, III, 184, 1 et suiv.;  
325, 12 et suiv.  
udyañi, II, 448, 12; 492,  
1.  
udyañi, II, 492, 8; n.  
529; III, 25, 2, 3.  
udyañi, II, 124, 5 et  
suiv.

udyañi, II, 459, 16.  
udyañi, I, 121, 9, 12;  
n. 471.  
udyañi, II, 457, 11; n. 523.  
udyañi, I, 227, 16.  
udyañi, I, 229, 7.  
udyañi, II, 292, 5.  
udyañi, I, 176, 13.  
Udyañi, I, 141, 16.  
udyañi, I, 48, 2; n. 506;  
II, 6, 7.  
udyañi, I, 248, 2.  
udyañi, II, 135, 4.  
udyañi, II, 173, 2 et suiv.  
udyañi, I, n. 582.  
Udyañi, I, 364, 4.  
Udyañi, III, 56, 12 et suiv.;  
269, 11; 271, 5.  
udyañi, III, 285, 9.  
udyañi, I, 169, 9.  
udyañi, I, 220, 5.  
udyañi, I, n. 513.  
Udyañi, III, 56, 11.  
Udyañi, III, 176, 14.  
udyañi, I, 112, 3; 303,  
6; n. 544; II, 250, 14.  
udyañi, I, 115, 8; II, 418,  
10; III, 344, 4, 5; 417,  
9, 17; 444, 15.  
udyañi, I, n. 467.  
udyañi, III, 282,  
6, 12 et suiv.  
udyañi, I, n. 499; II,  
66, 9.  
udyañi, II, 168, 6.  
udyañi, III, 145, 12 et  
suiv.  
udyañi, II, 56, 1.  
udyañi, II, 216, 7.  
udyañi, II, 416, 1.  
udyañi, I, n. 600.  
udyañi, III, 402, 7; n. 521.  
udyañi, I, 282, 18.  
udyañi, II, n. 559.  
udyañi, I, 145, 4; 212,  
7.  
udyañi, I, 357, 14; II, 63,  
15 al.; n. 628.  
udyañi, II, 121, 1.  
udyañi, III, 402, 1 al.  
udyañi, III, 10, 5.  
udyañi, III, 447, 8; n. 526.  
udyañi, I, 327, 12  
et suiv.



uparilapati, II, 224, 15.  
 uparima, I, n. 546; III, 145,  
 19 et suiv.  
 uparimma, I, 211, 4; II, 15,  
 5.  
 uparudhyati, III, 452, 16.  
 Upala (nom d'un kalpa), III,  
 233, 17.  
 upalakshati, II, 145, 13.  
 upalakshayati, II, 147, 19;  
 148, 1.  
 uparitaraka, II, 74, 3.  
 uparusta, III, 216, 5.  
 uparasma, I, 143, 1.  
 upagamayita, III, 429, 18.  
 Upasanta, III, 237, 11.  
 upasanthita, I, 214, 5.  
 upasankrama, II, 492, 1.  
 upasankramati, II, 174, 3 et  
 suiv.; 492, 1, 4; n. 529;  
 III, 25, 15.  
 upasampada, I, 2, 15; III,  
 420, 12.  
 upasarga, I, 254, 5; II, 286,  
 4; 317, 16.  
 Upasena, I, 138, 9; III, 60,  
 55 et suiv.; 431, 1 et suiv.  
 upastabdhia, II, 255, 14;  
 280, 16.  
 upastabdhutva, I, 5, 9, 13  
 et suiv.  
 upastambha, II, 259, 14.  
 upastambhana, II, 292, 6.  
 upastha, I, 336, 15; n. 343.  
 upasthaka, I, n. 568.  
 upasthāpayati, I, 16, 10;  
 107, 16; II, 218, 4 (cf.  
 I, 15, 16); III, n. 490.  
 upasthita, I, 242, 20; III,  
 186, 11.  
 upasthihanti, II, 212, 1 et  
 suiv.  
 upaharati, I, 177, 13.  
 upahara, I, 177, 13, 14, 15,  
 17; 178, 1, 5, 7; 180,  
 12; 184, 18; 188, 11;  
 192, 11; n. 548, 523.  
 upātivṛtta, I, n. 600; III,  
 281, 14.  
 upādāna, II, n. 546; III,  
 448, 15 et suiv.  
 upādi, I, 243, 16.  
 upādiyati, I, 233, 11, 17;  
 234, 8.

upādīrati, III, 447, 6.  
 Upādhyāyājan, I, 141, 10.  
 upārdha, I, 49, 12.  
 Upārdhakāśikā, III, 375, 18  
 et suiv.  
 Upāti, I, 178, 2; III, 179,  
 6 et suiv.; 197, 1.  
 upāśma, I, n. 479.  
 upakalaka, I, 228, 6; n.  
 553.  
 upakala, I, 228, 6; n. 554.  
 Upendra, I, 103, 1.  
 Upashantha, I, 348, 8.  
 upashadha, I, 252, 13; II,  
 177, 20; III, 97, 20; 98,  
 1.  
 upashadbika, I, 205, 7.  
 upashadhika, II, 8, 20.  
 upashadbhakaraka (I), III,  
 113, 17.  
 Uppalaka, II, 104, 2.  
 uppharati, II, n. 542.  
 uppharati, II, 249, 16.  
 ulhato, I, n. 380.  
 ummārga, II, 385, 20.  
 urasa, III, 278, 20.  
 urvīchāśin, III, 444, 8.  
 Uruvāśa, II, 123, 16, 200,  
 9, 15; 207, 1; 209, 1;  
 231, 7; 237, 17; 263,  
 15; III, 511, 7 et suiv.;  
 314, 13; 316, 20; 317,  
 5; 324, 20; 415, 15 et  
 suiv.; 425, 17; 436, 21.  
 Urvīchāśyaga, III, 102,  
 10, 20; 424, 6 et suiv.;  
 434, 8; 444, 2 et suiv.  
 ulūkapaśchika, III, n. 622.  
 Ulūkamukha, I, 348, 10; 352,  
 9, 17.  
 ullepati, I, n. 600.  
 ullipta, II, 145, 11.  
 ullokantiya, II, 378, 8.  
 ullokayati, II, 8, 12; 323,  
 15; 396, 15.  
 ullokitamūrdha(en-), II, 307,  
 5.  
 upvanti, II, 208, 4, 8, 9.  
 ulhitavṛtta, I, 248, 10, 13,  
 15.  
 uśhāśha, II, 207, 3.  
 uśhmagata, III, 349, 1.  
 uśhmāyati, II, 124, 4.  
 uśāha, II, 457, 19.

ġ

ōna, III, 215, 13 et suiv.  
 ōmadara, III, 388, 7.  
 ōrjā, II, 306, 18; III, 204,  
 1.  
 ōrjāra, I, n. 467.  
 ōrjāraśikāra, III, n. 528.  
 ōrjāramukha, I, 127, 11.  
 ōrmi, I, n. 548.  
 ōraia, I, 247, 17; 354, 4;  
 n. 379, 506; II, n. 566.  
 ōraia, I, 218, 18; 221, 20;  
 n. 546; II, 20, 20.  
 ōraia, I, 163, 4; n. 508.  
 ōraia, II, 404, 14.  
 ōraia, II, 24, 7; 268, 13.  
 ōraia, I, n. 546, 548; II,  
 208, 12, 268, 13 et suiv.;  
 n. 335.

RI

rijabhāva, II, 97, 10.  
 rijarasa, I, 208, 19; III,  
 201, 4; 288, 18.  
 rijuparīśama, II, 15, 6.  
 riddhipāda, I, 74, 4; II,  
 324, 4.  
 riddhipāśāśya, III, 137,  
 17.  
 riddhipāśya, III, 218, 4.  
 riddhipāśya, II, 76, 10.  
 rilla (cf. rillaka et rillaka),  
 I, 259, 5; III, 57, 9 et  
 suiv.  
 rillaka, I, n. 555.  
 Rishabha, I, 157, 2.  
 Rishabhaślokin, I, 137, 2.  
 Rishabhastotra, I, 157, 6.  
 Rishikāra, II, 433, 16.  
 Rishikāra, I, 157, 11.  
 Rishikāra, I, 137, 12.  
 Rishikāra, I, 359, 17; III,  
 323, 3 et suiv.; 328, 20  
 et suiv.  
 rishikāraśloka, I, n. 636;  
 III, 182, 10 et suiv.  
 rishikāraśloka, III, 152, 10  
 et suiv.  
 Rishikāra, I, 43, 15; 161,  
 4; 174, 2; 243, 8; 307,



5; 313, 16 et suiv.; 323, 14 et suiv.; 324, 15; 330, 6; 337, 11; n. 631; III, 330, 3, 17; 337, 10; 339, 4; 345, 16; 370, 7; 377, 8, 7; 378, 14; 382, 9; 383, 11; 389, 14; 394, 11; 414, 5; 415, 7; 416, 10; 420, 14.  
*śishiekhita*, III, 390, 4.

## E

*ekakāṣṭha*, I, 245, 14.  
*ekacittakṣama*, I, n. 554.  
*ekatyā*, I, 23, 9; n. 388; III, 131, 17 al.  
*ekadukāya*, III, 15, 12.  
*ekadāmatā*, III, 201, 1.  
*ekupadikā*, II, 214, 15.  
*Ekucēṣṭhā*, III, 144, 17 et suiv.; 146, 11 et suiv.  
*ekāṣṭhikṛita*, I, 239, 18; II, 257, 11.  
*ekāṣṭhena*, III, 378, 8.  
*ekāṣṭha*, III, n. 468.  
*ekāṣṭhikṛita*, I, n. 564; III, 300, 11; 302, 13 al.  
*ekādaśā*, III, 442, 11.  
*ekādaśikā*, III, 70, 15; 407, 20.  
*ekādaśi*, III, 82, 4; 113, 5.  
*ekādhyāṣṭh*, I, 304, 15.  
*ekāntarāmra*, I, 5, 13.  
*ekāntalīkā*, II, 492, 6 et suiv.  
*ekāhatya*, II, 74, 15.  
*ekinā* (instrum.), II, 103, 16; III, 12, 8; 13, 1 (instr. fém.); 235, 11.  
*ekotibhāva*, II, 134, 18; 283, 8.  
*ekotibhāta*, III, 212, 16.  
*ekotibhāva*, I, 228, 5; n. 553, 554; III, 213, 7, 9.  
*etarhi*, I, 239, 13 al.; n. 349.  
*etarahiṣṭ*, I, 238, 16 al.  
*etarahesi*, I, 38, 13; 39, 1, 3; n. 404.  
*etta*, III, 61, 1.  
*ettaka*, I, n. 384; III, 23, 14 al.  
*etika*, II, 380, 22.

*etiya*, II, 353, 10; III, 277, 13.  
*etiha*, I, n. 389.  
*etthaṃ*, III, 316, 11 al.  
*edriṣa*, I, n. 549; II, 28, 9; 31, 9 al.  
*edriṣaka*, II, 7, 7.  
*emināpi*, III, 403, 12, 14; n. 521.  
*emera*, I, 234, 1; 298, 5; n. 469, 594.  
*emeraṃ*, III, 402, 9.  
*eraka*, I, n. 385.  
*erakavāśhikā*, I, 19, 11.  
*Erevaṇa*, II, 275, 7.  
*Elapetra*, III, 383, 19; 384, 1 et suiv.  
*elākā*, I, 195, 15; n. 530; II, 486, 5; n. 574; III, 20, 9; 228, 11.  
*eshanīya*, III, 305, 5.  
*ehipeṣṭika*, III, 200, 10.  
*ehibhikāhukā*, I, 2, 15; n. 368; III, 65, 2 al.; 180, 11; 376, 14, 377, 4; 379, 13 al.

## O

*okadīḥṭati*, III, 29, 13 al.  
*okanti*, III, 404, 13.  
*okasta*, I, 232, 2 al.; 245, 4; n. 556.  
*okāra*, III, 357, 13.  
*okrameti*, III, 318, 15.  
*ogumana*, II, 163, 8.  
*ogādha*, III, 119, 9.  
*ogugūhikā*, III, 276, 13.  
*ograhaka*, III, 373, 3.  
*ogha*, III, 283, 18.  
*Oghaja*, III, 231, 5; 237, 1.  
*occhrita*, II, 75, 21.  
*oja*, I, 210, 19; 253, 3; n. 540; II, 14, 20; 131, 3.  
*ojohāra*, I, 253, 3.  
*ojumpika*, III, 443, 5.  
*oddita*, II, 235, 1, 6; 251, 1, 8 et suiv.  
*oddoti*, II, 252, 16 et suiv.  
*otāreti*, III, 179, 9 al.  
*ottappa*, I, n. 463; II, 357, 14.

*ottara*, I, 250, 5.  
*ottānaka*, II, 16, 14.  
*ouadīḥṭavana*, II, 171, 10.  
*onamati*, III, 98, 9.  
*otādayati*, I, 237, 4.  
*opatati*, III, 127, 9, 16; 128, 5.  
*opayika*, I, 203, 13; II, 7, 9.  
*opayikā*, I, 146, 12.  
*opasamika*, II, 41, 9.  
*opāyika*, I, n. 493; II, 56, 7.  
*Opura*, I, 348, 11; 352, 9.  
*omūṣṭi*, II, 33, 1.  
*omūddhaka*, II, 283, 1.  
*omūtrami*, III, 3, 16.  
*oravati*, II, 100, 17.  
*orua*, II, 354, 16; III, 55, 1; 294, 21.  
*orupa*, I, n. 625; III, 104, 18; 432, 9.  
*oroptakūṣala*, III, 155, 6.  
*orubhanti* (?), III, 34, 6, 8.  
*orūpayati*, I, n. 513.  
*oredana*, III, 263, 6.  
*olaṅka*, II, 244, 10; n. 541.  
*olmakāya*, III, 104, 3.  
*olīyati*, I, 216, 5; n. 544.  
*olumpika*, III, 113, 19.  
*olokanaka*, III, 266, 15.  
*olekayati*, I, n. 392.  
*olokita* (les divers), I, 142, 12.  
*olokita*, III, 27, 7.  
*oloketi*, III, 29, 18; 184, 12; n. 489.  
*ovadati*, III, 206, 9.  
*ovāda*, I, n. 459; III, 51, 16; 53, 8 al.  
*ovāyati*, II, 275, 10.  
*ovāha*, II, 297, 5.  
*oṣākha*, III, 302, 1; 313, 9.  
*oṣirati*, I, 143, 13; 200, 9; n. 380, 488; II, 4, 9; 334, 22; 367, 19, 22; 424, 20 al.; III, 1, 6.  
*oṣiṣṭa*, II, 425, 3.  
*ośadhi*, II, 56, 20; 58, 13.  
*ośhina* (?), II, 84, 3.  
*osakkati*, I, n. 389; II, 83, 2.  
*osakkita*, I, 353, 14.  
*osakia*, I, 201, 16; III, 141, 16.  
*osanna*, II, 300, 19.



osara, I, 361, 18; 90, 11;  
362, 8 et suiv.  
osaruga, II, 37, 9; III, 401,  
1.  
osarati, I, n. 380; II, 108,  
7 et suiv.; 222, 1; n. 537;  
III, 401, 1; 453, 3.  
osarupa, III, n. 521.  
osirati, I, 24, 1; n. 380; II,  
272, 13; 383, 7; 393,  
9; III, 1, 4; 273, 16 (7).  
osupta, III, 39, 12.  
osrigati, I, 201, 20.  
osrishia, II, 430, 8; III,  
132, 16.  
osridhatakāya, II, 182, 13.  
osropati, II, 31, 11.  
osropana, II, 160, 6.  
osvāpāna, III, 296, 16.  
ossajjati, I, n. 473.  
oharati, III, 269, 13; n.  
499.  
ohāra, III, 36, 19; 37, 3;  
40, 1; n. 469.  
ohārayati, I, 295, 18, 19.  
ohāta, II, 136, 18; 137, 16;  
286, 10.  
ohitacittatā, II, 357, 1.  
ohitabhāra, III, 262, 13.  
ohitabhihāratā, II, 260, 17.

## AI

aindranāga, II, 157, 7.  
aiśvaryaiddhi, I, n. 511.  
aiśvarya, I, n. 511, 513.

## AU

audārika, III, 331, 15, 18.  
audhatya, I, 134, 10.  
audvilya, I, n. 577.  
aupanayika, III, 200, 10.  
aupapādika, I, 153, 16;  
154, 3; 211, 16; II, 15,  
16; III, 324, 15.  
aupasamika, II, 33, 3.  
Aushadhina, III, 236, 10.

## K

Kakada, I, 233, 13; 256,  
20; 259, 17; 260, 2 et  
suiv.; III, 383, 16.  
Kakubha, III, 313, 10 et  
suiv.  
kakkhatatva, I, n. 616.  
kadhagaka, II, 475, 10.  
kaccha, II, n. 514; III, 13,  
3.  
kacchula, II, 150, 9.  
kañcuka, I, 251, 4; n. 559.  
kañcukya, III, 47, 8 al.;  
155, 20.  
kataccha, II, 450, 10; 452,  
17; n. 570.  
kattakriyati, II, 429, 12.  
kattiyati (kattita), I, n. 546.  
kattiyamāna, II, 429, 15.  
kathalya, III, 69, 11.  
kathalla, I, 15, 10; 308, 1;  
n. 382; III, 79, 18; 141,  
16.  
kaddhati, I, n. 545, 597.  
kaddhita, II, 75, 3.  
kaddhiyati, I, 317, 7.  
kātaka, I, 309, 8; 310, 4.  
kātakathala, II, 350, 18.  
Kāṭhaka, I, 153, 6 et suiv.;  
II, 5, 13; 114, 14; 159,  
13 et suiv.; 165, 1; 189,  
2 et suiv.; 17 et suiv.; 190,  
17 et suiv.; III, 129, 5;  
262, 5.  
kathika, III, n. 497.  
kandaka, III, 113, 9; 352,  
14.  
Kanyakubja, II, 441, 7;  
460, 7.  
katividha, III, 371, 10 et  
suiv.  
katham, II, 375, 10; III,  
143, 3.  
kadākhyā, II, 86, 11.  
Kanakapurvata, I, 114, 6.  
Kanakabimbābha, I, 123,  
15.  
Kanakadāgarājastaja, I, 140,  
9.  
Kanakamūṇi, I, 318, 13, 18.  
Kaukarājē, I, 140, 11.

Kanakaksha, I, 138, 6.  
Kandukāraka, III, 443, 2.  
Kandha, III, 328, 9.  
Kanyakubja, II, 442, 9;  
443, 13; 459, 15; 460,  
2 et suiv.; 485, 10; III,  
16, 1.  
Kapāta, I, 195, 17.  
Kapitthaka, III, 363, 2.  
Kapimbhya, I, 300, 10.  
Kapila, I, 350, 16 et suiv.;  
II, 53, 10.  
Kapilapura, II, 11, 6.  
Kapilavastu, I, 47, 15; 155,  
18; 239, 7; 351, 19; 352,  
5, 10; 353, 1, 18; 354,  
9 et suiv.; 357, 1; II, 3,  
17; 31, 6 et suiv.; 35,  
10; 48, 4 et suiv.; 74, 4  
et suiv.; 75, 12; 164, 17;  
189, 2; 193, 13; 201, 7;  
III, 91, 13 et suiv.; 102,  
1 et suiv.; 138, 5; 141,  
15; 179, 2; 255, 3 et  
suiv.; 262, 15.  
Kapilavastava, III, 90, 19  
et suiv.; 101, 17 al.  
Kapilāvaya, I, 43, 15; 143,  
11; 164, 12; 205, 11;  
337, 11; II, 11, 4, 124,  
19; III, 101, 13.  
Kappa, II, 326, 7.  
kahandha, II, 411, 15.  
Kamapālaka, III, 327, 20.  
Kamaladhara, I, 141, 4.  
Kamalaksha, I, 137, 7.  
kampayati, II, 10, 10.  
Kampilla, I, 283, 11, 16 et  
suiv.; III, 26, 20; 34, 3  
et suiv.; 38, 2; 40, 9  
(adj.); 158, 6; 166, 8  
et suiv.; 170, 13; 361,  
16 et suiv.  
Kambala (aiśvarya-), I, 268,  
16.  
Kambalāyutara, I, 263, 1;  
11, 13.  
Kambhaja, II, 183, 12.  
Karakanda, I, 352, 11.  
Karakandāra, III, 262, 4;  
n. 499.  
Karaṇka, II, 410, 17; 411,  
2; III, 83, 16; 297, 1, 15,  
15 al.



Karavajaka, I, 348, 11; 352, 9.  
 Karapolra, I, 5, 8.  
 Karikāra, II, 384, 14.  
 karuna, III, 210, 7; 10.  
 karuṇalābhina, III, 77, 12.  
 karuṇāyati, I, n. 437; II, 42, 11.  
 Karolopāṇi, I, 30, 7; n. 394.  
 karoti, I, n. 394.  
 karoti (reññehi), I, n. 585.  
 karoti, (gāṇakam) II, 247, 4.  
 karutaka, III, 178, 16.  
 Karkarabhiṇḍa, I, 355, 12;  
 Karkari, II, 249, 9 et suiv.; n. 542.  
 Karketaṇṇa, II, 318, 9.  
 karṇikā, II, 36, 7; 383, 6; n. 574; III, 18, 9; n. 467.  
 karṇikāra, I, 230, 15; 290, 2; II, 483, 6; III, 20, 10.  
 karṇiṇṇa, I, n. 477.  
 karṇāṇika, III, 113, 8.  
 karuṇa, III, 79, 15.  
 karuṇakārāpita, I, 18, 2; 22, 14.  
 karuṇāṇiya, II, 476, 14.  
 karuṇāṇiyacitta, III, 61, 8.  
 karuṇāṇiyo, III, 225, 1.  
 karuṇāṇya, I, 225, 11; 15; II, 132, 15 al.  
 karuṇa, III, 65, 15 et suiv.  
 karuṇapatha, I, 3, 1; 46, 10 al.  
 karuṇaṇṇa, I, n. 480.  
 karuṇasamādāna, II, 132, 9.  
 karuṇaṇṇa, I, 355, 11; 12.  
 kalakala, I, 254, 4.  
 kalantaka, I, n. 571.  
 kalandaka (?), I, n. 600.  
 Kalandakanivāṇa, I, 255, 3; III, 47, 15; 60, 2; 91, 14.  
 Kalabha, III, 357, 4; 368, 15; 369, 16.  
 kalambokā, I, 341, 6; 345, 11.  
 kalikalaha, I, 254, 8.  
 kalikālakarṇi, I, 257, 6.  
 Kālīga, III, 208, 17; 361, 19; 364, 3; 383, 19; 432, 14 et suiv.

Kālīgarājā, I, 177, 14; 178, 10 et suiv.;  
 kalpa, I, 205, 15; 298, 14; 299, 22; III, 396, 4; 397, 6; n. 520.  
 kalpati (ou kalpoti), III, 60, 18.  
 kalpadābhya, I, 216, 7; II, 19, 4; 337, 6.  
 Kalpadābhyaṅga, I, 138, 3.  
 kalpapurūṣa (?), II, 33, 10.  
 kalpayati, I, 135, 10; n. 482; II, 147, 13; 190, 4.  
 kalparipāka, II, n. 554.  
 kalpiya, III, 395, 5.  
 kalyalā, II, 441, 14.  
 Kalyāṇa, I, 348, 8.  
 kalyāṇamitra, I, 243, 12; 338, 6; III, 371, 23.  
 kalyāṇamitrā, I, 313, 5.  
 kalyāṇasampāna, II, 288, 10.  
 kavacita, II, 295, 5; 299, 13.  
 kavya, I, n. 389.  
 kahāpapa, III, 258, 18; 260, 16.  
 kahintu, II, n. 362.  
 Kāśalindika, I, 152, 16; II, 29, 13.  
 Kāśalindika, I, 226, 10; 235, 19; II, 307, 2 al.  
 Kātyāyana, I, 76, 5 et suiv.; 253, 13; 256, 20; II, 43, 4; III, 382, 13; 386, 8, 15 et suiv.  
 kāpuraṇḍa, I, n. 476.  
 kāmakārikatā, III, 335, 14 et suiv.  
 kāmagaṇṇa, III, 100, 15.  
 Kāmadara, I, 140, 14; III, 13, 11.  
 Kāmadarāra, I, 159, 6; 209, 6; II, 2, 3.  
 kāmpillaka, III, 156, 10.  
 kāṣaṇḍhana, I, n. 385.  
 kāyavireka, III, 58, 10.  
 kīra (samidhi-), I, 343, 18.  
 -kāra, -kāraḥ, I, n. 619.  
 -kāraḥ, I, 344, 14, 15.  
 (kāraḥ-purūṣa), III, 126, 9.  
 kāraṇa, II, 219, 12.  
 Kīravaraṇṇasampāna, II, 288, 13.

kāra, I, 20, 6; 23, 1; n. 386.  
 -kāra, III, 37, 5, 8.  
 -kāraḥ, III, 37, 13.  
 Kāritakāraṇa, I, n. 560.  
 kārehi (?), II, 384, 17 et suiv.  
 kāruṇa, I, 61, 2, 3.  
 kārnika, III, 72, 88; 85, 7.  
 Kāryatāṇṇa, I, 141, 6.  
 Kāla, II, 37, 13; 265, 7; 300, 10 et suiv.; 302, 15; 304, 5; 308, 2, 4; 397, 9 et suiv.; 400, 10; 403, 1, 18 et suiv.; 409, 19.  
 kālaka, I, n. 600.  
 Kālanimāṇa, II, 155, 6.  
 Kālaparvata, II, 300, 19.  
 kālaparvan, II, 125, 12; 126, 18; n. 526.  
 kālapātrika, III, 113, 16; 443, 3; n. 479.  
 kālavasta, III, 360, 1.  
 Kāśadheya, I, 5, 7; 9, 8, 12, 15; 13, 5, 10; 17, 7, 8, 9; 20, 11, 10; 42, 16; 53, 13, 373, 384; III, 274, 10; 454, 7.  
 Kālāṇa, II, 118, 1 et suiv.; 198, 1; III, 322, 15.  
 kālāṇṇaka, II, 231, 13; n. 539.  
 Kāladāyina, II, 233, 11 et suiv.; 103, 7 et suiv.; 129, 15.  
 kālya, III, n. 483.  
 Kāci, I, 54, 9; 271, 19; 280, 22 et suiv.; 305, 6; 307, 7; 323, 12 et suiv.; 359, 20; II, 48, 16; 64, 14 et suiv.; 67, 19; 77, 5; 82, 7; 177, 9; 184, 2; 186, 5; 209, 9; 241, 13; 244, 5; 250, 20; 419, 9; 420, 6; III, 125, 10; 170, 14 et suiv.; 134, 16 et suiv.; 143, 9 et suiv.; 145, 19 et suiv.; 182, 10; 190, 15; 209, 2; 286, 10; 324, 18; 343, 20; 349, 16 et suiv.; 357, 4.  
 Kāci(bhāṇṇayaṇ), I, 301, 5.  
 kācika, II, 189, 11; 195, 8.  
 Kācika, III, 375, 16 et suiv.



Kāpikocāla, I, 350, 5, 19, 19, 18.  
 Kāpikoculaka, I, 350, 7.  
 Kāpīpura, II, 42, 5.  
 Kāpīrardhana, I, 184, 19.  
 Kāyapa (to budha), I, 2, 6; 58, 8; 62, 5; 294, 20; 307, 4 et suiv.; 309, 5 et suiv.; 312-316; 318, 7 et suiv.; 319, 10 et suiv.; 335, 9 et suiv.; II, 265, 14; 266, 3; 309, 6; 302, 22; 304, 13; 336, 12; 400, 17; III, 246, 9; 241, 17; 249, 8; 300, 13, 19; 330, 7; 385, 8.  
 Kāyapa (rishi), II, 106, 16 et suiv.; III, 143, 13 et suiv.; 362, 14 et suiv.; 363, 19 et suiv.; (Urovilakāyapa), 444, 10 et suiv.; (Mahākāyapa), I, 64, 15 et suiv.; (gotra), I, 113, 11; 117, 13.  
 Kāyapa Pūruṣa, I, 253, 7 et suiv.; 256, 10; II, 200, 10; 207, 8 et suiv.; III, 383, 15.  
 Kāyapogiri (to budha), III, 243, 16; 244, 7; 246, 9; 247, 11; 429, 14 et suiv.  
 Kāyaka, II, 428, 1.  
 kāṣṭhī, II, 41, 20 et suiv. al.  
 kāṣṭhī, III, 3, 13 al.  
 kāṣṭha, I, n. 615.  
 kāṣṭhānāyaka, I, n. 540.  
 kāṣṭhānāyakaśāstraśāstra, II, 15, 2.  
 kāṣṭhī, I, 149, 1.  
 kāṣṭhī, I, 195, 6 et suiv.  
 kāṣṭhīka, III, 237, 12, 6.  
 kāṣṭha, (=kim hā), III, 51, 17 et suiv., al.  
 kāṣṭha, II, 97, 5 et suiv.; 212, 13 et suiv.; 301, 13; 352, 17; III, 58, 18; 71, 20; 133, 14; 167, 8; 275, 12; 461, 11.  
 kāṣṭhī, II, 34, 3; 95, 17; 96, 9 et suiv.; III, 185, 1.  
 kīmī (=krīmī?), I, n. 434.  
 kīṃphala, II, 322, 14.

kīṃṭha, II, n. 503.  
 kīṃṭhaka, I, n. 600; II, 38, 3; 470, 8; n. 501.  
 kīṃṭha, III, 118, 20.  
 kīṃṭha, II, 483, 11; III, 18, 14; 331, 6.  
 kīṃṭhī, III, 175, 3.  
 kīṃṭhī, III, 18, 12.  
 kīṃṭhī, III, 19, 15.  
 kīṃṭhī, II, 483, 17.  
 kīṃṭhī, II, 410, 7; III, 312, 13.  
 kīṃṭhīyamaṇa, II, 339, 6.  
 kīṃṭhī, II, 446, 1.  
 kīṃṭhī (alpa-), III, 318, 6.  
 kīṃṭhī, II, 289, 9.  
 kīṃṭhī, I, n. 580; II, 216, 6, 9; 227, 5 al.  
 kīṃṭhī, II, 418, 3; III, 31, 13.  
 kīṃṭhī, III, 9, 13.  
 Kīṃṭhīya, I, 137, 14.  
 Kīṃṭhī, III, 303, 7, 8; n. 503.  
 kūkula, I, 6, 16; 11, 1, 4, 5; III, 369, 4; 455, 12 et suiv.  
 kūkulaśāstra, III, 185, 16.  
 kūkulaśāstra, I, 117, 11.  
 kūkulaśāstra, I, n. 460.  
 kūkulaśāstra, I, 137, 1.  
 kūkulaśāstra, I, 6, 5; n. 374.  
 kūkulaśāstra, I, 157, 4.  
 kūkulaśāstra, I, 7, 11; 11, 5; III, 455, 17.  
 kūkulaśāstra, I, 270, 13.  
 kūkulaśāstra, III, 263, 16, 18; n. 408.  
 kūkulaśāstra, I, 255, 1.  
 kūkulaśāstra, I, n. 631.  
 kūkulaśāstra, I, 135, 6.  
 kūkulaśāstra, I, 306, 17.  
 kūkulaśāstraśāstra, I, 141, 5, 9.  
 kūkulaśāstra, II, n. 534.  
 kūkulaśāstra, II, 203, 6.  
 kūkulaśāstra, II, 62, 8; n. 508.  
 kūkulaśāstra, III, 3, 4 et suiv.  
 kūkulaśāstra, III, 13, 8 et suiv.  
 kūkulaśāstra, I, n. 368.  
 kūkulaśāstra (Śāstra), III, 211, 6.  
 kūkulaśāstra, I, 140, 12.

Kūṃṭhāśāstra, III, 190, 13 et suiv.  
 kūṃṭhāśāstra, II, 56, 3; n. 506.  
 kūṃṭhāśāstra, II, 150, 4.  
 kūṃṭhāśāstra, II, 153, 17; III, 113, 3; 141, 18; 253, 11; 442, 9; n. 472.  
 kūṃṭhāśāstra (or 700), II, 52, 15.  
 kūṃṭhāśāstra, III, 57, 10; 100, 10 (cf. kūṃṭhāśāstra).  
 kūṃṭhāśāstra, I, 257, 5; 350, 9; II, 100, 13; 203, 16; 296, 10; 351, 17; 410, 5; III, 71, 20; 307, 15.  
 kūṃṭhī, I, 34, 10.  
 kūṃṭhī, II, 162, 11; 412, 9.  
 kūṃṭhī, II, n. 539, 521.  
 kūṃṭhīśāstra, II, 121, 9.  
 kūṃṭhīśāstra, I, 138, 7.  
 kūṃṭhīśāstra, I, 273, 10.  
 kūṃṭhīśāstra, III, 176, 10 et suiv.  
 kūṃṭhīśāstra, I, n. 533.  
 kūṃṭhī, III, 406, 1.  
 kūṃṭhī, I, 248, 12; n. 544; III, 453, 3.  
 kūṃṭhī, II, 60, 19.  
 kūṃṭhī, III, 68, 3; 77, 20; 309, 13.  
 kūṃṭhī, I, 128, 12 et suiv.; II, 433, 19 et suiv.; III, 8, 3 et suiv.; 27, 18.  
 kūṃṭhī, II, 446, 12 et suiv.; 460, 14; III, 10, 16; 15, 4.  
 kūṃṭhī (or-), I, n. 535.  
 kūṃṭhī, I, n. 452.  
 kūṃṭhīśāstraśāstra, III, 211, 7 (cf. 8).  
 kūṃṭhīśāstra, I, 81, 1.  
 kūṃṭhīśāstra, I, 81, 2.  
 kūṃṭhīśāstra, III, 220, 11.  
 kūṃṭhī, III, 279, 12.  
 kūṃṭhīśāstra, II, 433, 17.  
 kūṃṭhīśāstra, I, 136, 17.  
 kūṃṭhīśāstra, I, 153, 16.  
 kūṃṭhīśāstra, I, 137, 1.  
 kūṃṭhīśāstra, II, 355, 8.  
 kūṃṭhīśāstra, I, 140, 8.



Kerumabentha, I, 138, 11.  
 Kusumā, I, 174, 14; 180, 15 et suiv.  
 Kusumottariya, I, 141, 7.  
 Kusumotpala, I, 140, 3.  
 Kusumbharāja, I, 180, 14.  
 kusūtra, I, n. 489.  
 kuhām, III, 264, 14.  
 kūtāgāra, I, 62, 19; 325, 17.  
 kūra, I, n. 393.  
 kūlavaha, II, 34, 4.  
 kriakikā, I, 6, 4; 13, 3; 17, 10, 11; 19, 7; 321, 11; n. 374.  
 Kriki(-kin), I, 303, 5; 7; 305, 8 et suiv.; 307, 7 et suiv.; 309, 4; III, 168, 18 et suiv.; 323, 14 et suiv.  
 kriachravitti (à corriger pour rukshavri); III, 182, 16.  
 -krita (pour former le locatif), II, 274, 4; (pour former le génitif) II, 245, 5; n. 542, 547.  
 Kriṭāgāda, I, 123, 8.  
 -kritya (= -krityas), I, n. 541.  
 kriṭādhikāra, II, 312, 5 al.; n. 549.  
 kriṭānukārya, II, 67, 1.  
 kriṭāntasūnikā, II, 160, 10; n. 528.  
 kriṭikā, III, 305, 11.  
 -kritya (périphrase du génitif), II, 113, 9; 478, 10, 11.  
 -krityato (périphrase du génitif), II, 95, 5.  
 -kritya (périphrase du génitif), I, 349, 18; 350, 1; n. 622.  
 krityākritya, I, n. 585.  
 -kritye (périphrase du génitif), II, 445, 14; (périphrase de l'instrumental), II, 97, 13.  
 krityas(ata-), II, 294, 18.  
 kriṣhagrāma, II, 45, 5.  
 Kriṣha, II, 407, 16; III, 308, 9.  
 Kriṣhachandhu, II, 327, 1; 18; 338, 11; 340, 3 al.

Ketu, II, 307, 7; 354, 11; III, 237, 7; 279, 5.  
 Ketudhvaja, III, 230, 7.  
 Ketumati, III, 240, 19 et suiv.  
 Ketūtama, III, 237, 7.  
 ketuka, I, 50, 14; n. 416.  
 kodriya, II, 99, 1; 422, 10 al.  
 kodayati, III, 154, 3.  
 kodayanā, III, 154, 13; n. 484.  
 kosa, I, n. 416; III, 242, 7 al.  
 kovatta, III, 166, 11.  
 kovattaka, I, 83, 13; 351, 13.  
 Kovaripa, I, 326, 11; III, 60, 16; 157, 15, 21 al.  
 kovula, III, 449, 3.  
 kovalakappa, II, 243, 17; n. 536, III, 315, 9 al.  
 kovalin, I, 267, 14.  
 Keçakambala, I, 253, 14.  
 Keçakambalin, I, 256, 10; III, 383, 16.  
 kepaçira, III, 271, 3; n. 499.  
 Keçastāpa, III, 310, 13.  
 Keçasthali, III, 310, 14.  
 Keçin, III, 72, 18; 75, 11; 76, 18.  
 Kaithaba, I, 231, 18; II, 77, 9; 89, 17 al.  
 Kailāsa, II, 33, 11; 97, 5; 109, 1; 306, 1; III, 309, 18; 438, 11.  
 kairadya, III, 131, 7; 10.  
 Kekanada, I, 325, 1 et suiv.  
 koti, I, n. 598; II, 148, 3.  
 kotisūrya, I, n. 567.  
 kotisūryaprabhā (= sūryakotiprabhā), I, 250, 8.  
 koti (aparā), I, n. 472.  
 kottarāja, I, 231, 15.  
 Kottakanāma, II, 300, 4; 336, 8.  
 Kottakamani, II, 265, 11; 266, 3; 302, 22; 304, 12; 400, 14; III, 240, 9; 241, 17; 243, 16; 244, 7; 245, 9; 247, 11; 330, 6.  
 kopina, I, n. 481.

Kola, I, 353, 9 et suiv.; 355, 3, 6, 13.  
 kolāhaia, II, 489, 13.  
 Kolita, I, 27, 4; 28, 4; 30, 3; 56, 8, 16; 62, 10, 11.  
 Kōlitaasthāvira, I, 5, 2.  
 Kollasa, I, 355, 17.  
 kovidda, I, 32, 4.  
 Koliya, I, 355, 13, 16; II, 76, 7; III, 93, 20.  
 Kocala, I, 34, 9; 317, 4, 5; 319, 11; 323, 10; II, 199, 15; 419, 9; III, 101, 15 et suiv.; 349, 11 et suiv.; 377, 8; 421, 4.  
 Koçāvika, III, 113, 7; 442, 13.  
 koçikāra, I, 149, 5; 216, 1; II, 18, 16.  
 koçikāraka, I, 235, 19; n. 494.  
 kaukritya, III, 173, 9 al.  
 Kaundinya, I, 58, 10; 62, 1; 114, 17; III, 370, 12.  
 Kaundinyagotra, III, 233, 8 et suiv.  
 kaundinyasagotra, III, 234, 5.  
 kaumudi, III, 74, 7; 85, 7; 184, 11.  
 Kaucāmbh, II, 2, 11.  
 Kaucika, II, 48, 16; III, 43, 15; 200, 4; 202, 5; 315, 3; 403, 14.  
 Krakucchanda, I, 294, 19; 318, 13, 18; II, 265, 9; 266, 3; 300, 2; 302, 22; 304, 11; 336, 4; 400, 11; 401, 7; III, 231, 3; 240, 8; 241, 17; 243, 16; 244, 6; 246, 9; 300, 11, 18.  
 Krakutsanda, I, 2, 6; III, 247, 11; 330, 6.  
 kriṇati, I, n. 447.  
 kriyā, I, n. 602.  
 kriyākāra, III, 329, 3.  
 kriyābhiniṣṭhiti (?), III, 418, 11.  
 kriḍyaka, II, 172, 3.  
 Krodhakūça, II, 433, 18.  
 kroçika, I, 41, 11; II, 162, 17.  
 kroçituka, II, 409, 18.



kileça (kileça), I, 209, 16.  
 kshana, II, 285, 3; 363, 4;  
 378, 1; 392, 6 al.  
 kshavita, II, 252, 14.  
 kshayana, I, n. 537.  
 kshatriya, I, 267, 11; 268,  
 10; 271, 16; 278, 16;  
 290, 12 et suiv.; II, 139,  
 5; 486, 4; 487, 7 et suiv.;  
 490, 10; III, 8, 18; 20,  
 7; 24, 4; 103, 14 et  
 suiv.; 176, 5; 183, 3;  
 206, 14 et suiv.; 246, 10;  
 247, 3 et suiv.; 247, 17  
 et suiv.; 258, 5; 295, 8;  
 310, 5.  
 kshatriyakula, II, I, 3 et  
 suiv.  
 kshatriyānt, III, 21, 1.  
 kshapayati, I, 201, 9; 302,  
 19.  
 kshamati, I, 301, 11; 312,  
 6.  
 Kshamottara, III, 233, 1.  
 Kshāntivāda, III, 357, 9.  
 Kshāntivādīn, III, 357, 10 et  
 suiv.; 369, 15.  
 kshipihati, II, 53, 14.  
 kshipta, II, 408, 7.  
 kshiyāgrava, I, 248, 10; 12,  
 14 al.  
 kshipta, III, 171, 6.  
 kshiyati, II, 480, 4.  
 Kshīrapāraṇāmbhas, I, 140,  
 9.  
 kshirika, II, 137, 1; n. 522.  
 -kshottam (— -kṣitvas), I,  
 n. 541.  
 kshudra, I, 339, 8; 340,  
 13; 341, 7; 344, 13.  
 345, 8; II, 84, 9; 15,  
 16; III, 145, 2.  
 kshudrapāka, III, 143, 15;  
 144, 5; 153, 10; 154,  
 14; n. 483.  
 kshudramadhya, II, 107, 4 al.  
 kshubdhāsana (7), I, n. 455.  
 kshutva, I, 121, 9; 124, 1 et suiv.  
 kshutva (buddha-), I, n. 471.  
 kshutvā, III, 398, 14;  
 399, 4.  
 kshapayati, I, 146, 5; 302,  
 20; n. 492; II, 6, 17.

kshema (adj.), I, n. 549.  
 kshemavāṇīkṛta, III, 234,  
 20.  
 Kshemā, I, 251, 21.  
 kshoma, III, 121, 10.

## KH

khajjaka, II, 461, 21; 462,  
 7 et suiv.; III, 127, 5;  
 150, 11 al.  
 khajjati, I, n. 373, 390.  
 khandakhandikṛta, II, 82,  
 16.  
 khandara, I, n. 559.  
 Khadiraka, II, 300, 18.  
 khandatī, III, n. 467.  
 kharost (līpī), I, 135, 5.  
 kharjuralatika, II, 475, 16.  
 Khatodhāna, III, 178, 5.  
 khalita, II, 367, 15.  
 khādilapita, III, 39, 10, 20.  
 khāyati, III, 299, 11.  
 khāyita, II, 78, 12; III, 72,  
 13; 84, 17.  
 khājate, II, 457, 12.  
 kho, I, n. 379; III, 77, 14;  
 82, 12 al.  
 khutika, I, n. 597.  
 khutika, I, 302, 13; n.  
 597.  
 khutika, I, n. 597.  
 -khuttam, -khutta (— -kṣi-  
 tvas), I, n. 541.  
 khurapa, I, 261, 12; n.  
 574.  
 khujaka, III, 255, 12.  
 kho, I, n. 489; II, 150, 12;  
 384, 2 al.  
 khodaka, II, 484, 16.  
 khodaka, III, 19, 17.  
 khyati, II, 228, 6; III,  
 420, 18.

## G

gaṇḍakoti, II, 45, 10; 56,  
 5; 168, 8; 240, 12.  
 Gaganagūṇa, I, 138, 6.  
 Gāṅgopala, III, 191, 8 et  
 suiv.  
 Gāṅgā, I, 261, 16; 17, 262.

11; 270, 11; II, 48, 18;  
 III, 34, 5; 145, 18; 151,  
 5; 161, 10; 163, 10;  
 166, 6; 10 et suiv.; 184,  
 17; 186, 15; 202, 11;  
 203, 8; 253, 1; 328, 6;  
 363, 3; 19; 421, 8; 453,  
 15.  
 gacchati (avec un participe  
 présent), I, n. 388.  
 gaccheyāṁ (dans le sens de  
 l'occ.), III, 2, 15.  
 Gajadeva, I, 137, 1.  
 gajapati, II, 311, 2.  
 gajakaraṅka, II, 203, 14.  
 gajanattvasāra, I, 209, 22;  
 II, 13, 19; III, 356, 4,  
 13.  
 gata, I, 2, 15, 16.  
 gataka, III, 42, 9; 44, 5,  
 21.  
 ganadheya, III, 48, 6, 11.  
 gapika, III, 302, 7.  
 gauda (kshu-), I, n. 387.  
 gaudika (kshu-), I, n. 384.  
 gata, III, 67, 9; 517, 7, 11;  
 318, 14; 373, 17, 19;  
 III, n. 515.  
 gati (la vie), I, 42, 17;  
 337, 5; II, 369, 10.  
 gati (dṛṣṭi-), III, 353, 15.  
 gaudha (gā-), III, 261, 4.  
 Gaudhapura, III, 328, 2.  
 Gaudhamādana, I, 186, 18;  
 II, 53, 17; 55, 4.  
 gaudhara, I, 204, 10; 350,  
 9; II, 8, 5; 301, 13;  
 351, 17; III, 197, 15;  
 306, 10; 340, 3; 339,  
 16; 460, 13.  
 gaudharogha, I, 141, 2.  
 gaudharakhyika, II, 49, 2.  
 gaudharaputra, II, 238, 20.  
 gaudharika, III, 115, 2;  
 442, 8.  
 gaudharci, II, 161, 8.  
 Gaudhara, III, 313, 3.  
 gamayati, II, 54, 20.  
 gamāpayati, III, n. 523.  
 gamāpeti (7), III, 438, 15 et  
 suiv.  
 Gaubhīrabuddhi, I, 138, 4.  
 gamyate, II, 248, 18.  
 Gaya, I, 4, 6.



Gaya, II, 120, 17; 200, 9; III, 324, 20.  
 Gayakācyapa, III, 102, 13; 103, 2; 430, 13, 18 et suiv.; 432, 8.  
 Gayāśirsha, II, 121, 1; 200, 9.  
 garuḍendra, II, 301, 10, 13.  
 garuḍa, I, 350, 9; III, 77, 17; 83, 20; 465, 11.  
 garḡarī, II, n. 520.  
 garbha, II, 316, 8.  
 garbhacākrāma, II, 208, 11.  
 garbharūpa, III, 144, 9, 14, 15.  
 galatī, II, n. 568.  
 galito, I, 171, 11; n. 515, 600; II, 36, 5.  
 galli, II, 434, 8.  
 Gava, III, 311, 18.  
 gahana, I, 91, 14.  
 gāndharva, I, 153, 16.  
 gāndhāvika, II, 462, 5; III, 111, 20.  
 gāraḡa, II, 373, 1; III, 430, 11.  
 gāvī, II, 125, 5.  
 Giragga, III, n. 472.  
 Gīrika, III, 28, 8.  
 girighana, I, 111, 6.  
 giryagra(samāja), III, 57, 6, 12, 15.  
 Gīrivoja, III, 90, 13.  
 gulikā, I, 302, 16; III, 462, 6.  
 guḡaṁ (kartuṁ), I, 155, 7; n. 498.  
 Guṁakota, I, 137, 10.  
 Guṁagupta, I, 137, 11.  
 guṁavarta, III, 442, 10.  
 guṁabhūta, I, 182, 4.  
 guṁāyati, III, 389, 2.  
 gutti, I, 20, 6; 23, 1; n. 386.  
 Gupta, III, 92, 9.  
 Gupta(grihi-), III, 413, 12; III, 423, 8.  
 Gupta(parivrājaka-), III, 65, 4.  
 Gupta, III, 329, 11.  
 Gupta(grihi-), II, 432, 2; III, 430, 16.

gupti(grihi-), II, 234, 8; III, 180, 14; 181, 5.  
 gumugumutī, III, 267, 3.  
 gura, I, 191, 3; n. 526.  
 guruka, I, 89, 12, 13; n. 444; II, 73, 13; n. 511; III, 60, 21.  
 gurukṛta, I, 34, 2 al.  
 Gurujanaśrī, I, 141, 1.  
 gurutva, I, 226, 7; II, 20, 10.  
 Gurudeva, I, 141, 12.  
 Gururama, I, 140, 14.  
 guruvāsin, III, 5, 4.  
 gūhati, II, 427, 4.  
 gūhya, I, 107, 16; II, 312, 1; 329, 9.  
 gūhyaka, I, 190, 6; II, 203, 17; III, 83, 20; 356, 9; 380, 11.  
 gūhati, III, 4, 1; n. 465.  
 gūhayati, II, 426, 19.  
 Gūddhakoṭa, II, 203, 12; 257, 6; III, 197, 12 et suiv., 324, 1.  
 gūddha, I, n. 521.  
 Gūddhakoṭa, I, 34, 2; 54, 9; 75, 8; 193, 8.  
 grihapati, I, 198, 14; II, 2, 14, 16; III, 96, 23.  
 grihapatiratna, II, 158, 16.  
 grihasaekāvali, II, 36, 11.  
 grihiliṅga, I, 228, 2; n. 552.  
 gūlānya, III, 165, 1.  
 gūcaragṛama, II, 123, 19.  
 gūyikā, II, 115, 16.  
 gūtrasampanna, II, 1, 7.  
 Gūḡavari, III, 363, 1.  
 gūḡhāmukha, II, 193, 15.  
 gūpānāsi, II, 125, 14; 127, 1.  
 gūpānāśvakṛa, II, 150, 19.  
 gūpānāśvaika, III, 283, 11.  
 gūpīṭaka, II, 461, 21; 462, 7 et suiv.; n. 574; III, 15, 9 et suiv.  
 gomika, III, 417, 16.  
 gomukhi, III, 82, 5.  
 gomelaka, II, 311, 4; 318, 1.  
 golaka, III, 160, 13.  
 golika, III, 442, 13.  
 Govardhana, III, 363, 6.

govinda(Mahā-), III, 206, 12 et suiv.  
 Govinda, III, 204, 9 et suiv.  
 goḡāliputra, I, 253, 12; 256, 20 (goḡāli).  
 Goḡrīngī, I, 261, 15; 263, 3, 6; 271, 13 et suiv.; 295, 15.  
 goḡthika, III, 121, 9; 375, 13 et suiv.  
 Goḡlikāputra, III, 383, 16.  
 Gautama, I, 113, 11; 251, 19; 294, 21; II, 118, 8 et suiv.; 119, 16 et suiv.; 126, 10; 200, 1; 241, 2; 277, 2 et suiv.; 287, 9 et suiv.; 330, 11; III, 63, 7 et suiv.; 90, 13; 109, 22; 282, 10 et suiv.; 325, 18 et suiv.; 361, 7; 369, 8; 386, 19; 418, 9; 421, 2; 424, 1; 425, 9 et suiv.  
 Gautama (gotra), III, 245, 10.  
 Gautamaśa (cetiya), I, 300, 9.  
 gautamasintika, III, n. 522.  
 gautamadharmā, III, 412, 7.  
 Gautami, II, 165, 2; III, 116, 8 et suiv.; 137, 13; 142, 6; 256, 13 et suiv.  
 Gaura, I, 140, 11.  
 gaulika, III, 113, 8.  
 Grahakopa, I, 141, 14.  
 grahaḡi, I, n. 540; II, 424, 3.  
 grāmaḡya, II, 487, 14 et suiv.  
 grāmālu, II, n. 548.  
 grāmālaka, II, 275, 17.  
 grāhana (nimittarya), II, n. 510.

## GH

ghatati, III, 450, 9 al.  
 Ghatikāra, I, 319, 9 et suiv.  
 ghatikāra, II, 150, 16; 152, 10 et suiv.  
 ghatta, III, 81, 12.  
 ghattati, III, 292, 3, 16.  
 ghaḡṭita, III, 317, 9.  
 ghatteti, III, 86, 12; 485, 15.



ghara, I, n. 588; III, 289, 8 al.  
gharaka, I, n. 387.  
gharati, I, 127, 18.  
gharāvāta, III, 406, 9.  
ghāta, II, 396, 19.  
ghāteshin, III, 388, 1.  
ghṛitakausika, III, 113, 8; 442, 13.  
ghṛta(catu-), II, 441, 10.  
Ghoshila, II, 2, 13.  
ghoshahila (?), II, 79, 18; 80, 1.

## C

ca (proclitique), I, n. 370, 501, 561; III, n. 487.  
Cakradhara, II, 8, 14.  
Cakrasatna, II, 158, 16.  
Cakravartidatta, I, 139, 11.  
cakravartin, I, 107, 8 et suiv.; 108, 4 et suiv.; 153, 15; 158, 12; 198, 14; II, 32, 6 et suiv.; 158, 14 et suiv.; 263, 11; 321, 7 et suiv.; III, 102, 15; 107, 3; 176, 21; 377, 18 et suiv.  
cakravartirdhya, I, 267, 8.  
cakravāda, I, 6, 1.  
Cakravāda, II, 306, 17; 329, 13; 344, 10.  
Cakravālagupta, I, 139, 9.  
cakrika, III, 113, 2; III, 442, 8.  
cakshukarasūtra, III, 331, 8, 10; n. 508.  
cakshutvaparikshā, I, n. 502.  
cākrama, I, n. 608.  
calacatāyati, II, 412, 4.  
calatāyati, III, 164, 4.  
Candagiri, III, 130, 4.  
Candaparyata, III, 133, 12.  
candāla, II, 173, 1 et suiv.; III, 21, 13.  
catubpañcasmāntara, I, n. 403.  
catubāla, I, 308, 18.  
catuccanna (I), III, 370, 18.  
Caturāṅgubala, I, 117, 3.  
Caturāṅgavādana, I, 138, 2.

caturī, II, 20, 5.  
caturusha, II, 151, 5.  
caturmahārājika (ou cā?), I, 30, 16, 17; 31, 7, 10; 40, 15 al.  
caturmahārājikāyika, III, 223, 9; 319, 13; 324, 17.  
catāpāpāta, III, 396, 5; n. 520.  
Candana, II, 25, 13; III, 234, 5.  
Candisaka (I), II, 159, 5.  
candra, I, n. 429.  
Candra, II, 50, 4 et suiv.; III, 172, 9 et suiv.  
Candateja, I, 137, 5.  
Candrapaulma, I, 137, 4.  
Candrodhama, I, 136, 17.  
Candraśobha, I, 139, 11.  
Candrābha, I, 137, 5.  
Candrima, III, 233, 4; 236, 17.  
Candrobhāsa, II, 310, 16.  
capalañ, II, 5, 11; 18, 10; 28, 8; 136, 8 al.  
canna, II, 173, 6 et suiv.; n. 528.  
Campaka, II, 177, 13 et suiv.  
cara, III, 412, 7.  
carali (construit avec l'acous), I, 242, 13, 17; 252, 4; n. 410; II, 243, 5 (I); 356, 17; 367, 6; 378, 9, 16 al.; n. 533.  
carana, I, 199, 4; 219, 14; II, 34 2.  
carita, I, n. 580.  
caritāvin, II, 218, 14.  
carium, I, n. 371; II, 8, 10.  
carnaka (cāṅka-), II, 473, 16.  
Calamakuta, I, 137, 3.  
calācala (= calacala), III, 58, 14.  
cavati, III, 42, 18; 43, 10, 14.  
cāgita (kāma-), III, 388, 18.  
cāturanta, I, 182, 18.  
Cāturdeva, I, 140, 11.  
cāturmahārājika, I, 263, 13.  
cāturmahārājikāyika, I, 223, 5.

cāturmahārājika, I, 240, 4; II, 2, 8; 314, 5.  
Cāpāla, I, 299, 22 et suiv.; III, 306, 14 (il faut lire cāpāla).  
Cāṁkaragaṇa, I, 139, 5.  
-cāra, II, 21, 19.  
-cāra, II, 46, 17.  
cārayati (cāṅka-), III, n. 487.  
cārika (cāṁkarā-), II, 297, 17.  
cārika, I, 231, 3, 6 al.  
Cāragandha, I, 139, 7.  
Cārocarnua, I, 138, 14.  
Cārocchada, I, 137, 8.  
Cārudanta, I, 141, 3.  
Cārumetra, I, 123, 19.  
Cārubhānu, I, 139, 6.  
cāreli, III, 176, 9 et suiv.  
cikitasti, II, n. 555.  
cita, II, 148, 9.  
cittābhūmi, I, n. 401.  
cittācāyarin, I, n. 532.  
Cittavistara, I, 76, 15.  
cittācāra, II, 153, 1.  
cittotpāda, I, 110, 4.  
Citracchanda, I, 137, 7.  
Citramakuta, I, 137, 3.  
Citrahāna, I, 139, 6.  
Citramāla, I, 137, 11; 141, 14.  
Citramālya, I, 141, 11.  
Citranatha, I, 22, 5; 149, 14; 217, 21; II, 19, 16; 181, 7; 451, 20.  
Citravarya, I, 138, 12.  
Citroṣṇana, I, 140, 8.  
Citrahemañjāla, I, 141, 15.  
Citra, III, 306, 21.  
Citrācāra, I, n. 452.  
citrāntacitta, II, 181, 11.  
citrika, II, 279, 16.  
citrikāra, I, 89, 15; n. 444.  
cintā (mā), I, 150, 4.  
cīma, II, n. 536.  
cīmaka (I), II, 211, 14.  
cīraṁ (mā du gīntif), I, n. 399.  
cīrakadbhava, I, 236, 1.  
cīranima, I, n. 450.  
cīrantara, I, n. 440.  
cīraṇa, I, 237, 16, 17, 18; 246, 6; n. 561.  
cibhāyati, II, n. 528.



Cāpa, I, 171, 14.  
 cāpalipi, I, 135, 6.  
 cārambhājī, II, 221, 9.  
 Canda, III, 327, 18.  
 Candadvīpa, III, 325, 11;  
 327, 18.  
 cāḍākarana, III, 263, 18.  
 cāḍāmaha, II, 166, 1.  
 cāṁkuttā, III, 442, 15.  
 Cāṁyā, I, 355, 17.  
 cāṁparyāya, III, 321, 13.  
 cāṁkīya, III, 311, 6; n. 505.  
 Cāyika, III, 442, 10.  
 Ceti, I, 34, 9; 419, 9.  
 cetiya (= caitya), I, 223, 11;  
 299, 20 et suiv.; n. 549;  
 II, 26, 8; 294, 14; 296,  
 13; 349, 6; 354, 11; 364,  
 13; III, 273, 5; 278, 15;  
 306, 14 et suiv.  
 celiyabhūta, III, 313, 6.  
 cetopramūdhāna, I, n. 561.  
 ceteraṇṇi, I, 34, 12.  
 ceshṭatī (avec Paccua), II,  
 175, 11 n. 529.  
 ceshṭamāna, II, 385, 17.  
 ceshṭā, I, 107, 6; 7; 151, 8.  
 caitya, III, 50, 19.  
 caitra, I, 294, 3.  
 codayati, I, n. 565.  
 cola, II, n. 572.  
 cyutopapāda, (= cyutyupao),  
 III, 448, 1.

## CH

chatachatāya, II, 458, 2; n.  
 571.  
 chatachatāye, I, 317, 11; n.  
 607.  
 chaddeti, II, 470, 18; III,  
 291, 14.  
 chattapālaka, II, 477, 5.  
 Chandaka, I, 154, 5 et suiv.  
 chandegāmin, I, 197, 20.  
 Chandaka, II, 25, 12; 114,  
 5; 159, 12 et suiv.; 164,  
 19 et suiv.; 189, 1 et suiv.  
 17 et suiv.; 233, 11 et  
 suiv.; III, 91, 7 et suiv.;  
 262, 8.  
 chandika, II, 416, 2.  
 Channa, II, n. 528.

chambbin (=), II, 269, 20.  
 Chambhita, II, 357, 8.  
 challa, II, 125, 8.  
 chava, I, 278, 10; n. 583.  
 chavāvasin, III, 435, 22.  
 chātraka, I, 340, 12; 345,  
 7.  
 chādeti (I), III, 55, 4 et  
 suiv.  
 chārikā, II, 325, 9.  
 chodati, III, 20, 2.  
 chorayati, II, 483, 3; III,  
 18, 6.  
 choreti, II, 391, 22 et suiv.

## J

jagatpradhāna, I, 83, 4.  
 jagasattivasāra, II, 317, 11;  
 333, 23.  
 Jāgala, II, 297, 5, 8.  
 jātākarmakarmāna, III, 263,  
 16.  
 jātākarma, III, n. 498.  
 jāṭila, III, 415, 11; 424, 4  
 et suiv.; 434, 9 et suiv.  
 Jāthara, I, 128, 14 et suiv.  
 Jānakshatriya, I, 138, 7.  
 janana, II, 18, 13; 29, 11;  
 296, 16.  
 janapada (les seize), II, 2,  
 13.  
 janayati, I, 47, 1. 5. 9; 64,  
 6; 80, 16; 81, 6 et suiv.  
 al.; n. 413; (mān-), n. 491.  
 janika, I, 252, 6.  
 Jananta, II, 333, 21; 408,  
 10.  
 janeti, III, 173, 19.  
 janta, II, 475, 7.  
 jantakāra, II, 475, 6 et suiv.;  
 476, 5.  
 jantamāshṭaka, II, 475, 7.  
 8 et suiv.  
 janto, I, n. 477.  
 jantakāraṇa, II, 476, 1; III,  
 113, 14.  
 jannanideṇa, I, 76, 17.  
 Jannā, III, 202, 12.  
 Jambudvīpa, I, 6, 21; 49, 6  
 al.; 357, 4; II, 2, 15; 19,  
 6; 30, 19; 31, 1; 35, 1;  
 68, 6; 110, 8; 154, 17;

158, 18; 213, 17; 230,  
 11; 372, 8; 388, 15; 492,  
 9; III, 25, 5; 67, 17; 72,  
 3; 288, 13, 16; 313, 6;  
 354, 1; 363, 13; 378, 2.  
 Jambudhara, I, 53, 13; 62,  
 3.  
 Jambūnādaparvata (I), I, 200,  
 15.  
 Jayanta, III, 238, 9.  
 Jayantadeva, I, 141, 1.  
 Jayanti, III, 306, 8.  
 Jayamitra, III, 336, 10.  
 jayamūrviddhi, II, n. 498.  
 Jala, I, 348, 13.  
 Jali, I, 348, 13.  
 jāgurikāyoga, I, n. 587; III,  
 145, 14 al.  
 jāgrita, II, 32, 1.  
 -jāta, I, n. 570.  
 jāta (haraha-), II, 194, 1.  
 jāta (voga-), II, 194, 2 et  
 suiv.  
 jāta (obhūta-), II, 315, 19.  
 jāta (āṅga-), III, 73, 3.  
 Jātaka, I, 105, 5.  
 Jātakarma, III, 183, 19.  
 Jātorōpa, III, 169, 2.  
 Jātaśvedas, I, 15, 17.  
 jāti, III, 448, 14 et suiv.  
 jāta (na), I, n. 456.  
 jātya, I, n. 579.  
 jānaka, I, 34, 12.  
 jānana, II, 345, 14.  
 jānavati, II, 324, 19.  
 jānāti, III, n. 477.  
 Jānutrasta, I, 140, 7.  
 jānāṭika, III, 146, 9, 10.  
 Jāmbūnāda, III, 233, 6.  
 Jāmbūnāda, III, 236, 10;  
 237, 9.  
 jāyapālaka, III, 26, 20.  
 jāḷaka, II, n. 563.  
 jāṭatṛishṇā, II, 326, 1.  
 Jālāntara, I, 140, 14.  
 jāṭini, II, 357, 15; III, 92,  
 1.  
 jīgupsita, I, n. 618.  
 jita, III, 91, 19.  
 jitaṇṇi, III, 286, 1.  
 jitaṇṇi (apāhi), II, 126, 9; III,  
 181, 14; 206, 10, 11;  
 209, 12; 223, 19.  
 Jitacatu, I, 130, 16.



jina, I, 3, 10; 34, 10; 43, 9; 61, 10; III, 326, 17 et suiv.  
 Jinakāntāra, I, 140, 10.  
 Jinavarottama, III, 236, 14.  
 Jinavṛta, II, 200, 18.  
 Jinendra, III, 233, 5; 237, 13 et suiv.  
 jihva, I, n. 407; II, 295, 1; 296, 9; 308, 16 al.; III, 279, 21.  
 jihmayati, III, 196, 6.  
 jihnavijñāna, II, 355, 14.  
 jivana, II, 85, 5.  
 jugala, III, 438, 2.  
 jugapāṭi, 105, 12.  
 jugapāṇā, III, 407, 16.  
 juboti, II, 51, 20.  
 Jetaṇṇa, I, 4, 13; 27, 11; 29, 13; 30, 11; 31, 9; 32, 14; 33, 8; 73, 3; III, 224, 11.  
 Jenta, I, 349, 31; 349, 6 et suiv.  
 Jenti, I, 348, 13 et suiv.  
 jūṭi (les cinq), II, n. 550.  
 jūṭika (āryapañca-), II, 202, 12.  
 Jāṭiputra, I, 253, 17; 257, 1; III, 385, 17.  
 jāṇakaraṇḍīya, III, n. 508.  
 Jāṇaketa, I, 137, 10.  
 Jāṇasālvaja, I, 123, 13.  
 jāṇapāraṇḍīya, I, n. 505.  
 jāṇasakandha, II, 378, 18; 379, 11.  
 jāṇānūvartin, I, n. 505.  
 jyotiṣa, III, 166, 14.  
 jyotiṣhātara(ka), I, 356, 13, 15.  
 Jyotiṣhā, III, 308, 2.  
 jyotika, II, 318, 15.  
 Jyotiḡgupta, I, 140, 7.  
 Jyotiṇḍhara, II, 355, 4.  
 Jyotiṣpāla, I, 319, 11 et suiv.; 329, 21 et suiv.; 332, 15 et suiv.; 335, 9; 336, 3 et suiv.; III, 204, 12.  
 jyotiṣprabhāsa, II, 310, 16.  
 Jyotiṣsa, II, 492, 6 et suiv.  
 Jyotiṣhika, II, 271, 1.  
 Jyotiṣhoma, III, 452, 6.  
 Jyotiṣpāla, I, 2, 8.  
 Jyotiṣsa, III, 25, 4.

Jyotiṣsa, III, 279, 9.  
 Jyotiṣyaṇa, I, 141, 16.

## JH

jharjharaka, II, 159, 7.  
 jhallaka, I, n. 555.

## D

ḍamara, III, 125, 14.

## DH

ḍhakka, II, 159, 6.

## T

tañḥaṇḍī (adv.), I, n. 602.  
 tañḥakkhin, III, 206, 16.  
 Taṇṇi, III, 281, 15; 283, 15; 284, 5; 286, 6.  
 tapana, I, 6, 3; 9, 9; 14, 15; 15, 6; 24, 8; 25, 4; III, 163, 9; 166, 6; III, 274, 10; 454, 8; n. 486.  
 tapantya, I, 235, 4.  
 tapu, III, n. 486.  
 tapo(ṭ), III, 57, 7 et suiv.; n. 472.  
 tama, I, 27, 8.  
 tamastimira, II, 396, 19.  
 tamā tamāṇ, II, 225, 13.  
 tamāto tamāṇ, II, 215, 10.  
 tambeḍḍipā, I, n. 405.  
 tamenāṇ, I, 11, 11; 305, 9; 3; 321, 6 al.; n. 379, 598.  
 tara, II, 56, 2; n. 506.  
 tarīḥoti (= tarīḥyati), III, 328, 8, 9.  
 Tara, I, 188, 12 et suiv.  
 tarona, III, 5, 14.  
 Taruṇārkaśālu, I, 140, 2.  
 tarkapatha, I, n. 511.  
 tarpantya, I, n. 605.  
 tavaṇ, II, 20, 3.  
 tasiṇā, I, 166, 20; n. 512.  
 tādāvacara, III, 138, 7; 179, 2.

tāḍavika, III, 113, 6; 442, 10; n. 479.  
 tādī, II, n. 543; III, 397, 2.  
 tāḍaṇḍya, III, 163, 10.  
 tāḍhā, I, 23, 3.  
 tāḍakatta, III, 113, 12; 442, 17.  
 tāḍi, III, 397, 10; 398, 4; 399, 2.  
 tāḍiṇ, II, 351, 8 et suiv.; 370, 11; n. 543; III, 124, 20 al.  
 tāḍgana, I, 200, 88.  
 tāḍācāra, III, 69, 17.  
 tāḍārdhacāra, III, 81, 14.  
 tāḍika, II, 311, 9; III, 442, 8.  
 tāḍsa, II, 102, 16; 105, 2; III, 80, 1.  
 tāḍāṭi, III, 422, 12.  
 tāḍāṭaka, III, 115, 10.  
 tāḍāṭara, III, 252, 7.  
 tāḍāṭaraṇḍī, III, n. 496.  
 tā (= te), I, n. 411.  
 tāḍāḍhā, II, 126, 4; 127, 8.  
 tāṇi, 355, 4.  
 tāṇiḡḡā, III, 454, 3.  
 tāṇitāṇiḡḡā, I, 245, 2, 15 et suiv.; 246, 18; 247, 19.  
 tāṇāḍha, I, 31, 8, 12.  
 tāṇāḍhā, I, n. 583; III, 274, 16.  
 tāṇāḍhāgata, I, 17, 5; III, 144, 3; 153, 19.  
 tāṇāḍha, I, 32, 17; 355, 8, 9; n. 633; II, 236, 11.  
 tāṇāḍha, II, 350, 14.  
 tāṇāḍhāṇḍī, III, 410, 1.  
 tāṇāḍhāṇḍī, III, 133, 8.  
 tāṇāḍhāṇḍī, II, 425, 18.  
 tāṇāḍhāṇḍī, II, 150, 19, 151, 2.  
 tāṇāḍhā, III, 127, 6.  
 tāṇāḍhāṇḍī, I, 302, 18.  
 tāṇāḍhāṇḍī, I, n. 568.  
 Tāṇya, I, 307, 4, 17; II, 56, 11; 240, 5; 243, 12; 244, 3; 245, 14; 247, 8; 248, 17.  
 tāṇāḍhāṇḍī, II, 378, 13.  
 tāṇāḍhāṇḍī, I, 85, 5; 86, 3.



tira, I, n. 432.  
 tirtha, I, 170, 8; n. 513.  
 tirthakara, I, 234, 17.  
 tirthika, I, 45, 10; 69, 17;  
 106, 8; n. 460; III, 329,  
 11; 392, 7.  
 tirthikagana, II, 135, 18.  
 tirra, II, 220, 18; 355, 19;  
 374, 17; 18; 280, 4.  
 tirraḍi, II, n. 537.  
 tupaṭṭhāyati, III, 256, 2.  
 Tupaṭṭhāyika, I, 245, 11.  
 taphahi, II, n. 497.  
 tubbhehi, I, 254, 1; n. 590.  
 tumbura, I, n. 386.  
 tumha, III, 73, 9.  
 turiya, III, 122, 16.  
 tulaṇṇi, II, 388, 10; n. 563.  
 tulā, I, 195, 11; n. 530; III,  
 228, 6.  
 tulakoti, II, 147, 11.  
 tusharānubaddha, II, 24, 19.  
 tushita, I, 4, 3; 33, 3; 40,  
 15; 199, 7; 240, 4; 263,  
 19; 333, 6; 337, 14; II,  
 19, 11; 314, 5; 360, 1;  
 III, 223, 10; 319, 13;  
 324, 17.  
 tushitakāya, I, 4, 2.  
 tushitakāyika, I, 174, 11; III,  
 345, 16.  
 Tushitapara, II, 4, 20.  
 tushitabhavana, I, 1, 1; 2,  
 9 et suiv.; 142, 3, 11;  
 147, 15 al.  
 tūpaka, II, 159, 5.  
 tūlikā, III, 121, 9.  
 triliya, I, n. 517.  
 Triptarasantaganulha, I, 137,  
 13.  
 trishṇā, III, 65, 15 et suiv.;  
 448, 14 et suiv.  
 te (accusatif), I, n. 390, 414,  
 516.  
 Tejagupta, I, 139, 13.  
 Tejaguptarājan, I, 141, 16.  
 tejita, II, 367, 11 al.  
 tejodhātu, I, 357, 16, 17;  
 n. 556; III, 429, 1.  
 tejodhātubhava, I, n. 557.  
 tesu (= teshāṃ), I, n. 452.  
 tūlakundika, II, 475, 13.  
 Toṇḍhāra, III, 386, 9.  
 Toṇḍhāraka, III, 382, 11.

Tomara, I, 254, 13 et suiv.;  
 256, 3; 288, 6; 290, 11;  
 n. 572.  
 Toragriva, I, 154, 1.  
 torana, III, 160, 13.  
 tti (iti), I, n. 383; III, 205,  
 12.  
 Tyāgarat, I, 154, 2.  
 Trapusha, III, 303, 13; 304,  
 2.  
 Trapusa, III, 303, 4 et suiv.;  
 304, 19; 305, 16; 312,  
 1.  
 Tramiḍa, I, n. 483.  
 Tramiḍalipi, I, 135, 7.  
 trayastriṃśa, III, 1, 17; 6,  
 12; 15; 44, 2; 198, 1;  
 203, 15 et suiv.; 223, 9;  
 319, 13; 324, 17; 302,  
 3; 311, 14 et suiv.; 404,  
 1.  
 tramiṭi, I, 184, 5; n. 523.  
 trayastriṃśa, I, 30, 8, 9;  
 31, 16, 17; 32, 9, 11;  
 13, 15; 40, 15; 240, 4;  
 262, 1, 3, 9; 263, 18;  
 304, 20; 333, 5; II, 190,  
 10; 314, 5; 359, 20;  
 403, 13; 425, 11; 430,  
 10; 452, 11; 492, 2; III,  
 198, 15; 200, 3; 302, 8.  
 trayastriṃśadbhavana, II,  
 165, 19.  
 Teṇḍhaka, III, 249, 10.  
 trikabhuttaṃ, II, 425, 3;  
 426, 7.  
 triketutto, II, 424, 20.  
 trikhuttaṃ, I, 212, 5; III,  
 111, 8; 139, 4; 410, 16;  
 446, 6.  
 trikhutto, I, 246, 5, 8.  
 tridaṇḍa, III, 393, 18.  
 tridaṇḍa, I, 204, 14; 255,  
 15; 297, 4; II, 8, 14; 35,  
 18; 52, 12; 53, 21; 61,  
 12 et suiv.; III, 17, 17;  
 117, 8; 367, 3; 373, 19.  
 Tridaṇḍarājan, I, 235, 6.  
 Tridaṇḍalīpati, I, 265, 4.  
 Tridaṇḍalīpa, II, 54, 17.  
 triparivarta, III, 333, 18;  
 334, 15.  
 tripushkara, II, n. 534.  
 Trimaṅgala, I, 138, 14.

triyampara, III, 389, 17; n.  
 519.  
 trishabdhavirakta, III, 112,  
 5.  
 trishakuttam, III, 311, 12.  
 trishakṛtyam, III, 76, 2.  
 trishakṛtya, I, 231, 1; II,  
 16, 1, 8; 131, 14; 258,  
 2; 259, 1; 268, 3; 313,  
 13; 412, 5; III, 302,  
 19.  
 trishakṛtyam, III, 255, 6.  
 trishakṛtyas, I, 213, 5; II,  
 177, 19; 282, 6; III, 76,  
 11.  
 trishakuttam, I, 212, 13;  
 256, 15; II, 425, 15;  
 III, 298, 16.  
 trishakṛtya, I, 235, 7; n. 438,  
 471; III, 101, 2.  
 trishakṛtyam, I, 50,  
 6; 214, 12; II, 17, 11;  
 III, 341, 18.  
 trishakṛtya, I, 80, 9; 236,  
 15; 241, 9; III, 111, 9;  
 444, 8.  
 tridaṇḍika, III, 412, 7; n.  
 522.  
 tridhātuka, II, n. 502.  
 tryadhracitta, II, 368, 8.  
 tvā, I, n. 525.  
 tsara, III, 184, 8.  
 thandilacchika, III, 413, 16.  
 Thapakarpi, I, 245, 3; n.  
 514.  
 Thapakarpi, I, 245, 11.  
 thapita, III, 36, 12.  
 thapeti, III, 122, 14.  
 thura, II, 74, 3.  
 thala, III, 32, 2, 11.  
 Taksagilā, II, 82, 9 et suiv.;  
 166, 19 et suiv.; 383, 19.  
 Tagaracikhi, III, 233, 7.  
 tacchita, I, n. 383.  
 tatāka, II, 109, 5.  
 tattaka, II, n. 572.  
 tattakāra, II, 468, 9.  
 tattika, II, n. 572.  
 tadāga, I, 364, 3.  
 tatahaukha, III, 92, 14.  
 tatahaukham, III, 32, 6.  
 tatiya, I, n. 568.  
 tatonidānaṃ, II, 311, 8;  
 369, 19.



tatamukha, II, 303, 9; 352.  
 t al.; III, 275, 14 et suiv.  
 tattaka, I, 246, 6; 359, 20  
 et suiv.; n. 474.  
 tattvañ, II, 140, 20; 134,  
 4, 11; n. 522; III, 122,  
 17; 368, 19; n. 513.  
 tattatva, III, 397, 2 et suiv.  
 tadagraha, I, n. 510.  
 tadahah, II, 38, 19 et suiv.  
 tadaho, I, 255, 5.  
 tadāhiñ, II, 69, 5.  
 taddha, III, n. 472.  
 taddhukāra (f), III, 442, 17.  
 taddhukāraka, III, 113, 13.  
 tadyathā, I, 341, 7; 342,  
 14 et suiv.; n. 574.

## TH

thina, III, 284, 5.  
 thera, III, 4, 17.

## D

daka, III, 29, 13; 160, 2.  
 dakarāksama, III, 11, 19;  
 29, 14, 15; 30, 3.  
 dakodarka, II, 152, 13.  
 dakshinā, III, 183, 11.  
 Dakṣiṇāpātha, II, 30, 7;  
 III, 350, 8; 361, 18; 363,  
 6; 390, 8; 394, 3.  
 dakṣiṇīya, I, 78, 17; 80,  
 15 al.; n. 437, 445; III,  
 155, 6.  
 dakṣiṇeya, III, 194, 4 al.;  
 414, 3. A. 12.  
 daṇḍaka, III, 392, 2.  
 daṇḍacchinnapilotika, III,  
 412, 11; n. 522.  
 Daṇḍakū, III, 363, 6 et  
 suiv.; 364, 20 et suiv.;  
 368, 14; 369, 2.  
 dadati (saṅgrāmañ), III, 20,  
 16.  
 dadura, II, 153, 19; 156,  
 12.  
 dadhyika, III, 113, 8.  
 Dantapura, III, 361, 12;  
 364, 3.  
 Dantaṣṭriya, I, 140, 8.

daṇḍanaka, I, 249, 13; II,  
 116, 10.  
 dayati (f), I, n. 518.  
 Darada, I, 171, 14; n. 483.  
 daradhāpi, I, 135, 6.  
 dardaraka, II, 97, 14.  
 dardura, II, n. 525; III, 407,  
 21.  
 dardurāpi, I, 135, 7.  
 darṣana, I, 178, 11, 15.  
 Darṣanākṣama, I, 189, 12.  
 darṣanaśāla, III, 107, 1.  
 darṣavin, III, 104, 15.  
 darṣimat, I, 184, 16; n.  
 523.  
 daṣṇakha, I, n. 495; II,  
 346, 17.  
 daṣṇakṣama, I, 63, 15, 16.  
 daṣṇarāga, I, 2, 15.  
 Daṣṇa, I, 34, 10.  
 Daṣya, I, 171, 14; n. 515.  
 dahura, II, 78, 18.  
 dahitvā (-hitvā), II, 365,  
 6.  
 dāgha, I, n. 388.  
 dāhina, III, 103, 20; 261,  
 10; 410, 16.  
 dāna, I, 5, 11.  
 Dānapragura, I, 137, 5.  
 dānava, I, 200, 17 al.; 214,  
 4; III, 139, 18; 356, 1.  
 9.  
 Dānarakula, I, 138, 4.  
 dānavagana, III, 89, 7.  
 dāni, I, n. 385.  
 Dānavagupta, I, 140, 1.  
 Dāmodara, I, 138, 1.  
 dārakavayasya (-dāraka f)  
 I, 319, 11; 321, 16; 323,  
 6.  
 divasāgama, II, n. 531.  
 divasāra, III, 235, 11.  
 divasena (adya-), II, 24, 15.  
 divya, II, 466, 1.  
 divyacakṣura, I, 158, 5.  
 dipatā, I, 204, 6; n. 536.  
 Diṣā, III, 68, 3; 77, 21.  
 Diṣāmpati, III, 197, 9; 204,  
 8 et suiv.  
 Dipaṅkara, I, 1, 13; 2, 11;  
 3, 3; 57, 13; 61, 11; 170,  
 3; 193, 13; 197, 7 et  
 suiv.; 241, 16; 242, 2;  
 243, 7 et suiv.; 250, 5;

III, 239, 10 et suiv.; 241,  
 13; 242, 19; 243, 20;  
 244, 13; 247, 3; 248, 3.  
 Dipaṅkarevato, I, 1, 13.  
 Dipavati, I, 194, 1 et suiv.;  
 III, 239, 11.  
 dipavriksha, II, 422, 6; III,  
 177, 7 et suiv.  
 Diptakṣama, I, 139, 4.  
 Diptilaga, I, 156, 17.  
 dirghaka, II, n. 503.  
 Dirghanakha, III, 67, 7.  
 Dirghakṣu, III, 457, 9 et  
 suiv.  
 dirghikā, I, 249, 5 et suiv.  
 diśvati, II, 467, 8 al.  
 Duḥkhamukta, I, 137, 8.  
 Duḥkṣama, III, 242, 3 et  
 suiv.  
 dutiā, II, 134, 7.  
 durabhiṣambhava, II, 237,  
 20; 264, 5; 387, 4.  
 durākāra, III, 318, 2.  
 Durāroha, I, 154, 2.  
 Durārohabuddhi, I, 146, 12.  
 Durāroha, I, 76, 13; 90,  
 13.  
 durupeta, I, 28, 7.  
 durūpa, III, 456, 19.  
 Durjaya, I, 115, 15.  
 Durjayā, I, 76, 16.  
 Durmati, II, 485, 8.  
 dūḥakha, III, 109, 5 al.  
 dūva, III, 163, 15 al. (dau,  
 I, 5, 7).  
 duḥyadharmaśampāna (a-),  
 III, 320, 12.  
 Dūruṅgañ, I, n. 436.  
 dūshayati, I, 244, 14.  
 dūshya, I, 61, 1.  
 dūḥmañ, I, n. 548-549; II,  
 26, 11.  
 Dryadhakṣa, I, 137, 7.  
 Dryadhakṣa, I, 60, 13, II,  
 146, 19.  
 Dryadhakṣa, I, 124, 8.  
 Dryadhakṣa, I, 159, 9.  
 Dryadhakṣa, I, 119, 8.  
 Dryadhakṣi, I, 137, 14.  
 Dryadhakṣi, I, 137, 11.  
 Dryadhakṣa, I, 137, 10.  
 dryakṣadharmā, I, n. 583;  
 III, 211, 15; 212, 2.  
 dryakṣadharmika, III, 212, 5.



drishtapatha, I, 292, 10; n. 591.  
 Drishtapakti, I, 137, 7.  
 drishṭi, I, 85, 10 al.; 177, 3; 178, 16; 179, 2, 3 al.  
 drishtipatha, I, n. 496.  
 dekshīya, III, 10, 15.  
 deyadharmā, I, 297, 18; III, 312, 1, 2.  
 deva, II, 301, 12; 342, 21; III, 117, 8; 223, 17; 310, 6; 319, 8 et suiv.; 359, 8, 16; 461, 11.  
 Devakuṇḍa, II, 433, 16.  
 devagana, III, 89, 7.  
 Devagarbha, I, 139, 1.  
 devagarbha, II, 202, 6.  
 Devagupta, I, 137, 9; 140, 12.  
 Devaguru, I, 141, 11.  
 Devacūda, I, 139, 7.  
 Devādaha, I, 355, 15; 356, 5 et suiv.  
 devatā (mahāsamudra-), III, 354, 16.  
 devatā (nagara-), II, 164, 6.  
 devatā, III, 275, 17.  
 devatāstairavīya(?), III, 113, 15.  
 Devadattā, I, 128, 16; 131, 12; 132, 7; II, 69, 2; 74, 13 et suiv.; III, 176, 15; 178, 14 et suiv.  
 devanagara, I, 32, 10, 13.  
 devaputra, III, 275, 2 al.  
 Devapurā, III, 235, 18 et suiv.  
 Devarājagupta, I, 138, 1.  
 Devarājaprabha, I, 141, 6.  
 Devatākābhīlāṣita, I, 138, 1.  
 Devastotra, I, 139, 2.  
 devasubhā, I, 32, 11, 13.  
 devasika, III, 255, 3.  
 Devasiddhasūtra, I, 137, 2.  
 devatideva, I, 257, 4; 291, 1.  
 devādika (?), II, n. 526.  
 Devābhharapa, I, 138, 3.  
 Devābhika, I, 141, 2.  
 devārhat, I, n. 397.  
 Devāśākrīta, I, 139, 6.  
 devendra, II, 301, 10.

devopasatūhita, I, 249, 13; II, 116, 10.  
 deṣayati, I, 37, 8, 9; n. 450.  
 deṣodeṣa, II, 100, 19; 150, 4 al.  
 deharā, II, n. 569.  
 daivasika, I, n. 597.  
 doshā, II, n. 544.  
 dradura, II, 152, 3.  
 drākshātīkā, II, 475, 14.  
 Druma, II, 97, 5; 108, 5 et suiv.  
 Drumakuṇḍa, II, 433, 17.  
 Drumadhvaṇa, I, 123, 16.  
 Droṇavastuka, III, 377, 8.  
 Droupadī, III, 308, 9.  
 dvayoparājika (?), III, 255, 16.  
 dvādaśākāra, III, 333, 12; 334, 15.  
 dviguṇyati, III, 389, 2.  
 Dvijācīja, I, 140, 12.  
 Dvijihva, II, 8, 1.  
 dvijihva, II, 11, 14.  
 dvītyaṁ, I, n. 609.  
 dvītyakulika, III, 405, 18; 406, 2 et suiv.; n. 522.  
 dvītyā, II, n. 522.  
 dvītya(?) , III, 113, 3; 141, 18; 161, 4; 255, 12; 442, 9; n. 479.  
 dvīpa (ātma-), I, 334, 2, 12, 18.  
 dvīpa (dharma-), I, 334, 3, 18.  
 dvyaṅgulaprajā, III, 391, 19; 392, 13; n. 519.

## DH

Dhajamaparājita, III, 230, 9.  
 Dhanapati-gupta, I, 140, 3.  
 dhanishṭha, III, 309, 2.  
 dhanotsara, II, 73, 8.  
 Dhanuṣa, I, 137, 9.  
 Dhanyabhāna, I, 139, 13.  
 dhāmani, III, 83, 12.  
 dhāmanī, III, 75, 3.  
 dhāmayati (?), I, n. 376.  
 dhāneti, I, 8, 3.

dharonimayda, I, 221, 12; II, 23, 12.  
 dharanī, III, 228, 5.  
 dharanindhara, I, 112, 1.  
 dharmā, I, 173, 1 et suiv.; III, 66, 16.  
 dharmā (adj.), I, 297, 16; 309, 2; 319, 3; 331, 5, 10, 16; 333, 19; n. 574; III, 55, 16; 142, 4; 143, 6; 272, 11.  
 Dharmā, III, 56, 11.  
 dharmakāya, III, 344, 3; 452, 4.  
 Dharmagupta, I, 137, 9; 138, 8.  
 dharmocakra, I, 39, 1, 14 al.; 242, 15; III, 334, 15 al.; 340, 19 et suiv.  
 dharmocakra-parvartana, III, 315, 5 al.  
 Dharmacakra-parvartanasātra, III, 341, 3; 345, 3, 9, 11, 14.  
 dharmacakshuḥ, I, 158, 5; III, 61, 5 al.  
 dharmatāprāpta, III, 467, 6 al.  
 Dharmadeva, I, 248, 16; 252, 7.  
 dharmadegunāpratīhārya, III, 137, 18.  
 Dharmadhātū, I, 137, 10.  
 Dharmapada, II, 212, 18; III, 91, 18; 156, 15; 434, 12.  
 Dharmapāla, II, 77, 12 et suiv.  
 dharmabhrātri, III, 350, 18.  
 Dharmameghā, I, n. 436.  
 Dharmarāja, I, 138, 2.  
 Dharmaruci, I, 246, 3, 15 et suiv.  
 Dharmalabdhā, III, 286, 16 et suiv.; 289, 4 et suiv.  
 Dharmagāra, I, 141, 9.  
 dharmasāṁskāradosa, II, 146, 2.  
 dharmācārya, III, 434, 9; 436, 19.  
 dharmya, I, 329, 14; n. 575.  
 dhātā, III, 65, 10 et suiv.; 144, 6; 310, 10; 311, 2.



dhāraṇa, II, 423, 15; 434, 11; III, 184, 7; 394, 9; 405, 18; n. 520.  
 dhārayati, I, 57, 3; II, 85, 13; 93, 3 al.; n. 575; III, 215, 14; 337, 15.  
 dhāriyati, II, 485, 17; 486, n; 489, 15 (cf. 489, 1).  
 dhārma, II, 387, 5.  
 dhārmikathā, I, n. 585.  
 dhārmya, I, 322, 6; n. 574; III, 446, 9.  
 dhātā, I, n. 521.  
 dhātagona, I, 64, 14; n. 428.  
 dhātajana, I, 186, 13.  
 dhātadhara, I, 71, 12.  
 dhātadharma, I, 66, 16; 68, 17; 69, 13; 72, 19 al.  
 dhātaraṇa, I, 66, 20; II, 328, 19.  
 dhātadharma, I, 99, 13.  
 dhāpanetra, II, 351, 2; 352, 18; n. 528; III, 275, 4; 277, 1.  
 dhāpayati (7), I, n. 542.  
 dhāmakalika, I, 69, 19; n. 431.  
 dhāmayati (7), I, n. 542.  
 Dhṛitarāshtra, I, 138, 1; 245, 8; II, 5, 5, 9, 11 et suiv.; III, 235, 1; 306, 9.  
 Dhṛitarāshtrayati, I, 136, 16.  
 dhovāpanika, II, 466, 17; 467, 4, 7.  
 Dhautodana, I, 352, 13; 355, 20.  
 dhaureya, II, 364, 16.  
 dhyāna, I, n. 552; II, 283, 5 et suiv.; III, 143, 15.  
 dhyāpayati, I, 126, 2.  
 dhyāpita, I, 357, 17.  
 dhyāma, I, 41, 12; 239, 7; 240, 16; n. 407; II, 162, 16; 163, 13; 314, 14.  
 dhyāmatā, I, 68, 9; n. 429.  
 dhyānābha (7), II, 47, 9.  
 dhyāyati, I, 502, 12.  
 dhyāyayati, I, 304, 12.  
 dhyāyita, II, 18, 15; 174, 11.

Dhruva, I, 174, 15; 184, 19 et suiv.  
 dhruva (parivṛjaka-), III, 65, 5.  
 dhruva (grāhi-), III, 92, 9; 180, 14; 181, 5.  
 Dhruvaketu, III, 230, 7.  
 Dhruvadhruva, III, 230, 8; 237, 6.  
 Dhruvavira, III, 230, 6.  
 dhruvājra, I, 230, 10.  
 Dhruvottama, III, 230, 4; 237, 5; 238, 7.

## N

naṁ (= taṁ), I, 314, 11; n. 420; II, 479, 3; III, 166, 4; 270, 13.  
 naṁgotana, II, 304, 20.  
 naṁ (= nana), II, 252, 6; 479, 4; n. 509; III, 163, 16; 167, 15; 179, 14; 184, 17; 415, 4.  
 nas (explétif), III, n. 466.  
 Nakula, II, 159, 3; n. 526.  
 nakulaka, III, 70, 15; 82, 5; 270, 5.  
 Nakshatragupta, I, 138, 5.  
 Nakshatrāja, I, 137, 14; III, 231, 9.  
 nakshat, III, 71, 17; 75, 4.  
 Nakshatopa, III, 310, 12.  
 nagarāvalambikā, III, 311, 8; 312, 12.  
 nagura, I, n. 439.  
 naga (lakṣaṇika), II, 175, 3 et suiv.; III, 113, 2; 161, 3.  
 nalladhara, III, 161, 4.  
 natābhūmika, II, 8, 11.  
 nado, II, 413, 20.  
 Nadiu, III, 325, 2.  
 Nadikācropa, III, 162, 19; 163, n; 430, 12, 18; 432, 8.  
 Nanda, I, 36, 6, 7, 8 et suiv.; II, 257, 7 et suiv.; III, 132, 20.  
 Nandajātā, I, 315, 19.  
 Nandana, I, 32, 3; II, 156, 6; 181, 7; III, 82, 9.

Nandana (nom d'homme), III, 177, 1.  
 Nandavama, II, 79, 4; 449, 14.  
 nandanta, I, 222, 11.  
 nandanta, II, 216, 3.  
 Nandi, I, 32, 4.  
 Nandika, III, 177, 1.  
 Nandigupta, I, 139, 8.  
 nandighoṣa, II, 339, 17; 397, 12; 420, 13; III, 22, 7; 449, 20.  
 Nandini, III, 306, 7.  
 nandinukhā, II, 133, 7; 415, 18.  
 Nandiyānta, II, 304, 17.  
 Nandirakshita, III, 306, 7.  
 Nandisena, III, 306, 7.  
 nandi, III, 392, 6, 7.  
 nandinukhā, I, 229, 6; n. 554; II, 284, 10.  
 Nandottara, III, 306, 7.  
 Nannai, I, 208, 12; 264, 9; II, 238, 6, 18; 413, 2; III, 254, 6; 381, 16.  
 Namucibala, II, 10, 20.  
 nanyayajña, I, n. 462.  
 naraka, I, 5, 1; 9, 6; 244, 19.  
 narakakumbha, I, 7, 8; n. 375.  
 Naradeva, I, 141, 12.  
 naradevagarbha, II, 13, 11.  
 Narandevādha, I, 137, 7.  
 naralambaka, I, n. 406, 498; II, 26, 15.  
 naravāṇa (7), I, n. 605.  
 naravara, I, 142, 7.  
 Naravāhana, I, 141, 13.  
 Narmada, III, 328, 10.  
 Nalini, III, 146, 8 et suiv.  
 naraka (kula), III, 48, 15; 49, 5.  
 narutpattika, III, 179, 7.  
 narodaka, I, n. 613.  
 nasamuttara, I, 14, 10.  
 Nalinagarbha, I, 138, 10.  
 nāṇa, II, 448, 20; III, 10, 3, 9; 390, 1.  
 nāga, I, 208, 6; 211, 16; 214, 3; 264, 17; II, 10, 18; 15, 15; 91, 13; 163, 22 et suiv.; 177, 13 et suiv.; 212, 13 et suiv.



301, 12; 338, 19; 346, 14; 347, 11; 351, 17; 352, 2; 375, 16; 380, 14; 383, 13; III, 157, 7; 300, 10 et suiv.; 308, 14; 324, 11; 327, 20; 339, 8, 16; 383, 20; 428, 13 et suiv.; 460, 18.  
 nāgakanyā, II, 97, 1.  
 Nāgakulettama, III, 232, 20.  
 nāganandi, II, 264, 3; n. 541, 545.  
 nāgamanḍikāla, II, 131, 11.  
 Nāgabala, III, 239, 7.  
 Nāgabāhu, I, 137, 15.  
 Nāgabhuja, I, 95, 1.  
 Nāgabhogabāhu, I, 141, 4.  
 nāgamaṇi, II, 318, 19.  
 Nāgamuni, III, 230, 13.  
 nāgavilokita, III, 281, 4.  
 nāgavriksha, I, 249, 2.  
 nāgini, II, 178, 20.  
 nāgendra, II, 301, 10.  
 Nāgotama, III, 233, 2; 239, 6.  
 Nāmatidra, I, 98, 1.  
 nāmārūpa, III, 400, 15; 448, 12 et suiv.  
 nāyaka, I, 103, 4.  
 Nārada, II, 42, 19; 43, 2; 55, 3; III, 401, 9; n. 506.  
 Nārāyaṇa, II, 365, 20; 329, 13.  
 Nārkaḥa (Nālikara), III, 361, 12; 368, 14; 369, 12.  
 Nāla, III, 387, 4.  
 Nālaka, II, 30, 14; 33, 14; III, 382, 14 et suiv.  
 Nālanda, III, 36, 6.  
 nālandeya, III, 331, 4.  
 nāvāsāṅkrama, I, 212, 21 et suiv.; n. 573.  
 nikkatṭakaccha(7), II, 87, 17.  
 nikkalita, III, 31, 15.  
 nikkāma(e)ti, III, 40, 1.  
 nikkāṣita, II, 429, 16.  
 nikranta, II, 284, 19.  
 nikshipati, III, 358, 6.  
 nikshiptabhāra, I, n. 449.  
 nikshepaṇa, II, 287, 9; n. 549; III, 348, 5; 394, 9; 405, 12.  
 nigraṇṇayati, III, 89, 18.  
 nigacchati, II, 366, 14, 18 al.

nigrihṇāti, II, 241, 14; III, 130, 17.  
 nigraṇṇa, I, 231, 18.  
 nigraṇṇa, III, 450, 7.  
 nūta, I, 203, 19.  
 nityaka, I, n. 602; III, 256, 13.  
 nityāntara, II, 140, 16; n. 522.  
 nidāna, I, 2, 124, 14; III, 197, 13.  
 nidānaṃ (tato), I, 351, 12; n. 625 (cf. s. v. tatoṇidānaṃ); (mama), II, 111, 1.  
 nidānagāthā, I, 4, 11.  
 nipatati, III, 258, 7.  
 Nipura, I, 348, 11; 352, 9, 11.  
 nīmaṇṇa, III, 410, 2.  
 nimitta, I, n. 418; II, 68, 11.  
 nimittagrāhin, III, 52, 6.  
 Nimindhara, II, 300, 18.  
 nīmaṇṇa(nirvāṇa-), III, 62, 13.  
 niyama, III, 268, 3.  
 niyuddha, II, 74, 1; 434, 13.  
 niyojayati, II, 49, 9.  
 Niroḍḍaka, I, 141, 9.  
 Nirati, II, 101, 9; 108, 6 et suiv.  
 nirupeksha, I, 72, 17.  
 nirabhiramya, I, 230, 7; 240, 17.  
 niraya (= nāraka), I, 9, 10.  
 nirayaśārikā, I, 4, 15.  
 nirargada, II, 237, 20; III, 405, 11.  
 niramagandha, III, 212, 17; 214, 1; 388, 16.  
 nirāmita, II, 162, 5; n. 527.  
 nirāmisha, I, 215, 5; n. 543; II, 18, 3; III, 125, 3; 250, 6.  
 nirāluha, I, 209, 6; 236, 11 al.  
 nirāṅgita, II, 352, 9 et suiv.; 402, 2; III, 276, 5 et suiv.  
 nirāhaka, II, 147, 17.  
 Nirupaghāta, I, 140, 7.  
 nirupavadya, I, 117, 6.  
 nirōpadhi, III, 417, 18; 418, 5.  
 nirōha, III, 223, 18; n. 493.

nirōdaka, II, 178, 10.  
 nirōdha, I, 127, 5; II, n. 561.  
 nirōpadhi, II, 239, 13; III, 450, 22.  
 nirōpama, I, n. 477.  
 nirōḍa, II, 100, 3; n. 516.  
 niryaṇṇa, II, 77, 9; 89, 17 al.  
 Nirgrantha, I, 253, 17; 257, 1; III, 383, 17.  
 Nirgranthācira, II, 43, 9.  
 nirghāti, I, n. 465.  
 nirgrāṇṇayati, I, 228, 12.  
 nirbandha, III, 168, 15.  
 nirnāṇṇayati, I, 33, 3; 40, 15; 240, 4; 333, 6; II, 314, 5; 360, 3; III, 223, 10; 319, 13; 324, 17.  
 nirūta, I, 179, 10; 181, 9 al.; n. 521; III, 237, 11; 273, 12; 316, 7; n. 500.  
 niryaṇṇa, II, n. 553.  
 niryaṇṇa (obhūṇṇāṇṇakopalaṇṇa-) II, 312, 6.  
 niryaṇṇayati, I, 49, 16; 52, 16; 63, 2 al.; 299, 20; 300, 3, 9, 16, 17.  
 niryaṇṇa, II, 75, 19.  
 niryaṇṇa, III, 69, 17; 81, 14.  
 nirvaṇṇa, I, 314, 13; n. 605.  
 nirvaṇṇandya, I, 206, 17; n. 538; II, 10, 10.  
 nirvāṇa, II, 285, 21; 286, 8.  
 nirvāṇa, III, 331, 4.  
 nir-vidha, III, 396, 2.  
 nirvāṇa, II, 225, 20; III, 214, 6, 13; 387, 14.  
 nirvāṇa, III, 418, 11.  
 nirvāṇa, II, 215, 17, 18.  
 nirvāṇa (gūṇa-), II, 99, 1.  
 nidiyati, I, 219, 3.  
 nivāṇa, II, 211, 12; 322, 10; 430, 2; III, 157, 11; 167, 17; 210, 13; 267, 11.  
 nivāṇa, II, 95, 19.  
 nivāṇa, I, 171, 4; 350, 6; 353, 2; n. 514, 623, 626; II, 64, 15; 196, 11; 423, 19.  
 nivāṇa, I, 109, 6.



nivāsayati, I, 34, 15; 58, 10  
ul.  
nivāsavāsa, I, 4, 8.  
nivāśantattarya, III, 320, 5.  
nivishṭa, I, 126, 11; n. 473;  
III, 56, 11; n. 472, 513.  
nivuttati, II, 172, 6, 7; n.  
528.  
nirvṛtta, II, 170, 7.  
niveshṭitavya, III, 178, 3.  
nīcāta, I, 176, 7; n. 518.  
Nīcātāyā, II, 146, 19.  
nīcātha, I, n. 592.  
nīcarati, III, n. 517.  
nīcra, I, 176, 9.  
Nīcārārtha, I, 136, 17.  
nīcraśesumpanna, II, n. 544.  
nīcrāya, I, n. 588; II, 260,  
9; 261, 10.  
nīcra, I, 167, 11; n. 456,  
511; II, 355, 14; n.  
501.  
nīhcarana, I, 73, 6; n.  
433.  
nīheraya, II, 280, 1.  
nīhcreñibhūta, III, 422, 15.  
nīhcreya, II, 292, 3.  
nīshadā, II, 433, 3; 482, 7-  
8.  
nīshadyā, II, 398, 20; 403,  
1.  
Nīshādu, II, 95, 10.  
nīshidā, III, 7, 19.  
nīshkāsatī, I, 361, 3.  
nīshkāśyati, III, 164, 5.  
nīshkāśita, III, 393, 19.  
nīshkāśeti, II, 174, 11.  
nīshkāśyati, I, 311, 1.  
nīshkūṭṭati, II, 242, 12.  
nīshkrumya, I, 88, 10; n.  
443; III, 607, 17.  
nīshṭhā, I, 270, 10; III, 185,  
9; 445, 11.  
nīshṭhāna, I, 325, 11.  
nīshṭhāpada, III, 445, 18.  
nīshpattī, II, 231, 5.  
nīshpurusha, II, 147, 19;  
III, 164, 6; 177, 5.  
nīshyanda, I, 169, 3; II,  
230, 7; n. 546.  
nīshyandita, III, 390, 2.  
nīśrīṣṭa, III, 170, 12.  
nīstarati, I, 82, 6; II, 260,  
11.

nīstādayati, II, 76, 1 et suiv.  
nīsthapeti, III, 165, 15.  
nīsparṇa, II, 484, 13.  
nīśaṅga, I, 92, 17.  
nīśaṅdigḍhaṁ, II, 2, 16.  
nīśarupa, I, 180, 5; 184,  
15.  
nīherita, III, 345, 6.  
nīśvanati, I, n. 381.  
nīśatadāyaka, II, 424, 13.  
nīgha, II, 374, 13; n. 561.  
nīṣi, I, 135, 1; 169, 15; n.  
487.  
Nīlaka, II, 234, 19 et suiv.  
nīvarana, I, 147, 15; 248,  
1; n. 493; II, 33, 7; III,  
133, 6.  
nīti (7), II, 264, 1.  
nītrikā, III, 92, 1.  
nītrī (dharmas-), II, 373, 5;  
III, 234, 12, 17.  
nītroddhṛita, III, 385, 20.  
nīda, I, n. 605.  
nīdānra, I, 314, 14.  
nīdāyaka, II, 85, 12.  
nīkhaṇya, I, 190, 1; III,  
228, 13; n. 531.  
nīmitta, III, 59, 3.  
Nīranjanā, I, 4, 5; II, 123,  
20; 131, 11; 237, 17;  
263, 16 et suiv.; 294, 9;  
300, 14; 302, 6; 397, 8  
et suiv.; 412, 14; 413, 6;  
414, 5 et suiv.; III, 391,  
8; 314, 13; 316, 11;  
317, 5; 425, 18; 431, 5;  
436, 20.  
nīryāpika, III, 59, 14.  
nīvājiva, I, 18, 8; n. 386.  
nīvātma, III, 66, 8.  
nīvātmanā, III, 66, 8.  
nīvāsāñjūnāśāñjūdyatana,  
II, 119, 9; 120, 7.  
nīvāṅka, III, 33, 5.  
nīśkrumya, I, 107, 3;  
173, 13; II, 392, 8; III,  
321, 12; 357, 13; 422,  
10.  
nīśkrumya, I, 293, 6; n.  
591.  
Nyagrodha, I, 359, 19; 360,  
1 et suiv.; III, 303, 3;  
403, 10.  
Nyagrodharāja, III, 238, 8.

Nyagrodhārāma, III, 161, 14  
et suiv.; 107, 11; 114, 6  
et suiv.; 128, 1; 5; 141,  
17; 179, 3.

## P

pakṣm, III, n. 474.  
pakṣevipakṣa, I, n. 409.  
pakṣha, II, 424, 20 et l.; III,  
1, 4, 5.  
pakṣhaparicchada, III, 48,  
13.  
pakṣhāpakṣha, I, n. 409-410.  
pacchimaṅka, III, 232, 15.  
paṇḍaka, I, n. 433.  
paṇḍaśānika, III, 321, 16.  
paṇḍarāṣṭaka, III, 113, 4;  
255, 12; 442, 10.  
Paṇḍāṣṭika, II, 49, 3 et suiv.;  
III, 197, 15 et suiv.; 215,  
5 et suiv.  
paṇḍaraya, I, 2, 16; n. 369.  
paṇḍāṅgula, I, n. 579.  
Pancāśa, I, 34, 10; III, 26,  
20; 159, 11; 169, 16.  
paṇḍara, II, 302, 3.  
paṇḍa, II, 457, 14, 19.  
paṇḍāśvati, III, 148, 20;  
156, 8.  
paṇḍāśvita, III, 161, 7.  
paṇḍāśvati (?), III, 156, 8  
et suiv.  
paṇḍāśvika, I, n. 626; III,  
181, 11.  
paṇḍāśvikaṇḍa, I, 354, 15.  
paṇḍāśvika, I, 3, 3; n. 369.  
paṇḍāśvika, I, 195, 14; n.  
530.  
paṇḍāśvika, III, 65, 9 et l.;  
66, 1.  
paṇḍāśvika, I, 20, 3.  
paṇḍāśvika, III, 210, 12.  
paṇḍāśvika, II, 190, 2.  
Paṇḍāśvika, I, 139, 7.  
paṇḍāśvika, II, 453, 17.  
paṇḍāśvika, I, n. 516.  
paṇḍāśvika, II, 115, 16.  
paṇḍāśvika, III, 292, 1.  
paṇḍāśvika, II, 110, 9; 208,  
6; 223, 20; n. 517.  
paṇḍāśvika, II, 249, 14.  
paṇḍāśvika, III, 318, 4.



padasandhi, I, n. 481.  
 padasā, II, 199, 8; III, 115, 11; 437, 17; 543, 17.  
 paduma (nom d'un kalpa), 235, 6.  
 paduma (ou mahāmudhī), III, 383, 19.  
 Paduma, III, 233, 7.  
 Padumāvati, III, 309, 8.  
 Padumuttara, III, 240, 8; 247, 5; 248, 8.  
 Padumottara, III, 241, 14; 244, 18.  
 padma (ou certain sacrifice), II, 237, 20.  
 Padmasūtra, I, 140, 11.  
 Padmarajavara, I, 138, 12.  
 Padmasana, I, 215, 11.  
 Padmābha, I, 136, 17.  
 Padmāvati (Padumā?), III, 155, 7 et suiv.  
 Padmottara, I, 58, 1; 7; 61, 16.  
 Padmoshattha, I, 138, 2.  
 padya, III, 395, 11.  
 paṭṭhaka, III, 82, 16.  
 peyyaka, II, 426, 16.  
 parañ, I, n. 476.  
 parata, I, 164, 6; n. 508.  
 paramirmīlavagavartin, I, 33, 3; 40, 15; 333, 6; II, 360, 6; III, 223, 11; 319, 15; 324, 17.  
 paramirmīlavagavartī, I, 240, 5; II, 314, 5.  
 paramirmīta, I, 263, 17; 265, 14; III, 273, 13.  
 parapadeya, II, 214, 9; n. 536.  
 paramantra, I, 13, 8; n. 380.  
 paramanukūpāra, II, 115, 8 et suiv.  
 Paramārthasattva, I, 141, 8.  
 paravāda, III, 112, 15.  
 pariddhi(?), I, n. 479.  
 parāparojūṣa (pudgala-), I, 4, 2; n. 371.  
 parābhava, I, n. 82.  
 parimāṣita, I, 134, 6.  
 pariyaṇa, I, 242, 1.  
 parikaddhaka, II, 253, 17; 256, 20; n. 543.

parikaddhātī, II, 255, 17 et suiv.  
 parikarma, I, 188, 10; n. 525.  
 parikarman, I, 218, 4; II, 20, 3.  
 parikarmay, I, n. 371.  
 parikalpa, II, n. 530; III, 170, 10.  
 parikalpayati, I, 3, 12; 77, 7; 120, 11; n. 436, 470.  
 parikūḍḍhātī (?), III, 301, 16; n. 503.  
 parigrihita, II, 301, 15 et suiv.; 309, 9, 10 et suiv.  
 parigrihātī, II, 127, 10.  
 parigrihya(?), I, 190, 2; n. 531.  
 parighāreti, III, 301, 17.  
 paricārayati, I, 32, 6; n. 390.  
 paricāriya, III, 212, 11.  
 paricāreti, III, 195, 20; 196, 2 et al.  
 paricāryaṇ, III, n. 402.  
 paricāyati, III, 380, 5.  
 parijāgaruti, II, 14, 16.  
 parijāgrati, I, n. 435.  
 parijāṇṇa, II, 161, 15 et suiv.  
 parijāra, II, 161, 15.  
 parijāśāra, III, 400, 13.  
 parijāṭaḥhojama, I, 302, 9; n. 597.  
 parimāyati, I, 81, 1; 309, 13; n. 439, 602.  
 parindhyakarutna, II, 158, 15.  
 paritrāṇasampanna, II, 291, 10.  
 parinīkshepa, II, 278, 4; n. 548.  
 Parindūārtha, I, 141, 13; n. 486.  
 parinyācati, II, 6, 18.  
 paripanthaka, III, 452, 18.  
 Paripātrikā, II, 244, 5.  
 paripālayati, I, 202, 1.  
 paripāḍatva, I, 153, 9.  
 paripāṇati, III, 356, 6; n. 511.  
 paripārayati, I, 142, 3; 365, 9.  
 paripāri, I, n. 373.

paribhāva, I, 97, 8.  
 paribhāvatva, I, 153, 12.  
 paribhāvatva, I, n. 497.  
 paribhoga, I, n. 460.  
 Parimādanārtha, I, 139, 1.  
 parimā(?), I, n. 561.  
 parimāṇā, II, 297, 11.  
 parivara, I, n. 381, 464; III, n. 507.  
 parivarjayati, I, 190, 2; 244, 10.  
 parivasta, I, n. 391.  
 parivādinī, II, 159, 7.  
 parivāhita, III, 284, 2, 11.  
 parivāṭaka (cetaso), I, 51, 9 et al.  
 parivāṭhita, II, 403, 21.  
 parivethati, II, 82, 14.  
 parivēhita, I, 302, 17.  
 parivēṭhita, I, n. 597.  
 parivellati, I, 203, 2; II, 6, 19.  
 parivopāyati, II, 433, 11.  
 parivoshaka, III, 127, 7, 8.  
 parivyayika, III, n. 488.  
 parivrājaka, III, 59, 9 et suiv.  
 parivrājakaḥpravrajā, III, 59, 12.  
 parivrājakaśāstra, III, 59, 12; III, 419, 1.  
 Paricuḍḍhakarma, I, 140, 14.  
 parishad, I, 8, 11; III, 53, 1.  
 parishkāra (les six), I, 34, 4; 49, 10; 52, 13 et al.; 295, 17; II, 139, 10.  
 parisamanta, III, 144, 1; 215, 9.  
 parisamantana, II, 253, 3; III, 126, 1.  
 parisara, I, n. 527.  
 parisamanta, II, 211, 6.  
 parisamantana, II, 251, 7, 9 (cf. 250, 11); III, 153, 15.  
 parisera, II, 57, 3.  
 parisphota, II, 349, 21, 22; 350, 20; 351, 3, 6; III, 273, 4; 275, 1, 5.  
 pariharati, I, 38, 4, 5; 39, 3, 15; 235, 12; 239, 14; n. 403.  
 parihāpita (pour paridhā?), II, 170, 12.



pariṣa, II, 49, 17; 145, 8;  
III, 57, 13.  
pariṣtagriha, III, n. 472.  
pariṣtagriha, II, 314, 8; 360,  
19.  
pariṣābha, II, 163, 17; 348,  
19.  
pareṇa, III, 342, 1.  
parekṣajātīya, III, 321, 11,  
16.  
paropahāra, I, n. 519-520.  
parovara, III, 387, 10.  
parṇakula, I, 329, 12; n.  
611.  
parṇakulaka, I, 325, 11.  
parṇatāka (bhūmi-), I, 340,  
12; 341, 1, 5, 8, 13.  
parṇatāka, I, 115, 15.  
parṇatāka, I, n. 616.  
parṇadhigacchati, I, 188, 3.  
parṇanta, III, 284, 7.  
parṇantasthāyin, II, 314, 10.  
parṇavagāhātī, III, 153, 2,  
5.  
parṇavagāhātī, III, 165, 11,  
18.  
parṇādāpana, III, 420, 13.  
parṇāpanna, II, 314, 19.  
parṇārdra, III, 301, 17.  
parṇāpta, III, 263, 9; n.  
498.  
parṇāya, I, 35, 7.  
parṇāya (dharma-), I, 163,  
11.  
parṇāyakovidu, II, 405, 6.  
parṇābhindati, I, 353, 4; III,  
155, 1.  
parṇeshitī, II, 129, 16; n.  
518.  
parva, I, 232, 10.  
parvata, I, 54, 5.  
Parvata, III, 401, 9.  
parvata, II, 125, 13.  
parvata, I, 27, 11 al.  
parvaja (?), II, 354, 13.  
parvāna, III, 158, 9.  
parvānāyati, II, 160, 4; n.  
526.  
Parvāna, I, 154, 7.  
parvātā (?), I, n. 422.  
parvāna, I, 67, 19.  
parvati (parvati), I, n. 549; II,  
27, 18; n. 532, 559.  
parvati, III, 28, 14.

parvati, III, 53, 3.  
Pahlava, I, 171, 1A.  
pāṇḍukrīdaka, III, 451, 6.  
pāṇḍuka, II, 242, 13; n.  
541.  
pāṇḍura, I, 276, 6; n. 582.  
pāṇḍu, III, 258, 17; 259,  
2; 260, 16; 455, 6.  
pāṇḍu, II, 487, 1; III, 21, 10.  
pāṇḍukūṭa, III, 312, 16;  
313, 7 et suiv.  
pāṇḍuśara, III, 122, 17.  
pāṇḍuśara, III, 37, 9.  
pāṇḍuśara, III, 113, 5; 144,  
18; 255, 11; 260, 5 al.  
pāṇḍuśara, I, 231, 13; 259,  
5; n. 555; III, 160, 3.  
Pāṇḍuśara, II, 198, 14; III,  
328, 12.  
pāṇḍuśara, I, 194, 20 et suiv.;  
n. 539.  
pāṇḍuśara, II, 465, 1, 13;  
II, 475, 9.  
pāṇḍuśara (danta-), II, 473,  
12.  
pāṇḍuśaraśara, II, 470,  
11.  
pāṇḍuśara, II, 470, 7.  
pāṇḍuśara, II, 465, 12.  
pāṇḍuśara, I, 149, 11.  
pāṇḍuśara (Māra), III, 415,  
12.  
pāṇḍuśara, I, 270, 13; n. 408;  
III, 28, 1 et suiv.; 33, 2  
al.  
pāṇḍu, II, 108, 9.  
Pāṇḍu, II, 218, 9.  
Pāṇḍuśara, III, 231, 7.  
pāṇḍu, I, 215, 4; II, 33,  
16.  
pāṇḍuśara, II, 150, 8, 11; n.  
521.  
pāṇḍuśara, I, 214, 13; II,  
261, 7; III, 226, 2 et suiv.  
pāṇḍuśara (gacchādvakrānti-),  
II, 17, 11.  
pāṇḍuśara, I, 152, 11 al.  
pāṇḍuśara, I, 74, 4; 226, 5 al.;  
II, 29, 8.  
pāṇḍuśara, I, 9, 9.  
pāṇḍu, III, 459, 3, 4; 459, 3,  
n. 527.  
pāṇḍuśara, II, 225, 1; III,  
348, 9, 12.

pāṇḍuśara, II, 56, 7.  
pāṇḍuśara, I, 32, 4.  
pāṇḍuśara, I, n. 373.  
pāṇḍuśara, I, 261, 17; n. 574.  
pāṇḍuśara (o-), II, 259, 7 et suiv.  
pāṇḍuśara, I, n. 578.  
pāṇḍuśara, II, 8, 7.  
pāṇḍuśara, III, 177, 17.  
pāṇḍuśara, II, 228, 1; 301,  
11; 395, 18.  
pāṇḍuśara, III, 276, 8.  
pāṇḍuśara, II, 470, 10.  
pāṇḍuśara, I, 32, 4.  
pāṇḍuśara, II, 125, 15; 127,  
2; n. 520.  
pāṇḍuśara, I, n. 376.  
Pāṇḍuśara, I, 248, 20; 252, 9.  
pāṇḍuśara, III, 383, 10.  
pāṇḍuśara, I, 21, 14; 24, 4.  
pāṇḍuśara, I, 24, 3, 5.  
pāṇḍuśara, III, 153, 1.  
pāṇḍuśara, III, 122, 5.  
pāṇḍuśara, I, 353, 1.  
pāṇḍuśara, III, 126, 18.  
pāṇḍuśara, III, 25, 18.  
pāṇḍuśara, II, 60, 16.  
pāṇḍuśara, I, n. 404; II, 19,  
17.  
pāṇḍuśara, III, 179, 16.  
Pāṇḍuśara, II, n. 536.  
pāṇḍuśara (pāṇḍu-), III, 50, 15;  
33, 14 et suiv.  
pāṇḍuśara, III, 63, 10; n. 471.  
pāṇḍuśara, I, 214, 4; I, 257, 5;  
II, 17, 4; 106, 14; 203,  
16; 352, 1; 407, 11; 414,  
18; 459, 8; 462, 15; III,  
12, 6, 17; 15, 16.  
pāṇḍuśara, III, 163, 17 et suiv.  
pāṇḍuśara, III, 292, 1.  
pāṇḍuśara, III, 163, 18; 164,  
3; 295, 17.  
pāṇḍuśara (vāna-), III, 256, 4.  
pāṇḍuśara, III, 359, 8; n. 512.  
pāṇḍuśara, II, 487, 9; III, 21,  
10; 264, 9.  
pāṇḍuśara (an. śarīra-), II,  
237, 20; 305, 11.  
Pāṇḍuśaraśara, I, 137, 4.  
Pāṇḍuśaraśara, I, 130, 6.  
Pāṇḍuśaraśara, I, 141, 7.  
Pāṇḍuśaraśara, I, 137, 6.  
pāṇḍuśaraśara, II, 419, 4.  
Pāṇḍuśaraśara, I, 140, 1.



- Puṇyavāṇa, III, 33, 15 et  
 suiv.  
 putrinat, III, 417, 15.  
 pūḍḡa (les huit), I, 291,  
 16.  
 pūḍḡaparaṇa, I, n. 371.  
 pūḍḡaparaṇajña, I, 307,  
 14.  
 pūṣkabhavika, III, 338, 3.  
 Pūṣkara, III, 305, 21.  
 pūṣa, I, 28, 9.  
 Pūṣṭara, I, 137, 6; II, 55,  
 19; III, 367, 21; 460, 13.  
 pūṣṭata, II, 198, 17; n.  
 533.  
 pūṣṭa, I, 243, 5.  
 Pūṣṭha, I, 137, 13; n. 485.  
 pūṣṭa, I, 142, 11; n. 461,  
 554.  
 pūṣṭaka, II, 257, 13 al.; III,  
 57, 13.  
 pūṣṭakāraka, III, 113, 14;  
 443, 1.  
 pūṣṭāṅga (7), III,  
 149, 18.  
 pūṣṭakāṁśa, I, 198, 1;  
 II, 1, 12.  
 pūṣṭakāṁśa, I, n. 607.  
 pūṣṭakāṁśa, II, 284, 17.  
 pūṣṭakāṁśa, II, 405, 11.  
 pūṣṭakāṁśa, II, 1, 7, 8.  
 pūṣṭakāṁśa, I, 3, 9.  
 pūṣṭakāṁśa, I, 3, 8.  
 pūṣṭa, I, 246, 18; 192, 13;  
 n. 527; III, 459, 19.  
 Pūṣṭakāṁśa (lipi), I, 135, 5.  
 pūṣṭakāṁśa, I, 32, 4.  
 Pūṣṭakāṁśa, I, 140, 12.  
 pūṣṭakāṁśa, III, 288, 7; 438,  
 14, 20; n. 508.  
 Pūṣṭa, I, 46, 3; 58, 3;  
 61, 13; II, 355, 10; III,  
 239, 7; 279, 17; 432, 18  
 et suiv.  
 Pūṣṭakṛita, III, 239, 10.  
 Pūṣṭakṛita, I, 137, 10.  
 Pūṣṭadanta, I, 115, 9.  
 Pūṣṭamañjarimandita, I,  
 140, 4.  
 pūṣṭamañḍita, I, 76, 14.  
 pūṣṭapī, I, 135, 5.  
 Pūṣṭāyati, III, 231, 13 et  
 suiv.  
 Pūṣṭika, III, 330, 3.  
 Pūṣṭapāra, III, 239, 8.  
 pūṣṭopaga, I, 308, 3.  
 pūṣṭhā, II, 326, 2; 331,  
 18.  
 Pūṣṭya, III, 260, 6; 241, 16;  
 243, 13; 244, 3; 245,  
 16; 247, 8; 248, 19; 305,  
 22.  
 Pūṣṭyagupta, I, 138, 6.  
 pūṣṭyanakṣatra, I, 205, 6;  
 II, 8, 20; 158, 3.  
 pūṣṭya, I, n. 485.  
 pūṣṭakarmakāraka, III, 113,  
 16.  
 pūṣṭakāraka, III, 113, 16.  
 pūṣṭakakāraka, III, 443, 3.  
 pūṣṭa, II, n. 514.  
 pūṣṭyati, I, 80, 11; n. 438,  
 597.  
 pūṣṭaṁ, II, 428, 17.  
 pūṣṭa, I, n. 557; II, 23, 5;  
 158, 17; 343, 3; 348,  
 15 al.  
 Pūṣṭa, II, 206, 11; 207, 2  
 et suiv.  
 pūṣṭyati, I, 602, 11; n. 457;  
 III, n. 510.  
 pūṣṭha, II, 483, 1.  
 Pūṣṭa, III, 377, 13 et suiv.  
 Pūṣṭaka, I, 240, 10.  
 Pūṣṭacandra, I, 124, 6.  
 pūṣṭakāra, III, 315, 14;  
 316, 4, 17.  
 pūṣṭaṁ, III, 7, 9.  
 pūṣṭāṅga, I, 160, 10; II,  
 359, 8 et suiv.  
 pūṣṭapūṣṭayuga, I, 197,  
 17.  
 pūṣṭayuga, I, 197, 17.  
 pūṣṭayuga, I, 267, 11; 338,  
 9; n. 615; II, 259, 11;  
 III, 406, 11.  
 pūṣṭayuganipāṇa, III, 320,  
 5; 407, 15.  
 pūṣṭrūpa, I, n. 478.  
 Pūṣṭavidha, I, 6, 2; 49, 6;  
 II, 68, 6; 158, 18; III,  
 378, 2.  
 pūṣṭamūḍina (sa-), I, n.  
 541.  
 pūṣṭāntanaya, I, 176, 6; n.  
 518.  
 pūṣṭamukhaṁ, II, 30, 18.  
 pūṣṭāṅga, I, 131, 6.  
 pūṣṭjāti, II, 93, 18.  
 pūṣṭivāṇa, II, 92, 18; 133,  
 5; 300, 12.  
 pūṣṭivāṇa, III, 148, 8;  
 185, 6.  
 pūṣṭipāda, II, 259, 12;  
 265, 5; 279, 20; 291,  
 13; n. 546.  
 pūṣṭhaka, I, n. 542.  
 pūṣṭhati (abhiwādanam), II,  
 102, 18.  
 pūṣṭhaparipūṣṭhikā, III, 391,  
 5.  
 pūṣṭhika, III, 297, 5.  
 pūṣṭhya (aar.), III, 85, 8.  
 Pūṣṭhi, III, 309, 8.  
 Pūṣṭhividevatā, I, 316, 19 et  
 suiv.  
 pūṣṭhividevatā, I, 316, 21.  
 Pūṣṭhivipagya, III, 330, 10.  
 Pūṣṭhivipāṇa, III, 330, 9.  
 Pūṣṭhivijaya, III, 330, 10.  
 pūṣṭha (=pūṣṭha), II, n. 545.  
 pūṣṭha, II, 270, 10; III, 32,  
 4; 235, 8; 249, 13; 438,  
 9; n. 569.  
 -pūṣṭha (periphr. du locat.),  
 I, n. 624.  
 pūṣṭhato (kar.), II, 69, 17.  
 pūṣṭhi, I, n. 396.  
 pūṣṭhima, II, 479, 19; III,  
 296, 9.  
 pūṣṭhimena, III, 26, 2 al.  
 pūṣṭa, I, n. 448.  
 pūṣṭa, I, n. 528.  
 pūṣṭaṁ, III, 202, 11; 219,  
 10 al.  
 pūṣṭaka (7), III, 113, 16.  
 Pūṣṭaka, II, 161, 8.  
 Pūṣṭakṣa, II, 212, 15; 216,  
 4; 226, 15; n. 536.  
 Pūṣṭa, II, 226, 1.  
 pūṣṭaka, III, 443, 3.  
 pūṣṭika, II, 90, 12.  
 pūṣṭha, I, n. 379.  
 pūṣṭha (7), I, 255, 6.  
 pūṣṭadhikā, I, 207, 9; II,  
 11, 20.  
 pūṣṭadheya, III, 210, 10; n.  
 477.  
 pūṣṭa, III, 371, 20.  
 Pūṣṭarika, III, 236, 16.  
 pūṣṭabhavika, III, 338, 4.  
 pūṣṭāṇapada, I, n. 528.



panrusa (bahu-), III, 18, 5.  
 panrusheya, II, 313, 6 et  
 suiv.  
 prakarṇa, II, 419, 16.  
 prakaroti, II, 373, 13.  
 prakarṇa, II, 157, 7; n.  
 526.  
 prakalpoyati, III, 45, 2.  
 Prakāśavarṇa, I, 137, 14.  
 Prakāśadharmā, I, 141, 6.  
 prakupyati, I, 354, 3; n.  
 626.  
 prakṛta, I, 36, 12; 37, 6;  
 44, 13; III, 27, 17; 164,  
 19.  
 Prakṛti, I, 232, 16.  
 prakṛticaryā, I, 1, 3, 5; 46,  
 6, 8; 47, 11.  
 prakṛiteṣa, III, n. 486.  
 prakṛdita, III, 104, 7.  
 pragāḥa, II, 240, 9.  
 pragulma, I, n. 592.  
 pragrahita, II, 117, 13.  
 pragraheti, I, 252, 3.  
 pracarati, I, 135, 1, 3; n.  
 482; II, 203, 17.  
 pracalita, III, 1, 11.  
 pracāra, III, 154, 2.  
 praccopaka (?), III, 442, 17.  
 prajāna (n-), II, 333, 3.  
 prajānaka, III, 119, 21.  
 prajānāti, III, 326, 10 et  
 suiv.; n. 507, 526.  
 Prajāpati, II, 260, 4; 405,  
 20.  
 prajāpati, III, 9, 2.  
 prajāpayati, I, 318, 15 et  
 suiv.  
 prajāpita, III, 257, 6.  
 prajāpeti, III, 65, 8, 11;  
 63, 15; 447, 14; n. 473.  
 prajāpti, I, 168, 9; 176,  
 18; 311, 5; n. 603.  
 prajācakṣu, I, 337, 4.  
 prajācakṣuṣa, I, 158, 5.  
 prajāpoyati, III, 53, 13, 16  
 et suiv.  
 prajāpayita, III, 93, 3, 4.  
 prajāpāramitā, III, 67, 6.  
 prajāyati, I, 339, 1 et suiv.;  
 340, 2 et suiv.; 342, 2;  
 344, 6 et suiv.; II, 301;  
 2.  
 Prajāvant, III, 33, 20 et  
 suiv.

prajāśānti, I, 42, 15.  
 prajānopaka, III, 372, 16; n.  
 514.  
 prajānana, I, n. 588.  
 prajānaka (?), I, 307, 16; n.  
 602.  
 pradiyati, II, 19, 2, 8.  
 prajata, III, 39, 1.  
 prajatanunas, III, 286, 11.  
 prajadyati, II, 160, 19.  
 prajāma, I, n. 427.  
 prajāli, III, 405, 2.  
 prajādhāna, I, 59, 8; 302,  
 19; III, 138, 19.  
 prajādhāna (kaṣṭhānā), I,  
 1, 7; (anuloma-) I, 1, 11.  
 prajādhānacaryā, I, 1, 3, 8;  
 46, 7.  
 prajādhā, I, 65, 11; 66, 15;  
 238, 13 et suiv.; n. 367,  
 427, 613.  
 prajādhicaryā, I, 47, 12.  
 pratāpa, I, 6, 13; 58, 9;  
 62, 6.  
 pratāpana, I, 9, 9; 15, 7;  
 12.  
 Pratāpavanta, III, 237, 5.  
 pratikāṇḍhaṁ, II, 159, 10.  
 pratikāṇḍhaṁ, II, 6, 10.  
 pratikāṇḍha, I, 9, 14; n.  
 377; III, 454, 13.  
 pratikāṇḍha (anuloma-), III, 228,  
 8.  
 pratikrānta, I, 301, 6; III,  
 171, 2.  
 pratikroṣa, II, 371, 10; n.  
 561.  
 pratikṛta (?), II, 131, 1.  
 pratikṛta, II, 165, 19; 189,  
 12.  
 pratikṛtopati, III, 271, 1.  
 pratijāgarati, I, n. 493.  
 pratijāgareti, III, 185, 10.  
 pratijāgrita, I, 258, 16; 270,  
 13; II, 111, 8; 150, 8.  
 pratijāgrati, I, 258, 7; 259,  
 3.  
 pratijānāti, II, 131, 4; III,  
 51, 6 et suiv.  
 pratijānāhita, I, 149, 16;  
 n. 495.  
 pratijānā, I, 161, 15.  
 pratijānāṁ, II, 208, 1.  
 pratijānā, I, 324, 18.

pratimāṇa, II, 203, 18.  
 pratimāṇa, II, 90, 11; n.  
 514.  
 pratimāṇa, II, n. 549.  
 pratimāṇa, III, 61, 4.  
 pratipatti, II, 357, 20.  
 pratipadān, III, 200, 15.  
 pratipadyati (avec le datif),  
 II, 129, 5.  
 pratipanna, III, n. 511.  
 pratipākaroti (?), III, 148,  
 20 et suiv.  
 pratipāḥa, II, 145, 15.  
 pratipāḥa, II, 17, 6.  
 pratipāḥa, I, 60, 5; II, 279,  
 3; 371, 15 et suiv.  
 pratipāḥaḥa, I, 253, 9.  
 pratipāḥaḥa, I, 253, 10  
 et suiv.  
 pratipāḥaḥaḥa, I, 254,  
 2.  
 pratibodhita, III, 190, 6.  
 pratibodhana, I, 98, 10; III,  
 122, 22.  
 pratibhāgayati, II, n. 567.  
 pratibhāgeti, II, 426, 8.  
 pratibhāḥa, I, 267, 10; II,  
 203, 1; 204, 5; III, 135,  
 6; 200, 4; n. 491.  
 pratibhāḥa, I, 166, 8; 193,  
 5 et suiv.; n. 511.  
 pratibhāḥaḥa, I, 282, 17;  
 n. 586.  
 pratibhāyati, II, 297, 17;  
 480, 13; n. 551; III, 68,  
 9; 314, 8.  
 pratimā, III, n. 472.  
 pratimāḥa, II, n. 570.  
 pratimāḥa, III, 228, 7.  
 pratiyatta, I, 24, 13; n. 390.  
 pratirāja, I, 281, 1; II, 216;  
 19, 15.  
 pratirakti, II, 403, 15.  
 pratirakti, III, 84, 9.  
 pratirakti, III, 343, 1.  
 pratiridhāyati, I, n. 376.  
 pratiridhāyati, II, 171, 12.  
 prativedha, I, 86, 13; n.  
 443.  
 pratirakta, III, 151, 7.  
 pratirakti, I, 56, 2; n.  
 419.  
 pratirakti, I, n. 570.  
 pratirakti, I, n. 462.



pratiśādhānaka, I, 105, 2 et  
suiv.  
pratiśādhāna, III, 305, 8.  
pratiśādhāna, III, 67, 3;  
321, 14, 15.  
pratiśādhānā, III, 256, 5.  
pratiśādhādayati, I, 228, 7.  
pratiśādhāyati, II, 314, 15;  
n. 553.  
pratiśādhāyati, I, 82, 12.  
pratiśādhā, II, 283, 14.  
pratiśādhāya, II, n. 559.  
pratiśādhā, III, 447, 19.  
pratiśādhā, III, 65, 14, 19.  
pratiśādhāna, I, 92, 15.  
pratiśādhāgata (a-), II,  
260, 15.  
pratiśādhādayati, III, 114,  
8; 117, 3; 160, 4; 180,  
18.  
pratiśādhā, II, 171, 12, 15.  
pratiśādhāyati, I, 181, 1.  
pratiśādhā, II, 57, 19; 59,  
23.  
pratiśādhā, II, 446, 11.  
pratiśādhāyati, II, 31, 12.  
pratiśādhā, II, 435, 12, 15,  
16.  
pratiśādhāna, II, 101, 14.  
pratiśādhā, II, 388, 19.  
pratiśādhāmutpanna (dharmā),  
III, 61, 3.  
pratiśādhāmutpāda, II, 416,  
20; 417, 5; III, 314, 4.  
pratiśādhā, III, 64, 20.  
pratiśādhā (sa-), II, 257, 11; 258,  
9; 287, 6.  
Pratyakṣadharma, I, 141, 7.  
pratyakṣadharmā, I, 9, 7.  
Pratyagrāhā, I, 138, 1.  
pratyagrāhāyati, II, 17, 2.  
pratyagrāha, I, 143, 5.  
pratyagrāhā, I, n. 487.  
pratyagrāhaka, I, n. 542.  
pratyagrāhāyati, I, 6, 9 et suiv.  
pratyagrāhāyati, I, n. 462.  
pratiśādhāyati (7), I, 231, 11.  
pratyāśma (nirvāṇa), III, 447,  
7.  
pratyāśmaavedayitavya, III,  
200, 10.  
pratyāśma, I, n. 481.  
Pratyāśmabuddhi, I, 138,  
8.

pratyāśmarā, I, 300, 9; n.  
600; II, 115, 17; III,  
70, 2; 152, 2.  
pratyāśma, III, 447, 6.  
pratyutkrānti, III, 69, 6 et  
suiv.  
pratyutkrānti (?), I, n. 368.  
pratyutkrānti, I, 257, 10.  
pratyutkrānti, III, 392, 3.  
pratyutkrānti, I, 49, 9; 52,  
12; n. 415; II, 95, 7.  
pratyutkrānti, II, 487, 8.  
pratyutkrānti, II, 462, 20.  
pratyutkrānti, I, 66, 2.  
pratyutkrānti, I, 103, 9; n.  
458; II, 350, 10, 12.  
pratyutkrānti, III, 27, 1;  
171, 1 et suiv.  
pratyutkrānti, I, n. 457.  
pratyutkrānti, I, 103, 1.  
pratyutkrānti, I, n. 368.  
Pratyutkrānti, I, 141, 7.  
pratyutkrānti, II, 26, 14; 497,  
7; III, 26, 5; n. 469.  
pratyutkrānti, I, 205, 8;  
206, 4; n. 537; II, 9, 4.  
20,  
Pratyutkrānti, I, 138, 12.  
pratyutkrānti, I, 220, 15.  
Pratyutkrānti, III, 230, 12.  
pratyutkrānti (over an infinitive), I,  
314, 9.  
pratyutkrānti, I, 151, 11; n.  
496.  
pratyutkrānti (manā), III, 387,  
7.  
Pratyutkrānti, I, 58, 3; 61, 12;  
II, 355, 2; III, 279, 7.  
pratyutkrānti (les quatre), III,  
120, 14.  
pratyutkrānti (?), III, 113,  
13.  
Pratyutkrānti, I, 137, 7.  
pratyutkrānti, II, 221, 2.  
pratyutkrānti, II, n. 537.  
pratyutkrānti (?), II, 333, 15; n.  
555.  
pratyutkrānti, II, 442, 3.  
pratyutkrānti, I, n. 459.  
pratyutkrānti (svarā) (?), I, 171,  
2; n. 514.  
pratyutkrānti, II, 327, 3; 331, 4;  
395, 4.  
Pratyutkrānti, I, 138, 10.

pratyutkrānti, I, 136, 17;  
III, 396, 8.  
Pratyutkrānti, III, 231, 4.  
pratyutkrānti, III, 338, 1;  
339, 18.  
pratyutkrānti, I, 329, 3; n. 622;  
III, n. 495.  
Pratyutkrānti, I, n. 436.  
Pratyutkrānti, III, 122, 10.  
pratyutkrānti, I, 327, 2, 3; n.  
612.  
pratyutkrānti, I, 174, 14.  
pratyutkrānti, III, 246, 10.  
Pratyutkrānti, I, 139,  
14.  
Pratyutkrānti, I, 138, 9.  
Pratyutkrānti, I, n. 436.  
pratyutkrānti, III, 1, 11.  
pratyutkrānti, I, 232, 7.  
pratyutkrānti, II, 216, 19; 217,  
11; 426, 16; III, 263, 5.  
pratyutkrānti, II, 70, 7.  
pratyutkrānti, I, 157, 6; 216,  
4; II, 19, 1.  
Pratyutkrānti, I, 75, 7; 137,  
15.  
pratyutkrānti, II, 203, 16.  
pratyutkrānti, III, 150, 5, 9.  
pratyutkrānti, I, 216, 11.  
pratyutkrānti, II, 388, 1.  
pratyutkrānti, II, 370, 22.  
pratyutkrānti, II, 371, 6.  
pratyutkrānti, III, 278, 17.  
pratyutkrānti, II, 425, 8.  
Pratyutkrānti, I, 141, 10.  
pratyutkrānti, I, n. 482.  
pratyutkrānti, II, n. 508.  
pratyutkrānti, I, 82, 21; n.  
414.  
pratyutkrānti (śūdrā), III, 34,  
18.  
pratyutkrānti, III, 212, 4.  
pratyutkrānti, III, 191, 16, 19.  
pratyutkrānti, II, 422, 13; 433,  
10.  
pratyutkrānti, I, 31, 6; 32,  
8; 194, 17; n. 396; II,  
70, 10.  
pratyutkrānti, II, n. 510; III,  
8, 17; 196, 4 al.  
pratyutkrānti, II, 346, 3.  
pratyutkrānti, I, 217, 17;  
II, 19, 18.  
pratyutkrānti, II, 414, 1.



pravuttha, II, 85, 15; n. 513.  
 pravṛtta, I, n. 519.  
 pravṛti, I, 152, 16; 218, 7; 226, 10; 235, 19; II, 20, 6; 29, 13.  
 pravṛthita, II, 104, 17; 206, 13.  
 praçakta, III, n. 519.  
 praçama, I, 225, 19 al.  
 praçamana, I, 200, 13; n. 534.  
 praçamayita, I, n. 570.  
 praçamanamanorama, II, 4, 10.  
 Praçastagunarāci, I, 136, 15.  
 Praçastavarna, I, 138, 3.  
 praçākha, III, 301, 18; 302, 1; 311, 5; 313, 9.  
 Praçāntaroga, I, 138, 12.  
 praçāntarimāna, I, 262, 5; n. 576.  
 praçhita (= prishṭa), III, 166, 19.  
 praçharya, I, 337, 17; n. 395, 614; II, 341, 18; III, 52, 11 al.  
 praçhṛtūṃ (= priç), III, 156, 6.  
 praçakta, III, 392, 2.  
 praçadaniya, I, 238, 11.  
 Praçannabuddhi, I, 138, 6.  
 Praçannavarṇa, I, 140, 9.  
 praçarati, I, 79, 5; n. 438.  
 praçaraniya, I, 207, 1.  
 praçahati, I, 210, 11; 15; II, 14, 10; 14; 382, 21; 394, 1 al.  
 praçahamāna, II, 203, 6.  
 praçalya, I, 255, 11; n. 571.  
 praçālika, II, 60, 22.  
 praçādanīya, I, 3, 4; III, 302, 2; 401, 21; 408, 14.  
 praçāruyati, I, n. 380.  
 Praçiddhaharṇa, I, 138, 14.  
 Praçiddhavedana, I, 138, 10.  
 praçiddati, I, n. 524.  
 praçita, II, 377, 7.  
 Praçakandaka, II, 207, 5; 8.  
 praçārika, III, 113, 7.  
 praçāndati, I, 88, 10; n. 443; III, 407, 17.  
 praçāraṇa, I, 360, 20; n. 634.

praharati, II, 124, 1; 125, 3.  
 prahāra, II, 124, 1; 238, 4 al.; n. 519; III, 137, 15.  
 prahāra, III, 370, 2, 5.  
 prahāra, II, 238, 4.  
 prahātman, II, 118, 11; 120, 3 al.  
 Prāheti, I, 137, 9.  
 prahāra(?) , III, 129, 5; n. 481.  
 prākāśendriya, I, 305, 15; n. 660.  
 Prāpajita, I, 140, 1.  
 prāpajati, III, 70, 7.  
 prāpajitigita, I, 239, 18.  
 prāpa, I, n. 369.  
 prāpāṇa, I, n. 618.  
 prātimokṣa, III, 51, 17.  
 prātiśāntika, II, 490, 13.  
 prātiśāntaka, II, 485, 3.  
 prātiśānta, I, n. 561; III, 137, 17.  
 prātibhāra (piddhi-), III, 110, 6, 19.  
 prādakṣhiṇya, I, 236, 12; 241, 6.  
 prānta, III, 130, 6.  
 prāntagavyā, II, 212, 9.  
 prāpoyati, I, n. 395.  
 prāpuyati, II, 172, 11.  
 prāpta (dharma-), II, 379, 9; 388, 18.  
 prāpya, I, 89, 16; 131, 7; 10; 132, 2; n. 478.  
 prāmodya, I, 206, 2.  
 prāpamākāla (I), I, 301, 10; 14.  
 prāryaka, II, n. 567.  
 prāraçana, I, 247, 11; n. 566; III, 234, 20.  
 prāvaraṇa, I, 270, 8.  
 prāvārika, III, 113, 6; 442, 13.  
 prāvṛjya, III, 263, 16.  
 prāvalika, II, 210, 10; 211, 14.  
 prāyati, I, n. 507.  
 Priyadarçana, I, 114, 12.  
 priyamāna, I, 231, 19; n. 556; II, 246, 15; n. 542.  
 priyamāna, III, 57, 4.  
 priyavādyā, I, 3, 12.  
 priyayati, III, 452, 7.

priyāyitavya, II, 479, 1.  
 priyati, III, 259, 14; 260, 3.  
 priyayati, II, 78, 6; III, 66, 6 et suiv.; 131, 3.  
 priyita, II, 354, 12.  
 priyākha, I, n. 552-3; II, 131, 17 et suiv.  
 preta, III, 253, 10.  
 protacāṣṭā, I, 28, 3, 5.  
 pretaḥloka, I, 28, 4; 29, 13, 14.  
 preṣavati, I, 262, 15; n. 492; II, 6, 11.  
 preṣthapada, III, 309, 2.  
 pleva, II, 109, 6.

## PH

phatṭikaphalaka, I, 195, 10; n. 536.  
 pharati, III, 124, 15.  
 phareti, III, 374, 11, 16.  
 phalakaṣopāna, II, 101, 10.  
 phadakmāra, I, 195, 13; n. 530; III, 228, 10.  
 phalati, I, 223, 18; II, 349, 17.  
 phalabhāgīya, II, 419, 5.  
 phalāphala, III, 45, 3; 147, 12; 159, 13.  
 phalākaphalaka, III, 228, 9.  
 phalasin, III, 93, 11.  
 phalopaga, I, 308, 3.  
 phāṇikṛita, II, 204, 19; n. 534.  
 phāṇa, II, n. 516.  
 Phāṇa, III, 306, 21.  
 phāṇa (yathā-), III, 169, 9.  
 phāṇavāhara, III, 48, 12.  
 phāṇaphāṇa, II, n. 555.  
 phāṇa, II, 465, 14.  
 phāṇa, II, n. 571.  
 phāṇika, II, 465, 2, 14.  
 phāṇika, II, n. 571.

## B

bhāṇavāhara, I, 245, 6.  
 bhāṇamāna, I, 76, 14.  
 bhāṇa, I, n. 386.  
 Bhāṇaṇṇatākara, I, 140, 10.



Bandhuma, II, 271, 5 et  
suiv.; III, 230, 16.  
Bandhuniati, II, 271, 6.  
Bandhuniā, I, 51, 7.  
bala (les dix tathāgata-), I,  
38, 15; 39, 13 al.; n.  
502.  
balacakravartin, I, 209, 15;  
210, 4; II, 13, 19; 376,  
23(?) 377, 17; 389, 37;  
391, 9.  
Baladatta, III, 239, 4.  
Balabāho, I, 137, 15.  
balasātibhāva, I, 51, 9; 240,  
4; III, 55, 7 al.; 338,  
90, 340, 13.  
Balasā, III, 169, 7.  
Balākalpa, II, 297, 5, 6.  
balāhukā, II, 71, 2.  
balikarma, II, 450, 10.  
balīyati, I, 275, 10.  
balis, I, n. 589.  
balidhā, I, n. 430.  
balidhānagata, I, 69, 17.  
balir (nagarāto), II, 7A, 19.  
baliridhā, III, 50, 7.  
balirunagara, III, 170, 19;  
171, 1.  
Baludavataka, III, 303, 1.  
Balupaksha, I, 154, 1.  
Baluputrika, III, 50, 19.  
Baluprahita, I, 140, 7.  
Baluputrasetiva, I, 300, 9.  
Balurājā, I, 140, 6.  
Balurakotra, I, 137, 14.  
baluta, III, 60, 10.  
Balulakeśa, I, 140, 4.  
balulika, III, n. 507.  
balulin, III, 283, 17; 284,  
1, 6; n. 501.  
baluvādyaka, III, 113, 5.  
balusamyak, II, 193, 10.  
Balusena, I, 140, 12.  
balvīyati, II, 423, 10.  
balavāsijana, I, 259, 15;  
260, 5 et suiv.  
Balika, I, 300, 17.  
Bālikāchavi, I, 300, 17.  
bāhā, I, n. 620; III, 313,  
13 et suiv.; 354, 3.  
bāhitaka, I, n. 431; II, 39,  
11; 48, 19; III, 152, 11,  
bāhitapāpa, I, n. 600; III,  
64, 12.

bāhitapāpadharma, III, 325,  
6.  
bāhira (nagarāto), I, 310,  
15.  
bāhira, I, 284, 1; n. 587;  
II, 210, 7; III, 223, 4;  
450, 9.  
bāhirakavalāka, I, 250,  
9.  
bāhulā, II, 241, 3; III  
329, 4.  
bāhuti, III, 390, 15.  
bāhya, I, n. 430-431.  
bāhyatomukha, III, 13, 4;  
n. 466.  
bāhyamukha, II, 458, 1.  
bāhyena, III, 130, 13.  
bimbā, II, 470, 10.  
Bimbisāra, I, 256, 14 et  
suiv.; 261, 17; 263, 19 et  
suiv.; 264, 13; 286, 17;  
288, 3; 289, 16; II, 2,  
9; 299, 18; III, 437, 1  
et suiv.; 561, 7.  
bimbisāra, III, 70, 9.  
buddhakārya, I, 54, 3 et  
suiv.  
buddhakāśetra, I, 205, 11.  
buddhacakshuh, I, 158, 5.  
buddhadharma, III, 97, 11.  
Buddhaviśrūṣa, III, 329, 16.  
Buddhānūmānī, I, 163, 11.  
buddhita, I, n. 540.  
brāhita, III, 351, 17.  
brīhatphala, II, 314, 8; 319,  
6; 349, 1; 360, 12.  
Brīhaspatigupta, I, 138, 6.  
bodhi, I, 63, 2, 11, 13; 80,  
7 et suiv.; 97, 9; 120, 5  
al.; II, 394, 12.  
bodhi (= bodhidharma), I, 249,  
9.  
bodhicāryā, I, 252, 4.  
bodhimāyā, III, 278, 1 al.  
bodhiyāhū, II, 268, 2; 282,  
1 et suiv.  
bodhisattvagāna, II, 293,  
17.  
bodhisattvacāryā, I, 1, 4; 46,  
6; III, 133, 7.  
bodhisattvapariśad, I, 104,  
15, 19; 105, 3.  
bodhi (= bodhidharma), I,  
3, 1.

bodhiyāga, II, 147, 7; 324,  
2; III, 112, 13.  
buddhāvāsinīyaka, I, 51, 4.  
brahmakāya, I, 240, 5.  
brahmakāyika, I, 33, 3;  
40, 16; 263, 21; 284, 5;  
333, 7; II, 360, 11; III,  
324, 18.  
Brahmakīrti, I, 136, 14.  
Brahmakūṣa, II, 433, 16.  
brahmakūṣa, III, 399, 4.  
Brahmagupta, I, 137, 4.  
brahmācāryavat, III, 422,  
14.  
Brahmadatta, I, 271, 19 et  
suiv.; 283, 14 et suiv.;  
359, 90; II, 77, 5; III,  
39, 6 et suiv.; 125, 10;  
156, 13 et suiv.; 183,  
19 et suiv.; 295, 18 et  
suiv.; 361, 16 et suiv.  
Brahmadibramhāsādhara, I, 139,  
9.  
Brahmadāra, III, 152, 13.  
Brahmapāśādhya, II, 348,  
19.  
Brahmapāśādhya, II, 360,  
14.  
brahmapura, II, 191, 13; III,  
217, 1.  
brahmapurohita, II, 314, 7;  
348, 18; 360, 12.  
brahmaloka, II, 138, 14;  
III, 212, 13 et suiv.; 319,  
18.  
brahmarājī (Upi), I, 135,  
5; n. 483.  
brahmarāda, III, 325, 9.  
brahmanivāra, I, n. 524; III,  
105, 17; n. 478.  
brahmasvara, III, 231, 11.  
Brahmā, I, 245, 9; 255, 14;  
297, 7; II, 136, 5; 298,  
10; 314, 6; 318, 23;  
329, 9; 360, 9; 381, 9;  
405, 20; III, 68, 4; 72,  
3; 122, 10; 123, 6; 198,  
2; 202, 18 et suiv.; 209,  
13 et suiv.; 216, 7; 223,  
17; 261, 20; 273, 18;  
315, 1 et suiv. (spéciale-  
ment II, 20 et suiv.);  
345, 18; 373, 19.  
Brahmāyus, II, 77, 9 et suiv.



Brahmottama, III, 235, 17.  
brāhmana, III, 176, 5; 183,  
1; 217, 12 et suiv.; 247,  
4 et suiv.; 247, 17 et  
suiv.; 295, 8; 310, 5;  
383, 4 et suiv.  
brāhmanarāja, III, 172, 10  
et suiv.  
brāhmanaveda, II, 77, 10;  
III, 859, 7.  
brāhmanaka (les devas), I,  
231, 18.  
brāhmanya, I, n. 413; III,  
221, 4.  
brāhmi (ūpi), I, 135, 5.

## BH

bhaktopadhāna, III, 70, 8.  
bhagavati, III, 251, 4, 5, 6;  
n. 496.  
bhaginī (1), III, 93, 13.  
bhaginī (ubhāpakshika), III,  
412, 8.  
Bhaṅgakola, II, 251, 6; n.  
542.  
bhajāha (3<sup>e</sup> pers. nom.), III,  
355, 14.  
bhajā, II, 445, 6, 14 et suiv.  
Bhājika, III, 177, 3.  
bhage, I, 320, 3, 6, 14;  
321, 1, 11; 322, 11; III,  
160, 19; 160, 17; 441,  
19 al.  
bhadranta, III, 121, 2; III,  
243, 17.  
Bhadraka, III, 328, 20.  
bhadrakalpa, I, 248, 6; 336,  
6; 337, n.  
Bhadragupta, I, 137, 8; 139,  
11.  
Bhadrateja, I, 139, 11.  
bhadravashika, II, 274, 16;  
n. 547.  
bhadrapiṭha, II, 465, 2, 13.  
bhadravargika, III, 337, 7;  
11; 353, 17; 415, 13.  
bhadravargiya, III, 322, 20;  
328, 20 et suiv.  
bhadravargiya, II, 241, 2;  
III, 329, 2, 6 et suiv.;  
331, 1 et suiv.; 335, 19

et suiv.; 337, 13; 353,  
14; 415, 7.  
Bhadrika, III, 337, 5; 339,  
1; 414, 4 et suiv.  
bhramarika, III, 407, 20.  
bhramka, III, 261, 1.  
bharaṇi, III, 309, 3.  
bharaṇi, I, n. 555.  
bhārta, I, 29, 12; 114, 16;  
216, 6 al.; n. 458.  
Bhārika, III, 303, 5 et suiv.;  
304, 2; 312, 1.  
Bhāliya, III, 303, 13; 305,  
6.  
bhāra, I, 293, 1.  
bhāra, III, 337, 13 et suiv.;  
448, 14 et suiv.  
Bhāratu, I, 140, 9.  
bhavaraksha, I, n. 409.  
bhavaraksha, I, 337, 4.  
Bhavadegupta, I, 140, 7.  
bhavanad, I, 4, 3.  
bhavaneti, II, 229, 20.  
bhavanetri, I, n. 566.  
bhavmetrika, III, 337, 13;  
339, 12; n. 509.  
bhavmetrisarita, I, 247, 18.  
bhavantri, II, 290, 15; 307,  
13.  
bhavantāha (voc.), II, 479,  
13.  
Bhavavādin, I, 144, 13.  
bhavavādyojana, I, 248, 11;  
13.  
bhavāgra, II, 347, 20; 350,  
3; n. 558; III, 274, 5.  
bhavāgrapāra, II, 378, 21;  
380, 2, 6.  
bhavābhavadrūpi, III, 448,  
7.  
bhavandriya, III, 52, 12.  
bhavāṇi, II, 135, 17.  
bhavya, I, 249, 11 (avec le  
datif); n. 581; II, 226,  
7 et suiv.  
bhavyotpatika, III, 57, 14.  
bhavāyati, II, 486, 4; n.  
574.  
bhavā, II, 86, 2.  
bhāgiya, I, 34, 1, 5; n. 398.  
Bhāgiratha, III, 239, 5.  
Bhāgicāla, III, 453, 19.  
bhāgika, III, 442, 9.  
bhāgika, III, 70, 16.

Bhānkanaka (1) (=kanaka-  
muni), I, 294, 20.  
bhāyati, I, n. 508.  
bhāra, I, n. 445.  
Bhāradvāja, I, 58, 5 (1);  
111, 14; 119, 3; 307,  
4, 17; II, 37, 13; III,  
347, 19; 348, 2.  
Bhāragavāla, III, 347, 19;  
n. 510.  
bhārayaṇi, I, n. 476, 492;  
III, 8, 6, 9, 1; 295, 7, 9;  
n. 503.  
bhāryaṇi, I, n. 558.  
bhāva, III, 195, 9.  
bhāvabhāva, I, n. 430.  
bhāvabhavadubkha, I, 72, 7.  
bhāvabhavavittigata, I, 69,  
11.  
bhāvita, I, 47, 18; I, 225,  
17; III, 130, 18.  
bhāvitadharmas, III, 97, 18.  
bhāvitagatirānāsa, I, 81,  
17.  
Bhāvitātman, III, 236, 18.  
bhāshya, II, 175, 5.  
Bhāshāra, I, 138, 9.  
bhāje (acc. pers.), III, 77,  
16.  
bhāyanta, III, 272, 19.  
bhānakataka, III, 440, 5.  
bhānavitta, I, n. 533; II,  
3, 12.  
bhāshaka, I, n. 307.  
Bhāmaratha, III, 364, 5;  
365, 18; 366, 7; 373,  
23.  
bhāra, II, 240, 5; n. 541.  
bhāshana, I, 230, 16; (nom  
de Bhāra) II, 160, 13; III,  
95, 12, 14; 99, 11.  
bhāshita, II, 292, 3.  
bhāyaga, III, 350, 1, 2.  
bhāyagayana, III, 89, 7.  
bhāyāyati, I, n. 379.  
Bhātapoti, III, 367, 2.  
Bhātādhipati, II, 54, 13;  
55, 5.  
Bhātārthakata, I, 139, 19.  
bhāti, I, n. 383.  
bhāni (les dix), I, 64, 2;  
76, 11; 77, 14, 15 et suiv.;  
84, 12 et suiv.; (badhānt-  
ra-), I, n. 436.



Bhūmidēva, I, 140, 6.  
bhūmya, I, 229, 11; 15; II, 138, 6 et suiv.; III, 334, 13.  
bhūmya, I, 231, 13; n. 556.  
bhūmyamātrañ, II, 338, 13.  
bhūmyā mātrayā, II, 83, 3; 124, 15; 170, 1 al.; III, 85, 1.  
bhūmya, I, n. 371.  
Bhūmīsteva, I, 139, 10.  
bhedana, II, 278, 1; 269, 15.  
Bherava, II, 203, 16.  
bhaumya (deva), I, 159, 5.  
bhrāmā (= bhrā), II, 44, 8.  
bhrāmaka (=), II, 297, 3.

## M

mañ (nom plur.), III, 72, 8; (acc. plur.), 84, 9; (génit. plur.), 59, 16; 63, 1; 71, 11; 84, 18; 293, 19; 310, 10.  
makuta, II, 463, 3 al.  
Magadha, I, 34, 9; 289, 11; II, 419, 9; III, 47, 10 et suiv.; 90, 13; 421, 6; 441, 13.  
Maghavan, I, 165, 14; 167, 6; III, 366, 18.  
Maghā, III, 306, 11.  
Maṅgala, I, 248, 7 et suiv.  
maṅgalya, I, 137, 13.  
maṅjushtha, I, 260, 3 et suiv.  
maṅjushtha, III, 99, 7; (ma-hā-), I, 9.  
Maṅkūṣṭhaladhara, III, 141, 3.  
Maṇicakra, I, 139, 8.  
maṇiprastāroka, III, 442, 13.  
Maṇimakota, I, 138, 3.  
maṇiratna, II, 158, 16.  
maṇivakkala, II, 472, 13.  
Maṇivarga, I, 139, 6.  
Maṇivajras, I, 154, 1.  
Maṇivishṭha, I, 119, 7.  
maṇḍa, I, 147, 13; II, 266,

17; (bodhi-), 294, 1; 11; (maḥi-), 401, 11.  
maṇḍalaka, I, 253, 4.  
maṇḍalamāla, II, 274, 13 et suiv.  
Matikāra, III, 104, 16 et suiv.  
Matya, I, 34, 9; II, 419, 9.  
mathitamāna, I, 65, 7.  
mathitamānasa (?), I, n. 426.  
Mathurā, III, 389, 15; 390, 8 et suiv.  
Madanabala, II, 14, 5.  
Madra, II, n. 569.  
Madra, II, 441, 7; 442, 3; 460, 8; III, 9, 11; 15, 7.  
madhuka, II, 248, 16.  
Madhuravadana, I, 140, 1.  
madhyadeva, I, 198, 13.  
madhyadevika, I, 2, 13.  
madhyama, II, 49, 10.  
madhye (périph. du local), I, n. 543; II, 18, 1; 91, 15; 461, 17.  
madhyena (périph. de l'accusatif), III, n. 502.  
maṇassūkalpa, (pradushta-) I, 5, 4; III, 1, 7.  
manasā, I, n. 378.  
manasiraka (pradushta-), I, 10, 14.  
manasthita (?), III, 407, 6.  
manā, II, 450, 16; 451, 1; 453, 3, 8.  
manodriya, III, 52, 14.  
Manushyadatta, I, 138, 1.  
Manushyadeva, I, 138, 4.  
Manushyanaga, I, 138, 9.  
manojana, I, n. 436.  
manomaya, I, n. 539.  
Manorama, I, 123, 18; 124, 5.  
manoribha, I, 159, 10; 160, 4 al.; n. 502.  
Manorā, II, 97, 5 et suiv.  
mandāra, I, 230, 15.  
mandāraegandha, I, 139, 7.  
Mandirapara, I, 254, 7.  
mama (explétif), I, 101, 13; (= mām), I, n. 547.  
mamāñ, I, n. 414, 464; II, 26, 10; III, 262, 11.  
mamata, II, 149, 18; 272, 7.  
mamata, III, 212, 15.  
mamātr, II, 148, 18; 149, 1 et suiv.; n. 525.  
mayam (= mayam), III, 355, 1.  
Mayūrakūṣa, II, 433, 18.  
maye, III, 164, 7.  
Maricijāla, I, 140, 10.  
maru, I, 44, 4; 71, 18, 11; 72, 11, 15 al.; 241, 10; 18; 268, 15, 16; 297, 8; II, 4, 1, 3 et suiv.; 20, 1; 299, 5; 322, 1; (nom d'un Bodhi), 355, 10; 372, 11; 405, 11; III, 79, 4 al.; 267, 16; (sorte de tambour), 443, 13.  
maruja, III, 98, 5.  
marut, II, 28, 6; III, 82, 9.  
maruta, I, 151, 5.  
Marudora, I, 154, 1.  
maruputra, III, 71, 1.  
maruvarga, II, 388, 9.  
markat, III, 382, 10.  
Markatahradacotiya, I, 300, 11.  
Malla, I, 34, 9; II, 164, 18; 419, 9; III, 262, 8.  
Mallaśhūmī, II, 189, 9.  
mashī, II, 325, 9; 432, 16, 19 al.  
maskarī, I, 253, 11 et suiv.; 356, 10.  
Maskarin, III, 383, 15.  
mastaka (périph. du local), I, n. 624.  
mastaroga, II, 326, 7.  
mamiya, I, 349, 10.  
maham, I, n. 477.  
mahat (adv.), I, n. 520.  
mahati, II, 159, 5; III, 407, 19.  
mahatphala (?), III, 159, 19.  
mahaddāra, III, 138, 11.  
mahallaka, I, 262, 18; 302, 3.  
Mahā (bādhā), III, 312, 8.  
mahattarika, III, 299, 3.  
mahakarupa, I, n. 533.  
Mahākāraṇa, II, 114, 11; III, 47, 14 et suiv.



Mahākṣa, II, 433, 17.  
 Mahākṣa, I, 140, 4.  
 Mahāgovindīya (sūtra), III, 197, 9.  
 mahājanapada (les seize), III, 394, 11.  
 Mahāteja, II, 446, 19.  
 Mahādevānirvāṇa, III, 450, 17 et suiv.  
 mahādharmaśāstra, II, 289, 18.  
 Mahādharma, III, 230, 3.  
 mahānaga, II, 397, 9; 14; III, 363, 1.  
 Mahānāma, II, 48, 7; 73, 4 et suiv.; 75, 16; 89, 5; 114, 17; 496, 11; III, 26, 12; 152, 16; 177, 2 et suiv.; 329, 1; 337, 6; 339, 1.  
 mahānidhi (les quatre), III, 383, 18 et suiv.  
 mahānubhoga, III, 143, 14.  
 mahāpaka (7), I, n. 459.  
 mahāpakṣa, I, 254, 13.  
 mahāparidevita, II, 276, 18.  
 mahāpuruṣa, I, 142, 14; 146, 15; II, 33, 1; 8; 158, 4; 13; 268, 16.  
 mahāpuruṣakṣaya, I, 38, 13; 39, 14 et; II, 20, 18 et suiv.; 403, 11; III, 437, 2.  
 Mahāprajāpati, I, 355, 17; 357, 2; II, 105, 2; 233, 2; III, 116, 7 et suiv.; 129, 18 et suiv.; 142, 6; 152, 15; 256, 13 et suiv.  
 mahāprajñapti, III, 204, 3, 6, 7.  
 mahāprasaṅga, III, 231, 8.  
 Mahāśala, III, 231, 5; 237, 3.  
 mahāśalaniketa, I, 264, 16; 18; n. 576.  
 Mahābaddha, I, 1, 1.  
 Mahābrahmi, I, 268, 14; 269, 11; 210, 5; 223, 8; 230, 14; 18; 263, 2; II, 11, 2; 13, 5; 26, 2; 158, 13; 314, 7; 360, 14; III, 344, 14.  
 mahābhoga (7), III, 352, 12.

Mahābhoga, I, 124, 10.  
 Mahāmāyā, I, 355, 17.  
 Mahānami, III, 230, 14.  
 Mahānandagatyāyama, II, 190, 16.  
 Mahāyoga (nom d'un kalpa), III, 237, 19.  
 Mahāyoga, I, 117, 12.  
 mahāraja, I, 208, 9; 223, 6; 230, 12; 263, 17; II, 25, 17; 164, 17; III, 72, 3; 315, 7; 316, 7; 429, 2.  
 Mahārāja, I, 138, 14.  
 Mahāraurava, I, 5, 14; 23, 7.  
 Mahārthiya, III, 221, 4; 7; 373, 22.  
 Mahārthakṣa, I, 139, 13.  
 Mahārṇava, I, 32, 4; 209, 20 et suiv.  
 Mahāvamsakhaṇḍa, I, 357, 10.  
 mahāvacin (7) I, n. 462.  
 Mahāvasta, III, 250, 10.  
 Mahāvastu, I, 144, 14.  
 mahāvilekita, II, 1, 1.  
 mahāvira, II, 158, 11; 266, 4 et suiv.; 253, 7; 19; 357, 19; 277, 19 et.  
 mahāśālikā, II, 475, 9.  
 mahāśāstrīdhama, I, 198, 12; II, 2, 7.  
 Mahāśāstrīdhama, I, 348, 5; 8; II, 146, 19.  
 mahāśāstrīdhama, I, 2, 13; III, 461, 13.  
 mahāśāstrī, I, n. 401.  
 mahāśāstrīdhama, II, 313, 16.  
 mahāśāstrīdhama, II, 281, 12 et suiv.  
 mahāśāstrīdhama, II, 281, 7 et suiv.  
 mahāśāstrīdhama, II, 281, 1 et suiv.  
 mahāśāstrī, I, n. 533; II, 337, 2.  
 mahāśāstrī, II, 20, 20.  
 mahāśāstrī, I, n. 469.  
 mahāśāstrī, I, 161, 12.  
 Mahendra, II, 55, 18; 460, 8; III, 27, 19; 432, 11 et suiv.; 433, 4 et suiv.

Mahendruka, II, 441, 7 et suiv.; III, 13, 16.  
 Mahāvara, I, 197, 5; 200, 17; 209, 1; 224, 3 et suiv.; 264, 2; 265, 17; 19; 357, 7; II, 4, 14; 11, 8; 27, 3, 5; 28, 11 et suiv.; 143, 1; 158, 10; 257, 8; (note de pierre), 318, 8.  
 maharaga, II, 301, 13; 338, 19; 329, 16; 346, 15; 347, 11; 380, 14; 383, 13; III, 461, 11.  
 Mahāśāstrī, II, 83, 20 et suiv.  
 mahāśāstrī, I, 158, 4, 7.  
 Mahāśāstrī, I, 70, 13; (pré-tarāṇa), 307, 15; n. 601; II, 198, 3.  
 Mahāśāstrī, I, 261, 17; III, 255, 15; 317, 6, 11; 447, 9 et suiv.  
 Mahāśāstrī, II, 282, 10; 412, 8.  
 Mahāśāstrī, III, 153, 7 et suiv.  
 Mātali, II, 49, 11 et suiv.  
 mātipitika, II, n. 511.  
 mānasa (sūtra), II, 38, 12.  
 mānasa, I, n. 496, 501.  
 Māthura, III, 590, 11.  
 māna (les trente-deux), II, 279, 1 et suiv.  
 Mānasa, I, 71, 3.  
 Māndhātā, I, 348, 9.  
 Māndhātā, I, 154, 1.  
 mānasa, I, n. 532.  
 mānasa, III, 389, 11; n. 518.  
 Mānasa, I, 99, 3; 143, 8; 145, 7; 149, 13 et suiv.; 251, 18; 353, 17; 18; 356, 6 et suiv.; 357, 2; II, 4, 1 et suiv.; 11, 6; 19, 15 et suiv.; 114, 2; III, 26, 12; 169, 12; 247, 12; 418, 13.  
 Māyāśāstrī, II, 219, 9; 490, 13.  
 māyāśāstrī, III, 289, 6.  
 Māra, I, 42, 3; 224, 13; 230, 10; 240, 19; 270, 12; II, 23, 13; 163, 1; 14; 237, 18 et suiv.



238, 14; 241, 4 et suiv.;  
243, 17; 245, 13; 250,  
9, 14 et suiv.; 254, 18;  
263, 7; 264, 9 et suiv.;  
268, 9 et suiv.; 276, 16  
et suiv.; 281, 19 et suiv.;  
287, 7 et suiv.; 297, 13;  
314, 14 et suiv.; 330, 5  
et suiv.; 360, 7; 404, 20  
et suiv.; 406, 19 et suiv.;  
426, 15; III, 26, 13; 28,  
1; 29, 5; 30, 14; 31, 2;  
33, 3; 273, 10; 281, 19  
et suiv.; 334, 16; 344,  
15; 415, 19; 416, 19  
et suiv.; 417, 10 et suiv.  
māra (kleśa-), III, 273, 2;  
281, 7.  
māra (devaputra-), III, 273,  
2; 281, 8.  
māra (mṛtyu-), III, 281, 8.  
māra (skandha-), III, 281, 8.  
Māraṅgā, II, 322, 8.  
Māraṅgā, I, 317, 5;  
319, 3, 8.  
māraṅgā, I, 220, 1; II,  
22, 2.  
māraṅga, II, 4, 14.  
Māraṅga, II, 301, 5.  
Māraṅga, I, 58, 5, 61,  
14.  
māraṅgā, II, 353, 15  
al.  
māraṅgā, I, 230, 7;  
II, 163, 13; 314, 6.  
māraṅga, II, 182, 14 et  
suiv.; 315, 5.  
Māraṅga, II, 17, 3; 381, 3;  
n. 562.  
Māraṅgāyā, I, 141, 3.  
māraṅga, I, 64, 5 (adj.);  
133, 9; (adj.), II, 388,  
14; (adj.), 358, 17.  
māraṅga, I, 41, 1 al.  
Māraṅga, II, 102, 1; 104, 8.  
Māraṅga, I, 30, 7; n. 394.  
Māraṅga, I, 124, 2.  
māraṅga, II, 367, 3, 13.  
Māraṅga, I, 303, 7 et suiv.;  
I, 305, 4 et suiv.; 307,  
4 et suiv.; 309, 4 et suiv.  
māra, I, 216, 4, 5, 8.  
māraṅga, II, 476, 3 (cf.  
vaṇṭamāraṅga).

māraṅgaṅga, II, 475, 7.  
māraṅga, II, 266, 9; n. 546;  
III, 258, 18; 200, 14;  
n. 497.  
māraṅga, II, 153, 7.  
māraṅga, II, 151, 12 al.  
māraṅga, II, 155, 18.  
Māraṅga, III, 208, 18.  
Māraṅga, I, 287, 5, 17; 288,  
4; II, 83, 17; III, 41, 15;  
172, 8 et suiv.; 209, 1;  
383, 15; 449, 16.  
māraṅga, III, 5, 19.  
māraṅgaṅga, I, 315,  
17.  
māraṅga, I, 79, 16.  
māraṅga, II, 126, 4; 127, 8 et  
suiv.  
māraṅga, III, 131, 4, 6.  
māraṅga, II, 232, 3, 4.  
māraṅga, I, 363, 14.  
Māraṅga, I, 32, 5; II,  
454, 20.  
Māraṅga, III, 308, 8.  
Māraṅga, II, 310, 18;  
317, 15.  
Māraṅga, II, 317, 3; 337,  
3; 342, 20; 352, 10.  
māraṅga (opadeśa-), I, 193,  
8.  
māraṅga, I, n. 547.  
māraṅgaṅga, II, 470, 9.  
māraṅgaṅgaṅga, III,  
390, 19.  
māraṅgaṅga, I, 27, 5; n.  
391.  
-māraṅga (périphrase du loca-  
tif), II, 201, 11.  
māraṅgaṅga, I, n. 507.  
Māraṅga, III, 138, 2; 234,  
9; 300, 16 et suiv.; 303,  
11.  
māraṅga, I, n. 629; II, 362,  
5; III, 421, 14, 22; n.  
323.  
māraṅga, II, 423, 15; 434, 11;  
III, 184, 7.  
māraṅga, I, 135, 6.  
māraṅgaṅga, II, n. 553.  
māraṅga, I, 71, 10.  
Māraṅga, III, 230, 15.  
māraṅga, III, 58, 14.  
Māraṅga, II, 273, 9.  
māraṅga, II, 77, 2.

māraṅgaṅga, II, 82,  
17.  
māraṅgaṅga, I, n. 415;  
528.  
māraṅgaṅga, II, 177, 17;  
180, 14.  
māraṅgaṅga, II, 470, 7;  
472, 3.  
māraṅgaṅga (périphrase du lo-  
catif), II, 6, 21; 7, 4;  
33, 13.  
Māraṅga, III, 236, 10; 308, 2.  
māraṅga (périphrase de l'a-  
biel), I, 350, 7; n. 624;  
III, 403, 1.  
māraṅgaṅga, I, n. 415.  
māraṅga (périphrase du locatif),  
III, 39, 2; 76, 16; 391,  
13.  
māraṅga, I, 326, 20.  
Māraṅga, III, 306, 21.  
Māraṅga, I, 366, 8; n.  
633.  
Māraṅga, I, 161, 8; 323,  
14 et suiv.; 324, 19; 330,  
4; III, 323, 3 et suiv.;  
337, 10, al.  
Māraṅga, I, 138, 11.  
Māraṅgaṅga, I, 123,  
7.  
Māraṅgaṅga, I, 118, 2.  
Māraṅgaṅga, I, 136, 15.  
māraṅga, I, 13, 10; n. 381.  
Māraṅga, II, 157, 9 et suiv.;  
III, 476, 16.  
māraṅga, II, 428, 10.  
māraṅgaṅga (caṅkha-), II, 473,  
14.  
māraṅgaṅga, III, 113, 18.  
Māraṅga, III, 381, 16; III,  
457, 19, et suiv.  
māraṅga, II, 406, 17.  
Māraṅga, II, 241, 9; III,  
3-5, 17.  
māraṅga, I, 228, 11, 15; II,  
132, 15 al.  
māraṅga, III, 225, 1.  
māraṅga, I, n. 527.  
māraṅga, II, 79, 4.  
māraṅga, II, 201, 16; III,  
149, 5; 155, 14; 158,  
13; 264, 7.  
ma (explétif), I, 131, 11;  
III, n. 470.



me (= mām), III, 2, 5;  
 (= mayā), III, 10, 5.  
 Megha, I, 232, 1; 241, 15;  
 242, 9; 245, 16; 246,  
 12.  
 Meghadatta, I, 232, 1; 246,  
 12.  
 Meghamānava, I, 2, 1.  
 Meghavarā, I, 136, 15.  
 medhā, III, 332, 19.  
 Mera, I, 178, 3; II, 24,  
 11; 45, 16; 196, 16;  
 335, 18; 364, 3; III,  
 239, 9; 279, 15; 344,  
 20.  
 mellatī, I, 341, 13.  
 melloyati, I, n. 697.  
 mellita, III, 164, 10.  
 melloti, II, 448, 4; 454,  
 16; 463, 15; III, 291,  
 17.  
 Maitrā, I, n. 517.  
 Maitrāyaṇī, III, 377, 11 et  
 suiv.  
 maitrikaroti, I, 294, 13.  
 Maitriyaṇī, III, 339, 9.  
 Maitreya, I, 54, 7; 59, 1;  
 60, 11; 63, 5; 354, 17;  
 III, 240, 11; 241, 1;  
 243, 19; 246, 16; 247,  
 15; 279, 1; 330, 8.  
 maitryā (nomm.), III, 346,  
 15.  
 Maitreyagotra, III, 386, 7.  
 maithunagāminī (?), I, n. 482.  
 mo, I, 306, 15; 345, 6, 15;  
 351, 3, 7, 9; 355, 4;  
 (= amukam), n. 601;  
 II, 54, 8; n. 534; III, 9,  
 10; 48, 1; 84, 2, 11;  
 86, 8; 102, 18; 138, 14;  
 209, 6, 7.  
 mottika, III, 443, 6.  
 mora, III, 133, 16; 256, 1.  
 moramba, II, 475, 19.  
 morabastaka, II, 475, 9.  
 moham (= mogham), III,  
 434, 14, 17; 445, 7 et  
 suiv.; 254, 14 et suiv.  
 mohana (?), III, 177, 7.  
 Mandgulāyana, I, 4, 15; 8,  
 10, 15; 27, 2; 28, 3; 30,  
 1, 16; 31, 16; 33, 5; 34,  
 14, 15; 35, 9, 4, 5, 6, 8,

10, 11, 13, 14, 36, 3, 7,  
 8 et suiv.; 44, 5; 46, 6  
 et suiv.; 49, 8 et suiv.;  
 54, 10 et suiv.; 74, 20 et  
 suiv.; 193, 18 et suiv.; II,  
 14, 20; III, 57, 18 et  
 suiv.; 102, 13; 103, 5;  
 255, 16; 269, 1, 11; 271,  
 5; 375, 8.  
 Mandgulāyanagotra, III, 56,  
 16.  
 manoya, III, 387, n. 4, 388,  
 14.  
 manubhika, III, 113, 19.  
 Mleccha, II, 282, 15.

### Y

yam (= loraque), I, n. 375;  
 II, 144, 6; III, 115, 16,  
 17; 117, 11; (= yadi),  
 III, 4, 9; 17, 9.  
 yamukhin, III, 206, 16.  
 yaksha, I, 39, 7, 8; 159, 6;  
 204, 8; 209, 8; 214, 4;  
 240, 15; 257, 5; 263,  
 15; 264, 19; 350, 9; II,  
 8, 3; 11, 16; 91, 13;  
 106, 13; 112, 6; 161, 3;  
 240, 17; 260, 10; 301,  
 13; 323, 17; 338, 18;  
 340, 7; 351, 17; 352, 2,  
 17; 407, 11; 410, 5; 419,  
 19; III, 71, 20; 84, 4;  
 89, 7; 96, 11; 100, 22;  
 123, 13; 298, 16; 309,  
 14, 19; 315, 8; 346, 8;  
 327, 18; 328, 1; 359, 8,  
 16.  
 yakshini, I, 253, 1.  
 yakshendra, II, 301, 10.  
 Yajñakoligupta, I, 140, 14.  
 Yajñadatta, III, 361, 17 et  
 suiv.  
 yata, II, 467, 19.  
 yatayāpin, III, 422, 18.  
 yatlaka, I, 246, 5; 266, 1;  
 267, 8; 356, 10; 359,  
 20 et suiv.; n. 474.  
 yatūka, I, 126, 12.  
 yatra, III, n. 470.  
 yatra hi, I, 55, 10; 57, 2.  
 yathayidam, I, n. 404.

yathariva, I, n. 382, 577.  
 yathā, III, 78, 15.  
 yathākāritatathāvidita, II,  
 260, 14.  
 yathācatham, I, 4, 1.  
 yathāmanas, I, 299, 14.  
 yathopakam, III, 257, 6;  
 272, 4.  
 yad (loraque), I, 338, 13.  
 yadadhūmān, I, n. 434,  
 454.  
 yantakara, II, 477, 3.  
 yanturimādhaka, II, 475, 10,  
 11, 13, 17 et suiv.  
 yantretī, III, 249, 15.  
 Yama, I, 245, 8; 285, 6,  
 407, 9; III, 68, 3; 77,  
 20; 307, 14.  
 yamaka (prādhānya), III, 115,  
 18; 410, 5.  
 yamodāta, III, 86, 6.  
 yamopamrisha, I, 12, 6; III,  
 456, 11.  
 yamabaka, III, 158, 9, 11;  
 n. 483.  
 Yamaloka, II, 370, 4.  
 Yamunā, III, 293, 8; 363,  
 19.  
 Yamblaka, II, 112, 6.  
 Yavakanchaka, II, 83, 17.  
 Yagaku, I, 137, 7.  
 Yagada, II, 106, 9.  
 Yagadatta, I, 137, 15.  
 Yagadāci, I, 136, 16.  
 Yagottara, III, 240, 3; 241,  
 13; 243, 7; 244, 1; 245,  
 9; 247, 7; 248, 11.  
 Yagoda, III, 465, 4 et suiv.  
 Yagodatta, I, 137, 6.  
 Yagadharā, I, 128, 12; 153,  
 14; II, 26, 10; 64, 4, 8  
 et suiv.; 67, 16 et suiv.;  
 69, 2 et suiv.; 72, 16;  
 83, 13; 89, 8, 11; 94,  
 11, 15; 114, 11; 130,  
 13; 166, 14; 176, 19;  
 177, 5 et suiv.; 189, 4;  
 223, 2 et suiv.; 224, 8 et  
 suiv.; 237, 10; 496, 13;  
 III, 102, 3; 116, 12 et  
 suiv.; 129, 15; 142, 6 et  
 suiv.; 152, 17; 153, 10  
 et suiv.; 170, 4; 238, 3 et  
 suiv.; 307, 8.



Yacounati, III, 307, 8.  
yashita, III, 126, 10; 402, 13; 445, 5.  
yashiti, I, 106, 15; 232, 4.  
Yashitvana, III, 60, 1; 441, 15; 443, 14.  
yashita, III, 68, 2.  
yāga, I, n. 594.  
yācati, II, 54, 3.  
yācamaśva, II, n. 530.  
yātraka, II, 452, 1.  
yāna, II, 362, 8.  
yāpanaka, II, n. 549.  
yāpanakamūpanna, II, 289, 9.  
yāpayati, I, 181, 15.  
yāma, I, 33, 3; 40, 15; 246, 4; 333, 6; II, 314, 5; 359, 21; III, 223, 10; 319, 13; 324, 17.  
yāmalaūkika, II, 301, 7.  
Yāmagupta, I, 138, 5.  
yāyin, I, 232, 6.  
yāva (= après que), II, n. 575; (combien!), I, 350, 7.  
yāvat (= combien!), I, 301, 16; 303, 8; 365, 7; (= jusqu'à, avec le locatif), 365, 16; (combien!), II, 10, 5, 7; III, n. 469, 522.  
yāvatā, I, 348, 16; 422, 14.  
yāvattaka, III, 113, 10.  
yāvattā, II, 180, 9.  
Yavana, I, 171, 14.  
yāvati (lipi), I, 135, 5; n. 483.  
yāvartara, III, 252, 6.  
yāvartarega, III, n. 496.  
yāvāsika, II, 264, 6.  
Yogandhara, II, 146, 19; 300, 18.  
yogutpada, II, 259, 10; 291, 13; 309, 16; n. 544.  
yuvardjan (futur buddha), I, 51, 5; 63, 3.  
yuvardjya, I, 2, 7.  
yushma, I, 313, 8; n. 524; III, 86, 7.  
yonicchakāś, III, 29, 8.  
yella (?), III, 442, 11.  
yeva, I, 201, 10; 217, 14; n. 400; III, 53, 9; 91, 7.

yoga, I, n. 615; III, n. 516.  
yogakshema, III, 441, 4.  
yogakshema, III, 384, 10, 13.  
yogācāra, I, 20, 9; n. 469.  
Yojanashastadarcin, I, 138, 13.  
Yojanābha, I, 138, 2.  
yojanika, I, 42, 2.  
yona (?), II, 175, 7.  
yonīca, I, 4, 7; 12, 11.  
yobhūyena, I, 61, 4; 313, 4; 338, 14, 16; 354, 11 et pass., n. 422.  
yona, I, 298, 1; n. 594.  
yauvarājya(bhūmi), I, 76, 17.  
yāvāgā, I, 111, 10; 335, 9; 336, 17; n. 393; II, 84, 10, 13, 16.

## R

Raktacandanagandha, I, 141, 15.  
Rakshita, I, 283, 18.  
rakṣāgi, II, 318, 7.  
rāksha, II, 413, 12, 15.  
rakshi, III, 295, 3.  
Racitamāla, I, 141, 16.  
Rajakaratha, I, 139, 5.  
rajakana (?), II, 305, 13.  
rajajula, III, 413, 17; n. 522.  
rañjanīya, I, 275, 9; n. 582.  
rañjāpanika, II, 468, 7, 8, 16.  
rañjāpanīya, II, 468, n.  
Ratanacūda, I, 118, 16.  
Ratanoparijata, I, 113, 10.  
Ratanomudra, I, 138, 10.  
Ratanagriṅga, I, 137, 5.  
Ratanendra, I, 54, 7.  
Rati, III, 286, 6.  
ratna (les sept. du Cakravartin), I, 49, 3; 108, 4 et suiv.; III, 107, 5 et suiv.  
Ratna, I, 62, 16.  
Ratnakarapajaketa, I, 140, 4.  
Ratnakūṣa, II, 433, 17.  
Ratnakholaka, I, 186, 17.  
Ratnacakrama, I, 140, 15.  
Ratnadāṇḍa, I, 153, 16.  
Ratnadāma, I, 137, 1.

Ratnapushpa, I, 141, 11.  
Ratnamakuta, I, 137, n.  
Ratnayāpa, I, 140, n.  
Ratnarudhiraketa, I, 139, 12.  
Ratnagriṅga, I, 138, 11.  
Ratnagayana, I, 140, 8.  
Ratnahasta, I, 141, 13.  
Ratnāgni, III, 239, 9.  
ramathalipi, I, 135, 7.  
Ramaśha, I, 171, 14.  
ramajīya, I, 90, 1.  
Rava, I, 348, 8.  
ravati, I, 100, 10.  
ravita, I, 160, 14; n. 506.  
raṣṭripūṭoda, I, 259, 14 et suiv.  
raśika, II, 311, 3.  
raśakṇḍa, II, 85, 1.  
raśā, I, 100, 10.  
raṣṭragriṅga, II, 306, 4.  
rahatva, II, 308, 11.  
rahaseyyaka, III, 200, 17.  
raheya (manuṣya), III, 143, 12.  
rākshasa, I, 159, 6; 204, 4; 209, 8; 214, 4; 257, 5; 350, 9; II, 7, 19; 11, 15; 91, 13; 106, 13; 203, 16; 296, 10; 351, 17; 352, 1; 407, 21; 410, 5; 411, 14; III, 16, 6; 89, 7; 298, 16; 309, 19.  
rākshasi, I, 185, 4; III, 68, 14 et suiv.; 104, 1; 287, 3 et suiv.; 309, 14.  
Rakshashdīpa, III, 68, 9 et suiv.; 287, 2 et suiv.  
rājakartṛi, III, 207, 1 et suiv.  
rājakya, II, 48, 5; 112, 9 et suiv.; 469, 6.  
Rājakshetrugupta, I, 140, 11.  
Rājagriha, I, 34, 1; 54, 9, 10 et suiv.; 70, 14; 177, 16; 254, 7; 254, 14 et suiv.; 288, 13 et suiv.; II, 2, 10; 119, 6 et suiv.; 198, 2 et suiv.; 233, 12; 257, 6; 293, 12; 419, 1; III, 47, 11; 56, 6; 59, 9; 90, 11, 18; 197, 11; 224, 1; 347, 16; 437, 15 et



suiv.; 439. 17 et suiv.;  
441. 14 et suiv.  
Rājagṛihaka, I, 288. 20 et  
suiv.  
Rājau (7), I, 140. 13.  
rājanya (= rājaka), II, 452.  
1; 463. 3.  
rājabhṛta, II, 167. 14 et  
suiv.  
rājarkhi, I, 210. 9.  
rājavarṇa, I, 338. 13.  
Rājahasthagāmin, I, 138. 2.  
rājāna, I, 267. 6; 271. 15;  
III, 24. 13.  
rājindān, I, n. 435.  
rādhyati, II, n. 509.  
Rāma, II, 126. 19. 15.  
Rāmaputra, II, 119. 8 et  
suiv.; 200. 8; 321. 11.  
rāpi, I, 97. 19; 175. 14 et  
suiv.; 315. 17; n. 517;  
III, 318. 5 et suiv.; 347.  
5 et suiv.  
Rāshtradeva, I, 137. 8.  
Rāshtrapāla, III, 41. 1.  
Rāhu, III, 138. 1; 254.  
8.  
Rākula, I, 128. 13; 153. 8.  
14; 170. 4; II, 81. 20;  
114. 7; 135. 14; 159. 9  
et suiv.; III, 142. 13 et  
suiv.; 172. 5; 256. 11;  
257. 17 et suiv.; 259. 5  
et suiv.  
Rābulabbhadra, I, 154. 3;  
III, 175. 16.  
Rāhulamātā, III, 260. 7.  
Rāhuvamin, I, 140. 1.  
rāscati, I, 197. 1. 4; 357.  
4. 6; n. 531.  
rukshatva, II, 388. 5.  
rucaka, III, 318. 7.  
ruci, I, n. 583.  
ruci (auma-), I, n. 511.  
Rucitabhānu, I, 139. 5.  
rucirā, I, 76. 15.  
rucita, II, 427. 16.  
ruccha, I, n. 433.  
rucyati, II, 464. 10.  
runda, II, 218. 13; 224.  
10 et  
runda, III, 116. 8.  
Rudradeva, I, 137. 8.  
rūpa, III, 456. 10 et suiv.

rūpa (tvaramāṇa-), III, 431.  
8.  
rūpadhātu, II, 343. 17.  
rūparati, I, 76. 16.  
Rūpavanta, III, 33. 19 et  
suiv.  
rūpārucara, I, 159. 6.  
rūpiya, III, 120. 17.  
rekha (kirtti-), III, 378. 6.  
Rena, III, 204. 11 et suiv.;  
206. 15 et suiv.; 215. 8  
et suiv.  
Revati, III, 309. 3.  
rocmapicchéka, II, 473. 11.  
rocmaṇa, III, 99. 3. (mahā-)  
5.  
rocyati, II, n. 569.  
Roreka, III, 208. 13; n.  
492.  
rohin (7), III, 113. 13.  
rohiyana (7), III, 443. 1.  
Rohaka, I, 359. 18.  
Rohita, III, 93. 21; 305.  
21.  
raurava, I, 9. 8; 14. 5. 9;  
24. 5. 7; 42. 16; 53.  
13; n. 389; III, 274. 11;  
454. 7.

# I.

lakusa, I, 249. 11.  
laktaka, I, n. 575.  
laksha (= lakshana), I, n.  
424. 538; III, 115. 4.  
lakshagaya, I, 183. 1.  
lakshadhara, I, 207. 16; III,  
271. 6.  
lakshamāna, II, 361. 5.  
Lakshmiputra, I, 141. 4.  
Lakshminati, III, 367. 8.  
lagati, II, 429. 13.  
lagnati, III, 128. 3; 148. 1;  
354. 10.  
laghu, III, 421. 10.  
laghupremānya, II, 24. 18.  
lāruka, I, n. 467; II, 421.  
8; 467. 7; n. 345. 572.  
lapa (shita-), I, n. 482.  
labdhapārvāpara, I, 168. 3;  
n. 533.

labhyaṇ, I, 37. 4; n. 402;  
III, 151. 7.  
labhya (= labhyaṇ), II,  
455. 20; III, 151. 19.  
19.  
lambaka, I, 115. 5; 154.  
18; 156. 6. 18; n. 466;  
II, n. 545.  
lambadāna, I, 265. 13.  
Lambadāna, I, 137. 1.  
lambita, III, 28. 7.  
layana, III, 386. 19.  
lalaṭi, II, 162. 5.  
Lalitavikrama, I, 115. 15.  
laba, III, 159. 5.  
labuṇ, I, n. 548; III, 2.  
17.  
lāṅgala, II, 71. 7.  
lāha, I, 226. 14; n. 550;  
II, 29. 17.  
lāghara, I, n. 552.  
lālāṭika, II, 311. 5.  
lāṅka, II, 84. 15.  
lāhita (sa-), II, 331. 8.  
Lāchari, I, 254. 15 et suiv.;  
n. 574; II, 76. 9.  
Lpa, III, 184. 6.  
Lata (7), I, 24. 13; n.  
399.  
Lita, III, 134. 4.  
lajati, II, 412. 11.  
lajate, II, 371. 3.  
logamāna, II, 371. 13 et  
suiv.; III, 280. 15.  
lojita, II, 372. 17.  
lojyamāna, II, 356. 9.  
Lambinivana, I, 149. 3; II,  
18. 10. 15.  
Lambini, I, 99. 8; III, 112.  
9.  
lambini (= sans d'arbre?), I,  
n. 453.  
Lambinivana, II, 18. 18;  
145. 6.  
lāha, III, 120. 20 et al.; 178.  
7; 364. 15.  
lākhata, II, 208. 2.  
lākhadhimuktika, II, 312. 9.  
lākhāṭra, II, 400. 15.  
lāba, II, 126. 19; 131. 5;  
II, n. 509.  
lākhapi, I, 135. 6.  
Lacchari, I, 254. 13 et suiv.;  
261. 19 et suiv.; 270.



10; 271, 10; 288, 7;  
290, 1; 295, 15; 297,  
16 et suiv.; 299, 19 et  
suiv.  
Leerhavika, I, 283, 12.  
lena, I, 7, 7 et pass.; n. 375;  
II, 328, 11.  
Lokakshatriya, I, 138, 8.  
Lokaguru, I, 123, 11.  
lokacetiya, III, 279, 3 al.  
lokadhātū, I, 40, 7.  
Lokandhara, I, 137, 3.  
Lokapati, I, 204, 10; II, 8,  
10.  
Lokapadma, I, 138, 6.  
Lokaparitratar, I, 137, 8.  
lokapāla, I, 208, 11; 218,  
6; 219, 4; 265, 5; II, 21,  
6; III, 364, 9.  
Lokapālārjjan, I, 141, 5.  
lokapravicaya, III, 320, 12.  
Lokapriya, I, 141, 13.  
lokavivaya, II, 200, 1.  
lokavijita, II, 417, 4.  
lokasammatā, I, 96, 12.  
Lokasundara, II, 139, 14.  
lokānūjñā, I, 78, 17.  
lokānūvartana, I, 108, 8.  
lokāntarika, I, 229, 20.  
Lokāldharaya, I, 136, 14.  
Lokābhilāshita, I, 136, 16.  
Lokālokanihitamalla, I, 141,  
9.  
lokottara, I, 159, 3, 5;  
167, 17, 18; 168, 1, n.  
3 et suiv.; n. 414, 442;  
II, 259, 15.  
lokottaraloka, II, 279, 12.  
lokottaravādin, I, 2, 13; III,  
461, 15.  
locayati, III, 124, 17.  
lopa, III, 120, 21.  
lomaga, III, 70, 1.  
lotiyati, II, 167, 12; n. 528.  
lohavaddhaka, II, 90, 15;  
91, 3.  
Lohitarastuka, III, 327, 22.  
lohitāksha, II, 311, 2; 318,  
3.  
Lohitika, III, 328, 2.

V

va (=vā), I, n. 371, 500;  
II, 165, 7.  
va (=iva), II, 6, 19; III,  
117, 8.  
va (=va), III, 138, 15.  
vaktra, III, 185, 17, 19;  
n. 489.  
vañka, I, 96, 5; 164, 14;  
n. 450; II, 429, 16; III,  
283, 11.  
vañkāraśāra, I, n. 509.  
vañgalipi, I, 135, 7.  
varanakartrima, I, 129, 13.  
varanopahāra, I, n. 519,  
520.  
vaci, I, n. 457.  
vajra, III, n. 510.  
Vajji, I, 34, 9; 264, 13;  
326, 2; II, 419, 9; 421,  
5.  
Vajragupta, I, 129, 13.  
Vajrapāṇi, I, 183, 10.  
Vajrasaṅghāta, I, 137, 10.  
Vajrasena, II, 167, 1 et suiv.  
vañka, III, 392, 10.  
vaṭṭa, I, 275, 15; n. 582;  
II, 242, 11; 249, 19;  
305, 11.  
vaṭṭa (on-), II, 306, 5.  
vaṭṭanavega, II, 125, 16;  
127, 4.  
vaṭṭayānika, II, 67, 17; n.  
514.  
vathara, II, 65, 3, 5; n. 509.  
vaṭṭa, II, 241, 15; 242, 2,  
7; 246, 11.  
vaṭṭavaddha, II, n. 541.  
vaṇika, I, n. 367.  
vatta, I, 63, 17; n. 425.  
Vatta, I, 34, 9; 145, 10;  
II, 419, 9; III, 263, 3 et  
suiv.; 364, 16 et suiv.;  
374, 18.  
Vadatha, I, 184, 3.  
vadāna (7), III, 444, 9.  
vadi, I, 341, 8, 9, 11; n.  
617.  
vade, I, 342, 4.  
vaddhaka, II, 90, 16; n.  
514.

vaddhaputtika, III, 258, 16;  
260, 12.  
vadhivayati, I, n. 450.  
vanna, I, n. 447; II, 239,  
16.  
vanatha, I, 204, 3; n. 536;  
II, 17, 8.  
vanadevatā, III, 136, 4.  
vanapichā, II, 452, 8 et  
suiv.  
vanasūla, II, 244, 6 et suiv.  
vanarūksama, III, 12, 11.  
vanarūta (7), I, 236, 1.  
vaniyaka (ou 'nīpa'), I, 188,  
14.  
vayam, II, 480, 4; 482, 9;  
n. 574; III, 163, 8.  
vayākaruṇa, III, 122, 21.  
Varaṇa, III, 401, 19 et suiv.  
Varaṇāhu, I, 137, 6.  
Varanmakuta, I, 137, 3.  
varānika, I, 207, 8.  
varuṇa, II, 477, 4 et suiv.  
Varuṇa, I, 75, 18; 245, 8;  
265, 6; III, 168, 3; 308,  
14.  
Varuṇa (nom d'un brahmane),  
III, 234, 13.  
Varuṇarāja, I, 139, 13.  
Varuṇottama, III, 234, 20.  
varūthatantravāyaka, III, 113,  
15; 443, 2.  
varuṇa, II, 49, 13; 52, 7.  
varuṇa (=vaste), II, 139, 5.  
varuṇakūśala, III, n. 519.  
varuṇapushkaratā, II, 89, 19.  
varuṇapushkalatā, I, 196, 20.  
varuṇita, I, 190, 1; n. 526.  
vartaka (mātrī-), III, 131, 20.  
vartana, II, 170, 17.  
vartamāni, III, 74, 16.  
vartayati, I, 268, 17.  
vartayati (vaṇe), I, 284, 5  
al.  
Vartidārtha, I, 139, 1.  
vardhakirūpakāśaka, III, 443,  
3.  
vardhāpayati (jayena), I,  
289, 8; 310, 2; n. 589.  
vardhāpita (jayena), I, 287,  
16.  
Varshavallāhaka, III, 324, 7.  
valaṅṅaka, III, 57, 10.  
valaṅṅita, III, 276, 10.



valayā, III, 229, 12.  
 Valāha, III, 85, 8.  
 valāhaka, III, 343, 19;  
 344, 1.  
 Valguyā, I, 196, 15; n.  
 531.  
 vallakīṭā, III, 82, 5.  
 vallakī, I, 227, 17.  
 vaṇa, II, 193, 2.  
 vaṇavartin, I, 208, 14; 230,  
 13; 263, 17; 265, 13;  
 n. 532; II, 11, 2; 280,  
 7; III, 315, 7; 316, 7;  
 378, 7; 407, 13.  
 vaṇā (vartati), II, 143, 16.  
 Vagā, III, 325, 1.  
 vaṇika, III, 281, 19.  
 vaṇinā, I, 164, 13; 282, 15  
 et suiv.; n. 586.  
 vaṇin, I, 87, 14; 164, 12,  
 13; n. 399, 500, 521;  
 II, 385, 16.  
 vaṇipārami, I, 47, 4; 81,  
 13.  
 vaṇiprāpta, I, n. 399.  
 vaṇibhāva, I, 70, 20.  
 vaṇibhōta, I, 47, 3; 69, 2,  
 14 et al.  
 Vaṇishtha, II, 195, 12 et  
 suiv.  
 vasatī (constr. avec l'actuant),  
 II, n. 500.  
 Vasantaka, II, 103, 16.  
 Vasishtha, II, 164, 18; 166,  
 11.  
 vasudhā, I, n. 435.  
 Vasundhara, I, 93, 11; 136,  
 14.  
 Vasumata, I, 35, 14; 36, 3  
 et suiv.; 45, 6.  
 Vasuyāna, I, 265, 6.  
 vastu, II, 370, 12; III, 401,  
 18.  
 vasa, III, 433, 2.  
 vahati, II, 329, 19; n. 568.  
 vā (=iva), I, 4, 6; 99, 3;  
 221, 15; n. 371; II, 24,  
 9; 47, 14; 332, 20; n.  
 510; III, 71, 1; (=vai),  
 I, 33, 1; n. 376; (=eva),  
 I, n. 375, 388, 512, 590,  
 606; II, n. 531, III, 79,  
 3; 166, 3.  
 vākara, II, n. 572.

Vāgīṣa, I, 163, 12; 267, 10,  
 11; 269, 10.  
 vāta (mukha-), II, 315, 6.  
 vāṇa (un oiseau), II, n.  
 563.  
 Vānārest, I, n. 516.  
 vānadhāra, I, 249, 13; n.  
 567; II, 116, 10; n. 518.  
 vāditra, I, 196, 18.  
 vādin (7), III, 390, 13; 16;  
 391, 1.  
 vādīṣa, III, 407, 19.  
 vānaprastha, II, 226, 6.  
 Vānārest, I, 174, 2.  
 vānasmārga, I, 12, 10; n.  
 379.  
 vārasalekhaḥṣṭam, I, 157, 3.  
 vāratraka, II, 235, 7, 10.  
 Vāravāli(nagara), II, 89, 16  
 et suiv.  
 Vārīṣṭ, I, 161, 4; 190,  
 12; 192, 16; 271, 19;  
 286, 22 et suiv.; 303, 5;  
 307, 16; 323, 13 et suiv.;  
 355, 7; 357, 10; 363,  
 16; II, 48, 16 et suiv.;  
 64, 14 et suiv.; 67, 19 et  
 suiv.; 77, 5 et suiv.; 82,  
 7 et suiv.; 138, 2; 167,  
 1 et suiv.; 177, 9 et suiv.;  
 209, 9 et suiv.; 241, 13;  
 244, 5; 250, 20; 429,  
 6; III, 1, 1; 33, 11; 125,  
 10; 130, 18; 143, 11 et  
 suiv.; 145, 19 et suiv.;  
 168, 18; 170, 13, 18 et  
 suiv.; 182, 10 et suiv.;  
 209, 2; 286, 16; 323, 2  
 et suiv.; 327, 6; 330, 17;  
 337, 9; 339, 1; 357, 4;  
 362, 19; 375, 13 et suiv.;  
 377, 1, 7; 378, 14; 382,  
 8; 383, 11, 18; 389, 13;  
 394, 11; 401, 19; 414,  
 11; 415, 6; 416, 9; 417,  
 7; 418, 19.  
 Vārīṣṭya, III, 403, 16.  
 Vārīṣṭyaka, III, 168, 18.  
 vārīka, III, 113, 8.  
 vārīvaṇa, III, 214, 5, 12.  
 vāroti, II, 493, 11; III, 475,  
 9.  
 vārdala, III, 301, 1.  
 vārīhikā, I, 19, 11; n. 385.

Vāṇa, III, 85, 11; 89, 20;  
 90, 3.  
 Vāṇikāraṇa, I, n. 595.  
 Vāṇiksha, III, 310, 14.  
 Vāṇpa, III, 329, 1; 337, 6;  
 339, 1.  
 vāṇpāyati, II, 124, 4; 454,  
 11; 455, 18; 456, 22.  
 vāṇā, I, 34, 5; n. 398; II,  
 319, 5.  
 vāṇa (madhu-), III, 69, 4.  
 Vāṇa, III, 233, 3.  
 vāṇavāṇa, III, 179, 7;  
 263, 12.  
 Vāṇishtha, I, 112, 8; 115,  
 16; 257, 9-15 et suiv.;  
 283, 13; 286, 14; III,  
 368, 4.  
 vāṇishthā, I, 38, 4; 271,  
 12, 18, 19; 283, 9; 286,  
 13, 22; 288, 1 et suiv.;  
 289, 12 et suiv.; 300, 1  
 et suiv.; n. 403; III, 108,  
 7.  
 vāṇa (agra-), II, 454, 22;  
 455, n. 8; (vāṇa-), 456,  
 18.  
 vāṇin (agra-), II, 454, 19 et  
 suiv.; III, 298, 2; (vā-  
 ṇa-), 456, 4 et suiv.;  
 (vāṇi-), II, 453, 10; 458,  
 4; III, 298, 1.  
 vīkṣa, I, n. 570.  
 vīkṣa (7), I, n. 432.  
 vīkaroti (vikaroti), I, 64, 3.  
 vīkṣapaddhā, III, 312, 10;  
 n. 505.  
 vīkṣati, I, 215, 3, 5, 7; n.  
 543; II, 17, 19; 18, 2.  
 vīkṣate (avec l'actant), I,  
 83, 5.  
 vīkṣa, I, 243, 18.  
 vīkṣa, II, 104, 9.  
 vīkṣaṇa, II, 260, 15; 278,  
 1.  
 vīkṣati, III, 396, 4.  
 vī-karv, I, n. 425.  
 vīkarvita, II, 33, 4.  
 vīkṣaka, III, 407, 19.  
 vīkṣayati, I, 168, 18; 236,  
 16; 241, 10; n. 512.  
 vīkṣita, I, 178, 8.  
 vīkṣipta, II, 488, 17, 19.  
 vīkṣepa, III, 16, 19.



vikṣatukṣatākṣatīyati, I, 172, 3; n. 515.  
 vigata (7), I, 165, 3.  
 Vigatavṇa, I, 137, 15.  
 Vigatācatru, I, 137, 11.  
 vīgalita, I, 153, 1; 157, 6; 216, 4; 226, 13 al.; n. 497; II, 19, 1; 29, 16.  
 vīghatūta, I, 13, 1.  
 vīghāta, III, 314, 6, 17.  
 vīghatīha, I, 245, 15.  
 vīghuṣṭa, II, 364, 20.  
 Vīghuṣṭa, III, 363, 10; 365, 3.  
 vīghnarūpa (sa-), III, 250, 16.  
 viraśśukarma, III, 416, 1 et suiv.  
 viraśśkrama, II, 367, 15.  
 vīcarati, I, n. 408.  
 vicarika, II, 150, 10.  
 vicātaka, II, 88, 5.  
 vicitrāṇi, I, 26, 5; n. 391.  
 Vicitrāmakuta, I, 140, 1.  
 Vicitrācitta, I, 75, 11.  
 Vijaya, I, 112, 17; III, 340, 18.  
 Vijayanti, III, 306, 8.  
 vijānanta, III, 168, 7.  
 vijāla, II, 135, 3.  
 vijāta, III, 7, 15; 174, 16.  
 Vijitā, I, 348, 18.  
 Vijitārin, III, 41, 15 et suiv.; 44, 9; 231, 1.  
 vijūṣṭa, I, 232, 6; II, 100, 14.  
 vijūṣṭi, I, 311, 6, 17; 360, 14; 381, 11.  
 vijūṣṭāpta, III, 145, 6 et pass.  
 vijūṣṭa, III, 446, 11 et suiv.; 448, 12 et suiv.  
 vijūṣṭānt, III, 322, 3.  
 vijūṣṭayati, I, 360, 2, 5, 14; n. 557.  
 vijūṣṭeti, I, 311, 20.  
 vijūṣṭ, II, 65, 1.  
 vijūṣṭya, III, 209, 14.  
 vijūṣṭeti, III, 126, 16.  
 vijūṣṭatrasaṃmarcitta, II, 261, 1; n. 546.  
 vitarati, I, 89, 15, 17; n. 470; II, 374, 6; 377, 12.

vitarka, I, 145, 16; 202, 13.  
 vitrṇa, I, n. 478.  
 vidagdhasthāna, II, 314, 1; 321, 14; 329, 11; n. 553.  
 vidu, II, 299, 8; 300, 7; 372, 8.  
 vidurpa, II, 201, 15.  
 vidhā, II, 46, 5.  
 Vidha, I, 287, 5; III, 269, 1; 449, 16.  
 vidyā (les trois), I, 246, 4; III, 55, 6; 67, 6.  
 vidyādharma, II, 106, 14.  
 Vidyutprabha, I, 136, 13.  
 Vidyupratishtha, II, 337, 5.  
 vidharmatī, II, 374, 16.  
 vidhāta, I, 222, 3.  
 Vinatika, II, 300, 18.  
 vinaya, III, 143, 2; (dharma-), 59, 15, 16, 17; 200, 10; 331, 7.  
 vinayapitaka, I, 2, 13.  
 vināṣṭita, III, 401, 11; 417, 8.  
 vināṣṭhava, II, n. 516.  
 Vinipāta, III, 301, 6.  
 vinipātayati, I, n. 394.  
 vinipāteti, I, 30, 3.  
 vinibaddha, II, 301, 5; II, n. 552.  
 vinimṣa, I, 260, 13; n. 534.  
 vinibecita, I, n. 456.  
 vinibhāsa, I, 103, 3; n. 458.  
 Vinodhya, II, 33, 9; 37, 14; 45, 15; 202, 8; III, 382, 16.  
 Vinodhyaparrata, II, 30, 9.  
 vipakṣa, I, 43, 1; 53, 15.  
 vipaṇṇamika, I, n. 538.  
 vipaṇṇikā, II, 159, 6.  
 vipaṇṇitājñāneya, III, 348, 3.  
 vipaṇḍita, I, 165, 3; n. 509.  
 vipariṇāma, I, 34, 9, 13; 32, 16; 33, 10.  
 vipariṇuṣṭati, I, 246, 19; n. 565.  
 viparīṣṭa, I, 101, 15; 202, 10; n. 446; II, 473, 3.  
 viparīṣṭadarṣana, I, 90, 1.  
 viparīṣṭaparyaya, III, 254, 11.

viparīṣṭanūjā, II, 147, 14 et suiv.  
 viparīṣṭikā, II, 471, 14; 475, 1.  
 viparyayaṣṭhāna, III, 6, 10.  
 viparyasta, III, n. 502.  
 viparyāsa, III, 344, 11; n. 510.  
 viparyāsa, II, 166, 5.  
 viparyāsa, I, 120, 10.  
 viparyāsamāna, II, 63, 5.  
 viparyāsa, I, 2, 5; 294, 19; II, 271, 7; III, 240, 6; 241, 16; 243, 14; 244, 4; 245, 18 et suiv.; 247, 10; 249, 1.  
 vipākaṇḍiyagrahani, I, 211, 6.  
 vipātaka, II, 148, 4.  
 Vipulatarāṃga, I, 139, 2.  
 Vipulayaga, III, 238, 8.  
 Vipulajāta, I, 137, 3.  
 vipratishṭru, I, 37, 4; 230, 10.  
 vipratyauka, III, 304, 2, 16.  
 vipraduṣṭa, I, n. 402.  
 vipravajayati, II, 146, 14.  
 viprahata, II, 167, 2, 4, 15.  
 viprahā, I, n. 607.  
 vipriya, III, 72, 6; 160, 6.  
 vibhajati, III, 408, 18.  
 vibhava, III, 395, 13.  
 vibhavadvishati, III, 448, 10.  
 vibhāghya, II, 212, 20; n. 536.  
 vibhāvayati, III, 314, 6.  
 vibhāvita, II, 341, 10, 11; 344, 9.  
 vibhāṣṭati, I, 170, 7.  
 vibhā, III, 101, 1.  
 vibhāti, II, 288, 17.  
 Vibhūṣṭa, I, 123, 10.  
 Vimala, I, 140, 10.  
 Vimalajendra, I, 139, 7.  
 Vimalamakuta, I, 137, 3.  
 Vimalacikbura, I, 140, 13.  
 Vimalā, I, 348, 19; n. 436.  
 Vimalottariya, I, 139, 8.  
 Vimalarāja, I, 139, 1.  
 vinigra, I, 216, 15; 237, 6; II, 4, 10; 19, 10.  
 Vinukta, I, 137, 2.  
 Viraja, III, 231, 11; 233, 6.



virahyati (1), II. 423, 13;  
III. 405, 11.  
Virādhaka, I. 245, 9; III.  
72, 3; 77, 11; 84, 1; 235,  
9; 307, 13.  
Virādhakānā, I. 139, 2.  
Virāpākā, I. 245, 9; III.  
308, 13.  
virocate, I. n. 511.  
virocati, I. n. 437.  
vilagnita, II. 206, 13.  
vilutendriya, II. 181, 13.  
vilumpati, I. n. 604.  
vilukha, III. 140, 4.  
vilodati, II. 172, 10.  
vilolita, III. 134, 2.  
vivata, II. 127, 1 et suiv.  
vivadyati, I. n. 378.  
vivara, III. 56, 2.  
vivarjanā, I. 248, 3.  
vi-vart, I. n. 436.  
vivarta, I. 63, 6; 229, 2;  
268, 8; II. 133, 2.  
vivartakalpa, I. 229, 1, 3.  
vivartati, I. 79, 9 et suiv.  
vivartate, I. 73, 4.  
vivartaniya, I. 52, 6.  
vivartayati, I. 82, 15.  
vivartiya, I. 80, 4.  
vivahati, I. 241, 9; 243, 10;  
n. 562.  
vividha, III. 202, 9.  
vivitta, II. n. 503.  
vivēka, I. 90, 6; n. 553-4.  
vivēkaja, I. 228, 4.  
viveshyati, II. 209, 15; n.  
535.  
Vigākha, I. 359, 19; 360,  
1 et suiv.; III. 307, 1.  
Vigālaprakha, I. 139, 14.  
Vigoddhamati, II. 293, 17;  
397, 5.  
vigrahayati, III. 405, 2.  
Vigrahakarma, II. 25, 16; 274,  
17 et suiv.  
Vigrahā, I. 294, 19; III.  
240, 7; 243, 15; 244,  
6; 246, 8; 249, 5.  
vidhana, I. 107, 1; 108, 15;  
n. 461.  
vishkambha, II. 231, 14.  
vishkambhayati, I. 8, 3.  
vishkambhita, I. 148, 1.  
vishita, II. 37, 5.

vishambhita, I. 144, 3.  
vishyandati, II. 23, 5.  
visamvādaka, II. 145, 19;  
147, 17.  
vishāyādika, II. n. 508.  
vishattha, III. 355, 6.  
visubhati, I. 27, 8.  
vistitva, I. n. 390; II. n.  
543; III. 268, 14.  
visāparyati, III. 307, 3.  
vishanyati, I. 304, 3; n.  
599; III. 36, 12; 419,  
11.  
vishanyamāna, II. 92, 2.  
vishanyita, I. 155, 16; n.  
498.  
vishāra, I. 34, 11; n. 399;  
II. 419, 10 et suiv.  
vishāra (mātri-), III. 143,  
19.  
vishārasamājā, III. 349, 5.  
6.  
vishārika (danta-), II. 473,  
13.  
vishārita, II. 215, 16.  
Vishāravagbha, I. 141, 2.  
vishānta, III. 85, 16.  
vishartati, III. 270, 15.  
vishāra, I. n. 400.  
vishāra (pada-), III. 162,  
6.  
vishānamayati, II. 108, 3.  
vishālayati, II. 125, 14.  
vishāncarati, II. 124, 10.  
vishā, I. 325, 18.  
vishāgarbha, II. 12, 8.  
vishāyana, I. 297, 9; n.  
538; II. 11, 20.  
vishānaka, II. 475, 14.  
vishāna, I. n. 538.  
Vishāvanta, III. 33, 16 et  
suiv.  
vishāti, I. n. 387; III. 2, 20.  
vishā, II. 377, 4.  
vatta, II. 437, 13, 15 et  
suiv.; III. 360, 14.  
vaidhī (jaya-), III. 24, 6.  
vasta, III. 325, 11; 433, 2.  
vashyati, I. n. 618; III. 105,  
12 et 16, 16.  
vashyate, III. 424, 1; 453,  
15.  
vashyanta, III. 105, 8, 11.  
vādagra, I. n. 441, 497.

vrikka, II. 326, 2; 331, 18.  
vrikhadevatā, III. 405, 10.  
vritta (bhima-), I. 199, 14;  
II. 197, 20.  
Vridhdhara, I. 141, 1.  
vridhdhagrāva, III. 412, 8.  
vridhdhika, III. 324, 3.  
vridhdhita (maha-), II. 277,  
8.  
vegapramatta, II. n. 564.  
vethaka, II. 470, 8.  
vethati, II. 485, 14.  
vethayati, III. 390, 8.  
vethati, II. 451, 9.  
vega, II. 487, 1; III. 21, 10.  
vega, II. 434, 12.  
Vegavasa, I. 255, 3; III.  
47, 12; 60, 2; 91, 14.  
vetrapadaka (1), II. 477, 6.  
vetramethika, II. 477, 6.  
veda, I. 231, 17; 243, 8;  
II. 77, 9, 15; 89, 16.  
vedaka, III. 397, 12, 20;  
407, 11; 423, 14.  
vedantā, III. 446, 10 et suiv.;  
448, 13 et suiv.  
vedantya, I. n. 391.  
vedayita, III. 66, 7 et suiv.  
vedādhyayana, II. 30, 9.  
vedi, I. 217, 4; 227, 13; n.  
544; III. 210, 13.  
vedikā, I. 269, 16; II. 389,  
14.  
vedikājāla, I. 104, 15 et  
suiv.; 217, 5; 227, 13;  
n. 529, 541; III. 227,  
5.  
vedhati (sūmpra-), III. 356, 7.  
Vemacūti, III. 118, 2; 254,  
9.  
Vemātipatra, I. 233, 16;  
257, 1.  
Vemātipatra, III. 383, 16.  
Vemāliaga, I. 319, 8, 9 et  
suiv.; 320, 10; 327, 0 et  
suiv.  
verulika, I. 235, 1.  
verulika, I. n. 542; III. 216,  
14.  
vishambhika, III. 113, 3; 141,  
18; 161, 4; 432, 9; n.  
479.  
vishambhika, III. n. 505.  
vishāka, II. 37, 5; 223, 2.



velu, II, 421, 18; 423, 10.  
 veshati, II, 212, 6.  
 veshitānaka, II, 311, 11.  
 veshitānareṣṭi, II, 231, 17.  
 veshita, II, 82, 11.  
 veshitā (I), III, 177, 16; 178, 1.  
 veṣita, I, 162, 11; n. 567.  
 Vajrayanta, I, 32, 4. 7; II, 346, 20.  
 vaidūrikā, III, 226, 13.  
 vaidūrya, II, 177, 17; 180, 14.  
 Vaidūryaśikhara, I, 141, 11.  
 Vaitarṇi, I, 7, 12; 12, 9; III, 456, 8.  
 vaitālika, III, 113, 9.  
 Vaidēha, I, 287, 9; III, 42, 16; 44, 9; 172, 8; 176, 16.  
 Vaidēhaka, III, 172, 10.  
 vaidēhamuni, III, 49, 12.  
 vaineya, I, 238, 8; n. 416.  
 vaineyatā (buddha-), I, 3, 2.  
 vaineyavācā, I, 397, 9; 312, 5.  
 vaiparīkṣika, I, 207, 13; n. 538; II, 12, 3; 17.  
 vaimātṛatā, III, 329, 16; 321, 5; n. 507.  
 vaivāṇṣṭīya, I, 298, 19; n. 504.  
 Vairūṭiputra, III, 190, 11.  
 Vairūṭiputra, III, 59, 9 et suiv.  
 vairamūṣa, I, 128, 7, 11.  
 Vairocana, I, 59, 2, 13; II, 317, 13; III, 330, 15.  
 Vairocanaśraddhā, III, 330, 15.  
 vailhāikā, I, 348, 13; 349, 2, 14; n. 621.  
 vaigāṇḍīya, I, 38, 15; 39, 13 et; II, n. 345; III, 386, 14.  
 Vaiṣṇalaka, I, 253, 7 et suiv.; 261, 14, 19; 262, n. 21; 263, 1, 10, 11; 271, 11 et suiv.; 297, 16 et suiv.; n. 570.  
 Vaiṣṇalika, I, 253, 6.  
 Vaiṣṇā, I, 253, 3 et suiv.; 255, 1 et suiv.; 270, 11; 283, 7; 290, 6, 9; II,

117, 20 et suiv.; 198, 1; 293, 16.  
 Vaiṣṇaveya, I, 257, 19.  
 Vaiṣṇāya, I, 257, 7; n. 572.  
 vaīrya, I, 267, 11; 279, 4; II, 139, 5; III, 295, 8.  
 Vaiṣṇava, I, 245, 8; II, 159, 14; III, 68, 2; 69, 18; 77, 20; 105, n.  
 Vaiṣṇavaśārṅga, I, 139, 11.  
 Vaiṣṇavaragupta, I, 140, n.  
 vaistārīka, I, 252, 13; n. 568-9; II, n. 531; III, 245, 8; n. 494.  
 vaistārīkaśāstra, II, 190, 16.  
 Vaidhāya, I, 70, 16.  
 Vaidhāyapārcata, I, n. 432.  
 vaidhāyā, I, 18, 9; n. 385, 10, III, 34, 1; 78, 17; 85, 18; 91, 16; n. 475.  
 vocaka (śālikha-), II, 473, 15.  
 vyakta, I, 265, 7.  
 vyaktā, II, 110, 11.  
 vyatīdeśvati, III, 60, 11 et.  
 vyatīśālipi, I, 135, 6; n. 484.  
 vyapatrapa, I, 179, 17; n. 520.  
 vyapadeśa, II, 29, 11.  
 vyapaneti, II, 169, 14; 416, 18; 417, 3; n. 566.  
 vyaparopita, I, 244, 6, 9, 15.  
 vyaparopeti, I, 244, 8; III, 68, 6.  
 vyavahāra, I, 160, 1; 204, 18; n. 504, 527; II, 8, 13; III, 357, 14.  
 vyavahāṣṭi, III, 50, 8.  
 vyākaraṇa, I, n. 627; II, 257, 13; 293, 13.  
 vyākāṣṭīpācīta, III, 126, 10.  
 Vyākṣīrapādyā, I, 355, 13.  
 vyāpodyati, I, n. 394.  
 vyāpāda, I, 30, 2, 4; n. 394.  
 vyāpāśāṅga, I, 195, 10; n. 539.  
 vyāyannat, II, 30, 11; 210, 7; 238, 5; III, 152, 11; 190, 18; 193, 16; 362, 18; 383, 8; 450, 9.  
 vyāyukta, I, 261, 4 et suiv.; n. 574.  
 vyāvahārya (a-), II, 259, 15; 279, 9.

vyāvahāṣṭi, III, 429, 4.  
 vyāhata (a-), II, 265, 6.  
 vyāharali, I, 72, 21; II, 25, 10; 143, 1; III, 46, 10; 47, 5.  
 vyūthā, II, n. 538.  
 vyūthāsthāna, II, 225, 20.  
 vyūthita, I, 247, 8; II, 233, 3.  
 vyupaśama, II, 131, 18.  
 vyaśama, II, 153, 1.  
 vyāhanta, III, 344, 16; n. 510.

## Ç

Çaka, I, 171, 14.  
 çakatamukha (I), III, 208, 15.  
 Çaktina (I)lipi, I, 135, 6.  
 Çaktiçāla, III, 361, 11; 369, 6.  
 çakya (construit avec le datif), II, 320, 8; 329, 20.  
 çakya (= çakyañ), I, 351, 10, 13; n. 625; II, 213, 9; 448, 13; 457, 5; III, 277, 19.  
 Çakra, I, 32, 6, 11; 208, 13; 223, 8; 230, 11; 255, 15; 263, 18; 274, 11 et suiv.; 297, 3; 365, 16; II, 11, 1; 26, 1; 49, 6 et suiv.; 54, 2; 165, 19; 189, 12; 256, 1 et suiv.; 298, 10; 319, 1; 320, 9; 364, 3; 381, 8; 425, 11 et suiv.; 492, 1 et suiv.; III, 1, 17 et suiv.; 25, 3; 42, 15; 45, 5 et suiv.; 68, 3; 72, 3; 117, 8; 119, 11; 122, 19; 198, 1; 199, 14 et suiv.; 202, 4, 19 et suiv.; 250, 16; 261, 18; 311, 2; 312, 15; 315, 2 et suiv.; 364, 8 et suiv.; 366, 11 et suiv.; 403, 15 et suiv.; 423, 15 et suiv.; 460, 13.  
 Çakraproçāda, I, 350, 8.  
 Çakrabhānu, I, 138, 4.  
 çakrabhāṇa, II, 310, 11.  
 çakshita, III, 263, 15.



cañkin, I, 254, 14.  
 Cañkhaka, II, 473, 12.  
 cañkharasāya, II, 473, 8 et  
 suiv.  
 cañkhalāja, I, 100, 6.  
 Cañkhika, III, 113, 7.  
 caṇḍari, II, 10, 3.  
 Caṇḍipati, III, 366, 17.  
 caṇḍakuttas, II, 45, 2.  
 caṇḍagbut, I, 276, 19.  
 Caṇḍan, II, 101, 18; 103,  
 2; 104, 9; 105, 11.  
 Caṇḍhaṇṇa, II, 146, 19.  
 Caṇḍharma, III, 55, 11.  
 Caṇḍapūṣpa, III, 231, 16.  
 caṇḍapāka, III, 23, 16.  
 caṇḍabhiṣṭa, III, 309, 2.  
 Caṇḍaṇṇi, I, 301, 10; 14 et  
 suiv.  
 Caṇḍasāluromātri, I, 141, 1.  
 caṇḍasāhārika, III, 38, 8; 10.  
 caṇḍavedhigandha, II, 213,  
 5.  
 caṇḍayūṭi, II, 93, 6.  
 Caṇḍiṇaṣṭra, I, 140, 1.  
 caṇḍilāva, I, 316, 3.  
 caṇḍikara (°), I, 127, 6; n.  
 475.  
 caṇḍārita, III, 39, 6; 49, 2.  
 caṇḍā, III, 412, 6.  
 caṇḍaṇṇa, III, 161, 8.  
 caṇḍaṇṇaṇṇa, III, 310, 7 et  
 suiv.  
 Caṇḍhaṇṇa, III, 362, 11.  
 15 et suiv.; 364, 14 et  
 suiv.; 367, 21; 370, 3 et  
 suiv.  
 caṇḍa, I, 215, 16; II, 18,  
 12.  
 caṇḍadeha, I, 247, 1.  
 caṇḍasamucchraṇṇa, II, 197,  
 2.  
 caṇḍaka, III, 176, 9 et suiv.  
 caṇḍakā, II, n. 547.  
 Caṇḍāṇṇa, I, 140, 12.  
 caṇḍa, II, 311, 5.  
 Caṇḍivimāla, III, 236, 16.  
 caṇḍa, III, 216, 18.  
 Cākāri, I, n. 483.  
 Cākāya, I, 243, 3; 337, 11;  
 351, 14; 354, 10; II, 24,  
 5; 33, 8; 35, 19; 199,  
 6; III, 93, 20; 102, 8;  
 107, 1; 12; 114, 14; 20  
 et.; 119, 11; 245, 10.

Cākāyānt, II, 12, 15.  
 cākāntika, I, n. 580.  
 Cāketa, I, 348, 10; 349, 7;  
 10, 16; 17 et suiv.; 350,  
 19.  
 cāketaṇṇakhaṇḍa, I, 350,  
 15 et suiv.  
 Cākya, I, 3, 7, 8; 43, 15;  
 239, 7; 353, 18; 354, 11  
 et suiv.; 355, 15 et suiv.; II,  
 18, 7, 3; 25, 11; 35, 10;  
 48, 7; 70, 6; 77, 2, 3;  
 115, 8 et suiv.; 303, 21  
 315, 16; 401, 2; III, 90,  
 14 et suiv.; 101, 17 et  
 suiv.; 114, 7; 116, 20 et  
 suiv.; 143, 11; 170, 1 et  
 suiv.; 178, 10 et suiv.;  
 247, 13; 256, 12.  
 Cākyaṇḍipannama, I, 64, 9.  
 Cākyaṇṇi, I, 1, 5, 6, 7, 9;  
 11; 2, 4, 7, 8; 39, 9;  
 47, 13; 15; 48, 15; 57,  
 8; 61, 10; 111, 5 et suiv.;  
 130, 9; 239, 7; 245, 11;  
 250, 3; 294, 21; (un  
 ancien buddha), III, 238,  
 10; 240, 4, 10; (un  
 ancien buddha), 243, 9;  
 245, 11; 248, 14; 342,  
 8.  
 Cākyaṇṇi, III, 101, 18, 20.  
 Cākyaṇṇi, II, 193, 16.  
 Cākyaṇṇi, II, 328, 20;  
 349, 19; 351, 10; III,  
 241, 15; 276, 12 et  
 suiv.  
 Cākyaṇṇi, III, 90, 29; n.  
 476.  
 Cākyaṇṇi, III, 107, 2; 108,  
 7; 112, 20.  
 Cākyaṇṇi, I, 99, 2.  
 cākeli, III, 385, 17.  
 cādvalita, III, 69, 10.  
 cādula (dhyāna), II, 48, 1;  
 144, 7; 208, 19.  
 cādulacittāntāpī, I, 251, 8.  
 Cāntarajesa, I, 141, 15.  
 Cāntareṇu, I, 137, 15.  
 Cāntasamādhi, II, 31, 19.  
 Cāntuṇṇa, I, 35, 7; III,  
 41, 6; 57, 18 et suiv.;  
 94, 1 et suiv.; 102, 12;  
 255, 15; 268, 5; 375, 7.  
 Cāntuṇṇa, III, 269, 7.

Cānt, III, 56, 9 et suiv.  
 cāyatadāśiṭṭi, III, 448,  
 8.  
 cātra (jīma-), I, 101, 5.  
 cākshati, III, 213, 5.  
 cākshapada, I, 211, 14;  
 231, 18 et suiv.; II, 15,  
 13; III, 268, 11 et suiv.  
 Cākshapāṇi, II, 190, 11.  
 Cāksharadatta, I, 141, 15.  
 Cāksharadhara, I, 174, 11;  
 345, 16.  
 cākharin (sūcika-), III, 207,  
 11.  
 Cākhiṇ, III, 94, 1 et suiv.;  
 235, 2 et suiv.; 240, 7;  
 241, 17; 244, 5; 246, 9;  
 249, 3.  
 Cākhiṇa, I, 138, 3.  
 Cākhiṇaṇḍala, I, 139, 6.  
 cākhipannama, I, 243, 16;  
 n. 562.  
 Cākhiṇa, I, 141, 16.  
 cākhi (pēṇḍha, du loc.), I,  
 n. 624.  
 Cākhiṇa, III, 231, 12;  
 232, 15.  
 Cākhi, II, 89, 19 et suiv.  
 Cākhi, I, 252, 6.  
 Cākhiṇa, II, 311, 6; 318,  
 4.  
 cākhiṇa, III, 62, 4; 301,  
 5.  
 Cākhiṇa, II, 234, 15 et  
 suiv.  
 Cākhiṇa, I, 295, 21.  
 Cākhi, I, 249, 17; II, 57, 2;  
 62, 18, 21; 16 et suiv.  
 Cākhiṇa, I, 305, 18; III,  
 108, 11; 274, 3.  
 Cākhiṇa, III, 307, 8.  
 Cākhiṇa, III, 310, 15; 312,  
 2.  
 Cākhiṇa, III, 33, 17 et  
 suiv.  
 cākhiṇaṇṇa, III, 111, 20;  
 113, 12.  
 Cākhi, I, 245, 8; III, 68, 1;  
 77, 20.  
 Cākhiṇaṇḍala, I, 141, 14.  
 Cākhi, I, 34, 10.  
 cākhi, II, 107, 4; 96, 17;  
 216, 17; 227, 6; 355,  
 13; III, 427, 4 et suiv.



çivikāyāna, II, 116, 20.  
 çikara, II, 21, 7.  
 çūbhūta, III, 401, 14.  
 çirbhakaroti, II, 411, 3.  
 çirho (périph. de loc.), II, 63, 3; 423, 17.  
 çha, I, 145, 14; n. 590, II, 6, 8.  
 çilagandha, I, 234, 10.  
 çilavata, I, 292, 3; n. 391; III, 422, 8.  
 çilaskandha, II, 353, 20; 356, 20; 357, 5.  
 çivāli, I, 248, 19; 252, 8; n. 566.  
 Çuka, I, 263, 3, 4.  
 çukra, II, 116, 1; 117, 6.  
 Çakra, III, 308, 9.  
 Çakrodana, III, 117, 1.  
 Çakrodana, I, 352, 13; 355, 19; III, 176, 14.  
 çucika, III, 113, 15.  
 Çucipitra, I, 137, 9.  
 Çucipraruha, I, 141, 1.  
 çūbhika, III, 113, 10.  
 çundāpeya, I, 194, 16; n. 529.  
 çundāmunushyāpeya, III, 232, 1.  
 Çudilhadanta, I, 141, 3.  
 Çuddhavañça, I, 154, n.  
 Çuddhasattva, I, 141, 11.  
 Çuddhā, I, 348, 12.  
 çuddhāvāsa, I, 33, 4; 35, 1; n. 3, 4, 8, 9, 10; 54, 13; 55, 1, 3, 6 et suiv.; 150, 10; 197, 1; 208, 14; 227, 6; 264, 1; 357, 3; 366, 9; II, 11, 2; 150, 17; 158, 4; 195, 4; 257, 9; 259, 17; 287, 4; 303, 6; 349, 20; 361, 1; 401, 13; III, 273, 20.  
 çuddhāvāsakāvika, I, 45, 14; III, 323, 4.  
 Çuddhodana, I, 143, 7; 145, 7; 148, 5 et suiv.; 150, 15 et suiv.; 251, 19; 332, 13; 355, 19; 356, 1 et suiv.; II, 2, 18; 3, 17; 4, 21 et suiv.; 25, 15; 26, 3; 27, 9; 28, 7 et suiv.; 31, 6 et suiv.; 35, 10; 36, 3 et

suiv.; 45, 4; 113, 20; 133, 14; 135, 18; 141, 15 et suiv.; 144, 11 et suiv.; 149, 19 et suiv.; 157, 19; 165, 4; 166, 13; 189, 2; 201, 7; 207, 11 et suiv.; 219, 7; 233, 1 et suiv.; III, 91, 1 et suiv.; 101, 15 et suiv.; 111, 16 et suiv.; 116, 20 et suiv.; 129, 15; 141, 14 et suiv.; 152, 14; 153, 1 et suiv.; 170, 6; 176, 1 et suiv.; 181, 15; 196, 17; 247, 12; 254, 7 et suiv.; 377, 16.  
 çunakha, II, 45, 19; 409, 9; III, 361, 13.  
 çubha, II, 314, 7; 319, 5; 348, 19; 360, 17.  
 çubhakṛtsna, II, 314, 8; 319, 5; 349, 1; 360, 18.  
 Çubhadanta, I, 138, 7.  
 Çubhamūlha, I, 138, 6.  
 Çubheshtikā, III, 307, 9.  
 çuve, I, 271, 11; n. 364, 580; III, 10, 10; 457, 18 et suiv.  
 çurešana, I, n. 375.  
 çuretanāya, I, 263, 3, 7.  
 çuretanāya, III, 257, 1.  
 çuretanāni, I, 307, 7, 11; n. 575.  
 çugumkṛa, II, 246, 8 et suiv.  
 çūdra, II, 139, 5; III, 295, 8.  
 çūdrabrahmana, I, 188, 16; I, n. 525.  
 çūnya, II, n. 557.  
 çūnyatā, II, 363, 9; 357, 17.  
 çūra, I, n. 583 et suiv.  
 Çūrcana, I, 34, 10; II, 419, 9; 441, 6; 442, 8 et suiv.  
 çekhiyati, III, 184, 6.  
 çekhiyati, II, 434, 10.  
 çekheti, III, 161, 10.  
 çeyya, III, 411, 15, 16.  
 çeyyamāna, III, 264, 9.  
 çesheti, I, 253, 5.  
 çaiksha, I, 267, 20; 292, 7; III, 200, 15 et

çaikshabhinī, I, 106, 15; I, n. 461.  
 çaikshāçaiksha, I, 129, 1.  
 çaittilika, II, 241, 3.  
 Çailarājaketa, I, 139, 8.  
 çobhāñjana, II, 60, 17.  
 çabbika, III, 113, 3.  
 çampa, I, n. 529.  
 Çāma, II, 220, 11 et suiv.  
 Çāmaśa, II, 210, 12 et suiv.  
 çāmaçahala, III, 361, 15.  
 Çāma, II, 168, 11 et suiv.  
 çaddhā, I, 248, 5; II, 57, 18; 62, 22; III, 109, 25; 309, 9.  
 çaddhāvādin, III, 391, 11.  
 çramana (les huit), III, 310, 5.  
 çramana, II, 512.  
 çravastogata, III, 449, 12, 14.  
 çravastogastant, II, 79, 17, 21.  
 çravastā, III, 308, 3.  
 çravastamukha, III, 90, 11.  
 çraddha, III, 77, 10.  
 çramāya, I, n. 413; III, 124, 5.  
 çramāyaka, II, 357, 17 et suiv.  
 çraka, I, 245, 13; I, 250, 20; 251, 6.  
 Çrīvati, I, 4, 12; 245, 20; II, 115, 6; 136, 13; III, 224, 10.  
 çrīvika, I, 251, 21; 252, 8.  
 çrīvataka, I, n. 431.  
 çrīvā (ibème), III, 36, 14; 379, 9.  
 Çri, III, 309, 9.  
 çrīmat, II, 11, 16.  
 çrīvati, II, 201, 6; III, 71, 14; 165, 15.  
 çrutasañcayandhara, I, 68, 5.  
 Çrutidhara, I, 67, 19; 68, 1.  
 Çrenika, I, 257, 15; 258, 3; 286, 17; 288, 3.  
 Çreniya, I, 256, 14 et suiv.; 261, 17; 263, 9 et suiv.; 289, 16; II, 198, 5; III, 437, 1 et suiv.; 461, 7.



çroyat, III, 113, 6; 111, 30;  
101, 14; 442, 8 et suiv.  
çroyatara, II, 54, 6, 10.  
Çroya, III, 450, 6 et suiv.  
Çroyaka, III, 450, 15 et  
suiv.  
Çroyakoṭivīṇa, III, 40, 19.  
çroyābhāṣikā, II, 470, 10.  
çrotāpatti, 254, 11; 346,  
13.  
çrotābhāṣa, I, n. 374.  
çrotriya, III, 400, 2.  
evahhrita, III, 31, 9.  
Çyotakein, I, 337, 14.  
Çyotakāṣṭhā, III, 394, 4.  
Çyeturāṣṭra, III, 235, 6.

## SH

śaśṭha, III, n. 516.  
śaśṭyutana, III, 448, 13 et  
suiv.  
śaśṭvālaka, II, 157, 19; 161,  
3.  
Śaśṭvishānapāta, I, 140, 17.  
śaśṭha, III, 384, 6; n.  
516, 523.  
śaśṭhya, I, n. 474.  
śaśṭacotunda, I, 5, 1; 244,  
19 al.; III, 454, 10.

## S

saṁśramate, I, n. 478.  
saṁśrāṇeti, II, 403, 18.  
saṁśrodhu, II, 37, 8.  
saṁśikhita, II, 117, 17; 140,  
2 al.; III, 214, 16 al.  
saṁśart, I, n. 436.  
saṁśarta, I, 52, 4; 63, 6;  
229, 1; 268, 8; II, 133,  
4.  
saṁśartaka, I, 236, 15;  
241, 9.  
saṁśartakalpa, I, 229, 1; 3.  
saṁśartati, I, 246, 13; n.  
565.  
saṁśartate, I, 77, 5.  
saṁśartita, I, 265, 9.  
saṁśidita, III, 334, 8.  
saṁśiditvā, II, 215, 3.

saṁśvībhajati, III, 169, 18;  
207, 2, 4.  
saṁśvībhajya, III, n. 487.  
saṁśvībhāga, III, 342, 13 et n.  
509.  
saṁśvībhāgaruci, I, 73, 19.  
saṁśvīrūdhātī, I, 241, 18.  
saṁśvīrūthya, II, 183, 22.  
saṁśvīrūpayaṭī, II, 430, 6.  
saṁśvūtha, III, 185, 9.  
saṁśvīta, I, n. 406.  
Saṁśvītakandha, III, 230,  
16.  
Saṁśvīttateja, I, 140, 7.  
saṁśvīṇayaṭī, II, 431, 11.  
saṁśvīṇa, III, 140, 1, 4.  
saṁśvīṇya, II, 231, 12; n.  
539.  
saṁśvīṇya, I, 111, 11; n.  
464.  
saṁśvīṇī (I), II, 232, 16, 18.  
saṁśvīṇī (avec ou sans),  
I, n. 507; III, 241, 10.  
saṁśvīṇa, III, 148, 12.  
saṁśvīṇātaka, II, 148, 1 et  
suiv.  
saṁśvīṇātī, II, 282, 16.  
saṁśvīṇamāna, I, 338, 13 et  
suiv.  
saṁśvīṇa, I, 252, 18; 299,  
16; II, 288, al.; III, 314, 5;  
446, 11 et suiv.; 448, 12  
et suiv.  
saṁśvīṇī (a-), II, 396, 21;  
(bhava), 345, 13.  
saṁśvīṇīyasa, III, 278, 19.  
saṁśvīṇīka, III, 272, 18 al.  
saṁśvīṇīka, III, 264, 8; 265,  
1.  
saṁśvīṇī, I, 308, 2, 3.  
saṁśvīṇī, I, 92, 8.  
saṁśvīṇī, III, 201, 15;  
202, 13.  
saṁśvīṇī (dubka-), I, 70,  
2; 82, 16.  
saṁśvīṇī, I, n. 437.  
saṁśvīṇīya (a-), II, 367,  
18.  
saṁśvīṇī, I, 88, 4 al.  
saṁśvīṇī, III, 434, 13 et  
suiv.  
saṁśvīṇī, I, n. 449.  
saṁśvīṇī, III, 128, 20 et  
suiv.; 171, 6 al.

sakūṣa, II, 5, 16.  
sakk, I, n. 626.  
saktukāraka, III, 113, 9.  
sakhila, I, 314, 12 et suiv.;  
II, 371, 8; 395, 5; III,  
53, 17; 280, 19; 372, 6.  
sakhurapavāta, III, 178,  
12.  
sakhurapavāta, II, 154, 4;  
420, 16; 433, 17; 456,  
11; 461, 2.  
sakhurapavāta, I, 261, 12.  
sagūṇharūpa, II, 210, 11.  
sāṁkṣhīṇī, I, 302, 15.  
sāṁkṣhīṇī, I, n. 431.  
sāṁkṣhīṇī (aṁhi-), I, 21, 9;  
22, 2; 24, 9.  
sāṁkṣhīṇī, I, n. 387.  
sāṁkṣhīṇī, I, 70, 3.  
sāṁkṣhīṇī, I, 198, 11; 134,  
5; 201, 13; 218, 1; III,  
190, 3.  
sāṁkṣhīṇī, I, 90, 2; n.  
371.  
sāṁkṣhīṇī, III, 357, 15.  
sāṁkṣhīṇī, III, 37, 9.  
sāṁkṣhīṇī, I, n. 437.  
sāṁkṣhīṇī, I, 84, 13; 91,  
2 al.; n. 442.  
sāṁkṣhīṇī, III, 321,  
6.  
sāṁkṣhīṇī, I, 128,  
13.  
sāṁkṣhīṇī, II, 268, 12  
et suiv.; n. 546.  
sāṁkṣhīṇī, I, 133, 7; n.  
480.  
sāṁkṣhīṇī, III, 383, 18.  
sāṁkṣhīṇī, I, 308, 11.  
Sāṁkṣhīṇī, III, 328, 14.  
sāṁkṣhīṇī, III, n. 513.  
sāṁkṣhīṇī, I, 70, 11; III,  
280, 1.  
Sāṁkṣhīṇī, II, 355, 16;  
n. 559.  
sāṁkṣhīṇī, I, 69, 4; II, 216,  
13; III, 385, 1.  
sāṁkṣhīṇī, III, 59, 18.  
sāṁkṣhīṇī, III, 433, 2.  
sāṁkṣhīṇī, I, 133,  
13; n. 480.  
Sāṁkṣhīṇī, I, 141,  
15.  
sāṁkṣhīṇī, III, 287, 10.



saṅgeri (1), I, 216, 6; n. 544.  
 saṅgrahavastu, I, 3, 11; n. 370.  
 saṅgrāmaśrīṣā, II, 434, 13.  
 saṅgha (dhūma-), I, 19, 11.  
 saṅghatana, II, 305, 20.  
 saṅghattaka, III, 411, 15.  
 saṅghattati, I, 13, 4.  
 saṅghattita, I, 194, 11; 243, 11; n. 562.  
 saṅghāta, I, 5, 10; 9, 8; 13, 6, 11; 14, 4; 21, 1; 22, 8, 9; 42, 16; 53, 13; 201, 19; n. 535; II, 5, 14; 37, 3; III, 274, 11; 454, 7.  
 sāra, I, n. 610; III, 299, 10 al.  
 sacchambita, III, 104, 17.  
 sāṁya, I, 134, 6; n. 481.  
 sajyotibhāta, I, n. 373.  
 sāṁsaya, I, 393, 11.  
 sāśāraṅka, III, 2, 4, 6.  
 sāśāriṇa, III, 147, 16.  
 sād-ai, I, n. 425.  
 sāṁsita, I, n. 388.  
 sāṁsiddhanta, I, 64, 1.  
 sāṁsitoru, I, 138, 14.  
 sāṁjana, III, 77, 10; n. 475.  
 sāṁjanana, I, 202, 11; 214, 15; II, 5, 18; 17, 13.  
 sāṁjanayati, I, 75, 10; 202, 9; 203, 7, 10; II, 20, 10; 35, 16.  
 sāṁjanita, III, 139, 20.  
 sāṁjanoti, I, 145, 10; 146, 6, 9; III, 34, 9.  
 Sāṁjaya, I, 93, 4 et suiv.  
 Sāṁjayanti, III, 364, 4.  
 Sāṁjayi, I, 253, 16; 257, 1; III, 62, 17 et suiv.  
 Sāṁjayin, III, 59, 9 et suiv.; 90, 4, 11; 383, 16.  
 sāṁjāta, II, 70, 11; III, 151, 16, 17; 161, 19; 183, 7.  
 sāṁjānayati, II, 6, 6; 131, 5.  
 sāṁjānoti, I, 246, 13.  
 sāṁjya, I, 5, 3; 9, 8; 10, 9, 18; 11, 1; 16, 8; 17, 6; 42, 16; 53, 13; III, 274, 10; 434, 7; 455, 3.

sāṁjā, II, 147, 13 et suiv.; 268, 6 et suiv.; 404, 17; III, 446, 11 et suiv.  
 sāṁjādān (kar), I, n. 501.  
 sāṁjāśharasāṁjā, III, 400, 11.  
 sāṁjāpada, I, 215, 6; n. 543; II, 18, 3.  
 sāṁjāpayaṁāna, I, 23, 11.  
 sāṁjāpeta, III, 167, 14.  
 sāṁjita, II, 103, 10; n. 375.  
 sāṁjūn I, 7, 7; 11, 15.  
 sāṁjyadrishā, I, 292, 11.  
 sāṁkrita, I, 62, 14.  
 sāṁkritya, I, 162, 3; n. 378, 475; II, 220, 5; III, 372, 1; 373, 4.  
 sāṁkrityaṁ, III, 455, 11.  
 sāṁsāṁsita, I, 61, 1; 144, 14; n. 422.  
 sāṁsa (cordeonné à dharma), I, 242, 7.  
 sāṁsāṁsara, I, 140, 7.  
 Sāṁsādharmavipulakṛti, I, 136, 13.  
 Sāṁsaketa, I, 137, 10.  
 Sāṁsanātha, I, 140, 11.  
 Sāṁsaprabha, I, 141, 11.  
 Sāṁsabhāna, I, 138, 5.  
 Sāṁsanaha, III, 106, 8; 108, 11.  
 Sāṁsaraṇa, II, 218, 15 et suiv.  
 Sāṁsārillana, III, 104, 11 et suiv.  
 Sāṁsarākya, II, 97, 9; 229, 15 et suiv.  
 Sāṁsābhāna, I, 139, 8.  
 Sāṁsāvatāna, I, 139, 10.  
 sāṁsopayaṁāna, III, 402, 3, 4.  
 sāṁsādāta, III, 276, 14.  
 Sāṁsarāpe, I, 136, 17.  
 Sāṁsanaha, I, 138, 9.  
 sāṁsāra, II, 164, 10; 204, 5; 300, 7 al.; 414, 19; III, 410, 10; 121, 15; 356, 10.  
 Sāṁsāmāta, I, 30, 8; n. 394.  
 sāṁsādrishā (— decisadrishā), II, 183, 17.  
 sāṁsāśka, I, 256, 11; n. 572; III, 400, 11.  
 sāṁsāśva, I, n. 471.

sāṁsya, I, n. 525.  
 Sāṁsāṁsara, II, 197, 11; III, 212, 10; 344, 4.  
 Sāṁsāṁsita, II, 9, 1.  
 Sāṁsāṁsana (kumāra) (= sāṁsāṁsara), III, 210, 6.  
 sāṁsā, III, 170, 14, 17.  
 sāṁsāti (citta-), III, n. 544.  
 sāṁsāna, I, 90, 5; 339, 9; 344, 9; n. 446, 616; III, 355, 14; n. 544.  
 sāṁsāśvāra, III, 49, 13.  
 sāṁsāśka, I, n. 395; III, 1, 14; 54, 10; 62, 18 al.; 180, 6; 342, 11; 408, 16 al.  
 sāṁsāśyati, I, 278, 19; n. 584.  
 sāṁsāśita, I, 208, 13; 230, 13; 263, 20; II, 11, 1; 364, 4; III, 316, 7.  
 sāṁsāśita, II, 222, 7 (cf. 17).  
 sāṁsāśyamaṇa, I, 320, 18; n. 609.  
 sāṁsāśvāti, I, 55, 8; 56, 14.  
 sāṁsāśvita, I, 46, 4.  
 sāṁsāśyana, III, 345, 1.  
 sāṁsāśyita, I, 91, 5; 110, 16, 18; 127, 15, 18; n. 446.  
 sāṁsāśita, II, n. 537.  
 sāṁsāśyati, II, 162, 5.  
 sāṁsāśha, III, 253, 11.  
 sāṁsāśva, I, 52, 6; 338, 17.  
 sāṁsāśrita, I, n. 456.  
 sāṁsāśsa, II, 200, 19; n. 533.  
 sāṁsāśha (1), II, n. 568.  
 sāṁsāśva, I, 211, 14.  
 sāṁsāśvasamādāna, II, 15, 14.  
 sāṁsāśkuttān, III, 301, 11.  
 Sāṁsāśvaśubhā, I, 70, 15; n. 431.  
 Sāṁsāśvaśvāti, I, 300, 5 et suiv.  
 sāṁsāśva, III, 372, 5.  
 sāṁsāśva, I, 174, 3; n. 516; III, 345, 18.  
 sāṁsāśva, III, n. 408.



sabhāga, I, 299, 1.  
 sabhāgacarita, III, 104, 10.  
 sabhāgata, I, n. 595.  
 Sabhika, III, 394, 7 et  
 suiv.  
 sabhramukha, II, n. 551.  
 sama, I, n. 509.  
 samāñ, I, n. 558.  
 samāñ (kartuñ), III, 149,  
 13.  
 samakūta, I, 129, 7; n.  
 476.  
 samagaveshin (I), II, 255,  
 2.  
 samagribhūta, II, 170, 14.  
 samāgṛīṭā (I), I, 243, 18.  
 samāgṛin, I, 266, 9; n.  
 390; II, 10, 7; 14, 1; 22,  
 16; 178, 16; 179, 9; III,  
 136, 8; 140, 19.  
 samāgṛibhūta, I, III, 6; 32,  
 6 al.  
 samājā, III, 7, 3; 245, 13  
 et suiv.  
 samatā, I, n. 370.  
 samatulya, III, 242, 11.  
 samadṛishṭi, I, 137, 7.  
 samanopacyati, III, 200, 8  
 et suiv.; n. 526.  
 samanta, III, 156, 1.  
 samantagandha, I, 230, 16;  
 138, 11; III, 95, 16; 18;  
 99, 15 (mishā, I, 17).  
 Samantagupta, I, 58, 11.  
 Samantacandra, II, 317, 19.  
 samantajña, II, 324, 6.  
 Samantabhadra, III, 236,  
 12.  
 samantāloka, II, 310, 17.  
 samante, II, 273, 17.  
 samantya (= samājñā), I, n.  
 625.  
 samantvagin, I, n. 396.  
 samantvharati, I, 245, 18;  
 354, 17; n. 564; II, 59,  
 4; 96, 3; 97, 10 al.; III,  
 161, 11, 17.  
 samantvibhūta, III, 25, 3.  
 samapāksha, I, 140, 11.  
 Samabuddhi, I, 137, 1.  
 Samanāthita, I, 141, 12.  
 samayati, II, 315, 10.  
 samaruci, II, 14, 8, 11.  
 samarpita, III, 161, 9 al.

samavasthā (vihārin), III, 52,  
 5.  
 samaya, I, 3, 11; 250, 15;  
 251, 11; 370, n. 567; II,  
 69, 16.  
 samayata, I, 223, 7; n.  
 558.  
 samantvibhūgin, I, n. 388.  
 samastamāñ, II, 165, 1.  
 samā, I, 253, 2.  
 samācarati, II, 53, 2.  
 samāja, III, 383, 10.  
 samājñā, I, 247, 10; 351,  
 16; 355, 13; n. 506.  
 samājñāpayati, II, 82, 9.  
 samādādati, II, 135, 19.  
 samādāna, II, 221, 1; III,  
 173, 5, 7.  
 samādāya, III, 52, 1.  
 samādāya varṣati, I, 3, 1;  
 46, 10; 61, 5.  
 samādāyavartin, I, 49, 3;  
 193, 15; n. 414; III,  
 433, 5.  
 samādāyati, I, 165, 8; 202,  
 5.  
 samādhi, I, n. 590; II, 418,  
 4; III, 321, 13 et suiv.  
 samādāna, III, 81, 18; 131,  
 12.  
 Samāna, I, n. 588.  
 samānārthatā, II, 119, 4.  
 samāpadyati, II, 10, 18.  
 samāpta, II, 15, 18, 21, 16,  
 7.  
 samāptapāda, II, 80, 14.  
 samāta, II, 450, 10.  
 samitakāraka, III, 115, 9;  
 442, 14.  
 samānaukharibhūktatā, I, 3,  
 11.  
 samitāvin, I, 1, 10; 48,  
 17; 49, 9, 15 et suiv.; 50,  
 13 et suiv.; 59, 11; 62, 9;  
 III, 239, 3; 396, 19.  
 samitā, I, 60, 1; 243, 8;  
 262, 11; n. 421.  
 samīya, I, 64, 5; n. 426.  
 samikshikārin, I, 277, 10.  
 Samikshitavadana, I, 139,  
 10.  
 samikshitartha, I, 141, 2.  
 samucchvaya, II, 310, 20;  
 III, 152, 4; 183, 13.

samucchrita, I, 170, 1; n.  
 513.  
 samucchritakāya, II, 330, 4.  
 sam-ut-karṣi, I, n. 520.  
 samutkarṣayati, I, 178, 1.  
 samuttara, I, n. 387.  
 samuttarati, II, 125, 3.  
 samutthānaka, III, 66, 5.  
 samutthābhūta, II, 243, 7.  
 samutthāgachamāna, II, 259,  
 8.  
 samutthāgachati, I, n. 369.  
 samutthāgata, I, n. 471; III,  
 381, 3.  
 samutthāgama, I, 159, 4; n.  
 370.  
 samutthācarati, I, n. 441,  
 448.  
 samutthācāra, I, 78, 16.  
 samutthānita, I, 231, 16.  
 samutthāniya, I, 35, 11; 57,  
 1.  
 samutthānati, I, n. 400; III,  
 249, 17; 288, 16.  
 samutthānati, II, 134, 1;  
 n. 521.  
 samutthānācāra, I, 245, p.  
 Samutthānācāra, I, 137, 5.  
 samutthānācārika, III, 350,  
 11; 351, 1.  
 samutthānācārika, II, 450,  
 16.  
 samutthānācārika, III, n. 475.  
 samutthānācārika, I, 101, 3.  
 samutthānācārika, III, 148, 18.  
 samutthānācārika, I, 207, 19; n.  
 539; II, 12, 9.  
 samutthānācārika, I, 554, 1; n.  
 566; II, 230, 8; III, 92,  
 1; 369, 19.  
 samutthānācārika (I), II, 125, 6.  
 samutthānācārika, II, n. 564.  
 samutthānācārika, II, n. 520.  
 Samutthānācārika, I, 139, 14.  
 Samutthānācārika, I, 137,  
 1.  
 samutthānācārika, I, n. 449; II, n.  
 551.  
 samutthānācārika, III, 318, 7.  
 samutthānācārika, I, n. 445.  
 samutthānācārika, I, 298, 9, 11,  
 11; n. 594.  
 samutthānācārika, III, 458,  
 7.



samparāya, I, n. 583.  
 samparikāleti, II, 254, v.  
 samparyati, I, 155, 3.  
 samparyamāna, I, n. 498.  
 sampipāsati, I, n. 393.  
 sampūta, II, 126, 4.  
 sampūṭaka, II, 127, 9.  
 sampūṭa, I, 126, 10; n. 473.  
 samprakīrṇa (a-), II, 382, 7.  
 sampracārin, III, 285, 6.  
 samprajānati, III, 118, 11.  
 samprajñā, I, 150, 6; II, 240, 18; 298, 15; 359, 6; 365, 11.  
 samprajñānā, II, 283, 9.  
 samprajānya, II, n. 498.  
 sampratāpasa, III, 454, 8.  
 sampratīta (a-), II, 410, 1.  
 samprapūra, II, 380, 18.  
 sampravarehati, II, 7, 6.  
 sampravadyati, III, 100, 14, 16.  
 sampravāraṇyati, I, 38, 8; 325, 11; n. 403.  
 sampravedhin (a-), II, 300, 5; 383, 29.  
 samprashā, II, 131, 18.  
 sampraskandati, II, 157, 13.  
 samprasthita, I, 50, 11.  
 samprasthāyati (cittaṃ), I, n. 535.  
 Saṃbhara, III, 141, 7.  
 sambādha, II, 117, 16; III, 50, 9; n. 471.  
 sambodhi (— sambodhi), I, n. 404; II, n. 553; (applied to a pratyekabuddha), I, 303, 12; 304, 5, 11; n. 598.  
 sambodha, II, 121, 7.  
 sambodhisattva, I, 92, 16; n. 448.  
 sambhāra, I, 239, 5; II, 286, 7; III, 250, 9.  
 sambhāravant, II, 417, 19.  
 sambhārikā, II, 159, 5; 322, 14.  
 sambhāvitatva, I, 153, 13.  
 sambhaka, II, n. 540.  
 sambhugati, I, 328, a. 17; n. 406; II, 107, 16; 130, 9, 12; III, 264, 14; cf. 265, 3.

sambhū (fem.) (T), I, 120, 9; n. 469.  
 sambhūtabala, II, 296, 1.  
 samma, III, 373, 16.  
 sammata, I, 342, 17; 348, 3.  
 Saṃmataraṇi, I, 139, 19.  
 sammantromi, III, 191, 17.  
 sammānyati, I, 347, 17; 348, 1, n.  
 sammāṇyati, I, 55, 1, 14; 56, 9; n. 418.  
 sammāṇja, I, 55, 1, 14; 56, 8.  
 sammāṇyati, I, 247, 6.  
 sammāṇita, I, 245, 19.  
 sammukhaṃ, III, 54, 15 et suiv.  
 sammukhā, I, n. 516.  
 sammūrehati, III, 153, 15.  
 sammūrchayati, III, 143, 19.  
 sammūṇyati, I, 359, 2 et suiv.  
 sammūṇita, I, 231, 11.  
 sammōdaka, III, 372, 4.  
 sammōdika, I, 231, 19; n. 556.  
 samyak (pour samma — samya), I, 319, 18; 320, 1, 13, 19; 321, 3, 4, 7, 8; 322, 13, 17, 21.  
 samyak-sambuddha (— samyak-sambodhi), I, 40, 6.  
 samyak-sambodhi, I, 239, 18; 240, 1, 6.  
 sayadi, III, 191, 16.  
 sayyathā, I, 339, 8 et pass.  
 sayyathidatā, I, n. 415.  
 sarati (— samrati), III, 284, 5.  
 sraha, II, 58, 16.  
 Sarasvatī, II, 51, 20.  
 saritā, III, 388, 16.  
 sarvakalpa, III, 124, 1, 7.  
 Sarvakālaparvata, II, 270, 9.  
 sarvacārṇa, II, n. 513.  
 sarvacārṇakarṇa, II, 87, 19.  
 sarvacārasamavāgata, III, 51, 5.  
 sarvatraka, II, 177, 15.  
 sarvatratā, I, n. 554; II, 418, 10.

sarvatratāya, I, 229, 9; II, 285, 2; III, 213, 15.  
 sarvadāyā, I, n. 385.  
 Sarvadaṇḍa, III, 239, 1.  
 Sarvadēvagupta, I, 140, 8.  
 Sarvāṇḍa, III, 250, 14 et suiv.  
 Sarvaprabha, III, 330, 9.  
 Sarvabandha, I, 137, 2.  
 sarvabala, II, 449, 12; n. 570.  
 sarvabhāvena, III, 356, 12.  
 sarvabhūṭāṇa, II, n. 533.  
 Sarvaṃmitra, III, 330, 13.  
 sarvalokottara, I, 185, 14.  
 Sarvaṇiparāṇa, I, 141, 13.  
 sarvaṇobhāna, II, 451, 16.  
 sarvaṇsarvatratāya, II, 133, 10.  
 sarvaṇutataṇḍa, I, 97, 20.  
 Sarvasaṇḍa, I, 137, 4.  
 Sarvasiddhārtha, III, 330, 7.  
 sarvāḍgibhūta (?), II, n. 564.  
 Sarvābhūṭa, I, 2, 3; 36, 6; 37, 8; 9, 11; 44, 2 et suiv.; III, 240, 1; 241, 13; 243, 1, 2; 244, 16; 247, 4; 248, 6; 330, 14.  
 Sarvārthodardha, III, 238, 5.  
 Sarvārthasūṭha, II, 26, 15; 48, 5; 72, 6; 74, 16 et suiv.; III, 141, 17; 176, 2; 263, 2; 377, 10.  
 sarvāvatī, II, 314, 16.  
 sarvāṇḍa, II, 309, 6; 313, 17; III, 55, 18; 167, 17.  
 sarvāṇa sarva, I, 126, 8.  
 sarvāṇa sarvaṇḍa, II, 260, 6; n. 545.  
 sarvotuka, III, 60, 12 et suiv.; 81, 3.  
 sarvopakārin, I, n. 481.  
 sarvopadhikāṇḍa, II, 43, 4.  
 salila (— salita), II, 142, 8.  
 Salilagupta, I, 140, 1.  
 Salilajagāminī, I, 139, 2.  
 sallekha, III, 270, 17.  
 saha, I, n. 390, 558.  
 saha (adv.), I, n. 548; II, 194, 1; n. 532.  
 sahaṇḍa, II, 334, 9 et suiv.



sahade, I, 244, 4; III, 290, 14.  
 sahadarçanā, III, 260, 1.  
 sahanāmādhīcya, I, 62, 5; n. 423.  
 sahapāññukridānaka, I, 319, 11 et pass.; III, 91, 9 et pass.  
 sahapāññukridita, III, 450, 13.  
 Sahampati, III, 382, 11.  
 sahalokanātha, II, 385, 24.  
 sahasyatā, III, n. 493.  
 sahasratā, II, 118, 3; 119, 10; III, 223, 5 et suiv.; 322, 18; n. 493.  
 sahasā, I, n. 428.  
 sahasāthasāha, II, 393, 14.  
 sahasapāññi, III, 74, 18; 82, 15; 86, 19; 87, 18.  
 sahasāśāhā, I, 140, 13.  
 sahasādharmā, III, 5, 6, 11.  
 Sahasramayana, III, 84, 1; 77, 2.  
 Sahasrametra, III, 46, 13.  
 sahasrapāka, III, 23, 15.  
 Sahasrayantra, III, 434, 12.  
 sahasrā, II, 333, 9; 394, 17; n. 557.  
 sahasrī, II, 2, 8; n. 373.  
 Sahā, II, 319, 12.  
 Sahāmpati, II, 63, 11; 136, 4.  
 sahalohadhātū, II, 379, 21; 380, 1.  
 sahita, I, 145, 7; n. 490; II, 5, 9.  
 sahitudrūhī (T), III, 448, 7.  
 sākāra, I, 229, 4; II, 284, 13.  
 sāksaṃ, III, n. 516.  
 Sāgaradharapuroḥa, I, 137, 12.  
 Sāgararāja, I, 138, 11.  
 sākuṣa, I, 21, 14; n. 387.  
 sākleśika, III, 338, 3.  
 sāta, I, 97, 3. 5; II, 480, 6.  
 Sādhumatī, I, n. 436.  
 Sādhuprasāda, I, 140, 7.  
 Sādhurūpa, I, 138, 3.  
 sāmaṃ, I, 5, 9; 2, 7. 4 al.; n.

373; II, 172, 11 et pass.; III, 65, 5; 331, 2.  
 sāntatya, I, 34, 11; n. 390.  
 sāndrīśtika, II, 465, 16; III, 195, 11; 200, 10.  
 sāpatnaka, I, 16, 9.  
 sābhilāśaṃ, I, n. 494.  
 sābhyañtarobhāṃsa (Vaigali), I, 290, 9.  
 sāvaṃ, I, 109, 5; 220, 11; 326, 19; n. 368, 455; II, 81, 7; III, 74, 7; 317, 19.  
 sāmagrī, I, 298, 1.  
 sāmatas, II, 144, 19; n. 523.  
 sāmanā, II, 238, 4; III, 265, 4.  
 sāmantaka, II, 447, 13.  
 sāmanā, I, 102, 13. 15; n. 657.  
 sānuṅkaṃśika, I, n. 520.  
 sāmparīya, III, 214, 17; 218, 6; 222, 9.  
 sāmparīyika, I, n. 585.  
 sāmbhū, I, 272, 7; 273, 13 (58); 15; n. 580.  
 sāyāṃ, I, 307, 15; 342, 1.  
 sāyamprastika, I, 343, 6, 7, 9.  
 sāyāyati, III, 295, 15.  
 Sāvatthipura, III, 327, 19; 328, 4.  
 sācāyāṃ, II, 199, 9.  
 sācāyāṃ, I, 304, 5; n. 599; II, 96, 17; III, 47, 17; 60, 11; 200, 11; 325, 13; 394, 14.  
 sācāyā, II, 266, 1; III, 304, 10; 353, 15; 379, 20; 400, 18.  
 sāropā, III, 143, 13; 200, 17; n. 483.  
 sāthavāha (comme nom du Buddha), II, 164, 11; 327, 17.  
 sāthāṃ, III, 161, 10; n. 485.  
 sāthāṃvīhārika, III, 47, 13.  
 sāyānāṃ, III, 58, 4.  
 Sāha, III, 236, 13.  
 Sāharāja, III, 237, 9.  
 sāvadānāṃ, I, 301, 9; 327, 8; n. 595.

sārudya, II, 58, 6; n. 506; III, 399, 22.  
 sāraṇeśa, I, n. 471.  
 sāvalitāṃ, III, 130, 11.  
 Sāvīri, III, 426, 7.  
 Sāhaṃjari, II, 210, 1 et suiv.; III, 143, 12 et suiv.; 145, 18; 362, 12 et suiv.  
 sāhartavya, III, 264, 11; n. 498.  
 sāhara, III, n. 480.  
 sāhasregata, III, 119, 12; 122, 19; 123, 2.  
 sāhasāśādhātū, II, 298, 8.  
 sāhasrī, I, 138, 17; n. 373.  
 sāhika, I, n. 386.  
 sā (= sā), III, 8, 14; 132, 15.  
 Sāha, I, 289, 18; III, 279, 3.  
 Sāhateja, I, 137, 13.  
 Sāhanāda, III, 55, 12.  
 Sāhanandī, I, 183, 1.  
 sāhapāññara, II, 446, 20; III, 81, 15.  
 Sāhapura, II, 95, 5; 98, 1 et suiv.; III, 432, 14 et suiv.  
 Sāhapuri, III, 238, 11 et suiv.  
 sāhalatā, II, 311, 13.  
 sāhaupātha (T), II, 458, 10.  
 Sāhasanāpati, I, n. 582.  
 Sāhaham, I, 123, 9; 352, 12. 13; 355, 19-20; II, 37, 17; 76, 4.  
 sāhāyikā, I, 28, 8; n. 393.  
 sāhāsanapātha (T), II, 431, 17.  
 sāhāsupātha, III, 7, 2. 13; 13, 9; n. 466.  
 sāhālatā, II, 317, 8.  
 sāhāraṇa, I, 140, 5.  
 sācā, III, 421, 10 et suiv.  
 sāhātibhāṇa, I, 140, 5.  
 sādharrata, III, 107, 19.  
 Sādhārtha, II, 47, 4; 75, 19; 145, 9; III, 330, 8.  
 sādhara, III, 70, 15.  
 sābatimaya, III, 78, 3.  
 sāyā, III, 1, 15; 11, 10 al.; 277, 18.



aṣṭi (7), I, 45, 1 et suiv.  
 aśhaka, II, 473, 19.  
 aṣṭi, I, 10, 15.  
 aṣṭa (7) ṣṭ, I, 135, 7.  
 aśaka (nagara), III, 50, 15.  
 aśapicasta, III, 113, 13.  
 aśapicastakāra, III, 443, 1.  
 Siha, II, 37, 4.  
 Sukṛti, I, 136, 14.  
 sukumāra, II, n. 518.  
 sukhaśūmāra, II, 308, 13.  
 Sukhoparāha, I, 139, 10.  
 sukharātri, III, 177, 16.  
 sukhalika (kāma), III, 331, 3.  
 sukhaśūmāra, II, 558, 3; 423, 19.  
 sukhaśūmāra, II, 63, 16.  
 sukhaśūla, III, 81, 4.  
 sukhaśūra, I, n. 610; n. 623.  
 sukhaśūraśāstra, I, 254, 16.  
 sukuma, II, 297, 11; 349, 19; III, 314, 1.  
 sukubandha, III, 231, 8.  
 sukupādāna, I, 228, 19.  
 sukupāṇḍita, III, 323, 15; 324, 1.  
 Sugandhikāya, I, 141, 11.  
 Sugandhikavāstra, I, 138, 10.  
 Sugupta, I, 137, 14.  
 Supriya, III, 330, 11.  
 sughaṭṭitahasta, II, 366, 18.  
 Sughoṣa, I, 137, 1.  
 Sughoṣa, II, n. 526.  
 sughoṣaki, I, 227, 17.  
 Sucandradhī, I, 137, 5.  
 Sucandrina, II, 95, 5 et suiv.  
 Sujāta, I, 188, 3; 348, 9; 14 et suiv.; II, 7, 7; 25, 5; 131, 10; 200, 17; 205, 3 et suiv.; III, 231, 6; 235, 10; 263, 15 et suiv.; 303, 8.  
 Sujātabuddhi, I, 141, 1.  
 sujātanujāta, I, n. 548.  
 Sujyeshtha, I, 136, 15.  
 Suletha, I, 141, 9.  
 Suleja, II, 64, 15; 66, 7 et suiv.  
 Sula, II, 6, 10.

Sudanta, I, 141, 3.  
 Sudarya, III, 330, 14.  
 Sudarṣana (nagara), I, 262, n. 3.  
 Sudarṣana, I, 32, 9; 13; 111, 13; II, 300, 18; 314, 9; 319, 7; 360, n. III, 235, 17; 324, n. 330, 11.  
 Sudarṣana, II, 441, 8 et suiv.; III, 9, 4 et suiv.; 27, 19.  
 Sudipā, I, 196, 19.  
 Sudarjaya, I, n. 436.  
 Sudrīya, II, 349, 1; 360, n.  
 Sudeva, I, 248, 16; 252, 7.  
 Sudhama, II, 95, 1 et suiv.  
 Sudharma, I, 32, 10; 13; III, 198, n.  
 suakha, I, 15, 1; n. 381; II, 49, 13.  
 sunakhi, II, 482, 6; III, 17, 13; 18, 18.  
 Sunanda, I, 250, 17; II, 257, 7.  
 Sunaya, I, 154, 1.  
 Sunidhyāna, I, 141, 5.  
 Sunirmāta, I, 123, 6; 208, 13.  
 sunirmāta, I, 263, 16; 265, 11; II, 11, 1; 360, 4; III, 315, 7.  
 Sunirmātarūpa, I, 141, A.  
 Sunishchita, I, 124, 7.  
 Sunetra, I, 137, 19; II, 355, 6; III, 235, 10; 270, 11.  
 Sundara, I, 249, 16; 252, 5.  
 Sundaravāstra, I, 76, 1; II, 25, 11; 60, 3; 74, 17 et suiv.; 76, n. III, 41, A; 176, 13, 14.  
 Sundaravāstra, I, 136, 15.  
 supana, II, n. 548.  
 supacita, II, n. 524.  
 suparṣa, III, 96, 19; 100, 20.  
 Supacyin, III, 330, 11.  
 Supātra, I, 137, 1; III, 125, 14 et suiv.; 128, 14; 234, 7.  
 Supārṣya, I, 130, 14; III,

125, 16 et suiv.; 128, 10.  
 supina, I, n. 537; II, 8, 18; 12, 4 et suiv.; 133, 15 al.  
 Supājita, I, 136, 16.  
 supeti, II, 423, 7; 433, 19.  
 Supentāpa, II, 230, 11.  
 Supratishthita, II, 161, 3; III, 230, 19.  
 Supratishthitacāra, I, 140, 8.  
 Supratishthitabuddhi, I, 139, 10.  
 Suprabha, I, 112, 17; II, 64, 14; 66, 7.  
 Suprabhāsa, I, 59, 1; 3 et suiv.  
 suprabhāsamapi, II, 319, 11.  
 Suprabhāsa, III, 307, 9.  
 Suprabhāsa, III, 308, 8.  
 Supriya, I, 154, n.  
 Supriyanti, I, 139, 1.  
 Sulandha, II, 420, 7 et suiv.  
 Sulāha, II, 94, 19 et suiv.  
 Sulabha, I, 137, 4.  
 subhāti, I, 14, n. 19; 18, 7; n. 381.  
 subhāhita, II, 255, 7 et suiv.; 256, 3 et suiv.  
 Subhiksharāja, I, 141, 8.  
 Subhikshakānta, I, 138, 9.  
 Subhija, I, 137, 13.  
 Subhiti, I, 355, 15; 356, 5; II, 18, 7.  
 Subhishitakhaṇḍa, I, 139, 6.  
 Sumakuta, I, 137, 3.  
 Sumana, II, 257, 8; III, 345, 1.  
 Sumāla, I, 153, 16.  
 Sumitrarūpa, I, 138, 5.  
 Sumukā, I, 320, 10 et suiv.  
 Sumukta, I, 353, 17.  
 Sumora, I, 201, 17; 301, 3; II, 5, 19; 68, 7; 136, 17; 137, 15; 300, 17; 320, 21; 335, 11; 346, 20; 347, 12; 359, 9; 376, 18.  
 subhaka, III, 65, 5; 92, 9 al.  
 Suyaksha, I, 139, 5.



*suṣāma*, I, 208, 13; 230, 13; 263, 19; II, 11, 1; 364, 4; III, 315, 6; 316, 7.  
*suṣa*, II, A, 13; 387, 3; 406, 15.  
*suṣaṭi*, II, 392, n.  
*suṣaṭhi* (du parfum du cila), I, 294, 7; II, n. 568.  
*Surabhicandana*, I, 140, 13.  
*Surā*, III, 309, 8.  
*suratara*, II, 9, 8.  
*surāura*, II, 296, 10.  
*Surucirā*, II, 422, 1 et suiv.  
*surūpa*, I, 92, 13 et suiv.; 94, 2.  
*Surūpa*, II, 255, 11 et suiv.  
*Sulakalpa*, I, 139, 6.  
*sulalohita*, I, 256, 2.  
*Sulocana*, I, 137, 10.  
*Suvata*, I, 143, 2; n. 487.  
*Suvadana*, I, 138, 7.  
*suvarṇa* (= *suparṇa*), I, 138, 6; 208, 8; 212, 6; n. 539; III, 324, 10; II, 16, 3; 91, 13; 164, 3 et suiv.; III, 83, 20.  
*Suvarṇacetrin*, I, 138, 9.  
*suvarṇādibhava*, III, 443, 6.  
*Suvarṇavāṇa*, I, 139, 12.  
*Suvarṇasena*, I, 139, 1.  
*suvasī* (ou *suvasī*?), I, 291, 3 et suiv.  
*suvasika*, II, 317, 7.  
*Suvāstra*, I, 154, 1.  
*suvasāya*, III, 282, 2.  
*Suvikalpāṅga*, I, 140, 2.  
*Suvikrānta*, I, 141, 18.  
*Suvirakṣaṇagātra*, I, 139, 11.  
*Suviṣṭimblita*, I, 138, 11.  
*Suvimaladanta*, I, 138, 7.  
*Suvimāna*, I, 153, 16.  
*Suviṇuddha*, I, 139, 6.  
*Suviṇuddha*, III, 307, 9.  
*suṇḍiśāṭṭha*, II, 192, 4.  
*suvo* (cyah), II, 446, 5.  
*suṇetanā*, I, 307, 2; n. 601.  
*suṇetanāni*, I, 323, 20; 324, 5.  
*suvedha*, III, 285, 8.  
*suṇela*, I, 166, 2.  
*suṇyapadeśakṣema*, I, n. 550.

*Suvyākṛtā*, III, 307, 9.  
*suṇata*, III, 395, 7; 453, 6.  
*suṇta*, II, 81, 16; 103, 8; 126, 7 al.; 430, 4; III, 7, 7.  
*suṇanūdgata*, I, 43, 9.  
*Suṇana*, I, 137, 5.  
*suṇavāṇi*, I, n. 590.  
*Sukṣmarāstra*, I, 138, 8.  
*sūksa*, III, 443, 2.  
*sūcika*, I, 194, 20 et suiv.; n. 529; III, 227, 7.  
*sūcugraha*, II, 37, 2.  
*sūcyaṇi*, I, 12, 16; n. 373, 379.  
*sūcānta*, III, 122, 21; n. 680.  
*sūceta*, I, 5, 7.  
*sūrata*, II, 355, 21; 357, 13; 368, 2 al.; III, 280, 6.  
*sūra*, I, 65, 7.  
*Sūrya*, II, 50, 15 et suiv.; III, 172, 9 et suiv.  
*Sūryakānta*, II, 317, 12.  
*Sūryagopā*, I, 130, 17.  
*sūryavikrānta*, II, 310, 15.  
*sūryabhaṇa*, II, 310, 14.  
*Sūriharūpa*, I, 136, 15.  
*su* (= *aya*), I, 346, 2; n. 467; II, 108, 11; 145, 2; 369, 2; III, 2, 18; 32, 6 et pass.; 112, 17 al.; (= *ayāḥ*) II, 15, 1; 426, 11, 17; 446, 4; 559, 2, 12; III, 171, 16, 18; 172, 4.  
*sekata*, II, 123, 20.  
*sekṇita*, III, n. 519.  
*sekṇiyatī*, II, 423, 15.  
*senāpati*, II, 299, 16; 300, 11.  
*Senāpatigrāma*, II, 123, 16; III, 311, 8.  
*Senāpatigrāmaka*, III, 415, 11; 425, 17.  
*selaka*, II, 199, 11.  
*seṇita*, I, 37, 11; n. 402.  
*seṇidhava*, II, 420, 11; 461, 3.  
*seṇidhava* (sorte d'instrument), III, 82, 3.  
*se* (= *cid*), III, n. 514.

*senāmanuṇḍhyāpaya*, III, 227, 3.  
*senḍeṇa*, I, 229, 4; II, 133, 5.  
*seṇa*, I, 129, 9; n. 477.  
*senānaphalaka*, I, 249, 8; n. 566.  
*senāntya*, III, 94, 5; n. 477.  
*senāntika*, III, n. 474.  
*Senāchattva*, I, 138, 5.  
*Senadatta*, III, 105, 20 et suiv.  
*senopriya*, II, 237, 20.  
*senacca*, III, n. 490, 520.  
*senata*, III, n. 520.  
*senāthika*, III, 305, 10.  
*senāmanuṇḍya*, I, n. 522.  
*Senābhavatsāḥa*, I, 139, 9.  
*senāldhya* (kāṇḍi-), I, n. 570; II, 334, 1; III, 195, 12; 278, 5; n. 499.  
*senābhyaṇapariṇāḍha*, II, 362, 4.  
*Senāra*, III, 298, 18.  
*Skanda*, I, 245, 8; III, 68, 21; 72, 20.  
*skandha* (prajñā-), I, 53, 12; n. 409; 73, 5; III, 53, 3; 263, 13; (upādāna-), 332, 4; 345, 5; 378, 17.  
*skandha*, I, n. 481; n. 506; II, 425, 7.  
*stambhita*, I, 201, 8; II, 5, 3.  
*stamita*, I, 224, 7, 19.  
*Stimātarājan*, I, 141, 1.  
*stimitaṇḍha*, II, 27, 7.  
*stāpa*, I, 61, 11; 268, 4; 269, 14; 302, 12 et suiv.; 304, 12; II, 287, 3; 362, 18 et suiv.; 384, 11, 12; III, 433, 3; 436, 19.  
*striyā*, III, 27, 4; 283, 5; 291, 15.  
*strirāna*, II, 138, 10.  
*strisūjā*, II, 147, 12.  
*Stropakaraṇi*, I, n. 564.  
*Stropakaraṇika*, I, 245, 5, 10.  
*sthatira*, III, 268, 6.  
*stāna*, I, 164, 1; II, 246, 1; 491, 9; (prākṛtyā), III, 145, 20; 164, 13; 198, 10; 302, 5; n. 483.  
*stāpāyitā*, I, 335, 3; n.



614; II, 433, 8 al.; III, 181, 3 al.  
 athavara, III, n. 517.  
 athita (mānasa), III, 60, 7.  
 athitalapa, I, 134, 10.  
 athitalaya, I, n. 515.  
 athihasti, I, n. 454.  
 athirāśa, II, 295, 1.  
 Sihālananda, III, 49, 10 et  
 suiv.; 55, 19 et suiv.  
 enapeti, III, 135, 13; 154,  
 15.  
 enāpavati, II, 78, 1.  
 Snigdhaṅgātra, I, 141, 8.  
 snigdharati (?), II, 42, 16.  
 sparya, III, 448, 13 et suiv.  
 sparyavīhārātā, I, 256, 10;  
 323, 20; 324, 5.  
 spridā, I, n. 369.  
 spridācitta, I, 3, 4.  
 spridāla, I, 79, 13.  
 sphatati, II, 26, 11.  
 spharati, I, 230, 2; 240,  
 12; II, 162, 12; III, 213,  
 12, 16; 244, 13; 247,  
 14; 273, 17; n. 481.  
 sphatati, III, 114, 12.  
 sphāṭika, II, 16, 18.  
 sphārayati, I, 313, 17 et  
 suiv.; n. 604.  
 sphuta, I, 240, 12; 270,  
 13; n. 406, 407, 580;  
 II, 308, 14; 309, 1 al.;  
 333, 9 al.; 350, 15; III,  
 274, 17; 277, 12; 429,  
 5.  
 sphutati, I, 368, 10.  
 Sphutavikrama, I, 138, 2.  
 sphutita, II, 252, 12.  
 sphurati, I, 157, 5; n. 500;  
 II, 410, 6; III, 334, 9;  
 363, 10.  
 sphūṭika, III, 58, 4.  
 smar, III, 49, 16.  
 smṛiti, I, n. 505, 554.  
 sva (= vid), I, 346, 8, 9,  
 15; 347, 3; n. 411-12;  
 III, 21, 11 al.; (= aya),  
 III, 1, 3.  
 svandamānikā, II, 434, 7.  
 Svajamālādhāra, I, 139, 12.  
 svantī, II, 92, 15; III, 438,  
 16.  
 sva (= vid), III, 384, 3.

svakāṣa (= svayaṁ), III, 126,  
 10; n. 481.  
 Svagunacakra, I, 138, 16.  
 svakeruḥa, III, 85, 13.  
 Svatejadīpta, I, 141, 6.  
 svayaṁ, I, n. 597.  
 Svayampṛabha, III, 237, 2.  
 svayambhūṣamātā, I, 4, 10.  
 svayambhūṣampanna, II,  
 293, 2.  
 svarga, II, 132, 13; 358, 10;  
 364, 2.  
 svargakāya, II, 284, 3.  
 Svalakṣaṇamandita, I, 138,  
 2.  
 Svastika, II, 131, 12 et suiv.;  
 264, 6 et suiv.; 304, 16;  
 311, 13; 399, 1; 401,  
 11; 403, 2.  
 svastyayana, I, 284, 12, 18  
 et suiv.; 290, 10 et suiv.;  
 295, 2.  
 svastyayamātā, II, 266, 12.  
 svastamā, III, 142, 2; 257,  
 9.  
 svākāra, III, 318, 3.  
 svāli, III, 307, 1.  
 svādayati, I, 339, 11, 12.  
 svādhyati, II, 145, 3; n. 524.  
 svāpadeya, III, 389, 15;  
 402, 10.  
 svāmaūpasampadā, I, 2, 15,  
 16.  
 svāmaṁ, I, n. 368; II, 38,  
 6.  
 Svayambhūvendra, I, 140, 9.  
 sva (= svah), II, 454, 20;  
 (aussi sva), II, 456, 13.

## H

Haṁsakuṣa, II, 433, 17.  
 haṁsapradīna, III, 255, 17.  
 haṁsapradīnaka, I, 307, 16.  
 hakkāra, I, 259, 11; II, 458,  
 6; III, 114, 5; 116, 7 al.  
 hakkārahakkāra, II, 444, 1.  
 haṁji, I, 18, 1 var. 1; n. 384.  
 haṁṣī (= haṁṣī), II, 81, 6.  
 haṁbho, III, 204, 16; 215,  
 1.  
 haṁmī, III, 216, 7; n. 493.  
 haṁyana, I, n. 462.

Haryaksha, I, 75, 15.  
 Harṣadatta, I, 137, 15.  
 Haladhara, I, 137, 6.  
 hasta, I, n. 448.  
 hastatva, II, 182, 4 et suiv.  
 hastā, III, 306, 21.  
 Hastikaṣṭraha, I, 352, 12.  
 hastigarbhamaṇi, II, 310, 9.  
 Hastiulpura, II, 94, 19; 100,  
 6 et suiv.; III, 361, 4; 364,  
 7; 432, 11 et suiv.  
 hastirātus, II, 158, 16.  
 Hastiśrīha, I, 348, 12; 352,  
 9.  
 hastokta, II, 68, 20; 117,  
 19; n. 510; III, 107, 9.  
 hastyāroha, III, 114, 2.  
 hānī, III, 97, 2; 101, 8.  
 hāyate, II, 7, 12 et suiv.  
 hāra, I, n. 631.  
 hāracandra, I, 227, 15.  
 Hārubbhūṣita, I, 138, 10.  
 Hārūṣitalāṅga, I, 139, 10.  
 hārādha, I, 227, 14.  
 hāri, II, 216, 18.  
 hārīṇ, II, 65, 10, 17; 109,  
 14; 110, 15; III, 156,  
 12; 427, 13.  
 hārīn, II, 212, 12, 15; 226,  
 12.  
 hāhākāra, I, 266, 14.  
 hikkāra, I, 259, 11; III, 114,  
 5.  
 hita, I, n. 488.  
 Hiteshin, III, 234, 7; 237,  
 5.  
 hitaishānanakāṣṭhakarapātā, II,  
 264, 15; 267, 21.  
 Hitaishin, III, 236, 11.  
 Himavat, II, 48, 17 et suiv.;  
 101, 16 et suiv.; 261, 6;  
 III, 440, 20.  
 Himavata, II, 35, 17.  
 Himavanta, II, 45, 14; 69,  
 11 et suiv.; 96, 15; 104,  
 6 et suiv.; III, 361, 7; 381,  
 16.  
 Hiranyadhanyaśirika, I, 139,  
 14.  
 Hiri, III, 309, 9.  
 hīndyāntaprayatita, III, 47,  
 16.  
 hīshyati, I, 308, 6; n. 602.  
 hūhūṁ, III, 325, 3.



hishnōka, III, 325, a. 7.  
 Hīṇa, I, n. 483.  
 hīṇalipi, I, 135, 6.  
 hīṇimanas, I, 116, 9; n.  
 467.  
 hethato, II, 438, 16.  
 hethā, II, 351, 3; 447, 17;  
 448, 7.  
 heta, I, 43, 10; (= hetha),  
 I, n. 536.  
 hetupentayacārika, III, 57,  
 15.  
 Hetumanta, III, 233, 5.

hetuṇa, I, 20, 11.  
 Hemakroda, I, 137, 5.  
 hemajāla, I, 196, 4 et suiv.;  
 201, 17; n. 530; III, 227,  
 15 et suiv.; 228, 15.  
 Hemajālaprobha, I, 141, 3.  
 Hemaratha, I, 139, 5.  
 hemavanta, III, 261, 8.  
 Hemavarga, I, 136, 15; 137,  
 1; 153, 16.  
 heshā, I, 15, 16; 21, 7 al.  
 heshjuna, I, 124, 7; II,  
 163, 6.

heshthata, II, 436, 9 al.;  
 III, 73, 7; 86, 1.  
 heshthima, III, 115, 19.  
 haiva, III, 167, 7.  
 horopāthaka, III, 178, 18.  
 hobitī, II, 12, 15; 40, 20.  
 hobishyati, II, 35, 6.  
 hrodasayyaka, II, 123, 18.  
 hriyāyanti, II, 38, 10.  
 Hṛī, II, 59, 22 et suiv.;  
 61, 19; 62, 19 et suiv.







# TABLE

## DU TROISIÈME VOLUME.

	Page.
Préface.....	1
INTRODUCTION.....	1
TEXTE.....	1
Kuçajātaka (version métrique).....	1
Vṛishabhajātaka.....	25
Premier Vānarajātaka.....	29
Deuxième Vānarajātaka.....	31
Puṣyavantajātaka.....	33
Vijitāvijātaka.....	41
Sūtra de l'ordination de Mahākāśyapa.....	47
Histoire de la conversion de Ćāriputra et de Maudgalyāyana.....	56
Histoire des cinq cents marchands.....	67
Le voyage et le séjour de Bhagavat à Kapilavastu.....	90
Kākajātaka.....	105
Hastinājātaka.....	109
La conversion des Asuras.....	137
Nalinājātaka.....	143
Histoire de Padmāvatī.....	153
Histoire antérieure de Padmāvatī.....	170
Histoire de Sūrya et de Candra (histoire antérieure de Rāhula).....	172
L'ordination de cinq cents Ćākyas.....	176
Histoire d'Upālī.....	179
Histoire de Gaṅgapāla.....	182
Mahāgovindīya sūtra.....	197
Bahubuddhasūtra.....	224
Histoire de Sarvaśūdalā.....	250
Histoire de Rāhula.....	254



Les sept semaines qui suivent la Bodhi.....	279
Histoire de Dharmabaddha.....	286
Histoire de Trapusha et Bhallika.....	303
De la Bodhi au Rishipatana.....	311
Au Rishipatana.....	330
Dharmasakrapravartanasūtra.....	330
Première histoire antérieure d'Ājñātakaupdīya.....	347
Deuxième histoire antérieure d'Ājñātakaupdīya.....	349
Histoire antérieure des cinq moines.....	353
Histoire de Kāśāpīyādin.....	357
Çarabhaṅgajātaka.....	361
Conversion des trente compagnons.....	375
Conversion de Pūrṇa Maithrāyāṇīputra.....	377
Histoire et questions de Nāḷaka.....	382
Histoire et questions de Sāḷhika.....	389
Histoire de Yaçoda.....	401
Histoire antérieure de Yaçoda.....	413
Vaines tentations de Māra.....	415
Enseignements de Bhagavat.....	418
Histoire d'Aśthīśena.....	418
Histoire des trois Kāçyapa.....	424
Conversion des sept cents Jāṭilas (Sāmaṇavarga).....	434
Conversion de Rimbisāra.....	437
Histoire d'Arindama.....	449—463
Notes (Continuées).....	465—528
Index des trois volumes.....	529









CF  
14/10/20



*"A book that is shut is but a block"*

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY  
GOVT. OF INDIA  
Department of Archaeology  
NEW DELHI

Please help us to keep the book  
clean and moving.

---